

संगीतराजः

नृपतिकुम्भकर्णप्रणीतः

प्रथमखण्डः

डॉ० प्रेमलता शर्मा

आशुतोष अव

अवस्था

श्री नारायणेश्वर देव देवाङ्गलमिति (उप)

आशुतोष अव

अवस्था

श्री नारायणेश्वर देव देवाङ्गलमिति (उप)

श्रीः

हिन्दू विश्वविद्यालय नेपाल राज्य संस्कृत ग्रन्थमाला-५
Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya Sanskrit Series Vol. V

संगीतराजः

(नृपतिकुम्भकर्णप्रणीतः)

प्रथमखण्डः

SANGĪTARĀJA

By

MAHĀRĀNĀ KUMBHĀ

VOL. I

Editor :

(Dr. Km.) PREMLATA SHARMA, M.A.
(Sanskrit and Hindi), Ph.D., Śāstrācārya, Saṅgītalaṅkāra,
Reader, Theory of Music and Research,
College of Music & Fine Arts,
Banaras Hindu University.

General Editor :

Dr. V. S. AGRAWALA

1963

Published by
© Hindu Vishvavidyalaya Sanskrit Publication Board

Printed by
Lakshmi Das
Banaras Hindu University Press
VARANASI-5

Price Rs. 400/-

Sole Distributor
MANAGER
BANARAS HINDU UNIVERSITY PRESS
VARANASI-5 (India)

TABLE OF CONTENTS

Foreword	...	1—4
Preface	...	5—11

PART I. INTRODUCTORY

A. Introduction

<i>Section I.</i>	<i>Textual Notes.</i>	...	15—28
	1. Critical Apparatus	...	15—25
	(i) Descriptive notes on MSS.	...	15—22
	(ii) General observations on MSS. noticed above regard- ing the author's name, their extent and mutual relationship.	...	22—24
	(iii) Script and orthography of MSS.	...	25
	2. Editorial Notes	...	25—28
	(i) Text	...	25—27
	(ii) Appendices & Indices	...	27—28
<i>Section II.</i>	<i>Notes on the Author.</i>		29—70
	1. Date and identity	...	29—35
	2. Observations on the author's name 'Kum- bhakarna'.	...	35—37
	3. Lineage & brief biogra- phical notes	...	37—42
	4. Literary genius	...	42—61
	(i) Notes on other works by the author	...	43—55
	(ii) Authenticity of Kumbhā's author- ship of S. Rāj. and other works	...	55—61

5.	Patronage of fine arts— specially architecture	... 61—64
6.	Religious faith & philo- sophical leanings	... 64—68
7.	A general estimate of the author's achievements and his place in Indian cultural history	... 68—70
<i>Section III. Topical Notes.</i>		71—153
1.	'Bhūman' as the Ideal of Saṅgītaśāstra and its implication for secular music	... 71—74
2.	Significance of the double title of the work	... 74—75
3.	General scheme, volume, & scope of Saṅgītarāja	... 76—80
4.	The author's indebted- ness to earlier authori- ties	... 80—86
5.	Style and diction	... 86—91
6.	A running and critical survey of the first two Kośas of the work	... 91—153
B.	विषय-सूची (Detailed table of contents of the text in Sanskrit)	... i—lxii

PART II. TEXT

Pāthyaratnakōśa	... 1—70
Gītaratnakōśa	... 71—623

PART III. APPENDICES AND INDICES

<i>Appendix I.</i>	Reading variants of Poona MS.	... 627—632
<i>Appendix II.</i>	Comparison of the Rāgol- lāsa of S. Rāj. with the Rāgādhyāya of S.R. and Br.	... 633—654

<i>Appendix III.</i>	Authors or works cited in S. Rāj.	...	
	(i) Index of authors and works	...	655—657
	(ii) Critical notes on speci- fic authors and works cited.	...	657—679
<i>Appendix IV.</i>	Classified indices of author's epithets	...	680—680M
<i>Word-Index</i>	(Nearly 7,000 words with an indication of the context in which they are used)	...	681—794
<i>Corrigenda</i>		...	795—803
<i>Addenda</i>		...	804

LIST OF ABBREVIATIONS

A. S. L.	Anup Sanksrit Library, Bikaner.
Bhāg.	Bhagavata Purāṇa.
Br. or Brh.	Brhaddeśi.
Bh.P. or B. P.	Bhāvaprakāśa of Śāradātanaya (G.O.S.).
Brhad.	Brhadāranyakopaniṣat.
Ch. A.	Chando'nuśāsana by Hemacandra (published in 'Jayadāman', edited by Prof. H.D. Velankar).
D. R.	'Daśarupaka' by Dhanañjaya (Niranyasagar edition).
Ek. Mah.	Ekalinga Māhātmya (Transcript No. 1477 deposited in the Rajasthan Oriental Research Institute, Udaipur).
G. O. S.	Gaekwad Oriental Series.
J. M. A.	Journal of Music Academy, Madras.
J. N.	Jaimini Nyāyamālā of Mādhavācārya (Sāyana).
J. O. R.	Journal of Oriental Research (Madras).
K.	(Dr. C.) Kunhanraja ¹ .
Kāla.	Kālasena (and MSS. of S. Rāj. associated with him).
Kalli.	Kallinātha.
Kirtti.	Kīrttistambha Inscription (Published in 'M. K.').
K. M.	Kāvya-mālā Series, Nirnayasagar Press.
K. Mi.	Kāvya Mimāṃsā by Rājaśekhara (G. O. S. edition).
K. P.	Kāvya-prakāśa by Mammaṭa.
Kumbha.	Kumbhakarna (and MSS. of S. Rāj. associated with him).

¹ This abbreviation has been used only in some of the footnotes in Pāṭhya-ratnakōśa (pp. 1-70 of our printed text) which was edited by Dr. C. Kunhanraja. (Bikaner edition)

Kumbhal.	Kumbhalgarh Inscription (Published in 'M. K' and 'V. V.').
K. Y.	Kṛṣṇa Yajurveda.
M. P.	Matsyapurāṇa.
M. K.	'Mahārāṇā Kumbhā' by Harbilas Sarda (2nd Edition).
M. S.	Manusmṛti (Chowkhambha edition).
Munda.	Muṇḍakopaniṣat.
N. S.	Nāṭyaśāstra (Chowkhambha edition—unless otherwise indicated). In references pertaining to 'Abhinavabhāratī, the G. O. S. edition should be taken to have been referred to.
Ojha.	Dr. G. H. Ojha ; 'Udaipur Ka Itihas'.
Praśno.	Praśnopaniṣat.
R. B.	Rajasthan Bharati (Research Journal of the Sadul Rajasthani Research Institute, Bikaner). Special number entitled 'Kumbhā Viśeṣāṅka' March, 1963.
R. V.	Rgveda Saṁhitā.
R. K.	Rasakaumudī of Śrīkaṇṭha (transcript deposited in our Research Section).
R. P.	Rasikapriyā Commentary on Jaideva's Gitagovinda by Kumbhā. (Published from the Nirnayasagar Press in several editions, but now out of print).
R. S.	Rasārṇava Sudhākara by Siṁhabhūpāla (Trivandrum Sanskrit Series).
R. V.	Rāgavibodha of Somanātha.
S. Damodar.	Saṅgīta Dāmodara of Śubhaṅkara.
S. D.	Saṅgīta Darpaṇa of Dāmodara Paṇḍita.
S. M.	Saṅgīta Makaranda of Nārada.
S. N. A.	Sangit Natak Akademi.
S. Rāj.	Saṅgīta Rāja.
S. R.	Saṅgīta Ratnākara.

- S. S. Saṅgīta Samayasāra by Parśvadeva (in footnotes to the text).
- S. S. Saṅgīta Śiromaṇi (two fragmentary transcripts of this text are deposited in our Research Section; abbreviation used in the Introduction).
- S. U. S. Saṅgītopaniṣatsāroddhāra (G. O. S.).
- Tai. Taittirīyopaniṣat.
- Tod. Col. Tod. 'Annals and Antiquities of Rajasthan' Vol. I.
- Vayu. Vāyupurāṇa.
- Viṣṇu. Viṣṇupurāṇa.
- V. V. Vīravīnoda : by M. M. Kaviraj Shyamaldas. (Printed, but unpublished).
-

FOREWORD

Some years ago the Banaras Hindu University received from the Nepal Rajya a generous donation of Rs. One Lakh to be devoted to a pious purpose. It was gratefully accepted by the University and Pandit Govind Malaviya, who was then the Vice-Chancellor, ear-marked this sum for the publication of Sanskrit texts, their commentaries and translations, in a properly edited form. The Hindu Vishvavidyalaya Sanskrit Publications Board, appointed for this purpose, has decided that the series be named Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya Sanskrit Granthamala.

The work of preparing critical editions of selected ancient texts has been taken up in right earnest and is in several stages of progress. Already about half-a-dozen volumes have been printed, and it is expected that in the coming years the work of the series will gain increased momentum. It is proposed to publish important Sanskrit texts which are either so far unpublished, or have become out of print since long, or deserve to be critically edited again on the basis of fresh manuscript material, or which should be reprinted with a new interpretative approach. Basic scriptural texts of Hinduism like the Vedas, Brāhmaṇas, Śrauta Sūtras, Dharma Sūtras, Grhya Sūtras, Carana literature, Purāṇas, Upa-purāṇas, Epics, Dharma Śāstras, philosophical and scientific literature with commentaries, as well as expositional works bearing on them, will be specially taken up for new editions in this series.

Śaṅgīta Rāja : The Śaṅgīta Rāja of Rāṇā Kumbhā (1433-1468 A.D.) is an encyclopaedic work on the science of Music, Dance, Musical Instruments and Theory of Rasa; altogether comprised of five *Kośas* of about 16,000 śloka measure. Although quite ample manuscript material is preserved for this text, its magnitude and real importance were only faintly

known and the text remained unpublished for its major part.

Fortunately Dr. Premlata Sharma of the College of Music and Fine Arts, placed in charge of the Research Section, realised the value of this text and worked for several years in preparing a critical edition of the *Śaṅgīta Rāja* on the basis of the available manuscript material. The text being ready, she was naturally anxious for its publication. Realising the exceptional value of the *Śaṅgīta Rāja* in the field of ancient Indian sources on Music, I at once offered to publish it in the above Series and the Board accepted this suggestion. Accordingly in this first Volume two *Kośas* are being printed, of which the first is just an introductory book, but the second in about 6,000 verses, deals with the theory of Indian Music in all its aspects. Rāṇā Kumbhā was a great patron of Literature and Art. He himself wrote a commentary, called *Rasika-Priyā* on the *Gitagovinda* of Jayadeva. He also built the *Kīrtīstambha* at Chittor, which is a monumental tower in nine storeys of stately form, beautifully carved and loaded with sculpture. Rāṇā Kumbhā accomplished cultural programmes in the true tradition of Vikramāditya and Bhoja. He entered into far-flung relationship with the contemporary rulers of Gujerat, Malwa, Kashmir, etc.

He was a great lover of music and himself a devotee of this art. It was in the fitness of things that he became the author of the encyclopaedic compilation named *Śaṅgīta Rāja*. Dr. Premlata has gone into details of the delicate question whether Rāṇā Kumbhā was himself the author, or the scholarly Pandits of his Court (*Sabhā*) were entrusted with the task of bringing together a work of such depth and magnitude. The truth lies somewhere in the middle; but there seems to be no doubt that the grand compilation was the result of Kumbhā's own inspiration, planning and practical wisdom in having it executed in such an accomplished manner. As is well known, upto now the *Śaṅgīta-Ratnākara* of Śārṅgadeva (1210-1247) has been considered to be the biggest work on the theory and

practice of Indian Music. There is no doubt about the truth of this statement and the merits of the Saṅgīta Ratnākara are genuine. It is comprehensive in its scope and a true mirror of the manyfaceted developments of the art of Music in ancient and medieval India, as it had come down through the ages. Working about 200 years after the author of the Saṅgīta-Ratnākara, Rāṇā Kumbhā was inspired by a very similar idea viz. to present an upto-date encyclopaedia of Indian Music and Dance in which the relevant material has been brought together with great clarity, critical acumen and an understanding of its historical development. All scholars of Indian culture and lovers of Indian musical theory will be gratified by this new text which may be called the most excellent text on Music or virtually an ocean of musical knowledge as it was perfected during the Hindu period.

The learned Editor has done her work with utmost devotion as the Introduction and several useful Appendices printed with the text indicate. It is proposed to print in Volume II the remaining three Kośas on Vādyā, Nṛtya and Rasa, which will be almost of similar extent.

It is my pleasant duty to express my deep obligation to His Highness Karani Singhji the Maharaja Sahib of Bikaner who generously placed at the disposal of the Editor all the manuscript material of Saṅgīta Rāja deposited in the Anup Sanskrit Library.

We are also thankful to His Highness Sri Bhagwat Singhji, Maharana Sahib of Udaipur, who has inaugurated Rāṇā Kumbhā Annual Celebrations and has taken immense interest in the publication of the Saṅgīta Rāja as one of the major monuments to the glory of Rāṇā Kumbhā.

Our gratitude is also due to His Highness Maharaja Sahib Karan Singh of Kashmir who as the Chancellor of the Banaras Hindu University has kindly consented to announce the publication of this Volume of the Saṅgīta Rāja of the Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya Sanskrit Granthamala, in a special ceremony on December 26, 1963.

I have real pleasure in thanking Shri Lakshmi Dasji, Manager, B.H.U. Press, whose organising ability has made it possible to print such a voluminous and difficult text within a very reasonable time.

V. S. AGRAWALA
M.A. Ph. D., D.Litt.,

Varanasi-5.
December 11, 1963.

General Editor,
Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya
Sanskrit Granthamala Series ;
Convener,
Hindu Vishvavidyalaya
Sanskrit Publications Board.

PREFACE

Saṅgīta Rāja was heretofore available only in its manuscript form (but for two small printed portions) and its complete MS. was to be found only in the Anup Sanskrit Library, Bikaner and as such was not readily available to readers. Very inaccurate and incomplete impressions prevailed generally regarding its nature, scope or contents, as will be seen from the following summary of published reviews which have come to the Editor's notice. It will be seen that except for M. Krishnamachariar's 'History of Classical Sanskrit literature' no published review gave a correct description of the work or appreciated its importance. References to the work generally described it in bald terms as one on Music or Poetics or both but seldom appreciated its comprehensiveness, bulk, originality, erudition, or catholicity in respect whereof it eclipses works on its subject written during many preceding centuries.

Summary of References to Saṅgīta Rāja.

1. Non-descriptive references confined to a bare mention of the name of S. Rāj. and its author:—

(i) F. Kielhorn : 'A Classified Catalogue of Sanskrit MSS. in the Central Provinces' (1874) p.96. Two MSS. of the work are noticed under two different names as under; both said to be written by Kumbhakarna.

(a) "Saṅgīta Mīmāṃsā:—No. of leaves 275 ; No. of ślokas 4675." Obviously the MS. referred to must have been incomplete in regard to practically one half of the original text. As its contents are not noticed chapter-wise, it is not possible to say if it contained continuous matter or disconnected fragments.

(b) "Saṅgīta Rāja : No. of leaves 87 ; Ślokas 1740". Apparently the reference is to only a fraction of the text. Both the MSS. are mentioned to have been in the possession of one Bhau Shrikhande'.¹

¹ No trace is available of these MSS. today.

- (ii) Aufrecht ; 'Catalogus Catalogorum'. Simply refers to Kielhorn's names of two independent works without reproducing the information given by the latter.
- (iii) Pt. V. N. Bhatkhande ; 'A Comparative Study of Some of the Leading Musical Systems of the 15, 16, 17, & 18th Centuries' p. 3. Says that a MS. entitled 'Saṅgīta-Rāja-Ratnaśa' is deposited in the library of H. H. the Maharaja of Bikaner. Obviously the title is wrongly mentioned on account of a confusion as between the name of the work 'Saṅgīta Rāja' and the heading 'Ratnaśa' given to each of its five cantos.
- (iv) Prof. V. Regnaud 'Le Rhetorique' p. 379. 'Rasaratnaśa' is mentioned as a work on Rasa by Kumbhakarna. Really, this is the last canto of S. Rāj. and not an independent work.
- (v) Dr. S. K. De ; 'Sanskrit Poetics' Vol. I p. 288. Gives a short description of 'Rasaratnaśa' available in the Paris Bibliotheca Nationale on the basis of Prof. Regnaud's reference. He says that 'it is a treatise on Rasa and kindred topics in eleven chapters'. This remark indicates that the MS. referred to is incomplete as the complete 'Rasaratnaśa' contains 16 sections or chapters called Parikṣaṇas.
- (vi) MM. Kaviraj Shyamaldas ; 'Vira Vinoda' (a printed work but unpublished in the sense that it was not released for public circulation, dealing exhaustively with the history of Mewar) Vol. I. p. 335. Mentions Kumbhā's work on Saṅgīta under the name 'Saṅgīta-Rāja-Vārttika'. It is not known how 'Vārttika' has been added to the original name 'Saṅgīta-rāja'.
- (vii) Dr. Gaurishankar Hirachand Ojha ; 'Udaipur ka Itihasa' pp. 31 and 625. 'Saṅgītarāja' and 'Saṅgītamīmāṃsā' are mentioned as two independent works of Kumbhā on Saṅgīta¹.
- (viii) Sri Harbilas Sarda ; 'Mahārāṇā Kumbhā' (2nd edition) p. 166. Like Dr. Ojha he also refers to two independent works which really are two names of the same work.
- (ix) Prof. S. N. Dasgupta and Dr. S. K. De ; 'History of Sanskrit literature' Vol. I (Classical Period) p. 566. 'Rasaratnaśa' is mentioned as a minor work on Alaṅkāra of the later period.
- (x) MM. P. V. Kane ; 'History of Sanskrit Poetics' p. 432. Speaks of Rasaratnaśa in 11 chapters (citing the authority of Prof. Regnaud) as a part of S. Rāj. (Quoting Dr. V. Raghavan). Obviously detailed notice could not be attempted by him for want of availability of the text.

1 The reference in Kielhorn's catalogue seems to be responsible for such erroneous references in later works.

2. References giving an incomplete description of the volume, scope and general scheme of S. Rāj. due to want of a detailed or direct study of the work.

- (i) Dr. V. Raghavan ; paper entitled 'The Rasa-Ratnakośa, the Nāṭa-karatnakośa and the Saṅgītarāja', Annals of the B.O.R. I., Poona, Vol. XIV (1932-33) pp. 258-62. He removed the misapprehensions regarding the names 'Rasaratnakośa', 'Sangīta-rāja' and 'Sangīta-mīmāṃsā' and his paper appears to have been the first document which brought S. Rāj. to the notice of modern scholars. The paper was not based on a direct study of the full text of S. Rāj., but mostly drew inferences concerning its scope and general scheme based on quotations from its text culled from Kumbhā's Rasikapriyā commentary on Jaideva's Gitagovinda and relied partly on the fragmentary MS. of S. Rāj., available in the B.O.R.I. Poona. Dr. Raghavan has, however, recently revised and supplemented this note (vide S.N.A. Bulletin No. 17, 1960 p. 11).
- (ii) Sri O. C. Ganguli ; 'Ragas and Raginis' Vol. I (reprinted in 1948) pp. 45-48. He has tried to arrive at certain generalisations on the basis of the scanty materials previously handled by Dr. V. Raghavan (see above). Obviously Sri Ganguli had no access to the complete text of S. Rāj., which led him to make inaccurate remarks such as the one reading 'the author does not cite any other ancient authorities save and except Yāṣṭika'. In fact, Kumbhā has cited numerous older authorities (See Appendix III of this volume).

Moreover, the text of the passages of S. Rāj. quoted in R. P., reproduced by Sri Ganguli is not properly reconstructed and this has led to at least one serious misapprehension detailed below.

The quotation from S. Rāj. comprising the 'Lakṣaṇa' of the 13th variety of 'Miśrasūḍaprabandha' viz. हरिशरणकदलीपत्रम् (wrongly mentioned as स्निग्धमधुसूदनरासावलयः in the text of R. P.) reads as follows :—

रागः स्यात् स्थानगौडाख्यस्तालो वर्णयती (Ganguli वर्णयति) रसः ।
शृङ्गारो विप्रलम्भाख्यः प्रमदामदनाकुलः (Ganguli मदनाकुलः) ॥

'Varnayati' is the name of a 'Tāla' which is enjoined for this Prabandha, but it has been misconstrued to mean that 'Tāla reveals the Rasa of the Rāga concerned' ! Obviously this meaning can be derived only if the text is read as तालो वर्णयति रसम् but this reading is not in accordance with the 'Anvaya' of the latter half of the śloka.

3. References which show appreciation of the work based on a direct study of S. Rāj.

- (i) M. Krishnamachariar; 'History of Classical Sanskrit Literature' (1937) p. 862, Para No. 1022. Says that the whole of the work was not available to him. Still he refers to S. Rāj. as a grand work and opines that modern research cannot be complete without its thorough study. He says that the author has sifted all the material available to him, possesses high sastraic proficiency and discusses theories very intelligently.
- (ii) Prof. M. R. Kavi; 'Bharatakośa'. Gives nearly 1400 usually mutilated quotations from S. Rāj. on almost all the topics of the said work. No attempt has been made at reconstruction of the texts quoted.

Except for the small introductory canto (Pāthyaratnakōśa) dealing with miscellaneous topics such as Prosody, Poetics etc. given at the commencement of S. Rāj. which was edited by Prof. C. Kunhan Raja and published from Bikaner in 1946, and the first half of the canto on Dance (Nṛtyaratnakōśa) published from the O.R.I. Rajasthan in 1957, no attempt would appear to have been made for editing the bulk of the work which relates to Saṅgīta. The technical nature of the subject was an obvious deterrent, apart from the immense labour which its study and editing would involve. The Bikaner edition of the first canto of S. Rāj. in which Kumbhā gives the headings of cantos (Kōśas), chapters (Ullāsas) and sections (Parikṣaṇas) of S. Rāj. was the first published indication though imperfect, of the field of Saṅgīta covered in vast detail by Kumbhā. Later, with the publication in 1951 of Prof. M. R. Kavi's 'Bharatakośa' widespread interest among scholars was aroused in S. Rāj. Prof. Kavi had given in his Kōśa as many as 1400 quotations from S. Rāj. as found by him in the MSS. without any attempt at intelligible reconstruction. All the same his 'Bharatakośa' would appear to have publicised S. Rāj. more than any reviewer could have possibly done. Impression of a vague admiration for the work seems to have been created among a large number of scholars, who very eagerly looked forward to a printed edition of the text.

S. Rāj. strikes the reader as a marvel and masterpiece in many respects. It is perfect in its exposition and elucidation of intricate musical problems; is remarkable for its wealth of detail and illustration; and is adroit in integration of the minutest detail of the vast musical terminology with that of the Vedic philosophy of the Pūrva and Uttara Mimāṃsā, thereby successfully establishing a perfect convertibility of the two terminologies and completely vindicating for S. Rāj. its claim to be an Upaveda. As Upaveda S. Rāj. is not a mere textbook on music and dance but is designed really to serve the purpose of the Veda. This dual purpose of the Upaveda may be expected to have been fully achieved in S. Rāj. since its author claims that his object in writing it was to recover the ancient tradition of Nāṭyaveda.

It is impossible in a prefatory or introductory note to offer detailed comments on any single important topic or proposition dealt with in Saṅgīta Rāja in elucidation of its two-fold connotation, one of Saṅgīta and the other of Vedic philosophy. This task has necessarily to be reserved for separate investigation. A modest attempt has, however, been made in a separate introductory note to touch briefly on a few of its numerous topics and features looking at them from the angle of musical theory. There is no doubt that S. Rāj. will occupy the front rank among works on Indian Saṅgīta Śāstra and that its splendour and brilliance will outshine in several respects all earlier works on its subject. In due course translations in other languages may be expected to be made. Gradually interpretational literature may be expected to grow and develop. Many of its topics are likely to provide perennial material to the research student, especially one, who is fully qualified not only in Saṅgīta but also in Vedic lore. It cannot be gainsaid that it is only to such a student that research in Indian musicology can be fully rewarding and fruitful.

Vol. I of S. Rāj. has at last been edited and is being published under the auspices of the Nepal Endowment Fund of the Banaras Hindu University. Incidentally, it is interesting to note that the first ruler of the present ruling family of Nepal

belonged to the genealogy of Mewar rulers of which Kumbhā, the author of S. Rāj. was an outstanding historical figure¹. There is thus a blood-relationship between the ruling families of Nepal and Mewar. The coincidence that the money for the publication of S. Rāj. should have been provided by an endowment from Nepal is in a way remarkable for its undesigned significance of dynastic relationships.

The present volume comprises the first and the second Kośas of the text, dealing respectively with Pāṭhya (verbal content of Saṅgīta) and Gīta (music). These Kośas are the smallest and the biggest respectively in the work and cover more than half the text. This volume fully covers all topics generally studied under Saṅgītaśāstra now a days with the exception of the varieties and techniques of instruments and dance which have only a secondary appeal for a majority of students. The remaining third, fourth and fifth Kośas dealing with Vādyā (Instruments), Nṛtya (Dance) and Rasa (Aesthetic delight) respectively, are proposed to be in a subsequent volume.

The Editor feels gratified in submitting the volume for publication. Every encouragement and assistance was received by her from the authorities of the B.H.U. especially its enlightened Vice-Chancellor, Justice N. H. Bhagwati for sanctioning priority for publication of the work and she hastens to offer her most regardful gratitude to him. Acknowledgements are also due to the following for help, advice and encouragement.

—H. H. Sri Karani Singhji, Maharaja of Bikaner for lending MSS. from his personal library.

—Pandit Omkarnath Thakur for help in procuring the MSS.

—Sri Jyotibhushan Gupta, Hony. Treasurer, B.H.U., for his sympathy and encouragement.

1 Vide G. H. Ojha ; 'Udaipur ka Itihas' p. 391. Kumbhakarna the younger son of Raval Samarsinha is said to have migrated from Mewar in the end of the 13th or the beginning of the 14th cent. A. D. when Chittorgarh was seized by Alauddin Khilji. One of the descendants of this Kumbhakarna is said to have founded the present dynasty of Nepal.

—Dr. V. S. Agrawala, General Editor, Hindu Vishvavidyalaya Nepal Rajya Sanskrit Grantha-mala and Convener, Hindu Vishvavidyalaya Sanskrit Publication Board for taking initiative for the inclusion of S. Rāj. in the publication scheme of the said series.

—Pt. Ratinath Jha of the Sanskrit Mahavidyalaya, B.H.U. for his willing and valuable assistance in solving many problems of reconstruction of the text.

—H. H. Maharana Sri Bhagwatsinghji of Udaipur and the organisers of the Kumbhā Saṅgīta Samāroha, held in Udaipur in Oct. '62 and Nov '63 for their profound approbation of the work undertaken, for facilities provided by them for seeing architectural monuments built by Kumbhā in Mewar and for library facilities and other encouragements provided by them.

—Libraries and other institutions for lending books for reference and other materials.

—Sri Srikanan Sarda, son of the late Sri Harbilas Sarda, author of 'Mahārāṇā Kumbhā' for permission for reproducing Mahārāṇā Kumbhā's portrait, printed in the said book.

—All scholars and friends who helped with suggestions and information.

—Staff of the Research Section, College of Music & Fine Arts, B.H.U. for faithful discharge of their duties.

—Sri Lakshmi Dasji, Manager, B.H.U. Press and the staff of the Press for their unfailing co-operation in the printing of this volume.

The Research Section of the College of Music and Fine Arts, has collected a large number of valuable manuscripts on Saṅgīta for collation, editing and publishing. Vol. I of Saṅgīta-rāja is the first publication of the Section.

B.H.U.,
Varanasi-5.,

PREM LATA SHARMA

Date : 11th Dec., 1963.

PART I
INTRODUCTORY

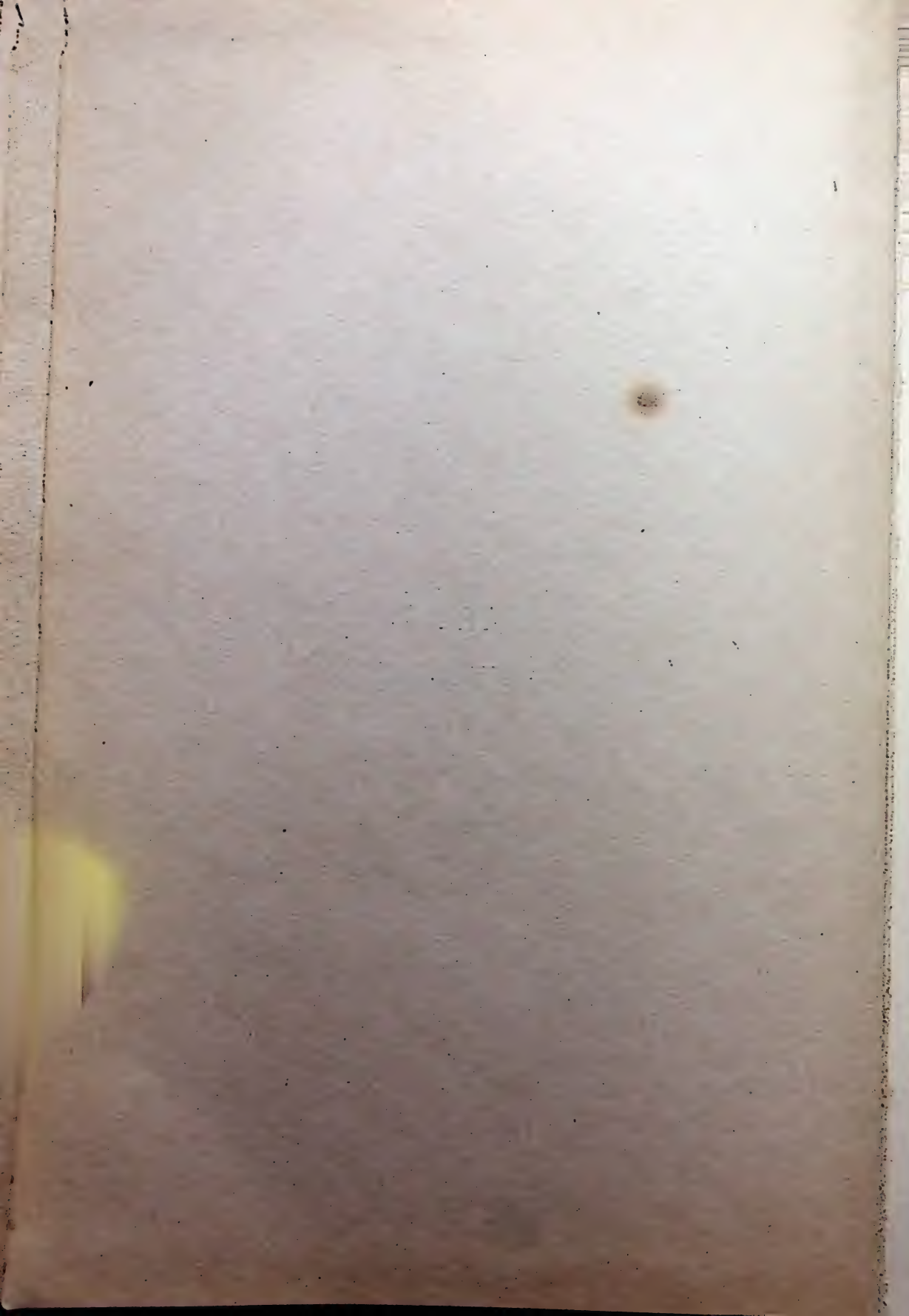

PLATE NO. I

[illegible]

श्रीगणेशाय नमः॥ दत्तात्रेयाय नमः॥ उद्यन्नास्वशतप्रखंमलेमाहेश्वरं नमः॥ यत्प्रकाशप्रकाशं नमः॥
 जीवराजयः॥ १॥ योगीश्वरं नमः॥ दत्तात्रेयाय नमः॥ उद्यन्नास्वशतप्रखंमलेमाहेश्वरं नमः॥ यत्प्रकाशप्रकाशं नमः॥
 गमसागरं परिलसद्विज्ञानमंथादिना॥ संगीताय शिवाय छन्दमहंसे तस्यै नमः॥ २॥ नैर्भ्यः
 दष्टजनतातापापनुशेनमस्तस्मै श्रीनरतौ दिव्यसुनये स्याद्वाङ्मयं त्वत्तने॥ ३॥ यो वेदोऽश्रुतुरेव गार्हपत्ये
 यकैश्च ॥ ४॥ अतुर्वर्गस्यै चतुरस्रसुर्यरुचिरं वल्लेश्वरं नमः॥ ५॥ यो वेदोऽश्रुतुरेव गार्हपत्ये
 ज्ञोचित्वागार्हचतुरंगनृत्यमदिशतस्मै तस्यै नमो ब्रह्मणे॥ ६॥ अस्मादिस्वविभूतिभिर्जगदिदं व्याधेय
 नित्यं स्थिता॥ ७॥ खोन्मूलममूलदेतुरस्थित्वर्वासिबन्धप्रिया॥ ब्रह्मानन्दरसातिशयि सुखदायि
 दिशिः संस्कर्ता विद्याकाशेन नूतना विजयते संगीतरूपशिवा॥ ८॥ श्रीदत्तदेवाय नमः प्रसादोऽस्मिन्मा
 धुयामीकरवशासिद्धः॥ यो बिन्दुस्तु ज्वलन्मघामराजानि रञ्जितां विभक्तिं॥ ९॥ नमोऽदितो मंदि

INTRODUCTION

SECTION I TEXTUAL NOTES

1. CRITICAL APPARATUS

- (i) *Descriptive notes on the twelve MSS. deposited in the Anup Sanskrit Library, Bikaner, used in the present Edition.*

The present volume of the text is based on MSS. A, B and C noticed below¹. MS. 'A' is complete till the end of the full text, B and C end with the portion published in this volume and the remaining MSS. viz. D to L are comprised of fragmentary portions of the text to be published in the second volume.

(A)

A. S. L. No. 3510, *Size*: approximately 11"×4½" with about ten to twelve lines to a page; *Extent*: 494 folios; *General condition*: the paper is not in a good condition, the two sheets of the paper pasted one against the other getting disjointed at places and the corners of the sheets breaking here and there; but fortunately, the text portion is generally undamaged. (See Plate No. 1). *Contents*: This is the only complete copy of the work and is written in an almost clear but unsteady hand.

Author's name and other particulars:

The writing is very close and the script of the manuscript appears to be relatively modern mainly because the mātrās के and को are not written as ळ and ळा. Corrections have been carried out in the margins and have been indicated by the numbers of the lines in which the place of correction is shown by the mark V. The colophons are written in red-ink and so also generally, the beginnings and ends of small sub-sections in which the text is further sub-divided within the smallest chapter-units viz., Parikṣaṇas. All the colophons and all relevant portions of the text read the author's name as Kālasena and its variants

¹ A fractional MS. (No. 365 of B.O.R.L., Poona) of the initial portion of the text corresponding to pp. 9-35 of this volume has been noticed in Appendix I p. 627-632. (See Plate No. 4)

Kāla, Kṛṣṇa etc. (cf. appendix IV Pt. II, 2). The name of Kumbhakarna does not occur anywhere in this MS. It ends with a note of the scribe and a brief table of contents of the whole work. Certain illustrative portions of the text, such as 'Mūrchanā-Prastāra' etc., are also reproduced at the end.

(B)

A. S. L. No. 3511 ; Size : 11" × 4½" with ten lines to a page in one (the normal) hand and eight lines in another (the changed) hand as noticed below ; Extent : 359 folios ; General condition : better than that of 'A'. (See Plates No. 2 and 3) Contents : Complete in Pāṭhyaratnakośa and Gītaratnakośa.

Author's Name and other Particulars :

The handwriting is uniform upto the end of the first page of folio-335 ending with उत्साहं (हः) प्रतिमण्डेन हास्ये वंशविवृद्धिदः This portion of the text occurs approximately in the middle of the Sūda-Parikṣaṇa (2nd) of the Prabandhollāsa (4th) of the Gīta-Ratna-Kośa (vide p. 586 of our printed text). The next page opens with श्रीगणेशाय नमः । मधुरः कुरुणे गेयो etc. in a new hand, which is written in continuation of the text of the previous page. The remaining portion of the text of Gīta-Ratnakośa is written in this new handwriting, the normal hand re-appearing only at the end of the Prakīrṇa-Prabandha-Parikṣaṇa (4th) corresponding to p. 621 of the printed text which once again agrees with the readings of 'A' regarding the name and epithets of the author.

The readings of the portion written in the new hand generally agree with those of 'C' which begins exactly from the same point where the new hand commences in 'B'. The new handwriting mentions Kumbhakarna as the author of the work, although elsewhere, throughout the manuscript 'Kālasena' has been declared to be the author. Moreover, the new handwriting is identical in script with the writing of the manuscripts that mention Kumbhakarna as the author.

It may also be noted that the folio No. is given in the right hand margin in the normal writing but in the new hand the folio No. is given on the top of the left hand margin with the

प्रकृष्टपत्रयवनदवदहनदावानलेन॥२५॥ प्रत्यर्पितृष्टिदीप्यतिमिश्रततिनिराकरा
 प्रोढप्रतापमात्रं देन॥२६॥ वैरिवनितावेधव्यदीप्ता दातदसाहूउकोदंउमैडिनार्व
 उहुजादंउयुगलेन॥२७॥ चर्मउल्लार्वउलेन॥२८॥ गजनरतुरगाधीनराजनि
 यतोउरमल्लेन॥२९॥ वसुंधरोद्धरण॥३०॥ नवानीपतिप्रसादांसाप
 साद्वरप्रसोदेन॥३१॥ अनन्यमल्लीकगर्ववर्उनमुशालल्लस्तल्लनप्रपराक्रमे
 ण॥३२॥ महाराजाधिराजमहाराणाश्रीभृगांकतामराजेंद्रनेन॥३३॥ महाराज्ञी
 श्रीसोनागवतीजसमांबिकाहृदयभंदनेन॥३४॥ विविधविद्यानविज्ञानमल्लकारिचा
 लुरीधुरीणसकलसीमंतिनीशोरोमल्लिरूपलायाएल्लज्जाअर्द्धनिमानश्रुंगारसरसी

विचरणं विभ्रंतिस्त्रिमिः परातिभ्रानां परमोनिधिर्नवनप्यानीमाक्षरोत्तरीनांगीतं किंचिदास्य
 कस्यमदिमथागारमुक्तं नता॥ ८१ ॥ तामववशीकरकर्मणोवद्विनादृणात्यक्तात्कार्यसंनगर
 मुनायोयेदुपासता॥ ८२ ॥ स्वर्गं तु नरा ननु शत्रियस्य तगतत्रय॥ द्वाणाचरः कविगिरांतद्गीतं के
 नेदक्ष्यते॥ ८३ ॥ इति श्रीरानाधिराजमहीमहद्विरचितसंगीतरत्ने पाद्ये रत्नकोशे शुक्रमणिना
 द्वासासंगीतसुखितिनोमनृतीयं परीक्षणा॥ ८४ ॥ ॥ यस्तु निर्यवनकलुसेवनीषां निवृत्तनां त
 नशीर्कं नकार्षन् क्रियातगीतं निर्यय॥ ८५ ॥ सम्यगीतं तु संगीतं गीतादिचित्तयुवा। सम
 ह्रिद्यष्टिनावनशाहनातनगीयता॥ ८६ ॥ त्रिविक्रमकमसक्तचित्तभाऊनरुजउयक्रम
 क्रमं नस्यविषाडुसंविधीयता॥ ८७ ॥ प्राज्यरात्यतुष्टरागतिपरमादधेदतः सामलोगीतं गीतमनोद
 रात्कमलत्तरादायविष्टवान्। निपथ्यानिनायोयस्तु निरुदितानायायवराभातरसादगनी

letters 'सं प्रबं' above it, and at the bottom of the right-hand margin with the word राम above it. The normal writing is closer, with ten lines in a page, whereas the new writing has only eight lines per page.

(C)

A. S. L. No. 3512; Size: $11" \times 4\frac{1}{2}"$, with eight lines per page. *Extent*: 21 folios; *General condition*: the manuscript, though in a fairly good condition, is fragmentary. *Contents*: Begins in the middle of Sūḍaparikṣaṇa in the Prabandhollāsa of the Gītaratnakośa and goes up to the end of the 'Prakīrṇa Prabandha Parikṣaṇa' of the same Ullāsa.

Author's name and other particulars:

The numbers 1 to 21 on the folios are recorded in very small figures at the end of the right hand margin of the second page of each folio. The second page of the last folio bears the figure 21 in bold letters, which is followed by the word तोट, while the number 357 is written above it. The left hand margin bears the no. 2447/1 at the bottom.

This manuscript begins exactly from the point 'मधुरः कहे गेयो,' (excepting the syllables द्विदः १ ३ which precede this phrase), from where the new handwriting of the manuscript 'B' commences (vide p. 587 of the printed text) and goes up to the end of the 'Prakīrṇa-Prabandha-Prarikṣaṇa'. Thus there appears to be some correspondence between 'C' and the portion of 'B' in the changed handwriting. Moreover, the mātrās in this MS. are also given in the old style viz. क for के and का for को. It gives the name of the author as Kumbhakarna throughout. The colophon at the end of Gītaratnakośa is much smaller than that of 'A' and 'B' and distinctly contains the epithets of Kumbhakarna.

(D)

A. S. L. No. 3513; Size: $11\frac{1}{2}" \times 5"$, with about eight lines per page; *Extent*: 64 folios; *General Condition*: fairly good. *Contents*: commences with the beginning of the Vādyaratnakośa and closes with the end of Mārgatāla Parikṣaṇa (first) of the Ghanollāsa (third) of that Kośa.

Author's name and other particulars :

The folio numbers are given in the right hand margin. The first page which is blank bears the title 'कुम्भकर्णकृत संगीतराज' in the middle and the figure 2447/2/3 in the left hand margin. The script is similar to that of 'C' and the writing is clear and steady. Kumbhakarna is mentioned as the author of the work throughout this manuscript. The MS. opens with the words नमः श्रीवरदराजाय and closes with the words श्रीरामाय नमः । शुभं भूयात् ।

(E)

A. S. L. No. 3515 ; Size : $11\frac{1}{2}'' \times 5''$, with about eight to ten lines per page ; Extent : 60 folios ; General condition : fairly good. Contents : same as D.

Author's name and other particulars :

The folios are numbered in both the margins. In the left hand margin the folio numbers (1 to 60) are indicated on the top with the letters, 'सं० घनो०' generally above them, while in the right hand margin they are indicated at the bottom with the word, 'राम' over them ; still further more in the bottom is given another numbering of the folios viz. from 360 to 418, where folio No. 415 is repeated. The writing is generally clear and legible throughout the text.

The noteworthy feature of this manuscript is the two different handwritings—alternatively found in it. The colophons give the author's name as Kumbhakarna in the first three Parikṣaṇas of Tatollāsa. After folio No. 34 where the fourth Parikṣaṇa comes to the end a new hand appears and gives 'Kālasena' as the author of the work. This hand continues upto folio No. 40 and again reappears On folio No. 53 only to disappear in folio No. 54, and here too, it gives 'Kālasena' as the author. The remaining portion of the manuscript is written in the normal handwriting which is more steady and in black ink as compared to the brownish ink used by the second hand. The normal hand declares Kumbhakarna to be the author of the work.

(F¹)

A. S. L. No. 3514 ; *Size* : 11" × 4½" with nine lines to a page ; *Extent* : 11 folios. *General condition* : fair. *Contents* : Deśitālaparīkṣaṇa (second) of the Ghanollāsa (third) of the Vādyaratnakośa.

Author's name and other particulars :

The folios are numbered in very small figures in the bottom of the right hand margin. Another serial No. in the left hand margin as well as the right, is also given from 419 to 428, where the number 423 is found on two folios. The name of the author is given as Kālasena.

(G)

A. S. L. No. 3516 ; *Size* : 11" × 4½", with eight to nine lines per page ; *Extent* : 51 folios ; *General condition* : fair. *Contents* : commences with the Tālapratyayaparīkṣaṇa of the Ghanollāsa (third) of the Vādyaratnakośa and goes up to the end of the Kośa.

Author's name and other particulars :

The folio No. is given on the top of the left hand margin and another series of folio numbers (419-470) is found in the right hand margin with the word, 'रत्न' over them. The writing is generally bold, steady and legible, except when a new hand which is not so steady, occasionally appears in it. The author's name is normally given as Kumbhakarna but the new hand gives it as Kālasena.

(H²)

A. S. L. No. 3517 ; *Size* : 11" × 5", with eight lines to a page ; *Extent* : 16 folios ; *General condition* : good. *Contents* : commences with the Tālapratyayaparīkṣaṇa (third) of the Ghanollāsa (third) of the Vādyaratnakośa and runs up to the end of the Ullāsa.

¹ This MS. is mentioned as 'H' in C. Kunhanraja's Introduction to his edition of S. Rāj.

² This MS. is mentioned as 'G' in C. Kunhanraja's Introduction to his edition of S. Rāj.

Author's name and other particulars :

The folio numbers (1-16) are given at the bottom of the right hand margin in very small figures. It is notable that in this manuscript the older system of mātrās has been used and thus क is written for के and का for को. The last folio bears the number 2447/2 where the last 2 is struck off. The writing is very clear and steady. The name of the author is given as Kumbhakarna.

(I)

A. S. L. No. 3518 ; Size : 11"×4½", with about eight lines to a page ; Extent : 144 folios ; General condition : fairly good. Contents : Nṛtyaratnakośa (complete).

Author's name and other particulars :

The first page bears the title कुम्भकर्णकृतसंगीतराजः over नृत्योल्लास. The folio numbers are given in the right hand margin of the second page of each of the sheets. The figure 2447/3 is recorded in the left hand margin of the last page. The script is marked with the peculiar use of क for के and का for को. Throughout, the name of the author is given as Kumbhakarna. The handwriting is clear, bold and quite legible.

(J)

A. S. L. No. 3519 ; Size : 11"×5½", with about nine lines per page ; Extent : 109 folios ; General condition : quite good. Contents : Nṛtyaratnakośa (complete).

Author's name and other particulars :

There are two series of folio numbers given, 1-110 in the left hand margin and 471-579 in the right-hand margin which also bears 1-110 numbers along with the word राज over the series 471-579. There is some disorder in the numbering of the folios. Again the peculiarity of this manuscript lies in the alternation of two handwritings. Normally there are nine lines to a page but in the new (the second) handwriting sometimes more are found ; and, whereas the normal hand is found to be in black

ink, the new one is in slightly brownish shade. The new handwriting first appears at the end of the first Parikṣaṇa of the first Ullāsa, then at the end of the first Ullāsa in the long colophon and in the end of the second, third and the last Ullāsas, where the author's name is given as Kālasena. But normally the author's name is given as Kumbhakarna.

(K)

A. S. L. No. 3520 ; *Size* : 11"×5", with about eight lines per page ; *Extent* : 74 folios ; *General condition* : fairly good. *Contents* : Rasaratnakōśa (complete).

Author's name and other particulars :

The folio Nos. 1-74 are given in the right hand margin and on the last page the figure 2447/4 is recorded in the left hand margin. The MS. appears to be old enough with the mātṛās for के and को given as क and का. But the writing is clear and steady. The author's name in all the colophons is given as Kumbhakarna.

(L)

A. S. L. No. 3521 ; *Size* : 11"×4½" with about eight lines to a page ; *Extent* : 64 folios ; *General condition* : fairly good ; *Contents* : Rasaratnakōśa (complete).

Author's name and other particulars :

Folio Nos. 1-64 are given in the left margins on the top and in the right margins at the bottom with the letters र०को० above the former and राम above the latter. There is another series of folio numbers running concurrently from 580 to 643. Five additional folios bearing consecutive numbers of the second series viz. 644-648 and also fresh numbers 1-5 at the extreme bottom of the right hand margin are found at the end in a new handwriting. The new hand starts in the initial portion of the last colophon in a brownish shade of ink as compared to the black of the normal hand. The scribe's note found at the end of 'A' is also partially reproduced after the last colophon with

certain variations in readings. References to the name of the author present a peculiar chain of alternatives as noted below :—

Ullāsa I : Parikṣaṇas 1,2,3, and 4—Kālasena (before the colophon of the fourth Parikṣaṇa, however, the reading कुम्भ-स्वामिपदारविन्द० obviously associated with Kumbhakarna is found instead of कामाक्षाचरणारविन्द० of Kālasena).

Ullāsa II : 1 and 2 Parikṣaṇas—Kumbhakarna, 3 and 4—Kālasena.

Ullāsa III : 1 and 3 Parikṣaṇas—Kālasena, 2 and 4 Parikṣaṇas—Kumbhakarna.

Ullāsa IV : 1 and 2 Parikṣaṇas—Kumbhakarna, 3 and 4 Parikṣaṇas—Kālasena.

(Reading variants in relation to 'A' agree with 'K' till the first four epithets of the last colophon of the fourth Parikṣaṇa. The new handwriting starts from a fresh folio at this point and the colophon suddenly changes over to Kālasena's name and epithets associated with him).

(ii) *General observations on MSS. noticed above regarding author's name and their extent and mutual relationship.*

The available MSS. of S. Rāj¹. can be classified into three categories as follows according to their reference to the author of the work as Kumbhakarna or Kālasena or both (one or the other being mentioned as the author in different parts of the MSS. concerned).

- (i) Kumbhakarna MSS. (referring consistently to Kumbhakarna as the author)—C, D, H, I, K and Poona MS².
- (ii) Kālasena MSS. (referring consistently to Kālasena as the author) A, B (but for a very small portion of 'B' corresponding to pp. 587-621 in our printed text, associated with Kumbhakarna) and F.

¹ A MS. of the Nṛtyaratnakośa of S. Rāj. is deposited in the Oriental Institute, Baroda (vide Introduction to Nṛtyaratnakośa Pt. I, published from Rajasthan Oriental Research Institute, Jodhpur). As this MS. was not accessible, its detailed notice is not given here.

² cf. Appendix I in this volume.

- (iii) Mixed MSS. (referring normally to Kumbhakarna and occasionally to Kālasena in the portions written in a changed handwriting)—E. G. J. and L (the number of Kālasena references exceeds that of Kumbhakarna references in L.)

As stated above, A is the only complete MS. covering the full text. The remaining MSS. can be classified according to their extent in respect of the five cantos (Kośas) of the work as follows :—

- (1) *Pāthyaratnakośa* : B (complete) and Poona MS comprising only a small fraction corresponding to pp. 9-35 of our printed text.
- (2) *Gītaratnakośa* : B (complete) and C (covering a very small portion corresponding to pp. 587-621 of our printed text).
- (3) *Vādyaratnakośa* : D, E, F, G, H—all fragmentary.
- (4) *Nṛtyaratnakośa* : I & J (both complete).
- (5) *Rasaratnakośa* : K. & L (both complete).

It appears that separate copies of each Kośa were prepared and deposited at different places. Each Kośa is almost complete in itself in respect of its subject matter and can be studied independently of the others without any significant detriment to the understanding of the topics dealt with therein and of the general approach and outlook of the author. Thus the existence of the large number of MSS. comprising individual Kośas in isolation from the others can be explained on the basis of this canto-division of the text and also in view of the formidable size of the full text, which must have induced readers to go in for a copy of the Kośa dealing with the topics of their special interest and to forego the other Kośas.

It is a pity that no Kumbha. MS. is available for the complete text. It is surprising to see that no MS. is found in Udaipur or any other part of Mewār to which Kumbhā belonged. Only one fragmentary MS. (bearing No. 742) comprising three folios (the third folio contains only half page of written matter) comprising the concluding portion of Uddīpana Parīkṣaṇa in Vibhāvollāsa under Rasaratnakośa, was seen by the Editor

in the Rajasthan oriental Institute, Udaipur. The colophon reads :

इति विभावोल्लासे उद्दीपनपरीक्षणं चतुर्थं समाप्तम् ।

The name of the author is not mentioned. This MS. is said to have been transcribed in the reign of Udaisingh (16th century A.D.) but unfortunately it is almost entirely lost.

As regards the mutual relationship of MSS., 'B' appears to be a copy of 'A'. The slight differences in readings of 'B' as compared to 'A' were probably due to the scribe's capacity for deciphering. On p. 536 of our printed text both 'A' and 'B' break at an identical point and take note of a missing page in words "पत्रमेकमत्र व्रुदितम्." This fact also supports the surmise that the source of 'B' must have been 'A' itself. 'A' and 'B' can also be conjectured to have had a common source but this is not probable as 'A' can be safely held to be the first MS. ascribing the authorship of S. Rāj. to Kālasena on the basis of the proximity of its date to that of Kumbhā's death.

The small concluding portion of 'B' reading the name of the author as Kumbhakarna and its correspondence with 'C' is a problem indeed. The text of 'B' in this portion is almost identical with that of 'C' (except the change in 'B' just at the end of the last Parikṣaṇa) when it reverts to a mention of Kālasena's authorship. 'B' is closer to 'C' in this portion than to 'A'. This fact indicates a close relation between 'B' in its above portion and 'C'. It may be conjectured that either the last portion of 'B' represents an incomplete attempt to restore the text to Kumbhakarna's authorship on the basis of the available text of 'C' or 'C' is a copy of that portion of 'B' which had been restored to Kumbhakarna's authorship from some other source. The concluding portion of 'B' which reverts to Kālasena's authorship at the end will have to be taken either as an interruption in the task of restoration of original authorship or as a subsequent attempt at mutilating once again the author's identity as Kumbhā and establishing it as Kālasena. As regards the remaining MSS. it will be more apt to discuss their mutual relationship in Vol. II in which the corresponding text will be printed.

(iii) *Script and orthography of MSS.*

Almost all the MSS. mentioning the author's name as Kumbhakarna are written in a comparatively older script, the mātrās के and को having been given as क and का; even the Poona MS. bears this peculiarity, which is not found in Kālasena MSS. This fact indicates that Kumbhakarna MSS. are comparatively older and this is but natural because Kālasena MSS. betraying an intentional drive for tampering with or changing the original text are definitely later than the original Kumbha. MSS.

The following characteristics are generally common to both Kāla. and Kumbha. MSS.: ष is generally written as ख, it is difficult to differentiate त from न, म from स, च from व, प from य, त्त from न्त; स्थ is written exactly like छ and त्य like च्छ.

As regards orthography, the following observations have to be offered :—(i) 'Avagraha' is almost invariably missed, (ii) there is no uniformity in writing the nasals, sometimes 'Anusvāra' and at other times 'Parasavarṇa' being used and (iii) the consonant following 'Repha' (रेफ) is sometimes doubled e.g. मूर्च्छना, कीर्त्ति ।

2. EDITORIAL NOTES

(i) *Text.*

The readings suggested by the Editor have generally been given in round brackets; wherever this method appeared likely to create confusion the Editor's reading has been incorporated in the text and the MS. readings have been given in footnotes. The lacunae relating to 'Avagraha' have been generally corrected silently without indicating the discrepancy of the text, according to rules of 'Sandhi' unless the 'Avagraha' is liable to affect the meaning. In the latter case the 'Avagraha' has been indicated as the Editor's addition by keeping it within brackets. The discrepancies of 'Sandhi' in the available readings have generally been corrected, but in cases where the metre would be disturbed by effecting 'Sandhi' no change has been made.

The verses have been numbered 'Parikṣaṇawise'. References to the text will, therefore, have to include the number of the Kośa, Ullāsa, Parikṣaṇa and verse concerned.

A separate note has been appended at the end of the Jātiparikṣaṇa in Svarollāsa regarding the text-reconstruction of Jāti-Prastāras (notations). The versified notations relating to Jātis and Rāgas contain 'Anusvāras' on various Svaras according to the requirements of respective metres. A dot given at the top of a 'Svara' indicates 'Mandra-sthāna' according to the system of notation adopted by old authors including the author of Saṅgīta Rāja. When the notation is versified the dot standing for 'Mandra-sthāna' is changed into 'Anusvāra'. It is not then possible to distinguish the musical from the metrical significance of dots.

Consequently the text of these portions could not be reconstructed in its musical setting. Similarly, the lengthening of the vowels of स as सा or रि as री stands for doubling the time-value of the 'Svara' concerned, but in versified notation these long vowels have naturally to be viewed in metrical setting rather than the musical. The text of such portions has, therefore, been reconstructed in order to restore the verses to their proper metrical setting. It was not possible to consider their musical significance.

In order to facilitate the apprehension of 'Anvaya' commas have been given at necessary places in verses where a word or clause needs to be separated.

Parallel references to the text have been provided in footnotes mainly from S.R. and occasionally from N.S. and Br. These references will be useful in comparing the views of our author with those expressed in the respective works.

In reconstruction of the text of Pāṭhyaratnakośa which was first edited by Dr. C. Kunhanraja his suggestions have been duly acknowledged with the abbreviation K., wherever they were acceptable to the Editor. In cases of independent reconstructions made by the Editor Dr. Raja's readings have been indicated only in those cases where an important modi-

fication in meaning is involved. While absolute perfection or infallibility cannot be claimed, the Editor hopes that the text of 'Pāṭhyaratnakośa' as reconstructed in the present volume will reflect a marked improvement on the Bikaner edition.

(ii) *Appendices and Indices.*

The Appendices and Indices of this volume may be commended to the readers with the following introductory remarks :

A. Appendix I comprises a compilation of important text variants of the fragmentary MS. obtained from B.O.R.I. Poona, subsequent to the printing of the corresponding text. One variant was so important that it has been incorporated in the corrigenda. This reading is चोपवेद for रूपवेद on p. 9. v. 15.

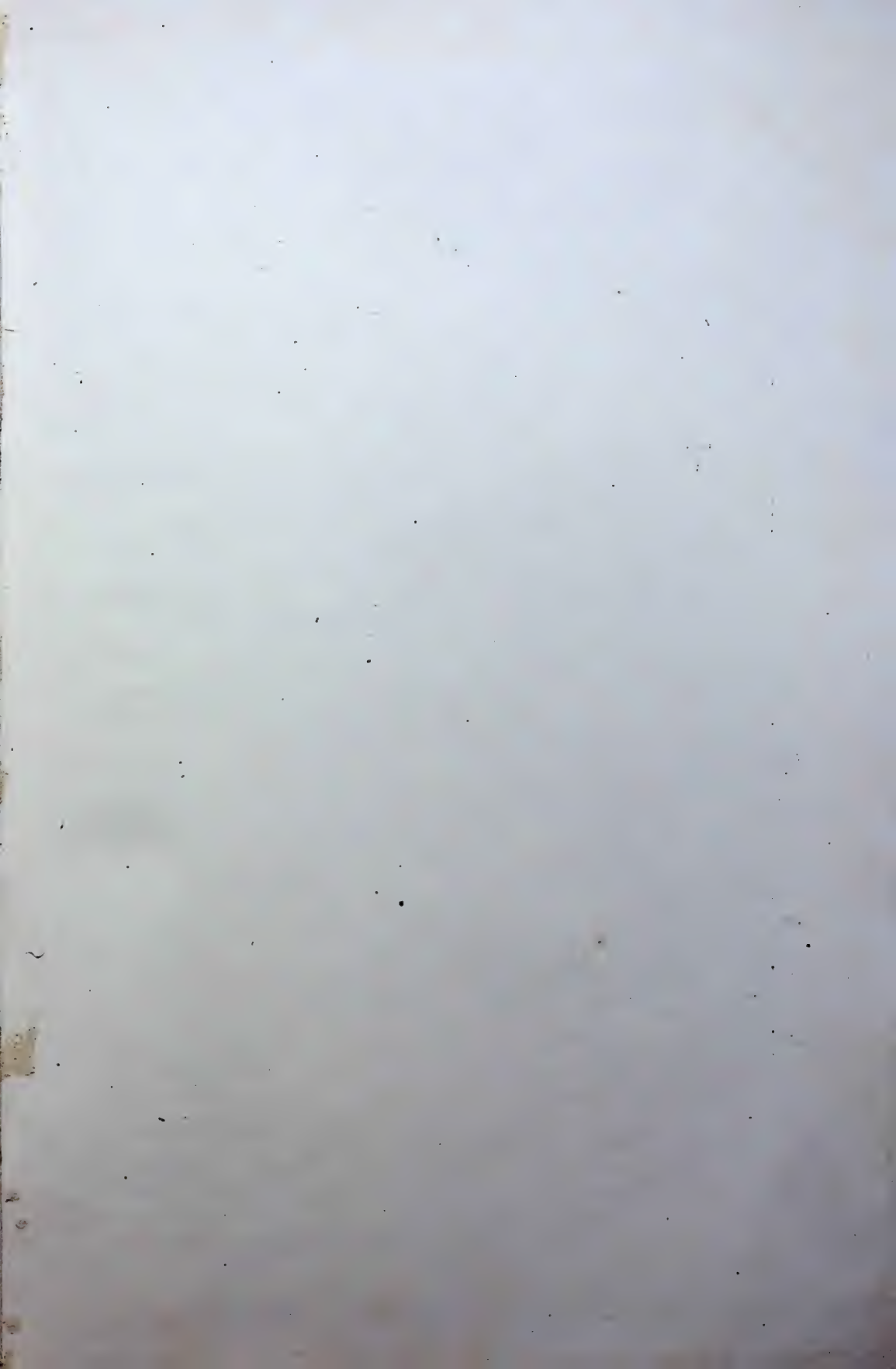
B. Appendix II gives a comparative view of the treatment of Rāga in S. Rāj. on the one hand and in S. R. and Br. on the other. It also contains a comparative review of Rāga-Dhyāna of S. Rāj. (indicative of a peculiar influence of the Tantric tradition,) with the Dhyānas given in S.U.S. The material compiled in this appendix will help and supplement the study of S. Rāj. with regard to its treatment of Rāga.

C. Appendix III is divided into two parts, one comprising an index of the authors and works cited in S. Rāj. and the other containing critical notes on specific authors and works. These notes provide general information about the authors or works concerned and also indicate the topics in respect whereof the respective citations have been made. Thus the notes are intended to present an overall picture of the author's citations in the background of the contributions of previous authors and works on related topics.

D. Appendix IV. This is a compilation of comparative and classified indices of the author's epithets, attempted with a view to (i) set at rest for ever the claim of Kālasena as the author of S. Rāj. and (ii) to present under appropriate headings information about the author as available in the text itself, in the light of collateral evidence collected from various sources

such as inscriptions, R. P. commentary and unpublished works like the *Ekaliṅga Māhātmya*.

E. Word-Index. This index contains nearly 7,000 important words occurring in the text. A special feature of this index is that the relevant contexts in which words occur have been generally indicated. This will make possible an easy and exact reference as well as cross-references and will also be informative as regards the various contexts in which a single word has been used in S. Rāj. in particular and the Indian Saṅgīta Śāstra in general. A half-line index of Ślokas was also prepared but it could not be included in this volume for want of space.

MAHĀRĀṆĀ KUMBHĀ (KUMBHAKARṆA)

[Reproduced from 'Mahārāṇā Kumbha' by Sri Harbilas Sarda]

SECTION II. NOTES ON THE AUTHOR

1. DATE AND IDENTITY

The date of Kumbhā presents no difficulty. He ascended the throne of Mewār in Chittorgarh in 1433 A.D.¹ immediately after the assassination of his father Mokal and had a glorious reign of thirty-five years which makes him stand in equal rank with Samudragupta, Vikramāditya, Harṣa or Bhoja, the celebrated Hindu kings. The date of the composition of S. Rāj. is recorded in the following verse at the end of the work-

श्रीमद्विक्रमकालतः परिगते नन्वाभ्रभूतक्षिता
वर्षे ऽक्षाद्यनलेन्दुशाकसमये संवत्सरे च ध्रुवे ।
ऊर्जे मासि तिथौ हरे रविदिने हस्तक्षयोगे तथा
योगे चाभिजिति स्फुटोऽयमभवत् संगीतराजाभिधः ॥

The above verse mentions the year in which S. Rāj. was completed as V. S. 1509, Śāka year 1374 corresponding to 1456 A.D. The Kīrtistambha inscription which was installed in 1460 A.D. clearly refers to the composition of S. Rāj. by Kumbhā (verse 157, M. K. p. 219 ; see Appendix IV).

This much for the date. As regards the identity of the author the available MSS. present a problem. The complete MS. of S. Rāj. (noticed as 'A') and a number of other incomplete or fragmentary MSS. noticed above mention the name of the author as one Kālasena. The introductory portion of the work giving the genealogy of the author is available only in MSS. A and B (both giving the name of the author as Kālasena). Their readings give altogether different names of the author's ancestors as compared to the historical names of Kumbhā's ancestry (see Appendix IV Pt. II Index No. 3). It is also notable that almost all the exploits and achievements of Kumbhā

¹ vide M. K. p. 35.

² MS. A reads वर्षे बाणनलेन्दु० and MSS. K and L read वर्षे क्षास्यनलेन्दु०. Dr. C. Kunhanraja has suggested वर्षेऽस्त्राद्यनलेन्दु० which means 1375. The above reading is given in M. K. p. 208.

are attributed to Kālasena in the epithets used for him in the colophons and text of the work. Only those names of persons or places are changed which were likely to reveal the identity of Kumbhakarṇa as author. (See appendix IV).

As for example the epithet describing the building of the Kīrttistambha has been modified to read as श्रीत्रयम्बकेश्वरसन्निधि-निर्मितकीर्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन. Here Trayambakesvara has been substituted for Samiddhesvara. A temple known as Samiddhesvara is situated in the vicinity of Kīrttistambha. Similarly, Kumbhal Meru has been changed as Mahiṣācala or Mahiṣameru. A perusal of the Index of Kālasena epithets forming part of Appendix IV will convince the reader that the attainments of Kumbhā have been ascribed to Kālasena with slight modifications here and there. The epithets which could not be identified in their association with Kumbhā have either been subjected to a drastic change that has mutilated them beyond recognition or records of Kumbhā's exploits justifying or authenticating the respective epithets are now lost¹. In any case the number of such epithets as could not be identified with Kumbhā is very negligible as compared to the number of those which have been identified beyond doubt.

There is no reason at all to doubt the authenticity of S. Rāj. being a work of Kumbhā's authorship. The almost overwhelming internal and external evidence which is forthcoming in support of Kumbhā's authorship is summarised below:—

(i) The MSS. of S. Rāj. which mention Kumbhā as the author of the work give an account of the author which is fully substantiated by historical records concerning Kumbhā. (ii) The Kīrttistambha inscription and Ek. Mah. composed in the time of Kumbhā expressly mention his authorship of S. Rāj. (iii) The R. P. commentary profusely quotes from S. Rāj. which is mentioned as his own work. There is no possibility of Kumbhā having ascribed to himself the authorship of S. Rāj. composed

1 A considerable portion of the Kumbhalgarh inscription eulogising Kumbhā is lost and similarly there is the possibility of some other records also having been destroyed.

by some other king known as Kālasena because (a) No king bearing this name is known in history to have existed near about the period of Kumbhā. (b) MS. A connected with Kālasena is dated Śaka year 1424 i.e. corresponding to 1502 A.D. 34 years later than Kumbhā's death and Kālasena is said to have been living at the time of the copying of the MS.¹ It goes without saying that Kumbhā could not have ascribed to himself as early as 1460 the authorship of a work written by the unknown Kālasena ! (iv) Excepting MS. A almost all the MSS. associated with Kālasena contain distinct portions in changed handwriting reading the name of the author as Kumbhā. These MSS. bear ample evidence to the fact that the MSS. of S. Rāj. were subjected to intentional mutilation. It is really a pity that a complete MS. of S. Rāj. reading the author's name as Kumbha. is not available today. But the available MS. material combined with the internal evidence of the work and very strong collateral evidence is sufficient to establish the identity of the author as Kumbhā.

The only question that remains to be considered in this connection is as to who this Kālasena was and what actuated

¹ The scribe's note at the end of MS. A. reads as follows :

शाके वेदकराम्बुधिक्षितिमिते संवत्सरे दुन्दुभी
चैत्रे मासि सिते रवौ फणितिथौ ब्राह्मणे तथायुष्मति ।
योगे बालवसंज्ञके तिथिदले कामेश्वरीपर्वते
कामाक्षानन्ददेवपादयुगलध्यानाप्तराज्यश्रियः ॥
लक्ष्मीपद्मजभूवोरनुदिनं संपादयन्नैक्यतां
स्वभूयोन्योनिपुरेषु लोकमहितं विस्फारयन् सद्यशः ।
आस्ते यो नृपतामराजतनयः श्रीकालसेनो विभु-
स्तद्भाण्डारनिकेतनस्थितममुं संगीतराजं सुधीः ॥
श्रीमद्गार्ग्यकुलप्रजो निधिकुलावासालया देवता-
पादद्वन्द्वविराजितैकसुमनाः श्रीरामचन्द्रात्मजः ।
सद्विज्ञाननरेश्वराञ्चितगुणः सन्मानशाली लसद्
युक्तिः प्रोद्भवचातुरीचतुरवाक् श्रीमहालभट्टोल्लिखत् ॥
स्वस्ति श्रीनृपशालिवाहनशके १४२४ दुन्दुभीसंवत्सरे चैत्र शुद्ध ५ रवौ
राहिणीनक्षत्रे आयुष्मान् (०मति)नाम योगे बालवकरणे एतस्मिन् दिने काम-
गिरिस्थाने राज्ञः श्रीकालसेनस्य नाट्यशालास्थितनर्तकीनां पठनार्थं निधिवास-
स्थितरामेश्वरभट्टसुतमहालसाभट्टेन संगीतराजस्य पुस्तकं लिखितम् ॥

him to cause a mutilation of or intentional tampering with the text of S. Rāj. The identity of Kālasena could not be determined in spite of the best attempts. The original name seems to be Kālā ('Kālāji' is found in the MSS.). This 'Kālāji' seems to have been changed over to Kālasena in order to accord with the metrical value of 'Kumbhakarna' in the verses. Kṛṣṇa is substituted for Kumbhā; once even Kṛṣṇakarna (p. 440) is found to have been substituted for Kumbhakarna. Thus 'Kālā' is paraphrased as 'black'. It appears that the scribe who was entrusted with the task of plagiarism had definite instructions to change all names suggestive of Kumbhā's authorship. The name of Kumbhasvāmin which was used by Kumbhā as an epithet of Viṣṇu has uniformly been changed to Kāmākṣā or Vanadeva according to the requirement of the metre. Similarly the name Kumbhameru has also undergone various changes. Only once the scribe of MS. 'A' which contains the full text, has missed the name Kumbhasvāmin and has left it unchanged¹. Similarly the name Ekalinga associated with the presiding deity of the Mewar dynasty has been changed either to Vanya-deva or to Kāmeśvarī. 'Citrakūṭa' which stands for Chittor has been changed to 'Brahmaśaila'. All these changes are duly noted in Appendix IV and need not be repeated here.

A careful study of the text reveals that, but for the substitution of a number of names associated with Kumbhā, no change whatsoever has been made in the text by the scribe of MS. 'A' which can be presumed to have been the model for other Kālasena MSS. One typical example where a change was actually warranted but has not been given effect to, may be noted here. In the first introductory section, verse 19 refers to the significance of the author's name Kumbhakarna in the following terms :

¹ of. the following verse occurring in the 3rd Parikṣaṇa of the 3rd Ullāsa of Nṛtyaratnakośa :

सत्यं सन्ति जगत्त्रयीपरिसरे ते ते मुदाधीश्वरा-
स्तेषां संस्मृतिमात्रमत्र फलदं स्वर्गापवर्गादिनः ।
अस्माकं तु यदादिचित्तफलके संकल्पकल्पद्रुमं
कुम्भस्वामिपदारविन्दमुदितं तेनैव सर्वाप्तयः ॥

तस्मिन् शासति काश्यपौ नयपरे श्रीरामचन्द्रो नु किं
लोकोक्तिः परयोषिदीक्षणकृतभ्रातृत्वमेतीत्ययम् ॥

This verse has remained completely unchanged in the Kālasena MSS. and reflects lack of skill in plagiarism on the part of the scribe.

In the absence of a definite clue for establishing the identity of Kālū or Kālasena the following conjectures may be offered in this respect :

(1) The name Kālū and so also the names 'Tāmarāja' (Tāmā), 'Peḍarāj' (Peṇḍāa ?) 'Hmāṅgarāja' etc., associated with his ancestry induce the conjecture that Kālū might have been a chieftain of a Bhil tribe.

(2) The names Brahmaśaila, Mahiśācala, Bhīṣmapura etc., seem to be the Sanskritised versions of some Deśī names which may be identified some day. The faint indication of Mahiśācala towards its having been a place in the South (in the vicinity of Mysore ?) and similarly of Bhīṣmapura having been situated in Vidarbha has to be ruled out as there is no unity identifiable with any particular region of the country available in these names. Kālasena or Kālū must have belonged to Mewar or to a region close to Mewar. This conjecture is supported by the fact that the person who effected transmutation of names in the text of S. Rāj. must have been fully conversant with the exploits of Kumbhā. It is curious to note that all the achievements of Kumbhā which have not been noticed in the colophons in the Kumbhā MSS. of S. Rāj. are fully recorded in Kālasena MSS. Obviously the task of supplementing the colophons could not have been done by a person who was not fully familiar with the achievements of Kumbhā.

(3) The motive that might have actuated this mutilation, is not ascertainable but it may be surmised that the initiative might have been taken either by the scribe himself or by his patron. In the first case it can be conjectured that Mhālasā Bhaṭṭa who is mentioned in MS. 'A' to have copied the text might have been a member of the Bhaṭṭa family patronised by Kumbhā. The names of Atri Bhaṭṭa and his son Maheśa

Bhaṭṭa are well known as the court poets of Kumbhā who were responsible for the composition of the Kīrtistambha inscription. (vide M. K. p. 142, 167)

It is quite probable that Mhālasā Bhaṭṭa a descendant of the above Bhaṭṭa family might have left the Mewar court for some reason or the other and might have taken refuge with a feudatory chief or tribal chieftain. Bhaṭṭa might have induced his patron to favour him with lavish financial reward in lieu of his undertaking to ascribe to his patron the authorship of the grand work Saṅgīta Rāja. In the event of the initiative having been taken by the patron himself it may be surmised that Kālū or Kālasena might have been the name of a feudatory ruler who might have been motivated by ambition or spite to allure the court poet of Mewar to undertake the work of ascribing the authorship of S. Rāj. to himself. The possibility of the descendants of Udā who assassinated his father Kumbhā and could not occupy the throne of Mewar for long, having been interested in this work with some motive or the other, can also be surmised.

Dr. C. Kunhanraja's conjecture¹ that the change in the author's name and epithets was contrived in order to conceal the identity of the real author from the dancing girls for whose study the copy was said to have been transcribed does not carry conviction. The scribe's note refers to 'Kāmagiri' as the place where the dancing girls who were supposed to study S. Rāj, were employed. Kāmagiri appears to be an imaginary name and unless it is identified geographically it is difficult to justify Prof. Kunhanraja's conjecture. If the theatre concerned was attached to the court of Mewār (as Dr. Kunhanraja's cryptic conjecture seems to imply) it is not possible to understand why the name of the place where the transcript was prepared, should have been changed.

Whatever the fact might have been, there is not the least doubt that S. Rāj. was composed by Kumbhā and that the change in authorship noticed above was brought about for either

¹ vide his Introduction to S. Rāj. p. XLIX.

a mercenary motive on the part of the scribe or by a motive of ambition, vengeance or malice on the part of the scribe's patron.

2. OBSERVATIONS ON THE AUTHOR'S NAME 'KUMBHAKARṆA'

The popular connotation of 'Kumbhakarṇa' as an 'Asura' is somewhat startling to a student of Kumbhā the historic personality, known for his noble qualities. That the author of a work which aims at a revival of the Nāṭya Veda should bear an ungodly name, is really perplexing.¹ One has to see whether the apparent enigma of Kumbhā's name can be explained so as to obviate its disagreeable connotation. Looked at from the scriptural angle, it may be said that the ungodly character ascribed to Rāvaṇa and Kumbhakarṇa represents a misunderstanding of their real nature². Rāvaṇa is known

¹ A desire to obviate this perplexity seems to have actuated the following eulogy : सुग्रीवनीलाङ्गदभूषितोऽसौ श्रीकुम्भकर्णश्चरितेन रामः ॥ "(Kīrti. 4, M. K. p. 212) "He is Kumbhakarṇa only by name; by deeds he is like Rāma".

² cf. the following verses describing the real nature of Kumbhakarṇa contained in an unpublished work entitled 'Rāma-rasāyanam' by Brahmaṛṣi Daivarāta of Gokarṇa :—

सिद्धः सैस्तपसा प्रतप्तहृदयो भूयान् बली निष्क्रियः
स्निग्धः सैस्तपसा निमीलितदृशा निद्रासमाधिक्रियः ।
स्वान्तः सोऽग्नितपः प्रभावकरणः सन् "कुम्भकर्णाभिधः"
ब्रह्माप्तैकवरप्रदानवदनः सर्वाशनैकायुधः ॥
कर्णं कुम्भमिवास्य पूर्णमुदितं सत्सामरस्यस्वरा-
कीर्णं ब्रह्मपरस्वरश्रवणतस्तद्गायने तत्परम् ।
अम्भोधेरिव पूर्णभावरसतो गम्भीरनादश्रुतेः
ब्रह्मण्येव रराम दीर्घतपसा सन् कुम्भकर्णः श्रुतेः ॥
ब्रह्माऽसौ स्वयमेव सामरसतश्छन्दस्वतीं स्वां परां
ब्रह्माणीं बृहतीं प्रगायति मुदा छन्दोमुखैस्तां पराम् ।
गायन् सामरसस्वरश्रवणतः प्राणे रतः कुम्भके
गायन्त्याऽसुसमुद्रयोपरमते निद्रासमाधौ स्वके ॥
ब्रह्माप्ताद् वरदानतोऽसुतपसा सिद्धः सुवीर्यो महान्
ब्रह्मण्योऽभ्युदगाद् रजोगुणमुखाद् भव्यो बलिष्ठो भवान् ।
स्वान्तर्गूढतरेण दीर्घतपसा लीनो विधौ निद्रया
स्वानन्दस्वरसत्रसे विरमते सन् कुम्भकर्णो धिया ॥

as the first author of the Padapāṭha of the Ṛgveda. There is an independent work on Ṛgveda entitled 'Rāvaṇa-Bhāṭa'.¹ Rāvaṇa is known as a commentator on Ṛgveda and Yajurveda (15th century A.D.)². There is a 'Tīrtha' known as Kumbhakonaṃ on the bank of Kāverī and the presiding deity of that Tīrtha is Kumbheśvara Śiva. It is just possible that the name of this holy place might have been associated with Kumbhakarna in some way or the other.

There is an influential line of thought which recognises Rāvaṇa, Kumbhakarna etc. as devotees of the Lord who volunteered willingly to play the role of God's opponents in the earthly drama depicting confrontation of God by His opponents.

In the Vāyupurāṇa Kumbhakarna is one of the names of Śiva :

शङ्कुकर्णं महाकर्णं कुम्भकर्णार्णवालयः ।

गजेन्द्रकर्णं गोकर्णं पाणिकर्णं नमोऽस्तु ते ॥ (३०. १८३)

In the text of S. Rāj. also, the following passage denies the connotation of Kumbhakarna as Rāvaṇa's brother :—

तस्मिन् शासति काश्यपीं नयपरे श्रीरामचन्द्रो नु किं

लोकोक्तिः परयोषिदीक्षणकृतभ्रातृत्वमेतीत्ययम् । (p. 3, v. 19)

It appears that the undesirable attributes ascribed to names like Rāvaṇa and Kumbhakarna in the present age were not in usage till at least the 15th century, the time of our author, when these names were not at all unusual even for application to men in high class society. In the Vedas we come across names like 'Sunah pucchah', 'Sunō lāṅgūlam' and 'Sunahśepah'. In Raghuvamśa II.35 we find the name of a Gaṇa of Śiva as Kumbhodara. The name of a Vedic Ṛṣi is known as Vyāghrapāda. Similarly 'Kumbha-karna' literally means one whose ears are as big as 'Kumbha'(jar). Thus there should be nothing unsavoury in Kumbhakarna as a name.

¹ A MS. of this work is in the possession of Pt. V. Ramachandra Shastri, Principal, Sanskrit Mahavidyalaya, B.H.U.

² Vide 'Life of Dayananda Saraswati' by Harvilas Sharda, p. 365.

The conclusion emerging from the foregoing discussions would appear to be that Kumbhā's name either refers to Śiva or to a 'Pārṣada' of Viṣṇu who had volunteered to appear on earth to oppose Viṣṇu in one of his Līlās.

3. LINEAGE AND BRIEF BIOGRAPHICAL NOTES

"The Suryavamśa¹ is the most famous of the ruling families of India, and the most celebrated of its many branches is the Guhilot family, which has ruled Mewār without a break for nearly fourteen centuries. It has produced some of the greatest and most powerful kings that have made the name of Rājputānā resplendent in the annals of India." Again, "Their immortal deeds, their chivalrous character, their high ideals, their elevated and noble patriotism have placed them at the head of the Hindu nation and earned for them the title of Hindua Sūraj, 'THE SUN OF THE HINDUS'" (M.K. p. 1,2)

"It has rarely occurred in any country to have possessed successively so many energetic princes as ruled Mewār through several centuries" (Tod. p. 230).

The limited space at our disposal here does not permit even the barest justice to be done to the celebrated genealogy of Kumbhā. Suffice it to mention merely a few important names.

As noticed under the foregoing heading, the genealogical account of Kumbhā as found in the available MSS. has suffered drastic mutilations in regard to names.²

¹ For the Puranic details of Sūryavamśa and the connection of the Mewār dynasty with 'Lava' the son of Rāma, see. V. V. pp. 231-34.

² These verses can be restored to their original readings as follows on the basis of the evidence cited in Appendix IV Pt. II Index No. 3.

श्रीएकलिङ्गाप्तवरप्रसादोऽस्ति वैजवापायनवंशसिन्धुः ।
यो बिभ्रदत्युज्ज्वलधामराज-रत्नानि रत्नाकरतां बिभर्ति ॥६॥
तत्रोदितो मन्दिरमिन्दिरायाः श्रीवाष्पराजो द्विजराज आसीत् ।
चित्रं क्षमाभूतकमलाकरस्य प्रकाशने भासुरवासरेशः ॥७॥
तस्मिंस्ततः पल्लवितः प्रतापैः प्रसूनशोभी यशसां प्रतानैः ।
विनायकप्रत्तघनैः फलाढय हम्मीरनामाजनि कल्पवृक्षः ॥८॥

Vāṣpa (popularly known as Bappā Rāval) who is traditionally held to have been the disciple of Hārīta a Brahma-Kṣatriya well-known in the Purāṇas¹ is held as the Puranic-cum-historical founder of the Mewār dynasty.

He is said to have propitiated Ekaliṅga Śiva along with Hārīta. When the Deity was pleased² Hārīta besought for salvation and Vāṣpa for unshakable reign of Medapāṭa (Mewār). The Puranic account of Ekaliṅga is summed up in the following verse :—

अमुष्योर्वीभर्तुः प्रतिभटचमूः सङ्गरमुखे
समुल्लासिप्रासप्रमुखधृतत्तत्प्रहरणा ।
कराग्रप्रोद्धूताचिररुचिसकाशासिफलके-
ज्जुबिम्बव्याजेन प्रविलयमगादद्भुतमहो ॥१॥
तन्नन्दनो निन्दितचन्दनेन्दुः कुन्दावदातैर्यशसां कदम्बैः ।
श्रीक्षेत्रनामा प्रबलारिवर्गस्वर्गलाभेदनक्रुशसिंहः ॥१०॥
कल्पान्तोद्धतचण्डवेग-पवनप्रख्यातिविख्यातिभृत्
खड्गाग्रप्रविधूर्णनानवरतप्रज्ञापितोद्धट्टनम् ।
क्षत्राकृत्यडुसङ्घमुज्ज्वलयितुं श्रीचित्रकूटाम्बर-
व्यापिम्लेच्छघनाभ्रसंघमनघः प्रभ्रंशयामास यः ॥११॥
श्रीलक्षराजस्तनयस्तदीयः शुक्लक्षपाजीवितकृत्सदृक्षः ।
अक्षप्रसादाप्तविपक्षपक्षच्छेदैकदाक्ष्यः (दक्षः) क्षणयुक्सपक्षः ॥१२॥
ततोर्ज्वनि पूर्वजराजगुप्तामुल्लासयन् द्राक् फलिनीं प्रतापैः ।
श्रीलक्षराजः क्षितिपालपालः पद्मावती (?) प्राणपतिः समासीत् ॥१३॥
निर्दूषणस्यापि सतोऽस्य नूनमिदं जना वाच्यमुदाहरन्ति ।
प्रत्यथिकीर्त्तिप्रमदाहृतौ यन्मृधे मृधे मे सुजगत्प्रसिद्धम् ॥१४॥
यः प्रत्यहं तुल्यसुवर्णराशिदानेन देवैश्चकितं व्यलोकितं ।
कदाचिदाच्छिद्य नु नो निवासगिरिं द्विजेभ्यः खलु दास्यतीति ॥१५॥
अमुं गयाया जगतीविमुक्तिहेतोर्विमुक्तेर्यवनानुरोधात् ।
शशंसुरस्यान्वयिनः परेऽपि जेष्यन्ति देवा यवनानतिद्राक् ॥१६॥
ततो मोकलेन्द्रोऽष्टदिक्पानुभावो भुवो भारजातस्य वोढाविरासीत् ।
जगन्मङ्गलश्रीशसेवानुभावाज्जगन्मङ्गलं यं जगुर्जन्मतोऽपि ॥१७॥
ततस्तं तं विनिर्जेतुकामः काम इवापरः ।
कुम्भकर्णोऽस्ति तत्पुत्रो राजा साम्राज्यभाजनम् ॥२२॥

¹ cf. Vāyu. 88. 73 Viṣṇu. IV 3.3.

² cf. Eka. Māh. (both the versions) chapter on 'Rajavamśavarṇana' in the first version and on 'Vāṣpānvaya' in the second (for the two versions see footnote in item No. M under heading 'Literary Genius' (i) below).

आदावाराधितो यः कृतयुगसमये नाकिनां नायकेन

त्रेतायां कामधेन्वाऽभिमतफलदया द्वापरे तक्षकेण ।

हारीतेनापि वष्पानुगमिह कलौ वाष्पवंशोद्भवेन

श्रीकुम्भेनापि भक्त्या जयति स भगवानेकलिङ्गो गिरीशः ॥५९॥ (Eka. Mah.)

The identity of Vāṣpa is a matter of dispute among historians, but he has generally been identified with one Kālabhoja (8th cent. A. D.)¹.

Guhadatta or Guhilā is another name celebrated as a historical (non-Puranic) founder of this dynasty. There is much controversy about his date and identity². In the inscriptions of Mewār, Guhila is generally the first name in genealogical accounts. His time has been assigned to the 6th century A.D. The period of nearly 7 centuries intervening between Bappā Rāval and Hammīra (1326 A.D.) is not marked by the advent of any ruler specially notable in history except perhaps Khumman (known to have been a son of Bappā). Authentic historical genealogy (unmixed with legend) starts with Hammīra who recaptured the fort of Chittor and embellished his name with the title of Mahārāṇa. Kumbhā has also started his own genealogical account with Hammīra, after mentioning Bappā (Vāṣpa).

Kṣetrasingh (Khetā 1366 A.D.) is well-known for his valour and Lakṣasingh (Lākhā 1472 A.D.) for having secured in barter for a huge quantity of gold the exemption of Hindu pilgrims from an oppressive tax levied on them by the Mohammadan rulers for pilgrimage to Kashi, Gaya and Prayaga (Ojha p. 260). Lākhā married in his advanced age Hansābai, sister of Rāṇāmall (Rāṭhōr) and this marriage has gone down in history as an event "more disastrous in its consequences

¹ cf. Ojha pp. 404-420.

² cf. Ojha p. 400-402, Tod Vol. I. p. 259-69 and V.V. page 250. Kumbhā has referred to Guhila in the following introductory verse of R. P. The Introductory verses of S. Rāj. seem to have omitted a reference to Guhila.

यदन्वये निर्जिततर्कवादिपदः पदं तत्परमाविभाति ।

श्रीमेदपाटे गुहिलप्रधाने यत्राभवन् भूपतयः प्रभूताः ॥६॥

than the arms either of Moghals or Maharattas",¹ as it sowed the seeds of unfriendliness between Rāthors and Sisodiyas. Mokal, the son of this Hansabai was the father of Kumbhā, his mother being known as Saubhāgyadevi. Mokal ascended the throne in 1421 A.D. and was assassinated in 1433 A.D. by his uncles Chacha and Mera, natural sons of Khetā by a Khatin woman. Kumbhā the eldest among the seven sons of Mokal ascended the throne of Mewār immediately after his father's death (1433 A.D.).

History is silent about the personal biography of Kumbhā.² The various inscriptions and other historical records giving his account have noticed his valour and prowess in glowing terms. Kumbhā's achievements in literature and other fine arts will be noticed in subsequent subsections; hence the present subsection may be closed with a very brief list of Kumbhā's celebrated victories in battle.³ (1) Victory over Sultān Mohmud Khiljī I of Mālavā in 1437-38 A.D. and capture of the Sultān.

¹ Col. Tod. quoted in M. K. p. 17.

² Serious misapprehensions are recurrent today in this connection. For example, Kumbhā is held to be the husband of the famous saint Mirābai. (cf. Dr. V. Raghavan, S. N. A. Bulletin No. 17, p. 11. His information seems to be based on Col. Tod's statement.) In fact Mirā was married to Bhojarāja the eldest son of Rānā Sāngā (Kumbhā's grandson) (cf. Ojha p. 670). Kumbhā is said to have married many ladies, but the names of only two of his queens are available in records viz. Kumbhaladevi (Kirtti. 181, M. K. p. 222) and Apūrva (Devī) (see the list of epithets in R.P. in Appendix IV). Dr. Raghavan refers to one Rohiṇī as Kumbhā's sweetheart (S. N. A. Bulletin No. 17, p. 11). This is also a misapprehension as the expression रोहिणीरमणः occurring in Kumbhā's various epithets stands for 'the moon' e.g. सरस्वतीरससमुद्रसम्भवरोहिणीरमणः or भेदपाटसमुद्रसम्भवरोहिणीरमणः¹।

³ A very perverse account of Kumbhā's victories has been recorded by Persian historians like Ferishta and by the Cambridge History of India. One extract will suffice here to illustrate this remark. Kumbhā's defeated adversaries have been shown as his conquerors. "The more famous Column of Victory at Chittor is said to commemorate victories over Mahumud of Gujarāt and Mohamud of Mālāvā. If this is so 'it, like some tall bully lifts its head and lies.' " (vide Cambridge History of India Vol. III. p. 360.)

Out of magnanimity, Kumbhā released the Sultān after six months of captivity but the latter continued to make repeated attacks afterwards out of vengeance. (2) Conquest of Abū and Hāḍāvātī (3) Conquest of Būndī, Amber and Raṇathambhor (4) Successful encounters with the Muslim rulers of Nāgaur. (5) Second victory over the Sultān of Mālawā in 1443 A.D. ; third victory over the same in 1446 A.D. and another again in 1454 A.D. (6) Victory in a combined attack by the Sultāns of Mālawā and Gujarāt in 1456 A.D. (7) Severe punishment meted out to the Khān of Nāgaur in 1458 A.D. for his incitement of Muslims for killing cows. A few months after the Nāgaur battle the Sultān of Gujarāt was driven out from Sirohi, which was attacked by the latter. Kumbhā's glorious victories and unequalled valour are said to have won him the title of 'Hindū-sura-trāṇa' from the Sultāns of Delhi and Gujarāt.¹

Mahārāṇā Kumbhā died in 1468 A.D. Sometime before his death his mind is said to have lost its balance and he often talked incoherently. One day when he was sitting on the bank of a tank near the temple of Kumbhasvāmin (Māmādeva) in Kumbhalgarh, his eldest son Udaikaran (Ūdā Hatyārā) stealthily stabbed him to death. Udaī proclaimed himself as the king but did not succeed in retaining the throne of Mewār because of the strong widespread indignation and opposition aroused by his foul deed.

History has utterly neglected Udaī and his name has survived in oral tradition only as 'Uda Hatyārā'. Out of the eleven sons left by Kumbhā the second one Raimall ascended the throne and had a glorious reign.

"Thus after a reign of 35 years—a reign full of glory and splendour—Kumbhā departed from this world, leaving behind him, a name which is honoured in history and remembered to this day as that of one of the greatest sovereigns who ever ruled in India." (M.K. pp. 111, 12.)

¹ cf. प्रबलपराक्रमाक्रान्तदिल्लीमण्डल-गुर्जरत्रासुरत्राणदत्तातपत्रप्रथितहिन्दुसुरत्राणविरु-
दस्य (Ranpur Inscription M. K. p. 207).

मूलं धर्मतरोः कलं धृतवतां पुण्यस्य गेहं श्रिया-

माधारः सुगुणोत्करस्य जनिभूः सत्यस्य धामौजसः ।

धैर्यस्यापि परावधिः प्रतिनिधिः कल्पद्रुमस्याखिलां

वीरस्तत्तनयः प्रशास्ति जगतीं धीकुम्भकर्णो नृपः ॥२३३॥

(Kumbhal. 233. V.V. p. 415)

Mahārāṇā Sāṅgā (Kumbhā's grandson) and Mahārāṇa Pratāpa, these two names among the descendants of Kumbhā are immortal in the history of India.¹

4. LITERARY GENIUS

Although S. Rāj. is the greatest monument of our author's great erudition and scholarship, he is known to be the author of many other literary productions which are of no mean worth or importance.

The other works of Kumbhā pertain to literary criticism, religion, poetics and dramatic compositions, music (in its creational aspect), architecture and Kāmaśāstra.² Of these

¹ It is notable that Kumbhā, though in no way inferior to Sāṅga, or Pratāpa in valour and prowess, has not received the place he deserved in the political history of India. The reason seems to be that he was not fortunate enough to capture the attention of Sanskrit-knowing or Sanskrit-loving historians because of the fast decadence of Sanskrit literature which followed his period, nor could he be favoured by Persian historians (as his descendants Sāṅgā and Pratāpa were) as he appeared in history before the foundation of the Moghul empire. He was too late for the former and too early for the latter. All the same he has lived in the folk-mind of Mewār as a 'great hero.' (cf. the following list of modern and earlier poetic compositions which have described his exploits.) :

(i) 'Kirttistambha', a 'Khaṇḍakāvya' by R. S. Tripāthi (Published from Ajmer).

(ii) 'Kumbhakarṇa-Kirtti-Prakāsa' 'a Prabandha Kāvya' by Rao Mohan. Singh of Udaipur (only a small extract has been published in R. B. Kumbhā Viśeṣāṅka).

(iii) Stray Mewāri verses by Sanwaldas Ashia (*ibid*).

(iv) Stray Dīṅgala songs composed by hereditary Cāraṇas and handed down in oral bardic tradition compiled by S. Shekhawat (*Ibid*).

² S. Rāj. will be dealt with in detail in section III of this Introduction. The other works are, therefore, noticed in this sub-section.

only one work viz. the Rasikapriyā commentary on Jaideva's Gītagovinda has been published. Two works dealing with architecture and Kāmaśāstra are available only in small insignificant fragments. A Mewāri translation of Gītagovinda ascribed to him is available in a complete MS. but its authorship is doubtful. 'Caṇḍīśataka-Vṛtti' a literary-cum-religious work is available in an illegible MS. and all other works noticed below are known only from a reference in other works or in inscriptions associated with Kumbhā.

(i) NOTICES OF OTHER WORKS BY THE AUTHOR.

A. *Rasikapriyā* :

A commentary on Jaideva's Gītagovinda edited by Telang and Pansikar and published by the Nirnaya Sagar Press first in 1899. The last one of its several subsequent editions came out in 1949. Unfortunately it has gone out of print now. This commentary is held in very high esteem by scholars and 'rasika' readers of Gītagovinda. Extensive quotations from Saṅgītarāja are found in this commentary, specially regarding the Lakṣaṇas of various Prabandhas¹. Kumbhakarna has innovated 28 names for typifying the varieties of 'Mīrasūḍa Prabandha' (vide page 553 of our printed text). The Lakṣaṇas of these innovated varieties as given in S. Raj. have been reproduced in R.P. Some differences in readings are obvious in the two texts and the Lakṣaṇas of the following two Prabandhas are missing in R.P. साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमरस्तः and तालरागाणव-मुरारिमङ्गलकुसुमः bearing numbers 11 and 21 respectively in the scheme of 28 varieties². The reading variants have often

¹ The quotations other than those regarding Prabandhas, pertain to three types of heroes viz., Dhīroddhata, Dhīrodāta and Dhīralalita (Śṛṅgāri), Śikharipi metre and Guṇānuvāda (Lakṣaṇa).

² This omission of two varieties corresponds with the lacuna in two (nos. 11 and 21) out of the 24 Gītas of Gītagovinda, in respect whereof no variety of Prabandha has been mentioned. A discrepancy in the MSS. used by the editors seems to be responsible for this omission. The remaining four varieties of Prabandhas out of the above 28 are associated with four Ślokas of Gītagovinda (there being only 24 Gītas in this work as against the 28 varieties of Prabandhas).

been useful in reconstructing the relevant portions of our text of S. Raj. The author's personal account as found in the R. P. goes a very long way in establishing the identity of the author of S. Rāj. with Kumbhakarna as against that of Kālasena (*vide* Appendix IV).

The author has detailed in the introductory verses of R. P. the following as the purpose behind writing the commentary:—(i) to give for the first time a complete and perfect musical setting to the Prabandhas of 'Gītagovinda', (ii) to fully enunciate Sṛṅgāra Rasa as delineated by Jaideva and (iii) to unfasten the knots (Granthis) of Jaideva's 'Grantha' i.e. to elucidate the obscure points or to make explicit the implicit meanings of Gītagovinda. The verses are quoted below:—

प्रत्यक्षापि प्रबन्धो यो जयदेवेन धीमता ।
 न तस्य विद्यते लक्ष्म सर्वाङ्गैरपलक्षितम् ॥१५॥
 अतः स्वरादिभिः षड्भिरङ्गैः संयोज्य तथ्यताम् ।
 नोत्वा गोत्वा तथा हित्वा सु (कु?) टीकाः सुप्रवर्त्यते ॥१६॥
 शृङ्गारे सप्रपञ्चे रस इह रुचिरौचित्ययुक्तौ प्रकृष्टे-
 ऽलंकारे नायिकाया गुणगणगणने वर्णने नायकस्य ।
 गीतौ प्रोतौ च वृत्तौ लयमनुरसिकाः कौतुकं चेत्तदेमा
 दोषैर्मुक्ता गुणाद्याः शृणुत नरपतेः कुम्भकर्णस्य वाचः ॥१७॥
 स किं बन्धः श्लाघ्यो व्रजति शिथिलीभावमसकृ-
 द्विचारेणाक्षिप्तो ननु भवति टीकापि किम् सा ।
 न या ग्रन्थग्रन्थिप्रकटनपटुः किन्तु तददो
 द्वयं युक्तं कर्तुं प्रभवतितरां कुम्भनृपतिः ॥१८॥

The Rāgas, Tālas, etc., enjoined for the various 'Gītas' in R.P. are generally different from those given in the original text of Jaideva¹. Scholars have doubted the propriety of this deviation from tradition on the part of our author².

1 cf. 'Ekalingamāhātmya' 'Rājavarṇāśa-Varṇana'. v. 175 wherein Kumbhā's composition of new 'Dhātu' (Rāga, Tāla etc.) in Jaideva's poetry is mentioned.

श्रीवासुदेवचरणाम्बुजभक्तितलग्नचेतामहीपतिरसौ स्वरपाटतेनान् ।

धातूननिन्द्यजयदेवकवीन्द्रगीत-गोविन्दकं व्यरचयत् किल नव्यरूपान् ॥

2 cf. Swāmi Prajñānānanda 'Historical development of Indian Music' p. 231.

The criticism ignores the fact that there can be more than one perfectly scientific musical signification for a poem. Rāgas and Tālas are so numerous that the same poetical 'Rasa' or 'Chandaḥ' can be equally served by several among them. Moreover, it is to be deduced from verse 15 quoted above that Kumbhā felt that the extant musical significations of the songs of Gītagovinda did not take into account all essentials or did not sufficiently cover them. The so-called deviation in the matter of Rāgas and Tālas is really an attempt on his part to provide a fuller and more appropriate musical setting which includes not only the names of Rāgas and Tālas but in addition gives all 'Aṅgas' of the musical 'Prabandhas'.

A MS. of a Mewārī version of R.P. by one Kṛṣṇa Bhaṭṭa is said to be deposited in the collection of the Mahanta of Nathadwara.¹ This work is notable as it indicates the popularity of the R.P. commentary which must have justified its Mewari version.

Regarding the question of the chronological sequence as between S. Rāj. and the commentary on Gītagovinda it may be said that both the works appear to have been completed almost simultaneously as both of them refer to each other. It may be surmised that Gītagovinda commentary was written after the Prabandhollāsa and Vibhāvollāsa in Rasaratnakośa of S. Rāj. were completed and that it was completed before or almost simultaneously with S. Rāj. Although the colophons of Kumbhakarṇa MSS. of S. Rāj. do not mention the commentary on Gītagovinda having been written by the author, the Kālasena MSS. do so (श्रीगीतगोविन्दटीकाचनवर्णितसाङ्गभूङ्गारः). The latter MSS. being definitely later than the former, one may be inclined to conjecture that R.P. might not have been completed when S. Rāj. was composed, but the following closing verse of S. Rāj. (Granthasamāptiparīkṣaṇa) found in both Kumbha. and Kāla. MSS. contains reference to the author's commentary on Gītagovinda.

¹ This information was verbally supplied by Muni Kantisagar.

¹चण्डीशतव्याकरणेन गीत-गोविन्दवृत्त्या सुकृतं यवत्र ।
संगीतराजेन च तेन गौरी हरिर्हरः प्रीतिमवाप्नुवन्तु ॥१८॥

The most plausible view seems to be that the Rasikapriyā commentary was planned and written almost simultaneously with the Prābandhollāsa of S. Rāj. The Kīrtistambha inscription mentions both S. Rāj. and Rasikapriyā commentary and there is thus no doubt that both the works were completed before the installation of the Kīrtistambha inscription².

R. P. can justly be regarded as a companion volume of S. Rāj. The publication of our text will be very enlightening for the study of R. P. and similarly R. P. is but a supplement of S. Rāj. (mainly of its 'Sūdaprabandha Parīkṣaṇa' in the Prābandhollāsa).

B. Commentary on Caṇḍī Śataka of Bāṇa Bhaṭṭa :

Caṇḍī Śataka has been published in Kavyamala series pt. 4 of the Nirṇaya Sagar Press, Bombay with an anonymous commentary but no trace was hitherto available of Kumbhā's commentary on this work. The Kumbhā-Viśeṣāṅka of Rajasthāna Bhārati 1962-63 published from Sadul Rajasthan Research Institute, Bikaner, contains a notice of a MS. of this commentary, which is versified throughout. This MS. has been found in the Jain Bhavan Granthalaya, Calcutta. It bears the date of copying as Śaṃvat 1675 and the name of the scribe as Sakalakīrti, a Kharataragacchīya Jain Scholar and runs into 2,400 verses. The MS. is unfortunately in a very bad condition and is beyond legibility. The folios are said to have stuck to each other and there is said to be no chance of restoring the MS. to legibility. A few verses that have been partially reconstructed in the said notice give the authorship of Kumbhā as follows :

मत्वे (मन्ये) ज्जीव महा.....न महिमाप्रालेयभानुः पदे-
ज्जीवी वाक्यपटुः प्रमाणनिपुणो धर्मः स्वयं मूर्तिमान् ।
श्रीकुम्भः पृथिवीपतिवितनुते चण्डीशतव्याकृति
त्या जा ट क्षर (?) सक्षरात्मकमदः शुभ्रं जगत्यां यशः ॥७॥

(R. B. P. 110)

¹ MS. A. reads कामेश्वरीव्याकरणेन ।

² Vide Kīrti. 157, 158.

C. Commentary on Saṅgīta Ratnākara (Saṅgītakramadīpikā ?)

References to this commentary are found in the following works but the source of their information is nowhere indicated.

- (i) M. Krishnamachariar : 'History of Classical Sanskrit Literature, p. 853, No. 1004 ; p. 859 No. 1014 and p. 862, No. 1022.
- (ii) Harbilas Sharda : "Mahārāṇa Kumbhā" p. 166.
- (iii) G. H. Ojha : 'Udaipur Ka Itihas' p. 626.
- (iv) Dr. V. Raghavan : his article on 'Rasa-Ratna-Kośa' etc. (Annals of B.O.R.I. Poona. Vol. XIV, 1932-33. p. 258-63). Opinion has been subsequently revised and the reference is dropped in 'Later Saṅgīta Literature' (S. N. A. Bulletin No. 17).

It is very curious that Kumbhā should have been known to scholars as a commentator on S. R. without any definite ground for this information. No reference to this work is found in S. Rāj. or in any of the available inscriptions pertaining to Kumbhā. The following closing verse of the R. P. commentary in the third 'Sarga' of Gītagovinda contains the name of a work as 'Saṅgīta-Krama-Dīpikā' which can be surmised to have been written by Kumbhā. R. P. is said to be a sister of this work.

श्रीगोविन्दपदारविन्दमकरन्दास्वादचञ्चद्विद्वरे-

फेण श्रीनृपसिंहमोकलकुलाम्भोजप्रकाशेन्दुना ।

श्रीमत्कुम्भनृपेण क्लृप्तविवृतौ श्रीगीतगोविन्दके

संगीतक्रमदीपिकास्वसुरयं सर्गस्तृतीयो मतः ॥३.५॥

It may be conjectured from this reference that 'Saṅgīta Krama Dīpikā' must have been a commentary on some work dealing with Saṅgīta rather than an independent work. This seems to be probable also because a writer who had to his credit the authorship of the most gigantic and complete work on Saṅgīta viz., Saṅgītarāja, could not have been inclined to compose another independent work on Saṅgīta unless it was meant to be a concise edition of the former or to serve as a companion volume. Both the possibilities are ruled out as there is no reference in S. Rāj. to any abridged edition or companion

volume. The question naturally arises as to why no reference to 'Saṅgīta Krama Dīpikā' should have been included in S. Rāj. There seems to be no answer to this question except the surmise that Saṅgītarāja having been devised as an original and independent work to serve as the 'Magnum Opus' of Indian Saṅgīta Śāstra, it was not deemed proper or necessary to mention the commentary of another writer's work.

No MS. of 'Saṅgīta Krama Dīpikā' is now available and it is not possible to say anything definite as regards its content and scope. There is no evidence in support of the conjecture that 'Saṅgīta Krama Dīpikā' was a commentary on S.R.

As regards the question as to how the authorship of S.R. commentary came to be ascribed to Kumbhā, it may be noted that the first notice of S. Rāj. in modern times is found in F. Kielhorn's catalogue and there the work is referred to under two different names—'Saṅgītarājā' and 'Saṅgītamīmāṃsā', although both names pertain to one and the same work as is clear from the colophons of S. Rāj., wherein both these names are given side by side. The surmise that Saṅgīta Mīmāṃsā might have been a commentary by Kumbhakarna on S. R., the most important and comprehensive predecessor work might have gained currency among scholars¹. In an appendix at the end of Vol. II of the Anandashrama edition of S. R. a commentary on S. R. by Kumbhā is listed without any mention of the source of this information. It is quite probable that this reference might have induced the above scholars to include Kumbhā in the commentators on S. R.

Kumbhā's close acquaintance with and critical understanding of the contents of S. R. is beyond doubt (cf. his epithet निःशङ्कमतज्ञः but it is difficult to base merely on this fact the assertion that Kumbhā had written a commentary on S.R.

¹ Dr V. Raghavan, however, indicates in his article in the Annals of the B. O. R. I. referred to above that both these names pertain to one and the same work. Swami Prajnanananda's reference to 'Saṅgītamīmāṃsā' (vide 'Historical development of Indian Music' p. 230) as an alternative name of the R. P. commentary is an instance of the confusion prevalent concerning these names of works.

If any commentary on S. R. had been written by Kumbhā after the completion of S. Rāj. and after also the date of the Kīrtistambha inscription, the reference to 'Saṅgīta Krama Dīpikā' in R. P. which is definitely anterior to the former will have to be taken as an interpolation, but in the absence of any evidence whatsoever in favour of Kumbhā's authorship of a commentary on S. R. none of the above surmises appears to be warranted. The identity of 'Saṅgīta Krama Dīpikā' cannot be established in the absence of any MS. of this work or a definite quotation from the same.

D. *Ekaliṅgāśraya* :

The closing verse of the 7th Sarga of Kumbhā's R.P. commentary on Gītagovinda refers to the commentary as 'Ekaliṅgāśraya-sodarā' sister of 'Ekaliṅgāśraya'. This reference has been construed to mean that 'Ekaliṅgāśraya' must have been a work by Kumbhā, to which has been ascribed the sisterhood of R.P. No trace of this work has been forthcoming till now and it can as well be doubted whether 'Ekaliṅgāśraya' was at all a literary work. One possible conjecture is that for its richness of content, extent and splendour the R.P. might have been compared by the author to the 'Āśraya' or 'Maṇḍapa' built by himself in the Ekaliṅgajī temple. At least one instance of a similitude between the architectural constructions of Kumbhā and his literary compositions is to be found in the colophon to the fourth Parikṣaṇa of the Prabandhollāsa of S. Rāj. wherein the treatment of 'Prabandha' has been said to be the 'brother' of the new roadway on the Chittorgarh fort built by Kumbhā. (श्रीचित्रकूटदुर्गे नूतनप्रतोलीपद्धतिसहोदरं प्रबन्धपरीक्षणं चतुर्थं समाप्तम्)

The possibility of a Stotra-like composition dedicated to Ekaliṅga having been undertaken by Kumbhā under the title 'Ekaliṅgāśraya' cannot be ruled out because Ekaliṅgajī is the traditional deity of the rulers of Mewar.

E. *Gītagovinda* :

Ample documentary evidence is available regarding the composition of a new Gītagovinda by Kumbhā, apparently

on the pattern of Jaideva's *Gītagovinda*. The following two references to this work are found in the text of S. Rāj :

¹अष्टाविंशतिरेतेऽत्र प्रबन्धाः कृष्ण (कुम्भ)-भूभुजा ।

स्वोपज्ञगीतगोविन्दमिश्रसूडे प्रपञ्चिताः ॥२९॥ (P. 553)

श्रीकुम्भकर्णसंगीत-गीतगोविन्दरूपकैः ।

कर्तव्या चित्रिता भित्तिविचित्रा चित्रकर्मठैः ॥नृत्य० अङ्ग० अङ्ग० ९६॥

There is the following reference in the colophons of the Kālasena MSS. of S. Rāj. प्रबन्धराजश्रीगीतगोविन्दनिर्माणपरितोषितराधामाधवः (cf. notes on this epithet in Appendix IV, Pt. I, index No. 2). No MS. of this work is available at present.

F. *Sūḍaprabandha* :

This seems to be but another name for Kumbhā's own *Gītagovinda* which must have been composed in the style of 'Sūḍaprabandha' on the pattern of Jaideva's *Gītagovinda*. Some critics have treated it as an independent work¹. The following verse of 'Ekaliṅgamāhātmya' also eulogises Kumbhā's proficiency in this art of musical creation :—

छन्दोभिः सुमनोहरैः श्रवणयोः पीयूषधारोत्करै-

वर्णैः प्रासविभूषितै (स्) तिलक (वत्) स्वस्थानसंदेशितैः ।

ताले कुत्रचिदोप्सिते कविरिव प्रायः प्रबन्धान् सुधी-

धुर्यः कोऽपि सुकाव्यकारनृपतिर्बन्धाति बन्धोद्धुरान् ॥२०२॥

But there is no documentary evidence in support of this. An introductory verse (No. 18) of R.P. (quoted above in the note on R.P.) contains a general reference to the author's competence for composition of 'Prabandhas'.

The Kirttistambha inscription (verse 157, M.K. p. 219) refers to 'Sūḍaprabandha' having been composed by Kumbhā. There being no reference to the composition of *Gītagovinda* by Kumbhā in the available inscriptions, it can tentatively be concluded that 'Sūḍaprabandha' might have been identical with 'Gītagovinda'.

¹ cf. M. K. p. 166, 185; Ojha : p. 625; C. Kunhanrājā's Introduction to S. Rāj, (Pāṭhyaratnakośa) p. XXXV.

G. *Sri Kumbhasvāmi-Mandāra* (?)

The prose colophon to the sixth 'Sarga' of R. P. commentary contains the following reference : श्रीकुम्भस्वामिमन्दार(?)स्वोदरे गीतगोविन्दविवरणे । This reference has been construed to indicate a work of Kumbhā entitled 'Kumbha Svami Mandāra'¹ but this seems more probably to be a reference to Kumbhasvāmi-Mandira built by Mahārāṇā Kumbhā. The author perhaps, wishes to indicate that his commentary on Gītagovinda is dedicated to Kṛṣṇa or Viṣṇu just as are the temples of Kumbhasvāmin built by him.²

H. *Saṅkṣepa-Kāmaśāstram*.

A small treatise on Kāmaśāstra. Its fractional MS. (only two sheets) is deposited in Anup Sanskrit Library, Bikaner. The colophon in this MS. reads as follows :—

श्रीहम्मीरनरेशवंशमुकुटः श्रीमोकलक्ष्मापति-
स्तद्गोहे गृहिणी शचीव सुगुणा सौभाग्यदेवी मता ।
तत्पुत्रो भुवि राजते कविवरः श्रीकुम्भकर्णो नृप-
स्तत्त्वं व्याकुर्वते विचित्ररचितं (श्री) कामशास्त्रं शतम् (?) ॥

इति कुम्भकर्णविरचितं संक्षेपतः श्रीकामशास्त्रं संपूर्णम् ॥ (Vide Dr. C. Kunhanraja's Introduction to S. Rāj. p. LIV, LV).

I. *A work on the architectural details of Kīrttistambhas*.

"Mahārāṇā Kumbhā himself wrote a treatise on the art of building Kīrttistambhas (Towers of Victory or Fame), based on principles of Jaya and Aparajit, and had it engraved on stone tablets and fixed in the lower part of the Tower of Victory. A part of the first tablet, found at Chitor and since deposited in the Udaipur Museum¹, gives Mahārāṇā

¹ Vide M. Krishnamachariar p. 862 No. 1022 and Dr. V. Raghavan's article in Annals of the B. O. R. I. Vol. 14.

² cf. the account of Kumbhā's architectural achievements in this Introduction.

¹ Only a fragment of the first slab on which the introductory portion of the work is inscribed, was discovered by G. H. Ojha. The second verse on this slab reads as follows :—

श्रीविश्वकर्माख्यमहार्यवीर्यमाचार्यमुत्पत्तिविधादुपास्य ।
स्तम्भस्य लक्ष्मातनुते नृपालः श्रीकुम्भकर्णो जयभाषितेन ॥२॥

Kumbhakarna's description of the characteristic features of Towers according to Jaya and Aparajit". (M.K.p. 168).

From the above inscriptional evidence no doubt is left regarding Kumbhā's authorship of a treatise on architecture. The complete text of the work, however, is not available in manuscript or inscriptional form. The fragmentary inscriptional evidence is too meagre and does not throw light on the title, scheme of arrangement and detailed contents of the treatise.

J. Dramatic Compositions in (four) Deśi Bhāṣās :

The colophons of S. Rāj. (Kālasena MSS.) and the Kīrtti-stambha Inscription (verse 158) refer to the composition of four dramas by Kumbhā in four regional languages spoken in Karnāṭaka, Mahārāṣṭra, Medapāṭa (Mewar) and Tailāṅga respectively.

¹संस्कृतभाषा-महाराष्ट्र-तैलिङ्ग-कण्टिक-भाषा-
चतुष्टय-रचितनाटक राजचतुष्टयः ।

(Author's epithet in the colophons of S. Rāj.)

श्रीकर्णाटकमेदपाट-सुमहाराष्ट्राविके योदय-

द्वानीगुम्फमयं चतुष्टयमयं सन्नाटकानां ²व्यधात् ॥

(Kīrtti. M.K.p. 219)

None of these dramatic compositions is available to-day.

K. Stray poetic compositions in 'Mewārī'.

It is held that Kumbhā had composed a number of stray poems in the Mewārī dialect, comprising 'Stutis' of 'Devatās'. Muni Kantisagara, a Jain scholar whom I met recently at Udaipur, showed to me in his personal collection a MS. of a diary (Svādhyāya Pustikā) of a Jain Sadhu of Delwara named Hemahamsasūri, dated Samvat 1530, which was said by him to contain a quotation of a 'Mewārī Stuti' of Ekalingajī said

¹ 'Saṁskṛta' seems to be a substitute of 'Medapāṭa' which has been purposely replaced in Kālasena MSS. in order to conceal the identity of Kumbhā.

² Read also as सन्नाटकानां (cf V. Raghavan 'Later Saṅgita Literature' S.N.A. Bulletin No. 17 p. 12).

to have been composed by Kumbhā. This quotation remains un-authenticated as it could not be readily located in the extensive MS. shown to me. The possibility of such compositions by Kumbhā cannot be ruled out, but there is at present no authority available by way of MS.

L. Mewārī Commentary on Jaideva's Gītagovinda.

A pictorially illustrated copy of a MS. of this work dated Samvat 1697 is deposited in the Anup Sanskrit Library, Bikaner. Its authorship is ascribed to Kumbhakarna¹. The language of this commentary is more akin to Gujarātī than to Mewārī. It is very brief in comparison to R.P. and is just like a translation of the original Gītagovinda. From its linguistic affinity to Gujarātī and cryptic content it does not appear to have been written by Kumbhā.

M. Poetic-cum-musical compositions compiled in 'Ekaliṅga-māhātmya.'

Dr. G. H. Ojha² has mentioned Kumbhā's authorship of a number of 'Stutis' enjoined to be sung in various Rāgas and Tālas compiled in 'Ekaliṅgamāhātmya'³. This reference

¹ Vide a notice of this work by Agarchand Nahata in 'Śodhapatrikā' published by Sahitya Samsthana, Udaipur Vol. XI, No. 1 p. 60-64.

² 'Udaipur ka Itihas' p. 626.

³ Two texts bearing the title 'Ekaliṅga Māhātmyā' are available. One is said to have been composed in the reign of Kumbhā and the other in that of his son Raimalla (vide Ojha p. 413,416). A transcript of the former text deposited in the Rajasthan Oriental Research Institute, Udaipur (bearing No. 1477) was made available to me by Sri B. M. Javalia (in-charge) for consultation at Udaipur and a transcript of the latter was lent from the personal library of H H. the Maharana of Udaipur. The 'Ekaliṅga Māhātmya' referred to above is the former text (composed in the reign of Kumbhā). The first three chapters of this work are devoted to a Puranic description of 'Ekaliṅga' the presiding deity of the Mewar dynasty. The 4th chapter deals with the genealogy of the rulers of Mewar upto Mokal (Kumbhā's father) and ends with इति राजवंशवर्णनम् etc. This colophon is followed by an eulogistic account of Kumbhā's achievements. Most of the verses in this section are reproduced verbatim in the Kumbhal. and Kīrti. inscriptions. This colophon to this section does not seem to fit in the scheme of consecutive numbers of chapters and this section seems to be a part of the chapter called

has been reproduced in M. K. p. 166. But really these 'Stutis' have been composed by one Kanha Vyāsa as will be seen from the concluding verses of 'Pañcāyatanastuti' in Ek. Mah., given below :—

शौर्योदार्ययिधर्मोद्धरणरणरत्नकारकीर्ते रसाक्ता
 षु (खु) म्माणक्षोणिजानेर्गुणगरिमगिरा व्यासकन्हप्रयुक्ता ।
 यावत् सूर्येन्दुताराजलधिजलधराधारगङ्गातरङ्गा
 तावत् पञ्चाशिकेयं वसतु हृदि सतां कुम्भभूभृत्सुरङ्गा ॥१५८॥
 श्रीकुम्भदत्तसर्वार्था (गीत) गोविन्दसत्पथाः ।
 पञ्चाशिकार्थदासेन कन्हव्यासेन कीर्त्तिता ॥१६०॥

The impression about Kumbhā's authorship of these compositions seems to have been caused by the following misapprehension.

In the colophon of the section of Ek. Mah. eulogising Kumbhā's achievements, राजवर्णन seems to have been misapprehended as रागवर्णन. The colophon reads as :—

इति महाराजाधिराजरायरायां-राणेराय-महाराणा-श्रीकुम्भकर्णमहेन्द्रेण विरचिते
 मुखवाद्यक्षीरसागरे राजवर्णनो नाम अध्यायः ।

This colophon really pertains to the appendix to the 14th chapter dealing with the genealogy of the Mewar dynasty, which precedes this compilation entitled 'Pañcāyatanastuti'. The ascribed authorship of Kumbhā in the above colophon appears to be a dedication made to him by the real author. (cf the following verses which expressly ascribe the authorship of the compositions to Kanha Vyāsa).

राजवंशवर्णन. Then follows a compilation of a good number of poetic-cum-musical compositions eulogising 'Pañcadevas'. The text is not properly arranged after this. There are confused portions eulogising Ekaliṅgaji and Kumbhā, enumerating Chandojātis etc. The second text bearing the same name has been rightly called 'Ekaliṅgapurāṇa' by Ojha. It is extensive in volume and more systematic in the arrangement of the text. It is divided in 32 chapters and the full text is devoted to a Puranic account of Ekaliṅgaji (except chapters 20,21 which deal with the genealogy of the Mewar dynasty and a few scattered references to this topic). This work is appellated as a part of the Vāyupurāṇa, devoted to Medapāṭa (Mewar). The name of the author of this Purāṇa-like text is not known.

आनन्दवृद्धादिपुराभिनन्दी नन्दीशवन्दी नृपकुम्भकर्णः ।

तदाज्ञया प्रेरित एव कन्हव्यासो व्यधात्तारकमौक्तिकावलिम् ॥१६१॥

दुर्गाम्बिकाद्रौ जयमालदुर्गे कौम्भे पुरे धातु (महा?) समुद्रे ।

ता (इ) चन्द्रचूडस्तुतिचन्द्रकान्ता (:) कुम्भभ्रिये कुम्भ-(?) (कन्ह-)

कृताः सुवृत्ताः ॥१६२॥

कुम्भो नन्दतु भूतले हरिहरौ कुम्भं सदा रक्षतां

कुम्भेनैव वशीकृता वसुमती कुम्भाय तुष्टाः सुराः ।

कुम्भादाप्तधनो जनस्त्रिभुवने कुम्भस्य कीर्तिः स्थिरा

कुम्भे पण्डितमण्डली स्थितिमती त्वं कुम्भ राज्यं कुरु ॥१६३॥

(Although the last verse does not mention the author's name, it clearly indicates that the author could not have been Kumbhā himself.)

There is also a reference to the composition of 'Vādyaprabandhas' (instrumental music pieces) by Kumbhā in the following verse, but no 'Vādyaprabandha' is available in the MS.

ध्यात्वा श्रीगणनायकं भगवतीं देवीं तथा भारतीं

स्मृत्वा श्रीभरतादिकान् मुनिवरान् संगीतविद्यागुरुन् ।

कृत्वा भारतशास्त्रसारचतुरं संगीतराजं नवं

श्रीमान् कुम्भनरेवरः प्रकुरुते वाद्यप्रबन्धान् सुधीः ॥२०१॥ (Eka. Mah.)

Kumbhā thus stands out as a literary genius of great versatility, commanding mastery over several arts and sciences. His Rasikapriyā commentary on Jaideva's Gītagovinda, however, is one of the two works which have immortalised him, the other work being the colossal Saṅgītarāja. The two works rank among the foremost classics of our country and have left a lasting imprint on our literary and cultural history.

(ii) AUTHENTICITY OF KUMBHĀ'S AUTHORSHIP OF S. RĀJ.

AND OTHER WORKS.

Kumbhā's rulership of Mewar was covered by a period of continuous wars against the Mohammedan rulers of Malwa and Gujerat. The cares and the anxieties of the battlefield must have usurped the major part of Kumbhās' time and attention and left him little leisure for literary pastimes. In these circumstances, if the authorship is ascribed to Kumbhā of S. Rāj., a very learned and gigantic treatise on the intricate subject of Saṅgīta, as also the authorship of other works on

diverse subjects, doubts can reasonably be aroused in regard to the reliability of the ascription. What lends colour to the doubts is the wide-spread practice noticeable in the literary history of our country specially of its medieval period, of ascribing authorship to kings and high dignitaries of works composed by others. As Kumbhā's authorship of S. Rāj. and other works is deemed an impossible feat in the face of distractions and cares of his life it may be believed by some people that Saṅgitarāja. was actually written by some one else.

Kumbhā is not the only king in Indian history whose authorship of literary works is the object of suspicion in the eyes of certain critics; similar suspicions have been raised concerning many other kings and high dignitaries. In regard to king Bhoja for example, who is known as the author of many important works on diverse subjects, e.g. Grammar, Poetics, Dramaturgy, Ayurveda, Architecture, Astronomy, Philosophy etc., it is doubted how a king's cares and pre-occupations could possibly leave Bhoja enough leisure to be devoted to the writing of treatises on diverse subjects of great intricacy and specialisation¹. Similar doubts could be entertained regarding the authorship of Sāyaṇa's works on multifarious subjects including besides his famous commentaries on Vedas, treatises on Grammar, Poetics, Ayurveda etc. Sāyaṇa, it may be noted, was a hereditary minister of state for four generations in the Vijayanagar dynasty represented by Kampana, Saṅgama, Bukka and Harihara, commander-in-chief and regent for the duration of the period of minority of Saṅgama².

The question concerning the authenticity of authorship of the prolific writings of kings is thus not confined to Kumbhā alone. The question has been raised and repeated in regard to other kings and high dignitaries as well, but as far as my

¹ cf. V. Raghavan ; 'Studies in Śṛṅgāraparakāśa' Vol. I. Pt.1 ; pp. 5,6 and P. V. Kane ; 'History of Sanskrit Poetics' pp. 262,263.

² Vide Introduction to Sāyaṇa's 'Vedabhāṣyabhūmikā' (Chowkhamba edition) p. IX,X.

information goes, it has not yet been satisfactorily answered. The answers which are usually suggested do not carry conviction. In regard to Kumbhā, for instance, Prof. Kunhan Raja has suggested that as was the traditional custom, scholars and artists must have accompanied the king in his marches during wars and the king could have utilised their services un-interruptedly¹. No evidence in support of this surmise is forthcoming. Admittedly, conditions of warfare in Kumbhā's time were not similar to those at the time of the Kurukṣetra battle when prescribed rules and timings were scrupulously respected by combatants on both sides which left them leisure everyday for literary and artistic pursuits. In Kumbhā's time, even if he was willing to abide by a code of honourable conduct his adversary would not have been equally willing to do so. This obvious assumption seems to have been ignored by Prof. Kunhan Raja.

Prof. Kunhan Raja, however, would appear to be nearer the truth when he says that kings in the past generally possessed unusual powers of mental detachment and composure and their minds remained un-ruffled for literary activity even when on the battle-field and that they were intensely religious in their outlook and conduct. Although he does not expressly say so, Prof. Kunhan Raja appears to suggest that some of the kings in the past were 'Karma-Yogins' in varying measure. Indian cultural history and tradition would appear to lend support to such a presumption in respect of personages among the royalties.

One thing notable in connection with the apparent diversity of subjects on which Kumbhā², Sāyaṇa or Bhoja wrote their famous works, is that although the field of enquiry covered by the writings of each one of them is diverse and manysided, the object of enquiry in all cases is only one. The subjects of their writings relate uniformly to the Vedas,

¹ Vide Introduction to the Bikaner edition of S. Rāj. pp. LVII-LIX.

² It may be noted that the subjects covered by Kumbhā's literary activity were characterised by a comparatively lesser diversity.

the Vedāṅgas or the Upavedas, all Vedic in nature and scope fundamentally. As such the object of their enquiry also is one *viz.* the Vedic teaching that what the human heart in its inmost recesses hankers after is not worldly good but a felicity—eternal and unlimited. There is thus a unity of purpose and ideal which runs through all the writings of these high dignitaries and all of them are not only actuated by the same urge but are also guided by the same approach and outlook. In a sense, this simplifies their task. They are not worried to strike notes of novelty or originality of concept and terminology and are content to accept the traditional line of thought and diction in this respect. It is rare to come across among the ancient and medieval authors any one claiming discovery of anything outside or unrelated to the Vedas. If at all originality is professed it is one of emphasis or interpretation.

Further, it is usually proclaimed by themselves or their admirers that the authors were men of God-realisation of various grades or schools of religious culture. If this claim is conceded certain important clues to their personalities become available. The inner luminosity of a Yogin is said to heighten his powers of intellect and endow him with an extraordinary capacity for calmness in the midst of worldly distractions.

Viewed from this twin angle of the Vedic subject matter of their writings and their attainments as Yogins, the prolific and sometimes amazingly stupendous writings of ancient kings would not excite the curiosity and suspicions which would otherwise normally or naturally arise. The marvel of Kumbhā will then be viewed not as the marvel of a king but really that of the identicalness of substance of the Vedas and their subsidiaries (Upavedas and Vedāṅgas) as also that of Karma-Yoga.

Prof. Kunhanraja has rightly suggested that where there is no positive evidence of another man having actually written a work, a king's authorship of that work should not be suspected solely on the ground that a king can have no leisure for writing works of stupendous size and large variety. In the case of Kumbhā no direct evidence is available to contradict

his authorship of S. Rāj. and other works. On the other hand, whatever evidence is available goes to confirm that Kumbhā was responsible at least for designing and executing the plan of his works if not for their detailed composition.

By way of inferential evidence it may be noted that in Kumbhā's time important works on architecture were written by Sūtradhara Maṇḍana and others who were either patronised by him or wrote their works independently (see the subsequent section on Kumbhā's contribution to architecture). The fact that they publicised their own names as authors is evidence at least of the absence of a general policy of Kumbhā to arrogate to himself, or compel ascription to himself the authorship of important literary works written by men amenable to influence, coercion or material rewards.

The fact remains, however, that some of Kumbhā's works on account of their plan and size cannot possibly be written single-handed by one man, especially when that man is very busy otherwise also. In connection with S. Rāj. evidence has come to hand of one Kanha Vyāsa the writer of 'Ekaliṅga Māhātmya'¹ a contemporary work, who on the basis of the following circumstantial and inferential evidence can be assumed to have helped very largely in the actual composition of the ślokas, sifting and arrangement of material and other jobs of detail. The circumstances are :—

- (i) Five Ślokas of S. Rāj. (Nos. 36-40 of the first section viz. 'Grantha-Kṛtpraśamsā) appear exactly in the same form in the Ekaliṅga Māhātmya of Kanha Vyāsa. A verse occurring in the last colophon of the R. P. commentary is also reproduced. Thus there appears to be a *prima facie* case for deducing the association of the author of Ek. Mah. with the composition of S. Rāj. and R. P.

¹ A MS. (No. 1477) of this work is deposited in the Rajasthan Oriental Institute, Udaipur.

- (ii) There is a strikingly obvious similarity between the style and diction of 'Ekalinga Māhātmya' and S. Rāj.
- (iii) There are at least fifty songs in Ek. Mah. in eulogy of five Devas which provide evidence of the musical ability of Kanha Vyāsa. And,
- (iv) There is a strongly marked resemblance between the construction of Ślokas of Ek. Mah. and S. Rāj.

All this leads to the inference that Kanha Vyāsa must have been entrusted by Kumbhā with not only the supervision of the detailed execution of Kumbhā's plan of S. Rāj. but also with the composition of all or a major proportion of its ślokas.

Kanha Vyāsa has described himself as 'Arthadāsa' apparently in self-despise¹. Presumably he worked for money and not merely out of love for knowledge.

No trace is forthcoming of any other person well versed in requisite knowledge having been associated with Kumbhā in the composition of S. Rāj. There is thus no bar to the assumption that Kanha Vyāsa was the main architect of the body of S. Rāj. It is also safe to assume that the initiative for composition as also the tasks of laying down the main features and broad outlines of the plan and pattern of the work, selecting its materials, solving intricate problems of compilation, defining the perspective for evaluating older works and defining the author's own theses, must have belonged to Kumbhā himself.

The following facts and circumstances tend to confirm this view :—

- (i) A very large number of epithets used in Kumbhā's eulogies appearing at different places refer to his attainments in the art and science of music (see

¹ श्रीकृष्णदत्तसर्वापा (गीत०) गोविन्दसत्पथाः । पञ्चाशिकायंदासेन कन्हव्यासेन कीर्त्तिता ॥ Ek. Mah. 'Pañcāyatana Stuti' 60. 'Pañcāśikā stands for fifty Gitas composed in the eulogy of 'Pañcadevas'.

Appendix IV.) Their repetitiveness would appear to confirm their validity. And,

- (ii) His Yogic powers are referred to in more than one story of his personal life¹. 'Nāda Sāadhanā' and 'Svara Sāadhanā' are usually resorted to by Yogins as a part of spiritual discipline and culture. This, together with his interest in the musical science, lends weight to the presumption that Kumbhā was a practical musician². As a musician Kumbhā could not possibly have left the main task of the compilation of S. Rāj. entirely to others. He must have participated in its composition in a large measure.

5. PATRONAGE OF FINE ARTS—SPECIALLY ARCHITECTURE.

Kumbhā was a great patron of fine arts both dynamic and static. Among the former was notable his own creative genius for poetry and extending patronage to poets as also his own practical skill and competence for music and extending patronage to musicians.³ Kumbhā's musical talent has been commented on at length in the preceding subsection. As

¹ vide articles entitled महाराणा कुम्भा का अलौकिक व्यक्तित्व ; कुम्भा की जीवनी में अलौकिक तत्त्व R. B., Kumbhā-Viśeṣāṅka, pp. 129-43.

² cf. अज्ञानार्णवमग्नमज्ञजनताहंकारखेलावली-
 च्छन्नं व्याप्तमनिन्दितैरकलुषैर्नव्यैरगाधै रसैः ।
 संगीतामृतमद्भुतं निपुणधीरुद्धृत्य भूमीपति-
 देवान् विष्णुरिवामृतं क्षितिपुरान् योऽप्याययन्नित्यशः ॥१७१॥
 सकलकविनृपालीमौलिमाणिक्यरोचि-
 मंघुररणितवीणावाद्यवैशद्यबिन्दुः ।
 मधुकरकुललीलाहारिशारीरशाली
 जयति जगति कुम्भो भूरिशौर्याशुमाली ॥१७६॥
 (Ekalingamāhātmya Rājavarṇa.)

³ cf. Ojha p. 627, and M. K. pp. 166-67 for references to Kumbhā's patronage of court-poets such as Atribhaṭṭa and his son Maheśa. Kanha Vyāsa the composer of Ekalinga Māhātmya is a notable name as example of Kumbhā's patronage of literary-cum-musical talent.

stated already the only instance now available, however, of any musician dependent on his patronage is that of Kanha Vyāsa.

Among the static group of fine arts the architectural works built by him are alone sufficient to win for him a place of pride in the history of India. In Indian tradition sculpture is blended with architecture as sculptural pieces are set in architectural structures and seldom exhibited or preserved separately as was done in the Greek tradition. Consequently the science of sculpture is also generally included in 'Sthāpatya' (architecture). In Kumbhā's time the Sthāpatya Śāstra received the attention of celebrated writers whom he patronized and was very much enriched. Among the writers of Sthāpatya whom Kumbhā patronized was the celebrated Sūtradhāra Maṇḍana whose works included—(1) Prāsādamaṇḍana, (2) Rūpamaṇḍana, (3) Vāstumaṇḍana (4) Vāstuśāstra (5) Vāstusāra (6) Rūpāvatāra (7) Devatāmūrtti-prakaraṇa (8) Rājavallabha.¹ Maṇḍana's son Govinda is also known to have written three works:—Uddhāradhorāṇi, Kalānidhi and Dvāradīpikā. Maṇḍana's brother Nāthā wrote a book named Vāstumañjarī. These works on Sthāpatya are held in much esteem, specially those of Maṇḍana.

Among the works of practical Sthāpatya built by Rāṇā Kumbhā or by others enjoying his patronage the following are specially notable:—

- (1) The famous Kirtti Stambha which commemorates Kumbhā's victory over Sultan Mahmud Khilji I of Mālavā (1438). The architect who designed and supervised the construction of Kirtti Stambha was Jaita who was assisted by his sons named Nāpā and Punjā. The construction was finished in 1449 A.D. Built in nine stories, embellished with innumerable sculptural figures and decorations, this Tower of Victory is an unparalleled work of art. It was completed in about nine years' time.

¹ M. K. p. 167, Ojha p. 627, Dr. V. S. Agrawala's paper on 'Prāsādamaṇḍana' in Bhārati (Bulletin of the College of Indology, B.H.U., No. 5 Pt. 1)

The large number of sculptural figures set on the tower relate to Indian religion, philosophy, music, dance etc. and present an encyclopaedic view of Indian culture.

- (2) Kumbhalgarh—the famous fort of, which has the distinction that in all the wars against the enemies of Mewar it remained unconquered (except for once). Its architect was Sūtradhāra Maṇḍana. It is a marvellous feat of military engineering.
- (3) The fort of Achalagarh on Mt. Abu. It is believed that Kumbhā alone built in all 32 of the 84 forts of Mewar.¹ On the Chittorgarh fort there was no road for the movement of chariots. Kumbhā built one. He also built new gates on the fort.
- (4) Among the numerous temples built by Kumbhā may be mentioned the two temples of Kumbhasvāmin and Ādivarāha respectively in Chittorgarh. The latter is now wrongly known as Mirābāi's temple. Other notable temples are those of Kumbhasvāmin (Viṣṇu) in Kumbhalgarh and 'Achalgarh' and a Viṣṇu temple built within the precincts of Ekaliṅga temple². The Kumbhasvāmin temple at Kumbhalgarh is popularly known as Mamadeva temple. Kumbhā also carried out extensive renovation of the Ekaliṅga temple.

The famous Jain temple of Ṛṣabhadeva in Ranakpur designed by Sūtradhāra Dīpaka was built in the year 1439 by a rich man named Dharanik (Dharensah) who enjoyed Kumbhā's patronage. It is known as Chaumukha temple. For exquisiteness and delicacy of architectural detail this temple is known to be without its second in Asia. Another Jain monument built (in 1448, 49 A.D.) by Bhandari Vela, son of

¹ vide V. V. p. 334.

² As this temple is modelled on principles enunciated in 'Rūpamaṇḍana' written by Sūtradhāra Maṇḍana, it is conjectured that it must have been built during Kumbhā's time and by him. (vide R. C. Agrawala's paper in Śodha Patrikā Vol. IX No. 1 Udaipur).

Sah Kelā, Mahārāṇā Kumbhā's treasurer, deserves to be noticed here. It is the exquisitely sculptured 'Vedī'-like structure which stands near Kumbhā's Tower of Victory. (M. K. p. 161-62). Kumbhā is also known to have built a large number of tanks, water-reservoirs and wells (Ojha p. 624).

For works of painting executed by Kumbhā no material evidence is now available excepting the faint lines of pictures on the walls of Kumbhā's palaces in Kumbhalgarh, from which it can be inferred that the art of painting was not neglected by him.¹

The super-art of Nāṭya includes all fine arts dynamic and static. Kumbhā made his mark as a writer of dramas and dramatic actor (see Appendix IV). The title 'Abhinavabharatācārya' added to his name was well deserved.

The patrimony left by Kumbhā for posterity in the form of superb works of art and grand theoretical treatises on the same would appear to be almost unprecedented.

6. RELIGIOUS FAITH AND PHILOSOPHICAL LEANINGS.

The author is a Śaivite, Ekaliṅgaji being his family deity. From a stone-inscription (1444 A.D.) found in a Kṛṣṇa temple of Kadian village² situated at a distance of 16 miles from Udaipur, information about Kumbhā's religious 'Guru' has come to notice. The name of Kumbhā's guru was Tilhabhaṭṭa, who was the guru also of Mokala, Kumbhā's father, and of Mahārāṇā Lākhā, his grand-father. The temple is grand, built by Tārā, Tilhabhaṭṭa's wife at a huge cost. Rājaguru Tilhabhaṭṭa may be presumed to have received from the royal family immense wealth which made it possible for him to build such a grand temple. The fact that the temple was dedicated to Kṛṣṇa is evidence of the absence of any anti-Vaiṣṇavite tradition among the Śaivite Mahārāṇās of Mewar.

¹ Vide R. B. Vol. VIII Nos. 1-2, p. 5 (Dr. Satyaprakasa's paper).

² 'Varadā', a journal published from Rajasthan Sāhitya-Samiti, Besau. Vol. IV No. 3.

The two works bearing the same title, *Ekalinga Māhātmya* written separately in the time of Kumbhā and his son Raimalla respectively also show no trace of any anti-Vaiṣṇavite sentiment among the contemporary rulers of Mewar.

Tolerance towards deities other than Śiva is an evidence of the Raṇas of Mewar of the time having belonged to the Pañcopāsana cult.¹ Kumbhā's Maṅgalācaraṇa verses are dedicated to Śiva in a majority of cases, but there are several obeisances to Viṣṇu, Devī, and stray devotional references to Gaṇapati. Kumbhā's commentaries on the *Gītagovinda* of Jaideva and *Candīśataka* of Bāṇabhaṭṭa are striking indications of his devotion to Viṣṇu or Kṛṣṇa and Devī or Caṇḍī respectively.

Kumbhā's Maṅgalācaraṇa verses disclose deep influence on him of Śaṅkara-Vedānta. The following Maṅgalācaraṇas are significant :—

- (i) ऐक्यं जीवपरमात्मनोः (p. 11, v. 2) (ii) Mentioning Māyā and Māyin (p. 11, v. 2) (iii) Mentioning Nāma and Rūpa as Māyā p. 21, v. 1 (iv) असत्सिद्धिलक्षणम् (p. 52, v. 1) (v) Mentioning Vivarta (p. 71. v. 4).

There are some references in S. Rāj. which indicate Kumbhā's familiarity with the school of Kāśmīra Śaivism. The following are some such indications :—

- (i) The attribute Svachchanda used for Śiva (p. 35, sl.1)
- (ii) Reference to 'Paraśiva' (p. 1, sl. 2)
- (iii) Mention of सर्वरसैकगम्यमहिमा (p. 1, sl. 2)
- (iv) Mention of 'Akala and 'Paraśiva' (p. 71, sl. 2)

Acquaintance with Nyāya Philosophy is indicated in one of the Maṅgalācaraṇa verses (प्रसूतं परमाण्यावि p. 50, śloka 1)

¹ of. the following benedictory verse :—

विघ्नेशो विघ्नहर्ता तदनु दिनकरो ध्वान्तविध्वंसकर्ता
श्रीकान्तः श्रीनिवासः परपुरदहनः शंकरो विश्वकर्ता ।
चण्डी चण्डासुरघ्नी त्रिदशगणवराः पञ्चपुण्यप्रपञ्चाः
पान्ता श्रीकुम्भकर्णं बहुसुखविषये मूर्तिमन्तो विरञ्चा ॥

(Ek. Mah. v. 59. in the concluding portion of Pañcāyatanastuti.)

Kumbhā's references to the principles of Pūrva Mīmāṃsā are a special feature of his work. No previous writer of Saṅgītaśāstra would appear to have sustained theories of Saṅgīta on the basis of Pūrva Mīmāṃsā. The philosophy of the Karma-kāṇḍa of Vedas with its doctrines of Apūrva and Adrṣṭa is an integral part of Veda, just as the philosophy of the Jñānakāṇḍa with its doctrines of 'Brahman' 'Mokṣa' etc is. The two philosophies together constitute the Vedic philosophy. Apparently Kumbhā was concerned with relating the principles of Saṅgīta to the complete philosophy of Veda and not only to its Vedantic part. Kumbhā's special concern in this respect is apparent from discussions on the following topics :—

- (i) आरम्भसमर्थनम् (pp. 8-10). This Parīkṣaṇa is headed in the tradition of Pūrva Mīmāṃsakas. Kumbhā has followed Mādhavācārya's footsteps in commencing the treatment of the subject matter of his work (immediately after the opening Parīkṣaṇa) in terms similar to those used by the latter in his J. N. 1-1-1, reading as follows :—

“विचारशास्त्रं नारम्भमारम्भं वेति संशयः ।.....

अर्थनिर्णायकं शास्त्रमत आरम्भतां विधेः ॥”

Kumbhā begins with the following words :—

आरम्भणीयं खलु शास्त्रमेतत्.....नारम्भणीयं ननु शास्त्रमेतत्.....etc.

- (ii) The concept of 'Apūrva' (p. 587). In this context Kumbhā gives the following śloka, wherein he puts forward the Vedic view that 'Apūrva' is effectuated only when the Vedic 'Vidhi' is faithfully observed.

गानापूर्वस्य निर्वृत्यै जयन्तादिध्रुवेष्विह ।

नियमो वर्णतालानां नान्यतालनिवृत्तये ॥४४३॥

It may be noted that Pūrva Mīmāṃsā postulates three kinds of 'Vidhi'—(1) Apūrva, (2) Niyama and (3) Parisamkhyā. Kumbhā refers to 'Apūrva Vidhi' in the above śloka. This 'Vidhi' is explained by the Mīmāṃsakas by an illustration which reads :

प्रीहीनबहुन्तीति नियमविधिरिवाप्राप्तांशपूरणमत्रापि प्रतीयते ॥ (J. N. 4/2).

The illustration implies that it is only when an action is performed strictly in accordance with the Vedic injunction that 'Apūrva' is accomplished and in due course produces its Vedic fruit ('phala').

- (iii) Stipulation of the 'Yajña-phala' of the Yajña-named Tānas in terms of Arthavāda and Vidhi (pp. 141-42). Kumbhā enters into a scholastic discussion of the topic from the point of view of Pūrva Mīmāṃsā.
- (iv) Discussions on the 'Vidhi' of Mūrchanā-gāna in Yajña (pp. 260-61).
- (v) The Lakṣaṇas of Vākya according to the Prabhākara school of Mīmāṃsakas (p. 19). (See comments on Vākya-parikṣaṇa.)
- (vi) The 'Phala' of 'Drṣṭa' and 'Adṛṣṭa' (p. 94). Kumbhā says in the following śloka that Svaras used in isolation are not effective in producing 'Drṣṭādrṣṭa-phala' which is produced only when they are used conjointly.

न हि स्वराणां व्यस्तानां दृष्टादृष्टफलं प्रति ।

उपयोगस्तत्तस्तेषां समूहं विवृणे वरम् ॥ 270.

A parallel injunction is observable from the following passage in J. N. 2-2-31 : पौर्णमास्यामावस्याकालयोरनुष्ठेयत्रिकद्वयस्यैव परमादृष्टोत्पादकत्वम् न तु व्यस्तस्य ॥

Kumbhā's adherence to the eight Puranic Pramāṇas is seen from the following śloka (p. 10) :—

प्रत्यक्षादिप्रमाणानि यथायथमिहाहृतः ।

अष्टावपि विलोक्यानि पुराण इव सूरिभिः ॥ २९॥

It appears that Kumbhā was not only not averse to but was guided by the Purāṇas on the very important subject of 'Pramāṇas'. The 'Deva-praśastis' composed by him are modelled on the Puranic pattern.

His Tantric leanings deserve special mention. His reference to Vāmā, Jyeṣṭha, Ambikā, Raudrī in the context of Svaras, his mention of Āgama Sāgara in the introductory verses and his Rāga-dhyānas, couched in Tantric terminology bear ample

evidence of his knowledge of the Tantric lore. We shall have occasion to refer to this point in the respective section on Rāgadhyāna in the running survey given below.

The Ekaliṅga temple (12 miles from Udaipur) is known to have been a centre of Lakuliśa or Nakuliśa sect of Śaivism as dealt with in the Sarvadarśana Saṅgraha of Mādhavācārya. One of the epithets used by the author for himself is नकुलीशमतः. According to G.H. Ojha (p. 1414) Lakuliśa, an 'Avatāra' of Śiva had four disciples named Kuśika, Garga, Mitra and Kauruśya, each of whom founded a Sampradāya known after his name. One of the followers of Kuśika was the first Maṭhādhiśa of the Ekaliṅga temple and was succeeded by a line of successors. It has not been possible to ascertain the name of the Maṭhādhiśa in-charge of the temple in Kumbhā's time.

7. A GENERAL ESTIMATE OF AUTHOR'S ACHIEVEMENTS AND HIS PLACE IN INDIAN CULTURAL HISTORY

Although the field of Kumbhā's achievements is very vast, we are concerned here mainly with his achievements in the field of art, its Śāstra and cultivation. Indian political and social history has not yet taken due note of Kumbhā's achievements and exploits in the fields of battle, as an undefeated warrior king, who not only defended his kingdom, but extended its boundaries by conquest and annexations ; as an enlightened administrator who advanced the cause of Vedic religion and culture; as a Yogin who is reputed to have achieved great Siddhis of Yoga;¹ as one to whom goes the credit of having resuscitated Saṅgīta Śāstra, not as a secular art but as a part of the original Nāṭyaveda ; as a scholar and writer of great erudition ; as a builder of marvellous works of architecture ; as a poet and musician of high merit ; and finally a man of great courage and fortitude possessing combined virtues of 'Yuddhavīra', 'Dānavīra', 'Dayāvīra' and 'Dharmavīra'. Rarely do men appear

¹ cf. articles entitled "महाराणा कुम्भा की जीवनी में अलौकिक तत्त्व" श्री नरोत्तमदास स्वामी and "महाराणा कुम्भा का अलौकिक व्यक्तित्व" श्रीबिहारीलाल व्यास 'मनोज' in R. B., Kumbhā-Viśeṣaṅka.

on the stage of worldly activity who possess the qualities and virtues of Mahārāṇā Kumbhā.

Historians are beginning slowly to recognise Kumbhā's greatness and to assign to him his due place in the political, social and cultural history of our country. Perhaps the circumstances of his time were such that historians could not pay deserved attention to his greatness. The decline of Sanskrit and Hindu culture had set in during this time and was accelerated afterwards. The movements of reform and revival of ancient Indian culture set in motion by Kumbhā unfortunately did not gather momentum after him, and the works and movements which were intended by him to serve as models for imitation after him remained objects of archaeological interest only for generations which followed him.

The Moghuls appeared on the political stage of the country and monopolised the attention not only of the masses but also of the historians. The cause of Indian art and culture receded into the background. The new rulers and the interests which they advanced were not favourable for a continuation of the movement started by Rāṇā Kumbhā. Whereas Kumbhā was concerned with a revival of Vedic-oriented arts and culture, the new rulers were anxious to introduce a mixed culture in which both the indigenous and the exotic elements would be represented. While it is true that they were not hostile to the indigenous arts and culture it cannot be gainsaid that their outlook was fundamentally opposed to those of Indian revivalists of Vedic culture like Kumbhā and after him Dayānanda.

The Moghuls were succeeded by the British who too were foreigners to India, and who even to-day after centuries of contact with this country have failed to grasp or appreciate the true value and significance of the Vedic culture and arts derived from the Vedas. They too could not be expected to view Kumbhā's work with sympathy and appreciation.

Col. Tod has brought to notice of a wide circle of readers of his book 'Annals and Antiquities of Rajasthan' the greatness and beauty of architectural works built by Kumbhā, but as

can be expected of a foreigner, he too could not appreciate the greatness of Kumbhā as a revivalist of Vedic culture and art. Indian writers like G. H. Ojha and Harvilas Sarda have tried to view Kumbhā's cultural achievements in the perspective of a patriotic Indian.

One cannot do better than making an appraisal of Mahārāṇā Kumbhā's achievements in the following verse of 'Ekalinga Māhātmya'. :—

वेदा यन्मौलिरत्नं स्मृतिविहितमतं सर्वदा कण्ठभूषा
मीमांसे कुण्डले द्वे हृदि भरतमुनिव्याहृतं हारवल्ली ।
सर्वाङ्गीणप्रकृष्टं कवचमपि परे राजनीतिप्रयोगाः
सार्वज्ञं विभ्रदुच्चैरगणितगुणभूभसिते कुम्भभूपः ॥१७२॥

SECTION III. TOPICAL NOTES.

7. "BHŪMAN" AS THE IDEAL OF SAṄGITAŚĀSTRA AND ITS IMPLICATION FOR SECULAR MUSIC.

Sanḡitarāja was conceived by its author to serve as an Upaveda or 'Nāṭya' as the fifth Veda.¹ It is important, therefore, to relate it to the Vedic teachings. The Veda is basically concerned with teaching the means for realisation of such a 'Sukha' (felicity) or such a total cessation of 'Duḥkha' (pain) as will yield abiding satisfaction to man. Such abiding satisfaction the Veda says is in Brahman, Nāda, Bhūman or Amṛta. The Veda is emphatic that man can never realise the object of the inmost hankering of his heart in what is according to the Veda, 'Alpa' or 'Martya'. Saṅgīta to be Upavedic or Vedic as a *summum bonum* must partake of the character of Brahman, Nāda, Bhūman or Amṛta.

The Chāndogya Upaniṣat defines 'Bhūman' and 'Alpa' as under :—

यत्र नान्यत् पश्यति, नान्यत् शृणोति, नान्यद् विजानाति स भूमा ।

अथ यत्र अन्यत् पश्यति, अन्यत् शृणोति, अन्यद् विजानाति तत् अल्पम् ।

यो वै भूमा तत् अमृतम् । अथ यत् अल्पं तत् मर्त्यम् (छान्दोग्य १. २४. १.)

"Where a man does not see another, does not hear another, does not know another, there is 'Bhūman,' and where he sees another, hears another, knows another, there is 'Alpa'. That which is 'Bhūman' is immortal and that which is 'Alpa' is mortal". And according to Brahmasūtra 1.3.8., which reads भूमा सम्प्रसादात् अध्युपदेशात् this 'Bhūman' is 'Parā Vāk' beyond the 'Paśyantī'.

1 vide p. 9 v. 15.

किं रूपवेद (चोपवेद) एवायं साम्नः सामैव वा पुनः ।

सामाख्या गीतिषु प्रोक्तेत्यतोऽस्माच्च प्रमाणता ॥१५॥

p. 5. v. 38.

यः पूर्वं चतुराननेन चतुरः संस्मृत्य वेदांस्तत-

स्तत् त्रैवर्णिकतां विधानपरतां चावेक्ष्य सम्यक् स्थितः ।

श्रीमत्कालुजिभूपतिः (श्रीमत्कुम्भधरापतिः) शिवपरः शास्ताखिलक्षमाभूतां

सं (बध्नाति हि) सार्ववर्णिकमिमं वेदं विदामग्रणीः ॥३८॥

It is clear that the 'Bhūman' or 'Parā Vāk' implies an extraordinary concentration on the 'Ātman' or 'Paramātman', such as is not possible without esoteric process, yet as an instrument for employment in that process, music would appear to be the best fitted. Admittedly, music being the most intangible and the least utilitarian of all arts, enables the human mind more easily than any other art to detach itself from worldly affairs and to engage itself in contemplation of the Divine. That is tantamount to saying that the Gāndharva Veda is pre-eminent among the Upavedas.

Another characteristic of Vedic Brahman, Nāda, Bhūman, or Amṛta is that it is 'Saccidānanda'. The Vedic philosophy postulates that of the three aspects of Saccidānanda, 'Cit' is superior to 'Sat' and 'Ānanda' to 'Cit'. Of the four Upavedas¹ graded according to the respective approach, Gāndharva is considered pre-eminent for it is derived from the Ānanda Amśa² or aspect of Saccidānanda, the Dhanurveda and Sthāpatya or Arthaśāstra being derived from the 'Sat' Amśa on account of their being concerned initially with gross matter (Mahābhūtas). Āyurveda is considered to be derived from the 'Cit' Amśa of the Saccidānanda as it deals initially with Prāṇa which is nearer to Brahman or Saccidānanda than is the gross matter of the Dhanur and the Sthāpatya Upavedas. Gāndharvaveda deals initially with sound (a Tanmātrā) which is more proximate to Nāda, Brahman Himself.

In order that Parā Vāk or Nāda should be seen, heard and known, it must have a body or form. 'Nāda' must have a 'Tanu'. Now, a definition of the 'Rāga' of Indian Saṅgīta Śāstra

1 For names of the four Upavedas and their respective Vedas the following extracts are relevant :

आयुर्वेदं घनुर्वेदं गान्धर्वं वेदमात्मनः ।

स्थापत्यं चासृजद्वेदं क्रमात्पूर्वादिभिर्मुखैः ॥ (Bhāg. 3.12.38)

तत्र वेदानामुपवेदाश्चत्वारो भवन्त्युग्वेदस्यायुर्वेद उपवेदो यजुर्वेदस्य घनुर्वेद उपवेदः ।

सामवेदस्य गान्धर्ववेदोऽथर्ववेदस्यार्थशास्त्रं चेत्याह भगवान्ब्यासः ॥

(चरणव्यूहपरिशिष्टभाष्ये चतुर्थी कण्डिका, पृ० ४७)

2 cf. एतत्साम गायत्रास्ते (Tai. 3.10.5)

is that it is 'Nādatanu'¹ i.e. it has the body of Nāda. A Rāga is, therefore, really the Bhūman of the Chāndogya Upaniṣat and 'Amṛta' of the Vedānta because, having a body it can be seen, heard and known in the heart.² Similarly where there is no seeing, hearing and knowing of the embodied Nāda, the Rāga must be deemed as the 'Alpa' of the Chāndogya and 'Martyam' according to Vedānta.

Expert musicians of the present day who extol their art as Sastraic worship of 'Nāda Brahman' or 'Svara Brahman' or who profess knowledge of the secret of Nāda Brahman on the strength of their proficiency of the art, are according to the Vedas absolutely wide of the mark.

The attributes of Brahman as stated in the Upaniṣadas and other scriptures would appear to forbid the use of the expression Nāda Brahman for purely secular music. The following are a few of the attributes of Brahman mentioned in the Upaniṣadas which have absolutely no relevance to the music of the worldly musician howsoever exquisite and perfect that music may be. Nāda Brahman is the Divine both as the music and the musician whereas secular music is material in nature and man bound in matter is its artist.

- (i) न चक्षुषा गृह्यते नापि वाचा (Muṇḍa. 3.1.8.)
Brahman is not cognisable to the eye or language.
- (ii) अस्ति: (Bṛhad. 4.4.22.)
Brahman is not subject to क्षय or विकृति.
- (iii) सुसूक्ष्मम् (Muṇḍa. 1.1.61).
Brahman is not the effect of any material cause and is free from the qualities of even subtle Śabda and the like. Brahman is thus the subtlest of the subtle (Śāṅkara Bhāṣya).
- (iv) प्रगृह्य: (Bṛhad. 4.4.22) 'Brahman is not the effect of any material cause and is free from the qualities of even subtle Śabda and the like. Brahman is thus the subtlest of the subtle (Śāṅkara Bhāṣya).
'Brahman cannot be reached by the senses or mind'.

¹ cf. सुस्वरवर्णविशेषं रूपं रागस्य बोधकं द्वेधा ।

नादात्मं देवमयं तत्कमतोऽनेकमेकञ्च ॥ (R. V. S. 11)

² The 'Jīva' soul is said to reside in the heart. हृदि ह्येष आत्मा (Praśn. 3.6)

It does not mean, however, that the Saṅgīta Śāstra is not valuable for or effectual for a secular role. The Śāstra has avowedly been designed for spiritual purposes but the externals of its technique and processes are equally efficacious for secular purpose. The spiritual orientation of the Śāstra would appear to have imparted to the theory and practice of classical music its singularity, excellence and stability which are the envy of other musical systems of the world.

What is important to note is the distinction of this duality of the Bhūman and the Alpa in the nature and purpose of the Śāstra. It is not in accordance with the spirit of the Śāstra to hold that Mokṣa, its spiritual effect will flow automatically from a purely secular approach to the Śāstra. The Śāstra, however, claims that the secular effects (Dharma, Artha, and Kāma) will flow automatically from its spiritual approach. It promises both Bhukti and Mukti, but for that purpose insists on a Vedic approach. The present day approach to the Śāstra is non-Vedic and does not allow a chance for the claim of the Śāstra to be put to a test.

2. SIGNIFICANCE OF THE DOUBLE TITLE OF THE WORK

Special importance attaches to the title of a literary work. The title is usually indicative of the author's purpose and plan of the work and the place which he expects the work to occupy among others on his subject.¹

The author of S. Rāj. mentions two titles for his work in the colophons viz. Saṅgīta Rāja and Saṅgīta Mīmāṃsā². The

¹ Kuntaka's 'Vakroktijīvitam' (IV. 24) points out the importance of the title of a poetic composition in the following terms :

अस्तां वस्तुषु वैदग्ध्यं काव्ये कामपि वक्रताम् ।

प्रधानसंविधानाङ्गनाम्नापि कुरुते कविः ॥

Although S. Rāj. is not a poetic composition and the significance of its title cannot be expected to have an aesthetic bearing, it is worthwhile noticing the Sastraic connotation of its titles.

² The practice of giving two titles for a work is not unusual in Sanskrit literature. For instance, Nānyadeva's 'Bharatabhāṣya' is also known as 'Sarasvatī-Hṛdayālaṅkāra'

former title is significant of the voluminous size which justifies the work's designation as the 'Monarch' of Saṅgīta. He expects the work to dominate and throw into shade other works on the subject. The title Saṅgīta Rāja thus refers to the external size and appearance of the work whereas the other title 'Saṅgīta Mīmāṃsā' refers to its inner purposiveness and manner of exposition.

The word 'Mīmāṃsā' is of special significance in the Śāstras. Hemacandra's 'Pramāṇa Mīmāṃsā' in the author's own 'Vṛtti' on the first 'Sūtra' gives the meaning of 'Mīmāṃsā' as उद्देशादिरूपेण पर्यालोचनम् । (By 'Uddeśādi' are meant 'Uddeśa', 'Lakṣaṇa' and 'Parīkṣā' which together constitute the Sastraic way of treatment of a subject. Saṅgīta Rāja's treatment of the various topics of Saṅgīta is organised under these three heads successively, which justifies the title of the work as 'Saṅgīta Mīmāṃsā'. Hemacandra also speaks of Mīmāṃsā as 'Pūjitavicāravacanam' i.e. contemplative discourse on that which is 'Pūjita' (revered). Hemacandra further says that Mokṣa is the 'Pūjita' one among all the Puruṣārthas. The title Saṅgīta Mīmāṃsā is thus suggestive of the ultimate goal of Saṅgīta set up by the author as Mokṣa.

Another Sastraic definition of 'Mīmāṃsā' is 'Vicāra-pūrvaka-tattva-nirṇayaḥ' i.e. a thoughtful or deliberative judgement regarding 'THATness'. As is well-known 'THAT' in the Vedānta alludes to God. So 'Mīmāṃsā' means realisation of God in His true nature. 'Mīmāṃsā' thus is related to the realisation of 'Mokṣa' the highest of the four 'Puruṣārthas'. In this sense 'Saṅgīta Mīmāṃsā' should imply realisation of God or achievement of 'Mokṣa' through 'Saṅgīta'. This interpretation of the purpose and ideal of S.Rāj. is also quite justified, because according to the author the work is devised to recover the Saṅgīta Śāstra as an 'Upaveda' or 'Pañcamaveda'.

1 'Sarvatantara-siddhānta-padārtha-lakṣaṇa-saṃgrah' shankar.

Bhikshu Gauri-

3. GENERAL SCHEME, VOLUME AND SCOPE OF SAṄGĪTARĀJA

Saṅgīta Rāja is divided into five 'Ratnakośas' entitled respectively 'Pāṭhya', 'Gīta', 'Vādyā', 'Nṛtya' and 'Rasa'. Each Kośa is comprised of four 'Ullāsas' and each 'Ullāsa' of four 'Parīkṣaṇas'. Thus there are in all five 'Ratnakośas', twenty 'Ullāsas' and eighty 'Parīkṣaṇas'.

The work comprises sixteen thousand ślokas which fact is repeatedly mentioned in all the colophons. It may be noted that 'Śloka' does not mean a verse, as a structure of poetry, but a lingual unit of 32 letters. The 'Śloka' thus understood was meant conventionally to serve as a unit for measuring the copyist's labour for which he was to receive his wages. Although S. Rāj. is said to be composed in 16,000 ślokas the number of verses of all metres big and small, is about 10,000 only¹. Counting however, the total number of words including those of the introductory passages, charts, diagrams, colophons etc. the complete subject matter may be expected to be equal to the 16,000 ślokas calculated conventionally.

In comparison with other works of Saṅgīta Śāstra S. Rāj. is thus nearly twice the size of Bharata's Nāṭya Śāstra and thrice that of S.R. In size, therefore, S. Rāj. has no second among the available works of its subject.

In considering the scope of S. Rāj., it will be useful to compare it with other important treatises on Saṅgīta. In the first, the 'Pāṭhya Ratnakośa' the author introduces Saṅgīta Rāja and himself as its author and in addition gives a glossary of technical terms and expressions (Saṅjñā) and rules and injunctions of universal application in Saṅgīta Śāstra (Parībhāṣās). Both these topics are special features of the work. No other author of Saṅgīta Śāstra has attempted a collection of definitions and explanations at one place in a treatise or a generic compendium of principles and injunctions of Saṅgīta,

¹ Of the metres used a majority of ślokas are in the Anuṣṭup, but Āryā, Vasantatilakā, Śārdūlavikrīḍita etc. also have been used for many ślokas.

which are found usually scattered here and there, throughout the pages of a work. The usefulness of S. Rāj. for study, reference and research has been greatly enhanced by the 'Saṅ-jñās' and 'Paribhāṣas' which Kumbhā has given.

Pāṭhyaratnakośa also contains a discussion of 'Pada', 'Vākya', 'Chanda', 'Alaṅkāra' with their definitions and merits and demerits. Bharata also has dealt with these topics in his chapters 15—17 on 'Vācikābhinaya'. The author of S. Rāj. has left out the topic of 'Kāku-Svara-vyañjana' and Bhāṣā-vidhāna' which Bharata had dealt with in chapters 14 and 19 under Vācikābhinaya. The reason is that these topics are relevant only to Nāṭya and not to Saṅgīta. Kumbhā has dealt with only such topics as are relevant to Saṅgīta, because his work is confined to this subject.

The word 'Pāṭhya' is derived from the root 'Paṭha Vyaktāyām vāci'. Pāṭhya is therefore related to syllabic sound. As such 'Pāṭhya' etymologically covers syllabic sounds accompanied by 'Kāku' 'Svara' etc. Syllabic sounds are the major element of speech but a minor one of music. The element of 'Kāku' is represented through 'Pāṭhya' in speech and through inflections of musical sounds in 'Gīta'. In the latter case, however, Kāku forms a part of the concept of Sthāya which is traditionally dealt with under 'Prakīrṇaka' (miscellaneous). Hence Kumbhā is justified in the omission of 'Kākusvaravyaṇjana' as also in the inclusion of 'Pāṭhya' under 'Saṅgīta'.

S. R. has completely excluded Pāṭhya from its purview. Apart from Kumbhā, the only other author on Saṅgīta who has dealt with the topic is Nānyadeva¹. Nānyadeva has treated the topic under these headings—'Padārtha', 'Vākyārtha' and 'Chanda'. He has however left out 'Lakṣaṇas', 'Alaṅkāras', 'Guṇa', 'Doṣa' etc. Thus, it is Kumbhā only, who has exhaustively dealt with the topic of 'Pāṭhya' relevant to music, in all its details.

1 Nānyadeva has said in the introductory portion of his work that he will deal with Chandas in his 16th chapter. This chapter is missing in the available text. In chapters IX and X of his work, however, a detailed exposition of Chandas is given along with 'Dhruvā' and 'Tāla'.

Pāṭhya cannot be considered extraneous to 'Gīta'. Remarks on this point will be offered in the fifth subsection which contains a running commentary on S. Rāj. Suffice it to say here that there is no antithesis between 'Gīta' and 'Pāṭhya'. Pāṭhya serves 'Gīta' as its helpmate and imparts added meaning or significance to 'Svara' and 'Laya'. Just as syllabic sound enters naturally and easily into Gīta in which the element of Svara predominates, sonorous sound (beauty of 'Dhvani') coalesces easily into Kāvya in which the element of Pāṭhya predominates. It can be said, therefore, that the borderline between Gīta and Kāvya is very thin.

If the element of 'Pāṭhya' becomes predominant in 'Gīta' the balance tilts in favour of Kāvya and when the beauty of 'Dhvani' predominates over the element of Pāṭhya, the balance may turn in favour of Gīta. For this reason Bhāmaha has said in the following śloka that if in Kāvya there is no beauty of meaning and it is only pleasant to the ear it will be nothing but music (Geya).

अपुष्टार्थमवक्रोन्ति प्रसन्नं ऋजु कोमलम् ।

मिश्रं गेयमिवेदं तु केवलं श्रुतिपेशलम् ॥ (काव्यालंकार ३१)

On the other hand the addition of the beauty of 'Dhvani' to 'Kāvya' enhances very much the overall beauty of Kāvya. Vāmana has pointed out this in the following śloka :

"अस्पृष्टा दोषमात्राभिः समग्रगुणगुम्फिता ।

विपञ्चीस्वरसौभाग्या ब्रवर्भीरीतिरिष्यते ॥"

While speaking of 'Vaidarbhi Rīti' Vāmana has compared the beauty of 'Dhvani' of that 'Rīti' to the sweetness of the 'Vīṇā'.

It is clear from the above-stated quotations that the fields of Gīta and Kāvya overlap. The following part of a well-known śloka refers to this :

"साहित्यमथ संगीतं सरस्वत्याः कुचद्वयम् ।"

Kumbhā departed from the earlier tradition of neglect or indifference towards Pāṭhya. In so doing he has widened the scope of Saṅgīta Sāstra and made Saṅgīta Rāja more comprehensive.

The Gītaratnakośa' of S. Rāj. includes 'Svarollāsa', 'Rāgol-lāsa', 'Prakīrṇakollāsa' and 'Prabandhollāsa', which are also the headings respectively of the first four chapters of S.R. with the difference that S.R. uses the word Adhyāya for Ullāsa. The treatment of the subject matter in each case is more comprehensive in S. Rāj. than in S. R. In the 'Svarādhyāya' of S. R. the topic of 'Piṇḍotpatti' (Piṇḍa is the human foetus or embryo in all stages of gestation) as also that of the true nature of the 'Jīva' are dealt with. S. Rāj., however, omits these topics and starts with the exposition of the six 'Cakras' in the human body with which S.R. concludes its 'Piṇḍotpatti Prakarāṇa'.

In Bharata's N. S. all these topics excepting 'Rāga' and 'Deśī Prabandha' have been dealt with in chapters 28, 29, 31, some most briefly and, others at some length. The scope of Saṅgīta Śāstra as studied in the present time is restricted for its three quarter parts to the subject matter of the 'Svarollāsa' of S. Rāj. which however includes much more by way of additional matter.

In its 'Vādyaratnakośa' S. Rāj. covers the same ground as S. R. does in its 'Vādyādhyāya' and 'Tālādhyāya' and N. S. does in its 29th 30th and 33rd Adhyāyas. Kumbhā has not written 'Tālādhyāya' separately but has included the subject in the Ullāsa dealing with 'Ghanavādyas'. This is quite apposite because 'Ghanavādyas' are directly concerned with 'Tāla'.

S. Rāj. has included in its 'Prabandhollāsa' the topic of 'Śuddhagītas' while S. R. has included it in its Tālādhyāya. In Kumbhā's opinion apparently the Śuddhagītas can more appropriately be considered in the context of 'Prabandhas' than in that of 'Tāla'.

In the 'Nṛtyaratnakośa' and 'Rasaratnakośa' S. Rāj. deals with the subjects at length, which are dealt with in the 7th Adhyāya (Nartana) of S. R. In N. S. 'Rasa' and 'Bhāva' are dealt with in the 6th and 7th Adhyāyas and Nṛtya under 'Āṅgikābhīnaya' dispersed over many places.

The above survey leads to the conclusion that S. Rāj. deals with all relevant subjects exhaustively and systematically and presents them in a well organised manner. The division into chapters has its originality.

It has to be noted that although Kumbhā begins his S. Rāj. with the declared intention of writing the Nāṭyaveda, his work actually covers the field of Saṅgīta which is a part only of Nāṭya. The title Saṅgīta Rāja is, however, fully justified by contents. Probably in referring to Nāṭyaveda Kumbhā intended to make Saṅgīta, his subject, 'Nāṭya'-oriented.¹ The significance and relative importance of 'Nāṭya', 'Gāndharva' and 'Saṅgīta' will be dealt with in the Introduction to the second volume of S. Rāj.

4. THE AUTHOR'S INDEBTEDNESS TO EARLIER AUTHORITIES

The following two typical observations have been made by reviewers of Saṅgītarāja regarding Kumbhā's indebtedness to earlier authorities. Their inaccuracies as pointed out below have to be attributed to the limitations of a lay critic or reviewer who is not equipped nor has the time for a proper, thorough and detailed study of a comprehensive work on the technical subject of Saṅgīta.

- (i) M. Krishnamachariar : "He did not quote from Kohala or Kaśyapa though he says he studied them. He mentions Dattila rarely. He had with him Rāhula's and Kīrttidhara's Vārttikas on Bharata's Nāṭyaśāstra. He examined the treatises of Kṣetrarāja. The author was a profound scholar in Mīmāṃsā and Vedic rites and thus scarcely misunderstands the arguments of Maṭaṅga, Dattila

¹ The subjects of 'Nāṭya' left out in S. Rāj. are :—

- (१) प्रेक्षागृहलक्षणम् (२) रंगदैवतपूजनम् (३) पूर्वरंगविधिः (४) भाषाविधानम्
 (५) काकुत्स्वरव्यञ्जनम् (६) दशरूपविधानम् (७) सन्ध्यङ्गविकल्पः (८) शीलभेदः
 (९) सिद्धिव्यञ्जनम् (१०) प्रकृतिविचारः (११) भूमिकापात्रविकल्पः
 (१२) नाट्यवेदोत्पत्तिः (१३) नाट्यावतारः ।

and Abhinavagupta whom he closely follows. His section on musical prosody was borrowed from the later writers of North India." (History of Classical Sanskrit Literature p. 862, Para No. 1022).

- (ii) Prof. M. R. Kavi : "A study of his work reveals that he very closely followed Śārṅgadeva and supplemented the ideas from Abhinavagupta, Vipradāsa, Aśoka, Devendra, Madana and Paṇḍitamaṇḍalī. In book four, Nṛtta he copiously copies from Vipradāsa and in Prabandhas (Deśī) he follows Paṇḍitamaṇḍalī". (Introduction to Bharatakośa p. XIX).

As regards the remarks offered by M. Krishnamachariar, it may be said that a glance at Appendix III in this volume will show that Kaśyapa has been specifically cited seven times under the Rāgollāsa, Kohala is also cited thrice and Dattila is quoted not less than ten times. References to Rāhula and Kīrttidhara occur in the text of S. Rāj. to be published in the second volume. As regards Kṣetrarāja, M. Krishnamachariar is right in observing that Kumbhā had studied his treatises because there are two specific references to Kṣetrarāja's opinion, which are not to be found in any other work. As regards the influence of North Indian writers on Kumbhā's treatment of Prosody, we shall make a reference to the apparent influence of Hemacandra's Chando'nuśāsana on our author's treatment of Mātrika Chandas, in this Introduction in the section headed 'Running Survey of the Work'.

Our author's indebtedness to Śārṅgadeva in regard to which Prof. M. R. Kavi has remarked, will be examined a little later below. Vipradāsa, Aśoka, Devendra and Madana are writers on Nṛtya and hence the question of their influence on our author can be aptly considered when our text of Nṛtyaratna-kośa is published. Prof. Kavi's observation regarding the influence of Paṇḍitamaṇḍalī on our author will be examined in detail in the running survey of the work.

On the basis of the information compiled in Appendix III in this volume, the works or authors cited by our author

in the text published in this volume may be grouped in the following categories :—

1. Those who are mentioned only by name as ancient authorities on the subject : Gaurī, Tumbaru, Maru-tśūnu, Mahendra, Rakṣorāja, Rambhā, Vāyu, Śiva, Someśvara and Svāti—all of which are Puranic names (except Someśvara), fall in this category.
2. Those whose opinions are specifically quoted in the same contexts in which they are directly available in the respective extant texts or are indirectly available as quotations in other works : Arjuna, Aśvatara (and Kambala), Dattila, Śārṅgadeva and his S. R., Viśvāvasu, Śārdūla, Durgaśaktī, Pārvatī, Manu, Yājñavalkya¹, Kaśyapa and Bharata fall in this category. In connection with Bharata, however, it is notable that the references to him by our author in the Rāgollāsa are doubtful as the extant text of N. S. does not contain an explicit treatment of Rāga.
3. Authors or works cited by our author which have not been quoted by other writers as relevant in the context in which Kumbhā quotes them or which are deficient in their respective texts in relation to the citations of Kumbhā : Kṣetrarāja, Candrasekhara, Bhojarāja, Mā-trigupta, Viśākhila, Śaṇmukha and Vāyu Purāṇa fall in this group.
4. Names which have been cited in both familiar and unfamiliar contexts : Abhinavagupta, Mataṅga, Kohala, Nārada, Nandikeśvara and Yāṣṭika fall in this group.

It will be clear from the classified list of authorities cited by Kumbhā given above that he had access not only to almost all earlier authorities known to us to-day, but in addition he has relied directly or indirectly on some works or authors which are known to us only for their name or known for their works as

¹ The quotation in Poona MS. (vide Appendix I) ascribed to Yājñavalkya is not traceable in Yājñavalkyasmṛti.

authority relevant to a very limited part of Saṅgīta Śāstra. Thus our author's citations supply most valuable information regarding opinions on important topics held by certain obscure names in Saṅgīta Śāstra and in many cases adds to detailed available material.

Some observations regarding our author's attitude towards Śārṅgadeva are called for. Kumbhā has declared in an introductory verse (39) that he has studied 'Ratnākara' with 'all commentaries'. The identity of all the commentaries is not known. 'All' implies more than two but only two Sanskrit commentaries of S. R. are available to-day. Two explicit references to Kallinātha's Kalānidhi¹ commentary are found in Nṛtyaratnakośa of S. Rāj.

There is an apparent contradiction in Kumbhā's attitude to S. R. The numerous parallel references to S. R. given by the Editor in the footnotes of our text indicate Kumbhā's general agreement with the opinion of S. R. on the one hand and on the other hand all the specific references to S. R. or Śārṅgadeva available in the text invariably express Kumbhā's disagreement with the latter. (Such references are also noticeable in the text of the volume of S. Rāj. to be published subsequently). It would appear, however, that although Kumbhā was impressed in general by information contained in S. R. which mostly is a compilation of the material available traditionally, he had his own original ideas on many points on which he felt a compelling urge to pronounce his disagreement. It may be contended that just as Kumbhā specifically referred to S. R. on points of disagreement he should have, as a matter of courtesy, similarly acknowledged his indebtedness to the same. A natural answer to the objection may be that the general trend and pattern of S. R. which was accepted by our author, was taken by him to be handed over by tradition,

1 Kallinātha's commentary is known to have been composed in an exactly contemporary period of S. Rāj. Its availability to Kumbhā immediately after its composition in the distant south is evidence of Kumbhā's resourcefulness.

and not as an original contribution of Śārṅgadeva. Kumbhā has given credit to Śārṅgadeva in his introductory verse referred to above for having compiled or systematised available traditional material.

Our author's unswerving devotion to Bharata is evident throughout the text. Bharata deserves this respect for his being the original author of the Nāṭyaveda. Kumbhā often refers to Bharata with the reverential epithet 'Bhagavān' (cf. p. 545) and on points of dispute he always sides with Bharata. The influence of Abhinavagupta on Kumbhā is also clearly marked, although the views of Abhinavagupta have been quoted very rarely. For example, the discussion on the validity of Nāṭya Śāstra in the 'Arambha Samarthana Parīkṣaṇa' of S. Rāj. is obviously inspired by Abhinavagupta's commentary on N. S. 1.1, wherein the apparent hostile attitude of Manu towards Saṅgīta is taken up for discussion and reconciled with Manu's real intention.

In the text of S. Rāj. to be published in the second Volume, many new names of authors and works occur, some of which are 'Kīrttidhara', 'Rāhula' (also referred to as Śākyabhikṣu) 'Lollaṭa' 'Śaṅkuka', 'Bhaṭṭanāyaka', 'Kāvyaaprakāśa', 'Kāvya-darśa', 'Vātsyāyana', 'Bhoja' and his 'Sarasvatikaṇṭhābharaṇa' 'Kapila', 'Māgha', 'Kālidāsa' etc. The omission of Nānyadeva's name in the complete text of S. Rāj. is really remarkable in view of the important position deserved by his comprehensive work on Saṅgīta in the literature anterior to Kumbhā. It appears that just as Kumbhā's S. Rāj. suffered from complete neglect almost immediately after its composition, due apparently to historical circumstances, similarly Nānyadeva's text (which is available in a single MS. today), also must have gone underground before the time of Kumbhā. It appears that the text of Nānyadeva might not have been available even to Śārṅgadeva who has simply included his name in the list of earlier authorities without making any specific reference to his opinion.

In addition to the specific references to older authorities discussed above for reviewing Kumbhā's indebtedness, it is

necessary to take note of the integral outlook with which Kumbhā was inspired. His intellectual background reveals a thorough study of Smṛti, Purāṇa, Yoga, Vedānta, Pūrvamīmāṃsā, Vyākaraṇa, Nyāya, Sāhitya etc. The influence of these Śāstras on our author has been briefly referred to in various sections of this Introduction. It goes without saying that Kumbhā had critically sifted all traditional material available in his time, and intelligently used it in his text for recording important opinions of authorities. Although he has all respect for earlier authorities, he has not blindly followed anybody's opinion. His critical examination of Mataṅga's 'Dvādaśa-Svara-Mūrchana' is a striking example of his critical acumen for examining all theories in relation to the fundamentals of Saṅgītaśāstra. A good number of his references to earlier authorities supplies valuable material for further research. In illustration the following two instances may be cited here.

- (i) Kumbhā cites Mataṅga several times in the context of Rāgadhyānas. The extant text of Br. does not contain the treatment of Deśi Rāgas and the Dhyānas said to be associated with them. Kumbhā refers to some unknown authorities who have not followed Mataṅga in this respect. Further research on this topic may reveal the details of the two traditions of Rāgadhyānas viz. one in accordance with Mataṅga and the other differing from him. This may throw further light on the fundamentals of the concept of Rāgadhyāna.
- (ii) Kumbhā has cited the authority of Nandikeśvara while describing Ṣaḍjamadhyā as 'Sarvarasāśrayā'. Bharata has also specifically pronounced an identical opinion regarding 'Ṣaḍjamadhyā'. Kumbhā's preference for Nandikeśvara's authority in this connection may some day reveal important facts regarding the mutual relationship between the two traditions associated with Bharata and Nandikeśvara which are often held to be distinct and independent.

These are only typical examples of the innumerable possible topics which a study of Kumbhā in the background of the hoary tradition of Indian Saṅgīta suggests. In this connection it is of importance to refer to the spirit and outlook which would be appropriate to a fruitful study of or research in this Śāstra.

For a proper appreciation of a work on the Śāstra of Saṅgīta one has necessarily to take a proper note of the ends of Saṅgīta as an art, which the author has accepted and also of the means which he suggests for realisation of those ends. The ends which authors of Saṅgīta Śāstra have accepted unanimously are Bhukti and Mukti and the means suggested for realisation of those ends are those taught by the Vedas. (They invariably designate their works as Upaveda or as having affinity with Pañcamaveda). Differences of opinion on the theory of Saṅgīta Śāstra reflected in the works on the subject have to be interpreted in the light of the religious faith professed overtly or by implication by the authors of those works. A final judgment will depend on the validity of opinion tested with reference to the Veda.

Viewed in this perspective, however, the problems of research in Indian Saṅgīta Śāstra are so enormous and complex as to deter, if not scare away many research students.

5. STYLE AND DICTION

The style of our author is expository, and his method disputative. Such a style would appear to be akin to the Bhāṣya style of Sanskrit writers. In the Bhāṣyas the writer spontaneously raises points of objection and then himself answers them (आक्षिप्य भाषणाद् भाष्यम् K. Mi. p. 5). On many a topic dealt with by him the author enters into prolonged and well-sustained polemic disputations in order to induce irresistible conviction. Some such instances deserve mention. These are : (i) In the आरम्भसमर्थन परीक्षण on the topic of the beneficence of Saṅgīta Śāstra or Nāṭya. (ii) In the स्थानादिपरीक्षण about the number of Śrutis ; in refutation of theories incompatible with his own : in settling 22 as the number of Śrutis ; and in establishing the mutual relationship of

'Śruti' and 'Svara'. On the two last mentioned topics the author enters into a discussion at once profound and illuminating. Some discussion on these topics appears in the 'Bṛhaddeśi' of Mataṅga (pp. 7-9) but the mutilated reading of the available texts renders difficult a proper understanding of the subject-matter and the discussion. Moreover, Mataṅga's treatment of the topic is not so comprehensive in point and detail as that of S. Rāj. is. (iii) In the स्वर-प्रकरण included in the aforesaid Parīkṣaṇa, discussion on the principles of 'Saṁvāda'. (iv) In the मूर्च्छना-प्रकरण refutation of Mataṅga's 'Mūrchanā' of twelve 'Svaras'. (v) In the तान-प्रकरण while mentioning fruits of 'Yajñas' accruing from the 'Tānas' bearing related names, the attempt at substantiation of the argument from the Śāstras. This topic is dealt with in S. R. but no philosophic discussion would appear to have been attempted in that work.

Only a few examples of topics on which great discursiveness has been displayed by the author have been mentioned above. Throughout the work, scattered here and there are to be found many other examples of similar disputativeness.

In this context it may be noted that the author's method of argument shows no indication of any influence of the school of 'Navya-nyāya' which had apparently already gained popularity. This new system of logic had begun to exert its influence on writers in the thirteenth century A. D. with the writings of Gaṅgeśopādhyāya. It would appear that the style of S. Rāj. for its scholastic discussions is similar to that of older philosophers like Vātsyāyana, Vācaspati Miśra, Jayanta Bhaṭṭa etc.

The poetic accomplishments of the author of S. Rāj. would also appear to be very impressive. In the words of Rājaśekhara, our author may be described as a writer possessing combined merits as 'Śāstra Kavi' and 'Kāvya Kavi'. He has a special gift for imparting relish and flavour to the dreariness of the Śāstra and strikingness to his expression. He is the Śāstra Kavi who not only versifies the Śāstra but renders the Śāstra poetic. Here and there his ślokas mark him out as a Kāvya

Kavi also. This is specially noticeable in the ślokas of the Maṅgalācaraṇa, or the ślokas with which he ends the chapters or those which he writes in eulogy of Devatās in the illustrations dedicated to them.

Another remarkable faculty of the author is to be seen in his ability to illustrate abstruse points with commonplace proverbial sayings. An example may be cited from p. 166 ; where in explanation of the principles of 'Vivāda' and 'Anuvāda' of Svaras, reference is made to the saying लोके हीनं नैव गुणाधिकः विवदेत् which means that among the common people also nobody indulges in disputation with his inferiors (and if at all anybody does so it is for the benefit of others). On the same page while explaining 'Anuvāda' it is said लोकेऽपि मध्यवर्ती स्यादुभयोरनुवादवान् i.e. in worldly affairs also he who acts as the middle-man or go-between tries to serve the interests of parties on both the sides. Similarly on more than one occasion another well-known popular saying : "एकदेशविकृतमन्याकारम्" has been used illustratively (cf. pp. 92 and 95).

The author has a special skill for choosing his words and expressions. He avoids abstrusiveness of language, and elucidates knotty points in easy and elegant words or phrases. In this respect he appears to possess uncommon genius. S. Rāj. is a work of considerable literary merit apart from being a treatise of high status among those on its subject.

The author appears to have an uncommon preference for versification as is exemplified by his versified musical notations. No previous writer of Saṅgīta Śāstra versified notations of illustrative musical compositions. Versified notations given by the author have resulted in duplication at many places where notations had also been marked on the syllables of the musical pieces. The same Svaras have thus been repeated in separate verses wherein no words are used but only the Svaras. The author's reason for this seemingly wasteful procedure seems to be that versified notations are easy to remember and pleasant to recite.

Similarly, the author seems to have a fancy for illustrative compositions, charts and diagrams. In the Gītakaparīkṣaṇa of

Prabandhollāsa for instance, he has given examples in the form of compositions made by himself. This has not been done by any other author. This characteristic is also prominent in the illustrative charts and diagrams given by him in connection with all varieties of Mūrchanās and Tānas.

The author's fondness of 'Anuprāsa Alaṅkāra' is also noteworthy. Examples such as the following appear at several places :—

तामेव बटुकीमाह भूरिभिर्धनपैर्युताम् ।

धनदस्य प्रतिनिधिर्भूरिभिर्धनपैर्युतः ॥ (p. 427)

S. Rāj. is characterised throughout by certain interesting features such as the following. They display the author's capacity for sporting with words :

- (a) The author's own epithets or qualities being depicted in terms significant specially for the subject matter dealt with in a section or chapter. The following are some such examples : In the 'Prakarāṇa' of 'Ullōpyaka':

उल्लोप्य द्विषतां कीर्त्तीरुल्लोप्यकमथो नृपः ।

अभिधत्ते स्वतेजोभिः सर्वतेजोविलोपकः ॥ (p. 507)

And in the definition of 'Aparāntaka':

अथापरान्तकं ब्रूते परान्तेऽपि पयोनिधेः ।

करदीकृत्य भूपालान् भूपालानां शिरोमणिः ॥ (p. 493)

- (b) In the ślokas of Maṅgalācarāṇa also the attributes and terms of eulogy used for the objects of adoration are uniformly significant for the subject matter of the context. In this respect the author seems to have derived inspiration from Abhinavagupta, whose 'Maṅgalācarāṇa-ślokas are conceived on the same pattern. To compose ślokas so as to co-ordinate the philosophical significance of attributes of deities with the subject-matter of the context of each section and chapter is a task which requires specialized competence and skill. The following example is interesting :—

यो विरागी स्मृतः कामविकामीकरणे बुधैः ।

तं रागिणं गिरिसुतावदने नौमि शङ्करम् ॥

(रागोल्लासे ग्रामरागादि-परीक्षणम्)

यस्य लोकस्य महिमा प्रकीर्ण इव दृश्यते ।

तं नुमो नृत्यबन्धेषु विप्रकीर्णजटं हरम् ॥ (प्रकीर्णकोल्लासः)

Sanskrit writers make mention about themselves in either of two ways, (i) in terms of pride or (ii) in terms of humility. The author of S. Rāj. would seem to have opted for the first variety, and references to himself are couched in the language of self-esteem. His position as king had perhaps some influence in determining his attitude. The following śloka is illustrative :

यस्य वागतिशेतेऽत्र वाचं शास्त्रकृतामपि ।

वाग्गेयकारस्तेनोक्तः सद्गेययशसा स्फुटः ॥ (p. 446)

Another angle from which the author's attitude in this respect can be viewed is that as declared by him at the commencement of S. Rāj. he claims no responsibility for his writings. He claims to be a mere vehicle for Śiva's own expression through him. He declares that Śiva himself has resuscitated the Nāṭyaveda and made him, the author of S. Rāj., as the medium or tool for this purpose. Readers of S. Rāj., who are not inclined to credit this explanation will perhaps take the view that the ślokas lavishly eulogising the author of S. Rāj. were not composed by himself but by some admirers in his court.

At places where the author has to differ from the opinions of other writers he uses the language of satire which reminds one of Paṇḍitarāja Jagannātha. An example of the author's satire may be quoted from p. 427 where he speaks of another writer as "कश्चित् साहसनिष्ठुरः". In interpreting the Śāstras the author usually makes use of satire in referring to imagined opponents.

Conclusion

On the basis of the features of Kumbhā's style and diction noticed above, one would be justified in saying that Kumbhā's style is in line with that of eminent writers and displays a rare solicitude for the most comprehensive elucidation of principle

and detail of Saṅgīta Śāstra. His language is both elegant and chaste. As regards the lavish epithets which he has used for himself, it would appear that from the point of view of a San-
karite there is nothing objectionable about it.

6. A RUNNING AND CRITICAL SURVEY OF THE FIRST TWO 'KOŚAS' OF THE WORK

1. Pāṭhyaratnakōśa

(i) Anukramaṇikollāṣa

A. *Kartṛpraśamsā* : This Parikṣaṇa can be further subdivided into three parts as follows : (i) Maṅgalācaraṇa ; the contents of this have already been discussed under heading 'The author's religious faith and philosophical leanings'. (ii) Author's account ; this has been fully discussed above in the section entitled 'Date and Identity of the Author' ; no comments are, therefore, needed here. And (iii) List of the authorities accepted by our author and his other introductory remarks. These have also been discussed under the heading 'The Author's Indebtedness to Earlier Authorities'.

B. *Ārambha-Samarthanam* : At the outset the author declares that the Śāstra which he has undertaken to write is conducive to the 'Good' (Māṅgalya) of the whole world, it gives Ānanda (Aesthetic delight) to both gods and demons and to kings ; it also leads to 'Tuṣṭi' or satisfaction. Special reference to kings after speaking about the 'whole world' is striking. The purpose behind this particular reference appears to be that the author felt an urge to include this apparently superfluous reference, because of the hostile attitude of Manu towards the indulgence by kings in music and dance.¹ Manu has ordained that the king should be very cautious in avoiding the ten 'Kāmagāṇas' like 'Krodhagāṇas' which are relentless enemies. It appears that our author is specially anxious to obviate the exclusion of kings from the all-inclusive range of Nāṭya. It may be noted in passing that the word 'Rājan' with its sy-

¹ Vide M. S. 7. 45-48.

nonyms is used in the Śāstras in the sense not only of a king but also of all men of the 'Kṣatriya' caste.

Immediately after making the above declaration the author sets out to refute criticisms or allegations with which the Nāṭaka Śāstra is sometimes assailed. One such criticism is that this Śāstra should not be studied or contemplated as it involves a contradiction of the Dharma Śāstra. It is also contended that there is no 'Prayojana' for 'Nāṭya', by virtue of which the spectators should be inclined towards it. This trend of criticism further sets forth the following arguments against 'Nāṭaka Śāstra': (i) Bharata has compiled this Śāstra without any Pravṛtti (object in view) and hence it is not worthy of being accepted as a Śāstra, (ii) it is not accepted by 'Mahājanas', (iii) There is no authority for this Śāstra. It is further argued that this Śāstra leads neither to Dharma because of its not being prescribed by the ordainers of 'Vidhi' (Vidhāyakas) nor to 'Artha' as it has been deprecated, nor to Kāma because the young couples are always known to be 'Ananyamanasāḥ' (with all-oblivious consciousness) and cannot therefore be said to derive delight from an extraneous element, nor does it lead to Mukti which is attainable through Jñāna and no other means. Thus Nāṭya is not conducive to any of the four Puruṣārthas. Further, that singing and the like have been prescribed only for one Jāti namely Śūdra and has been prohibited for Dvijas (the three higher Jātis).¹ In summing up the 'Pūrvapakṣa' the author once again refers to the objection that there is no authority for this Śāstra. If this Śāstra is accorded the status of 'Smṛti' it is repudiated by 'Śruti' which is the basis of the former.²

In refuting all these criticisms our author starts with the assertion that it is most surprising that Nāṭya which is accepted and acclaimed all over the world should be deprecated by denial of its all-pervading influence. He further says that it is improper to hold that Saṅgīta has been prohibited in Dharma

¹ Vide M. S. 8.102.

² of. M. S. 2.13 and Kulūka Bhaṭṭa's commentary on the same for the relative importance of 'Śruti' and 'Smṛti'.

Śāstra, because Manu etc., have upheld it to be the root of the tree of Dharma. Here the author seems to allude to the introductory portions of Manu Smṛti wherein Kāma or desire has been said to be at the root of all human propensities including 'Dharma' and 'Artha' and thus Saṅgīta, which is pressed into service for realisation of all kinds of desires can also be said to be indirectly at the root of the tree of Dharma¹. Another explanation of the statement that Saṅgīta is the root of the 'Dharmataru' is that Veda has been said to be 'Dharma Mūla' by Manu² and 'Saṅgīta' being related to Veda as an Upaveda or as a Vedāṅga or as Sāma Veda itself is directly or indirectly akin to Veda in being the source of Dharma. It is to be noticed here that our author does not posit Yājñavalkya's authority against that of Manu, but on the other hand tries to defend and establish the status of 'Saṅgīta' on the authority of Manu himself who has been cited in the 'Pūrva-pakṣa'.

The second argument of 'Pūrva-pakṣa' was that Saṅgīta has not been accepted by 'Mahājanas'. Our author replies to this by citing the example of 'Yogi-pravara' (Nārada ?) who has specially enjoined that the praises of Lord Viṣṇu (Amakhdviṭ) should be sung with the accompaniment of Viṇā. He poses the question as to why the authority of the one who has Amṛta as his ornament should not be accepted. As regards the contended absence of 'Prayojana' our author says that the greatest Prayojana is the attainment of Sukha and redemption from Duḥkha³. 'Nāṭya' or 'Saṅgīta' leads to an experience of bliss which is akin to that which exceeds the Rasa of Brahmādvayānanda. The aspect of Ānanda is emphasised here.

The author once again makes special reference to the efficacy of Nāṭya in the case of kings (*vide* verse 13). He says that exaltation of characters like Rāma in Nāṭya and similarly deprecation of the fate of those vicious characters who are just like corpses, are the elements of Nāṭya which go to

¹ Vide M. S. 2.2-4 ² Ibid 2.6.

³ cf. शिवेतरक्षतये and सद्यः परनिर्वृतये of Mammāṭa's 'Kāvya-prayojana' (K. P. 1.2)

make kings, the special objects of 'Upadeśa' in Nāṭya. The kings are thereby supposed to imbibe the right attitude towards values in life i.e. they can realize what is acceptable or rejectable in life. Thus 'Nāṭya' is conducive to 'Dharma'; and 'Artha' and 'Kāma' being subservient to 'Dharma' follow the course of the former. After having thus established the efficacy of 'Nāṭya' for promoting 'Pravṛtti' in 'Trivarga', he says that it can as well lead to 'Nivṛtti'; thus it is useful for 'Apavarga' (Mokṣa) also. Hence the 'Śāstratā' of 'Nāṭya' is beyond dispute. That which exercises Śāsana is Śāstra and Nāṭya does exercise Śāsana by providing the guiding principles for life.

The Poona MS. cites here a verse in the name of Yājñavalkya¹ which is not found in the extant text of Yājñavalkya Smṛti, but the purport of this quotation seems to be that the witnessing of dance is specially efficacious in the apprehension of the all-pervading Unity in the diversity of names and forms, (Nāma and Rūpa) in our common experience. This metaphysical apprehension can definitely lead to Nivṛtti just as the pursuit of 'Trivarga' leads to Pravṛtti. The witnessing of dance also enables one to realize how the 'Asat' element in this creation works in practice just as the dancing girl plays different roles and acts according to different emotions without there being any reality of those rolls and emotions in herself. This is said to be a secret concept (Guhya).

Nāṭya has been accepted by Āptas like Brahmā and hence it does not stand in need of any other authority. It has been authorised by Brahmā to be treated as Veda and has been created by him after consolidating the essence of all the four Vedas. Brahmā has enjoined it as the fifth Veda which is open to all the Varṇas (Sārva-varṇika). The author says that it can also be accepted as an Upaveda² of the

¹ हंहो विप्रा गुह्यमेतच्छृणुष्वं, तत्त्वं द्रष्टुं वोऽस्ति यद्यत्र वाञ्छा ।

नानारूपैर्भावितं भावलेखं, रंगोत्तीर्णं नर्तकीं कामयध्वम् ॥

² The printed text reads किं रूपवेद, but the reading of Poona MS. किञ्चोपवेद is definitely better and preferable.

Sāmaveda. The author further goes to the extent of saying that Nāṭya can be accepted as Sāmaveda itself as 'Sāma' is the traditional name of Gīti.¹ The Vedas do not depend on any exterior authority. They are self-rooted but still they stand in need of Svara (Udāttādi) and the seven musical notes.

After having attempted to establish the authority of Nāṭya as Śāstra, Pañcama Veda, Upaveda or Veda itself the author goes on to state that Nāṭya can as well be accepted as a Vedāṅga because music is an essential part of many sacrificial rites like Aśvamedha and others enjoined in the Vedas.

The author once again reverts to the contention that Nāṭya is directly associated with no other Puruṣārtha than Kāma. He seems to reply to this by citing the analogy of the treatment of a snake's poison by poison itself. Similarly those whose minds are attached to sensual pleasures (Viṣaya) are gradually weaned from that attachment by Nāṭya which provides those pleasures by way of medical treatment. He once again emphasises the efficacy of Nāṭya in placing an ideal before the spectators and says that when the benevolent actions of magnanimous characters like Jīmūtavāhana and Dadhīci are presented through Nāṭya, the spectators cannot but aspire to follow the footsteps of those characters.

The verse in M.S. (4.64) reading as न नृत्येत् etc. is again referred to here and is explained to apply only to Brahmacārins and not to those belonging to other Āśramas. This prohibition of dance and music in the case of Brahmacārins raises another question and that is this—how can the position of a student of music and dance or Nāṭya be justified in the face of this prohibition? Naturally the student life for Nāṭya etc. has to be that of a Brahmacārin. If Nāṭya is a Veda, Upaveda or Vedāṅga, is it not meant for study and cultivation during student life? This apparant contradiction can be reconciled by explaining the above prohibition as being applicable only to indulgence in music and dance on the part of Brah-

macārins for pleasing the senses and not to austere practice on the part of one who undergoes regular training for these arts.

The author next refers to the prohibition of Gīta, Vādyā etc., in the case of Dvijas and to the 'Apātrata' (unworthy status) of musicians.¹ He explains this by saying that this prohibition is meant for those who make these arts a means of their livelihood.

In conclusion the author says that Nāṭya can be compared to Itihāsa. It has been promulgated in 'Anadhyāya' (vacant period, when the Vedas were not studied) by Bharata.² The right practice of Gītas like Āsarita etc., is conducive to Dharma. Here the author confines himself to Gīta without referring to the comparatively wider scope of Nāṭya.

In the end of this Parikṣaṇa the author states that he accepts eight 'Pramāṇas' just like 'Paurāṇikas'. He does not enumerate them but they can safely be taken to represent the six Pramāṇas accepted in Vedānta viz. 'Pratyakṣa', 'Anumāna', 'Śabda', 'Upamāna', 'Anupalabdhi', and 'Arthāpatti', with 'Sambhava' and 'Aitihya' being added to them.

C. *Saṅgītaśruti*: This is the smallest Parikṣaṇa in the work, comprising only five verses. It is interesting to note that here the author refers directly to Saṅgīta and not to Nāṭya. While discussing the status of Śāstra in the foregoing Parikṣaṇa he had generally referred to Nāṭya as inclusive of Gīta, Vādyā and Nṛtya. The reason appears to be that while answering the assailments on music and dance it is more convenient to defend them as being components of Nāṭya rather than by treating them independently. Nāṭya having at its disposal all the media of 'Śravya' (the audible) and 'Dṛśya' (the visible) arts, it is the most powerful means of influencing human mind. Thus Nāṭya can be easily established to be conducive to the four Puruṣārthas. Our author's own subject being Saṅgīta rather than Nāṭya,

¹ Vide M. Ś. 8.65,102,362,363; 9.537; 4.210,214,215; 3.155,156; 9.225.

² cf. N. S. 1.2.

he naturally reverts to Saṅgīta immediately after speaking about Nāṭyaveda. In the present Parīkṣaṇa he refers specially to Gīta which is definitely upheld as the principal component of Saṅgīta (Gīta, Vādyā and Nr̥tya). Gīta (a) indicates or brings about oneness of 'Jīva' and 'Paramātmān', (b) gives delight equally to the child and the king, a delight which reaches the high level where all the perceptions of the senses are set at rest; विगलिताशेषेन्द्रियार्थग्रहः, (c) intoxicates one who is engrossed in Māyā, (d) enchants even the one who is the wielder of Māyā (Māyin) and (e) leads to supermundane Camatkāra.

Gīta is life to the dead, the dear one of those in separation, the ultimate object of meditation of the Yogins, the highest refuge of the afflicted and the miserable, the most precious treasure of the poor, the highest 'Bhoga' of the 'Bhogsins' and the seat of unfathomable glory (Mahiman). Gīta is the medium which exercises control even over those who have controlled themselves. The Munis who have renounced all activities are also seen to be engaged in the Upāsana of Gīta. Gīta has power to bring back even that which has ascended to the heavenly region. It is inaccessible even to the 'Kavis'.

It is clear that the author wishes to describe here the glory of Saṅgīta as distinct from Nāṭya. The range of this glory runs from the lowest level of human experience to the highest. That aspect of music which is pleasant to the senses and to the mind is indicated in the appeal of music to children and to those suffering from sickness. The influence of music in making the singer or the hearer self-forgetful is emphasised in its being dear to those in separation and to those afflicted by various miseries. At its highest level Gīta is said to be the object of meditation of the Yogins and the instrument of bringing about the unity of Jīva and Paramātmān. When Gīta is said to be beyond the reach of the Kavi's words, our author seems to imply the subtle aspect of sound as utilised in music, independent of the relation between Śabda and Artha.

D: *Anukramanikā Parīkṣaṇa*: The author gives the subject-index of the work in this Parīkṣaṇa, outlining the scheme of his chapter-divisions and enumerating the titles of all big and small divisions starting with Kośa and ending with Parīkṣaṇa. As the scheme of the work has been discussed under that heading separately, no comments are needed here.

(ii) *Padollāsa* :—

A. *Pada-Parīkṣaṇa*: The proper subject matter of 'Pāṭhya' is taken up in this Ullāsa. The first Parīkṣaṇa deals with 'Pada'. The author starts with the observation that Pāṭhya is two-fold viz. Saṃskṛta and Prākṛta. In Saṃskṛta Pāṭhya he enumerates Nāma, Ākhyāta, Upasarga and Nipāta—the four kinds of words accepted in Sanskrit Grammar. Ta-ddhita and Kṛta suffixes; Samāsa, Svāra, Vyañjana, Sandhi, Vibhakti and Dhātu.¹ Then he goes on to define Śabda (the word which is expressive of meaning). Next he enumerates five Guṇas and five Vidhis of Śabda viz. (i) Sādhya, (ii) Sādhana, (iii) Saṃyoga, (iv) Sāmānādhikaraṇya, and (v) Padārtha-pratipatti and (i) Adhiṣṭhāna (sevenfold) (ii) Svabhāva, (iii) Guṇa, (iv) Kāryānvaya and (v) Tādātmya respectively. The original source for this categorisation of 'Śabda Guṇa' and 'Śabda Vidhi' could not be traced.

After the categorisation given above the author takes up 'Pada' composed of Prakṛti and Pratyaya and says that it is of three kinds—(i) Mukhya, that which expresses the direct meaning, (ii) Lākṣaṇika, that which gives the secondary meaning which itself is based on direct meaning, (iii) 'Vyañjaka' which gives the Vyaṅgya or suggested meaning. This threefold classification of 'Śabda' is according to the poeticians (cf. Mammaṭa K. P. 2 स्याद्वाचको लाक्षणिकः शब्दोऽत्र व्यञ्जकस्त्रिधा).

The relation of Abhidhā, Lakṣaṇā and Vyañjanā to these three kinds of words respectively is also mentioned by the author.

After enumerating these Śabda Śaktis the author takes up the three varieties of Mukhya Śabda viz. 'Rūḍha' 'Yaugika'

¹ cf. N. S. 15.4-7.

and 'Mīśra' (Yogarūḍha). The Rūḍha words are defined as those whose meaning depends on convention and not on the relation of Prakṛti and Pratyaya. In Yaugika words the author describes a number of varieties. He starts with three kinds of Yoga depending on Guṇa, Kriyā and Sambandha. In Sambandha he enumerates a number of varieties such as Dhārya-Dhāraka Sambandha; Bhojya-Bhojaka Sambandha; Vāhya-Vāhaka-Sambandha with examples in each case. For Mīśra words he says that they cannot be changed (Pari-vṛtṭyasaha) like 'Gīrvāṇa'. He says that these words should be known from poetic conventions (Kavi Samaya).

B. *Vākya Parīkṣaṇa* : 'Vākya' is defined as a group of 'Padas' and all the meanings of Padas (Padārthas) are said to coalesce and culminate in the meaning of the sentence (Vākya-rtha). This definition of 'Vākya' seems to be in accordance with the 'Prabhākara' school of 'Mīmāṃsā' (Anvitābhīdhāna-vāda). (cf. the following extracts :—प्रभाकरमते पदाभिधेय एवान्वितरूप-वाक्यार्थः न तु पदार्थगम्यः । महामहो० चिन्नस्वामिशस्त्री; तन्त्रसिद्धान्तरत्नावलिः पृ० ६४ । पदान्येव कार्यार्थबोधकानि, न त्वल्लण्डं शब्दतत्त्वम् । रामानुजाचार्यः; तन्त्ररहस्यम् पृ० ४६ । वाच्य एव वाक्यार्थं इत्यान्विताभिधानवादिनः । मम्मटः, काव्यप्रकाशः २)

Padas become 'Bandhagata' in the sentence and Padas as such are known as Nibaddha when they are arranged in a metre and as Cūrṇa when they are not so arranged and are Anibaddha or 'Chandohīna'. Thus 'Cūrṇa Pada' is not regulated in its syllables which are arranged according to its meaning. In Nibaddha Pada there is Yati, metre and regulation of syllables. It is arranged in four feet (Pāda) of the metre. While speaking of the four feet of the metre, the author speaks of the eight Vargas (Gaṇas) of metres and enumerates their deities. There seems to be some missing portion of the text which must have preceded the enumeration of deities, because this enumeration comes rather abruptly without any introductory reference to the eight 'Vārṇika Gaṇas'. This enumeration is repeated in the first Parīkṣaṇa of the Chanda Ullāsa entitled Anuṣṭup Parīkṣaṇa. It is interesting to note that the enumeration of deities and 'Phala' differs in the two places.

After this cursory reference to Chanda in the context of Nibaddha Pada the author goes on to establish the place of Vākya in Gīta. He says that Vākya is composed of Padas which are pronounced with the Saṁyoga of Prāṇa and Agni and that Vākya is the medium of all Vyavahāra (practical communication). He also says that Vākya predominates in Gīta.

While concluding the discussion the author takes up Prākṛta Pāṭhya and says that Prākṛta is the distortion ('Viparyaya') of Saṁskṛta and that there are three-fold words in Prākṛta viz. Tadbhāva, Tatsama and Deśī. He also defines these three varieties and specially mentions 'Mahārāṣṭrādi Deśa' while illustrating Deśī words. He also says that the 'Deśī Bhāṣās' are useful in 'Citra Prabandhas', 'Gāthā' etc.

C. *Sanjñā Parīkṣaṇa*: Really speaking the subject matter of this Parīkṣaṇa is more or less like a glossary of musical terms. A perusal of the detailed table of contents of this Parīkṣaṇa in the 'Viśaya Sūci' of the text will give an idea of the vast range of musical terms explained in this Parīkṣaṇa. It seems to have been composed on the model of Pāṇini's 'Sanjñā Sūtras'. Its utility cannot be overestimated. A glossary of this kind is always a desideratum in any work dealing with a technical subject. This section adds to the worth of the work. The justification for inclusion of this section in the Padollāsa would appear to be that the terms defined therein are also Padas.

D. *Paribhāṣā Parīkṣaṇa*: This Parīkṣaṇa also is based on the model of the 'Paribhāṣā-Sūtras' of Pāṇini. Each Śāstra (science) has its own 'Paribhāṣās'. The following meanings are generally attached to 'Paribhāṣā'. (i) Axiomatic truths which are self-evident and which cannot and need not be explained otherwise. (ii) Clarified statements. (iii) Measure (Māna) in Ayurveda or prognosis¹. (iv) A kind of Sūtra in grammar which teaches the proper interpretation or application of other rules. (v) An explanatory rule or general definition. (vi)

¹ cf. Śārāṅgadhara Saṁhitā 1.1.14-15.

Any general rule or precept or definition which is applicable throughout in a work on any science¹. This implication of Paribhāṣā is indicated by the author in the following concluding verse of this Parīkṣaṇa.

ब्रह्मशैलैक (चित्रकूटैक०) देशस्यो यो देशानखिलानपि ।

अस्ति तेन तथाभूता परिभाषात्र भाषिता ॥

and (vii) A table or list of abbreviations or signs used in any work.

The Paribhāṣās of our author cover the following topics of Saṅgīta :—

- (1) Tāra-Mandra-Vidhi in relation to the 'Amśa' in Jātis. He indicates in this context that in counting the fourth or eighth Svaras for the Amśa, the 'Lupta' (omitted) Svaras should also be counted. For example, Madhyama should be counted as the fourth from Ṣaḍja even though Ṛṣabha or Gāndhāra may have been skipped over in-between. He has specified where Kāmacāra or the sweet will of the singer or player is admissible and where strict regulation is essential. (Verses 2, 3)
- (2) 'Ṣaḍava' and 'Auḍava'. A simple definition and explanation of these two terms is given. The discipline enjoined in this 'Paribhāṣā' is that the 'Svaras' which are omitted for accomplishing 'Ṣaḍava' and 'Auḍava' have to be 'Alpa' (less in use) even if the 'Jāti' is 'Pūrṇā'. (Verses 4-6)
- (3) The correlation of Tālas with Mārgas and Gītis. The rules on this topic are also to be found in other works on Saṅgīta but only in a scattered and unsystematized form. (Verses 7-9)
- (4) The basis of determining the Rasas of Jātis viz. the Rasa of the Amśa Svāra.² (Verse 9)

¹ cf. Śiśupālavadha 16.80.

² cf. N. S. 29.12.

यो यदा बलवान् यस्मिन् स्वरो जातिसमाश्रयात् ।

तत्प्रयुक्ते रसे गानं कार्यं गेये प्रयोक्तुभिः ॥

- (5) The 'Amśa' Svaras of the Janya Rāga are common to the Janaka Jātis also. (Verses 9, 10)
- (6) The presence of the four or five (or less) components of Rūpaka (Prabandha). The inclusion or exclusion of these components is enjoined in certain varieties of Prabandhas. (Verses 10-13)
- (7) Explanation of Māna in Tāla. (Verse 14).
- (8) The technique of Dhātu etc., as prescribed in Matta-kokilā is equally applicable to other Viṇās like Ekatantrī and that which is prescribed in the context of Ekatantrī is again applicable to Nakulādi Viṇās. The Vidhi of Viṇā is again fully applicable to Veṇu. This method of extended application by analogy bears resemblance with the 'Atideśa' Sūtras of Pāṇini. (Verses 15, 16)
- (9) In regard to the controversy whether or not Māna and Tāla should be used in Viṇā Vādana, it is said that Dhruvā and Tāla may be arbitrarily used. (Verses 17, 18)
- (10) A very pertinent point is raised regarding the relation between theory (Lakṣma) and practice (Lakṣya) of Saṅgīta. The author says that this Śāstra is to be explained according to 'Lakṣya', (because of the predominance of Lakṣya) without any contradiction of Lakṣma. He cites the example of 'Rāga-Lakṣaṇa' in this context. (Verses 19-22).
- (11) The procedure of starting Nṛtya. (Verse 23).
- (12) The 'Vidhi' of Karaṇa, Aṅgaḥāra, Cārī, Angopāṅga, Karavyāpāra etc. in Nṛtya. The relative importance of each is also indicated cursorily. (Verses 24-29)
- (13) The 'Abhinaya Vidhi' of 'Uttama', 'Madhyama' and 'Adhama' 'Pātras' (characters) is briefly indicated (verses 30-33¹).
- (14) The correlation of certain types of Abhinaya with some varieties of Vādyā Prabandha seems to be indicated. (verses 34, 35)

¹ cf. N. S. 9.176-78 (G. O. S. edition) for verse 31 above.

Thus the Paribhāṣās given by our author cover the field of Gīta, Vādyā and Nṛtya.

(iii) *Chanda Ullāsa*

A. *Anuṣṭup Parīkṣaṇa* : the author introduces the subject of Chanda as being the basis of Prabandha and he says that only those Chandas will be described by him which are directly useful in the composition of Prabandhas.

He starts with the enumeration of eight Vārṇika Gaṇas (Magaṇa etc) and their traditional Devatās and 'Phala'.

Next he enumerates the twenty-six Jātis of Vārṇika Vṛttas starting with 'Uktā' and ending with 'Utkṛti' representing the gradually increasing length of the Pāda (foot) from one syllable to twenty-six syllables. This enumeration is followed by a note on the regulation of 'Guru' (long) and 'Laghu' (short) in Chandas, and the definition of Yati and Pāda. After this a few illustrations of Chandas of one, two, three and four syllables are given and the number of their varieties is indicated. The Parīkṣaṇa ends with a very brief reference to some varieties of 'Anuṣṭup' and a few 'Vārṇika Vṛttas' such as 'Pramāṇikā', 'Nāraca' etc.

B. *Vṛtta Parīkṣaṇa* : The Parīkṣaṇa opens with a reference to the two varieties of Vṛtta viz. Vārṇika and Mātrika, four feet in a 'Padya' and 'Sama' 'Ardhasama' and 'Viṣama' varieties of 'Mātrika' and 'Vārṇika' Vṛttas. Lakṣaṇas of thirty-one well-known Vṛttas starting with those of nine syllables and ending with those of twenty-six are given after this. The names of a good number of 'Daṇḍakas' are cited hereafter and the Lakṣaṇas of a few of them are also given.

C. *Āryāvalokaṇa Parīkṣaṇa* : The definition of Āryā, its varieties and the vast number obtained by mutually multiplying the varieties, Gītis, Dvipadī and its varieties, and many more Mātrika Chandas which are described by Hemacandra in his 'Chando'nuśāsana' as useful in Apabhraṁśa poetry are also cited here. The varieties of Catuspadī

are reproduced from Hemacandra (Ch. A. chap. 6). Thus this Parīkṣaṇa is devoted solely to Mātrika Chandas and the Lakṣaṇa of 'Kalahāṁsa', a Vārṇika Vṛtta seems to be a misplacement in this Parīkṣaṇa (vide p.48 of printed text). The author concludes by saying that he has described some of the metres useful for Prabandha and that others should be looked for in manuals of Chandaḥśāstra.

D. *Prastāra-Paripāṭi* : The 'Naṣṭoddīṣṭa Vidhi' of 'Chandaḥ-Prastāra' is very briefly dealt with here.

(iv) *Alaṅkāra Ullāsa* :

A. *Uddesa Parīkṣaṇa* : The thirty six Lakṣaṇas of Bharata's 'Upajāti'¹ list are enumerated here. Before giving this enumeration the author introduces the subject in the following verse :—

प्रमदा इव नो भान्ति प्रबन्धाः सुष्ठ्वलङ्कृताः ।

विलक्षणा अतस्तानि ब्रुवेऽलङ्कृतिभिः सह ॥२॥

It is clear from this verse that he has tried to emphasise the distinction between Alaṅkāra and Lakṣaṇa on the analogy of the natural grace or special features of the human body that are distinct from external ornamentation . The subject of Lakṣaṇa in Nāṭyaśāstra has been studied from two points of view—(1) that of Dr̥ṣyakāvya or Daśarūpaka and (2) that of Śravya Kāvya as distinct from Daśarūpaka. This topic deserves somewhat detailed notice² which is attempted below within the limitation of available space.

Bharata deals with Lakṣaṇas under his scheme of the treatment of 'Vācika Abhinaya'. Later poeticians and dramaturgists form two distinct classes, the former with the exception of Jaideva, the author of Candrāloka having abandoned Lakṣaṇa

¹ Bharata's N.S. gives two different lists of Lakṣaṇas in its two recensions; one is in the Upajāti metre (K. M. edition) and the other in Anuṣṭup (Chowkhamba edition). Abhinavagupta accepts the Upajāti list.

² cf. Dr. V. Raghavan's paper on the 'Concept of Lakṣaṇa in Bharata' in the J. O. R. Madras Vol. VI-1932 and 'Bhārāṭiya Sāhityaśāstra' by G. T. Deshpande pp. 41-65.

altogether and the latter except Dhanañjaya¹ having continued Bharata's tradition in this respect.

As stated above, the concept of Lakṣaṇa was gradually lost from Sanskrit Poetics (as distinct from Dramaturgy) and we find no reference to it in the works of Bhāmaha, Daṇḍin, Vāmaṇa etc. It appears that the authors who dealt with poetics, independently of drama, held that the concept of Lakṣaṇa was covered by Alaṅkāra and that its separate treatment was unnecessary. Bharata himself has given Lakṣaṇas, and Alaṅkāras separately. Although he has indicated indirectly that Alaṅkāras can be derived from Lakṣaṇas,² he has tried to draw a very fine line of distinction between Alaṅkāra and Lakṣaṇa. Abhinavagupta has put in a great effort to bring out this distinction. The ten 'Pakṣas' or points of view in the exposition of Lakṣaṇa set forth by Abhinavagupta, cannot be reproduced here for want of space. The line of approach to 'Lakṣaṇa' is inspired by similarity of Lakṣaṇa with the 'Sāmudrika Lakṣaṇas' in human beings. Just as a broad and shining forehead is a Lakṣaṇa of a king or just as 'Sāmudrika Lakṣaṇas' like Śaṅkhas, Cakras etc. on the fingers of human beings are born along with the body and are not any thing put on from outside like ornaments, similarly Lakṣaṇa in poetics represents the inner contemplation of the poet and not the embellishment of Śabda and Artha. Lakṣaṇa is held to be the 'Antarāṅga' of the 'Kavi-vyāpāra' or the source from which Alaṅkāras spring up.

It appears that when a greater number of Alaṅkāras came up in the process of crystallization it became difficult for poeticians to sustain the difference between Lakṣaṇa and Alaṅkāra and hence the concept of Lakṣaṇas was dropped altogether; but the position of dramaturgists was different. With the exception

¹ cf. D. R. 4.84 where the author and his commentator Dhanika have said that the 36 Lakṣaṇas have not been dealt with by them because they are included in Alaṅkāras and Bhāvas.

² cf. N. S. 16.56 in which Bharata has said that the varieties of Upamā which have not been enunciated by him should be understood from the Lakṣaṇas spoken of by him.

of Dhanañjaya all later dramaturgists have invariably dealt with Lakṣaṇas. Important names among these are Bhoja (Śṛṅgāraprakāśa), Siṃhabhūpāla (Rasārṇava Sudhākara), Śāra dātanaya (Bhāvaprakāśa), Sāgaranandī (Nātakalakṣaṇa-ratna-kośa), Viśvanātha (Sāhityadarpaṇa) and Śrī Rūpa Gosvamin (Nātakacandrikā)¹. The differences in the details of treatment of this topic by these authors could not be noticed here for want of space. It is clear that later authors who dealt with dramaturgy as distinct from poetics closely followed the tradition of Bharata in respect of Lakṣaṇas but they did not deal with a greater number of Alaṅkāras as was done by the poeticians. Authors of Rūpakas did not find much use for Alaṅkāras. That did not allow crystallization of Alaṅkāras in dramaturgy. Arthālaṅkāras and Śabdālaṅkāras in their crystallized forms cannot find a place in drama to the extent to which they do so in Śravya-Kāvya, where the reader has the facility of contemplating one and the same passage for a longer time. For want of space it is not possible here to cite specific instances of Lakṣaṇas bearing close similarity to Alaṅkāras.

Among authors of Saṅgītaśāstra our author is singular in the treatment of Lakṣaṇa². His justification for the inclusion of this topic of dramaturgy in Saṅgīta Śāstra seems to be that 'Prabandha' in Saṅgīta is also akin to Nāṭya, as is indicated by the usage of 'Rūpaka' as an alternative name for 'Prabandha'. 'Rūpaka' obviously implies the existence of the dramatic element. 'Vastu' which is another name for 'Prabandha', also implies the element of 'Sargabandha' in 'Prabandha' which imparts to it similitude with Nāṭya. Jaideva's Gītagovinda is a striking example of 'Sargabandha' in musical 'Prabandha'.

B. *Lakṣaṇa Parīkṣaṇa* : This Parīkṣaṇa contains definitions and illustrations of the 36 Lakṣaṇas enumerated in the

¹ Published in Bengali script by S. Roy Chowdhuri.

² S. Dāmodara of Śubhaṅkara (pp. 78, 79) enumerates 68 Lakṣaṇas as Nāṭyālaṅkāras, but this enumeration is in isolation from the treatment of Saṅgīta. Hence, Śubhaṅkara cannot be said to have dealt with Lakṣaṇas in Saṅgītaśāstra.

foregoing *Parīkṣaṇa*. The definitions generally agree with Bharata's *Upajāti* text. All the illustrations appear to have been taken from some 'Prabandha Kāvya' composed in eulogy of the royal author Kumbhakarṇa. Some of them are so brief that it is rather difficult to make out their real purport without knowing their original context. It has not, however, been possible to trace a 'Kāvya' containing these verses, in spite of a thorough search in the available 'Kāvyas' at Udaipur.

The concluding verse of this *Parīkṣaṇa* emphasises once again that *Lakṣaṇas* are meant for embellishing the 'Rūpaka' ('Prabandha').

C. *Śabdālaṅkāra Parīkṣaṇa* : The treatment of *Alaṅkāras* is restricted to the four *Alaṅkāras* of Bharata viz., *Upamā*, *Dīpaka*, *Rūpaka* and *Yamaka*. Our author's adherence to Bharata's theory of four 'Alaṅkāras' in the face of the huge number of 'Alaṅkāras' that had developed by his time, is notable. The reason seems to be that he did not, like the dramaturgists, feel the necessity of a greater number of 'Alaṅkāras' for analysis or categorisation of the modes of striking expression in musical 'Prabandhas'.

The name of this 'Parīkṣaṇa' as 'Śabdālaṅkāra' would not seem to be fully descriptive as both 'Artha' and 'Śabda' *Alaṅkāras* are dealt with therein.

In the numerous varieties of *Upamā* the author completely follows Daṇḍin (*Kāvyādarśa* 2.14-65) who has immensely elaborated the five varieties of *Upamā* spoken of by Bharata. The treatment of other *Alaṅkāras* closely follows Bharata. No illustrations are given in this section. The importance of *Alaṅkāras* in 'Rūpaka' is stressed in the concluding verse.

D. *Guṇadoṣa-Parīkṣaṇa* : The distinction between *Guṇa* and *Alaṅkāra* is just hinted at in the introductory verse (No. 2). The author mentions ten *Guṇas* and ten *Doṣas* in strict accordance with Bharata and ignores the theory of three 'Guṇas' which had gained stability long before the author's period.

2. GĪTA-RATNA-KOŚA.

(i) *Svarollāsa* A. *Sthānādi Parīkṣaṇa* :

This Parīkṣaṇa is further subdivided into six Prakaraṇas. (a) *Sthānaka Prakaraṇa* : The introductory verse of this Parīkṣaṇa indicates the importance of Gīta in comparison to Vādyā and Nṛtya on the ground that Gīta has got an additional component namely Pāṭhya. This is a very pertinent point which needs some elaboration. In the Western tradition the verbal element in music is held to be an extraneous factor, included in the non-musical elements finding place in music. In Indian tradition, however, Pada¹ (verbal element) is recognised as one of the three essential elements of 'Gāndharva' viz. Svāra, Tāla and Pada . The presence of verbal element in Gīta has been exalted in our tradition, whereas it has been deprecated in the Western tradition.

²"Instrumental music is abstract and pure form of musical symbolism, relying on its own utterances and suggestions only. It is also comparatively difficult. In vocal music the idea, the feeling to be expressed may be suggested by words. For that reason it is easier to understand." Again, "there is this glory too in purely instrumental music, that it can express nothing evil. In vocal music the words may be foolish, weak even immoral ; instrumental music may be weak, but it can never be immoral, it may express joy or sorrow, it is powerless to express evil. Of neither poetry nor painting can this be said ; so that in this sense again instrumental music is the most ethereal of all arts". Again, "But the great modern art is the art of purely instrumental music unfettered by and independent of words". "Unexpressive notes which just because they are unexpressive to the reason, express all the more to the fancy and the imagination". All the same, vocal music is recognized as the 'elder sister' of instrumental music and instrumental music as its 'younger sister'. "Music in artistic forms meets us first in the shape of harmonized compositions

¹ cf. N.S. 28.8,12.² 'What is Music ?' By Heatheote Statham, pp. 39,50,51,57.

for voices, and one of the most important forms of instrumental music first arose out of an imitation of choral music”.

The relative importance attached to vocal and instrumental music in the Western and Indian tradition reflects some basic differences of the two cultures which may be analysed as follows :—

- (a) The Indian tradition aims at making the man more and more introvert (Antarmukhī). Hence vocal music being totally independent of any external medium is the most conducive to the said ideal. It is the most independent and self-centred artistic activity of the human being. The importance of Gīta has been emphasised on another ground also, namely, the direct contact of Gīta with Prāṇa. ‘Suṣira Vādyas’ (wind instruments) have been recognised next in importance to Gīta in this respect because in instruments they alone have contact with Prāṇa Vāyu of the player¹.
- (b) Sound is recognised as indivisible into verbal and non-verbal. Nāda is manifested as Varṇa which is second in the order of manifestation; the order extends from Varṇa to Pada and from Pada to Vākya².

As regards the words of vocal music conveying foolish or immoral ideas to the listener, it may be said that the fundamental Indian approach to music does not recognise the risk. The function of music for the Indian musician is primarily to promote self-culture or realisation of man’s true self and its significance for the listener is only secondary. That being so, it stands to reason that no musician accepting the above ideal will choose

¹ cf. Aumāpatam, 21.360,361.

सजीवश्चैव मिश्रश्च निर्जीव इति च त्रिधा ।

रागो भवति तत्रादौ सजीवो नरकण्ठजः ॥

मिश्रः स्याद्वेणु संजातो निर्जीवो वैणिको भवेत् ॥

² cf. Bṛ. verses 4-12.

music of immoral or foolish words because that will militate against his purpose of self-realisation.

In passing it may be said that there are Indian songs of devotion to God where seemingly immoral words are used. But Indian philosophy looks upon such songs as of the utmost purity and sanctity calculated to uplift the human being and not to degrade him. As already stated, European culture is primarily extrovert and only secondarily introvert. Western music is conceived from the listener's point of view and not from that of the artist himself. Herein lies the reason for the preference of the Western critic for instrumental music which is considered free from risks of immorality or foolishness of words.

Thus Pāṭhya which is composed of syllabic sounds having meanings is not considered in India an external element for music which is fundamentally concerned with Nāda. Pāṭhya also is nothing but a manifestation of Nāda. As for the presence or absence of suggestible meanings in sound (syllabic or non-syllabic) it may be said that there is no essential difference between the two, as both are equally powerful in their suggestive power (Vyañjanā Śakti). The difference lies only in the presence of primary meaning (Abhidhā Śakti) in syllabic sounds and the absence of that in non-syllabic ones. This means that syllabic sounds are more meaningful than non-syllabic ones.

The importance of Pāṭhya for Saṅgīta as explained above justifies the inclusion of Pada, Vākya, Chanda, Lakṣaṇa, Alan-kāra etc., in this treatise on Saṅgīta. There is nothing non-musical about these topics in our tradition and their inclusion in Saṅgīta Śāstra is more than justified by the accepted predominance of Gīta over Nr̥tya and Vādyā.

After indicating the relative importance of Gīta on the one hand and Vādyā and Nr̥tya on the other, the author goes on to eulogise Anāhata Nāda as Paraśiva (Verse-2). The description of Nāda as Cidātman and as that from which Harihara and Hiraṇyagarbha spring up as 'Vivarta' and as that which is

beyond the realm of speech follows (verses 3-4). The author does not refer to four-fold Vāk in this context ; it appears that no author on Saṅgīta Śāstra has done that. Apparently, Kumbhā follows the Yoga school here. The order of the manifestation of Nāda from Varṇa to Pada and from Pada to Vākya is described in verse 5. The manifestation of Varṇa according to different 'Sthānas' of pronunciation is similarly described in Pāṇini's 'Varṇoccāraṇa Śikṣa' (verse-1). The twofold Nāda viz. Āhata and Anāhata is referred to after this. Anāhata Nāda is said to be non-conducive to Bhukti and Mukti because of its being too subtle and unmanifest to hold the loving attention of ordinary human beings. (cf. S. R. 1.2.166, 167). Then follows the description of Cakras (cf. S. R. 1.2.120-62). Next the author takes up the manifestation of Nāda in the human body (verse 16) on the same line as found in S. R. 1.3.3, 4. The source of this theory is traceable in Pātañjali's Mahābhāṣya.

In the description of 'Cakras', attempted by our author it is notable that he says in the context of 'Sahasrapatra-kamala' in the Brahmarandhra, that the accomplishment (Siddhi) of 'Gīta' and the like is attained by one who is inundated with the nectar (Amṛta) flowing from that Kamala (or Soma Cakra). This implies that according to the author's belief the real accomplishment in Gīta can be attained only through accomplishment in Yoga, which is symbolised by Somapāna from the Brahmarandhra. The importance of the above remark cannot be over-emphasised in explaining the author's attitude towards the art of music. Saṅgīta is customarily described as Nāda-Yoga, but it is difficult to find in the treatises on music any mention of a practical application of Yoga to music. Our author alone seems to have referred to the practical significance of Yoga to music. (verse 12-13).

Nāda is described as the product of two Śāktis namely Prāṇa and Agni and as the source of Ānanda (verse-20). It is said to be composed of the seeds (Bīja) of Ādya-Śakti. Here the outlook of the Tantras seems to have influenced our author. (verse 21). Nāda is again said to be so powerful as to burn to ashes the evil deeds of living beings, to keep them alive and to fulfil

their desires. This seems to imply the collective efficacy of the two founts of Nāda viz. Agni and Vāyu (verse 22). When the word Nāda is derived from 'Nada' 'Dhātu' (root), it is taken to mean simply Śabda or sound (verse 23). Twentytwo varieties of Nāda in one Sthāna and the number sixtysix arrived at by multiplying 22×3 is referred to after this. In the human body higher pitch of sound is obtained upwards but in the Vīṇā the order is reverse and higher pitch is obtained by going downwards. The 'Madhya' is double of 'Mandra'; and 'Tāra' the double of 'Madhya'. This implies the ratio of 1 : 2 in the interval of one octave.

(b) *Śruti Prakaraṇa* : An etymological explanation of 'Śruti' is followed by the identification of the number twentytwo of the Śrutis, with the same number of Nāḍīs in Hṛt, Kaṇṭha and Mūrdhā. After this the author expounds that one and the same sound is apprehended as manifold due to the Upādhi of various 'Sthānas', just like the rays of the Sun which are visible in various colours due to the clouds (cf. Mataṅga page 4, as the name of Mataṅga is mentioned by our author in this context). Śrutis are also said to be the cause of the manifestation of Svara. This seems to imply that 'Śruti' represents the unmanifest state of 'Svara'. The author cursorily refers to the two-fold classification of Śruti as Svara-Śruti and Antara-Śruti. This division seems to imply that the last Śruti of an interval can be taken as Svara-Śruti and the intermediary Śrutis between two Svaras or the sounds falling in the small intervals of Śrutis among themselves may be called Antara-Śrutis. Śrutis are also held to be three-fold according to their manifestations in three Sthānas and also according to Indriya-Vaiṣṇava. The reading of MS. B. as अन्ये त्विन्द्रियवैगुण्यात् seems to be more appropriate here as it conforms to the statement of Mataṅga (vide Br. page 4), which seems to be our author's authority for enumerating differences of opinion on this topic. Next he refers to the fourfold division of Śrutis according to the four 'Doṣas' in the human body viz. Vāta, Pitta, Kapha and Sanni-pāta. He also refers to the opinion of some, holding that

Śrutis are infinite in number. Still others hold them to be nine-fold, nine being the total of four, three and two Śrutis forming the interval of Catuḥśruti (major tone 9/8), Triśruti (minor tone 10/9) and Dviśruti (semi-tone 16/4). Still others hold the number to be sixty-six. After citing all these differences of opinion the author says that the number twenty-two alone is acceptable. A long discussion follows this assertion. The different lines of thought and our author's contradiction of the same may be briefly categorised thus : (i) Śruti is one and indivisible, (ii) Śrutis are twofold, (iii) Śrutis are threefold, (iv) Śrutis are sixty-six and (v) Śrutis are infinite.

A brief indication of the Śruti Maṇḍala is given after this discussion and the names of Śrutis given thereafter are in agreement with the S. M. of Nārada (p. 8) with slight differences of readings here and there. It appears that there were various traditions for the nomenclature of Śrutis out of which the one which starts with Tivrā etc. found more prominence and popularity in works on Saṅgīta Śāstra. No nomenclature of Śrutis is to be found in Bharata or Maṭaṅga. In the treatment of 'Śruti Jātis' our author reverts to the other set of names i.e. Tivrā etc. It appears that the two sets of nomenclature adopted by our author in general enumeration and in the context of Śruti Jātis represent two different points of view. The first set appears to draw its inspiration from metaphysical truths and the second seems to represent the emotional aspect of sound. The credit for allocating contextual distinction to these two sets of names goes to our author.

The topic of Śruti Jātis is taken up next. The author describes 'Śruti Jātis' as the cause of Svarabheda and goes on to enumerate the respective Śrutis under the five Śruti Jātis accepted traditionally viz. Mr̥du, Madhyā, Dīptā, Āyatā and Karuṇā. The concept of Śruti Jāti is too briefly referred to in Nāradiya Śikṣā (7. 9-18) and N.S. (K.M. 29.38-40). Abhinavagupta's commentary on the above verses of N.S. seems to imply that 'Mr̥du', 'Madhyā' and 'Āyatā' are related to the pitch relativity of Śrutis i.e. 'Āyatā' may be understood in relation to a lower note, Mr̥du in relation to a higher note and 'Madhyā'

in the state of self, 'Svasthānasthiti' of a note. 'Dīptā' and Karuṇā, on the other hand, seem to have been taken by Abhinavagupta as representatives of the emotional aspect of Śrutis. Our author does not elaborate this concept, but the following point deserves special notice.

'Āyatatva' is said to stand for the Utkarṣa (augmentation) of Śruti and Mārdava as the Apakarṣa (lowering) of the same. This is in conformity with the literal meaning of these terms, but the text of Bharata's following verse which is also found in Nāradiya Śikṣā gives an impression that these terms have been used just in the reverse meaning. आयतात्वं तु चेन्नीचे मृदुत्वं तद्विपर्यये ॥ This interpretation seems to be acceptable also to Abhinavagupta. The following extract from Bharata also supports the above text-reading :

पञ्चमस्य श्रुत्युत्कर्षापकर्षाभ्यां यदन्तरं मर्दवादायतत्वाद्वा तत् प्रमाणश्रुतिः ।

(N.S. p. 318).

As the text of Abhinavabhāratī related to the above prose-extract is not available, it is difficult to determine which of the two readings should be preferred i.e. whether 'Āyatā' and 'Mṛdu' should stand for Utkarṣa and Apakarṣa respectively or *vice versa*. Tentatively, the reading of our text seems to be more tenable according to the literal meaning.

The author also refers to the 'Māna' of Śrutis not in the sense of Śruti intervals but in the sense of their time value. This appears to be rather curious because the time value of notes whether they are called Svāra or Śruti is never absolute, but always relative. All the same, it may be surmised that this view refers to the standard time value of the manifestation of Śruti, which is taken as being equal to the time taken in the piercing of thirty-two lotus petals by the needle point. (Of course, the author has made a passing reference to this view which is said by him to be held by some people and it should not necessarily be ascribed to him.) As his own view he puts forth the theory that the Māna of Śrutis is that time-measure which elapses in the Utkarṣa and Apakarṣa of Śrutis. This may be construed to mean that the time value of Śruti refers

to the period of transition from a higher to a lower note or *vice-versa*. He also says that this time-measure is imperceptible (Apratyakṣa), but that it becomes perceptible to the ears of those whose intellect is subtle. This seems to imply that the author wishes to indicate the time intervening between two tones, higher or lower. This is a plausible view but it is difficult to understand why Māna should be termed as the time-measure of Śruti instead of its pitch-value. It is just possible that here the author may be referring to Śruti as the perception of hearing of lower and higher tones rather than the well-known meaning of Śrutis as a subtle tone itself.

The Prayojana or the object of the demonstration of Śrutis is said by the author to be the division or the classification or distinction of two Grāmas *viz.* Ṣaḍja-Grāma and Madhyama-Grāma because Madhyama Grāma is distinguished from the Ṣaḍja Grāma because of three Śrutis in its Pañcama as against four Śrutis in Pañcama of Ṣaḍja Grāma. The division of two Grāmas is based on an apprehension of Vādī and Saṁvādī. The apprehension of Vādī and Saṁvādī cannot come directly from Śrutis; it depends on Svaras such as *Sa-Pa* or *Sa-Ma*. Śrutis are not 'Rañjaka' by themselves, but they are pleasing to the ear only when they are manifested in Svaras.

Next, the author takes up Sāraṇā and says that he describes this process for making the Śrutis express. Viṇā is said to be the standard medium of determining the number of Śrutis. Whatever notes are used in singing, all of them are installed in the Viṇā string and wherever there is an inaccuracy of the string or the bow (Koṇa) the bamboo flute is said to be the standard for obviating the inaccuracy.

The description of Sāraṇā given by our author is similar to that of S.R. The omission of Grāma in the context of Sāraṇā is notable. It is surprising how the author should have adopted a deviation from Bharata in that Grāma is totally omitted by him from the Sāraṇā-Vidhi, although Śruti has been said to be closely associated with Grāma (*vide* verse 90 above).

In spite of this very apt observation made by himself why should our author have followed Śārṅgadeva's method which isolates 'Grāma' from 'Śruti' ? This is a natural question for one who critically examines the text of the work. For want of space it is not possible to discuss the problems posed by the process of 'Sāraṇā' described by our author on the lines of S.R.¹

In the 'Prayojana' of Sāraṇā the apprehension of Kākalī etc. is also mentioned in addition to the determination of the number (Iyattā) of Śrutis and the relative value of Svaras. Having done with Sāraṇā and its Prayojana the author makes a very pertinent observation here to the effect that the interval of Śrutis is not capable of ordinary sense perception. He says that 'Upalambha' can be said to be of that object which has been previously apprehended. प्राक् प्रतीतस्य संबन्ध उपलम्भः. He says that Śrutis have not been distinctly apprehended by anyone. They are apprehensible only to the Yogins and not to others. The author seems to have propounded here the idea implicit in the following verses of Nārādīya Sikṣā (6th Kaṇḍikā) :—

यथा दध्नि सर्पिः स्यात् काष्ठस्थो वा यथाऽनलः ।

प्रयत्नेनोपलभ्येत तद्वत् स्वरगता श्रुतिः ॥१६॥

यथाप्सु चरतां मार्गो मीनानां नोपलभ्यते ।

आकाशे वा विहङ्गानां तथा स्वरगता श्रुतिः ॥१७॥

This seems to imply that when we hear a tone the particular pitch itself becomes the object of our perception and not the intermediary tones or Śrutis in relation to its preceding or succeeding tone. This tallies with experience. When we hear the Pañcama of Madhyamagrāma we cannot say that the three component Śrutis of Pañcama have been perceived by us simultaneously with the perception of the Pañcama. He further says that although Śrutis are not completely apprehensible their groups (Gumpha) are apprehended. He gives the example of 'Omākāra' which is composed of four 'Ardha Mātrikās' but is perceived as one whole. Similarly, the 'Śrutis'

¹ For the 'Sāraṇā' of S. R. and its comparison with the 'Sāraṇā' of Bharata, see Pt. Omkarnath Thakur ; Saṅgitañjali Pt. V pp. 77-81 and 90-94.

falling in the interval of 'Ṣadja' etc., are apprehended in their sum-total by the hearer on the basis of his 'Anādi Vāsanā'. The concept of 'Vāsanā' is important here. This implies that the hearer must have suitable Vāsanā or 'Saṁskāra' in order to be able to apprehend the accuracy of tones. This is the subjective element of hearing. As regards the objective element the author says that if the Śrutis are perfect (Pūrṇa), then alone they are pleasing to the hearer and singer and if they are imperfect and inaccurate they do not attain this object and lead on the contrary to 'Aparañjana'. He says that the mind of the hearer and the singer is the only evidence of this perfection or imperfection (Pūrṇāpūrṇatva) of 'Śrutis'. Hence the importance of Vāsanā.

While concluding the Śruti Prakaraṇa the author mentions the topics falling under Dāravī Viṇā and Śārīra Viṇā. The inclusion of Dhātu and Vṛtti under the former and their exclusion from the latter is notable here.

(c) *Svara Prakaraṇa*: After giving the etymological derivation of 'Svara' from four Dhātus viz. 'Rāja, Rañja', 'Svar' and 'Ru' the author goes on to give a definition of Svara as follows:

शब्दरूपां चित्तवृत्तिं स्वास्थ्यावस्थामोचनात् ।

उपताप्य स्वमाधुर्यातिशयेनाक्षिपन्ति ये ॥१३०॥

This definition is unique in itself. It is difficult to come across a parallel definition in any treatise on Saṅgīta. It reminds one of the concept of 'Citta Druti' propounded by Madhusūdāna Saraswatī in his Bhakti Rasāyana (1.3-8). The four Śaktis of Svara have been enumerated as 'Vāmā', 'Jyeṣṭhā', 'Ambikā' and 'Raudrī'. These are obviously Tantric names. The author explains how these four Śaktis are three-fold according to their relation with the three Sthānas viz, Hṛit, Kaṇṭha and Mūrdhā. The sounds produced by the vital air moving upwards from the Nābhi are known as Ṣadja etc.

The author refers to an opinion according to which any sound is said to be a 'Svara'. According to the holders of this opinion even the thundering of clouds is said to be 'Svara'.

The author does not comment on this, but makes just a passing reference to it. It can be said that this is a most general meaning of 'Svara' which is said here to stand for sound in general and not for musical tone in particular.

After this cursory reference the author enters into a scholastic but pithy discussion on the relation between 'Śruti' and 'Svara'. It will not be useful within available space here to dilate on this erudite discussion, much less to attempt its elucidatory interpretation.

The author puts forward his own view on this point by saying that Śruti is the harsh (Paruṣa) sound produced by the vital air starting from the Brahmagranthi and touching the respective centres of various tones and 'Svara' is the 'Snigdha' and 'Anunādātmaka' tone produced by the 'Śruti'. Here the author seems to explain श्रुत्यन्तरभावी. It is true that a 'Śruti' becomes 'Svara' as soon as it is used in actual singing or playing. Consequently 'Śruti' and 'Svara' can be treated as being identical but the authors of our Saṅgīta Śāstra have tried to explain the distinction between 'Śruti' and 'Svara' even in the case where the Śrutis are actually used in music. This is, however, a distinction without a difference. Practically, one cannot differentiate between the first impression of a tone which is said to be harsh and the subsequent impressions of the same that are said to be soft and sweet. Theoretically, the distinction sounds all right, especially when considered in the context of the striking of the string of the musical instruments. The first sound is naturally harsh because of the force of the stroke but the 'Anuraṇana' is naturally softer and sweeter. The analogy of the string has been carried over by our author to the human voice where this distinction of the first tone and the succeeding tones is not perceptible (*cf.* commentaries on S.R. 1.3.24, 25).

The author rejects the objection that Śruti cannot be the cause of Svara as there is no possibility of a conception of a relation of Avayava and Avayavin between 'Śruti' and 'Svara'. The author also contends that there is no possi-

bility of a difference in the 'Anudhvani' because of there being difference in 'Dhvani'. He gives the analogy of there being no difference between a scorpion born in the natural process or born from cow-dung. This shows that there is no 'Kārya-Bheda' even though there may be 'Kāraṇa Bheda'. There is thus no difference between the 'Anudhavni' of the third or fourth Śruti of an interval. The difference between one tone and other is that of 'Tivratā'. The word 'Tivratā' is used here for denoting pitch whereas now a days it is used for loudness. The Mṛdutva (low pitch of the 'Anuraṇana') or the 'Tivratā' of 'Anuraṇana' are responsible for the 'Uccatā' (high pitch) or 'Nīcatā' (low pitch) of 'Svara'. In modern language one may say that the greater the number of vibrations per second i.e. the greater the frequency, the greater the pitch. 'Tivratā' can denote here the frequency of vibrations. The author seems to hint that 'Śruti' itself becomes 'Rañjaka' when it attains the position of Svara. The definition of 'Svara' as given in S.R. is repeated here. The author seems to accept the view that there is no basic difference between 'Śruti' and 'Svara' but that theoretically 'Śruti' is that sound which is not Rañjaka.

The basic problem is that Śruti has two meanings, (i) the sounds falling within the mutual interval of notes and (ii) the sounds which are manifested as Śrutis. These two meanings seem to be hinted at by Viśvāvasu in his classification of Śrutis as 'Svara Śruti' and 'Antara Śruti'. The whole discussion that we have seen above centres round this two-fold interpretation of Śrutis.

'Svara' is one, eternal, indestructible, all-pervasive and capable of reaching anywhere and everywhere. 'Svara' becomes of infinite variety where it has 'Saṁyoga' with 'Jāti', 'Bhāṣā' etc. The 'Saṁyoga' with 'Jāti' and 'Bhāṣā' stands for the variety of note-combinations.

The author speaks of two 'Adhiṣṭhānas' of Svara viz. Vīṇā and Śārīra and two types of Svaras corresponding to those two viz. Vaiṇa and Śārīra. The pitch of notes manifested in the

human body depends upon the force of the stroke of Prāṇa and similar is the case in the Vamśa (bamboo flute). The reverse order of the manifestation of high pitch in the human body and the Vīṇā is illustrated with the example of the reversal of right and left in the reflection in a mirror. The human body manifests higher pitch as we go upwards from Nābhi towards Mūrdhā and the Vīṇā manifestes higher pitch as we go downwards from the 'Meru' to the 'bridge'. The author says that the 'Svaras' produced on the 'Vīṇā' and in the human body can be said to be relative to each other as 'Vyaṅgya' and 'Vyañjaka'. He gives a very interesting remark here by saying that 'Vīṇā' need not necessarily be taken to embody a reverse order but on the other hand it may be said that the Vīṇā is kept in the reverse position just for the sake of convenience of playing (verses 184-85). The author also makes a passing reference here to the philosophical significance of 'Vīṇā' and says that Vīṇā denotes Sarasvatī, who is Vāgrupā. (cf. the following verses from an unpublished work entitled Vāksudhā by Brahmarṣi Daivarāta of Gokarna):

श्रीमती सरस्वती परमात्मना प्रचेतते, श्रीमदिन्दुबिन्दुनादचेतना विराजते ।
 श्रीयतां स्वसंविदात्मवीणया विकासते, श्रूयतां ननाद साऽऽत्मनादतः प्रकाशते ॥
 श्रीसरस्वती स्वमौनयोगिनी प्रचेतना, पाणिना सचेतनेन चित्क्रियानुयोगिना ।
 वीणया (s) सुवादनेन नन्दते स्वरात्मना, प्रीणयेत् स्वनादतोऽभिनन्दयेत् परात्मना ॥

Next, the author gives the etymological meanings of the names of seven 'Svaras'. After referring to the three Sthānas or—registers viz. Mandra, Madhya and Tāra, he goes on to describe 'Suddha' and 'Asuddha Svaras'. His treatment of this topic is strictly in accordance with that of S.R. The confusion caused by three varieties of Gāndhāra-Niṣāda of this scheme and only one variety of Rṣabha-Dhaivata (cf. the table given below) caused havoc among the later authors of the medieval times, but the original intention of Śārṅgadeva or somebody else if he was the first author of this scheme of 'Vikṛta Svaras', does not seem to be that these (Vikṛta Svaras) should be located on the frets of the Vīṇā. When authors like Rāmāmātya, Puṇḍarīka Viṭṭhala, Somanātha etc. attempted to do that, they met with utter failure. The real significance

of these Vikṛta notes seems to be the inclusion of all variations arrived at in the four-Śruti interval in the course of four Sāraṇās. This will be illustrated by the following table. The four-‘Śruti’ interval of ‘Ma-Pa’ seems to have been excluded because ‘Ma-Pa’ in ‘Ṣaḍjagrāma’ is nothing but the ‘Ni-Sa’ of ‘Madhyama-grāma’ and ‘Ma-Pa’ of ‘Madhyamagrāma’ is in turn nothing but the ‘Sa-Ri’ of Ṣaḍjagrāma.

It is impossible to do justice to this complicated topic in the extremely limited space at our disposal. It may, however, be noted that this scheme of ‘Śuddha-Vikṛta Svaras’ which includes three varieties each of ‘Ga-Ni’ and omits the lower variety of ‘Rṣabha-Dhaivata’ was responsible for a serious misapprehension among subsequent authors. They tried to accommodate the three varieties each of ‘Ga-Ni’ at the cost of the lower ‘Ri-Dha’ which were mistaken for ‘Śuddha Ri-Dha’ and actual ‘Śuddha Ri-Dha’ for ‘Śuddha Ga-Ni’. This continued until Ahobala cut the ice by recognising the ‘Komala’ varieties of ‘Ri-Dha’.

Our author’s interpretation of Ṣaḍja-Ṣādhāraṇa and Madhyama-Ṣādhāraṇa completely agrees with that of Sārṅga-deva. It is really very difficult to say whether this interpretation is in accordance with Bharata’s opinion.¹

Serial No. of Śrutis	Śuddha Svaras	Vikṛta Svaras	Steps of four Sāraṇās
0	Niṣāda	...	IV step
1		Kaiśika Ni	III Step
2		Kākalī Ni.	II Step
3		Cyuta Sa.	I Step
4	Ṣaḍja	Acyuta Sa.	
5			
6			
7	Rṣabha	Catuḥśruti R.	
8			
9	Gāndhāra		IV Step

¹ cf. Pt. Omkarnath Thakur’s Saṅgītāñjali Pt. V. P. 113 ka.

Serial No. of Śrutis	Suddha Svaras	Vikṛta Svaras	Steps of four Sāraṇās
10		Sādhāraṇa Ga	III Step
11		Antara Ga.	II Step
12		Cyuta Ma.	I Step
13	Madhyama	Acyuta Ma.	
14			
15			
16		Triśruti Pa.	
17	Pañcama	Catuḥśruti Pa.	
18			
19			
20	Dhaivata	Catuḥśruti Dha.	
21			
22	Niṣāda		

The traditional relation of the seven notes with those of birds and animals is described next. Thereafter the author takes up the fourfold division of Svara as Vādin, Saṁvādin, Anuvādin and Vivādin. The Saṁvādin interval is enumerated as 8 and 12 'Śrutis' just like S. R. instead of 9 and 13 spoken of by Bharata. There is no contradiction in these two because when 9 Śruti or 13 'Śruti' interval is spoken of, the last 'Śruti' on which the 'Svara' rests, is also counted but when 8 and 12 Śruti interval is spoken of, the last Śruti is not counted.

Then follows a long discussion on Saṁvāda and Vivāda which is concluded by the re-affirmation that only 8 and 12 Śruti interval is Saṁvādin.

Next, the Devatā, Kula, Dvīpa, Varṇa (colour and caste) R̥ṣi, Chanda, Rasa of Svaras is given in the traditional manner. This account agrees with that of S. R. Bharata speaks only of the Rasas of 'Svaras'. There seems to be some other tradition which has handed down all the other details. There seems to be a mixture of the Āgama and Nigama traditions in all these accounts of Devatās, R̥ṣis etc. It appears that Bharata's main concern was the systematisation of music used

in drama and not of keeping intact all the details of music handed down by tradition. Some of his important omissions are:—
 (i) Names of Śrutis, (ii) The Yajña names of Tānas and their significance¹, (iii) The Devatās etc., of grāmas, mūrchanās etc., (iv) The detailed account of Svaras as given above and (v) Reference to Gāndhāra Grāma (omitted totally without even a mention of the name).

(d) *Grāma Prakaraṇa* : The author mentions a pertinent point at the outset by saying that the discussion of Grāma (group or collection) is essential because stray or unconnected Svaras cannot produce direct or indirect effect.

नहि स्वराणां व्यस्तानां दृष्टादृष्टफलं प्रति ।

उपयोगस्ततस्तेषां समूहं विवृणे वरम् ॥

He then proceeds to take up the discussion whether Pañcama or Dhaivata is the decisive factor in distinguishing Madhyama-grāma from Śaḍjagrāma. He concludes that Dhaivata, not Pañcama, is entitled to be treated as the differentiating factor. The reason given for this assertion does not appear to be very sound. It is said that in 'Madhyama-sādhāraṇa', Pañcama will again become Catuḥśruti in Madhyamagrāma (by taking the last Śruti of the original 'Madhyama') and that hence Dhaivata alone can become the distinguishing factor. This statement is not convincing. Although the interval of Pañcama may change in Madhyama Sādhāraṇa there is no change as such in its position. Further, he says that 'Pañcama' and 'Dhaivata'

¹ Bharata does refer to यज्ञफल being attained through नाट्य ।

एतच्छास्त्रं प्रयुक्तं तु नराणां बुद्धिबद्धनम् ।

त्रैलोक्यक्रिययोपेतं सर्वशास्त्रनिदर्शनम् ॥

माङ्गल्यं ललितञ्चैव ब्रह्मणो वदनोद्भवम् ।

सुपुण्यञ्च पवित्रञ्च शुभं पापविनाशनम् ॥

य इदं शृणुयात् प्रोक्तं नाट्यमेतत् स्वयंभुवा ।

प्रयोगं यच्च कुर्वीत प्रेक्षते चावधानवान् ॥

या गतिर्वेदविदुषां या गतिर्यज्ञयाजिनः ।

या गतिर्दानशीलानां तां गतिं प्राप्नुयान्नरः ॥

should never be omitted in Madhyamagrāma. Even this does not hold good in actual practice because we find that in Madhyamagrāma Dhaivata is left out along with Rṣabha in Tānas. The author himself hints at this true position and says that a violation of this injunction is admissible in the interest of 'Rakti' which is more powerful even than the Śāstra. Madhyama should never be left out in Ṣaḍjagrāma according to him; this adds a specific reference of the injunction to Ṣaḍjagrāma which is wanting in Bharata's verse running as follows :—

मध्यमस्य विनाशस्तु कर्तव्यो न कदाचन ।

सर्वस्वराणां प्रवरो ह्यविनाशी तु मध्यमः ॥ (N.S. 28. 69.)

That this injunction refers to Ṣaḍjagrāma alone is made explicit by our author.

The author refers to the predominance of Ṣaḍjagrāma and Madhyamagrāma because of the importance of Ṣaḍja among all other Svaras and because of the unavailability of Madhyama respectively. He says that Gāndhāra-grāma has its own importance because of its being born of the Devakula in the 'Dyuloka'.

It may be marked here that 'Gāndhāragrāma' seems to refer to that which is secret and hence which is not 'manifest' as will be borne out by the following Vedic quotations regarding Gandharva :

प्र तद्वोचे अमृतं नु विद्वान् गन्धर्वो नाम निहितं गुहासु ।

त्रीणि पदा निहिता गुहासु यस्तद्वेद स पितृष्पिता सत ॥ (K.Y.)

पतंगो वाचं मनसा बिभर्ति तां गन्धर्वोऽवदत् गर्भेऽन्तः ।

तां द्योतमानां स्वयं मनीषां ऋतस्य पदे कवयो निपान्ति ॥

(R. V. x. 80, 6.)

'Gāndhāragrāma' of traditional Indian Saṅgīta Śāstra seems to represent this Vedic concept of Gāndharva which stands for the 'secret'. Nānyadeva has given an explanation for the unmanifest nature of Gāndhāragrāma by saying that it is not practicable for the human beings as it is either 'Atitāra' or 'Atimandra' अतितरातिमन्द्रत्वात् तन्न गायन्ति मानवाः । This seems to hint at the super-sonic structure of sound. We know from Physics that there are lower and upper limits of frequency of sounds that are audible

to the human ear. This region of Atitāra and Atimandra seems to be covered by Gāndhāragrāma. The 'Bindu' or point can be said to be the biggest and the smallest. Similarly 'Ga' Grāma may be beyond the upper limit or below the lower limit. This is however another explanation. Our author says that his predecessors have said that 'Gāndhāragrāma' is not to be found anywhere else except in the heaven and that he himself has described only two 'Grāmas' because of this tradition. He gives another point of information when he says that Gāndhāragrāma is in usage in Kashmir. The implication of this statement is not known. We know about a special system of Vedic notation followed in Kashmir. It is not however known what the author means by saying that the Gāndhāragrāma is in usage in Kashmir. He also says that in spite of this usage the said Grāma is not capable of being elucidated according to Lakṣya and Lakṣaṇa. All the same, he gives the following explanation of Gāndhāragrāma on the basis of previous texts.

Gāndhāra takes one Śruti each of Ṛṣabha and Madhyama that is to say Ṛṣabha should be lowered by one Śruti for allowing that Śruti to Gāndhāra and Gāndhāra should be augmented by one-Śruti for taking up a Śruti of Madhyama. This means that Ṛṣabha will be at an interval of two Śrutis from Śaḍja and Gāndhāra at an interval of four Śrutis from Ṛṣabha and six Śrutis from Śaḍja and the interval of Gāndhāra and Madhyama will be cut from four to three. Dhaivata takes one Śruti of Pañcama ; this is not understandable because according to this Pañcama should be lowered by one Śruti and that position is not tenable as is clear from the table on page 99 of our printed text. Niṣāda takes one Śruti each of 'Dha' and 'Sa' i.e. 'Dha' is lowered by one Śruti and Ni is raised by one. The author quotes the authority of Candraśekhara in this context. The table on page 99 illustrating Gāndhāragrāma is in full agreement with all that has been said above about the position of Gāndhāra and Niṣāda in Gāndhāragrāma but the position of 'Pa' differs in two manuscripts—'A' reads it as being in the fifth column from above making its position lower by one Śruti from the original, but

this lowering is not admissible as it is not in accordance with the principle of 'Sanjñābheda' (i.e. it implies a change in the position of the 'Svara' rather than in its name). The lowering or raising of 'Svara' is obtained by 'Sanjñābheda' just as 'Madhyamagrāma' is derived from 'Ṣaḍjagrāma'.

The illustrative table of Madhyamagrāma is quite sound and sets at rest all the doubts and inaccuracies regarding the relation of Ṣaḍjagrāma and Madhyamagrāma. This is a great contribution of our author to the Sastraic theory. No other old text furnishes a similar elucidation of Ṣaḍjagrāma and Madhyamagrāma in terms of each other. Even as regards Gāndhāragrāma the most plausible explanation is put forward by him by giving a place in it to Ṣaṭ-śruti (6/5) interval of 'Sa-ga'. Thus the three Grāmas become representative of three intervals of consonance viz. $3/2$, $4/3$ and $6/5$. As for the interval of major third, $5/4$ it can be said that it exists both in Ṣaḍja-grāma and Madhyamagrāma by way of Antara Gāndhāra and Kākalī Niṣāda. The sequence of Mūrchanās in the two Grāmās is stated by our author as being the same as that of the notes in the Grāma itself. He also refers to the cycle of Svaras and concludes by giving the Devatās, R̥tus and time of the two Grāmās.

(e) *Mūrchanā Prakaraṇa* : The author starts with the enumeration of seven Mūrchanās each in Ṣaḍja Grāma and Madhyama Grāma and their nomenclature. He says that the Mūrchanās should be begun neither in the 'Mandra Saptaka' nor in the 'Tāra Saptaka' but in the 'Madhya Saptaka'. (cf. Bharata, N. S. 28, p. 321 and Maṭaṅga Br. p. 29 for a similar injunction). After this the author gives illustrations of the fourteen Mūrchanās in their 'Śuddhā', 'Sakākālī', 'Sāntrā' and 'Sakākalyantarā' varieties and then the 'Prastāra' of each of these fourteen 'Mūrchanās' i.e., seven varieties of each Mūrchanā according to the above four categories (pp. 100-122 of printed text). After these profuse illustrations the author goes on to give a verbal explanation of the starting points of Mūrchanās as illustrated above.

A very important discussion is raised here regarding the practical application of Mūrchanās. The author seems to refer here to Śārṅgadeva's:—

षड्जस्थानस्थितैर्न्याद्यै रजन्याद्याः परे विदुः (:) । (S.R. 1.4.14)

It is notable that even Śārṅgadeva refers to this view as being held by others. Our author explains these 'others' as those who are 'Deśivid'. He explains their view more clearly and says that 'Niṣāda' etc. have to be taken as 'Ṣaḍja' etc., and accordingly 'Ṣaḍja' etc., will become 'Rṣabha' etc. He raises an objection that if Niṣāda is located on the string of Ṣaḍja it becomes identical with Ṣaḍja and there is no new Svāra obtained by this process. He answers this objection by saying that it is not a fact that there is no 'Svarāntara' in this case. He says that the preceding note gets its nomenclature according to the succeeding note. This sounds rather curious because note interval is always counted in the order of descent and not in that of ascent. Perhaps this view has been posed as a 'Pūrva-pakṣa' and not as one subscribed to by our author, although there is no corresponding 'Uttara-pakṣa' available in the text. Then he gives the four-fold classification of 'Mūrchanā' as 'Śuddhā', 'Sakākālī', 'Sāntarā' and 'Sakākalyāntarā'. It is notable that he does not mention here the classification given by Bharata as 'Pūrṇā', 'Ṣaḍavā', 'Auḍuvā' and 'Sādhāraṇakṛtā'. Really speaking, the three varieties Sakākālī etc. relate only to Sādhāraṇakṛtā. Out of the varieties Pūrṇā, Ṣaḍavā and Auḍuvā, the last two have been taken as Śuddha Tānas. Bharata refers to these as 'Mūrchanātānas'.

Next follows the discussion of the twelve-'Svāra-Mūrchanā' spoken of by Maṭaṅga (cf. Br. page 32-33). It is notable that our author refers to Kohala and Nandikeśvara as followers of Maṭaṅga in this respect. Maṭaṅga is definitely known to be a later author as compared to Kohala and Nandikeśvara. Maṭaṅga has himself quoted the authority of Kohala and Nandikeśvara in this context. The text of these two verses (353, 354) needs to be reconstructed as follows so as to give the meaning that Maṭaṅga has propounded twelve-'Svāra-Mūrchanā' on the authority of Kohala and Nandikeśvara.

अत्रैव कोहलाचार्य नन्दिकेश्वरमेव च ।

मतङ्गोऽनुसृत्य यदुवाच तदिह वर्ण्यते ॥

Our author refutes the view that twelve-‘Svara-Mūrchanā’ is essential for the formation of ‘Jāti’ and ‘Bhāṣā’ and for the demonstration of three ‘Sthānas’. He gives the following arguments in refuting this view :—

- (1) Mūrchanā is defined as the ascending and descending order of notes in the serial order. This definition stands nullified if twelve-‘Svara-Mūrchanā’ is accepted.
- (2) It is not proper to hold that twelve-‘Svara Mūrchanā’ is useful for the formation of ‘Jāti’ and ‘Bhāṣā’, because this view is not applicable to Nandayantī which is formed of fifteen notes and not of twelve. Moreover, it is difficult to adjust the twelve-‘Svara-Mūrchanā’ in case of ‘Śāḍavā’ and ‘Auḍuvā’ ‘Jātis’. If the ‘Lopya Svaras’ are not counted, we shall have to go upto two and a half or three ‘Saptakas’ in order to make up twelve ‘Svaras’. If the ‘Lopya Svaras’ are also counted then it will be impossible to form ‘Śāḍava’ and ‘Auḍuva’ Jātis or Rāgas.
- (3) There is the danger of ‘Rakti-Bhaṅga’ (violation of Rakti) because of the inclusion of Viśamvādin (non-consonant) intervals. It is, therefore, not possible to derive Rāga out of the twelve-‘Svara-Mūrchanās’; they can be used only in the structure of ‘Kūṭa Tānas’. Hence, ‘Sapta-Svara-Mūrchanā’ alone is acceptable as being productive of ‘Rāga’.

Even in the case of ‘Mūrchanās’ where ‘Kākalī’ and ‘Antara’ are added up, there is no justification for calling the ‘Mūrchanās’ concerned ‘Nava-Svarā’, because ‘Kākalī’ and ‘Antara’ are not independent ‘Svaras’ as they cannot become ‘Arśa’ in any case. Here the author refers to the classification of ‘Mūrchanās’ given by Bharata. Śārṅgadeva has totally omitted this classification, but our author has upheld it in the context of the number of ‘Svaras’ used in ‘Mūrchanās’. He differentiates

'Śāḍava' and 'Auḍuva Mūrchanā' from 'Tāna' by saying that 'Mūrchanā' is composed of both 'Āroha' and 'Avaroha' whereas 'Tāna' is composed of either of them separately.

After this the author enters into a very important discussion as to how the 'Mūrchanā' of one 'Grāma' becomes the original scale of the other 'Grāma'. This is the greatest original contribution of our author to the theory dealt with in his 'Svarādhyāya'. This elucidation is not available in any of the extant texts including S. R. This is a direct explanation of Bharata's following passage:—

द्विविधैकमूर्च्छनासिद्धिः, द्विश्रुतिप्रकर्षाद्वैवर्तीकृते गान्धारे मूर्च्छनाग्रामयोरन्यतरत्वं षड्जग्रामे । तद्वशान्मध्यमादयो निषादादिमत्वं (निषादादित्वं) प्रतिपद्यन्ते । मध्यमग्रामेऽपि धैवतमार्दवात् (धैवतामार्दवात्) निषादोत्कर्षात् (च) द्वैविध्यं भवति । तुल्यश्रुत्यन्तरत्वाच्च संज्ञान्यत्वम् । चतुःश्रुतिकमन्तरं पञ्चमधैवतयोः । तद्वद्गान्धारोत्कर्षाच्चतुःश्रुतिकमेव भवति । शेषाश्चापि मध्यमपञ्चमधैवतनिषादषड्जवर्षभा मध्यमादिमत्वं (षड्जादित्वं) प्राप्नुवन्ति । (N.S. 28, p. 320)

Then follows a discussion as to whether or not the use of 'Antara' and 'Kākalī' should be restricted to one Grāma. Our author does not accept this restriction and holds that these two 'Svaras' are used in the two 'Grāmas' without any restriction whatsoever. Although there may appear to be identity of 'Svaras' in 'Uttaramandrā' with 'Antara Gāndhāra' and 'Sauvirī', they are not identical because the starting points of both the Mūrchanās are different. This point is elaborately explained.

While explaining 'Sādhāraṇakṛtā Mūrchanās' the author makes a very pertinent observation that only Antara and Kākalī are to be used in this variety of Mūrchanās and not the 'Kaiśika Svaras' obtained by 'Śaḍjasādhāraṇa' and 'Madhyamasādhāraṇa'. He says that the raising or lowering of Śrutis leads to a difference in the Svaras (Svarānyatva). He raises a very important point here by affirming that 'Svarānyatva' leads to diversity in the Mūrchanās, but the real cause of variety is 'Bhāvānyatva'. In the formation of 'Rāgas' 'Svarabheda' is always not necessary, but the difference in 'Bhāva' or 'Vāsānā' goes to

1 of Saṅgītāñjali Vol. V pp. 56-58 ; and my paper entitled 'Ancient Grāma system and its distortion in the medieval times'-J. M.A. Madras Vol. 32

make one Rāga different from another. He says that 'Bhāva' alone gives a specific nature to an object. He beautifully illustrates this as follows :—

यथैकस्यां स्त्रियि स्त्रीत्वाविशेषेऽपि विलोक्यते
भावान्यत्वे सुताभार्योदासीनादिविविक्तधीः ॥
तथा स्याद्वासनान्यत्वे रागान्यत्वादिधीरिति ॥
भाव एव हि सर्वत्र पुंसां वस्तुविशेषकृत् ॥

(Verses 401-403, p. 128)

While concluding this 'Prakarāṇa' the author gives the numerical account of the varieties of 14 Mūrchanās as 14 (7 each of the two Grāmas) \times 4 (Śuddha, Sakākālī etc.) = 56×7 (Prastāras of each) = 392. The concluding portion deals with the Devatās of the fourteen Mūrchanās and a different nomenclature of the Mūrchanās of Madhyamagrāma according to Nārada (cf. Nārādīya Śikṣā 2-10).

(f) *Tāna Prakaraṇa* : After giving the etymological explanation of Tāna the author refers to the classification of Tāna as Śuddha and Kūṭa and defines Śuddha Tāna as Auḍuva and Śāḍava Mūrchanās derived from the 'Lopa' (exclusion) of one or two notes respectively. Citing the famous maxim एकदेशविकृतमनन्याकारम् he contends that this is not applicable here as the exclusion of one or two notes leads to variety in Tāna and Rāga.

The objection that 'Śuddhā', 'Sāntarā', 'Sakākālī' and 'Sakākalyantarā' Mūrchanās can all become 'Tānas' when they are 'Śāḍava' or 'Auḍuva', and thus their number can go upto nearly 300, [exactly 294 as 14×3 (not 4, Pūrṇa being left out) = 42×7 = 294] is answered by the author on the authority of Bharata who has recognized only 84 varieties of Śuddha Tānas. The 'Lopa' of 'Vikṛta Svaras' (Antara and Kākālī) is not enjoined in Tānas. These 'Tānas' are twofold as 'Śāḍava' and 'Auḍuva' and again twofold as 'Śuddha' and 'Kūṭa'. When the sequence or order is unaltered, the 'Tāna' is 'Śuddha' and when it is altered ('Vyutkrama') it is 'Kūṭa'.

Then follows a detailed account of the Naṣṭoddīṣṭa Viddhi of Śuddha Tānas. Then the 84 Śuddha Tānas (called Mūrchanā-

Tānas by Bharata) are illustrated with diagrams showing the 'Svaras' included and excluded in them and their nomenclature according to Yajña names. This nomenclature is not found in Bharata but there seems to have been an ancient tradition to sustain such a nomenclature. A quotation in Kallinātha's commentary on S. R. 1-4-90-91 seems to be a specimen inspired by such a tradition. The original source of this quotation could not be traced, but if it is ever traced it may possibly throw more light on this tradition. Kallinātha refers to the passage quoted by him as being found in a Smṛti.

These illustrations are followed by an 'Uddeśa Sangraha' of these Tānas and the subsection concludes with a thorough discussion, in traditional terms of 'Pūrvamīmāṃsā' of the potentiality of these Tānas in producing the same fruit as is produced by the Yajñas whose names have been ascribed to the former. Then follows a detailed account of the Naṣṭoddīṣṭa Vidhi of Kūṭa Tānas according to the Khaṇḍamerū as also according to the simple arithmetical process of multiplication and division¹.

B. Sādhāraṇa Parīkṣaṇa :

The treatment of 'Svara-sādhāraṇa' and 'Jāti-sādhāraṇa' given by our author is much more elaborate and erudite and includes a more thorough discussion as compared to Sādhāraṇa Prakaraṇa of S.R. although the general run or purport is not in anyway different from that of S.R. 'Ṣaḍja-Sādhāraṇa' and 'Madhyama Sādhāraṇa' are explained as two varieties of Kaiśika, the former representing the state of the lowering of Ṣaḍja by one Śruti and the raising of Niṣāda by one and similarly the latter representing the state of the lowering of Madhyama by one Śruti and the raising of Gāndhāra by one. Thus the interval of Ni-Sa and Ga-Ma is reduced to two Śrutis. In Kākalī and Antara Gāndhāra also the interval is reduced to two Śrutis, but that is done by the augmentation of Gāndhāra and Niṣāda by two Śrutis.

¹ cf. Saṅgītāñjali Pt. V. pp. 115 (K)-120 (J) for a detailed and illustrated treatment of both the processes referred to above.

So far as Antara and Kākalī are concerned this explanation stands good, but the explanation of Kaiśika Sādhāraṇa does not stand the test of consonance and practicability because the lowering of Ṣaḍja is not possible as Ṣaḍja regulates the successive intervals in the scale and the lowering of Ṣaḍja itself will lead to the lowering of the whole scale, thus leading to a reversion to the original position of intervals. If this lowered Ṣaḍja is taken to be a variety of Niṣāda then of course the said interval may be admissible in exceptional cases where the augmented Niṣāda is used. Similarly the lowered Madhyama (81/64) is not a consonant interval and this can be used only in a glide (Mīṇḍa) but not as a regular interval.

The explanation of 'Kaiśika Svāra Sādhāraṇa' given by Pt. Omkarnath Thakur (Saṅgītāñjalī Pt. V. p. 113 K) places this Svāra Sādhāraṇa in the 'Trīśruti' interval of 'Sa-Ri' in 'Ṣaḍjagrāma' and 'Ma-Pa' in Madhyamagrāma. This explanation is most plausible because (i) it accords with the theory of consonance and (ii) it covers the subtle interval within the three-Śruti interval which is totally excluded in the interpretation given by S.R. and our author. This explanation seems to fall in line with the purport of the following statement of Bharata, but the view of Śārṅgadeva and our author is different as we have seen above.

स्वरसाधारणं द्विविधं द्वैग्रामिक्यं कस्मात् ?
 षड्जग्रामे षड्जसाधारणं मध्यमग्रामे मध्यमसाधारणम्
 साधारणोऽत्र स्वरविशेष इति स्वरसाधारणम् ।

(N. S. 28, p. 321.)

In support of S.R. and S. Rāj. the only thing that can be said is that they perhaps wanted to cover all the Śrutis in the interval 9/8 and thus the two Svāra Sādhāraṇas were introduced by them in the Ni-Sa and Ga-Ma interval. Ma-Pa, interval is also four Śruti in Ṣaḍjagrāma but it has been left out as it is represented by Ni-Sa in Madhyamagrāma. As 10/9 (Trīśruti) is a smaller interval it might have been held as covered within 9/8 itself. Thus both these views can be roughly reconciled. Pt. Omkarnath's explanation relates to the

practical aspect of the subject and the view of S.R. and our author refers to the theoretical aspect.

C. *Varṇālaṅkāra Parīkṣaṇa* :

There is nothing special about our author's treatment of 'Varṇa' and 'Alaṅkāra' except that he has discussed the 'Prayojana' or object of 'Alaṅkāra' and has clarified the implication of 'Sthāyī Varṇa'. He has also added the names and Lakṣaṇas of seven Alaṅkāras which were in vogue in his time but were not included in the fifty-six traditional Alaṅkāras (verse 114—130). Bharata has spoken of only thirty-three Alaṅkāras, Maṭaṅga has made no addition and Śārṅgadeva has given seven Alaṅkāras in the 'Sthāyī Varṇa', twelve in the 'Āroḥī-Varṇa', twelve in the 'Avarohī Varṇa' and twentyfive in the 'Sañcārī-Varṇa'. He has also given the seven extra Alaṅkāras spoken of by our author. Thus the total number of S. R. comes to 63 with which our author is in full agreement. He says that if all the prevalent Alaṅkāras are counted the number will go upto eighty-eight (vide verse 131).

The 'Prayojanas' or objects of Alaṅkāra are given by the author as follows—

- (1) 'Svara-Jñāna'. Even today Alaṅkāras find an important place in the scheme of musical education and their practice is an unavoidable item not only for beginners but also for accomplished musicians. Our author hints at this value of the Alaṅkāra in imparting 'Svara-Jñāna' to students. The practice of Svara comprises mainly of Alaṅkāras.

यथा गानुरलंकारैः स्वस्वस्थानगतैः स्वरैः ।

सुशिक्षितैर्मंडित्येव स्वरज्ञानं प्रजायते ॥ १३४, १३५ ॥

- (2) 'Rakti-lābha'. There is no doubt that Alaṅkāra is very powerful means of infusing 'Rakti' in music, specially in melodic music where the notes have to be taken in succession and not simultaneously. 'Alaṅkāra' lends the element of diversity to melodic music because it makes possible the use of curves and turns, ascension and resolutions in the melodic pattern where notes are supposed to move in a straight line.

The author raises the objection that where one and the same note is used in 'Sthāyivārṇa', the sound becomes monotonous and does not give delight to the 'Rasikas'. He answers this objection by saying that there can be 'Ārohi' and 'Avarohi' movement even in the 'Sthāyī Vārṇa' i.e. it is possible to lengthen or repeat a particular note for sometime and then to move on to its next one and similar movement in the descending order is also possible. He says that when an Alaṅkāra is said to belong to 'Sthāyī Vārṇa', it should not be held that the other 'Vārṇas' are totally excluded ; but that this statement should be taken to have been made according to the 'Lakṣaṇā-vṛtti' i.e. it should not be taken in its literal meaning, it should indicate only the predominance of 'Sthāyī Vārṇa'.

- (3) The 'Vaicitrya' (variety) of 'Vārṇāṅgas' in 'Tālāṅga Padas'. It is notable that the author brings in here the names of certain varieties of 'Śuddha Gīta' like Ullopyaka and their 'Āṅgas' like 'Sthita', 'Pravṛtta' etc. This indicates that there is the predominance of Sthāyī Vārṇa in Śuddha Gītas i.e. there is not much scope for the rise and fall of notes in those Gītas. This is quite understandable as our author has stated clearly that the Śuddha Gītas are Tāla-pradhāna (vide p. 471, verse 7) i.e. the element of variety rests there in 'Tāla', more than in 'Svara'. While concluding this discussion on 'Sthāyī-varṇa', the author says that mere accuracy of notes gives rise to an experience of a certain degree of variety (Vaicitrya) by the hearers, even if the variety of ascent and descent is absent.

D. *Jāti Parīkṣaṇa* :

The term 'Jāti' is explained in various ways as follows :

- (i) The opening verse seems to be an explanatory reproduction of Bharata's well-known verse :

“यत्किञ्चिद्गीयते लोके तत्सर्वं जातिषु स्थितम्” Our author says that Jāti is so called because everything that is sung by people, as for example, Śruti and the like—all that is born of Jātis.

यतः श्रुत्यादिकं सर्वं यत्किञ्चिद्गीयते जनैः ।

तत्सर्वं जायते याम्यो जातयस्तेन कीर्तिताः ॥

(S. Rāj. p. 183.V.1.)

This is one interpretation of Jāti. The origin of Śrutis in Jātis can be explained in this way. Jāti is the prototype of the specific formation of melodic patterns since the practical implication of ‘Śrutis’, ‘Svaras’ etc., is capable of apprehension only when those intervals find a place in a definite pattern. In music an interval has no practical value or significance in itself without its being related to other intervals and without its becoming a part of an organic whole. Jāti being an important and primary representative of this organic whole, it can reasonably be said that all Śrutis, Svaras etc., derive their significance from Jāti. The statement of Maṭaṅga on this point runs as :

श्रुतिग्रहस्वरादिसमूहाज्जायन्त इति जातयः (Br. p. 55).

This is just another way of explaining the significance of Jāti because it is said herein that Jāti is born of Śruti, Svāra, and Grāha etc. This is a plain fact which needs no explanation or argument because it is beyond doubt that Jāti is composed of Śruti, Svāra, Grāha, Aṁśa etc.

- (ii) Jātis are born of Svāra, Grāma etc. This is in conformity with Maṭaṅga’s statement quoted above.
- (iii) Jāti is born of Grāha etc. This refers to Jāti-lakṣaṇas. Our author has aptly detached ‘Grāha’ from Maṭaṅga’s above statement and used it independently because Grāha is a ‘Jāti-lakṣaṇa’ and not an interval.
- (iv) Jāti is that from where ‘Rasa-pratīti’ is born. A scale or set of tones can delineate a particular ‘Rasa’ or

‘Bhāva’ only when it is patternised on the principle of the balance of unity and diversity. ‘Jāti’, being the first stage of the development of melodic patterns, it can truly be termed as the progenitor’ of ‘Rasa-pratīti’.

- (v) Jāti is a genus like Brāhmaṇatva etc. This is a reproduction of Maṭaṅga’s—

जायत इति जातयः । यथा नराणां ब्राह्मणत्वादयो जातयः (Br. p. 56).

The element of unity in Jāti is beautifully explained by our author as ‘Mahā-Sāmānya’. He says that the ‘Jāti-lakṣaṇas’ lead to ‘Anugata Jñāna’ (perception in a chain of associations).

The author enumerates thirteen Jāti Lakṣaṇas, adding Saṁnyāsa, Vinyāsa and antaramārga to Bharata’s ten Jāti Lakṣaṇas just as Śārṅgadeva has done. He says that there is ‘Janya-Janaka Bhāva’ in Śuddha and Vikṛta (Saṁsargajā) Jātis, Śuddha being the Janaka and ‘Vikṛta’ ‘Janya’. He illustrates this with the example of ‘Guḍa’ and ‘Kūsmāṇḍa’ which are separate in themselves but which go to form a mixed dish. Vikṛtā (Saṁsargajā) Jātis are, therefore, said to have ‘Miśra Rasas’. This is a very pertinent observation. When the melodic pattern embodies a mixture of several distinct patterns, as is the case with ‘Vikṛta Jātis’, there is bound to be a mixed state of aesthetic experience associated with these Jātis.

The author repeats here the definitions of Śuddha and Vikṛta Jātis (which were defined in Saṁjñā Parikṣaṇa 12—19) and dilates upon the Mandra Nyāsa of Śuddha Jātis and explains Mandra Tāra and Madhya. (verses 17—21). Then he explains how the ‘Vikṛta’ varieties of each ‘Śuddha’ Jāti are not totally different from the respective ‘Śuddha’ Jāti because the unchangeable ‘Nyāsa’ supplies the element of unity. This is a very important point. The unchangeability of ‘Nyāsa’ gives special importance to this Jāti Lakṣaṇa. It is notable that there is only one ‘Nyāsa’ each in Śuddha Jātis, whereas the number of Grahas, Amśas and Apanyāsas in each is much greater.

Thus Nyāsa alone is the basis of the determination of the 'Svara-rūpa' of Jātis i.e. Nyāsa represents the note which is the starting place of the Mūrchanā in the particular Grāma and this Mūrchanā provides the scale of the Jāti. Our author also mentions the respective Mūrchanās of each Jāti just as Mataṅga and Śārṅgadeva have done ; these Mūrchanās have no correspondence with the respective 'Nyāsa Svaras'. It is, therefore, very difficult to explain the significance of Mūrchanā in the context of 'Jāti-Lakṣaṇa'. It is to be remembered that Bharata has not mentioned 'Mūrchanā' under 'Jāti-lakṣaṇas'. It appears that Mūrchanā has a different meaning in this context and should not be understood as क्रमात्स्वराणां सप्तानामारोहश्चावरोहणम् because this meaning does not hold good while determining the 'Svara-rūpa' of Jātis, as the Mūrchanās mentioned in Jāti Lakṣaṇa have no correlation with Nyāsa which has supreme importance in Jāti Lakṣaṇas. This problem has not been solved as yet but it appears that the only way of solving it is to interpret Mūrchanā as a starting point of 'Sañcāra' or 'Vistāra' within a Jāti and not as the regulator of the scale of intervals used in the Jāti. Thus Mūrchanā can be said to be a factor in the regulation of 'Krama-Sañcāra' and not in the regulation of note-intervals. There is no other way of establishing the relative significance of 'Nyāsa' and 'Mūrchanā' in Jātis.

The Vikṛta varieties of Śuddha Jātis are counted as 153 just as is done in S.R. Bharata does not indicate this number. Śārṅgadeva's statement, that 'Saṁsarga-jā Jātis' are formed only with a Saṁsarga of Śuddha Jātis, has been reproduced by our author.

The Lakṣaṇas of individual Jātis follow the pattern of Mataṅga just as has been done by Śārṅgadeva. Similarly the illustrative Prastāras of Jātis are also reproduced from Śārṅgadeva. The extant text of Bṛhaddeśī contains only the tonal structure of these Prastāras and not their verbal structure. Nānyadeva and S. R. have added the verbal structure to these Prastāras and our author follows the same tradition. There seems to be a very old tradition in this respect which though

not mentioned by Bharata, is referred to by Abhinavagupta. This tradition attaches the same sanctity and unchangeability to these Jātis as has been done in the case of Sāma. The thought content of the illustrative Gītas is mostly religious but there are one or two notable deviations into apparently secular themes.

Kapālagāna : A Puranic description is given of the origin of 'Kapāla-gāna' (verses 417—424). 'Kapāla-Gāna' has been said to be equal to 'Sāma-gāna'. It has not been possible to find in any extant text parallel versions of the Kapāla-gāna given by our author.

The 'Kapāla-gānas' given here are attributed to Brahmā, Pitāmaha, Hiranyagarbha, Druhiṇa, Virāñci, Svayambhū, Caturānana and Śatānanda. Almost all the names refer to Brahmā, hence the general name of these Kapālas is 'Brahmakapāla'. Next follow the Kapālas of Śeṣa, Āditya, Indra, Kāma, Dharmarāja and Varuṇa. These are grouped under the heading 'Nānādeva Kapālagānam'. After this the Kapālas of seven Śuddha Jātis, which are found also in S. R. are given. Thus concludes the illustrated account of three-fold 'Kapālagāna'. Next follows the account of 'Kambala-gāna' which is also not found in S.R.

Gītis : Four Gītis spoken by Bharata (Ch. 29. 76—79) are taken up next. These Gītis relate either to the sequence of Laghu-Guru syllables in a Pada (verbal structure of a song) or to the order of repetition of the various parts of the Gīta. Our author clearly distinguishes these two denotations of these Gītis. Bharata's text seems to refer only to the first denotation. S. R. also refers to both the denotations given above. Our author's illustrations are different from those of S. R. and seem to have been composed by himself.

(ii) *Rāgollāsa* :—

A. *Grāma-Rāgadi-Parīkṣaṇa* : After the Maṅgalācaraṇa the author says that authors like Bharata were inclined only towards 'Mārga Saṅgīta' and not towards Deśī and hence they did not deal with Rāga which is composed of both Mārga and

Deśi. This is a very important observation. The statement that Bharata dealt only with Mārga Saṅgīta' explains the question as to why Bharata did not mention the classification of Saṅgīta into 'Mārga' and 'Deśi. The term 'Gāndharva' used by Bharata for Saṅgīta has stood even in the later periods for 'Mārga-Saṅgīta'. In the Chapter dealing with Prabandha, both S.R. and S. Rāj. classify Gīta into two categories viz. Gāndharva and Gāna. Out of these, Gāndharva stands for Mārga and Gāna for Deśi. (vide. S.R. 4.2,3 and S.Rāj. II 4. 1.3,4). Thus it follows that Bharata's treatment of Saṅgīta was restricted to Mārga and hence he did not give an account of the Rāga System. This statement sets at rest all controversies regarding the inclusion or otherwise of Rāga in the treatment of 'Gāndharva' by Bharata, but the significance of our author's frequent reference to Bharata in his own treatment of Rāga is not clear and requires further study.

The verses of Bharata that are said to contain the names of five Śuddha Grāma Rāgas run as follows and they have been quoted by Maṭaṅga so as to give a somewhat different version given below :

पूर्वरङ्गविधाने तु कर्तव्यो गानजो विधिः ।
 देवपूजाधिकारस्तु तत्र (?) संप्रकीर्तितः ॥
 ततश्च काव्यबन्धेषु नानाभावसमाश्रयम् ।
 ग्रामद्वयं च कर्तव्यं यथा साधारणाश्रयम् ॥
 मुखे तु मध्यमग्रामः षड्जः प्रतिमुखे भवेत् ।
 साधारितं तथा गर्भेऽमर्शं कैशिकमध्यमः (K. M. विमर्शं चैव पञ्चमः) ॥
 कैशिकं च तथा कार्यं गानं निर्वहणे बुधैः ।
 सन्धिवृत्ताश्रयञ्चैव रसभावसमन्विताः ॥
 यथारसकृता याः स्युर्ध्रुवाः प्रकरणाश्रयाः ।
 नक्षत्राणोव गगनं नाद्यमुद्योतयन्ति ताः ॥ (N.S. 32-451-55)

This passage is quoted in Br. as follows :—

मुखे तु मध्यमग्रामः षड्जः प्रतिमुखे भवेत् ।
 गर्भे साधारितश्चैवावमर्शं तु पञ्चमः ॥
 संहारे कैशिकः प्रोक्तः पूर्वरङ्गे तु षाडवः ।
 चित्रस्याष्टादशाङ्गस्य त्वन्ते कैशिकमध्यमः ॥
 शुद्धानां विनियोगोऽयं ब्रह्मणा समुदाहृतः ॥ (Br. p. 87)

It is clear from the above passages that Bharata has referred to the names which are identified with Śuddha Grāma Rāgas in later literature on Saṅgīta starting with Mataṅga so far as the extant literature is concerned. Bharata himself does not specify these names as pertaining to Grāma Rāgas, nor is the term Grāma-rāga available anywhere in the extant text of Bharata. It is also notable that Bharata refers only to the Gītis called Māgadhi, Ardhamāgadhi etc. pertaining to 'Pada' and not to the other set of Gītis viz. Śuddhā etc., pertaining primarily to Svara and ultimately to Rāga.¹ This evidence also goes against the contention that Bharata has referred to Grāma-rāga in the above passage. At the most this reference can be said to pertain to an unspecified concept of Rāga that might in Bharata's time have been in a process of crystallisation. A perusal of Nāradiya Śikṣā (4.5-11) will also corroborate this view.²

By the way it may be mentioned that the Kudimiyamalai inscription³ which is held to be almost a contemporary of Brhaddeśi also gives the seven names of Śuddha Rāgas found in Mataṅga. Mārkaṇḍeya Purāṇa (28.21.53) also refers to seven 'Grāmarāgas' without giving their names. It seems that the Grāma Rāgas that were categorised as 'Śuddha' when a classification of Rāgas was attempted, occupied an important and basic position by virtue of their being, perhaps, the first to have emerged out of a process of the crystallisation of melodic patterns.

The etymological meaning of Rāga, the description of the process of generation of Rāga as Svaras from Saṁvāda, Grāmas from Svaras, Jātis from Grāmas and Rāgas from Jātis; nine-fold classification of Rāga as : 1. Grāmarāga, 2. Uparāga, 3. Bhāṣā, 4. Vibhāṣā, 5. Antara Bhāṣā, 6. Rāgāṅga, 7. Bhāṣāṅga, 8. Upāṅga and 9. Kriyāṅga—these are the other introductory

¹ cf. Kallinātha's commentary on S. R. 2. 1. 6, 7.

² cf. Pt. Omkarnath Thakur; Saṅgītāñjali Vol. VI, p. 92.

³ cf. 'The Kudimiyamalai Inscription on Music' edited by Mysore Brothers and published by Varalakshmi Academy of Fine Arts, Mysore, 1957.

items (vide verses 11-32) of our text. Then follows the classification of Rāgas into Mārga and Deśī. Mārga Rāgas are further classified into five Gītis. The views of preceding authors regarding Gīti are summarised and the view accepted by our author as also by Śārṅgadeva is that of 'Durga-Śakti.'

The explanation of five Gītis given in our text is just in line with that of S.R. and Br. Then follows the enumeration of Grāmarāgas under the five Gītis and of eight Uparāgas. The unspecified reference to those authors who have classified three of the eight Uparāgas under Grāmarāgas thus raising their number to thirtythree and reducing the number of Uparāgas to five, seems to pertain to Mataṅga; but the extant text of Br. does not contain a reference to Uparāgas.

Then follows an enumeration of 'Bhāṣā-Janaka Rāgas'. It is notable that all the Grāmarāgas are not accepted as 'Bhāṣā Janaka'. It is difficult to find a definition of Bhāṣā in other musical texts but our author has aptly given it as follows :

आलापभेदो रागाणां भाषेत्याहुर्मनीषिणः । (P. 271, v. 76)

This means that 'Bhāṣā' of a 'Rāga' is nothing but a specific variety of the 'Ālāpa' of the respective 'Rāga'. There are some 'Rāgas' which have a wide scope for many varieties of rendering into 'Ālāpas.' The vaster the scope of elaboration in a Rāga the greater is the potentiality of specific varieties in its rendering. In other words, the stronger the element of unity, the greater the possibility of diversity or variety. Our modern Rāgas like 'Kalyāṇa', 'Kāṇhaḍā, Sāraṅga etc., are typical examples of this vastness of scope and hence the numerous varieties that they hold in their compass.

Bhāṣās are classified into four categories viz. Mūla-bhāṣā, Svarākhyā Bhāṣā, Deśajā Bhāṣā and Saṅkīrṇā Bhāṣā. Mūla-bhāṣā has been explained as being independent (Ananyopajīvanī) i.e. that which does not subsist on anything else. This is also called Mukhyā Bhāṣā. Bhāṣās of the second category derive their names from 'Svaras' as for example, Madhyamā, Pañcamī, 'Madhyamagrāma-dehā' etc. Bhāṣās of the third

category bear regional names such as Saurāṣṭrī, Mālavi, Lātī, Baṅgālī etc. The last category namely Saṅkīrṇā is a miscellaneous one.

A reference to Appendix II will make it clear that our author's treatment of Bhāṣās, Vibhāṣās etc. is the most complete, so far as important extant texts are concerned. The discrepancies and omissions found in Maṭaṅga's text do not find a place in our text and it can be said without any doubt that our text has preserved the tradition of Maṭaṅga and Yāṣṭika in the elaborate treatment of Bhāṣā, Vibhāṣā etc., which is available in a very scanty measure in S.R. Nānyadeva's treatment of Grāma-rāgas, Bhāṣās etc. is also quite comprehensive but as he omits Deśī Rāgas altogether, he can stand comparison with our author only in regard to 'Grāmarāga' and its corollary Bhāṣā. When Nānyadeva's text, reconstructed by the Research Section of the College of Music and Fine Arts, Banaras Hindu University, is published, it will be possible to attempt its thorough comparison with the text of S. Rāj. in regard to Rāgas.

DEŚIRĀGAS

B.,C.,D. *Rāgāṅgopāṅga, Bhāṣāṅga and Kriyāṅga Parīkṣaṇas*

Appendix II gives a comparative review of the treatment of the Deśīrāgas found in our text classified in the above four categories. Without dilating on any other point in this connection it will suffice to draw special attention to the Rāgadhyānas given in these Parīkṣaṇas. Dhyānas are given for nearly 30 Rāgas out of 145 Deśīrāgas. S.U.S. has been held to be the first available text containing Rāgadhyāna. The Dhyānas given in our text bear a striking similarity with those found in S.U.S. (cf. Appendix II p.651-54). These Dhyānas are peculiar for bearing a clear mark of the Tantric tradition. It appears that this peculiar tradition of Rāgadhyānas was represented by some older texts also that are lost to us today. Maṭaṅga's Deśīrāga Prakaraṇa is almost completely lost to us but the Maṅgalācaraṇa verse of this chapter which reads

as follows suggests that there must have been some tradition of Dhyānas of Deśi Rāgas upheld by Mataṅga :—

बन्धकाभां त्रिनेत्राममृतकरकलाशेखरां रक्तवस्त्रां
पीनोत्तुंगप्रवृत्तस्तनभरनमितां यौवनारम्भरूढाम् ।
सर्वालङ्कारभूषां सरसिजनिलयां बीजसंक्रान्तमूर्ति
देवीं पाशाङ्कुशाम्यामभयवरकरां विश्वयोनिं नमामि ॥ (Br.p.141)

The Dhyānas of S.U.S. and our text seem to be products of the same line of thought as is represented in the above verse (cf. Appendix II p. 651-54). Some of the terms recurring very often in these Rāga-dhyānas are listed below.

पाशः, फलम्, अञ्जम्, शूलः, जपमालिका, वीणा, बीजपूरः, पद्मम्, अङ्कुशः
शङ्खः, चक्रम्, गदा, अभयकरम् etc.

It is not possible in the limited space at our disposal to discuss the Tantric significance of each item in this context. The following quotations from a well-known Tantric text will, however, illustrate the remark that there is definitely a Tantric background of these Dhyānas.

पाशः—अङ्कुशः—इच्छाशक्तिमयं पाशं अङ्कुशं ज्ञानरूपिणम् ।

क्रियाशक्तिमये बाणधनुषी दधदुज्ज्वलम् ॥

(Nityāṣoḍaśīkārṇavaḥ—a part of Vāmakesvara Tantra 6.53.)

चक्रम्—आश्रयाश्रयिभेदेन अष्टधाभिन्नहेतिमत् ।

अष्टारचक्रसंरूढं नवचक्रासनस्थितम् ॥ Ibid 6.54.

एवं रूपं परं तेजः श्रीचक्रवपुषा स्थितम् ।

तदीयशक्तिनिकरस्फुरद्भूमिसमावृतम् ॥ Ibid 6.55.

चक्रम्—क्रियाचैतन्यरूपत्वादेवं चक्रमयं स्थितम् ।

इच्छारूपं परं तेजः सर्वदा भावयेद् बुधः ॥

The Rāga-Dhyānas of later texts bear an imprint of the theory of Nāyaka-Nāyikā-Bheda. The S.U.S. is perhaps the only text bearing complete resemblance with the Tāntric Dhyānas found in S. Rāj. Faint remnants of this Tantric tradition are, however, available in later texts bearing the influence of Nāyaka-Nāyikā-Bheda but the tradition seems to be continued in its pure form only in S.U.S. and our text.

It is notable, however, that S.U.S. does not follow the Grāmarāga-Deśirāga classification. It is a votary of Rāga-Rāgiṇī classification, but uses the name 'Bhāṣā' for 'Rāgiṇī'. The seed of the tradition ascribing masculinity to 'Rāgas' and

femininity to 'Rāgiṇīs' seems to be inherent in 'Grāmarāgas' (invariably bearing masculine names) and Bhāṣās (invariably bearing feminine names). It may be noted that 'Deśī-rāgas' bear mixed names (some masculine and other feminine). It appears that Rāga-Rāgiṇī classification and its corollary *viz.* Rāga-dhyāna had its seed in the ancient system of Rāga-classification.

It is notable that Dhyānas are given by our author only in respect of 'Deśī Ragas' and never in 'Grāma Rāgas' or their 'Bhāṣās'¹. It appears that the ancient tradition recognized the applicability of visual representation only in the context of 'Deśī Rāgas' and not in that of Grāmarāgas. It is difficult to explain this clear cut distinction which is a problem for separate and specialised research. It may be noted, however, that S. Rāj, is the only extant text giving 'Rāgadhyānas' for 'Deśī Rāgas' in the strictly traditional set-up of 'Grāmarāga-Deśīrāga' classification.

In concluding the survey of Rāgollāsa, some notable features of our author's comprehensive treatment of Rāga, which require separate specialised study and research may be summarised as follows:—

- (1) The basis of assigning Grāmarāgas to a particular Grāma.
- (2) The position of Uparāgas—they seem to lie midway between Grāmarāgas and Deśīrāgas (they also bear masculine names just like Grāmarāgas).
- (3) The names of Vikṛta Svaras found in the description of Deśī Rāgas such as 'Satraya', 'Mrduṣaḍja' etc.
- (4) The greater number of Deśīrāgas as compared to Grāmarāgas. Rigidity is a special characteristic of Mārga represented by 'Grāmarāgas'.
- (5) Peculiar tradition of Rāgadhyānas which are given only in Deśīrāgas.

¹ There is one exception on p. 356 verse 712 in our text where a brief Dhyāna is given in respect of 'Bhogavardhani Vibhāṣā'. This seems to be the result of some confusion in the text and no importance can be attached to this solitary reference.

(iii) *Prakīrṇaka Ullāsa* : This Ullāsa contains the subject matter of Śārṅgadeva's 'Prakīrṇakādhyāya' but with a greater degree of systematisation and detailed treatment. The topics dealt with under this 'Adhyāya' have been further systematized by our author into four 'Parīkṣaṇas' as follows :

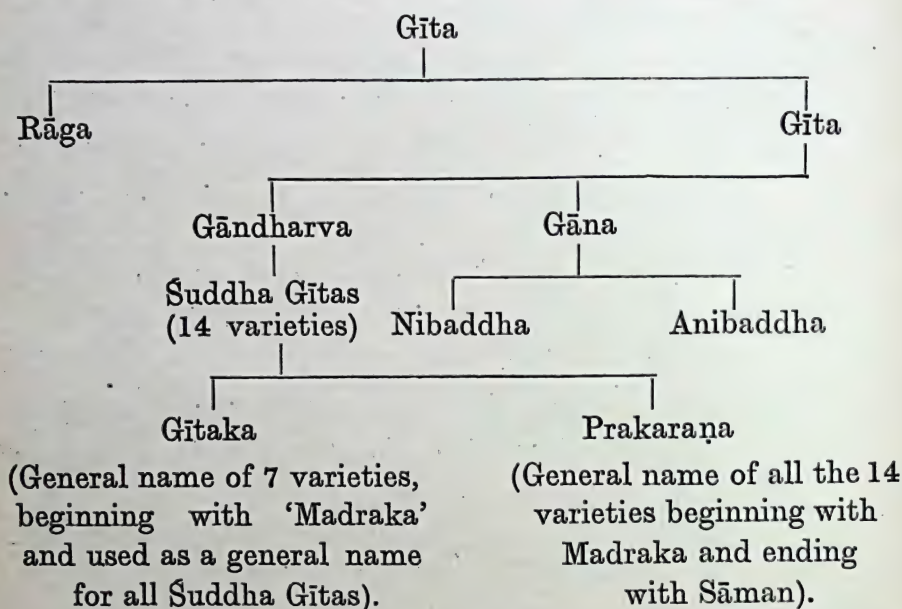
- (1) Vāggeyakāra (qualities of Vāggeyakāra, the classification of singers, Vṛnda Gāna, the qualities and defects of singers etc.).
- (2) Śabda-bhedādi (the classification of human voice, the good and bad qualities of voice, the qualities and defects of Gīta).
- (3) Gamaka, the 15 varieties of Gamaka which may roughly be identified with the vibrato of European music.
- (4) Sthāya-Vāg (the description of 96 Sthāyas, Ālapti and its varieties, Vṛnda and Kutapa).

In the concluding portion of the first Parīkṣaṇa the author adds the description of medicines (Auśadhi) and diet (Pathya) for cultivating and maintaining a good voice. The treatment of this topic follows the model of Caraka-Saṁhitā, 26. 279-86 ; Bhaiṣajya Ratnāvalī, 17. 1-67 : and Śāraṅgadhara Paddhati verses 2077-2081. The former two works deal with 'Svara-Bhaṅga' or 'Svarabheda' in general and the third work deals with the medicinal treatment of the musicians' voice.

(iv) *Prabandhollāsa* :

A. *Gītaka Parīkṣaṇa* : This Parīkṣaṇa deals with the 14 varieties of Śuddha Gītas which represent the category of 'Gandhārva' or 'Mārga' in contradistinction with Gāna which represents the Deśī division. Bharata and Śārṅgadeva have dealt with these Gītas in their Tālādhyāya. Our author refers to the propriety of these Gītas being dealt with under Tāla but says that he has preferred their treatment under Prabandha because of the predominance of the element of 'Vastu' in them (verse 7).

The classification of 'Gītas' given by our author on the line of S. R. may be summarised in the following tree :—

The author has given a most elaborate treatment of all the fourteen varieties and has profusely illustrated each variety by giving appropriate verbal and tonal structures probably composed by himself, in addition to the traditional rhythmic structures available in earlier texts such as S. R. (cf. two verbal structures available in Bharata's N. S. p. 357, 358).

Deśi Prabandhas.

B. *Śuddha Prabandha Parīkṣaṇa* : C. *Ālikrama Prabandha Parīkṣaṇa* and D. *Prakīrṇa Prabandha Parīkṣaṇa*.

The Nibaddha category of Gāna has been further classified into Sūḍa, Ālikrama and Prakīrṇa. The author devotes one Parīkṣaṇa each to these types of Nibaddha Gāna and deals with the further varieties of each in the fullest details. It is notable that he does not illustrate these varieties as has been done in the case of Śuddha Gītas.

'Prabandha', 'Rūpaka' and 'Vastu'—these three names have been used for Nibaddha Gāna as synonyms by all authors. (cf. the following verse of S.R.) संज्ञात्रयं निबद्धस्य प्रबन्धो वस्तु रूपकम् ।

(S. R. 4.6). Our author elucidates the finer shades of distinctive meanings for these three names. He says : (verses 4—6 p. 551) :

अङ्गैः षड्भिश्चतुर्भिश्च धातुभिर्बध्यते यतः ।
 ततः प्रबंध इत्युक्तो गजबन्धनचञ्चुना ॥
 आरोप्यते गुणग्रामोपाधिकं यत्र नायके ।
 रामादित्वं महीभर्त्रा तद्रूपकमुदीरितम् ॥
 यस्मिन् वसन्ति नियतं धातवोऽङ्गानि कानिचित् ।
 सद्बस्तुध्वनिमुख्येन तद्वस्तु परिकीर्तितम् ॥

‘Prabandha’ conveys the sense of unity accomplished by binding together the six Aṅgas and four Dhātus of Prabandha. The element of Bandha (binding various parts with a tie of unity) is emphasized in ‘Prabandha’. ‘Rūpaka’ emphasizes the dramatic element of musical compositions. This element has almost disappeared from the compositions that are in vogue in present day classical music which are isolated pieces in themselves and are not organic parts of a whole having a dramatic significance. But the old conception of Nibaddha Gāna recognised these stray compositions only under Prakīrṇa Prabandha for which our author has explicitly said that they can be presented singly or as isolated pieces.

अथैककत्वगानार्हान् प्रकीर्णान् कतिचिद् ब्रुवे ॥ (p. 554, v. 36).

‘Vastu’ seems to imply the organic whole in which the parts viz. Dhātu, Aṅga etc. are included. The difference between ‘Prabandha’ and ‘Vastu’ seems to be that ‘Prabandha’ lays stress on the parts which are components of the whole and ‘Vastu’ emphasizes the whole which is composed of parts. Thus these terms are supplementary or complementary as they represent two aspects of one and the same thing viz. the parts composing a whole and the whole composed of parts.

Coming to our author’s treatment of Sūḍaprabandha it may be remarked that Jaideva’s Gītagovinda is the most well-known example of Sūḍa Prabandha. Our author has divided Sūḍa Prabandhas into three categories viz. Śuddha, Miśra and Sālaga (Chāyālaga). The Miśra variety of Sūḍa is an innovation of our author which seems to have been made in order

to classify or typify the various Gītas of Jaideva's Gītagovinda. The author says that he has himself composed a new 'Mīśra Sūda-prabandha' under the name Gītagovinda. (See 'Gītagovinda' and 'Sūdaprabandha' under the sub-heading 'Literary genius' under Section II 'Notes on the Author').

Apart from this innovation, credit is also due to our author for the treatment of the following varieties of Prabandhas over and above those found in S.R.

I. ĀLIKRAMA PRABANDHAS :

- (1) स्तवसूर्यप्रकाश०
- †(2) शरभलील०*
- (3) रससन्दोह०*
- (4) राजचूडामणि०

II. PRAKĪRṆA PRABANDHAS :—

- (1) हर्षवर्धन०* (mentioned only by name in S.R. 4.31).
- (2) स्तवमञ्जरी०*
- (3) प्रतापवर्धन०*
- (4) वीरभृङ्गार०*
- †(5) रणरङ्ग०*
- (6) सुधासागर०
- (7) भृङ्गारविलास०
- †(8) शुक्सारिक०*
- (9) चन्द्रकला०
- (10) विजय०* → (only one variety has been given in S.R. 4.276-77 but our author also speaks of a second variety of 'Vijaya').
- (11) धम्माली०*
- †(12) चतुरङ्ग०*

The 24 varieties of श्लोम्बड given by our author but not found in S.R. are available also in S.S. and they are described in almost identical terms. These varieties seem to have been specially contrived by our author for typifying the king's feats and sports. The association of S. Rāj. and S. S. with royal authorship and royal patronage respectively can explain the special bias of both the works for these 24 varieties, the origin whereof cannot be traced.

(The names marked with †) are also found in Nānyadeva's Bharata Bhāṣya.)

The names marked with (*) are also found in S. S. of Paṇḍita-maṇḍalī, but as S. Rāj. is a contemporary work, it is but fair to go further than Prof. M. R. Kavi's remark that "In prabandhas he follows Paṇḍita Maṇḍalī" (vide Bharata-kośa p. XIX). It can be said definitely that our author has added to the varieties of Prabandha known in his time but his originality in this respect has escaped Prof. Kavi's notice.

The traditional concept of Prabandha seems to take into account the following factors in typification of musical compositions :

(1) Tāla, (2) Chanda, (3) Rāga, (4) thought content of the verbal structure, (5) variety in form, (6) special significance in terms of social festivals or events and (7) Rasa.

Examples in successive order :

- (1) गजलीला० हयलीला० पञ्चतालेश्वर० तालार्णव० etc.
- (2) आर्या० द्विपथक० कलहंस० etc.
- (3) रागकदम्बक०
- (4) स्तवमञ्जरी० This element seems to have been the object of our author's special fascination of which his 24 varieties of 'Jhombaḍa' are typical examples.
- (5) स्वरार्थ० चतुरङ्ग० कैवाड० मात्रिका०
- (6) धम्माली (to be represented on 'Phalgu Utsava'). Our 'Dhamāra' of today is a representative of 'Dhammālī'. The special association of 'Dhamāra' with 'Holi' or 'Phāga' (Phalgūtsava) is notable.
- (7) वीरभृङ्गार० रससन्दोह०

The concept of Prabandha has almost completely lost its Sastraic significance in our present day music. The terminology associated with this concept has been completely abandoned in practical usage but it can be said without the least doubt that the basic elements of this concept are still alive in our actual practice, although they are not recognized as such. The 'Aṅgas' and 'Dhātus' are still there in our musical

compositions¹. Most of the formal types described in our traditional 'Saṅgīta Śāstra' seem to have disappeared during medieval times of cultural decadence but it is gratifying that some of the forms are still alive in our practice without any distortion or modification.

It will suffice here to cite a few examples :—

- (1) Caturāṅga (wrongly called Catarāṅga these days). We know that those compositions which have four distinct Aṅgas viz. meaningful verbal structure, "Sarigama," meaningless syllables such as those used in 'Tarānā', syllables of 'Tāla'-instruments or verbal structure in a language different from the one in which the song starts (for example in Hindi songs some Sanskrit verse or Persian passage is often inserted) are called Catarāṅga to-day.
- (2) Svarārtha Prabandha : We have today a few compositions in which the seven syllables associated with the seven musical notes सरगमपधन are deployed for making a meaningful verbal structure which has to be sung in the pitch intervals represented by the notes corresponding to those syllables.
- (3) Kaivāḍa Prabandha : This is composed of Pāṭa Varṇas (syllables of 'Tāla' instruments) with meaningful or meaningless combinations. It is not difficult to find examples of this variety today specially those of the second type (meaningless combinations).

Reverting to our text, it can be said that our author's treatment of Prabandha is more elaborate, systematic and thorough than that of S. R.

7. CONCLUDING REMARKS

The conception of the plan of the work is strikingly original and grand. Its integral outlook is well-nigh unparalleled. The work seems to be an attempt at consolidating the

¹ For a detailed discussion of this point see my introductory note on Prabandha in 'Bhāva Rāṅga Laharī' of Pt. Balwant Rai Bhatt.

materials that were available at that time and in saving for posterity theories and concepts which were gradually fading into oblivion. It is strictly classical and orthodox though conscious of contemporary developments or accretions to the details of the principles of musical science. A study of the work will convince the reader that it has really succeeded in relating the detailed process and technique of Saṅgīta to Vedic principles and processes for the realisation of 'Trivarga' and 'Apavarga'. It may be said, therefore, that the work has fulfilled the purpose and the task set to himself by the author *viz.* the revival of Saṅgīta Śāstra as a Pañcama Veda or as an Upaveda.

The author's theories and concepts are traditional¹ though he evinces a special partiality for the more ancient authorities, who do not seem to possess the same degree of appeal for contemporary writers. His bias for the scriptures as the original source of musical science is unmistakable. The work stands as a glowing monument to the versatile genius of its author and to his special concern for restoring and preserving what was best in Hindu musical culture and tradition.

This work has been subjected to a long period of utter and unjustified neglect. One is really surprised to see that none of the later Sanskrit writers on Saṅgīta Śāstra has cited Kumbhā or his S. Rāj. for authority. The solitary reference which has come to notice is in Somanātha's own commentary on his 'Rāgavibodha' (3/8) in the context of Viṇā. The following verse from Kinnarīparīkṣaṇa, Tatollāsa, Vādyaratnakośa of S. Rāj. is quoted there with a clear mention of S. Rāj. and its author Kumbhakarna.

वेणवः खादिरो वापि रक्तचन्दनजोऽपि वा ।

कांस्यजो वा भवेद्दण्डः ऋजुः श्लक्ष्णो व्रणोज्जितः ॥

The curious fact that this great work should have remained unnoticed in later classical literature on Saṅgīta may perhaps be ascribed to the unstable social and political conditions marked

¹ The author's orthodoxy is professed in the following verse :—

अध्यासिताया निजपूर्वपुंभिः पदं सरीसृति न यः कदाचित् ।

विशुद्धिमत्याः सरणेः स राजा पदं चरीकृति विचारवर्ती ॥१॥ (p. 16)

by strife and turmoil during and for a considerable time after Kumbhā's period which prevented S. Rāj. receiving publicity in other parts of the country. It is really surprising how a copy of S.Rāj. chanced in such difficult circumstances to come to Somanātha's hand in the far away South but to no writer of Northern India.

What is still more curious is the fact that although as many as twelve MSS. of this work were deposited in the Bikaner Library presumably since the reign of Mahārājā Anupasingh in the 17th century A.D., Bhāva Bhaṭṭa a writer of treatises on Saṅgita patronised by the said Mahārājā and one most likely to have had access to the MSS. of Saṅgitarāja should have omitted to make any reference to this work or to Kumbhā in the books written by him (Bhaṭṭa).

Out of the eleven works on Saṅgita written by Bhāva Bhaṭṭa which are deposited in the Anūpsingh Library of Bikaner in MS. form the following three were published by Pt. V. N. Bhatkhande from Poona under the editorship of D. K. Joshi.

- (1) Anūpa Saṅgita Ratnākara (published in 1919)
- (2) Anūpa Saṅgita Aṅkuśa (do)
- (3) Anūpa Saṅgita Vilāsa (do 1920)

As these works are out of print since long the Editor did not have a chance of examining them personally, but a scholar who was specially requested to examine them and to find out whether or not Kumbhā or his S.Rāj. were referred to in them has reported that he has not been able to spot out any such reference. Bhāva Bhaṭṭa quotes from S.R., Saṅgita Sṛṅgārahāra of Hammīra and the authors Ahobala, Somanātha, Puṇḍarīka Viṭṭhala, etc. but is presumed to be totally silent about Kumbhā's S. Rāj. If the silence was intentional the hereditary unfriendly relations between the Rāṭhōrs of Mārwar and the Sīsodiyās of Mewār might be conjectured as a possible reason for it.

It is to be hoped that the publication of this work now, five hundred years after its composition, will secure for it the position that it deserves in the classical literature on Indian Saṅgita Śāstra.

There can be no other befitting end to this Introduction than one in the words of the author himself in the following verses :—

यदि प्राचां ते ते जगति जयिनः सन्ति शतशो
निबन्धाः संगीते स्वमतिपरिणामावधिकृताः ।
तथाप्येतल्लोकेऽभिनवभरतत्वान्पतिना
कृतं कुम्भेनेदं जयति तत एवाधिकगुणम् ॥२॥

क्वचित् कैश्चित् (किञ्चित्) कैश्चित् क्वचिदपि यदि स्वस्वधिषणा-
मुपादाय प्रोक्तं विविधमुनिवाक्यानुगमनात् ।
तथाप्येतत्तेभ्यः किमपि सविशेषं यदिह ताः
परं सम्यङ् न्यस्ता भरतमुनिवाचः स्फुटतराः ॥५॥

शश्वद्विश्वजनीनकर्मनिरताः सन्मार्गसंदर्शकाः
सम्मानैकधनार्थिनः सहृदयाः सन्तः सुहृन्मानिनः ।
तेषामेव निवेशितं पद्यगुस्याग्रे मया भक्तित-
स्ते गृह्णन्तु कृपापरा मयि परं वाक्यं प्रसूनाञ्जलिम्^१ ॥१३॥

॥ ग्रन्थसमाप्तिपरीक्षणम् ॥

¹ The modesty exhibited by the author in this verse bears a striking contrast with his sense of self-esteem which is evident elsewhere throughout the work. In the introductory section also verses 43 and 44 (p. 6) are expressive of a similar attitude of humility on the author's part.

विषय-सूची

प्रथमः पाठ्यरत्नकोशः (पृ० १-७०)

तत्र प्रथमोऽनुक्रमणिकोऽस्मात् (पृ० १-१५)

तत्र कर्तृप्रशंसा नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० १-७)

विषयानुक्रमः

मङ्गलाचरणम्, माहेश्वर-परशिव-भरत-ब्रह्म-सङ्गीतविद्यानां स्तुतिः ...	श्लोकाङ्काः
ग्रन्थकृद्वंशवर्णनम्, आत्मप्रशंसा च ...	१-५
पूर्ववृत्तिग्रन्थकृतां नामस्मरणम् ...	६-३८
ग्रन्थप्रशंसा ...	३९, ४०
सुधियां सहृदयानाञ्चाश्रयणम् ...	४१-४५
पुनर्ग्रन्थप्रशंसा ...	४६, ४७
पुनरुक्तिदोषनिवारणम् ...	४८-५०
	५१

आरम्भसमर्थनं नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ८-१०)

प्रस्तुतशास्त्रारम्भसमर्थनम् ...	१
धर्मशास्त्रविरोधान्नारम्भणीयमिति पूर्वपक्षः ...	२-६
धर्मशास्त्रविरोध-परिहारः, प्रस्तुतशास्त्रस्य प्रवृत्तिनिवृत्तिप्रयोजकत्वप्रतिपादनञ्चे- त्युत्तरपक्षः ...	७-१३
नाट्यशास्त्रस्य पञ्चमवेदत्वम्, उपवेदत्वम्, वेदत्वं वा ...	१४-१६
नाट्यधर्म उदात्तादिः, नाट्यः, श्रुतिः, स्वरः ...	१७-१९
वेदाङ्गत्वेन नाट्यशास्त्रस्य प्रामाण्यम् ...	२०-२२
स्मृतौ नृत्यगीतनिषेधस्य परिहारः ...	२२-२८
पौराणिकमतानुसारेणाष्टप्रमाणग्रहणम् ...	२९, ३०

संगीतस्तुतिर्नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ११)

विषयोपक्रमः ...	१
गीतस्य महिमवर्णनम् ...	२-५

अनुक्रमणिका नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० १२-१५)

ग्रन्थकृत्प्रशंसा ...	१
समष्टिव्यष्टिभावेन सङ्गीतशब्दस्यार्थः ...	२
विषयानुक्रमस्योपक्रमः ...	३
ब्रह्मणा वेदचतुष्टयात् पाठ्यावेर्ग्रहणम् ...	४
पाठ्यस्य वाक्यात्मकत्वम् ...	५, ६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

ग्रन्थे पञ्चरत्नकोशानां, प्रतिकोशं चतुश्ल्लासानां, प्रत्युल्लासं चतुष्परीक्षणानां च स्थितिवर्णनम्	...	...	...	७, ८
पाठ्य-गीत-वाद्य-नृत्य-रस-रत्नकोशान्तर्गतोल्लासानां नामस्मरणम्	...	...	...	९-१३
पाठ्यरत्नकोशान्तर्गतोल्लासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	१४-१८
गीतरत्नकोशान्तर्गतोल्लासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	१८-२२
वाद्यरत्नकोशान्तर्गतोल्लासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	२३-२६
नृत्यरत्नकोशान्तर्गतोल्लासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	२७-३०
रसरत्नकोशान्तर्गतोल्लासानां परीक्षणनामानि	...	...	...	३१-३६
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	३७

द्वितीयः पदोल्लासः (पृ० १६-३४)

तत्र पदं नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० १६-१८)

ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	१
संस्कृतप्राकृतभेदेन पाठ्यस्य द्विविधत्वम्	...	...	...	२
संस्कृतपाठ्यस्याङ्गानि नामाख्यातादीनि	...	...	...	३, ४
शब्दलक्षणम्	...	...	...	५
पञ्च शब्दगुणाः	...	...	...	६
पञ्चविधः शब्दविधिः	...	...	...	७
शब्दस्याधिष्ठानम्, स्वभावः, गुणश्च	...	...	...	८, ९
मुख्यः, लाक्षणिकः, व्यञ्जकश्चेति त्रिविधः शब्दः	...	...	...	१०, ११
शब्दशक्तित्रयम्—अभिधा, लक्षणा, व्यञ्जनेति	...	...	...	१२
त्रिविधा मुख्यशब्दाः—रूढ-यौगिक-योगरूढाश्च	...	...	...	१२-३२
उपसंहारः, ग्रन्थकृतप्रशंसा च	...	...	...	३२, ३३

वाक्यं नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० १६, २०)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
वाक्यलक्षणम्	...	...	...	२
पदम्, निबद्धं चूर्णमिति तस्य द्विविधत्वम्	...	...	...	३-६
वर्णवर्गेषु देवताः, तेषां फलानि च	...	...	...	७, ८
प्राकृतलक्षणम्, तत्र तद्भूत-तत्सम-वेशी-भेदेन त्रिविधत्वम्	...	...	...	९-१३
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	१४

संज्ञा नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० २१-२६)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
संगीतलक्षणम्, मार्गवेशीभेदेन संगीतस्य द्विविधत्वम्	...	...	...	२-४
छन्दोऽलंकार-स्वर-ध्रुतीनां लक्षणम्	...	...	...	५-८
स्वरस्य प्रकृति-विकृति-निरूपणम्	...	...	...	९

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

ग्राम-मूर्च्छना-शुद्धतान-कूटतान-प्रस्तार-लक्षणम्	...	...	१०-१३
स्वरसाधारण-जातिसाधारण-कथनम्	...	...	१४
वर्ण-अलंकार-लक्षणम्	...	...	१४-१७
शुद्धजाति-विकृतजाति-लक्षणम्	...	...	१७-१९
ग्रह-अंश-न्यास-अपन्यास-विन्यास-संन्यास-वादि-विवादि-संवादि-अनुवादि-ओडुव- षाडव-अल्पत्व-बहुत्व-अन्तरमार्ग-लक्षणम्	...	...	१९-२७
लिपौ मन्द्र-तार-प्लुतानां चिह्नानि, मन्द्र-तार-लक्षणञ्च	...	...	२८, २९
स्वरसाधारणम्, जातिषु तस्य स्थितिः	...	...	३०, ३१
गीतिलक्षणम्	...	...	३२
रागलक्षणम्, ग्रामराग-उपराग-भाषाराग-विभाषा-अन्तरभाषाणामपि लक्षणम्	...	...	३३-३७
मुख्या, स्वराख्या, देशाख्येति त्रिविधा भाषा, उपरागजा भाषा च	...	...	३७, ३८
शुद्ध-भिन्न (चतुर्विध) रागाङ्ग-भाषाङ्ग-क्रियाङ्ग-उपाङ्ग-रागाणां लक्षणम्, रागाङ्गादीनां देशीरागत्वम्	...	...	३९-४३
वाग्गेयकारलक्षणम्	...	...	४४
गान्धर्वः, स्वरादिः, गान्धर्वम्—एतेषां लक्षणम्	...	...	४५-४८
गान्धर्वे गीतवाद्यस्य अलातचक्रप्रतिमयोजनम्	...	...	४९
गमक-वाग-स्थाय-भजन-लक्षणम्	...	...	५०, ५१
रागाल्पिलक्षणम्, वृन्दलक्षणञ्च	...	...	५१-५३
रागस्य दशलक्षणस्मरणम्	...	...	५४, ५५
निबद्धगीतम्, तस्यावयवो धातुश्च	...	...	५६
तालप्रमाणे लघुगुरुप्लुताः, तेषां देवतादिचिह्नानि च	...	...	५७-५९
ताललक्षणम्	...	...	६०
मात्रा-कला-प्रमाणकथनम्	...	...	६१
लय-यति-लक्षणम्	...	...	६२
तत-मुषिर-अवनद्ध-घन-वाद्योदाहरणम्	...	...	६३
पाट-वाद्य-करण-धातु-वृत्ति-लक्षणम्	...	...	६४-६७
सञ्च-कोण-दण्ड-लक्षणम्	...	...	६८
वाद्यप्रबन्धलक्षणम्	...	...	६९
अभिनयलक्षणम्, आङ्गिक-वाचिक-सात्त्विक-आहार्यभेदेनाभिनयस्य चतुर्विधत्वम्	...	...	७०-७२
शाखा-अङ्कुर-नृत्तभेदेन आङ्गिकाभिनयस्य त्रैविध्यम्, तेषां लक्षणञ्च	...	...	७३-७७
नाट्य-नृत्य-नृत्त-लक्षणम्	...	...	७७-७९
लास्यताण्डवभेदेन नाट्यादित्रितयस्य द्विविधत्वम्	...	...	८०-८२
मतान्तरेण विषम-विकट-लघुभेदेन नृत्यस्य त्रैविध्यम्	...	...	८३-८५
नाट्यशब्दस्य लक्षणया नर्तने वर्तनम्	...	...	८५-८७
नाट्यधर्मी लोकधर्मी चेति द्विविधा नाट्यप्रक्रिया	...	...	८८-९१

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

अङ्ग-प्रत्यङ्ग-उपाङ्ग-कथनम्	...	...	...	९९, १००
मुखराग-करण-अङ्गहार-रेचक-चारी-मण्डल-स्थान-लक्षणम्	...	...	...	१००-०६
वृत्तिलक्षणम्	...	...	...	१०७
न्याय-रेखा-गौण्डली-लक्षणम्	...	...	...	१०७-०९
नृत्याचार्य-लक्षणम्, वृन्दं पद्धतिश्च	...	...	...	१०९, १०
प्रेरणी-नट-नर्तकलक्षणम्	...	...	...	१११, ११२
रसलक्षणम्	...	...	...	११२
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	११३

परिभाषा नाम चतुर्थं परोक्षणम् (पृ० ३०-३४)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
जातिषु तार-मन्द्र-मर्यादानिरूपणम्	...	...	...	२-४
षाडव-औडुव-लक्षणम्	...	...	...	५, ६
एककल-द्विकल-चतुष्कल-तालेषु चित्र-वार्तिक-दक्षिण-मार्गाणां, मागधी-संभावित- पृथुला-गीतीनां च स्थितिः	...	...	...	७-९
अंशस्वरोपगतरसस्य सर्वजातिषु स्थितिः	...	...	...	९
जन्यरागाणामंशस्य जनकजातिषु स्थितिः	...	...	...	१०
रूपके मेलापक-आभोग-ध्रुव-अन्तराणां प्रयोगनियमः	...	...	...	१०-१३
काले तालमानस्य विधानम्	...	...	...	१४
मत्तकोकिलायां निरूपितस्य धात्वादिवादनस्य एकतन्त्रीमुख्यवीणासु यथा- यथमुपयोगित्वम्	...	...	...	१५
एकतन्त्र्यामुद्दिष्टस्य वादनस्य नकुलादिवीणासु उपयोगः, वीणावादनविधेर्वेणावतिदेशः	...	...	...	१६
मानतालयुक्तं वीणावादनं तद्विहितञ्च	...	...	...	१७, १८
संगीतस्य लक्ष्यप्रधानत्वाल्लक्ष्यानुसारिणी लक्ष्माविरोधिनी च व्याख्या कर्तव्या इति प्रतिपादनम्, तत्र रागलक्षणस्य दृष्टान्तः	...	...	...	१८-२२
नर्तनारम्भविधिनिरूपणम्	...	...	...	२३
करण-अङ्गहार-चारी-अङ्गोपाङ्गनय-करव्यापार-विधिनिरूपणम्	...	...	...	२४-२९
उत्तम-मध्यम-अधम-पात्रेषु अभिनयविधिः	...	...	...	३०, ३१
बाहुहस्ताभिनयनिरूपणम्	...	...	...	३१-३५
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	३६, ३७

तृतीयश्छन्दच्छासः (पृ० ३५-५१)

अनुष्टुब् नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ३५-३७)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
प्रबन्धानां मूलभूतच्छन्दसां निरूपणोपक्रमः	...	...	...	२
वर्णगण-लक्षणम्, तेषां देवताः फलानि च	...	...	...	३-५
मात्रिकगणलक्षणम्	...	...	...	६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

षड्विंशतिश्छन्दोजातयः, मालावृत्तं च	...	...	७-१०
लघु-गुरु-नियमः	...	...	११-१४
यतिलक्षणम्	...	...	१४
पादलक्षणम्	...	...	१५
उक्ता-अत्युक्ता-मध्या-प्रतिष्ठा-जातिषु श्री-स्त्री-नारी-कन्याश्छन्दांसि	...	...	१६, १७
अत्युक्ता-मध्या-प्रतिष्ठा-भेदाः	...	...	१७, १८
समासमभेदेन द्विधा अनुष्टुप्	...	...	१९
चित्रपदा-विद्युन्माला-प्रमाणिका-नाराच-वक्त्रानुष्टुप्-पथ्यावक्त्र-विपुलादि-लक्षणम्	...	...	१९-२१
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	२२

वृत्तं नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ३८-४१)

मङ्गलाचरणम्	...	...	१
वर्णमात्राभेदेन वृत्तस्य द्विविधत्वम्, तत्र प्रतिभेदं सम-अर्द्धसम-विषम-भेदाः	...	...	२

नवाक्षरपादादारभ्य षड्विंशत्यक्षरावधिवृत्तानां लक्षणानि—भद्रिका, मत्ता, इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा, रथोद्धता, स्वागता, शालिनी, दोषकम्, इन्द्रवंशा, वंशस्थम्, पञ्चचामरम्, द्रुतविलम्बितम्, तोटकम्, भुजङ्गप्रयातम्, स्रग्विणी, प्रहर्षिणी, वसन्ततिलका, मालिनी, वृषभुजगविलसितम्, शिखरिणी, हरिणीपदम्, चित्रलेखा, शार्दूलविक्रीडितम्, सुवदना, स्रग्धरा, मद्रकम्, चित्रकम्, ललितलता, हरिणशिशुनयना, भुजङ्गविजृम्भितम्, सततगतिः (पृ० ३८-४०)

दण्डकवृत्तानां नामलक्षणोदाहरणम्—चण्डवृद्धि (वृष्टि)-अर्ण-अर्णव-व्याल-जीमूत-लीलाकर-उद्दाम-शङ्ख-मालावृत्त-पन्नग-वम्भोलि-हेलावलि-मालती-केलि-कङ्कलि-लीलाविलास-चण्डकाल-सिंहविक्रान्त-मेघमाला-भक्तमातङ्ग-कुसुमास्तरण-सिंहविक्रीड-अनङ्गशेखर-अशोकपुष्पमञ्जरी-भुजङ्गविलास-उत्कलिकादीनि	...	...	३-१४

ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	१५

आर्यावलोकनं नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ४२-४६)

मङ्गलाचरणम्	...	...	१
आर्यालक्षणम्	...	...	२
आर्याभेदाः—युक्ता-पथ्या-मुखचपला-जघनविपुला-महाविपुलादयः	...	...	३-६
आर्याभेदप्रस्तारसंख्या	...	...	७-११
गाथालक्षणम्	...	...	१२
गीतिनिरूपणोक्तम्	...	...	१३
गीतिभेदाः—आर्यागीतिः, उपगीतिः, उद्गीतिः, इत्यादिभेदानामानन्त्यम्	...	...	१४
गीतिषु मात्रासंख्या, लघुगुरुनियमश्च	...	...	१५-१७

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

वसन्तोत्सवबन्धः (खञ्जकभेदः); द्विभङ्गिः (शीर्षकभेदः); त्रिभङ्गिः (शीर्षकभेदः); कर्पूरद्विपदी, भ्रमरपदम्, कुङ्कुमः, गरुडपदम्, हरिणी-पदम्, कमलाकरम्, भ्रमररुतम्, रत्नकणिका, कुङ्कुमतिलकावली, कदलीपत्रम्—इति द्विपदीभेदाः—एतेषां नामोदाहरणम्, कतिपयानां लक्षणानि च ...	१८-२३

खञ्जकम्, उपखञ्जकम्, खञ्जिका, अवलम्बकः, त्रिभङ्गिः, इति छन्दसां लक्षणानि वस्तुकम्, रासः, मात्रापञ्चपदी, दोहकम्, वस्तु, रङ्गा, वस्तुवदनकम्, उप-वदनकम्, वदनकम्, अडिलाः, श्रीधवलम्, यशोधवलम्, कीर्तिधवलम्, गुणधवलम्, मङ्गलम्, धवलमङ्गलम्, उत्साहः, हेला, इति (प्रायोऽपभ्रंशे प्रयुक्तानां) छन्दसां नामलक्षणानि ...	२४-२६

कम्बडकम् (कडकम्?), ध्रुवा; द्विपदी, चतुष्पदी, षट्पदी, इति ध्रुवाभेदाः, एतेषां लक्षणानि ...	२७-३९

चतुष्पदी-भेदाः—अर्धसमा, सर्वसमा, व्यामिश्रा (अन्तरसमा), संकीर्णा च तत्र अन्तरसमान्तर्गताः पञ्चपञ्चाशद्भेदाः, तद्व्यत्यये पुनः पञ्चपञ्चाश-द्भेदाः ... (पृ० ४६, ४७)	४०-५०

शुद्धद्विपदी, मात्राद्विपदी, गणद्विपदी, मानवी, चन्द्रिका, उपगन्धर्वकम्, संगीतम्—इति द्विपदीभेदाः; घृतिः, तारा, कलहंसः—इति वाणिकवृत्त-भेदाः; पड्डी, रासकः—इति मात्रिकच्छन्दोभेदाः, एतेषां नामलक्षणानि	५२-५९

रासलक्षणम् ...	५९
शिक्षाद्विपथकस्य नवभेदाः सारसादयः ...	६०-६२
त्रिपदी-चतुष्पदी-षट्पदी-वस्तुलक्षणम् ...	६३-६६
विषयोपसंहारः ...	६७
ग्रन्थकृतप्रशंसा ...	६८

प्रस्तारपरिपाटी नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ५०, ५१)

मङ्गलाचरणम् ...	१
प्रस्तारविधिः, नष्टोद्दिष्टविधिश्च ...	२-७
ग्रन्थकृतप्रशंसा ...	८

चतुर्थोऽलंकारोल्लासः (पृ० ५२-७०)

तत्र उद्देशो नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ५२)

मङ्गलाचरणम् ...	१
षट्त्रिंशल्लक्षणनामोदाहरणम् ...	२-७
चतुरलंकारनामोदाहरणम् ...	८
प्रबन्धेषु लक्षणानामलंकाराणाञ्च विधानम् ...	९
ग्रन्थकृतप्रशंसा ...	१०

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

लक्षणं नाम	द्वितीयं परीक्षणम्	(पृ० ५३-६२)	
मङ्गलाचरणम्	...	...	१
विषयोपक्रमः	...	...	२
विभूषणम्—	लक्षणोदाहरणे	...	३, ४
शोभा	"	...	५, ६
अभिमानः	"	...	७, ८
अक्षरसंगतिः	"	...	९, १०
प्रोत्साहनम्	"	...	११, १२
उदाहरणम्	"	...	१३, १४
निष्कर्षम् (तथ्यातथ्यविभेदेन तस्य द्विविधत्वम्)	...	...	१५-१७
गुणकीर्तनम्—	लक्षणोदाहरणे	...	१८, १९
गुणानुवादः	"	...	२०, २१
अतिशयः	"	...	२२, २३
हेतुः	"	...	२४, २५
सारूप्यम्	"	...	२६, २७
सिद्धिः	"	...	२८, २९
पदोच्चयः	"	...	३०, ३१
आक्रन्दः	"	...	३२, ३३
मिथ्याध्यवसायः	"	...	३४, ३५
प्रियोक्तिः	"	...	३६, ३७
आशीः	"	...	३८, ३९
प्राप्तिः	"	...	४०, ४१
पदवात्तापः	"	...	४२, ४३
संशयः	"	...	४४, ४५
अर्थानुवृत्तिः	"	...	४६, ४७
कार्यम्	"	...	४८, ४९
निर्भासनम्	"	...	५०
आख्यानम्	"	...	५१
याच्ञा	"	...	५२, ५३
युक्तिः	"	...	५४, ५५
अनुनीतिः (अनुनयः)	"	...	५६
दृष्टान्तः	"	...	५७, ५८
प्रतिषेधः	"	...	५९
क्षमा	"	...	६०, ६१
पृच्छा	"	...	६२, ६३

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

मनोरथः	लक्षणोदाहरणे	...	...	...	६४, ६५
उपपत्तिः	"	...	...	...	६६
कपटम्	"	...	...	...	६७
परिदेवनम्	"	...	...	...	६८, ६९
रसानुकूल्येन लक्षण-प्रयोग-विधानम्		...	...	...	७०
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	...	७१

शब्दालङ्कारो नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ६३, ६४)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	...	१
पूर्वमर्थालंकाराणां निरूपणोपक्रमः	...	...	...	...	२
उपमा-लक्षणम्, तद्भेदाश्च	...	...	...	...	३-९
दीपक-लक्षणम्	...	...	...	...	१०
रूपक-लक्षणम्, तद्भेदाश्च (चत्वारः)	...	...	...	...	११, १२
यमक-लक्षणम्, तद्भेदाश्च (अष्टौ)	...	...	...	...	१३-१६
अनुप्रास-लक्षणम्	...	...	...	...	१७
रूपके अलंकाराणां रसानुरूपप्रयोगविधानम्	...	...	...	...	१८
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	...	१९

गुणदोषनाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ६५-७०)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	...	१
वचोभङ्गायां गुणदोषाणां महत्त्वम्	...	...	...	...	२
वशदोषाणां नामलक्षणोदाहरणम्—गूढार्थम्, अर्थान्तरम्, एकार्थम्, भिन्नार्थम्, अभिप्लुतार्थम्, न्यायादपेतम्, विषमम्, विसन्धि, अर्थविहीनकम्, शब्दच्युतम्	...	...	...	...	३-९
वशगुणानां नामलक्षणोदाहरणम्—प्रसादः, इलेषः, समता, माधुर्यम्, ओजः, समाधिः, अर्थव्यक्तिः, उदारत्वम्, कान्तिः, सुकुमारता	...	...	...	...	१०-२२
रसानुरोधेन लघुगुर्वक्षरसंघटनस्य छन्दःप्रयोगस्य च विधानम्	...	...	...	...	२३, २४
पदबन्धेषु लालित्यस्य विधानम्	...	...	...	...	२५
पाठ्यस्य गुणाः	...	...	...	...	२६
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	...	२७, २८

द्वितीयो गीतरत्नकोशः (पृ० ७१-६२३)

तत्र प्रथमः स्वरोल्लासः (पृ० ७१-२६२)

तत्र स्थानादि नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ७१-१६०)

विषयानुक्रमः

स्थानकानि—१ (प्रथमं प्रकरणम् पृ० ७०-७४)	श्लोकाङ्काः (१-२७)
गीतस्य पाठ्यात्मकत्वम्, वाद्यनृत्याभ्यां तस्य प्राधान्यञ्च	१
मङ्गलाचरणम्, शिव-नाद-स्तुतिः	२-४
वर्ण-पद-वाक्यद्वारेण नादस्य लोकव्यवहारसिद्धिजनकत्वम्	५
आहतानाहतभेदेन नादस्य द्वैविध्यम्, अनाहतनादस्य रक्तिशून्यत्वम्, आहत- नादस्य रक्तिजनकत्वेन भुक्तिमुक्तिप्रदत्वम्	६-८
आहतनादस्योत्पत्तिक्रमः, षट्चक्रादीनि, तेषां स्थानानि च	८-१६
सूक्ष्मादिभेदेन नादस्य पञ्चविधत्वम्	१७-१९
नादशब्दस्य व्युत्पत्तिः	२०-२३
नादस्य स्थानत्रयम्, प्रतिस्थानं द्वाविंशतिप्रकारत्वम्, मतान्तरेण षट्षष्टि- स्थानकानि च	२४, २५
नादस्य मन्द्रमध्यतारभेदानां देहे वीणायाञ्च वर्णनम्	२५-२७
श्रुतिप्रकरणम्—२ (पृ० ७४-८२)	(२८-१२७)
श्रुतिशब्दस्य व्युत्पत्तिः	२८, २९
श्रुतिलक्षणम्, हृत्कण्ठमूर्धस्थितनाडीनां प्रतिस्थानं द्वाविंशतिसंख्यया सह श्रुति- संख्यायाः संगतिश्च	२९-३२
श्रुतीनां संख्यामधिकृत्य द्विविधत्व-त्रिविधत्व-चतुर्विधत्व-आनन्त्य-षट्षष्टित्व- एकत्व-नानात्व-प्रभृति-पक्षनिरूपणानन्तरं द्वाविंशतित्वपक्षसमर्थनम्	३३-६६
द्विविधं श्रुतिमण्डलम्	६७-६९
प्रतिस्वरोपगतश्रुतिनामानि (कान्तादीनि)	७०-७३
श्रुतिजातयः, तासां प्रतिस्वरं व्यवस्था च	७४-७८
श्रुतिजातीनां भेदाः (तीव्राद्यभिधाः)	७९-८२
तीव्रादिश्रुतीनां स्वरस्थितिः	८३-८६
श्रुतेर्मानम्	८७-८९
श्रुतिज्ञानप्रयोजनम्	९०-९४
चतुःसारणा-निरूपणम्	९५-११४
सारणानां प्रयोजनम्, तत्र पूर्वपक्ष उत्तरपक्षश्च	११५-२२
श्रुतीनां रञ्जकत्वम्, तासां पूर्णापूर्णत्वे गातृश्रोत्रोर्मनसः प्रमाणत्वम्	१२३, २४
दारव्यांवी णायां समुदायः	१२५, २६
शारीरवीणायां सङ्ग्रहः	१२७

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

स्वरप्रकरणम्—३ (पृ० ८२-९४)

(१२८-२६८)

स्वरशब्दस्य व्युत्पत्तिः, तल्लक्षणम्, तच्छक्तिचतुष्टयञ्च	...	१२८-३३
शब्दभात्रस्य स्वरत्वमिति मतान्तरकथनम्	...	१३३, ३४

श्रुतिस्वरसम्बन्धमधिकृत्य स्वरस्य श्रुतिसमारब्धत्वम्, श्रुतिसमहस्वरूपत्वम्,
श्रुतिः पृथक्स्वरूपत्वम्; स्वरश्रुत्योः व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावः, विवर्त्तः,
समुच्चयः; स्वरस्य श्रुतेरनुस्वनत्वम्—इति पूर्वपक्षाः; उत्तरपक्षे तेषां
निराकरणञ्च

१३४-७८

प्रकारान्तरेण स्वरलक्षणम्	...	१७८-८१
अधिष्ठानभेदेन द्विधाः स्वराः (वैष्णाः शारीरादयः)	...	१८१-८५
स्वरनाम्नां निरुक्तानि, तदुत्पत्तेः स्थानक्रमौ च	...	१८६-९६
स्थानभेदेन स्वराणां त्रैविध्यम्	...	१९७
शुद्धाशुद्धभेदेन स्वराणां द्विधा विभाजनम्	...	१९८
द्वावशविकृतस्वरेषु श्रुतिविभाजनक्रमः	...	१९९-२११
सप्तस्वराणां मयूराद्युच्चारयितारः	...	२१२

वादि-संवादि-अनुवादि-विवादि-भेदेन चतुर्विधाः स्वराः—तेषां साङ्गोपाङ्गविवेचनम्,
तत्र स्वरसंवादः, संवादस्वरस्य लोप्यालोप्यत्वम्, संवादिनोऽनेकत्वैकत्व-पक्ष-
विवेचनम्, संवादविधायकत्वे समानासमानश्रुतीनां स्वराणां विवेचनम्,
विवादिनिरूपणम्, रागरक्तौ वादि-संवादि-विवादि-स्वराणां स्थानञ्च

२१३-५८

स्वराणां वंश-जाति-वर्णादि-कथनम्	...	२५९-६७
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	२६८

ग्रामप्रकरणम्—४ (पृ० ९४-९८)

(२६९-३१६)

मङ्गलात्ररणम्	...	२६९
स्वरसमूहनिरूपणोपक्रमः	...	२७०
षड्जग्रामलक्षणम्	...	२७१-८०
मध्यमग्रामलक्षणम्	...	२८१, ८२
षड्जमध्यमग्रामयोर्देवको धैवतो, न तु पञ्चमः	...	२८३, ८४
उभयग्रामे लोपविधिः	...	२८५-९४
ग्रामत्रये प्रतिग्रामं मुख्यत्वम्	...	२९५, ९६

शास्त्रारग्रामलक्षणम्, षड्जमध्यमग्रामावेव सुज्ञेयाविति मूर्च्छानाशयत्वेन

तद्वोनिरूपणम्	...	२९७-३०९

जगदीश्वरसविधिः	...	३१०-१४

अनयोर्देवते कालश्च	...	३१५, १६

ग्रामत्रयस्यैकौष्ठिकाः

(पृ० १९)

विषयानुक्रमः

मूर्च्छनाप्रकरणम्—५ (पृ० ६८-१२६)

श्लोकाङ्काः
(३१६-४११)

षड्जमध्यमग्रामयोर्मूर्च्छनानामानि ...	...	...	३१६-२१
ग्रामद्वयस्यमूर्च्छनानामुदाहरणम् (कोष्ठके) ...	...	पृ० १००	
षड्जग्रामस्य सकाकलिमूर्च्छनाः ...	...	" १०१-०२	
मध्यमग्रामस्य सकाकलिमूर्च्छनाः ...	...	" १०२	
मध्यमग्रामान्तरमूर्च्छनाः ...	...	" १०२-०३	
षड्जग्रामान्तरमूर्च्छनाः ...	...	" १०३	
षड्जग्रामकाकल्यन्तरमूर्च्छनाः ...	...	" १०३-०४	
मध्यमग्रामकाकल्यन्तरमूर्च्छनाः ...	...	" १०४	
उभयग्रामिकशुद्धमूर्च्छनाप्रस्तारक्रमः ...	...	" १०४-०७	
उभयग्रामिकसकाकलिमूर्च्छनाप्रस्तारक्रमः ...	...	" १०८-१२	
उभयग्रामिकसान्तरमूर्च्छनाप्रस्तारक्रमः ...	...	" ११२-१७	
उभयग्रामिकसान्तरकाकलिमूर्च्छनाप्रस्तारक्रमः ...	...	" ११७-२२	
उत्तरमन्द्रिकादिमूर्च्छनानामारम्भविधिः ...	...	...	३२२-३३
मूर्च्छनानां चतुर्वशत्वसमर्थनम् ...	...	...	३३४-३८
शुद्ध-सकाकलि-सान्तर-सकाकल्यन्तरभेदेन चतुर्धा मूर्च्छनास्तासां			
षट्पञ्चाशत्संख्या च ...	...	...	३३९-४४
तासां मूलक्रमभेदाः, तैर्भेदैः कूटतानानां मितिनिर्देशश्च ...	...	...	३४५-५२
मतङ्गोक्ता द्वादशस्वरमूर्च्छनाः, तन्मतस्य निराकरणञ्च ...	...	...	३५२-६५
पूर्णा, षाडवा, औडुवा, साधारणा, इति चतुर्विधा मूर्च्छना ...	...	...	३६५, ६६
तत्र षाडवौडुवभेदानां तानापेक्षया विविक्तस्वरूपत्वम् ...	...	...	३६७, ६८
मूर्च्छनाविवेचने उपायान्तरनिरूपणोपक्रमः ...	...	...	३६९
स्वरसंज्ञाभेदेनोभयग्रामिकमूर्च्छनयोरन्यतरत्वम् ...	...	...	३७०-९४
षाडवित-औडुवित-साधारणकृत-मूर्च्छनानां स्वरूपनिरूपणम्, तत्र साधारणकृत- सन्दर्भे मूर्च्छनान्यत्वे भावान्यत्वस्य हेतुत्वप्रतिपादनम् ...	...	...	३९५-४०३
मूर्च्छनानां संख्योदाहरणम् ...	...	...	४०४-०५
उभयग्रामिकमूर्च्छनानां देवताः ...	...	...	४०६-०८
मूर्च्छनानां नारदोक्तनामानि ...	...	...	४०८-११

तानप्रकरणम्—६ (पृ० १२६-६०)

(४१२-५६६)

तानशब्दस्य व्युत्पत्तिः, शुद्धकूटभेदेन तानस्य द्विधा विभाजनञ्च ...	...	...	४१२
शुद्धतानलक्षणम्, मूर्च्छनापेक्षया तस्य विविक्तस्वरूपत्वम् ...	...	...	४१२-१५
शुद्धतानानां भरतमतेन चतुरशीतिसंख्याग्रहणम्, तत्र विकृतस्वरलोपेन संख्यावृद्धौ विप्रतिपत्तिश्च ...	...	...	४१६-१९
तेषां षाडवौडुवभेदेन द्विविधत्वम्, शुद्धकूटभेदेन च पुनरवान्तरविभाजनम्, तत्र शुद्धकूटयोः स्वरूपभेदः ...	...	...	४२०-२३
शुद्धतानेषु नष्टोद्दिष्टविधेरुदाहरणम् ...	...	...	४२४-३७

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

ग्रामद्वयस्थशुद्धतानानां स्वरूपसंख्यादाहरणम्	...	...	४३७-४३
शुद्धतानानां प्रस्तार-लेखनविधिः	...	...	४४३-४५
” प्रस्तारक्रमः	...	...	(पृ० १३२-३८)
तत्र षड्जग्रामे षड्जवर्जिताः सप्तषाडवतानाः (कोष्ठके)	”	”	१३२
” ” ऋषभ ” ” ” ”	”	”	१३३
” ” पञ्चम ” ” ” ”	”	”	१३३
” ” निषाद ” ” ” ”	”	”	१३४
तत्र मध्यमग्रामे षड्जवर्जिताः सप्तषाडवतानाः (कोष्ठके)	”	”	१३४
” ” ऋषभ ” ” ” ”	”	”	१३५
” ” गान्धार ” ” ” ”	”	”	१३५
तत्र षड्जग्रामे षड्जपञ्चमहीनाः सप्त औडुवतानाः (कोष्ठके)	”	”	१३६
” ” निषादगान्धार ” ” ” ”	”	”	१३६
” ” ऋषभपञ्चम ” ” ” ”	”	”	१३७
” मध्यमग्रामे धैवतर्षभ ” ” ” ”	”	”	१३७
” ” गान्धारनिषाद ” ” ” ”	”	”	१३८
लोप्यस्वरानुरोधेनानेकतानानामेकत्वापत्तिरिति पूर्वपक्षं निराकृत्य तत्र			
भिन्नत्वप्रतिपादनम्	...	...	४४६-५२
शुद्धतानानां यज्ञनामानि	...	...	४५३-७५
यज्ञनामाभिहिततानानां तत्तद्यज्ञफलहेतुत्वम्	...	...	४७६-९३
कूटतानलक्षणम्	...	...	४९३, ९४
कूटतानानां गणना	...	...	४९५, ५३७
तेषां स्वरूपपरिज्ञानोपायः	...	...	५३८-४४
तेषां प्रास्तारिक-संख्या-प्राप्त्युपायः	...	...	५४५-४७
ग्रामद्वयस्थमूर्च्छना अनुसृत्य चतुर्दशलक्ष्ममेरुनिर्माणविधानम्	...	...	५४७-५५
तत्र चतुर्दशलक्ष्ममेरवः	...	...	(पृ० १४८-५५)
शुद्ध-सान्तर-सकाकलि-सकाकल्यन्तर-मूर्च्छनाभेदानां कूटतानेषु स्थितिः	...	...	५५६-५८
रागसमुद्रे तानानां तरङ्गवत् स्थितिः	...	...	५५८, ५९
कूटतानानां पूर्णार्णभेदाः	...	...	५५९, ६०
प्रतिमूर्च्छनं प्रस्तारसंख्याविन्यासविधिः	...	...	५६०-६२
कूटतान-प्रस्तारविधिः	...	...	५६३-६५
तत्र कतिपयप्रस्तारोदाहरणम्	...	...	(पृ० १५६, ५७)
लक्ष्ममेरुनिर्माणविधिः	...	...	५६६-७१
लक्ष्ममेरौ नष्टविधिः	...	...	५७१-७५
लक्ष्ममेरावुद्दिष्टविधिः	...	...	५७६-७८
आधिक्याद्यपूर्णतानानां पूर्णार्ण च संख्या	...	...	५७९-८२
प्रकारान्तरेण लक्ष्ममेरुं विना नष्टोद्दिष्टविधिनिरूपणम्, उपसंहारश्च	...	...	५८३-९९

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

साधारणं नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० १६१-६७)

ग्रन्थकृतप्रशंसा, विषयोपक्रमश्च	...	...	...	१
साधारण-लक्षणम्, स्वरसाधारणं जातिसाधारणञ्चेति साधारणस्य द्विविध्यम्				२, ३
स्वरसाधारणस्य चतुर्विधत्वम्—काकलिसाधारणम्, षड्जसाधारणम्, अन्तरसाधारणम्, मध्यमसाधारणमिति	...	...	...	४-८
स्वरसाधारणलक्षणम्	...	...	...	९
केषाञ्चिन्मतानुसारेण षड्जमध्यमग-कैशिक-स्वरसाधारणकथनम्	...	...	...	१०-१२
ग्रामसाधारणनिरूपणम्	...	...	...	१३-१६
काकल्यन्तरप्रयोगनियमः	...	...	...	१६-२०
काकलिशब्दस्य व्युत्पत्तिकथनम्	...	...	...	२१
षड्जसाधारणस्य षड्जग्रामे, मध्यमसाधारणस्य मध्यमग्रामे नियमनम्	...	...	...	२२-२८
द्विविधकैशिकस्वरसाधारणसमर्थनम्	...	...	...	२९-३५
जातिसाधारणलक्षणम्	...	...	...	३६-३८
श्रुतिसाधारणम्, स्वरसाधारणात् तस्यापृथक्त्वम्	...	...	...	३९-४६
कैश्चित् तानसाधारणमुक्तमित्युदाहृत्य तन्मतस्य खण्डनम्	...	...	...	४७-४९
अन्तरकाकलिनौ विवादिनाविति पूर्वपक्षस्य समाधानम्, अन्तरकाकलिनौ मध्यमषड्जाभ्यां न भिन्नाविति सिद्धान्तस्थापनञ्च	...	...	...	५०-८४
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	८५

वर्णालंकारनाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० १६८-८२)

ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	१
वर्णलक्षणम्, स्थायि-आरोहि-अवरोहि-संचारि-वर्णभेदाः, तेषां लक्षणम्, तत्र संचारिविषये पूर्वपक्षसमाधानञ्च	...	...	...	२-१९
गानक्रियायामलंकाराणां महत्त्वम्	...	...	...	२०-२३
वर्णभेदानुसारेणालंकाराणां चतुर्विध्यम्	...	...	...	२४-२६
स्थायिवर्णगतसप्तालंकाराः—१ प्रसन्नादिः, २ प्रसन्नान्तः, ३ प्रसन्नाद्यन्तः, ४ प्रसन्नमध्यः, ५ क्रमरेचितः, ६ प्रस्तारः, ७ प्रसादश्चेति	...	...	...	२७-३७
आरोहिवर्णगतद्वादशलंकाराः—१ विस्तीर्णः २ निष्कर्षः ३ बिन्दुः ४ अम्युच्चयः ५ हसितः ६ प्रेङ्खितः ७ आक्षिप्तः ८ सन्निप्रच्छादनः ९ उद्गीतः १० उद्वाहितः ११ त्रिवर्णः १२ वेणिसंचेति	...	...	...	३८-५९
अवरोहिवर्णगतद्वादशलंकाराः—(आरोहिगता एव) ...	...	...	...	६०-६३
संचारिवर्णगतपञ्चविंशतिरलंकाराः—१ मन्द्रादिः २ मन्द्रमध्यः ३ मन्द्रान्तः ४ प्रस्तारः ५ प्रसादः ६ व्यावृत्तः ७ स्थलितः ८ परिवृत्तः ९ आक्षेपः १० बिन्दुः ११ उद्वाहितः १२ उर्मिः १३ समः १४ प्रेङ्खः १५ निष्कूजितः १६ ह्येनः १७ क्रमः १८ उद्घटितः १९ रञ्जितः	...	...	...	

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

२० सन्निवृत्तप्रवृत्तः	२१ वेणिः	२२ ललितः	२३ हुङ्कारः	
२४ ह्लादमानः	२५ अवलोकितश्चेति	...	...	६४-११३
लोकप्रसिद्धाः सप्तालंकाराः—	१ तारमन्द्रप्रसन्नः	२ मन्द्रतारप्रसन्नः	३ आवर्तः	
४ सम्प्रदानः	५ विधुतः	६ उपलीलः	७ उल्लासितश्चेति	११४-३०
अष्टाशीतिरित्यलंकारसंख्यासंग्रहः,	अलंकाराणामानन्त्यम्	...	...	१३१
वर्णेषु वर्णितेष्वलंकारवर्णनं	वृथेति पूर्वपक्षनिराकरणे	अलंकारप्रयोजनकथनम्		१३२-३६
स्थायिवर्णनं लक्षिताया	गीतेरेकरूपता	स्यादिति पूर्वपक्षसमाधाने	स्थायिवर्णानु-	
शासनम्	...	...	...	१३६-४९
लक्ष्येषु गौणवृत्त्या	स्थायिवर्णः प्रदर्श्यत इति	प्रतिपादनम्,	प्रतिवर्णं गौणवृत्त्या	
वर्णान्तरस्यानुप्रवेशोदाहरणम्	...	...	...	१५०-५८
उपसंहारः	...	...	...	१५८

जातिर्नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० १८३-२६२)

पञ्चप्रकारेण जातिलक्षणम्,	शुद्धविकृतादिभेदकथनञ्च	...	१-४
जातीनामष्टादशधात्वम्	...	...	४-६
शुद्ध-विकृत-जातिभेदाः,	संकरोद्भवजातिषु	मिश्ररसात्मता	...
सप्तशुद्ध-एकादशविकृत-जातीनामुद्देशः	...	...	७-१०
शुद्धानां शुद्धत्व-विकृतत्वमित्यवस्थाद्वयम्,	विकृतानां तु केवलं	विकृतत्वम्	११-१४
शुद्धजातिलक्षणम्,	तत्र मन्द्रन्यासविधेः	स्पष्टीकरणम्	१५
मन्द्रतारलक्षणम्	...	...	१६-२०
शुद्धानां विकृतत्वलक्षणम्,	तत्र विकृतभेदानां	संख्यासंग्रहः	२०, २१
एकादश संसर्गजविकृत-जातीनामुद्देशः	...	...	२२-३३
शुद्धजातिगत-विकृतभेदेभ्यः	संसर्गजजातीनां	पृथक्त्वम्	३४-४२
अष्टादशजातीनां	ग्रामद्वये	विभाजनम्	४३-४५
तासां नित्यपूर्ण-षाडव-औडुव-भेदाः	...	...	४५, ४६
स्वरसाधारणाश्रितास्तिष्ठो जातयः,	तत्र स्वरसाधारणप्रयोगविधिः	...	४७-४९
एकांश-द्व्यंश-त्र्यंश-चतुरंश-पञ्चांश-षडंश-सप्तांश-जातयः,	एवं त्रिषष्टिरंशाः	...	४९-६२
अंशा एव ग्रहाः	स्युरिति मतस्य	निराकरणम्	६२-६७
अंशा दशैवेति	केषांचिन्मतस्य	...	६८, ६९
दशविध-अंशत्वलक्षणम्	...	...	७०, ७१
त्रयोदश जातिलक्षणानि	...	...	७२-७५
संज्ञाप्रकरणे ग्रह-अंश-तार-मन्द्र-लक्षणस्य	पूर्वोक्तत्वम्	...	७५-७८
न्यासलक्षणम्,	एकविंशतिधा न्यासाः	...	७८, ७९
अपन्यासलक्षणम्,	न्यासापेक्षया तस्य	भिसत्वविवेचनम्,	...
सप्तपञ्चाशद्वा	...	...	७९-८२
संन्यासविन्यासलक्षणम्,	तयोरङ्गीकारे	प्रयोजननिरूपणम्	८३-९६
	...	...	९७-१०४

विषयानुक्रमः

द्विविधं बहुत्वम्, अलङ्घनादभ्यासाच्च	...	...	श्लोकाङ्काः
बहुत्वविपर्ययाद् द्विविधमल्पत्वम्, लङ्घनादनभ्यासाच्च, लङ्घनस्य लोपात्	...	...	१०४-०६
प्रायोऽभिन्नत्वम्	...	...	१०७-११
अन्तरमार्गलक्षणम्, तस्य प्रायोऽविकृतजातिषु स्थितिः	...	...	१११-२३
चतुर्दशविधं षाड्वं दशविधमौडुवम्, तयोरवान्तरभेदाच्च	...	...	१२४-२७
अल्पत्वबहुत्वस्य प्रयोगविधेरुदाहरणम्	...	...	१२८-३९
जातीनां सामान्यलक्षणस्योपसंहारः, विशेषलक्षणस्योपक्रमश्च	...	...	१३९-४१

षड्जग्रामगा जातयः (पृ० १६४-२१०)

षाड्जी जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	१४१-४९
” तस्याः प्रस्तारः	...	...	१५०-५६
तत्र ‘तं भवललाट०’ इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० १९३, ९४)	
आर्षभी जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	१५७-६१
” तस्याः प्रस्तारः	...	...	१६२-६६
तत्र ‘गुणलोचनाधिकम्’ इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० १९७, ९८)	
धैवती जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	१६७-७१
” तस्याः प्रस्तारः	...	...	१७२-७८
तत्र ‘तरुणामलेन्दुमणि०’ इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० १९९, २००)	
नैषादी जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	१७९-८२
” तस्याः प्रस्तारः	...	...	१८३-९०
तत्र ‘तं सुरवन्दित०’ इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २०१-०३)	
षड्जकैशिकी जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	१९१-९५
” तस्याः प्रस्तारः	...	...	१९६-२०३
तत्र ‘देवमसकलशशितिलकम्’ इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २०४, ०५)	
षड्जोदीच्यवा जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	२०४-०७
” तस्याः प्रस्तारः	...	...	२०८-१४
उदीच्यवासंज्ञाया निरुक्तम्	...	...	२१५, १६
तत्र ‘शैलेशसूनुप्रणय०’ इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २०७)	
षड्जमध्यमा जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	२१७-२१
” तस्याः प्रस्तारः	...	...	२२२-२९
” सर्वरागाणां प्रकृतिः, सर्वरसाश्रया च	...	...	२३०, ३१
तत्र ‘रजनिवधूमुखविलास०’ इत्यादिकप्रस्तारगीतम्	...	(पृ० २०९, १०)	
षड्जग्रामिकजातीनामुपसंहारः, मध्यमग्रामिकानामुपक्रमश्च	...	...	२३२

मध्यमग्रामगा जातयः (पृ० २१०-३६)

गान्धारी जातिः, तस्या लक्षणम्	...	...	२३३-३८
” तस्याः प्रस्तारः	...	...	२३९-४५

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

तत्र 'एतं रजनिवधूमुखं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २११-१३)	
मध्यमा जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	२४६-५०
„ तस्याः प्रस्तारः ...	...	२५१-५५
तत्र 'पातु भवमूर्धजनयनम्' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २१४)	
पञ्चमी जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	२५६-६१
„ तस्याः प्रस्तारः ...	...	२६१-६५
तत्र 'हरमूर्धजनानम्' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २१५, १६)	
रक्तगान्धारी जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	२६६-७१
„ „ तस्याः प्रस्तारः ...	...	२७१-७६
तत्र 'तं बालरजनिकरतलं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २१७, १८)	
गान्धारीदीच्यवा जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	२७७-८१
„ „ तस्याः प्रस्तारः ...	...	२८१-८९
तत्र 'सौम्यगौरीमुखाम्बुरुहं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २२०, २१)	
मध्यमोदीच्यवा जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	२९०-९३
„ „ तस्याः प्रस्तारः ...	...	२९४-३०२
तत्र 'देहाङ्गरूपमतिकान्तिं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २२२-२४)	
गान्धारपञ्चमी जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	३०३-०६
„ „ तस्याः प्रस्तारः ...	...	३०६-१३
तत्र 'कान्तं वामैकदेशं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २२५, २६)	
आन्ध्री जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	३१५-१८
„ तस्याः प्रस्तारः ...	...	३१९-२७
तत्र 'तरुणन्दुकुसुमं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २२७-२९)	
नन्दयन्ती जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	३२८-३२
„ तस्याः प्रस्तारः ...	...	३३२-४७
नन्दयन्त्या यथाविधि प्रयोगेण ब्रह्माहत्यापापमोचनम् ...	...	३४८
तत्र 'हेतुं वेदाङ्गवेदाकरं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २३१-३४)	
कार्मारवी जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	३४९-५३
„ तस्याः प्रस्तारः ...	...	३५३-६०
तत्र 'तं स्याणुललितं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २३५, ३६)	
कंशिकी जातिः, तस्या लक्षणम् ...	...	३६१-६७
„ तस्याः प्रस्तारः ...	...	३६७-७३
तत्र 'केलीहतकामतनुं' इत्यादिकप्रस्तारगीतम् ...	(पृ० २३८, ३९)	
कंशिक्यां कंशिकस्वरसाधारणस्य योगः ...	...	३७४
जातिषु कलासंख्यासंग्रहः ...	...	३७५-७९
यासु तालविधानं नोक्तं तासु ताल-मार्ग-गीति-लय-ग्रह-यति-निर्देशः ...	...	३७९-९४
जातिषु पञ्चदशस्वरप्रयोगविधानम् ...	...	३९५, ९६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

रागेषु चतुस्त्रिद्व्येकश्रुतिकस्वरप्रयोगविधानम्, तत्रैकश्रुतिस्वरस्य लक्ष्यसिद्धत्व- प्रतिपादनम्	३९७-९९
अंशसंवादिलोपस्य षाड्बौद्धे हेतुत्वम्, तत्र ग्रामद्वये लोप्यस्वरविधानम् जातीनामंशस्वरगतरसानुसारेण जातिषु रसस्थितिः, जन्यरागे योऽशस्तस्य जनकजाती स्थितिश्च	४००-४०७ ४०७-०९
जातिगतब्रह्मोक्तपदानां यथालक्ष्य प्रयोगेण ब्रह्महत्यापापादपि त्राणम्, जातीनां सामसमुद्भवत्वम्, तत्र साम्न इव जातीनामन्यथाप्रयोगे प्रत्यवायः कपालगाननिरूपणोपक्रमः, कपालगानस्योत्पत्तिकथा, कपालगानस्य सामगान- समत्वम्	४०९-१५ ४१६-२६
तत्र प्रथमं ब्राह्मकपालगानम्	४२६, २७
तत्र 'देवशेखरं चन्द्रकलापाभूषितम्' इत्यादिकगानम् (पृ० २४४)	
„ द्वितीयं पैतामहं कपालगानम्	४२८
तत्र 'गौरीमुखकमलपरिमल०' इत्यादिकगानम् (पृ० २४५)	
„ तृतीयं हैरण्यगर्भं कपालगानम्	४२९
तत्र 'त्रिपुरयुवतिमुखकमल०' इत्यादिकगानम् (पृ० २४५)	
„ चतुर्थं ब्रौहिणं कपालगानम्	४३०
तत्र 'भृङ्गभोगपरिपीत०' इत्यादिकगानम् ... (पृ० २४६)	
„ पञ्चमं वैरिञ्चं कपालगानम्	४३१
तत्र 'त्रिपुरयुवतिकरवल्लभञ्जनम्' इत्यादिकगानम् (पृ० २४६)	
„ षष्ठं स्वायम्भुवकपालगानम्	४३२
'तत्र करतलविलसनसंहृतवल्लयम्' इत्यादिकगानम् (पृ० २४७)	
„ सप्तमं चातुराननं कपालगानम्	४३३
तत्र 'युषपतिवाहनबधिरितगगनम्' इत्यादिकगानम् (पृ० २४७)	
„ अष्टमं शातानन्दं कपालगानम्	४३४
तत्र 'धरसुरमुकुटालंकृतचरणम्' इत्यादिकगानम् (पृ० २४८)	
कपालगानस्य वेदसमत्वम्, तस्य फलश्रुतिः	४३५-४०
नानादेवकृतकपालगानस्य कथा, तस्य माहात्म्यं च	४४१-४४
तत्र प्रथमं.....गानम्—'भैरवरूपनरशिरोभालम्' इत्यादिकम् (पृ० २४९)	
तत्र द्वितीयं.....गानम्—'शुद्धस्फटिकसुनिर्मलवेहम्' इत्यादिकम् (पृ० २४९, ५०)	
„ तृतीयं शेष „ 'अन्धकशूलविभिन्नतनुम्' इत्यादिकम् (पृ० २५०)	
„ चतुर्थमादित्य „ 'ऊर्ध्वमूमया परिवीततनुम्' इत्यादिकम् (पृ० २५०)	
„ पञ्चममिन्द्र „ 'वेदपरिपठिततनुम्' इत्यादिकम् (पृ० २५१)	
„ षष्ठं काम „ 'भृकुटिकरालं विकृतमुखम्' इत्यादिकम् (पृ० २५१)	
„ सप्तमं धर्मराज „ 'निर्मलतेजं निर्मलवपुषम्' इत्यादिकम् (पृ० २५२)	
„ अष्टमं वरुण „ 'प्रलयदिवाकरसदृशम्' इत्यादिकम् (पृ० २५२)	
नानादेवकपालगानस्य फलश्रुतिः	४४५

विषयानुक्रमः

शुद्धजातिसमुत्पन्नकपालगानस्य निरूपणोपक्रमः	...	...	श्लोकाङ्काः ४४६, ४७
तत्र षाड्जीकपालम्—तस्य द्वादशपदानि च	...	...	४४८-५१
„ आर्षभीकपालम् „ अष्टपदानि च	...	...	४५२-५४
„ गान्धारीकपालम् „ अष्टपदानि च	...	...	४५५-५७
„ मध्यमाकपालम् „ नवपदानि च	...	...	४५८, ५९
„ पञ्चमीकपालम् „ अष्टपदानि न	...	...	४६०, ६१
„ धैवतीकपालम् „ अष्टपदानि च	...	...	३६२-६४
„ नैषादीकपालम् „ „	...	...	४६५-६७
जातिगतकपालगानस्य फलश्रुतिः	...	...	४६७-६९
त्रिविधकपालगानस्य विषयोपसंहारः	...	...	४७०
कम्बलगानलक्षणम्	...	...	४७१-७४
कम्बलगानोत्पत्तिकथा	...	...	४७५-७७
मागधी, अर्धमागधी, संभाविता, पृथुला इति चतुर्विधा गीतिः	...	...	४७८, ७९
तत्र मागधी-गीति-लक्षणम्, 'रामो नित्यं पायात्' इति उदाहरणञ्च	...	...	४७९-८४
„ अर्धमागधी-गीति-लक्षणम्	...	...	४८५, ८६
„ संभाविता-गीति-लक्षणम्	...	...	४८७, ८८
„ पृथुला-गीति-लक्षणम्	...	...	४८९
संभाविताया लयपदादिकमन्यल्लक्षणम्	...	...	४८९-९१
तद्वत् पृथुललक्षणम्	...	...	४९१
'भक्तं रामो नित्यं पायात्' इत्यादिकोदाहरणम्	...	(पृ० २५८, ५९)	
पक्षान्तरेण मागधी गीतिः	...	...	४९२-९५
„ अर्धमागधी गीतिः	...	...	४९६-५००
„ संभावितपृथुले गीती	...	...	५०१
तयोरुदाहरणं 'रामं कामनापूरकं कलये' इत्यादिकम्	...	(पृ० २६०)	
स्वरगतदशभेदवर्णनोपसंहारः	...	...	५०२
(स्थान-श्रुति-स्वर-ग्राम-मूर्च्छना-तान-साधारण-वर्ण-अलंकार-जातय इति दश स्वरगतभेदाः)			
मूर्च्छनाया गानेष्वनुपयोगित्वात् स्वरभेदस्य दशसंख्यायामूनत्वं स्यादिति			
पूर्वपक्षनिराकरणे मूर्च्छनानां वैदिकगानोपयोगित्वप्रतिपादनम्	...	...	५०३-०५
यज्ञेषु मूर्च्छनया गायानस्य यज्ञफलवत्वम्	...	...	५०५-१०
स्वरगतदशविधगणनस्य सार्थत्वम्	...	...	५१०, ११
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	५१२

द्वितीयो रागोल्लासः (पृ० २६५-४४०)

तत्र ग्रामरागादि नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० २६५-४०२)

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

ग्रन्थकृतप्रशंसा, शंकर-राम-स्तुतिरूपमङ्गलाचरणम्...	...	१-३
मतङ्गादिमतमुपाश्रित्य मार्गदेशीभेदेन द्विविधरागमिरूपणोपक्रमः	...	४-८
(रागेषु) मध्यमग्रामत्वषड्जग्रामत्वलक्षणम्	...	९
कश्यपप्रमुखानुसारेण रागस्य स्वरूपकथनम्	...	१०-१५
रागोत्पत्तिक्रमकथनम्	...	१६, १७
रागस्य दशधात्वम्, नवधात्वं वेति विचारः, तत्र नवधात्वपक्षसमर्थनम्, मार्गदेशीभेदेन पुनर्द्विविधा रागाः	...	१८-२४
पञ्चगीति-समाश्रयेण ग्राम-रागविभाजनम्	...	२४, २५
नानामुनिमताद्गौतीनामनेकधात्वम्— तत्र भरत-मतङ्ग-दुर्गशक्ति-याष्टिक- कश्यप-शार्दूलमतोदाहरणपूर्वकं दुर्गशक्तिमतात् पञ्चगीतिग्रहणम्...	...	२५-३२
ग्रन्थकृदभिमतपञ्चगीतिलक्षणम्—शुद्धा, भिन्ना, गौडी, वेसरा रागगीतिर्वा, साधारणा चेति	...	३३-४०
शुद्धादिविगीतीनां योगाच्छुद्धादयो रागाः, तत्र सप्त शुद्धाः, पञ्च भिन्नाः, चतु- विधभिन्नत्वम्, त्रयो गौडाः, अष्टौ वेसराः, सप्त साधारणाः—इति त्रिंशद्ग्रामरागानामुद्देशः	...	४१-६०
दुर्गशक्तिमतादष्टोपरागोद्देशः, तत्र मतङ्गमतस्योद्धरणम्, कस्यचिदन्यस्य मतोदाहरणञ्च	...	६०-६४
शार्दूल-मतङ्ग-याष्टिक-कश्यप-अन्याचार्यमताद् भाषाजनकरागानां संख्योद्देशो- द्धरणम्, याष्टिक-मतमाश्रित्य पञ्चदशरागानां भाषाजनकत्वग्रहणम्	...	६५-७४
ग्रामरागेभ्यो भाषाणाम्, भाषाभ्यो विभाषाणाम्, विभाषाभ्योऽन्तरभाषाणामुत्पत्तिः	...	७५
भाषालक्षणम्, प्रतिरागं भाषोद्देशः, विभाषान्तरभाषोद्देशश्च; संग्रहेण षण्णव- तिर्भाषाः, विंशतिर्विभाषाः, चतस्रोऽन्तरभाषाश्च...	...	७६-१०४
चतुर्विधा भाषा—मुख्या, स्वराख्या, देशाख्या, उपरागभवेति—तासां लक्षणम्, पूर्वोक्तभाषाणां तदनुसारेण विभाजनम्, कतिपयापूर्वोक्तानामोदाहरणम्	...	१०४-३१
भाषाणां सार्धशतमिति, विभाषाणामूनपञ्चाशदिति, अन्तरभाषाणां च चतु- र्भेदा इति पुनः संख्यासंग्रहः	...	१३२
भाषाणां समनाम्नि सति हेतुरागभेदात् तासां भिन्नत्वं न (?) गण्यम्	...	१३३
संकीर्णा, देशजा, मूला, छायामात्रेति याष्टिकमते चतुर्धा भाषाः	...	१३४
ग्रामरागलक्षणोपक्रमः	...	१३५
तत्र रागानां ग्रामसंबन्धः कथमवधार्यत इति प्रश्नस्य समाधाने भरतकश्यप- मतोद्धरणम्...	...	१३६-४२
तत्र स्वमतप्रतिपादनम्	...	१४३, ४४
ग्रामरागाः—तत्र शुद्धग्रामरागाः (पृ० २७६-६१)	...	(१४५-२५२)
१—शुद्धकैशिकमध्यमः—तल्लक्षणम्	...	१४५-४९

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

मध्यमग्रामिकैशिकीजातिसंमुद्भूतत्वात् तस्य षड्जग्रामस्थितिर्वाधि- तेति पूर्वपक्षस्य समाधानम्	...	...	१४९-५१
आलापः, रूपकम्, करणम्, वर्तनी, आक्षिप्तिका—चेति पञ्च रागस्य स्फुटत्वकारकाः, तेषां लक्षणञ्च	...	...	१५२-६४
शुद्धकैशिकमध्यमस्य आलाप-करण-आक्षिप्तिकागतस्वरावलिः	...	...	१६४-७४
तत्र 'ओंकारमूर्तिसंस्थम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका,	...	(पृ० २७९)	
आक्षिप्तिकासु पदानां ब्रह्मप्रोक्तत्वम्, उपसंहारश्च	...	...	१७५-७७
२—शुद्धसाधारितः—तल्लक्षणम्	...	...	१७८-८१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	१८२-९०
„ 'उदयगिरिशिखरशिखा०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० २८१)	
३—षड्जग्रामः—तल्लक्षणम्	...	...	१९१-९४
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	१९५-२०२
„ 'स जयतु भूताधिपतिः' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० २८३)	
४—शुद्धपञ्चमः—तल्लक्षणम्	...	...	२०३-०६
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः, उपसंहारश्च	...	...	२०७-१४
„ 'जय विषमनयन०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० २८५)	
५—मध्यमग्रामः—तल्लक्षणम्	...	...	२१५-१८
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गत-स्वरावलिः, उपसंहारश्च	...	...	२१९-२६
„ 'अमरगुरुमरपतिमजेयम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० २८७)	
६—शुद्धषाडवः—तल्लक्षणम्	...	...	२२७-३०
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गत-स्वरावलिः, उपसंहारश्च	...	...	२३०-४०
„ 'पृथुगण्डगलित०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० २८९)	
७—शुद्धकैशिकः—तल्लक्षणम्	...	...	२४१-४४
आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गत-स्वरावलिः	...	...	२४४, ५१
तत्र 'अग्निज्वालाशिखाकेशि' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० २९०, ९१)	
„ सप्तशुद्धग्रामरागाणामुपसंहारः	...	...	२५२
भिन्नरागाः (पृ० २९१-३०१)	...	...	(२५३-३१५)
१—भिन्नकैशिकमध्यमः—तल्लक्षणम्	...	...	२५३-५६
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः, उपसंहारश्च	...	...	२५६-६५
„ 'बृहवुवरविकट०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० २९२, ९३)	
२—भिन्नषड्जः—तल्लक्षणम्	...	...	२६६-६९
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	२६९-७८
„ 'चलत्तरङ्गभङ्गुरम्' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० २९४, ९५)	
३—भिन्नतानः—तल्लक्षणम्	...	...	२७९-८३
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	२८४-९०

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

तत्र 'हरवरमुकुटजटालुलितम्' इत्यादिकाक्षितिका ... (पृ० २९६, ९७)

४—भिन्नकैशिकः—तल्लक्षणम् ... २९१-९४

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः, उपसंहारश्च ... २९४-३०१

„ 'इन्द्रनीलसमप्रभम्' इत्यादिकाक्षितिका ... (पृ० २९८)

५—भिन्नपञ्चमः—तल्लक्षणम् ... ३०२-०५

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः, उपसंहारश्च ... ३०६-१५

„ 'विमलशशिखण्डधारिणम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३००, ०१)

गौडरागाः (पृ० ३०१-०६) (३१६-८७)

१—गौडकैशिकमध्यमः—तल्लक्षणम् ... ३१६-१८

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः, उपसंहारश्च ... ३१९-४०

„ 'तरुणरविसदृशं' इत्यादिकाक्षितिका ... (पृ० ३०३)

२—गौडपञ्चमः—तल्लक्षणम् ... ३४१-४४

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः ... ३४५-६०

„ 'घनचलनखिलपन्नगं' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३०५, ०६)

३—गौडकैशिकः—तल्लक्षणम् ... ३६१-६८

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः ... ३६९-८७

„ 'भस्माभ्यङ्गविभूषितवेहम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३०८, ०९)

वेसररागाः (पृ० ३०६-२७) (३८८-५११)

१—टक्कः—तल्लक्षणम् ... ३८८-९१

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः ... ३९२-४१०

„ 'सुरमुकुटमणिमालाचितं' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३११, १२)

२—वेसरषाडवः—तल्लक्षणम् ... ४११-१३

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः ... ४१४-३१

„ 'इन्द्रगोवमणिदारुसञ्चिहम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३१४)

३—सौवीरः—तल्लक्षणम् ... ४३२-३४

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः ... ४३५-४९

„ 'तरुणतरुशिखरं' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३१६, १७)

४—बोट्टः—तल्लक्षणम् ... ४५०-५५

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः ... ४५६-६३

„ 'पवनविलुलितभ्रमितमधुकरं' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३१८, १९)

५—मालवकैशिकः—तल्लक्षणम् ... ४६४-६९

तत्र आलाप-करण-आक्षितिका-गतस्वरावलिः ... ४७०-७६

„ 'चन्द्राभरणम्' इत्यादिकाक्षितिका (पृ० ३२०, २१)

विषयानुक्रमः

६—मालवपञ्चमः—तल्लक्षणम्	...	...	श्लोकाङ्काः ४७७-८९
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	४८०-८६
„ ‘ध्यानमयं न विमुञ्चति’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३२२, २३)	
७—टक्ककैशिकः—तल्लक्षणम्	...	...	४८७-९२
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	४९३-९८
„ ‘श्रीमत्कटतटविगलितमद०’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३२५)	
८—हिन्दोलः—तल्लक्षणम्	...	...	४९९-५०४
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५०५-११
„ ‘समुपनतसकलम्’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३२७)	
साधारणरागाः (पृ० ३२७-३६)			(५१२-७६)
१—रूपसाधारः - तल्लक्षणम्	...	...	५१२-१४
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५१५-२२
„ ‘सद्योजातं वाममघोरम्’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३२९)	
२—शकः—तल्लक्षणम्	...	...	५२३-२५
तत्र आलाप-करण-गतस्वरावलिः	...	...	५२६-२८
३—भम्माणपञ्चमः—तल्लक्षणम्	...	...	५२९-३१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५३२-३७
„ ‘गुरुघनललितम्’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३३१, ३२)	
४—नर्तः—तल्लक्षणम्	...	...	५३८-४१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५४२-४७
„ ‘अनवरतगलितमदजल०’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३३३, ३४)	
५—गान्धारपञ्चमः—तल्लक्षणम्	...	...	५४८-५२
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५५३-५८
„ ‘पिंगजटाकलापे’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३३५, ३६)	
६—षड्जकैशिकः—तल्लक्षणम्	...	...	५५९-६१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५६२-६६
„ ‘दीहरफणिन्दनाले’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३३७)	
७—ककुभः—तल्लक्षणम्	...	...	५६७-७१
तत्र आलाप-करण-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५७२-७६
„ ‘यो नाम यत्र निवसति करोति’ इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३३८, ३९)	
ग्रामरागवर्णनोपसंहारः, तत्संख्यायां मतान्तरकथनम्	...	...	५७७-७९

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

उपरागाः (पृ० ३३६-४६)

(५८०-६५५)

१—शक्तिलकः—लक्षणम्, आलापश्च	...	...	५८०-८४
२—टक्कसैन्धवः—लक्षणम्, आलापः, करणम्, आक्षिप्तिका च	...	...	५८५-९२
तत्र 'तरुणरविसदृश०' इत्यादिकप्रथमाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३४१)	
पुनरालाप-आक्षिप्तिका-गतस्वरावलिः	...	...	५९३-९९
तत्र 'शशितिलकजटाजूटम्' इत्यादिकद्वितीयाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३४२, ४३)	
३—राज (नाग ?) पञ्चमः—लक्षणम्, आलापश्च	...	...	६००-०३
४—भावनपञ्चमः—लक्षणम्, आलापश्च	...	...	६०४-०७
५—नागगान्धारः—लक्षणम्, आलापश्च	...	...	६०८-११
६—रेवगुप्तः—लक्षणम्-आलाप-करण-आक्षिप्तिकाः	...	...	६१२-३८
तत्र 'गरुडणिअम्ब०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३४७)	
७—पञ्चमषाडवः—लक्षणम् आलाप-करण-आक्षिप्तिकाः	...	...	६३९-५२
तत्र सकलसुरनमित०' इत्यादिकाक्षिप्तिका	...	(पृ० ३४९)	
८—कोकिलापञ्चमः—लक्षणम्, आलापश्च	...	...	६५३-५५

भाषाविभाषाश्च (पृ० ३५०-४०२)

विषयोपक्रमः ... ६५६

१—सौवीरकजनिता भाषाः (पृ० ३५०, ५१)	...	(६५७-६५)
१. साधारिता भाषा— लक्षणम्, आलापश्च	...	६५७, ५८
२. गान्धारी " " "	...	६५९, ६०
३. वेगमध्यमा " " "	...	६६१, ६२
४. सौवीरी " " "	...	६६३-६५
२—ककुभजनिता भाषाः (पृ० ३५१-५५)	...	(६६६-७०३)
१. रगन्ती भाषा— लक्षणम्, आलापः,	रूपकञ्च	६६६-७०
२. भिन्नपञ्चमी भाषा " "	रूपकालङ्कारश्च	६७१-७६
३. आभीरी भाषा " "	"	६७७-८२
४. मध्यमग्रामा भाषा " "	"	६८३-८५
५. शातवाहनी भाषा " "	रूपकालापश्च	६८६-८९
६. भोगवर्द्धनी भाषा " "	"	६९०-९४
७. मधुरी भाषा " "	"	६९५-९७
८. शकमित्रा भाषा " "	"	६९८-७००
९. काम्बोजी भाषा " "	"	७०१-०३
ककुभजनिते विभाषे (पृ० ३५५) ...	...	(७०४-१२)

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

१. मधुकरी विभाषा— लक्षणम्, आलापश्च

...

७०४-०६

२. भोगवर्द्धनी विभाषा " "

रूपकञ्च

७०७-१२

३—टक्कजनिता भाषाः (पृ० ३५६-७०) ...

(७१३-८२८)

१. पौराली भाषा— लक्षणम्, आलापश्च

७१३-१५

२. दोह्या भाषा " "

रूपकालापश्च

७१६-१८

३. देवारवर्द्धनी भाषा " "

"

७१९-२१

४. त्रवणी भाषा " "

"

७२२-२४

५. आलम्बी भाषा " "

"

७२५-२७

६. शार्दूली भाषा " "

"

७२८-३०

७. मालववेसरी " "

"

७३१-३३

८. त्रवणा भाषा " "

"

७३४-३८

९. त्रवणोद्भवा भाषा " "

"

७३९-४२

१०. ललिता भाषा " "

"

७४३-४९

११. वेगरञ्जी भाषा " "

"

७५०-५६

१२. सौराष्ट्री भाषा " "

"

७५७-६०

१३. मध्यमदेहा भाषा " "

"

७६१-६४

१४. ताना भाषा " "

"

७६५-६८

१५. पञ्चमलकिता भाषा " "

"

७६९-७२

१६. कोलाहला भाषा " "

"

७७३-७७

१७. सन्धवी भाषा " "

"

७७८-८०

१८. मालवी भाषा " "

"

७८१-८४

१९. त्रवणा भाषा " "

...

७८५-८७

२०. त्रवणोद्भवा भाषा " "

...

७८८-९०

२१. वैरञ्जी भाषा " "

...

७९१-९६

२२. छेवाटी भाषा " "

...

७९७-९९

२३. मालववेसरी भाषा " "

...

८००-०२

२४. गूर्जरी भाषा " "

...

८०३,०४

२५. सौराष्ट्री भाषा " "

...

८०५-०७

२६. सन्धवी भाषा " "

...

८०८-११

२७. वेसरी भाषा " "

...

८१२,१३

२८. पञ्चमी भाषा " "

...

८१४,१५

२९. रविचन्द्रा भाषा " "

...

८१६,१७

३०. अम्बाहेरी भाषा " "

...

८१८,१९

३१. मध्यमप्रामदेहा भाषा " "

...

८२०,२१

३२. गान्धारपञ्चमी भाषा " "

...

८२२,२३

विषयानुक्रमः

टक्कजनिते विभाषे (पृ० ३६६)	...	श्लोकाङ्काः (८२४-२८)
१. तानवलिता-विभाषा लक्षणम्, आलापश्च	...	८२४, २५
२. पोता विभाषा " "	उपसंहारश्च	८२६-२८
४—शुद्धपञ्चमजनिता भाषाः (पृ० ३७०-७६)	...	(८२६-८६)
१. आभीरी भाषा लक्षणम्, आलापः, रूपकालापश्च		८२९-३५
२. बाङ्गाली भाषा " " "		८३६-३९
३. सैन्धवी भाषा " " "		८४०-४४
४. त्रवणा भाषा " " "		८४५-४८
५. दाक्षिणात्या भाषा " " "		८४९-५४
६. सौराष्ट्री भाषा " " "		८५५-६०
७. कश्मिकी भाषा " " "		८६१-६७
८. गूर्जरी भाषा " " "		८६८-७१
९. आन्ध्री भाषा " " ...		८७२, ७३
१०. भावनी भाषा " " ...		८७४, ७५
११. बाङ्गाली भाषा " " ...		८७६-७८
१२. तानोडूवा भाषा " " ...		८७९, ८०
१३. त्रवणी भाषा " " ...		८८१-८३
१४. त्रवणी भाषा (याष्टिकस्य मते) " ...		८८४, ८५
उपसंहारः ...		८८६
शुद्धपञ्चमजनिते विभाषे (पृ० ३७६, ७७)	...	(८८७-८९)
१. विभावनी विभाषा—लक्षणम्, आलापः, रूपकालापश्च		८८७-८९
२. आन्धाली " " " "		८९०-९४
उपसंहारः ...		८९५
५—भिन्नपञ्चमजनिता भाषाः (पृ० ३७७, ७८)	...	(८९६-९०४)
१. शुद्धभिन्ना भाषा लक्षणम्, आलापश्च	...	८९६, ९७
२. धैवतभूषिता भाषा " " ...	...	८९८-९०१
३. किन्नरवल्लभा भाषा " " ...	...	९०२, ०३
उपसंहारः ...	...	९०४
६—टक्ककैशिकजनित भाषाः (पृ० ३७८, ७९)	...	(९०५-९४)
१. मालवा भाषा लक्षणम्, आलापश्च	...	९०५, ०६
२. भिन्नवल्लिका भाषा " " ...	...	९०७, ०८
३. गान्धारललिता भाषा " " ...	...	९०९, १०
४. कच्छेली भाषा ? " ...	...	९११
५. द्राविडी भाषा " " ...	...	९१२, १३
उपसंहारः ...	...	९१४

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

७—हिन्दोलकजनिता भाषाः (पृ० ३८०-८४)	...	(६१५-४६)
१. भिन्नवलिता भाषा लक्षणम्, आलापद्व	...	९१५, १६
२. द्राविडी भाषा " "	...	९१७, १८
३. रविचन्द्रा भाषा " "	...	९१९, २०
४. पार्वती भाषा " "	...	९२१, २२
५. गौडी भाषा " " रूपकालापद्व	...	९२३-२७
६. मालववेसरी भाषा " " "	...	९२८-३१
७. छेवाटी भाषा " " "	...	९३२-३७
८. काम्बोजी भाषा " " "	...	९३८-४१
९. षड्जमध्या भाषा " " "	...	९४२-४४
१०. मधुरी भाषा " " "	...	९४५, ४६
११. चूतमञ्जरी भाषा " " "	...	९४७-४९
हिन्दोलकजनिते विभाषे (पृ० ३८४)	...	(६५०-५४)
१. भिन्नपौराली विभाषा-लक्षणम्, आलापद्व	...	९५०, ५१
२. पिञ्जरी विभाषा " " "	...	९५२, ५३
उपसंहारः ...	...	९५४
८—बोट्टरागजनिता भाषा (पृ० ३८४, ८५) ...	...	(६५५-५६)
१. माङ्गली भाषा लक्षणम् आलापद्व	...	९५५-५८
उपसंहारः ...	...	९५९
९—मालवकैशिकजनिता भाषाः (पृ० ३८५-९०) ...	...	(६६०-१००२)
१. मालवा भाषा लक्षणम्, आलापः, रूपकालापद्व	...	९६०-६५
२. बाङ्गाली भाषा " " "	...	९६६-६८
३. हर्षपुरी भाषा " " "	...	९६९-७४
४. गौडी भाषा " " "	...	९७५-७९
५. मालववेसरी भाषा " " "	...	९८०-८५
६. सैन्धवी भाषा " " "	...	९८६-९०
७. पौराली भाषा " " "	...	९९१, ९२
८. बाङ्गाली भाषा " " "	...	९९३, ९४
९. अर्द्धवेसरी भाषा " " "	...	९९५, ९६
१०. आभीरी भाषा " " "	...	९९७, ९८
११. सञ्जनी भाषा " " "	...	९९९, १०००
१२. गूर्जरी भाषा " " "	...	१००१, ०२
मालवकैशिकजनिता विभाषा (पृ० ३९०) ...	...	(१००३-०५)
१. शुद्धा विभाषा लक्षणम् आलापद्व	...	१००३, ०४
उपसंहारः ...	...	१००५

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

१०—गान्धारपञ्चमजनिता भाषा (पृ० ३६०, ६१)	...	
१. गान्धारी भाषा लक्षणम्, आलापश्च	...	१००६, ०७
११—भिन्नषड्जजनिता भाषाः (पृ० ३६१-६६)	...	(१००८-६२)
१. त्रावणी भाषा लक्षणम्, आलापश्च	...	१००८, ०९
२. षड्जभाषा " "	...	१०१०, ११
३. गूर्जरी भाषा " "	...	१०१२, १३
४. बाह्यषाडवा भाषा " "	...	१०१४, १५
५. गान्धारी भाषा " "	...	१०१६, १७
६. ललिता भाषा " "	...	१०१८-२०
७. कौशली भाषा " "	...	१०२१, २२
८. तुम्बरा भाषा " "	...	१०२३, २४
९. गान्धारललिता भाषा— " "	...	१०२५, २६
१०. कच्छेली भाषा " "	...	१०२७, २८
११. कालिङ्गी भाषा " "	...	१०२९, ३०
१२. पार्वती भाषा " "	...	१०३१, ३२
१३. मध्यमा भाषा " "	...	१०३३, ३४
१४. सैन्धवी भाषा " " रूपकालापश्च	...	१०३५-३७
१५. शुद्धा भाषा " " "	...	१०३८, ४१
१६. त्रवणा भाषा " " "	...	१०४२-४४
१७. दाक्षिणात्या भाषा " " "	...	१०४५-४९
१८. बाङ्गाली भाषा " " "	...	१०५०-५२
१९. श्रीकण्ठी भाषा " " "	...	१०५३-५६
२०. गान्धारी भाषा " " "	...	१०५७, ५८
२१. सैन्धवी भाषा " " "	...	१०५९, ६०
२२. मालवी भाषा " " "	...	१०६१, ६२
भिन्नषड्जजनिते विभाषे (पृ० ३६७)	...	
१. मालवा विभाषा— लक्षणम्, आलापः, रूपकालापश्च	...	१०६३-६८
२. पौराली विभाषा " " "	...	१०६९-७१
भिन्नषड्जजनिता अन्तरभाषाः (पृ० ३६८)	...	
१. अन्तरभाषा निषादवती—लक्षणम्, आलापश्च	...	१०७२, ७३
२. " स्वरवल्ली " "	...	१०७४, ७५
३. कलिङ्गजान्तरभाषा " "	...	१०७६, ७७
उपसंहारः " "	...	१०७८
१२—वेसरषाडवजनिते भाषे (पृ० ३६९)	...	
१. बाह्यषाडवा भाषा—लक्षणम्, आलापश्च	...	१०७९, ८०

विषयानुक्रमः

२. नट्टा भाषा	लक्षणम्, आलापश्च	...	श्लोकाङ्काः
उपसंहारः	...	...	१०८१, ८२
१३—मालवपञ्चमजनिता भाषाः (पृ० ३६६, ४००)		...	१०८३
१. विभावनी भाषा	लक्षणम्, आलापश्च	...	(१०८४-६३)
२. पौराली भाषा	" "	...	१०८४, ८५
३. वेदवती भाषा	" "	...	१०८६, ८७
४. आन्ध्री भाषा	" "	...	१०८८, ८९
५. पञ्चमी भाषा	" "	...	१०९०, ९१
मालवपञ्चमजनिता विभाषा (पृ० ४०१)		...	१०९२, ९३
१. गान्धारी विभाषा	लक्षणम्, आलापश्च	...	(१०९४-६६)
उपसंहारः	...	...	१०९४, ९५
१४—भिन्नतानजनिता भाषा (पृ० ४०१)		...	१०९६
१. तानाभाषा	लक्षणम्, आलापश्च	...	(१०९७-६६)
उपसंहारः	...	...	१०९७, ९८
१५—पञ्चमषाडवजनिते भाषे (पृ० ४०१, ०२)		...	१०९९
१. शकभाषा—	लक्षणम्, आलापश्च	...	(११००-०६)
२. रेवगुप्ता भाषा	" "	...	११००, ०१
उपसंहारः	...	...	११०२, ०३
		...	११०४-०६

रागाङ्गोपाङ्गं नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ४०३-२२)

मङ्गलाचरणम्	...	...	१
चतुस्त्रिंशद् रागाङ्गानामुद्देशः	...	...	२-५
एकोनत्रिंशदुपाङ्गानामुद्देशः	...	...	५-११
षट्षष्टिभाषाङ्गानामुद्देशः	...	...	१२-१९
षोडशक्रियाङ्गानामुद्देशः	...	...	१९-२१
सर्वसंग्रहेण देशीरागाणां संख्या	...	...	२२

श्रीरागाद्यष्टरागाणां केषांचिन्मते ग्रामरागत्वम्, तत्र तेषां रागाङ्गत्वमिति

सिद्धान्तपक्षः	...	...	२३-२७
वाङ्गल्यादिचतुर्दशदेशीरागाणां रागजनकत्वमिति पूर्वपक्षस्य निराकरणम्	...	...	२७-२९
रागाङ्गादिलक्षणोपक्रमः	...	...	३०

रागाङ्गाणि (पृ० ४०५-१६)

१. मध्यमादिः	लक्षणम्, आलापश्च	...	(३१-१२१)
२. भैरवरागः	" "	ध्यानरुच	३१-३४
३. मालवभ्रीः	" "	...	३५-३९
४. श्रीरागः	" "	"	४०-४२
			४३-४६

विषयानुक्रमः				श्लोकाङ्काः
५. सोमरागः	लक्षणम्,	आलापः	...	४७, ४८
६. कोलाहलः	"	वर्त्तनी	ध्यानञ्च	४९, ५०
७. मेघरागः	"	आलापः	"	५१-५३
८. कामोदः	"	"	...	५४, ५५
९. द्वितीयकामोदः	"	"	"	५६-५८
१०. रक्तहंसः	"	"	"	५९, ६०
११. नन्दनारायणः	"	"	"	६१-६३
१२. धनासी (धन्यासी)	"	"	...	६४-६६
१३. देशीरागः	"	"	...	६७-६९
१४. रीतिः	...	...	...	७०
१५. आहसः	...	...	...	७१
१६. साहसः	"	...	...	७२
१७. नर्तः	"	"	...	७३, ७४
१८. गौडः	"	"	...	७५, ७६
१९. वसन्तः	"	करणम्	"	७७-८१
२०. गूर्जरी	"	"	"	८२-८५
२१. देशाख्या	"	"	"	८६-९०
२२. हिन्दोलः	"	"	...	९१-९५
२३. शंकराभरणः	"	"	...	९६, ९७
२४. आभ्रपञ्चमः	"	"	...	९८, ९९
२५. तोडिका	"	"	...	१००-०२
२६. लाटी	"	...	...	१०३
२७. वराटी	"	"	...	१०४, ०५
२८. बङ्गालः	"	...	"	१०६, ०७
२९. "	"	"	...	१०८, ०९
३०. पञ्चमः	"	"	"	११०-१२
३१. कर्णाटी	"	...	"	११३, १४
३२. पल्लवी	"	"	...	११५, १६
३३. दीपकः	"	"	...	११७-१९
३४. घंटारवः	"	"	...	१२०, २१
उपसंहारः	...	...	...	१२२
उपाङ्गानि (पृ० ४१६-२२)	...	...	...	(१२२-७८)
रागाङ्गोपसंहारः, उपाङ्गोपक्रमश्च	...	...	...	१२२
१. कौन्तली	लक्षणम्	आलापश्च	...	१२३, २४
२. ब्राविडी वराटी	"	...	...	१२५, २६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

३. सन्धवी	लक्षणम्,	...	ध्यानञ्च	...	१२७, २८
४. अपस्थानवराटी	"	...	...	...	१२९
५. हतस्वरवराटी	"	...	...	...	१३०
६. प्रतापवराटी	"	आलापः	...	...	१३१, ३२
७. छायातोडी	"	...	...	...	१३३
८. तुरष्कतोडी	"	...	...	...	१३४
९. महाराष्ट्री गूर्जरी	"	"	...	...	१३५, ३६
१०. सौराष्ट्री गूर्जरी	"	...	...	...	१३७
११. द्राविडी गूर्जरी	"	...	...	...	१३८
१२. वाकिणात्या गूर्जरी	"	...	...	...	१३९
१३. भुञ्छी वेलावली	"	"	...	...	१४०-४३
१४. स्तम्भतीर्थिका	"	...	"	...	१४४
१५. छायावेलावली	"	...	...	...	१४५
१६. प्रतापवेलावली	"	"	...	...	१४६, ४७
१७. भैरवी	"	"	...	...	१४८, ४९
१८. छायानट्टा	"	"	...	...	१५०, ५१
१९. मल्हारः	"	"	...	...	१५२, ५३
२०. सिंहलीकामोदा	"	...	...	...	१५४
२१. रीतिगौडः	"	"	...	...	१५५, ५६
२२. पूर्वगौडः	"	"	...	...	१५७, ५८
२३. छायागौडो	}	"	...	...	१५९-६१
२४. मालवगौडश्च					
२५. तुरष्कगौडः	"	"	...	...	१६२-६४
२६. वेशवालगौडः	"	"	...	...	१६५, ६६
२७. कर्णाटगौडः	"	"	...	...	१६७-६९
शाङ्गदेवादीनां मतखण्डनम् (षड्जग्रहांशविषये)				...	१७०
२८. घोरणी	लक्षणम्	आलापश्च	...	...	१७१-७३
२९. वल्लाता-	}	"	...	...	१७४
३०. देवालो					
३१. रागचूडामणिः	"	"	...	...	१७५-७८
रागाङ्गोपाङ्गोपसंहारः, ग्रन्थकृतप्रशंसा च				...	१७९

भाषाङ्गं नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ४२३-३६)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
१. गान्भीरी	लक्षणम्,	आलापश्च	...	२, ३
२. भ्रमरावली	"	"	...	४, ५
३. ललिता	"	...	...	६

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

४. द्वितीया ललिता लक्षणम्,	आलापः	...	...	७-११
५. ललिता	"	"	...	१२-१७
६. वेलावली	"	"	ध्यानञ्च	१८-२०
७. सैन्धवी	"	...	...	२१
८. चल्लता	"	...	...	२२
९. सधुरी	"	...	"	२३, २४
१०. ध्वनिः	"	"	...	२५, २६
११. शशिका	"	...	...	२७
१२. छाया	"	"	...	२८, २९
१३. नादान्तरी	"	...	...	३०
१४. श्रीकण्ठी	"	...	...	३१
१५. तरङ्गिणी	"	...	...	३२
१६. वटुकी	"	...	...	३३
१७. गोल्ली	"	...	...	३४
१८. नागध्वनिः	"	...	...	३५
१९. नट्टा	"	"	"	३६-३९
२०. शुद्धा वराढी } वटुकी च }	"	"	...	४०-४२
२१. लघुकामोदः	"	"	...	४३, ४४
२२. उत्पली	"	...	...	४५
२३. गौडी	"	...	"	४६-५०
२४. काम्बोजी	"	...	...	५१, ५२
२५. तोडी	"	"	"	५३-५५
२६. अन्धाली	"	...	"	५६, ५७
२७. आभीरी	"	...	"	५८-६०
२८. वेगरञ्जी	"	...	...	६१
२९. देवाला	"	...	"	६२
३०. कैशिकी	"	...	"	६३
३१. भुञ्छी	"	"	...	६४, ६५
३२. चैत्रवेलावली	"	"	...	६६, ६७
३३. भूपाली	"	"	...	६८, ६९
३४. अपरा सैन्धवी	"	...	...	७०
३५. त्रावणी	"	...	...	७१
३६. भैरवी	"	...	"	७२
३७. डोम्बकी	"	"	...	७३-७६
३८. पुलिन्दिका(पुलिन्दी),	...	...	...	७७

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

३९. कालिका	लक्षणम्	...	...	...	७८
४०. मालवा	"	...	...	...	७९, ८०
४१. गान्धारगतिः	"	आलापः	...	...	८१, ८२
४२. चौहाली	"	...	...	...	८३
४३. गेरञ्जी	"	...	...	...	८४
४४. सावेरी	"	"	ध्यानञ्च	...	८५-८७
४५. आडीकामोदा	"	"	"	...	८८-९०
४६. नीलोत्पली	"	...	...	...	९१
४७. प्रथममञ्जरी	"	"	"	...	९२-९५
४८. कर्णाटबङ्गालः	"	"	...	...	९६, ९७
४९. मल्हारी	"	"	"	...	९८-१०१
५०. शातवाहनी	"	...	...	...	१०२
५१. दाक्षिणात्या	"	...	...	...	१०३
५२. लघुदाक्षिणात्या	"	...	...	...	१०४
५३. तारावली	"	...	...	...	१०५
५४. कार्लिगी	"	...	...	...	१०६
५५. गान्धारसिन्धुः	...	...	...	...	१०७
५६. कर्णाटी	"	...	...	...	१०८
५७. सौराष्ट्री	"	...	"	...	१०९, ११०
५८. रगन्ती	"	...	...	...	१११
५९. भम्माणी	"	...	...	...	११२
६०. सिंहलीकामोदा	"	"	...	...	११३
६१. रामकृतिः	"	...	"	...	११४, ११५
६२. कछेली	"	...	...	...	११६
६३. कुरंजी	"	...	...	...	११७
६४. शाम्बरी	"	...	...	...	११८
६५. बांगाली	"	...	...	...	११९
६६. निरालम्बा	"	...	...	...	१२०
६७. सौवीरी	"	...	...	...	१२१
उपसंहारः, ग्रन्थकृतप्रशंसा च	...	...	...	...	१२२, २३

क्रियाङ्गं नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ४३७-४०)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
१. पूर्वरामक्रिया	लक्षणम्	आलापः	...	२, ३
२. रामक्रिया	"	"	...	४, ५
३. गौडकृतिः	"	"	ध्यानञ्च	६-८

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

४. देवकृतिः	लक्षणम्	आलापः	ध्यानञ्च	...	९-११
५. इन्द्रक्रीः	"	...	...	...	१२
६. भावकृति-	}	"	...	...	१३
७. नागकृती					
८. विपाथक्रीः	"	...	...	...	१४
९. त्रिनेत्रक्रीः	"	...	...	...	१५
१०. }	कुमुदक्रीशिवक्रियौ	...	...	...	१६
११. }					
१२. ओजक्रीः	"	...	...	...	१७
१३. स्वभावक्रीः	"	...	...	...	१८
१४. मरुतकृतिः	"	...	...	...	१९
१५. धन्यक्रीः	"	...	...	...	२०
उपसंहारः, ग्रन्थकृतप्रशंसा च	...	...	...	...	२१, २२
ग्रहादन्यस्वरे न्यासविधाने विचारः	...	...	...	...	२३, २४
षड्भूतपयोगिरागाणां कालविधानम्	...	...	...	...	२५-२७
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	...	२८

तृतीयः प्रकीर्णकोशः (पृ० ४४१-७०)

तत्र वाग्गेयकारो नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ४४१-४६)

मङ्गलाचरणम्, विषयोपक्रमश्च	...	...	...	१, २
वाग्गेयकारलक्षणम्...	...	...	...	३-६
तत्र उत्तम-मध्यम-अधम-भेदाः	...	...	...	७
तत्र वस्तुकविः, वर्णकविः, कुट्टिकरः—इति भेदाः	...	...	...	८
गान्धर्व-स्वरादि-लक्षणम्	...	...	...	९
उत्तमगायनगुणाः...	...	...	...	९-१३
मध्यमगायन-अधमगायन-लक्षणम्	...	...	...	१४
रञ्जकः, भावुकः, शिक्षाकारः, अनुकारः, रसिकः—इति गायन-भेदाः	...	...	...	१४-१६
एकल-यमल-वृन्दगानानि	...	...	...	१६
गायिन्यः	...	...	...	१७
गायनदोषाः (पञ्चविंशतिः)	...	...	...	१८-३५
कण्ठशुद्ध्यर्थमौषधवर्णनम्	...	...	...	३५-४७
सरस्वत्याः सुकविसाग्निरध्यगमनस्य षड्भूतपु कालनियमः	...	...	...	४८
गीतचौर्यकृत्पापवर्णनम्	...	...	...	४९
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	५०

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

शब्दभेदादि नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ४४७-५४)

मङ्गलाचरणम्...	...	...	...	१
सप्तविधः शब्दः—बोम्बकः, नाराटः, खाहुलः, मिश्रः, सान्निपातिकः, बोम्बनाराटः, बोम्बखाहुलः, नाराटखाहुलश्चेति	...	...	...	२-८
तत्र-उत्तम-मध्यम-अधम-अधमाधम-भेदाः	...	...	...	९-१२
मिश्रभेदाः (त्रिंशत्)	...	...	...	१२-३२
मिश्रभेदानां विपुलसंख्यासंभवः	...	...	...	३३
शब्दगुणाः (पञ्चदश)	...	...	...	३४-४४
शब्ददोषाः (अष्टौ)	...	...	...	४४-४९
गीतगुणाः (दश) ...	...	...	...	५०-५७
गीतदोषाः (दश) ...	...	...	...	५७, ५८
शारीरम्—कडालम्, मधुरम्, सौचलम्, बहुभंगि—इति तस्य चतुर्विधत्वम्	...	...	...	५९-६४
सुशारीर-कुशारीर-लक्षणम्	...	...	...	६५-६७
सुशारीरप्राप्तौ हेतवः	...	...	...	६८
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	६९

गमकनिरूपणं नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ४५३, ५४)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
गमकलक्षणम्—तस्य पञ्चदशभेदाः	...	...	...	२-१३
उपसंहारः, ग्रन्थकृतप्रशंसा च	...	...	...	१४, १५

स्थायवागो नाम चतुर्थं परीक्षणम् (पृ० ४५५-७०)

मङ्गलाचरणम्, विषयोपक्रमश्च	...	...	...	१-३
असंकीर्णलक्षणदशस्थायानामुद्देशः, लक्षणञ्च; शब्द-वाद्यशब्द-काकु (षड्विधा)- ग्रन्थबाल-लवनी-वहनी-संबन्धिनः (अष्टौ) तीक्ष्णप्रेरितौ च (इति दश)	...	...	...	४-२७
संकीर्णलक्षण-प्रसिद्ध-त्रयस्त्रिंशत्-स्थायानामुद्देशः, लक्षणञ्च, स्थापना-गति-रक्ति- छबि-अंश- (सप्तविधः)-अवधान-द्रुत-करुणा-निकृति-भूत-नाद-गात्र-भजन- अपस्थान-उपशम-काण्डारणा-निर्जवना-ध्वनि-स्वर-विविधत्व-संबन्धिनः, स्निग्ध-चोक्ष-सुदेशिक-गाढ-ललितगाढ-ललित-लुलित-सम-कर्कश-प्रसृत-घोष- उपेक्षित-उचिताश्च	...	...	...	२८-६४

असंकीर्णलक्षण-ईषत्प्रसिद्ध-विंशति-स्थायानामुद्देशः, लक्षणञ्च,—प्रलम्बित-
अवस्त्रलित-त्रोटित-उल्लासित-बहु-अक्षराढम्बर-क्षिप्त-स्थायुक-दीर्घकम्पित-
स्थिर-भ्रामित-सूक्ष्मान्त-उत्प्रविष्ट-संप्रविष्ट-प्रतिप्राहोल्लासित-अलम्बविल-
म्बक-प्रसृताकुञ्चित-त्रोटितप्रतीष्ट-तरङ्गित-निःसारणाश्च

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

संकीर्णलक्षण-ईषत्-प्रसिद्ध-त्रयस्त्रिंशत्-स्थायानामुद्देशः, लक्षणञ्च,—घटना-कला- सुख-आक्रमण-प्रकृतिस्थशब्द-चालि-जीवस्वर-वेदध्वनि-घनत्व-संबन्धिनः; संहित-लघु-अंतर-वक्र-दीप्तप्रसन्न-वद्ध-कलरव-शिथिल-अवघट-ह्रस्व-प्रसन्न- मृदुरागेष्ट-अपस्वराभास-छान्दस-गुरु-दीर्घ-प्लुत-सुकरा-भास-दुष्कराभास- साधारण-असाधारण-शिथिलगाढ-निराधार-मिश्रित (षट्-षष्टिभेदः)-स्थायाः	८४-१३२
आलप्तिः—रागालप्तिः, रूपकालप्तिश्च; रागालप्तौ चतुःस्वस्थानानि; रूपका- लप्तौ प्रतिग्रहणिका, भञ्जनी, स्थायभञ्जनी, रूपकभञ्जनी	१३३-४६
वृन्दलक्षणम्, तत्र उत्तम-मध्यम-कनिष्ठ-भेदाः	१४७-५३
वृन्दगुणाः (षट्)	१५४, ५५
कुतपलक्षणम्, नाट्यस्य अवनद्धस्य ततस्येति त्रिविधः कुतपः, वृन्दम्	१५६-६१
ग्रन्थकृतप्रशंसा, उपसंहारश्च	१६२
चतुर्थः प्रबन्धोल्लासः (पृ० ४७१-६२३)	
तत्र गीतकं नाम प्रथमं परीक्षणम् (पृ० ४७१-५५०)	
मङ्गलाचरणम्	१
गीतलक्षणम्, राग-गीतभेदेन तस्य द्वैविध्यम्, द्वितीयभेदस्य (गीतस्य) गान्धर्व- गान-भेदेन पुनर्द्विविधत्वम्, गानस्य निबद्धानिबद्धभेदेन पुनर्द्विविधत्वम्	२-५
शुद्धनिबद्धगानस्य मार्गाश्रितत्वम्, तत्र तालप्रधानगीतकानां निरूपणप्रतिज्ञा	५-७
चतुर्दशप्रकरणोद्देशः, प्रकरणलक्षणञ्च	८-१२
मद्रकादिचतुर्दशप्रकरणानां कुलक-छेदक-भेदेन द्विविधत्वम्, द्वयोरपि भेदयो- निर्युक्तम्, पदनिर्युक्तम्, अनिर्युक्तमिति त्रिविधत्वम्	१३-२१
चतुर्विधन्यासानुसारेण प्रकरणादिगीतकानां चतुर्विधत्वम्, गीतस्थरागस्य योनिभूतजातेरंश-न्यास-अपन्यास-स्वरे न्यासस्त्रिविधः, वस्तुनो न्यासस्तत्र चतुर्थभेदः (न्यासस्य)	२२, २३
विदारिलक्षणम्; महती, अवान्तरा—इति द्विविधा विदारो, पूर्वोक्तन्यास- विधेरत्राप्युपयोगः, दत्तिलाद्यैर्नोक्तस्य भरताद्यैश्चोक्तस्य विदारिसंख्या- नियमस्योदाहरणम्	२४-३७
ग्रहविधिः	३७, ३८
गीताङ्गविधिः	(३८-६१)
गीताङ्गानां त्रिविधत्वम्—एककम्, द्वैगेयकम्, विविधश्चेति	३८-४६
तत्र विविधस्य पुनस्त्रिविधत्वम्-सामुद्गः, अर्धसामुद्गः, विवृत्तश्चेति	४७-५१
द्विविधं वृत्तम्—अवगाढम्, प्रवृत्तञ्च; तयोर्लक्षणम्, तयोर्विदारिविधिः, स्वरागहेतुभूत-जातिस्थ-अंश-अंशसंवादि-न्यास-अपन्यास-स्वरे वा समाप्त्य- नुसारेण तयोश्चतुर्विधत्वम्, वृत्तस्यैव युग्मसंज्ञा (पञ्चषविदारियोगेन)	५२-६१
चतुर्दशप्रकरण-(गीतक)-लक्षणम्	(६२-३८०)
१—मद्रकम्—एककलम्, द्विकलम्, चतुष्कलमिति त्रिविधं मद्रकम्; त्रिवस्तु, चतुर्वस्तु चेति पुनर्द्विविधम्; शीर्षकाख्यं मद्रकं त्रिवस्तुन्येव विहितम्	६२-६५

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

एककलमद्रक-प्रस्तार-कथनम्	...	...	६६-८३
तत्र 'वरदं सुरपतिपरिणतचरणम्' इत्यादिकमुदाहरणम्	(पृ ४७८, ७९)		
तत्र 'जय जय जगदेकजीवितेश्वर' इत्यादिकमुदाहरणञ्च	(पृ० ४८०-८२)		
द्विकलमद्रक-प्रस्तार-कथनम्	...	...	८४-९१
तत्र 'जयगिरिदुहितुरतिकरण' इत्यादिकमुदाहरणम्	(पृ० ४८२, ८३)		
चतुष्कलमद्रक-प्रस्तार-कथनम्	...	...	९२-१००
तत्र 'धनसाररुचि गिरिजादयितम्' इत्यादिकोदाहरणानि	(पृ० ४८५-९३)		
२—अपरान्तक-लक्षणम्; एककल-द्विकल-चतुष्कल-भेदेन त्रिविधमपरान्तकम्,			
तस्य प्रस्तारश्च	...	...	१०१-३१
त्रिविधापरान्तकस्य प्रस्तारोदाहरणम्	(पृ० ४९६-५००)		
तत्र गीतकविन्यासस्योपक्रमः; मार्ग-ग्रह-यति-लय-विधानञ्च	...		१३२-३५
तत्र 'कर्पूरगौरवपुष्पं विशदम्' इत्यादिकोदाहरणानि	(पृ० ५००-०७)		
३—उल्लोप्यक-निरूपणोपक्रमः; तस्य लक्षणम्, एककल-द्विकल-चतुष्कल-भेदेन			
तस्य त्रिविधत्वम्	...	...	१३६-३९
तत्र द्विविध-त्रिविधस्य विधानम्—मुख-प्रतिमुख इति, अवगाढ- प्रवृत्तयोर्वृत्तयोर्विधानम्, न्यासविधिः, आरोहावरोहस्य चतुर्विधत्वम्			१४०-४६
उल्लोप्यके वैहायसकादीनां विधानम्	...	...	१४७-२०१
तत्र प्रस्तारोदाहरणम्	...	(पृ० ५११, १२)	
" 'शिवं शान्तं जगन्नाथम्' इत्यादिकोदाहरणानि	(पृ० ५१३-१५)		
उल्लोप्यकोपसंहारः; प्रकरीनिरूपणोपक्रमश्च	...	...	२०२-०३
४—प्रकरीलक्षणम् तत्र कलापातविधिश्च	...	...	२०४-१९
तत्र प्रस्तारोदाहरणम्	...	(पृ० ५१७)	
" 'कङ्कणचारुभुजङ्गफणामणि०' इत्यादिकोदाहरणानि	(पृ० ५१७-३१)		
५—प्रकरीनिरूपणोपसंहारः ओवेणकोपक्रमश्च	...	...	२२०, २१
द्वादशाङ्गं, सप्ताङ्गमिति द्विविधमोवेणकम्, द्वादशाङ्ग-सप्ताङ्गनामुद्देशो			
लक्षणञ्च, तत्र पातविधिश्च	...	...	२२२-५६
तत्र प्रस्तारोदाहरणम्	...	(पृ० ५३४)	
६—रोविन्दक-लक्षणम्, रोविन्दकशब्दस्य व्युत्पत्तिः; तत्र गीति-वृत्तादि-विधानम्			२५७-७१
७—उत्तरलक्षणम्	...	...	२७२-७७
तत्र प्रस्तारोदाहरणम्	...	(पृ० ५३६)	
शठ (शङ्ख?) -छत्रक-भेदेन गीतस्य मार्गद्वयम्	...	...	२७८-८०
८—छन्दक-लक्षणम्, त्र्यस्रचतुरस्रभेदेन तच्छरीरस्य द्विविधत्वम्, तत्र तालविधिश्च			२८०-८६
तत्र प्रस्तारोदाहरणम्	...	(पृ० ५३७)	
सप्तगीतकविन्यासोपसंहारः	...	...	२८७
९—आसारित-लक्षणम्, कनिष्ठ-ल्यान्तर-मध्यम-ज्येष्ठ-भेदेन चतुर्विधमासारितम्,			
तत्र चतुर्भेदेषु कलाविधिः	...	...	२८८-३२२

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

केषाञ्चिन्मते ध्रुवासारित-कथनम्	...	...	३२३-२५
तत्र 'देवं देवं: संस्तुतचरितम्' इत्यादिकोदाहरणानि	(पृ० ५४०-४४)		
१०—वर्द्धमान-लक्षणम्, वर्द्धमानस्य खण्डिकातनुत्वम्; विशाला, संगता, सुनन्दा,			
सुमुखा चेति चतुर्विधा खण्डिका; तासां लक्षणम्	...	...	३२६-३९
भरतमतेन दशपरिवर्तक-कथनम्	...	...	३४०-४३
खण्डिकावर्द्धमानानन्तरमासारित-वर्द्धमान-निरूपणम्	...	...	३४४-५९
तत्र प्रस्तारोदाहरणम्	...	(पृ० ५४६-४८)	
११—पाणिकालक्षणम्, तत्राङ्ग-विदारि-कलादि-विधानम्	...	...	३६०-६३
तत्र प्रस्तारोदाहरणम्	...	(पृ० ५४९)	
१२—ऋचां लक्षणम्, गानविधिश्च	...	...	३६४-७०
१३—गाथालक्षणम्	...	...	३७१-७३
१४—सामलक्षणम्, गानविधिश्च	...	...	३७४-८०
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	३८१

सूडप्रबन्धा नाम द्वितीयं परीक्षणम् (पृ० ५५१-६२)

ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	१
निबद्धगाननिरूपणप्रतिज्ञा	...	...	...	२
प्रबन्धः, रूपकम्, वस्तु—इति निबद्धस्य संज्ञात्रयम्, तत्र प्रत्येकं लक्षणनिरूपणम्				३-६
प्रबन्धावयवधातोः पञ्चविधत्वम्	...	...	...	७-९
द्वित्रिचतुर्धातुयुजेः प्रबन्धस्य त्रिविधत्वम्	...	...	...	१०, ११
प्रबन्धस्य षडङ्गानि	...	...	...	१२-१६
पदस्य (प्रबन्धाङ्गस्य) संस्कृतप्राकृतापभ्रंशात्मकत्वात् त्रैविध्यम्	...	...	...	१७
षडङ्गाविद्व्यङ्गकान्तप्रबन्धानां पञ्चजातयः	...	...	...	१८-२०
निर्युक्तानिर्युक्तभेदेन प्रबन्धस्य द्वैविध्यम्	...	...	...	२०, २१
सूड-आलि-विप्रकीर्ण-भेदेन त्रिविधाः प्रबन्धाः	...	...	...	२१
शुद्ध-मिश्र-सालग-भेदेन सूडोऽपि त्रिविधः	...	...	...	२२
तत्र सूड-प्रबन्धभेदानामुद्देशः (अष्टशुद्धाः, अष्टाविंशतिमिश्राः, सप्तसालगाः)				२२-२९
आलिक्रम-प्रबन्धानामुद्देशः (त्रिशत्)	...	...	...	३०-३५
प्रकीर्णप्रबन्धानामुद्देशः (पञ्चचत्वारिंशत्)	...	...	...	३६-४२
सामान्यविशेषलक्षणपूर्वक-प्रबन्धभेदनिरूपण-प्रतिज्ञा	...	...	...	४३
एला-लक्षणम्	...	...	...	४४-५९
एलाशब्दव्युत्पत्तिः	...	...	...	६०-६२
एलायाः षोडशपदानां नामानि देवताश्च	...	...	...	६२-७०
तत्र दशपादेषु दशप्राणाः	...	...	...	७१-८६
एलासु रागविधिः	...	...	...	८७, ८८
गण-मात्रा-वर्ण-देश-छन्दो-वस्तु-विशेषणात् षड्विधा एला	...	...	...	८८, ८९

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

तत्र गणैला, तस्याः शुद्ध-संकीर्ण-विकृतभेदाः	...	...	८९-९१
शुद्धगणैलाया भद्रावत्यादयश्चतुर्भेदाः	...	...	९२-१०३
एलायां वृत्तिरीत्योः स्पष्टीकरणम्	...	...	१०४-१४
संकीर्णगणैला अप्रसिद्धत्वान्न लक्षिता	...	...	११५
विकृतगणैला-निरूपणम्, तस्या अष्टोत्तरशतं भेदाः	...	...	११६-४३
मात्रैला-लक्षणम्, नन्दिमते, अर्जुनमते, मतङ्गमते च तस्या भेदचतुष्टयम्, ग्रन्थकृदुक्तं भेदद्वयञ्चेति अष्टादश मात्रैलाः	...	...	१४३-६१
वर्णैला-लक्षणम्, तस्याश्चतुर्विंशतिभेदाः	...	...	१६२-६८
तत्र मतङ्गोक्तसप्तभेदे अरुचिः	...	...	१६९, ७०
देशैला-लक्षणम्, तस्याः पञ्चभेदाश्च	...	...	१७१-७७
केषिञ्चन्मतमाश्रित्य कर्णाटैलानां प्रकारान्तरेण निरूपणम्, तत्सन्दर्भं			
छन्दस्वर्त्यैला-लक्षणम्	...	...	१७८-९२
शिखापद-लक्षणम्, तस्य प्रयोगविधिश्च	...	...	१९३-९९
वस्त्वैला-लक्षणम्	...	...	१९९-२०४
एलाभेदसंख्यासंग्रहः	...	...	२०४-०७
करणलक्षणम्, तस्य सप्तविंशतिभेदाश्च	...	...	२०८-२५
ढेङ्कलीलक्षणम्, तत्र त्रिंशद्भेदाश्च	...	...	२२६-३७
वर्तनीलक्षणम्, तस्या भेदाः, विवर्तिनी च	...	...	२३८-४२
क्षोम्बडलक्षणम्, तस्य चतुर्विंशतिभेदाश्च	...	...	२४३-९८
लम्भकलक्षणम्, तस्ये अष्टभेदाश्च	...	...	२९९-३१०
रासकलक्षणम्, तस्य चतुर्विंशतिभेदाश्च	...	...	३१०-१८
एकतालीलक्षणम्	...	...	३१९, २०
मिश्रसूडस्थाष्टाविंशतिभेदनिरूपणप्रतिज्ञा	...	...	३२१, २२
१. दशावतारकीर्तिधवलनामा	प्रबन्धः	(लक्षणम्)	३२३-२७
२. हरिविजयमङ्गलाचारनामा	"	"	३२८, २९
३. माधवोत्सवकमलाकरनामा	"	"	३३०, ३१
४. सामोददामोदरभ्रमरनामा	"	"	३३२, ३३
५. मधुरिपुरत्नकण्ठिकानामा	"	"	३३४, ३५
६. अवलेशकेशवकुञ्जरतिलकनामा	"	"	३३६
७. मुग्धमधुसूदनहंसक्रीडनामा	"	"	३३७, ३८
८. हरिवल्लभ-अशोकपल्लवनामा	"	"	३३९, ४०
९. स्निग्धमधुसूदनरासावलयनामा	"	"	३४१-४३
१०. हरिपदसमुदयगरुडपदनामा	"	"	३४४, ४५
११. साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमररत्ननामा	"	"	३४७, ४८
१२. धन्यवैकुण्ठकुङ्कुमनामा	"	"	३४९, ५०
१३. हरिशरणकदलीपत्रनामा	"	"	३५१, ५२

विषयानुक्रमः

प्रबन्धः (लक्षणम्)	श्लोकाङ्काः
१४. हरिरमितचम्पकशेखरनामा	३५३, ५४
१५. हरिरसमन्मथतिलकनामा	३५५, ५६
१६. नारायणमदनवासानामा	३५७, ५८
१७. लक्ष्मीपरि (ति) रत्नावलीनामा	३५९, ६०
१८. अमन्दमुकुन्दमकरन्दनामा	३६१, ६२
१९. चतुर्भुजरागराजिचन्द्रोद्योतनामा	३६३-६८
२०. हरिहारतालराजिजलधरविलसितनामा	३६९-७६
२१. तालरागार्णवमुरारिमङ्गलकुसुमनामा	३७६-८९
२२. सानन्दगोविन्दरागश्रेणिकुसुमास्तरणनामा	३९०-९८
२३. मधुरिपुमोदविद्याधरलीलानामा	३९९-४०१
२४. सुरतारम्भचन्द्रहासनामा	४०२, ०३
२५. कामिनीहासनामा	४०४, ०५
२६. पौरुषरसप्रेमविलासनामा	४०६
२७. कामाद्भुताभिनवमृगाङ्गुलेखानामा	४०७, ०८
२८. प्रीति (त) पीताम्बरतालश्रेणिमुक्ताफलनामा	४०९-१६
अष्टाविंशतिभेदानां मिश्रसूत्र्वेऽपि रागनयत्यात् तेषां शुद्धत्वम्, देशीरागादि- संबन्धात् सालगत्वमपि	४१७, १८
ग्रन्थकृतप्रशंसा, छायालग (सालग)-प्रबन्धनिरूपणप्रतिज्ञा च ...	४१९, २०
सप्तसालगप्रबन्धानामुद्देशः, छायालग-(सालग)-लक्षणञ्च ...	४२१-२४
तत्र प्रथम-भेद- ध्रुव-लक्षणम्, तस्य षोडशभेदाश्च	४२४-४६
„ द्वितीय „ मण्ड „ „ षड्भेदाश्च	४४७-५३
„ तृतीय „ प्रतिमण्ड „ „ चतुर्भेदाश्च	४५४-६२
„ चतुर्थ „ निःसार „ „ षड्भेदाश्च	४६३-६७
„ पञ्चम „ अड्डताल „ „ „	४६८-७३
„ षष्ठ „ रासक „ „ चतुर्भेदाश्च	४७४-७७
„ सप्तम „ एकताली „ „ त्रयो भेदाश्च	४७८-८२
रूपकलक्षणम्, यतिलक्षणञ्च	४८२
उपसंहारः, ग्रन्थकृतप्रशंसा च	४८३-८५

आलिक्रमप्रबन्धा नाम तृतीयं परीक्षणम् (पृ० ५६३-६०७)

मङ्गलाचरणम्	...	...	...	१
१. पञ्चतालेश्वर-प्रबन्धः (लक्षणम्)	...	...	...	२-२०
२. तालार्णव-	„	„	...	२१
३. रागकदम्बक-	„	„	...	२२-३४
४. स्वरार्थ-	„	„	...	३५-४२
५. मातृका-	„	„	...	४३-५०
६. गद्य-	„	„	...	५१-७४

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

७. वण्डक—	प्रबन्धः (लक्षणम्)	...	...	७५-७७
८. ध्वनिकुट्टनी—	" "	...	...	७८
९. आर्या—	" "	...	...	७९-८८
१०. गाथा—	" "	...	...	८९, ९०
११. द्विपथक—	" "	...	...	९१-९७
१२. वर्ण—	" "	...	...	९८, ९९
१३. वर्णस्वर—	" "	...	...	१००, ०१
१४. घट—	" "	...	...	१०२
१५. कैवाड—	" "	...	...	१०३-०७
१६. गजलीला—	" "	...	...	१०८-१०
१७. हयलीला—	" "	...	...	१११
१८. अङ्ककचारिणी—	" "	...	...	११२-१८
१९. स्तवसूर्यप्रकाश—	" "	...	...	११९-२२
२०. वृत्त—	" "	...	...	१२३, २४
२१. हरविलास—	" "	...	...	१२५
२२. द्विपदी—	" "	...	...	१२६-३३
२३. तोटक—	" "	...	...	१३४, ३५
२४. चक्रवाल—	" "	...	...	१३६, ३७
२५. शरभलील—	" "	...	...	१३८-४१
२६. कलहंस—	" "	...	...	१४२-४५
२७. क्रौञ्चपद—	" "	...	...	१४६
२८. कन्द—	" "	...	...	१४७-५४
२९. रससन्दोह—	" "	...	...	१५५
३०. राजचूडामणि—	" "	...	...	१५६-६०
ग्रन्थकृतप्रशंसा	...	...	...	१६१, ६२

प्रकीर्णप्रबन्धा नाम चतुर्थ परीक्षणम् (पृ० ६०८-२३)

मङ्गलाचरणम्, विषयोपक्रमश्च	...	...	१, २
१. श्रीरङ्ग—	प्रबन्धः (लक्षणम्)	...	३
२. श्रीविलास—	" "	...	४
३. पञ्चानन—	" "	...	५
४. चतुर्मुख—	" "	...	६-८
५. सुदर्शन—	" "	...	९
६. स्वराङ्क—	" "	...	१०
७. श्रीवर्द्धन—	" "	...	११
८. हर्षवर्द्धन—	" "	...	१२
९. सिंहलील—	" "	...	१३

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

१०. हंसलील—	प्रबन्धः (लक्षणम्)	...	...	१४
११. वीरश्री—	"	"	...	१५
१२. स्तवमञ्जरी—	"	"	...	१६
१३. प्रतापवर्द्धन—	"	"	...	१७
१४. वीरशृङ्गार—	"	"	...	१८-२६
१५. रणरङ्ग—	"	"	...	२७
१६. सुधासागर—	"	"	...	२८, २९
१७. शृङ्गारविलास—	"	"	...	३०-३२
१८. शुकसारिक—	"	"	...	३३-३५
१९. त्रिपदी—	"	"	...	३६, ३७
२०. षट्पदी—	"	"	...	३८
२१. वस्तु—	"	"	...	३९
२२. विजय—	"	"	...	४०
२३. त्रिपथक—	"	"	...	४१
२४. चतुष्पदी—	"	"	...	४२
२५. पञ्चभङ्गि—	"	"	...	४३
२६. उमातिलक—	"	"	...	४४-४९
२७. कन्दुक—	"	"	...	५०
२८. शम्बड—	"	"	...	५१
२९. त्रिभङ्गि—	"	"	...	५२, ५३
३०. चन्द्रकला—	"	"	...	५४-६०
३१. वदनोपवदनवस्तुवदन—	"	"	...	६१
३२. धवल—	"	"	...	६२, ६३
३३. मङ्गलाचार—	"	"	...	६४
३४. मङ्गल—	"	"	...	६५
३५. चतुरङ्ग—	"	"	...	६६-७१
३६. चञ्चरी—	"	"	...	७२-७५
३७. पद्मरी—	"	"	...	७६
३८. चर्या—	"	"	...	७७-८०
३९. विजय—	"	"	...	८१-८७
४०. वन्ती—	"	"	...	८८, ८९
४१. ओवी—	"	"	...	९०-९३
तत्र ध्वनिकावयो भेदाः			...	९४
४२. लोली—	"	"	...	९५
४३. डोल्लरी—	"	"	...	९६
४४. घम्माली—	"	"	...	९७-१००

विषयानुक्रमः

श्लोकाङ्काः

४५. राहडी—	प्रबन्धः (लक्षणम्)	...	...	१०१
पञ्चचत्वारिंशत्प्रकीर्णप्रबन्धोपसंहारः, तत्र	छन्दोभेदेनानेकभेद-			
संभवकथनम्	...	...	...	१०२-०४
प्रबन्धस्य नूतनता-निरूपणम्	...	...	...	१०५-०९
रचनाभेदेन रूपकस्य पञ्चभेदाः—परिवृत्त-पटान्तर-भञ्जनी-				
खालोत्तार-अनुसाराश्च, तेषां लक्षणम्	...	...	...	११०-१८
गीतस्य दशगुणाः	...	...	...	११९-२५
गीतस्य दशदोषाः	...	...	...	१२६-२८
ग्रन्थकृतप्रशंसा, उपसंहारश्च	...	...	...	१२९-३१

PART II

TEXT

(Pāṭhyaratnakośa pp. 1-70 Gītaratnakośa pp. 71-623)

ॐ

संगीतिराजः

श्री-राजाधिराजेन्द्र-श्री-कुम्भकर्ण-विरचितः

प्रथमः पाठ्यरत्नकोशः

प्रथमोऽनुक्रमणिकोलासः

तत्र कर्तृप्रशंसा नाम प्रथमं परीक्षणम्

श्रीगणेशाय नमः ।^१ श्रीवनचामुण्डायै नमः । श्रीदत्तात्रेयाय नमः । श्रीकामाक्ष्यै
नमः । श्रीभरताचार्याय नमः । संगीताधिष्ठातृदेवताभ्यो नमः । स्वस्ति शारदायै नमः ।

उद्यद्भास्वच्छतप्रख्यं^२ महो माहेश्वरं नमः ।

यत्प्रकाशे प्रकाशन्ते भक्तराजीवराजयः ॥१॥

यो गीतानुगतौ(तो)घनत्वपरमो वाद्यावनद्धाननो

^३नन्दा (न्या)द्येकततोक्तस्वरूपसुखि(वि)रो नृत्यप्रधानोऽव्ययः ।

भास्वत्सर्वरसैकगम्यमहिमा विश्राजते योगिभिः

संगीताय शिवाय शुद्धमहसे तस्मै परस्मै नमः ॥२॥

निर्मथ्यागमसागरं परिलसद्विज्ञानमन्थाद्रिणा

संगीतामृतमुज्जहार जगतामत्यद्भुतानन्दवम् ।

स्फूर्जन्मोहमहाहिदष्टजनतातापापनुत्यै नम-

स्तस्मै श्रीभरताय दिव्यमुनये स्याच्चन्द्रचूडात्मने ॥३॥

यो वेदांश्चतुरोऽवगाह्य चतुरो वक्त्रैश्चतुर्भिश्चतु-

र्वर्गाप्यै चतुरस्रं(स्र)मुख्यरुचिरं वर्णैश्चतुर्भिर्युतम् ।

विज्ञानैकनिकेतनाय भरताचार्याय राज्ञोचिता-

चाराहं चतुरङ्गनृत्यमदिशत्तस्मै नमो ब्रह्मणे ॥४॥

^१ B. begins श्रीगणेशाय नमः । दत्तात्रेयाय नमः । Then the first verse follows.

^२ B. भास्वशत and च् is added above the line before श ।

^३ A. नन्दाद्येकधनोक्तरूपसुखिरो । B. नन्दाद्येकततोक्तरूपशिखरो ।

श्रुत्यादिस्वविभूतिभिर्जगदिदं व्याप्यैव नित्यं स्थिता
 दुःखोन्मूलनमूलहेतुरखिलं (ल) स्वर्वासिवन्द्यप्रिया ।
 ब्रह्मानन्दरसातिशायिसुखदा ब्रह्मादिभिः संस्तुता
 विद्या काचन नूतना विजयते संगीतरूपा शिवा ॥५॥
 श्रीवत्सदेवाप्तवरप्रसादोऽस्ति व्याघ्रचामीकरवंशसिन्धुः ।
 यो विश्रवत्युज्ज्वलधामराज-रत्नानि रत्नाकरतां विभर्ति ॥६॥
 तत्रोदितो मन्दिरमन्दिरायाः श्रीतामराजो द्विजराज आसीत् ।
 चित्रं क्षमाभूत्कमलाकरस्य प्रकाशने भासुरवासरेशः ॥७॥
 तस्मिस्ततः पल्लवितः प्रतापैः प्रसूनशोभी यशसां प्रतानैः ।
 विनायकप्रतघनैः फलाढ्य आमोदनामाजनि कल्पवृक्षः ॥८॥
 अमुष्योर्वोभर्तुः प्रतिभटचमूः सङ्गरमुखे
 समुल्लासिप्रासप्रमुखधृततत्तत्प्रहरणा ।
 कराग्रप्रोद्घु (धू) ताचिररुचिसकाशासिफलके-
 -ऽनुबिम्बव्याजेन प्रविलयमगादद्भुतमहो ॥९॥
 तन्नन्दनो निन्दितचन्दनेन्दुः^२ कुन्दावदार्यशसां कदम्बैः ।
 श्रीरामनामा प्रबलारिवर्ग-स्वर्गार्गलाभेदनकृत्सिंहः^३ ॥१०॥
 * कल्पान्तोद्धतचण्डवेग^४ - पवनप्रख्यातिविख्यातिभू-
 त्खड्गाग्रप्रविघूर्णनानवरतप्रज्ञापितोद्घटनम्^५ ।
 क्षत्राकृत्युडसङ्घमुज्ज्वलयितुं श्रीब्रह्मशैलाम्बर-
 व्यापिम्लेच्छघनाभ्रसंघमनघः प्रभ्रंशयामास यः ॥११॥
 श्रीपेडराजस्तनयस्तदीयः शुक्लक्षपाजीवितकृत्सदृक्षः ।
 अक्षप्रसादाप्तविपक्षपक्षच्छेदैकदाक्ष्यः (दक्षः) क्षणयुक्सपक्षः ॥१२॥
 ततोऽर्वाङ्गं पूर्वजराजगुप्तामुल्लासयन्^६ द्राक् फलिनीं प्रतापैः ।
 श्रीह्याङ्गराजः क्षितिपालपाल (:) पद्यावतीप्राणपतिः समासीत् ॥१३॥

^१ A. वनीयेक प्रतघनैः । B. वनयक प्रतघनैः ।

^२ K. gives the reading 'निन्दितशारदेन्दुः' ।

^३ A. कृन्तुसिंह ।

^४ A. कल्पातोद्धत ।

^५ B. चण्डवेगऽपवन ।

^६ A. प्रज्यापितोद्घटनम् । B. प्रज्यापितोद्घटनम् । K. प्रज्ञापितोद्घाटनम् ।

• A. B. मुह्लास्यघांद्नीफलिनीं । K. has suggested the above

निर्दूषणस्यापि सतोऽस्य नूनमिदं जना वाच्यमुदाहरन्ति ।
 प्रत्यर्थिकीतिप्रमदाहृतौ यन्मृधे मृधे मे ^१सुजगत्प्रसिद्धम् ॥१४॥
 यः प्रत्यहं तुल्यसुवर्णराशिदानेन देवंश्चकितं व्यलोकि ।
 कदाचिदाच्छिद्य नु नो निवासगिरिं द्विजेभ्यः खलु दास्यतीति ॥१५॥
 अमुं गयाया जगतीविमुक्तिहेतोर्विमुक्तैर्यवनानुरोधात् ।
 शशंसुरस्यान्वयिनः परेऽपि जेष्यन्ति देवा यवनानतिद्राक् ^२ ॥१६॥
 ततस्तामराजोऽष्टदिक्पानुभावो भुवो भारजातस्य वोढाविरासीत् ।
 जगन्मङ्गलश्रीशसेवानुभावाज्जगन्मङ्गलं यं जगुर्जन्मतोऽपि ॥१७॥
 दिग्दन्तावलदन्तकान्तिहरणप्राविण्यवित्कीर्तिना ^३
 तत्तद्राजगुणैकदेशमिलनप्रेप्सेष्टसन्मूर्तिना ।
 के वान्ये सदृशा भवन्तु गुणिनानेन क्षमापालका
 ग्रामीणीकृतराजकेन ^४ कवयः किं साम्यतः ^५ श्राम्यथ ॥१८॥
 यस्मिन् शासति काश्यपीं नयपरे श्रीरामचन्द्रो नु किं
 लोकोक्तिः परयोषिदीक्षणकृतभ्रातृत्वमेतीत्ययम् ।
 किं सत्सत्यतया त्रिशंकुतनयः श्रीजामदग्न्यो नु किं
 प्रत्यर्थि (प्र) नरेश्वरान्तकरणं शार्दूलविक्रीडितम् ॥१९॥
 पूर्वराजगुणान् सर्वानेकत्रस्थान् दिदृक्षुणा ।
 निर्मितो विधिना तोयं (सोऽयं) सर्वराजगुणातिगः ॥२०॥
 कृतेऽमुना कृते सम्यक् कलिना लुप्तकेलिना ।
 न कालोऽस्य चिरं स्यातुमिति स्वर्गातिथिः कृतः ॥२१॥
 ततस्तं तं विनिर्जंतुकाम (:) काम इवापरः ।
 कालसेनोऽस्ति तत्पुत्रो राजा साम्राज्यभाजनम् ॥२२॥
 गजन्मदोत्सिक्तगजोमिमालतौरुष्कसैन्यार्णवमध्यमगनाम् ^६ ।
 श्रीब्रह्मशैलावनिमुद्धरन्तं वराहमाद्यं यमिह स्तुवन्ति ॥२३॥
 अपूर्वा दूतिका काचित् खड्गवत्यस्य भूपतेः ।
 अनन्त्रान् ^७ हि भिया चित्रं तत्परान् कुरुते परान् ॥२४॥

^१ B. जगत्प्रसिद्धम् ।

^२ K. suggests यवनानतिद्राक् which is also a possible reading.

^३ A. प्राविण्यवित्कीर्तिना ।

^४ B. ग्रामणीकृतराजकेन ।

^५ B. शाम्यतः ।

^६ B. तौरुष्क etc. ।

^७ A. अनन्त्रान् हि भियया ।

अपकुर्वन्नयं चित्रमुपकर्त्ता रिपुष्वपि ।

त्याजयन् पूर्ववनिताः संयोजयति तान् भिया ॥२५॥

मत्सैन्यैर्लुट्यमानेऽस्मिन् गौर्जरे मालवोऽपि किम् ।

बह्व्यस्तं^१ पुरं शश्वन्-निशेषीकृतवानमुम् ॥२६॥

गुर्जराधिपतिदन्तवक्त्रतः कृत(त्त)दन्तनिवहस्य निभेन ।

चित्रमेष भुवने निजकीर्त्तर्बीजवापनविधिं विदधाति ॥२७॥

यः पुराणतिलचर्वणमन्दीभूतकोष्ठचहुतभुक्सुरसञ्चान् ।

प्रेष्ठनूत्नयवनाहुतिदीव्यत्तन्मुखान्^२ वितनुते रणयज्ञे ॥२८॥

यः^३ सुरान् सुखयतीह गुग्गुलु^४ (स्निग्ध) धूपनिवहेन धूपितान् ।

बह्यमानरिपुराजवेश्मगा(न्) गुर्वमेयघनसारचन्दनैः ॥२९॥

चैतन्यं यदि संश्रयेत् सुरतरुः स्वर्गः^५ पशुत्वं त्यजे-

च्चिन्ताश्मापि सुरत्वमेति फणिनामीशः सुरेज्यो भवेत् ।

पुंस्त्वं वागधिदेवता यदि^६ भजेदीशो विवादातिग-

श्चेत्तत्तद्गुणसाम्यतस्तदुपमां श्रीकालसेनो भजेत् ॥३०॥

स राजराजः करदीकृतान्यनरेश्वरः शासितदृप्तराजः ।

तनोति पुष्ट्यै शिवयोः शिवात्मा संगीतकं दिक्पतिगीतकीर्त्तिः ॥३१॥

दृ(द्र)ष्टव्यं कृतकृत्यतामुपगत(ते)नेवं विधातुं तथा-

धीत्या^७-शेषमहागमान् वसुमतीं कृत्वा वशे चाखिलाम् ।

दानौघैः^८ परितर्पयन् द्विजवरानर्चन् सुपर्वव्रजं

कामं याचककामदो वितनुते संगीतमूर्वीश्वरः ॥३२॥

^१ A. B. इत्यास्तंलपुरं । K. suggests the above reading, but is not certain.

^२ A. तन्मुखे ।

^३ B. यः सुखान् ।

^४ A. क्लृप्त for स्निग्ध which is suggested by K. B. omits this word.

^५ B स्वर्गः । B. divides this verse into two verses numbering 30 and 31.

^६ B. भुजेदीशो ।

^७ A. धीत्योशेष ।

^८ B. दानौघैः ।

केचिद्दानैकनिष्ठाः कति च (वितरणे^१) लम्पटाः केचिद्वक्षाः^२
केचित् कामैकतानाः क्वचन कतिपयेऽगण्यनैपुण्यपण्याः ।
श्रीमान् कालाख्यसेनो नृपतिगुणगणार्णोधिरीशप्रसक्त्यै
संगीतं तद्रसानां जनिरिति तनुते विश्वविश्वोपकृत्यै ॥३३॥

दाक्ष्यं साक्षादिहास्ति व्यवहृतिरतुला राजकार्याविधायी
नार्याश्चेष्टात्र चेष्टा नयविनयनयी सप्ततिद्वे कलाश्च ।
औदार्यस्यै (यं) धैर्याकरनिधिरखिलविध (?)^३ ज्ञानविज्ञानवैज्ञं
श्रीमत्कालाख्यसेनो नृप इति तनुतेऽदभ्रसन्दर्भमत्र^४ ॥३४॥

कामं सन्ति परःशताः क्षितिभुजो भूताः परे भाविन-
स्तैस्तैः स्वाचरणक्रमैः स्वसमयप्रोद्यत्प्रभाभास्कराः ।
जातः कोऽप्यनुलप्रभावविभवं (व) प्राग्भारविश्वंभरो
जीयान्निजितपूर्वराजचरितः श्रीकालसेनो विभुः ॥३५॥

यं पूर्वं भरताय नाट्यनिगमं पद्मोद्भवः प्रीतितः
साङ्गं शम्भुरदीदृशत् स समयादुत्सन्नकल्पोऽभवत् ।
लोकानां हितकाम्यया स भगवान् श्रीकालसेनक्षमा-
धीशव्याजमुपेत्य वीतविशयं तं वक्ति प्र^५ (?) भूयो वशी ॥३६॥

ग्रन्थान् सम्यगधीत्य बुद्धिविषयं नीत्वानुभूयार्थतः
कृत्वा दर्शनगोचरानभिनयैर्नानाभिनेयाश्रितैः ।
तान् शिष्यप्रतिशिष्यशिष्य (क्ष) णपथं नेतुं यथावस्थितान्
श्रीमत्कालुजिभूपतिः प्रयतते स्वोपज्ञसन्दर्भतः ॥३७॥

यः पूर्वं चतुराननेन चतुरः संस्मृत्य वेदांस्तत-
स्तत्त्रैर्वर्णिकतां विधानपरतां चावेक्ष्य सम्यक् स्थितः^६ ।
श्रीमत्कालुजिभूपतिः शिवपरः शास्ताखिलक्षमाभूतां
सं^७ (बध्नाति हि) सार्ववर्णिकमिमं वेदं विदामप्रणीः ॥३८॥

^१ A. तरणभुलंपटाः । B. तरण लंपटाः with space left blank for a letter after ण । वितरणे suggested by K.

^२ A. केचिद्वक्षाः ।

^३ विध does not fit in the metre

^४ B. दर्भसन्दर्भमत्र ।

^५ प्र does not fit in the metre.

^६ A. स्मृतः ।

^७ A. B. संद् then space for two letters left blank, followed by तकि सार्ववर्णिकमिमं. In A. there is a horizontal line in the blank space. The above reading is suggested by K.

यः श्रुत्वा^१ भरतं चतुर्भिरखिलैर्भाष्यैश्च रत्नाकरं
सोपायं बहुशो विलोक्य निखिलान्नाट्यागमान् वीक्ष्य च ।
गौरीनन्दिमते मतङ्गशिवसङ्गीते सशार्दूलके
दृष्ट्वा दत्तिलदुर्गशक्तिभण्तिस्ता नारदोक्तीरपि ॥३९॥

वायुस्वातिमहेन्द्रकश्यपमरुत्सून्वर्जुनाद्यैः कृतान्
रम्भातुम्बुर (रु) कम्बलाश्वतररक्षोराजसन्दभितान् ।
श्रीसोमेश्वरभोजराजरचितान् ग्रन्थान् विलोक्य त्वमुं
तत्सारेण समुच्चितेन कुरुते श्रीकालसेनो नृपः ॥४०॥

संगीतरत्नानि गवेषितुं वो यद्यस्ति काङ्क्षा सुधियस्तदानीम् ।
तेषां प्रदानेऽतितरं प्रवीणः संगीतराजः क्रियतां सुसेव्यः ॥४१॥

यान्यज्ञानमदान्धराजसदने^२ शास्त्रौघकोशान्तरे
गुप्तान्याप्तपथां (थं) न ति (यान्ति) सुधियः संगीतरत्नान्यहो ।
तेषां चिन्तितमात्रमाप्नुमथ चेदिच्छास्ति तत् सेव्यतां
श्रीमत्कालुजिभूभुजा^३ विर (चितः) संगीतराजोऽन्वहम् ॥४२॥

भरतमतमतीवदुर्गमं यन्मतिविमतेरवगाहितुं प्रवृत्तः ।
तदखिलमपि मे महानुभावाः स्खलितमपि क्षमयोररीकुरुध्वम्^४ ॥४३॥

यस्मात्^५ स्थावरजङ्गमात्मजगतो वृत्तानुकारादिदम्
तत्सापेक्षमतोऽतिमात्रगहनं दुर्ज्ञेयमस्मादृशैः ।
किन्तु स्वानुभवाय बालिशतया सन्दभितं यन्मया
तत् सर्वत्र समानदृष्ट्य इदं संशोधयन्तूत्तमाः ॥४४॥

^१ A. श्रुत्वा ।

^२ A. या then something written and deleted by putting two small vertical strokes above; the letter is not at all legible; then न्य; here the line ends and the next line begins with a letter which is lost due to a damage in the paper; it ends in आ and is followed by न; the word is evidently यान्यज्ञानमदान्ध । B. यान्य then space for two letters blank मदान्ध follows. (K.) In spite of this note K. gives the reading यान्यत्यन्त in the text.

B. divides this verse (No. 42) into two verses.

^३ B. भूभुजा; then space for two letters blank and चेतः follows; evidently an obvious damage in the letter चि in A must have been there when B was transcribed. (K.)

^४ B. क्षमयोरीकुरुध्वम् ।

^५ B. यस्मान्मया स्थावर ।

दुस्तरं भरताम्भोधि^१ तरीतुं तरिरेकिका ।
जडान् प्रवचनं (नान्) कर्तुं यद्रामानुकृतिः सताम् ॥४५॥
न प्रार्थयेऽहं सुधियोऽयुक्तयुक्तकृतिं प्रति ।
स्वतस्त उपकुर्वन्ति यत् (त)श्चन्दनवृत्तयः ॥४६॥
अथवा सर्वभावेन श्रये सहृदयाम्य (न् य) तः ।
ते स्वभावेन कुर्वन्ति श्रयन्तं सममात्मना ॥४७॥
ननु सति गणनातोऽगोचरे नाद्यशास्त्रे
किमिह तव नवोद्यत्तद्विधानप्रयासे ।
इति खलु न नियोज्यं तत्र तत्त्वानिरुक्ते
वन्दति खनिमनुष्यात् (न्) कौस्तुभः किं मणीन्द्रः ॥४८॥
विचार्यमाणमत्रैव तत्त्वं ग्रन्थान्तरे न^२ तत् ।
मथ्यमाने हि दुग्धाब्धावमृतं न मरुस्थले ॥४९॥
यत्किञ्चिद्भूरतादिभिर्निजनिजे ग्रन्थेऽस्ति सन्दर्भितं
यच्चान्यद्विवृतं विशेषविदुषां वृन्दैः स्ववृत्तिष्वपि ।
यद्य (न्य) स्तं क्वचिदेव किञ्चिदपि चातज्ज्ञैः स्वमत्यं (त्या) वृतं
सर्वं चरितचर्वणेन रहितं तद्वस्तिहालोक्तयाम् ॥५०॥
क्वचिल्लक्ष्म परीक्षार्थं (र्थ) मुक्तस्यातिशयाय वा ।
सम्बन्धस्मारणार्थं वा पुनरुक्तिर्न दुष्यति ॥५१॥

इति श्रीसरस्वतीरससमुद्भूतकैरवोद्याननायकेन अभिनवभरताचार्येण गुर्जराम्भोधिनाथ-
मन्यमहीधरेण त्रिसंध्याक्षेत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन अरिराजमत्तमातङ्गपञ्चाननेन प्ररुद्धपत्र-
यवनदवदहनदावानलेन प्रत्यथिपृथ्वीपतितिमिरततिनिराकरणप्रौढप्रतापमार्त्तण्डेन वैरविनितावै-
धव्यदीक्षादानवक्षोदण्डकोदण्डदण्डमण्डिताखण्डभुजादण्डेन भूमण्डलाखण्डलेन श्रीब्रह्माद्विविभुना^३
अध्युष्टतमनरेश्वरेण गजनरतुरङ्गाधीशराजत्रितयतोडरमल्लेन वेदमार्गस्थापनचतुराननेन
याचककल्पनाकल्पद्रुमेण वसुन्धरोद्धरणादिवराहेण परमभागवतेन जगदीश्वरीचरणकिरेण
भवानीपतिप्रसादाप्तवरप्रसादेन^४ राजगुर्वीदिबिरुदावलीविराजमानेन राजाधिराजश्रीकालसेनेन
विरचिते सङ्गीतराजे पाठ्यरत्नकोशे^५ अनुक्रमणिकोल्लासे कर्तृप्रशंसा नाम प्रथमं परीक्षणं
समाप्तिं समगात् ॥

॥ इति विततमतीनामभिमतसिद्धिरस्तु ॥

^१ B. भरतांभोधि । Then an ambiguous mark above the first म ।

^२ A. B. and K. ग्रन्थान्तरेण तत् ।

^३ B. ब्रह्मादिविभुना ।

^४ B. प्रसादाप्ताप्रसादवरप्रसादेन ।

^५ B. रत्नाकरे ।

आरम्भसमर्थनं नाम द्वितीयं परीक्षणम् ।

आरम्भणीयं^१ ननु शास्त्रमेतन्माङ्गल्यरूपं जगतोऽखिलस्य ।
 आनन्ददं तुष्टिकरं परं च सुरासुराणां भुवि भूपतीनाम् ॥१॥
 नारम्भणीयं^२ ननु धर्मशास्त्रविरोधतो नाटकशास्त्रमेतत् ।
 प्रयोजनाभावतया प्रवृत्तिः प्रेक्षावतामत्र न^३ जाघटीति ॥२॥
 न शास्त्रतामुष्य तु शङ्कनीया विना प्रवृत्ती(ति)भरतोपदेशात् ।
 महाजनानामपरिग्रहाच्च मूलप्रमाणप्रविहाणतश्च ॥३॥
 नो धर्माय विधायकोक्तिविरहाना(न्ना) र्थाय तत्कुत्सना-
 लो कामाय चिरादनन्यमनसोर्यूनोः स पुंभिः स्मृतः ।
 ज्ञानादेव तु सावधारणवचोगुम्फैरिति ज्ञानतो
 नान्यस्मादिह मुक्तिरित्यनुचितं संगीतसंकीर्तनम् ॥४॥
 ऊचुः प्राग्निवद एकजातिविषयं धर्मं त्वमुं नो ततः
 प्रायोऽयं विषयो द्विजातिजनुषां धर्मोऽस्तु गानादिकः ।
 गाने प्रत्युत तन्निषेधवचनान्युक्तानि मन्वादिभि-
 स्तत्प्रामाण्यविचारचारुमतिभिर्माध्यस्थमालम्ब्यताम्^४ ॥५॥
 किञ्चात्र स्मरणं प्रमाणपदबीमाटीकते ब्रूतत (ब्रूत चेत्^५)
 तन्मूलश्रुतिबाधितं क्वचन किं निमू(र्म्)लमुन्मीलति ।
 इत्याद्युक्तनयेन चातिनिपुणं संरूप्यमाणं त्वदं
 शास्त्रं नैव विचारचास्तरतामारोहतीह स्फुटम् ॥६॥
 ब्रूमोऽय प्रतिपक्षपक्षविसरत्तत्तदीयोल्लस-
 द्वाचोयुक्तिपिशाचिकाभ्रमिभरप्रोद्बूननध्वंसकृत् ।
 तन्त्रं तु प्रसरीसरीति सरणिः सत्पक्षकक्षागिरा-
 मङ्गीकारिघुरीणकालुजिधरा^६ वागीशवाक्योत्तरः ॥७॥
 नारम्भणीयं यदबोचयेत् कश्चिद्विपश्चिन्न विचारचार ।
 तदत्र चित्रं तदहो यदस्य जगत्प्रसिद्धेऽप्यपलापलापः ॥८॥

^१ B. आरम्भणीयन्ननु ।

^२ B. नारम्भणीयन्ननु ।

^३ B. omits न ।

^४ B. माध्यस्थमालम्ब्यताम् ।

^५ K. suggests this reading.

^६ B. कालुजधरा ।

यद्वर्गशास्त्रेण विरुद्धमेतदुक्तं तदज्ञानविजृम्भितं^१ ते ।

निदानता धर्मतरोरमुष्य^२ मन्वादिभिर्यद्गदिताभियुक्तैः ॥९॥^३

उपवीणयतो(ता) मलद्विषं स च योगिप्रवरोऽभ्यभाषत ।

अमृताभरणस्य^४ तद्वचः कथमाविः(ष्)कुरुते न मानताम् ॥१०॥

निः(ष्)प्रयोजनता योक्ताभियुक्तैरस्य सा कथम् ।

सुखाप्तेर्दुःखहानेश्च^५ मुख्यत्वे सति नो वृथा ॥११॥

ब्रह्माद्वयानन्दरसातिरेकसहोदरास्वादसुखानुभूतेः ।

परात्मतुष्टिः परमास्ति काचित् सा चेत् स्वयं नो मनुषे^६ मनीषिन् ॥१२॥

राजैवात्रोपदेश्यो रघुपतिकुणपाधीशवृत्तोक्त्यनुक्त्या-

चारप्राप्तप्रकर्षेतरफलविभवादेयहेयाप्ततत्त्वः ।

अर्थो धर्मानुषङ्गात्(त्त)दनुरपि(भि)मतो रङ्गकोत्तीर्णनन्त-

क्यन्वेषात्तत्प्रवृत्त्यै^७ न हि भवति कथं शास्त्रमेतन्निवृत्त्यै ॥१३॥

तस्मादेव तु शास्त्रतास्य नियता 'तच्छासनाशंसना-

द्वन्नह्याद्याप्तपरिग्रहाच्च न तु भो नो मूलमाकांक्षति ।

वेदत्वादिह निमित्तेर्निगमिता धातुः प्रमाणीकृता

तत्सारेण तु सार्ववर्णिकममुं निमित्सतः पञ्चमम् ॥१४॥

किं रूपवेद^८ एवायं साम्नः सामैव वा पुनः ।

सामाख्या गीतिषु प्रोक्तेत्यतोऽस्माच्च प्रमाणता ॥१५॥

वेदेनाप्यात्ममूलत्वादिदमेव ह्यपेक्षितम् ।

स्वरजातमुदात्ताद्यस्वि(स्मि)न्नायत्तं यतः स्मृतम् ॥१६॥

तथाहि नादधर्मोऽयमुदात्तादिः स्मृतः स च ।

नादः प्राणाग्निसंयोगाज्जातः^९ श्रुत्यादिभेदभाक्^{१०} ॥१७॥

श्रुतिभ्यः^{११} स्युः स्वराः षड्जर्षभगान्धारमध्यमाः ।

पञ्चमो धैवतश्चाथ निषाद इति तेषु च ॥१८॥

^१ A. B. विजृम्भनं ।

^२ A. मन्वादिभिर्यद्गदिता ।

^३ A. B. combine the 8th and 9th verses.

^४ A. and B अमृतां(B.ता)भरणं सुज्ञतद्वचः । K. suggests the above reading.

^५ A. omits विसर्गं of दुःख ।

^६ B. मानुषे ।

^७ B. क्यन्वेषात्तत्प्रवृत्त्यै

^८ तच्छासनाशंसना

^९ K. suggests वेदरूप

^{१०} A. श्रुत्यादि

^{११} B. भेदभाग्

^{१२} B. श्रुतिभ्य

उदात्ताः^१ समपाः प्रोक्ताः स्वरितौ च रिधौ स्वरौ ।

अनुदात्तौ गनी तस्माज्जगतोऽप्यस्य हेतुता^२ ॥१९॥

अङ्गत्वेनाथवा स्यात्^३ (तत्) प्रामाण्यं तत्त्वमृत्विजाम् ।

चार्याध्य(१)क्रांतया होमविधानात् खटकेन^४ च ॥२०॥

मानान्तरानधिगतेगा (र्गा) यतीति विधिः स्फुटः ।

औद्गात्रस्य विधानाच्च त्रैकाल्ये नाट्यदर्शनात् ॥२१॥

अश्वमेधकृतौ गानविधानमपि दृश्यते ।

ब्राह्मणस्य दिवारात्रौ राजन्यस्य च शासनात्^५ ॥२२॥

नाराशंस्यनुगामित्वं यन्निषेधस्य तत्र हि ।

नृदेवो न निषेध्येत नृमात्रस्य निषेधनात् ॥२३॥

शाम्येद्यथाहिदष्टस्य विषेण विषमुत्बणम् ।

तथास्मिन्^६ विषयाकाङ्क्षा विषयासक्तचेतसः ॥२४॥

जीभूतवाहनदधीचिमुखाधिपानां नाट्ये विलोक्य चरितं स्वभिनीयमानम् ।

प्राणैरपि प्रयतते^७ न हितं परस्य कर्तुं मनः खलु नरस्य लघीयसोऽपि ॥२५॥

न नृत्येदिति यन्नृत्यनिषेधः कामवर्गतः ।

तद्ब्रह्मचारिविषये वचनं पर्यवस्यति ॥२६॥

द्विजातिविषयो गाननिषेधो यत्र कुत्रचित् ।

तद्विदां यदपात्रत्वं तत्^८ तद्विद्योपजीविनाम् ॥२७॥

अस्येतिहासवदयं समयः प्रदिष्टोऽनध्यायरूप ऋषिणा निगमानुरोधात् ।

आसादितादिवरगीतकसंप्रयोगाद्धर्माद्यवाप्तिरुदितेह परा मुनीन्द्रैः ॥२८॥

प्रत्यक्षादिप्रमाणानि यथायथमिहार्यतः ।

अष्टावपि विलोक्यानि पुराण इव सूरिभिः ॥२९॥

अप्रस्तुतत्वात्तल्लक्ष्म न वयं व्याहरामहे ।

प्राकट्यमुपयास्यन्ति प्रयोगादेव तानि यत् ॥३०॥

इति श्रीराजाधिराजमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां
पाठधरत्नकोशे अनुक्रमणिकोल्लासे आरम्भसमर्थनं द्वितीयं परीक्षणम् ।

^१ cf नारदीयशिक्षा १।८।८

^३ A. अंगत्वेनाथवास्यास्तु ।

^५ B. combines two verses viz. 22 and 23 into one.

^६ B. तथास्मिन्निविषयां ।

^७ K. Suggests प्रयतते (ऽभि)हितं परस्य ।

^२ B. हेतुतां ।

^४ K. suggests कठकेन ।

^८ B. omits तत् ।

संगीतस्तुतिर्नाम तृतीयं परीक्षणम्

सिद्धप्रमाणभावस्य संगीतस्य निरूप्यते ।

स्वरूपस्य विचारोऽथ कालसेनेन भूभुजा ॥१॥

ऐक्यं जीवपरात्मनोदिशति यद्वालेश्वरौ संमदं
तुल्यं लम्भय(द)द्भुतं^१ विगलिताशेषेन्द्रियार्थग्रही^२ ।

मायान्तःपतितं म(य)दत्यविरतं संमोहयेन्मायिनं
लोकातीतचमत्कृतं^३ श्रुतिगतं गीतं परं तत् स्तुमः ॥२॥

जीवातुर्गदिनां प्रियाविरहिणां ध्येयं परं योगिनां
दीनानामतिदुःखिनामपि नृणां विश्रान्तिभूमिः परा ।
निःस्वानां परशेवधिर्नवनवो भोगोत्करो भोगिनां
गीतं किञ्चिदमेयरूपमहिम प्राग्भारमुज्जृम्भते ॥३॥

गीतमेव वशीकारकार्मणं वशिनामपि ।
त्यक्तान्यकार्यसम्भारा मुनयो यदुपासते ॥४॥

स्वर्गतं पुनरानेतुं शक्तिर्यस्य जगत्त्रये ।
अगोचरः कविगिरां तद्गीतं केन वर्ण्यते ॥५॥

इति राजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे पाठ्यरत्नकोशे
अनुक्रमणिकोल्लासे संगीतस्तुतिर्नाम तृतीयं परीक्षणम् ।

^१ A. B. लम्भयद्भुतं ।

^२ A. B. विगलिताशेषेन्द्रियार्थग्रही ।

^३ A. चमत्कृत; then a letter written and scored; तिश्रुतिगतं follows.

अनुक्रमणिका नाम चतुर्थ परीक्षणम्

यस्तु निर्वचनं कर्तुमवतीर्णोस्तु (ऽस्ति) भूतले ।

तेन श्रीकालसेनेन क्रियते गीतनिर्णयः ॥१॥

सम्यग्गीतं तु संगीतं गीतादित्रितयं तु वा ।

समष्टिव्यष्टिभावेन शब्देनानेन गीयते ॥२॥

त्रिविक्रमक्रमासक्तचेतसा तामराजिना ।

उपक्रमः क्रमं तस्य विधातुं संविधीयते ॥३॥

पाठ्यं नाट्यतनुः परेति परमाद्भवेदतः सामतो

गीतं गीतमनोहरात् कमलभूरादाय वै सृष्टवान् ।

नेपथ्याभिनयो यजुर्निगमतोऽथाथर्वतस्तान् रसान्

संगीतस्थितपाठ्यगीतविवरे बाह्यं पुनस्तद्द्वयात् ॥४॥

पाठ्यं वाक्यात्मकं वाक्यं सर्वाभिनयमूर्द्धनि ।

भरतेनाभिषिक्तं तद्वाचि ^१यत्नं विधित्सता ॥५॥

प्रबोधस्य प्रबन्धानां विशेषादस्य हेतुता ।

आदावतो नरेन्द्रेण सर्वस्यैतद्विविच्यते ॥६॥

संगीतराजे तत्र स्यू रत्नकोशाः क्रमादमी ।

पाठ्यगीतवाद्यनृत्यरसाह्वास्तत्र च क्रमात् ॥७॥

प्रतिरत्नकोशमुक्ता उल्लासा वेदसम्मिताः ^२ ।

परीक्षणानि चत्वारि प्रत्येकं तेषु च क्रमात् ॥८॥

अनुक्रमणिका चाय स्वरूपं पदवाक्ययोः ।

छन्दांसि भूषणानीह पाठ्योल्लासाः स्मृता अमी ॥९॥

स्वरोत्पत्तिस्तथा रागाः प्रकीर्णकमथापि ^३ च ।

प्रबन्धाख्यश्च ते गीतरत्नकोशे द्वितीयके ॥१०॥

ततं च सुखि(षि)रं चाय घनं चैवावनद्धकम् ।

उल्लासाः क्रमतो वाद्यरत्नकोशे प्रकीर्त्तिताः ॥११॥

अंगसंज्ञस्तथा चारीसंज्ञकः करणाभिधः ।

प्रकीर्णकाभिधो नृत्यरत्नकोशे क्रमान्मताः ॥१२॥

रसलक्ष्मविभावाविरनुभावाभिधस्तथा ।

ततः सञ्चारिसंज्ञश्च रत्नकोशे रसाभिधे ॥१३॥

^१ A. B. यत्नं ।

^२ B. सम्मिताः ।

^३ B. प्रकीर्णमथापि ।

अनुक्रमणिकोल्लासे कर्तृशंसनमादितः ।

आरम्भसार्थता चेति संगीतस्य स्तुतिस्ततः ॥१४॥

अनुक्रमणिका चेति चतुर्थं परिकीर्तितम् ।

पदलक्षणमेतस्मिन् वाक्यलक्षणमेव च ॥१५॥

संज्ञा च परिभाषा चेत्युल्लासे पदनामनि ।

अनुष्टुप्शासनं वृत्तार्थयोः^१ शासनमेव च ॥१६॥

प्रस्तारपरिपाटी च छन्दउल्लास ईरिताः ।

उद्देशो लक्षणानीह ततोऽलंकृतयः पुनः ॥१७॥

गुणबोधाश्च तत्त्वेनोल्लासेऽलंकारसंज्ञके ।

स्थानश्रुतिस्वरग्राममूर्च्छनातानसंज्ञकाः ॥१८॥

साधारणं तथा वर्णाः सालंकाराश्च जातयः ।

दश स्वरगते भेदाश्चतुर्भिश्च परीक्षणैः ॥१९॥

ग्रामरागादिरागाङ्गोपाङ्गे भाषाङ्गनिर्णयः ।

क्रियागा(ङ्गा)नि च^२ वर्ण्यन्ते रागोल्लासे क्रमादिति ॥२०॥

वाग्गेयकारकथनं शब्दभेदाश्च तत्त्वतः ।

गमकाश्च तथा स्थाया वर्णनीयाः प्रकीर्णके ॥२१॥

गीतकानि तथा सूत्रयमालिक्रमस्थिताः ।

प्रकीर्णकाः^३ प्रबंधाश्च प्रबंधोल्लासगोचराः ॥२२॥

ततोल्लास एकतन्त्रीपञ्चकं नकुलादितः ।

मत्तकोकिलिका चाथ किन्नरी परिकीर्त्यते ॥२३॥

सौखि(षि)रे^४ वेणुनिर्माणं स्वरोत्पत्तिस्तदाश्रिता^५ ।

गुण(णा) बोधाश्च पात्रादि साङ्गोपाङ्गं^६ निरूप्यते ॥२४॥

मार्गतालास्तथा देशीतालास्तत्प्रत्यया अपि ।

ताललक्षणमेतस्मिन् घनोल्लासे समाप्यते ॥२५॥

अवनद्धसमुल्लासे वाद्यं पुष्करसंज्ञकम् ।

पाटा वाद्यप्रबंधाश्च पटहादिनिगद्यते ॥२६॥

अङ्गप्रत्यङ्गभणितिरूपाङ्गानां^७ क्रिया तथा ।

आहार्याभिनयश्चैवमङ्गोल्लासे प्रकाश्यते ॥२७॥

^१ B. वृत्ताययोः ।

^२ B. इच ।

^३ B. प्रकीर्णकाश्च ।

^४ B. सौखरे ।

^५ A. B. श्रिताः ।

^६ A. B. सांगोपांग ।

^७ B. रूपकानां

स्थानकानि तथा चार्यः शुद्धदेशीविभेदतः ।

मण्डलानि तदुत्थानि चारिकोल्लासके क्रमात् ॥२८॥

करणानि तथा शुद्धदेशीभेदविभेदतः ।

अङ्गहारा रेचकाश्च करणोल्लास ईरिताः ॥२९॥

वृत्तयश्च तथा न्याया लास्याङ्गानि च तत्त्वतः ।

पात्रलक्षणमित्यस्मिन् प्रकीर्णोल्लास उच्यते ॥३०॥

सभापतिः सभायाश्च निवेशो रसकीर्तनम् ।

रसस्वरूपकथनं^१ रसज्ञस्य च वर्णनम् ॥३१॥

रसाश्रयाभिधं चान्यद्वरसलक्षणसंज्ञकम् ।

परीक्षणानि चत्वारि रसोल्लासे तु रस्यते ॥३२॥

नायकानां प्रकथनं नायिकालक्षणं तथा ।

चेष्टादीनां विभावानां विभावनमतः परम् ॥३३॥

उद्दीपनविभावाख्यं विभावोल्लासके क्रमात् ।

अनुभावास्त्ववस्थायाः स्वरूपं सात्त्विकाः पुनः ॥३४॥

प्रवासाद्यनुभावाश्चानुभावोल्लासगोचराः ।

निर्वेदादिप्रतिरसं भावावस्थानसूचकम् ॥३५॥

रससङ्करनामाद्यं^२ ग्रन्थस्य च समापनम् ।

परीक्षणानि संचारिसंज्ञकोल्लासके क्रमात् ॥३६॥

येनानुक्रमतः शकान् विशकलीकर्तुं रणप्राङ्गणे

तत्तद्गुर्जरदाक्षिणात्यनरपा^३ नीताः (:) सद्गुर्गा वशम् ।

दुर्गेशा^४ महिषाद्रिणा निजसमुन्नत्या स्वया^५ संपदा

साकं तेन चिरादनुक्रमणिकोल्लासः समुल्लासितः ॥३७॥

इति श्रीजगदीश्वरबनदेवनिजगणेन ^६जगदम्बिकाकामाक्षीचरणकिङ्करेण श्रीकामेश्वरी-
गिरिविभुना अध्युष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुरग्रहणसंवादि-
तयशोभरेण वाटिकाचलग्रहणजनितकीर्त्तिपूरपराजिताचलनायकेन^७ संगमतीर^८-दुर्गोद्धरणोद्धृत-

^१ A. रसत्वस्य च वर्णनम् B. there is some letter started and left off, then follows रसत्वस्य वर्णनम्, K. suggests the above reading.

^२ B. रसशंकर

^३ B. नगरी

^४ B. दुर्गेशा

^५ K. reads स्वयं

^६ B. कामाक्षा

^७ B. पुरपराजित etc.

^८ B. नीर

सकलमण्डलाधीश्वरेण दमनपुरविध्वंसनवन्दीकृतयवनीनिचयेन महिषमेरुजयाजेयविभवेन शाकम्भरीरमणपरिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण^१ अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनादि^२-गिरिविजयविख्यातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्धूलन-धर्षितमहोरगपुरेण^३ श्रीवनदेवस्वामिप्रसादरचनापरमेश्वरेण त्र्यम्बकेश्वरसन्निधिकीर्तिस्तम्भोन्न-तजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरिभौमस्वर्गतायथार्थीकरणरचितचारुपथेन श्रीकामाक्षा^४-गिरिनवीन-निर्मितिपराजितसुमेरुणा^५ श्रीमहिषाचलोपरि श्रीहरिशरणरचिताचलदुर्गेण^६ अभिनवभरता-चार्येण वीणावादनप्रवीणेन-यवनकुलाकालकालरात्रिरूपेण त्रिसंध्याक्षेत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराजराजश्रीराजमानमृगाङ्गतामराजनन्दनेन महाराज्ञी^७ सौभाग्य-वती^८ श्रीजसमाम्बिकाहृदयनन्दनेन सकलसीमन्तिनीशिरोमणिनिकुम्भराजन्यवंशावतंसमहाराज्ञी-श्रीकर्मवतीश्रीलघुमादेवीहृदयाधिनाथेन राजाधिराजश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडश-साहस्र्यां संगीतमीमांसायां^९ पाठ्यरत्नकोशे अनुक्रमणिकोल्लासे अनुक्रमणिका नाम चतुर्थं परीक्षणम् ।

उल्लासस्य (इच्च) प्रथमः^{१०} समाप्तिमगात् ॥

इति विततमतीनामभिमत^{११}-सिद्धिरस्तु ॥

^१ B. Omits परितोषितशाकम्भरी

^२ A. B. परिवारिताञ्जनादि and omit गिरि K. reads as above.

^३ B. धर्षिता

^४ K. reads कामाक्षा

^५ B. पराजिति

^६ B. दुर्गेण

^७ K. adds श्री

^८ K. Omits श्री before जसमाम्बिका

^९ A. संगीतमीमांसायां

^{१०} B. समाप्ति समगादिति

^{११} B. Omits मत

द्वितीयः पदोल्लासः

पदं नाम प्रथमं परीक्षणम्

अध्यासिताया निजपूर्वपुंभिः पदं सरीसृत्ति न यः कदाचित् ।

विशुद्धिमत्याः^१ सरणेः स राजा पदं चरीकृत्ति विचारवृत्ति (र्त्ति) ॥१॥

पाठ्यं तु द्विविधं ज्ञेयं संस्कृतं प्राकृतं तथा ।

यथावदनयोरङ्गान्याख्यामः पाठ्यसिद्धये ॥२॥

नामाख्यातोपसर्गश्च निपातास्तद्धिताः कृतः ।

समासाश्च^२ स्वराश्चैव सन्धयोऽथ विभक्तयः ॥३॥

व्यञ्जनान्यङ्गकैरेतैर्नानाधातूपबृंहितम्^३ ।

प्रयोगार्हं^४ प्रविज्ञेयं संस्कृतं पाठ्यमित्यवः ॥४॥

नादादिहेतुको यः स्यादक्षराणां समुच्चयः ।

आनुपूर्वीसमुल्लेखः स शब्दव्यपदेशभाक् ॥५॥

साध्यसाधनसंयोगसामानाधिकरण्यकाः ।

पदार्थप्रतिपत्तिश्च तद्गुणाः पञ्च कीर्तिताः ॥६॥

अधिष्ठानं स्वभावश्च गुणाः कार्यान्वयस्तथा ।

तादात्म्यं चेति शब्दस्य विधिः पञ्चविधः स्मृतः ॥७॥

तस्य सप्तविधं प्राहुरधिष्ठानं पुरातनाः ।

मुख्यतादिस्वभावोऽस्य साध्यादिश्च गुणो मतः^५ ॥८॥

प्रसिद्धसाध्यसंबन्धः कार्यान्वय इतीरितः ।

शब्दस्यार्थस्वभावो यस्तादात्म्यं तत्प्रकीर्तितम् ॥९॥

प्रकृतिप्रत्ययासत्तौ पदमर्थोपलंभने ।

तत्राभिधत्ते यो मुख्यमर्थं मुख्यः^६ स उच्यते ॥१०॥

^१ B. विशुद्धिमत्या ।

^२ A. समासाश्च ।

^३ B. व्यञ्जनान्यङ्गकैरेतैर्नानाधातूपबृंहितम् ।

^४ B. स विज्ञेयं ।

^५ B. गुणोत्तमः; then the figures 1 and 2 above मः and त respectively to show that these two letters should be transposed. (K)

^६ B. मुख्य ।

तथा लाक्षणिको मुख्याश्रितमर्थं ब्रवीति यः ।

व्यञ्जयुक्तो^१ व्यञ्जकः स्यादेषां व्यापृतिरुच्यते ॥११॥

अभिधा लक्षणा चाथ^२ व्यञ्जना क्रमतो मता ।

रूढ्यौगिकमिश्राख्यास्ते शब्दास्त्रिविधाः स्मृताः ॥१२॥

प्रकृतिप्रत्ययद्वारा नत्वर्था रूढिमाश्रिताः ।

मण्डपाखण्डलाद्यास्तु न व्युत्पत्तिमुपाश्रिताः ॥१३॥

गुणेन क्रियया वापि संबन्धेन च यो भवेत् ।

परस्परार्थानुगमः स योग इति कीर्त्यते ॥१४॥

गुणतो नीलकण्ठाद्याः संख्यातः ख(ष)ण्मुखादयः ।

क्रियातः स्रष्टृप्रमुखाः संबन्धाद् भुजगादयः ॥१५॥

मत्वर्था अपि संबन्धे कपालिप्रमुखास्ततः ।

जन्याकृत्सूतिधात्राद्या विश्वकृत्प्रमुखास्ततः ॥१६॥

जनकाद्योनिमुख्याः स्युरात्मयोनिमुखास्ततः^३ ।

अपत्यप्रत्ययाद्येभ्य आदितेयादिकाञ्जगुः ॥१७॥

धार्यधारकसम्बन्धे वृषध्वजपिनाकिनः ।

भोज्यभोजकसंबन्धेऽमृतभुक्तद्वरादयः^४ ॥१८॥

पत्युः कांता(ः)प्रिया(स्)तुल्याः शिवकान्तादिकास्ततः ।

पत्न्याः प्राणेश्वरमुखा गौरीप्राणेश्वरस्ततः ॥१९॥

सख्युः सखिप्रभृतयस्ततः^५ शिवसखादयः ।

वृषवाहनमुख्याः स्युर्वाह्यवाहकभावतः ॥२०॥

ज्ञात^६ (ति)स्वसुदुहित्राद्यैर्हिमवदुहितृप्रथाः ।

आश्रयाश्रयिभावेन दिवो(वौ)कःप्रमुखा अपि ॥२१॥

स्युर्वध्यवधकत्वे तु पुरजिन्मुरजिन्मुखाः ।

पतिधार्यत्ववाह्यत्वसंबन्धो हि विवक्षया ॥२२॥

रुद्रे वृषात्तदेकस्मात् पतिलाञ्छनवाहनाः ।

स्याद्व्यक्तिवाचको जातिशब्दोऽपि व्यक्तचिह्नतः ॥२३॥

वक्षिणा दिग्यथागस्ति(स्त्य)निवासत्वेन कीर्त्यते ।

त्रिपञ्चादिपदे(ऽ)थाज्यौ(स्थाप्यौ)शब्दौ^७ हि विषमायुजौ ॥२४॥

^१ B. व्यंगयुक्तो ।

^२ B. Omits चाथ ।

^३ मुखात्ततः ।

^४ B. (ऽ) मृतभुक्तव्रतादयः ।

^५ A. स्तत शिवसखादयः ।

^६ B. ज्ञातस्वम् etc.

^७ B. शब्दो ।

तेन त्रिनेत्रो विषमनेत्रोऽप्ययुङ्क्तेन इत्यपि ।

गुणो विरोधिनं वक्षतीतरान्तो नञ्पूर्वकः ॥२५॥

सितेतरोऽसितस्तस्मात् कृष्णो (ऽ)थो व्यपदिश्यते ।

जलादिषु प्राक्पदेषु पर्यायपरिवर्तनम् ॥२६॥

जलदस्तोयदस्तस्माज्जलधिर्नीरधिस्तथा ।

जनिरुध्रप्रभृतिषु^१ तूत्तरेषु परिवर्तनम् ॥२७॥

सरोरुहं सरोजं च ततः^२ स्यादेवमादिकम् ।

सुरपत्यादिषु प्राय उभयोः परिवर्तनम् ॥२८॥

ततः सुरपतिर्देवराजः स्यात्त्रिदशेश्वरः ।

इत्याद्या यौगिकाः शब्दाः परिवृत्यसहाश्च ये^३ ॥२९॥

गीर्वाणप्रमुखाः शब्दास्ते मिश्राः परिकीर्त्तिताः ।

एतेषां कविरूढयैव ज्ञेयोदाहरणावलिः ॥३०॥

तथा हि समयं प्राहुः कवीनामिह तद्विदः ।

जात्यादिनियमापेक्ष्यमर्थं बध्नन्ति कुत्रचित् ॥३१॥

असन्तमपि बध्नन्ति न सन्तमपि कुत्रचित् ।

दिङ्मात्रमेतदत्रोक्तं^४ नाम्नामन्यान्यपि स्वयम्^५ ।

कालसेनोपदेशेन तर्कयेदनया दिशा ॥३२॥

यद्यशः पदमाधातुं त्रिलोक्यां गोः पदं व्यधात्^६ ।

अपि विष्णुपदं, तेन पदं राज्ञा^७ स्थिरीकृतम् ॥३३॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां
पाठ्यरत्नकोशे पदोल्लासे पदपरीक्षणं प्रथमं समाप्तम् ॥

^१ A. जनिरुध्रप्रभृतिष्वस्युत्तरेषु । B. जनिरुध्र प्रभृतिषु सूतरेषु K. suggests the above reading.

^२ B. तत् ।

^३ K. suggests सहाश्रयैः

^४ A. B. नाम्नामन्यान्यपि । K. suggests the above reading.

^५ B. numbers this verse as 32. at the end of two lines.

^६ A. B. व्यधात् ।

^७ K. reads राज्ञा ।

वाक्यं नाम द्वितीयं परीक्षणम्

अतीतो वाक्यमार्गं यो वेदमार्गेण मृग्यते ।

वाक्यवाच्यादिरूपेण तमवाक्यं भजे शिवम् ॥१॥

यतः सर्वः पदार्थोऽयं वाक्यार्थे पर्यवस्यति ।

ततस्तेषां समूहोऽत्र वाक्यं वाक्यविदोच्यते ॥२॥

पदव्यवहृतिर्वाक्ये पदबन्धागता^२ मता ।

द्विविधं तत् पदं ज्ञेयं निबद्धं चूर्णमेव च ॥३॥

तत्र चूर्णपदस्यादौ लक्षणं संगृणाम्यहम् ।

अनिबद्धपदं^३ छन्दोहीनं चानियताक्षरम् ॥४॥

अथपिक्षाक्षरोपेतं ज्ञेयं चूर्णपदं बुधैः ।

यतिष्ठ(च्छ)न्द(ः)समायुक्तं तथा च नियताक्षरम् ॥५॥

पादैश्चतुर्भिर्नियतं निबद्धं पदमीरितम् ।

एवं नानार्थसंयुक्तैः पदैर्बर्णविभूषितैः ।

पदबन्धाः प्रकर्तव्या यथालक्षणलक्षितः (ताः) ॥६॥

आद्येष्वष्टसु देवता निगदिता वर्गेषु सोमः कुजो

ज्ञेयौ शुक्रशनी रविस्तम इति स्यात्तत्फलं च क्रमात् ।

आयुर्वाच्यपदं धनं सुभगता कीर्तिश्च मान्द्यं मृतिः ।

शून्यत्वं मुखतस्तदक्षरवशाद्वर्णस्य गीतादिषु ॥७॥

एवं मित्रावरुणसदनादुच्चरत्प्राणशक्त्या—^५संगप्रोद्यत्पवनहृतितत्स्थानजीर्णोत्करेण^६ ।

आरब्धे तत्पदघटनया^७ कारणं गीतकादेर्लोके^८ सर्वव्यवहृतिपदं वाक्यमन्यन्यरूपि^९ ॥८॥

^१ A. वाक वाक्यादिरूपेण । B. वाक् वाक्यादिरूपेण K suggests the above reading.

^२ A. पदबन्धागतौ ।

^३ B. अनिबद्धपदं ज्ञेयं छन्दोहीनं चानियताक्षरम् ।

^४ B. Numbers this verse as 6 at the end of two lines and includes the third line in the seventh verse.

^५ B. संगप्रोद्यत्पवनहृति etc. ।

^६ A. जाणोत्करेण ।

^७ B. घट्टनया ।

^८ A. गीतकादे लोके ।

^९ A. B. वाक्यमन्यत्र रूपि ।

प्राकृतं चापि विज्ञेयं संस्कृतस्य विपर्ययात् ।
तद्भुवं तत्समं देशीत्येवं त्रैविध्यमस्य तु ॥९॥

स्वरवर्णान्यतां वापि न्यूनतां वापि ये पदे ।
न्यस्ता गच्छन्ति संयुक्तास्तद्भुवास्ते^१ प्रकीर्तिताः ॥१०॥

तरङ्गलोलसलिलकमलामललक्षणाः ।
तुल्याकृतिधरा ये तु संस्कृते ते च तत्समाः ॥११॥

महाराष्ट्रादिदेशानां भाषामाश्रित्य वृत्तं ।
यत्तद्देशीति विज्ञेयं मुज्ञेयम(मि)ह तद्विदाम् ॥१२॥

भाषा चित्रप्रबंधेषु गाथादावुपयुज्यते ।
यद्यप्येतत्तथाप्यत्र नास्माभिरिह तन्यते ॥१३॥

यद्वाक्यं राजवृन्देन शिरसा विष्णुमाल्यवत् ।
धार्यते कालसेनेन तेन वाक्यं निरूपितम् ॥१४॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनविरचिते^२ संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां
पाठ्यरत्नकोशे पदोल्हासे वाक्यपरीक्षणं द्वितीयं समाप्तम् ।

^१ B. संयुक्तातद्भुवास्ते ।

^२ श्रीराजाधिराजकालसेनेन विरचिते ।

संज्ञा नाम तृतीयं परीक्षणम्

व्याकृते जगतां येन नामरूपे नमाम्यहम् ।

तमरूपमनामानं^१ शङ्करं लोकशङ्करम् ॥१॥

गीतं^२ वाद्यं तथा नृत्यं त्रयं संगीतमुच्यते ।

तद्विधा भिद्यते मार्गदेशीभेदेन तत्त्वतः ॥२॥

मार्गितत्वाद्विरञ्चेन प्रयुक्तत्वात्तथा(थ)षिणा ।

महोदयनिमित्तत्वाद् विख्यातो^३ मार्ग उ(च्य)ते ॥३॥

तदेव रुचिर्वाचिष्यात् चित्तरञ्जनकृञ्जनैः ।

प्रयुक्तं स्वस्वदेशे यत् ततो देशीति कीर्तितम् ॥४॥

छादनादपयत्यादेरुक्ताद्यं छन्द ईरितम्^४ ।

उपमाद्या अलंकाराः पाठ्यालंकृतिहेतवः ॥५॥

स्वरयन्ति मनांसीह श्रोतॄणां स्वार्थतो यतः ।

षड्जादिकाः स्वरास्तेन चेत (ते च) साद्यक्षराभिधाः ॥६॥

यथा गोत्रकुलाचारोत्पन्नं पुंनाम सम्मतम् ।

तथा ज्ञेया रसानां च स्वरानामभिधा इमाः ॥७॥

विभूषयन्ति च रसं केयूरादिवदङ्गिनाम्(नम्) ।

श्रवणाच्छ्रुतयस्ताश्च तीव्राद्याः स्वरहेतवः ॥८॥

श्रुत्युत्कर्षापकर्षौ हि विकृति(ः)प्रकृतिर्मतौ(ता) ।

व्यवस्थितश्रुतियुता यत्र संवासि(दि)नः स्वराः ॥९॥

मूर्च्छनाद्याश्चयो नाम स ग्राम इति संज्ञितः ।

आरोहेणावरोहेण क्रमेण स्वरसप्तकम् ॥१०॥

रागादेर्मूर्च्छनादत्र^५ मूर्च्छना परिकीर्तिता ।

ता एव शुद्धतानाः स्युः षाड्बौडुवितीकृताः ॥११॥

पूर्णापूर्णाविभेदेन द्विधा या मूर्च्छनाः स्मृताः ।

ता एव कूटतानाः स्युर्व्युत्क्रमोच्चारितस्वराः ॥१२॥

^१ B. तमरूपनामानं ।

^२ A. गीतवाद्यं ।

^३ B. द्विषयतो ।

^४ B. इरितम् ।

^५ A. रागादेर्मूर्च्छनादत्र । B. रागादेर्मूर्च्छनादत्र ।

प्रस्तारे पूर्वरूपाणि तेषां मूलक्रमाः स्मृताः ।

साधारणीकृताशेषभूभुजा तामराजिना ॥१३॥

साधारण्यात् स्वरजात्योः साधारणमिहोदितम् ।

स्थाय्यादिभिश्चतुर्धासौ^१ वर्णो गानक्रिया मतः ॥१४॥

एक एव स्वरो यस्तु स्थित्वा स्थित्वा पुनः पुनः ।

प्रयुज्यते स तु स्थायी परावन्वर्थनामकौ ॥१५॥

आरोही चावरोही च संचारी तद्वियोगजः ।

प्रतिपक्षक्षमापालभालं (ला) लंकाररूपिणा ॥१६॥

विशिष्टो वर्णसंघातोऽत्रालंकार उरीकृतः ।

अतारविश्रम^२-स्वांशापन्यासन्यासभूषणात् ॥१७॥

क्रियते कालसेनेन शुद्धजातिपरिग्रहः ।

स्वनामस्वरविश्रामविशिष्टत्वेन तद्बहिः ॥१८॥

शुद्धलक्ष्मविनाभूता विकृताः किं न^३ (तु)^४ सम्मताः ।

गीतमुद्ग्राह्यते येन स स्वरो ग्रह उच्यते ॥१९॥

प्रयोगे बहुलौंशः स्यान्न्यासो गीतसमाप्तिकृत् ।

विदारी गीतखण्डः स्यादपन्यासस्तदन्तकृत् ॥२०॥

विन्यासः स विदार्यंश^५-पदप्रान्ते स्थितस्तु यः ।

अंशाविवादी संन्यासो वनदेवगणोदितः ॥२१॥

यस्मात्तारस्य मंद्रस्य^६ च गतिरनुवादी च संवादिसंज्ञो

यस्यान्यः^७ स्याद्विवादी स्वर इह जनयेद्यस्तु गेयेऽत्र रक्तिम् ।

न्यासापन्याससंन्यासकविधिकलविन्यासवर्गे ग्रहत्वं

प्राप्तौंशो योग्यतातो भवति च बहुलो यो विदार्यां स वादी ॥२२॥

^१ B. स्थायादिभि etc. ।

^२ B. अतारविश्रम ।

^३ A. किन ।

^४ किंच also a possible reading.

^५ B. विदार्यंस ।

^६ A. B. मंद्रस्यावगतीरनुवादी च । K. suggests the above reading.

^७ A. यः स्यान्यः स्याद्विवादी । B. यः, then space for two or three letters blank and स्याद्विवादी follows. K. reads यः स्याद्वादी विवादी ।

राजा स स्याद्विवादी रिपुरिव विवदन् मुख्यमन्त्रीव तस्मिन्
संवादी संवदन् योऽनुवदति^१ खलु तं सोऽनुवादी स्वरोऽस्मिन् ।
अंशत्वं व्यापकत्वे सति पुनरुदितं गेयकर्मण्यमुष्य^२
क्षोणीसुश्रोणिभर्त्रा^३ तदनु च बहुलत्वं सुगानप्रयोगे ॥२३॥

षाडवं षट्स्वरं प्रोक्तं तत्पञ्चस्वरमौड(डु) वम् ।
पुनरावृत्तिरभ्यास ईषत्स्पर्शोऽत्र लङ्घनम् ॥२४॥

अलङ्घनं तथाभ्यासो बहुत्वे लक्ष्म चक्षते ।
वादिसंवाद्यनपरर्यायं तु तदिष्यते^४ ।
अनंशविषयोऽल्पत्वं बहुत्वस्य विपर्ययात् ॥२५॥

हित्वा न्यासादेः स्थितिं यः स्वराणां
मध्ये मध्येऽल्पत्वभाजां कदाचित् ।
सङ्गोऽशाद्यैः कोऽपि वैचित्र्यहेतुः
प्रोक्तो मार्गः सोऽन्तराख्यः स्वरज्ञैः २६॥

अल्पप्रयोगः(ः) सर्वत्र काकली चान्तरः स्वरः ॥२७॥

मन्द्रः प्रसन्नो मृदुसंज्ञकश्च लिपौ भवेद्विन्दुशिराः स एव ।
तारस्तु दीप्तः परमूर्ध(ध्वं) रेखा शिरालिपौ त्रिवचनात् प्लुत सः ॥२८॥

स्यान्मूर्च्छनायाः प्रथमः स्वरोऽत्र मन्द्रः स एव द्विगुणस्तु तारः ।
तत्पूर्वपूर्वो भवतीह मन्द्रः परः परोऽन्यः स विभूषणेषु ॥२९॥

स्वरसाधारणमुदितं समपेष्वंशेषु नियतमनुरूपम् ।
पञ्चमिकामध्यमिकाजात्योस्तु सषड्जमध्यमयोः ॥३०॥

अल्पद्विश्रुतिकासु जातिषु तथा रागेषु भाषास्विदम्
तावंशौ यदि षड्जमध्यमिकया न स्यात् सहस्थास्तुक्म् ।
एवं कौतुकिनात्र^५ (कैमुतिकेन) निश्चितमिदं तत्रापि तस्याभ्यासः
प्रायः स्युर्विकृता^६ इहैव भणितौ श्रीब्रह्मशैलेशितुः ॥३१॥

सलयतालपदा स्वरराजिता विविधवर्णविभूषणभूषिता ।
गमकपेशलगानगुणाञ्चिता^७ मुनिवरैरिह गीतिरुदाहृता ॥३२॥

^१ A. B. यो ननुवदति, K. suggests the above reading.

^२ B. शक्तिम् ।

^३ B. भर्ता ।

^४ B. ends this verse here and numbers it as 25 and the difference of numbering continues till the end of the परीक्षण ।

^५ A. एवं कौमुतिकेन B. एवं कौतकेन. K. suggests कौतुकिना.

^६ B. स्युर्विकृता ।

^७ B. गानपुणाञ्चिता ।

विचित्रवर्णालंकारो विशेषे (षो) यो ध्वनेरिह ।

ग्रहादिस्वरसन्दर्भो रञ्जको राग उच्यते ॥३३॥

तत्र ग्रामसमुद्भूतपञ्चगीतिसमाश्रयात् ।

शुद्धादिभेदसंभिन्नो ग्रामराग इतीरितः ॥३४॥

तदुद्भवश्चोपरागो रागो रञ्जनकृततः ।

भाव्यते येन तच्छा (च्छा) या स भाषां (षा) राग उच्यते ॥३५॥

तामाश्रित्य^१ प्रवृत्ता या विभाषा भाषितात्र सा ।

भाषाविभाषयोरन्तरूपन्नान्तरभाषिका ॥३६॥

भाषाद्या गीतयस्तिन्नो याष्टिकेयो (नो) ररीकृताः ।

तत्र भाषा समाख्याता मुख्यानन्योपजीविनी ॥३७॥

स्वरनाम्ना स्वराख्या तु देशाख्या देशनामतः ।

आम्यस्तिसृभ्यो जायन्ते^२ यास्ताः स्युरपरागजाः ॥३८॥

स्वजात्युद्योतकत्वे येऽनुवर्तन्ते तु तामिह ।

अन्यजातिविरूपा ये ते शुद्धा राज (ग) सत्तमाः (राजसम्मताः) ॥३९॥

श्रुतिभिश्च स्वरैश्चैव शुद्धत्वेन च जातिभिः ।

चतुर्भिर्भिद्यते यस्तु स भिन्न इति कीर्त्यते ॥४०॥

रागाङ्गत्वं ग्रामरागच्छायामात्रोपजीवनात् ।

भाषाणामाश्रिता छाया यैस्तदङ्गानि तानि च ॥४१॥

क्रियाङ्गानि च कथ्यन्ते दीपकादिक्रियायुजेः ।

श्रोतृचित्तोत्साहकरणयोगाच्च कोविदः ॥४२॥

अङ्गाश्रयसमुत्पन्नान्युपाङ्गानि च मेनिरे ।

देशीरागत्वमप्यस्य रागाङ्गादेरुदीरितम् ॥४३॥

पदं वागभिधेया स्यात् सा मातुरभिधीयते ।

गेयं धातुस्तयोः कर्त्तोच्यते वाग्येकारकः ॥४४॥

गान्धर्वो^३ मार्गदेशीवित् स्वरादिमार्गकोविदः ।

गान्धर्वं तत्र विज्ञेयं स्वरतालपदात्मकम् ॥४५॥

पुरा प्रणष्टां देवेभ्यो वाचं गौरूपधारिणीम् ।

अधारयदिति प्रोक्तं गान्धर्वमिह स्मरिभिः ॥४६॥

^१ B. तामाश्रित्य there are both आ and इ marks.

^२ K rightly suggests भिद्यन्ते for जायन्ते ।

^३ B. गन्धर्व ।

अत्यर्थमिष्टं देवानामत एव प्रकीर्तितम् ।

वंशवीणाशरीरेभ्यः प्रभवस्तस्य संमतः ॥४७॥

तथोक्तम्— पदस्थ (:) स्वरसंघात (स्) तालेन सुमितस्तथा ।

प्रयुक्तश्चावधानेन गान्धर्वमभिधीयते ॥४८॥

पुनर्गीतं पुनर्वाद्यमेवं^१ योज्यं पुनः पुनः ।

अलातचक्रप्रतिमं रसभावविभावकम्^२ ॥४९॥^३

श्रोतुश्चित्तस्य सुखदो गमकः स्वरकम्पनम् ।

स च वाग इति स्थायी रागस्यावयवः स्मृतः ॥५०॥^४

यत्ततोऽतिशयारोपो रागस्य भजनं मतम् ।

गमकस्थायवर्णाद्या नानालंकृत्यलंकृता ॥५१॥

रागाल (ला) पनमालप्तिभूरिभङ्गिमनोहरा ।

प्रयोगाद्वा तथालापसंज्ञा साक्षरवर्जिता ॥५२॥

अनिबद्धं च तामाहुर्गीतं गीतविशारदाः ।

गातॄणां वादकानां च समूहो वृन्दमुच्यते ॥५३॥

रागोऽभिधीयते गीतं दशलक्षणलक्षितः ।

लक्षणानि च तत्रांशन्यासौ षाडवमौडुवम् ॥५४॥

अल्पत्वं च बहुत्वं च ग्रहोऽपन्याससंयुतः ।

मन्द्रता तारता चापीत्येवं ज्ञेयानि सूरिभिः ॥५५॥

प्रबन्धो रूपकं वस्तुनिबद्धं गीतमुच्यते ।

निबद्धावयवो धातुध (धं) राधीशस्य संमतः ॥५६॥

कलाकालप्रमाणेन ताल इत्यभिधीयते ।

अर्ध (धं) मात्रा द्वे च तिलो द्रुतोलघुगुरुल्लुताः ॥५७॥

क्रमात्तेषां चतुर्णां स्युः संज्ञा दलपगा (गपा) इति ।

द्रुते स्याद्देवता शम्भुहिमवद्दुहिता लघौ ।

शिवौ गुरुणि संप्रोक्तौ प्लुते ब्रह्मादयस्त्रयः ॥५८॥

द्रुते व्यञ्जनं व्योम बिन्दुर्धमात्रं लघौ व्यापकं ह्रस्वमृज्वेकमात्रम् ।

गुरो वक्रदीधौ^५ कला च द्विमात्रं प्लुते सामजय्यङ्गदीप्तित्रिमात्रा ॥५९॥

^१ B. पुनर्वाद्यमेव ।

^२ B. सभावविभावकम् ।

^३ cf. N. S. २८।७ ।

^४ cf. S. R. ३।८७, ९७ ।

^५ A. दीर्घौ ।

द्रुतलघ्वादिरूपाद्यक्रियामानोपलक्षितः ।

गीतादिकं परिच्छिन्दन्^१ कालस्ताल इतीरितः ॥६०॥

पञ्चलघ्वक्षरोच्चारमिता मात्रा कला च सा ।

मार्गभिन्नलयोपेता छोटिका चात्र मार्गिता ॥६१॥

ततः कलाकालकृतो लयः सलयमीरितः ।

तत्प्रवृत्तेनियमनं यतिर्यतिभिरीरिता ॥६२॥

ततं वीणादि सुखि(षि)रं वंशादि मुरजादि च ।

अवनद्धं धनं कांस्यं^२ तालादि परिकीर्तितम् ॥६३॥

वाद्यवर्णसमूहस्तु पाटः पटुधियां मतः ।

वाद्यमात्रोच्यते तत्तत् पाणयोगेन वादनम् ॥६४॥

रूपादिकं तत्करणं वाद्यप्रकरणे मतम् ।

स्वरास्ते धातवः प्रोक्ता ये प्रहारविशेषजाः ॥६५॥

गुणप्रधानभावेन यासौ व्यवहृतिर्मता ।

वृत्तिर्निगद्यते साद्या वाद्यविद्याविशारदः ॥६६॥

गीतानुगं त्रिःप्रकारं मतं^३ वाद्यं ततादिकम् ।

विन्यासाः पाटवर्णानां वाद्यानि मुरजादिषु ॥६७॥

स्कन्धादिकम्पः सञ्चः स्यात् कोणः कुल(त?)प इत्यपि ।

वीणादिवादनो दण्डः प्रवीणैरुपवर्ण्यते ॥६८॥

उद्ग्राहादिविधा वाद्यप्रबन्धाः पाटवर्णजाः ।

विभावयन् विचित्रार्थनिङ्गाद्यैः प्रयोगतः ॥६९॥

रसाविर्भावको द्रष्टुर्नटेश्योऽभिनयस्तु सः ।

स चतुर्धा बुधैर्ज्ञेयस्तत्राङ्गैर्दशितो मतः ॥७०॥

आङ्गिको वाचिकश्चैव नाटकादिषु तत्त्वतः ।

वाचा विरच्यते यस्तु विज्ञेयः सात्त्विकः पुनः ॥७१॥

विभावितस्तु यो भावैः सात्त्विकैर्भाविकेन हि ।

आहार्यः स तु विज्ञेयः किरीटादिविभूषणैः ॥७२॥

^१ A. B. परिच्छिन्दन K. suggests the above reading.

^२ A. कास्यं ।

^३ A. B. वाद्यं ततादिकं मतम् K. suggests the change to accord with the metre.

शोभामाहृत्य जनितो नटेऽनुकृतितः सतः ।

तत्राङ्गाभिनयस्यैतत् त्रयं मुख्यं प्रकीर्तितम् ॥७३॥

शाखा चैवाङ्कुरश्चैव नृत्तं चेति समासतः ।

व्यापाराः करयोर्यत्र विचित्रार्थविबोधकाः ॥७४॥

ते स्मृता वर्तनास्तज्ञैस्ताः^१ शाखाः परिकीर्तिताः ।

भूतवाक्यार्थविषयमुपजीव्य प्रवर्तितः ॥७५॥

चित्तवृत्त्यर्थकोऽङ्गानां व्यापारोऽङ्कुर इ(ई)रितः ।

स एव सूचासंज्ञः स्याद् भाविवाक्योपजीवकः ॥७६॥

अङ्गहारविनिष्पन्नं नृत्तं तु करणाश्रयम् ।

एतच्चतुर्धाभिनयेनोपेतं नाट्यमुच्यते ॥७७॥

नृत्यं तत्राङ्गिकैरेवाभिनयैर्व्यञ्जकं तु यत् ।

भावानां मार्गशब्देन^२ तदेवात्रोपदर्शितम् ॥७८॥

आङ्गिकोक्तेन विधिनाभिनयैर्द्विना कृतम् ।

गात्रविक्षेपणं तद्धि^३ नृत्तमत्रोपवर्णितम् ॥७९॥

नाट्यादित्रितयं ह्येतद् द्विविधं परिकीर्तितम् ।

लास्यताण्डवभेदेन तत्र लास्यं तदुच्यते ॥८०॥

ललनाललिताङ्गैर्यत् साधितं कामवर्द्धनम् ।

आसारितादिभिर्गीतैरुद्धतंप्रायवर्द्धनैः ॥८१॥

करणैरङ्गहारैश्च निवृत्तं विषमैरिह ।

ताण्डवं तण्डुना प्रोक्तं नृत्तं नृत्तविदो विदुः ॥८२॥

केचिद्भेदत्रयं चान्यत् नृत्यस्याहुर्मनीषिणः ।

विषमं विकटं लघ्वित्यत्र तद्विषमं मतम् ॥८३॥

यदभ्यासवशाद्रज्जुभ्रमणादि प्रदृश्यते ।

विकटं रूपवेषादौ वैरूप्येण प्रवर्तितम् ॥८४॥

लघुः स्यात् करणैरल्पैरञ्जिताद्यैर्विशेषितम् ।

नन्वत्र नाट्यशब्दोऽयं नर्तने वर्तते कथम् ॥८५॥

यतोऽत्र मुख्यया वृत्त्या रसाविर्भावकत्वतः^४ ।

अभिधत्ते रसं नैतद्वृत्त्या लक्षणया त्वयम् ॥८६॥

^१ B. वर्तनास्तज्ञैस्ताः ।

^२ B. मार्गशब्देन ।

^३ B. तत्रद्धि ।

^४ B. रसाविर्भावकत्वतः ।

रसाभिव्यञ्जकत्वेनाभिनयादिचिकीर्षतः ।

नर्तने नाट्यशब्दोऽयं वर्तते नात्र दूषणम् ॥८७॥

अभिनेयपदार्थस्योल्लेखने प्रक्रिया पुनः ।

कुत्रचिल्लोकधर्मीति नाट्यधर्म्यं कुत्रचित् ॥८८॥

तत्रादौ लोकधर्म्यास्तु लक्षणं प्रोच्यते मया ।

स्वभावाच्चेतसो वृत्तेरुपगन्त्री, विवर्जिता ॥८९॥

विकारेण, विशुद्धा च लोकवार्ताक्रियायुता ।

स्वभावाभिनयोपेता ह्यङ्गलीलां विना कृता ॥९०॥

नानास्त्रीपुंश्रिता लोकधर्मी नाट्यक्रिया स्मृता ।

न श्रूयते यत्र वाक्यं योग्यं श्रवणकर्मणः ॥९१॥

अनुक्तमपि वा यत्र श्रूयते कुतुकादिव ।

लोके यदप्रसिद्धं तु नाट्ये केचित् (कैश्चित्) प्रयुज्यते ॥९२॥

मूर्तिमत् साभिलाषं च नाट्यलक्षणलक्षितम् ।

अतिवाक्यक्रियोपेतं स्वरालंकारसंयुतम् ॥९३॥

लीलाङ्गहाराभिनयं रागाभिव्यक्तिकारणम् ।

अश्वत्थपुरुषोपेतमतिस्त्वविभावकम् ॥९४॥

शैलानविमानानि चर्मवर्मायुधध्वजाः^१ ।

मूर्तिमन्तः प्रयुज्यन्ते नृत्यते गम्यतेऽपि वा ॥९५॥

ललितैरङ्गविन्यासैस्तथाक्षिप्तपदक्रमैः ।

सुखदुःखक्रियारूपः स्वभावो यस्तु लोकगः ॥९६॥

सोऽङ्गाभिनयसंयुक्तो^२ दिव्यमानुषरक्तिदः ।

ब्रह्मोक्तश्चेतिहासोऽयं नाट्यधर्मीति कीर्तिता ॥९७॥

यस्मात् सर्वोऽपि रागोऽयं नह्यङ्गाभिनयादृते ।

सर्वोऽप्यभिनयो ह्येष पदार्थज्ञानसंभवः ॥९८॥

अङ्गालंकारचेष्टादि नाट्यधर्म्यां प्रतिष्ठितम् ।

अङ्गानि शिर आदौनि प्रत्यङ्गानि तथैव च ॥९९॥

ग्रीवादीनि तथोपाङ्गं दृष्टिपादवर्वादिकं मतम् ।

व्यञ्जकाः स्युर्मनोवृत्तेर्मुखरागा रसाश्रयाः ॥१००॥

^१ A. चर्मवर्मायुध B. चर्मवर्मायुध K. suggests the above reading.

^२ A. संयुक्ती ।

करप्रचाराः करयोर्व्यापाराः करणानि च ।

क्रियाविशेषो हस्तस्य स्वतन्त्रोऽभिनयाय^१ यः ॥१०१॥

निष्पत्तिविषये तानि धूनाद्यास्तु तत्क्रियाः ।

विश्रांतिस्थानकं क्षेत्रं सविलासं करस्य तु ॥१०२॥

सविलासा रसोपेता करपादादिका क्रिया ।

करणं नृत्यकरणं तदेव परिकीर्तितम् ॥१०३॥

तदेवो(त्)प्लुतिपूर्वं स्यात् उद्धतप्रायनर्तने ।

अङ्गहारोऽङ्गविक्षेपः करणरूपबंहितः ॥१०४॥

चालनं करपादादे रेचकः सविलासकम् ।

विचित्रं चरणादीनां कर्म चारीसमं कृतम् ॥१०५॥

चारीणां चरणं चित्रं मण्डलं संप्रचक्षते ।

स्थानं स्यादक्रियः कश्चित् सन्निवेशः शरीरगः ॥१०६॥

पुमर्थसाधनी चेष्टा वाङ्मनःकायसंभवा ।

वृत्तिः स्यात् स्वान्यशस्त्राणां^२ कर्तुं च्यावनपातने ॥१०७॥

उचिता वर्तनाङ्गस्य सङ्ग्रामे न्याय उच्यते ।

मनोहरा स्थिती रेखा त्वङ्गानां मेलके सति ॥१०८॥

योग्यः श्रमविधिः पात्रं नर्तनाधार इष्यते ।

तदेव गौण्डलीं प्राहुः स्वयं गायननर्तनात् ॥१०९॥

स्यादाचार्य उपाध्याय (:) सम्प्रदायस्तु तद्विदाम् ।

वृन्दमाहुः पद्धतिश्च नृत्यस्य परिपाटिका ॥११०॥

वर्णकरूपलिप्ताङ्गो लयतालविचक्षणः ।

सभाजनमनोहारी यो नृत्यति स प्रेरणी ॥१११॥

नटोऽभिनयवेदी स्यान्नर्तको मार्गनृत्यवित् ।

रस्यते यः सहृदयैः स रसो रसिकप्रियः ।

शेषं स्वावसरे^३ लक्ष्माभिधास्ये^४ लक्ष्मविन्मुदे ॥११२॥

भूभृत्त्वं भूभृतां येन कुटुम्बीकरणात् कृतम् ।

संज्ञायै केवलं तेन राज्ञा संज्ञा निरूपिता ॥११३॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे पाठ्यरत्नकोशे पदोल्लासे
संज्ञापरीक्षणं तृतीयं समाप्तम् ॥

^१ B. स्वतन्त्राभिनयाय ।

^२ B. शास्त्राणां ।

^३ A. B. लक्ष्म्या etc.

^४ A. लक्ष्म्यविन्मुदे ।

परिभाषा नाम चतुर्थ परीक्षणम्

पुमानिति^१ परात्मेति कर्त्तंति परिभाष्यते ।

यस्तीर्थिकैस्तमीशानं भाषातीतं नमाम्यहम् ॥१॥

अंशान्मध्यमसप्तकं स्थितवतस्तारावधावाव्रजे—

तारस्थांश्चतुरः स्वरानिह ततो^२ वाक्कामचारः स्मृतः ।

आरोहेदपि तारषड्जमर्वाधि तं नन्दयन्त्यां विधा—

यारोप्यो गणनाविधाविह परं लुप्तस्वरोऽप्यादृतैः ॥२॥

अंशान्मध्यमसप्तक(कं) स्थितवतो ह्यामन्द्रकस्थांशकं

मन्द्रन्यासकमाप्य^३ वा तदधरत्रिश्रुत्यवस्थावधि ।

कार्यं जात्वबरोहणं निगदिता सीमा परेयं सदा

मन्द्रस्थानगतेरतोऽवगमनेऽर्वाक्कामचारः^४ स्मृतः ॥३॥

पूर्णत्वे सति षाड्बौडवकृतोरल्पत्वमत्यल्पता

वाक्यादेव विधीयते क्रमतया प्राप्तापि विद्यावता ।

पञ्चभ्यां तु विपर्ययेण^५ भवतो जातौ यतस्ते द्वयोः

प्राप्तौ तत्परिसंख्ययैकवचनं प्रायो विधेयास्पदम् ॥४॥

यो(ये)प्रयोगमवन्तीह मिलित्वा षट्स्वरास्तु ते ।

षाडवाः ष(ट्)स्वरं गीतं षाडवं तद्भवं ततः ॥५॥

यस्मिन् वात्युडवस्तदुक्तमुडुवं^६ भूतेषु तत्पञ्चमं

तत्संख्यौडविकावशेन गदिताः पञ्चस्वरास्त्वौडुवाः ।

संजातास्त इमे तदौडवितमत्रोक्तं तु गीतं बुधैः

संबन्धात्त एव विश्रुति^७-मगात् पञ्चस्वरं त्वौडुवम् ॥६॥

ताल एककले मार्गश्चित्रो^८ गीतिस्तु मागधी ।

द्विकले वार्तिको मार्गो गीतिः संभाविता मता ॥७॥

१ B. पुमान् परमात्मेति, leaves some space blank in the beginning.

२ K. suggests ततोऽर्वाक्कामचारः ।

३ A. B. न्यासकमाद्य K. suggests the above reading.

४ B. गमने वाक्कामचारः ।

५ B. विपर्ययेण ।

६ B. यस्मि वात्युडव etc. ।

७ B. विश्रुति गात् । there is some mark after ति ।

८ B. श्रित्तो ।

चतुष्कले तु पृथुला गीतिमार्गस्तु दक्षिणः ।

या जातिषु कला प्रोक्ता सा दक्षिणपथाश्रिता^१ ॥८॥

चित्रवार्तिकयोर्ज्ञेया द्विगुणा द्विगुणा तु सा ।

अंशस्वररसस्तज्ज्ञैर्ज्ञातव्यः सर्वजातिषु ॥९॥

अंशश्च जन्यरागाणां ज्ञेयो जनकजातिषु ।

स्यातां मेलापकाभोगौ रूपकेन (ण) क्वचित् क्वचित् ॥१०॥

यत्र वस्तुकृता वस्तु नोक्तमाभोगलक्षणम् ।

पदैस्तत्र प्रयोक्तव्य आभोगो गीतकोविदैः ॥११॥

आभोगध्रुवयोरन्तरतु (त) रो धातुरस्त्रि (स्ति) यः ।

छायालगान्तरे सोऽत्र रूपकेषू (षू) पर्वाणितः ॥१२॥

ओव्यादीनि^२ तु यान्यत्र रूपकाणि न्यरूपम् ।

केचिन्न तेषु कर्तव्य आभोगः कर्हिचिद्बुधैः ॥१३॥

अत्र यन्मानमाख्यातं तालज्ञैस्तालकर्मणि ।

विश्रान्तियुक्तया काले क्रियया तदिहेष्यते ॥१४॥

धात्वादिवादनं मत्तकोकिलायां यदीरितम्^३ ।

तदेकतन्त्रीमुख्यासु वीणासु स्याद्यथायथम् ॥१५॥

यदेकतन्त्र्यामुद्दिष्टं नकुलादिषु तत् स्मृतम् ।

वेणुप्रवीणा वीणास्थं वेणुष्वतिदिशन्ति तत्^४ ॥१६॥

आहुरेके मानतालयुक्तं द्वाभ्यां विवर्जितम् ।

वीणावाद्यं कश्चिदाह मानेनैतद्विनाकृतम् ॥१७॥

लीलाकृतध्रुवातालयुगं स्यात् स्वेच्छया कृतम् ।

अस्य लक्ष (क्षय) - प्रधानत्वाद् व्याख्या लक्ष्यानुसारिणी ॥१८॥

कर्तव्या लक्ष्यतत्त्वज्ञैर्लक्ष्ये^५ लक्ष्म (ः) विरोधिनी ।

ग्रहादिनियमो दृष्टोऽनुरोधाच्छास्त्रगोचरः ॥१९॥

लक्ष्येऽन्यस्वरसन्दर्भो नान्यथात्वमिहार्हति ।

स्वस्थानानां चतुष्केण स्वरैः स्वस्थानसंभवैः ॥२०॥

वेणावपि च वीणावद् रागोत्पत्तिरिहोदिता ।

लक्षणेन निरुध्येत यत्र रागस्तु तत्र हि ॥२१॥

^१ A. B. दक्षिणपथाश्रिताः ।

^२ B. अव्यादीनि तु यान्यत्र । K. suggests अव्ययादीनि ।

^३ B. तदीरितम् ।

^४ B. वेणुष्वति तत् ।

^५ A. लक्ष्ये, र mark above ल omitted.

लक्षणस्थं द्वितीयादि ग्रहापेक्ष्यं प्रकल्पयेत् ।

किन्तु ग्रहादघो^१ ये स्युः स्वरा लक्ष्मणि तावताम् ।

यथासंभवमेव^२ स्यात् स्थायी रागेश्वरोऽत्र^३ च ॥२२॥

पात्रं रङ्गं प्रविश्य प्रथमत उचितं चातुरक्यं सुरेखं
देहे धृत्वाङ्घ्रियुग्मं सममथ लतया लक्षितं पाणियुग्मम् ।
कृत्वा वामं हृदिस्थं करमपि ललितं प्रायशो^४ नेत्रपात्र-
दक्षः साक्षात्तु तत्तच्चरणमनुगतं नर्तनं प्रारभेत ॥२३॥

एकैकं करणं विशिष्टकलया कार्यं गुरुप्रायया

पार्थक्येन तदङ्गहारनिवहेष्वाद्यं हि शेषाण्यतः ।

न्यूनत्वं करणस्य नाप्यधिकता बोधाय तेषु स्फुटं

लक्ष्मस्थं^५ यदसूत्रयत् स्वयमयं वा शब्दमूढ्यग्रणीः ॥२४॥

लीनं तत्समनन्तरं सममखं कृत्वा ततो व्यसितं

पाणी चात्र तु विच्युतौ विरचयन्नालीढकं संश्रयेत् ।

प्रत्यालीढकसन्निवेशविधिनोज्झित्वा तदालीढकं

कार्यं सर्वमशेषमादित इदं सर्वाङ्गहारेण्वपि ॥२५॥

चार्यो युद्धनियुद्धयोर्निगदिता वृत्ति(तिं)श्रिता भारती

नाद्यादित्रितये गतौ च ललितैरङ्गैः प्रयोज्याश्च ताः ।

मुख्यो यः करपादयोस्तदनुगोऽन्यः स्यात् स चाग्रेसर-

स्तत्र स्यात् समकालता तदुभयोः प्राधान्यसाम्ये सति ॥२६॥

अथवा—

मुख्यत्वं यदि हस्तकस्य चरणस्य स्यात्तदा सोऽग्रगो-

ऽन्यस्य स्यादनुगामितानु समकालत्वं द्वयोः साम्यतः ।

यत्र स्याच्चरणः करस्तदनुगो हस्तस्ततः स्यात्त्रिकं

ह्यङ्गोपाङ्गवय(?)स्तदा चरणयोः स्यात् किङ्करत्वाग्रणीः ॥२७॥

इत्यङ्गस्य नियोजनं चरणयोः प्राधान्य आभासितं

प्राधान्ये करयोस्तदादिगदितं^६ तज्ज्ञैः पदाद्यङ्गकम् ।

चारं^७ चारमुपाश्रय(?)श्चरणयोः(ः)पृथ्वी यथा स्यात्तथा

कारं कारमपूर्ववत् करयुगं कद्यां^८ भवेत्तत्स्थितिम् ॥२८॥

^१ A. ग्रहादघौ ।

^२ B. यथासंभवेव ।

^३ B. रोगेश्वरो ।

^४ K. suggests नेत्रपत्रे दक्षं ।

^५ A. लक्ष्म्यस्थं ।

^६ A. B. करयोस्तदादिगदितं. K. suggests the above reading.

^७ B. वारंवार ।

^८ A. भवेत् स्थितिम् B. भवेत् स्थितिम् ।

^१अर्धेन्दुः स च नाटके स च भवन् सत्पक्षप्रद्योतको

नृत्ते संश्रयते कटीमथ यथाशोभं तु हस्तान्तरम् ।

नेत्रभ्रूवदनास्यरागपवनाद्योपाङ्गकोल्लासिताः

प्रत्यङ्गैरुपबृंहिता ^२इह कराः कार्या रसव्यञ्जकाः ॥२९॥

पात्रैरुत्तममध्यमैः सुललिताः सुव्यक्तलक्ष्मान्विता

योज्या (:) सौष्ठवसंयुतास्तदितरेस्तद्वेपरीत्यान्विताः ।

भालक्षेत्रगताः सदा सदभिनेये वक्षसः क्षेत्रगा—

स्ते स्युर्मध्यमकेऽधमे त्वधरगाश्चेयं व्यवस्था नटे ॥३०॥

श्रेष्ठे^३ सन्निहिता न दूरकलिता मध्येऽधमे दूरगाः

प्रत्यक्षादिषु तत्प्रचार उचितः स्यादल्पताद्यञ्चितः ॥

भीतव्याकुलतन्द्रमूर्च्छितविषण्णग्लानद्वृद्धज्वरि—

^४क्षुत्क्षान्तार्तशयालुतापसजनोन्मत्तप्रमत्तादिषु ।

नो हस्ताभिनयः प्रयोक्तुमुचितः स्यात् कर्कटादि विना

यस्मात्त पुरुषस्य भावमखिलं संसूचयन्त्यान्तरम् ॥३१॥

सामस्त्यव्यासयोगैः करकरणमिलद्वाहुसंयोजनैर्या

जायन्ते^५ सख्यरूपाः क्रमत इह रसोल्लासदैचित्र्यतश्च ।

आवर्त्तवर्त्तनास्ता रसमनु रुचिराः स्वेन लास्यानुरूपा

याभिनृ(नृ)त्यप्रपञ्चेष्वभिनयचतुराः पाणयोऽनेकशः स्युः ॥३२॥

रेखाया अनतिक्रमास्तु^६ निपुणं नानाविभङ्गि^७ स्फुर—

त्तत्तद्भावजवर्त्तना विचलिताः शोभाभूतो बाहवः ।

रच्यन्ते यदि चालका निगदितास्तज्ज्ञैस्तदा ते पुनः

शर्वाणीचरणानुरागरसिकश्रीकालजिद्भूभृता ॥३३॥

ओन्तारिगोणीमलपं पदं च छायालगस्थध्रुवकान्त्यसंस्थाः ।

हृदि प्रपूर्वा च तदन्यखण्डेऽप्यवत्सकस्यापि तथान्यखण्डे ॥३४॥

एलादिगामिगजरोपशमान्यखण्डे वाद्याश्रिते तु ^८तुडकेऽप्यखिले प्रबंधे ।

प्रायः प्रयोगमुपयान्ति भुजाः समस्ता नान्यत्र ते च कविते(?) सुतरां प्रशस्ताः ॥३५॥

^१ A. B. अर्धेन्दुः ।

^२ B. इति ।

^३ B. श्रेष्ठेन ।

^४ A. B. क्षुत्क्षान्तार्तशयालुतापस प्रमत्तोन्मत्तप्रमत्तादिषु । The above change is suggested in order to accord with the metre.

^५ K. suggests जायन्तेऽसंख्यरूपाः ।

^६ K. suggests अनतिक्रमात् सुनिपुणं ।

^७ B. नानाविभृङ्गि ।

^८ A. तुडुके ।

ब्रह्मशैलैकदेशस्थो यो^१ देशानखिलानपि ।

शास्ति तेन तथाभूता परिभाषात्र भाषिता ॥३६॥

यो मूर्ध्नि द्विषतां पदं प्रतिपदं धत्ते पदं स्व^२ गुणैः

स्फीतैरुन्नमयन् पदार्थमपि यत् स्वं वर्त्मनोल्लङ्घयेत् ।

तेनात्रैकपदे पदे धृतवता कामेन राज्ञा हृदा

शर्वाण्याः पदबन्धहेतुकपदोल्लासः पदे स्थापितः ॥३७॥

इति श्रीजगदीश (इव) रवनदेवनिजगणेन^२ जगदीश्वरीकामेश्वरीचरणकिङ्करेण श्री-
कामाक्षा^३-गिरिविभुना अध्युष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुर-
ग्रहणसंवाधितयशोभरेण वाटिकाचलग्रहणजनितकीर्त्तिपूरपरराजिताचलनायकेन^४ गं (सं) गमतीर-
दुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरेण दमनपुरविध्वंसनबन्दीकृतयवनीनिचयेन महिषमेरुजया-
जेयविभवेन शाकम्भरीरमणपरिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण
अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिता^५-ञ्जनगिरिविजयविख्यातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्धूलन-
र्घषिता (त) महोरगपुरेण श्रीवनदेवस्वामिप्रसादरचनापर-^६ परमेश्वरेण ^७अम्बकेश्वरसन्निधि-
कीर्त्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरिभौमस्वर्गतायथार्थीकरणरचितचारुपथेन श्रीकामा-
क्षागिरिनवीननिर्मितपराजितसुमेरुणा श्रीमहिषाचलोपरि श्रीहरिशरणविरचिताचलदुर्गेण अभि-
नवभरताचार्येण वीणावादनप्रवीणेन यवनकुलाकालकालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्याक्षेत्रसमुद्रसंभव-
रोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराजश्रीराजमानमृगाङ्गतामराजनन्दनेन महाराज्ञी-
श्री-^९सौभाग्यवतीजसमाम्बिकाहृदयनन्दनेन^{१०} सकलसीमन्तिनीशिरोमणिनिकुम्भराजन्यवंशाव-
तंसमहाराज्ञीश्रीकर्मवती-^{११} लघुमादेवीहृदयाधिनाथेन इति^{१२} राजाधिराजश्रीकालसेनवि-
रचिते^{१३} संगीतराजे षोडशशाहस्र्यां संगीतमीमांसायां पाठ्यरत्नकोशे पदोल्लासे परिभाषा-
परीक्षणं चतुर्थं समाप्तम् ॥

(पदोल्लासश्च समाप्तिमगात्)

^१ B. ये ।

^२ K reads जगदम्बिकाकामाक्षी etc. ।

^३ K. reads कामेश्वरी ।

^४ B. वलनायकेन ।

^५ K. reads परिवारिताञ्जनादिगिरि etc,

^६ K. omits पर ।

^७ K. reads अम्बकेश्वर ।

^८ B. श्री कामाक्षी ।

^९ A. omits श्री ।

^{१०} K. reads हृदयानन्दनेन ।

^{११} K. adds श्री ।

^{१२} K. omits इति ।

^{१३} K. reads कालसेनेन विरचिते which is better. ।

तृतीयश्छन्दउल्लासः

अनुष्टुप् नाम प्रथमं परीक्षणम्

छन्दानुवृत्तकारीणि यस्य छन्दांसि जायन्ति ।
तम (च्) छन्दकृतं वन्दे ^१स्वच्छन्दं गिरिजापतिम् ॥१॥

समासेन प्रबन्धानां मूलभूतानि कानिचित् ।
तत्प्रयोगोपयोगीनि छन्दांसि व्याहरामहे ॥२॥

मयरसतजभनसंज्ञाः कथिता अष्टौ गणाः क्रमेणैते ।
विज्ञेया वर्णभावाः प्रस्तारे ते त्रिकाः सर्वे ॥३॥

सर्वगुरादिल उक्तो मध्यलघुः स्यात्तथान्त्यगुरुलघुको ।
मध्यगुरादिगुरन्यौ सर्वलघुः स्यात्तथैवान्त्यः ॥४॥

पृथ्व्यम्बुवह्निमरुदम्बरसूर्यचन्द्र-
नाकाधिदैवतयुता भगणादयोऽस्मी ।
श्रीवृद्धिमृत्यु ^२-परदेशफलानवाप्ति-
रुक्तीत्तिसौख्यफलदा मुनिभिः प्रविष्टाः ॥५॥

दत्तचपषा मात्राख्या ^३द्वित्रिचतुःपञ्चषट्कलाः ^४ क्रमशः ।
द्वित्रिवेदशर ^५-रसभेदास्तेषामिमे गदिताः ॥६॥

उक्तात्युक्ता तथा ^६ मध्या प्रतिष्ठातिप्रतिष्ठिका ।
गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च ^७ बृहती पङ्क्तिरित्यपि ॥७॥

त्रिष्टुप् च ^८ जगती चातिजगती शक्वरीति च ।
सैवातिपूर्वाष्ट्यत्यष्टी धृतिश्चातिधृतिस्तथा ॥८॥

^१ B. स्वं छन्दं ।

^२ B. मृत्युरपदेश ।

^३ B. द्वित्रिः ।

^४ B. कला ।

^५ B. रसशर ।

^६ B. omits तथा ।

^७ B. omits च ।

^८ B. omits च ।

कृतिश्च प्रकृतिश्चैव कृतिर्विकृतिरेव च ।

संकृत्यभिकृती चैवोक्तानि^१ छन्दांसि नामतः ॥९॥

आरभ्यैकाक्षरात् पादात् षड्विंशत्यक्षरावधिः ।

पादैः क्रमादिमानि स्युः मालावृत्तमतः परम् ॥१०॥

एकमात्रो^२ ऋजुह्र (ह्र)स्वो लघुज्ञे (ज्ञे)यो गुरुः पुनः ।

नैको दीर्घो विसर्गो (र्ग)न्तः सानुस्वारो द्विमात्रिकः ॥११॥

^३ अङ्गप्रचादिसंयुते वर्णे व्यञ्जने चाग्रे लघुः ।

पादान्ते वा लघोर्गत्वं वंशस्थादिषु नो पुनः ॥१२॥

पादान्तेऽत्र युतः कार्यो लुप्तालुप्तविभक्तिके ।

आदिकाक्षरविच्छिन्ने^४ पदान्ते च तथाविधे ॥१३॥

नार्धे समाससन्धी स्तो यतिर्विच्छेदसंज्ञिका ।

^५ओवित्पदेऽत्र विज्ञेया यतिः श्रुतिमुखा बुधैः ।

यतो मधुरता श्लाघ्या भारत्या भरतादिभिः^६ ॥१४॥

अविशेषे तुरीयांशश्छंदसः पाद इष्यते ।

द्विपद्यादौ द्वितीयांशादिकः पादो यतः स्मृतः ॥१५॥

उक्ता गः ^७श्रीरत्युक्ता गौर्दृष्टा सा स्त्री मो मध्यायाम् ।

नारी^८ शम्भोः पातु त्वां सा कन्या मौ गौ प्रतिष्ठा स्यात् ॥१६॥

यथा—

सेयं कन्या गौरी ^९पायाच्छम्भोर्या शेते हृत्पद्मे ।

अत्युक्ताया रतिगणा भेदा मध्याभवास्तथा ॥१७॥

^१ A. B. कृति छन्दांसि । K. reads चैवोक्तातिच्छन्दांसि ।

^२ B. एकमात्र ।

^३ A. The letter after अ is not clear. B. अंग्रादि etc.

^४ A. विच्छिन्ने ।

^५ A. ऊ वित्पदे etc.

^६ A and B include this third line in the 15th. verse.

^७ A. B. श्री अत्युक्ता ।

^८ A. includes नारी in the second foot of the verse.

^९ A. पायात् शम्भोर्या etc.

कामस्य तु प्रतिष्ठाया भेदा ^१बाणगता मताः ।

अत्युक्ताया लपूर्वा ये तेष्वदावधिको लघुः ॥१८॥

समासमविभेदेन ^२द्विधानुष्टुबिहोच्यते ।

चित्रपदाभ भगा ^३ग उक्ता विद्युन्माला मौ गौ ॥१९॥

जरौ लगौ प्रमाणिका नाराचमत्र तर्लगाः ।

अनुष्टुप्प्रसना वाद्याद्वक्त्रं ये तुर्यतोऽभीष्टम् ॥२०॥

पथ्यावक्रं समुद्दिष्टं तुर्यज्जे युग्मपादयोः ।

तुर्या दो जे नतं-^४भरम(?) सैनं विपुलादयः ।

प्रायस्तुर्यो गस्ता स्वो जे युजि षड्भ्यो लघुः सदा ॥२१॥

पञ्चवक्त्रप्रसादाप्तसाम्राज्येन महीभृता ।

कालसेनेन वृत्ताद्यमनुष्टुप् परिकीर्तितम् ॥२२॥

इति श्रीराजाधिराजमहोमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां
संगीतमीमांसायां पाठ्यरत्नकोशे छन्दउल्लासे अनुष्टुप्परीक्षणं

प्रथमं समाप्तम् ।

^१ A. बाणगणा ।

^२ B. द्विधा अनुष्टुप् etc.

^३ A. गः

^४ B. नतरभ etc.

वृत्तं नाम द्वितीयं परीक्षणम्

अज्ञातवृत्तं ब्रह्माद्यैः श्रुतवृत्तं महात्मनाम् ।

परिज्ञातजगद्वृत्तं सद्वृत्तं(तं) भजे छि (शि)वम् ॥१॥

अथ वृत्तं प्रकीर्त्यते—

तद्विधा वर्णमात्राभ्यां पद्यं चैव चतुष्पदी ।

समैः पादैः समं वृत्तं द्वाभ्यामर्धसमं स्मृतम् ।

उक्ताभ्यां विपरीतं यत् तद्वृत्तं विषमं स्मृतम् ॥२॥

९. अक्षराणि—

भद्रिका भवति रो नरौ ।

१०. अक्षराणि—

उक्ता मत्ता मभसगयुक्ता ॥

११. अक्षराणि—

१. स्यादिन्द्रवज्रा^१ ततजा गुरु चेत् ॥

२. उपेन्द्रवज्रा त (ज) तजा गयुग्मम् ॥

३. रो नरौ लघुगुरु^२ रथोद्धता ॥

४. स्वागता तु रनभा गुरुयुग्मम् ॥

५. वेदे छिन्ना शालिनी मात्ततौ गौ^३ ॥

६. दोधकमुक्तमिदं भभभा गौ^४ ॥

१२. अक्षराणि—

१. ख्यातेन्द्रवंशा ततजै रसंयुतैः ।

२. वदन्ति वंशस्थमिदं जतौ जरौ ॥

३. जरद्वयं वदन्ति पञ्चचामरम् ॥

४. ^५द्रुतविलम्बितमत्र नभौ भरौ ॥

५. इह तोटकमम्बुधिसैः प्रथितम् ॥

६. गणैर्यैश्चतुर्भिर्भुजंगप्रयातम् ॥

७. ^६संमता स्रग्विणी रैश्चतुर्भिर्युता ॥

^१ A. स्यादिदवज्रा

^२ B. गुरुलघू

^३ A. B. गैः ।

^४ A. B. गैः ।

^५ A. द्रुत B. द्रत ।

^६ A. B. संमता ।

१३. अक्षराणि—

^१त्रिच्छेदा मनजरगैः ^२प्रहर्षणीयम् ॥

१४. अक्षराणि—

ख्याता वसंततिलका भ(त)भजा जगौ गः ॥

१५. अक्षराणि—

वसुयतिरियमुक्ता मालिनी नो मयौ यः ॥

१६. अक्षराणि—

ओ ननना गुह्यच वृषभुजगविलसितम् ॥

१७. अक्षराणि—

गुहास्यैवि(वि)श्रान्तिर्यमनसभलागः शिखरिणी ॥

१८. अक्षराणि—

१. नसमतभरास्तुर्यैः षड्भिश्चेद्यतिर्हरिणीपदम् ॥

२. यतौ न्यो(न्यौ)यः सोऽत्र मुनिभिरियं चित्रलेखा गविता ॥

१९. अक्षराणि—

आदित्यैर्यदि मः सजौ सततगाः ^३शादूलविक्रीडितम् ॥

२०. अक्षराणि—

अश्वैश्छिन्ना सुगीता मरभनयभलागाङ्कैः सुवदना ॥

२१. अक्षराणि—

विख्याता लग्धरेयं मरभनययया सप्तकाश्वैर्यतिश्चेत् ॥

२२. अक्षराणि—

पङ्क्तिर्यतौ भरो नरनरा मगौ भवति ^४मद्रकं सुललितम् ।

२३. अक्षराणि—

रो न रौ नरनरा लगाविह भवन्ति चेद्भवति चित्रकं तदा ॥

२४. अक्षराणि—

ननभनजननाश्च यगणसहिता मुनियतिललित-^५लतेयम् ॥

२५. अक्षराणि—

पङ्क्त्या विरतौ तो यो भभनाननन^६-गुह किल हरिणशिशुनयना ॥

^१ A. त्रिच्छेदा ।

^२ B. प्रहर्षणीयम् ।

^३ A. शादूल ।

^४ B. मद्रक ।

^५ B. मुनियतिललितेयम् ।

^६ B. omits third. न ।

२६. अक्षराणि—

अत्राष्टाभी रुद्रैश्छन्नं ममतनननरसलघुगा भुजङ्गविजृम्भितम् ॥

अथवा—

नजनस(नं)भा नननगणलच(ग)का इति वसति भवति सततगतिः ॥

अथ दण्डकाः—

शेषजात्यादिकं मुक्त्वा षड्विंशत्यक्षराधिकम् ।

यत्किञ्चिद्दृश्यते छन्दस्तत्सर्वं दण्डकं विदुः ॥

^१नद्वयं रगणाः सप्त ^२चण्डवृद्धिरुदाहृता^३ ॥३॥

अथार्णवव्याल^४-जीमूतलीला-

करोदाम^५-शङ्खगदयः स्युः प्रबन्धाः ॥

परं चोत्तरेणोत्तरेणैककेन

प्रवृद्धाश्च ते रेण विद्वद्भिरुह्याः ॥४॥

एवं मालादिवृत्तानि भवन्त्यन्यान्यनेकशः ।

यथेष्टं रचितानेकशुभनामान्यनुक्रमात् ॥५॥

चरणो यावदेकोनसहस्राक्षरनिमित्तः ।

मालावृत्तानि तावत् स्युरित्यादिष्टं महीभृता ॥६॥

अथवा वर्णयुग्वृद्ध^६सहस्राक्षरनिमित्तः ।

पादो भवति तावत् स्युर्यथेष्टमिह दर्शनात् ॥७॥

तथाष्टादिभी रैः पदैर्नाद्गुरोः स्युः

परं पञ्चगाद्याः प्रबन्धाः परेऽपि ।

ते च दम्भोलिहेलावलीमालती-

केलिकङ्कलि^७-लीलाविलासादयः ॥८॥

यथेष्टं रगणैः प्रोक्तो लघुपञ्चकतः परैः ।

चण्डकालोऽथ यैः सिंहविक्रान्तो लघुपञ्चकात् ॥९॥

^१ K. suggests तद्वयं ।

^२ चण्डवृद्धि is also known as चण्डवृष्टि in some works on Prosody. (cf. Chandaḥ-Prabhākara by Bhanu Kavi, Dandaka-Prakarana).

^३ A. हतः ।

^४ A. B. व्याज ।

^५ A. करोदाम B. करोदाम ।

^६ B. वर्णयुग्वृद्ध ।

^७ A. B. कङ्कलि ।

ल ख(ष)ट्काद्गत्रयाच्चापि यथेष्टं यगणैः परैः ।

मेघमाला दण्डकोऽयं प्रबन्धः सम्मतः सताम् ॥१०॥

स्वेच्छया रगणैः प्रोक्तो मत्तमातङ्गसंज्ञकः ।

कुसुमास्तरणस्तद्वद्यथेष्टं सगणैरिह ॥११॥^१

सिंहविक्रीडको नाम स्वेच्छया यैः प्रयोजितैः ।

निरन्तरं लघु-गुरू यत्र सोऽनङ्गशेष(ख)रः ॥१२॥

प्रयुज्यते गुरुलघू साशोकपुष्पमञ्जरी ।

यथेष्टं नगणाश्चान्ते गद्वयं कामबाणकः ॥१३॥

यथेष्टा भगणा शौ च स्याद् भुजङ्गविलासकः ।

नद्वयात् स्वेच्छया पञ्चमात्रैरुत्कलिका मता ।

एकैकगणवृद्ध्या स्युरेवमेते ह्यनेकधा ॥१४॥

श्रुतेन यस्य वृत्तेन पवित्रीक्रियते जगत् ।

तेन श्रीकालसेनेन ^२वृत्तमात्रोपवर्णितम् ॥१५॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे पाठ्यरत्नकोशे छन्दजल्लासे

वृत्तपरीक्षणं नाम द्वितीयं समाप्तम् ।

^१ B. omits this verse.

^२ A. B. वृत्तमात्रोपवर्णितम् ।

आर्यावलोकनं नाम तृतीयं परीक्षणम्

सुरासुरैर्नमस्कार्या^१ स्वकायपिक्षयं वा ।

योगिभिश्च हृदा धार्या तामार्यामहमाश्रये ॥१॥

प्रथमेऽर्धे जः षष्ठोऽन्लो वा गः सप्तमो न विषमे जः ।

अपरेऽर्धे लः षष्ठो लक्ष्मेदं नियतमार्यायाः ॥२॥

पूर्वाद्धे षष्ठेऽन्ले तल्ले पूर्वे यतिरिह मुनिगणगे ।

तस्मिन् षष्ठप्रान्ते यतिरुदिता मुनिभिरिह मुख्यैः ॥३॥

अपराद्धे पञ्चमकेऽन्ले सति सोक्ता चतुर्थगणनिधने ।

श्रीकालसेननृपतिर्युक्तामिह वदति तामार्याम् ॥४॥

^२यस्यामर्धद्वितये भवति यतिश्चत्रयेऽत्र सा पथ्या ।

पूर्वाद्धे मुखचपला चत्रययतिविरहिता सदाभिमता ॥५॥

जघनविपुला पराद्धे चत्रययतिविरहिता गदिता ।

प्रोक्ता द्वयोर्द्वयोर्या यतिरहिता चत्रये महाविपुला ॥६॥

शेषा विस्तरभीत्या भेदा नोक्ता मया सुधिया ।

जगणविहीना विषमे चत्वारः पञ्चयुजि चतुर्मात्राः ॥७॥

द्वौ षष्ठाविति चगणास्त^३-द्घातात् प्रथमदलसंख्या ।

एवमपराद्धसंख्या षष्ठे स्याल्लघुनि चैक एकस्मिन्^४ ॥८॥

आर्या(s)संख्योभयदलसंख्याघाताद्विनिर्दिष्टा ।

अन्योऽन्यं प्रथमदले ताडनयाष्टौ शतानि जायन्ते ॥९॥

अर्कसहस्राण्येवं चरमेऽर्धेऽन्योन्यताडनया ।

षट्साहस्री गदिता चतुःशती चाप्युभयदलविकल्पाः ॥१०॥

अन्योऽन्यं ताडनया जायन्ते कोटयश्चाष्टौ ।

^५लक्षाणामेकोना विंशतिरिह विंशतिः सहस्राणाम् ॥११॥

आर्याभेदा उक्ताः षष्ठे ले त्वेक एकस्मिन् ।

आर्यैवेयं गाथा प्राकृतभाषापथे विनिर्दिष्टा ॥१२॥

^१ B. नमस्कारा ।

^२ B. यस्यामर्धे द्वितीये ।

^३ K. reads स्तद्यातात् and suggests स्तद्योगात् ।

^४ B. चैकस्मिन् ।

^५ B. लक्षाणामेकोना ।

गीतिविशेषानधुना शिवजायासेवको ब्रूते ।

द्विर्यस्या आर्याया अभ्यासो जायते दले प्रथमे ॥१३॥

सा तन्नाम्ना गीतिः स्यादुपगीतिस्तदा चरमे ।

दलयोरत्रोभयोः स्यादुगदीतिः कृते विपर्यसि ।

तत्तन्नाम्ना सर्वा जायन्ते ^१भेदतो ह्यमिताः ॥१४॥

त्रिंशन्मात्रास्तु पूर्वार्द्धे विंशतिः सप्त चापरे ।

सप्तपञ्चाशदुभयोर्मात्रा ज्ञेयास्तु योगतः ॥१५॥

त्रिंशतो येऽधिका वर्णा द्विगुणास्ते त्रयाधिकाः ।

^२लघवस्तेऽत्र विज्ञेयाः ^३शेषास्तु गुरवो मताः ॥१६॥

ऊनिता अथवा वर्णमात्राः स्युर्गुरवोऽखिलाः ।

गुरुभिस्तूनिता वर्णा लघवः परिकीर्तिताः ॥१७॥

^४वसन्तोत्सवबन्धः स्यान्नवभिः ^५पञ्चमात्रिकैः ।

द्विपद्यन्ते तथा गीतौ द्विभङ्गिः परिकीर्तितः ॥१८॥

द्विपद्यादौ तथा गीतिरन्ते मध्येऽवलम्बकम् ।

स त्रिभङ्गिद्विपदिका दद्वयं चाप्यदद्वयम् ॥१८॥

लघुद्वौ च तथादौ लास्त्रयः कर्पूरपूर्विका ।

तिथिच्छेदेऽश्वचर्नेऽन्त्ये द्विपदी विषमे वि(ऽपि)जे ॥२०॥

इति वा—

यतिर्वचित्रयतः सप्तचरणैः स्युः परा अपि ।

लयोऽथ भ्रमरपदमुपपूर्वं तदेव हि ॥२१॥

कुङ्कुमो गरुडपदं हरिणीपदमेव च ।

कमलाकरं ^६भ्रमररुतं स्याद्व्रत्नकण्ठिका ॥२२॥

कुङ्कुमतिलकावली—कदलीपत्रमित्यपि ।

एवमाद्यैस्त्रिभिर्वाभ्यां योगे स्याद्व्रत्ननेकशः ॥२३॥

^१ B. भेदितो ।

^२ B. लघवस्तत्र ।

^३ B. शेषातु ।

^४ A. B. वसन्तोत्सवः प्रबन्धः etc ।

^५ A. पञ्चमात्रिकैः । B. पञ्चमातृकैः ।

^६ B. adds च after कमलाकरं ।

चतुर्मात्रद्वयं पञ्चमात्रं^१ स्यात् खञ्जनामकः ।

षण्मात्रश्च चतुर्मात्रस्त्रिमात्रश्चोपखञ्जकम् ॥२४॥

षण्मात्रौ द्वौ चतुर्मात्रौ खञ्जिकाथावलम्बकम् ।

एते त्रयः पृथग्भेदास्त्रिभिर्भिः स्यात् परैरपि ॥२५॥

त्रिभिर्मनोहरैश्छन्दोभिः^२ स्वेच्छाप्रथितैरपि ।

^३चद्वयं लघुकान्तौ द्वौ तगणौ चगणद्वयम् ॥२६॥

भगणः^४ सदृशैः पादैश्चतुर्भिर्वस्तुकं भवेत् ।

विषमे सप्त मात्राः स्युः समे यस्य त्रयोदश ॥२७॥

स रासो विषमे पञ्चमात्रौ द्वौ च तथैकदा^५ ।

युग्मे च चत्रयं पञ्चपदी मात्रादिरीरिता ॥२८॥

आसां तृतीयपादस्य प्राप्ते स्यात् पञ्चमेन तु ।

अन्ते तु दोहके वस्तुरडा^६ (?) वा परिकीर्त्तिता ॥२९॥

आद्यन्तयोश्च षण्मात्रे चत्रये मध्यगे सति ।

समे जो वस्तुवदनमोजेजोन्लौ विकल्पतः ॥३०॥

स्याद्रासावल्यं पूर्व^७मोजश्च षषपौ(पा?)ततः ।

षचतेभ्यः परे ते स्याद्वदनं चोपपूर्वकम् ॥३१॥

षचचाहो वदनकं यमि तेऽडिलाः स्मृताः ।

स्यादष्टषट्चतुष्पाच्च धवलं तन्निरूप्यते ॥३२॥

श्रीयशसो गुणपूर्वं क्रमादोजे तु चत्रयम् ।

^८दशमे चो श्रीधवलं तथाद्ये च तृतीयके ॥३३॥

तथाविधे द्वितीये च तथा तुर्ये तु चत्रयम् ।

पञ्चमे सप्तमे द्वौ चो तश्चैकः समयो(:)पुनः ॥३४॥

^१ A. मात्र ।

^२ A. B. त्रिभिर्मनोहरैः छन्दोभिः ।

^३ A. B. looks like वद्वयं ।

^४ A. B. भगणश्चदृशैः K. suggests the above reading.

^५ A. तथैकदः B. तथैकद ।

^६ A. डा is not clear. B. leaves space blank for the indistinct letter.

^७ B. मोजश्चषपौ ।

^८ A. तत्क्रमादोजे । B. तत्क्रमादोजे । K. suggests the above reading.

^९ B. दसमे ।

चद्वयं दस्तथा चैकश्चत्रयं वा यशःपरम् ।

धवलं तु ^१षड्गौ त्वाद्ये चतुर्थे (ऽपि) तु ^२षट्वयम् ॥३५॥

द्वौ ^३द्वितीये पञ्चमे तु दौ षष्ठे च तृतीयके ।

षट्पद्याच्चेऽथ पे कीर्तिधवलं चतुरङ्गिप्रके ॥३६॥

षड्चौ जे ष च वा दस्तो ^४वातः स्याद्गुणपूर्वकम् ।

आद्ययोः ^५षश्चत्रयं च प्रत्येकं त्वन्त्ययोस्तथा ॥३७॥

पञ्च चाः सर्वपादेषु ^६चात्ततो दोऽथ मङ्गलम् ।

आदिस्थे वदनाद्ये तु तदाद्यं ^७धवलादिकम् ॥३८॥

यदाह—

उत्साहहेलावदनाडिलाद्यैर्यद् गीयते मङ्गलवाचि किञ्चित् ।

तद्रूपकाणामभिधानपूर्वं छन्दोविदो मङ्गलमामनन्ति ॥३९॥

^८चत्रयं दो यदा पादे तदा ^९कम्बडकं मतम् ।

यत्ता (त्सा) ध्रुवकसंज्ञेयं ^{१०}ध्रुवा त्रेधा मता सताम् ॥४०॥

षट्पदी ^{११}चतुष्पदी च द्विपदी चेति नामभिः ।

सप्तादिसप्तदशान्तकलाः ^{१२}पादास्तु पूर्वयोः ॥४१॥

तत्र सप्तकले चतौ पदौ गणौ मतौ ।

अष्टाक्षरे पतौ षडौ नवाक्षरे षतौ पचौ ॥४२॥

चद्वयं दोऽथवा पौ च चरणे तु दशाक्षरे ।

चपदाः पञ्च (च) दा वापि रुद्रार्णे चरणे गणाः ॥४३॥

चपताः षचता वेति पादे द्वादशवर्णके ।

त्रयोदशाक्षरे पादे पौ तश्च तषकाः स्मृताः ॥४४॥

^१ A. षट्गौ ।

^२ B. षट्द्वयम् ।

^३ B. द्वितीये तु पञ्चमे ।

^४ B. वातु ।

^५ B. षचत्रयं ।

^६ A. B. चात्ततो । K. suggests the above reading.

^७ A. धवलादिकान् । B. धवलादिक ।

^८ B. चत्रय ।

^९ K. suggests कम्बलकम् ।

^{१०} B. ध्रुवो ।

^{११} A. चतुःपदी ।

^{१२} B. कालाः ।

चत्रयं दास्तु षश्चौ च चरणे तु चतुर्दशे ।

चत्रयं तोऽथवा पानां त्रयं पञ्चदशाङ्घ्रिके ॥४५॥

चद्वयं चः षोडशाङ्घ्रौ ^१दचदुष्कं तु चद्विकम् ।

पादे सप्तदशकले षश्चौ ^२तश्च त्रयं तु षः ^३ ॥४६॥

एवं गुणै ^४स्त्रिभिस्तुल्यैस्तुल्यातुल्यैरतुल्यकैः ।

^५पादत्रयं भवत्यर्धे षट्पदी सा प्रकीर्तिता ॥४७॥

अस्यामाद्यस्य पादस्य द्वितीयेन तथा पुनः ।

तृतीयस्य तु षष्ठेन तुर्यस्य पञ्चमेन तु ॥४८॥

अनुप्रासस्तु ^६कर्तव्यश्चतुष्पद्यामथोच्यते ।

प्रथमस्य द्वितीयेन तृतीयस्येतराण्येन तु ॥४९॥

अनुप्रासस्तु कर्तव्यः प्रायेण द्विचतुर्थयोः ।

चतुष्पदी विशेषास्तु वस्तुकार्थसमादयः ॥५०॥

^७ओं(?)जे कलास्तु सप्ताद्याः षोडशान्ताः समे पुनः ।

प्रत्येकं सैकिकाः सप्तदशान्ताः परिकीर्तिताः ।

व्यामिश्रार्धसमासर्व-^८समा(ऽ)संकीर्णकाश्च ताः ॥५१॥

चम्पककुसुमसामुद्रकमल्हणकुसुमगविलास-^९केशररावणहस्तर्कासिंहविजृम्भितमकरन्दिका-
मधुकरविलसित-^{१०}पञ्चककुसुमावर्ताः ॥

मणिरत्नप्रभाकुङ्कुमतिलक-^{११}चम्पकशेखरक्रीडनवकुलामोदभन्मथतिलकमालाविलसित-
तपुण्यामलकनवकुसुमितपल्लवाः ॥

^१ B. omits द before चतुष्कं ।

^२ A. तः च । B. त च । ^३ A. पः ।

^४ B. एवं ग गुणै ।

^५ A. B. पादत्रयं भवत्यर्धे ।

^६ B. reads अनुप्रासस्तु कर्तव्यो धीमता द्विचतुर्थयोः, and omits the second line of verse 49, taking the second line of verse 50 after this line. The similarity in the initial portion of verses 49 and 50 (अनुप्रासस्तु कर्तव्य) seems to have caused this confusion.

^७ B. ओं ओं जे कलास्तु ।

^८ A. B. समा सर्वं सर्वं etc.

^९ B. केशर ।

^{१०} K. suggests चंपक ।

^{११} A. पञ्चक शेषर । B. चंपक शेषर ।

मलयमारुतमदनावासमाङ्गलिकाभिसारिकाकुसुमनिरन्तरमदमोदकचन्द्रोद्योतरत्नावल्यः ।

भ्रुवक्रणकमुक्ताफलमालाकोकिलावलीमधुकरवृन्दकेतकीकुसुमनवविद्युन्मालात्रिवलीतर -
ङ्गाणि ॥

अरविन्दकविभ्रमविलसितवदन नवपुष्पन्धयकिन्नरमिथुनविलासविद्याधरविलसितलीला-
सारङ्गाः ॥

कामिनीहासापदोहकप्रेमविलासकाञ्चनमालाजलधरविलसिताः ॥

अभिनवमृगांकलेखासहकारकुसुममञ्जरीकामिनीक्रीडनक^२-कामिनीकङ्कणहस्तकाः ॥

मुखपालनतिलकवसन्तलेखामधुरालापिनीहस्ताः ॥

मुखपङ्क्तिकुसुमलतागृहे ॥

रत्नमाला च—

इति पञ्चपञ्चाशद्भेदाः ॥

व्यत्य (१) से सुमनोरमापङ्कजकुञ्जरमदनातुरभ्रमरावलीपङ्कजश्रीकिङ्किणीकुङ्कुम-
लताशिशिशेखरलीलालयाश्चन्द्रहासगोरोचनाकुसुमबाणमालतीकुसुमनागकेसरनवपञ्चकमालावि-
द्याधरकुब्जककुसुमकुसुमास्तरणाः ।

मधुकरीसंलापमुखवासः कुङ्कुमलेखाकुवलयदामकलहंससंध्यावलीकुञ्जरललिताकुसु-
मवल्यः ।

विद्युल्लतापञ्चाननललितामरकतमाला ॥

अभिनववसन्तश्रीमनोहराक्षितिकाकिन्नरलीलाः ॥

मकरध्वजहासकुसुमाकुलमधुकरभ्रमरविलासमदनविलासविद्याधरहासकुसुमायुधशेखराः ॥

उपदोहकदोहकचन्द्रलेखिकासुतालङ्गनकङ्कलिलताभवनानि कुसुमितकेतकीहस्त
कुञ्जरविलसितराजहंसाशोकपल्लवच्छायाः ।

अनङ्गलतामन्मथविकसितहुल्लणकानि ।

कञ्जललेखाकिलकिञ्चिते शशिविम्बितं चेति ता बद्धाः ॥

शुद्धद्विपदिकापादे षष्ठाः पञ्च च गान्तकाः ।

जो (जौ) स्तः षष्ठद्वितीयौ तु मात्राद्विपदिका ततः ॥५२॥

षष्ठेनैकेन गुरुणा पूर्णा शुद्धैव गान्धिकाः ।

षड्चद्वयं मानकी स्या(त्) पौ तौ लो चन्द्रिका मता ॥

षड्चत्रयं धृतिस्तारान्तगा ^१षष्पचतुष्टयम् ॥५३॥

इति द्विपदी ॥

आनन्त्यान्न प्रतन्यन्ते^१ द्विपद्यादेर्भिदा मया ।

प्रबंधविधिहेतुत्वात्काश्चिदेव^२ हि वर्णिताः ॥५४॥

कलहंसो नभौ जयौ ।

षो गणद्विपदी नाम चतौ सा स्वरपूर्विका ।

उपगन्धर्वकं नाम षत्रयं चचतुष्टयम् ॥५५॥

दशचार्ष्वसुभिः श्रान्तौ^३ (?) तत्संगीतं^४ यतौ पुनः ।

चतुर्दशभिरष्टाभिश्च चरीष (?)श्च सप्तकम् ॥५६॥

त्रिमात्रस्य यतिश्चात्र चतुर्दशभिरष्टभिः ।

चतुर्भिश्च गणैः प्रोक्ता पद्वडी, रासकः पुनः ॥५७॥

मात्राभिरष्टादशभिर्नगणेन यतौ पुनः ।

चतुर्दशभिरेवायं मात्राभिः कथितो बुधैः ॥५८॥

केषांचिज्जातयः सर्वा रासकाः संमते मताः ।

^५चपञ्चकं लघुगुरु यदि वा रासको मतः ॥

गोपालानां तथा क्रीडा रास इत्यभिधीयते ॥५९॥

विश्वे मे नवतिथयो गुणचन्द्रौ शरविधौ शिखीन्दू च ।

तिथयो विश्वे विषमे समे तु रत्यर्कविश्वमनुरवयः ॥६०॥

गुणचन्द्रौ युगचन्द्रौ षोडशसंख्याकलाः क्रमशः ।

सारसभ्रमरौ^६ हंसः कुरुरश्चन्द्रलेखकश्चैव ।

कुञ्जरतिलकौ हंसक्रीडो ह्येतेषु निर्विष्टाः ॥६१॥

लघुभिः पञ्चादिभिरिह यद्येषामद्व (?)योः^७ शिखान्ते स्यात् ।

तं सूरयो मयूरं नाम शिखाद्विपथकं प्राहुः ॥६२॥

^१ B. आनन्त्यान्न तन्यन्ते ।

^२ A. B. काश्चिदशेषवर्णिताः । K. suggests the above reading.

^३ K. suggests श्रान्तेः but perhaps लान्ते or गान्ते can make some sense.

^४ B. तत्संगीत यतौ ।

^५ B. च चंपकं ।

^६ B. सारसभ्रमरो ।

^७ A. The letter between म and यो is not at all distinct, it can be read as द ।

रतिरष्टदशमैः कामगणैस्त्रिपदी मता ।

एकादशभिराद्यौ तु मादौ द्विद्विगुणौ मतौ ॥६३॥

चतुर्गुणस्तृतीयस्तु चतुर्थस्त्रिगुणस्तदा ।

^१यस्यामोजे पञ्चदश कलाः षोडश ताः समे ॥४४॥

अर्धयोभिन्नयमकौ कीर्तिता सा चतुष्पदी ।

बाणान्ते चरणौ त्रिगुणौ यस्यास्त्रिषष्ठकौ ॥६५॥

चत्वारो द्विद्विगुणा सा गणैः कामस्य षट्पदी ।

तृतीये पंचमे चाद्ये मात्राः पञ्चदशैव तु ॥

तुर्ये द्वितीये रवयस्तद्वस्तु परिकीर्तितम् ॥६६॥

प्रबंधस्योपयोगीनि छन्दांस्युक्तानि कानिचित् ।

छन्दःशास्त्रानुसारेणोहनीयानि पराण्यपि ॥६७॥

यस्यार्या धर्मकामार्थं चरितं पर्युपासते ।

तेनार्याकिङ्करेणैवं कृतमार्यावलोकनम् ॥६८॥

इति श्रीराजाधिराजकालसेनमहीमहेन्द्रेण विरचिते संगीतराजे पाठ्यरत्नकोशे

छन्दउल्लासे आर्यावलोकनं नाम तृतीयं परीक्षणम्^२ ।

^१ B. यास्या ।

^२ B. adds समाप्तम् ।

प्रस्तारपरिपाटी नाम चतुर्थं परीक्षणम्

येन प्रस्तारमाधातुं भूतानां भूतयोनिना ।

प्रसृतं परमाण्वादि नमस्तस्मै परात्मने ॥१॥

समवृत्तस्य तु पादे^१-ऽर्धसमस्यार्धेऽखिले तु विषमस्य ।

ये वर्णाः स्युर्गुरवः प्रथमविकल्पे तु ते स्थाप्याः ॥२॥

प्राग्रूपस्याद्याद्गोऽघो ल(ः)स्यादुपरि समं तु परम् ।

प्रस्तारे ^२पूर्वविधिस्समयभेदकृदिह भवेत् प्राज्ञः ॥३॥

भूयः कुर्याद्विधिममुं यावत्सर्वलघुर्भवेत् ।

मात्रागणे तु प्राग्रूपमात्रापूर्तिं नयेत् सुधीः ॥४॥

चरणस्य व्यवस्थोक्ता नार्यादि (षु) पुरातनैः ।

नष्टाङ्के विषमे सैके गुरुः स्यादर्थिते पुनः ॥५॥

समे चार्धे तदर्धे च नष्टाङ्के लघवो मताः ।

प्रारभ्याद्याद्विगुणितानेकतो-^३ऽङ्कान् समालिखेत् ॥६॥

सैकैर्युक्तैर्लघुकैश्चिद्विष्टस्य मितिर्भवेत्^४ ।

उद्विष्टाङ्कसमाहारात् सैकात् संख्यापि लभ्यते ॥७॥

येन वर्णादिवृत्तानां विन्यासः प्रसूतो भुवि ।

तेन श्रीकालसेनेन प्रस्तारोऽयं प्रपञ्चितः ॥८॥

इति श्रीजगदीशवनदेवनिजगणेन जगदीश्वरीकामाक्षा^५-चरणकिङ्करेण श्रीब्रह्मात्रिविभुना
अष्टयुष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुरग्रहणसंर्वाधितयशोभरेण
वाटिकाचलग्रहणजनितकीर्तिपुरपराजिताचलनायकेन संगमनीरदुर्गोद्वरणो-^६द्धृतसकलमण्डला-
धीश्वरेण दमनपुरविध्वंसनबन्दीकृतयवनीनिचयेन महिषमेरुजयाजेयविभवेन शाकम्भरीरमण-
परिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण अष्टादशगिरिशिखरपरि-

^१ B. पादेर्धर्मस्यार्धे ।

^२ B. पूर्वविधिरसमय ।

^३ B. नेकतोकान् ।

^४ One syllable is wanting in this line according to the metre.

^५ K. reads कामाक्षी ।

^६ K. omits द्वरणो in दुर्गोद्वरणोद्धृत ।

वारिताञ्जनगिरिविजयविख्यातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्धूलनर्षितमहोरगपुरेण श्रीवन-
देवस्वामिप्रसादरचनापरपरमेश्वरेण त्र्यम्बकेश्वरसन्निधिकीर्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्म-
गिरिभौमस्वर्गयथार्थीकरणरचितचारुपथेन श्रीकामेश्वरीगिरिनवीननिर्मितिपराजितसुमेरुणा
श्रीमहिषाचलोपरिश्रीहरिचरणरचिताचलदुर्गेण अभिनवभरताचार्येण वीणावादनप्रवीणेन
यवनकुलाकाल-^१कालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्या^२-क्षेत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन
^३महाराजाधिराजमहाराणाश्रीमृगाङ्गतामराजनन्दनेन महाराज्ञीसौभाग्यवतीजसमाम्बिकाहृदय-
नन्दनेन सकलसीमन्तिनीशिरोमणिकुम्भराजन्यावतंसमहाराज्ञीश्रीकर्मवतीलघु (घु) मावतीहृदया-
धिनाथेन^४ श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां
पाठ्यरत्नकोशे छन्दउल्लासे प्रस्तारपरिपाटी नाम चतुर्थं परीक्षणम् ।

॥ छन्दउल्लासस्तृतीयः समाप्तः ॥

^१ A. omits one काल ।

^२ A. सन्ध्य ।

^३ K. omits महाराजाधिराज ।

^४ B. adds इति after नाथेन ।

चतुर्थोऽलंकारोल्लासः

उद्देशो नाम प्रथमं परीक्षणम्

क्रियते स्वस्वसिद्धान्तैस्तीर्थकर्यस्य लक्षणम् ।

वृषादिलक्षणं नौमि तमसस्तिद्धिलक्षणम् ॥१॥

प्रमदा इव नो भान्ति प्रबन्धाः सुष्ठ्वलंकृताः ।

विलक्षणा अतस्तानि (?) ब्रू (ब्रु) वेऽलंकृतिभिः सह ॥२॥

विभूषणं तथा शोभाभिमानोऽक्षरसंगतिः ।

प्रोत्साहनोदाहरणे निरुक्तं गुणकीर्तनम् ॥३॥

गुणानुवादोऽतिशयो हेतुसारूप्यसिद्धयः ।

पदोच्चयाक्रन्दमिथ्याध्यवसायप्रियाशिषः^१ ॥४॥

प्राप्तिश्च पश्चात्तपनं संशयोत्थानुवर्तनम्^२ ।

कार्यनिर्भासनाख्यान^३-^४याच्ञायुक्त्यनुनीतयः^५ ॥५॥

दृष्टान्तप्रतिषिद्धौ (षेवौ) च क्षमा श्रद्धा ततः परम् ।

मनोरथोपपत्तौ च कपटं परिदेवनम् ॥६॥

षट्त्रिंश-^६दुक्तान्येतानि लक्षणानि समासतः ।

उपमाद्यैरलङ्कारैः सम्मितानि च ते यथा ॥७॥

उपमा दीपकं चैव रूपकं यमकं तथा ।

चत्वारोऽमी समादिष्टा अलंकाराः पुरातनैः ॥८॥

लक्षिता लक्षणैरेभिर्नानावृत्तैर्विचित्रिताः ।

बुधैः प्रबन्धाः कर्तव्या नानालंकृत्यलंकृताः ॥९॥

अल्पमुद्दिश्यते येन दीयते बह्वहर्निशम् ।

तेन भूषितविज्ञेन राज्ञोद्दिष्टं विभूषणम् ॥१०॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे पाठ्यरत्नकोशे अलंकारोल्लासे
उद्देशपरीक्षणं प्रथमं (समाप्तम्) ।

^१ A. प्रियाशिषः (?) B. प्रियाशिखः ।

^२ K. suggests संशयोऽर्थानुवर्तनम् ।

^३ K. suggests निर्भर्त्सनाख्यान ।

^४ A. B. यांचा ।

^५ B. युक्तानुनीतयः ।

^६ B. षड्विंशत्रिंश ।

लक्षणं नाम द्वितीयं परीक्षणम्

महाभूतादिकानर्थान् योज्जसा^१ सृजतीश्वरः ।
अलंकृतिनिमित्तं तं पदार्थानां नमाम्यहम् ॥१॥

यथारसं येषु निरूपितेषु भवन्त्युपादेयगुणाः प्रबन्धाः ।
तदत्र शोभाजननार्थमेषां प्रचक्ष्महे भूषणलक्षणानि ॥२॥

अलङ्कारैर्गुणैश्चैव भूषणैरिव यद्युतम् ।
रूपकं रसवद्भाति तद्भूषणमितीरितम् ॥३॥

यथा—

उच्चस्फाटिकहर्म्यभित्तिविसरत्सत्पद्मरागांशुभिः^२
सिन्दूरप्रकरैरिवातिविततैर्नित्यं^३ वसन्तोत्सवे ।
चञ्चद्धेमघटावतंसविलसन्नाना^४-निलिम्पालयै-
रिन्द्रस्येव पुरी विभाति सततं श्रीब्रह्मशैलालयः ॥४॥

इति विभूषणम् ॥१॥

पूर्वसिद्धार्थवाक्येन प्रसिद्धार्थस्य साधनम् ।
यत्र श्लक्षणविचित्रार्था तां शोभां जगदुर्बुधाः ॥५॥

यथा—

श्रीकृष्णेन किरीटिनेव शतशो दन्दह्यमाने कुले
शाके कौरववत्सुयोधन इव त्वय्येकशेषं गते ।
त्वं रे मालवभूमिनाथ कुरुषे नो चेन्मदीयं वच-
स्तन्मन्ये^५ विधिनात्तुमीप्सित इदं मन्त्र्यं च शाठ्यं रणे^६ ॥६॥

इति शोभा ॥२॥

^१ A. B. योजसा ।

^२ B. विसरसत्पद्म ।

^३ A. विततैर्नित्ये । B. विततैर्नित्ये ।

^४ In the place of नि B. gives the mark for इ (f) but omits न and लंपालयै: follows.

^५ B. विधिनात्तुमीप्सित । K. suggests विधिना त्वमीप्सित ।

^६ B. omits च before शाठ्यं; but space is left blank for one letter.

सहेतुकैर्यो वचनैः प्रतिषिद्धोऽप्यनेकशः^१ ।

न निवर्तेत यत्रासावभिमान इति स्मृतः ॥७॥

यथा—

ये नानर्गलदुर्गवर्गजयिना(नो) नाजीगणन् वैरिणो

दुर्गाग्र्यो हि कुरङ्ग एष^२ समरे भूपेन शौर्याहतः ।

ध्वस्ते भीतमभूदलं शककुलं श्रीशुक्लपूर्वं पुरे

त्वं शेषोऽसि विमुञ्च गर्वमधुना^३ स्वं जीवितं पालय ॥८॥

इत्यभिमानः ॥३॥

संश्लेषोऽर्थाक्षरगतो यत्र वैचित्र्यभागभवेत् ।

तामत्यक्षरविन्यासां विदुरक्षरसंगतिम्^४ ॥९॥

यथा—

या सुलभानसुरेशान् सुरतरुतः परिजनेन तामस्मै ।

वितरति^५ कालुजिभूपतिरभिमतततिमभिमुखीभूतः ॥१०॥

इत्यक्षरसंगतिः ॥४॥

^६यत्रास्पष्टगुणोपेतैः सोपमानैर्वचोभरैः ।

गूढार्थैर्नायकोत्साहयोगः प्रोत्साहनं तु तत् ॥११॥

यथा—

उदण्डः पटहृध्वनिर्धनधनप्रध्वाननाभैरवो^८

हे (ह्ले) षा तुङ्गतुरङ्गमाग्र्यखुरलीशब्दानुगा श्रूयते ।

दिग्दन्तावलदन्तभेदनपटुर्वीरालिसिहृध्वनि-

भिन्दिन् शैलशिलोच्चयान् पुनरहो कस्मादकस्मादिव ॥१२॥

इति प्रोत्साहनम् ॥५॥

श्रवणादेकशब्दस्य यत्र कार्यान्तराण्यपि ।

अनुक्तान्यपि सिद्धयन्ति तदुदाहरणं स्मृतम् ॥१३॥

^१ B. प्रतिषिद्धोऽप्यनेकशः ।

^२ B. एषस्समरे ।

^३ A. स्वजीवितं ।

^४ K. suggests तामल्पाक्षर ।

^५ B. संगतिः ।

^६ A. B. विरति ।

^७ K. reads in A. B. यत्रास्पष्ट and suggests यत्रास्त्यष्ट; but A. clearly reads यत्रास्पष्ट ।

^८ B. भैरव ।

यथा—

लेखित्वा नलकूबरं पृथुकुचप्रारम्भया रम्भया
 वैदर्भी(भीं) निषधाधिपेन च रतिं कामेन कृष्णं श्रिया ।
 पश्यन्त्यो मुहुरन्वहं नृपसुताः श्रीकालसेनक्षमा-
 नाथेन स्वमतुल्यरागविभवाः सादृश्यतोऽकल्पयन् ॥१४॥
 इत्युदाहरणम् ॥६॥

तथ्यातथ्यविभेदेन निरुक्तं द्विविधं स्मृतम् ।
 सिद्धिप्रसाधितं पूर्वमपरं चाप्रसाधितम् ॥१५॥

तथ्यं यथा—

चन्द्रः काश्मल्यमागात् कथमिति गदिते कश्चिदस्याशयज्ञो-
 ऽवादीदस्योदयोऽयं त्रिभुवनधवलीकारकामस्य जाने ।
 तच्छ्रीकृष्णस्य राज्ञः कृतमतिविधुभिः कीर्तिपूरैः कृतं मे
^१तथ्यारम्भेण हृत्स्यो बहिरिति समभूत् कालिमा तथ्यमस्य ॥१६॥

अतथ्यं यथा—

सत्यं नासत्यमेतन्मुनिवचनमहाभ्यासयोगो बहेद्यत्
 कौशल्यं कर्मणां नो यदि कथमभजत् सोऽपि राजा द्विजानाम् ।
 दृष्ट्वा श्रीकालसेनक्षितिपतिप्रशसां राशिमुद्रिक्तशोभं
 हित्वा ^२स्वस्योचितं तां ^३निश्चिरणचणत्वोचितं कालिमानम् ॥१७॥

इति निरुक्तम् ॥७॥

बहूनां गुणिनां यत्र नानार्थजनितैर्गुणैः ।
 एकोऽपदिश्यते तत्तु कीर्तितं गुणकीर्तनम् ॥१८॥

यथा—

ये दृप्तप्रतियोधशौर्यशमनप्रख्यातवीरव्रताः
 प्रद्युम्नप्रतिरूपका वितरण-^४प्रावीण्यकल्पद्रुमाः ।
^५तेऽमी दल्लिपुरे हठेन यवनानीताः क्षयं भूभुजा
 धूष्टो यातु ^६महम्मदो धुरमिमां कालन्दरीं ^७मन्दवीः ॥१९॥

इति गुणकीर्तनम् ॥८॥

^१ B. तथ्यापूरेण ।^२ B. स्वस्योचिति ।^३ K. suggests निश्चिरचरण ।^४ A. प्राविण्य ।^५ A. नेपाडल्लिपुहटेन । B. नेपाडुल्लिपुहटेन । K. suggests the above reading. Reading uncertain.^६ A. B. महम्मदोद्धुरमिमां । K. suggests the above reading.^७ B. कालंदरी ।

उत्तमानां गुणैः स्पर्धा हीनानामुपमाकृते ।

गुणानुवादः स प्रोक्तः प्रबन्धे कृष्णभूभुजा ॥२०॥

यथा—

ऋते हिमाद्रिं सरितः सुराणां न संभवः स्यादिति युक्तमेतत् ।

इत्थूह्यते शुभ्रितसर्वलोकां विलोक्य कीर्ति नृपतेरमुष्य ॥२१॥

सामान्यस्य जनस्यात्र बहूनां गुणकीर्तनैः ।

उत्तमार्थविशेषो यः स प्रोक्तोऽतिशयो बुधैः ॥२२॥

यथा—

पूर्णन्दुमेतन्मुखमब्जयोनिं (योनिं) निर्माय पश्चात् समवाप दीस्थ्यम् ।

तद्दर्शनात् संकुचदासनाब्ज—मिलद्दलोत्पेषणखिन्नगात्रः ॥२३॥

इत्यतिशयः ॥१०॥

बहूनां भाषमाणानामनेकार्थविनिर्णयात् ।

सिद्धौ (द्धे) समानवचने हेतुरत्रोपवाणितः ॥२४॥

यथा—

^१धिङ्मां शकाधममहं प्रथमोऽभवं य-

द्वैधव्यहेतुरतुलं यवनीकुलानाम् ।

क्षत्रोद्भवे शककुले निधनो (?) निदानं

^२येनाभियुक्त इति गुर्जरनाथ ऊचे ॥२५॥

इति हेतुः ॥११॥

परोक्षोऽपि हि वाच्योऽर्थो यस्माल्लक्षणसाम्यतः ।

^३उत्पद्यतेऽनुकरणत्तत्सारूप्यमिहोदितम् ॥२६॥

यथा—

सम्मोचितो मातृपुरं कुलैकः^४ स तादृशः स्थानपुरेऽपराधः ।

एतद्विचिन्त्यास्य लभेत शर्मत्यादिष्टवान् गुर्जरपः स्वभृत्यान् ॥२७॥

इति सारूप्यम् ॥१२॥

बहूनां तु प्रधानानां तुल्यार्थवचनैरिह ।

एकार्थसाधनं वाक्यं सिद्धिर्बुद्धिमतोच्यते ॥२८॥

^१ B. धिक् मां । A. धिक् मां ।

^२ B. येनाभियुक्त ।

^३ B. उत्पद्यते ।

^४ K. suggests किलैकः । Reading of the first foot of this verse is uncertain.

यथा—

श्रीतामेन पुरार्जितं भगवतः शम्भोः समाराधने
यच्छ्रीराममुखैश्चित्तं नृपतिभिः^१-धर्मैकनिष्ठैः सदा ।
^२कामाक्षीचरणानुचिन्तनबलात् स्फीतीकृतं यत्पुन-
स्तत्पुण्यं नृपकालसेनवपुषा स्फारं समुज्जृम्भते^३ ॥२९॥

इति सिद्धिः ॥१३॥

प्रशंसा क्रियते यत्र नानार्थप्रयत्नात्मिका ।
पदैर्बहुगुणैरेकवाचकैः स पदोच्चयः ॥३०॥

यथा—

आसप्तलोकमुर्वीमहिनिलयं व्याप्य संस्थिता नित्यम् ।
आभाति विश्वमूर्तेर्वनमालेवास्य कीर्तिततिः^४ ॥३१॥

इति पदोच्चयः ॥१४॥

^५तीव्रार्थ-भाषणं यस्मात् पर-^६सादृश्ययुक्तिभिः ।
वस्तुस्वरूपोपन्यासे स आक्रन्दः स्मृतो बुधैः ॥३२॥

यथा—

इत्पूह्यते संयति योऽरिवर्गैरज्ञातघातेषु शकेष्वकस्मात् ।
नवावतारं व्यसनस्य कुर्वन् सोऽप्येष कालच्छलकंदभारिः ॥३३॥

इत्याक्रन्दः ॥१५॥

^७अतस्मिन्नपि यत्रार्थे 'तुल्यस्यार्थस्य निर्णयः ।
स मिथ्याध्यवसायस्तु प्रबन्धादिषु लक्षणम् ॥३४॥

यथा—

एतन्मे शिशुभाषितं न च वतं नो कुञ्जभूमिर्गृहं
नो भृंगावलिगुञ्जितं मयि रुषा नायस्य मेऽहं कृतम् ।
नो ^८वत्यश्चलपाणयः सखिगणा इत्थं हते गुजरे
यद्गीतेर्वनमाश्रिता ^९भ्रममगुम्लेच्छा गताः सर्वशः ॥३५॥

इति मिथ्याध्यवसायः ॥१६॥

^१ B. धर्मैक ।^२ A. B. कामाक्षा ।^३ A. समुज्जृम्भते ।^४ A. कीर्तिः । B. कीर्तितः, K. suggests the above reading.^५ B. तीव्रार्थभाषणं ।^६ A. सादृश्य ।^७ B. एतस्मिन्नपि ।^८ A. B. तुल्यस्यार्थस्य ।^९ A. वत्यःश्चलपाणयः ।^{१०} B. भ्रममगुमेल्छा । A. भ्रममगुम्लेछा ।

यत्पूर्वं क्रोधजननमन्ते^१ हर्षप्रवर्धनम् ।

प्रियोक्तिर्गदिता सा शैराशीर्वादसमन्विता^२ ॥३६॥

यथा—

जित्वानेकपुरा(रो)धृता भुजबलात् कामेश्वरीलीलया
नीत्वा स्वं नगरं रुषा प्रतिभटा^३ ये(ऽ)खर्वगर्वोद्धताः ।
स्वं स्थानं पुनरापयस्तदधिपा वृद्धत्वशेषीकृता
रामादप्यधिकं तवेति चरितं श्रीकालसेन प्रभो ॥३७॥

इति प्रियोक्तिः ॥१७॥

वाक्यमाशंसनोपेतं मनोरथसमुद्भवम् ।

प्रार्थनीयपरान्या वा साशीः शिष्टैरिहोदिता ॥३८॥

यथा—

यमभ्यभित्रीधितुमुद्यतासि-माशीभिरार्या इति वर्धयन्ति ।

यन्मङ्गलं वृत्रवधोद्यतस्य वृत्रद्विषस्तद्भवतेऽद्य भूयात् ॥३९॥

इत्याशीः ॥१८॥

दर्शनादेकदेशस्यानुमानं यस्य कस्यचित् ।

कार्यान्तरस्य सा प्राप्तिर्गदिता तामराजिना ॥४०॥

यथा—

गुर्जरेगजव्याजराजलक्ष्मीहठाहूतेः ।

अस्मिन् राजकराज्यश्रीरेष्यतीत्यनुमीयते ॥४१॥

इति प्राप्तिः ॥१९॥

कार्ये वाप्यथवाऽकार्ये सहसंबोपपादिते ।

चेतसो यस्तु संतापः स पश्चात्ताप उच्यते ॥४२॥

यथा—

एतत्संन्यरथे भवाजिविबलद्भूकम्पतर्क्यागमा

मुक्त्वाऽऽकस्मिकजातसंभ्रमवशान्मार्गे कुरङ्गेक्षणाः ।

गत्वाद्रीनिनि चिन्तयन्त्यरिगणा दुश्चेष्टितं चेष्टितं

हा कष्टं किमिदं मलेयुरपि ताः क्वास्ताः^४(?) क्व वा ताः पुनः ॥४३॥

इति पश्चात्तापः ॥२०॥

^१ A. B. जननमन्ते ।

^२ A. B. राशिर्वादसमन्विताः ।

^३ B. प्रतिभटाः ।

^४ कास्ताः would perhaps be a better reading; कान्ताः would perhaps be still better.

^१अज्ञाततत्त्वो वाक्यार्थः समाप्तिं यत्र नीयते ।
नानाविचारसम्पन्नः संशयः स उदाहृतः ॥४४॥

यथा—

यमधिकृत्य परः परतोऽपि सन्नजलनिर्जनता वदनोदरात् ।
अयमितः सः किलेति रवश्रुतेर्वदति किं स^२ इहागत इत्यहो ॥४५॥
इति संशयः ॥२१॥

स्नेहाद्वाक्षिण्यतो वापि यत्परस्यानुवर्तनम् ।
विनयादर्थसंयुक्तं सानुवृत्तिरिहोदिता ॥४६॥

कुर्वते सुहृदो यस्य स्वप्राप्तं रक्षितुं तथा ।
^३जय त्राहीति चाटूनि विनीतवदुपस्थिताः ॥४७॥

इत्यर्थानुवृत्तिः ॥२२॥

केनचिद्धेतुना यत्र दोषाणां गुणयोजनम् ।
गुणेषु दोषयुक्तिर्वा तत् कार्यं कार्यवेदनम् ॥४८॥

यथा—

^४युष्मच्छासनमद्य यावदपि मे मूर्ध्ना धृतं काङ्क्षया
लक्ष्यामो भुवमित्यथो ब्रज सखे यास्याम्यहं स्वेच्छया ।
आ(अ)द्याहं सुभगा न चास्मि गृहिणी नो जीवितेशो भवान्
यस्येत्थं रिपुयोषितामनुवनं वाक्योत्करः श्रूयते ॥४९॥

इति कार्यम् ॥२३॥

^५निर्भासनमनेकार्थसाधकं^६ युक्तिमद्वयः ।

यथा—

सर्वदं त्वां विजानन्ति सर्वदा सुहृदोऽरयः ॥५०॥

इति निर्भासनम्^७ ॥२४॥

अपृष्टैरथवा पृष्टैराख्यानं निर्णयः स्मृतः ।

^१ A. B. अज्ञाततत्त्वो । K. suggests the above reading.

^२ B. कंस ।

^३ B. यत्राहीति space left blank for one letter before य
K. suggests अत्रायाहीति ।

^४ A. युष्मच्छासन । B. युष्मच्छाशन ।

^५ K. suggests निर्भर्त्सनम् ।

^६ A. B. साकथं । K. suggests the above reading.

^७ A. B. निर्भर्त्सनम् ।

यथा—

मनोरथानामुपरि वर्ततेऽयं महीपतिः ।

प(पा)रेरजांसि वृत्तानि यस्येत्याख्यान्ति सूरयः ॥५१॥

^१इत्याख्यानम् ॥२५॥

क्रोधमुत्पाद्य यद्वाक्यमन्ते हर्षं प्रयच्छति ।

पुनर्यत् प्रियतामेति सा ^२याच्ञा परिकीर्त्तिता ॥५२॥

यथा—

^३क्रोधौद्धत्येन हत्वा निकृत्तिकरमिलाधीश्वराणां समूहं

द्विष्टधा तस्मिन्नुपेते^४ शममुपरमता(तां) तत्स्वभावो(वे) रिपूणाम् ।

शेषाः सर्वे नमध्वं हतरिपुनिकरं कालसेनं महीन्द्रं

तत्पावप्राज्यसेवोपनतमुखजुषां^५ स्वस्ति राज्ञां कुलेभ्यः ॥५३॥

इति याच्ञा^६ ॥२६॥

अन्योन्यस्यानुकूल्येन महद्भिः समवायतः ।

साध्यते योऽत्र संबन्धः सा युक्तिः परिकीर्त्तिता ॥५४॥

यथा—

अन्योन्यस्यानुकूले(त्ये)न^७ यस्येच्छन्त्यनुकूलनम् ।

वनदेवमुखालेखाः केषामितरथा कथा ॥५५॥

इति युक्तिः ॥२७॥

^८अनुनीतिर्वचः क्रोधमपराधं प्रमाजयेत् ।

यथा—

कुपितं परितोषयन्ति(तं) पुर एवेति समेत्य शत्रवः ।

कुरु नाथ दयां तृणाङ्कुरे किमु ते(ऽ)यं परशोरुपक्रमः ॥५६॥

इत्यनुनयः ॥२८॥

अन्यदृष्टान्ततोऽन्यस्य प्रतिज्ञार्थस्य या नुमा ॥५७॥

^१ K. reads इति निर्णयः, but both A. B. read इत्याख्यानम् ।

^२ A. यां चा, B. या चा ।

^३ B. क्रोधौद्धत्येन ।

^४ A. तस्मिन्नुपेते ।

^५ A. B. सुखंजुषां ।

^६ A. B. यां चा ।

^७ B. यस्येत्यन्त्यनु then some mark above त्यं ।

^८ B. अनुरीति ।

यथा—

निदानं नो देवं न भवति पुनर्हेतुरपरो
निसर्गो यत्साक्षात्^१ वसति (हि) विद्वत्सु कमला ।
प्रमाणीकर्तुं तत् प्रभवतु विधाता पुनरिदं
घनं दायं दायं विघटयति कृष्णः क्षितिपतिः ॥५८॥

इति दृष्टान्तः ॥२९॥

प्रतिषेधः स विज्ञेयः कर्त्तव्यार्थनिवारणम् ।

यथा—

एतत्प्रतापयशसी सूर्यचन्द्रमसाविह ।
अलमाशूदयं प्राप्येत्याहुतुः सस्मयस्मितम् ॥५९॥

इति प्रतिषेधः ॥३०॥

अक्रोधः क्रोधजननैर्वाक्यैर्यः सा क्षमा मता ॥६०॥

यथा—

समुद्रमपि यस्योच्चैरतिशेते सहिष्णुता ।
^२ता (ना)सूयति तथाभूतशेषादीनपि कर्हिचित् ॥६१॥

इति क्षमा ॥३१॥

यत्राभिनयतो भावं जनितैर्वचनैरिह ।

^३पृच्छयतेऽन्योऽथवात्मा तु सा ^४पृच्छेत्यभिधीयते ॥६२॥

यथा—

यद्वैरिस्त्रैणमाह व्यसनवशमदं वन्यभूमादुपेहि^५
स्वान्तः स्वास्थ्यं किमेभिः प्रकृतकरमुखैर्दुर्लभप्रार्थनैस्तैः ।
यैश्चित्ते रोपितैः स्यादियमतिविरतिस्त्वीदृशी सौख्यहर्त्री
तानद्यैव प्रियत्वादभिलषसि कथं त्वं पुनस्तद्वदश्व (स्व) ॥६३॥

इति पृच्छा ॥३२॥

निजाकारस्य यद्वाक्यं सुश्लिष्टार्थप्रदर्शकम् ।

^६अन्यापदेशवचनैः कथ्यते स मनोरथः ॥६४॥

^१ A. साक्षान्निवसति ।

^२ नासूयति will make sense with काकु, otherwise सासूयति can also be a possible reading.

^३ B. पृच्छते ।

^४ A. पृच्छेत्यभिधीयते । B. पृष्टे ।

^५ A. वन्यभूमादुपेहि । B. वन्यभूमादुपेहि ।

^६ B. अन्योपदेश ।

यथा—

श्रुतिविश्रुतयद्गुणाकरा अपि पारेतटिनीर्पाति स्थिताः ।

स्मरसारथिभिर्मनोरथैर्नृपकन्या वृणुते यमीश्वरम् ॥६५॥

इति मनोरथः ॥३३॥

उपपत्तिस्तु दोषाणां प्राप्तानां शमनं पुनः ॥

यथा—

स्वप्नलब्धमपि यं नृपकन्याः काङ्क्षितं नु सुचिरादनुनेतुम् ।

मुञ्च मानमनिदानमिदानीं देहि दर्शनमिदं निगदन्ति ॥६६॥

इति उपपत्तिः ॥३४॥

^१कपटं छलयोगेनाभिसंधानकरं वचः ॥

यथा—

यथा वेद्यचलादाने चाटूनि यवनेशितुः ॥६७॥

इति कपटश्च ॥३५॥

अपराधैर्व्यलीकोत्थैः प्रसिद्धैर्यत्प्रयोजयेत् ।

अर्थान्तरेण संबन्धं ज्ञेयं तत् परिदेवनम् ॥६८॥

यथा—

बलादेते नेशाः समरभुवि संत्याजितभुवा

व्यलीकं वीक्ष्येदं कृतमकृतपूर्वं खलु मया ।

अहो किं कुर्वेऽद्य त्यजति सहसा मां सहचरी

विमुक्तस्नेहोत्थं विचरति वचो यद्विपुकुले^२ ॥६९॥

इति परिदेवनम् ॥३६॥

रसानामानुकूल्येन येषु न्यस्तेषु रूपकम् ।

^३भाति तानि समासेषु लक्षणान्युदितानि हि ॥७०॥

न्यस्य लक्षणसंघातं यस्मिन् मेने कृतार्थताम् ।

समुद्रः स्वस्य तेनायं कृतो लक्षणसंग्रहः ॥७१॥

इति ^४श्रीराजाधिराजश्रीकालसेन-^५महीमहेन्द्रेण विरचिते संगीतराजे पाठधरत्नकोशे

अलङ्कारोल्लासे लक्षणपरीक्षणं द्वितीयं ^६समाप्तमिति ॥

^१ A. कपट ।

^२ A. यद्विषु कुले, B. येद्विषुकुले ।

^३ B. भावितानि ।

^४ B. Omits श्री ।

^५ B. Omits महीमहेन्द्रेण ।

^६ B. समाप्तम् ।

शब्दालंकारो नाम तृतीयं परीक्षणम्

विचार्यमाणस्तत्त्वेनोपमैवाखिलवस्तुनः ।

दीपको रूपकमिति श्रये तं शशिभूषणम् ॥१॥

अर्थं प्रबन्धस्य शरीरमाहुर्योक्ता पदानां घटना ततोऽस्य ।

अलंकृतिस्तेन वदे पुरोऽहमलङ्कृतीरर्थगत (ता) स्ततोऽन्याः^१ ॥२॥

उपमेयस्य यत्र स्यादुपमानसमानता ।

गुणाकृतिसमायोगादुपमा नाम सा मता ॥३॥

धर्मवस्तुविपर्यासनियमानियमादिभिः ।

समुच्चयान्योन्यातिशयोत्प्रेक्षिताद्भुतसंशयैः^२ ॥४॥

मोहनिर्णयनिन्दाचिकित्साश्लेषप्रशंसनैः^३ ।

विरोधप्रतिषेधासंभाविताभूतहेतुभिः ॥५॥

च (चा) द्रुतत्वाख्यानमालाविक्रियाप्रतिवस्तुभिः ।

प्रतिवस्त्वसाधारणवाक्याद्यैः स्यादनेकधा ॥६॥

प्रत्ययाव्ययतुल्यार्थसमासाद्यैश्च हेतुभिः ।

एकस्यैकानेककाभ्यामनेकस्यैककेन^४ च ॥७॥

बहूनां बहुभिः^५ सा स्यात्तद्विकल्पास्त्वनेकशः ।

न ते कात्स्न्येन शक्यन्ते भेदा वक्तुं कथंचन ॥८॥

न ते मयोदाह्रियन्ते विस्तरत्रस्तचेतसा ।

लक्षममात्रं मया तेषामुक्तं^६ विस्ता(त)^७ रभीरुणा ॥९॥

नानाधिकरणार्थानां शब्दानामेकवाक्यतः ।

संयोगात् कथनं प्राहुर्वीपकं तद्विदो जनाः ॥१०॥

^१ B. omits विसर्गं ।

^२ B. संशयैः ।

^३ A. adds ह्या सा between चिकित्सा and श्लेष and B. adds only ह्या । K. suggests that मोहनिर्णयनिन्दाचिह्न्यासाश्लेषप्रशंसनैः can also be a possible reading.

^४ B. नेककाभ्यामनेक ।

^५ A. बहुभित्सा ।

^६ A. तेषां मुक्तं । B. तेषां चोक्तं ।

^७ B. विस्तारः ।

किञ्चित्साधर्म्यसंपत्तेस्तुल्यावयवलक्षणम् ।
स्वैविकल्पैर्विरचितं रूपं रूपकमिष्यते ॥११॥

समस्तमसमस्तं च खण्डं चाखण्डमेव च ।
चतुर्धा तत् समाख्यातं जनस्थानावनीभूता ॥१२॥

वर्णवृत्तिः पदावृत्तिरुभयावृत्तिरित्यपि ।
विकल्पादादिमध्यानां यमकं भिन्नवाच्यगा ॥१३॥

प(पा)दान्तयमकं चैव काञ्चीयमकमेव च ।
समुद्गयमकं चैव विक्रान्तयमकं तथा ॥१४॥

यमकं चक्रवालं च सन्दष्ट^१-यमकं तथा ।
पादादियमकं चैवमाश्रितमथापि च ॥१५॥

चतुर्व्यवसितं चैव मालायमकमेव च ।
एतद्दशविधं ज्ञेयं यमकं लक्षणाश्रयम् ॥१६॥

वर्णसाम्यमनुप्रासः स्फुरद्गुणगणाञ्चितः ।
तत्पदातत्पदत्वेन रच्यते रचितो बुधैः ॥१७॥

अलंकृतमलंकारैरेभिर्लक्षणलक्षितम् ।
रसानुरूपं कर्तव्यं रूपकं रूपकार्थिभिः ॥१७॥

आसंसारं पूर्वराजचरितानुगवेषणात् ।
उपमानीतवृत्तेनोपमाद्या अत्र वर्णिताः ॥१९॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालहेनविरचिते सङ्गीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां
पाठ्यरत्नकोशे अलङ्कारोल्लासे शब्दालंकारपरीक्षणं तृतीयं समाप्तम् ॥

गुणदोषनाम चतुर्थ परीक्षणम्

गुणातीतोऽपि सगुणः सदोषो दोषवर्जितः ।

मुदे स्तान्मे शिवो नागभूषितोऽप्यगभूषितः ॥१॥^१

दोषैर्युक्ता गृणैर्मुक्ता (ऽ) लङ्कृतापि न शोभते ।

ललनेव वचोभङ्गी तानतो वच्मि यत्नतः ॥२॥

^२ गूढार्थार्थान्तरैकार्यभिन्नार्थभिप्लुतार्थकाः ।

न्यायादपेतविषमविसन्ध्यर्थविहीनकाः ॥३॥

शब्दच्युतमिमे दोषा रूपके दश कीर्तिताः ।

गूढार्थं तत्र पर्यायशब्देनाभिहितं मतम् ॥४॥

अर्थान्तरं तु ^३ तज्ज्ञेयमवर्ण्यं यत्र वर्ण्यते ।

एकार्थमपि विज्ञेयमेकार्थस्याभिधानतः ॥५॥

भिन्नार्थं भिद्यते यत्रान्योऽर्थोऽन्येन विवक्षितः ।

अभिप्लुतार्थं यत्तत्^४ स्यात्तत्पदेन समस्यते ॥६॥

प्रमाणवर्जितं न्यायादपेतं परिकीर्तितम् ।

वृत्तभेदेन विषमं रूपकं परिकीर्तितम् ॥७॥

अनुपश्लिष्टशब्दं यत्तद्विसन्धि स्मृतं बुधैः ।

अर्थहीनमसंबद्धं सावशेषार्थमेव च ॥८॥

अपशब्दस्वरं शब्दच्युतं सद्भिर्बुद्धाहृतम् ।

सर्वत्र ग्राम्यतवेष्टा^५ यतः सार्थे (ऽ) रसावहा ॥९॥

एतद्विपर्ययान् (ज्) ज्ञेया गुणा गुणिभिरावृतैः ।

प्रसादश्लेषसमतामाधुर्यो जःसमाधयः ॥१०॥

अर्थव्यक्तिरुदारत्वं कान्तिश्च सुकुमारता ।

वशते स्युर्गुणास्तेषां विशेषाल्लक्ष्म (चक्ष्म) हे ॥११॥

^१ A. B. Take this verse as the second one and the second as the first one. This order has been changed in order to keep the 'Mangalā-carana' verse in the beginning.

^२ B. गूढार्थार्थान्तरैः कार्यं ।

^३ A. ज्ञेयं मवर्ण्यं ।

^४ A. यत्त ।

^५ B. ग्राम्यते चेष्टा ।

यथार्थस्य प्रतीतिः स्यादनुक्तापि प्रयोगतः ।

शब्दानां स प्रसादाख्यो गुणो ज्ञेयो बुधैरिह ॥१२॥

ईप्सितार्थविशिष्टानां संबन्धाद्यत् परस्परम् ।

शि (शिल) ष्टत्वं हि पदानां स इलेष इत्यभिधीयते ॥१३॥

स्वभावेन स्फुटार्थं स्याद्गहनं तु विचारतः ।

स्वतः सुप्रतिबद्धं च श्लिष्टमिष्टं सतां हि तत् ॥१४॥

नातिचूर्णपदं यत्र न च व्यर्थभिधायि च ।

न दुर्बोधाभिधानं सा समत्वात् समता मता ॥१५॥

श्रुतमुक्तं तु यद्वाक्यं बहुशोऽपि विदां हृदि ।

पुनः पुनर्नवं भाति तन्माधुर्यमिहोदितम् ॥१६॥

^१समासविद्भिर्विविधैर्विचित्रैश्च पदैर्युतम् ।

सानुस्वारविसर्गैस्तदोजः परिकीर्तितम् ॥१७॥

अभियुक्तोपलभ्यार्थविशेषार्थस्य^२ संपदा ।

संपन्नः कश्चिदर्थो यः स समाधिर्गुणो मतः ॥१८॥

लोकमार्गव्यवस्थातः सुप्रसिद्धाभिधानयुक् ।

या काचिद्वचना काव्ये सार्थव्यक्तिरुदाहृता ॥१९॥

नानाभावरूपेयं यच्छृङ्गाराद्भुतसंभृतम् ।

दिव्यभावपरीतं तदौदार्यं भणितं गुणः ॥२०॥

चन्द्रवन्मनसो या स्यादाह्लादकरतोक्तिषु ।

^३लीलाद्यर्थोपपन्ना सा कान्तिनामि गुणो मता ।

सुश्लिष्टसन्धिभिः शब्दैः (:) सुकुमारार्थयोजितैः ।

सुखप्रयोज्यैर्व्यक्तार्थैर्युक्ता स्यात् सुकुमारतः (ता) ॥२२॥

आर्यावृत्तः (त्त) समन्वितं सुललितं लघ्वक्षरोल्लासितं

रूपं रूपकदीपकैरुपमया चालंकृतं संस्कृतम् ।

शृङ्गारे पुनरद्भुते रसवरे वीरेऽथ रौद्रे भवे-

द्वर्णगौरवगुम्फितजंगतिका मुख्यैश्च वृत्तैर्युतम् ॥२३॥

रसेषु शेषेषु यथारसं तु छन्दः प्रयोज्यं विदुषा विलोक्य ।

तस्यानुरूपा घटना पदानामलंक्रिया चाक्षरसंहतिश्च ॥२४॥

^१ B. समासविद्भिः ।

^२ A. विशेषार्थस्य संपदा ।

^३ B. लीलाद्यर्थोपपन्नानीसा ।

मुललितललनालपनालापनलधिमानुरूपपदरचनाः ।

नृत्यानुगतिरुचिराः पदबन्धाः सुकविभिः कार्याः ॥२५॥

रचितविविधमार्गं सन्धिसन्धानयुक्तं

सहृदयसुखगम्यं श्लेषगुप्तार्थहीनम् ।

मृदुमुललितवर्णं चित्रनृत्यानुरूपं

भवति जगति पाठ्यं प्रेक्षकप्रीतिकारि ॥२६॥

यद्गुणा गुणिनामेव दोषनिर्मुक्तिहेतवः ।

तेन श्रीकालसेनेन गुणोल्लासः प्रकीर्तितः ॥२७॥

येन क्षमावलये समुद्धतमहीनाया नयं स्वं यश-

^१स्तद्वोषाः सलयं सनृत्यनिगमं साङ्गं पुनस्तत्सुताः ।

स्वाचारं जनता वदान्यचरितान्यर्थिव्रजाः पाठिताः

पाठ्ये तेन नृपेण चारुभणितौ सद्भक्तकोशः कृतः ॥२८॥

इति निश्शङ्कनिर्भयमल्लेन सकलभूवलयेकवीरेण श्रीकालकल्याणकुशलेन श्रीकाल-
सेनेन द्वादशसहस्रजनस्थानप्रभृतिवसुन्धरासमुद्धरणैकधीरेण श्रीजगदीश्वरी^२-वनदेविजगणेन
श्रीकामेश्वरीचरणकिङ्करेण श्रीब्रह्माद्विविभुना प्रथमप्रख्यात^३-तामराज-आमोदराज-रामराज
पङ्कुराज-ह्याङ्गराज-तामराजेन्द्र-प्रभृति-सकलमहीपालमौलिमाणिक्य--रचितसिंहासनादिसमस्त-
प्रशस्तराजचिह्नाधिष्ठातृ^४-नरेश्वरेण अगस्तिपुरनिरस्तसमस्तवैरिवर्गेण कामाक्षाप्रसादा-
सादितकुन्तीपुरेण शुद्धोद्धतोद्धतपतिनिपातपटुतरवारिधारेण उद्धतपुरनारीनयननीरनिरन्तर-
साधारणी^५-समाप्यायितशौर्यतरुवरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन मणिपुरमर्दन^६-
दर्शितशौर्येण कल्याणपुरजयानितजामदग्न्येन^७ स्थानवलयितानेकदरीपरिसरपरित्रासित-
मनीरवीरेण श्रीपुरग्रहणसंवाधितयशोभरेण वाटिकाचलग्रहणजनितकीर्तिपुरपरजिताचलनाय-
केन राजपुरीविध्वंसनचारुचापरचितेन सुवर्णगिरिखण्डनावनिबध्नहस्तेन नवसारीघनदेवी-
युवतीजनवदनयामिनीनार्थसिंहिकासुतायमानकरालवालेन पाटलीरणधरणिधीरघनुर्धोकारमु-
खरितत्रिभुवनेन तारापुरप्रज्वालनसमुद्भूतधूममलिनीकृतसकलवैरिवदनेन कुङ्कुमपुरजय-
दर्शितसिंहविक्रमेण संज्ञापुरोपाजितरत्नेन वेदिकागिरिनिर्दलनदारुणेन कुरङ्गगिरिकोट-

^१ K. suggests स्तद्वोषा ।

^२ A. जगदीश्वर ।

^३ A. प्रख्यातं ।

^४ A. अधिष्ठात्रि ।

^५ A. omits वा of साधारणी ।

^६ K. मदन ।

^७ A. जामदग्नेन ।

^८ K. सवसारी ।

विघट्टनलम्पटोरुनाशीरेण पुण्यस्तम्भो^१-द्वूलनोद्भूताद्भुतधैर्येण संगमनीरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकल-
मण्डलाधीश्वरेण शुक्लपुरसमूलोन्मूलनप्राप्तजयश्रिया गिरिपुरदुङ्गरग्रहणसार्थकीकृतोप्राग्रहेण
दमनपुरविध्वंसनबन्दीकृतयवनीनिचयेन आमर्दकगिरिशिखरोपरिभावितशकनिकरेण महिष-
मेरुजयाजेयविभवेन शाकम्भरीरमणपरिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुख-
शक्तित्रयेण निजभुजशौर्ये^२-वशीकृतबगुलराजप्रमुखमहानिधानेन^३ वेददुरभूपालराजकृतसंस्था-
पनेन^४ नराणरणकर्म-^५कर्मठेन^६ तुजारखानमानमर्दनगृहीतराज्यलक्ष्मीसकलभाण्डागारनिच-
येन अलङ्कारिगिरिगहनगह्वरकुहरविहारिवरिवीरसिन्धुरमर्दननिर्दयकण्ठीरवेण अष्टादशगिरि-
शिखर-परिवारिताञ्जनाद्विजयविख्यातवीर्यगर्वेण^७ सप्तविंशतिसहस्रमहाराष्ट्रधराविधूनन
प्रबलप्रभञ्जनेन सप्ततिसहस्रगुर्जराभोधिमथ-^८मन्यमहीधरेण महदम्बमातृकापुरोद्धूलनधर्षि-
तामहोरगपुरेण पलायमानअजीमखान-^९सकलगृहीतजयश्रिया जाङ्गलस्थलजलधितरतुङ्ग-
तरङ्गनिकरसंरम्भकुम्भसंभवेन वस्तिषोपारकलहकलितकुन्तजनितकुन्दावदातकीर्तिधवलित-
दिगन्तरेण शशकगिरिल्लण्ठनपट्टतरेण श्रीवनदेवस्वामि^{१०}-प्रासादरचनापरपरमेश्वरेण श्रीत्र्यम्ब-
केश्वरसन्निधिनिर्मितकीर्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरिभौमस्वर्गतायथार्थीकरणरचितचारु-
तरुपथेन श्रीकामाक्ष्यागिरिनवीननिर्मितपराजितसुमेरुणा श्री^{११}-महिषाचलोपरिश्रीहरिशरण-
रचिताचलदुर्गेण रायंगुरु-वायंगुरु-सेलगुरु^{१२}-रायाञ्चापरमगुरुवागाङ्गला-रायाञ्चा-मुहवन-
रायहिंसल्लराय-माचल्ल-पूर्वपश्चिमोत्तरदक्षिण-चतुर्दिशां-रायाञ्चाआंबुलाइत्यादि-बिरुदावली-
विराजमानेन अध्युष्टतमनरेश्वरेण सबलराज-^{१३}सम्मूलनाचार्येण दुर्बलराजसंस्थापनाचार्येण पितृ-
वैरिसमुद्भूतरोषपोषणमहीपतिमत्तमातङ्गमस्तकाङ्कुशेन अभिनवभागवेण राजभुजबलभीमेन
हिन्दूकराजगजपतिना आसनसिंहासनसितातपत्रमाणिक्यमालामण्डितवातान्दोलितजयपताकाक-
नकदण्डचन्द्रा-^{१४}वदातचलचामरयुगलमकरध्वजादिराजराजालङ्कारणावलोकनमत्सरितमानसे-
तरनृपालमौलिनिहितवामचरणेन नलनहुषधुन्धुमारभरतभगीरथमान्धातृमेधातिथिप्रभृतिवीर-

^१ A. स्तम्बो ।^२ K. भुजवीर्य ।^३ K. बोद्धुर ।^४ B. नराणरण ।^५ B. कर्म ।^६ K. वुजार ।^७ धर्षितमहोरगपुरेण seems to be better.^८ K. वर्गेण ।^९ K. नाथ ।^{१०} K. वान ।^{११} K. प्रसाद ।^{१२} A. महिषाचल ।^{१३} K. मेलगुरु ।^{१४} A. सम्मूलना ।^{१५} K. चण्डावदात ।

राजरत्नोदात्तचरितेन^१ सर्वदा-^२अम्बकादिगोदाविमुक्तिसमस्तामुक्तिप्रवितीर्ण-मुक्तिमुक्ता-
कलापेन श्रीब्रह्मागिरिसन्निधितयुगधर्मानुवर्तिब्रह्मवृन्दाधिष्ठितानेक-यज्ञाद्यखिलसुकृतकृतसत्स-
ल्लोकेन^३ परमभागवतेन अभिनवभरताचार्येण संगीत^४मीमांसानिर्माणापरप्रभाकरेण प्रबन्ध-
राजश्रीगीतगोविन्दनिर्माणपरितोषितराधामाधवेन कामाक्षास्तुतिकरणाराधितकामेश्वरीचरण-
कमलेन श्रीगीतगोविन्दटीकारचनावर्णितसाङ्गशृंगाररसेन सकलराजवाग्गेयकारतोडरमल्लेन
सकलकविराजचक्रचूडामणिना वीणावादनप्रवीणेन सुशारीरशालिना पद्मनगरजनस्थान-
गोदावरी^५-विराजमानस्लेच्छोच्छेदितचिरकालधर्मसंस्थापनेन संस्कृतभाषामहाराष्ट्रभाषाते^६-
लङ्ककण्टकभाषाचतुष्टयरचितनाटकराजचतुष्टयेन याचकजनकल्पनाकल्पद्रुमेण वसन्तसमय-
समागतसमस्तसामन्तसीमन्तिनीसीमन्त-^७सिन्दूरपूरद्वरोद्धूलनप्रकटितप्रौढप्रतापेन निसर्गदुर्ग्रहदुर्ग-
वर्गदुर्गमप्राकारपरिखापरिपातपरिखिद्यमानपरिशिङ्कितपरिजनपरिवीतप्रत्यर्थिनितम्बिनी^८-लुष्ठा-
कार्गलादीर्भभुजायुगलेन धीरोदात्तधीरशान्तधीरोद्धतधीरललित-चतुर्विधनायकगुणग्रामविचार-
चातुरीचतुराननेन अष्टविधनायिका^९-हावभावविवेकोद्दामो^{१०}-द्वीपितस्मरविलोकनानुभूयमान-
शृंगाररससान्तरनिरन्तरान्तरानन्देन^{११} नाटकनाटिकाख्याना-^{१२}ख्यायिकाप्रहेलिकाकलाकलाप-
कौशल्येन^{१३} भारतीयरसदृष्टिभावदृष्टिभावितभावनाभिनवभरताचार्येण नन्दिकेश्वरमतानुवर्त-
नाराधितत्रिनयनेन परमपराक्रमार्जुनेन अथ बृहन्नटेन सतताराधितधर्मेण अथ वृको-
दरेण श्रीसरस्वतीरससमुद्भूतकैरवोद्याननायकेन यवनकुलालकाललारात्रिरूपेण सततपरा^{१४}-
भूतसमागतसूर्यवंशीन्द्रसेन-^{१५}राजराज्यसंस्थापनदृढाङ्गीकारेण गुर्जर^{१६}-राज्य-धराधीशमहमद-
सुलतानधीरत्वोन्मूलनप्रचण्डपवनेन श्रीविसन्ध्य-^{१७}क्षेत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन अरिराजमत्त-
मातङ्गपञ्चाननेन प्ररूढपत्रयवनदवदहनदावानलेन प्रत्यर्थिपृथिवीपतितिमिरतति-निराकरण-

^१ A. adds वेदमार्गस्थापनचतुराननेन before सर्वदा ।

^२ K. अम्बका ।

^३ K. reads सल्लोकेन ।

^४ A. मिमांसा ।

^५ A. B. गोदावरी ।

^६ A. तेलंग ।

^७ A. सिमन्त ।

^८ K. लुष्टाङ्गला ।

^९ A. नायका ।

^{१०} A. कोद्दामो ।

^{११} K. नन्दनेन ।

^{१२} A. B. ख्यायिका ।

^{१३} A. कौशल्येन, B. Omits न ।

^{१४} A. परा ।

^{१५} A. वशीद्रशेन ।

^{१६} B. omits र in गुर्जर ।

^{१७} K. श्रीत्रिसन्ध्याक्षेत्र । B. सन्ध्यक्षेत्र ।

प्रौढप्रतापमार्तण्डेन वैरिवनितावैधव्यदीक्षादानदक्षोद्वण्डकोदण्डमण्डिताखण्डभुजादण्डेन भूमण्डला-
खण्डलेन गज^१नरतुरङ्गाधीशराजत्रितयतोडरमल्लेन वसुन्धरोद्धरणादिवराहेण भवानीपतिप्रसा-
दाप्तापसा(स)द^२-वरप्रसादेन अनन्यमल्लीकगर्वखण्डनमुशल^३-हस्तबलभद्रपराक्रमेण महाराजा-
धिराजमहाराणाश्रीमृगाङ्कतामराजनन्दनेन^४ महाराज्ञी^५-सौभाग्यवतीजसमाम्बिकाहृदयनन्दनेन
विविधविज्ञानविज्ञचमत्कार^६-चातुरीधुरीणसकलसीमन्तिनीधुरीणशिरोमणिरूपलावण्यलज्जाल-
क्ष्मीनिधानशृंगारसरसीशतराजकन्याप्रवरनिकुम्भराजन्यवंशावतंसमहाराज्ञीश्रीकर्मवतीलखु^७-मा
देवीहृदयाधिनाथेन श्री^८-महाराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडश-
साहस्र्यां संगीत^९-मीमांसायां पाठचरत्नकोशे अलङ्कारोल्लासे दोषगुणोल्लासः (दोषगुण-
परीक्षणम्) ॥

पाठचरत्नकोशश्च समाप्तिं समगात् ।

इति ^{१०}विततमतीनामभिमत^{११}-सिद्धिरस्तु ॥

^१ K. omits नर before तुरंग ।

^२ K. reads प्रसादाप्तासाद ।

^३ K. मुशल ।

^४ A. राजेन्द्रनन्दनेन ।

^५ A. adds. श्री before सौभाग्यवती ।

^६ A. B. चमत्कारी ।

^७ A. B. लघुमा ।

^८ A. omits. श्री, B. adds. इति before. महाराजाधिराज ।

^९ A. मिमांसा ।

^{१०} A. B. विनत ।

^{११} B. omits मत ।

ॐ

संगीतराजः

द्वितीयो गीतरत्नकोशः

प्रथमः स्वरोल्लासः

तत्र स्थानादि नाम प्रथमं परीक्षणम्

(प्रथमं स्थानकप्रकरणम्)

पाठ्यात्मकत्वाद्गीतस्य प्राधान्याद्वाद्यनृत्ययोः ।

तस्मादनु ततः पूर्वं तन्निरूपणमिष्यते ॥१॥

नित्यं यः सनकादिभिः^१ स्वहृदये ध्येयः परो निर्गुणो

नादोऽनाहतसंज्ञकः परम^२-चिद्रूपः स्वभावाकलः ।

सोऽव्याद्वः सगुणाहतस्वनतया श्रुत्यादि-^३गम्यात्मतां

बिभ्रद्भुक्तभवात्तिहृत्परशिवः सन्मूर्तिरापत्कुलात् ॥२॥

यत्स्वरूपं परं ज्ञात्वा चैतन्यं परमश्नुते ।

चिदात्मानमहं वन्दे नावं ब्रह्मादिवन्दितम् ॥३॥

हरिहरहिरण्यगर्भा यस्य विवर्ताः पुराविदा गदिताः ।

वाचामविषयरूपः स कथं नादो विदां गम्यः ॥४॥

तत्तत्स्थानसमाहृतैः प्रकटयन्वर्णोत्करं वर्णतो

वर्णान्तां पदसंहतिं पदततेर्वाक्यातिवाक्यैः पुनः ।

सर्वेऽस्य व्यवहारसिद्धिजनको लोकत्रयस्याप्यतो

हेतुं नादमुदीरयन्ति मुनयस्तस्य क्रमो वर्ण्यते ॥५॥

आहतानाहतत्वेन स द्वेधा गदितो बुधैः ।

अनाहतोऽतिसूक्ष्मत्वादव्यक्तत्वान्न रक्तिदः^४ ॥६॥

^१ A. सनकादिभिः ।

^२ B. परमश्चिद्रूपः ।

^३ B. श्रुत्यादिगम्यात्मतां ।

^४ cf. S. R. 1।2।3

श्रुत्यादिद्वारतो गोये जनयन्^१ रक्तिमाहतः ।

आत्मन्येकाग्रभावेन भुक्ति^२ मुक्ति प्रयच्छति ॥७॥

स यथोत्पद्यते^३ नादस्तनुते च यथा रतिम् ।

श्रुत्यादिक्रमतो गोये तथा सर्वं^४ प्रपञ्च्यते ॥८॥

पायोर्लिङ्गस्य चान्तर्युगदलकलितं^५ चक्रमाधारसंज्ञं

तस्याः कस्याश्च शक्तेर्गृहमिह गदितं कुण्डलिन्याः कबीन्द्रैः ।

या साक्षाद्देशिकोक्तैः सुवचननिकरैर्योगिभिस्तत्त्वनिष्ठै-

रानीता ब्रह्मरन्ध्रावधिपरमृजुतां मोक्ष्य(क्ष)सौख्यस्य वात्री ॥९॥

षट्पत्रं लिङ्गमूले गृहमिह गदितं कामशक्तेश्च चक्रं

स्वाधिष्ठानं ततो(ऽ)न्यन्मणिपदनचितं पूरकं भानुगेहम् ।

^६दिव्यपत्रं नाभिदेशे हृदि वसति ततोऽनाहत-^७द्वादशारं

शैवं ब्राह्मं च विष्णोर्द्विवसुदलमितं कण्ठदेशेऽस्ति चक्रम् ॥१०॥^८

^९भानुपत्रं नासिकायां ललनासंज्ञकं ततः ।

श्रुवोर्मध्ये वह्निपत्रमाज्ञासंज्ञं ततः परम् ॥११॥

मनश्चक्रं च^{१०} षट्पत्रं ततः षोडशपत्रकम् ।

सोमचक्रं ततोऽप्यस्ति ब्रह्मरन्ध्रे सुधाधरम् ॥१२॥

सहस्रपत्रं कमलं सुधाधाराभिवर्षकम् ।

तत्सुधाप्लुतजीवस्य तत्र गीतावि सिद्ध्यति ॥१३॥

स्वाधिष्ठानाधारयोर्मध्यसंस्थं

तप्तस्वर्णाकारमेकाङ्गुलं यत् ।

वह्नेः स्थानं तत्सर्वभ्योऽङ्गुलेभ्य-

स्तस्माद्ब्रह्मप्रान्थिसंज्ञः प्रदेशः^{११} ॥१४॥

^१ A. रनयन् ।

^२ A. भुक्ति मुक्ति B. भुक्तिर्मुक्ति ।

^३ B. यथोत्पाद्यते ।

^४ B. प्रचक्षते ।

^५ B. चक्रसाधारसंज्ञं ।

^६ A. दिव्यपत्रं ।

^७ A. ततोऽनाहतं ।

^८ B. this verse is numbered as 9 and the following verses are numbered consecutively.

^९ A. भानुपत्र ।

^{१०} B. omits च ।

^{११} A. प्रदेशे ।

नाभिपद्मं तत्र तत्रास्ति जीवः शम्भोर्नाड्या^१ ब्रह्मरन्ध्रावधिद्राक् ।
कुर्वन्मारोहावरोहौ जलौक (घ) स्तीर्णप्रायः प्रायशस्तत्र तिष्ठन् ॥१५॥

विवक्षुर्जीवोऽयं नुदति हृदिवं हन्ति दहनं
शरीरस्थं स प्रेरयति सपदि प्राणपवनम्^२ ।

स्थितो ब्रह्मग्रन्थो स इह चरति प्राणपवनः
मृजन्नाभेर्वन्तं^३ हृदयगलमूर्धस्थिनिलये ॥१६॥^४

^५स्वनोऽतिसूक्ष्मो गदितः सनाभिगो हृदीह सूक्ष्मो गलके च पुष्टः^६ ।
शिरस्यपुष्टो वदने च कृत्रिमो भवेदयं पञ्चविधः स्थितेर्वशात्^७ ॥१७॥

स्वनोऽतिसौक्ष्म्यादिह नाभिगोचरः स कृत्रिमत्वादपि वक्त्रदेशगः ।
विचार्यमाणेष्वपि पञ्चसु ध्रुवं स्वनाविमौ न व्यवहारमर्हतः ॥१८॥

स्थानत्रयव्याप्तिवशेन पुष्टः कण्ठस्थितस्तद्विरहादपुष्टः ।
मूर्ध्नि स्थितः^८ स्याद्हृदयेऽपि सूक्ष्मो नादस्ततोऽयं व्यवहारयोग्यः^९ ॥१९॥

प्राणं नकारं कवयो वदन्ति वर्द्धं दकारं च समामनन्ति^{१०} ।
आनन्दहेतुभयशक्तिजत्वान्नादाभिधामेष रवो विभति ॥२०॥

अनितेः प्राणनार्थस्य दहतेर्बाहकर्मणः ।
संयोगादाद्यशक्तेश्च बीजरेष विनिर्मितः ॥२१॥

भस्मसात्प्राणिनां^{११} पापं कुर्वन्संजीवयंश्च ता ।
शक्त्या संसाधयन्नर्थान्नाद इत्यभिधीयते ॥२२॥

नादो वा नदतेर्घातो^{१२}-रिष्यते शब्दकर्मणः ।
^{१३}कण्ठाद्बुध्वं चरन् प्राणस्तत्तत्स्थाने ध्वनिं दधत् ॥२३॥

^१ B. शम्भोर्नाड्या ।

^२ B. प्राणपावनम् ।

^३ A. B. मृजन्नाभिदन्ता ।

^४ cf. S. R. 1. 3. 3, 4.

^५ B. स्वतोऽति ।

^६ B. षष्ठः ।

^७ cf. Br. sl. 23-25 (p. 3) and S. R. 1. 3. 5

^८ A. B. स्थितस्याहृदयेऽपि ।

^९ A. योजः ।

^{१०} cf. S R . 1/3/6 & Br. sl. 22 (P. 3)

^{११} A. प्राणीनां ।

^{१२} B. नदते घातो ।

^{१३} कन्दाद्बुध्वं ।

हृत्कण्ठमूर्धसंज्ञानि त्रीणि स्थानानि तस्य च^१ ।
द्वाविंशतिप्रकारेणैकैकस्य स्युर्भिदावशात् ॥२४॥

षट्षष्टिस्थानकान्येव कैश्चिदुक्तानि योगतः ।
द्वाविंशतिविधो मन्द्रो नादः संजायते हृदि ॥२५॥

यथोत्तरमसौ तारः पूर्वपूर्वाभिकांक्षया ।
ध्वनिः संजायते देहे वीणायां तद्विपर्ययात् ॥२६॥

स एव द्विगुणो मध्यः कण्ठस्थाने यथाक्रमम्^२ ।
स एव मस्तके तारः स्यान्मध्याद्विद्वगुणः क्रमात् ॥२७॥
॥ इति स्थानकानि ॥

श्रुतिप्रकरणम्

त एव ध्वनयस्तत्र श्रवणात् श्रुतिसंज्ञकाः ।
श्रुणोतेः श्रवणार्थस्य भावे क्तिः प्रत्यये श्रुतिः ॥२८॥

श्रूयन्त इति वा कर्मसाधनोऽयमिहेष्यताम् ।
श्लिष्टाः सुषुम्णया नाड्यो हृदि द्वाविंशतिः स्थिताः ॥२९॥

तिरश्चीनास्तथा कण्ठे^३ तावत्यश्चैव मूर्धनि^४ ।
मरुदाहतितस्तासु जायन्ते ये पृथक् स्वनाः ॥३०॥

त एव श्रुतयस्तत्र स्वराभिव्यक्तिहेतवः ।
ऊर्ध्वमुद्यन् हृदाकाशे^५ पूर्यन्ते प्रेरितो ध्वनिः ॥३१॥
नानास्थानोपाधिभेदाद्यो नाना प्रतिभासते ।
तं मतङ्गः श्रुतिं प्राह मेघे (५) हर्षति रश्मिवत् ॥३२॥

स्वरान्तरविभागेन द्विधा विश्वावसोर्मते ।
स्थानत्रितयसंयोगात् त्रिविधास्ता^६ मतेऽपरे ॥३३॥^७

^१ B. तु ।

^२ cf. S. R. 1/3/7

^३ B. तावन्त्यः ।

^४ S. R. 1/3/9

^५ B. हृदाकोशे ।

^६ B. पूर्यन्ते ।

^७ B. त

^८ A. B. मयापरे

^९ cf. Br. P. 4 & 5 for verses 33 & 34 above

अन्ये ^१त्रितयवैगुण्यात् त्रैविध्यं प्रतिपेदिरे ।

वातादिदोषसंभिन्नामेके प्राहुश्चतुर्विधाम् ॥३४॥

द्वन्द्वजत्वात्तदानन्त्यं^२ केचित्सूक्ष्मदृशो जगुः ।

चतुस्त्रिद्विश्रुतित्वेन स्वराणां नववापरे ॥३५॥

द्वाविंशतिः परे प्राहुरन्ये षट्षष्टमेव ताः ।

विचारस्यासहत्वेन पूर्वेषां पक्षसन्ततेः^३ ॥३६॥

द्वाविंशतिः समाधत्ते कालसेनो ^४धराधिपः ।

ननु द्वाविंशतिरयं नियमो नैव युज्यते ॥३७॥

विद्याविद्भिर्नृतो नाना पक्षाः कक्षीकृता इह ।

श्रूयतामवधानेन समाधाननिबन्धनम् ॥३८॥

^५श्रुतीयत्तावबोधाय साधु साधो सुधाविधम् ।

यत्तावदुक्तमेकैकश्रुतिस्तत्रैव सुन्दरम् ॥३९॥

श्रुत्यात्मना किमेकत्वं तद्विशेषात्मना नु किम् ।

कनकं कनकाकारात्मना भिन्नमपि स्वतः ॥४०॥

कुण्डलाद्यात्मना नानेत्याद्यः पक्षो न सद्भ्यति^६ ।

तथा ननु ^७भवन्नैव द्वितीयोऽप्युपपद्यते ॥४१॥

मिथो^८ व्यावृत्तरूपिण्यो गृह्यन्ते श्रुतयो यतः ।

यद्व्यावृत्तस्वरूपत्वं स्थानोपाधिकृतं हि तत् ॥४२॥

वीच्यादिषु ^९यथा भानोः ^{१०}किं न स्यादेकिका ततः ।

तद्वैरूप्यं क्वचिद्वस्तुन्येकस्मिन्संभवे क्वचित् ॥४३॥

एकं नानेति वदतो नानात्वापत्तितस्तव ।

पूर्वबुद्धिविपर्यासादन्यदेवापत्तिष्यति ॥४४॥

^१ B. त्विन्द्रिय ।

^२ B. तदानन्त्यं ।

^३ B. omits verse no. 36 and hence the numbering of verses in A & B tallies from verse no. 37.

^४ B. नराधिपः ।

^५ A. श्रुतीयत्ता ।

^६ B. सिद्धयति ।

^७ A. B. भवान्नैव ।

^८ B. मिथ्यो ।

^९ B. तथा ।

^{१०} B. किन्वेतत्स्यादेकिका ।

तदभेदात्स्वराभेदस्तथा वाद्याद्यसंभवः ।

वादित्वादिविवेकोऽयं स्वरभेदे प्रसज्यते ॥४५॥

वाद्यादिहेतुका रक्तिस्तदभावे कथं भवेत् ।

धारावाहिकविज्ञानमत्राप्यूरीक्रियेत चेत् ॥४६॥

विशिष्टविषयत्वेन तच्च भिन्नावबोधकम् ।

दीपस्य ^१कलिका सेयमितिवच्छ्रुतिरत्र तु ॥४७॥

प्रत्यभिज्ञायते नैव कथमेकत्वमश्नुते ।

अस्तु वैकत्वमेतासां न स्यात्स्वरसमुद्भवः ॥४८॥

एकमारम्भकमहो महत्ते बुद्धिवैभवम् ।

न श्रुतिद्वैतपक्षोऽपि तत्त्वकक्षावगाहकः ^२ ॥४९॥

तद्विता(ना) किं स्थानभेदोपाधिजाः स्वरयोगजाः ।

नाद्यस्त्रित्वप्रसक्तेर्नापरो हेतुत्वभङ्गतः ॥५०॥

समस्तं त्रित्वपक्षोऽपि न क्षमः सूक्ष्मचक्षुषाम् ।

स्थानत्रैधातु ^३ श्रुतेस्त्रैधं यद्युच्येत विचेतसः ॥५१॥

प्रतिस्थानं मन्द्रमध्यतारभेदव्यवस्थया ।

नवत्वापत्तिः किञ्चिन्नवत्वं वचसां भवेत् ॥५२॥

नवीना नवता तर्हि भरतोक्तासु युज्यताम् ।

मैवं वोचस्तथा नैव नवता भवतोह्यताम् ॥५३॥

तत्सुत्रार्थनिवगमादवधारय तद्यथा ।

द्विकत्रिकचतुष्कास्तु ज्ञेया वंशगताः स्वराः ॥५४॥

द्विश्रुतिः कम्पनाज्जातस्त्रिश्रुतिश्चार्धमुक्तितः ।

चतुःश्रुतिर्व्यक्तमुक्तेरिति श्रुत्यवधारणे ॥५५॥

न विवक्षा यतो बीणास्वराणां सारणावशात् ।

श्रुतीयत्तापरिज्ञानं मुनिनैवोपपादितम् ॥५६॥

संतोष्टव्यं च भवता पक्षे षट्षष्टिसंज्ञके ।

तथा हि श्रुतिसम्बन्धिषट्षष्टित्वं यदीरितम् ॥५७॥

तत्प्रतिस्थानकं द्वाविंशतिश्रुतितयात्र तु ।

स्थानभेदान्न तद्भूदो न मिथोऽन्यः स्वरूपतः ॥५८॥

^१ B. कालिका केयं ।

^२ B. अवगाहक ।

^३ B. त्रेधा ।

तत्र न स्थानभेदोऽस्ति रूपभेदकरः क्वचित् ।
तथा हि सौधकक्षासू^१-त्तरोत्तरगतास्वपि ॥५९॥

संचरन् पृथिवीनाथः स एवैकः^२ प्रतीयते ।
तत्र चेत्प्रत्यभिज्ञास्ते सात्र केन^३ निषिध्यते ॥६०॥

प्रतिस्थानं न चेद्भिन्ना श्रुतिः स्यात्तद्भवत्वतः ।
भिन्नाः स्वराः प्रसज्येरन् तज्जा रागास्तु तत्त्वतः ॥६१॥

४ त्रिस्थानव्यापिनो न स्युरित्यायुष्मन् सुखी भव ।
आनन्त्यमपि दुःसाध्यमिष्टं साधयतस्तव ॥६२॥

व्यक्तपक्षे^५ भवेत्तस्मिंश्श्रुतीनामप्यनन्तता ।
तदानन्त्यात्स्वरानन्त्यं ततो मुनिशतैरपि ॥६३॥

तद्वैधर्म्यापरिज्ञानाल्लक्ष्म कर्तुं न शक्यते ।
दोषोपाधिकृतो भेदो न स्वरूपस्य भेदकः ॥६४॥

द्विचन्द्रादिमतिलोके तात्त्विकत्वं न गाहते ।
विकृतस्वरगास्वासु नान्यताध्यक्षगोचरः ॥६५॥

तद्रूपस्यान्यथाभावो न मानान्तरगोचरः ।
तस्माद्द्वाविंशतिर्मतं राजराजस्य संमतम् ॥६६॥

तदभिव्यक्तये वक्ष्ये द्विविधं श्रुतिमण्डलम् ।
तत्र तण्डाकृति प्रोक्तं श्रुत्युत्पत्तावपि स्फुटम् ॥६७॥

इदानीं मण्डलावृत्त्या^६ सम्यक्त्वेनाभिधीयते ।
तदुदाहृतये पञ्च^७ स्तिरश्चीनास्तथोर्ध्वगाः ॥६८॥

रेखाः षट्क्रमतो न्यस्याः स्थानद्वाविंशतिप्रमाः^८ ।
तत्र प्रथमरेखातः स्थापनीयाः^९ क्रमेण ताः ॥६९॥

षड्जे कान्ता प्रभावत्यो सिद्धिश्चैव तु सुप्रभा ।
उग्रा शिखा च दीप्ता च स्युरेता ऋषभानुगाः ॥७०॥

१ B. स्तत्तरोत्तरगतस्वपि ।

२ B. एवैक ।

३ B. प्रतिषिध्यते ।

४ B. ध्यायिनो ।

५ B. पेक्षे ।

६ सम्यक् केनाभिधीयते ।

७ A. स्तिरश्चीनाः ।

८ B. तमाः ।

९ B. स्थापनीयां ।

निर्हृतिर्हार्दिनीति द्वे गान्धारे वसतः श्रुती ।

क्षान्तिः सर्वसहा धीरा विभूतिर्मध्यमे स्थिताः^१ ॥७१॥

मालिनी चपला लोला तथा रत्नप्रभावती ।

चतस्रः पञ्चमे ज्ञेया धैवतश्रुतयः पुनः ॥७२॥

^२विकल्पिनी ^३च ^४शान्ता च^५ हृदयोन्मूलिनी तथा ।

विस्तारिणी प्रसक्ता च निषादस्य श्रुती उभे ॥७३॥

स्वरभेदनिदानं तु श्रुतिजातीरथ ब्रुवे ।

दीप्ताऽऽयता च करुणा ^६मृदुर्मध्येति जातयः^७ ॥७४॥

पञ्च तासां च विज्ञेया व्यवस्थैवं प्रतिस्वरम् ।

षड्जे दीप्तायता चाथ मृदुर्मध्येति संस्थिताः ॥७५॥

ऋषभे करुणा मध्या मृदुर्गान्धारगे पुनः ।

दीप्तायते तथा दीप्ताऽऽयता च मृदुसंज्ञिका ॥७६॥

मध्या च मध्यमे प्रोक्ता जातयः पञ्चमे पुनः ।

मृदुर्मध्यायताख्या च करुणा धैवते पुनः ॥७७॥

करुणा चायता मध्या निषादे वसतस्तथा ।

दीप्ता मध्येति जातीनां तासां भेदानथ ब्रुवे ॥७८॥

तीव्रा रौद्री वज्रिकोप्रा चतस्रो दीप्तिकाभिधाः ।

कुमुद्वत्यायतायाः स्युः क्रोधा चाथ प्रसारिणी ॥७९॥

संदीपनी रोहिणी च पञ्च भेदा इमे क्रमात् ।

दयावती तथालापिन्यथ प्रोक्ता मदन्तिका ॥८०॥

करुणायास्त्रयो भेदा मृदोर्भेदचतुष्टयम् ।

मन्दा च रतिका प्रीतिः क्षमेति मध्याथ षड्विधाः ॥८१॥

छन्दोवती रञ्जनी च मार्जनी रक्तिका तथा ।

रम्या च क्षोभिणीत्यासामथ ब्रूमः स्वरस्थितिम् ॥८२॥

तीव्रा कुमुद्वती मन्दा छन्दोवत्यस्तु षड्जगाः ।

दयावती रञ्जनी च रतिका चर्षभाश्रिताः ॥८३॥

^१ B. स्थिता ।

^२ B. विलोकिनी ।

^{३-४&५} B. वशा श्रान्ता ।

^६ B. मृदु मध्येति ।

^७ cf. S. R. 1/3/27-38 for verses 74-86 above.

रौद्री क्रोधा च गान्धारे वज्रिका च प्रसारिणी ।

प्रीतिश्च मार्जनीत्येता मध्यमे तद्भिदा मताः ॥८४॥

क्षिती रक्ता च संदीपिन्यालापिन्यथ पञ्चमे ।

मदन्ती रोहिणी रम्याऽभिधास्तिस्रस्तु धैवते ॥८५॥

उग्रा च क्षोभिणीति द्वौ भेदौ प्रोक्तौ निषादगौ ।

घटीयन्त्रवदेतेषु स्याच्छ्रुतीनां व्यवस्थितिः ॥८६॥

द्वात्रिंशदब्जपत्राणां^१ सूच्यग्रेण विभेदने ।

यः कालः स श्रुतेर्मनिमुक्तः कैश्चिद्विचक्षणैः ॥८७॥

अ।यतत्वे^२ मादंवे च श्रुत्युत्कर्षापकर्षणे ।

यः कालः स श्रुतेर्मनिमवोचत्कृष्णभूपतिः ॥८८॥

तत्कालोपाधिवशतोऽप्रत्यक्षोऽपि स्वभावतः ।

स भवेत्सूक्ष्मबुद्धीनां श्रवणेन्द्रियगोचरः ॥८९॥

अथ प्रयोजनं तावत्प्रोच्यते श्रुतिरूपणे ।

विभागो ग्रामयोर्यस्मादेतत् (ज्) ज्ञानेन जायते ॥९०॥

तथाहि पञ्चमः पूर्णः षड्जग्रामस्य बोधकः ।

त्रिश्रुतिर्मध्यमग्राममाचष्टे नेति केचन ॥९१॥

ग्रामभेदो यतो वादिसंवादिज्ञानगोचरः ।

सपौ संवादिनौ षड्जमपौ मध्यममाहवुः ॥९२॥

न तद्वाद्यादिसंवित्तिर्यतः स्याच्छ्रुतितः स्फुटा ।

किंच साधारणकृते स्वरव्युत्पादनं कृतम् ॥९३॥

रक्तिमार्गच्छिद्युतानां च^३ न चेद्युक्तं निरूपणम् ।

नैतत्स्वरस्वरूपेण ताः स्युः^४ श्रोत्रमुखान्वाहाः ॥९४॥

तदभिव्यक्तये कुर्वे विपञ्चीद्वन्द्वमावरात् ।

वीणैव श्रुतिसंख्याया लाभे मानं यतो मतम् ॥९५॥

यत्किंचिद्गीयते तच्च सर्वे(वं) तन्त्र्यां प्रतिष्ठितम् ।

तन्त्रिकोणादिवैगुण्ये प्रमाणं वंशजाः स्वराः ॥९६॥

^१ B. पात्राणां ।

^२ B. adds च ।

^३ B. omits च ।

^४ B. स्युः ।

अत्र नादसमत्वार्थं द्वे वीणे सदृशाकृती ।

श्रोतुर्यथैकवीणा च वादने^१ ^२स्यान्मतिस्तथा^३ ॥९७॥

कार्ये निरन्तरे साक्षाद्द्वाविंशतिकतन्त्रिके ।

तयोरेका ध्रुवा कार्या द्वितीया चञ्चला भवेत् ॥९८॥

मध्यतन्त्रिकयोर्न स्याद्यथा ध्वन्यन्तरं तथा ।

स्थाप्या द्वाविंशतिस्तन्त्र्यः प्रत्येकं तासु वादितः ॥९९॥

अतिमन्द्रध्वनेः किञ्चिदुच्चोच्चतरतायुजः ।

उत्तरोत्तरगास्तन्त्र्यः स्थापनीयाः परा अपि ॥१००॥

उत्तरोत्तरतीव्राः स्युरधराधरवेशिताः ।

तासु यो जायते नादः स ज्ञेयः श्रुतिसंज्ञकः ॥१०१॥

इतः परं तयोः स्थाप्याः सप्त षड्जादयः स्वराः ।

तत्रादितो गणनया स्थाप्यः षड्जश्चतुःश्रुतिः ॥१०२॥

तुरीयायां तु सप्तम्या^४-मृषभस्त्रिश्रुतिस्ततः ।

नवम्यां द्विश्रुतिर्गस्तु त्रयोदश्यां चतुःश्रुतिः ॥१०३॥

मध्यमः सप्तदश्यां तु पञ्चमोऽथ चतुःश्रुतिः ।

विंशतिप्रमितायां धस्त्रिश्रुतिर्द्विश्रुतिस्ततः ॥१०४॥

द्वाविंशतितमायां^५ निनिवेश्यास्ते यथाक्रमम् ।

अत्र तत्तत्स्वराविष्टाः श्रुतयो नान्यकारणम् ॥१०५॥

पूर्वासां करणत्वे तु वादित्वादिर्न सिद्ध्यति ।

श्रुतेर्निर्दर्शनार्थं तु स्यात् ध्रुवकापरा चला ॥१०६॥

चलायां सारयेतन्त्रीः स्वरश्रुतिगताः क्रमात् ।

आनेयाः प्रथमं सप्त स्वराः स्वोपान्त्यतन्त्रिकाम् ॥१०७॥

तत्र ध्रुवास्वरेभ्यस्ते चलवीणागताः स्वराः ।

स्युः श्रुत्यैकैकया हीनाः प्रथमे सारणे कृते ॥१०८॥

^१ A. द्वादने ।

^२ A. स्यात् ।

^३ cf. S. R. 1/3/11-22 for verses 97-111 above

^४ B. सप्तम्या ऋषभ ।

^५ B. omits नि ।

एवमेव द्वितीयायां श्रुतिद्वयलयादिमे ।

श्रुतिद्वयापकृष्टाः ^१स्युर्गनी तत्र चलागतौ ॥१०९॥

द्विश्रुती ध्रुववीणाया ऋधयोविशतः क्रमात् ।

त्रिश्रुती तु तृतीयस्यां सपयोविशतो रिधौ ॥११०॥

चतुर्थ्यां समपास्तद्वन्निगमेषु विशन्ति हि ।

एवं स्युर्विकृताः सर्वे ध्रुवास्वरव्यपेक्षया ॥१११॥

प्रथमायां सारणायां चलवीणागताः स्वराः ।

द्वितीयस्यां^२ सारणायां चतस्रः श्रुतयः स्फुटाः ॥११२॥

तृतीयस्यां षडेवं तु चतुर्थ्यां द्वादशैव तु ।

लभ्यन्ते श्रुतयः पूर्णा द्वाविंशतिरिति स्फुटम् ॥११३॥

चतस्रः सारणाः प्रोक्ताः स्वराणामिह तत्त्वतः ।

अतः परतरं नास्ति संभवः श्रुत्यभावतः ॥११४॥

श्रुतीयत्तापरिच्छेदस्तारतम्यं स्वराश्रयम् ।

काकल्यादिपरिज्ञानं सारणानां प्रयोजनम् ॥११५॥

पञ्चमो मध्यमग्रामे त्रिश्रुतिर्धैवतः पुनः ।

चतुःश्रुतिरिति ख्यातिर्न^३ तथाप्युपलभ्यते ॥११६॥

संबन्धः प्राक्प्रतीतस्योपलम्भः परिकीर्तितः ।

उपलब्ध्वा (उपलभ्य) न केनापि श्रुतयः प्रागितः स्फुटाः ॥११७॥

किं प्रमाणञ्च कीदृश्यो यत्समूहः स्वरो भवेत् ।

योगिगम्यस्वरूपास्ता^४ नास्मदादिप्रहोचिताः ॥११८॥

तथा स्वरूपाभावेऽपि वर्णाशवदिहास्तु चेत् ।

न शास्त्रान्तरतोऽप्येषामुपलब्धेस्तथा नहि ॥११९॥

न सर्वतोपलभ्यन्ते श्रुतयः किन्तु तत्र च ।

कोणादिप्रगुणत्वेन तद्गुणोऽस्मिन्प्रकल्प्यते ॥१२०॥

नैव कल्पितवस्तुत्वं विज्ञानं कल्पितं भवेत् ।

न कल्पिते विषाणेऽपि विषाणी शशको भवेत् ॥१२१॥

^१ B. स्युः

^२ A. द्वितीयस्या ।

^३ B. तथा ह्युपलभ्यते ।

^४ A. न स्मदादि ।

अत्रोच्यते यथोङ्कारे चतस्रः सार्धमात्रिकाः ।

श्रोतुः प्रतीतिजनकास्तथा सादिशता (गता) इह ॥१२२॥

अनादिवासनावासवशात् श्रोतुर्नरस्य ताः ।

रञ्जयन्ति मनः पूर्णा अपूर्णाश्चापरञ्जिकाः ॥१२३॥

तस्मादत्र प्रमाणं तु गातृश्रोत्रोर्मनो मतम् ।

प्रयोगसौक्ष्म्यादासां तु स्वरसाधारणे यथा ॥१२४॥

स्वरा ग्रामौ मूर्च्छनाश्च नानास्थाना निवृत्तयः ।

शुष्कं (स्वर) साधारणं वर्णा ह्यलंकाराः सधातवः ॥१२५॥

श्रुतयो जातयश्चैव नित्यं स्वरगतात्मकाः ।

दारव्यां समुदायोऽयं वीणायां समुदाहृतः ॥१२६॥

स्वरा ग्रामावलंकारा वर्णाः स्थानानि जातयः ।

साधारणं च शारीर्या वीणायामेव संग्रहः ॥१२७॥

॥ इति श्रुतिप्रकरणम् ॥

॥ स्वरप्रकरणम् ॥

राजेर्वा रञ्जतेर्वापि स्वरतेर्वा स्वरंरथ ।

रोतेर्वा स्वरशब्दोऽयं निरुक्तः^१ कृष्णभूभुजा ॥१२८॥

राजते जातिरागादौ स्वयं रञ्जयतीह तान् ।

रञ्जकः श्रोतृमनसां मृगान् रञ्जयतीत्यपि ॥१२९॥

शब्दरूपां चित्तवृत्तिं स्वास्थ्यावस्थाविमोचनात् ।

उपताप्य स्वमाधुर्यातिशयेनाक्षिपन्ति ये ॥१३०॥

ते स्वराः स्वरशास्त्रज्ञकालसेनस्य संमताः ।

वामाज्येष्ठाऽम्बिकारौद्री^२ स्याभिश्चतसृभिर्यतः ॥१३१॥

शक्तिभिश्च तथा तासामंशैर्विकृतमापितैः ।

स्थानत्रयप्रभिन्नाभि-^३ नभिरुर्ध्वं धियासतः ॥१३२॥

ध्वानसङ्गस्य षड्जादिप्रतीतिः परिकल्पिता ।

अत्र केचिच्छब्दमात्रं स्वरमिच्छन्ति सूरयः ॥१३३॥

^१ B. निरुक्ति ।

^२ A. रोद्री ।

^३ A. प्रभिन्नाभि नामे etc.

तन्मते जलदध्वानः स्वरत्वमुपगच्छति ।

पटे स्युस्तन्तवो यद्वन्न तथा श्रुतयः स्वरे ॥१३४॥

इति श्रुतिसमारब्धः स्वर इत्थं^१ न सुन्दरम् ।

अस्तु वा मिलितानां वा पृथक्स्थान^२-स्वमिच्छसि ॥१३५॥

नाद्यः क्षणविनाशित्वान्नान्योऽनारम्भकत्वतः ।

स्वरता तत्समूहस्य सुतरामप्यसङ्गता ॥१३६॥

समूहिनामस्फुटत्वाद्गुणे मृगसमूहवत् ।

गादिवर्णसमूहेऽपि गोशब्दप्रतिपत्तिवत् ॥१३७॥

श्रुतयोऽनुक्रमेणैव न हि दृश्याः कदाचन ।

एककालोपलम्भस्य प्रसक्तेस्तद्वयोरिह ॥१३८॥

व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावोऽपि नानयोः संभवी स्वतः ।

मिथ्यात्वापत्ति^३-तस्तासां न विवर्त्तोऽपि संमतः ॥१३९॥

समुच्चयस्य चेतत्त्वं नैवमित्यपि सुन्दरम् ।

कथं समुच्चीयमानश्रुतिज्ञानं विना यतः ॥१४०॥

समुच्चयस्योपलब्धिस्तद्धर्मस्य कथं भवेत् ।

श्रुतीनां तिसृणां ग्रामे मध्यमेऽस्ति समुच्चयः ॥१४१॥

षड्जे^४ चतसृणां सोऽस्ति न भिन्नौ पञ्चमौ कथम् ।

संपद्येरन्नेवमष्टौ स्वरा इति विरुद्धता ॥१४२॥

अन्तरः काकली वापि चतुःश्रुतिसमुच्चयात् ।

कथंचिदेव न स्यातां तत्समुच्चयगोचरौ ॥१४३॥

श्रुतिरेव स्वरस्ते चेद् भिन्नत्वात्तत्परस्परम् ।

श्रुतेः स्वरचतुर्थ्यात्मा किं तृतीयश्रुतिर्भवेत् ॥१४४॥

पञ्चमादेरनेकत्वप्रसक्तेरिति नोचितम् ।

श्रुतेरनुस्वनः सोऽथ भवद्भिरभिधीयते ॥१४५॥

अन्यधर्मो न चान्यत्र न्यायादस्मान्न तद्यथा ।

अनुस्वरस्तृतीयः स्यान्न चतुर्था(र्थो?) भवेद् ध्रुवम् ॥१४६॥

^१ A. इत्थं ।

^२ B. स्थानात्त्व ।

^३ A. आपतितस्तासां ।

^४ A. adds च ।

ग्रामद्वयेऽथ पथयोरनेकत्वं भवत्विवह ।

गनिद्वयोस्तथैवास्तु काकल्यन्तरयोर्भिदा ॥१४७॥

सप्तस्वरा इति मतं भिद्येतेत्युक्तमादितः ।

अत्र प्रतिसमाधत्ते कामाक्षाचरणानुगः ॥१४८॥

पूर्वासां तु श्रुतीनां यदुक्ता कैश्चिदहेतुता ।

द्वयणुकादिक्रमः किं तैर्न दृष्टः सृष्टिगोचरः ॥१४९॥

अस्तु वा किन्तु तेषां च साधु संगीतवेदिता ।

श्रुत्यन्तरसमारब्धशरीरस्वरसंभवः ॥१५०॥

साधारणविधिस्तेषां जातो दत्तजलाञ्जलिः ।

काकल्यन्तरयोस्तस्मात्सुदूरोत्सारिता कथा ॥१५१॥

नेयता यदि कल्प्यन्ते तुर्यादिश्रुतिषु स्वराः ।

स्वोपान्त्यश्रुतिगामित्वे कथं^१ ग्रामविनिर्णयः ॥१५२॥

न चतुर्यात्मको घः स्यान्न पस्त्रिश्रुतिको भवेत् ।

श्रुतेर्नियमतस्तस्माद्ग्रामः कोऽत्रावतिष्ठताम् ॥१५३॥

अन्यासां हेतुता योक्ता तन्तुसंलग्नवालवत् ।

संपद्येरन् ततो विद्वन् त^२ एकश्रुतिकाः स्वराः ॥१५४॥

द्वाविंशतिः श्रुतिरिति सिद्धान्तोऽपि विलीयते ।

पराकारिष्यते तत्रैकस्थारम्भ^३-कताग्रहः ॥१५५॥

हेतुत्वे समुदायस्य विचारोऽथ प्रवर्तते ।

पृथगारम्भकत्वे तु स्वरानन्त्यं प्रसज्यते ॥१५६॥

वक्तव्ये समुदायस्य तत्त्वे सापेक्षतां भवेत् ।

एवं दोषाः प्रसज्येत (ज्येरेन्) अन्योन्याश्रयतादयः ॥१५७॥

तदास्तां ग्रामचिन्तास्तमगम^४-स्वरसङ्ख्या ।

पूर्वपूर्वा ततो भूत्वोत्तरोत्तरगतश्रुतेः ॥१५८॥

कारणं च ततस्त्वन्त्या स्वरस्योद्बोधकारण(क?)म् ।

अयं चतुःश्रुतिरयं त्रिश्रुतिश्चेति या कथा ॥१५९॥

न काकैर्भक्षिता किन्तु सापि तेषां महात्मनाम् ।

तस्मात्तत्पूर्वपक्षस्य सिद्धान्तस्य च निर्णयः ॥१६०॥

^१ B. adds न ।

^२ B. तावैक ।

^३ B. आरम्भे ।

^४ B. मगमस्त्वर ।

तेषामेव विचारस्य गोचरो नहि मादृशाम् ॥१६१॥

ब्रह्मग्रन्थिसमुत्थवायुहननात्^१-तत्स्वरस्वाश्रय-^२
स्थानस्था परुषा श्रुतिर्जनयति स्निग्धानुनादात्मकम् ।
नादं तं स्वरसंज्ञकं निगदति श्रीब्रह्मशैलाधिपः
कामाक्षाचरणारविन्दमधुपः श्रीकालसेनो विभुः ॥१६२॥

अत्रावय^३-व्यवयवत्वविकल्पसङ्घ-
संभावनाविरहतः किमु संभुवि स्यात् ।
तत्तत्स्वरस्य जनने सुचिरं श्रुतीनां
हेतुत्वमेतदभियुक्ततया न नोद्यम् ॥१६३॥

अचिररुचिसकाशास्तास्वतोऽपीह विद्वान्
ननु चरणसमूहं स्वात्मजं^४ किंचिदेतम् ।
स्फुटमिव जनयन्ति प्रोतरूपं तुरीय-
श्रुतिजनितनिनादे यः स्वरत्वं प्रयाति ॥१६४॥

यदबोचः पुरा भेदोऽनुध्वनेर्ध्वनिभेदतः ।
न तत्कारणभेदेऽपि कार्यभेदो न दृश्यते ॥१६५॥

यथा गोमयसर्पादिवृश्चिकेभ्यो भवन्नपि ।
वृश्चिको न विभिद्येतेत्येतद् दृष्टचरं त्वया ॥१६६॥

स्वराश्रयश्रुतेरेवं तृतीयादिश्रुतेरपि ।
जातध्वनेर्विभेदेऽपि न भेदोऽनुध्वनेरिह ॥१६७॥

यदुक्तं पद्योपग्रामिद्वयभेदः प्रसज्यते ।
तच्छ्रुत्यनुस्वनैक्येन प्रत्यवस्था न ता न सा ॥१६८॥

गनिद्वयान्न भेदोऽपि काकल्यन्तरयोरपि ।
मार्दवायतता^५-भेदात् या पञ्चमविभिन्नता ॥१६९॥

ग्रामद्वयेऽपि गदिता निगदा सा सती मता ।
यतः^६ स्थानत्रयोद्भूत^७-षड्जे भेदः प्रसज्यते ॥१७०॥

^१ A. तत्तत्स्वर ।

^२ B. साश्रय ।

^३ B. अत्रावयवव्यवयत ।

^४ B. किंचिदेतम् ।

^५ B. मार्दवायततो ।

^६ A. यत्स्थान ।

^७ B.. भूतः ।

किंचात्र बहुनोक्तेन तीव्रतीव्रतरत्वतः ।

विभे(भि)द्येरन् स्वराः सप्त स्थानत्रितयवर्तिनः ॥१७१॥

बैलक्षण्यादथ^१ व्यक्तेभिन्नाः^२ सन्तु पृथक् स्वराः ।

स्वरत्वजातियोगेन तदेकत्वं कुतो न हि ॥१७२॥

अतोऽनुरणनस्यैव मृदुत्वं तीव्रता तथा ।

स्वरोच्चतानीचतयोर्हेतुरित्येव साम्प्रतम् ॥१७३॥

श्रुतेः^३ स्वरत्वपक्षोऽपि पूर्वमेव निराकृतः ।

ग्रामद्वये पञ्चमस्य श्रुतिभेदाच्च या भिदा ॥१७४॥

तदैक्यात्ते^४ श्रुती नैव भिन्ने तत्स्वास्थ्यमाप्यताम् ।

काकलित्वाग्निषादस्य गान्धारस्यान्तरत्वतः ॥१७५॥

ऐक्यादैक्यं तच्छ्रुतीनामिति सिद्धान्तवाक्यतः ।

कालसेनधराधीशोपदेशोऽ(शा)मृतपायिनः ॥१७६॥

स्वरशास्त्रविदोऽनेन संचरन्तु पथा^५ बुधाः ।

एवं श्रुतिषु सिद्धासु द्वाविंशतिषु ते स्वराः ॥१७७॥

सिद्धाः सप्तैव तल्लक्ष्म सिद्धमेतदुदाहरेत् ।

श्रुत्यनन्तरभावी यः स्निग्धोऽनुरणनात्मकः^६ ॥१७८॥

योगाद्वा रुढितो वापि स स्वरः श्रोतृरञ्जकः ।

स्वतः स्वस्थानलाभे हि गातृश्रोत्रोः स्वरः स्वयम् ॥१७९॥

रञ्जकः स्यात् श्रुतिस्तत्त्वलाभद्वारेण नित्यशः ।

एको नित्योऽविनाशी च व्यापकः सर्वगोऽपि सन् ॥१८०॥

जातिभाषादिसंयोगादनन्तः कीर्तितः स्वरः ।

द्वषधिष्ठानाः स्मृता वंणाः शारीराश्चेति^७ तेऽत्र च ॥१८१॥

प्राणाभिहननेनैव तीव्रतीव्रतरेण वै ।

शरीर इव वंशोऽपि स्वरनिष्पत्तिरीरिता ॥१८२॥

^१ B. बैलक्ष्यणा ।

^२ A. भिन्ना ।

^३ B. स्वरत्वं ।

^४ B. तदैक्यात्तेः ।

^५ B. यथा ।

^६ cf. S. R. 1/3/24, 25.

^७ A. ते त्रय ।

यथाऽऽदर्शो नु बिम्बस्य वामदक्षिणपर्ययः ॥१८३॥

व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावो वा तयोरिष्टो बुधैरिह ।

अथवा न विपर्ययः संस्थाने तद्द्वयोरिह ॥१८४॥

वादनस्य तु^१ सौकर्यात्^२ स्थाप्यते सा विपर्ययात् ।

वीणाशब्देन^३ वाग्रूपा सरस्वत्यभिधीयते ॥१८५॥

अथ स्वराणां सादीनां निरुक्तानि समासतः^४ ।

पूर्वशास्त्रानुसारेण कुरुते कालजिन्नूपः ॥१८६॥

उरो-नासा-कण-तालुजिह्वादन्तेष्वनुक्रमात्^५ ।

षट्सु स्थानेषु जातत्वात्^६ षड्ज इत्यभिधीयते ॥१८७॥

प्रकाशार्थस्य जयतेर्द्धे^७ गत्यर्थात्षडेः कृतिः ।

टिलोपे षड्ज इत्युक्तः स्वरेषूत्कर्षकारकः ॥१८८॥

नाभेः समुद्गतो^८ वायुरुरःकण्ठ-^९समाहतः ।^{१०}

नदद्दृषभवद् यस्मात्तस्माद् ऋषभ ईरितः ॥१८९॥

यद्वा ऋषभवद् भाति^{११} ऋषभः परिकीर्तितः ।

नाभेः समुद्गतो वायुः कण्ठशीर्षसमाहतः ॥१९०॥

गान्धर्वसुखहेतुत्वाद् गान्धारः परिकीर्तितः ।

गोशब्दोपपदाद्धातोः कर्मण्यण्यथवा मतः ॥१९१॥

स एव मध्यमः प्रोक्तो मध्यस्थानसमाश्रयात् ।

नाभेः समुत्थितो वायुरोष्ठकण्ठशिरोहृदि ॥१९२॥

^१ B. omits तु ।

^२ B. सौक्य्यात् ।

^३ B. प्राग्रूपा ।

^४ A. समासत ।

^५ cf. the verse of S. S. quoted by Simhabhūpāla in his commentary on S. R. 1/3/24.

^६ A. जातत्वा ।

^७ B. ङ्गत्यर्थात् ।

^८ A. समुद्गते ।

^९ B. समाहितः ।

^{१०} cf. as in 5 above for verses 189-196 above.

^{११} B. भाती ।

पञ्चस्थानसमुद्भूतः पञ्चमस्तेन कीर्त्यते ।

विस्तारयत्येक एव ग्रामौ यस्मादयं स्वयम् ॥१९३॥

पञ्चैर्विस्तारवदनात् पञ्चमः सम्मतः सताम् ।

स एव नाभिहृत्कण्ठशिरस्तालुसमाहृतः ॥१९४॥

जातो यस्मात्ततोऽप्येष पञ्चमो व्यपदिश्यते ।

धीमद्भिरेव बोध्यत्वाद्धैवतोऽयमुदाहृतः ॥१९५॥

निषीदन्ति स्वरा यत्र तं निषादं बुधा^१ जगुः ।

योगरूढिवशादेते न नियोज्या निरुक्तिः ॥१९६॥

मन्द्रं^२ मध्यं च तारं च तेषां स्थानं त्रिधा मतम्^३ ।

स्वरा अपि त्रिधा तेन भिद्यन्ते स्थानभेदतः ॥१९७॥

एते द्विधा पुनः प्रोक्ताः शुद्धाशुद्धविभेदतः^४ ।

श्रुत्युत्कर्षापकर्षाभ्यां हीनाः शुद्धा मताः सताम् ॥१९८॥

तद्युक्ता द्वादश प्रोक्ताः विकृताः स्वरवेदिभिः ।

तद्यथात्र द्विधा षड्जश्च्युताच्युतभेदतः ॥१९९॥

गृहीते चेन्निषादोऽस्य श्रुतिमाद्यां तथान्तिमाम् ।

ऋषभः स्यात्तदा षड्जश्च्युतः^५ साधारणीभवेत् ॥२००॥

काकलीत्वे निषादस्य निषादेन श्रुतिद्वये ।

गृहीते द्विश्रुतिः षड्जो भवेदच्युतसंज्ञकः ॥२०१॥

ऋषभोऽपि यदा षाड्जीं श्रुतिमन्त्यामपाहरेत् ।

चतुःश्रुतित्वाद् विकृतः साधारणविधौ तदा ॥२०२॥

साधारण(स्)त्रिश्रुतिः^६ स्यान्मध्यमस्य श्रुतिं श्रयन् ।

स्यादन्तरश्च गान्धारो मध्यमस्य श्रुतिद्वयात् ॥२०३॥

चतुःश्रुतिरिति प्रोक्तौ द्वौ भेदौ विकृताविह ।

मध्यमोऽपि भवेद्द्वेधाऽन्तरसाधारणाश्रयात् ॥२०४॥

^१ B. जगुर्बुधाः ।

^२ B. मन्द्र ।

^३ cf. S. R. 1/3/39

^४ cf. S. R. 1/3/39-45 for verses 198-210 above.

^५ A. चतुः ।

^६ A. श्रुति ।

गान्धारस्यान्तरत्वे तु गृहीतेऽस्य श्रुतिद्वये ।
गान्धारेणाच्युतत्वेन तदैको विकृतो मतः ॥२०५॥

साधारणे तु गान्धारः श्रुतिमाद्यां हरेद्यथा ।
१ पञ्चमश्चान्तिमामस्य तदाऽन्यो विकृतो मतः ॥२०६॥

पञ्चमो मध्यमग्रामे त्रिश्रुतिविकृतो भवेत् ।
धैवतेन गृहीतायामन्तिमायां श्रुतौ पुनः ॥२०७॥

मध्यमस्य श्रुतिं प्राप्य साधारण्ये चतुःश्रुतिः ।
धैवतो मध्यमग्रामे विकृतः स्याच्चतुः^२-श्रुतिः ॥२०८॥

साधारण्ये कैशिके तु निषादस्त्रिश्रुतिर्भवेत् ।
काकलीत्वे पुनः सा स्याच्चतुःश्रुतिरिति द्विधा ॥२०९॥

षड्जे द्वौ ऋषभे चैको^३ गमपेषु द्वयं द्वयम् ।
एको धे नौ द्विकं भेदा द्वादशमे प्रकीर्तिताः ॥२१०॥

द्वावेको द्वौ द्वयं च द्वितयमथ तथैको द्विकं च क्रमेण
स्युर्भेदा द्वादशते सरिगमपधनिष्वेवमेव प्रसक्ताः ।
ते शुद्धैः सप्तसंख्यैर्विकृतमुपगता योजिताः साधमेतै-
रेकोन (ना) ^४विंशतिस्तथात्यथ भुवि य इमान् ब्रूमहे तान्विशिष्य ॥२११॥

षड्जं ब्रूते मयूरः स्वरवरमूषभं चातकाख्यो ब्रवीति
छागो गान्धारसंज्ञं वदति पुनरिमं मध्यमं क्रौञ्चपक्षी ।
प्राप्ते काले वसन्ते निगदति मधुरं पञ्चमं कोकिलाह्वो
मण्डूको धैवताङ्गं कथयति सततं कुञ्जरेन्द्रो निषादम्^५ ॥२१२॥

वादी विवादी^६ संवादी चानुवादीतिसंज्ञकः ।
चतुर्विधाः स्वरास्ते च तल्लक्ष्म प्रागुदाहृतम्^७ ॥२१३॥

१ B. पञ्चमस्त्वन्तिमामस्य ।

२ A. चतु ।

३ B. चैका ।

४ रेकोना विंशति is better as it conforms to the order of गुरु syllables in the metre.

५ cf. S. R. 1/3/46-47.

६ B. विवादि ।

७ cf. S. R. 1/3/47

उत्पद्येते ययोः श्रुत्योः स्वरौ मध्ये तयोरिह ।

श्रुतयो द्वादशाष्टौ वा तौ स्तः संवादिनौ मिथः^१ ॥२१४॥

स्वरौ निषादगान्धारावन्धेषां स्तो विवादिनौ ।

ऋधयोर्वा गनी प्रोक्तौ गन्योर्वा स्तो रिधाविह ॥२१५॥

शेषाणामनुवादित्वं कृष्णभूपस्य सम्मतम्^२ ।

समानश्रुतिकावेव संवादित्वेन सम्मतौ ॥२१६॥

षड्जग्रामे ह्यविकृतौ यथा संवादिनौ सपौ ।

तथा निषादगान्धारौ तद्वत् ऋषभधैवतौ ॥२१७॥

मसौ संवादिनौ यद्वन्मध्यमग्राम ईरितौ ।

तद्वन्न षड्जपौ त्यागात्^३ पञ्चमस्यान्तिमश्रुतेः ॥२१८॥

पञ्चमस्त्रिश्रुतित्वाच्च संवादी ऋषभेण तु ।

षड्जग्राम इव ज्ञेयः संवादो-^४न्यस्वराश्रयः ॥२१९॥

केषाञ्चिदन्यथा ज्ञेयः संवादस्त^५-द्यथोच्यते ।

यथा हि मध्यमग्रामे मन्योश्च ऋधयोस्तथा ॥२२०॥

विषमश्रुतिकत्वेऽपि मिथः संवदनं मतम् ।

षड्जग्रामे तु ऋधयोः^६ षड्जसाधारणे तथा ॥२२१॥

श्रुत्युत्कर्षापिकर्षाभ्यामष्टश्रुत्यन्तरत्वतः ।

समश्रुतिकतायां तु संवादः स्यादनेकषा ॥२२२॥

षड्जग्रामे तु संवादो(ऽ)समश्रुतिकयोरपि ।

धैवतान्तरयोस्तद्वत् काकल्यन्तरयोरपि ॥२२३॥

मध्यमे^७ च समश्रुत्योः संवादः कैश्चिदिष्यते ।

अष्टश्रुत्यन्तरत्वेऽस्य साम्यात्तत्रोभयत्र च ॥२२४॥

काकल्यन्तरयोर्यत्रान्यतरः केवलो भवेत् ।

समौ संवादिनौ तत्र विषमश्रुतिकावपि ॥२२५॥

^१ cf. S. R. 1/3/48

^२ cf. S. R. 1/3/50

^३ B. त्यात् ।

^४ B. संवादान्यो ।

^५ B. तथोच्यते ।

^६ B. ऋधयोः ।

^७ B. त्वसमश्रुत्योः ।

साधारणे तु षड्जस्य विषमश्रुतिकौ सपौ ।

मध्यमग्रामगौ ज्ञेयौ कैश्चित्संवादिनौ मिथः ॥२२६॥

काकल्यन्तरयो^१-यत्तान्यतरः केवलो भवेत् ।

न संवादो मिथो मन्योर्गोन्योर्वा तत्र सम्मतः ॥२१७॥

साधारणे तु षड्जस्य षड्जग्रामे सपौ समौ ।

न च संवादिनौ स्यातां मिथः संवादिनावपि ॥२२८॥

क्वाप्यसंवादिता^२ प्रोक्ता^३ स्वतः संवादिनामपि ।

असंवादजुषां क्वापि संवादोऽप्यत्र दर्शितः ॥२२९॥

एकस्थानसमुद्भूतस्वराणां भूयसां परैः ।

समानं स्थानमुदितं समानत्वेन तद्यथा ॥२३०॥

उत्पद्यन्ते स्वरा यत्र पीडनात्सरिगादयः ।

पधनित्वं श्रयन्त्येते तद्वध्वं पीडने कृते ॥२३१॥

क्रमेणान्योऽन्यमेते^४ तत्-स्यातां संवादिनौ मिथः ।

तस्मादेकस्थानवादः संवाद इति तन्मतम् ॥२३२॥

अस्मादेव तु संवादी नैव लोप्यः कदाचन ।

यतः संवादिनं प्राह रागोत्पत्तेस्तु कारणम् ॥२३३॥

वाद्येव लुप्यते तत्र रागोत्पत्त्यनिमित्ततः ।

कार्यषंपत्ययो (संप्रत्ययो) यस्मात् प्रधाने पर्यवस्यति ॥२३४॥

न लोप्यो मध्यमः क्वापीत्येवमाचार्यसम्मतम् ।

षड्जादेः पञ्चमादेश्च त्रिकस्यातर्यतस्थितः (त्रिकस्यान्तर्यतः स्थितः) ॥२३५॥

अथ प्रतिसमाधत्ते कामाक्षाचरणानुगः ।

सरस्वतीरसोद्भूत-^५कैरवोद्याननायकः ॥२३६॥

यदवाद्यत्र संवादे^६ समश्रुतिकयोस्तथा ।

षड्जमध्यमिकायां तु जातौ मन्योस्तथा सति ॥२३७॥

^१ B. यत्तान्यतरः ।

^२ B. असंवादिताः ।

^३ B. प्रोक्ताः ।

^४ B. मेतेजः ।

^५ A. कैतवोद्यान ।

^६ A. संवादो ।

संवादिनी (नि) न लोपाहं निषादो लुप्यते कथम् ।

एवं षड्जोदीच्यवत्यामंशे षड्जे व्यवस्थिते ॥२३८॥

संवादिनः पञ्चमस्य लोपे मध्यम एव यत् ।

संवादिकार्यं कुरुतेऽन्य-^१त्रापि (पि) ह्येवमु (मू) ह्यताम् ॥२३९॥

अस्तु संवाद्यनेकत्वे तदेकत्वे कथं भवेत् ।

धस्यांशत्वे तु कैशिक्यां संवादो ऋधयोः पुनः ॥२४०॥

ऋषभो लुप्यते तस्मादत्र वक्तुं सुदुर्घटम् ।

उच्यतेऽत्रान्तरः कार्यः संवादी धैवतस्य सः ॥२४१॥

न चान्तरोल्लापप्रयोगादसंवादी भवेदिह ।

काकल्यन्तरयोरल्पप्रयोगत्वं मतं^२ सताम् ॥२४२॥

यद्युच्येतासमश्रुत्योरसंवादः^३ कदाचन ।

कारमा (र्मा) रव्यां तदा जातौ धैवतेश्च रिलोपतः ॥२४३॥

न संवादी न वा तत्रान्तरः कार्यो विधानतः ।

तथा सत्यस्य संवादो न केनाप्युपपद्यते ॥२४४॥

तस्मात् समानश्रुतिता न संवादविधायिका ।

अत्र प्रत्यर्थिनां साक्षात् सिद्धान्तस्य विधायकः ॥२४५॥

सिद्धान्तयति भूनाथः स्वरशास्त्रस्य धर्मवित् ।

तस्माद्ययोर्मध्यगताः श्रुतयो द्वादशाष्ट वा ॥२४६॥

संवादित्वं तयोरेव^४ स्वरयोरिति निश्चयः ।

शुद्धौ निषादगान्धारौ केषाञ्चिद् विकृतावपि ॥२४७॥

तुल्यानुसरणत्वेन पञ्चानां स्तो विवादिनौ ।

विवादित्वं^५ ह्यन्तरत्वे यदुक्तं तत्कथं भवेत् ॥२४८॥

कैशिके त्रिश्रुतित्वेन^६ द्व्यन्तरस्य च हानितः ।

अनयोरेकदेशेऽपि विकृतेनान्यता मता ॥२४९॥

^१ अन्यत्रापि ह्येवमु ह्यताम् is better.

^२ B. मनः ।

^३ B. कथंचन ।

^४ A. स्वरयो इति ।

^५ A. द्यन्तरत्वे ।

^६ A. ह्यन्तरस्य ।

शुद्धवद् विकृतौ तौ हि गनी प्रोक्तौ विवादिनौ ।

गनी विवादिनी(नौ) प्रोक्तौ कैश्चिदेव रिधौ प्रति ॥२५०॥

कैश्चिदन्यै ^१रिधौ गन्योर्विवादित्वेन कीर्तितौ ।

विवादिनो लङ्घनेन न स्याद्विह विवादिता ॥२५१॥

रिगगिरिधनिनिधेत्येवंरूपप्रयोगतः ।

स्वराभ्यामूर्ध्ववा(द्वा)रेणोत्प्लुत्ये(त्यो)सु(त्सु)त्य कृते(गति)र्भवेत् ॥२५२॥

वादिसंवादिरचित-^२रागसिद्धयनुकूलनम् ।

अत्रोदाह्रियते किञ्चिद् बालबोधविवृद्धये ॥२५३॥

राजकल्पे ग्रहे षड्जे वादिनि प्रकृते सति^३ ।

संवादिनौ मन्त्रितुल्यौ मपौ तद्वत् प्रयोजितौ ॥२५४॥

^४तद्वयस्यानुसरणादुभौ तत्पोषकौ रिधौ ।

तत्तुल्यकार्यसम्भारकरणाभावतस्तयोः ॥२५५॥

अल्पप्रयोगः कर्तव्यो ^५रक्तिवैचित्र्यहेतवे ।

रिधौ प्रत्यथिवद्वय्यौ विवादित्वे स्थितौ यतः ॥२५६॥

अत्यल्पमपि वा कार्यस्तत्प्रयोगः क्वचित् क्वचित् ।

रक्तिवैचित्र्यमाधानुमवरोहे विपश्चिता ॥२५७॥

अनेनैव पथान्येषु ^६मेलितेषु स्वरेषु हि ।

वाद्यादिप्ति(त्व)मवाप्तेषु रागरक्तिरवाप्यते ॥२५८॥

[॥ इति वादि-संवाद्यनुवादिप्रकरणम्^७ ॥]

अथ संभववर्णादि स्वराणां प्रोच्यते मया ।^८

सगमा देववंशोत्थाः पञ्चमः पितृवंशजः ॥२५९॥

ऋषीणां तु कुले जातौ रिधौ निर्देत्यवंशजः ।

ब्राह्मणाः समपाः प्रोक्ता रिधौ तु क्षत्रियो स्मृतौ ॥२६०॥

^१ B. अन्यैः ऋधौ ।

^२ B. राग्य ।

^३ cf. R. S. 1/3/50-51 ।

^४ B. न द्वयस्य ।

^५ A. रक्त्यवैचित्र्य ।

^६ B. मिलितेषु ।

^७ The स्वरप्रकरण does not end here; this colophon marks the end of वादिसंवाद्यनुवादिप्रकरण within the स्वरप्रकरण ।

^८ cf. S. R. 1/3 52-57 for verses 259-62 above.

वैश्यौ निगौ तथा शूद्रौ काकल्यन्तरसंज्ञकौ ।

षड्जः पद्मप्रभो रिश्च पिञ्जरो गः सुवर्णरुक् ॥२६१॥

कुन्दाभो मो(ऽ)सितः पद्म धः पीतो निश्च कर्बुरः ।

जम्बूद्वीपेऽभवत्^१ षड्जो रिः^२ शाके गः कुशे तु मः ॥२६२॥

क्रौञ्चे पः शाल्मलीद्वीपे धः इवेते निस्तु पुष्करे^३ ।

वह्निब्रह्मेन्द्रलक्ष्मीशनारदाः सरिगान्मपौ ॥२६३॥

ऋषयो ददृशुः^४ पञ्च तुम्बुरुस्तु धनिद्वयम् ।

ज्वलनब्रह्मवाणीशविष्णुनागाश्विभानवः^५ ॥२६४॥

क्रमात्स्वराणां सादीनां सप्तानां देवता इमाः ।

सस्यानुष्टुप् स्मृतं छन्दो गायत्री रेखदाहृतम् ॥२६५॥

गस्य त्रिष्टुप् च बृहती मस्तु(स्य)पङ्क्तिस्तु पस्य च ।

धस्याप्युष्णिक् समाख्यातं जगती^६ नेरितीव हि^७ ॥२६६॥

शृङ्गारहास्ययोक्तौ मपौ तु करणे गनी ।

सरी वीरेऽद्भुते रौद्रे धो^८ बीभत्से भयानके^९ ॥२६७॥

^{१०}स्वर्यते यच्चरित्रेण चित्तं ब्रह्मविदामपि ।

तेन श्रीकालसेनेन स्वराः सम्यङ् निरूपिताः ॥२६८॥

॥ इति स्वरप्रकरणम् ॥

ग्रामप्रकरणम्

आबालमाचतुर्वक्त्रं यद्गुणग्रामवर्णनम् ।

साधारण्येन कुर्वन्ति लोकास्तं संश्रये शिवम् ॥२६९॥

न हि स्वराणां व्यस्तानां दृष्टादृष्टफलं प्रति ।

उपयोगस्ततस्तेषां समूहं विवृणे वरम् ॥२७०॥

^१ B. भवेत् ।

^२ B. रि शाः के ।

^३ A. नारदा ।

^४ A. ददृशु ।

^५ cf. S. R. 1. 3. 56-58 for verses 263-65 above.

^६ B. तेरितीव ।

^७ cf. S. R. 1. 3. 58-59.

^८ B. धो ।

^९ cf. S. R. 1. 3. 59-60 and N. S. 17: 99, 100.

^{१०} B. स्वर्येत ।

अविशेषे स्वराणां हि समवाये स्थिते सति ।
षड्जस्य ग्रामता योक्ता सा तत्प्राधान्यतो मता ॥२७१॥

तत्राच्युतस्य षड्जस्य मपयोस्तदवस्थयोः ।
संवादे गदिता षड्जग्रामता तद्विचार्यते ॥२७२॥

ननु साधारणे षड्जे^१ भवेतां न मपौ यदा ।
समश्रुती कथं सेन तथा संवादमर्हतः ॥२७३॥

तदभावे सङ्गः (सुदुः) साधा (ध्या) सा षड्जग्रामता तव ।
स्वस्थानस्थितयोर्धस्मात् संवादः सङ्गिरिष्यते ॥२७४॥

उच्यते विकृतेः सस्य पूर्वं संवादिनौ मपौ ।
तादवस्थये तु तत्त्वेऽस्य विकृतेनान्यथात्वधीः ॥२७५॥

या शुद्धषड्जधीः पूर्वमुत्पन्ना प्रकृतिस्थिते ।
सद्वासनावशात् सैव विकृतेऽस्मिन्न गच्छति ॥२७६॥

प्रत्यभिज्ञायते सोऽयमिति तज्ज्ञैर्यतः स्फुटम् ।
यथा तानेषु लुप्तेषु षड्जधीरनुवर्तते ॥२७७॥

श्रुत्युत्कर्षापकर्षेऽपि तथाऽत्रापि कथं न सा ।
अन्यथा पञ्चमे लुप्ते षड्जग्रामे स्थिरस्य किम् ॥२७८॥

यस्योत्कर्षापकर्षेण मूर्च्छनाभेदतो भवेत् ।
तानभेदे तु पद्योलोप्यालोप्यतया भिदा ॥२७९॥

समयोग्रामयोस्तस्माद् एतल्लक्षणमीरितम् ।
अनिच्छयाऽभ्युपेतव्यं भवता स्थिरबुद्धिना ॥२८०॥

यत्र संवादिनौ स्यातो नित्यं पञ्चमर्धवतौ ।
ऋषभस्य तदा तज्ज्ञैर्मध्यमग्राम इष्यते ॥२८१॥

अथवा मध्यमग्रामे धैवतः स्याच्चतुःश्रुतिः ।
अत्र यन्मध्यमग्रामे पञ्चमस्त्रिश्रुतिर्भवेत् ॥२८२॥

भेदनकृत् (भेदकृत्) षड्जतः प्रोक्तः सातत्ये त(तु)न तत्तथा ।
साधारणे मध्यमस्य यतः स्यान्मध्यमेऽप्ययम् ॥२८३॥

चतुःश्रुतिस्ततो नैव भेदकृत्पञ्चमो भवेत् ।
तस्माद्धैवत एवात्र भेदकः सर्वदाऽनयोः ॥२८४॥

न लोप्यो मध्यमग्रामे पञ्चमो धैवतः पुनः ।

षड्जग्रामे तु सर्वत्र मध्यमो नैव लुप्यते ॥२८५॥

अत्र लोपविधौ केचिन्नो^१-दयन्ति तथा ह्ययम् ।

लोपो विधीयते यस्तु स किमर्थं तदुच्यते ॥२८६॥

न तावज्जातिषु प्राप्तो नियतस्वरलोपतः ।

षाडबौडवयोस्तत्र विधानं दृश्यते यतः ॥२८७॥

न तानेषूपयोगोऽस्य लोपस्यास्ति यतोऽत्र च ।

नियतस्वरलोपस्य विधिराचार्यसम्मतः ॥२८८॥

लोपप्रयोजकं नान्यद् दृश्यते शास्त्रमञ्जसा ।

अथ चेदस्ति तत् किंवा सामान्यं वा विशेषतः ॥२८९॥

खपुष्पवद् विचारोऽयमसतस्तस्य^२ संभवः ।

तस्योभयस्याभावेन निषेधः कस्य संभवी ॥२९०॥

विपक्षपक्षविक्षेपदक्षः कालुजिभूपतिः ।

अत्र प्रतिसमाधत्ते समाहितमनाः स्वयम् ॥२९१॥

क्वचित्तानादिलोपातिरिक्तो^३ वैचित्र्यहेतुकः ।

ग्रामरागादिके लोपविधिः सद्भिरिहेष्यते ॥२९२॥

यतो मतङ्गमुनिना धपहीना समीरिता ।

टक्करागस्य भाषेयं निपुणं वेगरञ्जिका ॥२९३॥

तद्युक्ता गीततत्त्वज्ञैः सोक्ता वैचित्र्यसिद्धये ।

अत्रो(तो)ऽत्र शास्त्रतोऽप्येतद्रक्तेः^४ प्राधान्यमिष्यते ॥२९४॥

मध्यमस्याविनाशित्वात्^५ षड्जस्यैव तु मुख्यता ।

संवादित्वान्मध्यमस्य सर्वस्वरमुखत्वतः ॥२९५॥

षड्जस्यापि मता^६ ग्रामव्यपदेशत्वधीर्द्वयोः ।

गान्धारस्यापि मुख्यत्वं दिवि देवकुलोद्भवात् ॥२९६॥

^१ A. नोदयन्ति ।

^२ B. तरस्य ।

^३ B. रिक्ता ।

^४ A. रक्ते ।

^५ A. सङ्गस्यैव ।

^६ B. ग्राम्यव्यपदेशित्व ।

स्वर्गान्नान्यत्र गान्धार इति पूर्वैरुदीरणात् ।

त्रित्वेऽपि द्वितयस्यैवात्र ग्रामव्यपदेशिता ॥२९७॥

यद्यप्यस्योपलम्भोऽस्ति काश्मीरेषु तथाप्ययम् ।

लक्ष(क्ष्य)लक्षणतत्त्वज्ञानोपदेष्टुं हि शक्यते ॥२९८॥

पूर्वग्रन्थानुसारेण तथाप्यस्यात्र लक्षणम् ।

व्याकरोति महीनाथो लक्ष(क्ष्य)-लक्षणतत्त्ववित् ॥२९९॥

एकैकां श्रुतिमादत्ते गान्धारो रिमयोर्यदि ।

पश्रुतिं भजते घश्च निः श्रयेद् घस्योः श्रुतिम् ॥३००॥

गान्धारग्राममवदत् तदा तं चन्द्रशेखरः ।

लोकवृत्तानुसारित्वादस्य शास्त्रस्य भूतले ॥३०१॥

तत् सुज्ञेयतया तत्र वर्तिनी षड्जमध्यमौ ।

द्वावेवात्र निरूप्येते कालसेनेन भूभुजा ॥३०२॥

तौ चतुःश्रुतिकत्वेन मुख्यौ सर्वस्वरेष्विव ।

मूर्च्छनापरिसंख्याया निदानत्वादिमौ पुनः ॥३०३॥

ग्रामत्वेन समाख्यातो तथा ह्येतत्प्रदर्श्यते ।

स्वरौ यावत्तिथौ स्यातां ग्रामयोः षड्जमध्यमौ ॥३०४॥

मूर्च्छना तावत्तिथ्येव तद्ग्रामावत एव तौ ।

एवं^१ यद्दत्तिलो ब्रूते मूर्च्छनागणनाधियः (पः) ॥३०५॥

हेतुत्वेन तयोर्मौख्यमत्र युक्तिर्न दृश्यते ।

यतस्तयोः प्रधानत्वे ग्रामत्वव्यपदेशिता ॥३०६॥

तत एव च हेतुत्वं तद्ग्रामे मूर्च्छनाधिपः ।

ततः प्राधान्यमनयोरित्येवं चक्रकं भवेत् ॥३०७॥

तस्माच्छ्रीकालसेनोक्तो नयः प्राधान्यमर्हति ।

अत्र यद्वृषभादित्वं मूर्च्छनानामभाषत ॥३०८॥

भरतो नायकत्वात्तदनयोः षड्जमध्ययोः ।

ग्रामद्वयेऽथवाद्यन्तमूर्च्छनाख्यापनाय तत् ॥३०९॥

अत्र न्यासविधिस्तावदनयोरिह तन्यते ।

तिर्यक् पञ्चोर्ध्वगाः षट् च रेखाश्चात्र प्रकल्पयेत् ॥३१०॥

स्वरानविकृतानत्र विन्यसेदनुपूर्वतः ।

चतुस्त्रिचतुःसंख्यचतुस्त्रिचतुःश्रुतिक्रमात् ॥३११॥

^१ B. दन्तिलो ।

षड्जादीन् पूर्वरेखान्तः षड्जग्रामे ह्ययं विधिः ।
मध्यमे मध्यमादींश्च न्यसेत्पूर्ववदत्र तु ॥३१२॥

एकश्रुत्युप (त्यप) कृष्टोऽत्र पञ्चमः किं तु कीर्तितः ।
अथवा धैवतस्यायं त्रिश्रुतेश्च चतुःश्रुतेः ॥३१३॥

प्रयोगाद् ग्रामभेदोऽत्र विज्ञेयो मार्गवेदिभिः ।
संवादित्वादिना भेदाः पूर्वमेव समीरिताः ॥३१४॥

अनयोर्देवते ब्रह्मविष्णू प्रोक्ते पुरातनैः^१ ।
हेमन्तग्रीष्मयोरेतौ^२ गातव्यौ च यथाक्रमम् ॥३१५॥

क्रमात्पूर्वाह्णमध्याह्णौ तयोः कालौ प्रकीर्तितौ^३ ॥३१६॥

॥ इति ग्रामौ ॥

मूर्च्छनाप्रकरणम्

मूर्च्छनाः स्युः प्रतिग्रामं सप्त सप्त च ता यथा ।
षड्जे तूत्तरमन्द्रादौ रजनी चोत्तरायता^४ ॥३१६॥^५

चतुर्थी शुद्धषड्जाख्या पञ्चमी मत्सरीकृता ।
अश्वक्रान्ताभिधा षष्ठी सप्तमी चाभिरुद्गता ॥३१७॥

सौवीरी हरिणाश्वाख्या स्यात्कलोपनतापि^६ च ।
शुद्धमध्या तथा मार्गी पौरवी हृष्यका तथा ॥३१८॥

सप्तंता मूर्च्छनाः प्रोक्ता मध्यमग्रामगाः क्रमात् ।
^७अत्राश्वस्थनिषादादेरभावान्मन्द्रसप्तके ॥३१९॥

नारभ्या मूर्च्छनास्तद्वत्तारषड्जाद्यभावतः ।
न तारसप्तके ताः स्युर्मध्यसप्तकतस्त्विमाः ॥३२०॥

आरभ्या मूर्च्छनाः प्राह ब्रह्मशैलावनीश्वराः (रः) ॥३२१॥

^१ & ^३ cf. S. R. 1/4/7, 8

^२ B. ज्ञातव्यौ ।

^४ B. यतः ।

^५ cf. S. R. 1. 4. 10-12 for verses 316-18 above.

^६ B. कलोपिनता च ।

^७ B. अत्रास्थ ।

[illegible][illegible]

स	रि	ग	म	प	ध	नि
नि	स	रि	ग	म	प	ध
ध	नि	स	रि	ग	म	प
प	ध	नि	स	रि	ग	म
म	प	ध	नि	स	रि	ग
ग	म	प	ध	नि	स	रि
रि	ग	म	प	ध	नि	स

यथा—
काकल्युत्तरमन्दा मूच्छता यथा ।
सरि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥१॥
काकलीरजनी यथा ।
नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥२॥
काकल्युत्तरायता यथा ।
ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥३॥
काकलीशुद्धषड्जा यथा ।
प व नि स रि ग म प । प म^१ ग रि स नि ध प ॥४॥
काकलीमत्सरीकुट्टया ।
म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥५॥

स	रि	ग	म	प	ध	नि
नि	स	रि	ग	म	प	ध
ध	नि	स	रि	ग	म	प
प	ध	नि	स	रि	ग	म
म	प	ध	नि	स	रि	ग
ग	म	प	ध	नि	स	रि
रि	ग	म	प	ध	नि	स

काकल्यश्वक्रान्ता यथा ।

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥६॥

काकल्यभिरुद्गता यथा ।

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प^१ म ग रि ॥७॥

इति षड्जग्रामः (मिकाः) काकलीमूर्च्छनाः ॥

मध्यमग्रामिका मध्य(?) काकलीमूर्च्छना यथा ॥

काकलीसौवीरी यथा ।

म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥१॥

काकलीहरिणाश्वा यथा ।

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥२॥

काकलीकलोपनता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥३॥

काकलीशुद्धमध्या यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥४॥

काकलीमार्गी यथा :—

नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥५॥

काकलीपौरवी यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥६॥

काकलीहृष्यका यथा :—

प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति मध्यमग्रामकाकलीमूर्च्छना, (अथ) मध्यमग्रामान्तरमूर्च्छना ॥

अन्तर^२-सौवीरी यथा :—

म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥१॥

अन्तरहरिणाश्वा यथा :—

^३ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प ग म ॥२॥

(अन्तर) कलोपनता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥३॥

^१ B. पध ।

^२ B. अन्तसौवीरी ।

^३ A. म ग etc. ।

अन्तरशुद्धमध्या यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥४॥

अन्तरशुद्धमार्गी यथा :—

नि^१ स रि ग म प ध नि । नि ध प ग रि स नि ॥५॥

अन्तरपौरवी यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प^२ म ग रि स नि ध ॥६॥

अन्तरहृष्यका यथा :—

प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥७॥

. इति मध्यग्रामिकान्तरमूर्च्छनाः ॥

(अथ) षड्जग्रामान्तरमूर्च्छनाः ॥

अन्तरोत्तरमन्द्रा यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥१॥

अन्तररजनी यथा :—

नि स रि ग म प ध नि । नि ध म प ग रि स नि ॥२॥

अन्तरोत्तरायता यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥३॥

अन्तरशुद्धषड्जा यथा :—

प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥४॥

अन्तरमत्सरीकृद् यथा :—

म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥५॥

अन्तराश्वक्रांता यथा :—

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥६॥

अन्तराभिरुद्गता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति षड्जग्रामान्तरमूर्च्छनाः ॥

(अथ) षड्जग्रामकाकत्यन्तरमूर्च्छना लिख्यन्ते ।

तद्द्वयोपेतोत्तरमन्द्रा यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥१॥

तद्द्वयोपेतरजनी यथा :—

नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥२॥

^१ B. निरसनि etc. ।

^२ B. मप ।

तद्द्वयोपेतोत्तरायता यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥३॥

तद्द्वयोपेतशुद्धषड्जा यथा :—

प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥४॥

तद्द्वयोपेतमत्सरीकृद्यथा :—

म प ध नि स रि ग म । ^१म ग रि स नि ध प म ॥५॥

तद्द्वयोपेताश्वक्रांता यथा :—

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥६॥

तद्द्वयोपेताभिरुदगता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति ^२षड्जग्रामैकद्वयोपेता मूर्च्छनाः ॥ मध्यमग्रामे तद्द्वयोपेता मूर्च्छना ^३आलिख्यन्ते ॥

तद्द्वयोपेता सौवीरी यथा :—

म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥१॥

तद्द्वयो(पेता)हरिणाश्वा यथा :—

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥२॥

तद्द्वयोपेतकलोपनता यथा :—

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥३॥

तद्द्वयोपेतशुद्धमध्या यथा :—

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥४॥

तद्द्वयोपेतमार्गी यथा :—

नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥५॥

तद्द्वयोपेतपौरवी यथा :—

ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥६॥

तद्द्वयोपेतहृष्यका यथा :—

प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति मध्यमग्रामिकतद्द्वयोपेताः सप्त मूर्च्छनाः ॥

उभयग्रामिकशुद्धकाकल्यन्तरद्वयोपेतमूर्च्छनाप्रस्तारभेदा यथाक्रमेण लिख्यन्ते ।

उत्तरमन्द्राभेदा यथा ।

स रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि स ॥१॥

रि ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग रि ॥२॥

^१ A. गम etc. ।

^२ B. शुद्धषड्ज etc. ।

^३ B. लिख्यन्ते ।

ग म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स नि ॥७॥

इत्युत्तरमन्द्रा^१-भेदाः ॥

रजनीभेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध (नि) । (नि) ध प^२ म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि (स) । (स) नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स (रि) । (रि) स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि (ग) । (ग) रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग (म) । (म) ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म (प) । (प) म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प (ध) । (ध) प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति रजनीभेदाः ॥

अथ मध्यमग्रामिकसप्तमूर्च्छनाभेदक्रमो यथा ॥

सौवीरीभेदा यथा :—

म प ध नि स रि ग (म) । (म) ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प (ध) । (ध) प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध (नि) । (नि) ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि (स) । (स) नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स (रि) । (रि) स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि (ग) । (ग) रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति सौवीरीभेदाः ॥

(अथ) हरिणाड्वाभेदाः :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥

^१ B. मन्द्रभेदाः ।

^२ B. मप etc. ।

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥
 इति हरिणादवाभेदाः ॥^१

अथ कलोपनताभेदा यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥
 इति कलोपनताभेदाः ॥

अथ शुद्धमध्याभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥
 इति शुद्धमध्याभेदाः ॥

मार्गीभेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥

^१ These varieties of Mūrohanā are illustrated with seven notes and not eight.

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति मार्गीभेदाः ॥

पौरवीभेदा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति पौरवीमूर्च्छनाभेदक्रमः ॥

हृष्यकाभेदा यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥

इति हृष्यकाभेदाः^१ ॥ षट्पञ्चाशदलिखिताः (?) ॥

इति मध्यमग्रामिकप्रस्तारभेदक्रमः ॥^२

इत्युभयग्रामिकशुद्धमूर्च्छनाप्रस्तारभेदाः ॥^३

^१ B. repeats the varieties of हृष्यका ।

^२ A. B. wrongly give this colophon at the end of मार्गी ।

^३ A. B. wrongly give this colophon at the end of पौरवी ।

अथोभयग्रामिकमूर्च्छनाभेदाः क्रमाल्लिख्यन्ते ॥

काकल्युत्तरमन्द्राभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥

इति काकल्युत्तरमन्द्राभेदक्रमः ॥

काकलीरजनीभेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति काकलीरजनीभेदक्रमः ॥

काकल्युत्तर (ायता) भेदक्रमा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति काकल्युत्तरायताभेदक्रमः ॥

अथ काकलीशुद्धषड्जाभेदक्रमो यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥

इति काकलीशुद्धषड्जाभेदक्रमः ॥

काकलीमत्सरीकृद्भेदा यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति काकलीमत्सरीकृद्भेदक्रमः ॥

अथ काकल्यश्वक्रान्ताभेदक्रमः :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति काकल्यश्वक्रान्ताभेदाः ॥

अथ काकल्यभिरुद्गताभेदा यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इति काकल्यभिरुद्गताभेदाः ॥

इति षड्जग्राभिककाकली^१-मूर्च्छनाभेदक्रमः ॥

अथ मध्यमग्राभकाकलीमूर्च्छनाभेदक्रमा लिख्यन्ते ॥

काकलीसौवीरीभेदक्रमो यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति काकलीसौवीरीभेदक्रमः ॥

काकलीहरिणाश्वाभेदा यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति काकलीहरिणाश्वाभेदाः ॥

^१ A. काकल्य ।

काकलीकलोपनताभेदा यथा ॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इति काकलीकलोपनताभेदक्रमः ॥

काकलीशुद्धमध्याभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥

इति काकलीशुद्धमध्याभेदक्रमः ॥

काकलीमार्गीभेदक्रमो यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति मार्गीभेदक्रमः ॥

काकलीपौरवीभेदा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥
 इति काकलीपौरवीभेदक्रमः ॥

काकलीहृष्यकाभेदा यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥
 इति काकलीहृष्यकाभेदक्रमः ॥

अथोभय^१-ग्रामिकान्तरमूर्छनाभेदक्रमा लिख्यन्ते ।

तत्र षड्जग्रामे अन्तरोत्तरमन्द्राभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥
 इत्यन्तरोत्तरमन्द्राभेदक्रमः ।

अथान्तररजनीभेदक्रमा यथा^२ :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥

^१ B. ग्रामका

^२ B. omits यथा ।

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥
 इत्यन्तररजनीभेदक्रमः^१ ॥

^२अथान्तरोत्तरा^३-यताभेदक्रमो यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥
 इत्यन्तरोत्तरायताभेदक्रमः ॥

अथान्तरशुद्धषड्जाभेदक्रमो यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥
 इत्यन्तरशुद्धषड्जाभेदक्रमः ॥

अन्तरमत्सरीकृद्भेदा यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥

^१ B. क्रमा यथा ।

^२ A. अथोत्तरोत्तर etc.

^३ B. omits & (r).

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इत्यन्तरमत्सरीकृद्भेदाः ॥

अन्तराश्वक्रान्ताभेदक्रमो यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इत्यश्वक्रान्ताभेदाः ॥

अन्तराभिरुद्गताभेदक्रमो यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इत्यन्तराभिरुद्गताभेदाः ॥

षड्जग्रामि^१-कान्तरमूर्छनाभेदक्रमः^२ ॥

अथ मध्यमग्रामिकान्तरमूर्छनाभेदक्रमा लिख्यन्ते^३ ॥

^१ B. ग्रामान्तर etc. ।

^२ B. क्रमा लिख्यन्ते ।

^३ B. omits this line.

अन्तरसौवीरीभेदक्रमो यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इत्यन्तरसौवीरीभेदक्रमः ॥

अथान्तरहरिणाश्वाभेदक्रमो यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इत्यन्तरहरिणाश्वाभेदक्रमः ॥

अथान्तरकलोपनताभेदक्रमो यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इत्यन्तरकलोपनताभेदाः ॥

अथान्तरशुद्धमध्याभेदक्रमो यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥

इत्यन्तरशुद्धमध्याभेदक्रमः ॥

अथान्तरमार्गीभेदक्रमो यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प^१ ॥६॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इत्यन्तरमार्गीभेदाः ॥

अथान्तरपौरवीभेदक्रमो यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥

इत्यन्तरपौरवीभेदक्रमः ॥

अथान्तरहृष्यकाभेदो यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥

इत्यन्तरहृष्यकाभेदाः^१ ॥

इत्युभयग्रामि^२-कान्तरचतुर्दशमूर्च्छनाभेदक्रमाः ॥

अथोभयग्रामिककाकल्यन्तरमूर्च्छनाभेदाक्रमा लिख्यन्ते ॥

तत्र षड्जग्रामिककाकल्यन्तरोत्तरभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥१॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥

इति काकल्यन्तरोत्तरमन्त्रा^३-भेदाः ।

अथ काकल्यन्तररजनीभेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥

^१ B. भेदः ।

^२ B. ग्रामान्तर etc. ।

^३ B. addṣ यथा ।

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति काकल्यन्तररजनीभेदाः ॥

अथ काकल्यन्तरोत्तरायताभेदा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति काकल्यन्तरोत्तरायताभेदाः ॥

काकल्यन्तरशुद्धषड्जाभेदा यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥

इति^१ काकल्यन्तरशुद्धषड्जाभेदाः ॥

अथ काकल्यन्तरमत्सरीकृद्भेदा यथा :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति काकल्यन्तरमत्सरीकृद्भेदाः ॥

काकल्यन्तराश्वक्रान्ताभेदा यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥४॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥
 रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति काकल्यन्तराश्वक्रान्ताभेदक्रमः ॥

अथ काकल्यन्तराभिरुद्गताभेदा यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥
 ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥
 म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इति काकल्यन्तराभिरुद्गताभेदक्रमः ॥

(इति) ^१षड्जग्रामिकाः काकल्यन्तरमूर्च्छनाभेदाः^२ ॥

अथ मध्यमग्राममूर्च्छनाभेदक्रमाः^३—

काकल्यन्तरसौवीरीभेदा^४ लिख्यन्ते :—

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥१॥
 प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥२॥
 ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥३॥
 नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥४॥
 स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥५॥

^१ A. षाड्जग्रामिकाः । B. षाड्जग्रामिकाः ।

^२ B. भेदक्रमाः ।

^३ B. omits this line.

^४ A. adds यथा ।

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥६॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥७॥

इति काकल्यन्तरसौवीरीभेदक्रमः ॥

अथ काकल्यन्तरहरिणाश्वभेदो यथा :—

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥१॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥२॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥३॥

(ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध) ॥४॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥५॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥६॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥७॥

इति काकल्यन्तरहरिणाश्वभेदाः ॥

अथ काकल्यन्तरकलोपनताभेदा यथा :—

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥१॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥२॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥३॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥४॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥५॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥६॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥७॥

इति काकल्यन्तरकलोपनताभेदाः ॥

अथ काकल्यन्तरशुद्धमध्याभेदा यथा :—

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स^१ ॥१॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥२॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥३॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥४॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥५॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥६॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥७॥

इति शुद्धमध्याभेदाः काकल्यन्तराः ॥

अथ काकल्यन्तरमार्गी^१-भेदा यथा :—

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥१॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥२॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥३॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥४॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥५॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥६॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥७॥

इति काकल्यन्तरमार्गीभेदाः ॥

अथ काकल्यन्तरपौरवीभेदा यथा :—

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥१॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥२॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥३॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥४॥

ग म प ध नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥५॥

म प ध नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥६॥

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥७॥

इति काकल्यन्तरपौरवीभेदक्रमः ॥

अथ काकल्यन्तरहृष्यकाभेदा यथा :—

प ध नि स रि ग म । म ग रि स नि ध प ॥१॥

ध नि स रि ग म प । प म ग रि स नि ध ॥२॥

नि स रि ग म प ध । ध प म ग रि स नि ॥३॥

स रि ग म प ध नि । नि ध प म ग रि स ॥४॥

रि ग म प ध नि स । स नि ध प म ग रि ॥५॥

म ग (ग म) प घ नि स रि । रि स नि ध प म ग ॥६॥

म प घ नि स रि ग । ग रि स नि ध प म ॥७॥

इति काकल्यन्तरहृष्यकाभेदक्रमाः ॥

इत्युभयप्राप्तिक^१-काकल्यन्तरचतुर्दशमूर्च्छनाभेदक्रमाः ॥

काकल्यन्तरद्वयोपेतमूर्च्छनाभेदक्रमाः^२ ॥

काकल्यन्तरद्वयोपेतमूर्च्छनाभेदक्रमा द्वानवतित्रिशतं लिखिताः ॥

मध्यस्थानस्थ^३-षड्जेन मूर्च्छनोत्तरमन्द्रिका^४ ॥३२२॥

तस्मादधस्तनैः षड्भिर्निषादाद्यैर्यथाक्रमम् ।

रिपर्यन्तै रजन्याद्याः^५ षडन्याः स्युः^६ पृथक् पृथक् ॥३२३॥

इहोदाहरणं तासां वैशद्यार्थं प्रदर्शयते ।

मध्यस्थानस्थितात् षड्जादारभ्योत्तरमन्द्रिका ॥३२४॥

मूर्च्छना षड्जसंभूता तन्निषादे समाप्यते ।

एवं मन्द्रनिषादाद्या रजनी मूर्च्छना मता ॥३२५॥

मध्यधैवतपर्यन्तमेवमन्या अपि क्रमात् ।

मन्द्राधराधरस्थानस्वरादारभ्य मूर्च्छनाः ॥३२६॥

मध्याधराधरस्थान-स्वरपर्यन्तमीरिताः ।

तादृचोत्तरायताद्याः स्युः पञ्च स्वनामसंश्रिताः ॥३२७॥

मध्य^७-मध्यममारभ्य तद्गान्धारस्वरावधि ।

सौवीरी मूर्च्छना प्रोक्ता मध्यमग्रामसंभवा ॥३२८॥^८

षडन्या हरिणाद्या मूर्च्छनाः क्रमतोऽत्र च ।

तदधोऽधः^९-स्थितैर्गाद्यैः पञ्चमान्तैः प्रकीर्तिताः ॥३२९॥

^१ B. ग्राम ।

^२ B. omits this line.

^३ B. omits स्थ ।

^४ cf. S. R. 1. 4. 12.

^५ A. रजन्याधाः ।

^६ A. स्यु ।

^७ B. मध्यममध्यम ।

^८ cf. S. R. 1. 4. 13-15.

^९ A तदधोऽध ।

अन्ये देशीविदस्तज्ज^१-रागनिष्पत्तिहेतुतः ।

अन्यथा मूर्च्छनाः प्राहुस्तत्प्रकारो निरूप्यते ॥३३०॥

विधायोत्तरमन्द्रान्तं यथावत्षड्जतस्ततः ।

स्थाने षड्जस्य विन्यस्य^२ न्यादींस्तदधराधरान् ॥३३१॥

षड्जादीन् ऋषभादीनां स्थानेषूध्वोर्ध्वतस्ततः ।

विन्यस्य विदधीतान्या रजन्याद्याः क्रमेण तु ॥३३२॥

एवं तु मध्यमग्रामे मध्यमस्थानसंश्रितैः ।

गाद्यैः स्युर्हुरिणाश्वाद्या माद्यैर्न्यस्तैस्तद्वध्वतः ॥३३३॥

ननु षड्जस्य तन्त्र्यां^३ चेन्निषादः^४ स्थाप्यते तदा ।

षड्जादभिन्न एवायं भवेन्नैव स्वरान्तरम् ॥३३४॥

नैवमुत्तरमन्द्रायां षड्जाद्विश्रुतिकान्तरे ।

रजन्या(न्यां) नैश्चतुर्थ्यांशः स स्यादेवं स्वरान्तरात् ॥३३५॥

भवत्येव(वा)भिधा यस्मात्^५ सम्प्रदायोऽत्र तद्विदाम् ।

ऊध्वस्वरमपेक्ष्यैव स्वरः पूर्वोऽथवाधरः ॥३३६॥

स्वरूपं लभते तस्मा^६-द्युक्तमत्राभ्यवादिदम् ।

स्वरशास्त्रविवेकज्ञः कालसेनो नराधिपः ॥३३७॥

इममाद्विद्यते पक्षं भरतादेरनादरात् ।

एवं चतुर्दशैव स्युर्ग्रामद्वयसमुद्भवाः^७ ॥३३८॥

चतुर्धा ताः पृथक् शुद्धाः काकलीसंयुताः पुनः ।

अन्तरस्वरसंयुक्ताः काकल्यन्तरसंयुताः ॥३३९॥

षट्पञ्चाशदिति स्युस्ताः काकल्यादिरथोच्यते ।

श्रुतिद्वये तु षड्जस्य निषादेन हृते सति ॥३४०॥

काकलित्वं निषादस्य कीर्त्यते स्वरवेदिभिः ।

एवं तु मध्यमस्यापि गान्धारेण श्रुतिद्वये ॥३४१॥

^१ B. तज्जा ।

^२ A. omits विन्यस्य ।

^३ A. तन्त्र्या ।

^४ A. निषाद ।

^५ A. यस्मां सप्रदायोत्र तद्विदा ।

^६ B. यस्मा ।

^७ A. समुद्भवा ।

गृहीते (५) न्तरसंज्ञत्वं गान्धारस्य निगद्यते ।

यस्यां यावतिथे स्थाने षड्जग्रामेऽत्र सो^१ भवेत् ॥३४२॥

तावतिथ्येव सा ज्ञेया मूर्च्छना गणनाविधौ ।

एवं तु मध्यमग्रामे^२ दृश्यते मध्यमस्वरः ॥३४३॥

स्थाने यावतिथे ज्ञेया तान्वतिथ्येव मूर्च्छना ।

प्रत्येकं सप्तधा भूयः षट्पञ्चाशदिमा मताः ॥३४४॥

प्रथमादिस्वरारम्भास्तद्यथात्र निरूप्यते ।

षड्जे तूत्तरमन्द्रादिमूर्च्छनास्तास्वनुक्रमात् ॥३४५॥

प्रत्येकं शेषषण्णां हि मूर्च्छनानां पृथक् स्वरैः ।

आद्यैरुपक्रमादाद्यमूर्च्छनान्त्यस्वरावधिः ॥३४६॥

वादनान्मूर्च्छनाः सप्त सप्त स्युः प्रतिमूर्च्छनम्^३ ।

अष्टाविंशतिधैवं स्यादेकैकात्र विभेदतः ॥३४७॥

एवं स्युर्मध्यमग्रामे सौवीरी मूर्च्छनाभिदा ।

प्रत्येकं मूर्च्छनास्वेतास्वन्यषण्मूर्च्छनादिमैः ॥३४८॥

स्वरैरुपक्रमान्मूलमूर्च्छनान्त्यस्वरावधि ।

मूर्च्छनाः सप्त सप्त स्युर्वादिनात्प्रतिमूर्च्छनम् ॥३४९॥

एवमेकैकिका भेदा अष्टाविंशतिधा मताः ।

एते तु मूर्च्छनाभेदाः स्युर्मूलक्रमसंज्ञिताः ॥३५०॥

एभ्यः स्युः कूटतानानां^४ मितिर्मतिमतामिह ।

ऋषभादिक्रमेष्वत्रोत्तरमन्द्रागतेषु तु ॥३५१॥

प्रयुक्तेषु न तारस्थाः षड्जाद्या उपयोगिनः ।

अत्र या मूर्च्छनाः प्राह द्वादशस्वरसंभवाः ॥३५२॥

मतङ्गस्तन्मतं नैव सुन्दरं प्रतिभाति मे ।

अत्रैव कोहलाचार्यो नन्दिकेश्वर एव च ॥३५३॥

मतङ्गमनुसृत्यैवोचतुस्तदिह वर्ण्यते ।

द्वादशस्वरसम्पन्ना ज्ञातव्या मूर्च्छना बुधैः ॥३५४॥

^१ B. सोऽभवत् ।

^२ B. मध्यमे ।

^३ A. मूर्छने ।

^४ B. तानानामिति etc.

जातिभाषादिसिद्धयर्थं तारमन्द्रादिसिद्धये ।

त्रिस्थानप्राप्तिसिद्धयर्थं द्वादशस्वरमूर्च्छना ॥३५५॥

प्रयोक्तव्यान्वया चोक्त(क्ष)षाडवो नैव सिद्ध्यति ।

त्रिस्थानप्राप्तिपर्यन्तं यावद्वागो न मूर्च्छन्ति ॥३५६॥

न ^१तावत्तच्छरीरस्य लाभः संजायते विदाम् ।

न च सप्तस्वरैरेव त्रिस्थानव्याप्तिसंभवः ॥३५७॥

अत्र प्रतिसमाधत्ते तामेन्द्रकुलनन्दनः ।

क्रमात्स्वराणामारोहावरोहौ मूर्च्छनेति यत् ॥३५८॥^२

लक्षणं तद्विहिन्येत क्रमादारोहणादृते ।

यदुक्तं जातिभाषादितारमन्द्रादिसिद्धये ॥३५९॥

द्वादशस्वरगुम्फेन मूर्च्छना स्यात्प्रयोजिका ।

नन्दयन्त्यां तदव्याप्तेस्तत्पञ्चदशसंभवात् ॥३६०॥

षाडबौडुवितास्वतिव्याप्तिर्लोप्यादिसंभवात् ।

असंभवाद्गतार्थत्वात्तारमन्द्रावधौ कृते ॥३६१॥

न तावत्क्रमतोच्चारे रक्तिः कुत्रापि जायते ।

विसंवादिसमावेशाद्रक्तिभङ्गो यतः स्मृतः ॥३६२॥

^३ईषत्स्पर्शोल्लङ्घनाद्यैः क्रमभङ्गस्य शासनात् ।

कूटतानोपयोगित्वं मुख्यमासां प्रयोजनम् ॥३६३॥

न रागजनिरेषा तच्चार्वा ^४सप्तस्वरेरिता ।

न पृथक्स्वरता तस्मादनंशत्वात्तयोः स्मृता ॥३६४॥

काकल्यन्तरयोर्योगात् नद(व)स्वरजा ततः ।

सप्तस्वरा भवेदत्र मूर्च्छना सा चतुर्विधा ॥३६५॥

पूर्णार्थं षाडवा पञ्चस्वरा साधारणा तथा ।

तिस्रोऽन्वर्था परा काकल्यन्तरस्वरसंभवा ॥३६६॥

षाडबौडुवयोस्तानस्वरूपाभिदितेति चेत् ।

मैवमारोहावरोहौ मूर्च्छनासूदितौ यथा ॥३६७॥

^१ B. तावच्छरीरस्य ।

^२ cf. S. R. 1/4/1.

^३ A. इषत् etc.

^४ A. सप्ते ।

मिलिनौ (तौ) न तथा तानेष्वेकैकस्य प्रयोगतः ।

अत्र तानत्वसंज्ञास्तीत्यवधार्य प्रधारणम् ॥३६८॥

भूमण्डलाखण्डलोऽत्र कालसेनो ^१नृपाधिपः ।

आसूपायान्तरं ख्याति स्वरशास्त्रविदग्रणीः ॥३६९॥

षड्जग्रामभवा एव मूर्च्छना मध्यमाश्रिताः ।

चित्रं मध्यभवा एव ताः स्युः षड्जगता यथा ॥३७०॥

षड्जे श्रुतिद्वयोत्कर्षादिगान्धारो धैवतीभवेत् ।

द्विश्रुत्यपचयाद्ग्रामे मध्यमे धो गतां व्रजेत् ॥३७१॥

तद्वशांनादिकाः षड्जे भजन्ते न्यादितां स्वराः ।

ना(न्याः)द्याः स्युर्मादिका मध्ये श्रुतिसाम्यात्स्वतः ^२स्वराः ॥३७२॥

एवं यावतिथी षड्जग्रामे या मूर्च्छना भवेत् ॥३७३॥

तावतिथ्येव सा मध्ये चित्रमत्राभवत्स्वयम् ।

वैणिकानामयं पन्थाः सुगमः श्रुतिशालिनाम् ॥३७४॥

कालसेनोपदेशोद्यत्सुखपर्यङ्किकाजुषाम् ।

अत्र पर्यनुयुङ्क्तेऽन्यः कश्चिदन्तरसंयुताः ॥३७५॥

कृताः स्युर्मूर्च्छनाः षाड्ज्या भिन्नरूपोपलक्षिताः ।

मध्यमग्रामगाभ्यस्तास्तथा ग्रामे तु मध्यमे ॥३७६॥

धैवतस्यापकर्षेण काकली षट्श्रुतिर्भवेत् ।

तस्माद्दोषद्वयापत्तेर्नैतत्ते घटनामियात् ॥३७७॥

अत्रापरः समाधत्ते षड्जग्रामे (५)न्तरः स्वरः ।

काकली मध्यमग्रामे न प्रयोज्यौ कदाचन ॥३७८॥

इति द्वेषणदुष्टस्य न कर्णेजपता मता ।

न परीक्षासहं ह्येतदुत्तरम् प्रतिभाति मे ॥३७९॥

प्रयुज्येते यतस्तौ हि ग्रामयोरविशेषतः ।

तथा हि मध्यमग्रामे रागे मालवकैशिके ॥३८०॥

काकल्यन्तरसंयुक्ता भाषा हर्षपुरी सदा ।

गीयते षड्जगा प्रोक्ताऽऽभीरिकापि तथाविधा ॥३८१॥

^१ B. नराधिपः ।

^२ A. साम्यत्वतः ।

तस्माद्ग्रामद्वये प्राप्तिरेतयोरविशेषतः ।

ब्रूते भरततत्त्वज्ञः कालसेनो यदुत्तरम् ॥३८२॥

तच्छि (च्छि) क्षित्वाथ भवथ प्रवीणा वेंणिका इह ।

अन्तरस्वर^१-युक्तापि मूर्च्छनोत्तरमन्द्रिका ॥३८३॥

मध्यस्थानस्थषड्जनारभ्यतेऽत्र समाप्यते ।

सौवीरी मध्यमध्येनारभ्या स तु चतुर्थकः ॥३८४॥

नित्यं षड्जादयो ह्येता ग्रामयोः^२ स्युः पृथक्-पृथक् ।

अस्मादेवं सुनिष्पन्नं यदप्यन्तरयोगतः ॥३८५॥

भवेदुत्तरमन्द्रासौ^३ सौवीरीति तथाप्यसौ ।

(न) तत्त्वयो (तो) ऽस्ति सौवीरी यतस्तारे^४ समाप्यते ॥३८६॥

अतो भिदान्यथाभेदः किमु स्यान्मूर्च्छनान्तरे ।

मूर्च्छनोत्तरमन्द्राख्या तथा चैवाभिरुद्गता ॥३८७॥

उभयीलुप्तषड्जा तु कथं स्याद्भिन्नरूपिणी ।

यदुक्तं मध्यमग्रामे प्रयुक्ते काकलीस्वरे^५ ॥३८८॥

श्रुतिद्वयापकृष्टे धे गत्वमाप्तेऽत्र काकली ।

षट्श्रुतिः^६ स्याद्विशेषज्ञ तत्रोत्तरमिदं शृणु ॥३८९॥

गान्धारोत्कर्षतो धस्यापकर्षाद्विणिकैरिह ।

एकैकस्यां मूर्च्छनायां गदितं^७ यद्विधाद्वयम् ॥३९०॥

वैचित्र्यमेव पश्यामो निदानं तत्र नेतरत् ।

मूर्च्छनोत्तरमन्द्राद्याः काकल्या सह संयुताः ॥३९१॥

सौवीर्यादिकतां^८ नैव भजन्ते तत्र कारणम् ।

गान्धारोत्कर्षतः षड्जग्रामिको मध्यमस्वरः ॥३९२॥

^१ B. संयुक्तापि ।

^२ A. omits विसर्ग ।

^३ A. omits सौ after उत्तरमन्द्रा ।

^४ A. तारे ।

^५ B. स्वरम् ।

^६ A. omits विसर्ग ।

^७ B. गदिता ।

^८ A. B. तानैव ।

द्विश्रुतिः^१ स्यात्स मध्ये तु चतुःश्रुतिरिति स्फुटम् ।

वैणिकैः काकलीयुक्तास्त्यक्त्वा (क्ता) मध्यममूर्च्छनाः ॥३९३॥

अतो लक्ष्यप्रधानत्वाद्बुष्टा^२ षट्श्रुतिता नहि ।

एताः पूर्णा मया प्रोक्ता मूर्च्छना लक्षणान्विताः^३ ॥३९४॥

एताव (इच) षट्स्वराः प्रोक्ता मुनिभिः षाड्वीकृताः ।

पञ्चस्वरास्त्वौडविताः साधारणकृताः पुनः ॥३९५॥

गनी एव श्रुतिद्वन्द्वोत्कृष्टौ साधारणौ मतौ ।

अतस्तदादिका एनास्वेवान्तर्भविमागताः ॥३९६॥

साधारण्ये तु समयोः^४ कैश्चिदाशङ्कता इमाः ।

न तत्त्व (त्त) योः कैश्चित्त्वादप्रयोगार्हतायुजे^५ ॥३९७॥

श्रुत्युत्कर्षापिकर्षाभ्यां स्वरान्यत्वं यदीरितम् ।

मूर्च्छनान्यत्वमत्र स्याद्भ्रान्त्यान्यत्वं^६ हि कारणम् ॥३९८॥

यथा येषु स्वरेषु स्यात्कस्मान्चिद्गुम्फभेदतः ।

मालवादिः कैशिकाख्यो रागस्तेषु स्वरेष्वथ ॥३९९॥

टक्कः स्याद्वासनान्यत्वे रचनाया विशेषतः ।

तस्मादत्र विशेषोऽयं न च स्वरकृतो मतः ॥४००॥

पुं प्रयत्नकृतो नैव किन्तु भावान्यताकृतः ।

ययैकस्यां स्त्रियि स्त्रीत्वाविशेषेऽपि विलोक्यते ॥४०१॥

भावान्यत्वे सुताभार्योदासीनादिविविक्तधीः ।

तथा स्याद्वासनान्यत्वे रागान्यत्वादिधीरिति ॥४०२॥

भाव एव हि सर्वत्र पुंसां वस्तुविशेषकृत् ।

एवमेतासु सिद्धासु क्रमसंज्ञा सुवक्ष्यते ॥४०३॥

कूटतानोपयोगित्वे तत्संख्या कृष्णभूभुजा ।

सप्त सप्त प्रतिग्रामं ताः स्युरेवं चतुर्दश ॥४०४॥

^१ A. omits विसर्ग ।

^२ B. adds विसर्ग ।

^३ A. omits विसर्ग ।

^४ A. omits विसर्ग ।

^५ A. युजेः B. युजैः ।

^६ B. omits अनुस्वार ।

चतुर्गुणाः कृता जाताः षट्पञ्चाशद्विमाः पुनः ।
सप्तभिर्गुणिता जाता द्वानवत्या शतत्रयम् ॥४०५॥^१

अथासां देवताः^२ प्राह कालसेनो^३ धराधिपः ।
यक्षरक्षोनारदाब्जभवनागाश्विपाशिनः ॥४०६॥

षड्जग्रामेऽनुक्रमेण देवता मूर्च्छनास्विमाः ।
ब्रह्मेन्द्रवायुगन्धर्वसिहद्रुहिणभानवः ॥४०७॥

क्रमतो मध्यमग्रामे देवता मूर्च्छनास्विमाः ।
नारदोऽन्यानि नामानि तासां पुनरभाषत ॥४०८॥

मूर्च्छनोत्तरमन्द्राद्या द्वितीया चाभिरुद्गता ।
अश्वक्रान्ताथ सौवीरी हृष्यका चोत्तरायता ॥४०९॥

रजनीति मुनीनां स्युः सप्त षड्जस्य मूर्च्छनाः ।
आप्यायनी विश्वहृता चन्द्रा हेमा कपर्दिनी ॥४१०॥

मैत्री^४ चान्द्रमती पित्र्या मध्यमे सप्त मूर्च्छनाः ॥४११॥

॥ इति मूर्च्छनाप्रकरणम् ॥

॥ तानप्रकरणम् ॥

तनोर्तेविस्तरार्थस्य तानास्तन्यन्त इत्यतः ।
अनेकधापि ते द्वेधा शुद्धकूटविभेदतः ॥
विशिष्टस्वरलोपेन षाड्बौद्धवितीकृताः ।
मूर्च्छना एव भणिताः शुद्धास्ताना महीभूता ॥४१२॥

न चैतेषां मूर्च्छनात्वमेषु यत्स्वरलोपनम् ।
नन्वेकस्मिन् स्वरे लुप्ते स्वररूप (स्वरूप) प्रच्युतिः कुतः ॥४१३॥

यदेकदेशविकृतमनन्याकारमीरितम् ।
मैवं रक्षितप्रधानत्वादस्य स्वरविलोपने ॥४१४॥

^५तानरागान्यतापत्ते रक्षितयुक्तिर्बन्धीयसी ।
तस्मात्सप्तस्वरैर्युक्ता मूर्च्छनोक्ता मनीषिभिः ॥४१५॥

^१ cf. S. R. 1. 4. 20-25 for verses 405-411 above.

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ B. नराधिपः ।

^४ A. चान्द्रामती S. R. 1. 4. 25 चान्द्रमसी ।

^५ B. ताना etc.

षट्पञ्चस्वरकास्ताना भिद्यन्ते (ऽ)तः पृथक् ततः ।
नन्वेवं मूर्च्छनाः शुद्धाः सान्तराः काकलीयुताः ॥४१६॥

तद्द्वयोपचिताश्चैव षाड्बौडुवितीकृताः ।
पृथक् चतुरसी (शी)तिः स्युरिति तद्वचनं यतः ॥४१७॥

शतत्रयं भवेयुस्ते न चैवं मुनिसम्मतम् ।
तानाश्चतुरसी (शी)तिः स्युरिति तद्वचनं यतः ॥४१८॥

विकृतस्वरलोपोऽतो नात्र विद्धि^१ (द्धि)श्चिकीर्षितः ।
प्रामाण्यान्मुनिवाक्यस्य शुद्धा एवात्र सम्मताः ॥४१९॥

ते द्विधा गदिता राज्ञा षाड्बौडुवभेदतः ।
ते पुनर्द्विविधा ज्ञेया शुद्धकूटविभेदतः ॥४२०॥

नियतानियतत्वेन क्रमस्यैषां विभिन्नधीः ।
यतस्तल्लक्ष्मशुद्धत्वे स्वराणां नियतः क्रमः ॥४२१॥

कूटत्वे तु व्युत्क्रमोऽत्र स्वराणां मूर्च्छनाजुषाम् ।
स्वरान्तरपरित्यागात् तानभेदाः सहस्रशः ॥४२२॥

संभवन्तोऽपि नान्ये (ऽ)पि भुवो भर्ता (त्रो)पवर्णिताः ।
^२यतस्त्वन्तर्भविष्यन्ति कूटतानेषु तत्त्वतः ॥४२३॥

ग्रामद्वयेऽपि तानानां षाड्बौडुवसंज्ञिनाम् ।
नष्टोद्दिष्टविधानाय तत्संख्यामभिदध्महे ॥४२४॥

तथो (यो) रथ परिज्ञानोपायं सम्यग्गुणाम्यहम् ।
षाड्बौडुवहेतूनां स्वराणां लोपनादिह ॥४२५॥

प्रागुक्तान (न्न) यतस्तानान् सर्वान्संख्याय यत्नतः ।
विनष्टमुत निर्दिष्टं तानं तद्भेदतो वदेत् ॥४२६॥

अत्रैव^३ यतियस्थानं कीदृक् प्रश्नो^४ यदीदृशः ।
तदा नष्ट इति ज्ञेयस्तानस्यादर्शनादिह ॥४२७॥

^१ B. विद्धि etc.

^२ B. यतस्तन्तर्भविष्यन्ति ।

^३ A. अत्रैव तिथ and थ. is corrected as तां. B. अत्रैवे तिथ etc. यतियस्थानं has been suggested as it would convey the meaning of 'as manieth place'.

^४ A. प्रश्नोदयदीदृशः etc ।

ईदृक् (ग) रूपोऽत्र कथितस्तान (:) प्रश्न इतीदृशे ।
स्वरमर्मविदा राज्ञोद्दिष्टरूपमितीरितम् ॥४२८॥

सप्तषष्टितमस्तानः^१ किरूप इति नोदिति ।

षड्जग्रामे षाडवानां चत्वारः सप्तका गताः ॥४२९॥

मध्यमे तु त्रयस्तेषामौडवानां त्रयः पुनः ।

षड्जे मध्ये द्वयं तेषामेवं द्वादश सप्तकाः ॥४३०॥

अत्र प्रश्ने व्यतीताः स्युः सप्तका नव तत्र च ।

दशमे सप्तके ज्ञेयो नष्टरूपविनिर्णयः ॥४३१॥

षड्जे सरिपनित्यक्ता मध्यमे सरिगोज्झिताः ।

व्यतीताः सप्तकाः सप्त^३ षाडवास्तदनन्तरम् ॥४३२॥

सपाभ्यां द्विश्रुतिभ्यां च विना षड्जे तु तद्द्वयम् ।

औडवानामतिक्रान्तमेवं तन्नवकं गतम् ॥४३३॥

दशमे सप्तके षड्जग्रामे रिपविवर्जिते ।

तानभेदोऽयमुदितः सप्तषष्टितमो मतः ॥४३४॥

पधषड्जरिसंज्ञामस्तानोऽयं कतिथो भवेत् ।

इत्युद्दिष्टे संशयानो ब्रूते (ऽ)यं ग्रामयोर्द्वयोः ॥४३५॥

विद्यते किं गतः^४ पृष्ठो मध्यमस्यो (ऽ)यमीरिते ।

मध्यमे द्विश्रुतिर्द्वौ (योऽ?) स्ति द्वादशे सप्तके ततः ॥४३६॥

तत्रत्योऽन्तिमतानोऽयमुद्दिष्ट इति वर्ण्यते ।

कीर्त्यते शुद्धतानानां संख्या द्वैग्रामिकी स्फुटा ॥४३७॥

षड्जग्रामे सप्त हीनाः क्रमात्सरिपसप्तमैः ।

अष्टाविंशतिरेवं स्युः षाडवा मध्यमे पुनः ॥४३८॥^५

वर्जिताः सरिगैः सप्त स्युस्ताना एकविंशतिः ।

एते च्चकोनपञ्चाशत् षाडवा ग्रामयोर्द्वयोः ॥४३९॥

^६अथौडवान्तयोर्वन्मि ग्रामयोरुभयोरपि ।

सपाभ्यां च^७ गनित्यां (भ्यां) च^८ रिपाभ्यामूनिताः क्रमात् ॥४४०॥

^१ A. तानं ।

^२ A. सप्तः ।

^३ cf. S. R. 1. 4. 27-29 for 432-33 above.

^४ B. मतः ।

^५ cf. S. R. 1. 4. 27-31 for verses 438-42 above.

^६ B. अथौडवात्तयोर्वन्मि ।

^७ B. घ ।

^८ रिपाभ्यां मुनिता ।

^१सप्त षड्जं ^२भवन्त्येवमेकविंशतिरौडुवाः ।

रिधौ गनी क्रमाद्विद्वत्त्वान् मध्यमेऽस्मिश्चतुर्दश ॥४४१॥

एवं द्वैग्रामिकास्ताना पञ्चविंशतिरौडुवाः ।

एवं ग्रामद्वये तानाः षाड्वौडुवित्तीकृताः ॥४४२॥

सर्वे चतुरसी (शी)तिः स्युरेवमेते परिस्फुटाः ।

स्वरलोपकृतोऽमीषां प्रस्तारो लिख्यते यथा ॥४४३॥

अष्टौ रेखा लिखित्वोर्ध्वास्तावतीस्तिर्यगा लिखेत् ।

^३तत एकोनपञ्चाशत्^४ कोष्ठकेन लिखेत् स्वरान् ॥४४४॥

मूर्च्छनाक्रमवैलोम्याः^५ शुद्धतानेष्वयं क्रमः ।

मूर्च्छनास्तज्जतानानां नामान्यपि लिखेत् क्रमात् ॥४४५॥

अत्र प्रस्तारक्रमो लिख्यते ।

षाड्वौडुवसंज्ञकस्तानक्रमो यथा ॥

इति (अथ) षड्जग्रामे षड्जविर्जाताः सप्त तानाः ॥७॥

नि	ध	प	म	ग	रि	✱	उत्तरमन्द्रा ॥ अग्निष्टोमः
ध	प	म	ग	रि	✱	नि	रजनी ॥ अत्यग्निष्टोमः
प	म	ग	रि	✱	नि	ध	उत्तरायता ॥ वाजपेयः ॥
म	ग	रि	✱	नि	ध	प	शुद्धषड्जा ॥ षोडशी ॥
ग	रि	✱	नि	ध	प	म	मत्सरीकृता ॥ पुण्डरीकः ॥
रि	✱	नि	ध	प	म	ग	अश्वक्रान्ता ॥ अश्वमेधः ॥
✱	नि	ध	प	म	ग	रि	अभिरुद्गता ॥ राजसूयः ॥

^१ B. सप्ते ।

^२ B. भवत्येवं चैक ।

^३ A. ततः ।

^४ A. omits त् ।

^५ A. omits विसर्ग ।

इति (अथ) षड्जग्रामे ऋषभवर्जिताः सप्त तानाः ॥१४॥

नि	ध	प	म	ग	✱	स	उत्तरमन्द्रा ॥ स्विष्टकृत् ॥
ध	प	म	ग	✱	स	नि	रजनी ॥ बहुसुवर्णकः ॥
प	म	ग	✱	स	नि	ध	उत्तरायता ॥ गोसवः ॥
म	ग	✱	स	नि	ध	प	शुद्धषड्जा ॥ महाव्रतः ॥
ग	✱	स	नि	ध	प	म	मत्सरीकृता ॥ विश्वजित् ॥
✱	स	नि	ध	प	म	ग	अश्वक्रान्ता ॥ ब्रह्मयज्ञः ॥
स	नि	ध	प	म	ग	✱ ^१	अभिरुद्गता ॥ प्राजापत्यः ॥

^१ B. leaves this square blank.

इति (अथ) षड्जग्रामे पंचमवर्जिताः षाडवाः सप्त तानाः ॥२१॥

नि	ध	✱	म	ग	रि	स	उत्तरमन्द्रा ॥ अश्वक्रान्तः ॥
ध	✱	म	ग	रि	स	नि	रजनी ॥ रथक्रान्तः ॥
✱	म	ग	रि	स	नि	ध	उत्तरायथा (ता) ॥ विष्णुक्रान्तः ॥
म	ग	रि	स	नि	ध	✱	शुद्धषड्जा ॥ सूर्यक्रान्तः ॥
ग	रि	स	नि	ध	✱	म	मत्सरीकृता ॥ गजक्रान्तः ॥
रि	स	नि	ध	✱	म	ग	अश्वक्रान्ता ॥ बलभृत् (बलिभित्) ॥
स	नि	ध	✱	म	ग	रि	अभिरुद्गता ॥ नागयक्षः (ज्ञः) ॥ ^१

^१ S. R. 1-4-76 नागपक्षकः ।

इति (अथ) षड्जग्रामे निषादहीनाः सप्त तानाः ॥ एवं तानाः २८ ॥

✱	ध	प	म	ग	रि	स	उत्तरमन्द्रा ॥ चातुर्मान्यः (स्यः) ॥ ^१
ध	प	म	ग	रि	स	✱	रजनी ॥ संख्या (स्था) ॥
प	म	ग	रि	स	✱	ध	उत्तरायता ^२ ॥ ^३ शास्त्रम् (शास्त्रः) ॥
म	ग	रि	स	✱	ध	प	शुद्धषड्जा ॥ श्लोक्यः (चोक्थः) ॥
ग	रि	स	✱	ध	प	म	मत्सरीकृता ॥ सौत्रामणी ॥
रि	स	✱	ध	प	म	ग	अश्वक्रान्ता ॥ चित्रा ॥
स	✱	ध	प	म	ग	रि	अभिष्टग्ता ॥ उद्भिद् ॥

^१ B. चतुर्मान्यः

^२ B. उत्तरायत्ता

^३ B. शास्त्रम् ।

इति (अथ) मध्यमग्रामे षड्जहीनाः सप्त तानाः ॥७॥

ग	रि	✱	नि	ध	प	म	सौवीरी ॥ सावित्री ॥
रि	✱	नि	ध	प	म	ग	हारिणाद्वा ॥ अर्धसावित्री ॥
✱	नि	ध	प	म	ग	रि	कलोपनता ॥ सर्वतोभद्रः ॥
नि	ध	प	म	ग	रि	✱	शुद्धमध्या ॥ आदित्यायनः ॥
ध	प	म	ग	रि	✱	नि	मार्गी ॥ गवामयनः ॥
प	म	ग	रि	✱	नि	ध	पौरवी ॥ सर्पाणामयनः ॥
म	ग	रि	✱	नि	ध	प	हृष्यका ॥ कौद्र (कौण) पायनः ॥

इति (अथ) मध्यग्रामे ऋषभवर्जिताः षाड्वाः सप्त तानाः ॥१४॥						
ग	✱	स	नि	ध	प	म
✱	स	नि	ध	प	म	ग
स	नि	ध	प	म	ग	✱
नि	ध	प	म	ग	✱	स
ध	प	म	ग	✱	स	नि
प	म	ग	✱	स	नि	ध
म	ग	✱	स	नि	ध	प

सौरवी (सौवीरी) ॥ अग्निचित्^१ ॥

हरिणाड्वा ॥ द्वादशाहः ॥

कलोपनता ॥ उपांशुः ॥

शुद्धमध्या ॥ सोमः ॥

मार्गी ॥ अश्वप्रतिग्रहः ॥

पौरवी ॥ बर्हिः ॥

हृष्यका ॥ अभ्युदयः ॥

^१ A. अग्निवित् ।

इति (अथ) मध्यमग्रामे गान्धारहीनाः षाड्वाः सप्त ताना एव ॥२१॥						
✱	रि	स	नि	ध	प	म
रि	स	नि	ध	प	म	✱
स	नि	ध	प	म	✱	रि
नि	ध	प	म	✱	रि	स
ध	प	म	✱	रि	स	नि
प	म	✱	रि	स	नि	ध
म	✱	रि	स	नि	ध	प

सौवीरी ॥ सर्वस्वदक्षिणः ॥

हरिणाड्वा ॥ वीक्षा ॥

कलोपनता ॥ सोमाख्यः ॥

शुद्धमध्या ॥ समित् ॥

मार्गी ॥ स्वाहाकारः ॥

पौरवी ॥ तनूनपा ॥

हृष्यका ॥ गोबोहनः ॥

इति (अथ) षड्जग्रामे षड्जपञ्चमहीना औडवाः^१ सप्त तानाः ॥७॥

नि	ध	✱	म	ग	रि	✱	उत्तरमन्द्रा ॥ इडा ॥
ध	✱	म	ग	रि	✱	नि	रजनी ॥ नरमेधः ॥
✱	म	ग	रि	✱	नि	ध	उत्तरायता ॥ इयेनः ॥
म	ग	रि	✱	नि	ध	✱	शुद्धषड्जा ॥ वज्रः ॥
ग	रि	✱	नि	ध	✱	म	मत्सरीकृता ॥ इषुः ॥
रि	✱	नि	ध	✱	म	ग	अश्वक्रान्ता ॥ अंगिरा ॥
✱	नि	ध	✱	म	ग	रि	अभिद्वगता ॥ कंकः ॥

^१ B. औडवाः ।

इति (अथ) षड्जग्रामे निषाद गांधार हीना औडवाः सप्त तानाः ॥७-१४॥

✱	ध	प	म	✱	रि	स	उत्तरमन्द्रा ॥ ज्योतिष्टोमः ॥
ध	प	म	✱	रि	स	✱	रजनी ॥ दशः ॥ ^१
प	म	✱	रि	स	✱	ध	उत्तरायता ॥ नान्द्याख्यः ॥ ^२
म	✱	रि	स	✱	ध	प	शुद्धषड्जा ॥ पौर्णमासः ॥
✱	रि	स	✱	ध	प	म	मत्सरीकृता ॥ अश्वप्रतिग्रहः ॥
रि	स	✱	ध	प	म	✱	अश्वक्रान्ता ॥ रात्रिः ॥
स	✱	ध	प	म	✱	रि	अभिद्वगता ॥ सौभरः ॥

^१ A. B. आदर्शः ।

^२ A. नाद्याख्यः ।

इति (अथ) षड्जग्रामे ऋषभपञ्चमहीना औडवाः^१ सप्त तानाः ॥७-२१॥

नि	ध	✱	म	ग	✱	स	उत्तरमन्द्रा ॥ सौभाग्यकृत् ॥
ध	✱	म	ग	✱	स	नि	रजनी ॥ कारीरी ॥
✱	म	ग	✱	स	नि	ध	उत्तरायता ॥ शान्तिकृत् ॥
म	ग	✱	स	नि	ध	✱	शुद्धषड्जा ॥ पुष्टिकृत् ॥
ग	✱	स	नि	ध	✱	म	मत्सरीकृता ॥ वैनतेयः ॥
✱	स	नि	ध	✱	म	ग	अश्वक्रान्ता ॥ उच्चाटनः ॥
स	नि	ध	✱	म	ग	✱	अभि द्गता ॥ वशोकरण ^२ ॥

^१ B. औडवाः

^२ B. करणाः ।

इति (अथ) मध्यमग्रामे धैवतर्षभहीना औडवाः सप्त तानाः ॥७॥

ग	✱	स	नि	✱	प	म	सौवीरी ॥ त्रैलोक्यमोहनः ॥
✱	स	नि	✱	प	म	ग	हरिणाश्वा ॥ वीरः ॥
स	नि	✱	प	म	ग	✱	कलोपनता ॥ कन्दर्पबलशातनः ॥
नि	✱	प	म	ग	✱	स	शुद्धमध्या ॥ शंखचूडः ॥
✱	प	म	ग	✱	स	नि	मार्गी ॥ गजच्छायः ॥
प	म	ग	✱	स	नि	✱	पौरवी ॥ रौद्रः ॥
म	ग	✱	स	नि	✱	प	हृष्यका ॥ विष्णुविक्रमः ॥

अथ (अथ) मध्यमग्रामे गान्धारनिषादहीना औडवाः सप्ततानाः ॥७-१४॥*

✱	रि	स	✱	ध	प	म	सौवीरी ॥ भैरवः ॥
रि	स	✱	ध	प	म	✱	हरिणाश्वा ॥ कामदः ॥
स	✱		प	म	✱	रि	कालोपनता ॥ अवभृथः ॥
	ध	प	म	✱	रि	स	शुद्धमध्या ॥ अष्टाकपालः ॥
ध	प	म	✱	रि	स	✱	मार्गी ॥ स्विष्टकृत् ॥
प	म	✱	रि	स	✱	^१ ध	पौरवी ॥ वषट्कारः ॥
म	✱	रि	स	✱	^२ ध	प	हृष्यका ॥ मोक्षदः ॥

नेर्लोपादेकरूपत्वाद्ब्रजन्यु^१-तरमन्द्रयोः ।

पस्योत्तरायताशुद्धषाड्ज्योश्च लोपने सति ॥४४६॥

लोपेऽभिरुद्गताऽश्वक्रान्तयोश्च ऋषभस्य तु ।

गलोपेन तथैक्याच्च सौवीरीहरिणाश्चयोः ॥४४७॥

हरिणाश्वाकलोपनतयो^२-ऋषभलोपने ।

शुद्धमध्या ततो मार्गीकलोपनतयोस्तथा ॥४४८॥

तानानामेकरूपत्वाद्भिन्नता स्यात्कथं तव ।

मैवमात्थ विभिन्नत्वे हेतुरत्र निशम्यताम् ॥४४९॥

नाद्यैः षड्जस्य मस्याथ गाद्यैरत्र त्वधस्तनैः ।

मूर्च्छना रजनीमुख्या हरिणाश्वादिकास्तथा ॥४५०॥

आरभ्य नैवोत्पाद्यन्ते तानाः किन्त्वत्र वर्त्मना ।

पूर्वोक्ते^३-नैव ते षड्जे स्व(स)रिगाद्यैः स्वरैरथ ॥४५१॥

मध्यमे मध्यमाद्यैश्च स्वरैरुत्पाद्य मूर्च्छना(ः) ।

ततस्तदाश्रितास्तानान् भिन्नाङ्कुर्वीत तत्त्ववित् ॥४५२॥

* B. no. 14 is not given.

^१ A. रजन्यत्तर etc.

^२ A. ऋषभलोपने ।

^३ A. पूर्वोक्तनैव ।

अथातः शुद्धतानानां नामानि ^१व्याहरामहे ।

अग्निष्टोमोऽत्यग्निष्टोमौ वाजपेयश्च षोडशी ॥४५३^२

पुण्डरीको^३-ऽश्वमेधश्च राजसूयस्तथैव च ।

इति षड्जविहीनानां तानानामभिधानता ॥४५४॥

स्विष्टकृद्बहुसुवर्णो^४ गोसवश्च महाव्रतः ।

विश्वजिद्ब्रह्मयज्ञश्च ^५प्राजापत्यस्तथैव च ^६ ॥४५५॥

इमा ऋषभहीनानां तानानामभिधानता ।

अश्वक्रान्तो रथक्रान्तो विष्णुक्रान्तस्तृतीयकः ॥४५६॥

सूर्यक्रान्तो गजक्रान्तो बलिभिन्नागयज्ञकः^७ ।

इति पञ्चमहीनानां तानानामभिधाः क्रमात् ॥४५७॥

चातुर्मास्योऽथ ^८संस्थाऽऽख्यः शस्त्रश्चोक्त्यस्तथैव च ।

सौत्रामणी^९ तथा चित्रा तथा स्यादुद्भिदाह्वयः ॥४५८॥

संज्ञा निषादहीनानां तानानां क्रमतत्स्विमाः ।

इति षड्जसमुद्भूतषाडवानामनुक्रमात् ॥४५९॥

स्वरमर्मविदा राज्ञा संज्ञाज्ञानमधी (धि)-कृता ।

अष्टाविंशतिसंख्याकाः संख्याव (वि) द्विभुना वराः ॥४६०॥

सावित्री चार्धसावित्री सर्वतोभद्रसंज्ञकः ।

आदित्यानामयनं च गवामयननामकः ॥४६१॥

^१ A. व्याहरामहे ।

^२ cf. S. R. 1. 4. 72-90 for 453-76 above.

^३ A. पुण्डरीकश्वमेधश्च ।

^४ A. स्विष्टकृद्बहुसुवर्णो. B. स्विष्टकृद्बहुसुवर्णो ।

^५ A. प्राजापत्य etc.

^६ A. B. transpose verses 455 and 456. The order has been reversed in order to accord with the author's sequence of enumeration of Tānas.

^७ In the preceding chart illustrating these 'Tānas' these two names are read in A. B. as बलभृत् and नागयज्ञ ।

^८ A. omits portion between स्य and स्तथैव च B. reads संस्थाख्य शस्त्रं श्लोक्य etc.

^९ A. सौत्रामर्णि ।

सर्पाणामयनः षष्ठः सप्तमः कौड (ण) पायनः ।

इत्यनुक्रमतः ^१षड्जहीनतानाभिधाः स्मृताः ॥४६२॥

अग्निचिद्द्वादशाहश्चोपांशुसोमाह्वयस्तथा ।

अश्वप्रतिग्रहो बर्हिस्तथाभ्युदयसंज्ञकः ॥४६३॥

ऋषभेण विहीनानां तानानामभिधा इमाः ।

सर्वस्वदक्षिणो दीक्षा सोमाख्यः समिदाह्वयः ॥४६४॥

स्वाहाकारस्तनूनपात्तथा ^२गोदोहनो मतः ।

इति गान्धारहीनानां तानानां नामसंग्रहः ॥४६५॥

इति स्युर्मध्यमग्रामे क्रमात्तरिगलोपतः ।

संज्ञाः षट्स्वरतानानामेकविंशतिसंख्यया ॥४६६॥

इडा च नरमेघश्च श्येनो वज्र इषुस्तथा ।

अङ्गिरा कङ्कु इत्येताः सपहीनाभिधाः क्रमात् ॥४६७॥

ज्योतिष्ठोमस्तथा दशो नान्द्याख्यः^३ पौर्णमासकः ।

अश्वप्रतिग्रहो रात्रिः सौभराख्यश्च सप्तमः ॥४६८॥

एता निषादगान्धारहीनानामभिधाः क्रमात् ।

सौभाग्यकृच्च कारीरी शान्तिकृत्पुष्टिकृत्तथा ॥४६९॥

वैनतेयोच्चाटनौ च वशीकरणनामकः ।

पञ्चमर्षभहीनानां तानानां क्रमतोऽभिधाः ॥४७०॥

षड्जग्रामभवा (स्)ताना एकविंशतिरौडुवाः ।

सपाभ्यां द्विश्रुतिभ्यां च रिपाभ्यामूनिताः क्रमात् ॥४७१॥

त्रैलोक्यमोहनो वीरः कन्दर्पबलशातनः ।

शङ्खचूडो गजच्छायो रौद्राख्यो विष्णुविक्रमः ॥४७२॥

क्रमाद्विधविहीनानां तानानामभिधा मता ।

भैरवः कामदाख्यश्चावभूथोऽष्टकपालकाः ॥४७३॥

स्विष्टकृच्च वषट्कारो मोक्षवः सप्तमो मतः ।

क्रमाभिषादगान्धारहीनानामभिधा इमाः ॥४७४॥

^१ A. षड्जे ।

^२ A. गोदहनो ।

^३ A. नाद्याख्याः ।

इत्येवं मध्यमग्रामे^१ निपुणं गणनावशात् ।

तानाश्चतुर्दशैव स्युरौडुवा द्विस्वरोज्जिताः ॥४७५॥

यद्यज्ञनामकस्तानो यो योऽत्र परिकीर्तितः ।

तं तं सम्यग्विदन्^२-गानात (त्त) द्यज्ञफलमश्नुते ॥४७६॥

भरतादिपराप्तानां मुनिनां वचसामिह ।

प्रामाण्यादागमत्वेन सुवचत्वादमुष्य तु ॥४७७॥

ननु यागादितः कायक्लेशवित्तादिसाध्यतः ।

यत्फलं तत्कथं तानगानमात्रेण साध्यते ॥४७८॥

तस्मादयुक्तमत्रोक्तं तत्त^३-नामकतु-द्वयम् ।

तानैरवाप्यते पुण्यमल्पहेतुसमापितैः ॥४७९॥

का गतिस्तीर्हि वाक्यानां पराप्तानां च योच्यते ।

अथ वादवदेवास्तु प्रवृत्त्युत्पादकत्वतः ॥४८०॥

उपयोगस्तदुक्तीनां नैतदत्रोपपद्यते ।

यतोऽत्र^४ कायक्लेशादि गौरवं लाघवं तथा ॥४८१॥

कारणानां क्वचिद्दृष्टं न प्रयोजकमाहृतैः^५ ।

तथाहि द्वादशाब्दादिबहुकालादिसाध्यतः ॥४८२॥

नाम्नो^६ नारायणस्योक्ता पापनिर्मुक्तिहेतुता ।

क्लेशसाध्यादियागादेरश्वमेधादिनः फलम् ॥४८३॥

वेदनं^७ वेद एवोक्तमविकल्पमबाधितम् ।

अर्थवादविभागस्य विधिशेषत्वतो बुधैः ॥४८४॥

निर्णायि^८ प्रमाणत्वं तद्वत्त्वेऽप्यविमानता ।

उन्मत्तभाषणप्राया नार्थवादा अपि क्वचित् ॥४८५॥

^१ A. मध्यमग्रामोर्नेपुणं B. मध्यमग्रामो निपुणं ।

^२ B. विदं ।

^३ B. नाम ।

^४ A. कालः ।

^५ A. omits विसर्गं ।

^६ A. नाम्ना ।

^७ A. वेदने is struck off. B. वेदन ।

^८ A. निर्णायि ।

तत्तद्विधिसमारोपे बहुशस्तत्र साधितम् ।
न चापि भिन्नहेतुत्वे फलभेदप्रकल्पना ॥४८६॥

गानस्य यजनादेशच स्वर्गसाधनतां प्रति ।
कृषिसेवादिकाद्यस्मात् फलैक्यं जीवनं प्रति ॥४८७॥

मानातिगार्थोपदेष्टुरीशो(शे)ऽपि परमाप्तता ।
तदुक्तं वाक्यजातस्य ^१त्रय्यादेर्माता ततः ॥४८८॥

प्राप्तत्वाविशेषेण भरतादिमहात्मनाम् ।
तदुक्तं वचसामस्मात् प्रमाणत्वं न हन्यते ॥४८९॥

^२दृष्टार्थोदाहृतित्वेनादृष्टार्थानां प्रमाणता ।
साधिता प्रोक्तवाक्यत्वात् कारीर्यादिनिदर्शनात् ॥४९०॥

अथवा वेदमूलत्वाद्याज्ञवल्क्यादिवाक्यवत् ।
अबाधितं प्रमाणत्वं साधितं पूर्वमेव हि ॥४९१॥

विधित्वेनापि गानस्य प्रामाण्यमुररीकृतम् ।
तस्माददो(ऽ)प्रतिद्वन्द्वं भरतादिमुनीरितम् ॥४९२॥

यद्यज्ञसंज्ञो यस्तानः स तस्य फलदायकः ।
इति शुद्धाः समुद्दिष्टाः कूटतानानथ ब्रुवे ॥४९३॥

व्युत्क्रमस्वरसंस्थानाः सर्वास्ता एव मूर्च्छनाः ।
कूटतानाभिधानाः ^३स्युरित्युक्तं पृथिवीभुजा ॥४९४॥^४

एकैकस्यां मूर्च्छनायां प्रस्तारविधिमाश्रिताः ।
व्योमवेदखभूतानि [५०४०] तानाः ^५स्युः क्रमसंयुताः ॥४९५॥

षट्पञ्चाशन्मूर्च्छनास्थाः पूर्णकूटास्तु सक्रमाः ।
एभिः संताडिता जातास्तत्संख्याः संगूणा ^६म्यहम् ॥४९६॥

खवेदाक्षिद्विनागाश्चिमिता [२८२२४०] ग्रामे द्वये भवेत् ।
अथातः षाडवादीनां सम्यक्संख्याः प्रचक्ष्महे ॥४९७॥

^१ A. त्रय्यादे etc.

^२ B. दृष्टा etc.

^३ A. omits विसर्गं ।

^४ cf. S. R. 1. 4. 33-39 for 494-506 above.

^५ A. omits विसर्गं ।

^६ A. omits र after ण ।

अन्त्यैकैकस्वरत्यागाद्भेदाः^१ षट्षट्स्वरादिकाः ।

यद्यप्येकस्वरस्यात्र न भेदोऽस्त्येककत्वतः ॥४९८॥

नष्टोद्दिष्टोपयोगित्वात्तथाऽप्यत्रोपवर्णितः ।

अकूटतानतायां तु सत्यां मूलक्रमा इह ॥४९९॥

वर्णिता राजराजेन यतस्तेषूपयोगिनः ।

खाक्षिभूधरसंख्याकास्तानाः^२[७२०] स्युः षाडवा इह ॥५००॥

व्योमदत्तधरातुल्या [१२०] संख्यौडुवितगामिनी ।

वेदाक्षिगुणितास्तानाः [२४] स्युश्चतुः^३-स्वरसंज्ञिताः ॥५०१॥

त्रिस्वरा ऋतवः[६] प्रोक्ता द्विस्वरावद्विसंख्यकौ[२] ।

विश्वम्भरामितश्चैकः[१] क्रमानामानि सप्तसु ॥५०२॥

पूर्णश्च षाडवाश्चैवौडुवो^४ वास्तु स्वरान्तरः ।

सामिको गाथिकश्चैव तथैवाचिक^५-संज्ञकः ॥५०३॥

अपूर्णश्चपि तानेषु भेदाश्चत्वार ईरिताः ।

शुद्धादिभेदसंभिन्ना^६ मूर्च्छनावत्पुरातनैः ॥५०४॥

षड्जाद्यौ सान्तरौ द्वौ च माद्यौ द्वौ काकलीयुतौ ।

पृथक् द्विधा ततोऽष्ट स्युश्चतुर्धान्ये परे दश ॥५०५॥

वसुवेदा [४८] इमे भेदाः खाक्षिपर्वत[७२०] ताडिताः ।

व्योमर्तुबाणवेदाग्निसंमिता [३४५६०] ग्रामयोर्द्वयोः ॥५०६॥

कूटताना भवन्तीह षाडवाः पाटवान्विताः ।

गान्धाराद्यौ निषादाद्यौ धंवताद्यौ^७ पृथक्-पृथक् ॥५०७॥

चतुर्धान्ये तथाष्टौ च द्वेधा मूलक्रमा इमे ।

खयुगा[४०]-गुणिताः^८ खाक्षिभूमिरौडुवसंज्ञिताः[१२०] ॥५०८॥

^१ A. adds विसर्ग ।

^२ A. omits विसर्ग ।

^३ A. omits विसर्ग ।

^४ A. omits विसर्ग ।

^५ A. omits विसर्ग ।

^६ A. षाडवश्चैवौडुवाद्वस्तु B. षाडवश्चैवौडुवाहुस्तु ।

^७ B. omits क ।

^८ B. संपन्ना ।

स्युर्व्योमखवसुर्ब्रह्मवदनैः [४८००] संमिताः स्फुटाः ।

निषादादौ चतुर्धा द्वौ द्वादशान्ये द्विधा क्रमाः ॥५०९॥

दन्ता[३२]युगाद्वि[२४]-संभिन्नास्तानास्तु समुदायतः ।

नागषण्मुखशैलाश्च[७६८]संमिताः स्युश्चतुः^१-स्वराः ॥५१०॥

मध्यमादौ च शुद्धौ द्वौ द्वादशान्ये द्विधा क्रमाः ।

रसाद्विवसंमितास्ते [२६] च ताडिता ऋतुभि[६]स्तथा ॥५११॥

रसेषुवसुधातुल्यास्तानाः^२ [१५६] स्युस्त्रिस्वरात्मिकाः ।

रिगद(ध?)न्यादयोऽष्टौ स्युर्द्विधा षडितरे पुनः ॥५१२॥

शुद्धा नेत्राद्विवसंख्याः^३ [२२] स्युस्ते जाता दलताडिताः ।

युगवेदाः^४ [४४] कूटताना द्विस्वरेषु स्मृता बधैः^५ ॥५१३॥

एकस्वरेष्वभेदत्वा(त्) स्युश्चतुर्दशसंमिताः ।

ताना मूलक्रमा एव पूर्वाचार्यैरुदाहृताः ॥५१४॥

गान्धाराद्यो निषादाद्यो द्वौ द्वौ भेदौ तथा सति ।

पूर्वोभ्योऽप्यधिका जाताश्चत्वारो विकृता इह ॥५१५॥

षड्जाद्याश्च^६ निषादाद्या धैवताद्याश्च^७ मूर्च्छनाः ।

मध्यमग्रामगास्तासां कूटा ये पञ्चमोज्जिताः ॥५१६॥

षड्जे तथाविधैस्तानैः स्वरूपैर्न पृथक्प्रमा ।

शुद्धमध्यामूर्च्छनायां शुद्धान्तरविभेदतः ॥५१७॥

चतुःस्वरो क्रमौ यौ द्वौ तयोर्मे कूटतानकाः ।

वसुवेदास्त्रिस्वरयोः[४८] शुद्धान्तरभिदायुजाः ॥५१८॥

कूटा यद्वा दश प्रोक्तास्तथा गान्धारवर्जितौ ।

द्वौ तानौ द्विस्वरे कूटावेक एकस्वरे त्वयम् ॥५१९॥

^१ A. omits विसर्गं ।

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ A. omits विसर्गं ।

^४ A. omits विसर्गं ।

^५ A. बुद्धेः ।

^६ A. षड्जाद्या च B. omits च ।

^७ A. B. धैवताद्या च ।

एवमग्निरसाः[६३] कूटाः शुद्धमध्यासमुद्भवाः ।

तानौ^१ चोत्तरमन्द्रायाः पुनरुक्ता मताः^२ सताम् ॥५२०॥

निगयोगात्क्रमा माग्यां ये चत्वार इषु[५] स्वराः ।

तद्भवाः^३ कूटताना ये खवस्वम्बुधिसंमिताः [४८०] ॥५२१॥

चतुःस्वरेषु षण्णन्दा[९६]-स्तानास्त्रिस्वरयोः पुनः ।

गहीनयोर्भानु[१२]-मिता अब्बयो[४]निसरूपयोः ॥५२२॥

क्रमे निषादरूपे द्वावेते स्यु रजनीगतैः ।

कूटतानैः समा वेदनन्दबाणस^४-संख्यकाः [५९४] ॥५२३॥

निगयोगेन पौरव्यां षट्स्वरा वेदसंमिताः ।

कूटतानाः क्रमात्तेषु खेभनागाक्षिसंमिताः [२८८०] ॥५२४॥

उक्ताः पञ्चस्वरेष्वत्र शून्यनागयुगैर्मिताः[४८०] ।

स्युश्चतुःस्वरयोर्नागयुगसंख्या[८४८] गहीनयोः ॥५२५॥

स्युर्भानव[१२]-स्त्रिस्वरयोर्निगमा धनिरूपयोः ।

एक एव स्वरेष्वेवं बाणनेत्रयुगाग्नयः[३४२५] ॥५२६॥

तानाः^५ स्युः सदृशाकारास्ते तानै त्तरायतैः ।

पञ्चात्षट्स्वरकाः कूटाः पौरव्यां ये प्रकीर्त्तिताः^६ ॥५२७॥

तानपि प्राक्प्रकटिता^७(न्) षट्स्वरेषु क्रमानपि ।

वसुवेदमितान् [४८] जट्ट्यादुक्तषट्स्वरमध्यतः ॥५२८॥

त्यक्तेषु तेषु सिद्धाः स्युः^८-द्विगुणंस्विन्दुवह्नयः [६३२] ।^९

खवेदान्[४०] पौरवीमाग्योः क्रमान्प्रागुदितानपि ॥५२९॥

^१ A. उत्तर etc.

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ A. omits विसर्गं ।

^४ A. omits स ।

^५ A. omits विसर्गं ।

^६ cf. S. R. 1. 4. 57.

^७ B. adds विसर्गं ।

^८ A. स्युः द्विगुण etc.

^९ A. B. give the above number but according to द्वि-गुण-ऋतु-इन्दु-वह्नि the number should be ३१६३२.

उक्तानप्यौडुवांल्लुपे (प्येत्) तेषु लुप्तेष्वपि स्फुटाः ।

सिद्धाः^१ स्युर्व्योमगगनगिरिपावकसंमिताः^२ [३७००] ॥५३०॥

माग्यां च पौरवी^३-शुद्धमध्ययोश्च चतुःस्वरान् ।

द्वात्रिंशदपि तांस्तानान्^४ क्रमाल्लुप्येततः स्फुटम् ॥५३१॥

तासु वेदाश्विबाणाः [५२४] स्युः सिद्धास्त्रिस्वरकूटकान् ।

क्रमान् रसाक्षिकां [२६]-ल्लुपे (प्ये) देवं स्युर्युगवेधसः^५ [१४] ॥५३२॥

तास्वेव द्विस्वरानाशाः [१०] क्रमान् दत्ताक्षिकांस्त्यजेत् ॥५३३॥

यद्यप्यमीशां (षां) तानानामकूटत्वे क्रमत्वतः ।

संभवे लो (ल्लो) पनं तावत् तथाप्युक्तं प्रसंगतः ॥५३४॥

लोपनं पौनरुक्त्या च^६ शिष्टा युगभुवः [१४] स्थिताः ।

तानराशिमथ ब्रूते राशीकृतमहायशाः ॥५३५॥

क्रमान् वृगन्वगुणकैर्मितान्पूर्वेषु [३९२] संत्यजेत् ।

युगभूम्यु [१४]-वशिष्टाः^७ स्युरेवमेव^८ स्वरेष्वथ ॥५३६॥

व्योमाग्निनन्दगिरिभूगुणैः परिमिता [३१७९३०] इह ।

मिलिताः कूटतानाः स्युः सर्व एव^९ परिस्फुटाः ॥५३७॥

अथ तेषां परिज्ञानोपायः सम्यक् (ङ्) निरूप्यते ।

ग्रामद्वयसमुत्पन्ना मूर्च्छना याश्चतुर्वश ॥५३८॥

ताः प्रत्येकं लिखेदासामन्त्यान्त्यस्वरलोपतः ।

यावदेकस्वरं भेदाः सप्त स्युः प्रतिमूर्च्छनम् ॥५३९॥

सप्तस्वरः षट्स्वरश्च ततः पञ्चस्वरस्ततः ।

चतुः^{१०}-स्वरस्त्रिस्वरश्च द्विस्वरैकस्वराविति ॥५४०॥

^१ A. omits विसर्गं ।

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ B. पौरवी भेदशुद्ध etc.

^४ A क्रमाल्लुपेततः ।

^५ A. वेधसा ।

^६ A. च्च ।

^७ A. omits विसर्गं ।

^८ A. B. स्युरेकमेव ।

^९ A. येव ।

^{१०} A. omits विसर्गं ।

एकस्वरस्तु निर्भेदोऽप्युक्तो नष्टादिसिद्धये ।

^१ एकस्वरश्चाचिकाख्यो द्विस्वरो गाथिकाभिधा (घः) ॥५४१॥

त्रिस्वरः सामिको नाम चतुर्थो यश्चतुःस्वरः ।

स ^२ स्वरान्तरतामान्यो ज्ञेयाबौडुवषाडबौ ॥५४२॥

एषां प्रास्तारिकी संख्या तत्तन्मूलक्रमेहंता^३ ।

यावती जायते मात्रापिण्डसंख्येति गम्यताम् ॥५४३॥

संख्यां प्रास्तारिकीं^४ सर्वा तथा मूलक्रमानपि ।

सर्वेषां कूटतानानां ^५ वक्ष्यामोऽग्रे पृथक्-पृथक् ॥५४४॥

एकस्वरादितानानां संख्या ^६ प्रास्तारिकी यथा ।

विज्ञायते स प्रकारः कथ्यते प्रतिमूर्च्छनम् ॥५४५॥

ऊर्ध्वमूर्ध्वं लिखेदङ्कानेकाबीन् सप्तमान्तिकान् ।

तेषु पूर्वण पूर्वण गुणितेऽङ्के परे-परे ॥५४६॥

एकस्वरादितानानां संख्या प्रास्तारिकी भवेत् ।

एतेषां स्वरविन्यास^७-प्रकारः कथ्यते स्फुटः ॥५४७॥

अष्टौ रेखा लिखे (खि) त्वोर्ध्वास्तावती^८-स्तिर्यंगा लिखेत् ।

ततः (त) एकोनपञ्चाशत् कोष्ठकाः^९ स्युस्ततः^{१०} परम् ॥५४८॥

क्रमेण कोष्ठमद्वयमभागस्थानधरादितः ।

ऋतुबाणाब्धिवृक्षक्षिचन्द्रसंख्यान्प्रमार्जयेत् [१ २ ३ ४ ५ ६] ॥५४९॥

ततोऽवशिष्टकोष्ठेषु सप्तादिषु लिखेत्स्वरान् ।

भवन्त्युत्तरमन्दायाः सप्त भेदास्ततः क्रमात् ॥५५०॥

^१ A. एकस्वरचाचिकाख्यो B. एकस्वरस्त्वाचिकाख्यो ।

^२ B. स्वरानूरता etc.

^३ B. adds विसर्गं ।

^४ A. omits अनुस्वार ।

^५ A. वक्ष्यामोऽग्रे ।

^६ A. प्रस्तारिकी ।

^७ B. adds विसर्गं ।

^८ A. स्तीर्यंगा ।

^९ A. omits विसर्गं ।

^{१०} B. omits विसर्गं ।

एवमन्यानपि लिखेत्^१ खण्डमरू^२-स्त्रयोदश ।

प्रत्येकं सप्तधा भिन्ना रजन्याद्यास्तु^३ मूर्च्छनाः ॥५५१॥

सौवीर्याद्यास्तथा सप्त प्रत्येकं तेषु कल्पयेत् ।

अन्त्यान्त्यस्वरलोपेन भेदाः^४ स्युः सप्त ते ततः ॥५५२॥

एवं द्वौ द्वौ खण्डमेरू सदृशौ भवतस्तयोः ।

एकः षड्जग्रामगोऽस्तु मध्यमग्रामगोऽपरः ॥५५३॥

एषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (१)								
५६	स	रि	ग	म	प	ध	नि	५०४०
४८	स	रि	ग	म	प	ध		७२०
४०	स	रि	ग	म	प			१२०
		३२	स	रि	ग	म		२४
			२६	स	रि	ग		६
				२२	स	रि		२
					१	स		१
इति मूलक्रमः								
उत्तरमन्द्राभेदाः								
सप्त तानाः								

^१ B. ५४० ।

^१ A. लिखेत् ।

^२ A. खण्डमेरून् स्त्रयोदश B. खण्डमेरून् त्रयोदश ।

^३ A. रजन्याद्या स्यु B. रजन्याद्याः स्यु ।

^४ A. omit# विसर्ग ।

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (२)								
५६	म	प	ध	नि	स	रि	ग	५०४०
४८	म	प	ध	नि	स	रि		७२०
४०	म	प	ध	नि	स			१२०
३२	म	प	ध	नि				२४
२६	म	प	ध					६
२२	म	प						२
१	म							१
इति मूलक्रमः सौवीरीभेदाः सप्ततानाः								

१ B. एषां ।

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (३)								
५६	नि	स	रि	ग	म	प	ध	५०४०
४८	नि	स	रि	ग	म	प		७२०
४०	नि	स	रि	ग	म			१२०
३२	नि	स	रि	ग				२४
२६	नि	स	रि					६
२२	नि	स						२
१	नि							१
इति मूलक्रमः रजनीभेदाः सप्ततानाः								

१ B. एषां ।

२ B. प ।

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (४)								
५६	ग	म	प	ध	नि	स	रि	५०४०
४८	ग	म	प	ध	नि	स		७२०
	४०	ग	म	प	ध	नि		१२०
		३२	ग	म	प	ध		२४
			२६	ग	म	प		६
				२२	ग	म		२
						१	ग	१
इति मूलक्रमः								
हरिणाश्वाभेदाः सप्ततानाः								

१ A. १ ।

एतेषां ^१ प्रास्तारिकी संख्या ॥ (५)								
५६	ध	नि	स	रि	ग	म	प	५०४०
४८	ध	नि	स	रि	ग	म		७२०
	४०	ध	नि	स	रि	ग		१२०
		३२	ध	नि	स	रि		२४
			२६	ध	नि	स		६
				२२	ध	नि		२
						१	ध	१
इति मूलक्रमः								
उत्तरायताभेदाः सप्ततानाः								

१ B. एषां ।

एतेषां ^१ प्रास्तारिकी संख्या ॥ (६)								
५६	रि	ग	म	प	घ	नि	स	५०४०
४८	रि	ग	म	प	घ	नि		७२०
४०	रि	ग	म	प	घ			१२०
	३२	रि	ग	म	प			२४
		२६	रि	ग	म			६
			२२	रि	ग			२
				१	रि			१
मूलक्रमः कलोपनताभेदाः सप्ततानाः								

B. ^१ एषां ।

^१ एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (७)								
५६	प	घ	नि	स	रि	ग	म	५०४०
४८	प	घ	नि	स	रि	ग		७२०
४०	प	घ	नि	स	रि			१२०
	३२	प	घ	नि	स			२४
		२६	प	घ	नि			६
			२२	प	घ			१
				१	२५			१
इति मूलक्रमः शुद्धपञ्चाभेदाः सप्ततानाः								

^१ B. एषां । ^२ B. स ।

१ एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (८)								
५६	स	रि	ग	म	प	ध	नि	५०४०
४८	स	रि	ग	म	प	ध		७२०
४०	स	रि	ग	म	प			१२०
३२	स	रि	ग	म				२४
२६	स	रि	ग					६
इति मूलक्रमः शुद्धमध्याभेदाः सप्ततानाः				२२	स	रि	२	
					१	स	१	

१ B. एषां ।

१ एषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (९)								
५६	म	प	ध	नि	स	रि	ग	५०४०
४८	म	प	ध	नि	स	रि		७२०
४०	म	प	ध	नि	स			१२०
३२	म	प	ध	नि				२४
२६	म	प	ध					६
इति मूलक्रमः				२२	म	प	२	
					१	म	१	
मत्सरीकृद्भेदाः सप्ततानाः ^३								

१ B. This line is omitted. २ B. इति is omitted.

३ B. सप्ततानाः is omitted.

एतेषां त्सारिकी संख्या ॥ (१०)								
५६	नि	स	रि	ग	म	प	ध	५०४०
४८	नि	स	रि	ग	म	प	१	७२०
४०	नि	स	रि	ग	म			१२०
	३२	नि	स	रि	ग			२४
		२६	नि	स	रि			६
			२२	नि	स			२
इति मूलक्रमः							१	नि १
इति मार्गीभेदाः सप्ततानाः ^२								

^१ B. म । ^२ B. सप्तता ।

^१ एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (११)								
५६	ग	म	प	ध	नि	स	रि	५०४० ^२
४८	ग	म	प	ध	नि	स		७२०
४०	ग	म	प	ध	नि			१२०
	३२	ग	म	प	ध			२४
		२६	ग	म	प			६
			२२	ग	म			२
इति मूलक्रमः							१	ग १
अश्वक्रान्ताभे १: सप्ततानाः								

^१ B. एषां । ^२ B. भेदास्सप्ततानाः ।

एतेषां ^१ प्रास्तारिकी संख्या ॥ (१२)								
५६	ध	नि	स	रि	ग	म	प	५०४०
४८	ध	नि	स	रि	ग	म		७२०
४०	ध	नि	स	रि	ग			१२०
३२	ध	नि	स	रि				२४
२६	ध	नि	स					६
२२	ध	नि						२
इति मूलक्रमः							१	ध १
पीरवीभेदाः सप्ततानाः ^२								

^१ B. एषां ।^२ B. भेदास्सप्ततानाः ।

एतेषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (१३)								
५६	रि	ग	म	प	ध	नि	स	५०४०
४८	रि	ग	म	प	ध	नि		७२०
४०	ग	म	प	ध	नि			१२०
३२	म	प	ध	नि				२४
२६	प	ध	नि					६
२२	प	ध						२
इति मूलक्रमः							१	प १
इति अभिवृद्धताभेदाः सप्ततानाः ^२								

^१ B. ६ ।^२ सप्ततानाः is omitted.

१ एषां प्रास्तारिकी संख्या ॥ (१४)								
५६	प	ध	नि	स	रि	ग	म	५०४० ^२
४८	प	ध	नि	स	रि	ग		७२०
४०	प	ध	नि	स	रि			१२०
३२	प	ध	नि	स				२४
२६	प	ध	नि					६
२२	प	ध						२
० इति मूलक्रमः					१	प	१	
हृष्यकाभेदाः सप्ततानाः								

एवं चतुर्दशैते स्युर्मेरवो मूर्च्छनाः (:) क्रमात् ।

एषां प्रास्तारिकी संख्यां लिखेद (इ) क्षिणतः क्रमात् ॥५५४॥

वामभागे क्रमानेषां तानानां विलिखेत् सुधीः ।

एषु व्यक्तं प्रकाशन्ते भेदा वस्वङ्कसंमिताः ॥५५५॥

शुद्धाश्च^३ काकली चैव सान्तरस्तद्व्यान्वितः ।

भेदाः स्युरिति चत्वारो यस्मिन् भेदे निगौ स्थितौ ॥५५६॥

यत्रार(न)योरन्यतरो द्विश्रुतिविद्यते स तु ।

द्विभेदो यत्र नेमौ स्तः (स)शुद्ध इति कथ्यते ॥५५७॥

एतैर्भेदैः क्रमानेषां जानीयान्निपुणः पुमान् ।

यथा तरङ्गा जलधौ ह्लासवृद्धिसमन्विताः ॥५५८॥

तथा रागसमुद्रेऽस्मिन्तरङ्गा इव तानकाः ।

अत्र सप्तस्वरा ये स्युस्ते पूर्णाः कीर्तिता मया ॥५५९॥

षट्स्वराद्यास्तु षड्भेदानपूर्णान् जगदुर्बुधाः ।

चतुर्दशसु ये भेदा मूर्च्छनासु चतुर्दश ॥५६०॥

तिर्यक्स्था पङ्क्तिविन्यासाद्विलिखेत्कोष्ठसप्तकम् ।

तत्राद्ये विलिखेदेकं शेषकोष्ठेषु षट्सु च ॥५६१॥

^१ B. एषां ।

^२ B. ५४० ।

^३ शुद्धा सकाकली is better.

पूर्वसंख्यगुणान् न्यस्येदङ्कानेषु यथाक्रमम् ।

एकस्वरादितानानां संख्या स्यात्प्रतिमूर्च्छनम् ॥५६२॥

इति संख्या

१	२	६	२४	१२०	७२०	५०४०

स्वरान्य (ष्य)स्य क्रमात्पूर्वं स्थापनीयस्ततः स्वरः ।

पूर्वः पूर्वः पराधस्तादुपरिष्ठात्स चेत् स्वरः ॥५६३॥

पूर्वपङ्क्तौ तदा तस्य पूर्वः स्थाप्यः प्रयत्नतः ।

तत्पुरस्तात्स्वराः स्थाप्या यथोपरि तथापरे ॥५६४॥

अवशिष्टान् स्वरान् मूलक्रममाश्रु (श्चि)त्य पृष्ठतः ।

स्थापयेदिति भूभर्त्रा प्रस्तारः (ः) प्रकटीकृतः ॥५६५॥

उपरिष्ठात् समारभ्य सप्ताद्येकान्तकोष्ठकम् ।

एकैकस्य परित्यागादष्टाविंशतिसंख्यया ॥५६६॥

स १

इति प्रस्तारः	स रि	२
	रि स	

स रि ग
रि स ग
स ग रि
ग स रि
रि ग स
ग रि स

स रि ग म प^१

रि स ग म प
स ग रि म प
ग स रि म प
रि ग स म प
ग रि स म प
स रि म ग प
रि स म ग प
स म रि ग प
म स रि ग प
रि म स ग प
म रि स ग प

^१ B. omits this portion of the right side and that seems to be proper because the permutations of four notes are given next and permutations of five notes (a portion whereof is given here) should not precede those of four notes. Anyway this portion has been completed here by adding the permutations given within brackets upto 24 permutations ending with प. Really speaking 120 permutation should have been given but 'A' ends with स (ग) मरिप after giving some confused permutations as म स रि प, रि म स प and स रि म स प म ।

स (ग) म रि प
(ग स म रि प
स म ग रि प
म स ग रि प
ग म स रि प
म ग स रि प

रि ग म स प
ग रि म स प
रि म ग स प
म रि ग स प
ग म रि स प
म ग रि स प)

॥ ४ ॥

स रि ग म	१
रि स ग म	२
स ग रि म	३
ग स रि म	४
रि ग स म	५
ग रि स म	६
स रि म ग	७
रि स म ग	८
स म रि ग	९
म स रि ग	१०
रि म स ग	११
म रि स ग	१२

स ग म रि	१३
ग स म रि	१४
स म ग रि	१५
म स ग रि	१६
ग म स रि	१७
म ग स रि	१८
रि ग म स	१९
ग रि म स	२०
रि म ग स	२१
म रि ग स	२२
ग म रि स	२३
म ग रि स	२४

॥ २४ ॥

११	०	०	०	०	०	०
	१	२	६	२४	१२०	७२०
		४	१२	४८	२४०	१४४०
			१८	७२	३६०	२१६०
				९६	४८०	२८८०
					६००	३६००
						४३२०

१ A. wrongly gives zero in this square.

इष्टतानस्वरमितकोष्ठकैरुत संयुतम् ।

त्रिकोणाकारमालिख्य तस्मिन्नुपरितो लिखेत् ॥५६७॥

अष्टपङ्क्तावाद्यकोष्ठ ^१एकमङ्कं परेषु खम् ।

द्वितीयपङ्क्त्यादिकोष्ठे तथैकं शेषपञ्चसु ॥५६८॥

तत्स्वस्वपूर्वकोष्ठाङ्कं कोष्ठसंख्यागुणीकृतम् ।

क्रमेण विलिखेत् तत्तदग्रिमाग्रिमकोष्ठके ॥५६९॥

सिद्धायां तत्र तत्स्थाङ्कं तमेव विलिखेदधः ।

कोष्ठसंख्यागुणं यावद-^२धरैकैककोष्ठकम् ॥५७०॥

खण्डमेरुरयं तत्र नष्टोद्दिष्टे विलोकयेत् ।

अत्रोर्ध्वपङ्क्तिकोष्ठेषु सप्तसु क्रमतः सुधीः ॥५७१॥

न्यस्येच्चिह्नकरं^३ किंचिद्^४ द्रव्यं मुक्ताफलादिकम् ।

अन्यपङ्क्तित्थकोष्ठाङ्क्यन्मौलैकाङ्कसंयुतैः ॥५७२॥

नष्टसंख्या भवेत्तेषु फलान्याकृष्य तान्यथ ।

निवेशयेत्तदाकृष्टिर्भवेदन्त्यादितः क्रमात् ॥५७३॥

^५मूलाङ्कावधिरेतस्यामघो यावत्तिथे पदे^६ ।

फलं तावत्तिथो ज्ञेयः स्वरो मूलक्रमान्तिमान् (मः?) ॥५७४॥

नष्टतानान्तिमस्तस्मिन् स्वरे त्यक्ते क्रमे भवेत् ।

यावत्पूतिं व्रजेत्तानस्तावदेष विधिः^७ स्मृतः ॥

इति नष्टस्य विज्ञेयमुत्तरं रूपनिर्णयात् ॥५७५॥

॥ इति नष्टम् ॥

मूलक्रमान्त्यस्वरतो भवेद्यावत्तिथः^८ स्वरः ।

उद्दिष्टस्यान्तिमस्तावत्तिथेऽधस्तात्फलं पदे ॥५७६॥

क्षिपेत्तच्च्वालये (त्) तत्रान्तिमाल्लब्धं पुनस्त्यजेत् ।

स्वरं मूलक्रमे^९ यावन्मौलैकाङ्कमयं विधिः ॥५७७॥

^१ B. एव मङ्कं ।

^२ A. धरैक etc.

^३ A. omits अनुस्वार ।

^४ A. omits द् ।

^५ A. मूलकावधि ।

^६ B. पदम् ।

^७ A. omits विसर्गं ।

^८ A. तिथेः ।

^९ B. क्रमो ।

फलाक्रान्ताङ्कयोगेन मेयोद्दिष्टविधिर्बुधैः ।

इत्यन्तरं समुद्दिष्टमुद्दिष्टस्य महीभृता ॥५७८॥

अत्र ^१पङ्क्तिषु सर्वासु सप्तस्वाद्याद्यकोष्ठके ।

येऽङ्काः स्युस्ते द्वितीयस्यां पङ्क्तौ स्वस्वाद्यकोष्ठगैः ॥५७९॥

अङ्कैः संयोजिताः सन्तः ^२संमत्के (सम्यक्त्वे) नैव पण्डितैः ।

तानानामार्चिकादीनां संख्याङ्काः ^३स्युः क्रमादिह ॥५८०॥

आर्चिकादिकसर्वाङ्कयोगान्मौलाङ्कसंयुतान् ।

पूर्णाणिमिह तानानां संख्या संजायते स्फुटा ॥५८१॥

सा च व्योमयुगाकाशमहाभूतमिता मता ।

कालसेनमहीनाथदर्शितोपायतः स्फुटा ॥५८२॥

अत्र प्रकारान्तरतो नष्टोद्दिष्टविधिं वशी ।

^४दर्शयत्यकृतप्रज्ञप्रबोधाधानहेतवे ॥५८३॥

स्वस्वपूर्वस्य तानस्य संख्ययाग्रिमतानके ।

^५भागैर्नष्टविधौ हायस्तत्र चेयं स्थितिर्विदाम् ॥५८४॥

यत्र निःशेषतो याति भाज्यस्तत्र त्वयं विधिः ।

न कार्यो याति वा येषां स्वराणां भाग ईप्सितः ॥५८५॥

स्वरो न लभ्यते तत्र लभ्यते भागवर्जिते ।

अत्रोदा-^६ह्रियते किञ्चिद् बाल-^७व्युत्पत्तिहेतवे ॥५८६॥

सप्तस्वराणां प्रस्तारे रूपं खाक्षिनगैर्मितम् ।

नष्टं तत्कीदृशं ब्रूहि यदि त्वं वेत्सि तत्त्वतः ॥५८७॥

स्थिते मूलक्रमे सादौ भागे खाक्षिनगैः सति ।

न निःशेषो व्रजेद्भाग इति लब्धो निषादवान् ॥५८८॥

^८अवशिष्टे षट्स्वरेऽत्र क्रमे खाक्षीन्दुभाजके ।

क्रमाद्वपमगान्धारर्षभाणां भागसंभवान् (त्) ॥५८९॥

^१ A. पङ्क्तिषु ।

^२ B. समक्तेनैव ।

^३ B. संख्याकाः ।

^४ B. दर्शयत्यकृतप्रज्ञ ।

^५ A. भागी नष्ट etc. ।

^६ A. ह्रियते ।

^७ A. व्युत्पत्ति ।

^८ A. तत्रतः ।

^९ B. व्यवशिष्टे ।

न भागो लभ्यते षड्भ्यो भागो नाशेष इत्यतः^१ ।

अतोऽवशिष्यते पञ्चस्वरक्रम इह क्रमात् ॥५९०॥

भाजका वेदपक्षाः स्युस्तत्र भागस्य संभवान् (त्) ।

क्रमाद्धपमगा नैव लभ्यन्ते पूर्ववर्त्मना ॥५९१॥

भाज्यो निःशेषितव्योऽत्र नेति रिर्लभ्यते स्वरः ।

चतुःस्वरक्रमे चाथ रसंभज्येऽवशेषिते ॥५९२॥

प्राप्यन्ते धपमा नैव गान्धारो लभ्यते यतः ।

पूर्ववन्नैव निःशेषो भागोऽथ त्रिस्वरः क्रमः ॥५९३॥

षट्संख्यो भाजकस्तस्य द्विकाङ्को भागकर्मतः ।

चत्वारो धपयोर्याता द्विकमात्रावशिष्यते ॥५९४॥

न निःशेषादिविधिनोपलब्धो मध्यमः स्वरः ।

द्विसंख्यो द्विस्वरश्चाथ क्रमः क्रमविधिं श्रितः ॥५९५॥

तत्र भूभाजिते याते चैके धस्य तु पञ्चमः ।

प्राप्तश्चैके न संप्राप्तो धैवतः सप्तमः स्वरः ॥५९६॥

एवं धपमगान्धाररिसनीतिपवं स्थितम् ।

नष्टरूपमयोद्विष्टं विज्ञेयं तत्त्वतो बुधैः ॥५९७॥

नष्टरूपस्वरप्राप्तिनिदानादङ्कुराशितः ।

यैर्यैरङ्कैः स्वरो यो यो लभ्यतेऽत्र यथाविधिः ॥५९८॥

तेषां योगादिहादेश्यमुद्विष्टोत्तरमत्र तु ।

इति तानप्रकरणमीरितं पृथिवीभुजा ॥५९९॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीत-
^२मीमांसायां संगीतरत्नकोशे स्वरगतोल्लासे स्थानादिपरीक्षणं प्रथमम् ।

^१ A. इत्युतः ।

^२ A. मिमांसायां ।

साधारणं नाम द्वितीयं परीक्षणम्

साधारणीकृताशेषभूभुजा पृथ्वीभुजा ।

साधारणसमुद्देशः क्रियते निर्विकल्पवान् ॥१॥

वसन्तशीतयोरन्तर्यथोभयगुणाश्रयः ।

कालस्तथा भवेद्गीतं पूर्वापरगुणाश्रयान्(त्) ॥२॥

साधारणं भवेत्तच्च द्विप्रकारतया द्विधा ।

स्वरसंयोगतो जातिसंयोगात्तत्पुनर्मतम्^१ ॥३॥

चतुर्द्धाद्यं तु निसगमध्यमाश्रयतो भवेत् ।

श्रुतिद्वयस्य ग्रहणान्निसयोः स्वरयोरिह ॥४॥

काकलीसाधारणं स्यात्, षड्जसाधारणं पुनः ।

निषादऋषभाभ्यां च षड्जाद्यन्तश्रुतिद्वये^२ ॥५॥

परिगृहीते भवति, तथान्तरविशेषितम् ।

साधारणं तु गमयोः श्रुतियुग्मपरिग्रहात् ॥६॥

मध्यमाद्यन्त(गं)^३ यत्र श्रुतियुग्मं म(ग)पौ स्वरौ ।

गृहीतस्तत्र विज्ञेयं मध्यसाधारणं बुधैः ॥७॥

यदत्र मध्यमस्योक्तं बुधैः^४ साधारणं स्फुटम् ।

मध्यमग्राम^५ एव स्यात्तदिति प्राज्ञसंमतम् ॥८॥

स्वस्थानाद्यश्च्युतः स्वीयस्थानमप्राप्तवान् स्वरः ।

साधारणं तु तद्भावो भावः (?) प्राधान्यतः स्मृतम् ॥९॥

अत्र साधारणं केचिद्वदन्ति स्वरकोविदाः ।

षड्जगं मध्यमं(गं) चापि केशाग्रवदणुत्वतः ॥१०॥

कैशिकं नाम तद्गाता कश्चिद्गायति वा न वा ।

साधारणं तु षड्जस्य ति(नि)रिभ्यामुपजीवनात् ॥११॥

^१ cf. S. R. 1. 5. 1—10 for 3—24 above.

^२ B. द्वयम् ।

^३ B. मध्यमाद्यन्तः संश्रुत्य ।

^४ B. बुधाः ।

^५ B. omits ग्राम ।

साधारण्यं मध्यमस्य गपाभ्यामुपजीवनात् ।
इतोऽत्र^१ द्विविधं षड्जमध्यमाभ्यां विशेषणात् ॥१२॥

ग्रामसाधारणं केचिदवादिषुरतद्विदः ।

ग्रामेऽपि मध्यमे, नूनं चतुःश्रुतिसमाश्रयात् ॥१३॥

पञ्चमे षड्जतामास्ते (प्ते), षड्जग्रामिकलक्षणे ।

चतुःश्रुतिकतामास्ते (प्ते) धैवते, मध्यमाभिधाम् ॥१४॥

षड्जे गते, भवेत्लक्ष्म षड्जग्रामस्य यत्र तु ।

एक^२-प्रयोगे दृश्यते ग्रामौ साधारणत्वतः ॥१५॥

तुल्यक्षयतया तत्र ग्रामसाधारणं मतम् ।

श्रितौ विकारे (ऽ)^३नांशत्वमल्पत्वं वा गनी स्वरो ॥१६॥

प्रयुज्येते यथा काकल्यन्तरत्वे तथोच्यते ।

उच्चार्य प्रथमं षड्जं काकलीधैवतौ वदेत् ॥१७॥

यद्वा षड्जं समुच्चार्य ततः काकलिनं वदेत् ।

पुनः षड्जं प्रोच्चरेच्च प्रयोगक्रममाश्रितः ॥१८॥^४

धकाकल्योरन्यतमं 'प्रोच्चरेत् स्वरतत्त्ववित्' ।

उच्चार्य मध्यमं पूर्वं प्रयुञ्जीतान्तरर्षभौ ॥१९॥

यद्वा मध्यममुच्चार्य प्रयुञ्जीतान्तरस्वरम् ।

ततश्च मध्यमो ग्राह्यस्तत्परान्यतमोऽपि च ॥२०॥

अत्रेषदर्थे काशब्दः कले^५-रविकलः स्मृतः ।

एतौ धर्मौ यत्र शब्दे विद्येते काकलीति सः ॥२१॥

अत्र साधारणं षाड्जं षड्जग्रामे तु^६ संभुवि ।

साधारणं मध्यमस्य मध्यमग्राम एव हि ॥२२॥

षड्जग्रामे काकली हि विद्यते नान्तरः स्वरः ।

स चेदत्रापते(त्)र्ताहि काकलीस्वरसंश्रयात् ॥२३॥

^१ A. B. इतोत ।

^२ B. एकं ।

^३ A. नांशत्वम् ।

^४ A. repeats this verse and counts it as two verses; this excess of one number continues till the end of the परीक्षण ।

^५ B. कल ।

^६ B. नु ।

अन्तरो मध्य (म) ग्रामे नित्यमेवावतिष्ठते ।

तत्र चेत् काकली क्वापि दृश्यते सान्तराश्रयात् ॥२४॥

अत औडुवकृत् षड्जग्रामे काकलवान् स्वरः ।

प्रयुक्ते षाडवं नैव कालजिद्भूपसंमतात् ॥२५॥

मध्यमे त्वौडुवाशंसी काकली नैव कर्हिचित् ।

तनोति षट्स्वरं गीतमिति गीतविदो विदुः ॥२६॥

एवं कांकल्यन्तरौ द्वौ षड्जग्रामे यदा तदा ।

षड्जसाधारणं प्रोक्तं भरतज्ञेन भूभुजा ॥२७॥

तथैवान्तरकाकल्यौ ^१ मध्यमगतौ यदि ।

तदा मध्यमपूर्वं 'स्यात् साधारणमिह' स्फुटम् ॥२८॥

यत्कैश्चिदेते संभोक्ते कैशिके सूक्ष्मदृष्टिभिः ।

साधारणेन तद्राजराजसंमतिमर्हति ॥२९॥

यतोऽभिनवगुप्तोक्तिरहस्यज्ञः क्षमाधिपः ।

अन्यथैतद्वचोऽगुम्फयुक्तिव्याकरणं व्यधात् ॥३०॥

कैशिकीषड्जकैशिक्यौ यतस्तत्त्वज्ञसंमते ।

ये ते कैशिकमाश्रित्य प्रवृत्तेऽत्र निशम्यताम् ॥३१॥

अल्पप्रयोगता योक्तान्तरकाकलिनोरिह ।

सान्यथा ^१सूत्रयोरत्र बहुत्वस्योररीकृते ॥३२॥

इति चेदुच्यते विद्वन् ते एव तु तथाविधे ।

तत्र वास्तु तयोर्नाम बहुत्वं कांक्षतस्तु मे ॥३३॥

मैवं लोपविधेरत्र निरर्थत्वप्रसंगतः ।

उत्तरोत्तरदोषाणां प्रसंगादस्यतां मुखम् ॥३४॥

क्षेत्रराजमतादेतत् स्वरसाधारणं स्फुटम् ।

कालसेनेन विभुना विवृतं तत्त्वविन्मुदे ॥३५॥

जातिसाधारणमथो यथोद्देशं प्रतन्यते ।

एकांशोपचितास्वेकग्रामजाषु ^२ (सु) च जातिषु ॥३६॥

यद्गानं समतामाप्तं जातिसाधारणं तु तत् ।

दन्तिलाद्याः पुनरिदं रागानेव प्रचक्षते ॥३७॥

^१ B. भूत् ।

^२ B. जेषु ।

भिन्नग्रामभवास्वेतत्केषांचन मते मतम् ।

एकांशतादिवशतो^१ न तत्सुज्ञजनप्रियम् ॥३८॥

यत्र श्रुतिसमुत्कर्षात् स्वरोऽन्यस्वरदेशगः ।

विलुप्त इव तत्त्वज्ञैर्गीयते तत्र केन च ॥३९॥

श्रुतिसाधारणं नाम वदं(स्) तत्रोच्यते त्विदम् ।

धैवतर्षभयोश्चैवात्र गान्धारनिषादयोः ॥४०॥

सांकर्ये सन्निकर्षेण स्वरव्यक्तेरभावतः ।

पारिशिष्येण निगयोः स्थितौ तत्र तयोः पुनः ॥४१॥

श्रुतिद्वयोत्कर्षवशात् काकल्यन्तरता स्थिता ।

उत्कृष्येत यदैकान्तु श्रुतिं तत्कैशिकं भवेत् ॥४२॥

एकश्रुतिसमुत्कर्षात् षड्जमध्यमपञ्चमाः ।

पञ्चश्रुतिकतायोगान्न ते रक्तिप्रदा मताः ॥४३॥

श्रुतिसाधारणं तस्माद्यदुक्तं षण्मुखादिभिः ।

काकल्यन्तरयोश्चैव कैशिकाच्च न तत् पृथक् ॥४४॥

षड्जमध्यमयोश्चैवमपि त्रिश्रुतियोगतः ।

एतद्भिन्नं कुतो न स्यादिति चेदुच्यते त्वया ॥४५॥

प्रज्ञोत्कर्षवशादेवं श्रुत्युत्कर्षविधानवित् ।

भवान् केन निवार्येत गान्धर्वस्यापकर्षकृत् ॥४६॥

पण्डितं मन्यमानैश्च कैश्चिदत्रोपवर्णितम् ।

तान-^२साधारणं तत्र युक्तिलेशो न विद्यते ॥४७॥

षाडबौडुवयोर्हेतुभूता एता निगाः^३ स्वराः ।

लोप्यतामात्रतस्तेषां विशेषानाश्रयादिह ॥४८॥

अन्तर्भावो^४ ह्यभिमतो न पृथक्त्वदतः स्मृतम् ।

इति साधारणं नाम सविशेषं निरूपितम् ॥४९॥

असाधारणकर्त्रेदमाश्रितानां महीभुजा ।

केचिदन्ये वदन्त्यत्र द्विस्वरान्तरितौ स्वरौ ॥५०॥

^१ B. वसतो ।

^२ A. साधारणे ।

^३ B. नगाः ।

^४ B. भावा ।

विवादिनौ तन्मते स्यात्समयोस्तु विवादिता ।
तथा हि पंचमैऽशत्वमापन्ने बहुधा तथा ॥५१॥

तस्य सन्यासविन्यासयोग्यताऽपि न युज्यते ।
समश्रुतिकता येन हेतुः संवाद ईरिता ॥५२॥

षड्जग्रामे न संवाद(स्)तन्मते सपयोर्भवेत् ।
सा वै तयोः सुप्रसिद्धा दृश्यते तद्विदां वरैः ॥५३॥

अत्र प्रतिसमाधानमीर्यते^१ पृथ्वीभुजा ।
नाभेरुर्ध्वं चरन् वायुः स्पृशन् स्थानचतुष्टयम् ॥५४॥

चतुःश्रुतीर्जनयति समवा(ः) षड्जपंचमौ ।
ननु यस्यां स्वरोत्पत्तिः श्रुतौ संताडिते तथा ॥५५॥
स्वरे(ऽ)न्यश्रुतिसंघाता स्वरोत्पत्तिः(ः) प्रदृश्यते ।
रक्तिहानिकरत्वेन न स्थानं स्पृशति^२ क्वचित् ॥५६॥

किं च वायुः शरीरान्तःश्रुतिस्थानानि संस्पृशन् ।
क्रमेण हि प्रतिस्थानं स्वरानुत्पादयन् स्वतः ॥५७॥

अन्त्य^३-स्वरस्य संस्थाने स्वस्वाप्तः श्रुतिसंज्ञकः ।
स चाल्पश्रुतिसंभूतः स्वरोऽल्प(ः) स्यात्तथा बहुः ॥५८॥

बहुश्रुतिसमारब्धो नैवं हि घटनामियात् ।
यतः स्वरस्य बहुताल्पता वा क्वापि दृश्यते ॥५९॥

स्वकारणश्रुतीयत्ताहेतुका नहि कोविदैः ।
किंतु प्रयत्नातिशयजनिता मा प्रतीयते ॥६०॥

तथा हि शिखिना जातः षड्जः कुंजरसंभवम् ।
निषादं द्विश्रुतिमपि नात्त्ये(त्ये)ति स्वमहत्तया^४ ॥६१॥

तर्ह्यस्तु श्रुतिबाहुल्यं स्वराणां रक्तिकारणम् ।
नासमश्रुतिकत्वेऽत्र कल्प्यमानेऽस्ति कारणम् ॥६२॥

तद्व्य(द्वि ?)-वादिकसंसिद्धये प्रागेव भणितं मया ।
अन्तरालश्रुतिस्थानान् यथा वायु(ः) स्पृशन्निव ॥६३॥

^१ B. पृथिवीभुजा ।

^२ A. B. पृशते

^३ A. अन्त्ये ।

^४ A. महत्तया ।

तेषु स्वतां न जनयन्स्वरं जनयतीति चेत् ।
नैतत्, कारणताबाह्यतत्स्पर्शः कथ्यते कथम् ॥६४॥

अत्र वायुरन्तरालश्रुतिस्थाने बहन्नपि ।
स्पृशन् विनाभि^१-घातेनान्त्यश्रुतौ जनयेत् स्वरम् ॥६४॥

अन्तरालश्रुतिस्पर्शा(ज्)जायते यो ध्वनिः कियान् ।
सोऽति-^२सूक्ष्मत्वतो योगिगम्यः प्रागेव कीर्तितः ॥६६॥

एवं यस्मिन्स्वरे^३ यावच्छ्रुतिस्थानं प्रकीर्तितम् ।
तावच्छ्रुतिक एवायं स्वरः संपद्यते ध्रुवम् ॥६७॥

चतुःश्रुतिस्त्रिश्रुतिश्च द्विश्रुतिश्च क्रमात् स्वराः ।
षड्जश्च ऋषभश्चैव गांधारश्चेति ते त्रयः ॥६८॥

अत्र वेदश्रुतेः सम्य(ग्)वादिनो द्विश्रुतिर्भवेत् ।
विवादी गस्त्रिश्रुती रिरनि(नु)वादी तु मध्यगः ॥६९॥

एकश्रुत्येव च कथं षड्जगान्धारकौ स्वरी ।
विलक्षणौ वादिनश्च स्वरस्पर्षभ^४-संज्ञिनः ॥७०॥

विवादी द्विश्रुतिश्चैकोऽनुवाद्यन्यश्चतुःश्रुतिः ।
कथं च वादिनो गस्य^५ सरी अप्यनुवादिनौ ॥७१॥

सत्यमेतद्यतो लोके हीनं नैवं गुणाधिक(ः) ।
विवदेत्तं च विवदन्त्यन्यस्योत्कर्षहेतवे ॥७२॥

जनश्रुतिकतायां तु सत्यां षड्जस्य रिस्वरः ।
उभयोर्मध्यवर्तित्वादनुवाद्येव संमतः ॥७३॥

लोकेऽपि मध्यवर्ती स्यादुभयोरनुवादवान् ।
कालसेनमहीन्द्रेण लोकवृत्तानुसारतः ॥७४॥

वाद्यादिसंज्ञा लोकानुसारिण्यः संप्रवर्त्तिताः ।
एवमुक्ततया ख्याताः सरिगा एव ते स्वराः ॥७५॥

१ B. भिद्यते ।

२ B. सूक्ष्मत्वता ।

३ A. यावत् श्रुतिस्थानं B. यावन् श्रुतिस्थानं ।

४ A. स्वरस्पर्षभ etc.

५ A. B. गम्यस्य ।

स(प)धनित्वेन तेषां हि मध्यमो(ऽ)वधिमाश्रितः ।
यदभाणि स्वरस्थानश्रुतेरन्तर^१-गोचराः ॥७६॥

अस्पृशन्नेव जनयेत् स्वरं वायुः श्रुतीरिह ।
तदचारु यतो दारुवीणायां सारणाविधौ ॥७७॥

प्रवृत्तानु(तु ?)लङ्कारप्रयोगेऽध्यक्षगोचरः ।
अन्तरालश्रुतिस्थानस्पर्शः संजायते स्फुटः ॥७८॥

स तु प्रथममञ्जर्याः श्रीरागछाययापि च ।
कामोदाभीरिकयोश्च छायया दृश्यते बुधैः ॥७९॥

अत्रोदाह्री(हि)यते श्रीमान् मातृगुप्तवचो यथा ।
गीयमाने स्वरे श्रोतुः स्वसंवेद्यो(ऽ)णुशः क्रमः ॥८०॥

श्रूयमाणः पुनर्नाद एक एवान्यरञ्जकः ।
संप्रदायविदा नातः परं श्रुत्यप-^२कर्षणम् ॥८१॥

अलंकारकृताभ्यासैः शरीरेऽपि श्रुतिक्रमः ।
कम्पितान्दोलनकृतौ स्वराणां दृश्यते स्फुटः ॥८२॥

षड्जमध्यमयोः कार्यं कार्यरक्ति-^३विरोधिकृत् ।
काकलित्वादिना येन यस्य या गृह्यते श्रुतिः ॥८३॥

सा तु तस्यैव ता(ना)-^४न्यस्य यतस्तत्क्षेत्रगोचरः(गोचरा) ।
तस्मादन्तरकाकल्यौ समयोर्न पृथक्(ङ्)मतौ ॥८४॥

इति साधारणं नाम सविशेषं निरूपितम् ।
असाधारणकर्त्रेह(द)माश्रितानां महीभुजा ॥८५॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां
संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे स्वरगतोल्लासे साधारणपरीक्षणम्

द्वितीयं समाप्तम् ।

^१ A. रन्त च गोचराः ।

^२ B. श्रुत्युप etc.

^३ B. विशेषकृत् ।

^४ B. तानस्य ।

वर्णालंकारनाम तृतीयं परीक्षणम्

अथ स्थापितवर्णेन कालसेनेन धीमता ।

सद्वर्णितसुवर्णेन क्रियते वर्णनिर्णयः ॥१॥

विचारवचनाद्वर्णे (र्णा) वर्णा वा स्तुति-वाचकात्^१ ।

स्तूयन्ते गीतसर्वस्वभूता वर्णा इतीरिताः ॥२॥

विस्तारयन्ति वा गीतं कान्तिं गच्छन्ति वा पदे ।

स्थाय्यादिभेदभिन्नास्ते लक्षिताः पूर्वमेव हि ॥३॥

क्षेत्रराजमतादेते राजराजेन धीमता ।

परीक्ष्यन्ते यथान्यायं प्राणा गीतस्य ते यतः ॥४॥

एक एव स्वरो यत्र पदे विच्छिद्य गीयते ।

मुहुर्मुहुः स विज्ञेयस्तत्र स्थायीति लक्षितः ॥५॥

नातिदीर्घगतिः स स्यात्तत्त्वे हि परिहीयते ।

हसितादिरलंकारो यतस्तस्येदृशी गतिः ॥६॥

एक एव स्वरस्तेषु विच्छिद्यैव पुनः पुनः ।

अनेकवारमुच्चार्यमाणः साक्षादिवेक्ष्यते ॥७॥

तत्र स्थायी यथा षाड्ज्यां सा सा सा सा इतीर्यते ।

मध्यमायां यथा मा मा मा मा इत्यप्युदीर्यते ॥८॥

आरोहिणः स्वरा यत्रारोही वर्णः स उच्यते ।

नन्दयन्त्यां यथा रीरी गागा मामाऽथ पाद्वयम् ॥९॥

अधस्तादवरोहन्ति तेऽवरोहिणि वर्णके ।

कार्मारव्यां यथा रीसा गारी निधनिषा इति ॥१०॥

यत्रारोहावरोहौ च^२ व्यत्ययेन क्रमेण वा ।

स्यातां स्वराणां विज्ञेयः संचारी तत्र सूरिभिः ॥११॥

धैवत्यां च तथा जातौ सधधा मधधा निधा ।

धनिधेति स्फुटो वर्णः संचारी परिदृश्यते ॥१२॥

नन्वेतत्त्रयसम्मिश्रो वर्णोऽयं वर्णितः पुरा ।

तत्रारोह्यवरोहौ च द्वौ सुखेन प्रवर्त्तताम् ॥१३॥

^१ B. याचकात् ।

^२ B. omits च ।

स्थायी तत्र पथा केन प्रवेष्टुमभिवाञ्छति ।
अत्रोच्यते यथा वर्णं संचारिणि पदं भवेत् ॥१४॥

स्थायिवर्णस्य तत्रेयं युक्तिः सम्यङ् निशम्यताम् ।
स्वरेऽत्र यत्र कुत्रापि चिरं स्थित्वाल्पमेव वा ॥१५॥

आरोहं वावरोहं ^१वा कुरुतेऽनारतं सुगीः ।
तत्रैकरूपगीतेन बाहुल्याच्चिरकालगम् ॥१६॥^२

मानेन यावता गेयं पदं तावानिह स्फुटम् ।
^३लक्ष्यते स्थायिवर्णोऽत्र वर्णवर्णककोविदः ॥१७॥

एकस्मिन् सप्तके पूर्णे वर्णनिष्पत्तिरिष्यते ।
यथा सरिगमपधन्येष आरोहिवर्णकः ॥१८॥

प्रातिलोभ्येनावरोही संचारी भू (तू)-भयात्मकः ।
एकस्वरस्थिते स्थायी न सप्तकमपेक्षते ॥१९॥

गीतात्मका अपि पदाधाराः स्थाय्यादयः स्मृताः ।
यथालंक्रियते रामा विलासैः, पदसंहतिः ॥२०॥

तथालंक्रियते वर्णैरिति वर्णविदो विदुः ।
पदानि यत्रालापादौ न स्युरेभिस्तु तत्र किम् ॥२१॥

अलंक्रियेत चेन्नैतत् कण्ठादावसतामपि ।
सतामपि च भूषाणां भूषणत्वं न हीयते ॥२२॥

न भ्राजते चन्द्रमसा विहीना विभावरी संस्कृतवर्जिता च ।
वाणी तथालंक्रियताविहीना गानक्रिया तामिह वच्मि तस्मात् ॥२३॥

स्थाय्यारोहवारोही च संचारीति चतुर्विधा ।
लक्षिता पूर्वमेवेयं मया लक्ष्मपरीक्षणे ॥२४॥

विभागशः प्रपञ्चेन लक्ष्यते सा यथाक्रमम् ।
आदिमध्यावसानेषु^४ एषामेकः स्वरो भवेत् ॥२५॥

^१ B. च ।

^२ B. numbers this verse as 17 and the difference in numbering continues till no. 33.

^३ A. लक्षिते ।

^४ सन्धि is desirable here in आदिमध्यानवसानेषु and एषामेकः, but it is avoided because of the requirement of metre.

प्रविशन्तु स्वरा अन्ये न वा ते स्थायिवर्णगाः ।
नानागुम्फवशादेते यद्यपि स्युरनेकशः ॥२६॥

अलंकारांस्तथाप्यत्र प्रसिद्धानेव वर्णये ।

प्रसन्नादिः प्रसन्नान्तः प्रसन्नाद्यन्तकः परः ॥२७॥^१

तुर्यः प्रसन्नमध्यमः (मध्यः) स्यात् पञ्चमः क्रमरेचितः ।
प्रस्तारोऽयं प्रसादश्च सप्तैते स्थायिवर्णगाः ॥२८॥

(१) मन्त्रद्वयात्परे तारे प्रसन्नादिरिहोदितः ।

तथाहि—सं सं सं इति प्रसन्नादिः ॥२९॥

इति तदुदाहरितरावृता ॥

(२) तद्वैलोभ्ये प्रसन्नान्तः, सं सं सं इति प्रसन्नान्तः ॥३०॥

(३) मन्त्रद्वयान्तरा दीप्ते प्रसन्नाद्यन्तसंज्ञकः ।

सं सं सं इति प्रसन्नाद्यन्तकः । इति भवेत् ॥३१॥

(४) तारयोर्मध्यगे पुनर्मन्त्रे प्रसन्नमध्याख्यः ।

सं सं सं इति प्रसन्नमध्यम—इति कीर्तितः ॥३२॥

(५) आदावन्ते मूर्च्छनादिस्वरो मध्ये द्वितीयकः ।

प्रथमेयं कला मध्ये स्तस्तृतीयचतुर्थकौ ॥३३॥

सा द्वितीया तृतीया तु मध्यमे (मध्ये) पाद्यैस्त्रिभिर्भवेत् ।

एतत्कलात्रयेणोक्तोऽलंकारः क्रमरेचितः ॥३४॥

सरिसं संगमसं संपधनिसं । इति क्रमरेचितः ॥

(६) प्रस्तारस्तु प्रतिकलं दीप्ते भवति सोऽन्तिगे ।

सरिसं संगमसं संपधनिसं ॥ इति प्रस्तारः ॥३५॥

(७) व्यत्ययात्तारमन्त्राणां प्रसादः स्यात्स एव हि ।

सरिसं संगमसं संपधनिसं ॥ इति प्रसादः ॥३६॥

इति स्थायिगता ह्येतेऽलंकाराः परिकीर्त्तिताः ॥३७॥

अथारोहिगतान् वक्ति कालसेनो धराधिपः ।

विस्तीर्णश्चाथ निष्कर्षो बिन्दुरभ्युच्चयः परः ॥३८॥

हसितप्रेङ्खिताभिप्तसन्धिप्रच्छादनास्तथा ।

उद्गीतोद्वाहिताख्यौ च त्रिवर्णो वेणिरित्यमी ॥३९॥

द्वादशारोहिवर्णस्था अलंकाराः स्मृता बुधैः ।

मन्द्रस्वरैः सविच्छेदं दीर्घारोहणं क्रमात् ॥४०॥

(१) यत्र स्यात्तत्र विस्तीर्णोऽलंकारः^१ कीर्तितो^२ बुधैः ।

सा री गा मा पा धा नी ॥ इति विस्तीर्णः ॥ इति तत्स्वरूपमुदाहृतम् ॥४१॥

(२) द्विस्त्रिश्चतुर्द्विभ्यासेन स्वरैर्ह्रस्वैर्निरन्तरैः ।

प्रोच्चारान्नाम निष्कर्षोऽलंकारो गदितो यथा ॥४२॥

सस रिरि गग मम पप धध निनीति च ।

इति निष्कर्षः ॥

त्रिश्चतुर्वा स्वरौच्चारं गात्रवर्णमिमं जगुः ॥४३॥

ससस रिरिरि गगग ममम पपप धधध निनिनि ।

सादिस्वरचतुष्कं च चतुष्कं च पुनः पुनः ॥४४॥

सससस रिरिरिरि गगगग मममम पपपप धधधध

निनिनिनि ॥ इति गात्रवर्णः ॥

(३) प्लुतं ह्रस्वं प्लुतं ह्रस्वं प्लुतं ह्रस्वं प्लुतं ह्रस्वम् ।

समुच्चरन् पदारोहे क्रमाद्विन्दुस्ततोदितः ॥४५॥

त्रिरुच्चारात् प्लुतीकृत्य षड्जं रिं सकृदेव हि ।

ह्रस्वमुक्त्वा पुनर्गं च प्लुतीकृत्यपञ्चमं तथा ॥

ह्रस्वमित्यादि नीयावत्तस्योदाहरणं स्मृतम् ॥४६॥

सससरि गगगम पपपध निनिनि ॥ इति बिन्दुः ॥

स्वरेऽग्रिमे प्रतिकलं यद्यप्यत्र स्थितिर्भवेत् ।

तथाप्यारोहणस्यैव प्राधान्यादयमिष्यते ॥४७॥

(४) आरोहिवर्णगस्त्वेवमूहनीयं परेष्वपि ।

मध्ये मध्ये चैकैकस्य स्वरस्य त्यागतो भवेत् ॥४८॥

सगपनि ॥ इत्येवं रूपस्वरूपवान् ॥ इत्यभ्युच्चयः ॥

(५) यत्र साद्याः स्वरा वृद्धिमाप्नुवन्त्युत्तरोत्तरम् ।

प्राहुस्तं हसितं नाम तदुदाहरणं यथा ॥४९॥

स रिरि गत्रयं मस्य चतुष्कं पस्य पञ्चकम् ।

धषदकं सप्तकं नीनामित्युदाहृतिरस्य तु ॥५०॥

स रिरि गगग मममम पपपप धधधधध निनिनिनिनिनि ॥

इति हसितम् ॥

^१ A. ऽलंकारा ।

^२ A. कीर्त्तिता ।

(६) स्वरद्वयं समुच्चार्य ते द्वितीयं परेण च ।

योजयेन्निस्वरं यावदान्दोलनं यथा यदा ॥५१॥

आरोहे क्रमतः प्राह तदा प्रेङ्खितनामकम् ।

सरि-रिग-गम-मप-पध-धनीतिरूपतः ॥५२॥ इति प्रेङ्खितः ॥

(७) अमुमेव क्रमं केचिदामनन्ति विचक्षणाः ।

आक्षिप्तं चामुमेवाह मध्यस्वरविवाजितम् ॥५३॥

सग गप पनि ॥ इत्याक्षिप्तः ॥ इत्येतद्रूपं कृष्णमहीश्वरः (?) ॥

(८)

त्रिस्वराः स्युः कलास्तिलो यत्र पूर्वकलान्तिनः ।

स्यादुत्तरकलादौ स सन्धिप्रच्छादनो मंतः ॥

सरिगा गमपेति द्वे तृतीया पधनीति यत् ॥५४॥

॥ इति सन्धिप्रच्छादनः ॥

(९, १०, ११) द्वे द्वे कले त्रिस्वरे स्तस्तयोरौ च मध्यगौ ।

अन्तिमौ च स्वरौ यत्र त्रिशः प्रोच्चरितौ क्रमात् ॥५५॥

तदोद्गीतोद्वाहिताख्यत्रिवर्णा वर्णिता यथा ।

सत्रयं च रिगौ मानां त्रयमाद्यः पधौ स्वरौ ॥५६॥

सससरिग मममपध ॥ इति उद्गीतः^१ ॥

(सरिरिरिग मपपपध) ॥ इति उद्वाहितः ॥

त्रिवर्णे तु सरी त्रिर्गो मपौ धानां त्रयं तथा ॥५७॥

सरिगगग मपधधध ॥ इति त्रिवर्णः ॥

(१२)

षण्णां स्वराणां सादीनां पृथगावृत्तितस्त्रिशः ।

सससा रिरिरीत्यादि धं यावद्वेणिरित्यसौ ॥५८॥

ससस रिरिरि गगग ममम पपप धधध ॥ इति वेणिः ॥

द्वादशार्कप्रभोपेतप्रभावेण महीभृता ।

द्वादशारोहिवर्णस्था अलंकाराः प्रकीर्त्तिताः ॥५९॥

॥ इति द्वादशारोहिवर्णालंकाराः ॥

अवरोहिणि वर्णेऽमी द्वादशाप्यवरोहिता (णः) ।

कालसेनोक्तमाकर्ण्य वाक्यमूह्या^२ विपश्चिता ॥६०॥

प्रसन्नाद्यौ च मन्द्रान्तावारोहिण्यवरोहिणि ।

क्रमाद्विस्तीर्णनिष्कर्षौ कश्चिदुक्तौ न तद्यथा ॥६१॥

^१ A. B. उद्वाहितः ।

^२ A. B. कालसेनो (s) धुना कर्णवाक्याद्गृह्या ।

यतोऽलंकृतयः सर्वा आरोहे मन्द्रमादितः ।

अवरोहे तमन्ते च कृत्वा वर्तन्त उज्जिताः ॥६२॥

तस्माद्यदुक्तमारोहेऽवरोहे च द्वयोरिह ।

प्रसन्नाद्यं तदा तच्च तदज्ञानविजृम्भितम् ॥६३॥

(इत्यवरोहिवर्णंगतालंकाराः)

अथ सञ्चारिणि प्रायः संभवन्तोऽप्यनेकशः ।

अलंकारा न वर्ण्यन्ते यतस्ते लक्ष्मवर्त्मनि ॥६४॥

अप्रसिद्धान्^१ प्रसिद्धांश्च कांश्चित्तानुपवर्णये ।

मन्द्रादिर्मन्द्रमध्यश्च मन्द्रान्तः स्यात्ततः परम् ॥६५॥

प्रस्तारश्च प्रसादश्च व्यावृत्तस्खलितावपि ।

परिवृत्ताक्षेपबिन्दुद्वाहितोभिसमास्तथा ॥६६॥

प्रेङ्खनिष्कूजित^२-रथेन-^३क्रमोद्धटितरञ्जिताः ।

सन्निवृत्तप्रवृत्तोऽथ वेणुश्च ललित^४-स्वरः ॥६७॥

हुंकारो ह्लादमानश्च ततः स्यादवलोकितः ।

पञ्चविंशतिरित्येते वर्ण (वर्णे) सञ्चारिणि स्थिताः^५ ॥६८॥

(१) सादिकास्त्रिस्वराः पञ्च कलास्तासु च मध्यगः ।

स्वस्वतृतीयः कर्तव्यः स्वरो मन्द्रादिसंज्ञके ॥६९॥

सगरि रिमग^६ गपम मधप पनिध ॥ इति मन्द्रादि ॥

(२)

ता एवादिममध्यान्त्या क्रमाच्चेदपरौ तदा ।

मन्द्रमध्ये यथात्र स्याद्गा(त्) सरी माद्विगौ तथा ॥७०॥

पाद्गमौ धान्मपौ नेश्च पधाविति निदर्शनम् ॥७१॥

गसरि मगरि (मरिग) पगम धमप निपध ॥ इति मन्द्रमध्यः ॥

(३)

मन्द्रान्ते तु रिगौ सान्तौ मग(गम)रिमपगेति च ।

पधमा धनिपेत्येवं कलाः पञ्च प्रकीर्तिताः ॥७२॥

रिगम (रिगस) मगरि (गमरि) मपग

पधम धनिप ॥ इति मन्द्रान्तः ॥

^१ A. अप्रसिद्धा प्रसिद्धाश्च ।

^२ ^३ A. B. add विसर्ग ।

^४ A. B. add विसर्ग ।

^५ A. B. omit विसर्ग ।

^६ A. B. रिगम ।

- (४) विमध्यं स्यात् स्वरयुगं प्रोच्य मध्यात् पुनर्युगम् ।
तादृगारोहणे पञ्चकलः^१ प्रस्तार उच्यते ॥७३॥

- (५) सग रिम गप मध पनि ॥ इति प्रस्तारः ॥
केचनेमं पुनः प्राहुर्हसितं हरवल्लभम् ॥७४॥

षड्जादारोहणे पूर्वः पूर्वश्चेत्क्रियते स्वरः ।
परस्य पार्श्वयोः स स्यात् प्रसादः षट्कलोऽमलः ॥७५॥

सरिता रिगरीति द्वे, गमगा मपमा तथा ।
पधपा धनिधा चेति यवनप्राहसम्मतः ॥७५॥ इति प्रसादः ॥

- (६) आद्यं^२ मुक्त्वा^३ तृतीयं च द्वितीयं च^४ चतुर्थकम् ।
पुनराद्यं व्रजेदेवमेकैकस्वरहीनतः ॥७६॥
पञ्चस्वराः कला यत्र व्यावृत्तः स^५ चतुष्कलः ।

सगरिमसा प्रथमा रिमगपरीति चान्या ।
गपमधगा तथान्या चतुर्थी मपधनिमा ॥ इति व्यावृत्तः ॥

- (७) कलाः प्रयुज्य मन्द्रादेर्द्विचतुर्थस्वरान्विताः ।
अवरोहेत चेदेवं चतस्रोऽष्टस्वराः कलाः ॥
क्रोडीकृत्य प्रवर्त्ततालंकारः स्खलितो यथा ॥७७॥

सगरिममरिगस रिमगपपगमरि गपमधधमपग
मधपनिनिपधम ॥ इति स्खलितः ॥
केचिदेनमलंकारं सन्धिप्रच्छादनं जगुः ॥७८॥

- (८) स्वरा (स्वरं) द्वितीयमुल्लङ्घ्य पुनरुल्लङ्घितात् पराः ।
चतस्रस्त्रिस्वरा यत्र कलाः स परिवर्त्तकः ॥
सगमा रिमपेति द्वे गपधा मधनीति च ॥७९॥ इति परिवर्त्तकः^६ ॥

- (९) साद्याः पञ्चकलाः पूर्वपूर्वत्यागोर्ध्वसंग्रहात् ।
त्रिस्वराः स्युस्तबाक्षेपः सरिगा रिगमा तथा ॥
गमपा मपधा चेति पधनीति निदर्शनात् ॥८०॥ इत्याक्षेपः ॥

^१ B. adds स before प्रस्तारः ।

^२ A. B. omit अनुस्वार ।

^३ B. मुक्ता ।

^४ B. omits च ।

^५ A. B. चतुः कलः ।

^६ A. B. परिवर्त्तितः ।

- (१०) ^१आद्यमाद्यं प्लुतीकृत्य सकृदुक्त्वा द्वितीयकम् ।
पुनराद्यं व्रजेद्यत्र स पञ्चस्वरषट्कलः ॥८१॥

सससरिसेति (यत्र) रित्रयं तु गरी तथा ।
एवं त्रिगो मगौ चेति मत्रयं च मपौ तथा ॥
पत्रयं च धपौ तद्वद्वत्रयं च निघौ तथा ॥८२॥

रिरिरिगिरि गगगमग मममपम पपपधप
धधधनिध ॥ इति बिन्दुः ॥

- (११) चतुःस्वरकलायां तु यत्रैकस्यां त्रयः स्वराः ।
क्रमेण स्युः पुनर्मध्यो यत्र स्यादपराः कलाः ॥
एकैकस्य परित्यागादेवमुदाहिते स्मृताः ॥८३॥

सरिगरी रिगमगा गमपमा मपधपा ।
^२पधनिधेतिरूपाः स्युः कलाः पञ्च क्रमादिमाः ॥८४॥ इति उदाहितः ॥

- (१२) सावेस्तुर्यं प्लुतीकृत्य पुनराद्यचतुर्यकौ ।
गीतये पुनरेकैकहीनाद्यत्रापरा कला ॥८५॥

पञ्चस्वरा एवमेव स ऊर्मिः स्याच्चतुष्कलः ।
त्रिःस्युर्मपधनीत्येभ्यः समौ रिपौ ^३गघौ मनी ॥८६॥
ममम सम, पपप रिप, धधध गध, निनिनि मनि ॥ इत्यूर्मिः ॥

- (१३) तुल्यारोहावरोहाश्च चत्वारः सादिकाः स्वराः ।
एकैकस्यां कलायां स्युरेवमष्टस्वराः कलाः ॥८७॥
(सरिगममगरिस रिगमपपमगरि गमपधधमग
मपधनिनिधपम) ॥ इति समः ॥

- (१४) तुल्यारोहावरोहौ च द्वौ स्वरो यत्र सादिकौ ।
एवं चतुःस्वरा यत्र षट्कलाः प्रेङ्खितस्तु सः ॥८८॥
सरिरिसा रिगगरी गममगा मपपमा ।
पधधपा धनिनिधेत्येवं ताः परिकीर्त्तिताः ॥८९॥
॥ इति प्रेङ्खितः ॥

- (१५) साद्यौ द्वौ क्रमतश्चाद्यं तृतीयाद्यं पुनर्बदेत् ।
एवं पञ्चस्वराः पञ्च कला निष्कृजिते मताः ॥९०॥

^१ A. B. साद्य साद्यं ।

^२ A. B. पधनिध निरूपाः ।

^३ B. गिघौ ।

सरिसाइच गसावेका रिगरिमरिरन्यका ।

गमगपगौ^१-स्तृतीया मपमधमकैः^२ परा ॥

पधपन्यइच पइचेति पञ्चापीदृङ्^३ निरूपिताः ॥९१॥

सरिसगस रिगरिमरि गमगपग मपमधम (पधपनिप) ॥

॥ इति ^४निष्कूजितः ॥

(१६) क्रमात् सरिगमाद्यैः स्यात् इयेनः संवादियुग्मकैः ।

सपौ रिधौ गनी समौ चतस्रः स्युरिमाः कलाः ॥९२॥ इति इयेनः ॥

(१७)

आदौ कृत्वा सरिगमान् द्वयं त्रीन् चतुरः स्वरान् ।

आरोहे स भवेत्तत्र स द्वादशकलः क्रमः ॥

क्रमात् स्युश्चतुरावृत्त्या कला द्वित्रिचतुःस्वराः ॥९३॥

(१७) सरिसरिगसरिगमेति साद्या कला मता ।

रिगरिगमरिगमपेति रिस्वरसंभवा ॥९४॥

गमगमपगमपधेति तार्तीयकत्वतः ।

मपमपधमपधनीति तुर्यस्वराश्रया ॥९५॥ इति क्रमः ॥

(१८) साद्यात् स्वरद्वयं गीत्वा पञ्चमान्चतुरः स्वरान् ।

अवरुहर्षवमेकैकत्यागादन्यकलाद्वयम् ॥

यत्र स्यात्तत्र तूद्धट्टः षट्स्वरस्त्रिकलो यथा ॥९६॥

सरिपमगरीत्याद्या रिगधपमगापरा^५ ।

गमनिधपमा प्रोक्ता तृतीयोद्धट्टिते कला^६ ॥९७॥ इत्युद्धट्टितः ॥

(१९) मन्द्रादेस्तु कलाः पञ्चैकैकशः प्रोच्यते ।

प्रसन्नान्ताः क्रियन्ते तद्वञ्जितो जनरञ्जकः ॥९८॥

सगरिसगरिसाद्याऽन्या रिमगरिमगरी ।

गपमगपमगान्या मधपमधपमा (च) ॥

पनिधपनिधपेति सप्तस्वरविराजितः ॥९९॥ इति रञ्जितः ॥

(२०) आद्यं स्वरं पञ्चमं च गीत्वा तुर्यात् स्वरत्रयम् ।

अवरोहन् गायतीह सन्निवृत्त^७-अवृत्तकः ॥१००॥

१ A. गमगपगौस्तृतीया B. गमगपगौ तृतीया ।

२ B. धमाकैः ।

३ A. पञ्चापीदृशरूपतः B. पञ्चापीदृश रूपितः ।

४ B. निकूजितः ।

५ B. पमरा ।

६ A. कलः B. कलाः ।

७ A. B. add विसर्गं ।

सपमगरि-रिधपमग-गनिधपमाश्च ।

पञ्चस्वरकलाभिः स्यादाभिस्तिसुभिरेष तु ॥१०१॥

सपमगरि रिधपमग गनिधपम ॥ इति सन्निवृत्तप्रवृत्तकः ॥

(२१) द्विरुक्ताद्यं द्वितीयं च चतुर्थं च तृतीयकम् ।

सकृदेवं कला वेणौ चतस्रः पञ्चभिः स्वरैः ॥१०२॥

ससरिमगा तत्राद्या द्वितीया रिरिगपमा ।

तृतीया गगमधपा चतुर्थी ममपनिधा ॥१०२॥ इति वेणिः ॥

(२२) पूर्वद्वितीयतुर्थाश्च प्रोच्य तानवरोहति ।

चतस्रः षट्स्वरा एवं कलाः स्युर्ललितभिधाः ॥१०३॥

सरिमसरिसेत्याद्या रिगपपगरी^१ परा ।

गमधधमगा त्वन्या मपनिनिपमा ततः ॥१०४॥ इति ललितः ॥

(२३) साद्याः सर्वाः कला यत्र ऋषभाद्यवसानिकाः ।

हुङ्कारः स्याद्विनान्त्येन सयावदवरोहणात् ॥१०५॥

अग्नीषुमुनिनन्देशविश्वस्वरयुताः क्रमात् । [३,५,७,९,११,१३]

सरिस-सरिगरिस-सरिगमगरिसा (श्च) ॥

सरिगमपमगरिसेति प्रोक्ता चतुर्थिका ॥१०६॥

सरिगमपधपमगरिसा पञ्चमी, षष्ठी ।

सरिगमपधनिधपमगरिसा^२ हुङ्कारः ॥१०७॥

स्थायिबाहुल्यतः स्थायिवर्णनं केचिद्वचिरे ।

सञ्चारस्य प्रधानत्वात् परे सञ्चारिणं विदुः ॥१०८॥

(२४) मन्द्रप्रान्ता ह्लावमाने स्युर्मन्द्रादिकलाः पराः ।

सगरिस-रिमगरि-गपमग-मधपमाः ।

पनिधपा इति प्रोक्ताः पञ्च वेदस्वरा इह ॥१०९॥ इति ह्लावमानः ॥

(२५)

गतागते स्वद्वितीयं प्रोच्य षट्स्वरिकाः कलाः ।

चतस्रो यत्र जायन्ते वर्णितः सोऽवलोकितः ॥११०॥

^१ S. R. 1. 6. 49 illustrates 'Lalita' by phrases of four 'Svaras' each as सरिमरिस रिगपगरि etc. according to the Lakṣaṇa given therein; but the above illustrative phrases of five 'Svaras' each are in conformity with the Lakṣaṇa given above.

^२ A. B. सरिगमपधनिधपमगरिसेति ।

सगममरितेत्याद्या रिमपपगरी पंरा ।

गपघघमगा चान्या तुर्या मधनिनिपमा ॥१११॥ इत्यवलोकितः ॥

आरोहिवर्णमाश्रित्य मन्त्राद्या या अलंक्रियाः ।

सञ्चारिवर्णगाः सम्यक् पञ्चविंशतिरीरिताः ॥११२॥

एतद्विपर्ययादेते सर्वे स्युरवरोहिणि ।

अलंकारेषु ^१मुख्यत्वात् सञ्चारस्यैव तेषु हि ।

कथ्यन्तेऽत्र ^२ततस्तज्ज्ञैरेते सञ्चारिगा इति ॥११३॥

॥ इति सञ्चारिवर्णगतालंकाराः ॥

अन्येऽपि सप्तालंकाराः केषांचन मते मताः ।

संप्रदायानुसारेण तल्लक्ष्म व्याहरेऽधुना ॥११४॥

तारमन्द्रप्रसन्नश्च मन्द्रतारप्रसन्नकः ।

आवर्त्तकः संप्रदानो विधुतोऽप्युपलोकितः ॥११५॥

उल्लासितश्चेति तेषां सप्तमः परिकीर्त्तितः ।

यथा लक्षणमेतेषां, ज्ञातव्या ^३ प्रथमा ^४ कला ^५ ॥११६॥

(१) द्वितीयाद्या पुनस्तद्वदेकैकस्वरहीनतः ।

तारमन्द्रप्रसन्नाख्ये क्रमादाद्यस्वरादपि ॥११७॥

अष्टमस्वरपर्यन्तमावृत्त्याद्यं व्रजेत्तदा ।

संरिगमपधनिसंज्ञेति स्यात् प्रथमा कला ॥११८॥

॥ इति तारमन्द्रप्रसन्नः ॥

(२) मन्द्रं प्रोच्याष्टमं गीत्वावरोहेण तु सप्तकम् ।

यत्र गायेत्तदा ज्ञेयो मन्द्रतारप्रसन्नकः ॥

संसनिधपमगरिसां इत्येका कलास्य तु ॥११९॥ इति मन्द्रतारप्रसन्नः ॥

(३) आद्यद्वितीयप्रथमात् द्विगीत्वा सकृदेव हि ।

पुनर्द्वितीयप्रथमौ स आवर्त्तकसंज्ञकः ॥१२०॥

ससरिरिससरिसा प्रथमेयं कलास्य तु ।

द्वितीयाद्या पुनस्तिन्न एवमेव प्रकीर्त्तिताः ॥१२१॥ इत्यावर्त्तः ॥

^१ B. मुख्यत्वात् ।

^२ A. ततस्तज्ज्ञैरेते B. ततस्तज्ज्ञैरेते ।

^३ ^४ ^५ A. B. add विसर्ग ।

- (४) एता एव कला यत्र त्यक्त्वा द्वावन्तिमौ स्वरौ ।
गीयन्ते यदि सः प्रोक्तः संप्रदानाह्वयो बुधैः ॥१२२॥

ससरिरिससा चेति^१ तस्य स्यात् प्रथमा कला ।
एवमेव द्वितीयाद्या एकैकस्वरहानतः ॥१२३॥ इति संप्रदानः ॥

- (५) एकान्तरौ स्वरौ यत्र गीयेते युग्ममापितौ ।
^२त्यक्त्वादपि तथा युग्मगाने^३ स्युरपराः कलाः ॥१२४॥

चतुःस्वराः पञ्च तदा विधुतो बुधसम्मतः ।
सगसगा रिरिमिमेत्येवंरूपास्तु ता मताः ॥१२५॥ इति विधुतः ॥

- (६) आद्यद्वितीययोर्युग्मं द्विस्तृतीयद्वितीययोः ।
युग्मं द्विरेक (वं) यत्रैककलायां, शेषपञ्चसु ॥१२६॥

एकैकस्य परित्यागादेवमेव स कथ्यते ।
उपलोलः सरिसरिगरिगरिकलान्वितः ॥
रिगरिगमगमगेत्येवंरूपाः परा अपि ॥१२७॥ इत्युपलोलः ॥

- (७) यत्कलायां द्विराद्यः स्यात् तृतीयाद्यतृतीयकाः ।
सकृदेवं परित्यागादेकैकस्य पराः कलाः ॥
चतस्रः स्युः पञ्चकलं तमुल्लासितमूचिरे ॥१२८॥

सगसगा प्रथमा तथान्या रिरिमरिमा ।
एवं तिल्लोऽपि विज्ञेयाः कलाविद्भिः कलाः पराः ॥१२९॥ इत्युल्लासितः ॥^४

एवमुक्ता मया सप्तालंकारा लोकवर्त्मगाः ।
अनेनैव पथान्येऽपि स्वयमूह्या विचक्षणैः ॥१३०॥

^१ B. चेतिस्व ।

^२ A. त्यक्त्वादपि ।

^३ B. युग्महाने ।

^४ The illustrative phrases of almost all the Alankāras in this chapter are found to be in a state of utter confusion. in the available text of MSS. A and B. They have been reconstructed according to the Lakṣaṇas of the respective Alankāras. Differences in readings of the two MSS. have not been noted in the context of these phrases in order to avoid cumbersome and useless additions to footnotes.

एवं सर्वेऽपि विज्ञेया अष्टाशीति प्रसिद्धितः ।

सामस्त्येन प्रसंख्यातुं ब्रह्मा जिह्मायतेऽपि च ॥१३१॥

वर्णितेष्वङ्गवर्णेषु^१ स्यादलंकारवर्णनम् ।

वृथेति^२ मोद्यमस्तन्न, सन्ति तद्वर्णने यतः ॥१३२॥

प्रयोजनानि, तान्यत्र प्रदर्शयन्ते यथामति ।

स्वरज्ञानं रक्तिलाभस्तालाङ्गेषु पदेषु च ॥१३३॥

वर्णाङ्गानां विचित्रत्वमित्याद्यबोधसंकथा ।

यथा गातुरलंकारैः स्वस्वस्थानगतैः स्वरैः ॥१३४॥

सुशिक्षितैर्ज्ञेयैव स्वरज्ञानं प्रजायते ।

अलंकारविदः सम्यक् प्रबन्धे^३ करुणाभिधे ॥१३५॥

साक्षाद्रज्जनकुल्लोके रक्तिलाभो भवेदपि ।

उल्लोप्यकादिगीतेषु यदनेकप्रकारकम् ॥१३६॥

स्थिताख्यं चतुरस्त्रादिभेदभिन्नमनेकधा ।

कर्त्तव्यं स्थायिना तत्तु वर्णनेकेन लक्ष्यते ॥१३७॥

तत्र स्यात् स्थायिनैकेन वर्णेनात्र^४ प्रवर्त्तिता ।

एकरूप्या भवेद्गीती रसिकस्यारसावहा ॥१३८॥

अत्र षड्जादिस्वराणां स्थितस्यान्योन्यतावशात् ।

गीते (S) नानात्वतो ज्ञैव (ज्ञेयं) वैरस्यमिति नोचितम् ॥१३९॥

एक एकः स्वरो यस्मात् पुनः पुनरुदीर्यते ।

अवार्यं तत्र वैरस्यं वैचित्र्यस्य प्रहाणतः ॥१४०॥

यत्प्रवृत्ताख्यमत्रोक्ततालाङ्गे च स्थितादिषु ।

आरोहेणैव तत्कार्यं वर्णाङ्गमिति चेप्सितम् ॥१४१॥

आरोहिवर्णविहितप्रवृत्तेन यदीष्यते ।

वर्णाङ्गेन प्रवृत्तं (तु) तद्वैरस्याभिवायते ॥१४२॥

^१ A. वर्णितेष्वङ्गवर्णेषु B. वर्णितेषूङ्गवर्णेषु ।

^२ A. मोघवो वर्ण्यं B. मोद्यवो वर्ण्यं ।

^३ A. प्रबन्ध ।

^४ B. प्रकीर्त्तिता ।

वैचित्र्याभावे वत्सादिस्वरक्रमतः^१ एरणात् ।
मूच्छन्नानां क्रमेणवारोहणे सति नौचिती ॥१४३॥

गीतेनानात्वंतो हानिर्वैरस्यस्येति^२ भाषणे ।
वर्णाङ्गोऽस्ति ततो यत्र स्थायिवर्णानुशासनम् ॥१४४॥

स्थायिवर्णगतास्तत्रालंकाराः स्युः पदे पदे ।
स्वारोहणावरोहणे नैपुण्येन निवेशिताः ॥१४५॥

ननु द्वितीया प्रस्तारे सगमसा कलास्ति या ।
सपधनसेति तथा प्रसादेऽस्ति तृतीयका ॥१४६॥

तयोरारोहावरोहयोगात् संचारिसंगतिः^३ ।
ततः स्थायी प्रणश्येत् नेति वाच्यं विपश्चिता ॥१४७॥

यतोऽत्र स्थायिवर्णः स्यात्^४ प्रधानस्तु ततः स्वरात् ।
स्वरान्तरानुप्रवेशोऽङ्गीकृतः प्रागितः^५ स्फुटम् ॥१४८॥

यतो वर्णान्तरस्यानुप्रवेशेन विनात्र सः ।
न सिद्धेदत्त एवात्र तत्प्रवेशो निरूपितः^६ ॥१४९॥

स्थायिवर्णोऽत्र लक्ष्येषु गौणवृत्त्या प्रदृश्यते ।
एकस्वरावस्थाने नेतरारोहावरोहिणा ॥१५०॥

विना स्थितादौ तालाङ्गे (ङ्गो) वर्णानां नोपलभ्यते ।
ततश्चारोहे (ऽवरोहे) संचारोऽङ्गीकृतो बुधः ॥१५१॥

गौणवृत्त्यानुप्रवेशो चारुवर्णान्तरस्य तु ।
नैकरूपे यतः प्रोक्ते सदारोहावरोहणे ॥१५२॥

प्रवृत्ताख्ये च गाढे च तालाङ्गेन क्वचित् स्फुटम् ।
कृते त्वारोहणाद्ये तत् प्रकारान्तरतो बुधः ॥१५३॥

स्वरान्तरानुप्रवेशो नियतः परिकीर्तितः ।
अत्रैवोदाहरन्तीहोत्तरमन्त्रागतेषु च ॥१५४॥

^१ A. स्वरक्रम ।

^२ B. वैरस्येति etc.

^३ B. संगमाः ।

^४ A. B. प्रधानं ते ततः स्वरः ।

^५ A. omits विसर्गं ।

^६ A. omits विसर्गं ।

कूटतानेषु सर्वेषु सर्वदारोहिणः स्वराः ।

तथावरोहिणश्चैव स्वस्थानं न त्यजन्ति हि ॥१५५॥

अतस्तन्मूर्च्छनाबुद्धिर्न बाधते यथा तथा ।

वर्णाङ्गत्वजुषामेषां प्रवृत्ते चावगाहके ॥१५६॥

सम्यक् संस्थाप्यमानानां मावृत्त्या^१ तानसंहतौ ।

श्रोतुः सुखकरी काचिद्वैचित्र्यं चात्र दृश्यते ॥१५७॥

सारोहेणावरोहेणालंकारैरेव नान्यथा ।

अतो भूभुदलंकारकालसेनेन भूभृता ॥

निरूपिता अलंकाराः प्रोक्तसम्यक्प्रयोजनाः ॥१५८॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां
संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे स्वरगतोल्लासे वर्णालंकारपरीक्षणं तृतीयम् ।

जातिर्नाम चतुर्थ परीक्षणम्

यतः श्रुत्यादिकं सर्वं यत्किञ्चिद्गीयते जनैः ।

तत्सर्वं जायते याभ्यो जातयस्तेन कीर्तिताः ॥१॥

स्वरग्रामादिकग्रामाज्जायन्ते वेति जातयः ।

जायन्ते वा ग्रहादिभ्यो, जायते वा यतः स्फुटम् ॥२॥

रसप्रतीति,—रथवा ब्राह्मणत्वादिजातिवत् ।

शुद्धत्वविकृतत्वादिभेदास्तन्नामतः स्मृताः ॥३॥

तेनेमा जातयः प्रोक्ता भूभृता रागमातृकाः ।^१

^२ताश्चाष्टादशधा तत्र विज्ञेया जातिवेदिभिः ॥४॥

रागभाषाविभाषादिदेशीमागंशिकादिषु ।

प्रधानान्तरमार्गस्य न्यासाद्यनुगमस्य च ॥५॥

बलेनानुगतज्ञानकृत्त्वष्टादशधा स्थितम् ।

महासामान्यमित्येता जातयः परिकीर्तिताः ॥६॥

^३शुद्धत्वविकृतत्वाख्यविभेदेनात्मनैव हि ।

जन्यत्वं जनकत्वं च भजन्त इति सम्मतिः ॥७॥

शुद्धब्रह्मद्वयेनेह निष्पाद्ये^४ यद्विष्यते ।

वेसरब्रह्मता तद्वत् संकरोद्भवजातिषु ॥८॥

तत एव हि तासां तु ख्याता मिश्ररसात्मता ।

गुडकूष्माण्डवत्तज्ज्ञ^५सर्वलोक-प्रतीतिकृत् ॥९॥

तां(ताः)पुनर्द्विविधा ज्ञेया(ः)शुद्धाशुद्धविभेदतः ।

तल्लक्ष्म लक्ष्मप्रस्तावे^६ व्याहृतं^७ पृथिवीभुजा^८ ॥१०॥

^१ cf. Brh. p. 55.

^२ A. अष्टदशधा ।

^३ A. शुद्धत्वाविकृतत्वाख्य etc.

^४ B. निष्पाद्य ।

^५ A. B. तज्ज्ञ ।

^६ A. प्रास्तावे ।

^७ Vide. S. Raja, 1. 2. 3. 17-19.

^८ B. पृथिवीभुजा ।

स्वकारणस्वरस्याख्याः ख्याताः शुद्धाः स्मृता बुधैः ।
षाड्जी चार्धभिका चाथ गान्धारी मध्यमा तथा ॥११॥

पञ्चमी धैवती चाथ नैषादी सप्त, सादिका(ः) ।
षड्जकैशिकिका षड्जोदीच्यवा षड्जमध्यमा ॥१२॥^१

गान्धारोदीच्यवा रक्तगान्धारी कैशिकी तथा ।
मध्यमोदीच्यवा कार्मारवी गान्धारपञ्चमी ॥१३॥

तथान्ध्री नन्दयन्तीत्येकादश स्युर्विकारतः ।
उभयोर्मिलिता जाता जातयोऽष्टादशैव ताः ॥१४॥

शुद्धानां तत्र शुद्धत्वं विकृतत्वं च सम्मतम् ।
अन्यासां विकृतत्वं हि तद्वै विनियते स्फुटम् ॥१५॥

नामस्वरग्रहण्यासापन्यासांशस्वरास्तथा ।
पूर्णाः शुद्धा इति ख्याता मन्त्रमध्यावसानिकाः^२ ॥१४॥

मन्त्र एव यदाविष्टो न्यासोऽत्र भरतादिभिः ।
स तु तारस्वरस्यैव न्यासध्यावृत्तिहेतवे ॥१७॥

मध्यसप्तकगः षड्जो यतः षाड्ज्या(ः) समाप्तिकृत् ।
अस्मादेव तु मन्त्रत्वं सुवचं धैवतस्य च ॥१८॥

यद्यत्र मन्त्रसस्य स्यान्न्यासत्वमुरीकृतम् ।
तत्ततो(ऽ)धःस्थले^३ धस्याप्यभावात् कस्य मन्त्रता ॥१९॥

षाड्ज्यां तु^४ धस्य मन्त्रत्वमावृतं हि पुरातनैः ।
मुदुत्वान्मोदकत्वाच्च मन्त्रो यन्मोदने मुदे ॥२०॥

तारे प्लावनार्यस्य तारस्तारयति स्वरान् ।
आप्लावयति यत्प्रोक्तो मध्यो मिथस्वरूपवान् ॥२१॥

शुद्धानां विकृतत्वं तु लक्षणानां समुच्चयान् (त्) ।
एकस्य वा द्वयोर्वापि बहूनां वा प्रहाणतः ॥२२॥

^१ cf. N. S. 28 and S. R. 1. 7. 8-9.

^२ cf. S. R. 1. 7. 2, 3 and Kallinātha's commentary on the same.

^३ A. स्थले ।

^४ A. नु ।

न्यासवर्जं^१ समुद्दिष्टं मतङ्गादिमुनीश्वरैः ।

न्यासस्यान्तरमार्गस्य सत्त्वाल्लक्षणगामिनः ॥२३॥

विकृतत्वेऽपि नेतासां जातीनामन्यरूपता ।

लक्षणानि यथा नामस्वरस्य ग्रहता यथा (तथा) ॥२४॥

नामस्वरांशता नामस्वरा सन्यासतापि च ।

संपूर्णत्वमिति त्वेषामेकैकस्य ग्रहाणतः ॥२५॥

^२भवन्ति भेदाश्चत्वारः, पूर्णत्वग्रहयोस्तथा ।

एकस्त्यागेन, पूर्णत्वांशयोस्त्यागात्तथैकैकः ॥२६॥

संपूर्णत्वापन्यासयोरेकस्त्यागेन जायते ।

ग्रहांशयोः परित्यागाद् ग्रहापन्यासयोस्तथा ॥२७॥

अंशापन्यासयोस्त्यागादेवं षड्^३द्विग्रहाणतः ।

संपूर्णत्वग्रहांशानां त्रयानां त्यागतस्तथा ॥२८॥

संपूर्णत्वग्रहापन्यासकत्यागविधेरपि ।

अंशापन्याससंपूर्णत्वत्यागादपि परः स्मृतः ॥२९॥

अपन्यासांशग्रहाणां त्यागादन्यो मतः सताम् ।

लक्षणत्रयहानेन चतस्रो विकृताभिधाः ॥३०॥

त्यागे चतुणमिकः स्यादेवं पञ्चदशोदिताः ।

षाड्ज्या भेदास्तेषु चाष्टौ पूर्णता-परिवर्जिताः ॥३१॥

सप्तान्यलक्षणंहीनाः षाड्ज्याः षाड्वमेव तत् ।

षाड्वौडुवभेदेनार्धभ्याविषु च षट्स्वपि ॥३२॥

प्रतिस्वमण्डावधिकास्त्रयोविंशतिरित्यतः ।

एवं ते विकृताभेदा ^४वह्निबाणभुवः [१५३]स्मृताः ॥३३॥

विकृतानां तु संसर्गाज्जाता एकादश स्मृताः ।

जातयो विकृतास्तास्तु दन्तिलादिमतोदिताः ॥३४॥

प्रदर्शयन्ते यथाशास्त्रं, तत्र स्यात् षड्जकैशिकी ।^५

षाड्जीगान्धारिकायोगादुत्पन्ना, षड्जमध्यमा ॥३५॥

^१ A. न्याससर्वं B. न्यासपूर्वं ।

^२ cf. S. R. 1. 7. 4-7 for 26-33 above.

^३ B. omits द्वि ।

^४ A. वह्निबाणभुवः B. वह्निबाणाभुवः ।

^५ cf. S. R. 1. 7. 10-16 for 35-42 above.

षाड्जीमध्यमिका जात्योर्जाता संसर्गतस्ततः ।

गान्धारीपञ्चमीजात्योर्जाता गान्धारपञ्चमी ॥३६॥

गान्धार्यर्षभिकाभ्यां तु जातिरान्ध्री व्यजायत ।

स्यात् षड्जोदीच्यवा षाड्जीगान्धारीधैवतीभवा^१ ॥३७॥

कार्मारवी तु नैषादी पञ्चम्यर्षभिकोद्भवा ।

गान्धार्यर्षभिकापञ्चम्युद्भवा नन्दयन्तिका ॥३८॥

धैवती-मध्यमा-षाड्जी-गान्धार्यश्चापि जातयः ।

गान्धारोदीच्यवाजातिं जनयन्ति समेत्य तु ॥३९॥

एता एव विना षाड्ज्या पञ्चम्या सह संगताः(ः) ।

मध्यमोदीच्यवाजातिं चतस्रो जनयन्ति हि ॥४०॥

रक्तगान्धारिकाजातिं मिलिता जनयन्त्यमू ।

गान्धारी चैव नैषादी मध्यमा पञ्चमी तथा ॥४१॥

एता एव चतस्रस्तु षाड्ज्याः संयोगमाप्य च ।

कुर्युः संकरसंभूतां तां जातिं कैशिकीमिति ॥४२॥

नन्वेताः शुद्धजातिभ्यः संभवेयुः कथं पृथक् ।

षाड्ज्या व्युत्पन्नतद्भेदविकारयुतजातिवत् ॥४३॥

नैवं, त्यक्तैकैकलक्ष्मतया शुद्धास्तु ता मताः ।

जातिसंसर्गजातत्वादेता जाताः पृथक्ततः ॥४४॥

वर्णादिभ्यो यथा भिन्ना रथकारादयः स्मृताः ।

षाड्ज्यादिकाश्चतस्रस्तु धैवत्यर्षभिके उभे ॥४५॥^२

निषादी चेति सप्तैताः षड्जग्रामस्य जातयः ।

एकादशावशिष्टाः स्युर्मध्यमग्राममाश्रिताः ॥४६॥

कार्मारवी च गान्धारपञ्चमी षड्जकैशिकी ।

मध्यमोदीच्यवत्येता नित्यपूर्णाः प्रकीर्तिताः ॥४७॥

आन्ध्री षाड्जी नन्दयन्ती गान्धारोदीच्यवा तथा ।

एताश्चतस्रः संपूर्णाः षाड्वाश्च प्रकीर्तिताः ॥४८॥

दशावशिष्टाः संपूर्णाः(ः) षाड्वा^३औडवा अपि ।

पञ्चमी-मध्यमा-षड्जमध्यमाख्याश्च जातयः ॥४९॥

^१ A. धैवतीभुवा B. धैवतीभया ।

^२ of S. R. 1. 7. 17-20 for 45-49 above.

^३ B. औडुवा ।

तिलः प्रोक्ता महीभर्त्रा स्वरसाधारणाश्रयाः ।^१

साधारणाख्यया चात्र काकली चान्तरो मतः ॥५०॥

षड्जमध्यमिकायां तु जातावंशौ निगौ^२ यदा ।

मध्यमायां निषादोऽंशो न स्यात् साधारणं तदा ॥५१॥

मध्यमायां तथा षड्जमध्यमायां तथैव च ।

समपेष्वांशकेषु स्यात् स्वरसाधारणं तदा ॥५२॥

पञ्चम्यां पञ्चमो-^३ऽंशो तु विशेषात्तत्प्रकीर्तितम् ।

षड्जमध्यामध्यमयो रिधयोरंशयोः पुनः ॥५३॥

^४कामचारान्महीभर्त्रा साधारणमुदीरितम् ।

कम्बलाश्वतराद्यैस्तु षाड्ज्यां जातावपि स्मृतम् ॥५४॥

साधारणं तथैतासु चतसृषु च जातिषु ।

स्वल्पे स्वरे च गान्धारे निषादिनि तथा पुनः ॥५५॥

स्वेच्छया रागभाषादौ स्वरसाधारणं स्मृतम् ।

स्वरेभ्यः प्राक्तनाद्रूपाद्वैलक्षण्य^५-स्वरूपवान् ॥५६॥

यो विशेषः स एवेष्टः साधारण्यप्रयोजकः ।

स्वराणामुच्चनीचत्वं गान्धारे नेष्यतेऽपि यत् ॥५७॥

तथापि रागभाषादौ वैचित्र्यायं तवीप्सितम् ।

यद्गोयमधिकृत्यैव भणितं पूर्वसूरिभिः ॥५८॥

अनन्ता वाङ्मयस्याहो गेयस्यैव^६ विचित्रता^७ ।^८

चतुःश्रुतिः स्वरो यत्राप्यंशत्वे समवस्थितः ॥५९॥

तत्र साधारणं कार्यं विशेषेण विपश्चिता ।

यस्माच्चतुःश्रुतेर्नाम स्वरो द्विश्रुतिकः पुनः ॥६०॥

^१ cf. S. R. 21-24 for 50-62 above.

^२ B. निगौर्यदा ।

^३ A. omits अनुस्वार ।

^४ A. कामाचारान्महीभर्त्रा B. कामाचारं महीभर्त्रा ।

^५ B. वैलक्षण्यस्य स्वरूपवान् ।

^६ A. B. गेयस्यैव ।

^७ A. विचित्रतेति B. विचित्रेति ।

^८ The first half of this verse has been quoted from Śiśu-pālavadhā II, 72.

विलक्षणत्वात्तद्रक्तिहानिकृद् बुधसम्मतः ।

तस्माद् द्विभुक्तिको यत्र दुर्बलः स्यात्तदा बुधेः ॥६१॥

साधारणाश्रितं नाम प्रयोक्तव्यमिति स्थितिः ।

पृथगेकांशिका एतास्तिस्त्रो गान्धारपञ्चमी ॥६२॥

मध्यमोदीच्यवा जातिर्नन्दयन्तीति कीर्तिता ।

पञ्चमी धैवती चैव गान्धारोदीच्यवा तथा ॥६३॥

पृथग् द्व्यंशास्तु तिलस्तु तद्विद्भिः परिकीर्तिताः ।^१

नैषाद्यार्धभिकाषड्जकैशिक्यस्यैशिका मताः ॥६४॥

आन्ध्री कार्मारवी षड्जोदीच्यवेति तथा पुनः ।

तिलस्तु चतुरंशाः स्युरिति वक्ति महीपतिः ॥६५॥

गान्धारी रक्तगान्धारी षाड्जी मध्यमिका तथा ।

एताश्चतस्रः पञ्चांशाः कालसेनस्य सम्मताः ॥६६॥

षडंशा कैशिकी जातिः सप्तांशा षड्जमध्यमा ।

एवं त्रिषष्टिरंशाः स्युरेतास्वेव च जातिषु ॥६७॥

अंश एव ग्रहः (:) प्रोक्तो गीतादौ विनिवेशितः ।

इति त्रिषष्टिर्जात्यंशा ग्रहाः (:) स्युरिति केचन ॥६८॥

नैतद्यतो नन्दयन्त्यां^२ पञ्चमोऽंशोऽसमग्रहः ।^३

ग्रहत्वं तत्र गान्धारस्वरस्यैव हि सम्मतम् ॥६९॥

केषांचन मते^४ तैऽंशा दशैवेति न संगतम् ।

तदुक्ते^५ प्रायिकत्वेन दृश्यते सर्वजातिषु ॥७०॥

ग्रहस्य विकृतिः सा तु रागभाषादिषु स्फुटा ।^६

रागाध्याये विशेषेण बाहुल्येन विलोक्यते ॥७१॥

यस्मिन्नुचरिते सम्यग् रागव्यक्तिः प्रजायते ।

यस्यानुवाविसंवादी स्वरौ स्तो, योऽंशातां व्रजेत् ॥७२॥

^१ cf. S. R. 1. 7. 26-28 for 64-67 above.

^२ A. नन्दयत्यां ।

^३ A. B. पञ्चमोऽ(s)श समग्रहः ।

^४ A. मत ।

^५ B. प्रायिकत्वेन ।

^६ B. adds विसर्ग ।

प्रबन्धान्तर्वर्तिनीषु विदारीषु व्यपेक्षया ।

तारमन्द्रव्यवस्था स्याद् बहुतान्यव्यपेक्षया ॥७३॥

प्रयोगे ग्रहता^१ न्यासापन्यासत्वस्वरूपता ।

सन्धासः स्याच्च विन्यासो महिम्नान्यस्वरान् जयेत् ॥७४॥

स्वरस्यांशत्वमेभिस्तु लक्षणैर्दशभिः स्मृतम् ।

ग्रहांशौ तारमन्द्रौ च न्यासापन्यासकौ तथा ॥७५॥^२

तथा सन्धासविन्यासावलपताबहुते ततः ।

तथैवान्तरमार्गस्तु षाड्वौडुविते क्वचित् ॥७६॥

क्वचिद् ग्रहणतो नित्यपूर्णा^३ जातिं विहाय च ।

षाड्वौडुवितत्वे स्त इति तद्विज्ञसंकथा ॥७७॥

प्रोक्तानि जातिष्वेतानि लक्षणानि त्रयोदश ।

तत्र ग्रहांशयोर्लक्ष्म लक्षणेषु निरूपितम् ॥७८॥

तयोः प्रसंगतस्तारमन्द्रावपि तदेरितौ ।

जातेः समाप्तिकृन्धास एकविंशतिधोदिता ॥७९॥

सप्तानां शुद्धजातीनां^४ न्यासाः स्युरादिमस्वराः ।^५

द्वौ न्यासौ षड्जमध्यायां गदितौ तु समौ स्वरो ॥८०॥

उदीच्यवानां त्रितये न्यासः स्यान् मध्यमस्वरः ।

कैशिक्यां निपगा न्यासाः कार्मारव्यां तु पञ्चमः ॥८१॥

गान्धारः कथितो न्यासः शिष्टपञ्चसु जातिषु ।

एवं न्यासाः समुद्दिष्टाः समासादेकविंशतिः ॥८२॥

अपन्यासः स्वरो नाम विदारीणां समाप्तिकृत् ।

ननु न्यासादपन्यासः कथमेवं पृथग् भवेत् ॥८३॥

नैवं, न्यासस्तु जात्यादेरन्त^६ एवावतिष्ठते ।

अपन्यासः पुनस्तत्रान्तराले खण्डकं तु यत् ॥८४॥

समापयेत्तदेवात्र न्यासात् पार्थक्यमर्हति ।

नैषाद्यान्ध्र्यार्षभीकार्मारवीमध्यमिकासु च ॥८५॥

^१ A. B. ग्रहतां ।

^२ cf. S. R. 1. 7. 29-30 for 75-78 above.

^३ A. B. नित्यपूर्णा जातिविहाय ।

^४ B. न्यासारादिमा स्वराः ।

^५ cf. S. R. 38-40 for 80-82 above.

^६ A. जात्यादेरन्त ।

अंशा ^१एव स्वराः प्रोक्ता अपन्यासा महीभुजा ।^२
एकोनविंशतिरमी एतासां स्युः समेत्य वै ॥८६॥

उदीच्यवानां त्रितयेऽपन्यासौ षड्जधैवतौ ।
मध्यमो रक्तगान्धार्या चतसृष्वेवमीरिताः ॥८७॥

अपन्यासाः सप्तसंख्या, गान्धार्या द्वौ सपौ तथा ।
कैशिक्यां निसपाश्चैते त्रयोऽपन्याससंज्ञकाः ॥८८॥

एवं जातिद्वये पञ्चापन्यासाः संगता मिथः ।
रिपौ गान्धारपञ्चम्यामपन्यासौ प्रकीर्तितौ ॥८९॥

रिनिसाः स्युरपन्यासाः पञ्चमीजातिसंभिताः ।
एवं जातिद्वये पञ्चापन्यासाः ^३संगता मिथः ॥९०॥

षाड्ज्यां गपावपन्यासौ धैवत्यां रिमधास्तथा ।
एवं पञ्चतयोरजात्योरपन्यासाः समागताः ॥९१॥

नन्दयन्त्यां तथा प्रोक्तावपन्यासौ मपौ स्वरौ ।
^४कैशिक्यां सप्त (षट् च) ते प्रोक्ता ऋषभेण विना स्वराः ॥९२॥

एवं जातिद्वये प्रोक्तमपन्यासाष्टकं बुधैः ।
सप्त^५-स्वरानपन्यासान् कैशिक्यां केचिदब्रुवन् ॥९३॥

सप्तापन्यासिकां प्राहुः षड्जमध्यमिकां बुधाः ।
अत्रांशा एवापन्यासा ^६भवन्त्येकोनविंशतिः ॥९४॥

अपन्यासा एव चान्ये सप्तत्रिंशन्मताः स्वराः ।
एवं सर्वे ह्यपन्यासाः षट्पञ्चाशत् प्रकीर्तिताः ॥९५॥

कैशिक्यां सप्त चैते स्युस्तदा ते मिलिता मिथः ।
सर्वजातिष्वपन्यासाः सप्तपञ्चाशदीरिताः ॥९६॥

गीते स्यातामपन्यासक्रियानुगमने रतौ ।
सन्यासस्त्वथ विन्यासस्तावावौ प्रोक्तलक्षणौ ॥९७॥

^१ A. एकस्वराः ।

^२ cf. S. R. 41-47 for 86-96 above.

^३ B. मिलिता मिथः ।

^४ A. B. कैशिक्यां ।

^५ A. B. सप्तस्वरामपन्यासात् ।

^६ A. भवत्येकोनविंशतिः ।

विन्यासस्य प्रयोगोऽत्र न सर्वत्र मतः सताम् ।
दन्तिलाद्यैरतो नाम नहि शास्त्रेषु लक्षितः ॥९८॥

अथ सन्यासविन्यासावपन्यासस्वरस्य चेत् ।
पर्यायत्वे स्थितौ तत्तल्लक्ष्मोक्तिः स्यादनर्थिका ॥९९॥

अपन्यासोऽथ सन्यासो^१ वस्तुन्युक्तो यथा भवेत् ।
पौनरुक्त्यभयात्तत्र भेदस्याङ्गीक्रियोचिता ॥१००॥

दशलक्षणयोगित्वमंशस्योक्तं यदीश्वरैः ।
तदेतेषामनन्यत्वे भङ्गमाप्नोति तत्त्वतः ॥१०१॥

चेदिमौ नैव भिन्नौ स्तोऽपन्यासस्वरतः स्वरौ ।
सप्तपञ्चाशदेतौ स्तः किं न स्यातां पृथक् पृथक् ॥१०२॥

किंवाचार्येण यत्प्रोक्त^२-मानन्त्यमनयोरिह ।
व्याहन्येतत्तदर्थं यच्छ्रद्धेयं तस्य गौरवात् ॥१०३॥

अंशसंवादिनौ वांशौ तौ स्यातामत^३ एव हि ।
बहुत्वं द्विविधं प्रोक्तं मुनिभिर्भरतादिभिः ॥१०४॥

स्वरस्यालङ्घनाद् वापि पुनः पुनरुदीरणात् ।
यस्य स्याद् बहुधाभ्यासः स संवादी निगद्यते ॥१०५॥

अलङ्घनाद्यद्बहुत्वं^४ वादिसंवादिनोरिह ।
अतोऽनयोरिदं नाम पर्यायत्वे स्थितं^५ सदा ॥१०६॥

एतद्विपर्ययादुक्तमल्पत्वं च सदा बुधैः ।
प्रायोऽनभ्यास उदितोऽनंशीभूत^६-स्वरेषु हि ॥१०७॥

क्वचिल्लक्ष्यानुरोधेन लोप्यस्वरगतो मतः ।
स्वरात् स्वरान्तरं गच्छन् गाता तन्मध्यवर्त्तनम् ॥१०८॥

मना(क्)स्पृशति तत्प्रोक्तं लङ्घनं पूर्वसूरिभिः ।
लङ्घनं वर्जनं प्राहुः केचिद् गीतविशारदाः ॥१०९॥

^१ A. B. सन्यासी ।

^२ B. यत्प्रोक्तं चानन्त्यं etc.

^३ B. मतमेव ।

^४ A. B. अलङ्घनाद्यद्बहुत्वं स वादी (A. संवादी) वाद्यवेदिनाम् ।

^५ B. यदा ।

^६ A. भूतो ।

एवं न लङ्घनात् स्यातां षाड्बौद्धिते पृथक् ।

यतोऽस्य विषयः प्रायो मतो लङ्घ्यस्वरो विदाम् ॥११०॥

लोप्यस्वरोऽथ वानंशीभूतः प्रायो विलङ्घ्यते ।

लोप्यस्वरावलेः प्रायः पुनः पुनरुदीरणात् ॥१११॥

अनभ्यासादनंशानां लोप्यानां लङ्घनेऽपि (च) ।

यः प्रयोगः सोऽन्तराख्यो मार्गः कैश्चिद्विहोच्यते ॥११२॥

साहित्यकृतसौहित्यः कालसेनो ^१धराधिपः ।

अन्यथान्तरमार्गं तमाचष्टे वैदिकाग्रणीः ^२ ॥११३॥

मध्यमस्वरमाश्रित्य विदार्यन्तरवर्त्तिनाम् ।

स्वराणामल्पताभाजां यथा ^३रक्तिर्विलङ्घनैः ॥११४॥

न्यासादिभिः क्वचित् किञ्चिदनभ्यासैः सुशोभनैः ।

गानवैचित्र्यहेतुर्या क्रियते स्वरसंगतिः ॥११५॥

स प्रोक्तोऽन्तरमार्गोऽयं विविच्य पुनरुच्यते ।

सन्यासन्यासविन्यासापन्यासांशस्वरैरिह ॥११६॥

अल्पताविषयस्यापि स्वरस्यैकस्य सूरिभिः ।

क्वचित् क्वचित् प्रयोगेण योज्यमानस्य वैणिकैः ॥११७॥

सामर्थ्याज्जायते गाने बहुधा तद्यथोच्यते ।

कार्मारवीजातिगाने गान्धारस्य स्वरस्य च ॥११८॥

जातस्यान्तरमार्गत्वं संगत्या बहुभिः स्वरैः ।

प्रयुक्ता बहुता दृष्टा गीतशास्त्रविशारदैः ॥११९॥

जातिष्वपि यदा वादिसंवादिबहुता भवेत् ।

अल्पतां (s) ^४-नंशलोप्यानां तदा स्यात् समता स्वतः ॥१२०॥

न वाच्यैवं गते साम्ये जातीनामेकता बुधैः ।

जातयोऽंशादिभिः साक्षात्तुल्यत्वं प्रापिता अपि ॥१२१॥

न्यस्यस्य (च) विशेषेण विचित्रस्वरयोगिना ।

तथैवान्तरमार्गेण रक्त्युत्पत्तिविशेषतः ॥१२२॥

^१ B. नराधिपः ।

^२ A. B. वैरिकाग्रणीः ।

^३ A. रक्त etc.

^४ B. नांश etc.

मिथो भिन्ना भवन्त्येव न स्यादेकत्वमित्यतः ।

असावन्तरमार्गो यो भरताद्यैः समीरितः ॥१२३॥

स सम्प्रगवगन्तव्यः प्रायोऽविकृतजातिषु ।

जातिप्रकरणे ज्ञेयं चतुर्वंशसु जातिषु ॥१२४॥

स्थितत्वात् षाडवं नाम चतुर्वंशविधं बुधैः ।

अंशस्वरविभेदेन पुनरप्येतदेव हि ॥१२५॥

नगाब्धितुल्यं जायेत विस्तरेण प्रपञ्चितम् ॥१२६॥

दशजात्यनुषङ्गेणाप्यौडुवं दशधा भवेत् ।

तस्यांशस्य विभेदेन पुनस्त्रिंशद्भिरा मताः ॥१२७॥

येषु स्वरेषु या प्रोक्ता बहुता चाल्पतापि वा ।

अनुक्तापि हि सा ज्ञेया जातिष्वेषु स्वरेषु हि ॥१२८॥

जातीनां विषये प्राप्ता याल्पता बहुतापि वा ।

क्वचिद्रुक्लृप्यते चापक्लृप्यते सा क्वचित् पुनः ॥१२९॥

निषिद्ध्यते पुनः क्वापि अप्राप्ता(च) विधीयते ।

मध्यमायां यथा जातो गस्यानंशत्वमीयुषः ॥१३०॥

लोप्यत्वावल्पताप्राप्तौ सत्यामपि विशे(शि)ष्यते ।

गान्धारेऽत्यल्पता नाम प्रयोगे मुनिवाक्यतः ॥१३१॥

संप्राप्तायामल्पतायामुत्कर्षोऽत्र विधीयते ।

अंशत्वभागिनो गस्य षाड्ज्यां जातो यथा पुनः ॥१३२॥

संप्राप्ता बहुता सा तु कृष्यते संप्रदायतः ।

इत्येवं बहुनोत्कर्षं उक्तो(ऽ)सिद्धो(ऽ)पि च स्वतः ॥१३३॥

षड्जमध्यमिकायां तु जातो नेरंशताजुषः ।

प्राप्तायां बहुतायां तु लोप्यत्वावल्पता स्थिता ॥१३४॥

एवं विप्रतिषेधस्य समाधानमिहोच्यते ।

यत्रैवांशो भवेद्वस्तु तत्रांशस्य बहुत्वगीः ॥१३५॥

बहुताप्यस्यासंबादावप्राप्तापि विधीयते ।

अन्येषु च स्वरेष्वंशेष्वल्पत्वं तु विधीयते ॥१३६॥

जातो तु रक्तगान्धार्या धैवतस्याप्यनंशिनः ।

लोप्यत्वावल्पताप्राप्तौ बहुत्वं तु विधीयते ॥१३७॥

स्वरः षाडवकारी तु पूर्णत्वेऽल्पो विधीयते ।
तथोडुवितकारी तु ^१स्यादत्यल्पतरो विधेः(ः) ॥१३८॥

एतयोस्तु विपर्यासः पञ्चम्यामुदितः पुरा ।
इति सामान्यलक्ष्मोक्तं जातीनामिह तत्त्वतः ॥१३९॥

विशेषलक्षणं ब्रूते तासामथ नराधिपः ।
अत्रोद्देशक्रममुक्त्वा, षड्जग्रामस्य जातयः ॥१४०॥

लक्ष्यन्ते प्रथमं पदचान् मध्यमग्रामगास्तु ताः ।

॥ अथ षाड्जी ॥

रिनिषादौ विना षाड्ज्यामंशाः पञ्चस्वराः स्मृताः ॥१४१॥^२

गान्धारपञ्चमौ प्रोक्तावपन्यासौ स्वराविह ।
न्यासः षड्जोऽत्र लोपेन षाडवं स्यान्निषादिनः ॥१४२॥

पूर्णत्वे काकली चाथ क्वचिद् ज्ञेयो निषादवान् ।
गान्धारस्यात्र बाहुल्यं संगतिः सगयोः पुनः ॥१४३॥

मधयोश्च विधातव्या गान्धारैश्च न षाडवम् ।
मूर्च्छना धैवताद्या स्यात् कलाः स्युर्द्वादशात्र च ॥१४४॥

षट्पितापुत्रकस्ताल एकद्विकचतुष्कलः ।
मार्गाः क्रमादिह ज्ञेयाश्चित्रवार्त्तिकदक्षिणाः ॥१४५॥

गीतिः स्यान्मागधी चित्रे वृत्तौ संभाविता तथा ।
दक्षिणे पृथुला ज्ञेया कला चाष्टगुरुः^३ स्मृता ॥१४७॥

^४प्रथमप्रेक्षणे चास्या विनियोगः(ः) प्रकीर्तितः ।
नेष्कामिक्यां ध्रुवायां च वराटी वृश्यतेऽत्र च ॥१४८॥

^५शृङ्गाराद्भुतवीराश्च रसा अस्यां प्रकीर्तिताः ।
प्रस्तारोऽस्या यथाशास्त्रं तन्यते कृष्णभूभुजा ॥१४९॥

^१ A. स्यादल्पतरो ।

^२ cf. S. R. 60-63 for 142-48 above.

^३ चाष्टलघुः would be a better reading.

^४ A. B. प्रथमं ।

^५ B. शृङ्गारवीरकरणाद्भुताः ।

पूर्वस्यां साचतुष्कं तु पा निधौ पा धनीति च^१ ।

री गमौ गाद्वयं सा च रिगौ धपौ च धा इति ॥१५०॥

द्वितीयस्यां, तृतीयस्यां रिगौ सा री^२ च गा तथा ।

सा सात्रयं, चतुर्थ्यां तु द्विर्धा निधौ निसौ निधौ ॥१५१॥

पा साद्वयं च, पञ्चम्यां नी धा पा च धनी इति ।

री गा सा गा ऽथ, षष्ठ्यां द्विःसां धनी इति पा तथा ॥१५२॥

सांचतुष्कं च, सप्तम्यां द्विःसां गासां^३ चतुस्तु मां ।

मास्वरात् पममा गा तु धनी निधौ च पा तथा ॥१५३॥

मास्वरात् परिगाष्टम्यां, गाद्वयं च मा (भवेयुः) ।

^४गा सांनां चतुष्कं च, धा सा रिगरित्रयं मगौ ॥१५४॥

सा मांत्रयं दशम्यां च, धनी पाथ धनी इति ।

रीगा री सेति, द्वादश्यां^५ रिगौ सारी तु गा तथा ॥१५५॥

सांचतुष्कमिति प्रोक्ताः षाड्ज्यां द्वादश ताः कलाः ॥१५६॥

१. सा^१ सा सा सा पा^२ निधु पा धनि
तं ० भ व ल ला० ० ट०^८

२. री गम गा गा सा रिग धप धा
^१न य० नां ० बु जा० ०० धि

^१ An elaborate introductory note to this portion of 'Jāti-prastāra' is appended at the end of this chapter in order to avoid extra-ordinarily cumbrous footnotes.

^२ A. गा च ।

^३ A. B. चतुर्षु माम् ।

^४ A. B. गा सामेषां चतुष्कं च धा सा रिग रयो मगौ ।

^५ B. omits रि ।

^६ A. B. add the sign of 'Mandra-sthāna' on all 'Sās' in the first, third, sixth, seventh (Mās also), ninth and twelfth Kalās.

^७ A. धा ।

^८ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

तं भवललाटनयनाम्बुजाधिकं नगसूनुप्रणयकेलिसमुद्भवं ।

सरसकृततिलकपङ्कानुलेपनं प्रणमामि कामदेहेन्धनानलम् ॥

^९ A. B. omit the verbal line under Kalā 2.

३. रिग सा री गा सा सा सा सा
कं० ० ० ० ० ० ० ०
४. धा धा निध निसा^१ निध पा सा सा
न ग सू ०० नु प्र ण य
५. नी धा पा धनी री गा सा गा
के ० लि ०० स मु ० झ
६. सा सा धनि पा सा सा सा सा
वं ० ०० ० ० ० ० ०
७. सा सा गा सा मा मा मा मा
स र स कृ त ति ल क
८. मा पमम गा धनि निध पा मा परिग
पं ००० का ० नु ले ० प००
९. गा गा मा गा सा सा सा सा
नं ० ० ० ० ० ० ०
१०. धा सा रिगरि मग सा मा मा मा
प्र ण मा०० ०० मि का ० म
११. धा नी पा धनि री गा री सा
दे ० हें ०० ध ना ० न
१२. रिग सा री गा सा सा सा सा
लं ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति षाड्जी जातिः ॥१॥

॥ अथ आर्षभी जातिः ॥

आर्षभ्यां तु ग्रहांशापन्यासा(ः) स्युनिरिधाः स्वराः ।

न्यासोऽस्या ऋषभे प्रोक्त ईषत्स्पर्शोऽस्ति^२ पञ्चमः ॥१५७॥

^१ A. B. omit the sign of Tāra-sthāna on 'Sās'.

^२ A. B. स्पर्शे त्रिपञ्चमः ।

यथारक्ति स्वरैः शोर्षनिगयोः संगतिः(ः) स्मृता^१ ।

मूर्च्छना पञ्चमादिश्च षड्जलोपेन षाडवम् ॥१५८॥

औद्भवं सपलोपेन तालश्चच्चत्पुटो मतः ।

^२प्राग्वदष्टौ कलाश्चात्र विनियोगस्तु पूर्ववत् ॥१५९॥

^३देशीमधुकरीरागौ ^४दृश्येते रागवेदिभिः ॥१६०॥

वीररौद्राद्भुतरसा दृश्यन्ते रसवेदिभिः ।

^५भरतादिमतावस्थाः प्रस्तारोऽथ प्रतन्यते ॥१६१॥

री गा सा च रिगौ धा रिमौ गा रिद्वयमादितः ।

री री निधौ निधौ पा मा पमौ रिमौ द्वितीयतः ॥१६२॥

आ धा नीधा तथा पा पा सा गा तार्त्तीयिका कला ।

चतुर्थ्यां नी धनी चाथ रिगौ गरी सधौ गरी ॥१६३॥

रिद्वयं नी तु, पञ्चम्यां रिमगौ च रिसौ घसौ ।

सरी सरी मगौ (गमौ?) मेति, निधौ पारी च री रिपौ ॥१६४॥

गरी मधौ (सधौ) सेति षष्ठ्यां, सप्तम्यां तु रिसौ रिगौ ।

क्रमाद् द्विदि(स्)त्रयं मानां गरी इति, तथाष्टमौ ॥१६५॥

सानी री च मसौ री (मा सरी) च सधौ गरी ततोऽपि री ।

इत्यार्षभ्यां क्रमादुक्ता कलासु स्वरपद्धतिः^६ ॥१६६॥

१. री गा सा रिग धा रिम गा रिदि

^७गु ण लो ०० च ना० ० धि०

^१ A. B. add विसर्ग ।

^२ B. प्राग्वदेष्टौ ।

^३ A. B. repeat the latter half of verse 159 as the first half of verse 160.

^४ A. रागो दृश्यते ।

^५ It is notable that Bharata does not give 'Prastāras' of 'Jātis'.

^६ A. स्वरपद्धतिः ।

^७ The verbal structure of this प्रस्तार-गीत is as follows :—

गुणलोचनाधिकमनन्तममरमजरमजेयमजम्* ।

प्रणमामि दिव्यमणिदर्पणामलनिकेतं भवममेयम् ॥

* S. R. गुणलोचना... ..मक्षयमजेयम् ॥

२. री री निध निध पा मा पम रिम
क म नं० ०० त म म र
३. मा धा नी धा पा पा सा गा
म ज र म जे ० ० य
४. नी धनि रिग गरि सधं^१ गरि रिरि नी
म जं० ०० ०० ०० ०० ०० ०
५. री मग रिस धंस सरि सरि गम मा
प्र ण० मा० ०० मि० दि० ०० व्य
६. निध पा री री रिप गरि सधं सा
म० णि द ० पं० णा० ०० म
७. रिस रिस रिग रिग मा मा मा गरि
ल० नि० के० ०० ० तं ० ००
८. सा नी री मा सरि सधं गरि री
भ व म मे ०० ०० यं० ०

॥ इत्यार्षभी जातिः ॥२॥

॥ अथ धैवती जातिः ॥

रिधौ धैवतिकायां तु स्वरावशौ प्रकीर्तितौ ।

अपन्यासास्त्रयः प्रोक्ता रिधमाः पूर्वसूरभिः ॥१६७॥

^२धो न्यासः षाडवं प्रोक्तं पञ्चमस्य विलोपतः ।

औडवं समयोर्लोपात् षड्जपञ्चमकौ स्वरो ॥१६८॥

पूर्णत्वेऽल्पतयास्पर्शविभावारोहिर्वर्णगौ ।

मूर्च्छना ऋषभाद्या स्यात् कला द्वादश कीर्तिताः ॥१६९॥

षाड्जीवदन्यदेवात्र सर्वं^३ ज्ञेयं विपश्चिता ।

भयानकः सबीभत्सो वीरश्चात्र रसाः स्मृताः ॥१७०॥

^१ A. B. omit the sign of 'Mandra sthāna' on ध in the fourth sixth and eighth Kalās.

^२ A. B. धौ ।

^३ A. सर्वज्ञेयं ।

रागाश्च ^१सिंहली देशी चोक्षकैशिकसंज्ञिकाः ।

दृश्यन्ते (हि) समासेन प्रस्तारोऽस्याः प्रदर्श्यते ॥१७१॥

धाधा निषो धपौ मानां चतुष्कं प्रथमा कला ।

धाधा निसौ निधौ सानां चतुष्कं च द्वितीयिका ॥१७२॥

सधौ धापा मधौ धा निधौ पा निधौ तृतीयिका ।

द्विः साधा (साद्या) द्वी रिगौ सा च रिगौ द्विः सां चतुर्थिका ॥१७३॥

धाधा नीपा तथा धापा मामा पञ्चमिका कला ।

षष्ठ्यां द्विर्धा पा मधौ धा द्विनिधौ धाथ, सप्तमी ॥१७४॥

द्विर्धा निसौ निधौ तद्वन्निधौ पानां त्रयं तथा ।

रिगौ सानां त्रयं नीनां चतुष्कं च कलाष्टमी ॥१७५॥

नवम्यां सा रिगौ द्विः स्तः सा नी सा धाद्वयं तथा ।

रिग री च मगौ मानां पञ्चकं दशमी कला ॥१७६॥

द्विर्नी ^२द्विर्धा पा रिगौ सा रिगावेकादशी कला ।

द्वादश्यां धाद्वयं सा मा द्विर्धा नी धा स्वरावलिः ॥१७७॥

इति धैवतिकायां स्यात् कलासु स्वरपद्धतिः ॥१७८॥

१. धा धा निष धप मा मा मा मा

त र णा० ०० म ले ० न्दु

२. धा धा निस निध सा सा सा सा^३

म णि भू० ०० षि ता ० म

३. सध धा पा मध धा निध पा निध

ल० शि रो ०० ० ०० जं ००

४. सा सा रिग रिग सा रिग सा सा

भु ज गा० ०० धि पै० ० क

५. धा धा नी पा धा पा मा मा

कु ० ण्ड ल वि ला ० स

^१ B. सिंहली ।

^२ B. द्विधा ।

^३ A. B. omit the sign of 'Tāra-sthāna' on all 'Sās' and S. R. omits it only in the third Kalā.

६. धा धा पा मध धा निध निध धा
कृ त शो ०० ० भं ०० ०
७. धा धा निस^१ निध निध पा पा पा
न ग सू० ०० नु० ल ० क्ष्मी
८. रिग सा सा सा नीं नीं नीं नीं
दे० ० हा ० धं मि ० श्रि
९. सा रिग रिग सा नीं सा धां धां
त श० री० ० ० ० रं ०
१०. रिग^२ री मग मा मा मा मा मा
प्र ण मा० ० मि भू ० त
११. नी नी धा धा पा रिग सा रिग
गी ० तो ० प हा० ० र०
१२. धा धा सा मा धा धा नी धा
प रि तु ० ० ० ष्टं ०^३
॥इति धैवती जातिः ॥३॥

॥ अथ नैषादी जातिः ॥

*निर्यासः स्यात् नैषाद्यामपन्यासप्रहांशकाः ।

निषादवर्षभगान्धाराः कलाः षोडश कीर्त्तिताः ॥१७९॥

तालश्चच्चतुष्टो ज्ञेयो मूर्च्छना गाविका स्मृता ।

अनंशानां बहुत्वं च शेषं लक्षणमिष्यते ॥१८०॥

^१ A. B. omit the signs of 'Tāra-Mandra-sthāna' in the seventh, eighth and ninth Kalās.

^२ B. रिम ।

^३ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

तरुणामलेन्दुमणिभूषितामलशिरोजं

भुजगाधिपैककुण्डविलासकृतशोभम् ।

नगसूनुलक्ष्मीदेहार्धमिश्रितशरीरं

प्रणमामि भूतगीतोपहारपरितुष्टम् ॥

* A. B. निर्यासः ।

धैवत्यामिव ^१चैतस्यां विनियोगोऽपि कीर्त्यते ।

^२प्रथमप्रेक्षणे रागाश्चोक्षसाधारितः पुनः ॥१८१॥

देशी वेलारली चेति दृश्यन्ते जातिवेदिभिः ।

करुणाद्भुतवीराश्च रसा अत्र प्रकीर्त्तिताः ॥१८२॥

प्रस्तारोऽस्या यथाशास्त्रं प्रदर्शयति भूपतिः ।

नीचतुष्कं तथा सा धा नीद्वयं प्रथमा कला ॥१८३॥

पा धा सा धा नीचतुष्कं द्वितीयाथ, तृतीयिका ॥

द्विः सागा ^३नीद्वयं धानी, चतुर्थ्यां साद्वयं च धा ॥१८४॥

नीपञ्चकं च, पञ्चम्यां द्विः ^४सागौ मांचतुष्ककम् ।

षष्ठ्यां नीपा तथा धापा मांचतुष्कं च, सप्तमी ॥१८५॥

रीगां द्विः सां पुना रीगा नीद्वयं च, तथाष्टमी ।

नीद्वयं पा धनी नीनां चतुष्कं, नवमी पुनः ॥१८६॥

द्विः सा गा सा मांचतुष्कं, दशम्यां मांचतुष्ककम् ।

नी धा द्विर्मेति, धा धा नीद्वयं ^५रीगाथ माद्वयम् ॥१८७॥

एकादश्यां, तथा द्विर्मां पा धनी नीचतुष्ककम् ।

द्वादश्यां, च त्रयोदश्यां द्विः पा द्विर्मां ^६चतुश्च री ॥१८८॥

रीगा द्विर्मां तथा रीगा द्विः सा चेति चतुर्दशी ।

पञ्चदश्यां तथा धा मा री गा सा धा च नीद्वयम् ॥१८९॥

द्विर्मा री गा नीचतुष्कं कला स्यात् षोडशी परा ॥१९०॥

१. नी नी नी नी सा धा नी नी

^७तं ० सु र व ० न्दि त

^१ B. चैतस्यां ।

^२ A. B. प्रथमापेक्षणे ।

^३ A. B. नीत्रयो ।

^४ A. सागो B. सागा ।

^५ A. B. omit अनुस्वार ।

^६ B. चतुस्वरी ।

^७ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :

तं सुरवन्दितमहिषमहाऽसुरमथनमुमापरिभोगयुतं*

नंगसुतकामिनीदिव्यविशेषकसूचकशुभनखदर्पणकम् ।

अहिमुखमणिखचितोज्ज्वलनूपुरबालभुजङ्गमरवकलितं

द्रुतमभिन्नजामि शरणमनिन्दित पा(प)दयुगपङ्कज (स)विलासम् ॥

* S. R.मुमापति भोगयुतं । A. B.मुमापरिभागयुतम् ।

२. पा धा सा धां नीं नीं नीं नीं
म हि ष म हा ० सु र
३. सा सा गा गा नी नी धा नी
म थ न मु मा ० प रि
४. सा सा धा नी नी नी नी नी
भो ० ग यु तं ० ० ०
५. सा सा गा गा मां मां मां मां
न ग सु त का ० मि नी
६. नीं पां धां पां मां मां मां मां
दि ० व्य वि शे ० ष क
७. 'री' गा सा सा री' गा नी नी
सू ० च क शु भ न ख
८. नी नी पा धनि नी नी नी नी
द ० प णं कं ० ० ०
९. सा सा गा सा मां मां मां मां
अ हि मु ख म णि ख चि
१०. मा मा मा मा नी धा मा मा
तो ० ज्ज्व ल नू ० पु र
११. धा धा नी नी री गा मां मां
बा ० ल भु जं ० ग म
१२. मां मां पां धनि नीं नीं नीं नीं
र व क लि ० तं ० ०
१३. पां पां नीं नीं री री री री
द्रु त म भि व्र जा ० मि
१४. री गा मा मा री गा सा सा
श र ण म नि ० न्वि त

१ A. B. give dots on the first five 'Svaras' but they have been changed into signs for 'Tāra sthāna' on the model of S. R.

१५. धा मा री गा सा धा नी नी
प द यु ग पं ० क ज

१६. मा मा री गा नी नी नी नी
स वि ला ० ० ० सं ०

॥ इति नैषादी जातिः ॥४॥

॥ अथ षड्जकैशिकी जातिः ॥

^१अंशाः स्युः षड्जकैशिक्यां षड्जगान्धारपञ्चमाः ।

गान्धारे न्यसनं प्रोक्तं बहुता धनिषादयोः ॥१९१॥

रिमयोरल्पता ^२तु स्यात् तालश्चच्चत्पुटो मतः ।

कला (:) स्युः षोडश प्राग्वद् द्वितीयप्रेक्षणे तथा ॥१९२॥

प्रावेशिक्यां ध्रुवायां तु विनियोजनमीरितम् ।

देशी बेलावली हिन्दोलको गान्धारपञ्चमः ॥१९३॥

रागाः प्रायेण दृश्यन्ते चत्वारः सूक्ष्मदर्शिभिः ।

कैशिकस्य प्रयोगेण षड्जसाधारणस्तदा ॥१९४॥

शृङ्गारहास्यकरुणा जातावस्थां रसाः स्फुटाः ।

प्रस्तारोऽस्या यथाशास्त्रं तन्यते कृष्णभूभुजा ॥१९५॥

द्विः सा मा पा गरी मग (मगौ) ^३माद्वयं प्रथमा कला ।

चत्वारो मस्तु तावन्तः सा इति स्याद् ि तीयिका ॥१९६॥

द्विकं प्रत्येकतो धापाधानां नी (री?) रिमकौ ततः ।

तृतीया स्याच्चतुर्थी तु द्वी री षट्कं तु ^४नीं इति ॥१९७॥

पञ्चम्यां धाद्वयं पाथ ^५धनी (द्विश्च) मापाद्वयम् ।

षष्ठ्यां द्विर्धा पा धनी तु द्विर्धा द्विः पाथ सप्तमी ॥१९८॥

अष्टभिः सास्वरैर्धानां त्रयं पा धनी धात्रयम् ।

अष्टमी, ^६नवमी त्रिः सा रिगौ सा च रिगौ द्विर्धा ॥१९९॥

^१ A. B. जाती ।

^२ A. B. त्वं स्यां ।

^३ B. गाद्वयं ।

^४ A. B. नीमिति ।

^५ A. adds धा

^६ A. B. नवमीतिस्सा ।

माधा द्विः पा^१ द्विर्धा^२ नी द्विर्दशम्येकादशी तथा ।

रीद्वयं गाचतुष्कं^३ सा गा, अथ द्वादशी कला ॥२००॥

धा सरी री सरी री सात्रयं चैव, ^४त्रयोदशी ।

सा सरी री सरी री तु सात्रयं, तु चतुर्दशी ॥२०१॥

माचतुष्कं निधौ तद्वत् पधौ ^५द्विर्मा(५थ), नीद्वयम् ।

पा पमौ पा पमौ पञ्चदशी स्यात्तु पधौ रिगौ ॥२०२॥

स्युः षोडश्यामष्टगाः षड्जकैशिक्यां स्वरावलिः ॥२०३॥

१. सा सा ^६मा पा गरि मग मा मा

^७दे ० ० ० ० ० ० ० ०

२. मा मा मा मा सा सा सा सा

वं ० ० ० ० ० ० ० ०

३. धा धा पा पा धा धा री रिम्

अ स क ल श शि ति ल०

४. री री नी नी नी नी नी नी

कं ० ० ० ० ० ० ० ०

५. धा धा पा धनि मा मा पा पा

द्वि र द ग० ति ० ० ०

^१ A. B. add निधा ।

^२ A. B. द्विधा ।

^३ A. B. चतुः कं ।

^४ B. चतुर्दशी ।

^५ A. B. निर्मा ।

^६ A. B. पा मा ।

^७ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

देवमसकलशशितिलकं द्विरदगतिं

निपुणमतिं *मुग्धमुखाम्बुरुहदिव्यकान्तिम् ।

†हरममृतोदधिनिनादमचलवरसूनुदेहार्द्धमिश्रितशरीरं

प्रणमामि तमहमनुपममुखकमलम् ॥

* A. B. पुष्ट etc ।

† S. R. हरमम्बुदोदधि etc.

६. धा धा पा धनि धा धा पा पा
नि पु ण म० ति० ० ० ०
७. सा सा सा सा सा सा सा सा
मु० ० ग्ध मु खा ० ० म्बु
८. धा धा धा पा धनि धा धा धा
ह ह दि० व्य० का० न्ति
९. सा सा सा रिग सा रिग धा धा
ह र म ०० मृ तो० ० द
१०. मा धा पा पा धा धा नी नी
धि नि ना ० दं ० ० ०
११. री री गा सा सां सां सां गां
अ च ल व र सू ० तु
१२. धा सरि री सरि री सा सा सा
दे ०० हा ०० र्ध मि० धि
१३. सां सरि रीं सरि रीं सां सां सां
त श री ०० रं ० ० ०
१४. मा मा मा मा निध पध मा मा
प्र ण मा ० मि० तम हं ०
१५. नी नी पा पम पा पम पध रिग
अ तु प म० मु० ख० क० म०
१६. गा गा गा गा गा गा गा गा
लं ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति षड्जकैशिकी जातिः ॥५॥

॥ अथ षड्जोदीच्यवा जातिः ॥

स्युः षड्जोदीच्यवत्यां तु षड्जमध्यमवैवताः ।

निवादश्च ग्रहांशाख्या अपन्यासौ सधौ स्वरौ ॥२०४॥

न्यासस्तु मध्यमस्तस्यां^१ षाडवं स्याद् रिलोपतः ।

औडुवं रिपलोपेन मन्द्रगान्धारभूरिता ॥२०५॥

रिसयोर्बहुतांशानां संगतिः स्यात् परस्परम् ।

मूर्च्छना गस्वराद्या तु धैवतैऽञ्शे न षाडवम् ॥२०६॥

रसौ शृङ्गारहास्याख्यौ वृश्येतेऽत्र परिस्फुटौ ।

षाड्ज्यां जातौ समुद्दिष्टं तालरागकलादिकम् ॥२०७॥

तत्सर्वमिह विज्ञेयं प्रस्तारोऽस्यास्तथोच्यते ।

चतुष्कं च चतुष्कं च सानां मानां कलादिमा^२ ॥२०८॥

द्विर्गा पा मा तथा गा मा मा धेति स्याद् द्वितीयिका^३ ।

द्विः सा मा गा तथा धा पा नी धेति स्यात्तृतीयिका ॥२०९॥

धा नी द्विः सा तथा धा नी पा मेति स्याच्चतुर्थिका ।

आद्यन्ते गां मां च मध्ये षट्कं सानां तु पञ्चमी ॥२१०॥

द्विर्धा पा धा तथा पा नी षष्ठी स्याद्वाद्वयं तथा ।

सां मां गात्रितयं मां च साद्वयं सप्तमी कला ॥२११॥

नी धा पा धा तथा पा मा मा धाऽष्टम्यां स्वरावलिः ।

नवम्यां साद्वयं द्विर्मा द्विः पा नी धेति कीर्तितम् ॥२१२॥

धानी द्विः सा तथा धा नी पा मा तु दशमी कला ।

एकादश्यां मुखेऽन्त्ये^४ गा मध्ये षट्कं तु सा इति ॥२१३॥

द्विर्धा पा धा तथा मानां चतुष्कं द्वादशी कला ।

इति षड्जोदीच्यवायां स्वरावलिरुदाहृता ॥२१४॥

वातेस्तु गमनार्थस्योदीच्यान्वाचि यतस्ततः ।

उदीच्यवेति कथितोदीच्या अस्याः^५ प्रयोजकाः ॥२१५॥

इत्येतद् दृश्यते गीतं बाहुल्याद्देशनामयुक् ।

यथा काम्बोजिका गौडी^६ टक्कमालवपञ्चमाः ॥२१६॥

^१ B. तेषां ।

^२ B. adds विसर्गं ।

^३ A. द्वितीयिका ।

^४ A. मुखेऽन्त्ये ।

^५ A. योजकाः ।

^६ A. टक्क etc.

१. सा सा सा सा मा मा मा मा
१ शै ० ० ० ० ० ० ०
 २. गा गा पा मा गा मा मा धा
ले ० ० ० ० ० ० ०
 ३. सा सा मा गा धा पा नी धा
श ० ० सू ० ० नु ०
 ४. धा नी सा सा धा नी पा मा
प्र ण य ० प्र सं ० ग
 ५. गां सां सां सां सां सां सां मां^२
स वि ला ० स खे ० ल
 ६. धा धा पा धा पा नी धा धा
न वि नो ० ० ० दं ०
 ७. सां मां गां गां गां मां सां सां
अ ० धि ० क ० ० ०
 ८. नी धा पा धा पा मा मा धा
मु खे ० ० ० ० ० न्दु
 ९. ३सां सां मा मा पा पा नी धा
न य नं ० ० ० ० ०
 १०. धा नी सा सा धा नी पा मा
न मा ० ० ० मि ० ०
 ११. गा ४सा सा सा सा सा सा गा
दे ० वा ० सु रे ० श
 १२. धा धा पा धा मा मा मा मा
न व रु चि रं ० ० ०
- ॥ इति षड्जोदीच्यवा जातिः ॥६॥

१ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

शैलेशसूनुप्रणयप्रसंगसविलासखेलनविनोद-

मधिकमुखेन्दुनयनं नमामि देवासुरेशः § नवरुचिरम् ।

† A. B. कीलन ।

§ S. R. तव रुचिरम् ।

२ A. B. सा ।

३ A. B. omit sign for 'Tāra-sthāna' on both 'Sās'.

४ A. B. मा ।

॥ अथ षड्जमध्यमा जातिः ॥

षड्जमध्यमिकाजातो स्वराः सप्त प्रकीर्त्तिताः ।

अंशप्रहावपन्यासा न्यासौ स्तः षड्जमध्यमौ ॥२१७॥

स्वराणां संगतिः कार्या सर्वेषां स्वेच्छया बुधैः ।

^१नेल्लोपात् षाडवं प्रोक्तमौडुवं निगलोपतः ॥२१८॥

गान्धारान्यस्वरेष्वंशेष्वल्पस्पर्शो^२ निषादवान् ।

षाडवौडुवयोद्वेषं कुर्वति नु गनी स्वरौ ॥२१९॥

यत्र वादी निषादः स्यान्नाल्पस्तत्र विधीयते ।

कलारागादिकं सर्वमस्यां षाड्ज्यामिवेरितम् ॥२२०॥

शृङ्गाराद्भुतवीराश्च रसा अत्र प्रतिष्ठिताः ।

मध्यमादिरिह ज्ञेया मूर्च्छनाविनियोजनम् ॥२२१॥

षड्जोदीच्यवलीवत् स्यात् प्रस्तारोऽस्या निगद्यते ।

मागा सगौ पा धपौ पा निधौ आद्या निमौ तथा ॥२२२॥

द्विर्मा सा च रिगौ गमौ निधौ पधौ च पान्त्यका^३ ।

मा गा री गा द्विर्मा द्विः सा तृतीया च, चतुर्थिका ॥२२३॥

मा मगमा द्विर्मा निधौ पधौ पमौ गमगास्तु ।

धा पधौ स्तः परी गमौ गरी मसौ सधौ समौ ॥२२४॥

पञ्चमी, निधौ सारी मगमा मा च चतुष्ककम् ।

षष्ठीयं, सप्तमी चाथ माद्वयं मगमास्तथा ॥२२५॥

मधौ धपौ पधौ चाथ पमौ गमगका इति ।

अष्टम्यां धा पधौ चाथ परी रिगौ मगौ रिगौ ॥२२६॥

सधसा सा, -ऽय नवमी द्विर्मा धनी धसौ धपौ ।

धमौ द्विः पा, -ऽय दशमी मा पूर्वं मगमाश्च मा ॥२२७॥

निगौ पधौ पमौ चाथ गमौ च गसगाः क्रमात् ।

एकादशी कला धा च पधौ परी रिगौ मगौ ॥२२८॥

रिगौ च सधसाः सा, -ऽय द्वादशी सा निगद्यते ।

निधौ सारी च मगमा माचतुष्कमितीदृशी ॥२२९॥

^१ A. B. निल्लोपात् ।

^२ A. B. स्पर्शो ।

^३ A. B. पान्त्यका ।

प्रकृतिः सर्वरागाणामियमुक्ता महीभुजा ।

नन्दिकेश्वरसम्मत्या तदुक्तिरभिधीयते ॥२३०॥

एकैव षड्जमध्या तु ज्ञेया सर्वरसाश्रया ।

तस्या मिश्रत्वतः प्रोक्तः सर्वरागसमुद्भवः ॥२३१॥

१. मा गा सग पा धप पा निध निम
१र ज नि० व धू०० मु० ख०

२. २मा मा सा रिग गम निध पध पा
वि ला ० स० लो० ०० ०० च

३. मा गा री गा मा मा सा सा
नं ० ० ० ० ० ० ०

४. मा मगम मा मा निध पध पम गमग
प्र वि० क सि त० कु० मु० द००

५. धा पध परि गम गरि मस सधं सम
द ल० फे० ०० न० स० ०० त्रि०

६. निध सा री मगम मा मा मा मा
भं० ० ० ००० ० ० ० ०

७. ३मा मा मगम मध धप पध पम गमग
का ० मि०० ज० न० न० य० न००

१ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

रजनिवधूमुखविलासलोचनं

प्रविकसितकुमुददलफेनसन्निभम् ।

कामिजननयनहृदयाभिनन्दिनं

प्रणमामि देवं *कुमुदाधिवासिनम् ॥

* A. B. मुकुटाधिवासिनम् ।

२ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on the first five 'Svaras'.

३ S. R. adds the sign for Mandra-sthāna on all the 'Svaras'.

८. धा पध परि रिग मग रिग सधंस सा
हृ द या ०० भि० न० ००० न्व
९. मा मा धनि धसं पध धम पा पा
नं ० ०० ०० ०० ०० ० ०
१०. मा मगम मा निध पध पम गम गसग
प्र ण०० मा ०० मि० दे० वं० ००
११. धा पध परि रिग मग रिग सधंस सा
कु मु० दा० ०० धि० वा० ००० सि
१२. निध सा री मगम मा मा मा मा
नं० ० ० ०० ० ० ० ०

॥ इति षड्जमध्या जातिः ॥७॥

लक्षिता जातयः सप्त षड्जग्रामसमाश्रिताः ।

अथैकादश वर्ण्यन्ते मध्यमग्रामजातयः ॥२३२॥

॥ अथ गान्धारी जातिः ॥

रिधवर्जाः स्वराः पञ्च गान्धार्यामंशताजुषः ।

गान्धारे न्यसनं षड्जपावपन्याससंज्ञकौ ॥२३३॥

अन्येषां संगतिः कार्या न्यासांशाभ्यां रिलोपतः ।

षाडवं रिधलोपाभ्यामौडुवं रिधतो व्रजेत् ॥२३४॥

षाडवं पञ्चमैश्चो तो (नो), निसमध्यमपञ्चमाः ।

अंशाश्चेन्न तदा कार्यमौडुवं जातिवेदिना ॥२३५॥

मूर्च्छना धैवतादिः स्यात् कलाः षोडश कीर्तिताः ।

तालश्चच्चत्पुटो ज्ञेयो विनियोगः प्रकीर्तितः ॥२३६॥

तृतीयप्रेक्षणगतध्रुवागाने पुरातनैः ।

रसस्तु करणो ज्ञेयो गान्धार्या गीतवेदिभिः ॥२३७॥

वेशी वेलावली तद्वद् रागो गान्धारपञ्चमः ।

दृश्यतेऽथ यथाशास्त्रं प्रस्तारोऽस्याः प्रवर्ण्यते ॥२३८॥

गां द्वयं सां तथा नीसां त्रिर्गाद्या,—ऽथ द्वितीयिका^१ ।

गा गमौ पाद्वयं चाथ धपौ मा च निधौ निसौ ॥२३९॥

निधौ पनी च मा पा री गात्रयं तु तृतीयिका ।

द्वितीया च चतुर्थी स्यान्मात्राभिस्ताभिरेव हि ॥२४०॥

निधौ पनी मा परिगाः पञ्चमी गाच्चतुष्टयम् ।

गा सा त्रिर्गा गमौ द्विर्गा षष्ठी, स्यात् सप्तमी पुनः ॥२४१॥

द्वितीयावदष्टमी च पञ्चमीवत् प्रकीर्तिता ।

री गा मा च पधौ री गा माद्वयं नवमी कला ॥२४२॥

दशमी नीभिरष्टाभिस्तुर्यैकादशिका मता ।

पञ्चमी च द्वादशी स्यात्त्रयुगं^२ पां च नीं इति ॥२४३॥

गा मा सा सा त्रयोदश्यां षष्ठीवत् स्याच्चतुर्दशी ।

गा पा द्विर्मा निधौ पञ्चदश्यां निसौ निधौ पनी ॥२४४॥

मातः स्युः परिगा गानां षट्कं स्यात् षोडशी कला ।

इति गान्धारिका जातिकलासु स्यात् स्वरावलिः ॥२४५॥

१. ३गा गा सा नी सा गा गा गा

४ए ० ० ० तं ० ० ०

२. गा गम पा पा धप मा निध निस^३

र ज० नि व धू० ० मु० ख०

^१ A. द्वितीयिका ।

^२ A. B. पाञ्चनीमिति ।

^३ A. B. add sign for 'Mandra-sthāna' on the first five 'Svaras' in this line.

^४ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

एतं रजनिवधूमुख †विभ्रमदं ‡निशातमोऽपनुदं

॥भवमुखविलासवपुश्चारुममलमृदुकिरणममृतभवम् ।

रजतगिरिशिखरमणिशकलसङ्ख्वरयुवतिदन्तपङ्क्तिनिभं

प्रणमामि प्रणयरतिकलहरवनुदं§ शशिनम् ॥

† A. B. विभ्रमपममयं ।

‡ S. R. निशामय वरोह ।

॥ S. R. तव मुख etc.

§ A. B. कलहपरिनुदं ।

^३ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on स ।

३. निध॒ प॒नि॒ मा॒ पा॒ री॒ गा॒ गा॒ गा॒
 वि॒० ०० ० अ॒ म ० दं ०
४. गा॒ ग॒म॒ पा॒ पा॒ धा॒ प॒म॒ निध॒ नि॒स^४
 नि॒ शा॒० ० त॒ मो॒ प॒० नु॒० दं॒०
५. निध॒ प॒नि॒ मा॒ प॒रि॒गा॒ गा॒ गा॒ गा॒ गा॒
 भ॒ व॒ सु॒ ख॒०० वि॒ ला॒ ० स॒
६. गा॒ सा॒ गा॒ गा॒ गा॒ ग॒म॒ गा॒ गा॒
 व॒ पु॒ इ॒च्चा॒ ० ह॒ म॒० म॒ ल॒
७. मा॒ ग॒म॒ पा॒ पा॒ ध॒प॒ मा॒ निध॒ नि॒स^१
 मृ॒ दु॒० ० कि॒ र॒० णं ०० ००
८. निध॒ प॒नि॒ मा॒ प॒रि॒गा॒ गा॒ गा॒ गा॒ गा॒
 अ॒० मृ॒० त॒ भ॒०० वं ० ० ०
९. री॒ गा॒ मा॒ प॒ध॒ री॒ गा॒ मा॒ मा॒
 र॒ ज॒ त॒ गि॒० रि॒ शि॒ ख॒ र॒
१०. नी॒ नी॒ नी॒ नी॒ नी॒ नी॒ नी॒ नी॒
 म॒ णि॒ श॒ क॒ ल॒ शं ० ख॒
११. गा॒ ग॒म॒ पा॒ पा॒ ध॒प॒ नी॒ निध॒ नि॒स^२
 व॒ र॒० यु॒ व॒ ति॒० द॒ ०० न्त॒०
१२. निध॒ प॒नि॒ मा॒ प॒रि॒गा॒ गा॒ गा॒ गा॒ गा॒
 पं॒० ०० क्ति॒ नि॒०० भं ० ० ०
१३. नी॒ नी॒ पा॒ नी॒ गा॒ मा॒ सा^३ सा॒
 प्र॒ ण॒ मा॒ ० मि॒ प्र॒ ण॒ य॒
१४. गा॒ सा॒ गा॒ गा॒ गा॒ ग॒म॒ गा॒ गा॒
 र॒ ति॒ क॒ ल॒ ह॒ र॒० व॒ नु॒

१ २ A. B. omit sign of 'Tara-sthāna' on स ।

३ A. B. मा ।

१५. गा पा मा मा निध निस्^१ निध पनि
 दं ० ० ० ०० ०० ०० ००

१६. मा परिग गा गा गा गा गा
 श शि०० ० ० नं ० ० ०

॥ इति गान्धारी जातिः ॥८॥

॥ अथ मध्यमा जातिः ॥

मध्यमायां स्वराः पञ्च गान्धारेण निषादिना ।

विना ग्रहांशापन्यासाः स्युर्न्यासो मध्यमस्वरः ॥२४६॥

गान्धारस्य विलोपेन षाडवं परिकीर्तितम् ।

अस्यामौडुवितं लोपात् स्याद् गान्धारनिषादिनोः ॥२४७॥

गान्धारोऽल्पप्रयोगः स्याद् बहुलो षड्जमध्यमौ ।

ऋषभाद्या मूर्च्छनाऽस्यां तालश्चच्चत्पुटोऽभिषः ॥२४८॥

अष्टौ कला ध्रुवागाने तृतीयप्रेक्षणे बुधैः ।

नियोज्यान्धालिका देशी चोक्षषाडवसंज्ञकाः ॥२४९॥

रागा दृश्यन्त एतस्यां हास्यशृङ्गारकौ रसौ ।

गानप्रपञ्चसिद्ध्यर्थं प्रस्तारोऽथ प्रदर्श्यते ॥२५०॥

त्रिर्मा द्विः पा धनी पूर्वा निधौ पमा, चाथापरा ।

मा पमौ^२ माय सां मां गां रीद्वयं,^३ तु तृतीयिका ॥२५१॥

द्विर्मा रिमौ गमौ मानां चतुष्कं च चतुर्थिका ।

मा निधौ च निसौ निधौ पमौ पधौ च माद्वयम् ॥२५२॥

नीद्वयं रीद्वयं नी री पाद्वयं पञ्चमी कला ।

नी पमौ धा च मा सानां चतुष्कं षष्ठिका स्मृता ॥२५३॥

गा नी सा गा धपौ माय धनी सां सप्तमी कला ।

पा सा पा निध पामानां चतुष्कं स्यात्तथाष्टमी ॥२५४॥

इति मध्यमिकाजातेः कलापद्धतिरीरता ॥२५५॥

^१ A. B. omit sign of 'Tara-sthāna' on स ।

^२ B. मपौ ।

^३ B. omits द्वयं etc. ।

१. मा मा मा पा पा धनि निध पम
पा ० ० तु भ व० मु० ००
२. मा पम मा सा मा गा री री
द्वे ज० न य नं ० ० ०
३. मा मा रिम गम मा मा मा मा
कि री ०० ०० ० ० ट ०
४. मा^२ निध निस्^३ निध पम पध मा मा
म णि० व० ०० पं० णं० ० ०
५. नीं नीं री री नीं री पा पा
गौ ० री ० क र प ०
६. नीं^५ पम धा मा सा सा सा सा
ल्ल वां० ० ० गु लि ० सु
७. गा नी सा गा धप मा धनि सा
ते ० ० ० जि० ० तं० ०
८. पा सा^७ पा निधप मा मा मा मा
सु कि र ००० णं ० ० ०

॥ इति मध्यमिका जातिः ॥९॥

१ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

पातु भवमूर्द्धनयनं* किरीटमणिदर्पणम् ।

गौरीकरपल्लवाङ्गुलिसुतेजितं सुकिरणम् ॥

* S. R. भवमूर्द्धजानन ।

२-३ A. B. omit sign of 'Tara sthāna' on मा and स ।

४ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on the three Nis in this line.

५ A. B. as above.

६ ७ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on गा सा गा सा, सा ।

॥ अथ पञ्चमी जातिः ॥

पञ्चम्यां तु ग्रहावंशौ प्रोक्तावृषभपञ्चमी ।

अपन्यासाः स्वराः प्रोक्ता निषादवृषभपञ्चमाः ॥२५६॥

न्यासः स्यात् पञ्चमस्तत्र गत्य षाडवहेतुता^१ ।

^२गन्योरोडुवकारित्वं समगाः स्वल्पका मताः ॥२५७॥

रिमयोः संगतिः कार्या पूर्णत्वे गान्निवादिनम्^३ ।

मनाग् व्रजेदौडुवितं ऋषभांशेन चेप्सितम् ॥२५८॥

अष्टौ कला विनिर्दिष्टा ऋषभादिकमूर्च्छना ।

रसावपि च संप्रोक्तौ हास्यशृङ्गारसंज्ञकौ ॥२५९॥

तालश्चच्चत्पुटो ज्ञेयस्तृतीयप्रेक्षणे भवेत् ।

विनियोगो ध्रुवागाने देशी चान्धालिका तथा ॥२६०॥

चोक्षपञ्चमरागाश्च प्रस्तारोऽस्या अयोच्यते ।

पा धनी नीद्वयं मानी मापेति प्रथमा कला ॥२६१॥

गा सा मा पा द्विद्विरेवं द्वितीया-ऽथ तृतीयिका ।

पाद्वयं धा त्रयं नीनां गा सा, त्वथ चतुर्थिका ॥२६२॥

पा मा धा नी निधौ पानां त्रयं पञ्चमिका ततः ।

पाद्वयेन तथा रीणां षट्केन परिकीर्तिता ॥२६३॥

मा रिणौ सा पधौ नीनां चतुष्केण च षष्ठिका ॥

सात्रयं माय पानां तु चतुष्केण च सप्तमी ॥२६४॥

धा मा धा नीचतुष्कं च पानामष्टमिका कला ।

इति पञ्चमिका जातिः स्वरावल्याऽनया मता ॥२६५॥

(पञ्चमी)

१. पा धनि नी नी मां नी मा पा

४ह २० मू ० ङं जा ० न

^१ A. हेतुना ।

^२ A. गत्यौ । B. गत्यो ।

^३ A. निषादनम् ।

^४ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

हरमूर्द्धजाननं† महेशममरपतिबाहुस्तम्भनमनन्तम् ।

तं प्रणमामि पुरुषमुखपद्मलक्ष्मीहरमम्बिकापतिमजेयम् ॥

† A. B. हरमूर्द्धजानलं ।

२. गां गां सां सां मां मां पां पां
नं म हे ० श स म र

३. ^१पां पां धां नीं नीं नीं गा सा
प ति बा ० हु स्तं ० भ

४. पा मा धा नी निध पा पा पा
न म नं ० तं ० ० ०

५. पा पा ^२री री री री री री
प्र ण मा ० मि पु रु ष

६. ^३मां निग सा पध नी नी नी नी
मु खं ० प ० ० द ल ० क्ष्मी

७. सा सा सा मा पा पा पा पा
ह र म ० स्वि का ० प

८. धा मा धा नी पा पा पा पा
ति म जे ० यं ० ० ०

॥ इति पञ्चमिका जातिः ॥१०॥

॥ अथ रक्तगान्धारी जातिः ॥

जाती तु रक्तगान्धार्या धैवतर्षभवर्जिताः ।

पञ्च स्वराः स्मृता अंशा ग्रहाश्च, निधयोस्तथा ॥२६६॥

बाहुल्यं, षाडवं प्रोक्तं रिलोपाद्, रिधलोपतः ।

औडवं, पञ्चमांशस्तु द्वेष्टि^४ षट्स्वरतामथ ॥२६७॥

द्विषन्त्यौडवितं षड्जनिमपाः^५, सन्निधिमिथः ।

कार्यं तथा मेलनं तु सगयोः स्वरयोरिह ॥२६८॥

^१ A. B. omit the sign of 'Mandra-sthāna' on the first six 'Svaras' in this line.

^२ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on the six 'Rīs' in this line.

^३ A. B. मां रिग सां ।

^४ A. B. द्वेष्टि ।

^५ A. B. षड्जनिमयोः ।

गान्धारे न्यसनं प्रोक्तमपन्यासौ सपाविह ।

कला द्वादश षाड्जीवत् ऋषभादिस्तु मूर्च्छना ॥२६९॥

हास्यशृङ्गारसंज्ञौ तु रसावत्र प्रकीर्तितौ ।

पञ्चपाणिस्तथा तालस्तृतीयप्रेक्षणे तथा ॥२७०॥

विनियोगो ध्रुवागाने प्रस्तारोऽयं विधीयते ।

पानी द्विः सा तथा गा सा पानीति प्रथमा कला ॥२७१॥

सा पा मा गा क्रमाद् द्विद्विद्वितीयस्यां स्वरावलिः ।

मा पा धा पा मा पा धपौ मगौ ^१तृतीयिका ॥२७२॥

चतुर्थीं षाष्टभिः, -र्वा नी पा पमौ धा च नी तथा ।

पाद्वयं पञ्चमी षष्ठी मा पा माथ धनी ^२ तथा ॥२७३॥

पास्वराणां चतुष्केण, री गा मा ^३ अथ पञ्च पाः ।

सप्तम्यष्टमिका रीगास्तः मा पापञ्चभिः स्मृता ॥२७४॥

षाष्टकान्नवमी, री गा द्विः सा री गात्रयेण च ।

दशम्येकादशी गा पा पा धमौ धा निधौ द्विः पा ॥२७५॥

मास्वरात् परिगा मा च पञ्चगा द्वादशी कला ।

इति स्याद्भक्तगान्धायमिकादश्यां स्वरावलिः ॥२७६॥

१. पा नी सा सा गा सा पा नी

^४तं ० बा ० ल र ज नि

२. ^५सां सां पा पा मा मा गा गा

क र तिल क भू ० ष

३. मा पा धा पा मा पा धप मग

ण वि भू ० ० ० ० ० ० ० ०

४. मा मा मा मा मा मा मा मा

तिं ० ० ० ० ० ० ० ०

^१ A. तृतीयिका ।

^२ A. B. धनिद्वयम् ।

^३ A. B. मामथ ।

^४ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

तं बालरजनिकरतिलकभूषणविभूतिम् ।

प्रणमामि गौरीवदनारविन्दप्रीतिकरम् ॥

^५ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on सा ।

५. ^१धा नी पा पम धा नी पा पा
 ० ० ० ०० ० ० ० ०
६. ^२मा पा मा धनि पा पा पा पा
 ० ० ० ०० ० ० ० ०
७. री गा मा पा पा पा पा पा
 प्र ण मा ० मि गौ ० री
८. री ^३गा मा पा पा पा पा पा
 व द ना ० र वि ० ०
९. पा पा पा पा पा पा पा पा
 द ० ० ० ० ० ० ० ०
१०. री गा सा सा री गा गा गा
 प्री ० ति क रं ० ० ०
११. ^४गा पा पा धम धा निध पा पा
 ० ० ० ०० ० ०० ० ०
१२. ^५मा परिग मा गा गा गा गा गा
 ० ००० ० ० ० ० ० ०

॥ इति रक्तगान्धारी जातिः ॥११॥

॥ अथ गान्धारोदीच्यवा जातिः ॥

गान्धारोदीच्यवत्यां तु प्रहावशौ समौ स्वरौ ।

मध्यमे न्यसनं विद्यादपन्यासौ सपौ स्वरौ ॥२७७॥

^१ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

^२ S. R. as above.

^३ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line except the first री ।

^४ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line except the last two 'Pās'.

^५ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

रिलोपात् षाडवं प्रोक्तमनंशानामिहाल्पता ।

संपूर्णत्वे स्वराणां स्यात्, षाडवत्वे तथाल्पता ॥२७८॥

निगपञ्चमधानां स्याद्, रिधयोः संगतिर्मिथः ।

शृङ्गाराद्भुतहास्यास्तु रसा^१ ज्ञेया यथारसम् ॥२७९॥

तालश्चच्चतुष्टो ज्ञेयः कलाः षोडश कीर्तिताः ।

मूर्च्छना धैवताद्या तु चतुर्थप्रेक्षणे मता ॥२८०॥

विनियोगो ध्रुवागाने प्रस्तारोऽथ प्रदर्श्यते ।

द्विः सा पा मा पा धपौ च पामेति प्रथमा कला ॥२८१॥

धा पा द्विर्मा चतुष्कं च सानां तत्र ^२द्वितीयिका ।

धानी द्विद्विः क्रमात् सा मा पा इति स्यात् तृतीयिका ॥२८२॥

चतुर्थी चाष्टभिर्नीभिः, द्विर्मा धा च निसौ तथा ।

नीचतुष्कं तु पञ्चम्यां, मा पा मा परिगास्तु सां ॥२८३॥

गा तथा साद्वयं षष्ठी, गा गमौ पा पधौ गा (च) ।

धनी पाद्वितयं चाथ सप्तम्या, मष्टमी पुनः ॥२८४॥

री गा सा च सधौ द्विर्नी धाद्वयं, नवमी पुनः ।

गा रिगौ सा सनी गा तु रिगौ^३ साद्वितयं तथा ॥२८५॥

साचतुष्कं दशम्यां तु मनी धनी च नीद्वयम् ।

एकादशी^४ च षष्ठीवद्, गा सा गा सा च मा च पा ॥२८६॥

मा तथा परिगाः प्रोक्ता द्वादश्यां, च त्रयोदशी ।

गाषट्कं साद्वयं, चाथ चतुर्दश्यां च नीद्वयम् ॥२८७॥

^१ A. रसो ।

^२ B. द्वितीयका ।

^३ B. रिगा ।

^४ B. omits च ।

^५ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

सौम्यगौरीमुखाम्बुरुहदिव्यतिलकपरिचुम्बिताचितसुपादं

प्रविकसितहेमकमलनिभम् ।

अतिरुचिरकान्तिनखदर्पणामलनिकेतनं*

† मनसिजशरीरताडनं प्रणमामि गौरिचरणयुगमनुपमम् ॥

* S. R. निकेतं । † A. B. शिवशरीरताण्डवं ।

पा धा नी गात्रयं, चाथ द्विनी धापायुगं तथा ॥
मा पा पञ्चदशी प्रोक्ता, षोडशी तु कलोच्यते ॥२८८॥

धा पा षट्कं मास्वराणां प्रोक्तेयं स्वरपद्धतिः ।
गान्धारोदीच्यवा जातिर्द्वादशी च प्रकीर्तिता ॥२८९॥

१. सा सा पा मा पा धप पा मा
सौ ० ० ० ० ० ० ०
२. धा पा मा मा सा सा सा सा
म्य ० ० ० ० ० ० ०
३. धा नी सा सा मा मा पा पा
गौ ० री ० मु खा ० म्बु
४. नी नी नी नी नी नी नी नी
रु ह दि ० व्य ति ल क
५. मा मा धा निस^१ नी नी नी नी
प रि चु ० ० म्बि ता ० चि
६. मा पा मा परिग सा गा सा सा
त सु पा ० ० ० दं ० ० ०
७. गा गम पा पध गा धनि पा पा
प्र वि० क सि० त हे० ० म
८. री गा सा सध^२ नी नी धा धा
क म ल नि० भं ० ० ०
९. गा रिग सा सनि^३ गा रिग सा सा
अ ति० रु चि० र का० ० न्ति
१०. सा सा सा सा मनि धनि नी नी
न^४ ख द ० पं० णा० ० म

१ २ ३ A. B. and S. R. omit signs of 'Tāra' and 'Mandra-
sthāna' respectively on स, ध and नि ।

४ B. confuses the verbal structure of Kalās 10-12.

११. १मा पा मा परिग सा गा सा सा
ल नि के ००० त नं ० ०

१२. गा सा गा सा मा पा मा परिग
म न सि ज श री ० २००

१३. गा गा गा गा गा गा सा सा
ता ० ० ड नं ० ० ०

१४. नी नी पा धा नी गा गा गा
प्र ण मा ० मि गौ ० री

१५. नी नी धा पा धा पा मा पा
च र ण यु ग म नु प

१६. धा पा मा मा मा मा मा मा
मं ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति गान्धारोदीच्यवा जातिः ॥११२॥

॥ अथ मध्यमोदीच्यवा जातिः ॥

मध्यमोदीच्यवाजातौ पञ्चमस्य ग्रहांशता ।

न्यासस्तु मध्यमः प्रोक्तोऽपन्यासौ षड्जधैवतौ ॥२९०॥

नित्यपूर्णा स्मृता त्वस्यां मध्यमादिकमूर्च्छना ।

तालश्चच्चतुष्टो ज्ञेयः कलाः षोडश कीर्तिताः ॥२९१॥

विनियोगः प्रेक्षणेऽस्याश्चतुर्थेऽत्र ध्रुवाविधौ ।

चोक्षबाडवकान्धालीदेशीरागास्तु दर्शिताः ॥२९२॥

रसौ शृङ्गारहास्याख्यौ गदितौ पृथिवीभुजा ।

गान्धारोदीच्यवावत्^३ स्याच्छेषलक्षणमत्र तु ॥२९३॥

अथ प्रदर्श्यते नाम प्रस्तारोऽस्या यथाविधि^४ ।

पा घनि नीद्वयं द्विर्मा नीपेति प्रथमा कला ॥२९४॥

^१ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'svaras' in the 'Kalās' (lines) 11-16.

^२ A. B. प्रेक्षणे (s)स्य चतुर्थे etc.

^३ A. B. गान्धारोदीच्यवावस्या etc.

^४ A. B. add विसर्गं ।

त्री री गा सा रिगौ द्विर्गा द्वितीया-ऽथ तृतीयिका ।

नीभिरष्टाभिराख्याता, चतुर्थी नीद्वयं धपौ ॥२९५॥

मा निधौ च निधौ द्विः पा, पञ्चमी पाद्वयेन च ।

रीणां षट्केन, षष्ठी तु मा रिगौ सा सधौ तथा ॥२९६॥

चतुष्कं नीस्वराणां, स्यात् सा पा नी मा च पाद्वयम् ।

गाद्वयं सप्तमी, प्रोक्ताष्टमी^१ गा पा च मा निधौ ॥२९७॥

नीद्वयं साद्वयं, चाथ नवमी पाद्वयं च मा ।

निधौ पानां चतुष्केण, दशमी तु कलोच्यते ॥२९८॥

मा पा मा च रिगौ गानां चतुष्कमथ कीर्त्यते ।

गा पा मा पा नीचतुष्कमेकादश्यां स्वरावलिः ॥२९९॥

मा पा मा परिग गानां चतुष्कं द्वादशी कला ।

गात्रयं माद्वयं चाथ निधौ द्विर्नी त्रयोदशी ॥३००॥

द्विर्नी धपौ मा निधौ च निधौ द्विः पा चतुर्दशी ।

री गां(च) साद्वयं माथ निधन्यो नीद्वयं तथा ॥३०१॥

पञ्चदश्यां, च षोडश्यां द्विर्नी धापाद्वयं द्विर्मा ।

मध्यमोदीच्यवायां तु त्रयोदश्यां स्वरावलिः ॥३०२॥

१. पा धनि नी नी मा मा नी पा

२दे ०० हा ० द्वं रू ० प

२. री री री गा सा रिग गा गा

म ति का ० न्ति म० म ल

३. नी नी नी नी नी नी नी नी

म म ले ० न्दु कु ० न्द

४. नी नी धप मा निध निध पा पा

कु मु ०० द नि० भं० ० ०

^१ A. B. षष्ठी ।

^२ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

देहाद्वंरूपकान्तिममलममलेन्दुकुन्दकुमुदनिभं

चामीकराम्बुषहदिव्यकान्तिप्रवरगणपूजितमजयेयम् ।

†सुराभिष्टुतमनिलमनोजवमम्बुदोदधिनिनादमतिहासं

शिवशान्तमसुरचमूमथनं रङ्गे त्रैलोक्यनतचरणम् ॥

† A. B. सुरसिद्धमनुजवरमम्बुदोदधि etc.

५. पा पा री री री री री
चा ० मी ० क रा ० म्बु
६. मा रिग सा सधं^१ नीं नीं नीं नीं
रु ह० दि ०० व्य का ० न्ति
७. सा पा नी मा पा पा गा गा
प्र व र ग ण पू ० जि
८. ^२गां पां मां निधं नीं नीं सा सा
त म जे ०० यं ० ० ०
९. ^३पा पा मा निध पा पा पा पा
सु रा भि ष्टु० त म नि ल
१०. ^४मां पां मां रिग गा गा गा गा
म नो ० ज० व म ० म्बु
११. गा पा मा पा नी नी नी नी
दो ० द धि नि ना ० द
१२. मा पा मा परिग गा गा गा गा
म ति हा ००० सं ० ० ०
१३. ^५गा गा गा मा मा निध नी नी
शि वं शा ० न्त म० सु र
१४. नी नी धप मा निध निध पा पा
च मू ०० म थ० नं० ० ०

^{१ २} A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on घ नी नी नी नी and on all the 'Svaras' in the 8th. kalā.

^३ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

^४ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on मा पा मा ।

^५ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line and in the 15 th. and 16 th. kalās (lines).

१५. री गा^१ सा सा मा निधनि नी नी
व ० न्दे ० त्रै लो०० ० क्य

१६. नी नी धा पा धा पा मा मा
न त च र णं ० ० ०

॥ इति मध्यमोदीच्यवा जातिः ॥ १३ ॥

॥ अथ गान्धारपञ्चमी जातिः ॥

जातौ गान्धारपञ्चम्यां पञ्चमोऽंशो ग्रहो, रिपौ ।

अपन्यासौ च गान्धारे न्यसनं, संगतिः पुनः ॥३०३॥

गान्धारीपञ्चमीजात्योरिवात्रापि विधीयते ।

तालश्चच्चत्पुटो ज्ञेयो मूर्च्छना गादिका मता ॥३०४॥

कलाः षोडशसंख्याका भवन्ति, विनियोजनम् ।

चतुर्थप्रेक्षणे गाने ध्रुवायां परिकीर्तितम् ॥३०५॥

हास्यभृङ्गारकरुणास्तस्यां च रसाः स्मृताः ।

प्रस्तारोऽस्या यथाशास्त्रं परिपाटया विरच्यते ॥३०६॥

पा पमौ च मधौ नी च धपौ मा धाद्यका^२ नी तु ।

सनिनि प्रथमा मात्रा धा षट्पाभिर्द्वितीयिका ॥३०७॥

धा नी द्विद्विः पृथक् सा मा पां^३ इति स्यात्तृतीयिका ।

चतुर्थी चाष्टभिर्नीभिः, पञ्चमी नीद्वयं धपौ ॥३०८॥

माद्वयं निधयोद्विः पा, षष्ठी द्विः पाथ रीस्वराः ।

षाडवं, सप्तमी प्रोक्ता मा रिगौ सा सधौ तथा ॥३०९॥

नीनां चतुष्कं, मण्डम्यां नी री सा च रिसौ तथा ।

रीचतुष्कं, नवम्यां तु नी गा सा च निगौ तथा ॥३१०॥

नीचतुष्कं, दशम्यां च द्विर्नीमेति द्विः पा द्विर्गा ।

गा पा मा पा नीचतुष्कमेकादश्यां प्रकीर्तितम् ॥३११॥

मा पा मा परिगा गानां चतुष्कं द्वादशी कला ।

द्विर्नी पा धा च नी गानां त्रितयेण त्रयोदशी ॥३१२॥

^१ A. B. add sign of 'Mandra-sthāna' on गा सा सा ।

^२ A. माघायिका गती । B. माघायिकी ।

^३ A. B. पामिति ।

गान्धारे न्यसनं प्रोक्तमपन्यासौ सपाविह ।

कला द्वादश षाड्जीवत् ऋषभादिस्तु मूर्च्छना ॥२६९॥

हास्यशृङ्गारसंज्ञौ तु रसावत्र प्रकीर्तितौ ।

पञ्चपाणिस्तथा तालस्तृतीयप्रेक्षणे तथा ॥२७०॥

विनियोगो ध्रुवागाने प्रस्तारोऽथ विधीयते ।

पानी द्विः सा तथा गा सा पानीति प्रथमा कला ॥२७१॥

सा पा मा गा क्रमाद् द्विद्वितीयस्यां स्वरावलिः ।

मा पा धा पा मा पा धपौ मगौ ^१तृतीयिका ॥२७२॥

चतुर्थी माष्टभिः, -र्धा नी पा पमौ धा च नी तथा ।

पाद्वयं पञ्चमी षष्ठी मा पा माथ धनी ^२ तथा ॥२७३॥

पास्वराणां चतुष्केण, री गा मा ^३ अथ पञ्च पाः ।

सप्तम्यष्टमिका रीगास्तः मा पापञ्चभिः स्मृता ॥२७४॥

पाष्टकान्नवमी, री गा द्विःसा री गात्रयेण च ।

दशम्येकादशी गा पा पा धमौ धा निधौ द्विः पा ॥२७५॥

मास्वरात् परिगा मा च पञ्चगा द्वादशी कला ।

इति स्याद्वक्तगान्धायमिकादश्यां स्वरावलिः ॥२७६॥

१. पा नी सा सा गा सा पा नी

^४तं ० बा ० ल र ज नि

२. ^५सा सा पा पा मा मा गा गा

क र तिल क भू ० ष

३. मा पा धा पा मा पा धप मग

ण वि भू ० ० ० ० ० ०

४. मा मा मा मा मा मा मा मा

तिं ० ० ० ० ० ० ०

^१ A. तृतीयका ।

^२ A. B. धनिद्वयम् ।

^३ A. B. मामथ ।

^४ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :-

तं बालरजनिकरतिलकभूषणविभूतिम् ।

प्रणमामि गौरीवदनारविन्दप्रीतिकरम् ॥

^५ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on सा ।

५. ^१धा नी पा पम धा नी पा पा

० ० ० ० ० ० ० ०

६. ^२मा पा मा धनि पा पा पा पा

० ० ० ० ० ० ० ०

७. री गा मा पा पा पा पा पा

प्र ण मा ० मि गौ ० री

८. री ^३गा मा पा पा पा पा पा

व द ना ० र वि ० ०

९. पा पा पा पा पा पा पा पा

द ० ० ० ० ० ० ० ०

१०. री गा सा सा री गा गा गा

प्री ० ति क रं ० ० ०

११. ^४गा पा पा धम धा निध पा पा

० ० ० ० ० ० ० ०

१२. ^५मा परिण मा गा गा गा गा गा

० ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति रक्तगान्धारी जातिः ॥११॥

॥ अथ गान्धारोदीच्यवा जातिः ॥

गान्धारोदीच्यवत्यां तु ग्रहावंशो समौ स्वरौ ।

मध्यमे न्यसनं विद्यादपन्यासौ सपौ स्वरौ ॥२७७॥

^१ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

^२ S. R. as above.

^३ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line except the first री ।

^४ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line except the last two 'Pās'.

^५ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

रिलोपात् षाडवं प्रोक्तमनंशानामिहाल्पता ।

संपूर्णत्वे स्वराणां स्यात्, षाडवत्वे तथाल्पता ॥२७८॥

निगपञ्चमधानां स्याद्, रिधयोः संगतिमिथः ।

शृङ्गाराद्भुतहास्यास्तु रसा^१ ज्ञेया ययारसम् ॥२७९॥

तालश्चच्चत्पुटो ज्ञेयः कलाः षोडश कीर्तिताः ।

मूर्च्छना धैवताद्या तु चतुर्थप्रेक्षणे मता ॥२८०॥

विनियोगो ध्रुवागाने प्रस्तारोऽथ प्रदर्श्यते ।

द्विः सा पा मा पा धपौ च पामेति प्रथमा कला ॥२८१॥

धा पा द्विर्मा चतुष्कं च सानां तत्र^२ द्वितीयिका ।

धानी द्विद्विः क्रमात् सा मा पा इति स्यात् तृतीयिका ॥२८२॥

चतुर्थी चाष्टभिर्नीभिः, द्विर्मा धा च निसौ तथा ।

नीचतुष्कं तु पञ्चम्यां, मा पा मा परिगास्तु सां ॥२८३॥

गा तथा साद्वयं षष्ठी, गा गमौ पा पधौ गा (च) ।

धनी पाद्वितयं चाथ सप्तम्या, षष्ठमी पुनः ॥२८४॥

री गा सा च सधौ द्विर्नी धाद्वयं, नवमी पुनः ।

गा रिगौ सा सनी गा तु रिगौ^३ साद्वितयं तथा ॥२८५॥

साचतुष्कं दशम्यां तु मनी धनी च नीद्वयम् ।

एकादशी^४ च षष्ठीवद्, गा सा गा सा च मा च पा ॥२८६॥

मा तथा परिगाः प्रोक्ता द्वादश्यां, च त्रयोदशी ।

गाषट्कं साद्वयं, चाथ चतुर्दश्यां च नीद्वयम् ॥२८७॥

^१ A. रसो ।

^२ B. द्वितीयका ।

^३ B. रिगा ।

^४ B. omits च ।

^५ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

सौम्यगौरीमुखाम्बुरुहदिव्यतिलकपरिचुम्बिताचितसुपादं

प्रविकसितहेमकमलनिभम् ।

अतिरुचिरकान्तिनखदर्पणामलनिकेतनं*

† मनसिजशरीरताडनं प्रणमामि गौरिचरणयुगमनुपमम् ॥

* S. R. निकेतं । † A. B. शिवशरीरताण्डवं ।

पा धा नी गात्रयं, चाथ द्विर्नी धापायुगं तथा ॥

मा पा पञ्चदशी प्रोक्ता, षोडशी तु कलोच्यते ॥२८८॥

धा पा षट्कं मास्वराणां प्रोक्तेयं स्वरपद्धतिः ।

गान्धारोदीच्यवा जातिर्द्वादशी च प्रकीर्तिता ॥२८९॥

१. सा सा पा मा पा धप पा मा
सौ ० ० ० ० ०० ० ०

२. धा पा मा मा सा सा सा सा
म्य ० ० ० ० ० ० ०

३. धा नी सा सा मा मा पा पा
गौ ० री ० मु खा ० म्बु

४. नी नी नी नी नी नी नी नी
रु ह दि ० व्य ति ल क

५. मा मा धा निस^१ नी नी नी नी
प रि चु ०० म्बि ता ० चि

६. मा पा मा परिग सा गा सा सा
त सु पा ००० दं ० ० ०

७. गा गम पा पध गा धनि पा पा
प्र बि० क सि० त हे० ० म

८. री गा सा सध^२ नी नी धा धा
क म ल नि० भं ० ० ०

९. गा रिग सा सनि^३ गा रिग सा सा
अ ति० रु चि० र का० ० न्ति

१०. सा सा सा सा मनि धनि नी नी
न^४ ख द ० पं० णा० ० म

१ २ ३ A. B. and S. R. omit signs of 'Tāra' and 'Mandra-sthāna' respectively on स, व and नि ।

४ B. confuses the verbal structure of Kalās 10-12.

११. १मा पा मा परिग सा गा सा सा
ल नि के ००० त नं ० ०

१२. गा सा गा सा मा पा मा परिग
म न सि ज श री ० २००

१३. गा गा गा गा गा गा सा सा
ता ० ० ड नं ० ० ०

१४. नी नी पा धा नी गा गा गा
प्र ण मा ० मि गौ ० री

१५. नी नी धा पा धा पा मा पा
च र ण यु ग म नु प

१६. धा पा मा मा मा मा मा मा
मं ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति गान्धारोदीच्यवा जातिः ॥१२॥

॥ अथ मध्यमोदीच्यवा जातिः ॥

मध्यमोदीच्यवाजातौ पञ्चमस्य ग्रहांशता ।

न्यासस्तु मध्यमः प्रोक्तोऽपन्यासौ षड्जधैवतौ ॥२९०॥

नित्यपूर्णा स्मृता त्वस्यां मध्यमादिकमूर्च्छना ।

तालश्चच्चतुष्टो ज्ञेयः कलाः षोडश कीर्तिताः ॥२९१॥

विनियोगः प्रेक्षणेऽ-स्याश्चतुर्थेऽत्र ध्रुवाविधौ ।

चोक्षषाडवकान्वालीदेशीरागास्तु दर्शिताः ॥२९२॥

रसौ शृङ्गारहास्याख्यौ गदितौ पृथिवीभुजा ।

गान्धारोदीच्यवावत्^३ स्याच्छेषलक्षणमत्र तु ॥२९३॥

अथ प्रदर्श्यते नाम प्रस्तारोऽस्या यथाविधि^४ ।

पा घनि नीद्वयं द्विर्मा नीपेति प्रथमा कला ॥२९४॥

^१ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'svaras' in the 'Kalās' (lines) 11-16.

^२ A. B. प्रेक्षणे (s)स्य चतुर्थे etc.

^३ A. B. गान्धारोदीच्यवावस्था etc.

^४ A. B. add विसर्गं ।

त्री री गा सा रिगौ द्विर्गा द्वितीया-ऽथ तृतीयिका ।
नीभिरष्टाभिराख्याता, चतुर्थी नीद्वयं धपौ ॥२९५॥

मा निधौ च निधौ द्विः पा, पञ्चमी पाद्वयेन च ।
रीणां षट्केन, षष्ठी तु मा रिगौ सा सधौ तथा ॥२९६॥

चतुष्कं नीस्वराणां, स्यात् सा पा नी मा च पाद्वयम् ।
गाद्वयं सप्तमी, प्रोक्ताष्टमी^१ गा पा च मा निधौ ॥२९७॥

नीद्वयं साद्वयं, चाथ नवमी पाद्वयं च मा ।
निधौ पानां चतुष्केण, दशमी तु कलोच्यते ॥२९८॥

मा पा मा च रिगौ गानां चतुष्कमथ कीर्त्यते ।
गा पा मा पा नीचतुष्कमेकादश्यां स्वरावलिः ॥२९९॥

मा पा मा परिग गानां चतुष्कं द्वादशी कला ।
गात्रयं माद्वयं चाथ निधौ द्विर्नी त्रयोदशी ॥३००॥

द्विर्नी धपौ मा निधौ च निधौ द्विः पा चतुर्दशी ।
री गां(च) साद्वयं माथ निधन्यो नीद्वयं तथा ॥३०१॥

पञ्चदश्यां, च षोडश्यां द्विर्नी धापाद्वयं द्विर्मा ।
मध्यमोदीच्यवायां तु त्रयोदश्यां स्वरावलिः ॥३०२॥

१. पा धनि नी नी मा मा नी पा
२६ ०० हा ० छं रू ० प
२. री री री गा सा रिग गा गा
म ति का ० न्ति म० म ल
३. नी नी नी नी नी नी नी नी
म म ले ० न्दु कु ० न्द
४. नी नी धप मा निष निष पा पा
कु मु ०० द नि० भं० ० ०

^१ A. B. षष्ठी ।

^२ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

देहाद्वंरूपकान्तिममलममलेन्दुकुन्दकुमुदनिभं
चामीकराम्बुहृदिव्यकान्तिप्रवरगणपूजितमजेयम् ।
†सुराभिष्टुतमनिलमनोजवमम्बुदोदविनिनादमतिहासं
शिवशान्तमसुरचमूमथनं रङ्गे त्रैलोक्यनतचरणम् ॥

† A. B. सुरसिद्धमनुजवरमम्बुदोदधि etc.

५. पा पा री री री री री
चा ० मी ० क रा ० म्बु
६. मा रिग सा सधं^१ नीं नीं नीं नीं
रु ह० दि ०० व्य का ० न्ति
७. सा पा नी मा पा पा गा गा
प्र व र ग ण पू ० जि
८. २गां पां मां निधं नीं नीं सा सा
त म जे ०० यं ० ० ०
९. ३पा पा मा निध पा पा पा पा
सु रा भि ष्टु० त म नि ल
१०. ४मां पां मां रिग गा गा गा गा
म नो ० ज० व म ० म्बु
११. गा पा मा पा नी नी नी नी
दो ० द धि नि ना ० द
१२. मा पा मा परिग गा गा गा गा
म ति हा ००० सं ० ० ०
१३. ५गा गा गा मा मा निध नी नी
शि वं शा ० न्त म० सु र
१४. नी नी धप मा निध निध पा पा
च मू ०० म थ० नं० ० ०

१ २ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on घ नी नी नी नी and on all the 'Svaras' in the 8th. kalā.

३ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line.

४ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on मा पा मा ।

५ S. R. adds sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this line and in the 15 th. and 16 th. kalās (lines).

१५. री गा^१ सा सा मा निधनि नी नी

व ० न्दे ० त्रै लो०० ० वय

१६. नी नी धा पा धा पा मा मा

न त च र णं ० ० ०

॥ इति मध्यमोदीच्यवा जातिः ॥ १३ ॥

॥ अथ गान्धारपञ्चमी जातिः ॥

जातौ गान्धारपञ्चम्यां पञ्चमोऽंशो ग्रहो, रिपौ ।

अपन्यासौ च गान्धारे न्यसनं, संगतिः पुनः ॥ ३०३ ॥

गान्धारीपञ्चमीजात्योरिवात्रापि विधीयते ।

तालश्चच्चत्पुटो ज्ञेयो मूर्च्छना गादिका मता ॥ ३०४ ॥

कलाः षोडशसंख्याका भवन्ति, विनियोजनम् ।

चतुर्थप्रेक्षणे गाने ध्रुवायां परिकीर्तितम् ॥ ३०५ ॥

हास्यभृङ्गारकृष्णास्तस्यां च रसाः स्मृताः ।

प्रस्तारोऽस्या यथाशास्त्रं परिपाट्या विरच्यते ॥ ३०६ ॥

पा पमौ च मधौ नी च धपौ मा धाद्यका^२ नी तु ।

सनिनि प्रथमा मात्रा धा षट्पाभिर्द्वितीयिका ॥ ३०७ ॥

धा नी द्विद्विः पृथक् सा मा पां^३ इति स्यात्तृतीयिका ।

चतुर्थी चाष्टभिर्नीभिः, पञ्चमी नीद्वयं धपौ ॥ ३०८ ॥

माद्वयं निधयोद्विः पा, षष्ठी द्विः पाथ रीस्वराः ।

षाडवं, सप्तमी प्रोक्ता मा रिगौ सा सधौ तथा ॥ ३०९ ॥

नीनां चतुष्कं, मष्टम्यां नी री सा च रिसौ तथा ।

रीचतुष्कं, नवम्यां तु नी गा सा च निगौ तथा ॥ ३१० ॥

नीचतुष्कं, दशम्यां च द्विर्नीमेति द्विः पा द्विर्गा ।

गा पा मा पा नीचतुष्कमेकादश्यां प्रकीर्तितम् ॥ ३११ ॥

मा पा मा परिगा गानां चतुष्कं द्वादशी कला ।

द्विर्नी पा धा च नी गानां त्रितयेण त्रयोदशी ॥ ३१२ ॥

^१ A. B. add sign of 'Mandra-sthāna' on गा सा सा ।

^२ A. माघायिका गतौ । B. माघायिकी ।

^३ A. B. पामिति ।

चतुर्दशी चतुर्थीवत्, तथा पञ्चदशी कला ।

मा पा धा नी ^१सनिन्यस्तु धा च पाद्वितयेन च ॥३१३॥

मां पां मां तथा परिगा गाचतुष्कं^२ तु षोडशी ॥३१४॥

१. पा पम मध नी धप मा धा नी

^३कां ०० ०० ० ०० ० ० ०

२. सनिनि धा पा पा पा पा पा पा

तं ०० ० ० ० ० ० ० ०

३. धा नी सा सा मा मा पा पा

वा ० मै ० क दे ० श

४. नी नी नी नी नी नी नी नी

प्रे ० खो ० ल मा ० न

५. नी नी धप मा निध निध पा पा

क म ल ० नि भं ० ०० ० ०

६. पा पा री री री री री री

व र सु र भि कु सु म

७. मा रिग सा सध नी नी नी नी

गं ०० धा ०० धि वा ० सि

८. नी ^४री' सा' रि'स' री' री' री' री'

त ० म नो ० ० जं ० ०

९. नी गा सा निग नी नी नी नी

न ग रा ०० ज सू ० नु

^१ A. B. सनिनयो ।

^२ A. adds च ।

^३ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

कान्तं वामैकदेशप्रेङ्खोलमानकमलनिभं वरसुरभिकुसुम-

गन्धाधिवासितमनोजनगराजसूनुरतिरागरभसकेलिकुचग्रहलीलम्* ।

तं प्रणमामि देवं चन्द्रार्द्धमण्डितविलासकीलनविनोदम् ।

* A. B. क्रीतम् ।

^४ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on री सा etc. in this line.

१०. ^१नी मा नी मा पा पा गा गा
र ति रा ० ग र भ स
११. गा ^२पा मा पा नी नी नी नी
के ० ली ० कु च ० ग्र
१२. मा पा मा परिग गा गा गा गा
ह ली ० लं०० ० तं ० ०
१३. ^३नीं नीं पां धां नीं गा गा गा
प्र ण मा ० मि दे ० वं
१४. ^४नीं नीं नीं नीं नीं नीं नीं नीं
च ० न्द्रा ० ह्रं मं ० डि
१५. ^५मां पां धां नीं सनिनि धां पां पां
त वि ला ० स०० की ० ल
१६. मा पा मा परिग गा गा गा गा
न वि नो ००० दं ० ० ०

॥ इति गान्धारपञ्चमी जातिः ॥१४॥

॥ अथ आन्ध्री जातिः ॥

आन्ध्र्यामंशा ग्रहाश्चैव चत्वारस्तु स्वराः स्मृताः ।
निषादर्वभगान्धारपञ्चमाः, संगतिः पुनः ॥३१५॥

रिगयोनिधयोरिष्टा, तत्रांशानुक्रमेण च ।

गमनं न्यासपर्यन्तं मध्यमादिश्च मूर्च्छना ॥३१६॥

^{१ २} S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on the first six 'Svaras' in the 10th Kalā and on the last seven in the 11th Kalā.

^३ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on the first five 'Svaras' but add it on the last three.

^४ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on all 'Nīs.'

^५ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this Kalā and S. R. adds it on the first four only.

अंशा एव त्वपन्यासा, न्यासो गान्धार ईरितः ।
षाडवं षड्जलोपेन, गीतितालकलादिकम् ॥३१७॥

विनियोगश्च गान्धारपञ्चमीवदिहेष्यते ।
वीररीद्राद्भुतरसाः शृङ्गारश्चेति कीर्त्तिताः ॥३१८॥

भरतादिमतादस्याः प्रस्तारः संविधीयते ।
रीभिरष्टाभिराद्या स्याद्, रीगाद्वितयस्तथा ॥३१९॥

रीचतुष्टयतस्त्वन्या,^१ रीगा रीमा द्विकं द्विकम् ।
तृतीयस्यां, चतुर्थ्यां तु रीगा सा च धनी तथा ॥३२०॥

नीचतुष्कं च, पञ्चम्यां नी री नी री धनिद्वयम् ।
पाद्विकं, चाथ षष्ठ्यां तु मा पा मा च रिगौ तथा ॥३२१॥

गाचतुष्कं च, सप्तम्यां रीद्वयं गा समौ तथा ।
माद्वयं पाद्वयं, चाथ षष्ठीवत् स्याद्विहाष्टमी ॥३२२॥

गाषट्कादाद्यगौ धानी नवम्यां परिकीर्त्तिता ।
दशमी चाष्टमीवत्, स्यान्नरीत्येतौ स्वरौ पुनः ॥३२३॥

प्रत्येकमेकादश्यां^२ तु चतुष्कत्वेन सम्मती ।
रीद्वयं स्यात्तथा गा नी सान्योः प्रत्येकतो द्विकम् ॥३२४॥

द्वादश्यां, च त्रयोदश्यां दशमीवत् स्वरावलिः ।
सप्तमीवच्चतुर्दश्यां, पञ्चदश्यां च माद्वयम् ॥३२५॥

नीद्वयं च तथा सारी गापेति स्यात् स्वरावलिः ।
रिगौ गासप्तकं चेति षोडश्यां परिकीर्त्तितम् ॥३२६॥

आन्ध्र्यामियं पञ्चदश्यां संप्रोक्ता स्वरपद्धतिः ॥३२७॥

१. री री री री री री री री
३त रु णे ० न्दु कु सु म

^१ A. B. रीचतुष्टयस्तन्या ।

^२ A. B. प्रत्येकमेकादश्यांस्तश्चतुष्कत्वेन ।

^३ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

तरुणेन्दुकुसुमस्रचितजटं त्रिदिवनदीसलिलधौतमुखं

नगसूनुप्रणयं वेदनिधिं परिणाहितुहिनशैलगृहम् ।

अमृतभवं गुणरहितं तमवनिरविशशिज्वलनजलपवनगगनतनुं

शरणं ब्रजामि *शुभमतिकृतनिलयम् ॥

* A. B. शुभमति etc.

२. री गा री गा री री री री
ख चि त ज टं ० ० ०
३. री री गा गा री री मा मा
त्रि दि व न दी स लि ल
४. री गा सा धनि ^१नीं नीं नीं नीं
धौ ० त मु० खं ० ० ०
५. ^२नीं री नीं री धनि धनि पां पां
न ग सू ० नु० प्र० ण य
६. ^३मां पां मां रिग गा गा गा गा
वे ० द नि० धि० ० ० ०
७. री री गा सम मा मा पा पा
प रि णा ०० हि तु हि न
८. ^४मां पां मां रिग गा गा गा गा
शै ० ल गु० हं ० ० ०
९. ^५धां नीं गा गा गा गा गा गा
अ मृ त भ वं ० ० ०
१०. मा पा मा रिग गा गा गा गा
गु ण र हि० तं ० ० ०
११. नी नी नी नी री री री री
त म व नि र वि श शि
१२. री री गा नी सा सा नी नी
ज्व ल न ज ल प व न
१३. ^६मा पा मा रिग गा गा गा गा
ग ग न त० नुं ० ० ०

१ २ ३ ४ ५ A. B. omit sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' marked above.

^७ A. B. पा पा मा गरि etc.

^८ S. R. adds sign of 'Tara-sthāna' on all the 'Svaras' in 13-16 Kalās.

१४. री री गा सम मा मा पा पा
श र णं ०० व्र जा ० मि

१५. मा मा नी नी सा री गा पा
शु भ म ति कृ त नि ल

१६. रिग गा गा गा गा गा गा गा
यं० ० ० ० ० ० ० ०

॥ इति आन्ध्री जातिः ॥१५॥

॥ अथ नन्दयन्ती जातिः ॥

जातौ तु नन्दयन्त्यां स्यात् पञ्चमोऽंशो ग्रहस्तथा ।
गान्धारग्रहता चास्यां सर्वगीतज्ञसम्मता ॥३२८॥

न्यासो गान्धार एव स्यात् पञ्चमो मध्यमस्तथा ।
अपन्यासतया ख्यातौ, ऋषभे मन्द्रदेशगे ॥३२९॥

^१बाहुल्यं, षाडवं प्रोक्तं षड्जलोपेन धीमता ।
तालश्चच्चत्पुटो ज्ञेयो मूर्च्छना पञ्चमादिका ॥३३०॥

द्वात्रिंशदिह च प्रोक्ताः कलाः, स्याद् विनियोजनम् ।
प्रथमप्रेक्षणे गाने ध्रुवायाः, स्यू रसा इमे ॥३३१॥

शृंगारहास्यकरुणाः प्रस्तारोऽस्याः पुनर्यथा ।
गाचतुष्कं च पाद्वन्द्वं ध्रुवौ मा प्रथमा^२ कला ॥३३२॥

द्वितीया पञ्चकं धानां नी सनी च निधी तथा ।
पाष्टकेन तृतीया स्याद् धा नी पा मा च गां इति ॥३३३॥

चतुष्केण चतुर्थी स्यान्,—मारी गाषट्कतः परा ।
धा पा मा पा धा धनी च षष्ठी स्या(त्) पाद्वयेन च ॥३३४॥

सप्तमी स्याच्चतुर्थीवत् पमौ पानां त्रयेण च ।
माचतुष्कादष्टमी, स्यान्नवमी सप्तमीव च ॥३३५॥

दशमी साष्टकेन स्याद्,—री गा मा पाचतुष्ककम् ।
नी चेत्येकादशी, रीणां चतुष्कं पाद्वयं तथा ॥३३६॥

^१ A. B. बाहुत्वात् ।

^२ A. B. repeat प्रथमा ।

माद्वयं द्वादशी^१ प्रोक्ता, धा नी सन्नियोज्य धा ।
पाचतुष्कं त्रयोदश्यां, नवमीवच्चतुर्दशी ॥३३७॥

गा पात्रयं च धा^२ मानां त्रयं पञ्चदशी कला ।
द्विर्धा नी धा पाचतुष्कं कलैषात्र तु षोडशी^३ ॥३३८॥

री गा मा पा पमौ द्विः^४ पा नीति सप्तदशी स्मृता^५ ।
रीपेत्येतच्चतुष्केण पृथगष्टादशी कला ॥३३९॥

पाचतुष्कं च धा^६ त्रिमेकोनविंशतिका कला ।
नी पा गा च गमौ गानां चतुष्कं^७ नखसंख्यिका ॥३४०॥

रीद्वयं गाद्वयं मानां चतुष्कं तत्परा मता ।
नी पा नी मा तथा नी धा द्विः पा द्वाविंशति^८ (:) कला ॥३४१॥

साद्वयं च धनी धा च पाचतुष्कं च तत्परा ।
मा पा मा परिगा द्विर्गा द्विः सां इति जिनेमिता ॥३४२॥

रीगा मापा द्विद्विरेवं कला स्यात्तत्त्वसम्मिता ।
रीत्रयं गाद्वयं चाथ रिगौ द्विर्मा ततः परा ॥३४३॥

मा नी पा नी गाचतुष्कं सप्तविंशतिसम्मिता ।
माद्वयं पाद्वयं धा च धनी निधौ च मा परा ॥३४४॥

धाद्वयं सा तथा नी धा नी पा पेति ततः परा ।
रीचतुष्कं च मा पा धा मेति त्रिशत्तमा मता ॥३४५॥

नीचतुष्कं तथा धा पा माद्वयेन ततः परा ।
मापूर्वं परिगा पश्चाद् गाषट्कं दन्तसम्मिता ॥३४६॥

जातिः स्यान्नन्दयन्त्येषा प्रवरा सर्वजातिषु ॥३४७॥

१ B. दशमी ।

२ A. B. धु ।

३ B. चतुर्दशी ।

४ A. omits विसर्ग ।

५ B. कला ।

६ A. त्रीमेको etc. B. त्रीमेको etc.

७ A. omits अनुस्वार ।

८ B. द्वाविंशती ।

बभाण वेधा विषये यथाऽस्या वचस्तथोदाह्रियते यथावत् ।
सकृत् प्रयुक्तापि हि नन्दयन्ती^१ यथाविधि ब्रह्महर्षं पुनाति^२ ॥३४८॥

१. गा गा गा गा पा पा धप मा
३हे ० ० ० ० ० ० ० ०
२. धा धा धा धा धा नी सनि निध
० ० ० ० ० ० ० ०
३. ४पा पा पा पा पा पा पा पा
तुं ० ० ० ० ० ० ० ०
४. ५धां नीं पां मां गां गां गां गां
वे ० दा ० झ वे ० दा
५. मा री गा गा गा गा गा गा
क र क म ल यो ० नि
६. धा पा मा पा धा धनि पा पा
त मो ० र जो ०० वि व

^१ A. नन्दयन्ति ।

^२ A. B. पुनातीति ।

^३ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

हेतु* वेदाङ्गवेदाकरकमलयोनिं तमोरजोविर्वाजितं हरं†

‡भवहरं कमलगृहं शिवं शान्ति§-सन्निवेशनमपूर्वं

भूषणलीलमुरगेशभोगभासुशुभपृथुलम् ।

§अवनिपतिसूनुकरपङ्कजामलविलासकीलनविनोदं

स्फटिकमणिरजतसितनवदुकूलक्षीरोदसागरनिकाशं

अजशिरःकपालपृथुभाजनं वन्दे सुखदं

हरदेहममलमधुसूदनसुतेजो¶-ऽधिकसुगतियोनिम् ॥

* S. R. सौम्यं ।

† A. B. omit हरं ।

‡ S. R. भवहर ।

§ S. R. शान्तं etc.

\$ S. R. अचलपति etc.

¶ A. B. सुतेजस्थितेषु गतियोनिम् ।

* S. R. adds sign of 'Mandrā sthāna' on all Pās in this Kalā.

* A. B. omit the sign of 'Mandra-sthāna' on the first four 'Svaras'.

७. धा नी मा पा गा गा गा गा
० जि तं ० ० ० ० ०
८. पम पा पा पा मा मा मा मा
ह० रं ० ० ० ० ० ०
९. धा नी मा पा गा गा गा गा
भ व ह रं ० क म ल
१०. सा सा सा सा सा सा सा सा
गृ हं ० ० ० ० ० ०
११. री गा मा पा पा पा पा नी
शि वं शा ० न्ति स ० त्रि
१२. री री री री पा पा मा मा
वे ० श न म पू ० वं
१३. धा नी सनिनि धा पा पा पा पा
भू ० ष०० ण ली ० लं ०
१४. धा नी मा पा गा गा गा गा
उ र ने ० श भो ० ग
१५. गा पा पा पा धा पा मा मा
भा ० सु र शु भ पृ थु
१६. धा धा नी धा पा पा पा पा
लं ० ० ० ० ० ० ०
१७. री गा मा पा पम पा पा नी
अ व नि प ति० सु ० नु
१८. री री री री पा पा पा पा
क र पं ० क जा ० म
१९. पा पा पा पा धा मा मा मा
ल वि ला ० स की ० ल

१ S. R. adds the sign of 'Mandra-sthāna' on all the notes' in Kalās 12-14, 18, 20, 21, excepting the last three 'Svaras' of the 13th Kalā and स in the same.

२ A. B. omit the sign of 'Tāra-sthāna' on स ।

२०. नी पा गा गुम गा गा गा
न वि नो ०० दं ० ० ०
२१. री री गा गा मा मा मा मा
स्फटि क म णि र ज त
२२. नी पा नी मा नी धा पा पा
सि त न व डु कू ० ल
२३. ^१सा ^१सा धनि धा पा पा पा पा
क्षी ० रो० ० द सा ० ग
२४. मा पा मा परिग गा गा ^२सा ^२सा
र नि का ००० शं ० ० ०
२५. री री गा गा मा मा पा पा
अ ज शि रः क पा ० ल
२६. री री री गा गा रिग मा मा
पृ थु भा ० ० ज० नं ०
२७. मा नी पा नी गा गा गा गा
व ० न्दे ० सु ख दं ०
२८. मा मा पा पा धा धनि निध मा
ह र दे ० ह म० म० ल
२९. धा धा सा नी धा नी पा पा
म धु सु ० द न ० सु
३०. ^१री री री री मा पा धा मा
ते ० जो ५ वि क ० सु
३१. नी नी नी नी धा पा मा मा
ग ति यो ० ० ० ० ०

१ २ A. B. omit sign of 'Tāra-sthāna' on सा ।

१ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on four 'Rīs' in this Kalā.

३२. मा परिग गा गा गा गा गा गा

० ००० नि ० ० ० ० ०

॥ इति नन्दयन्ती जातिः ॥१६॥

॥ अथ कार्मारवी जातिः ॥

कार्मारव्यां तथा जातौ भवन्त्यंशा ग्रहा अपि^१ ।

निषादषभसंज्ञौ च पञ्चमी धैवतस्तथा ॥३४९॥

अंशा एव ह्यपन्यासा न्यासः^२ स्यात् पञ्चमः स्वरः ।

तथैवान्तरमार्गत्वादनंशबहुता मता ॥३५०॥

गान्धारोऽत्यन्तबहुलः सर्वांशः स्वरसंगतिः^३ ।

कलाः षोडश^४ विज्ञेयास्तालश्चत्पुटाभिधः ॥३५१॥

मूर्च्छना षड्जमुख्या स्याद् रागः स्यात् प्रकृतेरिव ।

करुणाद्भुतशृङ्गारा रसाः स्युर्विनियोजनम् ॥३५२॥

पञ्चमप्रेक्षणे गाने ध्रुवायाः परिकीर्तितम् ।

प्रस्तारोऽथ प्रतिकलं^५ यथावदभिधीयते ॥३५३॥

रीभिरण्टाभिराद्या मा गा सा गा च नीत्रयम्^६ ।

द्वितीया,-ऽथ तृतीया तु नी मा नी मा द्विः पा द्विर्गा ॥३५४॥

गा पा मा पा नीचतुष्कं चतुर्थी, पञ्चमी तथा ।

री गा सा नी तथा रीगाद्वयेन परिकीर्तिता ॥३५५॥

षष्ठी री गा तथा री सा नी धनी पाद्वयेन च ।

मा पा मा परिगा गानां चतुष्केण च सप्तमी ॥३५६॥

रीत्रयं तु समौ द्विर्मा द्विः पा स्यादष्टमी कला ।

नवमी सप्तमीवत् स्याद्, धानी मापा तथैव च ॥३५७॥

^१ A. ग्रहापि ।

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ A. repeats verses 351-54.

^४ A. षोडश ।

^५ A. B. करं ।

^६ A. B. नीद्वयम् ।

धानी सासेति दशमी, तथैकादशिका कला ।

नीभिरष्टाभिराख्याता, सा^१ सा धानी सनी इति ॥३५८॥

निधौ द्विः पा द्वादशी, तु सप्तमीवत् त्रयोदशी ।

नीद्वयं पा धनी गानां चतुष्कं च चतुर्दशी ॥३५९॥

सा री गा सा नीचतुष्कं कला पञ्चदशीरिता ।

नीद्वयं धाद्वयं पानां चतुष्केण तु षोडशी ॥३६०॥

१. री री री री री री री
२तं ° स्था ° णु ल लि त
२. मा गा सा गा सा नी नी नी
वा ° मां ° ग स ° क्त
३. ३नी मा नी मा पा पा गा गा
ग ति ते ° जः प्र स र
४. गा पा मा पा नी नी नी नी
को ° पा ° नि का ° न्ति
५. ४री^१ गा^१ सा^१ नी^१ री^१ गा^१ री^१ गा^१
फ णि प ति मु खं ° °

^१ A. B. मा ।

^२ The verbal structure of this प्रस्तारगीत is as follows :—

तं स्थाणुललितवामाङ्ग*सक्तमतितेजःप्रबल ‡कोपाग्निकान्ति फणिपति-
मुखमुरोविपुलसागरनिकेतं § सितपन्नगेन्द्रमतिकान्तम् ।

षण्मुखविनोदकरपल्लवाङ्गुलिविलासकीलनविनोदं

प्रणमामि देवयज्ञोपवीतकम् ¶ ॥

* A. B. संसक्त ।

‡ S. R. प्रसरसौधांशुकान्ति ।

§ A. B. निकेतनं ।

¶ A. B. यज्ञोपवीतम् ।

^३ S. R. adds sign of 'Mandra-sthāna' on the first six 'Svaras'.

^४ A. B. omit the sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in this 'Kalā' and S. R. adds it on the fourth 'Svara' नी also.

६. री गा री सा निध नी पा पा
उ रो ० वि पु० ल सा ग
७. ^१मा पा मा परिग गा गा गा गा
र नि के ००० तं ० ० ०
८. री री री सम मा मा पा पा
सि त प ०० झ गे ० न्द्र
९. मा पा मा परिग गा गा गा गा
म ति का ००० न्तं ० ० ०
१०. धा नी मा पा धा नी सा सा
ष ० ण्मु ख वि नो ० द
११. नी नी नी नी नी नी नी नी
क र प ० ल्ल वा ० डगु
१२. ^२सा सा धां नीं सनि निधं पां पां
लि वि ला ० स० की० ० ल
१३. सा पा मा परिग गा गा गा गा
न वि नो ००० दं ० ० ०
१४. नी नी पा धनि गा गा गा गा
प्र ण मा ०० मि दे ० व
१५. ^३सा री गा सा नी नी नी नी
य ० ज्ञो ० प वी ० त
१६. नी नी धा धा पा पा पा पा
कं ० ० ० ० ० ० ०
- ॥ इति कार्मारवी जातिः ॥१७॥

^१ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on the first four units in this Kalā.

^२ S. R. adds the sign of 'Mandra-sthāna' on the first four 'Svaras' in this 'Kalā' and A. B. add it on the first two only.

^३ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in the 15th and 16th Kalās.

॥ अथ कैशिकी जातिः ॥

कैशिक्यां तु ग्रहा अंशा ऋषभादपरे स्वराः ।

निषादधैवतावंशौ^१ यदा न्यासास्तदेरिताः ॥३६१॥

निगपाः, पञ्चमो न्यासो निधावंशौ यदा तदा ।

न्यासं पञ्चमकं हित्वा गनी न्यासस्त्वमाप्नुतः ॥३६२॥

औडुवं रिधलोपेन रिलोपात् षाडवं मतम् ।

ऋषभः स्वल्प एव स्याद् बहुता पनिषादयोः ॥३६३॥

पञ्चमेशे नौडुवं स्याद् ऋषभेशे न षाडवम् ।

स्वराणां संगतिश्चात्र कर्त्तव्या स्वेच्छया बुधैः ॥३६४॥

मूच्छना गादिका प्रोक्ता तालश्चच्चत्पुटो बुधैः ।

कलाद्वादशकं प्रोक्तं रसौ शृङ्गारहास्यकौ ॥३६५॥

गीत्यादिकं तु षाड्जीवद्, विनियोगः पुनः स्मृतः ।

पञ्चमप्रेक्षणगतध्रुवागाने विचक्षणैः ॥३६६॥

अंशा एव^३ भवन्त्यस्मादपन्यासास्तु तद्यथा ।

पा धनि पा धनि गानां चतुष्कं प्रथमा कला ॥३६७॥

पात्रयं निधयोद्वन्द्वं पात्रयं च द्वितीयिका ॥

धा नी द्विः सा चतु री च तृतीयाथ, चतुर्थिका ॥३६८॥

सात्रयं च तथा रीगा मात्रयं, पञ्चमी पुनः ।

मा धा नी धा तथा माधा मा पा चेति प्रकीर्त्तिता ॥३६९॥

गा री सा च धनि रीणां चतुष्कं तत्परा^४ स्मृता ।

गारी द्विः सां तथा पा धा द्विर्मा इत्येव सप्तमी ॥३७०॥

त्रिर्गा द्विर्मा निधनयो द्विर्नीत्यष्टमिका कला ।

गाद्वयं नौद्वयं गानां चतुष्कं नवमी तथा ॥३७१॥

द्विर्गा द्विर्नी निधौ पानां त्रयेण दशमी मता ।

एकादश्यां द्विधा मापा पा धमौ माद्वयं तथा ॥३७२॥

सा मा गा च निधनयो द्विर्नी द्विर्गा ततः परा ।

कैशिक्यामियमाख्याता स्वरपद्धतिरादितः ॥३७३॥

^१ A. धैवतांशौ ।

^२ A. B. न्यासत्वभा (मा ?) पुनः ।

^३ A. B. भवन्त्यस्मात् मपन्यासास्तु etc.

^४ A. पारा ।

१. पा धनि पा धनि गा गा गा गा
१के ०० ली ०० ह ० त ०
२. पा पा पा निध निध पा पा पा
का ० म त ० नु ० ० ० ०
३. धा नी २सा सा री री री री
वि ० अ म वि ला ० सं
४. सा सा सा रिग मा मा मा मा
ति ल क यु ० तं ० ० ०
५. ३मा धा नी धा मा धा मा पा
मू ० धों ० ध्वं बा ० ल
६. गा री सा धनि री री री री
सो ० म नि ० भं ० ० ०
७. गा री सा सा पा धा मा मा
मु ख क म लं ० ० ०
८. गा गा गा मा मा निध नी नी
अ स म ० हा ०० ट क
९. गा गा नी नी गा गा गा गा
स रो ० ० जं ० ० ०
१०. ४गा गा गा नी निध पा पा पा
ह दि सु ख दं ० ० ०

१ The verbal structure of this प्रस्तरांगीत is as follows :—

केलीहतकामतनुविभ्रमविलासं तिलकयुतं मू*-धोंध्वंवालसोमनिभम् ।

मुखकमलमसमहाटकसरोजं हृदि सुखदं प्रणमामि लोचनविशेषम् ॥

* A. B. चूडार्धवाल etc.

२ A. B. omit the sign of 'Tāra-sthāna' on the two 'Sās' in this Kalā but add the sign of 'Mandra-sthāna' on four 'Rīs'.

३ S. R. adds the sign of 'Mandra-sthāna' on all the 'Svaras' in this Kalā.

४ S. R. adds the sign of 'Tāra-sthāna' on all the 'Svaras' in Kalās 10-12.

११. मा पा मा पा पा ध्रुमा मा मा
प्र ण मा ० मि लो ० ० च

१२. सा मा गा निध नी नी गा गा
न वि शे ०० षं ० ० ०

॥ इति कैशिकी जातिः ॥१८॥

यदुक्तं कैशिकं पूर्वं तद्योगात् कैशिकी मता ।

प्रायः ^१साधारणरागाणामुद्भवो यत ईरितः ॥३७४॥

स्याद् द्वादशकला षड्जी धैवती षड्जमध्यमा ।

कैशिकी रक्तगान्धारी षड्जोदीच्यवती तथा ॥३७५॥

कलाषोडशभिश्चान्ध्री गान्धारी च निषादिनी ।

कार्मारवी च गान्धारोदीच्यवा षड्जकैशिकी ॥३७६॥

^२मध्यमोदीच्यवा चैव तथा गान्धारपञ्चमी ।

अष्टाभिस्तु कलाभिः स्यादार्षभी मध्यमा तथा ॥३७७॥

पञ्चमी, चैव द्वात्रिंशत्कलिका नन्दयन्तिका ।

षड् द्वादशभिरेवं स्युरष्टौ षोडशभिस्तथा ॥३७८॥

तिल्लोऽष्टाभिस्तथैका तु द्वात्रिंशत्कलिका मता ।

यासु तालविशेषोऽत्र नोक्तस्तत्र विधीयते ॥३७९॥

क्रमादेककलश्चाथ ^३ द्विकलश्च चतुष्कलः ।

चच्चत्पुटस्तथा मार्गाश्चित्रवार्तिकदक्षिणाः ॥३८०॥

गीतिः ^४ स्यान्मागधी चित्रे वृत्तौ संभाविता तथा ।

दक्षिणे ^५ पृथुला ज्ञेया ग्रहाश्चैव क्रमेण तु ॥३८१॥

^१ B. साधारणरागाणामुद्भवो ।

^२ A. reads the second line of this verse and the first line of the next verse (378) together so as to form verse no. 377 and the first line of 377 is read along with the second line of 378. •

^३ A. omits अथ ।

^४ A. omits विसर्गं ।

^५ B. adds विसर्गं ।

अनागतो ग्रहश्चित्रे वार्तिके च समो^१ मतः ।

अतीतो दक्षिणे मार्गे तथैवावयवः^२ पुनः ॥३८२॥

क्रमान्मार्गत्रयेऽप्येषो^३-ऽनुगतस्तत्त्वमित्यपि ।

यतयश्च समाश्चित्रे वृत्तौ^४ श्रोतो(?) गता मता ॥३८३॥

गोपुच्छा दक्षिणे ख्याता लयाश्चैव त्रयः क्रमात् ।

द्रुतो मध्यो विलम्बश्चोपरिपाणिस्तु चित्रगः ॥३८४॥

वार्तिके समपाणिः स्यादवपाणिस्तु दक्षिणे ।

मागध्यादिक^५-गीतीनां गाने जातिषु दृश्यते ॥३८५॥

योजनाविपरीता तु सा च सम्यक् प्रपञ्च्यते ।

यदा चित्रे दक्षिणोक्ता गीतिस्तज्ज्ञैः^६ प्रयुज्यते ॥३८६॥

तदा सा मागधीत्येवं नाम्ना विपरिवर्तते ।

चित्रे यदा तु^७ वृत्तिस्था गीतिः सम्यक् प्रयुज्यते ॥३८७॥

तदा संभाविता शब्दवाच्या सा स्यान्न संशयः ।

यदा तु दक्षिणावृत्तौ चित्रो मार्गः प्रयुज्यते ॥३८८॥

तदा सा चित्रगीतिः स्यादिति गीतज्ञभाषितम् ।

द्विमात्रा स्यात् कला चित्रे चतुर्मात्रा तु^८ वार्तिके ॥३८९॥

दक्षिणे चाष्टमात्रा तु ब्रह्मशैलेशसम्भता ।

तेन चित्रे द्विमात्रा या कला सा वार्तिके पुनः ॥३९०॥

चतुर्मात्राष्टमात्रा तु सैव स्याद्दक्षिणे पथि ।

एवमत्र तु या प्रोक्ता कलासंख्या पुरातनैः ॥३९१॥

दक्षिणे^९-ऽथाश्रिता या तु ज्ञेया संवेयमध्वनिः ।

वार्तिके द्विगुणत्वेन ज्ञेया पूर्वोक्तरीतितः ॥३९२॥

^१ A. B. समी ।

^२ A. B. तथैवावयवा ।

^३ A. B. ऽप्येषो ।

^४ A. B. श्रोतो ।

^५ A. omits क ।

^६ A. तज्ञै B. तज्ञैः ।

^७ B. नु ।

^८ A. नु ।

^९ A. दक्षिणाश्रिता B. दक्षिणाध्वनिः ।

चतुर्गुणा तु सैवेह चित्रे ज्ञेया विपश्चिता ।

ध्रुवकादिकलापातः चित्रे स्यादष्टमात्रिकः ॥३९३॥

वार्तिके तु चतुर्मात्रस्त्वावापादिस्तु दक्षिणे ।

ध्रुवाविधाने कर्त्तव्यं जातिगानं प्रयोक्तृभिः ॥३९४॥

षड्जादयः स्वराः सप्त काकल्यन्तरसंज्ञिकौ ।

^१उत्कृष्टपञ्चमश्चैव (?) तद्वद्वतकः^२ पुनः ॥३९५॥

षड्जमध्यमसाधाराः स्वराश्चत्वार एव हि ।

जातिष्वेते प्रयोक्तव्या नित्यं पञ्चदशैव तु ॥३९६॥

काकल्यन्तरसंयोगाच्चतुःस्त्रिद्व्येकै^३-कश्चुतीन् ।

रागादिषु प्रयुञ्जीत स्वरान् सर्वान् विचक्षणः ॥३९७॥

वृद्धकश्यपसम्मत्या कालसेनो नराधिपः ।

इत्याह तत्र नाशंक्या संप्रदायभिया यतः ॥३९८॥

यद्यपि स्यान्न गान्धर्वे कुत्रा^४-प्येकश्चुतिस्वरः ।

तथापि लक्ष्ये वैचित्र्यसिद्ध्यै तत्त्वं न दुष्यति ॥३९९॥

ग्रामद्वयविभेदेन तुल्यश्चुतिकताजुषाम् ।

स्वराणां यस्तु संवादो^५ निहितः पूर्वमेव हि ॥४००॥

तत्रांशानां विकल्पेन यत्र यस्य तु संभवेत् ।

संवादस्तत्र चैकस्य द्वयोर्वा लोपने सति ॥४०१॥

षाडवं स्यादौडुवं वा मूर्च्छनातानजातिषु ।

यतः संवादिनो लोपस्तद्वेतुत्वे न कीर्तितः ॥४०२॥

भट्टाभिनवगुप्तादिसम्मतेः कृष्णभूभुजा ।

चत्वारः स्युः स्वरा एव^६ षड्जे, मध्ये त्रयः पुनः ॥४०३॥

संपादकाः षाडवस्यौडुवितस्यापि हेतवः ।

षड्जग्रामे त्रयो, द्वौ च मध्यमग्राम ईरितौ ॥४०४॥

^१ अपकृष्टपञ्चमश्च would, perhaps, be a better reading.

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ A. B. द्व्येकक etc.

^४ A. कुत्रोप्येक etc.

^५ विहितः would, perhaps, be a better reading.

^६ A. B. एवं षड्जमध्ये ।

मध्यमस्याविनाशित्वात् संवादेऽपि न लोपनम् ।
विशाखिलादिभिर्या तु धपयोरप्यनाशिता ॥४०५॥

उक्ता, सा मुनिवाक्येन विरोधान्न समञ्जसा ।
प्रसक्तानुप्रसक्तेन स्यादेवं ग्रन्थगौरवम् ॥४०६॥

इति संक्षिप्यते युक्तिर्द्वैरिसंक्षेपकारिणा ।
ये जातिषु स्वराः प्रोक्ता अंशत्वेन क्षमाभूता ॥४०७॥

तेषु यः स्याद्रसः स स्यात्तदंशास्वपि जातिषु ।
यो यया जन्यते रागस्तस्मिन् योऽंशः स्वरो भवेत् ॥४०८॥

स दृश्यते बुधैरंशः प्रायो जनकजातिषु ।
ब्रह्मोक्तपदसन्दर्भा जातयो या मयोदिताः^१ ॥४०९॥

शंकरस्य स्तुतौ तास्तु यथालक्ष्म प्रयोजिताः ।
अपि ब्रह्महणं पापात् त्रायन्ति किमुतान्यकम् ॥४१०॥

तथा च स्मर्यते वायुपुराणादौ महर्षिभिः ।
^२प्रोच्चरेद्वीणया यश्च शृणुयात् षड्जशब्दया ॥४११॥

प्रत्यहं सन्ध्योस्तौ तु रुद्रलोकं गमिष्यतः ।
तन्नारदीयशिक्षायां पुराणेष्वपि पठ्यते ॥४१२॥

सदस्येताः प्रगायन् वं शृण्वन् पापैः प्रमुच्यते ।
वेदेन संमिता एता यतः सामसमुद्भवाः ॥४१३॥

ततः ^३सामाक्षराणीव मात्रामात्रमपि स्फुटम् ।
एतासां नान्यथा कार्यं प्रत्यवायभिया क्वचित् ॥४१४॥

इति जातीः सुजातस्य (?) परीक्षणविचक्षणः^४ ।
लक्ष्यलक्षणतत्त्वज्ञो लक्षयन् लक्षणानुगः ॥४१५॥

अथ भरतमतंगसम्मतिज्ञो निगदति कालुजिभूपतिः प्रोक्तम् ।
सुललितपदसामतुल्यं विधिमुखपक्षभवं कपालगानम् ॥४१६॥

पुरा कल्पे च कल्पान्ते भुजगेन्द्रेण शम्भुना ।
ग्रथ्यमाने जटाजूटे पीडितोऽभून्नशाकरः ॥४१७॥

^१ A. omits विसर्ग ।

^२ A. प्रोच्चारयेद् etc.

^३ A. सामाक्षराणीव ।

^४ B. omits विसर्ग ।

तस्मात् प्रस्यन्दमानेनामृतेन प्लाविता सती ।
प्रतिकल्पमनेकेषां ब्रह्मणा ग्रथिता गले ॥४१८॥

कपालसन्ततिर्गतिं प्रवृत्ता जीविता सती ।
तद्गानमुदितस्तत्र त्रस्यद्दिग्गजमण्डलम् ॥४१९॥

^१चलत्कुलाचलं भ्रश्यद्भूतलं पतदम्बरम् ।
स्खलद्ब्रह्माण्डपिण्डं च प्रणश्यत्फणिपुङ्गवम् ॥४२०॥

उद्वेलत्सप्तकूपारं ननर्तं वृषभध्वजः ।
नृत्यान्ते तस्य सुश्रावगद्यपद्याद्यलंकृतैः ॥४२१॥

सर्वभाषामयैः स्तोत्रैर्दिव्यै-^२र्देवमनोहरैः ।
^३स्तुवन्तीं तां कपालानां मालामानन्दनिर्भरः ॥४२२॥

तुष्टः प्रोवाच तां यो मां स्तोत्रेणानेन भक्तितः ।
स्तोष्यति प्रणयात् तस्मै भुक्तिं मुक्तिं च शश्वतीम् ॥४२३॥

प्रदास्यामि प्रसन्नोऽहमुमया सहितोऽन्वहम् ।
कपालगानं तदिदं प्रसिद्धं वेदसम्मितम् ॥४२४॥

विवृणोति महीपालो^४ मतङ्गस्य^५ मतादिह ।
न तथा प्रीयते देवो नानाभादैः ^६सुपूजितः ॥४२५॥

यथा कपालगानेन सामगानसमेन वै ।
ब्राह्मं कपालगानं तु ज्ञेयं षाडवरागतः ॥४२६॥

तालश्च च्चत्पुटस्तत्र क्रमादेककलादितः ॥४२७॥

^१ A. B. चलन् ।

^२ A. omits रेफ on देव ।

^३ A. स्तुवन्ति B. स्तुवन्ती ।

^४ B. महीपाल ।

^५ The extant text of 'Brhaddeśi' does not include the treatment of 'Kapālagāna'. cf S. R. 1. 8. 1-25 for the succeeding portion on Kapālagāna above. (p. 253)

^६ A. सुपूजितैः ।

१. सा सा रि ग म पा ध नि ० री री ० ० म पा ध नि^१
 २दे व शे ख रं च न्द्र क ला पा भू षि तं^३ जू ट ध रं
२. स ग सा रि ग म प ध नि नि ० ० पा ० ० ० मा ० ० सा ० ० ० रि गं म
 फ नि म णि दी धि ति म ण्डि त ० ० पा ० ० ० णि ० ० सु र न दी स लि ल^४
३. पा धा ० नि ० स मा ० पा सा ० रि ० नि धा पा मा गा धा ० धा सा
 धौ त ज टा जू टं न य ना न ल दी पि त भा लं ग र ल ० वि नि^५
४. रि ग मा मा मा पा धा री नी नी नी नी नी सा रि ग ० ० म ध नि धा
 ग र ण ० ० नि र्ग त कार्त्ति ० ० मु नि ज न सं स्तु त नि र्म लम्

॥ इति प्रथमं ब्राह्मं कपालगानम् ॥

षट्पितापुत्रके ताले रूपसाधारण(णं)गतः (गतम्) ।

पैतामहं द्वितीयं स्यादित्युक्तं पृथिवीभूता ॥४२८॥

^१ The text of all the 'Kapālagānas' is in a very corrupt state in both A and B. Mss. There is no uniformity in the number of 'Mātrās' in each 'Kalā' nor are the 'Laghu' and 'Guru' syllables accorded due duration in the notation. As these 'Kapālagānas' are not to be found in any other published text and as no definite hints are available in the present text, a reconstruction of these 'Gānas' has not been attempted here. The text of this notated portion is being reproduced almost in the same state as found in the Mss.

^२ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-

देवशेखरं चन्द्रकलापाभूषितं जूटधरं
 फणिमणिदीधितिमण्डितपाणि सुरनदीसलिल-
 धौतजटाजूटं नयनानलदीपितभालं गरलविनि-
 गरणनिर्गतकार्त्ति मुनिजनसंस्तुतनिर्मलम् ॥

^३ B. भूषित etc.

^४ A. B. complete the second 'Kalā' with सुरनदीसलि and give the ल of सलिल in the beginning of the next 'Kalā'.

^५ A. B. end the third 'Kalā' with गरल वि and begin the fourth Kalā with नीगल००ल etc.

१. नी नी ० ० सरि ० ० ० ग ० ० ० म ० ० ० प ० ० ० ध ० ० ० धा
गौरी ० ० मुख ० ० ० क ० ० ० म ० ० ० ल ० ० ० प रि म ल
२. स नि रि ग ० ० म ० ० पा ध म ० ० ध प
मिलि त म धु ० ० क र ० ० झं का र ० ०
३. प ० ० प ध स ० ० ० प ध ० ० स ० ० ग ० ० म ० ० ध ० नि ०
० ० ० मुख रि ० ० ० त ० ० ० नि ० ० खि ल दि ग्व ल यं ० ० गि रि
४. नि ० ० प ध ० ० म ० ० ग रि ० ० स ० ० ०
त ० ० न या ० ० कु ० ० च ल ० ग्न क रम् ० ०

॥ इति पैतामहं द्वितीयं कपालगानम् ॥

हैरण्यगर्भं तार्तीयं शुद्धपञ्चमरागतः ॥४२९॥

१. स स स स रि ग म म पा ० ० ० ध नि ० ० सा
त्रिपु र यु व ति मुख क ० ० ० म ल ० ० ०
२. ध नि स नि ध नि ध नि सा प म ध नि सा प
मु कु ० ० ल ० न ० ० ० तु हि न ० ०
३. म ध नि सा म प ध म स रि रि रि ग म प ध
क ० ० ० रं ० ० ० ० सु र प ति शि रो^३ ०
४. नि स नि ध स स ग म म प ध नि प म नि ध स रिग
मु कु ट घ ट्टि त प द यु ग ल न ख म णि शि ख म्

॥ इति हैरण्यगर्भं तृतीयं कपालगानम् ॥

चतुर्थं द्रौहिणं शुद्धपञ्चमाभिधरागतः ।

अत्रापि पूर्ववत्तालवर्णौ ज्ञेयो समासतः ॥४३०॥

^१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

गौरीमुखकमलपरिमलमिलितमधुकरझङ्कार-

मुखरितनिखिलदिग्वलयं गिरितनयाकुचलग्नकरम् ॥

^२ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

त्रिपुरयुवतिमुखकमलमुकुलनतुहिन-

करं सुरपतिशिरोमुकुटघट्टितपदयुगलनखमणिशिखम् ॥

^३ A. B. end the third 'Kalā' with सुरपति ० ० शि and रो is given in the beginning of the next Kalā.

१. ग रि ० स स ध नि ० ० ग म ० ० प ध नि ध सा
^१भु जं ० ० ग ० भो ग ० ० ० प रि ० ० पी ० त
२. म म ग रि प प ध नि स रि ग ग रि सा
 त नुं सि त द श न विकट मु ख म् ० ०
३. प प नि ध प म ध नि स रि नि ध ग म सा
 दी पि त^२ तृ ती य ० न ० य नं ० ० ० ०
४. प म प ध स रि ग म प ध नि स रि सा
 त्रि शू ल ० वि भी ष ० ण पा ० णिम् ० ०

॥ इति द्रौहिणं चतुर्थं कपालगानम् ॥

वैरिञ्चं पञ्चमं गानं शुद्धसाधारिताभिधे ।

रागे तथेष्टतालेन गीयते कश्चे रसे ॥४३१॥

१. स स स नि नि प ध ध म ग म म म ग रि सा
^३त्रि पु र यु व ति क ० र व ल ० य भ ञ्ज नं
२. री री नी नी नी नी स ग ग म प स म नि ध नि
 अ न्ध क व नि ता ल ला ट तिल क ह र म् ०
३. ग ग नि नि रि स ग म प म धा नी सा नि ग म प ध
 दि ति सु त द यि ता मु ० ख कु डकु म ना श क र म्
४. म म नि नि स स पा ग ग ग रि सा सा
 सु र व र नि क र सं स्तु त च र णम्

॥ इति वैरिञ्चं कपालगानम् ॥

स्वयंभुवः कपालेन षष्ठं गानं समीरितम् ।

तांलश्चञ्चत्पुटस्तत्र रागे विसरषाडवः ॥४३२॥

^१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

भुजङ्गभोगपरिपीतत्रनुं सितदशनविकटमुखम् ।

दीपिततृतीयनयनं त्रिशूलविभीषणपाणिम् ॥

^२ A. B. दीपि etc.

^३ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

त्रिपुरयुवतिकरवलयभञ्जनं अन्धकवनिताललाटतिलकहरम् ।

दितिसुतदयितामुखकुडकुमनाशकरं सुरवरनिकरसंस्तुतचरणम् ॥

१. री री री स स स ग म प ध ध सा सा
१क र त ल विल स न सं ह त व ल यं
२. ग म स म म म री री स स नि ध नि नि ध प ध पा
प ० द भ र ० वि न मि त कं ० पि त ध र णि म्
३. म ० म ० स रि म प ध नि नि ध रि ग सा सा
च र ण स ० रो रु ह शो भि त नृ त्तं ० ० ०
४. प प प म ग रि ग नि ध नि स स रि म
त्रि भु व न वि भ्र म विल सि त क रु णम्
॥ इति स्वायम्भुवं षष्ठं कपालगानम् ॥

सप्तमं तु कलापेन (कपालेन) चतुराननचञ्चुना ।
मालवश्रीति रागे स्यात्तालः (ले) स्यात् पञ्चपाणिके ॥४३३॥

१. ध ध ध ध ध ग ध स रि ग म प ध मा
२वृ ष प ति वा ह न ब धि रि त^३ ग ग नं
२. नी नी नी नी ध प म रि ग ग रि सा
शा र द श शि नि भ शं ख वि भू षम्
३. रि रि रि रि रि म प प प धा नि नि धा रि रि रि सा
गि रि त न या कु च कु ड्कु म पा णि ० ० ० ० ०
४. ग ग म ग प प ध नि सा नि ध नि नि सा
भ ० स्म ० वि भू ० षि त नि र्म ल दे हम्

॥ इति सप्तमं चातुराननं कपालगानम् ॥

शतानन्दस्य संबन्धिकपालेन यदीरितम् ।
तद्गानं पञ्चपाणौ स्याद्रागे स्यात् षड्जकैशिके ॥
वर्णः संचारिसंज्ञः स्यात् प्रस्तारोऽथ प्रदर्श्यते ॥४३४॥

-
- १ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-
करतलविलसनसंहृतवलयं पदभरविनमितकम्पितधरणिम् ।
चरणसरोरुहकम्पितनृत्तं त्रिभुवनविभ्रमविलसितकरुणम् ॥
- २ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :-
वृषपतिवाहनबधिरितगगनं शारदशशिनिभशङ्खविभूषम् ।
गिरितनयाकुचकुड्कुमपाणि भस्मविभूषितनिर्मलदेहम् ॥
- ३ A. B. बधिरिति etc.

१. म स रि ग म प ध नि ध नि ध नि प ध रि म म
^१व र ^२सु र मु कु टा लं कृ त च र णं ० ० ० ०
२. ग स रि ग ध ^३म प नि ग नि ध प म पा
 दिति ज ग जा सु र ० ० ० च र्म प टम्
३. प प नि ध ग रि म म स म नि ध स नि सा
 त्रि भु व न दु ० रि त ० नि वा र ण हे तुं
४. म म स रि ध नि प प नि नि नि नि ^४ग रि सा
 व र दं ० शु भ ^५दं ० त म हं ० व न्दे ०
 ॥ इति ^६बीभत्सरसे शातानन्दमष्टमं कपालगानम् ॥

महाकल्पविभेदेन नामान्तरजुषो विधेः ।

कपालैरष्टभिर्गीतं प्रथामित्यमगात्ततः ॥४३५॥

कपालगानं वेदेन समानमिति वर्ण्यते ।

तेनेष्टं सकलैर्यज्ञैर्गीतं सामभिरन्वहम् ॥४३६॥

य इदं शृणुयाद् भक्त्या गायेद् वा शिवसन्निधौ ।

आदौ ब्राह्मकपालं तु पैतामहमतः परम् ॥४३७॥

हैरण्यगर्भमपि च द्रौहिणं तदनन्तरम् ।

वैरिञ्चं पञ्चमं^७ प्रोक्तं षष्ठं स्वायम्भुवं तथा ॥४३८॥

चातुराननमत्रान्यत् शातानन्दं तथाष्टमम् ।

एतत्प्रणीतगानानि गायतीह सदाशिवः ॥४३९॥

सकृत् प्रगीतैरेतैः शिवानन्दप्रदैः पदैः ।

तुष्टो ददाति देवेशो यत् सुरैरपि दुर्लभम् ॥४४०॥

॥ इति ब्राह्मकपालगानं समाप्तम् ॥

^१ The verbal structure of this 'Kapālagāna' is as follows :—

वरसुरमुकुटालंकृतचरणं दितिजगजासुरचर्मपटम् ।

त्रिभुवनदुरितनिवारणहेतुं वरदं शुभदं तमहं वन्दे ॥

^२ A. B. सर ।

^३ B. प म ।

^४ B. नी ।

^५ A. B. शुभं ।

^६ A. बिभत्सरसे ।

^७ A. पञ्चमे ।

कण्ठालम्बिभुजङ्गानां सोष्मफूत्कारवायुभिः ।

प्रदीप्ताद्भालनेत्राग्ने-^१ज्वालाभिस्तापिताद्विधोः ॥४४१॥

प्रश्रवत्सौधधाराभिः शनैरुज्जीवितैः पुनः ।

कण्ठस्थविष्णुविन्ध्याग्निसूर्येन्द्रादिकपालकैः ॥४४२॥

नृत्यन्तं शंकरं प्रेक्ष्य यद्गीतं सामसन्निभम् ।

कपालगानमाहुस्तत् कश्यपप्रमुखा द्विजाः ॥४४३॥

तदेवोद्भिद्यते राज्ञा धर्मोद्धरणहेतुना ।

एतत् स्वरपदैर्युक्तं यो गायति शिवाग्रतः ॥

स सप्तजन्मजं पापं दहत्यग्निरिवेन्धनम् ॥४४४॥

१. सा सा रि ग ध नि प प म ध गा
भै र व रूप न र शि रो भा लम्

२. २रि रि नि ध धा म ध नि स ध नि धा

३. प ध प म प ध ग रि सा रि ग म ध नि ध
त्रिभुवनपालक^३ श शि तिल क म् ० ०

४. ध नि प ध रि ग म ध ध ध म ध ग म धा
सितवृषभगमनं ० दुरितहरम्

(भैरवरूपनरशिरोभालं.....)

त्रिभुवनपालकशशितिलकं, सितवृषभगमनं दुरितहरम् ॥)

॥ इति प्रथमम् ॥

१. स रि ग ध नि प ध ग रि ग म स ग रि ध प ध मा
शुद्धस्फटिक ० सुनिर्मलदेहम् ० ० ० ० ०

२. प म प ध ग रि ग म ग रि ध प ध मा
पद्मासनकृत ० ० ध्यानरतं ० ०

३. स नि ध प प ध म ध म ग म गा
न र मालाधृतज्ञानतनुं ० ०

^१ A. जालाभि etc.

^२ A. B. repeat this line of 'Svaras' and omit the verbal structure of this 'Kalā'.

^३ B. पालन ।

४. रि म प ध म ग रि ध ध रि ध ध नि धा
तं प्र ण तो ऽ स्मि स दा शि व मूर् ति म् ०
(शुद्धस्फटिकमुनिर्मलदेहं, पद्मासनकृतध्यानरतम् ।
नरमालाधृतज्ञानतनुं, तं प्रणतोऽस्मि सदाशिवमूर्तिम् ॥)
॥ इति द्वितीयम् ॥

१. ग रि रि ग रि ग म ध म म म^१ स नि ध
अ न्ध क शू ल वि भि न्न त नुं ० ० ० ० ०

२. प ध म ध नि ध ग स रि ग म प धा
कृ ता न्तं का ल वि ला सं ० ० ० ० ० ०

३. ग रि ग म प ध म ध स नि ध नि गा रि गा
पु र त्र य भ स्मी क र णं ० ० ० ० ० ०

४. म म रि ध ग म^२ ग रि ध प प ध ग रि गा
ज ग तां र क्ष णं पा र्व ती ना थ म् ० ० ०

(अन्धकशूलविभिन्नतनुं, कृतान्तं कालविलासम् ।

पुरत्रयभस्मीकरणं, जगतां रक्षणं पार्वतीनाथम् ॥)

॥ (इति) शेषगानं तृतीयम् ॥

१. म ध रि रि ध ध म ध नि ध म ध नि म ध नि ध स नि स रि धा
ऊ र्ध्वं^३ मु म या प रि वी त त नुं न मा मि शि वं ० ० ० ० ० ०

२. ध नि ग म प ध रि ग म ध म ध ग रि सा
शि र सि ग ङ्गा म्बु ध रं ज टा मु कु टं ० ०

३. रि ग प ध म म ध स म नि ध नि रि ग मा^४
ना ना वि ष ध र शो भि त दे हं ० ० ० ०

४. रि म ग ग रि ग म स ध नि ध प ध मा
भ स्म वि भू षि त श शि ति ल क म् ० ०

(ऊर्ध्वमुमया परिवीततनुं नमामि शिवं, शिरसि गङ्गाम्बुधरं जटामुकुटम् ।

नानाविषधरशोभितदेहं, भस्मविभूषितशशितिलकम् ॥)

॥ (इति) आदित्यगानं चतुर्थम् ॥

^१ B. omits fourth म ।

^२ B. गरि गम धप etc.

^३ A. B. ऊर्ध्वं उमया ।

१. प प रि ग म पा ध ध नि ध ध नि धा ध नि प ध स रि ग रि
वे द प रि प ठि त त नुं शु ङ्ग ज्ञा न वि भू षि त गा^१ त्रं ० ०
२. रि ग म प ध नि ध स स ग म ध नि धा ० ० ०^२
न मा मि प र म व्य यं सौ म्य मु खं म हे श्व र म्
३. प रि ग रि प प प ध ध नि ध प ध म ध धा
ज्वा ला ज टि लं पि ग ल ने त्रं क रा ल क र म्
४. स स रि ग ग रि ग स प ध म धा नि ध धा प ध नि धा धा
दु रि त ह रं प र मा क्ष र म न्त्रं स क ल ज्यो तिः क र म्
(वेदपरिपठिततनुं शुद्धज्ञानविभूषितगात्रं, नमामि परमव्ययं सौम्यमुखं महेश्वरम् ।
ज्वालाजटिलं पिङ्गलनेत्रं करालकरं, दुरितहरं परमाक्षरमन्त्रं सकलज्योतिःकरम् ॥)

॥ (इति) इन्द्रगानं पञ्चमम् ॥

१. ध ध प म प म ध नि ध नि प ध नि प ध नि^३ ध नि
भृ कु टी क रा लं ० वि कृ त मु खं ० ० ४० ० ० ०
२. स स म ध ध नि स स रि ग म प ध नि सा
त प स्त्रे त्राग्नि^४ द ग्ध त नु म् ० ० ० ० ०
३. रि ग रि ग स नि ध प ध स नि ध सा
ज ग त्सं ह र ण त्रि न य नं ० ते ^५ज्ज
४. ^६ध रि ध रि रि ध ध रि म ध नि प म नि
‘मां र क्ष स दा शि व त व कि ङ्क र म् ०
(भृकुटीकरालं विकृतमुखं, तपस्त्रेत्राग्निदग्धतनुम् ।
जगत्संहरणत्रिनयनं ते ज्ज, मां रक्ष सदाशिव तव किङ्करम् ॥)

॥ (इति) कामगानं षष्ठम् ॥

^१ B. पात्रं ।

^२ A. B. omit the zeros in this line and B gives three zeros after महेश्वरम् ।

^३ B. omits the second धनि ।

^४ A. B. omit the last four zeros.

^५ B. तपस्त्रेत्राग्नि ।

^६ A. B. तेज ।

^७ धरि धरि मरि धरि etc.

^८ A. B. मम ।

१. नि ध नि ध ध नि ध रि ग ग म स रि गा
निर्मलतेजं निर्मल^१ व पु षं ० ० ०
२. स रि ग म म रि ग ध ध नि ध ध नि ध नि
सूर्यकोटिसमप्रभं जटामुकुटधरम्
३. रि ग ग म म रि ग प ध म ध ध नि धा
ज्ञानपरमार्थरतम् ० ० ० ० ०
४. नि ध स नि ध नि ध म प ध म ध ध नि सा
जन्मजरामरणात्तिहरं ० शिवम् ०^२
(निर्मलतेजं निर्मलवपुषं, सूर्यकोटिसमप्रभं जटामुकुटधरम् ।
ज्ञानपरमार्थरतं, जन्मजरामरणात्तिहरं शिवम् ॥)

॥ इति धर्मराजगानं सप्तमम्^३ ॥

१. म म ग ध स स रि ग ग ग म ध स नि धा
प्रलयदिवाकर ० सदृशं व पु षं^४ ० ० ०
२. स स स स ध नि म म म म ध ध नि ध सा
हुतवहनयनं ० ० ० ० ० ० ० ०^५
३. गा री गा मा ध नि स स प ध म ध ध नि धा
ज्वलितो^६ ल्कामुखं विद्युज्जिह्वम् ० ० ० ०^७
४. म म ध प म ध म ध ध नि ध ध प ध नि
दंष्ट्राकरालं भीषणवदनम् ० ० ०
(प्रलयदिवाकरसदृशं वपुषं, हुतवहनयनम् ।
ज्वलितोल्कामुखं विद्युज्जिह्वं, दंष्ट्राकरालं भीषणवदनम् ॥)

॥ (इति) वरुणगानमष्टमम् ॥

^१ A. B. add three zeros after निर्मल ।

^२ A. B. give three zeros.

^३ B. adds पूर्णम् ।

^४ A. B. वपु ० ० and षं is carried over to the beginning of the next line.

^५ A. B. give only four zeros.

^६ A. ज्वलितोल्का etc.

^७ A. B. give only two zeros.

इत्थं देवकपालसङ्घभणितं गीतं पुरारेः पुरो

भक्त्या गायति यः पुमान् स्वरपदैः संदर्भितं नित्यशः ।

स व्याधूय सहस्रजन्मजनितं पापं फलं चाश्नुते

यज्ञानेकसमुद्भवं निरवधि प्राप्नोति भोगान् बहून् ॥४४५॥

॥ इति नानादेवकपालगानं समाप्तम् ॥

व्याघ्रचामरभूपालकुलालंकरणं(णो) विभुः ।

शुद्धजातिभुवां लक्ष्म कपालानां ब्रवीत्यथ ॥४४६॥

यद्यथा जन्यते जात्या कपालं तत्र चेष्ट्यते ।

रागस्तज्जातिवर्त्येषा राजराजस्य संमतिः ॥४४७॥

॥ अथ षाड्जीकपालम् ॥१॥

यस्मिन्नंशो ग्रहो षड्जोऽपन्यासश्च तथा बहू ।

गान्धारपञ्चमौ, चाथ निषादवर्षभैवताः ॥४४८॥

पञ्चमश्चाल्पका, लङ्घ्य ऋषभश्च तथोदितः ।

कला द्वादशसंख्याका गान्धारे न्यसनं तथा ॥४४९॥

षाड्ज्या जातेः कपालं तद् ब्रवीति स्वरकोविदः ।

अस्याथ प्रोच्यते राज्ञा ब्रह्मप्रोक्ता पदावली ॥४५०॥

झण्टुं झण्टुं खट्वाङ्गधरम् ० ० ० ॥१॥ दण्डाकरालम् ॥२॥

तडित्सदृशजिह्वम् ॥३॥ हौ हौ हौ हौ हौ हौ हौ ॥४॥

बहुरूपवदनम् ॥५॥ धनघोरनादम् ॥६॥

हौ हौ हौ हौ हौ हौ हौ ॥७॥ ॐ ॐ झौ^१ रो हौ^२ हौ हौ हौ ॥८॥

नृमुण्डमण्डितम् ॥९॥ हूं हूं^३ कह कह हूं हूं ॥१०॥

कृतविकटमुखम् ॥११॥ नमामि देवं भैरवम् ॥१२॥

इति षाड्जीकपालानां पदानि द्वादश स्फुटम् ॥४५१॥

॥ अथार्षभीकपालम् ॥२॥

यस्मिन्नंशो ग्रहोऽपन्यासस्तथर्षभ ईरितः ।

न्यासस्तु मध्यमः प्रोक्तः स्वल्पे^४ गनिषधा मताः ॥४५२॥

^१ S. R. हां ।

^२ S. R. adds अनुस्वार on the four 'Haus'.

^३ A. कहकहं ।

^४ A. adds न after स्वल्पे ।

सोऽत्यल्पोऽष्टकलं तत् स्यात्^१ कपालं चार्धभीगतम् ॥४५३॥

झण्डुं झण्डुं^२ ॥१॥ दंष्ट्राकरालम्^३ ॥२॥ ४ॐ ॐ हौं त्रं हौं हौं हौं हौं ॥३॥
हौं हौं हौं हौं हौं हौं हौं^४ ॥४॥ वरसुरभिकुसुम ॥५॥ चर्चितगात्रम् ॥६॥
कपालहस्तम् ॥७॥ नमामि देवम् ॥८॥

इत्यार्धम्याः समुद्दिष्टा कपालपदसन्ततिः ॥४५४॥

॥ अथ गान्धारीकपालम् ॥३॥

यस्मिन्नंशो ग्रहो न्यासोऽपन्यासो मध्यमः स्वरः ।

बहुधा धैवतेऽल्पत्वं सरिगाणाम,—थौडुवम् ॥४५५॥

पञ्चमर्षभयोलोपात्, कलाष्टकविभूषितम् ।

तद्गान्धारीकपालं स्यादिति भूमीन्द्रभाषितम् ॥४५६॥

चलत्तरङ्ग ॥१॥ भङ्गुरम्^५ ॥२॥ नेकरेणु ॥३॥

पिञ्जरम्^६ ॥४॥ सुरासुरैः ॥५॥ सुसेवितम्^७ ॥६॥

पुनातु^८ ॥७॥ जाह्नवीजलम् ॥८॥ ^९° बिन्दुभिरष्टमी कला ॥९॥

इति गान्धारिकाजातेः कपालपदपद्धतिः ॥४५७॥

॥ अथ मध्यमाकपालम् ॥४॥

मध्यमोऽंशो^{११} ग्रहो यत्र निषादार्धभपञ्चमाः ।

गान्धारश्चाल्पका न्यासो मध्यमस्तु कला नव^{१२} ॥

कपालं मध्यमाजातेस्तदुक्तं कृष्णभूभुजा ॥४५८॥

^१ B. repeats स्यात् ।

^२ S. R. adds खट्वाङ्गधरम् ।

^३ S. R. adds तडित्सदृशजिह्वम् ।

^४ S. R. omits this phrase.

^५ B. gives only four 'Haus.'

^६ A. B. भङ्गुरं अ ॥२॥ S. R. भङ्गुरं ॥२॥ अनेक etc.

^७ S. R. पिञ्जरं सु ॥४॥

^८ S. R. रासुरैः सुसेवितं पु ॥५॥

^९ A. B. पुनातु जा ॥७॥ S. R. पुनातु जाह्न ॥६॥

^{१०} S. R. मां बिन्दुभिः ॥८॥

^{११} B. मध्यमोऽंशो ।

^{१२} A. adds विसर्ग ।

१ शूलकपालपाणि- ॥१॥ त्रिपुरविनाशि- ॥२॥
 शशाङ्कधारिणम् ॥३॥ त्रिनयनत्रिशूलम्^२ ॥४॥
 सततमुमया सहितम्^३ ॥५॥ तं वरदम् ॥६॥
 है है है है है है^४ ॥७॥ हौ है है है हो ॥८॥
 नौमि महादेवम् ॥९॥

इति स्यान्मध्यमाजातेः कपालानां पदावलिः ॥४५९॥

॥ अथ पञ्चमीकपालम् ॥५॥

ऋषभोज्ञः स्वरो^५ यत्र ग्रहः षड्जस्तथाल्पकाः ।

षड्जमध्यमगान्धारनिषादधैवतस्वराः ॥४६०॥

एतदष्टकलं नाम कपालं पञ्चमीभवम् ॥४५७॥

६ जयति विषमनयन ॥१॥ मदनतनुदहन ॥२॥
 वरवृषभगमन ॥३॥ (त्रि) पुरदहन ॥४॥
 नतसकलभुवन ॥५॥ सितकमलवदन ॥६॥
 ७ भुवनभयहर ॥७॥ भव शरणम् ॥८॥

इत्युद्दिष्टानि पञ्चम्याः कपालानां पदानि च ॥४६१॥

॥ अथ धैवतीकपालम् ॥६॥

यत्र स्यात् पञ्चमो न्यासो बहू मध्यमधैवतौ ।

गान्धारर्षभकावलौ^८ स्यातां, तद्धैवतीभवम् ॥४६२॥

षाड्ज्या इवाष्टकलिकं कपालं समुदीरितम् ॥४६३॥

अग्निज्वाला ॥१॥ शिखावलि ॥२॥ मांसशोणित ॥३॥ भोजिनि ॥४॥
 सर्वाहारिणि^९ ॥५॥ निमसि ॥६॥ चापणं^{१०} ॥७॥ नमोऽस्तु ते ॥८॥

१ A. B शूल । S. R. शूल कपाल ॥१॥

२ A. त्रिशूल । B. त्रिशूलत्रिनयन ।

३ S. R. सततमुमया सहि ॥५॥ तं वरदं ॥६॥

४ S. R. gives eight 'Haus' each in the seventh and eighth 'Kalās'.

५ A. यत्र स्वरो ।

६ S. R. जय ।

७ S. R. भव मे भयहरण ॥७॥

८ A. तरान्त धैवतीभवम् । B. तरान्तद्धैवतीभवम् ।

९ S. R. सर्वाहारि ॥५॥ णि निमसि ॥६॥

१० S. R. चर्ममुण्डे ॥७॥

धेवत्यास्तु कपालानामित्युक्ता पदसंहतिः ॥४६४॥

॥ अथ नैषादीकपालम् ॥७॥

षड्जो ग्रहस्तथा न्यासस्तथांशो, यत्र चाल्पकौ ।

गान्धारर्षभौ, चातिबहुत्वं परिकीर्तितम् ॥४६५॥

निधमानां स्वराणां च, तदष्टकलिकं मतम् ।

नैषादीजातिसंजातं कपालं कीर्तितं यथा ॥४६६॥

सरसगजचर्मपटं ॥१॥ भीमभुजङ्गमानद्वजटम् ॥१॥

^१कहकहहुंकृतविकटमुखम् ॥३॥ नमत^२ शिवं हरमजितम् ॥४॥

^३चण्डतुण्डमजेयम् ॥५॥ कपालमण्डितमुकुटम् ॥६॥

कामदर्पविध्वंसकरम् ॥७॥ नमत^४ हरं ^५परमशिवम् ॥८॥

इति नैषादिकाजातेः कपालानि यथाविधि^६ ॥४६७॥

एवं यो गायति प्रीतः पुरतः पार्वतीपतेः ।

ब्रह्मप्रोक्तपदैरेभिः स्वरैः स्वस्थानशालिभिः ॥४६८॥

सप्तेमानि कपालानां पदानि प्रथ(थि)तोऽन्वहम् ।

स सम्यक् फलमाप्नोति क्रतुकोटिसमुद्भवम् ॥४६९॥

॥ इति त्रिविधकपालगानं संपूर्णम् ॥

इति त्रिविधमेवात्र गानं कापालिकं वरम् ।

कापालप्रीतये राज्ञा कालसेनेन वर्णितम्^७ ॥४७०॥

यत्कम्बलाख्यनागेन प्रीयते(प्रीतये) पार्वतीपतेः ।

गीतं स्वरपदैर्युक्तं प्रदेशे कुण्डलस्य च ॥४७१॥

स्थितेन, पञ्चमीजातिमुपजीव्यलयान्वितम् ।

तद्गानं कम्बलं नाम प्रसिद्धं मार्गवर्त्मनि ॥४७२॥

^१ S. R. कहकहहुंकृतिविकृतमुखम् ।

^२ B. नमित । S. R. नम तं etc.

^३ A. B. चन्द्रमुण्डमजेयम् ।

^४ S. R. नम तं etc.

^५ B. परमं शिवम् ।

^६ A. adds विसर्ग ।

^७ B. वर्णितः ।

पञ्चमांशग्रहं^१ षड्जन्यासं^२ बहुलरिस्वरम् ।

अल्पमध्यमगान्धारधम^३-पन्यासपञ्चमम् ॥४७३॥

स्वराणां बहुभिर्भेदैरल्पताबहुतावशात् ।

अन्वितं कम्बलं गानमीरितं मार्गवेदिभिः ॥४७४॥

कर्णोपान्तनिविष्टेन कम्बलेनेदमीरितम् ।

श्रुत्वा कम्बलनागाय वरं प्रादान्महेश्वरः ॥४७५॥

प्रीणयिष्यति यो नित्यं गीतेनानेन भक्तितः ।

संपूज्य तेन क्लृप्तं मे तोषणं कल्पकोटितः ॥४७६॥

नन्दादिभ्योऽधिको मे स इत्याह भगवाञ्छिवः ।

इति कम्बलनागस्य गीतं सम्यगुदीरितम् ॥

प्रत्यर्थिवनितादत्तवैधव्येन महीभृता ॥४७७॥

॥ इति कम्बलगानं समाप्तम् ॥

अथ सद्गीतयशसा प्रतन्यन्तेऽत्र^४ गीतयः ।^५

गीतिश्चतुर्धा विज्ञेया मागधी चार्धमागधी ॥४७८॥

संभाविता च पृथुलेत्यासां लक्षणमुच्यते ।

कलानां त्रितयं यत्र मागध्यां परिकीर्तितम् ॥४७९॥

तत्पूर्वस्यां कलायां तु विलम्बितलयं पदम् ।

प्रयुज्याथ द्वितीयस्यां पदान्तरयुतं पदम् ॥४८०॥

पुनस्तदेव मध्येन लयेन समलंकृतम् ।

गायेदथ तृतीयस्यां कलायां च द्रुते लये ॥४८१॥

^६प्रयोज्येते पदे एव तृतीयपदसंयुते^७ ।

त्रिरावृत्तिरियं यत्र पदानामेवमीर्यते ॥४८२॥

^८गीतिमर्मविदा सा तु मागधी गीतिरीरिता ।

इति स्यान्मागधी गीतिस्त्रिरावृत्^९-पदैरिह ॥४८३॥

^१ A. omits अनुस्वार ।

^२ B. बहुलमीश्वरम् ।

^३ Separate this सन्धि as अल्पमध्यमगान्धारधम् + अपन्यासपञ्चमम् ।

^४ A. B. गीतयः ।

^५ cf. S. R. 1. 8. 14-25 for verses 478-501 above.

^६ B. प्रयोज्यते ।

^७ B. संयुतम् ।

^८ B. गीतिर्मर्म etc.

^९ B. त्रिरावृत्ति ।

विलम्बिते लये पूर्वं पदस्यान्तं दलं यथा ।

साकं^१ मध्यपदेन स्यान्मध्यस्य तु पदस्य च ॥४८४॥

मा मा मा मा ॥१॥	धनि धनि सनि धा ॥२॥	रिग रिग २मग रिम ॥३॥
रा ० मो ०	रा० मो० नि० त्यं	रा० मो० नित्यं पायात्

मा गा गा सा ॥१॥	धा सा धा नी ॥२॥	पा धा मा मा
रा ० मो ०	मो नि त्यं ०	त्यं पा यात् ०

मध्ये लये तथैवान्त्यं दलं तार्त्तीयकेन च ।

पदेन गीयते साकं द्रुतेन च^३ लयेन च ॥४८५॥

तदार्धमागधी प्रोक्ता गीतिः कृष्णक्षमाभुजा ।

इत्यर्धमागधी प्रोक्ता पदाद्वावृत्तिपेशला ॥४८६॥

गुर्वक्षरैश्चतुर्भिस्तु पदैः^४ स्यात् प्रथमा कला ।

तस्या एव तु मध्यस्थे पदे द्वे द्विद्विरीरिते ॥४८७॥

द्वितीयस्यां कलायां तु तृतीया तु पुनर्यथा ।

प्रथमा स्यात्तथा यत्र गीतिः संभाविता तु सा ॥४८८॥

॥ इति संभाविता गीतिः ॥

मा धा री ^५ गा ॥१॥	री गा सा सा ॥२॥	नी धा नी सा ॥३॥	पा निध मा मा ॥४॥
भ ० क्तं ^६ ०	रा ० मो ०	नि ० त्यं ०	पा ०० यात् ०

गीतिः^७ स्यात् पृथुला भूरिलघ्वक्षरपदान्विता ।

अन्यत् संभावितालक्ष्म ज्ञेयं लयपदादिकम् ॥४८९॥

तालश्चञ्चत्पुटो वर्णः संचारिप्रमुखो मतः ।

यतयस्तु समाद्याः स्यू रीतिः^८ स्यात् कैशिकीमुखा ॥४९०॥

^१ B. यथा ।

^२ A. B. मा गा री मा ।

^३ B. omits च ।

^४ A. omits विसर्ग ।

^५ A. रि ।

^६ A. omits अनुस्वार ।

^{७, ८} A. omits विसर्ग ।

संभाविता स्याद्विकले वार्तिके पृथुला पुनः ।

चतुष्कले दक्षिणाख्ये मार्गे प्रोक्ता महीभुजा ॥४९१॥

री गा सा सा ॥१॥	नी धा नी सा ॥२॥	मा गा री मा ॥३॥	
१भ क्तं रा मो	रा मो नि त्यं	प्र ण म त	
सा धनि धा धा ॥१॥	धा पा धा नी ॥२॥	सा धा धा नी ॥३॥	
सु र० व र	ह रि ह र	व पु षं ०	
मा धा री गा ॥१॥	री गा गा सा ॥२॥	नी धा सा नी ॥३॥	धा नी नी धा ॥४॥
सु र व र	सु र व र	ह रि ह र	ह रि ह र
मा गा री मा ॥१॥	सा धनि धा धा ॥२॥	पा नी धप मा ॥३॥	धा सा धा नी ॥४॥
प्र ण म त	सु र० व र	ह रि ह० र	व पु षं ०

यद्वा यथाक्षरे युग्मे यद्गुरुद्वयमादिमम् ।

चगणत्वं तदापाद्य प्रयोज्यं चित्रमार्गतः^२ ॥४९२॥

प्रथमायां कलायां तु द्वितीयस्यां तदेव हि ।

गुरुद्वयं द्विरावृत्तं चगणं ध्रुवकादिभिः ॥४९३॥

मात्राभिरष्टभिर्मार्गे वार्तिके सकलः पुनः ।

चतुष्कलस्तृतीयस्यां कलायां दक्षिणे पथि ॥४९४॥

प्रयोज्यो, मागधी-^३गीतिरियमुक्ता महीभुजा ।

इति पक्षान्तरेणोक्ता मागधी गीतिरुत्तमा ॥४९५॥

॥ इति पक्षान्तरेण मागधी गीतिः ॥

। । ५ । । ५	। । ५ । । ५ । । ५ । । ५
स स री रि ग मा ॥१॥	स ग मा प ग मा म ग सा प ध मा ॥२॥
त म हं प र मं	व र दं त्रि दि वा धि प ति स त तं

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५
मा मा मा मा पा धा पा मा धा नी नी धा पा मा मा गा
दे वं शा न्तं श इव त्पा पा पा ना स क्तं भ क्त्या व न्दे

चञ्चत्पुटे तृतीयो यो लघुः स च गुणार्धभाक् ।

प्रथमायां कलायां स्याद् द्वितीयस्यां पुनर्लघौ ॥४९६॥

^१ A. भुक्तं ।

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ A. गीतिरियमुक्ता ।

तथाविधोऽन्तिमश्चाथ चगणार्धयुतः प्लुतः ।

तृतीयस्यां कलायां तु भवेद्युग्मो यथाक्षरः ॥४९७॥

ध्रुवका सर्पिणी चाथ पताका पतिता तथा ।

प्रथमायामिमा मात्रा द्वितीयस्यामथाष्ट च ॥४९८॥

ध्रुवकाद्याः स्मृता मात्रास्तृतीयस्यां तथा पुनः ।

पताका पतिते चोभे प्रयोज्ये द्विगुणीकृते ॥४९९॥

इति पक्षान्तरेणार्धमागधी गीतिरूहिता ।

यद्वच्चञ्चत्पुटे तद्वदुभे तालान्तरेष्वपि ॥५००॥

संभाविता तु द्विकले युग्मे मार्गे च वार्तिके ।

भूरिभिर्गुरुभिर्योज्या, पृथुला दक्षिणे पथि ॥

भूरिभिर्लघुभिर्योज्या^१ तथा युग्मे चतुष्कले ॥५०१॥

सा सा(स) मा प ॥१॥	पा मा म पा म ग री ॥२॥	गा मा म पा ॥३॥
रा म का म	ना पू र कं क ल ^२ ये	र क्षों ऽत कम्

S S S S S S S S		
री गा मा गा पा मा धा मा ॥१॥	^३ रि ग म ग म प ध म ग ग	रि रि स स म म ^४
ल क्ष्मी स क्तं वि ण्णुं व न्दे	मु र रि पु च र ण क म ल	यु ग मु रो न मत ^५

द्वयोरुदाहरणे ॥ इति संभावितोदाहरणम् ॥ इति पृथुलोदाहरणम् ॥ इति गीतिप्रकरणम् ॥

इत्थमेतत्स्वरगतं दशभेदमिहोदितम् ।

सविशेषं शककुलाकालकालेन भूभुजा ॥५०२॥

नन्वेतद्दशधा शास्त्रे कथमुक्तं महर्षिणा ।

न गानेषूपयोगोऽस्ति मूर्च्छनादेशतोच्यते ॥५०३॥

नातीव तूपयुज्यन्ते गाने यद्यपि मूर्च्छनाः ।

तथापि वैदिके कर्मण्युपयोगोऽस्ति शास्वतः ॥५०४॥

ऋग्भाषासामगानादौ श्रूयते चोपयोगिता ।

तिष्ठो गायति यो गाथा यज्ञेषूत्तरमन्त्रया ॥५०५॥

^१ B. योज्य द्वयोरुदाहरणे ।

^२ A. B. कवये ।

| | | | | | | |

^३ A. B. री गा मा गा मा पा धा मा गा गा

^४ A. B. री री सा सा मा मा ।

^५ A. B. युगमुत्तममत ।

संगताः, स नरः पापैर्मुच्यते लोकजिद् भवेत् ।

श्रूयते च तथा दृष्टं ^१प्रयोक्तुस्तानगानतः ॥५०६॥

यदग्निष्टोमयागेन ^२-प्राप्यते ^३याज्ञिकैः फलम् ।

अग्निष्टोमकतानेन शिवं गीत्वा तु तत् फलम् ॥५०७॥

सदग्निष्टोमसामानि ^४शृण्वन्तः पातकैर्नराः ।

प्रमुच्यन्ते ^५जयन्तीह लोकानिति परा श्रुतिः ॥५०८॥

अग्निष्टोमकमेकं स्याद् द्वितीयं वाजपेयकम् ।

इत्यादिकं निरुक्तानां द्वारा तत्फलभाविता ॥५०९॥

दृष्ट्वा वायुपुराणादावित्यादीन् नामतोऽर्थवत् ।

गणनं तद्दशविधं सार्थं स्वरगतं मतम् ॥५१०॥

यतः साधारणादीनां तत्र तत्र निरूपितम् ।

प्रयोजनमतः सार्थं समाप्तिं समगादिदम् ॥५११॥

ग्रामान् गृह्णात्यनेकानयमिह सतलोऽत्येषमायाति याते-

ऽत्यायाते श्रूयतेऽत्र श्रुतिरपरतया चित्स्वरा मूच्छनाद्या ।

एकस्मिन् श्रीशरागे समितिषु शतशो नाट्यमूर्द्धं (न्य) हीना

गृध्राक्षो ^६-ऽत्रानुनादादभिनवभरतः कालसेनोऽत्र चित्रम् ॥५१२॥

इति श्रीजगदीशवनदेवनिजगणेन जगदीश्वरीकामेश्वरीचरणकिङ्करेण श्रीकामाक्षागिरि-
विभुना अध्युष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेककन्यारत्नेन श्रीपुरग्रहणसंबद्धितयशोभरेण
वाटिकाचलग्रहणजनितकीर्त्तिपूरपराजिताचलनायकेन संगमतीरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधी-
श्वरेण दमनपुरविध्वंसनबन्दीकृतयवनीनिचयेन महिषमेरुजयाजेयविभवेन शाकम्भरीरमण-
परिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनाद्रिविजय-
विख्यातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्धूलनधर्षितमहोरगपुरेण श्रीवनदेवस्वामिप्रसादरचनापरपर-
मेश्वरेण त्र्यम्बकेश्वरसन्निधिकीर्त्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मागिरिभौमस्वर्गं ^७-यथार्थीकरण-
रचितचारुपथेन श्रीकामाक्षागिरिनवीननिर्मितपराजितसुमेरुणा श्रीमहिषाचलोपरिश्रीहरिशरण-

^१ A. प्रयोक्तुस्तानगानतः । B. प्रयोक्तुं तानगानतः ।

^२ B. योगेन ।

^३ A. याज्ञिकैः ।

^४ A. B. साम ।

^५ A. B. प्रमुच्यते ।

^६ A. B. गृध्रास्यां etc.

^७ B. omits स्वर्गं ।

रचिताचलदुर्गेण^१ अभिनवभरताचार्येण वीणावादनप्रवीणेन यवनकुलाकालकालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्यक्षेत्रसमुद्भवसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराजश्रीविराजमानमृगाङ्क-
तामराजनन्दनेन महाराज्ञीसौभाग्यवती^२-श्रीजसमम्बिकाहृदयनन्दनेन सकलसीमन्तिनीशिरो-
मणिनिकुम्भराजन्यवंशावतंसमहाराज्ञीश्रीकर्मवतीलघुमादेवीहृदयाधिनाथेन राजाधिराजश्रीकाल-
सेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे स्वरगतोल्लासे
जात्यादिपरीक्षणं चतुर्थं समाप्तम् । उल्लासश्च समाप्ति समगादिति विततमतीनामभिमत-
सिद्धिरस्तु ॥

॥ स्वस्ति श्रीभरताचार्याय नमः ॥

APPENDIX

INTRODUCTORY NOTE TO THE TEXT OF JĀTI-PRASTĀRA

The text of 'Jāti-Prastāra' is found in a very corrupt condition in Mss. A & B and its reconstruction has presented many serious difficulties. In this connection the following points will be of interest and profit to the readers for a correct appraisal of the reconstructed text :—

1. The order of 'Svaras' in each 'Kalā' of the 'Jāti-Prastāras' has been stated in the verses preceding each 'Prastāra-Gīta'. These verses and the corresponding 'Prastāra-Gītas' in notation have been thoroughly compared in order to establish total agreement between the two. Wherever a difference has been detected, the corresponding portion of 'Saṅgīta Ratnākara' has been referred to and that reading which agrees with the latter, has been given preference in the reconstructed text. Consequently necessary corrections have been made in the verses or the notated portions as the case may be.

2. The scribes of the two Mss., available to us, appear to have no acquaintance with the signs for 'Tāra' and 'Mandra-Sthānas' in notation. The sign for 'Tāra-Sthāna' is not given

^१ B. दर्गेण ।

^२ B. gives श्री before सौभाग्यवती ।

anywhere in the text and the sign for 'Mandra-Sthāna' has been taken to be identical with 'Anusvāra'. For example सँ इति has been written as सामिति. In reconstructing these signs a comparison of our text with the corresponding text of 'Saṅgīta Ratnākara' has been very useful but in many cases changes have had to be made in our text independently. For example, where सच or सनि are found as 'Laghu' components of one 'Mātrā' either स should be 'Tāra' or च or नि should be 'Mandra' so that the natural flow of 'Svaras' can be maintained. Necessary additions or alterations have been made in this respect, keeping in view the practical aspect of these notations i. e. facilitation of actual performance has been the main consideration. Thus the additions or alterations have had to be restricted to those cases where the original text presented an impracticable combination of notes. No liberty has been taken in order to improve the æsthetic quality of these compositions. In the verses descriptive of the Kalās in 'Jāti-Prastāras', the signs for 'Mandra-Sthāna' have been reproduced without any discrimination.

3. The corresponding text of Saṅgīta Ratnākara has been compared also with another viewpoint viz. the duration accorded to 'Laghu' and 'Guru' syllables in the respective verbal structures. Necessary corrections have been made independently for according due duration to 'Laghu' and 'Guru' syllables as far as possible within the extremely limited scope permissible under established norms of text-reconstruction. Similarly, the splitting of words and phrases under different Kalās has been rationalised as far as possible. For example, in नैषादी जाति, the phrase पदयुगपंकज (स) विलासं has been split in the fifteenth and sixteenth Kalās as पदयुगपंक ज (स) विलासं in A. B. and S. R., but we have changed it as पदयुगपंकज (स) विलासम् ।

4. Our text generally gives brackets under those units (Mātrās) where a unit comprises more than one 'Svara', but there are many lacunæ and errors in this respect, which have been filled up and corrected in the reconstructed text. It is

worth mentioning that brackets are not found in the text of Saṅgīta Ratnākara.

5. The differences in readings of the verbal structures of 'Prastāra-Gītas' have been noted after comparing our text of Saṅgīta Rāja with that of Saṅgīta Ratnākara. In some cases very interesting differences have come to light.

6. As there is wide difference in the order of 'Prastāra-Gītas' followed in our text and Saṅgīta Ratnākara, the following list of references from the latter may be useful for ready reference :—

संगीतरत्नाकरे प्रथमे स्वराध्याये सप्तमं जातिप्रकरणम्

	श्लोक संख्या		श्लोक संख्या
षाड्जी जातिः	६०-६२	षड्जमध्यमा	८५- ८८
आर्षभी जातिः	६४-६६	गांधारोदीच्यवा	८८- ९१
गांधारी	६७-६९	रक्तगांधारी	९१- ९४
मध्यमा	७०-७२	कैशिकी	९५- ९८
पंचमी	७३-७५	मध्यमोदीच्यवा	९९-१००
धैवती	७५-७७	कार्मारवी	१०१-१०२
नैषादी	७७-७८	गांधारपंचमी	१०३-१०४
षड्जकैशिकी	७९-८०	आंध्री	१०५-१०६
षड्जोदीच्यवा	८१-८५	नन्दयन्ती	१०७-१०९

द्वितीयो रागोल्लासः

तत्र ग्रामरागादि नाम प्रथमं परीक्षणम्

॥ स्वस्ति श्रीभरताचार्याय नमः ॥

भवानीपादपद्मानुरागरञ्जितचेतसा
क्रियते राजराजेन विशुद्धा रागपद्धतिः ॥१॥

यो विरागी स्मृतः कामविकामीकरणे बुधैः ।
तं रागिणं गिरिसुतावदने नौमि शङ्करम् ॥२॥

रागो रामाश्रयत्वेन वर्द्धते प्रायशो यतः ।
ततो मे वर्द्धतामेष रागो रामाश्रयः सदा ॥३॥

भरतादिभिराचार्यैर्नोक्तं मार्गैर्कदाशिभिः ।
यद्रागराजिगं रूपं मार्गदेशीसमाश्रयम् ॥४॥

मतङ्गादिबृहद्देशीविदां मतमुपाश्रितः ।
कालसेनो विवृणुते लक्ष्यलक्ष्मयुतं हि तत् ॥५॥

रागाणां पूर्वं (णं) ता तद्वत् षाडवौडुवितापि च ।
तथा ग्रामविभागश्च ग्रहांशादिविनिर्णयः ॥६॥

मूर्च्छनातानवर्णादिज्ञानं स्थानविनिश्चयः ।
यथास्त्वं प्रत्ययोत्पत्तिः स्वस्थानानां चतुष्टये ॥७॥

जायते तद्विदां साक्षात् सकृदस्मिन् परीक्षणे ।
श्रुते तथा प्रयतते लक्ष्म कर्तुं धराधिपः ॥८॥

षाडवौडुवहेतुत्वं यस्य (पस्य ?) यत्र विलोक्यते ।
स ग्रामो मध्यमो, धस्य यत्रैवं तत्र षड्जता ॥९॥

कश्यपप्रमुखैरत्र यथास्वमति वर्णितम् ।
स्वरूपं रागशब्दस्य यथावत्तदिहोच्यते ॥१०॥

^१ B. नराधिपः ।

^२ B. संग्रामो ।

स्वरवर्णविशिष्टेन ध्वनिभेदेन यत्परम् ।^१

रज्यते येन सततं (सच्चित्तं) स रागः सम्मतः सताम् ॥११॥

योऽसौ ध्वनिविशेषस्तु स्वरवर्णविभूषितः ।

रञ्जको जनचित्तानां स रागः कथितो बुधैः ॥१२॥

पञ्च षट् सप्तसंख्याकस्वरसन्दर्भरूपवान् ।

ग्रामद्वितयजात्युत्थो रञ्जको राग उच्यते ॥१३॥

रागोऽयं रञ्जतेर्घातोः कर्त्रर्थे घञि सम्मतः ।

यौगिको रञ्जकत्वेन वर्णितः कारकादिवत् ॥१४॥

अथ वर्णादिवद्रागशब्दोऽयं रूढितो मतः ।

योगरूढोऽथवा रागशब्दः पङ्कजशब्दवत् ॥१५॥

उत्पत्तिस्तस्य रागस्य वर्ण्यतेऽत्र यथार्थतः ।

सामवेदात् समभवन् स्वराः षड्जादयः पुरा ॥१६॥

स्वरेभ्यो ग्रामसम्भूतिग्रामिभ्यो जातयोऽभवन् ।

जातिभ्यो रागसंभूतिरित्याद्यमुनिसंकथा ॥१७॥

स रागो दशधा कैश्चिन्नवधा कैश्चिदिष्यते ।

तदत्र दश्यतेऽस्माभिर्मतङ्गादिमतादिह ॥१८॥

ग्रामरागाश्चोपरागा^३ रागा भाषाविभाषिकाः ।

तथैवान्तरभाषाख्या रागाङ्गान्यखिलान्यपि^४ ॥१९॥

भाषाङ्गान्यप्युपाङ्गानि क्रियाङ्गानीति ते दश ।

रागत्वजात्याक्रान्तत्वे समाने रागशब्दने ॥२०॥

यदेकस्य विभज्योक्तं रागत्वं तं न विग्रहे ।

रञ्जनाद्वागता रागभाषाङ्गादेरपीष्यते ॥२१॥

न व्यक्तिर्दृश्यते^५ काचिद् भिन्ना रागस्वरूपिणी ।

^६तदेष्वन्तर्भवत्येते ये रागास्तन्मते पृथक् ॥२२॥

^१ cf. Br. 280-84 and Kallinātha's commentary on S. R. 2-1. 1. for 11-15 above.

^२ B. देशघा ।

^३ A. B. ग्रामरागाश्चोपरागान् रागान् etc.

^४ A. adds च ।

^५ B. व्यक्ति दृश्यते काचित् ।

^६ A. तदेष्वन्तर्भवत्येते । B. तदेष्वन्तर्भवत्येते ।

अतोऽत्र केवलं रागशब्दवाच्यं विमुच्य तम् ।

रागे तन्नवधा प्राह भवानीपतिरागवान् ॥२३॥

ते पुनर्द्विविधा ज्ञेया मार्गदेशीविभेदतः ।

ग्रामरागा विभज्यन्ते तत्रोद्देशक्रमादिह ॥२४॥

ते पञ्चधा समादिष्टाः पञ्चगीतिसमाश्रयात् ।

ताश्च नानामुनिमताद् गीतयः स्थिरनेकधा ॥२५॥

भरतेन चतुर्थोक्ता मागधी चार्धमागधी^१ ।

संभाविता च पृथुलेत्यथ सप्तापि ता इति ॥२६॥

प्रथमा शुद्धगीतिः स्याद् भिन्ना चैव ततः परा ।

गौडी गीतिस्तृतीया^२ स्याद् रागगीतिश्चतुर्विधा (०चतुर्थिका) ॥२७॥

साधारणा तथा भाषा विभाषा चैव सप्तमी ।

मतङ्गोक्ता इमाः सप्त दुर्गशक्तिमते पुनः ॥२८॥

गीतयः पञ्च विज्ञेया शुद्धा भिन्ना च वेसरा ।

गौडी साधारणा चेति याष्टिकेन पुनस्तथा ॥२९॥

भाषा चैव विभाषा च तथैवान्तरभाषिका ।

तिस्रस्तु गीतयः प्रोक्ताः कश्यपेन पुनस्तथा ॥३०॥

भाषा चैव विभाषा च^३ गीतिद्वन्द्वमुदाहृतम् ।

भाषव गीतिरेका स्यात् शार्दूलमुनिसम्मता ॥३१॥

दुर्गशक्तिमतादेताः शुद्धाद्या अत्र गीतयः ।

पञ्चैवाभ्युपगम्यन्ते कालसेनेन भूभुजा ॥३२॥

मन्द्रमन्द्रतरैस्तारस्थानगैर्ललितैः स्वरैः ।

समैः संपूर्णश्रुतिकैः शुद्धा गीतिरुदाहृता ॥३३॥

भिन्ना तु सूक्ष्मैर्मधुरैर्मकरन्विता स्वरैः ।

तारमन्द्रगतैर्वर्कैर्विकृतैः परिकीर्तिता ॥३४॥

गाढैः स्थानत्रयव्याप्तपेशलैर्मकरैर्युता ।

स्वरैरोहाटिकायोगाल्ललितै^४ गौडिका मता ॥३५॥

^१ cf. Br. 285-308 and S. R. 2-1. 2-7 and Kallinātha's and Simhabhūpāla's commentaries thereon for 26-40 above.

^२ B. तृतीयः स्यात् ।

^३ A. omits पुनः ।

^४ A. B. गीतिद्वन्द्व etc.

^५ A. ललितै गौडिका ।

उ (ओ) हादी तत्र गमकैर्द्रुतद्रुततरैः स्वरैः ।
कम्पितैर्मन्द्रदेशस्थै^१-हृन्त्यस्ते चिबुके सति ॥३६॥

हकारौकारयोगेन जायते न्यासयोगतः ।
वेगवद्भिः स्वरैर्युक्ता वर्णानां च चतुष्टये ॥३७॥

नितरां रञ्जकत्वेन वेसरा गीतिरुच्यते ।
वेगवत्स्वरसंयोगाच्चैव^२ वेगस्वरिति च ॥३८॥

रागगीतिरिति प्रोक्ता कश्यपेन महर्षिणा ।
अथैतासां चतसृणां^३ गीतीनां लक्ष्मयोगतः ॥३९॥

साधारण्येन मुनिना गीतिः साधारणोदिता ।
ग्रामरागानथो वच्मि गीतीरेताः समाश्रितान् ॥४०॥

ते च शुद्धादिगीतीनां योगाच्छुद्धादयः स्मृताः ।
तत्र स्यात् प्रथमस्तेषु शुद्धकैशिकमध्यमः^४ ॥४१॥

शुद्धसाधारितश्चैव षड्जग्रामस्तृतीयकः ।
षड्जग्रामसमुत्पन्नास्त्रयः शुद्धाः प्रकीर्तिताः ॥४२॥

चत्वारो मध्यमग्रामे शुद्धास्तत्र तु पञ्चमः ।
मध्यमग्रामसंज्ञश्च षाडवः शुद्धकैशिकः ॥४३॥

एवं शुद्धास्तु सप्तैव, शुद्धत्वे हेतुरुच्यते^५ ।
स्वजातेः पोषकत्वं च, यथात (व) वनुवर्तनम् ॥४४॥

अन्यजातिविरूपत्वमिति पूर्वैरुदीरितम् ।
[इति सप्त शुद्धाः]

उद्दिश्यन्ते तु भिन्नास्तु^६ तत्र कैशिकमध्यमः ॥४५॥

षड्जग्रामगतौ द्वौ^७ तु मध्यमग्रामगास्त्रयः ।
तानः कैशिकनामा च भिन्नपञ्चमसंज्ञितः ॥४६॥

^१ A. B. देशस्थै हृन्त्यस्ते । ^२ A. संयोगाश्चैव । B. संयोगास्त्वैव ।

^३ B. गीतानां

^४ cf. Br. 311-12 and S. R. 2. 1. 8-9 for verses 41-43 above.

^५ cf. Br. 317.

^६ cf. Br. 313 and S. R. 2-1. 10.

^७ A. तौ । भिन्नषड्ज is omitted in the enumeration of two 'Bhinna Rāgas' of 'Ṣaḍjagrāma'.

भिन्नाः पञ्चेति विज्ञेयाः, चतुर्धा भिन्नतोदिता ।^१
तत्र शुद्धत्वभिन्नोऽसौ यः स्वजात्यनुवर्त्तकः ॥४७॥

निषेधन्नन्यजाती (श्) च जातिभिन्नस्तु स स्मृतः ।
स्वजातिवादिसंस्थानो बहु (ः) स्वल्पोऽयवापि सन् ॥४८॥

सूक्ष्मसूक्ष्मैः प्रयोगैस्तु श्रुतिभिन्नः^२ स उच्यते ।
स्वरो द्विश्रुतिको यत्र जायतेऽथ चतुःश्रुतिः ॥४९॥

स्वरो वाद्यनुवादी वा लुप्यते यत्र चेच्छया ।
न्यासोऽनुवादिनि स्याच्चेत् स्वरभिन्नस्तु उच्यते ॥५०॥

तत्र स्यात् कैशिकः शुद्धभिन्नकैशिकमध्यमः ।
जातिभिन्नस्तथा तानः श्रुतिभिन्न उदाहृतः ॥५१॥

स्वरभिन्नौ स्मृतौ भिन्नषड्जपञ्चमको (कौ) बुधैः ।
सत्यप्यन्येषु रागेषु शुद्धभिन्नादिलक्षणे ॥५२॥

भिन्नत्वं तेषु यन्नास्ति तत्र गीतिस्तु कारणम् ॥५३॥

षड्जग्रामे स्थितौ^३ गौडौ^४ गौडकैशिकमध्यमः ।
गौडपञ्चमकश्चेति द्वौ तथा गौडकैशिकः ॥५४॥

मध्यमग्रामगश्चैक इति गौडास्त्रयः स्मृतः ।
‘अथाष्टौ वेसराः’^५ षड्जग्रामे टक्काभिधस्ततः ॥५५॥

वेसरः षाडवान्तश्च^६ सौबीरश्चेति ते त्रयः ।
ग्रामे तु मध्यमे प्रोक्तौ बोट्टमालवकैशिकौ ॥५६॥

मालवः पञ्चमान्तश्च तथा द्वैग्रामिकः पुनः ।
टक्ककैशिकहिन्दोलवित्यष्टौ वेसराः स्मृताः ॥५७॥

^१ cf. Br. 322 p. 88.

^२ B. omits विसर्गं ।

^३ B. स्मृतौ ।

^४ cf. Br. 313 and S. R. 2-1. 10-11

^५ cf. Br. 314-15 and S. R. 2-1. 11-13

^६ A. B. षड्जः ग्रामे ।

^७ A. B. षाडवान्तश्चासौबीरश्चेति ।

^१त्रयस्तु रूपसाधारणकभम्माणपञ्चमाः^२ ।

षड्जग्रामे, मध्यमे तु नर्तगान्धारपञ्चमौ ॥५८॥

षड्जकैशिकनामा च, द्विग्रामः ककुभः स्मृतः ।

एवं साधारणाः सप्त ग्रामयोरुभयोरपि ॥५९॥

एवमेते ग्रामरागास्त्रिंशत् संपरिकीर्त्तिताः ।

शकादिस्तिलकष्टक्कः सैन्धवो राज(नाग)-पञ्चमः^३ ॥६०॥

भावनापञ्चमो नागगान्धारो रेवगुप्तकः ।

पञ्चमः षाडवान्तश्च कोकिलापञ्चमस्तथा ॥६१॥

इत्यष्टावुपरागाः स्युर्दुर्गशक्तिमते मताः ।

मतङ्गो रेवगुप्तञ्च टक्कसैन्धवमेव च ॥६२॥

साधारणेषु निक्षिप्य न च तान (व) ब्रवीदथ ।

ग्रामरागानगणयद् द्वात्रिंशदिति तद्युजेः ॥

पञ्चैव चोपरागान् स विना पञ्चमषाडवम्^४ ॥६३॥

ग्रामरागेषु निक्षिप्य कश्चित् पञ्चमषाडवम् ।

त्रयस्त्रिंशदिति प्राह न तदाचार्यसम्मतम् ॥६४॥

भिन्नषड्जाख्यहिन्दोल^५-टक्कमालवपञ्चमाः ।

भाषाणां जनका वेदसंख्याः शार्दूलसम्मताः ॥६५॥

टक्कपञ्चमहिन्दोलमालवादिककैशिकाः ।

ककुभो भिन्नषड्जश्च षण्मतङ्गमते मताः ॥६६॥

^६सौवीरः ककुभष्टक्कः पञ्चमो भिन्नपञ्चमः ।

टक्ककैशिक-हिन्दोल-बोट्ट-मालवकैशिकाः ॥६७॥

गान्धारपञ्चमो भिन्नषड्जो देसरषाडवः ।

मालवः पञ्चमान्तश्च^७ तानः पञ्चमषाडवः ॥६८॥

^१ A. यत्रस्तु । B. यदस्तु ।

^२ cf. Br. 316 and S. R. 2-1. 13-14.

^३ cf. S. R. 2. 1. 15-16.

^४ The extant text of Brhaddeśī does not refer to Uparāgas.

^५ B. हिन्दोलष्टक्क ।

^६ cf. S. R. 2. 1. 19-21, for 67-69 above.

^७ B. पञ्चमान्तेश्च ।

भाषाणां जनकाः पञ्चदशैते याष्टिके मते ।^१
भणन्ति केचिदाचार्या रेवं गुप्तं तु षोडशम् ॥६९॥

एषां मते ग्रामरागा द्वात्रिंशदिह सम्मताः ।
षाडवः ककुभो भिन्नकैशिकष्टवककैशिकः ॥७०॥

हिन्दोलो भिन्नषड्जश्च बोट्टमालवकैशिकौ ।
भिन्नपञ्चमसौवीरगौडकैशिकसंज्ञकाः ॥७१॥

गान्धारपञ्चमश्चेति काश्यपे द्वादशोदिताः ।
एवं नानामुनिमते भाषाणां जननं प्रति ॥७२॥

विकल्पे पुनरुक्तेन विना सप्तदशैव ते ।
अष्टादशाथवापि स्युः केषांचन मते त्विमे ॥७३॥

सत्येवं याष्टिकस्यैव मतं पञ्चदशाश्रयम् ।
भाषाणां जनकत्वे तु वयमत्राद्रियामहे ॥७४॥

एभ्यो भाषाः समुत्पन्ना भाषाम्यश्च विभाषिकाः ।
विभाषाम्यः समुत्पन्नास्तथैवान्तरभाषिकाः ॥७५॥

आलापभेदो रागाणां भावेत्याहुर्मनीषिणः ।
प्रतिरागमथो भाषा कीर्त्यते पूर्वशास्त्रतः ॥७६॥

साधारिता च गान्धारी सौवीरी वेगमध्यमा^२ ।
भाषाश्चतस्रः सौवीरे ककुभे भिन्नपञ्चमी ॥७७॥

काम्बोजी मध्यमग्रामा रगन्ती मधुरी तथा ।
शकमिश्रेति षट् प्रोक्तास्तिस्रश्चैव विभाषिकाः ॥७८॥

आभीरिका मधुकरी भोगवर्द्धनिका तथा ।
एकैवान्तरभाषा तु शालवाहनिकाभिधा ॥७९॥

त्रवणा मध्यमग्रामदेहा मालववेसरी ।
कोलाहला च वरञ्जी छेवाटी त्रवणोज्ज्वा ॥८०॥

सौराष्ट्री पञ्चमी दोह्या तथा पञ्चमलक्षिता ।
गान्धारपञ्चमी तानवल्लिता वेगरञ्जिका ॥८१॥^३

^१ cf. S. R. 2-1. 19-21.

^२ cf. S. R. 2. 1. 21-47 for 77-134 above.

^३ B. transposes verses 81-82.

ललिता मालवी ताना वेसरी रविचन्द्रिका ।

सैन्धव्याभीरिकेत्युक्ता मतङ्गेनैकविंशतिः ॥८२॥

टक्करागसमुद्भूता भाषाश्चैव विभाषिकाः ।

भावन्यान्ध्री गुर्जरी च तथा देवारवद्धिनी ॥८३॥

चतस्रः पञ्चमे रागे दश भाषास्तु ता यथा ।

कैशिकी त्रावणी तानोद्भवाऽऽभीरी च गुर्जरी ॥८४॥

सैन्धवी दक्षिणात्याऽऽन्ध्री माङ्गली भावनीति च ।

विभाषाद्वितयं चाथ भम्माप्यन्धालिका तथा ॥८५॥

भिन्नपञ्चमके भाषा शुद्धभिन्ना वराटिका ।

विशालिन्यपरा प्रोक्ता तथा धैवतभूषिता ॥८६॥

चतस्रस्तु विभाषैका कैशिकीति मता सताम् ।

टक्ककैशिकरागे तु भाषाद्वन्द्वमुदीरितम् ॥८७॥

मालवा भिन्नललिता द्राविड्येका विभाषिका ।

छेवाटी वेसरी चूतमञ्जरी षड्जमध्यमा ॥८८॥

पिञ्जरी भिन्नपौराली गौडी मालववेसरी ।

मधुरीति समाख्याता हिन्दोलेन च भाषिका ॥८९॥

बोट्टे स्यान्माङ्गलीत्येका भाषा शार्दूलसम्मता ।

खञ्जिनी गुर्जरी हर्षपुरी मालववेसरी ॥९०॥

मङ्गली माङ्गली गौडी पौराली चार्धवेसरी ।

शुद्धा मालवरूपा च सैन्धव्याभीरिकेति च ॥९१॥

त्रयोदशेति विज्ञेया भाषा मालवकैशिके ।

देवारवद्धिनी चाथ तद्वत् काम्बोजिकापि च ॥९२॥

विभाषाद्वितयं चात्र विज्ञेयं दत्तिलोदितम् ।

गान्धारपञ्चमे रागे भाषा गान्धारिकैकिका ॥९३॥

षड्जभाषा च कालिङ्गी तुम्बरी ललिता ततः ।

श्रीकण्ठिका च बाङ्गली गान्धारी स्वरवल्लिका ॥९४॥

गान्धारवल्ली कच्छेल्ली दक्षिणात्या निषादिनी ।

त्रवणा मध्यमा शुद्धा सैन्धवी च पुलन्दिका ॥९५॥

भाषाः सप्तदश ज्ञेया विद्वद्भिन्नषड्जके ।

देवारवद्धिनी तद्वत् पौराली मालवी तथा ॥९६॥

कालिन्दीति चतस्रस्तु विभाषाः परिकीर्त्तिताः ।
अत्र भाषे भवेतां द्वे रागे विसरषाडवे ॥९७॥

एका नट्टाभिधा चान्या संप्रोक्ता बाह्यषाडवा ।
विभाषाद्वितयं तद्वत् श्रीकण्ठी पार्वती तथा ॥९८॥

विभावनी वेदवती भावनीति समाख्यया ।
तिस्रो भाषास्तु विज्ञेया रागे मालवपञ्चमे ॥९९॥

ताने तानोद्भवा भाषैकैव प्रोक्ता पुरातनैः ।
ज्ञेया पोताभिधैकैव भाषा पञ्चमषाडवे ॥१००॥

विभाषा ^१पल्लवीत्येका तिस्रश्चान्तरभाषिका(ः) ।
प्रथमा भासवल्लिता द्वितीया करणावली ॥१०१॥

तृतीया शकललिता याष्टिकेनोररीकृता ।
चतस्रोऽनुक्तजनकाः पल्लव्याद्याः स्मृता बुधैः ॥१०२॥

प्रोचुर्भाषांशकामेके तद्विदो रेवगुप्तके ।
एवं भाषा(ः) षण्णवतिविभाषा विंशति(ः)स्मृताः ॥१०३॥

चतस्रोऽन्तरभाषा(ः)स्युग्रमिरागान् समाश्रिताः ।
चातुर्विध्यं बृहद्देश्यां मतङ्गो निरदीघरत् ॥१०४॥

भाषाणां तत्र मुख्याः^२ ^३स्युर्भाषाः काश्चन काश्चन ।
स्वराख्यया समाख्याता(ः) काश्चिद्देशाख्यया पुनः ॥१०५॥

उपरागभवाः काश्चित्तत्र मुख्यास्तु ताः स्मृताः ।
अनन्याश्रयगा यास्तु यास्तु ख्याताः स्वराख्यया^४ ॥१०६॥

स्वराख्यास्ता(ः) स्मृता देशे नाम्नाख्यातास्तु देशजाः ।
उपरागभवा भाषाः प्रोच्यन्ते चोपरागजाः ॥१०७॥

टक्के मुख्या समाख्याता भाषा मालवविसरी ।
सौराष्ट्रिका सैन्धवी च मालवी चेति देशजाः ॥१०८॥

त्रवणी त्रवणोद्भूता ललिता वेगरञ्जिका ।
कोलाहला तथा ताना^५ स्मृताः षडुपरागजाः ॥१०९॥

^१ B. पल्लकी ।

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ A. स्युः भाषाः ।

^४ ^५ A. B. add विसर्गं ।

स्वराभिधा मध्यदेहा तथा पञ्चमलक्षिता ।

आभीरी पञ्चमे मुख्या सौराष्ट्री गुर्जरी तथा ॥११०॥

^१दाक्षिणात्या सैन्धवी च बाङ्गाली देशजाः स्मृताः ।

त्रवणा कैशिकीति द्वे उपरागसमुत्थिते ॥१११॥

हिन्दोलके स्मृता मुख्या भाषा मालवकैशिकी ।

गौडी काम्बोजकेति द्वे देशजे तत्र कीर्त्तिते ॥११२॥

उपरागभवा भाषा छेवाटी कीर्त्तितैकिका ।

मालवा नु समाख्याता मुख्या मालववेसरे ॥११३॥

मालवी सैन्धवी हर्षपुरी गौडी च बाङ्गाली (बङ्गाली) ।

पञ्च स्युर्देशजा भाषा भिन्नषड्जभवा अथ ॥११४॥

शुद्धषड्जा तु मध्यैका दाक्षिणात्या च सैन्धवी ।

बाङ्गाली ^२चेति तिलः स्युर्देशजाश्चोपरागजाः ॥११५॥

श्रीकण्ठी त्रवणाख्या च ललिता ककुभे पुनः ।

मुख्या रगन्तिकैका स्यादाभीरी देशसंभवा ॥११६॥

उपरागभवा भिन्नपञ्चमी परिकीर्त्तिता ।

त्रवणा मध्यमग्रामदेहा गान्धारपञ्चमी ॥११७॥

कोलाहला च वैरञ्जी छेवाटी त्रवणोद्भवा ।

वाहेर्या ललिता चैव सौराष्ट्री रविचन्द्रिका ॥११८॥

गुर्जरी सैन्धवी चैव तथा मालववेसरी ।

पञ्चमा याष्टिकस्यैता मते षोडशभाषिकाः ॥११९॥

टक्कोद्भवा विभाषैका पोताख्या तत्र कीर्त्तिता ।

पौराली ^३हर्षपुर्युद्धवेसरी गुर्जरी तथा ॥१२०॥

सैन्धव्याभीरिका चैव बाङ्गाली खञ्जरी तथा ।

अष्टौ भाषाः समुत्पन्ना रागान्मालवकैशिकात् ॥१२१॥

विभाषैका तु ^४शुद्धाऽस्ति "मधुरी भोगवर्द्धनी ।

काम्बोजी शकमिश्रा च मध्यमग्रामिका तथा ॥१२२॥

^१ A. दक्षिणान्या ।

^२ B. चेतिलः ।

^३ A. B. हर्षपुर्युद्धवेसरी ।

^४ A. B. शुद्धे(ऽ)स्ति ।

^५ B. माधुरी ।

शालवाहनिका भिन्नपञ्चमी ककुभोद्भवा ।

सप्त भाषा विनिर्दिष्टा वेसरी षड्जमध्यमा ॥१२३॥

छेवाटी मधुरी चूतमञ्जरी पञ्च भाषिकाः ।

हिन्दोलाख्यात् समुत्पन्ना भावन्यान्ध्री च सैन्धवी ॥१२४॥

तानोद्भवा त्रावणी च बाङ्गाली पञ्चमोद्भवाः ।

^१षड् भाषास्तु चतस्रः ^२स्युर्विभाषा गुर्जरी पुनः ॥१२५॥

दाक्षिणात्याऽऽभीरिका च पञ्चमी याष्टिके मते ।

भिन्नषड्जा समुत्पन्ना शुद्धा गान्धारिका तथा ॥१२६॥

सैन्धवीभाषिकास्तिस्रो विभाषा ^३दाक्षिणात्यिका ।

श्रीकण्ठी चैव पौराली बाङ्गाली च क्रमादिमाः ॥१२७॥

चतस्रोऽन्तरभाषे द्वे क(का)लिन्दी च पुलिन्दिका ।

साधारिका च गान्धारी-सौवीरी-वेगमध्यमाः ॥१२८॥

सौवीरिका^४ चतस्रः स्यु-^५भिन्नपञ्चमतः पुनः ।

शुद्धभिन्ना विशाला च तथा धैवतभूषिता ॥१२९॥

विशालेति(?) चतस्रः स्युरथ मालवपञ्चमात् ।

भावन्येका स्मृता भाषा बाङ्गाली बोटुरागतः ॥१३०॥

टक्ककैशिकतस्तिस्रो द्रावडी मालवी तथा ।

तृतीया भिन्नवलिता चतुर्णां तु मते मताः ॥१३१॥

भाषाः ^६सार्धशतं सर्वाश्चत्वारिंशन्नवाधिकाः ।

विभाषाश्चान्तराख्यास्तु चतस्रः परिकीर्तिताः ॥१३२॥

समाने नाम्नि भाषाणां हेतुरागभिदावशात् ।

विभिन्नता स्वरूपतो न गण्या पुनरुक्तितः^७ ॥१३३॥

संकीर्णदेशजा(जे)मूला छायामात्रेति नामभिः ।

याष्टिकेनोदिता एताः सुज्ञानानामतः(ः) स्फुटाः ॥१३४॥

॥इति ग्रामरागोपरागभाषाविभाषान्तरभाषोद्देशः ॥

^१ B. षट् भाषास्तु ।

^२ A. B. स्वविभाषा ।

^३ B. दक्षिणात्मिका ।

^४ B. सौवीराच्चतस्रः ।

^५ B. पञ्चमरागतः ।

^६ B. सार्धं ।

^७ A. पुनरुक्तिता ।

॥ इति ग्रामरागोपरागभाषाविभाषान्तरभाषोद्देशः ॥

अधुना ग्रामरागाणां लक्षणं प्रतिपाद्यते ।

उद्देशक्रममाश्रित्य भरताचार्यसम्मतम् ॥१३५॥

नन्वेषां ग्रामसंबन्धः कथमत्रोपदिश्यते ।

आचार्यवचनादेव तद्वाक्यं दृश्यते यथा ॥१३६॥

षाडवो मध्यमग्रामे पञ्चमः कैशिकस्तथा ।

षड्जे साधारितश्चैव तथा कैशिकमध्यमः ॥१३७॥

^१मुखे तु मध्यमग्रामः षड्जः (:) प्रतिमुखे तथा ।

गर्भे साधारितश्चैव ह्यवमर्षे तु पञ्चमः ॥१३८॥

संहारे कैशिकः प्रोक्तः ^२पूर्वरङ्गे तु षाडवः ।

चित्रस्याष्टादशाङ्गस्य त्वन्ते कैशिकमध्यमः ॥१३९॥

शुद्धानां विनियोगोऽयं ब्रह्मणा समुदाहृतम् (तः) ॥१४०॥ इति॥

यस्य ग्रामस्य संबन्धे या जातिरिह वर्तते ।

तथा यो जन्यते रागः स तद्ग्राम ईरितः ॥१४१॥

यस्मिन् वा दृश्यते रागे यस्य ग्रामस्य मूर्च्छना ।

स स्यात्तद्ग्रामसम्बन्ध इति काश्यपनिर्णयः ॥१४२॥

त्रि(३)चतुःश्रुतिकत्वं तु पस्य मध्यमषड्जयोः ।

नियामकमिति प्रोक्तं प्रागेव पृथिवीभुजा ॥१४३॥

इत्येषां परिभाषाऽत्रानुक्तग्रामविशेषके ।

रागे ग्रामविशेषाय विज्ञातव्या विपश्चिता ॥१४४॥

॥ अथ शुद्धग्रामरागाः ॥

॥ अथ शुद्धकैशिकमध्यमः ॥१॥

जातिभ्यां कैशिकीशुद्धमध्यमाभ्यां समुत्थितः ।

तारस्थानस्थ-^३षड्जांशग्रहः काकलिना युतः ॥१४५॥

स्वल्पगान्धारकोपेतः पञ्चमर्षभवर्जितः ।

प्रसन्नान्तोऽलंक्रियालंकृतः ^४षड्जादिमूर्च्छनः ॥१४६॥

^१ cf. N. S. 32. 451-54. and Brh. p. 87.

^२ A. B. पूर्वरंगे ।

^३ A. षड्काश B. षट्काश ।

^४ B. षट्ज्यादि ।

मध्यमस्वरगन्यासो वर्णनैवावरोहिणा ।

उपेतो वासरस्याद्ये प्रहरे संप्रयुज्यते ॥१४७॥

रसेष्वद्भुतवीराख्यरौद्रेष्वाद्ये तथा पुनः ।

सन्धौ निर्वहणाख्ये तु शशाङ्कप्रीतिकारकः ॥१४८॥

षड्जग्रामसमुद्भूतः शुद्धकैशिकमध्यमः ।

नन्वयं मध्यमग्राम-^१जातकैशिकिकोद्भवः ॥१४९॥

कथमत्र भवद्भिस्तु षड्जग्रामे तु वर्ण्यते ।

सत्यं यज्जातिजो रागो यः स्यात्तद्ग्रामग्रामिता ॥१५०॥

तस्य यद्यपि संसिद्धा तथाप्यत्रोपदर्श्यते ।

पञ्चमर्षभहीनत्वात् षड्जग्रामनिवासिता ॥१५१॥

आलापो रूपकञ्चैव करणं वर्त्तनी तथा ।

आक्षिप्तिका चेतिरूपं^२ राग(ः)स्यात् पञ्चभि(ः)स्फुटः ॥१५२॥

ग्रहोऽशस्तारमन्द्रौ च न्यासोऽपन्यास एव च ।

व्यक्तिं गच्छन्ति यत्रैते स रागालाप ईरितः ॥१५३॥

रागालापवदेव स्याद्रूपकं किन्तु तत्र च ।

पृथक् क्रियन्ते वाद्यादेः स्वरा ये स्युर्विवादिनः ॥१५४॥

चित्रादिमार्गत्रितये ताले चञ्चत्पुटादिके ।

संर्भिता स्वरपदैरुदिताऽऽक्षिप्तिका बुधैः ॥१५५॥

करणस्य भिदाः सन्ति बोध्या वर्त्तनिकापि च ।

प्रोक्ता कारणवद्रूपं रूपकेषु तयोरतः ॥१५६॥

निरूपयिष्यते यस्मात्तदन्तर्गामिता तयोः ।

तत्रालापचतुर्भिस्तु स्वस्थानैः प्रकटीभवेत् ॥१५७॥

भवानीपतिरागेण विरागेण विगर्हिते ।

मृषालापविहीनेन राज्ञालापः प्रदर्श्यते ॥१५८॥

यस्मिन् रागे ग्रहो यस्तं स्थायिनं परिकल्प्य च ।

तृतीयान्दोलनाद्बुधैर्द्वितीयस्मिन् विलम्ब्य च ॥१५९॥

न्यासस्वरविरामे च स्वस्थानं प्रथमं स्मृतम् ।

ग्रहा(त्)तूर्येषु वेदाब्धिर्न्यासैः प्रोक्तो द्वितीयकः ॥१६०॥

तुर्याद्याब्धियुगान् कृत्वा स्थित्वा पञ्चमके ततः ।

विधाय रसबाणाब्धीन् न्यासेनान्त्ये तृतीयकम् ॥१६१॥

^१ A. B. ग्रामकैशिकिकोद्भवः ।

^२ B. adds विसर्ग ।

ग्रहाब्धिवेदबाणाग्निनागान् कृत्वा विलम्ब्य च ।
द्वितीयमग्निपक्षौ च विधाय न्यसनस्वरे ॥१६२॥

न्यासाच्चतुर्थं स्वस्थानमित्युक्तं पृथिवीभृता ।
अत्र या गणना प्रोक्ता द्वितीयादिस्वरादितः ॥१६३॥

असौ विज्ञेन विज्ञेया वर्जयित्वा विवादिनम् ।
द्विःसा मां धां तथा सा च निधौ सनी च सांत्रयम् ॥१६४॥

धा नि द्विर्मा तथा सा गाद्वयं सा धाद्वयं च सां ।
निधौ सनी द्विः सा धा मा माधौ मगौ ग सांत्रयम् ॥१६५॥

धा मा सगौ च सा गा मा धा सनी धा च सांत्रयम् ।
धानी द्विर्मा तथा सा गाद्वयं मा धाद्वयं च सां ॥१६६॥

निधौ सनी द्विःसां धा मा मधौ सगौ गसांत्रयम् ।
धा मा सगौ च सा गा मा धा सनी धा च सांत्रयम् ॥१६७॥

नी मा धीयतो (? मन्द्रमागतो) न्यास आलापः प्रसृतः पटुः ।
प्रत्येकं द्विः समधमा धमन्यो धमसांत्रयम् ॥१६८॥

द्विरेवं तु पुनर्द्विः सां गसौ गमौ मधौ समौ ।
निधौ त्रिःसां धमौ द्विर्द्विरित्येकं वा (वि) रमिष्यत ॥१६९॥

धमौ मगौ मसौ गसौ गमौ धमौ धसौ गनी ।
गाद्वयं सात्रयं मानां चतुष्टयं करणे स्मृतम् ॥१७०॥

द्विः सा धा पा तथा मा धा पा मां^१ इति कलादिमा ।
धा पा द्विर्द्विस्तु सारी मांद्वयं^२ स्यादपरा कला ॥१७१॥

नी धा मा नी तथा धा नी साद्वयं तु तृतीयिका ।
नी धा नी पञ्चकं सानां चतुर्थी, पञ्चमी पुनः ॥१७२॥

द्विर्धा सा मा तथा द्वी री द्विः सा, षष्ठी ततः स्मृता ।
द्विर्धा मागाद्वयं मागा, सप्तम्यां नी च धा तथा ॥१७३॥

मा नी धा नी तथा द्विः सा, कला स्यादष्टमी पुनः ।
धा सा धा नी माचतुष्कमित्येवं स्यात् स्वरावलिः ॥१७४॥

^१ A. B. पामामिति ।

^२ A. B. मांत्रयं ।

१. सां सां धां पां मां धां पां मां^१
२४० ० का ० र मू ० त्ति
२. धा पा सा सा री री मा मा
सं ० स्थं ० मा ० त्रा ०
३. नी धा मा नी धा नी^३ सा सा
त्र य भू ० षि तं ० ०^४
४. नी धा नी^५ सा सा सा सा
क ला ० ती ० तं ० ०
५. धा धा^६ सा मा री री सा सा
व र दं ० व रं ० व
६. धा धा^७ मा मा^८ गा गा मा गा
रे ० व्य ० गो ० वि ०
७. नी धा मा नी धा नी सा सा
द क सं ० स्तु तं ० ०
८. ^९धां सा धां नीं मां मां मां मां
वं ० ० दे ० ० ० ०

ब्रह्मप्रोक्तानि जानीयात् पदान्याक्षित्पिकासु च ।

वर्तनीकरणेनैव व्याख्यापि (स्यात्) क्वचित् क्वचित् ॥१७५॥

पार्थक्येनोच्यते क्वापि क्वचित् स्यादुभयं पृथक् ।

मतङ्गादिमहाचार्यसम्मतेकानुसारिणा ॥१७६॥

^१ S. R. सां सां धा पा मा धां पां मां ।

^२ The verbal structure is as follows :—

ऊँकारमूर्तिसंस्थं मात्रात्रयविभूषितम् ।

कलातीतं वरदं वरं वरेण्यं गोविन्दकसंस्तुतं वन्दे ॥

^३ A. B. सा सां; S. R. सां सां ।

^४ A. B. and S. R. क and the fourth Kalā begins with ला ० ।

^५ S. R. सां सां सां सां सां ।

^६ A. B. सां मा; S. R. मां मां ।

^७ A. B. मा गां गा मा ।

^८ S. R. गां गां मां गां ।

^९ A. B. सां मां धां नी मां मां मा मा; S. R. धां सा धां नी मां मां मां मां ।

निरूप्यते मया सम्यक्(ग्) भाषादिष्वेव रूपकम् ।

इति प्रोक्ता(क्तो) मया सम्यक् शुद्धकैशिकमध्यमः ॥१७७॥

॥ अथ शुद्धसाधारितः ॥२॥

षड्जमध्यमिकाजातेरुद्भूतः पूर्णतामितः ।

षड्जादिमूर्च्छनस्तारस्थानषड्जग्रहांशकः ॥१७८॥

अल्पद्विश्रुतिको ^१न्यासमध्यमेन विभूषितः ।

अवरोहिणि वर्णे स्यादलंकारस्तथाऽत्र च ॥१७९॥

प्रसन्नान्तो, दिनस्याद्ये प्रहरे गीयते बुधैः ।

विनियोगोऽस्य विज्ञेयो गर्भसन्धौ, रसौ पुनः ॥१८०॥

वीररौद्रौ, कतिपये शृङ्गारमपि मन्वते ।

शुद्धसाधारितो रागो विज्ञेयो रविदेवतः ^२ ॥१८१॥

षड्जपञ्चमधा री ^३पाद्वयं धर्षभपञ्चमाः ।

धप धा साद्वयं पा धा नी धा पा माद्वयं च री ॥१८२॥

पा धा रीति त्रयाणां स्याद् द्वयं पाधाय साद्वयम् ।

धा मां री मां मधौ रीं सा साद्वयं सरिगा अपि ॥१८३॥

पा धा रीति द्वयं द्विः स्यात् पाधेति द्वितयं पुनः ।

त्रिःसां रीगा तथा सापा धानी धा पा च माद्वयम् ॥१८४॥

इत्यालापोऽथ करणं द्विद्विः सप धरी रिपा ।

धमौ द्विः ^४सां इदं खण्डं द्विद्विरन्यत् पुनः स्मृतम् ॥१८५॥

रिरी पधौ ^५ धनी द्विःपौ रिपौ धसौ च साद्वयम् ।

रिमसाद्वितयञ्चेति तृतीयं द्विरथोच्यते ॥

ससौ धसौ रिगौ द्विःसां पाधा निधपमाद्वयम् ॥१८६॥

द्विः सा धा नी पाचतुष्कं प्रथमा, -ऽथ द्वितीयिका ।

धा नी री पा पुषग् द्विद्विः, स्तुतीया री, च पात्रयम् ॥१८७॥

^१ A. न्यासे ।

^२ B. देवतः ।

^३ B. च धाद्वयं ।

^४ A. B. सामिदम् ।

^५ B. पपौ ।

धा नी पा मेति, धा मा धा पञ्चसा(ः) स्युश्चतुर्थिका ।

द्विर्धा सा धा तथा सा री गा ^१सां इति च पञ्चमी ॥१८८॥

री गा षट् पास्तु षष्ठ्यां स्युः-र्ध्माद्वितयतः^२ पुनः ।

सांचतुष्कं च सप्तम्या-मष्टमी तु कलोच्यते ॥१८९॥

पा मा(धा) निधौ च पा मानां चतुष्कमिति कीर्तिता(तः) ।

शुद्धसाधारितो रागो ब्रह्मशैलावनीभूता ॥१९०॥

१. सा सा धा नी पा पा पा पा
३ उ द य गि रि शि ख र
२. धा धा नी नी ^४री री पा पा
शि खा ० तु र ग खु र
३. री पा पा पा धा नी पा^५ मा
^६धू ० त वि मि ० न्न ०
४. धा मा धा सा सा सा सा सा
घ न ति मि रः ० ० ०
५. धा धा सा धा सा री गा सा
ग ग न त ल स क ल
६. री गा पा पा पा पा पा पा
वि लु लि त स ह ० न्न
७. धा मा धा मा सां सां सां सां
कि र णो ० ज य तु ०
८. पा धा निध पा ^७मा मा मा मा
भा ० ०० ० नुः ० ० ०

^१ A. B. सामिति ।

^२ A. B. द्वितियतः ।

^३ The verbal structure is as follows :—

उदयगिरिशिखर*-शिखानुरगखुर†-धूतविभिन्नघनतिमिरः ।

गगनतलसकलविलुलितसहस्रकिरणो जयतु भानुः ॥

* S. R. शेखर । † S. R. क्षत ।

^४ S. R. रीं रीं ।

^५ B. धा ।

^६ A. B. र धू त ० वि मि ० न्न; S. R. र ० क्षत etc..

^७ S. R. मा पा मा मा ।

॥ अथ षड्जग्रामः ॥३॥

षड्जमध्यमया जात्या जातः पूर्णस्वरस्तथा ।

तारषड्जग्रहांशश्च मध्यमन्यासभूषितः ॥१९१॥

षड्जादिमूर्च्छनोपेतः काकल्यन्त (२) राजितः ।

षड्जापन्यासवान् गेयो वीररौद्राद्भुते रसे ॥१९२॥

प्रसन्नान्तालंकृतिकस्तथा वर्णोऽवरोहिणि ।

दिनस्य प्रथमे यामे देवतागुरुदैवतः ॥१९३॥

प्रावृट्काले प्रतिमुखे विनियुक्तो महर्षिणा ।

षड्जग्रामाभिधो रागः षड्जग्रामसमुद्भवः ॥१९४॥

द्विः सां रि ग धगौ री ग स नि धा पा ध धा रि ग ।

सां रि गा स रि गा पा नि धनि सा स म सा ग सा ॥१९५॥

रिगपा निधपा पा मेल्यालापः, करणं तथा ।

ससौ गधौ गरी सा सा नि धा पा पा री री गघा ॥१९६॥

गरी षड्जाष्टकं ^१मन्द्रमिति खण्डं द्विवारतः ।

नी धा री री ग धा गा री सा सा नी धाय पाद्वयम् ॥१९७॥

री री पपौ निधौ नी साश्चत्वारश्च रिसौ रिगौ ।

धा निधौ प पगौ मानां त्रयमाक्षिप्तिका ततः ॥१९८॥

^२रीद्वयं च तथा गा धा गा री साद्वन्द्वमादिमा ।

धापारीति पृथग् द्विः स्याद् ^३गाधान्त्याऽथ तृतीयिका ॥१९९॥

गा री षट्कं ^४मन्द्रसानां, द्विः सा गा च धनी इति ।

नीचतुष्कं चतुर्थी तु, पञ्चमी गा रिगौ ^५द्विर्धा ॥२००॥

गा री द्विः ^६सां, अथो षष्ठी नी धा द्विः पा द्वी री द्विः सा ।

^७नी धा नी साचतुष्कं च सरिसाः सप्तमी कला ॥२०१॥

^१ A. मण्डमिति ।

^२ A. रीद्वयं च तथा गान्धारी साद्वन्द्वमादिमा; B. रीद्वयं च तथा गा धा री साद्वन्द्वमादिमा ।

^३ A. B. गान्धान्त्या ।

^४ A. B. मान्द्रषड्जां ।

^५ A. B. द्विधा ।

^६ A. B. सामथो ।

^७ A. B. नीसा नीषां ।

पा धा निधौ च पा मन्द्रमध्यमानां चतुष्ककम् ।

अष्टमीति यथार्थाख्यः षड्जग्रामो निरूपितः ॥२०२॥

१. ^१री री गा धा गा री ^२सा सा
^३स ज य तु भू ० ता ०
२. ^४धा धा पा पा री री गा धा
 धि प तिः ० प रि क र
३. गा री ^५सां सां सां सां सां सां
 भो ० गी ० न्द्र कु ० ण्ड
४. सा सा गा धनि नी नी नी नी
 ला ० भ ^६र० णः ० ० ०
५. गा रिग धा धा गा ^७री सां सां
 ग ज० च ० मं प ट नि
६. नी धा पा पा री री ^८सा सा
 व स नः ० श शा ० ड्ड
७. नी धा नी ^९सा सा सा सा सरिस
 चू ० डा ० म णिः ० ०००
८. पा धा निध पा मां मां मां मां
 शं ० ०० भुः ० ० ० ०

॥ अथ शुद्धपञ्चमः ॥४॥

मध्यमापञ्चमीजातिसंजातः काकलीयुतः ।

अन्तरस्वरसंयुक्तो विरामाञ्चितपञ्चमः ॥२०३॥

^१ S. R. री री गा सा गा री गा सा ।

^२ A. B. सां सां ।

^३ The verbal structure is as follows :—

स जयतु भूताधिपतिः परिकरभोगीन्द्रकुण्डलाभरणः ।

गजचर्मपटनिवसनः शशाङ्कचूडामणिः शम्भुः ॥

^४ S. R. नी धा etc.

^५ S. R. सा सा सा सा सा सा ।

^६ S. R. गरि सा सा ।

^७ S. R. पा पा ।

^८ A. B. सा सां सां सां ।

मध्यसप्तकसंस्थानपञ्चमांशग्रहस्तथा ।

हृष्यकामूर्च्छनोपेतः कामकामादिदैवतः ॥२०४॥

प्रसन्नादिविभूषश्च पूर्णः संचारिवर्णवान् ।

षड्जापन्याससंयुक्तः स्वल्पद्विश्रुतिकः स्वरः ॥२०५॥

विनियुक्त ऋतौ ग्रीष्मे प्रहरे वासरादिमे ।

शृङ्गारहास्ययोरेष रसयोरवमर्शके ॥

सन्धौ नाटकसंबन्धे शुद्धपञ्चमसंज्ञकः ॥२०६॥

पा धा मा धा नि धा पा पा प ध नी रिमयोर्युग्मम् ।

पधमाश्च धनी धा पात्रयं धानिरिगा द्विः(ः) सां ॥२०७॥

मा पमौ गा री री मा प धा मा धनिधपा प सा ।

गा नी धा पा पनी री मा पा धा मा ध नि धा प पा ॥२०८॥

इत्यालापोऽथ करणं माचतुष्कं धमौ धमौ^१ ।

निधौ पा पेति^२ षड्जं द्विः पपौ धनी रिमौ पपौ ॥२०९॥

मधौ निधौ पपौ चेति द्वितीयं च पपौ धनी ।

पृथग् द्विः स्यू रिगसरिग^३-रयश्च मगौ मपौ ॥

धमा-धधौ^४ निधौ^५ पेति गदिताऽऽक्षिप्तिका ततः ॥२१०॥

पांचतुष्कं^६ द्वी री द्विः^७ सां आद्या, पा गा पमौ च गा ।

रीत्रयं सा द्वितीया तु, मासारीणां द्विकं द्विकम् ॥२११॥

गा सां इति तृतीया तु, मा गा पमौ च गा तथा ।

रीत्रय सां चतुर्थी तु, रीमापानां पृथक् पृथक् ॥२१२॥

द्विकं धामेति पञ्चमी, मा धा द्विः सां^८ नी धा द्विः पा ।

षष्ठी, धा नी री मा री तु मात्रयं सप्तमी कला ॥

धां मां धां नी तथा पानां चतुष्कं वसुसम्मिता ॥२१३॥

^१ B. धधौ ।

^२ B. खण्डं ।

^३ A. B. add रिः ।

^४ B. निधौ ।

^५ B. धधौ ।

^६ A. पांचतुर्थं ।

^७ A. B. सामाद्या ।

^८ A. B. निधा च पाद्वयम् ।

१. ^१पां पां पां पां रीं रीं सां सां
^२ज य वि ष म न य न
२. पा गा पम गा री री री सा
 म'द न० त नु द ह न
३. ^३मां मां सां सां रीं रीं गां गां
 व र वृ ष भ ग म न
४. मां गां पमं गां ^४रीं रीं रीं सां
 पु र द० ह न ० ० ०
५. ^५रीं रीं मां मां पां पां धा मा
 न त स क ल भु व न
६. मा धा सां सां नी धा ^६पा पा
 न त स क ल भु व न
७. धां नीं रीं मां रीं मां ^७मा मा
 भ व म म भ य ह र
८. ^८धां मां धां नीं पां पां पां पां
 भ व श र णं ० ० ०

^१ A. B. पां पां पां पां री री सां सां (B. सा); S. R. सां सां सां सां रीं रीं गां गां ।

^२ The verbal structure is as follows :—

जय विषमनयन ! मदनतनुदहन ! वरवृषभगमन पुरदहन !

नतसकलभुवन ! सितकमलवदन ! *भव मम भयहर ! भव शरणम् ।

* A. B. omit भव मम भय हर and repeat भव शरणम् in the eighthth Kalā.

^३ S. R. मा सा etc.

^४ A. B. मा मा पम गां रीं री री सां; S. R. मा गां पम गा रीं रीं रीं रीं ।

^५ S. R. रीं रीं मां मां पा मा धा मा ।

^६ S. R. पा मा ।

^७ S. R. पा पा ।

^८ S. R. धा मां धा नीं पा पा पा पा ।

इत्युक्तः पञ्चमो रागो मध्यमग्रामसंभवः ॥२१४॥

॥ अथ मध्यमग्रामः ॥५॥

गान्धारिकामध्यमाख्यापञ्चमीजातिसंभवः ।

मन्द्रषड्जग्रहांशश्च मध्यमन्याससंयुतः ॥२१५॥

सकाकलीकः सौवीरमूर्च्छनो ध्रुववल्लभः ।

अवरोहिणि वर्णे स्यात् प्रसन्नादिविभूषितः ॥२१६॥

नियोज्यो वासरस्याद्ये प्रहरे ग्रीष्मकालगे ।

शृङ्गारहास्ययोराद्यैः संप्रोक्तो रसयो रसौ ॥२१७॥

मुखसन्धौ नाटकस्य, मध्यमग्रामसंभवः ।

संपूर्णे मध्यमग्रामे रागोऽस्यालाप ईर्यते ॥२१८॥

सा नी धा पा धा धरी गां सा रि ^१गां नी स सा ग पां ।

पपपा नी पनी सा सां गा सां निघ नि नी नि री ॥२१९॥

गा सां पा च मपौ नीधामेति चालाप ईरितः ।

पृथक् सपगसा द्विर्द्वौ रिगौ निसौ च सांढयम् ॥२२०॥

सगपा द्विः पृथङ् मन्द्रा धमौ घनिसनीधपा ।

पात्रयं नी पनी सांनां त्रयं गा च सनी धनी ॥२२१॥

त्रिर्नी री गा द्विः(ः) सा पा पा मा पा नि ध प सांढयम् ।

इत्येतत् करणं नामाऽऽक्षिप्तिका प्रोच्यते मया ॥२२२॥

द्विः सां द्विर्मा पुनस्तद्वेषा स्यात् प्रथमा कला ।

द्विर्मा गा मां धा नी द्विःसा द्वितीया, -ऽथ तृतीयिका ॥२२३॥

सां मां पां सां द्विकं चैषां, चतुर्थी तु तथा पुनः ।

री गा नी पञ्चकं सानां, पञ्चम्यां नीचतुष्कतः ॥२२४॥

धा पा मा मामथो (मां अथो) षष्ठ्यां गा सामिति (सां इति) स्वरौ द्विशः ।

धा नी द्विः सामथो (सां अथो) नीं री गां नीं सां पां द्वयं द्वयम् ॥

सप्तमी, चाष्टमी द्विः सां निघौ पा मांचतुष्ककम् ॥२२५॥

१. ^१सां सां मां मां पां पां मां मां
२अ म र गु रु म म र
२. ^३मां मां गां मां धां नीं सा सा
प ति म जे ० यं ० ०
३. सां सां मां मां पां पां सां सां
जि त म द नं श शि श
४. ^४री गा नी सा सा सा सा
क ल ति ल कं ० ० ०
५. ^५नीं नीं नीं नीं धां पां मां मां
ग ण श त प रि वृ त
६. गां मां गां मां धां नीं सां सां
म शु भ ह रं ० ० ०
७. नीं रीं गां नीं सां सां पां पां
प्र ण म त सि त वृ ष
८. सा सा निध पा ^६मां मां मां मां
र थ ग० म नं ० ० ०

^७मध्यमग्रामरागोऽयं षड्जापन्यासभूषितः ।

सालापकरणाक्षितिकादिरूप उदाहृतः ॥२२६॥

^१ In accordance with verse 223 the first Kalā should read as सां सां मां मां सां सां मां मां । A. B. सां सां मां मां पा पा मा मा; S. R. सां सां गां गां पां पां मा मा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

अमरगुरुमरपति-^{*}मजेयं, जितमदनं †शशिशकलतिलकम् ।

गणशतपरिवृत‡-मशुभहरं, प्रणमत सितवृषरथगमनम् ॥

* S. R. मजयम् ।

† S. R. सकलशशितिलकम् ।

‡ A. परिवृत्त ।

^३ A. B. मा मा गा मा धा नी सा सा । S. R. गां मा मां मा धा नी सां सा ।

^४ A. B. and S. R. री गा नी सा सां सां सां सां ।

^५ A. B. नी नी नी नी धा पा मा मां; S. R. नीं नीं नीं नीं धा पा मा मा ।

^६ S. R. मा मा मा मा ।

^७ B. मध्यमरागरागोऽयं ।

॥ अथ शुद्धषाडवः ॥६॥

मध्यमाजातिसंजातस्तारमध्यमकग्रहः ।

मध्यमांशन्यासयुक्तो मध्यमादिकमूर्च्छनः ॥२२७॥

काकल्यन्तरसंयुक्तः प्रसन्नान्तरभूषितः ।

अवरोह्यादिवर्णश्च^१ स्वल्पगान्धारपञ्चमः ॥२२८॥

संपूर्णः पूर्वरङ्गे च प्रयोक्तव्यो मनीषिभिः ।

शृंगारहास्यरसयोर्द्वैतदेवतदेवतः ॥२२९॥

दिनस्य प्रथमे यामे गेयोऽयं शुद्धषाडवः ।

मा सा री नी ध सा धा नी मा पा पा धनी मा ध सा ॥२३०॥

री मा धा सा ध मा री गा मा मा धा मा रि गा रि नी ।

ध सा धा नी च माद्वन्द्वमित्यालापः प्रकीर्तितः ॥२३१॥

ममौ रिगौ समौ संसं^२ इति द्विःखण्डमादिभम् ।

धनी स सा धनी मा मां सकृदन्यद् द्विशः पुनः ॥२३२॥

म प नी म ध सा री गा री गा मा री ग मायुगम् ।

करणं वर्तनी चाथ प्रोच्यते, मा धनी धपौ ॥२३३॥

मा रिमौ निधधा धौ सौ रिगौ सौ धनिधा^३पमां ।

मा गां री गा म मा धा मा गा री गा स ग री ग सा ॥२३४॥

सा धनी मा धनी धा सा धनी मानां चतुष्ककम् ।

वर्तन्येषा समुद्दिष्टाऽऽक्षिप्तिका तूच्यतेऽधुना ॥२३५॥

प्रथमा माद्वयं धा नी सा धा नी पा प्रकीर्तिता ।

धा नी मा सा तथा मा री मा नीति स्यात्ततः परा ॥२३६॥

धा नी द्विः सा गा रिगौ धाद्वयं चान्या, चतुर्थिका ।

सा धा सा च मगौ मानां चतुष्कं, पञ्चमी पुनः ॥२३७॥

मगौ री गा मात्रयं च पमो^४गाऽथोऽपि, षष्ठिका ।

री गा मांषट्कमथ च, सप्तमी नी च धा तथा ॥२३८॥

^१ A. B. वर्णाद्यः ।

^२ A. B. ससमिति ।

^३ A. B. पमाम् ।

^४ A. B. गाथावि, षष्ठिका ।

नी धा सानां चतुष्केणाष्टमी गा रीद्वयं च गा ।
मांचतुष्कमिति प्रोक्ताऽऽक्षिप्तिकायां स्वरावलि : ॥२३९॥

१. ^१मा मा धा नी सा धा नी पा
^२पृ थु ग ० ण्ड ग लि त
२. ^३धा नी मा सा मा री ^४मा नी
म द ज ल त ति सौ ०
३. ^५धां नीं सा सा गा रिग धा धा
र भ ल ० ग्न ष ० ० द्प
४. सा धा सा मग मां मां मां मां
द स मू ०० हं ० ० ०
५. मग री गा मा मा मा पम गा
मु० ख मि ० न्द्र नी ०० ल
६. री गा ^६मां मां मां मां मां मां
श क लै ० भूँ ० षि त
७. ^७नी धा नी धा सा सा सा सा
मि व ग ण प ते ० ०
८. गा री री गा मां मां मां मां
० ० जं य तु ० ० ०

इत्युक्तः षाडवः शब्दो रागराजिविभूषणम् ॥२४०॥

^१ S. R. मां मां धां धां ।

^२ The verbal structure is as follows :—

पृथुगण्डगलित-^{*}मदजलततिसौरभलग्नषट्पदसमूहम् ।

मुखमिन्द्रनीलशकलैर्भूषितमिव †गणपतेर्जयतु ॥

^{*} S. R. मतजनमति

† A. B. गणपतिर्जयतु ।

^३ S. R. धा नीं मां मां मां री मांरी ।

^४ B. गा ।

^५ A. B. धा नी सां सां etc.; S. R. धां नीं सां सां etc.

^६ S. R. सां सां etc.

^७ A. B. नी धा नी धा सां सां सां सां; S. R. नी धां नी धां सां सां सां सा ।

॥ अथ शुद्धकैशिकः ॥७॥

कार्मारवीकैशिकीभ्यामुत्पन्नः काकलीयुतः ।

संपूर्णः सावरोही च प्रसन्नान्तेन भूषितः ॥२४१॥

षड्जादिमूर्च्छनस्तारषड्जांशग्रहपेशलः ।

पञ्चमस्वरविश्रामः पृथिवीसुतदैवतः ॥२४२॥

वीररौद्राद्भुतरसो विनियोज्यो मनीषिभिः ।

सन्धौ निर्वहणे ज्ञेयः शिशिरे वासरादिमे ॥२४३॥

प्रहरे ज्ञेय (गेय) कालज्ञैः शुद्धकैशिकसंज्ञकः ।

सा सगौ सा सरी गा मा सा नी सा री सधा मधा ॥२४४॥

मा धा नी धा प मा गा मा पा पेत्यालाप ईरितः ।

स मरी सरिगा सा म ग म सा रि स सा द्विज्ञः ॥२४५॥

मन्द्रषड्जचतुष्कं च रिरिरी ममौ पपौ धमौ ।

धसौ धनी समन्द्राणां चतुष्कं रिगसा पधौ^१ ॥२४६॥

द्विज्ञो धमौ चाथ पमौ पधा सां च चतुष्टयम् ।

वर्तन्येषाऽऽक्षिप्तिका तु प्रोच्यते धरणीघृता ॥२४७॥

षट् सा नी धेति तत्राद्या, द्विः सा री मा च सा तथा ।

री गा भेति द्वितीया तु, तृतीया तु कलोच्यते ॥२४८॥

मा गा री पञ्चकं सानां, चतुर्थी सांचतुष्कतः ।

नी सा नी नी तु, पञ्चम्यां द्विर्मा गा री द्विर्मा द्विः पा ॥२४९॥

धा नी पा धा तथा माधाद्वयं षष्ठ्यथ, सप्तमी ।

सांचतुष्कं तथा नी धा पाद्वयेन प्रकीर्त्तिता ॥२५०॥

धा मा गा सा पाचतुष्कमष्टम्यां च स्वरावलिः ॥२५१॥

१. ^२सा सा सा सा सा नी धा

^३अ ० गि ० ज्वा ० ला ०^४

^१ A. पधा ।

^२ A. B. सां सां etc. .

^३ The verbal structure is as follows :—

अग्निज्वाला*-शिखाकेशि ! मांसशोणितभोजिनि !

सर्वाहारिणि ! †निर्मासि ! चर्ममुण्डे ! नमोऽस्तु ते ॥

* A. B. मिखाकेशि etc. † A. B. निर्मासि ।

^४ A. B. and S. R. read मि and शि respectively and the next Kalā starts with खा ।

२. सा सा री मा सा री गा मा
शि खा ० के ० शि ० ०
३. ^१मा गा री सा सा सा सा सा
मां ० स शो ० ० णि त
४. ^२सा सा सा सा नी सा नी नी
भो ० ० जि नि ० ० ०
५. मा मा गा री मा मा पा पा
स ० वां ० हा ० रि णि
६. धा नी पा ^३धा मा धा मा धा
नि ० मां ० से ० ० ०
७. ^४सा सा सा सा नी धा पा पा
च ० मं नु ० ण्डे ० ० ^५
८. ^६धा मा गा सा पा पा पा पा
न मो ० ऽस्तु ते ० ० ०

शूद्रकैशिकसंज्ञोऽयं रागः सम्यङ् निरूपितः ।

मध्यमग्रामसंबन्धी, शुद्धाः सप्तापि कीर्तिताः ॥२५२॥

॥ अथ भिन्नरागाः ॥

॥ अथ भिन्नकैशिकमध्यमः ॥१॥ (८)

षड्जग्रामसमुद्भूतः षड्जमध्यमिकोद्भूतः ।

वर्णे संचारिणि स्फीतः काकलीस्वरराजितः ॥२५३॥

षड्जग्रहांशापन्यासो मध्यमन्यासभूषितः ।

षड्जादिमूर्च्छनः पूर्णः प्रसन्नादिविभूषणः ॥२५४॥

वीररौद्राद्भुतरसो नक्षत्राधीशदैवतः ।

वासरप्रथमे ग्रामे नियोज्योऽयं मनीषिभिः ॥२५५॥

^१ S. R. सा etc.

^२ A. B. सां सां सां सां नी सा नी नी; S. R. सा सा सा सा नी सा नी नी ।

^३ S. R. मा धा मा धा सा ।

^४ A. B. सां सां सां सां etc.

^५ A. B. and S. R. न and the eighth 'Kalā' begins with मो ।

^६ S. R. धा नी गा मा etc.

गमकैर्मन्द्रभूयिष्ठैर्भिन्नकैश्चिकमध्यमः ।

सा नी धा सा मां ममौ मा मगयुगं च गा मा मा ॥२५६॥

धा धा नी धा स(म)युगं सा गा मा धा नि धा स सा ।

मा धा ^१मधौ गमौ सा गा सधौ धा मा स सा ग मा ॥२५७॥

धा नी धा सा सा मधौ च पमौ पञ्चममायुगम् ।

इत्यालापो वर्त्तनी च ससौ निधौ ससौ ममौ ॥२५८॥

मधौ मगौ मधौ निमौ मनी धानी मधौ ममौ ।

निधौ नी पञ्चकं सानां धधौ ममौ मसौ सगौ ॥२५९॥

मसौ समौ धधौ धधौ ममौ धमौ गमौ मधौ ।

संचतुष्कं धम धध पा मा पामेति कीर्तिता ॥२६०॥

द्विः सा नी धा द्विः सा द्विर्मा प्रथमा, -५थ द्वितीयिका ।

मा धा मा गा पुनर्मा धा नी मेति स्यात्, तृतीयिका ॥२६१॥

मा नी धा नी पुनर्माधा नीमे, -त्यथ चतुर्थिका ।

नी धा नी पञ्चकं सानां, पञ्चम्यां न्यादिसात्रयम् ॥२६२॥

नी धा पा पेति, धा नी मा पा गा री माद्वयं तथा ।

षष्ठी, सप्तमिका पा मात्रयं धा नी पमौ गुरु ॥२६३॥

सा धा धा नी माचतुष्कमष्टम्याक्षित्तिका स्मृता ॥२६४॥

१. सा सा नी धा सा सा मा मा

^२बृ ह डु द र वि क ट

२. मा धा मा गा मा धा नी मा

ग ० म न र ज स वि

३. मा नी धा नी मा धा नी ^३मा

भ ० क्तं ० सु वि पु ल

^१ B. गधौ ।

^२ The verbal structure is as follows :—

बृहदुदरविकटगमन-^{*}रजसविभक्तं सुविपुलपीनांगम् ।

अरिदमन-†विषमलोचनं सुरनमितं विनायकं वन्दे ॥

^{*} A. B. रजठ, S. R. जरठ । जठरविभक्तं can also be a possible reading.

† A. रिषभ ।

^३ S. R. नी ।

४. नी धा नी सां सां सां सां सां^१
पी ० नां ० गं ० ० ०

५. ^२नी सां सां सां नी धा पा पा
अ रि द म न वि ष म

६. धा नी मा ^३पा गा री मा मा
लो ० च न सु र न मि

७. ^४पा मा मा मा धा नी पा मा
तं ० वि ना ० य कं ०

८. ^५धा सा धा नी मा मा मा मा
व ० ० न्दे ० ० ० ०

इत्येष कथितो राज्ञा भिन्नकैशिकमध्यमः ॥२६५॥

॥ अथ भिन्नयङ्जः ॥२॥ (९)

षड्जग्रामे भिन्नषड्जः षड्जोदीच्यवतीभवः ।
मध्यमस्वरविश्रामः पञ्चमर्षभवर्जितः ॥२६६॥

धैवतांशग्रहश्चारुः प्रसन्नान्तविभूषणः ।
संचारिवर्णश्चिरः काकल्यन्तरराजितः ॥२६७॥

सार्वभौमोत्सवे गेय उत्तरायतमूर्च्छनः ।
^६हिमन्ते प्रथमे ग्रामे चतुराननदैवतः ॥२६८॥

भयानके च बीभत्से रसेऽस्यालाप ईर्यते ।
धा मा मगौ तथा सा सां सगौ मधौ धधौ निधौ ॥२६९॥

गमगा माद्वयं तद्वन्मगौ मधौ मगौ ससौ ।
समौ गसौ मगौ धानां त्रयं मं नि स सांत्रयम् ॥२७०॥

निगौ निसौ निधौ धा च स नीमन्त्रस्य पञ्चकम् ।
गसौ गमौ धाद्वयं च निधौ मगौ द्विर्मा च धा ॥२७१॥

^१ A. B. नी धा नी सां सां सां सां सां; S. R. नी धा नी सा सा सा सां सा ।

^२ A. B. नी सा सा सां S. R. मा मस सा सा etc.

^३ S. R. मा ।

^४ S. R. मा मा मा मा धा नी मा मा ।

^५ S. R. सा ।

^६ B. हिमन्ते ।

धनी नि नि गमौ गा च द्विर्मालापः प्रकीर्तितः ।

धा ^१धगौ मा मधौ मगौ द्विःसां समौ मधौ द्विर्धा ॥२७२॥

धनी धपौ माद्वयं च द्विरिदं खण्डमादिमम् ।

मममा मधमा गसौ ससगा मधधा धधौ ॥२७३॥

धनी धमौ निधौ निसौ मन्द्रषड्जचतुष्ककम् ।

निसौ निगौ निसौ निनी द्विर्धा सधौ धनी धपौ ॥२७४॥

निगौ त्रिर्मा मगौ मधौ मगौ ससौ सगौ मधौ ।

द्विर्धा धनी धपौ मगौ माद्वयं वर्तनी त्वियम् ॥२७५॥

त्रिर्धा नी धा च पा मा गा प्रथमा,-ऽथ द्वितीयिका ।

^२सागांमानी च त्रिर्धा नी, धा पा मा गा सगौ मधौ ॥२७६॥

गुरवः स्युस्तृतीयस्यां, पा धा (धा धा) नी गा च मा स्वराः ।

चतुर्धा तु चतुर्थ्यां स्यु,-र्मा नी धा नी च मन्द्रसा ॥२७७॥

चत्वारः पञ्चमी, षष्ठी नी गां सां नी च धात्रयम् ।

नीं अथो सप्तमी प्रोक्ता तृतीयावद,-थाष्टमी ॥

चतुर्थीवदियं ख्याताऽऽक्षिप्तिका भिन्नषड्जगा ॥२७८॥

१. धा धा धा नी धा पा मा गा

^३च ल ० त रं ० ० ग

२. ^४सा गा मा नी धा धा धा नी

भं ० ० गु रं ० ० अ

३. धा पा मा गा सा गा ^५मा धा

ने ० ० क रे ० ० णु

४. ^६धा धा नी गा मा मा मा मा

पि ० ० ज्ज रं ० ० सु

^१ B. धमौ ।

^२ B. omits the second line of verse 276 and the first line of 277.

^३ The verbal structure is as follows :—

चलत्तरङ्गभङ्गगुरमनेकरेणुपिञ्जरम् ।

सुरासुरैः सुसेवितं पुनातु जाल्लवीजलम् ॥

^४ A. B. सां गां etc. ; S. R. सा गां मा नी धां धां नी ।

^५ S. R. साधा ।

^६ A. B. धा पा etc; S. R. धा धा नी गा मां मां मां मां ।

५. मा नी धा नी सां सां सां
रा ० ० सु रैः ० ० सु
६. ^१नीं गा सा नीं धां धां धां नीं
से ० ० वि तं ० ० पु
७. धा पा मा गा सा गा मा धा
ना ० ० तु जा ० ० ह्र
८. धा धा नी गा मा मा मा मा
वी ० ० ज लं ० ० ०

॥ अथ भिन्नतानः ॥३॥ (१०)

मध्यमापञ्चमीजातिसंजातो भिन्नतानकः ।

मध्यमग्रामरागोऽयं पञ्चमांशग्रहस्तथा ॥२७९॥

विहीन^२ ऋषभेणाथो ऋषभाल्पतया युतः^३ ।

मध्यमस्वरविश्रामः स्वल्पमध्यमकोऽथवा ॥२८०॥

वर्णे संचारिणि ख्यातः प्रसन्नादिविभूषणः ।

हृष्यकामूर्च्छनोपेतः काकलीस्वरपेशलः ॥२८१॥

वासरप्रथमे यामे शृङ्गारे विनियुज्यते ।

निषाददुर्बलः प्रोक्तो भवानीपतिदैवतः ॥२८२॥

अत्र यद्गदितं तज्जैर्दुर्बलत्वं निषादिनः ।

तद्धेतुजातिजं चिन्त्यं रिदौर्बल्यं पुनर्बुधैः ॥२८३॥

पात्रयं धाद्वयं धानी धा पा पा धपमा ध मा ।

म गा म मा प सा गा मा सपगरिसपञ्चमाः ॥२८४॥

त्रिस्त्रिर्मधौ पारिपा(ः) स्युर्द्विर्द्विर्निपधमात्रयम् ।

इत्यालापो, वर्त्तनी च पनी सग पनी द्विशः ॥२८५॥

पनी संगं गसं गा मा पा धा पा म ग मा पपौ ।

चतुः पा संद्वयं धानी पाद्वयं सत्रयं गगौ ॥

पानी सा गां मा प धा पा मगां मामेति कीर्त्तिता ॥२८६॥

^१ A. B. नी गां सां नी धा धा धां नीं; S. R. नी गां सा नी धां धां धा नी ।

^२ A. विहीनो ।

^३ B. पुनः ।

पा नी सा गा पृथग् द्विद्विराद्या, सागां मधौ मगौ ।

संचतुष्कं द्वितीया तु, तृतीयाऽथ कलोच्यते ॥२८७॥

सा गा मा पा तथा धा पा द्विसंगौ, तु चतुर्थिका ।

सा गा मा पञ्चकं पानां, धा पा द्विः सा ^१द्विः पा द्विर्धा ॥२८८॥

पञ्चमी, साद्वयं द्विःपा धापा मागेति तत्परा^२ ।

धा पा मपौ मगौ द्विःसां पा मा (मा पा) सप्तम्यथा, -ष्टमी ॥२८९॥

धा पा मगौ च माः पञ्चाक्षितिका भिन्नतानगा^३ ॥२९०॥

१. पा पा नी नी सा सा गा गा

^४ह र व र मु कु ट ०^५

२. ^१सा गा ^७मध मग सां सां सां सां

ज टा ०० लु० लि तं ० ०

३. सा गा मा पा धा पा मग^८ मग

अ म र व धू ० कु० च०

४. सा गा मा पा पा पा पा पा

प रि म लि तं ० ० ०

५. धा पा सा ^१सा पा पा धा धा

ब हु वि ध कु सु म ०^{१०}

^१ A. B. द्विपा द्विधा ।

^{२ ३} A. B. add विसर्ग ।

^४ The verbal structure is as follows :—

हरवरमुकुटजटालुलितं, अमरवधूकुचपरिमलितम् ।

बहुविधकुसुम-^{*}रजोरुणितं, [†]विजयति गंगाविमलजलम् ॥

^{*} A. B. रजसा रुणितं ।

[†] S. R. विजयते ।

^५ A. B. and S. R. end the first Kalā with ज and begin the next with टा ।

^६ A. B. and S. R. सा गां etc.

^{७ ८} S. R. मप ।

^९ S. R. मा ।

^{१०} A. B. and S. R. end the fifth Kalā with र and begin the sixth with ज and जो respectively.

६. सा सा पा पा धा पा मा गा
र जो ० ह णि तं ० ०

७. धा पा ^१मप मग ^२सां सां मां पां
वि ज य० ति० गं ० गा ०

८. धा पा मग मा मा मा मा मा
वि म ल० ज लं ० ० ०

॥ अथ भिन्नकैशिकः ॥४॥ (११)

कार्मारव्याश्च कैशिक्या उद्भूतो भिन्नकैशिकः ।

ग्रामे मध्यमसंज्ञे तु षड्जांशग्रहगोचरः ॥२९१॥

संपूर्णः पञ्चमन्यासः काकलीस्वरसंयुतः ।

चारुसंचारिवर्णाढ्यः प्रसन्नादिविभूषणः ॥२९२॥

भूरिमन्द्रस्वरयुतस्तथा षड्जादिमूर्च्छनः ।

नियोज्यः शिशिरे यामे वासरस्यादिमे पुनः ॥२९३॥

दानवीरेऽद्भुते रौद्रे रसे शंकरवल्लभः ।

सा सा धा सा निधौ सा नी त्रिः सां नी^३ मां च पां तथा ॥२९४॥

धा मां धा सा निधौ सा नी द्विःसां सां री स मां सरी ।

सा गा धा नी ^४स धा सा म पां मा पौ पाद्वयं तथा ॥२९५॥

इत्यालापः सदालापविज्ञेनात्र निरूपितः ।

द्विः सा धमौ धपौ मा री मपौ धा मा च धा पुनः ॥२९६॥

षण्मन्द्रसा रीद्वयं च सा री गा मा च सारिसा ।

सा मा धा पाद्वयं सा री मा पा धा सेति च द्वयम् ।

धा पा मा पात्रयं प्रोक्ता वर्त्तन्याक्षिप्तिका पुनः ॥२९७॥

सांचतुष्कं द्विर्द्वौ री मा(५५)द्या, द्वितीया च पाद्वयम् ।

सा सा मा पेति, माद्वन्द्वं पमौ पाः पञ्च चापरा ॥२९८॥

^१ S. R. पम मपग सां गां मां पां ।

^२ A. B. सा सां मा पा ।

^३ B. री ।

^४ B. धसा ।

द्विर्मा सनी मन्द्रषड्जपञ्चकं तु चतुर्थिका ।

पञ्चमी साष्टकेन स्यान् नी गा सा सा च धा तथा ॥२९९॥

पामापेति तदन्या च, मा धा सा पा च धा च मा ।

रीमेति सप्तमी प्रोक्ता तृतीयावदथाष्टमी ॥३००॥

१. ^१सा सा सा सा री री मा मा
^२इ ० ० न्द्र नी ० ० ल
२. ^३पा पा मा धा सा सा मा पा
 स ० ० प्र भं ० ० म
३. ^४मा मा पम पा पा पा पा पा
 दा ० ०० न्ध ग ० ० न्ध
४. मा मा ^५सनि सा सां सां सां सां
 वा ० ०० सि तं ० ० ०
५. सा सा सा सा सा सा सा सा
 ए ० ० क दं ० ० त
६. नी गा सा सा धा पा मा ^६पा
 शो ० ० भि तं ० ० न
७. मा धा सा पा धा मा री मा
 मा ० ० मि तं ० ० वि
८. मा मा पम पा पा पा पा पा
 ना ० ०० य कं ० ० ०

भिन्नकंशिकरागोऽयमित्युक्तः पृथिवीभृता ॥३०१॥

^१ S. R. सां सां सां सां etc.

^२ The verbal structure is as follows :—

इन्द्रनीलसप्रभं *मदान्वगन्धवासितम् ।

एकदन्तशोभितं नमामि तं विनायकम् ॥

* A. B. मददानगन्ध etc.

^३ S. R. मा मा पम पा पा पा पा पा ।

^४ S. R. मा धा सा पा धा मा री सा ।

^५ A. B. and S. R. सनि सां सां सां सां सां ।

^६ A. B. धा ।

॥ अथ भिन्नपञ्चमः ॥५॥ (१२)

मध्यमग्रामसंभूतो भिन्नपञ्चक (म) संज्ञकः ।

मध्यमापञ्चमीजातिसंज्ञातः पञ्चमान्तकः ॥३०२॥

धैवतांशग्रहश्चैव पौरवीमूर्च्छनान्वितः ।

वचचिन्निषादसंयुक्तः काकलीकलितः वचचित् ॥३०३॥

संचारिवर्णविस्तीर्णः प्रसन्नाद्येन भूषितः ।

भयानकाख्यबीभत्सरसः सौरिप्रियस्तथा ॥३०४॥

विनियुक्तः सूत्रधारप्रवेशोऽयं मनीषिभिः ।

ग्रीष्मे प्राक् प्रहरे गेयो गानकालविचक्षणः ॥

अत्र द्विश्रुतिकौ स्वल्पौ केषांचन मते मतौ ॥३०५॥

धा मा नी धा पनी धा मा पमा पा पा पगौ मगौ ।

पगौ मगौ ^१मगौ मागा रीत्रयं माप पा धमा ॥३०६॥

नी धा धपौ धनी धा च धपौ धनी च धैवतः ।

धा धा मा धा स सा साम गरी गस गसौ गसौ ॥३०७॥

सा नी नी धैवतो धा नी पधधा धा धा च मात्रयम् ।

द्विःसालापो, वर्त्तनी तु धससा गर्भभौ मनी ॥३०८॥

धधौ पधौ पनी धौ च खण्डमाद्यमिदं द्विशः ।

धपौ धनी धपौ मनी रिगौ रिनी धधौ पमौ ॥३०९॥

गमौ पपौ रिरौ माध ममौ धपौ धधौ पनी ।

धनी षड्जत्रयं गारी रिरौ निधौ धधौ पधौ ॥३१०॥

ममौ गमौ मगौ नी धा पनी धापां च मां च गां ।

मां पां (च) पामथो (पां अथो) ख्याताऽऽक्षिप्तिका तद्यथोच्यते ॥३११॥

री मा धपौ धाद्वयं च धनी धपौ च मादिमा ।

धा सा नी धा सा ^२(पा) निधौ मा मा द्वितीया, ततः परा ॥३१२॥

मा री मा धा धपौ धा ^३धपौ मा, नी धा पधौ नि (नी) धा ।

धाद्वयं (त्रयं) मा चतुर्थी, री मा धासा च नी तथा ॥३१३॥

^१ B. omits second मगौ ।

^२ A. B. add नी धा पा ।

^३ A. B. च मेति ।

गां सां नी पञ्चमी, चैव धा पनी धात्रयं तु मा ।

री मा षष्ठी, सप्तमी धा पमौ गरी च मा धपौ ॥३१४॥

धा पधौ मा, षष्ठमी नी धा पधौ धनी च धा तथा ।

मा पाद्वयेन संप्रोक्ताऽऽक्षिप्तिका भिन्नपञ्चमी^१ ॥

इत्यवं पूर्णतामाप्ताः पञ्चभिन्नाः समासतः ॥३१५॥

१. ^२री मा धप धा धा धनि धप मा
^३वि म ल० श शि ख० ०० ण्ड
२. धा सा नी धा पा निध ^४मा मा
 धा ० ० रि णं ०० ० ०
३. मा री मा धा धप धा धप मा
 अ म र ग ण० न मि० त
४. नी धा पध ^५नी धा धा ^६धा मा
 म भ व० भ यं ० ० ०
५. री मा धा ^७सा नी गा सा नी
 वं ० दे ० त्रि लो ० क
६. धा पनि धा धा धा मा री मा
 ना ०० थं ० गं ० गा ०
७. धा पम गरि ^८मा धप धा ^९पध मा
 स रि० ०० त् स० लि ०० ल

^१ B. पञ्चमे ।

^२ S. R. धा मा etc.

^३ The verbal structure is as follows :—

विमलशशिखण्डधारिण-ममरगणनमितमभ*वभयम् ।

वन्दे त्रिलोकनाथेगङ्गा†सरित्सलिलधौतजटम् ॥

* A. B. मभवं भवं । † A. B. सरि सलिल etc.

^४ S. R. मां मा ।

^५ S. R. धनि धा धा धा धा ।

^६ B. मा धा ।

^७ S. R. मा नी गा मा नी ।

^८ A. B. and S. R. मां ।

^९ S. R. धप मा ।

८. नी धा पध धनि धा मा पा पा
धौ ० त० ज० टं ० ० ०

॥ अथ गौडरागाः ॥

॥ अथ गौडकैशिकमध्यमः ॥१॥ (१३)

षड्जग्रामसमुद्भूतः षड्जमध्यमसंज्ञया ।

जात्याऽयं जनितो रागो गौडकैशिकमध्यमः ॥३१६॥

षड्जग्रहांशापन्यासस्तथा षड्जादिमूर्च्छनः ।

काकलिकलितः पूर्णो वर्णनारोहिणा युतः ॥३१७॥

प्रसन्नमध्यालंकारो नक्षत्राधीशदैवतः ।

सभयानकवीराख्यरसद्वयविर्वाजितः ॥

गेयो मध्याह्नकाले तु रागविद्भिः प्रयोगतः ॥३१८॥

ससौ मधौ मसौ धासौ सधसाद्वितयं सरी ।

मा गा मानां चतुष्कं ध मध री ध चतुष्कनी ॥३१९॥

धनी ध मा ध मा गा ध ^१रि ध नी धसमा द्विशः ।

धधौ षड्जचतुष्कं च ध स री स स धा ध स ॥३२०॥

सत्रयं री ग री मा प गसगा सधसद्वयम् ।

चतुष्कं मध्यमानां च धमधा रिचतुष्ककम् ॥३२१॥

धरिधा धनिधा धा स धपमा गा रितुर्यकम् ।

गरिगा गधसा साध धसधा धसरी धरी ॥३२२॥

ममधा रिरिधा नी ध निमधा मसधा रि धा ।

नि ध नी मधगा ^२ गा ध रि ध नी धात्रयं सतः ॥३२३॥

धधौ ससौ सरी गा रि म रि गा स ग सा ध सा ।

स मध्यमचतुष्कं च धमधा रिचतुष्ककम् ॥३२४॥

धरी मध्यनि षट्कं तु धैवतानां पधौ पमौ ।

रिचतुष्कं गरी मा गं धसधा मसधा द्विशः ॥३२५॥

री ध री ममधा द्वी री धनिधा म ध नी मधा ।

मगधा रि ध नी धा ध सत्रयं धौ सतुर्यकम् ॥३२६॥

^१ B. मा ध मा गा ध ।

^२ B. मा ।

रि ग रि म रि गा सा ग सा त्रिनी सनिसाः पुनः ।
एकादश धसा रीमाः पञ्च धत्रयतो मसौ ॥३२७॥

गसा द्विर्मा धमपधा द्विर्मेत्यालाप ईरितः ।
धत्रयं सद्वयं धश्च धत्रयं सधमा म धा ॥३२८॥

मम (सस) मध्यमषट्कं च धमगा नी च धत्रयम् ।
रि ध षाद्वितयं धौ नी धौ सौ त्रिस्त्रि^१-द्वंसौ च धौ ॥३२९॥

स म धा रि स री गा स स स धा षड्जतुर्यकम् ।
मचतुष्कं धमा धा ध नि ध धा धनिधा ग धा ॥३३०॥

सगधा ध ध धा सापौ मधमा रिगमा धधौ ।
सधधा रिचतुष्कं च गममा धमधा निधौ ॥३३१॥

निधौ धैवतषट्कं च रिमध्यं नी च सत्रयम् ।
ध स धा मां पृथक् तूर्या रित्रयं गसगा ध सा ॥३३२॥

ध ध सा स ध सा धा स स ध सा रिरिमा म धा ।
धमधात्रयतो री च धत्रयं नी धतुर्यकम् ॥३३३॥

गं सत्रयं च गं त्रिर्धा^२ सपतो धमयोस्त्रयम् ।
रिगगा मा गषड्जौ च पधमा मधमा ममा ॥३३४॥

पृथग् द्विर्वी रि धा री धा द्विः सगौ धौ स पा ध मा ।
म म गा माद्वयेनोक्तं करणं कृष्णभूभुजा ॥३३५॥

साष्टकाद्या तृतीयस्थधैवता, ऽथ^३ द्वितीयिका ।
मा मां सा सां तथा धा सा रीमेति स्यात्, तृतीयिका ॥३३६॥

ममो री साचतुष्कं च गरी समयुगं तथा ।
चतुर्मा च चतुःसां च चतुर्यो, पञ्चमी पुनः ॥३३७॥

माधामागा द्विधा भूता, षष्ठी मा धा च साद्वयम् ।
निधा सासेति, सा सां मा मगौ री गा^४ च सा सनी ॥३३८॥

सप्तमी, चाष्टमी_{या} तु विज्ञेयाऽऽभिप्तििका कला ।
धा सा पा धा मगौ मानां त्रयेण विबुधैरियम् ॥३३९॥

^१ A. हंसौ B. द्वंसौ ।

^२ A. सपाता ।

^३ A. द्वितीयका ।

^४ A. B. ससौ च नी ।

१. सा सा धा सा ^१सा सा सा सा
२त रु ण र वि स दृ श
२. ^३मां मां सा सा धां सा री मा
भा ० सु र वि क ट ज
३. मम री सा सा सा सा गरि सम
टा० ० जू ० ट शे ख० र०
४. मां मां मां मां सां सां सां सां
प रि र चि ता ० ० ०
५. मा धा मा गा मा धा मा गा
हि म शि ख रि शि ख र
६. ^४मां धां सा सा नीं धां सा सा
मा ० ल ० श र ण ग
७. ^५सां सां मां मग री गा सा ^६सनि
ता ० पा ०० तु वः ० स०
८. ^७धां सा पा धा मग मा मा मा
दा ० गं ० गा० ० ० ०

इत्युक्तो लक्षणोपेतो गौडकैशिकमध्यमः ॥३४०॥

॥ अथ गौडपञ्चमः ॥२॥ (१४)

षड्जग्रामे षड्जमध्याधैवतीजातिसंभवः ।

धग्रहो धैवतांशश्च मध्यमान्तः पर्वजितः ॥३४१॥

^१ S. R. सां सां सां सां ।

^२ The verbal structure is as follows :—

तरुणरविसदृश*-भासुरविकटजटाजूट-†शेखर-‡परिचरिता ।

हिमशिखरिशिखर-\$मालशरणगता पातु वः सदा गंगा ॥

* A. B. सदृश । † S. R. शिखर । ‡ S. R. परिरचिता ।

\$ A. B. मालाशरणगतात् ।

^३ A. B. मा मां सा सां धा etc.; S. R. मां मां सा सा etc.

^४ A. B. and S. R. मा धा सा सा नी धा सा सा ।

^५ S. R. सां सां मा etc.

^६ A. B. and S. R. सनि ।

^७ A. B. and S. R. धा etc.

काकलीस्वरसंयुक्तस्तथान्तरविराजितः ।

प्रसन्नमध्यालंकारो धैवतादिकमूच्छनः ॥३४२॥

आरोहिवर्णरुचिरो नित्यं शौरिस्मरप्रियः ।

भयानकाख्यबीभत्सविप्रलम्भरसः पुरः ॥३४३॥

विनियोगोऽस्य विज्ञेयो ग्रीष्मेऽह्नौ मध्ययामयोः ।

उद्भूटे नटने गौडपञ्चमस्य पुरातनैः ॥३४४॥

धा मा द्विर्धौ मध्यमश्च धा मा स नि ध मा नि धा ।

नी धत्रयं निधद्वन्द्वं सरिगा सरिगा रि मा ॥३४५॥

मधधा नी त्रयं धानां मगमा द्विः सधैवताः ।

^१षण्निधन्यश्चतुर्धा धः स ध नी ध स री गगौ ॥३४६॥

^२ध नी धत्रयतो नीमौ मनिधा गससा म गा ।

मापञ्चकं धमौ त्रिर्धौ द्विर्निधौ मा च धत्रयम् ॥३४७॥

निधन्यो धचतुष्कं मौ ध मा^३ धा ध ध नी ध नी ।

धममा गौ ससगसा धमन्यो म ध नी ध नी ॥३४८॥

सोऽष्टधा नि ध नी धानां चतुष्कं नि ध नी च धाः ।

चत्वारः, स ध नी धा स रि ग धा ध नि धत्रयम् ॥३४९॥

नि म पमौ नि धगौ सोऽतः^४ सपञ्चकमध्यमः ।

धमगा च धमौ त्रिर्धौ (त्रिर्धौ ?) नि ध नी ध म मा ध धा ॥३५०॥

निधधा निनिधा धा स धत्रयं मधधौ निधौ ।

निधन्यो धमधा मागौ सौ मगौ मो धपञ्चकम् ॥३५१॥

द्विर्निधौ गससा मा ग ममधा मा सरिमा म गा ।

मधधाद्वितयं^५ त्रिर्धौ नि ध धा स ध धा निधा ॥३५२॥

धौ मधौ सरिमा गा मा मा त्रिर्धौ गोऽष्टधा^६ निधौ ।

निधमा मगमाद्वन्द्वमालापे परिकीर्तितम् ॥३५३॥

^१ A. षण्निधन्यश्चतुर्धा । B. षण्धन्यश्चतुर्धा ।

^२ B. धा ।

^३ B. धा ।

^४ A. B. सो मराः ।

^५ A repeats द्वितयं ।

^६ A. B. त्रिधौ गोकंघा ।

त्रिःसो मधो(मधौ) धनिधसा धनिधा धसरी ग धा ।

नि धा म गा ममौ धा म ध मध्यमचतुष्ककम् ॥३५४॥

निधधा रिधधा त्रिमौ धगौ मधौ धनीद्वयम् ।

धा समौ मसमा मा ध धनिधा त्रयं च सं ॥३५५॥

धनिधा ध म री गा नि म ध मा ध स री म धौ ।

म ध मा पञ्चकं धानां त्रिनिधौ निमधा म मा ॥

गमाद्वयेन करणं कीर्तितं कीर्त्तिमीप्सता ॥३५६॥

धा धा सा धा तथा सांसां द्विवारं प्रथमा कला ।

षड्धां सांधा द्वितीया(स्याद्), द्विःसां त्रिमां ततः परा ॥३५७॥

^१त्रिर्धा इति, चतुर्थी तु त्रिर्धा मापञ्चकेन तु ।

एतद्विपर्ययादुक्ता पञ्चमी, च ततः परा ॥३५८॥

धा नी धा माचतुष्केण ^२चान्तगेन तु, सप्तमी ।

मा धा धा धेति मागेति मामेति स्याद,-थाष्टमी ॥३५९॥

त्रिर्धा धनी च गा त्रिर्माऽऽक्षिप्तिकेयमुदाहृता ।

पञ्चस्वरसमारब्धगौडपञ्चमसंज्ञितः(ता) ॥३६०॥

१. ^३धां धां सा धां सां सां सां सां

^४ध न च ल न खि ० झ

२. ^५धां धां धां धां धां धां ^६सा धां

प ० झ ग वि ष म वि

३. सां सां मां मां मां धा धा धा

निः ० इवा ० स धू ० म

४. धा धा ^७धा मा मा मा मा मा

धू ० अ श शि ० ० ०

^१ A. B. त्रिर्धामिति ।

^२ A. B. मातङ्गेन ।

^३ A. B. धा धा सा धा सां सां सां सां; S. R. धा धा मा धा सां सां सां सां ।

^४ The verbal structure is as follows :—

धनचलनखिन्नपन्नगविषमविनिःश्वासधूमधून्नशशि-

विरचितकपालमालं जयति जटामण्डलं शम्भोः ॥

^५ S. R. धा धा धा धा धा धा सा धा ।

^६ A. B. सां ।

^७ S. R. मा गा etc.

५. मा मा मा ^१मा मा धा धा धा
वि र चि त क पा ० ल
६. धा नी धा मा मा मा मा गा
मा ० लं ० ज य ति ज
७. मा धा धा धा मा ^२गा मा मा
टा ० मं ० ड लं ० ०
८. धा धा धा धनि गा मा मा मा
शं ० ० भोः ० ० ० ०

॥ अथ गौडकैशिकः ॥३॥ (१५)

कैशिकीषड्जमध्याम्यामुद्भूतो मध्यमाभिधे ।

ग्रामे षड्जग्रहांशोऽयं संपूर्णो गौडकैशिकः ॥३६१॥

षड्जादिमूर्च्छनः प्रान्तपञ्चमः काकलीयुतः ।

प्रसन्नादिविभूषश्च वर्णनारोहिणा युतः ॥३६२॥

वीररौद्राद्भुतरसः करुणोपेतगीतिमान् ।

नियोज्यः शिशिरे काले दैने यामद्वये तथा ॥३६३॥

शंकरप्रीतये गेयो गानतत्त्वविचक्षणः ।

नन्वयं मध्यमग्रामे कथं रागः प्रतीयते ॥३६४॥

ग्रामद्वितयजात्युत्थो युज्यते तद्द्वयानुगः ।

नैवम्, अस्य प्रयोगेषु स्वरौ पञ्चमधैवतौ ॥३६५॥

त्रिश्चतुःश्रुतिकौ तज्जैर्दृश्येतेऽतः स्वकारणे ।

जातिद्वयसमुत्थाने भिन्नत्वे (त्वं) कगतिः स्फुटः ॥३६६॥

कार्मारवीकैशिकीम्यामुत्पत्तिः कैश्चिदीरिता ।

अस्य तन्न विचारार्हं प्रयोगे दृश्यते यतः ॥३६७॥

षड्जो ग्रहस्ततः षड्जमध्यकैशिकिके उभे ।

कारणत्वेन वर्ण्येते एतदेव हि सुन्दरम् ॥

संगीतशास्त्रमीमांसामांसलप्रज्ञसम्मतम् ॥३६८॥

^१ S. R. गा ।

^२ S. R. मा ।

सा सा सगौ स नि स री गत्रयं स म मा पमौ ।
निपौ पगौ मगौ री री ग म मा सा सनी सरी ॥३६९॥

मगौ पमौ पपौ रीमौ पा पा निरिमपा धसा ।
सनी द्वादश सा मा ग सगसा नी च सास्तु षट् ॥३७०॥

गससा मगमा री ग सगसा धसपा धपा ।
मा प मा पाद्वयं चैव पमौ द्विःपा धपत्रयम् ॥३७१॥

पमौ धपौ धरी रि रि म रि मा स रि मा ध सा ।
नी पञ्चदशकं सत्य गान्धारसगसा नि च ॥३७२॥

गमध्यं षड्जषट्कं च गमौ रि ग सगौ सधौ ।
स प धा प म पा पा ध म ग गा म प पा प गा ॥३७३॥

ग म गा^१ ग स मा गा ग नि नि पा नि प गा म गा ।
ससौ निषद्वयं त्रिगौ प म गा म ग मा रिरी ॥३७४॥

रिगौ ममौ च साः पञ्चदश गा सधसा गधौ ।
स रि पा मा पमा द्विः सा आलापोऽयं निर्दिशितः ॥३७५॥

निसौ निधौ ससौ रीमौ रिगौ सामौ ममौ पपौ ।
निगौ री री रिमौ रीगौ रिमौ सामौ रिमौ रिगौ ॥३७६॥

सा मगौ ध स री मा प पमपा रि म री म पा ।
पा रि मा प नि री री रि म प धा स ध सा प धा ॥३७७॥

त्रिः सो नि सा समौ गौ री स ग सा पञ्चमस्वराः ।
स ध धा स ध मा मा म प पा गा म प नी नि च ॥३७८॥

प प धा नि ग गा गा प स म गा रि रि री म मा ।
मा षड्जत्रितयं नी च निसौ गा री रिमौ गमौ^२ ॥३७९॥

सगौ गा पा प नी धा नि गमगा धधमा रि सा ।
द्विगंसौ नि ध सा धा स रि मा पमौ च पत्रयम् ॥३८०॥

म ध मा रि म री सा ध सा री रि म मगौ मपौ ।
स ध धा स म मा पा प म प पा पपपा ग गा ॥
म म पा पेति करणं करणस्फुरणो व्यधात् ॥३८१॥

^१ B. मा ।

^२ B. मगौ ।

सन्योः पृथक् चतुष्कं च प्रथमा, -ऽऽथ द्वितीयिका ।

नी नी सा री तथा री गा सा सा, -ऽथ स्यात्तृतीयिका ॥३८२॥

द्विःसा ^१रीसा त्रिश, -स्तुर्या पृथग् रीमाचतुष्टयम् ।

पृथक् सारीचतुष्कं च पञ्चम्यां, साचतुष्ककम् ॥३८३॥

द्विर्मा री गा तु षष्ठी तु, री त्रिर्मा पाचतुष्टयम् ।

सप्तमी, चाष्टमी रीणां पानां चैव चतुष्कतः ॥३८४॥

सा रीत्रयं द्विद्विरेव सानीति नवमी स्मृता ।

दशमी नीद्वयं सानी रीमेति द्वितयेन च ॥३८५॥

सा सा समौ गरी सा पा सधौ धनी ततः परा ।

पधौ धपौ पपौ द्विस्तो मपौ द्विचेति पाद्वयम् ॥३८६॥

द्वादशयथ, द्विशः स्यातां पधौ चैव रिमौ पमौ ।

धातस्त्रिःसा त्रयोदश्यां, धा नी पधौ च मा ततः ॥

पाचतुष्कं चतुर्दश्यामित्युक्ताऽऽक्षिप्तिका ध्रुवा ॥३८७॥

१. सा सा सा सा ^२नीं नीं नीं नीं

^३भ ० स्मा ० भ्यं ० ग वि

२. ^४नीं नीं सा री री गा सा सा

भू ० षि त दे ० हं ०

३. सा सा री सा री सा री सा

सु र व र मु नि स हि

४. री री री री मा मा मा मा

तं ० ० ० भी ० म भु

५. सा सा सा सा री री री री

जं ० ग म वे ० ष्टि त

^१ A. B. रीसारो etc.

^२ A. B. and S. R. नी नी नी नी ।

^३ The verbal structure is as follows :—

भस्माम्यङ्गविभूषितदेहं सुरवरमुनिसहितं

मीमभुजङ्गमवेष्टितबाहुं सुरवरनमितपदम् ।

*चन्द्रकलाकरसंततिधवलं† सुरसरिदम्बुधरं

प्रणमत सततं ‡निष्कलं सकलं परमशिवमर्जयेत् ॥

* S. R. चन्द्रकराकर । † S. R. धवल । ‡ A. B. निकलं ।

^४ A. B. and S. R. नी नी ।

६. सा सा सा सा मा मा री ^१गा
बा ० हुं ० सु र व र
७. री मा मा मा पा पा पा पा
न मि त प दं ० ० ०
८. री री री री पा पा पा पा
^२च ० न्द्र क ला ० क र
९. सा री री री सा सा नी नी
सं ० त ति ध व लं ०
१०. नी नी सा नी री ^३गा री गा
सु र स रि दं ० बु ध
११. सा सा सम गरि सा सा ^४सध धनि
रं ० ०० ०० प्र ण म० त०
१२. पध ^५धप पप पप मप मप पा पा
स० त० तं० ०० नि० ०० ञ्क लं
१३. पध पध रिम पम धा सा सा सा
स० क० लं० ०० प र म ०
१४. धा नी पध मा पा पा पा पा
^६शि व ०० म जे ० यं ०

॥ अथ वेसररागाः ॥

॥ टक्कः (वेसरः) ॥१॥ (१६)

षड्जग्रामसमुद्भूतः षड्जमध्यमया ततः ।

धैवत्या च समारब्धः स्वल्पपञ्चमनिस्वनः ॥३८८॥

षड्जन्यासग्रहांशश्च काकल्यन्तरराजितः ।

चारुसंचारिवर्णेन प्रसन्नान्तेन भूषितः ॥३८९॥

षड्जादिमूच्छन्तः पूर्णः पार्वतीपतिवल्लभः ।

वीररौद्राद्भुतरसो विशेषाद् युद्धवीरयुक् ॥३९०॥

^१ S. R. मा ।

^२ The verbal structure of Kalās 7 and 8 is transposed in B.

^३ S. R. मा ।

^४ A. B. and S. R. सध ।

^५ S. R. पध ।

^६ B. omits शिवम ।

गेयोऽङ्गः पश्चिमे यामे वर्षाकाले विपश्चिता ।

टक्को वेसररागोऽयमस्य लापो निरूप्यते ॥३९१॥

सा धा मा री म गा गा स म ध नी स रि गा सरी ।

मगमा धनिधा माध म री री रिमगा म सा ॥३९२॥

मगमा ध नि धा सा ध म रि गा सा ग धा नि मा ।

चतुःसा ग स सा सा म रि ग सा स स गा ध धा ॥३९३॥

धग सा स स धौ नी ध ध म धा मा गरी गरी ।

रि नि नी ध नि नी धा म ध म सा रि गरी मरी ॥३९४॥

स ग सा स ग सा सा री ग धा सा नि नि सास्तु षट् ।

ग स सा स म गा धा स^१ म नि धा ध स धा ध धा ॥३९५॥

म म धा म रि गा सा ग ध नि सा मात्रयं धनी ।

धनिमा म ध सा नी ध म धा म रि ग सा ग धा ॥३९६॥

नि सा सा सससा धा ध त्रिमौ ग रि गरी निधौ ।

धमधा मरि री री म ग ग सा षड्जपञ्चकम् ॥३९७॥

ग स सा म ग मा सा स ग स सा नि ध नी ससौ ।

ग स गा स ग मा नी धा षड्जसप्तकतो रिगौ ॥३९८॥

म म गा स नि सा मा ध म धमौ धौ निनी ममौ ।

ध ग सा स म री गा स ग ध नी नि म धा ध नी ॥३९९॥

दश स्युः, षोडशैते च निधमा धाष्टकं सधौ ।

निधमा धाष्टकं तद्वद् ग स गा स ग नी ध मा ॥४००॥

माष्टकं च धमौ गा री माद्वयं च ग सा ग धा ।

नी सा सा कथितश्चायमालापः पृथिवीभुजा ॥४०१॥

ससधा मरिगा री नि धा मा म ध सरी स स ।

ग धा ध स स धा धा सा ध गरी गर्धभत्रयम् ॥४०२॥

नि रि सा म मधौ नी धा म ध सा धाः पृथग् द्विषः ।

ग रि मा सगमा नी ध नि म धा स ध नी स सौ ॥४०३॥

म सनी स ध^२ धा नी सा ग धनी साचतुष्टयम् ।

मा धा गा रीचतुष्कं मा मा नी धा नी च सात्रयम् ॥४०४॥

गमधा धनिधा धा सा ससमा रिगमा गसा ।

नि धनी धाद्वयं सानां पञ्चकं म ध मा च धा ॥४०५॥

धनी धपौ मधौ सा मा मा धा म रि ग सा स गा ।

धा धनी धा स धा नी सा पञ्च धा धा गमा ससा ॥४०६॥

सा गा सा सा ग मा धा च ममौ धधौ म रीद्वयम् ।

ग सा धनी त्रिशः षड्जः (:) करणं परिकीर्तितम् ॥४०७॥

साद्वयं धाद्वयं मा गा द्विर्माद्या, -ऽय द्वितीयिका ।

सा सनी धा पञ्च साः स्यु, -स्तृतीया साद्वयं द्विर्गा ॥४०८॥

सामागामेति, तुर्या धा सा निधौ षड्जपञ्चकम् ।

धा नी सा गा तथा गा धा मा गा पञ्चमिका कला ॥४०९॥

द्विः सा धा नी सनी धानां त्रयं षष्ठी, च सप्तमी ।

द्विः सा पा नी द्विसो (शो) मा गा, अष्टम्यां गाद्वयं च धा ॥

नी साचतुष्टयं प्रोक्ताऽऽक्षिप्तिका टक्कसंश्रया ॥४१०॥

१. सा सा धा धा मा ^१गा मा मा

^२सु र मु कु ट म णि मा

२. सा ^३सनि धा सा सा सा सा

ला ०० चि त च र णं ०

३. सा सा गा गा सा मा गा मा

सु र वृ ० क्ष कु सु म

४. धा ^४सा निध सा सा सा सा

वा ० सि० त मु कु टं ०

५. धा नी सा गा ^५गा धा मा गा

श शि श क ल कि र ण

^१ S. R. मा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

सुरमुकुटमणि-^{*}मालाचितचरणं सुरवृक्षकुसुमवासितमुकुटम् ।

शशिशकलकिरण-[†]विच्छुरितजटं प्रणमत पशुपतिमजमरम् ॥

^{*} S. R. मणिगणाचित etc. [†] A. B. विच्छुरिवत ।

^३ A. B. and S. R. सनि ।

^४ A. B. and S. R. सा निध सा etc.

^५ S. R. मा ।

६. सा सा धा नी ^१सनि धा धा धा
वि ० च्छु रि त० ज टं ०
७. सा सा पा नी मा गा मा गा
प्र ण म त प शु प ति
८. गा गा धा नी सा सा सा सा
म ज म म रं ० ० ०

॥ वेसरषाडवः ॥२॥ (१७)

षड्जग्रामसमुद्भूतो रागो वेसरषाडवः ।

षड्जमध्यमिकाजातिजातो गमकपेशलः ॥

मध्यमांशग्रह्यासकाकल्यन्तरसंयुतः ॥४११॥

आरोहिवर्णरुचिरप्रसन्नादिविभूषणः ।

दैत्यपूज्यप्रियः पूर्णः शान्तशृङ्गारहास्ययुक् ॥४१२॥

वासरस्यान्तियामोक्तगानकालकलोत्करः ।

मतङ्गादिमतप्रोक्तमत्सरीकृतमूर्च्छनः ॥४१३॥

मा सा री गा सा री गा मा मा गा मा सा मा मा री मा ।

पा धा नी पौ निधौ मा नी धा सा सा सा ^२धा सा री गा ॥४१४॥

धा सा नी धा निधौ त्रिः पा संघौ संगौ मारी गारी ।

मा मा मा री गा री धा मा मंरी मंगौ संगौ रीसौ ॥४१५॥

मंसौ संनी धंनी धंसौ सा नी धा नी धंपौ संगौ ।

संमौ री री चत्वारो मा सा मं धा नी सा रि गा मौ ॥४१६॥

मं गं सं नी धा नी धं सं धा नी धं पं पा पा पं नी ।

धं नी धा मौ मा मा मा नी धा धं धं गं सं सं सं गं ॥४१७॥

री री गा मा मा गा री री गा सा सा सा री री गा मा ।

मा मा री री गा री री धा मा मा मा री री गा धा री ॥४१८॥

री मं री सा री गा सा गा सा धा नी धा सा सा धा नी^३ ।

मं मं मं धं मं री री मौ री गा सं गं सा धं नी धं ॥४१९॥

^१ A. B. and S. R. सनि ।

^२ B. साधा ।

^३ A. B. add धमा ।

सं नी धा पा माष्टौ पा नी धं नी धं नी धं नी मं(?)^१ ।
नी धा धा सा धं धं गं सं सं गं धं धं सं धं धं मं ॥४२०॥

री गा सा गा सा धा सा री गा मं री गा मा मा मं री ।
सं सं री मं मा मा मं री गं मा मं री गं री गं री ॥४२१॥

धं री री धा चत्वारो री री धा धा मं ^२गा री मा(?)^३ ।
री गा री नी नी धा मा धा मं री री मं री गा सा गा ॥४२२॥

सा धा सा री गं मा री गा मं गा मा मा मं मं मं गं ।
द्विर्धा मा धा मं री रीमौ सं गं सं धं नीधौ सानी ॥४२३॥

धा नी धा पञ्च दिक्पा नी ? धा नी धा धा नी धा नी मं ।
नी नी धा नी धा धा मा गा सं गं सं धं नी धं सं नी ॥४२४॥

धं नी धं सं री गा गा री सं नी धा सा पा धा सा री ।
चत्वारो मा इत्यालापष्टके राज्ञा निरूपितः ॥४२५॥

म म ग स म स मं गं पञ्च मा री चतुर्धा
मरि मम ध ध नी धा नी ध धा सं ध नी धा ।
ध ध म रि ग म पं पं धैवतो धं नि नी मां
म म रि म रिम मं नी धैवताः पञ्च नीधाः ॥४२६॥

स स स नि ध स रि गा त्रिर्मधा त्रिश्च री गो
म म रि म रि ग नी पं धं म मं री ग री मं ।
रि ग स स ध नि धं सं धं नि धं धं प धं . (?)
ध ग स करणमुक्तं मांचतुष्केण राज्ञा ॥४२७॥

मा गा री सा री मा री सा प्रथमा, -ऽथ द्वितीयिका ।
री सा री गा मांचतुष्कं, तृतीया तु पुनः स्मृता ॥४२८॥

मा री गा सा तथा नी धा द्विः सा, चाथ चतुर्थिका ।
पा धा सा री गा त्रयेण मानामथ, द्वी री द्विः पा ॥४२९॥

मा पा धा नी पञ्चमी च, षष्ठी पां धां द्विर्मा च री ।
गा री सा, सप्तमी मा री गा सा नी धा द्विर्मा पुनः ॥४३०॥

^१ One syllable is missing.

^२ B. omits गा री मा ।

^३ One syllable is missing.

अष्टम्यां च कलायां पा पा सा री साचतुष्ककम् ।
इत्युक्ताऽऽक्षितिका राज्ञा रागे वेसरषाडवे ॥४३१॥

१. मा गा री सा री ^१मा री सा
२इं० द गो० ब म णि
२. री सा री गा मां मां मां मां
दा० रु सं० चि अं०
३. मा री गा सा नी धा सा सा
फु० ळळ कं० द ळ मि
४. पा धा सा री गा मा मा मा
ळि० ध सो० हि अं०
५. री री पा पा मा पा धा नी
म० त्त द० द्दु र णि
६. ^३पा धा मा मा री गा री सा
ना० अ मो० हि अं०
७. मा री गा सा नी धा ^४मा मा
का० ण णं० सु र हि
८. पा ^५पा सा री ^६मा मा मा मा
गं० ध सी० अ ळं०

॥ सौवीरः ॥३॥ (१८)

षड्जग्रामसमुद्भूतः षड्जमध्यमिकाभवः ।

काकलीकलितः षड्जग्रहांशान्यासपेशलः ॥४३२॥

^१ S. R. गा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

* इन्द्रगोबमणिदारु-†संचिअं फुळळकं दळ-‡मिलिन्धसोहिअम् ।

मत्तदद्दुर-§णिनाअ-§मोहिअं काणणं सुरहिगन्ध-§सीअळम् ॥

* A. B. इन्द्रगोपमणि । † B. संजयं । ‡ S. R. सिलिन्ध ।

§ A. B. निनाय । § S. R. सोहिअं । § A. B. सीलयम् ।

A. B. read य for अ and ल for ळ in all cases.

(इन्द्रगोपमणिदारुसञ्चितं फुल्लकं दलमिलिन्दशोभितम् ।

मत्तदर्दुरनिनादमोहितं काननं सुरभिगन्धशीतलम् ।)

^३ A. B. पां धां मां मां; S. R. पा धा मा गा ।

^४ S. R. सा सा ।

^५ S. R. धा ।

^६ S. R. गा ।

स्वल्पद्विश्रुतिकस्थानस्फूर्जत्पङ्जादिमूच्छनः ।

सावरोहिप्रसन्नाद्यलङ्कृतः पूर्णतायुतः ॥४३३॥

^१गृहितापससंन्यासिप्रवेशाद्युक्तगानयुक् ।

वीररौद्राद्भुतरसोऽन्तिमयामनियोगयुक् ॥

मुशान्तरसभूयिष्ठः सौवीरः शंकरप्रियः ॥४३४॥

स स प प धनि धा पा पाध सा सा प ^२पा धा • (?) ।

ध धा म ग री म ग री सं नि सा (?) ॥४३५॥

प ध स नि स स मं मं सं मं सं सं स मं सं

ग स स ग रि गा मं मं गं सं सं ध नी ^३धं ।

स नि ध नि ध ध पा पं पं ^४ध धं मं नि धं धं

प प प ध ध सं नि धं सं स पं पा प पं धं ॥४३६॥

ध स स रि रि गं री मं रि गं सं ग सं नि

ध स स प प ^५धं धं धं स नि सां स सं सं ।

म ग स स स गं सं सं स गं रि रि गं सं

स ग प ध नि ध धं मं सं स सं धं ध नि धं ॥४३७॥

स नि ध नि ध ध पं पं पा प री पं प नि धं

ध नि ध नि नि पं नि धं धं स सं सं ध धं मं ।

रि रि ग ध म म रि रि गं स सं गं ध धं गं

स स स ध नि धं सं नि ध नि ध ध पा पं . (?) ॥४३८॥

प प प ग ध रि सं गं मं म रि सं ग सं नी

ध स स प प ध धं सं नि स सं सं स पं पं ।

प ध ध ध नि नि नि सं सं स सं रि स रि रि

रि ध रि प ध ध सं नि सा स धा धं ग रि रि ॥४३९॥

ध म म रि रि रि ग सं सं ग धं धं (?)

ग स स स ध नि सं धं सं नि धं नी ध पं पं ।

ध रि नि ध स ध ग रि सं ग रि सं नि धं धं

स प प ध ध स नि सालाप उक्तोऽत्र राज्ञा ॥४४०॥

^१ A. गृहितापसमन्यासि । B. गृहितापसमन्यासे ।

^२ B. प ।

^३ B. सं ।

^४ B. धं ।

^५ B. ध ।

षड्जसपञ्चमनीधा धा धा, नि म म ^१पञ्चम नी धा धा नी ।

षड्जससा रि री री पं री पं, पं नि धा धा ध धा सा धं नी ॥४४१॥

धा प प पं ध ध सं सं री री, री ग रि गा रि स सा मं मं री ।

गा स स सं स म री सा सा नी, धा प म धं नि स सा मा सं सं ॥४४२॥

सा म स सा स म सा सा सा सा, मा रि ग गा स ग सा गं मा गा ।

सा स स गं स नि धं नी धं गं, नी ध ध धं नि ध मं पं पं गं ॥४४३॥

धं ग ग गं ग ग गा री सा सा, नी ध प पा प ध धा ^२धं नी . (?) ।

नी स स सा म ग गा री री री, री रि म सं म ध गं गा मं सं ॥४४४॥

सं प ध सा ध नि नी धा नी नी, धं प रि पं प प पा धा धं धं ।

सा स स धं ध ध धा मा मा मा, री रि रि री म रि मा री गा सा ॥४४५॥

सा ध नि धा स ध नी धा धा री, पं प प पं ध ध धा धा नी नी ।

पं प प मं ध ध नी सा सा सा, उक्तमदः करणं भूभर्त्रा ॥४४६॥

साष्टभिः प्रथमा, चान्या नी धापानां पृथग् द्वयम् ।

पामेत्यथ, तृतीया तु नी धा सा धा च नी ततः ॥४४७॥

धा पाद्वयं, चतुर्थी धा गा धा सापञ्चकेण(न) तु ।

पञ्चमी सात्रयं नी सा सा री गेति, तथा परा ॥४४८॥

सा गा धाद्वयतो नी धा पा मेति, स्यात्ततः परा ।

नी धा सा धा च नी धा पाद्वयेना, -ष्टमिका पुनः ॥

द्विर्गा धा सा चतुःसान्ता सौवीराक्षितिका मता ॥४४९॥

१. सां सां सां सां सां सां सां

^३त रु ण त रु शि ख र

२. नी नी धा धा पा पा पा मा

कु सु म भ र न मि त

३. नी धा सा धा नी धा पा पा

मृ दु सु र भि प व न

^१ A. पञ्च ।

^२ B. omits धं ।

^३ The verbal structure is as follows :—

तरुणतरुशिखरकुसुमभरनमित-मृदुसुरभिपवनघृतविटपे ।

कानने कुञ्जरो भ्रमति मदललितलीलागतिः ॥

४. धा गा धा सा सा ^१सा सा सा
धु त वि ट पे ० ० ०
५. सां सां सां ^२नीं सा सा री गा
का ० ० न ने ० ० ०
६. सा गा धा धा नी धा पा ^३मा
कुं ० ० ज रो ० ० ०
७. नी धा सा धा नी धा पा पा
भ्र म ति म द ल लि त
८. ^४गा गा धा सा सां सां सां सां
ली ० ला ० ग तिः ० ०

॥ अथ बोद्धः ॥४॥ (१९)

पञ्चमीषड्जमध्याभ्यामुत्पत्तिर्यस्य वर्ण्यते ।

स बोद्धरागो विज्ञेयो मध्यमस्वरविश्रमी ॥४५०॥

ग्रहांशपञ्चमः स्वल्पगान्धारः काकलीयुतः ।

संपूर्णः पञ्चमाद्युक्तमूर्च्छनामूर्च्छितोदयः ॥४५१॥

आरोहिवर्णसंपुक्तप्रसन्नान्तोपलक्षितः ।

नियोज्यः पश्चिमे यामे वासरस्योत्सवे तथा ॥४५२॥

शृङ्गारहास्यरसयोर्भवानीपतिवल्लभः ।

यद्यप्यस्य जनिं ग्रामद्वयजातिसमुद्भवाम् ॥४५३॥

विलोक्य मध्यमग्रामसंबन्धः कैश्चिदीर्यते ।

तथापि पञ्चमस्यात्र चतुःश्रुतिकतावशात् ॥४५४॥

प्रयोगे प्राह संगीतमीमांसकविचक्षणः ।

षड्जग्रामैकसंबन्धं कृष्णः क्षमापालपुङ्गवः ॥४५५॥

प प प नि ध नि ध नी मं धनी सा ध नी मं

म म ^५ग रि रि स री पं पं स सं मं प नि धं ।

स ग रि रि प रि षड्जं पञ्चकं पञ्चमानां

ऋषभरिरिपनी धं मं ग सं गं स गं गं ॥४५६॥

^१ S. R. सां सां सां ।

^२ A. B. and S. R. नी ।

^३ S. R. पा ।

^४ A. B. गा गां धा सा सां सां सां सां; S. R. गां गां धा सां सां सां सां ।

^५ B. omits ग ।

म म रि म म रि मा गा री ग पा पा ध सं धं
 स म म रि प रि पं धं पं पं पा स री मं ।
 १प प म म प रि पं धं पं पं पा स री मं
 प प म म प प धं धं नि प धं मा रि धं धं
 ध ध प प म म गं गं रि धरी धा रि री पं ॥४५७॥

प ध प म प ग रिं मा मा नि नी सं ग रि गं
 रि ग म ग रि ग पं पं पञ्चमो माचतुष्कम् ।
 कथित इह नृपेणालाप इत्थं सलीलं
 करणमथ करस्थं कार्यते कोविदानाम् ॥४५८॥

प प ध ध नि ध धं मं मा म धा मं सं • (?)
 रि प म प नि नि मैतत्खण्डकं द्विःप्रयोज्यम् ।
 प प नि नि ध नि नि पं नि प धं सं म रि गं
 स ग रि प म म चैतत्खण्डमेत^२-द्वितीयम् ॥४५९॥

प प नि नि ध ध पं पं मं ३ग गं गं रि रि सं
 ग म म नि ध नि धा धं धं नि पं पं ध धं मं ।
 प ध म म ग म रि रि पं रि पं मं ग मा मा
 नृपतिमुकुटरत्नं (त्नो) वक्तव्यथाक्षितिकाख्यम् ॥४६०॥

पा नी सा धा ४साचतुष्कं प्रथमा, -५थ द्वितीयिका ।
 धापामध्यगतं मापा माद्वयं च, तृतीयिका ॥४६१॥

धा पा मा गा तथा री गा सा नीत्यथ, चतुर्थिका ।
 सा री मा पञ्चकं पानां, सा री मा पाचतुष्ककम् ॥४६२॥

धेति स्यात् पञ्चमी, षष्ठी द्विः सा द्विः) पा च धा पुनः ।
 पा मा गा, सप्तमी प्रोक्ता तृतीयावद-थाष्टमी ॥
 द्विः पा पमौ गमौ गा मा माद्विकेन प्रकीर्तिता ॥४६३॥

१. १पा नी सा धा सा सा सा सा
 १प व न वि लु लि त ०

१ B. repeats this line; one foot is extra in this verse.

२ B. द्वितीयम् ।

३ B. म ।

४ A. धाचतुष्कं ।

५ S. R. सा धा सा सा etc.

६ The verbal structure is as follows :—

पवनबिलुलित-भ्रमितमधुकर-जलजरेणु-परिपिञ्जरिते ।

*मदमन्दगति-हंसवधू-विचरति विकसितकुमुदवने ॥

* A. B. भ्रमितमधुकर ।

२. धा पा मा पा धा पा मा मा
अ मि त म धु क र ०
३. धा पा मा गा री गा सा नी^१
ज ल ज रे ० णु प रि
४. सा री मा पा पा पा पा पा
पि ० ज रि ते ० ० ०
५. सा री मा पा पा पा पा धा
म द मं ० द ग ति ०
६. ^२सा सा पा पा धा पा मा गा
हं ० स व धू ० ० ०
७. धा पा मा गा री गा सा नी
वि च र ति वि क सि त
८. पा पा पम गम ^३गा मा मा मा
कु मु द० व० ने ० ० ०

॥ अथ मालवकैशिकः ॥५॥ (२०)

कैशिकीजातिसंजातो ग्रहांशन्याससस्वरः ।

काकलीकलितः स्वल्पधैवतो मध्यमाभिधे ॥४६४॥

ग्रामे संगीयते विद्विर्मूर्च्छत्षड्जादिमूर्च्छनः ।

आरोहिवर्णविस्तीर्णः स्वरसन्ततिपेशलः ॥४६५॥

प्रसन्नमध्यालंकारो विप्रलम्भे रसे तथा ।

वीरे रौद्रेऽद्भुते गेयो वासरस्यान्तिमे दले ॥४६६॥

शिशिरे केशवप्रीत्यै रागो मालवकैशिकः ।

केचित् पञ्चमविश्रामं मन्यन्ते केचन त्विमम् ॥४६७॥

गान्धारकृतसंपूर्तिमेतन्नादरमर्हति ।

गान्धारस्य विवादित्वान्या (ऋया) सस्तत्र न युज्यते ॥४६८॥

तस्मात् संगीतमीमांसापार-^४दर्शी नरेऽवरः ।

न्यासं सस्वरमेवास्य मन्यते ^५भरतोक्तिवत् ॥४६९॥

^१ S. R. निघ । A. B. नी ।

^३ S. R. मा ।

^५ भरतोक्तिवत् is also a possible reading.

^२ A. B. सां सां ।

^४ A. B. दृष्ट्वा ।

स सं पं ग मं री स नी सा स री मा
म नी नी रि री सा प नी री प सं सं ।
म गा मा प सं नी स नी पा प नी पा
१स मा नी ग मा री स मा नी स पा पं ॥४७०॥

स गं गं स पं पं नि सं सं नि री सं
प नी सं नि सं सं ग मं मं ग मं मं ।
२स गं गं म गं गं नि नी सं स सं सं
इहालाप उक्तः सदालापकर्त्रा ॥४७१॥

करणमथ स सं पं मं ग पं नी ग पा पं
प प ग म ग प गा री री ग मं सं स मं सं ।
स ३म प म स स पं मं मं ग सं धं नि पं पं
स रि ४प म नि रि सं नी ५सं नि री सं स नी सं ॥४७२॥

द्विः सा द्विः पा तथा गा मा गा पेति प्रथमा कला ।
धा नी पा पा तथा धानी गागेति स्याद् द्वितीयिका ॥४७३॥

सांसांमध्यगतं पां सां सा नी पा नी तृतीयिका ।
री धा सनी पञ्च षड्जाश्चतुर्थी, पञ्चमी पुनः ॥४७४॥

पा नी री पा तथा नी री री सनी च, ततः परा ।
पा नी री च गमौ री गा री सनी, सप्तमी पुनः ॥४७५॥

सापानीनां पृथग् युग्मं पमौ नी, चाष्टमी तथा ।
सां इत्यष्टभिराख्याताऽऽक्षिप्ता मालवकंशिकी ॥४७६॥

१. सा सा पा पा गा मा गा पा
१च ० न्द्रा ० भ र णं ०
२. धा नी पा पा धा नी गा गा
ह रं नी ० ल क ० ण

१ B. सं ।

२ B. सं ।

३ B. स ।

४ B. मप ।

५ B. सरी etc. (intermediary नि is omitted).

६ The verbal structure is as follows :—

चन्द्राभरणं हरं नीलकण्ठमहिवलयं त्रिपुरहरम् ।

मृगाङ्कनयनं गिरिनिलयं नमत सदा मदनाङ्गहरम् ॥

३. ^१सां पां सां सां सा नी पा नी
म हि व ल यं ० ० ०
४. री धा ^२सनि सा सां सां सां सां
त्रि पु रं ह र ० ० ०
५. पा नी री पा नी री री सनि^३
मृ गां ० क न य नं ००
६. पा नी री गम री गा री सनि^४
गि रि नि लं यं ० ० ००
७. सा सा पा पा नी नी पम नी
न म त स दा ० मं द
८. सां सां सां सां सां ^५सां सां सां
नां ० ग ह रं ० ० ०

॥ अथ मालवपञ्चमः ॥६॥ (२१)

पञ्चमीमध्यमाजातिजातो मालवपञ्चमः ।

मध्यमग्रामरागोऽयं हृष्यकामूर्च्छनायुतः ॥४७७॥

पञ्चमांशग्रहन्त्यासः प्रसन्नान्तविभूषणः ।

आरोहिवर्णश्चिरः स्वल्पद्विभृतिकस्वरः ॥४७८॥

काकलीकलितो गेयो हास्यभृङ्गारयोरसौ ।

विप्रलम्भिनि संपूर्णः कञ्चुकीनां प्रवेशने ॥

दिनस्य पश्चिमे यामे केतुतुष्टिकरः परः ॥४७९॥

प म रि ग स ध नी धं पा प धा नी म री मं

प ग प ध म रि मा सा नी ध नी सा री गा मा ।

प नि प ध म प ध नि धा मा री रि मा मा ग सा सा

स म प प ध ग सं धं सा ध नी सा रि मं मं ॥४८०॥

^१ S. R. सा ।

^२ A. B. सनि सां etc. S. R. सनि सा सा सा सा सा ।

^३ ^४ A. B. and S. R. सनि ।

^५ S. R. सा सा सा ।

स रि ग स रि ग गं गं सं स गं सा स री पं
 म म नि नि ध ध पं पं पं ध मं . (?) स सं धं ।
 नि नि ध ध प प मं मं गं ग री री नि नी धं
 ध प ध म ग स धा नी धा प धं मं स धा पा ॥४८१॥

निगदित इति राज्ञाऽऽलापकः प्रोच्यतेऽथो
 करणमिह सुरागे पञ्चमे मालवाद्ये ।
 म प ध म म रि गं सं धं नि मं नी ध स^१ द्विः
 सकलमिदमथान्यत् प्रोच्यते चैकवारम् ॥४८२॥

ध ध ^२ध नि ^३ध नि रि सं पं प पं पं ध पं मं
 अथ म म प ध नि धं सं नि धं पं प रि गं ।
 म प ध नि ध स धं नि पं प धम्मं (धं मं) प धं सं
 ध नि म म नि नि धं धं पा प धं मं नि पा पं ॥४८३॥

पा नी सनी सा मगौ च रिगौ सा च पमौ पुनः ।
 द्विः पा सा मा गमौ गा च निधौ नीति द्वितीयिका ॥४८४॥

पा मा सा च गमौ गा नी माद्वयेन तृतीयिका ।
 रिमौ गसौ धसौ धनी पाचतुष्कं चतुर्थिका ॥४८५॥

पमौ धमौ सात्रयं गा सा निधौ पञ्चमी पुनः ।
 निधौ सानां चतुष्कं री गा मेत्यथ, तु सप्तमी ॥
 तृतीया च चतुर्थीवदष्टम्याक्षिप्तिका मता ॥४८६॥

१. ^४पा नी ^५सं नि सां मग रिग सा पम
^१ध्या ० न ० म यं ० ० ० न वि ०

^१ B. सं ।

^२ B. निध ।

^३ B. omits ध ।

^४ S. R. गा री सनि सा ।

^५ A. B. सं नि सा ।

^६ The verbal structure is as follows :—

ध्यानमयं न विमुञ्चति *न व्याहरति विशति †सरःसलिले ।

विधुनोति पक्षयुगलं नरेन्द्रहंसो निजप्रियाविरहे ॥

* S. R. दीनं । † A. B. व्याहरेति विशति (B. omits विशति) ।

‡ A. B. सरसलिले ।

२. पा पा सा मा गम गा निध नी
मुं ० च ति ०० ० न० ०
३. ^१पा मा सा गम गा नी मा मा
व्या ० ह र० ति वि श ति
४. रिम गस धस^२ धनि पा पा पा पा
स० रः० ०० स० लि ले ० ०
५. पम धम सा सा सा गा सा निध
वि० धु० नो ० ति प ० क्ष०
६. निध सा सा सा सा री गा मा
यु० ग लं ० न रे ० न्द्र
७. ^३पा मा सा गम गा नी सा मा
हं ० सो ०० नि ० ज ०
८. रिम^४ गस धस धनि पा पा पा पा
प्रि० या० वि० र० हे ० ० ०

॥ टक्ककैशिकः ॥७॥ (२२)

उभयग्रामसंभूतो धैवतीमध्यमोद्भुवः ।

धैवतांशग्रहन्त्यासः काकल्यन्तरराजितः ॥४८७॥

आरोहिवर्णश्चिरः प्रसन्नादिविभूषणः ।

ज्ञेयाऽत्र रागतत्त्वज्ञैर्मूर्च्छना स्वो(चो)त्तरायता ॥४८८॥

नियोगः सौविदल्लस्य प्रवेशेऽस्य निगद्यते ।

दिनस्य पश्चिमे यामे योगः प्रोद्गामनर्तने ॥४८९॥

संपूर्णः कामकामारिदैवतष्टक्ककैशिकः ।

सभयानकबीभत्से रसे रसविदीरितः ॥४९०॥

^१ S. R. री मग पा पम पा पा धप मा ।

^२ A. B. घस, S. R. घम ।

^३ S. R. घा मा रिग सा निघ सा पा मा ।

^४ S. R. मरि ।

वीररौद्राद्भुतरसान् केचनात्रापि मन्वते ।

निषादषड्जयोर्लोपादौडुवं प्राह ^१कश्यपः ॥४९१॥

उभयग्रामसंभूतजातिजातत्वतोऽप्यमुम् ।

पं(प)चतुःश्रुतिकत्वेन श्रीकृष्णः प्राह षड्जगम् ॥४९२॥

ध सा धा प धा मा म गा री म गा सा

स नी गा स नी सा मरी गा स धा सा ।

ध धा री रि रि मा म री गा स सा धा

स री गा ध सा मा ^२ध सं सं स सं सं ॥४९३॥

ध पं मं ध धं धं स सं धं ध धा पं

म धा री धं पा मा ग री सा रि सा धं ।

ध मं धम्म (धं म) सा री स रि धं प धं धा

धमालापके (धं आलापके) नी ग सं सं नि धं धं ॥४९४॥

॥ इत्यालापः ॥

करणमथ ध सं गं मं ध पं मं प धं धं

ध रि ध ध ध स धा धं धं स धा धं स मं धं ।

ध प म स रि रि री मं पं म मं धं प धं पं

ध ध स ध स स मं सं मं ध सं मं म धं धं ॥४९५॥

^३मा पां सां पञ्चकं धानां प्रथमा,-ऽथ द्वितीयिका ।

द्विर्धा री गा तथा द्विः सा रीगे(ति) स्यात् तृतीयिका ॥४९६॥

धाद्वयान्तगतं(तो) मां तु पञ्च धा,-ऽथ चतुर्थिका ।

तृतीयावत्, पञ्चमी तु धाद्वयं साद्वयं तथा ॥४९७॥

गा री मामेति, षष्ठी तु रीद्वयं माद्वयं तथा ।

धारी मामेति, धा(:) सप्त सप्तमी सा इति स्वरः ॥

अष्टमी स्याच्चतुर्थीवदित्याक्षिप्तिकिका कला ॥४९८॥

^१ B. केशवः ।

^२ B. धं स etc.

^३ In accordance with the notation of this Kalā as found in our text and S. R., this line should read as :—

धापञ्चकं च मा पा सा etc.

१. धा धा धा धा धा मा पा ^१सा
^२श्री ० म ० त्क ट त ट
२. धा धा री गा ^३सा सा री गा
 वि ग लि त म द म दि
३. धां धां मां धां धां धां धां धां
 रा ० मो ० द म ० त
४. ^४धां धां मां धां धां धां धां धां
 म धु प कु लं ० ० ०
५. धां धां ^५सा सा गा री मा मा
 कु लि श ध र क म ल
६. री री मा मा धा री मा मा
 यो ० नि ० प्र भृ ति नु
७. धा धा धा धा धा धा धा सा
 तं ० ० ग ० ण ० प
८. धा पा मा धा धा धा धा धा
 ति ० व ० न्दे ० ० ०

॥ अथ हिन्दोलः ॥८॥ (२३)

धैवत्यार्षभिकावर्जशुद्धजातिसमुद्भवः ।

ग्रहांशन्यासषड्जश्च धैवतर्षभवर्जितः ॥४९९॥

आरोहिवर्णसंयुक्तः प्रसन्नादिविभूषणः ।

काकलीस्वरभूयिष्ठः शुद्धमध्यादिमूर्च्छनः ॥५००॥

वीररौद्राद्भुतरसो नियोज्यो वासरान्तिमे ।

यामे वसन्तकाले च शम्बरारिप्रियंकरः ॥५०१॥

^१ S. R. पा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

श्रीमत्कटतटविगलितमदमदिरामोदमत्तमधुपकुलम् ।

कुलिशधरकमलयोनिप्रभृतिनुतं गणपति वन्दे ।

^३ A. B. and S. R. सां सां ।

^४ S. R. मा ।

^५ A. B. and S. R. सां सां ।

संभोगे च विशेषेण हिन्दोलः स्यादिहौडुवः ।

केचिद् ऋषभलोपेन हिन्दोलं षड्जसंश्रितम् ॥५०२॥

वदन्ति, तन्मतं नाहं मतङ्गादिविरोधतः ।

धैवतस्याविलोपेन द्विग्रामत्वेऽपि मध्यगम् ॥५०३॥

मध्यमग्रामजात्युत्थं शुद्धमध्याख्यमूर्च्छनम् ।

अमुं रागविवेकज्ञः प्राह श्रीकालजिन्मृपः ॥५०४॥

स सा नी प पा म ग पा सा म नी सा

ग मा मा म गा मा प मा गा प पा सा ।

ग मं मं ग मं मं ग नी पा प मं गं

स गं गं स नी पं स नी पं^१ स नी पं ॥५०५॥

स सा सं ग सन्नी (सं नी) स गा सं ग मं गं

प गं गं स सं गं स गं पं म नी पं ।

स नी मं ग पं गं प नी सा ग सं मं ।

स गं सं नि मं नी ससालाप उक्तः ॥५०६॥

करणमथ स गं पं मं ग पं मं स गं गं

स ग नि नि प नि पं पं गं ग पं मं ग गं गं ।

स स नि स स नि मं गं गं ग सं सं नि सं गं

प नि नि नि स नि स गं गं सं ग सं नि स सं सं^२ ॥५०७॥

सा सा मा गा तथा सा गा मापेति प्रथमा, परा ।

पमौ गां सां तथा सां सां गां मा मां इति, चापरा ॥५०८॥

नी सा धा नी तथा पा नी गा पेत्यथ, चतुर्थिका ।

नी सां त्रिंश्व (द्विः सा) सनी गां च सधौ नी, -त्यथ पञ्चमी ॥५०९॥

द्विर्नीं सां गा तथा सा नी पाद्वयेना, -थ तत्परा ।

पमौ गा सा तथा सा च गमौ गा मा च पा इति ॥५१०॥

सप्तमी स्यात्तृतीयाव, -दष्टमी तु कलोच्यते ।

द्विर्निसौ च तथा सा गा साचतुष्कमिति स्फुटा ॥५११॥

^१ B. सं ।

^२ One syllable is extra in this foot.

१. सा सा मा गा सा गा मा पा
१स मु प न त स क ल
२. पम गा. २सा सा सा गा मा ३मा
म० भि नु त ज नौ ० घ
३. नी ४सा ५धा नी पा नी गा पा
प रि तु ० ष्ट मा ० न
४. ६नी सा सा सा सनि गा सधं नी
स हं ० सं ०० ० ०० ०
५. ७नी नी सा गा सा नी पा पा
प्रि य त म स ह च र
६. पम गा सा सा गम गा पा पा
स० हि तं ० म० द नां ०
७. ८नी ९सा धा नी १०सा नी गा पा
ग वि ना ० श नं ० ०
८. ११निस निस सा गा सा सा सा सा
नौ० ०० ० ० मि ० ० ०

॥ अथ साधारणरागाः ॥

॥ अथ रूपसाधारः ॥१॥ (२४)

नैषादीषड्जमध्याभ्यां जातिभ्यामाप्तसंभवः ।

षड्जग्रामेण संबन्धः (संबद्धः) षड्जांशग्रहपेशलः ॥५१२॥

१ The verbal structure is as follows :—

समुपनतसकलमभिनुतजनौघपरितुष्टमानसहंसम् ।

प्रियतमसह*चरसहितं मदनाङ्गविनाशनं नौमि ।

* S. R. सुरमहितं ।

२ ३ A. B. सां and मां respectively.

४ A. B. and S. R. सा ।

५ S. R. पा ।

६ A. B. नी सां सां सां सनि गा सध नी; S. R. नी सां सां सा सनि गा सप नी ।

७ A. B. नी नी सां etc.; S. R. नी नी सा etc.

८ S. R. नी सा पा नी पा नी गा पा ।

९ १० A. B. सा; सा ।

११ A. B. and S. R. निस निस ।

मध्यमस्वरविश्रामः पूर्ण (:) काकलिना युतः ।

षड्जादिमूर्च्छनः स्वल्पपञ्चमर्षभनिस्वनः ॥५१३॥

प्रसन्नमध्यालंकारालंकृतश्चावरोहिणि ।

वर्णे रौद्रेऽद्भुते वीरे करुणे च रसे स्मृतः ॥

रूपसाधाररागोऽयं सहस्रकरदैवतः ॥५१४॥

स नी धा स नी सा स गा मा प धा मा

नि नी धं (धा) स सा धा ध री धा स नी सं(सा) ।

स पा धा स री गा ^१स गा सा प धा मा

ध नी धा नी(नि)मा गा म मा सा ग मा मा ॥५१५॥

अथो सा ध सा धा प धा सा स मा मा

ग सा गा ध पा धा स सा मा ग नि धा ।

स सा गं ग सा धा प पा धा स सा गा

स सा गा स गा सा स धा पा ध मा मा ॥५१६॥

॥ इत्यालापद्वयम् ॥

करणमथ स धं सं नि ध नी स स पा मं

प म प स नि धं धं ग स धं(धा)धं नि सं मं ।

म म ग ग स स गं धं सं ग सं सं ध नि धं

प स स ग स स धं नि धं ध मा मं ग मा मा ॥५१७॥

मा नी धा सा पृथग् द्विद्विराद्या, नी च द्वयं च धा ।

मा साचतुष्कतोऽन्या, सा सा नी धा पा च माद्वयम्(मा तथा) ॥५१८॥

मा गा तृतीया, तूर्या तु रीद्वयं सा च नीद्वयम् ।

धा साद्वयेन गदिता, माचतुष्कं तु नीद्वयम् ॥५१९॥

धाद्वयं पञ्चमी, षष्ठी सापाद्वन्द्वं पृथक् ततः ।

माचतुष्कं, सप्तमी च त्रिर्मा द्विर्मा च धा तथा ॥५२०॥

साद्वयेना, -ष्टमी प्रोक्ता द्विर्मा धा पञ्च सा इति ।

मासेत्यथ पृथक्त्वेन नवमी, दशमी पुनः ॥५२१॥

द्विः सा नी धा तथा द्विः सा पामेति स्यात्ततः परा ।

माद्वयं नीत्रयं धा साद्वन्द्वं, द्वादशिका ततः ॥

द्विः सा पा धा तथा नामी(मानां)चतुष्कमिति कीर्त्तिता ॥५२२॥

१. मा मा नी नी धा धा सा सा
१स ० द्यो ० जा ० तं ०
२. नी नी धा मा सा सा सा सा
वा ० म म घो ० रं ०
३. सा सा नी धा पा मा मा २गा
त ० तु रु ष मी ० ०
४. ३री री सा नीं नीं धां सा सा
शा ० ० नं ० ० ० ०
५. मा मा मा मा नी नी धा धा
वि ० श्वं ० वि ० ण्णुं ०
६. सा सा पा पा मा मा मा मा
वे ० द प दं ० ० ०
७. मा मा ४मा नी नी धा सा सा
सू ० क्ष्म म चि ० त्य म
८. नी नी धा सा सा सा सा सा
ज न क म जा ० तं ०
९. मा मा मा मा सा सा सा सा
प्र ण मा ० मि ह रं ०
१०. सा सा नी धा सा सा ५पा मा
स ० द्गु हं ० ० ० ०
११. मा मा नी नी नी धा सा सा
श र ण म भ य म ०
१२. सा सा पा धा मा मा मा मा
हं ० प र मं ० ० ०

१ The verbal structure is as follows :—

सद्योजातं *वाममधोरं तत्पुरुषमीशानं विश्वं विष्णुं वेदपदम् ।

सूक्ष्ममचित्त्यमजनकमजातं प्रणमामि हरं सद्गुरुं शरणमभय†महं परमम् ॥

* A. B. वाममधुरं । † S. R. —मभवमहं ।

२ S. R. मा ।

३ A. B. रीं रीं सां नीं नीं धा सा सा; S. R. सां रीं सां नीं नी धा सा सा ।

४ S. R. नी ।

५ S. R. सा सा ।

॥ अथ शकः ॥२॥ (२५)

षाड्जीर्ध्वतिकाजातिजातः सांशग्रहान्तिमः ।

षड्जादिमूर्च्छनस्तद्वत् काकल्यन्तरसंयुतः ॥५२३॥

आरोहिवर्णरुचिरः संपूर्णः स्वरगुम्फवान् ।

प्रसन्नमध्यालंकारो रसयोर्वीरहास्ययोः ॥५२४॥

नियोज्यो नाटके सन्धौ सद्भिर्निर्वहणे तथा ।

साधारणां श्रितो गीति शकः शंकरवल्लभः ॥

अत्र कश्चित् समाचष्टे पीडनं पञ्चमस्य च ॥५२५॥

सनी धनी सा प ध नी स री सा^१

स सा रि गा धा ध नि नी स री सा ।

नी धा स सा नी ध स नी ध पा नी

स गा म धा धा नि नि री स^२ गा सा ॥५२६॥

॥ इत्यालापः ॥

करणमथ स सा नी गा म मा पा ध धा गा

स रि रि ग म ग सौ गं मं ग मा धा ध सं सं ।

रि रि ध ध म ध मा मा धा स री सं म री मं

ध ध प प म म गं गा सं स सा नी स सं सं ॥५२७॥

॥ इति करणम् ॥

स सं नी ध नी सा स सा सं स सा सं

स नी नी नि सा री रि गा मा ग सं मं ।

रि री री म सं धं ध धं सं स^३ सं गं . . (?)

गा म मा गं ग नी नी स मं सं . . (?) ॥५२८॥

॥ इति वा करणम् ॥^४

॥ अथ भम्माणपञ्चमः ॥३॥ (२६)

शुद्धमध्यमिकाजातः पूर्णो भम्माणपञ्चमः ।

ग्रहांशन्यासषड्जश्च षड्जग्रामसमुद्भूतः ॥५२९॥

^१ B. री ।

^२ B. ग सा सा ।

^३ B. गं गं ।

^४ 'Ākṣiptikā' is not given for this Rāga in our text and in S. R.

पञ्चमस्वरविश्रामः काकलीस्वरसंयुतः ।

वर्णनारोहिणा वर्ण्यः स्वल्पगान्धारनिस्वनः ॥५३०॥

प्रसन्नमध्यालंकारः सवङ्गादिकमूर्च्छनः ।

विनियुक्तः पथि श्रष्टे वने श्रान्ते शिवप्रियः ॥

वीररौद्राद्भुतरसोऽप्यस्यालाप उदीर्यते ॥५३१॥

सा री री स रि री स री रि प ध धा धा धा प धा पं प धा
पा धा पा म म मा म पा म ग रि री धा धं प पा धा स धा ।
सा सा री रि स सा स मा ग रि स सा नी नी ध पं पं प धं
पं पं पं प म मं पं मं म म मा सामेति सालापताः (तः) ॥५३२॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा सा स रि री रि री स रि रि पा पा धा प धा धा ध धा
पं धं धं प प पं म पं म प प पा पा धं ध मा मा म धा ।
मा गा री रि रि री रि धा रि रि ध पा पा पा ध धा धा स सा
सा री री स स मा रि गं ध प प धा पा मा प पा मा ग सा ॥५३३॥

॥ इति करणम् ॥

सा सा री गा रिगौ सा धा मा पूर्वा, -थ द्वितीयिका ।

धा पा (पा धा) पधौ पमौ पा पा धा पमौ तु, तृतीयिका ॥५३४॥

सा री मा पाद्वयं धा च पधौ पमौ, चतुर्थिका ।

पा धनी च पमौ चैव धसौ सानां चतुष्टयम् ॥५३५॥

रीद्वयं मा पमौ रिगौ सा धा मा, पञ्चमी ततः ।

त्रिः पा पधौ पाचतुष्कं षष्ठी, सप्तमिका तु नी ॥५३६॥

पा मा धसौ रिगौ साऽथ धनी चैव पमौ तथा ।

पा धा पा च धपौ मानां चतुष्कमियमष्टमी ॥५३७॥

१. 'सा सा री गा रिग सा धा मा

२ गु रु ज ध न० ल लि तं

१ S. R. री गा मा सा etc.

२ The verbal structure is as follows :—

गुरुजधनललितं *मृदुचरणपतनमतिशुभगमनं मदयति ।

प्रियमुदिता मधुरमधुमदपरवशहृदया भृशं तन्वी ॥

* A. B. मृदुचरणपतनगतिशुभगमन मदगति; S. R. मृदुचरणपतनं गतिसुभग-
गमनं ।

२. पा धा पध पम पा पा धा पम
मृ डु च० र० ण प त न०
३. सा री मा पा पा धा ^१पध पम
म ति सु भ ग ग म० नं०
४. पा धनि पम ^२धस सा सा सा सा
म द० य० ति० ० ० ० ०
५. री री मा पम रिग सा धा मा
प्रि य मु दि० ता० म धु र
६. पा पा ^३पा पध पा पा पा पा
म धु म द० प र व श
७. ^४नी पा मा धस रिग सा धनि पम
ह व या ०० भू० शं ०० ००
८. पा धा पा धप मा मा मा मा
त ० ० ०० न्दी ० ० ०

॥ अथ नर्तः ॥४॥ (२७)

मध्यमग्रामसंभूतमध्यमापञ्चमीभवः^५ ।

मध्यमस्वरविश्रामः पञ्चमांशग्रहस्तथा ॥५३८॥

स्वल्पगान्धारनिस्वानः पञ्चमादिकमूच्छनः ।

प्रसन्नमध्यालंकारस्तथा संचारिवर्णवान् ॥५३९॥

काकलीस्वरसंयुक्तः संग्रामे विनियुज्यते ।

वीरारण्यमहाचारीमण्डले रसयोरसौ ॥

शृङ्गारहास्ययोग्यो नर्तरागो मनीषिभिः ॥५४०॥

दुर्गशक्तिरिमं प्राह धस्य त्रिश्रुतितावशात् ।

षड्जग्रामेण संबन्धं (संबद्धं) धैवतीजातिहेतुतः ॥५४१॥

^१ S. R. पम मप ।

^२ A. B. and S. R. धस ।

^३ S. R. पध ।

^४ A. B. नी पा मा धस S. R. मा मा पा धस ।

^५ B. भुवः ।

प पा सा मं गा मा प प स नि ध पा पा नि नि स सा
स गा सा नी धा नी नि नि नि नि नि गा सा स स स सा ।
नि नी नी नी नी धं ध प प ध म मा गा ग स स मा
ग सा गा नी नी नी ध ध प प ध मं पं ध स स मम् ॥५४२॥

॥ इत्यालापः ॥

प पा स गा पा प स सं ग गं नि, नि धा प पं नि नि स नि नि धं सं ।
नि धा प मा पा प म गा नि नी प, ध नि ग मं गा म म मा म मा मं ॥५४३॥

॥ इति करणम् ॥

द्विः पा मा गा तथा द्विः पा गासेति प्रथमा, ततः ।
सापञ्चकं च मा गा सा द्वितीया,—ऽथ तृतीयिका ॥५४४॥

गमपा गुरवो मा गा (मा)द्वयं पेति, तत्परा ।
द्विर्मा पा मा तथा पानां चतुष्केणाय, पञ्चमी ॥५४५॥

नीसाद्वन्द्वं साचतुष्कं, षष्ठी सा गा च नी च धा ।
पाचतुष्कं, सप्तमी तु नीसाद्वन्द्वं च मा च धा ॥५४६॥

पाद्वयेना,—ष्टमी पा मा गा (मा) मानां^१ चतुष्टयम् ।
इत्युक्ताऽऽक्षिप्तिका राज्ञा कालसेनेन रागजा ॥५४७॥

१. पा पा मा गा पा पा गा सा
२अ न व र त ग लि त
२. ३सा सा सां सां सा मा गा सा
म द ज ल दु ० दि न
३. गा मा पा मा गा मा मा ४पा
धा ० रौ ० ध सि ० क्त
४. ५सा मा पा मा पा पा पा पा
भु व न त ल ० ० ०

^१ A. B. add च ।

^२ The verbal structure is as follows :—

अनवरतगलितमदजलदुर्द्दिनधारौघसिक्तभुवनतल !

मधुकरकुलान्धकारितदिनदिङ्मुखगजमुख ! नमस्ते ॥

^३ A. B. सां सां सां सां सां etc.

^४ S. R. मा ।

^५ S. R. मा गा मा पा मा पा पा पा ।

५. ^१नी सा नी सा सा सा सा
म धु क र कु ला ० न्ध
६. सा गा नी धा पा पा पा पा
का ० रि त दि न दि ०
७. ^२नी सा नी सा मा धा पा पा
झु मु ख ग ज मु ख ० ०
८. ^३पा सा गा मा मा मा मा
न म ० स्ते ० ० ० ०

॥ अथ गान्धारपञ्चमः ॥५॥ (२८)

गान्धारो रक्तगान्धार्योर्जात्योः संग्राप्तसंभवः ।

गान्धारांशग्रहण्यासः क्वचिद्वांशग्रहान्तभाक् ॥५४८॥

हारिणाश्वासमुल्लासिमूर्च्छनः काकलीयुतः ।

प्रसन्नमध्यालंकारः पूर्णः संचारिवर्णवान् ॥५४९॥

नियोज्यः करुणे हास्ये विस्मये वाद्भुते तथा ।

राहुप्रियो मध्यमाख्ये ग्रामे गान्धारपञ्चमः ॥५५०॥

अस्यापि धैवतीजाति^४-जन्यत्वं षड्जसंश्रयम् ।

पस्य त्रिश्रुतितायोगाद् दुर्गंशक्तिरभाषत ॥५५१॥

भरतादिकसम्मत्या ब्रह्मशैलाधिपः पुनः ।

मध्यमग्रामसंबन्धमाचष्टे शास्त्रनोदनात् ॥५५२॥

ग ग रि रि स प नी सा गं ग पा सा ग गा मं

म प ध नि ध नि पं मं नी ध नी सं स नी धं ।

नि नि ध प प म गं गा गा स सा सं म मा मं

ग ग ग रि स नि पा नी सं ग पं गं स मं गं ॥५५३॥

॥ इत्यालापः ॥

द्विरिह ग रि स नी सा गा द्विशो मं ग गं मं

म म नि ध ध नि गा धं गं म पं पं धनी धं ।

प प रि स म स सा नी धं स मा मं म पा मं

प प म ग प म सं सं सं स सं गं गं गं ॥५५४॥

॥ इति करणम् ॥

१ २ A. B. and S. R. नी सा नी सा etc.

३ S. R. मा पा गा गा etc.

४ A. B. add विसर्ग ।

गा नी सागाद्वयं द्विर्गा प्रथमा, -स्य द्वितीयिका ।

मा पा गा पा तथा गानां चतुष्कं च, तृतीयिका ॥५५५॥

गा पा सा गाचतुष्कं च गनी, -स्य चतुर्थिका ।

नी पा मा च पमौ गानां चतुष्कमथ, पञ्चमी ॥५५६॥

गा गा गनीद्वयं नीनां त्रयेण च निसौ तथा ।

षष्ठी च नी पा मा पमौ च गाचतुष्कं, च सप्तमी ॥५५७॥

पा मा सा गाचतुष्केण सनी चैव, तथाष्टमी ।

चतुर्थीबदिह प्रोक्ताऽऽक्षिप्तिकात्र पुरातनैः ॥५५८॥

१. ^१गा नी सा गा सा गा गा गा

^२पि ० ग ल ज टा ० क

२. मा पा ^३गा पा गा गा गा गा

ला ० पे ० नि प तं ०

३. गा पा सा गा गा गा गा गनि

ती ० ज य ति जा ० ह्र०

४. नी पा मा पम गा गा गा गा

वी ० स तं तं ० ० ०

५. गा गा ^४गनि गनि नी नी नी ^५निस

पू ० र्णां ०० हु ति रि व०

६. नी पा मा पम गा गा गा गा

हु त भु जि० सु स मि ढ

^१ S. R. सा ।

^२ The verbal structure is as follows :—

पिङ्गलजटाकलापे निपतन्ती जयति जाह्नवी सततम् ।

पूर्णाहुतिरिव हुतभुजि *सुसमिद्धे पयसः कपर्दिनोऽपमुदे । ॥

* S. R. सुसमिधि ।

† A. B. कपर्दिनो धनुदे । S. R. कपर्दिमोऽपनुदे ।

^३ S. R. मा ।

^४ S. R. गा ।

^५ A. B. and S. R. निस ।

७. ^१पा मा सा गा गा गा गा ^२सनि
प य सः ० क प ० द्वि०

८. नी पा मा पम गा गा गा गा
नो ० ऽप मु० दे ० ० ०

॥ अथ षड्जकैशिकः ॥६॥ (२९)

मध्ममग्रामसंभूतकैशिकीजातिसंभवः ।

षड्जर्षभग्रहांशश्च गनिस्वरविरामवान् ॥५५९॥

अत्यल्पर्षभनिस्वानो मन्द्रगान्धारषड्जभाक् ।

आरोहि(ह)शालिगान्धारनिषादस्वरमञ्जुलः ॥५६०॥

प्रसन्नाद्यन्तभूषाद्यो गेयो वर्णेश्वरोहिणि ।

गिरीशप्रीतिजननो रागोऽयं षड्जकैशिकः ॥

नियोज्यस्तद्विवां वृन्दैर्वीरे रौद्रेऽद्भुते रसे ॥५६१॥

स सा नि री सा म प मा प पा मा

म मा म नी नी ध ध मा म धा धा ।

म मा ध सा सा म म धा म सा सा

ध धा म मा धा नि ध नी ध नी नी ॥५६२॥

॥ इत्यालापः ॥

स सा नि री सा नि स सा म पा नी,

पा नी ध पा पा परि धा रिरि पं ।

मा मा रि री पं रि ग सं रि सा री,

स नी ध पा नी स नि सा नि नी (च) ॥५६३॥

॥ इति करणम् ॥

सायौर्द्वन्द्वं साचतुष्कं प्रथमा, -ऽप्य द्वितीयिका ।

सा तु नीनां चतुष्कं सा नी री, -त्यथ तृतीयिका ॥५६४॥

रीपञ्चकं च गा द्विः सा, नी सा नी पञ्चरिस्वरैः ।

चतुर्थी, पञ्चमी मा मा पा पा मा मा सगौ च री ॥५६५॥

^१ S. R. मा पा सा गा गा गा मा गनि ।

^२ A. B. सनि ।

रिसौ सा नीद्वयं द्विः पा द्विर्नो षष्ठी, च सप्तमी ।

सापञ्चभिर्नोत्रयेणा, ष्टमी री री तथा रिसौ ॥

नीपञ्चकेण विज्ञेयाऽऽक्षिप्तिका षड्जकेशिके ॥५६६॥

१. सा री सा री सा सा सा सा
१दी ० ह र फ णि ० द
२. सा नी नी नी नी सा नी^२ री
ना ० ले ० म हि ह र
३. री री री री री गा सा सा
के ० स र दि सा ० ०
४. ^३नीं सा नीं री री री री री
मु ह द लि ले ० ० ०
५. मा मा पा पा मा मा सग री
पि अ इ का ० ल भ ० म
६. रिस सा नी नी पा पा नी नी
रो ० ० ० ० ० ० ० ०
७. सा सा सा सा सा नी नी नी
ज ण म अ रं ० दं ०
८. री री रिस नी नी नी नी नी
पु ह र ० प उ मे ० ०

॥ अथ ककुभः ॥७॥ (३०)

धैवतीमध्यमोपेतपञ्चमीजातिसंभवः ।

द्वैग्रामिको धैवतांशग्रहः पञ्चमविभ्रमः ॥५६७॥

प्रसन्नमध्यालंकार उत्तरायतमूर्च्छनः ।

आरोहिवर्णरुचिरो मृतदैवतदैवतः ॥५६८॥

^१ The verbal structure is as follows :—

दीहरफणिन्दनाले महिहरकेसरदिसामुहदलिले ।

पिअइ कालभमरो जणमअरन्दं पुहरपउमे ॥

(दीर्घफणीन्द्रनाले महिघरकेशरदिशामुखदलिते ।

पिबति कालभमरो जनमकरन्दं प्रहरपउमे ॥)

^२ A. B. and S. R. नी ।

^३ A. B. and S. R. नी सा नी etc.

मध्यमप्रकृतौ योज्यः करुणे शरदागमे ।

संपूर्णो वासरे गेयः ककुभो मध्ययामयोः ॥५६९॥

उभयग्रामजातिभ्यो जाति(त)त्वे सति यद्यपि ।

द्वैग्रामिकत्वमेतस्य कथ्यते मुनिपुङ्गवैः ॥५७०॥

तथापि पद्योस्तावच्चतुःस्त्रिःश्रुतिकत्वतः ।

प्राह रागविवेकज्ञः कृष्णः (:) षड्जानुगामिताम् ॥५७१॥

ध म म ग रि री सा सं नि नी धा ग मा पं

प ग म ध ध म मा नी सं नि सं नि नि धा नी^१ ।

ध नि नि ग ग ध गा री सा स नी मं ग गा री

रि रि स स नि नि धा धं धं ध पा पा ध पा पा ॥५७२॥

॥ इत्यालापः ॥

^२ध सा सा ध धा सा स री गा स धा पा

ध धा पा म गा री म मा मा ध पा धा^३ ।

^४ध पा धा प पा मा म पा धा स री (गा)

^५मा रि गा सा ध मा पा रि मा पा प पा ॥५७३॥

धाद्वन्द्वमध्यगं द्विः सा रीद्वयान्ता च पूर्विका ।

त्रिर्धा पाधाद्वयं पा मा (पा च) द्वितीयाऽथ, तृतीयिका ॥५७४॥

द्वी री द्विर्मा तथा पा धा पा मा, -ऽथ स्याच्चतुर्थिका ।

पा धा पा पञ्चकं मानां, पञ्चम्यां रीद्वयं तथा ॥५७५॥

माद्वयं धाद्वयं पा मा, षष्ठ्यां पा मा च पाद्वयम् ।

धाद्वयं च तथा पा मा, पा धा पा मा च सा त्वथ ॥

री सा री सप्तमी प्रोक्ता, गा सा पाषट्कतः परा ॥५७६॥

१. धा धा सा सा धा धा री री

^६यो ० ना ० म य ० त्र

^१ B. नीं ।

^२ A. B. add धा, but that is redundant in the metre.

^३ A. omits धा ।

^४ A. B. add धा which does not fit in the metre.

^५ The metre is changed in the fourth foot.

^६ The verbal structure is as follows :—

यो नाम यत्र निवसति करोति परिरक्षणं स खलु तस्य ।

मुग्धे ! वससि च हृदये दहसि च सततं नृशंसाऽसि ॥

२. धा धा धा ^१पा धा पा धा मा
नि व स ति क रो ० ति
३. री री मा मा पा धा पा मा
प रि र ० क्ष णं ० स
४. पा धा पा मा मा मा मा मा
ख लु त ० स्य ० ० ०
५. री री मा मा धा धा पा मा
मु ० ग्धे ० व स सि च
६. पा मा पा पा धा धा पा मा
हृ द ये ० द ह सि च
७. पा धा पा मा सा री सा री
स त तं ० नृ शं ० ०
८. गा सा पा पा पा पा पा पा
सा ० ० ० सि ० ० ०

इति त्रिंशदिमे प्रोक्ता ग्रामरागा महीभुजा ।

अथोपरागा वर्ण्यन्ते वसुसंख्याः समासतः ॥५७७॥

रेवगुप्तं तथा टक्कसैन्धवं केचनापरे ।

साधारणेषु निक्षिप्य नव तानब्रुवन् ततः ॥५७८॥

ग्रामरागा मते तेषां द्वात्रिंशदिति सम्मताः ।

पञ्चैव चोपरागाः ^२स्तुहिंत्वा पञ्चमषाडवम् ॥५७९॥

॥ अथोपरागाः ॥

॥ अथ शकतिलकः ॥१॥

धैवतीपञ्चमीयुक्तनैषादीजातिसंभवः ।

निषादांशग्रहः पूर्णः पञ्चमस्वरविश्रमः ॥५७०॥

काकलीस्वरसंयुक्तो निषादादिकमूर्च्छनः ।

संचारिवर्णरुचिरः प्रसन्नान्तविभूषणः ॥५८१॥

शकादितिलकाख्योऽयमुपरागोऽयं ^३प्रकीर्तितः ।

धैवतीकरणत्वेन षड्जग्रामनिबन्धनः ॥५८२॥

^१ S. R. धा पा धा पा मा ।

^२ B. स्तु ।

^३ A. रागः ।

ज्ञात्वा जात्यंशबाहुल्यं सर्वरागेषु कोविदैः ।

निर्देश्या मूर्च्छनेत्याह कालसेनो नराधिपः ॥५८३॥

नी नी री नि स नी ग गा स स ध धा मा मा म नी धा नि पा

धम्मा (धं मा) धम्म (धं म) नि धा स नी ग म प नी नी नी नि सा री ग मा ।

मा पा पं म प धा नि नी नि ग प धा मा पा ध मं पा नि नी

री गा री ग प नी स री ग म प धा री री ग मा मा प पा ॥५८४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ टक्कसैन्धवः ॥२॥

षड्जग्रामसमुद्भूतः षाड्जीधैवतिकोद्भूतः ।

ग्रहांशन्यासषड्जश्च काकलीकलनिस्वनः ॥५८५॥

षड्जादिमूर्च्छनः पूर्णस्तथान्तरविराजितः ।

आरोहिवर्णरुचिरो मन्द्राद्यन्तविभूषितः ॥५८६॥

स्वल्पपञ्चमनिस्वानो रसे वीरे नियुज्यते ।

टक्कसैन्धवरागोऽयं देवराजप्रियंकरः ॥५८७॥

सा सा नी धा नि नी गा म ध प म म ग मा नी नि सा धा ग मा गा

मा धा नी सा स नी सा नि स ध ग म म गा गं स सं सं म मं सं ।

गं गा धा धं ध नी धा ध स नि ध ध म गा गा ध गा री रि री धा

मा री गा री नि धा धा ग म ध नि स म धा धा म नी सा स सा सां ॥५८८॥

सं सं धं पं स नी नि स म नि नि ग ग गा मा प धा पं प गं गं

सा धं धं सं स नी नी ध ध स नि स स सा सं स गं मं प धा रि ।

सं सं सा सं स गं गं ध ध प ध ध प नी नी ध धा गा रि री सा

सानि नी धं ध मा मं ध ध नि नि ध ध मा धा नि मा सा नि सा सम् (सं) ॥५८९॥

॥ इति करणम् ॥

॥ स पुनः पुनरनुक्रमः ॥

द्विः सा धा सा तथा सानां चतुष्कं प्रथमा कला ।

द्विर्मा द्विः सां तथा धा सा रीमेति स्याद्विद्वितीयिका ॥५९०॥

मसौ री सा सा गरी च समौ रीति तृतीयिका ।

साचतुष्कं गरी मा सा धेति तुर्या, -ऽथ पञ्चमी ॥५९१॥

मागामाषाद्वयं द्विद्विः (:), षष्ठी साद्वितयं च नी ।

धा सात्रयं समौ चेति, री गा सा च धनी च धा ॥

सा पा धेति परा, द्विर्गा मागासेति द्विशोऽष्टमी ॥५९२॥

॥ इति प्रथमाक्षितिका ॥

१. सा सां ^१धां सा सां सां सां
*त रु ण र वि स दृ श
२. मां मां सां सां ^२धां सा री मा
भा ० सु र वि क ट ज
३. मस री सा सा गरि सम री रिम
टा० ० जू ० ट० शि० ख र०
४. सा सा सा सा गरि मा सा धा
प रि ग लि त० ० ० ०
५. मा गा मा धा मा गा मा धा
हि म शि ख रि शि ख र
६. सा सा नी धा सा सा सा सम
मा ० ला ० प्र स ० न्न०
७. री गा सा धनि धा ^३सां पा धा
स लि ला ०० ० पा ० तु
८. गा गा मा गा सा मा गा सा^४
गं ० ० गा ० ० ० ०

स नि ध स नि नि गं गा मा ध मा मा ग मा मा
ग म म नि ध म मं मां गा स नी सा स गा सा ।
नि स स स ग स सा सं मा स सा गा म मा गा
ग स स ग स ध नी सा सं नि नी धा ध गं गं ॥५९३॥

ध म म रि रि म री री मं स सा नी नि धा धा
ग म ध म म रि री मा री रि सा सा स नी नी ।
ध ध ग म ध ग मं धा गा म नी नो ध नी नी
ध नि नि ग ध नि सा सा मा ग नी धा स सा सं ॥५९४॥

॥ इति वा आलापः ॥

^{१ २} A. B. धा ।

* The verbal structure is as follows :—
तरुणरविसदशभासुरविकटजटाजूटशिखरपरिगलित-
हिमशिखरिशिखरमाला प्रसन्नसलिला पातु गङ्गा ॥

^३ A. B. सा ।

^४ This Ākṣiptikā as well as the next are not found in S. R.

सं सं सं सं स नी सं नि म ध म म ग मा मा ध मां गं स सा गं
 मं मं मं नी ध नी नी स स स म नि धा धा स सा नी ग सा सा ।
 नी धा मा धा म मं गं ध ध ध ग ध रि री मं ध पा पा प ^१मा नी
 नी सा धा धा ध पा पं म ग ग म स ध नी सं स धा नी ध सा सं ॥५९५॥

॥ इति वा आलापः ॥

सा नी धा च सनी चैव निगौ मा धा च साऽऽदिमा ।

मा गा मा पा च नी धा मा गमौ द्वितीयिका, परा ॥५९६॥

^२धा नी सा च सनी चैव ससौ नी साद्वयं तथा ।

सा गा पा च समौ मानां चतुष्केण चतुर्थिका ॥५९७॥

द्विर्गा गधौ निसौ चैव सनी निधौ च धा च गा ।

पञ्चमी, च तथा षष्ठी रिगौ रिसौ सनी निधौ ॥५९८॥

धा गा मा धेति, सप्तम्यां गा मा धा च गमौ निनी ।

धनी निगौ तु सान्या तु, द्विर्मा धा नी चतुष्टयम् ॥

सानामित्यष्टमी प्रोक्ताऽऽक्षिप्तिकायां स्वरावलिः ॥५९९॥

१. ^३सा नीं धां सनि निग मा धा सा

^४श शि ति ल० क० ज टा ०

२. मा गा मा पा नी धा मा गम

जू ० टं ० क ट को ००

३. धा नी ^५सा सनि सस नी सा सा

र ग भू ०० ष० णं ० सु

४. सा गा पा सम मा मा मा मा

नी ० ल ग० लं ० ० ०

^१ B. गा ।

^२ A. B. मा ।

^३ A. B. सा नी धा सनि निग etc.

^४ The verbal structure is as follows :

शशितिलकजटाजूटं कटकोरगभूषणं सुनीलगलम् ।

गिरितनयाद्दंशरीरं तं नमत हरं शिवासहितम् ॥

^५ A. B. सा सनि सस नी सा सा ।

५. गा गा गघ ^१निस ^१सनि निध गा गा
गि रि त० न० या० ०० ङं श

६. रिग रिस् ^२सनि निध धा गा मा धा
री० ०० रं० ०० तं ० न म

७. ^३गा मा धा गम निनि धनि निग सा
त ह रं ०० शि० वा० ०० ०

८. मा मा धा नी सा सा सा सा
स ० हि ० ० तं ० ०

॥ इति द्वितीयाक्षिप्तिका ॥

॥ अथ ^४राजपञ्चमः ॥३॥

मध्यमग्रामसंभूतमध्यमापञ्चमीभवः ।

मध्यमांशग्रहः षड्जविश्रान्तिस्थानपेशलः ॥६००॥

स्वल्पधैवतनिस्वानो मध्यमादिकमूर्च्छनः ।

मन्द्रान्तालंक्रियोपेतोऽवरोहिकमचारवान् ॥

राजपञ्चमनामायं ^५सप्तस्वरसमस्वरः ॥६०१॥

म म प म प पा मा पा ध पा मा प पा मा

प ध नि स नि प मं मं धं प धा नी स नी सं ।

नि नि स स स नि री गा री ध नी सं नि सा सं

स नि स रि रि ग मा पं मं ग री सं नि सा सा ॥६०२॥

सा सां नी रि ग री स नी ध नि ध पा पा पा रि मा पा रि मा

पा पा पा म नि धा नि धा ^६ध प प मा धा धा नि सा री ग सा ।

गा पा पं म प धा म धा प म ध पा मा मा ध मा सा रि गा

गा री री स नि नी ध मा प प पाऽऽलापोऽयमित्थं कृतः ॥६०३॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ A. B. निस सनि ।

^२ A. B. सनि ।

^३ A. B. सा गा धा मग etc.

^४ This name is read as नागपञ्चम in S. R. 2. 1. 16.

^५ A. B. सप्तमस्वर etc.

^६ A. B. add निधा once more.

॥ अथ भावनापञ्चमः ॥४॥

पञ्चमी कैशिकी चैव नन्दयन्ती समेत्य यम् ।

मध्यमग्रामसंबन्धं भावनापञ्चमाह्वयम् ॥६०४॥

पञ्चमांशग्रह्यासस्वल्पर्षभविराजितम् ।

सावरोहिप्रसन्नान्तालंक्रियासमलंकृतम् ॥६०५॥

हृष्यकामूर्च्छनोपेतं सप्तस्वरसमन्वितम् ।

प्राकृतै रसकालाद्यैरुपेतं जनयन्ति हि ॥

तस्यालापो यथान्यासं दश्यंतेऽत्र समासतः ॥६०६॥

प म ग रि स नि धं नि सा रि गा मं प धा धं

प प म ग रि स नी धं सं नि धं पं प मं गं ।

प प म म प म गं गं रि स गं मं म पं धं

ध प म प प म गं गं सं नि धं धं प पा पं ॥६०७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ नागगान्धारः ॥५॥

यं समेते जनयतो(तः) कैशिकीनन्दयन्तिके ।

मध्यमग्रामसंबन्धे नागगान्धारसंज्ञकम् ॥६०८॥

सगान्धारस्वरन्यासो गान्धारांशग्रहस्तथा ।

अल्पषड्जस्वरः सावरोही काकलिना युतः ॥६०९॥

मन्द्रान्तालंक्रियायुक्तो गान्धारादिकमूर्च्छनः ।

संपूर्णश्च प्रकृतिर्जैविनियोगाविभिर्युतः ॥६१०॥

अस्यालापो ग गं गं म म प ध म म पा धा नि सं धा रि री सं

गा मा पं धा नि धा नि ध प प स नि रि नी री ग मा गा रि गं गं ।

री गा पा मा ग गं गं म प ध नि रि स री नी स नी नी स नि धा

धा पा पा मा म गा गं प प ध नि स रि गा गा प मा धा प पं पं ॥६११॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रेवगुप्तः ॥६॥

षड्जग्रामसमुद्भूतमध्यमार्षभिकोद्भवः ।

सकाकलीमध्यमान्तो ऋषभांशग्रहस्तथा ॥६१२॥

प्रसन्नाद्यन्तभूवादयः(ः)पूर्णश्चारोहिवर्णवान् ।

षड्जाविमूर्च्छनो योज्यो वीर(रे) रौद्रेऽद्भुते रसे ॥६१३॥

^१ तथात्युद्धृत्तचारीकमण्डले वीरसंगरे ।

चन्द्रशेखरतुष्ट्यर्थं रेवगुप्तः सदा ब्रुधैः ॥६१४॥

री सं नी री म गा मा म पा मा मा गा समौ गमौ ।

मगौ पपौ गमौ मा ग ग री री नि नि धा ध पां ॥६१५॥

प प नी प नि मं मा म नि प सं नी नि नी रि री ।

री रि सं नि नी नी मा ग धा रि री नि नि नी रि नी ॥६१६॥

रि री म गा म गा मा मा म म गा ग म धा म धा ।

म ध मा म ग गा गा री रि गा म मा ग री रि री ॥

नि नि धं नी स री मा म ग रि नी नि ध नी म मा ॥६१७॥

॥ इत्यालापः ॥

रि री रि नि ध पा धा नी ध म मा प रि री रि धा ।

पा प नी नी म नी री सा नि री सा नि रि सा नि री ॥६१८॥

सा स नी री रि री गा स नि ध नी ध प नी म म ।

सा म मा प प पा पा सा नी नि गा रि रि गा स री ॥६१९॥

रि सा नी नी ग धा री री गा गा री सा नि नी रि पा ।

ग मा गा री रि मा गा री स मा गा री स नी रि री ॥६२०॥

रि री म म ग पा नी प प नी नी री रि गा म सा ।

म म धा म म गा मा ध री री नी नी ग सा ग सा ॥६२१॥

नी पा पं रि रि सं पा म प म धं ध स मं म मं ।

रि पा पं म नि गा री रि म सा नी नि नि गा रि री ॥६२२॥

स स नी नि म पं मं ^२सं स प मं ग म गा म रि ।

री री रि रि नि गं मं म रि स गा ग रि री म मा ॥६२३॥

ध नि धा ध म धा नी पा पा मा म प स मं नि नी ।

नि स नी नि ग री री ग नि नी री रि स नी नि री ॥६२४॥

ग रि सा नी रि री गा रि स नी नि रि म री स नी ।

नि रि नी नि ध पा पा प प म गा रि म मा ग मा ॥

नि रि गा म ग री मा नी नि म गा मा म मा स च ॥६२५॥

॥ इति करणम् ॥

रि री गा म म मा मा गा री नी पा प म पा प गा ।
स नि पेलि द्विषः सा नी रि री गा प प नी प पाः ॥६२६॥

नी नि सा रि ग नी नी री री नि म मा म ग री रि मा ।
ध प मा ग रि री गा म रि ग नी स ध नी प पा ॥६२७॥

नि गा रि ध नि धा धं ध ग गा रि रि ग मा प नी ।
प स धा नि रि गा धा म पा पा री ग म मा ग गा ॥६२८॥

प मा म म ध पा पा प रि नि नी गा म री ग म ।
रि ग सा स म मा गा री री सा स रि नि मा नि नि ॥६२९॥

स स री रि नि सा नी स स ग गा नि नि गा स मा ।
म नि नी ग म सा री ग प प मा म रि गा स री ॥६३०॥

रि रि सा ध ध नी नी ग गं गा रि ग म री ग मा ।
रि म धा म म मा चेति द्वितीयं करणं स्मृतम् ॥६३१॥
॥ इति द्वितीयं करणम् ॥

रि री स स रि री मा म ग मा म ग म गा म रि ।
ग म पा प म गा री ग रि रि गा म म गा ध रि ॥६३२॥

ग रि नी ध नि पं पा म म ध नी म म मा नि धा ।
नि म नी पा प नि नि पा नि प री स नी नि रि . (?) ॥६३३॥

रि सा स नि नि री री म ग मा धा ग मा ग गा ।
म ध धा म ग मा मा ध रि ध मा ध म मा ग री ॥६३४॥

रि रि गा ग म मा मा ग रि री नि नी ध नी ध नी ।
नि स सा री रि ग ग गा स ग गा म मा . . . (?) ॥
मामेति करणं प्रोक्तं तृतीयं पृथिवीभुजा ॥६३५॥
॥ इति तृतीयं करणम् ॥

नी सा द्विः पा नीचतुष्कं प्रथमा, - ५५ द्वितीयिका ।
सा नी सा पञ्चकं रीणां, सा गा री री च मा च गा ॥६३६॥

रीद्वयं च तृतीया स्यात्, सा(गा) री सा सा च नी च सा ।
नीद्वयं तु चतुर्थी स्याद् द्विर्मा ग मां च पाद्वयम् ॥६३७॥

नीचेति पञ्चमी, षष्ठी पा मा गा री च गा च री ।
सा नी च, सप्तमी द्विः सा नी री सा नी च सा च री ॥
गा री गा च मगौ(गमौ) मानां चतुष्कमष्टमी कला ॥६३८॥

१. नी सा पा पा नी नी नी नी
ग ह अ णि अं ० व म
२. सा नी सा री री री री री
णो ० ह रि आ ० त णु
३. सा गा री री मा गा री री
अं ० गी ० पी ० ण ०
४. गा री सा सा नी सा नी नी
प उ ह रि या ० ० ०
५. मा मा गा मां पा पा नी धा
म य ण वि ला ० स णि
६. पा मा गा री गा री सा नी
र ० क्ख उ अ म्ह उ ०
७. सा सा नी री सा नी सा री
गौ ० रि ० म हि स वि
८. गा री गा गम मां मां मां मां
आ ० र णि आ ० ० ०

॥ इत्याक्षिप्तिका ॥

॥ अथ पञ्चमषाडवः ॥७॥

षड्जग्रामेण संबद्धो धैवत्यार्धभिकोद्भवः ।

ऋषभांशग्रहन्त्यासो मध्यमान्तेति कस्यचित् ॥६३९॥

संपूर्णः काकलीयुक्तः कलोपनतया युतः ।

आरोहिवर्णभूयिष्ठः प्रसन्नाद्यन्तभूषणः ॥६४०॥

वीर(रे) रौद्रेऽद्भुतरसे हास्येऽपि विनियुज्यते ।

प्रयुक्तः पार्वतीकान्तप्रीतयेऽभीष्टमीप्सुभिः ॥६४१॥

1 The verbal structure is as follows :—

गरुअणिअंबमणोहरिआ ! तणुअंगी*पीण(प)उहरिया ।

मयणविलासणि ! †रक्खउ अम्हउ गौरि! महिसविआरणिआ ॥

* A. B. पीण । † A. B. ररखउ ।

(गुरुनितम्बमनोहरे ! तन्वङ्गि ! पीनपयोधरे ! मदनविलासिनि !

रक्ष अस्मान् गौरि ! महिषविदारिणि ।)

This Ākṣiptikā is not found in S. R.

ब्रुवते मध्यमग्रामसंबन्धं ^१केचनास्य तु ।

न तत्र युक्तिलेशोऽस्ति विद्वत्संतोषणक्षमः ॥६४२॥

यतः सर्वेषु रागेषु ग्रामसंबन्ध ईरितः ।

स्वहेतुजातिजन्यत्वाद् भरतादिमुनीश्वरैः ॥६४३॥

धैवत्यार्षभिके चास्य निदानं जगदुर्विदः ।

अतः संगीतमीमांसापारदृष्टिर्नरेश्वरः ॥

षड्जग्रामेण संबद्धमाह पञ्चमषाडवम् ॥६४४॥

री री री ग रि सा रि री नि रि रि री री री म गा मा म गा

मा मा मा म म गा म पा प ग म मा गा गा रि री री ग री ।

गा मा पा स ध नी ध सं नि ध नि धं धं पं नि मं पं नि मं

नी री री रि ग री म गा म म म मा मा गा ग मं गा म गं ॥६४५॥

पा पं गं ग म नी नि धा ध प प मा मा (मा) ग री री रि गा

सा री गा स ग सं ध नी नि ध स नी धा नी धं (ध) धं पं नि मं ।

पा री री रि ग मं प धं नि रि रि नी री री नी ग मं मा म पं^२

री सा मा म म री रि मा ग म(म) मेत्यालापसंलापनम् ॥६४६॥

॥ इत्यालापः ॥

रि गा मं मा मा गा रि रि म प नि पा सा नि नि नि नी

म मा पा पा मा मा स रि रि ग रि मा मा ग रि रि मा ।

प नी पा सा पा नी नि नि म म प गा मा ग म रि री

ग री मा मा री गा स स ग म सं सा नी ध प प नी ॥६४७॥

मा मं मा रि रि मा पा नी पा सा नी प स नी म री ।

री सा नी स स नी री गा म षड्ज म ग गा रि री ॥६४८॥

॥ इति करणम् ॥

री मा द्विर्मा तथा गा रीत्रयमाद्या, द्वितीयिका ।

द्विर्मा री मा तथा रीणां चतुष्कं च, तृतीयिका ॥६४९॥

री गा री धा तथा नी मा द्विर्नो, स्थय चतुर्थिका ।

धा मा धा नी च गा रीणां त्रयेण च, ततः परा ॥६५०॥

रीत्रयं गा तथा रीणां चतुष्कं, च ततः परा ।

रीत्रयं गा च नीत्येतच्चतुष्केणाथ सप्तमी ॥६५१॥

^१ A. केचिदस्य ।

^२ The metre is broken in this foot.

मा नी द्विर्मा तथा नी मा सा री, त्र्यष्टमिका त्वथ ।

मा गा मा गा तथा रीणां चतुष्केण विनिर्मिता ॥६५२॥

१. री मा मा मा गा री री री
स क ल सु र न मि त
२. मा मा री मा री री री री
वि म ल मृ दु च र ण
३. री गा री धा नी मा नी नी
द्व य स रो ० ज ० यु
४. धा मा धा नी गा री री री
ग ल म म र गु र श
५. री री री गा री री री री
र ण म म ल मु प ०
६. री री री गा नी नी नी नी
या ० मि द या ० लु ०
७. मा नी मा मा नी मा सा री
म सु र सु र ज यि न
८. मा गा मा गा री री री री
म जे ० ० यं ० ० ०

॥ इत्याक्षिप्तिका ॥

॥ अथ कोकिलापञ्चमः ॥८॥

मध्यमग्रामसंबन्धकैशिकीपञ्चमीभवः ।

मध्यमांशग्रहस्तद्वत् पञ्चमस्वरविभ्रमः ॥६५३॥

सौवीरीमूर्च्छनायुक्तः स्वल्पर्षभनिषादवान् ।

कोकिलापञ्चमो नाम संपूर्णः कामदैवतः ॥६५४॥

म मा पा सा पा धा नि स ग म प धा मा ग रि स सा
स सा नी नी नी धा स म म प ध नी पा ध नी ध नी ।
प धा नी धा नी सा रि स ध म म पा धा नि स रि गा
म गा री सा सा नी ध प ध प ध पा नी ध प प पा ॥६५५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ इति उपरागाः ॥

१ The verbal structure is as follows :—

सकलसुरनमितविमलमृदुचरणद्वयसरोजयुगलममरगुरु-
शरणममलमुपयामि दयालुमसुरसुरजयिनमजेयम् ॥

॥ अथ भाषा विभाषाद्वच ॥

जनकानुक्रमाद् भाषाः सद्भाषैकसमाश्रयः ।

लक्षयत्याद्यगीतज्ञमतङ्गादिमतादथ ॥६५६॥

॥ अथ सौवीरकजनिता भाषाः ॥१॥

॥ अथ साधारिता भाषा ॥१॥

सौवीरकसमुत्पन्ना भाषा साधारिताह्वया ।

षड्जग्रहांशा संपूर्णा मध्यमस्वरविश्रमा ॥

षड्जधैवतसंवादा गान्धारर्षभसंगता ॥६५७॥

स सा स धा नी.....(?) ।

स ग सा स सगारीसा धनी पम रि गा म म ॥६५८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥२॥

निषादांशग्रहा षड्जन्यासाल्पर्वभनिस्वना ।

बहुमध्यमगान्धारा सौवीरकसमुद्भवा ॥

भाषा गान्धारिका नाम पूर्णा स्यात् कण्ठे रसे ॥६५९॥

नी नी माम गमारीसा गमपा धपमा मगा ।

गं गा मध्यम गा री सा पमगा गमगा ससा ॥६६०॥

॥ अथ वेगमध्यमा भाषा ॥३॥

षड्जग्रामे वेगमध्या सौवीरकसमुद्भवा ।

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा बहुलमध्यमा ॥

संगत्या मपयोर्युक्ता सप्तस्वरविराजिता ॥६६१॥

म म सा रि ग सा मा पा प म गा प ध मा नि धा ।

ध नि पा स ध नी पा मा म ग री ग रि सा स सा ॥६६२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सौवीरी भाषा ॥४॥

सौवीरके मूलभाषा षड्जांशग्रहविश्रमा ।

धैवतर्षभसंवादा षड्जधैवतसंगता ॥

सौवीरिको(का) रसे वीरे षड्जपञ्चमभूयसी ॥६६३॥

सा सा सा नी ध सा मा धा नी धा प प ध पा ध सा ।

स धा नि धा नि गा री मा स री सा म ध नी ध मा ॥६६४॥

॥ इत्यालापः ॥

इति सौवीरके भाषाश्चतस्रः परीकीर्त्तिता (ः) ॥६६५॥

॥ अथ ककुभजनिता भाषाः ॥२॥

॥ अथ रगन्ती भाषा ॥१॥ (५)

षड्जग्रामसमुद्भूता रगन्ती ककुभोद्भवा ।

धैवतांशग्रहण्यासा बहुस्फुरितधैवता ॥६६६॥

गान्धारर्षभभूयिष्ठा मन्द्रमध्यममण्डिता ।

धैवतस्वरभूयिष्ठैर्गमकैस्तारगोचरैः ॥६६७॥

लक्षिता पञ्चमेनापन्यासा मङ्गलकर्मणि ।

गीयते गीततत्त्वज्ञैरुक्तिः श्रीकृष्णभूपतेः ॥६६८॥

धाधा सन्नी (सं नी) स नी धा ध ध ध स म ध धा धा प मा पा प पा सा
नी नी धा धा प धा मा ध ध ध प म ध पा मा ध पा मा प पा पं ।
मा धा पा मा ध नी सा नि स स ध नि ध पा सा ध धा धा प मं धा
पा मा धा पा म पा पा प म प ध म प धा धा म नी नी ध धा धा ॥६६९॥

॥ इत्यालापः ॥

प प म म नि नि धा धं धं स नी सं ध सं सं
नि ध ध पुनरिदं री री रि री सं नि सं नी ।
स स स ध प म धा नी नी ध पा मं म पा धं
नि स रि स नि स पा मं नी ध पा सं नि धा धा ॥६७०॥

॥ इति रूपकम् ॥

॥ अथ भिन्नपञ्चमी भाषा ॥२॥ (६)

षड्जग्रामसमुद्भूतककुभे जनिता यथा ।

धैवतांशग्रहण्यासा धापन्यासा धमन्द्रगा ॥६७१॥

माध्यमैरार्षभैस्तानैः पाञ्चमैर्धैवतैरपि ।

संयुक्तोज्झितगान्धारा भाषेयं भिन्नपञ्चमी ॥

विप्रलम्भे नियोक्तव्येत्याह शङ्करकिङ्करः ॥६७२॥

धाधा रीरी मरी मा मा मा पा म प पधा पधा ।

धा प मा प म पा पा पं म म पा म म माधनी ॥६७३॥

नी ध नी सा पधा पा मा ध प सा म म गा रि धा ।

मा ध धा पा म मा प (पा) नी नी धा ध प म धं ध धा ॥६७४॥

॥ इत्यालापः ॥

धा सा नि सा नि नी धा नी ध पपा ध ध पा ध पा ।

गा म नी ध नि धा धा ध द्विरिदं खण्डमादितः ॥६७५॥

धा धा मा म नि धा नि धं स ध . (?) री री री रि मा मा म मा ।

पा धा नी ध प धा म मा नि म प धा नी सा नि सा मा प सा ॥

नी धा नी ध म मा री(रि)री स स रि नी नी सा नि धा धा नि पा ।

पा धा मा म प धा नी(नि)सा स प ध नी सा नी ध पा धा ध धा ॥६७६॥

॥ इति रूपकालङ्कारः (रूपकालापः) ॥

॥ अथ आभीरी भाषा ॥३॥ (७)

धैवतांशग्रहन्त्यासा मन्द्रस्थानावसानिका ।

तारपञ्चमकोपेता भूरिमध्यमनिस्वना ॥६७७॥

निषादषड्जसम्भूतगमकैरुपशोभिता ।

निर्वेदननियोगार्हाभीरी ककुभभाषिका ॥६७८॥

ध ध ध म म म मा मा गा म मा मं ध धा धं

ध म म ग म प पा धं मा म धा धा प मा गं ।

म प ग रि रि रि सा नी नी स नी री स नी सा

नि ग म म म ग नी सा नी ध धा पा ध धा धं ॥६७९॥

ध ध स प प ध धा री री नि मा मा स धा धं

ध ध म म ग म मा गा मा प पा धं ध धा ध ।

प म म प म ग री री री स नी सा रि गा मा

म ग रि स नि ध पा मा धं ध धालाप एषः ॥६८०॥

॥ इत्यालापः ॥

धा धा मा म म मा धा ध ध गा मा म ग गा म मा ॥

ग सा गा प प पा धा धा खण्डमेतद् द्विरुच्यते ॥६८१॥

धा धा पा प म मा प मा ग नि नि नी सा री स सा नी ध धा

पा मा धा प म धा ध धं प म ध सा पा धा स री री रि री ।

मा मा गा ग ग गा ध धा ध ध प पा मा धा म मा गा ग री

री सा सा रि रि धा नि धा नि रि रि नी धा धा ध धं रूपकम् ॥६८२॥

॥ इति रूपकालङ्कारः (रूपकालापः) ॥

॥ अथ मध्यमग्रामा भाषा ॥४॥ (८)

ककुभे मध्यमग्रामा भाषा धैवतविभ्रमा ।

मध्यमांशग्रहा पूर्णा सङ्कीर्णा रिषसङ्गता ॥६८३॥

म मा धा म म पा धा नी ग रि मा प रि पा रि सा ।
सा रि मा म प धा नी धा म म पा मघपा रि सा ॥६८४॥

॥ इत्यालापः ॥

म म मा नि ध मा पा म म प मा रि स स द्विशः ।
म म मा म ध नी सा नि नि ध पा म ग री स म ॥
ग रि मा रि म मा पा ध ध नि सा स धनी स सा ॥६८५॥

॥ इति रूपकालङ्कारः (रूपकालापः) ॥

॥ अथ शातवाहनी भाषा ॥५॥ (९)

ऋषभांशग्रहा धान्ता मध्यमर्षभसंगता ।
दुर्बलेन निषादेनोपेता ककुभसम्भवा ॥
मध्यमग्रामसंबद्धा^१ भाषेयं शातवाहनी ॥६८६॥

रि री रि म म री री रि स ग मा प प धा नि री ।
रि रि सा रि स मा मा री ग रि मा स ध नी स धा ॥६८७॥

॥ इत्यालापः ॥

रि रि गा रि ग मा री ग रि ग मा म प धा स धा ।
नि ध पा प ध नी सा ध ध स नी प म गा रि धा ॥६८८॥

द्विरिद्वं रि रि री गा रि म रि गा सरि गा रि गा ।
ग म पा प म धा नि ध ध नि धा प ध मा ध धा ॥६८९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ भोगवर्द्धनी भाषा ॥६॥ (१०)

निषादांशग्रहा भाषा ककुभे भोगवर्द्धनी ।
स्वल्पर्षभसमायुक्ता धैवतन्यासभूषिता ॥६९०॥

निगयोर्गपयोर्युक्ता संगत्या गानमाश्रिता ।
षड्जग्रामे त्वयालापः कीर्त्यते कीर्त्तिमीप्सुना ॥६९१॥

नि नि धा प ध नी नी धा नि ग पा प ग मा रि सा ।
नि ग पा ग प गा नी ग प ग मा रि ग मा प धा ॥६९२॥

॥ इत्यालापः ॥

नि नि ध नि ग नि ग प मा धा नि, नि नि गा गा पा ध पा ध नी ग प धा ।
नि नि ध नि गा प नि प नि नी रि, ग प ग प ध नी द्विरेतवथो ॥६९३॥

^१ B. संबन्धा ।

नि नि ध नि पञ्चम ग प गा ग प, स रि गा ऋषभगा प गा म प धा ।

नि ग ग प ध नि स नि स ध नी नि, ग प ग प ग नी ध प प नि गा ध ॥६९४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ मधुरी भाषा ॥७॥ (११)

पञ्चमांशग्रहा धान्ता निगयोर्गपयोरपि ।

धैवतर्षभयोश्चैव संगत्या संगत्या(ता)मियः ॥

मधुरी ककुभे भाषा षड्जग्रामसमाश्रिता ॥६९५॥

पञ्चम प नि ग म नि ग म प ग, प ध रि प प नी ध पा ग नी ग प गा^१ ।

ध रि रि ध नि ग प ग प ग मा नि, ग म प ध रि सा नि नि ग धा धा धा ॥६९६॥

॥ इत्यालापः ॥

प प गा नि ग मा धा रि ग प धा रि ग सा ग धा ।

द्विरिदं प प गा नी ग ग प धा रि रि धा स नि ॥

प प पञ्चम गा पा प म प गा रि ध री म धा ॥६९७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ शकमिश्रा भाषा ॥८॥ (१२)

निषादांशग्रहा भाषा शकमिश्रा रिबिभ्रमा ।

निधयोः^२ सधयोर्युक्ता संगत्या ककुभाश्रिता ॥

षड्जग्रामेण संबद्धा मधुरैर्गमकैर्युता ॥६९८॥

नि नि धा स ध नी पा धा री^३ री ग नि ग री नि धा ।

नि ध सा ध नि मा गा रि प ध पा म ग री रि री ॥६९९॥

॥ इत्यालापः ॥

नि नी नी नि नी धा रि गा सा रि रीति

द्विशो नी नि धा धा नि नी धा प धा री ।

नि सा धा नि पा मा प गा री स धा री

ध नी सं ध नी सा ध नी सा म गा री ॥७००॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ One syllable is extra in this foot.

^२ A. omits विसर्ग ।

^३ B. नि ।

॥ अथ काम्बोजी भाषा ॥९॥ (१३)

धैवतांशग्रहण्यासा^१ षड्जग्रामसमाश्रया ।

षड्जधैवतसंवादा पञ्चमर्षभसंगता ॥

काम्बोजी ककुभे भाषा सप्तस्वरसमस्वना ॥७०१॥

ध धा धैवत पा सा ध ध स नी स ध मा ग री ।

ध म धा स ध सा पा ध ध ध धा स प धा प धा ॥७०२॥

॥ इत्यालापः ॥

ध धा धा म सा धा स धा धा स धं सा, ध नी सा ध नी म रि गा धा द्विरेतत् ।

ध धं सं ध धं धं^२ ध नी सं ध नी धं, प मं गं ग गा री ग सं गं स धं धं ॥७०३॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ ककुभजनिते विभाषे ॥

॥ अथ मधुकरी विभाषा ॥१॥

भाषाभीरिकया^३ जाता विभाषा ककुभाश्रिता ।

षड्जग्रामेण संबद्धा गमान्यस्वरभूयसी ॥७०४॥

धैवतांशग्रहण्यासा गापन्यासविराजिता ।

नाम्ना मधुकरीत्येषा हृद्वाहे विनियुज्यते ॥७०५॥

धा ध धा स नि धा धा प म धा ग रि स री प धा ।

ध प ध ध प धा मणिग स रि गा प ध नी ध धा ॥७०६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भोगवर्द्धनी विभाषा ॥२॥

तथैव याष्टिकेनोक्ता विभाषा भोगवर्द्धनी ।

षड्जग्रामेण संबद्धा ककुभे तारमन्द्रगा ॥७०७॥

धैवतांशग्रहण्यासा ऋषभेण विवर्जिता ।

षड्जान्यस्वरभूयिष्ठा गापन्यासा, नियोजिता ॥

वैराग्येऽप्यथवा^५ संन्यासे, -ऽस्या आलाप ईर्यते ॥७०८॥

^१ B. adds विसर्ग ।

^२ B. पं ।

^३ B. भाषाभीरिकतया ।

^४ A. जाता ।

^५ A. B. न्यासमस्या ।

धा धा (धा) ध^१ ग मा प पा प म ग पा पा पा म गा गा म नी
 धा सा नी ग स नी ध पा म ग म नी धा पा म धा धा ध पा ।
 मा धा पा म ध धा ध गा स प ग मा पा पा प गा मा नि धा
 सा नी सा स नि धा प मा ग प नि धा धा धा प मा धा ध धा ॥७०९॥

॥ इत्यालापः ॥

धा धा धा प म धा पा म गा म मा म ध धा ध पा ।
 म धा पा म ध धा गा स म म^२ धा नि नि ध द्विशः ॥७१०॥

ध स ध ध नि नि नी धा नी प पा पा ग गा मं
 ध प म ध प म धा नी धा ध नी सा ध धा नी ।
 ध म प प म म धं गं गं ग गा मं म धं धं
 नि नि नि स स ध धं गा मा ध पा मा ध नी धा ॥७११॥

॥ इति रूपकम् ॥

इति भाषा नव द्वे च विभाषे ककुभे मताः ।
 रक्ताङ्गी रक्तवसना बाहनं बकमाश्रिता^३ ॥७१२॥

॥ इति भाषाविभाषासहितः ककुभः समाप्तः ॥

॥ अथ टक्कजनिता भाषाः ॥३॥

॥ अथ पौराली भाषा ॥१॥ (१४)

मध्यमांशग्रहा पूर्णा मध्यमग्रामुगानयुक् ।
 पौरालीति ध मा पा मा ग म पा प ध मा रि सा ॥७१३॥

॥ इत्यालापः ॥

म म मध्यम प गं ग म प गा स प गा रि सा ।
 ग रि मा स रि सा मा प म रि सेति द्विरुच्यते ॥७१४॥

म म मा म ध पा नी धा ध प मा प ग मा रि सा ।
 स रि गा रि ग मा मा प प ध नी म ध नी स सा ॥७१५॥

॥ अथ दोह्या भाषा ॥२॥ (१५)

तथैव मध्यमग्रामे दोह्या टक्कसमुद्भवा ।
 गान्धारांशग्रहा षड्जन्यासा रिपविर्वजिता ॥७१६॥

^१ B. धा ।

^२ B. ध ।

^३ This line does not seem to fit in the context.

मा गा सधौ नि ध ध नी^१ स नि धा घ मा मा
धा नी स सा म म ध मा ग म नी ध^२सा सा ।
सा गा म गा म ग ध नी नि ध धा नि^३गा मा
धा नी नि मा ग म म सा स म सा स सं सा ॥७१७॥

॥ इत्यालापः ॥

ग म मा ध नि धा नी धा ध नि सा नि ध सा द्विशः ।
नि नि धा ध नि सा गा म ध नि मा ग म सा म मा ॥७१८॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ देवारवर्द्धनी भाषा ॥३॥ (१६)

देवारवर्द्धनी भाषा संपूर्णा टक्कसंभवा ।
षड्जन्यासा पञ्चमांशग्रहा रिसधभूयसी ॥७१९॥

पा पा नि सा स नि स सा रि रि धा प पा मा
मा धा सं सा स नि स री रि नि री ध मा गा ।
पा धा स सा नि ध ग मा रि ग री ग मा पा
धा नी नि सा स स ध नी ध स नी स सा सा ॥७२०॥

॥ इत्यालापः ॥

पा पं नि सं स नि स री रि ध सा द्विरेतत्
पा मा म धा स स नि सा रि रि नी रि धा मा ।
गा पा ध सा स नि ध गा म रि गा रि गा मा
पा धा नि नी स स स धा नि ध सा नि सा सा ॥७२१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥४॥ (१७)

धैवतांशग्रहा सान्ता टक्कज्ञो(टक्केनो)द्विविता मता ।
रिपयोस्त्यागतो भाषा त्रावणी षड्जसंभया ॥७२२॥

धा मा ग धा मा ग म मा ध धा नी, सा सा म धा नी स स मा ध नी सा ।
सा गा ग मा गा स स मा ग सा गा, गा मा म पा धा ग म सा नि सा सा ॥७२३॥

॥ इत्यालापः ।

^१ A. नि ।

^२ A. B. add मनी before सा सा ।

^३ A. B. add सं before गा मा ।

ध म ग ध म गं मा मं धं ध नी सं द्विरेतत्
 ध स म ध नि स सा गा मं ग गं गा म गा सा ।
 स स म ग स ग मा गा मा म पा धा म गा सा
 नि स स नि स स सा सं रूपकालाप एषः ॥७२४॥
 ॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथालम्बी भाषा ॥५॥ (१८)

आलम्बी टक्कभाषैव षड्जन्यासग्रहांशिका ।
 षड्जग्रामेण संबद्धा संपूर्णा रिगसंगता ॥७२५॥

सा सा सा ध स सा री मा मा मा नी ध (स) सा स सा ।
 १ नि ध पा धा पा म पा पा ध स ग रि गा नि सा सा ॥७२६॥
 ॥ इत्यालापः ॥

स सं स धं सं स रि मा म मा नी
 ध सा द्विरेतत् स स नी ध पा धा ।
 पा मा म मा पा ध स सा स गा री^२
 गा (नी) नि धा नी स स सेति चान्यत् ॥७२७॥
 ॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ शार्दूली भाषा ॥६॥ (१९)

निषादांशग्रहा सान्ता षाड्वा पस्य लोपतः ।

^३ स्वल्पार्थभकनिस्वना षड्जग्रामनिवासिनी ॥

भाषा शार्दूलिकानाम्नी शार्दूलमुनिसम्मता ॥७२८॥

नि नी नि सा नि री रि मा नि पा ध नी स नी म धा
 म री स नी ग सा स सा गरी सनी धमा ४ ध मा ।
 ध री स गा म सा नि सा म नी नि मा स नी ग सा
 स नी स मा नि नी म सा नि मा ग सा स सा इति ॥७२९॥

॥ इत्यालापः ॥

नि नि नि स नि रि री मा नी प धा सा द्विरेतत्
 रि म ध म रि स नी गा सा स सा गा नि सा नी ।
 ध म म ध ध रि सं गं सं स नी सा म नी नी
 म स नि स ग स सा सा रूपकालाप एषः ॥७३०॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ A. B. नि ध पा धा पा म म पा पा ध स स ग ग रि गा नि सा सा ।

^२ A. B. पा मा म मा प ध सा स सा गा रि गा रि ।

^३ B. स्वल्पार्थभनिस्वना ।

^४ B. मघा ।

॥ अथ मालववेसरी भाषा ॥७॥ (२०)

षड्जग्रहांशकन्यासा गधतारा रिपोज्झिता ।

निषादषड्जबहुला तारगान्धारधैवता ॥७३१॥

मन्द्रमध्यमषड्जा च धापन्यासविराजिता ।

औडुवा टक्कभाषका नाम्ना मालववेसरी ॥

नियोज्या समरे वीरैर्मतङ्गन्मतवेदिभिः ॥७३२॥

सा सा नि धा नि नि ध नी स स नी ध धा सा

^१गा सा स सा स नि ध नी स स सा नि सा सा ।

गा सा स सा नि ग नि धा नि नि धा नि सा सा

मा मा स सा स नि ध सा स स नी ध गा गा ॥७३३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ त्रवणा भाषा ॥८॥ (२१)

त्रवणा टक्कभाषा स्यात् ^२षड्जग्रामसमाश्रया ।

षड्जांशग्रहणन्यास^३-मन्द्रषड्जा रिपोज्झिता ॥७३४॥

अत एवौडुवा तारगान्धारस्वरमध्यमा ।

निषादषड्जबहुला^४ तथा बहुलधैवता ॥७३५॥

सा सा स सा नि ध स सा स नि धा नि धा नी

सा सा स नी ध स स सा स नि धा ग गा सा ।

सा सा नि धा नि स स मा ग ग सा स सा नी

धा नी ध नी नि ध स सा ध नि मा नि धा मा ॥७३६॥

मा मा म गा ध स स नी ध स सा स नी धा

नी धा नि नी ध स स सा नि ध नी ध नी नी ।

धा सा स धा नि स ग गा स स मा नि धा नी

सा सा स सालपनमेतदिह ^५न्यरूपि ॥७३७॥

॥ इत्यालापः ॥

म गा म गा षड्ज स गा म गा मा, ध धा म धा मा ग स गा स सा धा ।

नी धा स नी धा स नि धा स गा सा, नी धा नि सा सेति च रूपकं वै ॥७३८॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ B. सा गा ।

^२ A. B. षड्जग्रामसमाश्रयात् ।

^३ A. न्यासा ।

^४ A. बहुलो ।

^५ A. B. -दिहान्यरूपि ।

॥ अथ त्रवणोद्भवा भाषा ॥१॥ (२२)

षड्जग्रहांशकन्यासा तारषड्जगर्ध्ववता ।

गापन्यासौडुवा चात्र पञ्चमर्षभवर्जिता ॥७३९॥

षड्जगान्धारबहुला स्पृष्ट्यायां विनियोगभाक् ।

त्रवणोद्भवा टक्कभाषा षड्जग्रामसमाश्रया ॥७४०॥

स सा ग मा ग मा ग मा ग सा स सा स गा म मा

ग गा ग गा म मा म गा ग गा म धा म धा म सा ।

नि धा स नी ध मा म गा ग सा म मा नि धा स नी

ध सा नि धा स नी ध गा ग मा नि धा नि सा स सा ॥७४१॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा मा गा सा गा म ग ग म गा धा म ध म सा

द्विशः सा नी धा मा ग म ग स म मा धा नि ध स नी

धा सा नी गा गा सा स ग ग ग मा धा म ध स सा

नी धा मा मा गा गा स नि ध नि ध धा सा नि ध ग सा ॥७४२॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ ललिता भाषा ॥१०॥ (२३)

टक्कभाषैव ललिता ग्रहांशन्यासषड्जभाक् ।

पञ्चमर्षभहीना च तारगान्धारगर्ध्ववता ॥७४३॥

षड्जानुमन्द्र^१-बहुला गमधस्वरराजिता ।

ललिता ललितैः(ः)स्तोभैर्ललितैरुत्कटैः स्वरैः ॥७४४॥

षाडवा याष्टिकमते ऋषभैकविलोपतः ।

संग्रामे विनियोक्तव्या वीरोत्साहविवर्द्धनी ॥७४५॥

सा सा स सा म म ध धा ध ध धा म धा मा

मा गा ग सा स स ग मा स ग मा ध धा धा ।

धा धा ध मा ध नि नि धा म म गा म सा सा

सा धा नि नी ध नि नि गा... (?) म सा सा ॥७४६॥

गा धा नि धा नि ध स सा स म गा स मा गा

सा मा ग गर्ध्वत ध धा ध ध धा म धा मा ।

मा गा ग सा स स ग सा स ग मा ध धा धा

धा(धा) ध मा ध नि नि धा म म गा ग सा सा ॥७४७॥

सा धा नि नी ध नि नि धा ध नि गा म सा सा
गा धा नि धा नि ध स सा स म गा स मा गा ।
सा मा ग धैवत ध धा ध म धा निषादा
नी धा ग मा ग ग म सा ध नि नी नि धा नी ॥
नी धा ध नी ग ग स गा स नि धा नि सा सा^१ ॥७४८॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा मा धा ध धा धं ध ध म म ग ध ग सा द्विः स सा गा म धा
धा नी धा मा ध मा धं म ध म ग ग म सा सा स सा गा ग सा गं ।
मा सं गं मं ध धा धं नि ध ध ध नि म मं मं ध मं गं स सं सं ।
गं सं सा सा स सा नी ध ध नि ध नि ग गा सा ग धा नी स सा सा ॥७४९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ वेगरञ्जी भाषा ॥११॥ (२४)

षड्जग्रामे टक्कभाषा वेगरञ्जीति कीर्तिता ।

षड्जस्वरग्रहां^२-शान्ता मन्द्रस्थाननिषादयुक् ॥७५०॥

औडुवा पधहीनत्वादितरै-^३भूयसी स्वरैः ।

माने विलम्बिते प्रोक्ता रसे शृङ्गारनामनि ॥७५१॥

ननूक्तमविनाशित्वं^४ धैवतस्य महर्षिणा ।

षड्जग्रामे कथं लोपशासनं धैवतस्य ते^५ ॥७५२॥

तस्याः(ः) षाडवकारीति तत्रोत्तरमिदं शृणु ।

उपरागजभाषात्वादासु लोपो न दुष्यति ॥

यतो न लोपनियम उपरागेषु दृश्यते ॥७५३॥

सा सा स नी स रि स नी ग म सा स सा नी
सा री स मा म म रि सा नी(नि) स नी स री सा ।
री सा रि सा नि स नि सा म ग री स री सा
नी सा रि गा नि ग स गा स स री स नी नी ॥७५४॥

सा री नि सा नि स नि सा स म गा म नी गा
नी सा नि सा नि स रि सा स रि(सा) स नी सा ।
नी सा ग गा रि स नि सा नि स री ग नी सा
गा सा स सा नि स स सालपनं प्रविष्टम् ॥७५५॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ One foot is extra in this verse.

^२ B. ग्रहा ।

^३ A. भूयसी ।

^४ A. B. omit अनुस्वार ।

^५ A. तो ।

सा सा गं ग ग री स नी स स नि सा री गा रि मा गा ग नी
 सा गा री म म गा ग री रि स रि गा नी सा नि नी नी नि नी ।
 सं सं सं रि रि गं म री स रि स मं मा री ग मं मा रि गं
 री नी सा म ग री स नी रि ग ग सा सा रूपकं रूपितम् ॥७५६॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ सौराष्ट्री भाषा ॥१२॥ (२५)

षड्जग्रामे टक्कभाषा पलोपेनौडुवा मता ।

षड्जस्वर-^१ग्रहांशान्तोपेता स्वर-र(रि)भूयसी ॥७५७॥

निषादबहुला मन्द्रमध्यस्थानकृताश्रया ।

सौराष्ट्रिका प्रयोज्येयं रसे करुणनामनि ॥७५८॥

सा धा नि नी ध नि ध धा ध नि सा नि धा नी
 मा सा ग नी ध स ध नी ध स धा नि धा मा ।
 मा गा ग सा स नि ध सा नि ध नी नि धा नी
 नी नी नि धा नि स ध नी ध निषाद सा सा ॥७५९॥

॥ इत्यालापः ॥

स नी ध नी नि नी म नी ध नी स सा ध नी द्विशः
 नि नी नि नी ध मा नि नी ध मा नि धा ध सा रि री ।
 म मा ध मा म धा रि गा स सा स सा स गा ध नी
 नि नी नि नी नि सा नि सा ग नी ध सा नि सा स सा ॥७६०॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ मध्यमदेहा भाषा ॥१३॥ (२६)

षड्जांशग्रहणन्यासा पञ्चमर्षभवर्जिता ।

तारधैवतगान्धारा मन्द्रमध्यमसंश्रया ॥७६१॥

मध्यधैवतषड्जाख्या नियोज्या वीर उत्तमे ।

उद्भूटप्रायगमका षड्जग्रामसमाश्रया ॥

भाषा मध्यमदेहेयं प्रस्तारो(ऽ)स्याः प्रतन्यते ॥७६२॥

स सा स धा सा स स धा नि सा नी, स नी ध सा सा स ध नी स नी धा ।
 म मा म गा मा ध नि नी ध सा पा, नि धा प मा धा स ध मा म सा सा ॥७६३॥

॥ इत्यालापः ॥

स स ध स ध म मा गा मा ध नी नी ध नी नी
ध म ध नि स नि गं गा सा स धा नी ध मा मा ।
म म ध नि नि ध मा नी नी ध धा धा नि सा गा
स नि ध ग स स धा मा मा स सा सेति रूपम् ॥७६४॥

॥ इति मध्यमदेहाभावायां रूपकालापः ॥

॥ अथ ताना भाषा ॥१४॥ (२७)

ताना टक्कसमुद्भूता भाषा षड्जसमाश्रया ।
षड्जांशग्रहणन्यासा पञ्चमर्षभवर्जिता ॥७६५॥

तारगान्धारभूयिष्ठा मन्द्रषड्जविभूषिता ।

औडुवा करुणे योज्या प्रस्तारो(ऽ)स्याः प्रदर्श्यते ॥७६६॥

स स स स म ध सा सं सा स मा धा स सा सा
नि स नि ध ध स मा धा सा ग सा धा नि सा सा ।
म म ध स स प सा मं धा स सा नी नि सा नी
ध स नि ध स स सा धं सा ग मा धा नि सा सा ॥७६७॥

॥ इत्यालापः ॥

स सं सं ग सं नी ध नी नी ध धा मं, म धा मा नि सा नी स नी नी स मं गं ।
नि नी सं स सं सं ग सं नी नि सं नी, ध धं नी ध मं धा म गं धं स नी सा ॥७६८॥

॥ इति रूपकालङ्कारः (रूपकालापः) ॥

॥ अथ पञ्चमलक्षिता भाषा ॥१५॥ (२८)

टक्करागसमुद्भूता भाषा पञ्चमलक्षिता ।
षड्जस्वरग्रहांशान्ता षड्जापन्यासभूषिता ॥६६९॥

रिलोपादौडुवा दीप्ता सगमध्यमपञ्चमैः ।

युद्धवीरे नियोक्तव्या मन्द्रषड्जविभूषिता ॥७७०॥

सा सा सा सा स गा मा पा पं पं पं पं प मा ग री ।
ग सा सा पा ग सा पा मा नी नी धा नी स सं स सा ॥७७१॥

॥ इत्यालापः ॥

स नि ध नि ध प पा पं पा म पा मा म गा मां
ग स स स ग म पा नी सं नि धं नि ध मं धं ।
म ग ग म प प मा गं सा स सा सं नि धं सं
नि ध स नि ध नि धं सं सं ग गं धा नि सा सं ॥७७२॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ कोलाहला भाषा ॥१६॥ (२९)

षड्जग्रहांशा सन्यासा मध्यमस्वरभूयसी ।

षाडवेयं मतङ्गस्य मते पञ्चमलोपतः ॥७७३॥

औडुवा निपलोपेन याष्टिकस्य मते सतः ।

मन्द्रधैवतषड्जाख्या कलहे विनियुज्यते ॥

कोलाहला टक्कभाषा षड्जग्रामसमाश्रया ॥७७४॥

सा सा सा सा स सा सा स रि ग म म ग मा गा रि री सा रि री धा
मा री गा री ध मं मं ग म म रि ध स धा सं ग री रि(री)म गं धा ।

गा मं री गं स सा सं स रि ग म रि ग मा गा रि गा री ध धं धं

मं मा मा री ध मा गा स ध स ग रि म मा धा ग सा री ग सा सा ॥७७५॥

॥ इत्यालापः ॥

स धं स री गं(म)ध मं ग मं धं, म गं म गा मं ग रि सा नि धा सं ।

रि गं ग री गं म ध सं द्विरेतत्, स सं स मं गं रि म मं रि सं नी ॥७७६॥

ध सा रि सा गा रि ग सा रि मा मा, ध मं रि गा मं स ध नी ध सा री ।

ग मा म धा सा रि ग सा नि धा सा, रि गा स मा गा म रि गा स सा सा ॥७७७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥१७॥ (३०)

तथैव टक्कभाषा स्यात् षड्जग्रामे तु सैन्धवी ।

षड्जांशग्रहणन्यासा पञ्चमर्षभवर्जिता ॥७७८॥

औडुवा मन्द्रषड्जाख्या तारगान्धारमध्यमा ।

स्वरलङ्घनयोगाद्यनानागमकपेशला ॥

वीराद्भुतरसा योज्या संग्रामे नाद्यकर्मणि ॥७७९॥

मा मा सा स स गा स सा नि नि स नी धा धा ध मा धा म धा

मा नी धा ध ध धा म गा नि नि स नी नी गा ग सा सा द्विशः ।

सा मा गा ग स गा म धा म म ग सा सा नी नि धा धा म गा

धा नी नी नि ध नी स गा म ध ध मा धा नी ग गा सा स सा ॥७८०॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ मालवी भाषा ॥१८॥ (३१)

षड्जग्रामे टक्करागे भाषा मालविका स्मृता ।

षड्जांशग्रहणन्यासा ऋषभेण विवर्जिता ॥७८१॥

औडुवा षड्जगान्धारपञ्चमैर्दोषितागता ।

भाषेयं मालवी नाम योज्या वाक्कलहे बुधैः ॥

मालवादेः पञ्चमस्य टक्करागस्य मिश्रणात् ॥७८२॥

स स सा म म पा म नि धा ध ग पा म ग गा

स स गा ग ग सा नि ध सा ध प गा ग म पा ।

म ग गा स स पा स स पा प प पा नि ध नी

स ग सा नि ध धा म प मा ग स सा नि ध सा ॥७८३॥

॥ इत्यालापः ॥

पा नी पा म प मा प मा ग ग सा सा गा ध सा सा ग मा

गा गा पा म ग गा ग सा ग ध स सा पा पा नि नी धा नि सा ।

सा गा मा ग स नी ध नी स ग ध धा धा गा प मा पञ्च मा

गान्धारो ग स षड्ज नी ध रि स गा धा नी स सा रूपकम् ॥७८४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ त्रवणा भाषा ॥१९॥ (३२)

मध्यमांशग्रहा हीनपञ्चमा षड्जविश्रमा ।

निषादवद्धैवतयोः षड्जधैवतयोः क्रमात् ॥७८५॥

संगत्या सहिता टक्के त्रवणा याष्टिके मते ।

रसे वीरे प्रयोक्तव्या मध्यमग्रामसंश्रया ॥७८६॥

मा धा सा स नि धा नि सा नि ध ग सा सा धा नि सा मा ग मा

मा गा सा स स धा स सा स ग म गा नी धा म री गा रि मा ।

री गा सा स नि धा स सा नि ध नि मा सा नी ध सा मा नि धा

सा मा गा म ग मा ग सा नि ध नि सा सा सेति सालापगी (ः) ॥७८७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ त्रवणोड्ढुवा भाषा ॥२०॥ (३३)

त्रवणोड्ढुवा टक्कभाषा मध्यम(मध्य)ग्रामसंश्रया ।

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा पञ्चमवर्जिता ॥७८८॥

धैवतर्षभगान्धारभूयसी षट्स्वरैर्युता ।

संकीर्णा करुणे वीरे रसे योज्या मनीषिभिः ॥७८९॥

म नी नि नी स सा स री रि री ग मा ग मा ग मा

रि गा नि नी नि धा ध मा स गा रि गा ध सा ग री ।

स नी ग नी ध सा रि गा रि मा ग मा ग नी नि नी

स सा ससेतिरूपतो निरूपितो(ऽ)त्र रञ्जकः ॥७९०॥

॥ इति आलापः ॥

॥ अथ वैरञ्जी भाषा ॥२१॥ (३४)

टक्करागसमुद्भूता मध्यमग्रामसंश्रया ।

गान्धारांशप्रहा षड्जन्यासा पञ्चमवर्जिता ॥७९१॥

षड्जधैवतयोस्तद्वद्गान्धारर्षभयोरपि ।

संगत्या सहिता भाषा वैरञ्जी परिकीर्तिता ॥७९२॥

मध्यमे यद्यपि प्रोक्ता पञ्चमस्या-^१विलोपतः ।

तथापि न्यासमाश्रित्य तल्लोपो नैव दुष्यति ॥७९३॥

गा गा म म ग सा मा धा गा मा मा गा रि गा स सा ।

सा नी गा नी ग री सा नी नी धा धा नी ग नी म गा ॥७९४॥

रि स नी ध नि सा सा गा म म गा गा स सा स नी ।

ग नी ग गा ध धा गा री रि ग गा म प धा ध मा ॥७९५॥

म म री ग स सा सा नी ग नि गा नी नि धा म धा ।

नि ध मा स नि गा री म म रि सा नि ध मा स सा ॥७९६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ छेवाटी भाषा ॥२२॥ (३५)

षड्जस्वरग्रहांशान्ता पूर्णा बहुलमध्यमा ।

षड्जमध्यमसंवादा गनिसंगतिसंगता ॥७९७॥

छेवाटी टक्कभाषेयं षड्जग्रामसमाश्रया ।

विवसस्यान्तिमे यामे ^२ज्ञातव्या गीतकोविदैः ॥७९८॥

सा गा गा म ग पा प मा प म प सा गा मा म गा मा स सा

सा मा गा प प पा ध नी ध ध प मा मा मा ग सा सा ग नी ।

धा नी सा स स सा ध नी ग रि ग मा पा धा नि सा नी ग री

धा नी सा स नि धा प मा ग स नि गा नी सा स सालापगीः ॥७९९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मालववेसरी भाषा ॥२३॥ (३६)

टक्कभाषेव गदिता तज्जैर्मालववेसरी ।

निषादांशप्रहा सान्ता सगयोः समयोस्तथा ॥

संगत्या संगता ग्रामे षड्जे पञ्चमलोपतः ॥८००॥

^१ A. विलोपितः ।

^२ B. ज्ञातव्या ।

नि धा नि नी सा स नि मा स सा धा, ग धा ध सा मा म स गा स सा सा ।
ग धा ध धा सा स ग मा ध मा मा, गा री(म) मा मा ग स सा स गा सा ॥८०१॥

नी धा ध धा नी स रि गा म गा मा, धा नी ध मा मा म म गा(स) सा सा ।
सा गा स नी धा नि ध धा ध नी सा, मा सा स मा गा स ग सा स सा सा ॥८०२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥२४॥ (३७)

निषादांशग्रहा षड्जप्रान्ता पूर्णस्वरा^१पुनः ।
षड्जमध्यमसंवादा निरिभ्यां संगता तथा ॥
गूर्जरी टक्कभाषया षड्जग्रामसमाश्रया ॥८०३॥

नि सा स नी पा प नि धा नि नी मा, स सा स नी सा रि रि सा म गा री ।
रि धा प गा पा रि रि नी नि धा पा, ध नी ध नी मा स स सेति सान्ता ॥८०४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सौराष्ट्री भाषा ॥२५॥ (३८)

पूर्णा सौराष्ट्रिका टक्कभाषा षड्जस्वरान्तिमा ।
निषादांशग्रहा षड्जग्रामगानोपशोभिता ॥८०५॥

नि नि नि ध नी सा स नि नि नि री गा ।
^२स स स ग गा सा ग स ध नि नी धा^३ ॥८०६॥

म ग मा नि नि नी नि ध सा म म नी, नि नि धा स स गा म ध नी ध ध नी ।
ध म मा स रि धा स स गा स नि धा, निससालपनं गवितं विभुना ॥८०७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥२६॥ (३९)

षड्जन्यासा मध्यमांशग्रहा चैवतभूषिता ।
पूर्णा मध्यमषड्जाम्यां सधाम्यां संगता^४मिथः ॥
सैन्धवी टक्कभाषा स्यान् मध्यमग्रामसंश्रया ॥८०८॥

मा मा मा म नि नी धा धा स रि सा नि ध धा ध नी ।
नी री नी धा ध धा नी सा सा ध नी प ध पा म मा ॥८०९॥

^१ B. adds विसर्ग ।

^२ A. B. स स सा ग ग स ग स ध नी नी धा ।

^३ Two feet are wanting in this verse.

^४ A. मयः ।

ग स सा ध स नी धा मा मा सा री ग म पा प धा ।

नि प धा प म गा री री रि नि ध धा स नी . . (?) ॥८१०॥

गा मा मा म ध नी पा धा पा मा ग रि रि नि री (?) ।

नि ध धा ध नि सा री पा म म मा म स सा इति ॥८११॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ वेसरी भाषा ॥२७॥ (४०)

वेसरी टक्कभाषा स्यात् षाडवी पविर्वजिता ।

षड्जस्वरग्रहांशान्ता संगता धनिषादयोः ॥

षड्जधैवतयोश्चैव रसे वीरे नियुज्यते ॥८१२॥

सा सा सा ध नि गा सा सा मा मा मा म म गा स सा ।

स प मा ग रि सा सा धा नी धा सा सेति सम्मता ॥८१३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पञ्चमी भाषा ॥२८॥ (४१)

पञ्चमांशग्रहा षड्जन्यासा टक्कसमुद्भवा ।

पञ्चमर्षभसंवादा षड्जमध्यमसंगता ॥

संपूर्णा पञ्चमी भाषा मध्यमग्रामसंश्रया ॥८१४॥

प प रि प रि प पा पं मा प पा मा प सा सं

रि रि रि नि ध ध पा पं पा स मा री ग मा मं ।

रि स प स प प गा री सा स री पा प री री

ग रि ग म ग ध धा मा गा रि री धा स सा सा ॥८१५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रविचन्द्रा भाषा ॥२९॥ (४२)

गान्धारांशग्रहा षड्जन्यासा पूर्णस्वरा मिथः ।

संगता समयोश्चैव रिगयोश्चाल्पसप्तमा ॥

रविचन्द्रा टक्कभाषा मध्यमग्रामसंश्रया ॥५१६॥

गा ध गा म सा स मा ध मा स मा ग सा स सा म

गा ध धा ध मा रि मा रि री ग सा स सा म मा ग ।

सा स री ग मा स नी ध सा ग मा म सा नि धा म

सा स सा स नी नि सा स धा स सा स नी स पा स ॥८१७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ अम्बाहेरी भाषा ॥३०॥ (४३)

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा पञ्चमवर्जिता ।

गान्धारधैवताभ्याञ्च बहुला टक्कसम्भवा ॥

भाषाम्बाहेरिकानाम्नी षड्जग्रामोपशोभिता ॥८१८॥

मा मा मा म म सा मा गा री गा री म ध नी ध सा ।

सा नि धा म ध नी मा ग रि गा सा रि ग मा स सा ॥८१९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मध्यमग्रामदेहा भाषा ॥३१॥ (४४)

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा टक्कसमुद्भवा ।

षड्जमध्यमसंगत्या (५) पचिता मध्यगानयुक् ॥

मध्यमग्रामदेहेयं भाषा पूर्णस्वरोदिता ॥८२०॥

म म मा म रि गा गा म म प धा नि प धा म गा ।

सा रि गा स नि धा मा म म ग मा स म गा स सा ॥८२१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गान्धारपञ्चमी भाषा ॥३२॥ (४५)

टक्करागसमुद्भूता मध्यमग्रामसंभवा ।

धैवतांशग्रहा सान्ता गान्धारस्वरभूयसी ॥

षड्जमध्यमसंवादा पूर्णा गान्धारपञ्चमी ॥८२२॥

ध ध धा ध म पा मा ग ग ग री स ग री रि गा ।

ग म पा ध ध नी धा धा नि ध पा स म मा स सा ॥८२३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ टक्कजनिते विभाषे ॥२॥

॥ अथ तानवलिता विभाषा ॥१॥ (३)

स्यात्तानवलतिर्नाम विभाषा टक्करागजा ।

मध्यमांशग्रहा पूर्णा षड्जन्यासकृतस्थितिः ॥

शार्दूलमुनि-^१सम्मत्या मध्यमग्रामसंभवा ॥८२४॥

स प ध प म प धा नी धा प पा मा म गा री

ध स ध प ध प मा पा पा म धा धा ध सा सा ।

रि रि ग रि रि स सा री सा स सा नी ध पा नी

ध प प म म प सा धा नी स सालाप उक्तः ॥८२५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पोता विभाषा ॥२॥ (४)

पञ्चमांशग्रहा षड्जन्यासा याष्टिकसम्मता ।

मध्यमग्रामगा पूर्णा पोता नाम विभाषिका ॥८२६॥

प प प ध नी सा धा म प पा ग म पा प धा ।

प ग री स रि गा पा म प म गा स रि गा स सा ॥८२७॥

॥ इत्यालापः ॥

एवं भाषा(ः)समाख्याता ^१एकत्रिंशद्विभाषिके ।

द्वे एव सर्वसम्मत्या टक्के प्रोक्ता महीभुजा ॥८२८॥

॥ इति टक्करागः सम्पूर्णः ॥

॥ अथ शुद्धपञ्चमजनिता भाषाः ॥४॥

॥ अथ आभीरी भाषा ॥१॥ (४६)

पञ्चमांशग्रहन्त्यासा शुद्धपञ्चमसंभवा ।

प्रचुरैर्गमकैर्युक्ता गान्धारर्षभवर्जिता ॥८२९॥

संग्रामे विनियोक्तव्याऽऽभीरी वीररसावहा ।

संपूर्णा चास्ति भाषेयं याष्टिकाचार्यसम्मते ॥८३०॥

ननु नौडुवतानेषु गान्धारर्षभयोः क्वचित् ।

लोपो विधीयते सद्भिरिह किं तस्य नोवना ॥८३१॥

उच्यते, नैष दोषो(ऽ)स्ति भाषात्वादिह भाषणात् ।

आचार्यस्य तद्वक्तव्यप्रामाण्यमुररीकृतम् ॥८३२॥

प प पा नि नि धा ध प सा ध म पा, ध प पा ध म धा स स सा नि स नी ।

नि ध पा म ध पा प प मा ध स सा, स नि सा नि नि धा प म धा प प पा ॥८३३॥

म ध सा स स नी स नि नी ध नि धा, ध प मा ध प पा प म धा स स नी ।

ध स सा नि ध पा म ध पा ध नि नी, ध प मा ध प पालपनं गवितम् ॥८३४॥

॥ इत्यालापः ॥

नी नी स नी नी स ध सा स धा मा, धा नी स धा मा ध नि नी ध धा पा ।

पा धा म मा धा प म धा प मा धा, सा नी स धा मा ध नि नी ध पा पा ॥८३५॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ Actually thirtytwo Bhāṣās have been given instead of thirtyone.

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥२॥ (४७)

बाङ्गाली पञ्चमे भाषा मध्यमग्रामसंश्रया ।

पञ्चमांशग्रह्णयासापन्यासा ऋषभस्वरे ॥८३६॥

आतारस्थानगान्धारगतिरस्याः^१ प्रयोगतः ।

उत्सवेषु सदा गेया रसे पञ्चेषुदैवते ॥८३७॥

पा पा पा स नि सा नि धा स स स सा री सा रि सा री म मा

मा मं ग स रि रि रि रि सा री सा स री सा स री^२ ।

मा धा सा स स नी ग गा स स ध सा मा पा म मा मा ग गा

री री सा रि रि मा ध पा म ध प पालोपो(५)त्र संलापितः ॥८३८॥

॥ इत्यालापः ॥

स प रि प प प सं नी धा स सा सा स मा प

नि प प स नि ध धा नी नी प पा धा स सा सा ।

स रि रि म म म धा मा मा ग धा री ग री सा

स स नि नि ध ध नी नी पा प पा रूपके स्युः ॥८३९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥३॥ (४८)

पञ्चमांशग्रह्णयासा रिपापन्याससंयुता ।

आतारपञ्चमगतिर्भूयसी ऋषभेण तु ॥८४०॥

अल्पसप्तमनिस्वाना स्वनैः सङ्गमकैः शुभा ।

प्रयोज्या सर्वभावेषु शुद्धपञ्चमसंभवा ॥

सैन्धवी मध्यमग्रामे गेया क्षितिभूतोदिता ॥८४१॥

पा पा पा स प धा रि री रि रि रि मा^३ मा धा प पा सं प धा

सा री री रि रि सा रि री स रि ग री मा धा प धा सा रि गा ।

सा री री रि रि गा प री रि म स सा री री स धा पा म धा

पा मा धा प प सा प धा स प ध सा पा धा स पा धा स नी ॥८४२॥

री री सा रि स री प मा ध प म धा पा पा स पा धा स री

पा मा धा प म धा प पा स प ध सा री री रि री सा रि री ।

री सा री ग रि सा ध पा ध स रि गा सा धा रि धा री रि गा

पा री री म स सा रि री स ध प मा धा पा म धा पा प पा ॥८४३॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ A. omits विसर्गं ।

^२ The metre is broken in this foot.

^३ B. पा ।

पा धा मा ध स रि (री) ग सा रि स रि मा गा री स धा सा ध धा
 पा पा सा रि रि री प री प प रि मा मा मा म सा सा रि सा ।
 री री री रि रि सा स धा ध प प पा धा धा स सा पं ध सा
 री सा री ग स धा ध पा ध प म धा धा पा म धा धा प पा ॥८४४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ त्रवणा भाषा ॥४॥ (४९)

तथैव^१ पञ्चमोद्भूता त्रवणा भूरिपञ्चमा ।

पञ्चमांशग्रहण्यासा ऋषभेण विवर्जिता ॥८४५॥

षाडवान्दोलितैर्युक्ता गमकैर्मध्यमाध्रिता ।

तारगान्धारकं यावदालापगतिपेशला ॥

उद्वेगे विनियोक्तव्येत्याह भाषाविचक्षणः ॥८४६॥

प पा प धा नी ध नि धा नि नी सा, नि धा प पा पा ग ग सा स नी धा ।
 स सा स नी धा स ध नी नि धा पा, म धा प पालाप इतीरितो(ऽ)यम् ॥८४७॥

॥ इत्यालापः ॥

प धा नि धा स नी ध धा प धा म मा स सा नि धा
 ध सा नि धा ध नी नि नी प मा ग सा स गा ग गा ।
 म मा ग धा ग सा स सा नि धा नि नी नि नी म धा
 ध धा प नी नि नी ध पा प धा ध मा स धा ध धा ॥८४८॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ दक्षिणात्या भाषा ॥५॥ (५०)

शुद्धपञ्चमभाषा स्यान् मध्यमग्रामगानयुक् ।

पञ्चमांशग्रहण्यासा तारैर्निमपधैवतैः ॥८४९॥

उपेता ऋषभेणापन्यासेन स (सा) विराजिता ।

दक्षिणात्या नियोक्तव्या प्रियस्य स्मरणे बुधैः ॥८५०॥

पा पा प मा ध स नि री रि रि मा रि गां री
 गा गा प नी म नि ध पा प प पा ध सा नी ।
 री री रि री ग रि ग गा रि स नी रि री नी
 नी गा प नी ध प स नी म ग री ग री री ॥८५१॥

नी री स नी नि ध प नी ग नि धा प पा मा
 धा सा नि री रि रि रि गा स नि री रि गा मा ।

गा री स नी ध स प धा स नि री... (?)
री री रि री ग ग प पा नि प नी ध पा पा ॥८५२॥

॥ इत्यालापः ॥

पं पं धं ध म नी रि री ग रि स नी धा नी नि पा पा ध सा
नी री नी रि रि गा स सा म ग रि नी मा गा ग री मा नि सा ।
नी धा नी नि प पा प पं ध ध स नी री री ग री सा नि धा
नी नी पा प ध धा स नी रि रि ग नी सा नी ध री री प पा ॥८५३॥

॥ इति रूपकालापः ॥

याष्टिकस्य मते चैषा विभाषा परिकीर्तिता ॥८५४॥

॥ अथ सौराष्ट्री भाषा ॥६॥ (५१)

सौराष्ट्री मध्यमग्रामे ग्रहांशन्यासपञ्चमा ।

षड्जपञ्चमभूयिष्ठा मन्द्रमध्यमसंयुते ॥८५५॥

तारषड्जमथोपेता ऋषभेण विवर्जिता ।

शृङ्गारे सर्वभावेषु नियोज्या पञ्चमोद्भवा ॥८५६॥

पा पा प पा म ध नि सा स स नी ग मा सा
सा नी ग नी ग नि ध धा ध ध सा स पा पा ।
पं पा ध पा ध प म मा म ध नी म धा नी
मा धा नि सा स नि नि गा नि ग सा स सा नी ॥८५७॥

गा नी ध धा ध ध म धा स म पा प पा पा
धा पा ध पा म म म धा नि म धा नि मा धा ।
नी सा स पा म नि नि धा प प धा प मा धा
पा मा ध पा प प इहालपनं प्रदिष्टम् ॥८५८॥

॥ इत्यालापः ॥

पा प म सा नि स सा नि ग ग स सा, नी ग ग सा स नि गा ग नि नि ग मा ।
नी ध ध धा ध ध सा ध स स म पा, धा प ध पा म म मा म ध मं धा ॥८५९॥
धा नि स सा नि ग गा स स नि ध धा, सा नि ध सं प प धं ध ध प म धा ।
सं प म मं ध ध ग म नि ध ध पा, पं म ध धं प म धं ध प प प पा ॥८६०॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ कैशिकी भाषा ॥७॥ (५२)

मध्यमग्रामगानार्हा शुद्धपञ्चमसंभवा ।

पञ्चमांश^१-ग्रहन्यासा मध्यपञ्चमभूयसी ॥८६१॥

^१ A. पञ्चमांशै B. पञ्चमांशैः ।

पापन्यासा तारषड्जस्वरगान्धारमध्यमा ।

पञ्चमांशग्रहण्यासा सेव्यायां विनियोजिता ॥८६२॥

समसप्तस्वरा सा तु तारर्षभविराजिता ।

मन्द्रमध्यमसंयुक्ता नियोज्योत्सवकर्मणि ॥८६३॥

कैश्चिदेता पुनः प्रोक्ता भाषाङ्गमिह सूरिभिः ।

एतामेव विभाषेति याष्टिको मुनिरन्वशात् ॥

निखिलेषु च भावेषु ^१विनियोगस्तथाब्रवीत् ॥८६४॥

प प पा स स धा स नि सा स ध सा, म स सा म ध सा स रि सा रि स री ।

स रि गा म प सा ध म सा स स धा, म म सा ध ध सा नि नि धा नि म गा ॥८६५॥

म प पा प स पा स म धा स म मा, स म धा स ध सा नि रि सा रि ग सा ।

स ध मा ग ग सा स स गा म स सा, ध स मा नि नि धा म म गा म प पा ॥८६६॥

॥ इत्यालापः ॥

म मा म धा स नी ध नी ध सा ध गा ग सा स नी

ध नी ध पा प री ग सा ध नी ध मा नि धा स सा ।

ग मा नि धा प धा स री ग री म गा स धा नि धा

ध धा प मा म मा नि धा स सा म नी नि धा ध पा ॥८६७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥८॥ (५३)

गूर्जरी पञ्चमादेव मध्य(म)ग्रामसंश्रया ।

पञ्चमांशग्रहण्यासा मधनीस्वरभूयसी ॥८६८॥

गापन्यासा तारषड्जा विजये विनियोगभाक् ।

इभामेव विभाषेति मुनिराचष्ट याष्टिकः ॥८६९॥

प पा प धा मा स ग सा म नी नी, ध धा नि धा नी नि ग सा ध मा मा ।

ग मा स गा गा स स री म धा सा, स गा प पा मा ग ग पा ध पा पा ॥८७०॥

॥ इत्यालापः ॥

प षड्ज सा सा स ध नी नि नी धा, प धा स धा मा म ग सा रि मा पा ।

प सं नि नी गा प म गा ग मा नी, नी धा ध पा रूपकमुक्तमेतत् ॥८७१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ आन्ध्री भाषा ॥९॥ (५४)

पञ्चमादेव संभूता षड्जग्रामनिवासिनी ।
ग्रहांशऋषभन्यासपञ्चमा स्वल्पषड्जका ॥
सकाकलिका भाषाऽऽन्ध्री किन्नरोरगवल्लभा ॥८७२॥

रि री रि रि म री गा रि रि म धा ध म सा नि री ।
स नि री रि रि री मा रि रि ग मा प ध मा प धा ॥८७३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भावनी भाषा ॥१०॥ (५५)

गान्धारांशग्रहा षड्जग्रामगामिसमस्वरा ।
पन्यासा स्वल्पनिस्वानपञ्चमा पूर्णमुस्वरा ॥
सपमध्यमसंगत्योपचिता भावनी स्मृता ॥८७४॥

गं गा ग म स मा गा म स म पा प ध नी नि गा ।
ग रि सा म ग री सा स प ध नी म प नी ध पा ॥८७५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥११॥ (५६)

धैवतांशग्रहा न्यासपञ्चमा संगता पुनः ।
षड्जधैवतसंगत्या तथा संवादमापिता ॥८७६॥

मध्यमर्षभयोर्भाषा बाङ्गाली पञ्चमोद्भवा ।
षड्जग्रामकृतावासा गीतविद्राजसम्मता ॥८७७॥

ध धा ध पा मा स ध सा रि मा पा, ध नी रि गा मा म रि मा प धा नी ।
स धा रि मा धा ध प मा स धा मा, नि धा प मा गा रि स धा ध पा पा ॥८७८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ तानोद्भवा भाषा ॥१२॥ (५७)

मध्यमांशग्रहा^१ स्वल्पर्षभस्वनविराजिता ।
पञ्चमन्याससंयुक्ता मधसंगतिसंगता ॥
तानोद्भवा पञ्चमोत्था मध्यमग्रामवासिनी ॥८७९॥

म मा स गा सा रि ग धा म धा धा, म नी प धा मा म ध नी ध नी सा ।
म मा म नी पा ध ग सं नि धा नी, नि धा प धा मा म ग री म पा पा ॥८८०॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ A. B. add विसर्ग ।

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥ १३ ॥ (५८)

निषादांशग्रहा न्यासपञ्चमा गनिसंयुता ।

षड्जमध्यमबाहुल्या पञ्चमर्षभदुर्बला ॥ ८८१ ॥

पञ्चमर्षभयोर्यद्वा बाहुल्येनोपशोभिता ।

सकाकलिस्वरा भाषा त्रावणी पञ्चमोद्भवा ॥ ८८२ ॥

नि नी नि नी धा नि ध नी प मा मा, स सा म सा सा स ग री प मा पं ।

स मा रि मा मा प प सं म पा पा, प नी नि नि(नी)सा म नी(नि)पा... (?) ॥ ८८३ ॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥ १४ ॥ (५९)

याष्टिकस्य मते चेयं षड्जांशा पञ्चमान्तिका ॥ ८८४ ॥

सं सं सं प प पं ध धा ध नि नि नी सा सं नि धा नी ध सा

री सा सा नि ध नि(नी)ध सा रि प रि मा सा री प पं पा ध नी ।

मा सं नी स नि मा ध मा ध स नि धा मा गा म धा नी स सा

सं सं सं नि स सं नि गा स नि ध सा सा धा नी पा प पा ॥ ८८५ ॥

॥ इत्यालापः ॥

केषाञ्चिद्देवा भाषाङ्गं षड्ग्रांशा रिपोञ्जिता ।

^१आतारमन्द्रघा गाल्प(१) प्रार्थने चोऽरुमध्यमा ॥ ८८६ ॥

॥ अथ शुद्धपञ्चमजनिते विभाषे ॥ ३ ॥

॥ अथ विभावनी विभाषा ॥ १ ॥ (५)

पञ्चमांशग्रहन्यासा शुद्धपञ्चमसंश्रया ।

मतारा ^२मन्द्रषड्जा च सापन्यासा रिर्वर्जिता ॥

विभावनी विभाषेयमुत्सवे विनियोजिता ॥ ८८७ ॥

पा पा पा म ग मा प पा म ग ध नी धा मा म'गा मा प पा

पा गा गा स स नी ध पा प प म नी नी धा नि सा सा म गा ।

मा पा पा प म पा म नी स नि ध पा पा पा म पा मा नि सा

नि(नी)धा मा ग प मा नि नी ध प स धा सा धा प मा धा प पा ॥ ८८८ ॥

॥ इत्यालापः ॥

पं पं पं म ग मं म पं पं म ग गं मं मं नि म स्त्री(मं नी) ध मं

गा पा पा प प गा स सा स नि ध सा नी धा प पा मा नि नी ।

नी धा नी स म मा ग मं प प ग नी सा नी ध धा पा प पा

सा नी नी ध नि नी ध नी स स सा धा धा प पा रूपकम् ॥ ८८९ ॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ A. अतार etc.

^२ B. षड्जमन्द्रा ।

॥ अथ आन्धाली विभाषा ॥२॥ (६)

पञ्चमे दाक्षिणात्या या विभाषाऽऽन्धालिका मता ।

पञ्चमांशग्रहण्यासा निषादात्पतया युता ॥८९०॥

भूरितारस्वरा तारधैवता मृदुषाडिजका ।

सापन्यासा विहीना च गान्धारेणेति षाड्वा^१ ॥

नियुक्तनिधने गेया याष्टिकेन प्रकीर्तिता ॥८९१॥

प प म स रि मा पा धा प धा पा ध पं धं

ध ध प प स म सा री री प मा धा म मा पा ।

स नि ध प प ध पं धं पं प मा मा म सा री

म प ध प^२ ध प मा पं धा प मा पा प मा सा ॥८९२॥

नि स नि म ध नि सं धं मा म री मा प धं धं

स म रि स रि प री मा मा प धा पं ध तं धा ।

प ध प प म म सा री मा प धा पं ध पा धा

स नि ध प प ध पा मा पा प आलाप उक्तः ॥८९३॥

॥ इत्यालापः ॥

रि री प पा री स रि सा ध पा द्विः, प धा ध पा धा ध प पा म मा मा ।

म मा प मा पा प ध पा ध मा मा, प मा ध सा धा स ध सा म धा मा ॥८९४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^३त्रयोदशैवं भाषाः^४ स्युर्विभाषे द्वे तथैव च ।

शुद्धपञ्चमरागेऽत्र मुनित्रितयसम्मतं ॥८९५॥

॥ इति पञ्चमः समाप्तः ॥

॥ अथ भिन्नपञ्चमजनिता भाषाः ॥५॥

॥अथ शुद्धभिन्ना भाषा ॥१॥ (६०)

भिन्नपञ्चमजा भाषा षड्जग्रामकृताश्रया ।

धैवतांशग्रहण्यासा धैवतर्षभसंगता ॥

षड्जमध्यमसंवादा शुद्धभिन्ना मता सताम् ॥८९६॥

^१ B. षाडवे ।

^२ A. omits second धप ।

^३ Actually fourteen 'Bhāṣās' have been given under this Rāga.

^४ A. omits विसर्ग ।

ध ध धा ध रि धा धा रि स म धा रि प नी प धा ।

ध प मा स रि गा मा ग ध रि धा रि ध धा प पा ॥८९७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ धैवतभूषिता भाषा ॥२॥ (६१)

तथैव पञ्चमे भिन्ने मध्यमग्रामगानयुक् ।

मध्यमांशग्रहा धान्ता मन्द्रर्षभविभूषिता ॥८९८॥

मध्यमर्षभसंवादा ऋषभस्वरदुर्बला ।

द्रुतमध्यलया तारषड्जा स्फुरितधैवता ॥८९९॥

पूर्णाऽऽरोह्यवरोहिभ्यां वर्णाभ्यामुपशोभिता ।

ललितैर्गमकैर्युक्ता भाषा धैवतभूषिता ॥९००॥

म म म रि म रि मा मा गा म सा मं म गा री

म ग रि म ग रि मं मं मा प पं धं ध नी धं ।

म म म ग रि म पा पं धा नि धा नी स^१धा पं

प ध नि स ध नि सं धं मा म री मा प धं धं ॥९०१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ विशाला भाषा ॥३॥ (६२)

पञ्चमांशग्रहा धान्ता षड्जधैवतसंगता ।

संपूर्णा मध्यमग्रामे भिन्नपञ्चमसंभवा ॥

विशाला गदिता भाषा बुधैः किन्नरवल्लभा ॥९०२॥

प प पंचम धा नी ध स ध नी स ध नी प धा ।

प म गा स रि गा मा प प ध नी म प नी प धा ॥९०३॥

॥ इत्यालापः ॥

इत्येताः पञ्चमे भिन्ने भाषास्तिस्रः प्रकीर्त्तिताः ॥९०४॥

॥ अथ टक्ककैशिकजनिता भाषाः ॥६॥

॥ अथ मालवा भाषा ॥१॥ (६३)

^२टक्ककैशिकजा भाषा मालवा षड्जसंश्रया ।

धैवतांशग्रहन्यासा षड्जधैवतसंगता ॥

पञ्चमर्षभयोदचापि संगत्योपचिता सदा ॥९०५॥

ध ध धा ध ध धा धा स रि मा प प मा ग री ।

म धा पा धा ग री मा प म धा धालाप ईरितः ॥९०६॥

॥ अथ भिन्नवल्लिका भाषा ॥२॥ (६४)

षड्जांशधैवतन्यासा^१ बहुला धनिषादयोः ।

पञ्चमर्षभसंवादा टक्ककैशिकसंभवा ॥

भाषेयं भिन्नवल्लिका षड्जग्रामकृताश्रया ॥९०७॥

ध ध नो ध नि धा नो धा प नो नि स नो ध पा ।

ध प नो म प नो गा री स गा री म प नो ध धा ॥९०८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गान्धारललिता भाषा ॥३॥ (६५)

मध्यमांशग्रहा पूर्णा धैवतन्यासभूषिता ।

नियोज्या पितृकृत्येषु गान्धारललिताह्वया ॥९०९॥

मा धा सा सा प पा सा सा म ग धा स ग री स री ।

ध धा स री रि गा गा री रि सा गा री स री ध धा ॥९१०॥

॥ अथ कच्छेली भाषा ॥४॥ (?)

मध्यमांशग्रहन्यासा निगाभ्यां सरिवर्जिता ।

प्रसन्नषाड्जिका (सा) रिभूयसी शासने स्मृता ॥

कच्छेली भाषिका^२ भिन्नषड्जे मध्यमगानयुक् ॥९११॥

॥ अथ द्राविडी भाषा ॥४॥ (६६)

पञ्चमांशग्रहा धान्ता पूर्णा मध्यमभूयसी ।

मध्यमग्रामगा भाषा धनिसंगतिराजिता ॥

द्राविडी देशनाम्नेयं विख्याता याष्टिकोदिता ॥९१२॥

पा पा मा म ग धा धा पा मा धा सा सा नि धा ध नो ।

प प नो ध प नो धा धा धा स नि धा म म नो नि धा ॥९१३॥

॥ इत्यालापः ॥

इमां विभाषामाचष्ट स्पष्टं कश्चिन्न तद्वरम् ।

इति तिलः समादिष्टाष्टक्ककैशिकसंभवाः ॥

भाषा भाषाविदग्धेन कालसेनेन भूभुजा ॥९१४॥

^१ B. न्यास ।

^२ The reference to भिन्नषड्ज is confusing in the context of the 'Bhāṣās' of टक्ककैशिक । Kallinātha's commentary on S. R. gives कच्छेली as a Bhāṣā of भिन्नपञ्चम । cf. S. Rāj. v. 1027.

॥ अथ हिन्दोलकजनिता भाषाः ॥७॥

॥ अथ भिन्नवलिता भाषा ॥१॥ (६७)

हिन्दोलि(ल)कसमुद्भूता मध्यमग्रामवासिनी ।

गान्धारांशग्रहा षड्जप्रान्ता धैवतवर्जिता ॥९१५॥

गा गा रि सा नि नि नि नी प स नी प पा पा

नी सा स गा स नि स गा ग स गा ग गा सा ।

पा नी स सा रि नि नि नी नि म गा ग सा नी

नी नी स मा ग स नि सा स स सालपेत ॥९१६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ द्राविडी भाषा ॥२॥ (६८)

द्राविडी प्रेङ्गके^१ भाषा पञ्चमांशग्रहा तथा ।

षड्जस्वरान्तिमा पूर्णा षड्जग्राममुपाश्रिता ॥९१७॥

पा नी धा ध स मा स गा रि ग गा गा री स धा सा रि गा

मा री गा स ध सा प धा प ग ग पा धा सा रि पा गा प मा ।

गा री सा स नि सा प री स स रि धा सा री ग गा मा म गा

री सा री ग रि री स री म प स सा सालाप इत्यूहितः ॥९१८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रविचन्द्रा भाषा ॥३॥ (६९)

निषादांशग्रहा सान्ता रविचन्द्रा धवर्जिता ।

षड्जे प्रेङ्गकसंभूता भाषा गीतज्ञवत्लभा ॥९१९॥

नि नि नि स म म मा री मा ग री सा स सा मा

ग म नि नि स स नी सा सा नि पा पा प नी सा ।

नि प प प नि स नी सा पा स नी गं ग पा मा

प म म रि म प नी नी सा नि नी नी स सा सा ॥९२०॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पार्वती भाषा ॥४॥ (७०)

पार्वती प्रेङ्गके भाषा षड्जन्यासग्रहांशिका ।

संपूर्णा षड्जगानार्हा गमकालप्तिपेशला ॥९२१॥

^१ The author speaks of प्रेङ्गक as a synonym of हिन्दोलक ।

स स नि प म रि मा मा नी ध पा मा म री मा
प नि नि म रि म गा नी सा नि नी सा ग पा नी ।
स स नि प म प नी मा धा नि धा पा म मा री
स म रि म स म गा री सा नि सलाप उक्तः ॥९२२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गौडी भाषा ॥५॥ (७१)

गौडी हिन्दोलि(ल)के भाषा षड्जन्यासप्रहांशिका ।
मन्द्रषड्जी (जा) पञ्चमोत्थगमकालापपेशला ॥९२३॥

धैवतर्षभहीना च मन्द्रषड्जा रिधोज्जिता ।
प्रियसंभाषणे तज्जैनियोज्या षड्जसंश्रया ॥९२४॥

सा सा स सा स ग म पा प म पा म पा मा
मा गा स सा स स ग मा प प मा ग मा पा ।
मा पा ग पा म प ग मा प प मा ग सा सा
सा सा नि सा ग म म गा म नि सा म सा सा ॥९२५॥

गा सा स सा स स ग मा स ग मा स सा गा
सा पा प पा म प म गा ग स सा स सा मा ।
सा पं म पं प प ग मं प प मा म सा मा
सा गा स मा नि म ग सा स नि सा स सा सा ॥९२६॥

॥ इत्यालापः ॥

स स ग म ग प मा म (मं) मं ग सा षड्ज सं सं
ग म म प प (ग) गा पं मा प गा सा प मा पा ।
ग ग नि प नि स नी सा सा ग मा पा म पा मं
म म म म ग नि सा गं गा म गा सा नि सा मं ॥
ग ग स स इति युक्तं रूपकं गौडिकास्थं (व्युत्थम्) ॥९२७॥^१

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ मालववेसरी भाषा ॥६॥ (७२)

हिन्दोलि (ल)के पुनर्भाषौडुवा मालववेसरी ।
षड्जांशप्रहणन्यासा गापन्यासा रिधोज्जिता ॥९२८॥

गतारा मन्द्रपा युक्ता गमकैश्च सपञ्चमैः ।
योज्या संभोगशृङ्गारे रसे वीरे च सा बुधैः ॥९२९॥

^१ One foot is extra in this verse.

स सं सं नि पं पं पं मं गं गं पं मं
 गं मं सं गं पं मं पं पं मं गं मं ।
 मं गं सं स पं मं स सं गं स पं नी
 स सा नी नि सं गं स मं गा प नी सं ॥९३०॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा नि पा म प म गा म प मा स सा सा
 सा सा स गा ग प म सा द्विरिदं नि सा सा ।
 सा सा ग सा म नि नि पा नि प मा ग गा सा
 सा नी ग मा स प नि पा स नि सा स सा सा ॥९३१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ छेवाटी भाषा ॥७॥ (७३)

बहु (मन्द्र ?) षड्जप्रहांशान्ता ऋषभेण विवर्जिता ।
 धैवतस्वरभूयिष्ठा (५) पन्यासान्वितगस्वरा ॥९३२॥

तारगान्धाररुचिरा मन्द्रधैवतभूषिता ।
 नियोज्येयं रसे हास्ये गमकैः समलङ्कृता ॥९३३॥

उत्सवे च सदा तज्जैः छेवाटी प्रेङ्खकोद्भवा ।
 याष्टिकः पुनराचण्ट पूणमितां समस्वराम् ॥९३४॥

स स स स ग म पा पं सं ग पं मं ग . . (?)
 म ग ध नि प (प) पामं गा नि धा पं प पं मं ।
 ग प म ग प म गा पं मा ग गं सं स सं गं
 म प प प प म गं पं पं म गा धा नि पा पं ॥९३५॥

म ग नि ध प प पा मं गा प मा गा प मा गा
 ग स स स स ग मं पं पा प पा मं ग पा मं ।
 ग प म ग प म गा पं मा ग सा गं स सा गं
 म प नि स स ग सा गं मा ग पा पं नि सा मं ॥९३६॥

॥ इत्यालापः ॥

स गा म मा प मा प मा प मा म गा ग सा स सा
 ग गा नि नी स नी स सा स सा ग सा ग मा प पा ।
 स नी स गा स धा नि पा (प) नी प मा म मा प मा
 म गा म सा स गा म पा नि मा स गा स नी स सा ॥९३७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ काम्बोजी भाषा ॥८॥ (७४)

षड्जांशग्रहणन्यासा निषादस्वरभूयसी ।

मन्द्रपञ्चमसंयुक्ता धैवतर्षभवर्जिता ॥९३८॥

हिन्दोलकसमुद्भूता मध्यमग्रामवासिनी ।

भाषा काम्बोजिका अस्या आलापोऽथ निरूप्यते ॥९३९॥

सा सा सा प प नी नि सा नि स स सा सा गा स सा सा स नी

सा सा नी स स गा स सा नि नि स पा नी गा ग गा सा स सा ।

पा नी नी नि प मा ग मा म ग म मा गं सा स सा सा ग सा

सा गा मा म म गं ग गा ग प प नी सा सा स आलापनम् ॥९४०॥

॥ इति आलापः ॥

सा सा पा नी नि सा नी स प नि नि नि नि पा नी स गा सा नि सा सा

मा मा गं गा स सा गं ग ग स नि स नि सा पा प पा नी नि सा पं ।

गं गा सा मं ग मा मं ग म स नि ग नि पं नी नि सा गं स नी मा

मा गा गं गा ग सा नी नि नि स स ग स गा सा स सा रूपकं वै ॥९४१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ षड्जमध्या भाषा ॥९॥ (७५)

हिन्दोलकसमुद्भूता षड्जग्राममुपाश्रिता ।

षड्जांशग्रहणन्यासा धैवतर्षभदुर्बला ॥९४२॥

निषादर्षभहीनत्वादौडुवा गपसंगता ।

षड्जमध्यमसंवादा षड्जमध्येति कीर्त्तिता ॥९४३॥

सा सा सा ग प मा सा ध स ग पा म म गा म गा ।

स स सा म प गा मा म म गा सा म ग धा स सा ॥९४४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मधुरी भाषा ॥१०॥ (७६)

मधुरी प्रेङ्गलके भाषा मध्यमग्रामसंश्रया ।

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा पञ्चमभूयसी ॥

धन्योश्च धपयोर्युक्ता संगत्या प्रेक्षणे भवेत् ॥९४५॥

म म मा ध नि पा धा नि नि ध सा म म गा स री ।

स रि गा म म धा नी ध प ध नी म म गा रि सा ॥९४६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ चूतमञ्जरी भाषा ॥११॥ (७७)

तथैव प्रेङ्खके भाषा मध्यमा चूतमञ्जरी ।

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा ऋषभवर्जिता ॥१४७॥

षड्जपञ्चमसंगत्या संयुक्ता षाडवी तथा ।

निगसंवादसंपन्ना अस्या आलाप ईर्यते ॥१४८॥

मा मा मा स प मा नी धा स प मा म ध पा स गा ।

म म सा प प नी धा स प मा म म ध पा स सा ॥१४९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ हिन्दोलकजनिते विभाषे ॥४॥

॥ अथ भिन्नपौराली विभाषा ॥१॥ (७)

विभाषा प्रेङ्खके भिन्ना पौराली षड्जविश्रमा ।

मध्यमांशग्रहा पूर्णा प्रेक्षणा (णे ?) विनियोजिता ॥१५०॥

म मा म म स पा मा प नी सा सा ग म मा ग सा ।

ध ग मा स म गा री सा नी सा म ग रि सा नि सा ॥१५१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पिञ्जरी विभाषा ॥२॥ (८)

गान्धारांशग्रहा सान्ता निषादेन विवर्जिता ।

विभाषा पिञ्जरी नाम हिन्दोलकसमुद्भवा ॥१५२॥

ग गा गा री सा धा स स रि ग ग मा गा रि स ध सा

प धा पा गा पा धा स रि ग प ग गा री स स नि सा ।

ध री सा सा री धा स रि ग ग म मा गा रि स रि री

ग री री सा री मा प ध रि प रि गा रि रि रि सा ॥१५३॥

॥ इत्यालापः ॥

इति भाषा दशैका च हिन्दोले द्वे विभाषिके ॥१५४॥

॥ अथ बोट्टरागजनिता भाषा ॥८॥

॥ अथ माङ्गली भाषा ॥१॥ (७८)

बोट्टे स्यान्माङ्गली भाषा पञ्चमांशग्रहा तथा ।

मध्यमन्यासकलिता संपूर्णा मध्यमोज्ज्वला ॥१५५॥

निषादवद्धैवतयोः संवादेन विभूषिता ।

बाहुल्यं दृश्यते त्वस्याः सर्वस्वरगतं बुधैः ॥९५६॥

सर्वेषु मङ्गलेष्वेषा गीयते गीतकोविदैः ।

तेनासौ मङ्गला प्रोक्ता कालसेनेन भूभुजा ॥९५७॥

पा पा धा पा प धा धा गा गं गा पा धा म गा रि री ।

रि गा मा पा स नी धा पा नी धा पा प स गा स सा ॥९५८॥

॥ इत्यालापः ॥

बोट्टरागः समुद्दिष्टो माङ्गल्या भाषयैकया ॥९५९॥

॥ अथ मालवकैशिकजनिता भाषाः ॥९॥

॥ अथ मालवा भाषा ॥१॥ (७९)

ग्रहांशिन्यासषड्जाख्या भूरिगान्धारनिस्वना ।

वर्जिता धनिषादाभ्यामौडुवा मन्द्रपञ्चमा ॥९६०॥

मालवा षड्जगानार्हा जाता मालवकैशिकात् ।

नियोज्या दीपनादौ तु सङ्कीर्णत्वमुपेयुषी ॥९६१॥

निधहेत्वौडुवत्वेन विनाप्यन्येन केनचित् ।

पबौडुवंव (अथौडुवंव) विज्ञेया नानामतविचारतः ॥९६२॥

सा स सा सा स सा गा ग गा गा म गा

री रि सा सा स गा सा ग री री स सा ।

सा ग गा मा प मा गा ग पा पा ग री

री स सा गा स गा री रि सा सा स सा ॥९६३॥

सा ग पा मा प मा सा ग री री रि सा

पा प मा गा ग मा गा रि री गा म गा ।

गा रि री सा स सा गा स गा गा (प पा)

पा ग री री रि सा मा ग गा सा स सा ॥^१

गा ग पा पा ग गा मा ग गा गा म गा

री रि सा सा ग सा री रि सालापनम् ॥९६४॥

॥ इत्यालापः ॥

स गा गा पा गा गा म ग ग म ग री री रि रि रि री

स री सा मा पा पं म ग ग प ग मा धा रि रि रि सा ।

रि री सा री गा री स प म ग म मा मा प स रि री

स नी सा सा मा गा म ग म रि स गा री रि स स सा ॥९६५॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ Two feet are extra in this verse.

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥२॥ (८०)

मध्यपञ्चमभूयिष्ठा षड्जन्यासग्रहांशिका ।

षड्जे बाङ्गालिका भाषा नियोज्योत्सुकताजुषि ॥

संपूर्णस्वरनिर्हृदा जाता मालवकैशिकात् ॥९६६॥

स स स स प म.गा मं गा ग मं मं ग पा पं
प म म ग ग म गा मं पा स सा सं नि सं सं ।
नि रि ग रि स प धा नी पा प नी पा नि पा मं
म ग म प प नि सा सा री रि सा री स सा सा ॥९६७॥

॥ इति आलापः ॥

स सा म गा म गा रि री रि री ग मा प गा म गा
रि सा स सा रि री स नी नि सा ध नी ध सा नि सा ।
स सा रि गा ग री स नी स सा रि री स नी स सा^१ ॥९६८॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ हर्षपुरी भाषा ॥३॥ (८१)

षड्जांशग्रहणन्यासा तारपञ्चमभूषिता ।

मन्द्रमध्यमभूयिष्ठा धैवतेन विनाकृता ॥९६९॥

भाषा हर्षपुरी नाम हर्षादौ विनियोजिता ।

आचष्ट याष्टिकस्त्वेनां पूर्णा मालवकैशिके ॥९७०॥

स स स स रि स सा नि गा म पा पा म सा सं
प प स स स ग मा गा गा रि री सा स नी नी ।
प स नि स म ग री सा नी प सा नी स सा सा
नि रि रि प ग नि री सा स(१) स सा सा नि नी नी ॥९७१॥

नि स रि स नि स सा सा सं म पा पं म सं सं
प प प म म ग मा गं गा ग गा री रि सा सा ।
नि स स नि नि प सा नी सा म गा री रि सा सा
नि नि प स नि स सा सा री प गा नी स सा नी ॥९७२॥

स स रि नि स नि नी री मा रि गा नी स सा मं
ग म प प स प पा पं मा म गा री रि सा सा ।
नि नि प स नि स सा सा गा रि नी नी प सा नी
स ध स रि रि रि पा सं नी रि सा नी स सा सा ॥९७३॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ One foot is wanting in this verse.

स नी रि सा री ग रि सा नि री री, ग सा नि गा गा रि नि सा म गा गा ।
री गा रि पा गा रि स नी स री गा, सा सा ग रीदं किल रूपकं वै ॥९७४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ गौडी भाषा ॥४॥ (८२)

षड्जांशग्रहणन्यासा षड्जग्रामनिवासिनी ।

निषादस्वरभूयिष्ठा तारमन्द्रस्थषाड्जिका ॥९७५॥

रणरणके नियोक्तव्या केषांचन मते पुनः ।

वीरे भाषेयमुदिता गौडी मालवकैशिके ॥९७६॥

सा सा सा नि ध सा प मा स ग नि नी धा नी ध धा मा प मा
मा गा सा स ग गा स सा ग रि स गा मा गा ग नी नी ध सा ।
पा मा गा म प पा स मा ग म रि री सा सं स नी री रि पा
सा नी री स नि सा स मा ग म नि गा मा नी ग मा नी नि धा ॥९७७॥

सा पा मा ग म नी नि धा ध प म गा मा गा ग सा गा ग री
री सा मा ग म नी ध नी स प ग गा मा पा प सा मा ग सा ।
री री सा स नि री रि पा स नि रि सा मा री स नी सा स सा-
लापोऽयं गदितोऽथ रूपकमपि प्रायेण संवर्ण्यते ॥९७८॥

॥ इत्यालापः ॥

स नी ध सा स पा प मा म गा म नी नि धा नि धा ।
म पा म गा ग पा स मा ग री रि सा स नी रि री ॥
प सा नि री रि सा ग मा ग नी स नी ध पा म पा ।
म गा म गा ध गा म मा रि सा नि सा नि री स सा ॥९७९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ मालववेसरी भाषा ॥५॥ (८३)

तथैव षड्जे षड्जांशग्रहणन्यासा धवर्जिता ।

ऋषभस्वरापन्यासा मपगैर्गमकैर्युता ॥९८०॥

तारर्षभस्वरा मन्द्रपञ्चमस्वनराजिता ।

ईर्ष्यायां विनियोज्यैषा भाषा मालववेसरी ॥

प्रसादे चापि केषांचिज्जाता मालवकैशिकात् ॥९८१॥

स सा सा सा पा सा प म ग प प मा मा ग म प मा
ग मा री री गा गा म म प म ग नी नी प नि नि नी ।

नि री री पा सा नी रि रि रि प ग गा गा ग रि रि री
स सा नी री री पा प ग ग ग ग री री स स नि री ॥९८२॥

रि पा सा नी री सा नि स स स नि सा सा प प प मा
ग मा सा गा मा गा प म ग रि रि री गा ग स स सा ।
प गानी नी पं पा नि रि रि स प सा सा नि नि रि पा
प मा गं गा गा री रि स स स नि री सा नि स स पा ॥९८३॥

नि सा सं पा पं पा म म ग प प पा मं ग म म गा
म गा पा गा मा गा रि रि नि रि प गा गा रि रि स सा ।
स नी री री पा सा नि रि स नि स सा सा नि स स सा
प पा मा गा मा गा प म ग स नि री री प नि स सा ॥९८४॥

॥ इत्यालापः ॥

स सा पा गा पा नि रि मा गा (म ग) रि रि स सा
नि नी पं पा पा नी नि रि रि स नि सा री रि ग ग मा ।
म पा पा नी नी पा नि म ग रि रि री सा स नी (नि) रि री
रि सा सा मा गा मा रि ग स नि ग गा गा रि ग स नी ॥
रि पा नी नी री रि स म स स सा रूपकमिदम्^१ ॥९८५॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥६॥ (८४)

षड्जग्रहांशिकन्यासा षड्जग्रामकृताश्रया ।
गनिहीना पभूयिष्ठा समन्द्रा तारपञ्चमा ॥९८६॥

सर्वभावनियोगार्हा जाता मालवकैशिकात् ।
औडुवा सैन्धवी भाषा कालसेनेन वर्णिता ।
संपूणमितामाचष्ट याष्टिको मुनिपुङ्गवः ॥९८७॥

स सा सा सा सा रि ग म प प पा धा प ध म मा
रि री मा री री सा स स स रि म पा पा प प ध पा ।
म पा पा धा पा पा म प प प ध सा पा प ध प सा
रि री मा पा धा पा म रि रि स रि सा सा स स रि मा ॥९८८॥

म री मा पा पा पा प ध प ध प धा पा म रि रि मा
रि सा सा सा सा री म प प प प धा पा म रि स सा ।
म गा पा पा पा धा स प प म प धा पा म रि स सा
प धा पा मा री मा रि रि स स स सालापभणितिः^२ ॥९८९॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ On foot is extra in this verse.

^२ B. भणितः ।

सा सा री री म मा री रि प प ध प मा री स सा मा म री पा
पा पा धा धा स सं पा ध प म रि म रि मा री स सं सा ध धा धा ।
धा सा सा सा म मा री रि प प रि रि स री सा रि सा धा स सं सं
री री पा मा रि री पा ध प म रि रि स री सा म री री रि सा सा ॥९९०॥

॥ इति रूपकम् ॥

॥ अथ पौराली भाषा ॥७॥ (८५)

षड्जे षड्जग्रहांशान्ता षड्जमध्यमभूयसी ।

^१पूर्णा पौरालिका भाषा जाता मालवकैशिके ॥

नियोज्या सर्वभावेषु ब्रह्मशैलाधिपोदिता ॥९९१॥

सा सा स सा सा म स मा स पा धा, धा पा म पा मा ग रि सा रि सा नि (नी) ।
नि(नी)सा ध पा मा ग रि सा स गा गा, स(सा)गा रि मा नी नि नि गा स स(सा)सा ॥९९२॥

॥ इत्यालापः ।

॥ अथ बाङ्गाली भाषा ॥८॥ (८६)

मध्यमांशग्रहा सान्ता मध्यमग्रामगानयुक् ।

मध्यमर्षभसंगत्या संगता भूरिमध्यमा ॥

भाषा बाङ्गालिका पूर्णा जाता मालवकैशिके ॥९९३॥

म मा म गा री स रि गा म री गा, स मा ग री गा ग रि मा म गा री ।
म मा रि री मा नि स धा प मा री, म री स गा मा ग रि मा म सा सा ॥९९४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ अर्द्धवेसरी भाषा ॥९॥ (८७)

ग्रहांस(श)मध्यमा सान्ता षड्जमध्यमभूयसी ।

निषाददुर्बला भाषा सङ्कीर्णा त्वर्द्धवेसरी ॥

मालवकैशिके जाता मध्यमग्रामसंश्रया ॥९९५॥

म मा म गा सा रि स नी प धा मा, ग सा म मा मा म स री ग-सा सा ।
म मा ग री पा ध प मा स पा धा, प मा स मा गा स म री स सा सा ॥९९६॥

॥ अथाभीरी भाषा ॥१०॥ (८८)

षड्जे षड्जग्रहांशान्ता स्वल्पाल्पश्रुतिनिस्वना ।

षड्जर्षभयोः संगत्या संगता च समाश्रया ॥

साधारणस्य सङ्कीर्णाभीरी मालवकैशिके ॥९९७॥

स सा स मा री रि ग मा प मा गा, स री री (रि) सा सा रि स सा ग पा मा ।
प धा स धा नी नि स धा प मा री, ग सा रि सा री ग म पा म सा सा ॥९९८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ खञ्जनी भाषा ॥११॥ (८९)

पञ्चमांशग्रहा सान्ता गान्धारेण विवर्जिता ।

सन्योर्मन्योश्च संगत्या संगता षाडवा तथा ॥

सङ्कीर्णा खञ्जनी भाषा जाता मालवकैशिके ॥९९९॥

पा पा प पा मा प म पा ध नी नी, स धा प धा मा म नि धा प धा मा ।

प नी ध पा मा रि स नी स नी नी, मा(म)धा स नी मा नि स नी नि सा सा ॥१०००॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥१२॥ (९०)

मालवाद्ये कैशिके च षड्जे षड्जस्वरान्तिमा ।

निषादांशग्रहा भाषा गूर्जरी निरिसंगता ॥

मध्यमर्षभसंवादा संपूर्णा किन्नरप्रिया ॥१००१॥

नि नी नि सा नी ध प मा प धा नी, स नी ध पा मा रि ग री ग री सा ।

सा गा रि गा मा प ध सा नि धा मा, नि धा प धा नी स म पा नि सा सा ॥१००२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मालवकैशिकजनिता विभाषा ॥५॥

॥ अथ शुद्धा विभाषा ॥१॥ (९)

तथा विभाषिका शुद्धाभिधा मालवकैशिके ।

मध्यमांशग्रहा षड्जन्यासा पूर्णैकिका मता ॥१००३॥

मा मा गा रि ग गा नी पा धा नी मा प ध नी स धा ।

स ध मा ग रि मा सा म म गा री म प धा स सा ॥१००४॥

॥ इत्यालापः ॥

इति त्रिमुनिसम्मत्या भाषा द्वादश कीर्तिताः ।

विभाषा चैकिका रागे प्रोक्ता मालवकैशिके ॥१००५॥

॥ इति मालवकैशिकः सम्पूर्णः ॥

॥ अथ गान्धारपञ्चमजनिता भाषा ॥१०॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥१॥ (९२)

गान्धारपञ्चमे रागे गान्धारी भाषिकैकिका ।

धैवतांशग्रह्यासा षड्जमध्यमभूयसी ॥

गान्धारबहुला वापि षड्जग्रामनिवासिनी ॥१००६॥

ध ध ध प म प मा पा मा ग री सा स सा री
ग म म प म ध नी सा सा ध नी धा प^१ पा धा ।
ध प म रि ग स सा नी मा प नी सा स नी मा
म म ग म स रि री सा मा म गा मा स धा धा ॥१००७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भिन्नषड्जजनिता भाषाः ॥११॥

॥ अथ त्रावणी भाषा ॥१॥ (९२)

भिन्नषड्जे रिग्रहांशा(श)धैवता चाल्पषड्जिका ।
संपूर्णा यामकालेषु प्रयोक्तव्याद्भुते रसे ॥
षड्जग्रामे त्रावणीयं भाषा किन्नरवल्लभा ॥१००८॥

री री ध धा नि रि नि धा ध नि नी रि नी नी
धा नी ध नी ध म म मा ध म पा नि धा (धा) ।
मा धा नि री रि म ग मा ग ध मा ग री सा
मा धा नि धा नि ध म मा ध नि री ध धा धा ॥१००९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ षड्जभाषा ॥२॥ (९३)

धैवतांशग्रहन्त्यासा संपूर्णा षड्जदुर्बला ।
देवार्चने नियोक्तव्या षड्जभाषाऽत्र षड्जगा ॥१०१०॥

अथास्ति भाषा किल भिन्नषड्जे, ध नी ध धा सा नि ध धा स मा धा ।
ग मा नि धा गा म नि धा ग री सा, नि धा प मा पा म म धा नि धा धा ॥१०११॥

॥ अथ गूर्जरी भाषा ॥३॥ (९४)

मध्यमांशा धैवतान्ता गूर्जरी भिन्नषड्जगा ।
पूर्णा गूर्जरदेशोत्था नियोज्या मुनिचिन्तने ॥१०१२॥

म मा म गा री रि म धा म मा गा, नि नी ग मा नी म ग सा ग री री ।
स मा ध पा पा ध ध मा ध सा सा, रि सा म मा धा प म धा म धा धा ॥१०१३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बाह्यषाडवा भाषा ॥४॥ (९५)

स्याद्बाह्यषाडवा भाषा भिन्नषड्जे(ऽ)पि षट्स्वरा^२ ।
मध्यमांशग्रहा गान्ता रिहीना वसने स्मृता ॥१०१४॥

^१ B. मा ।

^२ A. B. add विसर्ग ।

मा धा पा नी नि पा पा मा पा धा सा धा ग गा म मा ।
नी नी पा मा प नी धा धा धा गा गालाप ईरितः ॥१०१५॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥५॥ (९६)

तथैव भिन्नषड्जोऽस्ति भाषा^१ गान्धारिकापि च ।

गांशग्रहा मध्यमान्ता भूरिमस्वरराजिता ॥

तपस्विषु प्रयोक्तव्या रसे च करुणाभिधे ॥१०१६॥

गा गा धा नी स सा नी धा धा मा मा ग म धा नि सा ।

नी सा री धा ग मा धा नी सा री गा रि स नी ध सा ॥१०१७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ ललिता भाषा ॥६॥ (९७)

तथैव ललिता भाषा ग्रहांशन्यासधैवता ।

रिगसैर्भूरिभिस्तारमन्द्रैर्युक्ता धमन्द्रभाक् ॥१०१८॥

रितारा भिन्नषड्जोत्था रिलोपात् षाडवा मता ।

मगङ्गस्य मते पूर्णा अस्या आलाप ईर्यते ॥१०१९॥

धा पा धा धा ध मा सा नी नी धा मा गा स नी ध धा ।

मा धा ध नि स मा गा गा धा स मा मा स नी म धा ॥१०२०॥

॥ अथ कौशली भाषा ॥७॥ (९८)

निषादांशग्रहा धान्ता रिलोपेन हि षाडवा ।

कौशली भिन्नषड्जोत्था प्रतीहारप्रवेशने ॥१०२१॥

नी नी धा पा म पा गा मा सा सा सा स स धा नि पा ।

सा सा सा म ग मा नी धा सा सा सा म ग मा नि धा ॥१०२२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ तुम्बरा भाषा ॥८॥ (९९)

धैवतांशग्रहान्यासा ऋषभेण विवर्जिता ।

तुम्बरा भिन्नषड्जस्था नियोज्या ब्रह्मचारिणि ॥१०२३॥

ध नी स गा मा म ग पा म गा नी, स नी ध धा धा स स गा म मा नी ।

नि सा स मा मा ग ग गा ग मा सा, स धा ध धालाप उदीरितोज्यम् ॥१०२४॥

॥ अथ गान्धारललिता भाषा ॥९॥ (१००)

मध्यमांशग्रहा पूर्णा धैवतन्यासभूषिता ।

नियोज्या पितृकुत्येषु गान्धारललिताह्वया ॥१०२५॥

मा धा सा सा प पां सा सा म ग धा स ग री स री ।

ध धा स री रि गा गा री रि सा गा री स री ध धा ॥१०२६॥

॥ अथ कच्छेली भाषा ॥१०॥ (१०१)

मध्यमांशग्रह्यासा निगाम्यां सरिर्वजिता ।

प्रसन्नषड्जिका यो(सा)रिभूयसी शासने स्मृता ।

कछेली भाषिका भिन्नषड्जे मध्यमगानयुक् ॥१०२७॥

मा मा मा पा ध री री मा मा सा री रि म मा रि मा ।

पा धा सा सा स री री री सा सा धा पा प धा म मा ॥१०२८॥

॥ अथ कलिङ्गी भाषा ॥११॥ (१०२)

धैवतांशग्रह्यासा षट्स्वरा षड्जलोपनात् ।

प्रसन्नान्तावरोहिभ्यां कलिङ्गी योगमागता ॥१०२९॥

धाचतुष्कं रि नी धा पा द्विर्द्वनी री ग पा नि धा ।

धा नी री गा नि धा धा पा पा धा गा री नि धा ध धा ॥१०३०॥

॥ अथ पार्वती भाषा ॥१२॥ (१०३)

संपूर्णा पार्वती भाषा भिन्नषड्जसमुद्भवा ।

पञ्चमांशग्रहा धान्ता पर्वतप्रायदेशजा ॥१०३१॥

पा पा पा म रि री नी री नि ध पा ध ध सा रि मा ।

पा पा ग रि रि री सा नी धा २पा धा ध ध पा ध पा ॥१०३२॥

॥ अथ मध्यमा भाषा ॥१३॥ (१०४)

ग्रहांशधैवता षड्जप्रान्ता पूर्णा च मध्यमा ॥१०३३॥

ध धा नि नी नी स ग नी ध नी धा, म पा प री पा प ध नी नि धा नी ।

ग री स सं पा प ध धा म पा गा, म सा ग री नि(नी)ध म मा म गा गा ॥१०३४॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥१४॥ (१०५)

ग्रहांशन्यासधा त्यक्ता रिपाभ्यां मन्द्रधा तथा ।

निषादबहुला सैन्धव्युद्दीपननियोगभाक् ॥१०३५॥

ध ध ध ध म म धा नी नी नि सा नी स मा धा

ध नि ध नि नि ध धा गा मं ग मं सं नि धं धं ।

म ग ग ग म ग मा धा गा म धा नी नि नी नी

नि ध नि स ध म गा मा सा नि धा धा म धा धा ॥१०३६॥

॥ इत्यालापः ॥

^१A. B. षड्ज ।

^२ A. omits पा धा ।

धा गं गं ग नि सं नी धं नि धं गं म स गं स धं ।

नि स नी नि ध नी धं धं रूपकालाप ईदृशः ॥१०३७॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ शुद्धा भाषा ॥१५॥ (१०६)

^१शुद्धा भाषा भिन्नषड्जे ग्रहांशन्यासधैवता ।

गापन्यासा धभूयिष्ठा रिहीना मृदुषड्जिका ॥

धतारा पञ्चमेनापि रहिता याष्टिके मते ॥१०३८॥

धा धा ध धा स ग ग गा ग ग मा ग मा मा

धा गा ध धा ध प नि धा ध स सा म मा मा ।

सा गा म धा ध स नि सा नि स गा स नी गा

धा धा ध नी ग ग म मा ग म सा नि धा धा ॥१०३९॥

मा धा ध पा नि ध ध पा ध म गा ग सा गा

मा धा ध धा स नि ग सा ग नि धा ध पा नी ।

धा नी ग गा म स स नी ध ध नी ध पा सं

नी नी स मा ध ध ध धालपनं प्रदिष्टम् ॥१०४०॥

॥ इत्यालापः ॥

ध धा सा ग मा मा ग मा धा नि सं सं, ग मा धा ध धा धा म मा गं स गं गं ।

स गं सा नि नी नी नि सा नी ध सं गं, म सं गं म गा नी नि मा मा ध धं धं ॥१०४१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ त्रवणा भाषा ॥१६॥ (१०७)

त्रवणा भिन्नषड्जेऽस्ति ग्रहांशन्यासधैवता ।

गमकमंघुरैर्युक्ता पञ्चमर्षभवर्जिता ॥१०४२॥

ध धा स नी ग मा नि धा स सा स नी ध सा नि सा

नि नी ध नी नि धा स सं स नी ध धा म गं ग सं ।

स नी नि धा ग मा म गा नि धा म मा म गं ग सं

स नी नि धं ध नी ध गं ग सं स गा नि नी स धा ॥१०४३॥

॥ इत्यालापः ॥

ध नि ध ग स ग नी नी नी स नी नी ध धं सं

म नि नि ध नि ध सा धं धा ग गा मा ग मा सा ।

स नि नि ग स नि धं धं सा नि सा धा नि गं गं

म ग नि स म म धा नी धैवतो मा नि धा धा ॥१०४४॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ दाक्षिणात्या भाषा ॥१७॥ (१०८)

तथैव दाक्षिणात्यास्ति भिन्नषड्जे धमन्त्रिका ।

षड्जतारस्वरा धांशग्रहण्यासा निदोलिता ॥१०४५॥

नियोक्तव्या च संतापे प्रियस्य स्मरणेऽपि च ।

विभाषेति पुनर्भाषामिमामाचष्ट याष्टिकः ॥१०४६॥

ध धा धा सं धा नी ध नि स स स गा नी प नि ध धा

ध मा धा नी सा सा स स रि म रि गा री ग नि स नी ।

रि सा नी धा धा मं प ध म प म नी मा प म म पा

म गा मा गा मं धं स नि ध म प सा नी ध ध ध मा ॥१०४७॥

ध नी मा धा नी मा नि स स स स नि धा मा प नि ध धा

ध सा धा नी सा सा स रि स स रि गा नी स नि रि सा ।

नि धा नी पा मा नी ध ध म ध म धा नी ध म ध नी

स मा गा नी धा मा म प म नि ध धा धा नि ग ध धा ॥१०४८॥

॥ इत्यालापः ॥

धा धा मा नि स सा स री ध म प मा नी धा ध मा धा नि सा

सा मं नी स स री ग ^१नी स नि रि सा सा नी ध मा धा ध धा ।

धा धा धा म ध सा नि धा ध प म धा धा मा प मा नी नि सा

नी नी नी स नि मा ग धा ध म प मा नी गा नि नी धा ध धा ॥१०४९॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ बाङ्गली भाषा ॥१८॥ (१०९)

भिन्नषड्जेऽस्ति बाङ्गली ग्रहांशन्यासधैवता ।

मध्यामान्दोलिता गापन्यासा धैवतमन्त्रिका ॥

उद्दीपने नियोक्तव्येत्याह कृष्णमहीपतिः ॥१०५०॥

ध धा सा नि सा सा स नि ध स स सा नी ध स नि धा

नि नी धा नि(नी)सा सा स नि ध ध ^२ग गा गा स स नि धा ।

ग मा गा मं नी धा म म ग म स सा नी स नि नि धा

ध नी धा गं गा सा स म नि नि ध सा मा ध ग ध धा ॥१०५१॥

॥ इत्यालापः ॥

ध नी धा ग धा गा ग सा नी नि नि(नी)सा, नि नी धा ध सा मा नि नी धा नी(नि)धा धा ।

ध सा गा म गा सा स नी नी नि गा सा, नि धा सा नि धा नी ध धा धा स नी धा ॥१०५२॥

॥ इति रूपकालापः ॥

^१ A. B. नि स नी री सा नि धा मा धा धा ।

^२ B. म ।

॥ अथ श्रीकण्ठी भाषा ॥१९॥ (११०)

धैवतांशग्रहण्यासा त्यक्तपा धैवताल्लिका ।

गतारा मन्द्रधा चापन्यासेनर्षभभूषिता ॥१०५३॥

श्रीकण्ठी भिन्नषड्जोत्था भवेदुक्तकण्ठिते जने ।

याष्टिकः पुनराचण्ट रिलोपात् षाड्वामिमाम् ॥१०५४॥

धा धा धा ध ध री रि री रि म म गा री मा म धा री नि धा

सा नी नी स रि गा रि मा नि रि ध मा धा ध धा नी रि नी ।

धा नी री ध नि री रि मा म ग रि मा धा मा ध री नि(नी) नि धा

नी सा री ग नि गा नि नी म रि रि धा धा मा ध धालापनम् ॥१०५५॥

॥ इत्यालापः ॥

ध धा नि री री म म मा ग री मा, ध मा ग री सा ध रि नी नि धा गा ।

रि नी नि धा नी स नि गा ग री सा, रि री रि नी नी ध ध मा ध धा धा ॥१०५६॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ गान्धारी भाषा ॥२०॥ (१११)

धैवतांशग्रहण्यासा संपूर्णा गधसंगता ।

गान्धारस्वरभूयिष्ठा गान्धारी भिन्नषड्जगा ॥१०५७॥

धा धा ग ध ग सा री गा ग ध गा ग म पा स धा ।

ग ध गा रि म पा गा ध ग म री रि म धा ग धा ॥१०५८॥

॥ अथ सैन्धवी भाषा ॥२१॥ (११२)

ग्रहांशमध्यमा धान्ता पञ्चमर्षभदुर्बला ।

संगत्या समयोर्युक्ता समसंवादपेशला ॥

सैन्धवी सिन्धुदेशोत्था संपूर्णा भिन्नषड्जगा ॥१०५९॥

म म गा रि स नी री मा ग रि मा म प धा स मा ।

स म धा स म पा रि(री)गा ग रि मा स म गा प धा ॥१०६०॥

॥ अथ मालवी भाषा ॥२२॥ (११३)

मध्यमांशा धैवतान्ता विभाषा मालवी मता ।

पूर्णा मालवदेशोत्था चिन्ताप्रस्ते नियुज्यते ॥१०६१॥

मा री म गा प म रि मा प ध धा ध धा सा

धा पा ध धा म प स सा रि स सा रि सा धा ।

पा सा ध पा स स स मा म रि सा नि सा सा

री मा ध धा प स ध पा स स पा म धा धा ॥१०६२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भिन्नषड्जजनिते विभाषे ॥६॥

॥ अथ मालवा विभाषा ॥१॥ (१०)

तथा मतङ्गमुनिना भिन्नषड्जे समीरिता ।

संपूर्णांशग्रहण्यासधैवता भूयसी पुनः ॥१०६३॥

सरिसैश्च प्रयोगार्हा ^१टक्ककैशिकसंज्ञिनः ।

रागस्य साम्ययोगेन विभाषा मालवाभिधा ॥१०६४॥

धा धा गा ग रि मा गा री मा मा प ध म मा ध धा ।

ध ध मा म ध धा धा स सा ध मा स ग री म मा ॥१०६५॥

रि म धा स प धा सा सा म प मा ग रि मा ध मा ।

प धा ध सा ग री मा गा रि म नी ग ग मा प मा ॥१०६६॥

ध ध धा स स धा धा म ग रि मा ध प मा प मा ।

म स सा स ग गा गा म ग रि मा ध प सा ध धा ॥१०६७॥

॥ इत्यालापः ॥

धा मा धा ग ग धा ध नी म म ध धा मा सा ध पा मा ग धा

धा मा नी ध ध मा ध धा म नि म सा सा सा म मा मा ध गा ।

री री सा स नि नी नि नी ग स स नी नी धा ध मा मा ध धा

सा सा मा म स पा म मा ध स नि धा धा धेत्विदं रूपकम् ॥१०६८॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ पौराली विभाषा ॥२॥ (११)

पौरालिका विभाषाऽथ भिन्नषड्जसमुद्भवा ।

धैवतांशग्रहण्यासा समस्तस्वरभूयसी ॥

पापन्यासा मन्द्ररिधा कर्मकर्तृप्रशंसने ॥१०६९॥

धा धा धा ध नि सा स री रि रि ग गा री गा ग मा गा रि नी

सा नी नी ध प धा नि धा प नि ध धा धा धा ध नी सा ध नी ।

सा धा नी स रि री रि री रि (स नि नी री) सा नि री सा नि पा

पा धा पा ध प धा नि धा म नि ध धा पा नी ध धालापनम् ॥१०७०॥

॥ इत्यालापः ॥

प धा नि नी रि री नि री रि मा म गा ग री रि सा

स नी नि सा ध धा नि सा नि धा प धा म मा ग री ।

रि सा स मा ग री ग री स री स नी ध नी ध नी

स धा ध धा नि पा नि मा ध मा ध पा प धा ध धा ॥१०७१॥

॥ इति रूपकालापः ॥

॥ अथ भिन्नषड्जजनिता अन्तरभाषाः ॥१॥

॥ अथान्तरभाषा निषादवती ॥१॥

धैवतांशग्रहन्त्यासा संपूर्णा षड्जदुर्बला ।

भिन्नषड्जैस्तरा भाषा निषादवतिका मता ॥१०७२॥

धा मा म पा प म ग मा प नि धा ध पा धा

गा पा म धा ग ध म नी ध ग गा स नी धा ।

धा पा प धा स ग म मा प नि धा ध सा री

सा नी ध नी ध प म गा ग ध नी ध धा धा ॥१०७३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथान्तरभाषा स्वरवल्ली ॥२॥

धैवतांशग्रहन्त्यासा ऋषभेण विवर्जिता ।

विज्ञेयान्तरभाषेयं स्वरवल्ली मृदुस्वरा ॥१०७४॥

ध धा मा पा गं गा ग म ध नि स नी धं ध म प मा

म गं धं सं नी धा नि स स ग म पा पा . . . (?) ।

म मा गं धं गा धं नि स स नि स नी गं ग नि स नी ।

ध धं पं मं धं सं म ध नि स स धं पं म ध ध धं ॥१०७५॥

॥ अथ कलिङ्गजान्तरभाषा ॥३॥

तथैवान्तरभाषा स्याद्विभ्रषड्जे कलिङ्गजा ।

गांशग्रहा धैवतान्ता विपरन्यति(?) दुर्बला ॥१०७६॥

गां गा मा ग म धा सा ग नि ध मा म ग गा ध सा ।

ग ध सा नि ध मा सं ग गं गा सं ग ग धा म धा ॥१०७७॥

॥ इत्यालापः ॥

एवं भाषा भिन्नषड्जे विंशतिः परिकीर्तिताः ।

तिस्रो विभाषा विज्ञेयाश्चतस्रोऽन्तरभाषिकाः^१ ॥१०७८॥

॥ इति भिन्नषड्जः समाप्तः ॥

^१ Actually twentytwo 'Bhāṣās', two 'Vibhāṣās' and three 'Antarabhāṣā's have been given instead of twenty, three and four respectively.

॥ अथ वेसरषाडवजनिते भाषे ॥१२॥

॥ अथ बाह्यषाडवा भाषा ॥१॥ (११४)

मध्यमांशग्रहन्त्यासा निगयो रिमयोर्युता ।

वेसरे षाडवे पूर्णा भाषेयं बाह्यषाडवा ॥

^१संपूर्णा षं विना बाह्यषाडवा कैश्चिदिष्यते ॥१०७९॥

म गा मा म ग रि री मा ग नि ग पा प रि री ग नी ।

नि ग री म रि गा सं ग ग नी स रि स री रि मा ॥१०८०॥

॥ इति आलापः ॥

॥ अथ नट्टा भाषा ॥२॥ (११५)

षड्जांशा मध्यमन्यासा नट्टा गान्धारभूयसी ।

समशेषस्वरा रम्या भाषा वेसरषाडवे ॥१०८१॥

स नि ध प म ग री गा मा प धा पा म गा री

स रि ग म प म गा री सा रि मा मा ग री सा ।

प म ग रि स नि सं गं मा प धा मा ग री मा

ग म प स नि स री सा नी ध पा मा ग री सा ॥१०८२॥

॥ इत्यालापः ॥

भाषाहन्त्रमिति प्रोक्तं रागे वेसरषाडवे ॥१०८३॥

॥ इति वेसरषाडवरागः संपूर्णः ॥

॥ अथ मालवपञ्चमजनिता भाषाः ॥१३॥

॥ अथ विभावनी भाषा ॥१॥ (११६)

पांशग्रहान्ता संपूर्णा भाषा मालवपञ्चमे ।

वनेषु कामिनीसंगे नियोज्या ऋषिकैर्नरैः ॥

विभावनीति तामेवाचष्ट याष्टिकसत्तमः ॥१०८४॥

प पा पा म री री ग गा नी ध धा धा, नि री गा रि मा गा रि नी धा प पा पा ।

प धा मा म मा मा प धा री रि गा गा, म गा री म मा नी प धा पा प पा पा ॥१०८५॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ A. B. give this line as the second one in the next verse pertaining to 'Natṭā Bhāṣā'.

॥ अथ पौराली भाषा ॥२॥ (११७)

पञ्चमांशग्रह्यासा गाल्पा मालवपञ्चमे ।

सावरोहिप्रसन्नान्ता भाषा पौरालिका रसे ॥

बीभत्से मुनिना प्रोक्ता मतङ्गेन भयाकुले ॥१०८६॥

प पा नी ध धा नी ध गा सा स सा गा, स नी धा ध नी नी प धा मा ग गा सा ।

ग पा पा ध नी सा स री गा नि सा नी, ध पा पा म मा गा स गा सा प पा पा ॥१०८७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ वेदवती भाषा ॥३॥ (११८)

पूर्णा वेदवती भाषा सान्ता मालवपञ्चमे ।

पञ्चमांशग्रहा योज्या रसे सा करुणे बुधैः ॥१०८८॥

पा पा ध पा ध प प मा स स नी स री गा

पा पा प धा रि ग म गा म म सा ध री गा ।

धा सा नि धा नि स नि धा ध म पा ध धा पा

री धा रि सा स स स सालपनं प्रदिष्टम् ॥१०८९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथान्ध्री भाषा ॥४॥ (११९)

मध्यमांशा पञ्चमान्ता भाषा मालवपञ्चमे ।

आन्ध्रदेशोद्भवा ह्यान्ध्री सर्वभावनियोगभाक् ॥१०९०॥

मा धा प मा प नि ध धं ध नि पा म मा पां

पा री प मं नि स नि धं प म मा ध धा नी ।

धा पा प पा नि ग रि गा नि रि सा नि नी सा

गा मा प मा नि ध प पालपनं प्रयोगः ॥१०९१॥

॥ अथ पञ्चमी भाषा ॥५॥ (१२०)

पांशान्ता पञ्चमी पूर्णा भाषा मालवपञ्चमे ।

प्रसन्नान्तारोहिवर्णा तारपा मुदुसत्तमा ॥१०९२॥

पा पा स सा ग रि ग सा रि म पा म गा गा

मा नी ध मा स स ग पा ध ध नी स सा धा ।

पा मा प धा नि नि रि गा म ध धा म धा धा

पा मा ग री ग ग रि नी स स सालपेत^५ ॥१०९३॥

॥ अथ मालवपञ्चमजनिता विभाषा ॥७॥

॥ अथ गान्धारी विभाषा ॥१॥ (१२)

पूर्ण विभाषा गान्धारी पान्ता गांशग्रहा तथा ॥१०९४॥

गा गा गा नि नि धा धा ध रि रि गा प म गा रि री ।

स नि धा ध ग धा नी सा गा धा नी धा ध पा प पा ॥१०९५॥

॥ इति ॥

पञ्चभाषा विभाषैकेत्युक्ता मालवपञ्चमे ॥१०९६॥

॥ इति मालवपञ्चमः संपूर्णः ॥

॥ अथ भिन्नतानजनिता भाषा ॥१४॥

॥ अथ ताना भाषा ॥१॥ (१२१)

पञ्चमांशान्तिमा ताना भिन्नताने रिर्वजिता ।

सकाकलिका शृङ्गारे विनियुक्ता पुरातनैः ॥१०९७॥

प पा पा म स नी सा ग म पा पा म ध नी स नी ।

प पा ध नी म गा सं ग प प पा म स नी प पा ॥१०९८॥

ताना भाषैकिका भिन्नताने याष्टिकसम्मता ॥१०९९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पञ्चमषाडवजनिते भाषे ॥१५॥

॥ अथ शकभाषा ॥१॥ (१२२)

ऋषभांशा मध्यमान्ता संपूर्णा गपभूयसी ।

रिधयोः संगता प्रोक्ता रागे पञ्चमषाडवे ॥

शकभाषाह्वया या(ऽ)स्या आलापः समुदीर्यते ॥११००॥

रि रि री म ग मा रि मा म ग री ग रि सा म धा ।

ध नि सा स ध नी मा ग ग रि मा रि ग मा म मा ॥११०१॥

॥ अथ रेवगुप्ता भाषा ॥२॥ (१२३)

ऋषभांशग्रह्यासा निभूयिष्ठा धदुर्बला ।

रेवगुप्ता स्मृता भाषा रागे पञ्चमषाडवे ॥११०२॥

रि री रि स नि धा पा म रि म रि ग रि मा री री ।

इति भाषाद्वयं प्रोक्तं रागे पञ्चमषाडवे ॥११०३॥

एवं भाषा ^१द्वयश्चिबभूसंमिताश्च (१२२) प्रोक्ताः सर्वा विश्वसंख्या (१४) विभाषाः ।

तद्वद्भाषाश्चान्तराख्याश्चतस्रः क्षोणीभर्त्रा पूर्वशास्त्रानुसारात् ॥११०४॥

न विद्यते यद्यपि सम्प्रदायः कासांचिदेताः सुधिया तथापि ।

छायां श्रिताः क्वापि च रागजाता ऊह्यास्तथालापमुपाश्रिताश्च ॥११०५॥

यद्गुणग्रामरागेण रञ्जितं भुवनत्रयम् ।

ग्रामरागादि तेनेदं राज्ञा सम्यक् परीक्षितम् ॥११०६॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रेण कालसेनेन विरचिते संगीतराजे गीतरत्नकोशे

रागोल्लासे ग्रामरागादिपरीक्षणं समाप्तम् ॥

^१ The available text contains 123 Bhāṣās, 12 Vibhāṣās and 3 Antarabhāṣās instead of 122, 14 and 4 respectively as spoken of in the above verse.

अथ रागाङ्गोपाङ्गं नाम द्वितीयं परीक्षणम् ।

यस्याङ्गोपाङ्गसंघातं रागमूर्त्तरूपासते ।

रागिणो रागतो रागं भजे तस्मिन् विरागिणि ॥१॥

^१रागाङ्गोपाङ्गभाषाङ्गसमूहतः क्रियाङ्गानि ।

उद्दिश्यन्ते (च) क्रमशः सत्योद्देशेन भूभर्त्रा ॥२॥

रागाद्यो मध्यमादिस्तदनु रुचिवशाद् भैरवो मालवश्रीः)

श्रीरागः सोमरागो गदित इह च कोलाहलो मेघरागः ।

कामोदो रक्तहंसः स्फुटमथ कथितो नट्टनारायणाख्यो

धन्यासी देशरीती अथ पुनरुदितावाहसः साहसश्च ॥३॥

नर्तो गौडो वसन्तस्तदनु निगदिता गूर्जरी देवशाखा

हिन्दोलः शंकरस्याभरण-^२पदयुतः पञ्चमश्चान्नपूर्वः ।

गौडी लाटी वराटी प्रतिपदमथ बङ्गालकः पञ्चमोऽथो

कर्णाटी पल्लवी दीपक इह गदितः सापि घण्टारवाख्यः^३ ॥४॥

चतुस्त्रिंशदिमे रागा रागाङ्गत्वेन कीर्तिताः ।

उपाङ्गान्यथवा वक्ति राज्याङ्गोपाङ्गसंयुतः ॥५॥

कौन्तली द्रानि (वि) डी संधव्यपस्थानवराटिका ।

हतस्वरवराटी च प्रतापोपपदा तथा ॥६॥

वराटीति मया सम्यक् षट् (इ) वराट्यः प्रकीर्तिताः ।

छायानुरूपकोपपदे तोडिके द्वे तथोदिते ॥७॥

महाराष्ट्री च सौराष्ट्री द्राविडी दाक्षिणात्यका ।

गूर्जरीणां चतुष्कं च भुञ्जिच्छका स्तम्बतीर्थिका ॥८॥

छायाप्रतापोपपदे^४ वेलावल्यौ च भैरवी ।

छायानट्टा च मल्हारो (रः) कामोदा सिंहलादिमा ॥९॥

रीतिगौडः पूर्वगौडः छायोपपदगौडकः ।

तौरुष्को देशवालश्च कर्णाटी गौडकास्तु षट् ॥१०॥

^१ A. B. add अथ ।

^२ A. omits पद ।

^३ A. B. घण्टारवाख्यः ।

^४ B. छायाप्रतापोपपदे ।

देवालश्चैव वल्लाता राज(ग)चूडामणिस्तथा ।

एकोनत्रिंशदाख्यातान्युपाङ्गानि महीभुजा ॥११॥

भाषाङ्गान्यथवा वच्मि सद्भाषैकविचक्षणः ॥१२॥

गाम्भीरी भ्रमरावली च ललिता वेलावली सैन्धवी

वल्लाता ^१मधुरध्वनिश्च शशिका छाया च नादान्तरी ।

श्रीकण्ठी च तरङ्गिणी च बटुकी गोल्ली च नागध्वनि-

नट्टा शुद्धावराटिका च लघुका मोदोत्पली गौडिका ॥१३॥

काम्बोजी तोडिकान्धाल्यथ पुनरुदिताऽऽभीरिका वेगरञ्जी

देवाला कैशिकी भुञ्छ्यथ खलु कथिता चित्रवेलावली च ।

भूपाली सैन्धवी चापरमुपदयुता त्रावणी भैरवी च

डोंबकी सत्पुलिन्दी तदनु च गदिता कालिका मालवी(वा) च ॥१४॥

गान्धारगति(श्)चौहाली वेगरञ्ज्यासावरी च ।

आडी कामोदिका नीलोत्पली प्रथममञ्जरी ॥१५॥

तथा कर्णाटबङ्गाली मल्हारी सातवाहिनी ।

वाक्षिणात्यायुगं तारावली(च)कालिङ्गी तथा ॥१६॥

गान्धारसिन्धु(ः) कर्णाटी सौराष्ट्री च रगन्तिका ।

भम्माणी सिंहली कामोदिका रामकृतिस्तथा ॥१७॥

कछेली च कुरङ्गी च सावरी बाङ्गलीति च ।

निरालम्बा च सौवीरी षट्षष्टिप्रमितानि च ॥१८॥

भाषाङ्गानि समाचष्ट स्पष्टाष्टाशेषमूर्तिमान् ।

पूर्वरामकृती रामकृतिगौडकृतिस्तथा ॥१९॥

देवक्रीन्द्रक्रियौ भावकृतिर्नागकृतिस्तथा ।

विपाथक्री त्रिनेत्रक्री कुमुदक्री शिवक्रियः ॥२०॥

ऊजःकृतिः स्वभावक्री मरुधन्यकृती अपि ।

हंसुकृति क्रियाङ्गानि षोडशेशोऽन्यघाट्टिभुः ॥२१॥

देशीरागाः समुद्दिष्टाः कालसेनेन भूभुजा ।

युगवेदेन्दुसंख्याकाः(१४४) मतङ्गादिमतादिह ॥२२॥

^१ A. मधुरी ।

^२ A. B. वेगरञ्ज्यासावरीति ।

श्रीरागः सोमरागश्च कामोदावाञ्चपञ्चमः ।

बङ्गालौ^१ मेघरागश्चेत्यष्टौ तल्लक्ष्मसंगतैः(तेः) ॥२३॥

ग्रामरागा इति प्राहुः केचित्तत्रोच्यते त्विदं ।

किं ग्रामरागता ग्रामसंभवत्वादिहेष्यते ॥२४॥

समाश्रयाद्वा गीतीनामथ शुद्धादिभेदतः ।

न शुद्धादिसमावेशो भिन्नलक्षणसंभवात् ॥२५॥

तत एव न गीतीनां भिधात्वमिह सम्मतम्^२ ।

न केवला ग्रामजनिग्रामजत्वविधायिनी ॥२६॥

अतः सर्वाङ्गसम्पन्नो रागाङ्गत्वमिहाभ्यधात् ।

बाङ्गाली सौवीरी ललिता कोलाहला रगन्ती^३ ॥२७॥

४छेवाटीकैशिकी(कि)-कामधुकयौ मालवा च पिञ्जरिका ।

दाक्षिणात्या वेगरञ्जी त्रावणी भोगवर्द्धनी ॥२८॥

चतुर्दशेमा रागाणां जनकाः कश्चिद्वचिवान् ।

बह्वाचार्यविरोधेन तत्र नास्माकमादरः ॥२९॥

उद्देशक्रममाश्रित्य मतङ्गादिमताश्रितम् ।

रागाङ्गादिगतं लक्ष्म वक्ष्ये लक्ष्मविदां मुदे ॥३०॥

॥ अथ मध्यमादिः ॥१॥

स्यान्मध्यमग्रामभवाभिरामा मांशग्रहान्ता रसमुख्ययोज्या ।

शुचौ दिनस्य प्रथमं(मे) विभागे गेया सुपूर्णा किल मध्यमादिः ॥३१॥

वेणुप्रवीणा अथ वैणिकाश्च पूर्वं प्रयुज्याखिलरागराशेः ।

इमामभीष्टं निजमालपन्ति रागं ततः प्राक्(ङ्)मुनिभिः प्रदिष्टम् ॥३२॥

म पा ध नी सा नि प मा म नी सा, ग गा नि पा मा प नि सा ग मा गा ।

प नी स गा मा प ध नी स नी पा, पा(प)पा ध नी सा प नि सा ग मा मा ॥३३॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ B. बंगालो ।

^२ B. संगतम् ।

^३ A. B. add च ।

^४ Three syllables are extra in the first half of this verse.

अथवा

मा मा म सा नी स प नी म पा मा, ग सा प गा मा म प पं ग री सा ।
स नी नि पा सा नि स सा नि पा मा, नि पा म पा मा नि स री नि मा मा ॥३४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भैरवरागः ॥२॥

धैवतग्रहविरामपेशलो भिन्नषड्जहृदयाभिनन्दनः ।
गीयते शरदि विश्रममेते (विश्रमे गते ?) विप्रलम्भकरुणारसाश्रयः ॥३५॥

वासरप्रथमयास (म) कालिको भैरवो (ऽ) परिपतानभैरवः ।
गीयते (ऽ) त्र सगतारमन्द्रमो वैणिकैः स खलु भैरवप्रियः ॥३६॥

एकास्याष्टभुज (ः) श्वेतवर्णो वृषभवाहनः ।
कृतिवासाः सर्पशूलखट्वाङ्गजपमालिका (ः) ॥३७॥

वीणापाशफलाब्जानि विश्राणो भैरवप्रभः ।
कैश्चिद्रागविदां वर्यैः स्मर्यते शूलरूपभृत् ॥३८॥

ध ध ध ध स म मा गा धा स धा सा ग नी सा
म स ध ध स ध धा धा सं ग मं गं ग मं धं ।
म ध नि स ध नि मा गा गा स धा गा म धा मा
म ध स ध नि स गं गा धा स धालाप एषः ॥३९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मालवश्रीः ॥३॥

याता (ऽ) ज्ञतां मालवकैश्चिकस्य पूर्णस्वरा सग्रहविश्रमांशा^१ ।
गेयाद्भुते वीररसे दिनस्य हेमन्तकाले प्रहरे चतुर्थे ॥४०॥

स सा नि सा गा स ग मा प नी गा, स गा ग री सा म ग पा स नी धा ।
म मा म गा सा रि स गा म पा मा, ग मा (ग मा) गा म ग सा रि सा सा ॥४१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ इति वा ॥

स सा रि गा मा नि ध पा प सा सा, नि धा प सा सा नि ध नी प मा सा ।
धा धा म धा नी स नि धा नि धा पा, नि धा प मा गा स रि सा स सा सा ॥४२॥

॥ इति वा ॥

॥ अथ श्रीरागः ॥४॥

षड्जग्रामे षाड्जिकाजातिजातं षड्जन्यासांशग्रहं तारमध्यम् ।
पाल्पं मन्द्रस्थानगं केचिदेनं प्राहुः प्राज्ञा औडुवं रागविज्ञाः ॥
वीरे गेयं प्रावृषि श्रीशतुष्ट्यै श्रीरागाख्यं ^१पूर्णमेके वदन्ति ॥४३॥

केचिदेनं गौरवर्णमष्टबाहुं चतुर्मुखम् ।

पद्मपाशाङ्कुशवरी (करं) बीजपूरकपुस्तकान् (कम्) ॥४४॥

विभ्राणं पाणिषट्केन वीणासक्तकरद्वयम् ।

ब्रह्माणमिव हंसेन गच्छन्तं जगदुर्वधाः ॥४५॥

सा सा सा री री ग री सा नि सा नी, धा पा मा गा मा रि सा नी नि सा री ।
पा पा मा री सा नि नी सा ग री सा, सा सा सा सालाप उक्तो नृपेण ॥४६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सोमरागः ॥५॥

षाड्जीजातिभवः षड्जे षड्जन्यासग्रहांशकः ।

निगोक्तकः सोमरागो वीरे मध्यस्थतारमः ॥४७॥

स स सा सा नि गा मा प म ग नी नि ग सा स नी ।

स प नी ध म नी नी ध ध म नी नी ग री स मा ॥४८॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ कोलाहलः ॥६॥

कोलाहलष्टक्कभवस्तदङ्गं सांशग्रहो मध्यममन्द्रहीनः ।

निषादतारः सकलैः स्वरैश्च तारैर्युतः षड्जगगानरम्यः ॥

वर्षासु गेयः स्वनिदानवच्च निरूप्यते वर्तनिकास्य सम्यक् ॥४९॥

शुकयाना रक्तवस्त्रा गौरवर्णेति कश्चन ॥५०॥

सा सा मा प नि सा नि सा नि नि स गा री सा स नी सा नि सा
नी नी पा म रि पा म री रि स स मं मा पा प मा मा प नी ।

नी सा पा म ग मा प मा ग स ध धा नी नी स सा सा स नी

पा सा मं म म मा प मा रि रि ग री गा पा नि सा नी नि सा ॥५०॥

॥ इति^२वर्तनी ॥

^१ B. पूर्वमेके ।

^२ B. वर्त्तिनी ।

॥ अथ मेघरागः ॥७॥

टक्कजातः ^१षड्जगानेन रम्यो धांशन्यासस्तारधादिः सतारः ।

मन्द्रस्थाने नोज्झितो मेघरागो वर्षाकाले गानविद्विः प्रयोज्यः ॥५१॥

मेघाभो(ऽ)ष्ट-^२भुजैकास्यः पीतवासा मयूरगः ।

शङ्खचक्रगदावीणापद्माभयवरासिभृत् ॥

इष्यते कैश्चिदेवायं न तु त्रिमुनिसम्मतः ॥५२॥

घ घं धं ध पं पं ग पं धा ग पं धं, नि सं धं स धा सं नि धं मा प गं गं ।

ग गं सं स गं री ग री सा नि नी सा, रि धा पा ग गा री नि सा सा नि धा धा ॥५३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ कामोदः ॥८॥

षड्जे तारे गृह्यते धैवतांशः संतः(सान्तः)षड्जे षड्जमध्यासमुत्थः ।

अङ्गे भूमि(ति?)र्वेसरः^३षाडवादिर्गान्धारो(ऽ)स्मिन् मन्द्रतारः प्रदिष्टः ॥

साम्यः शेषेषु स्वरेष्वस्य साक्षात् कामोदोऽयं ग्रामरागो(ऽ)पि दृष्टः ॥५४॥

स स घ ध नि ध धा नी गा स धा मा प मा गा

ग रि स ग म नि धा सा सा म गा नी प मा नी ।

स स घ ध नि प मा गा मा म नी सा ग धा धं

स ध नि ध प ध सा धं धा म री गा स सा सा ॥५५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ द्वितीयकामोदः ॥९॥

षड्जे षाड्जीसंभवः ष(स)ग्रहांशन्यासष्टक्काङ्गं समान्यस्वरो(ऽ)यं ।

कामोदो(ऽ)यं मन्द्रगान्धाररम्यो जात्युत्थत्वाद् ग्रामरागत्वमस्य ॥५६॥

कामोदाह्वयं(ह्यं) क्रौञ्चगामिगौरं नीलाम्बरं स्मृतम् ॥५७॥

स स सं म प नि सं सं सा प गं गं स री सं

रि ग म प ध नि सा धं सा ध नी मा प गा मं ।

स नि प नि म प री गं सा प सा री रि सा री

स रि ग म नि ध सा नी सा नि मा नी स सं सं ॥५८॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ B. षड्जगाने ।

^२ A. B. भुजैः कास्यः ।

^३ A. B. वेसरः ।

॥ अथ रक्तहंसः ॥१०॥

गान्धारपञ्चमस्याङ्गं^१ षड्जे धांशग्रहान्तकः ।

रक्तहंसो गतारश्च ऋषभेण विवर्जितः ॥

हंसयानः पीतवस्त्रो विद्रुमप्रभ इष्यते ॥५९॥

धा धा ध धा स नि ध नी ग स नी ध धा नी

सा नी ध धा ग ग स गा म ग मा ग सा नी ।

धा नी ध धा म ध ग गा स म गा स सा नी

धा मा ग सा नि ध नि सा ध ध धा नि धा धा ॥६०॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ नट्टनारायणः ॥११॥

रागं नट्टनारायणं ककुभतो जातं तदङ्गं पुनः

वर्षाकालनियोगिनं सकरुणं गान्धारतारान्वितम् ।

मन्द्रस्थानगपञ्चमं समतया सप्तस्वरैरञ्जितं

षड्जग्रामसुगानपेशलरवं धांशग्रहान्तं विदुः ॥६१॥

नीलवर्णश्चतुर्बाहुर्नारायण इवापरः ।

शङ्खचक्रगदावीणाकरो गरुडवाहनः ॥

मन्यते कैश्चिदेवायममतङ्गमतस्थितैः ॥६२॥

धा धा नी ध स गा गा ध प ध नी नि प गा म सा ।

म ध नी ग ध सा नी ध म धा नी प म धा म धा ॥६३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ धनासी (धन्यासी) ॥१२॥

षड्जग्रहांशा मन्यासा गपाल्पा ऋषभोज्जिता ।

सर्वर्तुषु प्राक्प्रहरे रसे वीरे नियोजिता ॥

धनासी गीयते षड्जे जाता कैश्चिमध्यमात् ॥६४॥

स स नि स ग स नी गा सा ग पा नी स गा मा

नि स नि स ध प नी पा सा ध नी पा म गं गं ।

म ग प ग स ग नी सा गा स सा नी स (सं) सा

प म ग ग म ग पा गा सा स सा नी प मा मा ॥६५॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ B. षड्ज ।

॥ अथवा ॥

सा नी स गा म ग ध नी म म गा स नी सा
गा मं म पं म ग स नी ^१स ग मा प प (पा) पा ।
नी सा प पा म प प पा नि स पा प मा प
पा गा ग मा प म ग सा नि स नी प मा मा ॥६६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ देशी रागः ॥१३॥

ऋषभांशग्रह्यासा गमन्द्रा पञ्चमोज्झिता ।

निमसैरधिका देशी ^२गातव्या करुणे रसे ॥६७॥

रेवगुप्तोद्भवा षड्जग्रामगानमुपेयुषी ।

देशकार इति ख्याता बृहद्देशीविदां वरैः ॥६८॥

रो री म री ग म ध पा म ग री नि री गा
नी धा स नी ध नि ध सा नि ध मं ध मं गं ।
री गा रि नी रि ग म गा रि रि गा म गा री
गा री नि री ग म ग री रि रि री म गा री ॥६९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रीतिः ॥१४॥

^३रीतिलोके प्रसिद्धत्वान्न मया लक्ष्यते स्फुटम् ॥७०॥

॥ अथाहसः ॥१५॥

^४सन्दिग्धलक्षणत्वेनाथाहसो (ऽ)पि न लक्ष्यते ॥७१॥

॥ अथ साहसः ॥१६॥

ग्रहांशन्यासषड्जः^५ स्यान् ममन्द्रो मध्यतारगः ।

हिन्दोलसंभवो रागो साहसो गीयतेऽहिभिः ॥७२॥

॥ अथ नर्तः ॥१७॥

ककुभाङ्गं नर्तरागः ^६पूर्णो घांशग्रहान्तकः ।

प्रसन्नमध्यसञ्चारिवर्णः षड्जे प्रगीयते ॥७३॥

^१ B. सा गा मं म पं ग मं स नी ।

^२ B. ज्ञातव्या ।

^३ B. रीति लोके ।

^४ A. सन्दिग्धं लक्षणत्वेन etc.

^५ A. omits विसर्ग ।

^६ A. B. पूर्णा ।

धा धा स नि नि धा पा म म प गा ग म गा रि सा ।
स रि गा रि ग मा मा प ग म पा प म नी प धा ॥७४॥

॥ अथ गौडः ॥१८॥

निषादांशग्रहन्यासष्टक्काङ्गं पञ्चमोज्झितः ।
वर्षासु करुणे गेयो गौडो गायकसत्तमैः ॥७५॥

नि नी नि ध स नी नि ध म ग री ग म री स गा ।
म नि धा स नि धा नी स स नी नि स म गा ध नी ॥७६॥

॥ अथ वसन्तः ॥१९॥

सांशन्यासग्रहः पूर्णो मन्द्रनिः सपकम्पितः ।
भूयिष्ठरिनिसो दैने पश्चिमे प्रहरे बुधैः ॥७७॥
हिन्दोलाङ्गं वसन्तोऽयं वसन्ते गीयते शुचौ ।
विद्रुमाभं दशभुजं षडास्यं कोकिलागतिम् ॥७८॥

तालखट्वाङ्गचक्राब्जफलशङ्खाश्च^१ षट्करैः ।
विभ्राणं वीणया सक्तकरद्वन्द्वं वराभये ॥
दधतं पाणियुग्मेन केचित् प्राहुरतद्विदः ॥७९॥

री री रि गा म नि ध पा म ग री स री री
गा मं रि गा म प स सा म रि गा रि सा री ।
पा मं रि मा म प ध नी नि स नी ध पा मं
पा धा नि धा रि नि ध धा प ध मा म सा री ॥८०॥
॥ इति करणम् ॥

सा री ग सा ग ग म धा म ग मा ग री गा
मा मा ग सा नि ध नि सा ग म गा स गा सा ।
गा सं ग मं म ध नि धं नि स गं म सं गं
सा नी ध नी स ग स नी ग ध नी स सा सा ॥८१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गूर्जरी ॥२०॥

अङ्गं पञ्चमषाडवस्य रिषभूयिष्ठा ग्रहांशर्षभा
न्यासे मध्यमेपेशला ऋषभतस्तारा सदा वा(ता)डिता ।
मन्द्रस्थानगमध्यमा^२ शुचिरसे पूर्णस्वरा गूर्जरी
षड्जग्राममुपेत्य गानकुशलैर्गेया हरिप्रीतये ॥८२॥

^१ A. B. शङ्खाश्च ।

^२ A. B. add अनुस्वार ।

मेषगा पीतवस्त्रा च गौरांगी कैश्चिद्विष्यते ॥८३॥

^१रि गा म मा गा रि ग री स री सा, नि री नि री गा म प मा म गा मा ।
ग री रि पा धा नि स री नि धा नी, ध मा म गा री नि रि मा रि मा मा ॥८४॥

॥ अथवा ॥

री री रि गा म नि ध पा म ग री स री री
गा मं रि गा म प प मा ग रि गा रि सा री ।
पा मं रि मा म प ध नी नि स नी ध पा मं
पा धा नि सा रि नि ध पा प प मा ग सा री ॥८५॥

॥ इति करणम् ॥

॥ अथ देशाख्या ॥२१॥

देशाख्या गग्रहांशान्ता गान्धारस्फुरिता विरिः ।
गान्धारपञ्चमस्याङ्गं शृङ्गारे गीयते जनैः ॥८६॥

करुणेऽपि च गायन्ति ^२निमन्त्रा च समस्वरा ।
पञ्चमेनोज्झिता चेयं न रुण्डः(?) कैश्चिदुच्यते ॥८७॥

षड्जनेनापि विहीनेयं गीयते क्वचिदेव हि ।
समस्वरा च संपूर्णा वेणुप्रावीण्यशालिभिः ॥
गौरवर्णा पीतवस्त्रा महामेषमुपाभिता ॥८८॥

ग ग म म प ग मा गा नी स गा सा ग मा पा
प म म प प ध पं गं गं स नी सं ग सं गं ।
म प नि स नि स गं गा गं स नी सं ग सं नी
ध प म म ग प मा गा सं नि सा गा ग सं गा ॥८९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथवा ॥

ग पा ध नी सा नि ध पा म पा नी, ध पा म (पा पा) प स पा म पा मं ।
म मं ग गं मा प म पा ध नी सा, ग गा म धा री ग रि गा नि सं गा ॥९०॥

॥ अथ हिन्दोलः ॥२२॥

षड्जस्वरग्रहं षड्जन्यासं षड्जांशपेशलम् ।
मार्गहिन्दोलसंभूतं हिन्दोलाङ्गं प्रकम्पितम् ॥९१॥

^१ A. B. give a confused version of the first two feet as
रि गा म मा गा रि गा री सा निरी नी रि ग म प मा गां ।

^२ B. omits नि ।

मपाभ्यां, मन्द्रानि पूर्णं निरिसैरधिकं स्वरैः ।
विलम्बितमध्यमेन रसे शृङ्गारनामनि ॥९२॥

वीरे चापि स हिन्दोलान्दोलने कुसुमाकरे ।
ऋतौ गेयं मुख्यवृत्त्या देशोहिन्दोलसंज्ञकम् ॥९३॥

इममेव ^१वसन्ते च केचिदाहुर्विचक्षणाः ।
अतः सर्वर्तुषु प्रायो गायत्यादिषु मंगलम् ॥९४॥

सा सा ग री ग म ग पा ध प मा ग री गा
गा री स री ध नि स सा नि नि सा स नी धा ।
नी धा म गा प म ग री रि स नी ध नी गा
धा नी ग री म ग स री स नि धा रि सा सा ॥९५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ शंकराभरणः ॥२३॥

पञ्चमांशग्रहण्यासो ऋषभेण विवर्जितः ।
मतारो मधभूयिष्ठो मध्यमग्रामगानयुक् ॥
शंकराभरणो रागो गीयते शंकरप्रियः ॥९६॥

पं पा प ध नि पा मा प ध ग सा स ग मा प मा ।
प ध नी स ध नी नी प म प नी ग म नी म मा ॥९७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथान्नपञ्चमः ॥२४॥

गान्धारपञ्चमस्याङ्गं तारनिः स्वल्पपर्वभः ।
गान्धारांशग्रहण्यास आन्नपञ्चमकः शुचौ ॥९८॥

ग म नी ग म धा नी प स ग री ग म नी म धा ।
ग ग धा नि ग सा मा ग ग रि मा म ग मा ग गा ॥९९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ तोडिका ॥२५॥

शुद्धषाडवसंभूता सतारा कम्प्रपञ्चमा ।
समेतरस्वरा तोडी मध्यमांशग्रहान्तिका ॥१००॥

^१ 'Vasanta' is a repetetion of 'Kusumākara' spoken of in verse 93. हेमन्त would, perhaps, be a better reading.

मन्द्रगान्धारसंयुक्ता नियोज्या हर्षकर्मणि ।

शृङ्गारे च रसे तज्जैर्गातिव्या प्रियसंगमे ॥१०१॥

मा मा मा म प नी प धा म प ध नी सा नी ध नी मा प नी
धा पा मा म ग री स नी ग म ध सा सा री म मा पा ध नी ।
सा री मा म ग मा ग री ग ध स री मा धा स धा सा रि मा
मा धा नी म ग मा रि सा ग रि ग नी मा मा ग री गा म मा ॥१०२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ लाटी ॥२६॥

शुद्धपञ्चमरागाङ्गं लाटी स्यान्मन्द्रवर्जिता ।

धैवतांशग्रहत्यासा पञ्चमस्वरवर्जिता ।

स्वल्पत्वादिविहीना च भाषाङ्गं कश्चिदभ्यधात् ॥१०३॥

॥ अथ वराटी ॥२७॥

भिन्नपञ्चमभवा वराटिका, तारधांशमृदुमा समस्वरा ।

सग्रहान्तपरिपूरितस्वरा, कामदैवतरसा नियुज्यते ॥१०४॥

स स रि ग रि स नी धा सा रि मा गा रि मा पा
म ग म ग रि स नी धा सा रि मा नी ध पा धा ।
प ध स स स नि धा नी धा प धा सा नि धा गा
म रि ग रि स नि सा री गा म री सा नि धा सा ॥१०५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बङ्गलः ॥२८॥

बङ्गलः षाडवस्याङ्गं ग्रहांशन्यासमध्यमः ।

सपाभ्यां कम्पितो गेयः सर्वर्तुषु विचक्षणैः ॥१०६॥

प्रहर्षे विनियोक्तव्यो रसे शृङ्गारनामनि ।

पीतवासा गौरवर्णलंकृतः षड्जवाहनः ॥१०७॥

॥ अथ बङ्गलः ॥२९॥

बङ्गलोऽन्यो मग्रहान्तो जातो मालवकैशिकात् ।

रिहीनो मृदुपस्तारपञ्चमः कामदैवतः ॥१०८॥

मा म मा ग ध मा मा ग ध पा द्विर्मधनी ध गा ।

म नि धा मा ग सा सा नि ध नि धा म नि धा म मा ॥१०९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पञ्चमः ॥३०॥

शुद्धपञ्चमकस्याङ्गं ग्रहांशन्यासपञ्चमः ।

न रागाङ्गमयं केचिद्रागाङ्गमिति कश्चन ॥११०॥

पञ्चवक्त्रो दशभुजो श्यामो (५) नेकपवाहनः ।

वीणापाशाब्जमालाहिकलाभयवराकुशान् ॥

ष (ख) ष्ट्वांगमपि बिभ्राणः पाणिभिः कैश्चिद्विष्यते ॥१११॥

प प नी ध प नी पा मा म प गा ग प नी म पा ।

स रि गा प म गा री गा म पा धा म म पा प पा ॥११२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ कर्णाटी ॥३१॥

धान्ता षड्जग्रहन्यासा तारगा मन्द्रमध्यमा ।

समशेषस्वरा पूर्णा कर्णाटी कर्णरक्तिदा ॥११३॥

इमां भाषां समाचष्ट मतङ्गादिविवां गणः ।

रागाङ्गमाह ^१निःशङ्को ग्रामरागानुसारतः ॥

कृष्णवस्त्रा नीलवर्णा गजेन्द्रवरवाहना ॥११४॥

॥ अथ पल्लवी ॥३२॥

श्रिता धैवतन्यासमंशं ग्रहं ^२म (ग) तारा ममन्त्रा षड्जर्यभादया ।

सुपूर्णा मता पल्लवी रागकाङ्गं तथा कैश्चिदेषैव भाषाङ्गयुक्ता ॥११५॥

ध धा सा ग री री ग सा धा ध पा मा, ग री सा म नी धा म नी सा ग री पा ।

ध सा नी ध पा री ग री सा स नी धा, म धा नी प नी पा म गा री स धा धा ॥११६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ दीपकः ॥३३॥

मध्यमान्तगतभिन्नकैश्चिस्तारमः पगरवातिदुर्बलः ।

सग्रहांशपरिपूर्णसप्तको दीपको मनिधनो निमन्द्रकः ॥११७॥

सा नी सा म ग मा ग मा ध प म गा री सा नि सा सा रि गा

मा नी नी स स री ग मा नि नि स सा री गा म नी नी स सा ।

री गा मा नि नि सा ग री स नि प पा धा पा म गा री नि नी

सा नी धा प म मा पं मा रि ग म गा री सा ग री सा म मा ॥११८॥

^१ of. S. R. 2. 4

^२ A. B. या मतारा ।

स सा स नी स री प धा नि सा ग मा ग सा नि धा ।
 नि सा नि धा ग मा स नी स मा ग सा स री म धा ॥
 नि सा रि पा म मा स मा ग मा म मा म मेति वा^१ ॥११९॥

॥ इति आलापः ॥

॥ अथ घण्टारवः ॥३४॥

रागं घण्टारवाख्यं भविरतिरुचिरं भिन्नषड्जप्रसूतं
 धांशं धादि धमंशं शरदि विगलिते गीतिरीतिप्रशस्तम् ।
 वीरे संप्रामपूर्वे रस इह गदितं राग(तार ?) गान्धारनादं
^२पूर्णं मन्द्रादिभूषं वदति मुररिपौ रागवान् कालसेनः ॥१२०॥

धा धं धं स रि गं स री ग म प धं धं पा नि धं मा ध नी
 नी धं सा रि ग गा ध मा ग रि ग सं सं गं नि सं गं ग मं ।
 धा मा री नि ध नी प धा रि प रि मा नी गा म गा सा रि सा
 सा धा मा प म री प मा म रि ग मा सा गा रि सा गा म गा ॥१२१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ इति रागाङ्गानि ॥

लक्ष्यलक्षणसंयुक्तं रागाङ्गानां कदम्बकम् ।
 निरूप्य रूपयत्पत्रोपाङ्गसङ्घं महीश्वरः ॥१२२॥

॥ अथोपाङ्गानि ॥

॥ अथ कौन्तली ॥१॥

स्युर्वराद्या उपांगानि कौन्तलीप्रभृतीनि षट् ।
 सन्यासांशग्रहा तत्र कौन्तली भूरिनिस्वरा ॥
 कम्प्रधा मन्द्रषड्जा च षड्जग्रामे शुचौ रसि(रसे) ॥१२३॥

स स नि नि म ग री सा सा नि नी सा ... (?) ।
 सा सा स रि ग मा मा गा रि सा सा नी ध पा ध नी ।
 सा ध नी स रि गा नी सा रि धा म म ग री स सा ॥१२४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ ब्राविडी वराटी ॥१॥

स्याद् ब्राविडी सप्रहणा वराटी सान्तांशिका मन्द्रनिषादिनी च ।
 कम्प्रर्षभा तद्गमका तु षड्जे ग्रामे प्रगे मुख्यरसे प्रशस्ता ॥१२५॥
 आस्वीषद्भेदतो नैव पृथगालाप ईरितः ॥१२६॥

^१ One foot is wanting in this verse.

^२ A. पूर्ण ।

॥ अथ सैन्धवी ॥३॥

ग्रामे षड्जे सग्रहान्ता धकम्प्रा किंचित् षड्जे कंषिता मन्द्रमध्या ।
शृङ्गारे स्यात् सैन्धवी भूरिकूजदगान्धारोक्ता द्राविडीवल्लभेन ॥१२७॥

रक्तवस्त्रा च हेमाभा मीनवाहनमाश्रिता ॥१२८॥

॥ अथापस्थानवराटी ॥४॥

व्यत्यस्तथा (व्यत्यासस्थाः) स्युः स्वरा यत्र सोक्ता सांशान्यासा संनिमैर्मन्द्रसंस्थैः ।
वीरे प्रोक्ता सूरिभिः ^१साद्भुते वा दैने यामे पश्चिमे स्याद्वराटी ॥१२९॥

॥ अथ हतस्वरवराटी ॥५॥

हतस्वरैरुल्बणनादयुक्ता, हतस्वरा सग्रहतां (णां) शमोक्षा ।
प्रकम्पिता धैवतमन्द्रिता च, संचारिवर्णाध्युषिता वराटी ॥१३०॥

॥ अथ प्रतापवराटी ॥६॥

प्रकम्पिता पंचमषड्जदेशे प्रभूतमाकम्पितधैवता च ।
प्रतापपूर्वाभिमता वराटी वीरे (S) द्भुते (S) ह्रस्वरमे च यामे ॥१३१॥

स सा गा ग मा सा म गा री रि सा नी, स नी पा नि पा धा प मा गा रि सा मा ।
स री गा म नी धा म मा गा रि सा मा, स नी धा म गा मा म नी सा स मा पा ॥१३२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ इति वराट्युपाङ्गानि ॥

॥ अथ छायातोडी ॥७॥

तोड्येव ^२रिपनिर्मुक्ता छायातोडी प्रकीर्तिता ॥१३३॥

॥ अथ तुरुष्कतोडी ॥८॥

तौरुष्की रिनिभूयिष्ठा गाल्पा तौड्या (?) च ताडिता ॥१३४॥

॥ अथ चत्वारि गूर्जर्युपाङ्गानि ॥

॥ अथ महाराष्ट्री गूर्जरी ॥९॥

विपञ्चमा रिग्रहणांशमोक्षा मन्द्रस्थनिर्गूर्जरिकोपदिष्टा ।
षड्जे महाराष्ट्रपदे नियुक्ता रसे (S) द्भुते वीररसे च सोक्ता ॥१३५॥

^१ A. सद्भुते ।

^२ A. रिनिर्मुक्ता ।

रि रि ग म प म गा री सं स री गा म मा पा
 रि म ग रि स रि गा मा मा ध पा पा रि धा^१ पं ।
 म ग म प नि ध पा सं गा म पा मा ग री धा
 नि नि ग रि स नि सा नी धा प मा पा म गा री ॥१३६॥

॥ अथ सौराष्ट्री गूर्जरी ॥१०॥

इयमेव रिकम्पाढ्या सौराष्ट्री गूर्जरी भवेत् ॥१३७॥

॥ अथ द्राविडी गूर्जरी ॥११॥

द्राविडी गूर्जरी मन्द्रतारस्फुरितनिस्वरा ॥१३८॥

॥ अथ दाक्षिणात्या गूर्जरी ॥१२॥

गमन्द्रा दाक्षिणात्या स्यादुत्तरोत्तरताडिता ॥१३९॥

॥ अथ चतस्रो वेलावलयः ॥

॥ अथ^२ भुञ्छीवेलावली ॥१३॥

• धैवतांशग्रहण्यांसा मध्यमस्वरवर्जिता ।

आन्दोलितसपा भुञ्छी योक्ता योगवियोगयोः ॥१४०॥

मध्यमस्याविलोपित्वादत्र यत्तस्य लोपनम् ।

गदितं^३ शाङ्गदेवेन तद्गतिश्चिन्त्यतां बुधैः ॥

वेलावलीविभेदत्वादस्यां गग्रहतोचिता ॥१४१॥

ध ध पा प ग री सा नि नि सा री ग ध पा नि सा ।

स स पा प ग री गा ध ध नी नि ध ग पा प धा ॥१४२॥

॥ इत्यालापः ॥

ध म नी स स नी धा प ध ध मा नि ध पा ग मा ।

म ग री रि ग री सा ग म ग मा प ध नी नि मा ॥१४३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ स्तम्भतीर्थिका ॥१४॥

भुञ्छ्येव वर्जिता पेन मादिका स्तम्भतीर्थिका ।

रक्ताङ्गी सर्पगमना पीतवस्त्रा स्मृता बुधैः ॥१४४॥

^२ B. पा धं ।

^१ S. R. gives this name as तुच्छी ।

^३ cf. S. R. 2. 2. 137.

॥ अथ छायावेलावली ॥१५॥

वेलावलीयेव मध्ये स्याद्वनिमन्द्रा धकम्पिता ।

छायावेलावली नाम तदोपाङ्गं भवेदियम् ॥१४५॥

॥ अथ प्रतापवेलावली ॥१६॥

सैव वेलावली नाम प्रतापोपपदा भवेत् ।

पञ्चमर्षभनिर्मुक्ता ममन्द्रा ताडितस्वरा ॥१४६॥

ध नि स नि नि ध धा नी धा ध सं गं म धं धं
नि ध ध म ग स नी सा नी ध धा धं म गं सं ।
ग स नि ध नि म धा धा धा नि सा(सा) स गं गं
म म ध ध म ग सा नी नी ध नी धा नि धा धा ॥१४७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भैरवी ॥१७॥

भैरवी भैरवोपाङ्गं धग्रहांशावसानिका ।

मन्द्रतारगगान्धारा समशेषस्वरा भवेत् ॥१४८॥

ध नी स ग म धा नी ग स ग री म ग धा नि धा ।
ध प मा ध ध पा मा ग म ध नी स रि गा नि धा ॥१४९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ छायावली ॥१८॥

नट्टैव पञ्चमे मन्द्रा द्विभुतिस्वरकम्पिता ।

तारसप्तमभूयिष्ठसंचारा दीर्घकम्पिता ॥

छायावलीऽत्र विज्ञेया रसे वीरे(ऽ)द्भुते(ऽ)पि च ॥१५०॥

सा नी पा ध नि सा स री ग म ग री सा मा प सा नी ध पा
मा धा(पा)प म गा रि री स ध नि धा सा धा नि सा पा म मा ।
पा री सा रि म पा रि सा नि नि स सा री सा ध नी पा म री
गा मा री स म गा रि सा रि स नि धा नी नी स सालाप(पि)नी ॥१५१॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मल्हारः ॥१९॥

धांशग्रहन्त्यासयुतो गमन्द्रः सपञ्चमाम्भ्यां रहितो निदीप्तः ।

अन्धाव्युपाङ्गं जलदस्य काले मल्हारनामा किल षड्जगानः ॥१५२॥

ध नि ध नि रि ध नी री गा स गा री ग नी धा
म ध म ग नि ध मा धा री ध मा गा रि धा नी ।
रि ग रि रि ग म मा री गा नि धा मा ग गा मा
ग रि म नि ध म गं गा गा रि सा नी ध धा धा ॥१५३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ सिंहली कामोदा ॥२०॥

आडीकामोदिकोपाङ्गं कामोदा सीहली मता ।
भाषाङ्गं सिंहली कामोदिका तुल्या विलोक्यताम् ॥१५४॥

॥ अथ रीतिगौडः ॥२१॥

भूयिष्ठर्षभगान्धारो ममृदुस्तारवर्जितः ।
रीतिगौडस्त्रिधानि(ः) स्या(त्) समान्दोलितषड्जकः ॥१५५॥

नि सा रि गा मं म ग मं प धा मं, ग री स नी सा स नि गा रि री गा ।
म गा रि सा धा म म गा रि सा नी मा पा ध नी नी स नि मा प धा नी ॥१५६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ पूर्वगौडः ॥२२॥

तारस्थनिग्रहांशान्तः सगयोः समयोर्युतः ।
संगत्या षड्जभूयिष्ठो ऋषभेण विवर्जितः ।
पूर्वगौड इति ख्यातः पूर्वदेशजनप्रियः ॥१५७॥

नी नी ध पा गा ध प मा ग री गा, म पा ध धा नी रि ग सा स सा नी ।
धा धा स नी त्री ध म गा स सा नी, -त्यालापनं राजवरोपदिष्टम् ॥१५८॥

॥ अथ छायागौडो मालवगौडश्च ॥२३, २४॥

त्रिनिगस्तिरिपव्यापी पूर्णस्फुरितषड्जपः ।
छायागौड इति ख्यातो द्रविडस्तत्रियस्त्वतः ॥१५९॥

अयं निरिपनिर्मुक्तो मालवो गौड उच्यते ।

सालंको(s)प्ययमेव स्यान्निषादस्यातिकम्पनात् ॥१६॥

नि स स ध स स धं धं सं ध. गा री स पा मा
ग रि म ग रि म गा री सा ग पं पा ग मा गं ।
ग रि ध स ध स री धा सा रि गा मा ग री गा
प म ग रि स नि सं री री ग मा गा रि सा नी ॥१६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ तुरुष्कगौडः ॥२५॥

तुरुष्कगौडो रिपवर्जितो गबहुस्त्रिनिस्ताडितमन्द्रदेशः ।

रसे तथायं करुणे नियुक्तो यामे परस्मिन् दिवसस्य पूर्वे ॥१६२॥

आन्दोलितः षड्जगतप्रदेशे केदारगौडो (ऽ)प्ययमेव चोक्तः ॥१६३॥

नि नि ध ग म ग मा धा नी स नी धा नि सा सा

स नि स ग स नि धा मं मा ध नी धं ग गा मं ।

ग स स ग स ग मा सं गा म धा नी ध मा गं

स स नि स नि नि राजालाप उक्तो विचार्य ॥१६४॥

॥ अथ देशवालगौडः ॥२६॥

ग्रहविरतिनिषादः कं प्रषड्जो रिपाभ्यां

रहितनिजशरीरो देशवाल (:) प्रदिष्टः ।

निधगसबहुचारस्ताडितः सर्वसादि-

स्वरनिजभवन (:) स्यात्पूर्वगौडो (ऽ)प्ययं वा ॥१६५॥

नी नी सा स ध नी ध नी स ग म सा गा मा ध नी नी स नी

धा मा मा ध म मा म गा स स म गा गा मा ग मा गा स सा ।

गा सा नी ध नि धा^१ नि धा नि स म गा मा सा ग सा नी स नी

धा नी सा नि ध नी म धा म म ग सा सा नी ध धा नी नि नी ॥१६६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ कर्णाटगौडः ॥२७॥

निविरतिग्रहणांशकपेशलो निधगसैरतिभूरिभिरुज्ज्वलः ।

करुणवेदिभिरुक्तगीतिमान् दिनदले चरमे नियुज्यते ॥१६७॥

इति कर्णाटगौडोऽयं कर्णाटजनवल्लभः ।

संपूर्णो गमकालप्तिगानयोगविराजितः ॥१६८॥

नि धा नि पा म धा प धा नि नी ग री ग नी ध पा

म गा रि सा म धा स री ग गा ध पा म गा रि मा ।

नि धा स नी ध पा प मा स सा ग री स नी ध धा

ध मा रि गा स री ग नी नि धा प मा ग री स नी ॥१६९॥

॥ इत्यालापः ॥

शाङ्गदेवादयः केचित्कांश्चिदेषु स्वबुद्धितः ।

षड्जग्रहांशकानूचूर्नं तथा लक्ष्मवर्त्मनि ॥१७०॥

॥ इति षट् (ङ्) गौडोपाङ्गानि ॥

॥ अथ धोरणी ॥२८॥

तारस्थाननिषादांशग्रहा रिपविर्वजिता ।

षड्जग्रामे धोरणीयं वर्णेनारोहिणा युता ॥१७१॥

तथा संचार्यलंकारे निषादन्यासपेशला^१ ।

करुणे वासरस्यान्त्यग्रहरे विनियुज्यते ॥१७२॥

नी नी ध मा मा ग स नी स मा मा, म धा नि नी धा ध ग गा स नी नी ।

नी धा घ मा मा म ग नी नि गा गा, म धा नि नी सा नि नि मा ग^२री नी ॥१७३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ वल्लातादेवालौ ॥२९, ३०॥

वल्लातिका च देवाल इत्युपाङ्गयुग्मं मया ।

लक्ष्यमार्गाप्रसिद्धत्वादत्र ग्रन्थे न लक्षितम् ॥१७४॥

॥ अथ^३ रागचूडामणिः ॥३१॥

^४रागचूडामणौ रागे षड्जग्रामनिवासिनि ।

सप्रहांशे निविरतौ तिरिपान्दोलितवर्षभे ॥१७५॥

तारषड्जे मन्द्रमध्ये सुप्रकम्पितपञ्चमे ।

विनियुक्ते युद्धवीरे(ऽ)द्भुते दिनमुखे तथा ॥१७६॥

मन्द्रादिभूषे^५ चारोहिवर्णे क्षमाभूदुपक्रमे ।

नरेन्द्रविजये गेये कमलापतिवल्लभे ॥

आलप्तिस्तन्यते राज्ञा गीतज्ञहृदयंगमा ॥१७७॥

स रि रि ग म रि री गा मा ग री सा ग मा पा

प प रि म म प धा नी नी स^१नी धा प पा मा ।

स स रि रि ग म पा धा पं प सा नी ध गा मा

रि रि ग म प ध नी नीत्येष आलाप उक्तः ॥१७८॥

॥ इत्युपाङ्गानि ॥

अङ्गोपाङ्गचर्यैर्यस्मिन् रागं राजसुताः सदा ।

विवृण्वन्ति कृतस्तेन रागाङ्गोपाङ्गनिर्णयः ॥१७९॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनेन विरचिते स्वोपज्ञसंगीतरत्नकोशे

रागोल्लासे रागाङ्गोपाङ्गपरीक्षणं द्वितीयं समाप्तम् ।

^१ B. पेशली ।

^२ B. नी ।

^३ B. राज ।

^५ त्वारोहि ।

^१ B. री ।

॥ भाषाङ्गं नाम तृतीयं परीक्षणम् ॥

षड्भाषाः शिर आदीनां यस्याङ्गानां प्रचक्ष्यते ।
विवर्त्तस्तमहं वन्दे सर्वभाषातनुं शिवम् ॥१॥

॥ अथ गांभीरी ॥१॥

षड्जग्रामाभिरामा नरहरिवयिता सप्रहांशा मतारा
सान्ता सान्तप्रयोज्या परिपगमपयुक् षड्जतो मूर्छनाद्या ।
भाषाङ्गं वन्तिलोक्तेरियमुत गवितोपाङ्गकं कोलाहलाद्यै-
र्गांभीरी भूमिभर्त्रा पुनरियमुदिता भूषितारोहिवर्णैः ॥२॥

स सं सं ग मं धा म नी सा म धा मं, स नी मं ग सं सं ग सं सं नि सं गं ।
स धं सं ग सं मं स मं नी ध सं गं, म नी सा ग मा गा म धा मं नि सं सं ॥३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भ्रमरावली ॥२॥

भाषाङ्गं भ्रमरावली निगदिता तारस्थगान्धारिका
मध्ये मारुवपेशला विरहिता(ऽ)^१ -नंशाल्पका धेन च ।
अंशे च ग्रहणे तथा च विरती युक्ता निषादेन सा
षड्जाद्यञ्चितमूर्च्छना गमकयुक् सारोहिवर्णान्विता ॥४॥

नि नी सं ग मं नी ग मं पं च मं पं, नि गं पं स गं री ग मं नी ग मं सं ।
रि गा री नि धा री प धा नी नि धा नी, नि पा सा ग री सा ग री मा प नी नी ॥५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ ललिता ॥३॥

धैवतांशग्रहण्यासा सतारा मन्त्रमध्यमा ।
बहुला रिगयोः पाल्पा भाषाङ्गं ललिता भवेत् ॥६॥

॥ अथ द्वितीया ललिता ॥४॥

या टक्करागे ललिता प्रदिष्टा तदङ्गमेषा ललिता समा च ।
न्यासांशषड्जा रिपवर्जिता च तारा गद्याभ्यां मृदुषड्जवेशा ॥७॥

स्वरैस्तथा स्याल्ललितोक्तिवैश्च संगीयते बीररसे प्रवीणैः ॥८॥

^१ A. B. वांशाल्पता ।

स स नि धा नि स सा ग म गा म धा, ग म स नी ध नि सा स ग मा ध नी ।
स नि स नी ध स नी ध म गा म गा^१, स नि ध नी स स सा नि स सा स सा ॥९॥

॥ इत्यालापः ॥

सा सा स सा म म ध धा ध ध मा ध मा मा
गा गा स सा स ग म सा ग(ग) मा ध धा धा ।
धा धा ध मा ध नि नि धा म म गा म सा सा
सा धा नि नी ध नि नि धा नि स सा नि सा सा ॥१०॥

॥ इत्यालापः^२ ॥

सा सा मा धा ध धा धा ध म म ग ध ग सा सा स गा मा ध धा नी
धा मा धा मा म मा धा म ग म स स स सा सा ग गा सा ग मा सा ।
गा मा धा धा ध नी धा ध ध नि म म ध मा गा स सा सा ग सा सा
सा सा सा नी ध धा नी ध नि ग ग स ग धा नी स सा धा नि सा सा ॥११॥

॥ इति बालापः ॥

॥ अथ ललिता ॥५॥

भिन्नषड्जस्य भाषा या ललिता तत्समुद्भवा ।

ग्रहांशन्यासधा पूर्णा निगमैः कम्पितैर्युता ॥१२॥

तारमन्द्रस्वरैर्ज्ञेया ललितैर्मन्द्रधैवता ।

प्रयोज्या ललिते स्नेहे हेमन्ते प्रहरेऽग्निमे ॥१३॥

ध धा धा धा नी री ग म ग रि म गा री रि रि रि री
रि मा मा धा धा धा प नि ध प म गा री म ग रि री ।
ग री गा मं गा मं रि ग म ग रि धा नी रि ग स नी
रि धा मा धा री गा रि ग म ग ध नी नी ग स ध नी ॥१४॥

ध धा धा मा धा धा ध ध नि रि ध नी री ध नि रि गा
स नी मा नी धा धा ध ध म रि ग मा गा रि रि म मा ।
रि री री री गा मा प ध प ध नि धा पा म ग रि री
स गा मा री गा मा रि ध नि रि ग सा नी स नि ध धा ॥१५॥

॥ इत्यालापः ॥

(ध)धा स नी स नी स री ग सा नि सा नि धा म मा ।
ध धा म नी नि धा ध धा ध री रि री रि गा म गा ॥
म गा रि धा प मा ग री म गा रि सा नि धा ध नी ।
रि गा स नी स नी ध नी म धा स नी नि नी ध धा ॥१६॥

॥ इति बालापः ॥

^१ B. repeats मगा ।

^२ B. इति बालापः ।

मा गा री रि ग री म सा नि ध म धा मं धा ^१प मा सा नि धा
 मा नी धा नि ध धा स नी ध ध स नी सा नी ध धा नी ध नी ।
 नी धा नी स ध नी म गा रि रि ग मा मा पा ध नी सा ध नी
 गं गा सं ग नि पा म धा म रि ग मा गा री म गा री स धा ॥१७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ बेलावली ॥६॥

यां भाषां ककुभो जनिष्ट रुचिरां सा भोगवर्द्धन्यथो
 तस्या अंगमियं नृपेण गदिता बेलावलीनामतः ।
 सम्पूर्णा गमदुर्धतारकलिता धांशग्रहान्ता हरि-
 प्रीत्यै कम्पितधा नियोगनियता स्याद्विप्रलम्भे रसे ॥१८॥

धा नी सा स ग गा स नी स नि ध मा मा धा नि सा धा ग मा
 सा गा सा नि ध गा म गा स ग म धा नी धा ध मा गा स गा ।
 धा नी सा स ग गा ध मा ग स ग सा नी धा ग गा मा स गा
 गा धा नी ध ध धेति भूमिपतिना (SS) लापो (S) त्र संलापितः ॥१९॥

वृषगा गौरवर्णा च रक्तवस्त्रेति केचन ॥२०॥

॥ अथ सैन्धवी ॥७॥

याष्टिकेन मुनिनात्र पंचमे भाषितेति कथिता (S) त्र सैन्धवी ।
 सैव गीतपरमार्थवेदिना सैन्धवी निगदिताङ्गसंज्ञया ॥२१॥

॥ अथ वल्लाता ॥८॥

भाषामभाषिष्ट तु भिन्नषड्जे श्रीकण्ठिकामत्र मुनिर्मतङ्गः ।
 तदङ्गमंशग्रहणान्तषड्जां वल्लातिकामाह महीमहेन्द्रः ॥२२॥

॥ अथ मधुरी ॥९॥

भाषा या ककुभोद्भवा मधुकरी ख्याता तदङ्गं मता
 धांशान्तग्रहणा ममन्द्रमधुरा तारस्थषड्जान्विता ।
 सम्पूर्णा गमकान्विता शुचिसमावेशे नृभिर्गीयते
 सा ज्ञेया मधुरी मधूक्तिविसरन्माधुर्यधुर्योक्तितः ॥२२॥

पीतवस्त्रा च नीलाङ्गी शुभ्रसारसबाहना ॥२४॥

^१ A. repeats प मा सा नि धा ।

॥ अथ ध्वनिः ॥१०॥

तारस्थानविर्वजिता ग्रहविरत्यंशोक्तषड्जस्वरा
मध्यस्थानगमध्यमा धपपरित्यक्ता वितारस्वना ।
भाषाङ्गं ध्वनिनामधेयमवनीभारावतारान्तक-
श्रीतामेन्द्रकुलावतंसमणिना प्रोक्तं मतङ्गोक्तितः ॥२५॥

सा रि गा ग नि री गा स नि रि गा स ग गा म मा ।
ग रि सा स ग मा मा म स स सालाप ईरितः ॥२६॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ शशिका ॥ ११॥

गन्यासग्रहणा न (ग ?) तारगतिका षड्जस्वरांशाञ्जिता
मन्द्रस्थानकषड्जिका समरवा शेषस्वरा वैणिकैः ।
विज्ञेया प रि पा प पा प विलसत्साम्राज्यभागुक्तितः
स्वस्थानैः शशिका चतुर्भिरमितप्रोतिप्रदा श्रीपतेः ॥२७॥

॥ अथ छाया ॥१२॥

मांशग्रहन्यासविभूषितेयं छायेति भाषाङ्गन्तया प्रदिष्टा ।
प्रदीप्तमन्द्रर्षभनादवेद्या धपाधिका षड्जविर्वजिता च ॥२८॥
म मा ध पा पा म ध मा ग री गा, ध गा रि गा री म ग री प धा मा ।
ध पा म धा री ग रि मा म गा पा, प धा म धा गा ग रि नी ध मा मा ॥२९॥

॥ इति चालापः ॥

॥ अथ नादान्तरी ॥१३॥

नादान्तरी सग्रहणावसाना दीप्तर्षभा स्वल्पनिनादगा च ।
भूयिष्ठनी षड्जधपरूपेता मन्द्रस्थमा राजवरप्रदिष्टा ॥३०॥

॥ अथ श्रीकण्ठी ॥१४॥

श्रीकण्ठिकामभाषिष्ट सर्वभाषाङ्गवेदिता ।
धांशग्रहान्ता बहुधा भिन्नषड्जभवा विगा ॥३१॥

॥ अथ तरङ्गिणी ॥१५॥

तरङ्गिणी भूमिभूतोपदिष्टा सतारधांशा मृदुगा च पूर्णा ।
समस्वरा न्यासकृतर्षभा च तथर्षभादित्वमिह प्रयाता ॥३२॥

॥ अथ बटुकी ॥१६॥

निगदिता बटुकी धरणीभूता मविरतिग्रहणा ऋषभोज्जिता ।
बहुलतारयुताल्पमृदुस्वना विरहिताल्पततादिकृताङ्कनैः ॥३३॥

॥ अथ गोल्ली ॥१७॥

रागराजिविदिहाम्यधादिमां गोल्लिकां मनिगतारनिस्वनाम् ।
धग्रहंशविरतिं रिभूयसीं तारमध्यमयुतां मतान्तरात् ॥३४॥

॥ अथ नागध्वनिः ॥१८॥

नागध्वनिं निगदति पृथिवीहृदीशो

वीरे (s) प्ययं सविरतिग्रहमंशषड्जं ।

पान्तांशकं पुनरमुं धनकालगेयं

कश्चित्तथाङ्गमिह टक्कजवेगरञ्ज्याः ॥३५॥

॥ अथ नट्टा ॥१९॥

हिन्दोले पिञ्जरी या प्रथमत उविता भाषिकाङ्गं तदीयं

नट्टा सांशग्रहान्ता मृदुतरनिरवा सादिसाम्याप्तशोभा ।

दोप्तस्थाना प्रदीप्तप्रतिरवपधगा सादि (तार) स्वराद्या

गेया देने परार्धे प्रचुरगमक-^१भाक् (ग्) युद्धवीरे (s) द्भुते च ॥३६॥

कश्चिद्^२ विमध्यमामेतामाह साहसनिष्ठुरः ।

न तथा दृश्यते लोके न तदाद्रियते ततः ॥३७॥

स नि ध प म ग री गा मा प धा पा म गा री

स रि ग म प म गा री सा रि गा सा ग री सा ।

प म ग रि स नि सा गा मा प धा पा म गा री

प म ग म प स नी सा री स नी मा ग री सा ॥३८॥

॥ इत्यालापः ॥

क्रौञ्चासना पीतवस्त्रा मेघश्यामलरूपधृक् ॥३९॥

॥ अथ शुद्धा वराटो, बटुकी च ॥२०॥

सौवीरे गदितास्ति या प्रथमतः सौवीरिका भाषिता

तस्या अंगमिमां वदन्ति सुधियः शुद्धां वराद्याह्वयां ।

षड्जांशग्रहणावसानकलितां तारस्थलोद्यां सदा^३

योज्यां शान्तरसे दिनस्य विरतौ सप्तस्वरैरञ्जिताम् ॥४०॥

तामेव बटुकीमाह भूरिभिर्धनपैर्युता (म्) ।

धनदस्य प्रतिनिधिर्भूरिभिर्धनपैर्युतः ॥४१॥

^१ B. युक् ।

^२ A. B. कश्चित् त्रिमध्यमां etc.

^३ A. तास्थलोद्यंत्सद्यां B. तारस्थलोद्यसंध्यं ।

स म नि ध म ग री सा सा ग री मा प धा नी
 स ध नि ध प ध सा सा मा प गा री स री गा ।
 स म नि ध रि ग नी धा सा स मा पा प सं सा
 स नि ध प प स मा गा गा म नी धा ध सा सा ॥४२॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ लघुकामोदः ॥२१॥

कामानन्दविधायिनी लघुतरा कामोदिका कामद^१-
 श्रीकृष्णेन घना रतामुपगता पूर्णस्वरा मन्द्रगा ।
 षड्जाद्यंशविरामसंगतियुता रामप्रमोदप्रदा
 शृंगारे विनियोजिता सुगमका गेया निशाद्ये दले ॥४३॥

स सा प धा प मा ग गा म गा प मा ग मा ग री
 स नी नि सा रि गा रि सा नि धा नि सा ग री स नी ।
 प पा ध नी स नी स नी स पा म पा नि सा नि धा
 प मा ग री ग मा प धा प मा ग री ग री स सा ॥४४॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ उत्पली ॥२२॥

उत्पलामलविलोचनो(ऽ)भ्यधावुत्पलीं मविरतिं च धांशिकाम् ।
 तारसग्रहयुतां निमन्द्रिकां पूर्णतामुपगतां रसे(ऽ)शजे ॥४५॥

॥ अथ गौडी ॥२३॥

या मतङ्गेन गदिता गौडी मालवकैशिके ।
 तामिहाचष्ट भाषाङ्गं राजा रागरहस्यवित् ॥४६॥

कश्चिदाचष्टि तामेवोपांगसंगमुपेयुषीम् ।
 त्रिषड्जां मन्द्रतारस्थषड्जां सप्तमभूयसीम् ॥४७॥

हिन्दोलरागाश्रयणात् वसन्तोपाङ्गतां गताम् ।
 केचिद्गमकसंयुक्तपञ्चमान्तामिहाम्यधुः ॥४८॥

रसे वीरे शुचौ काले प्रियसंभाषणे तथा ।
 शृंगारे(ऽ)स्या अपि प्राह विनियोगं नराधिपः ॥४९॥

भाषानिरूपणे चास्या आलापो(ऽ)पि प्रदर्शितः ।
 पीतवस्त्रा च गौराङ्गी गजेन्द्रवरवाहना ॥५०॥

॥ अथ काम्बोजी ॥२४॥

धान्तग्रहांशा सनिपैश्च भूरिः काम्बोजिकेयं ककुभप्रसूता ।

भाषाङ्गकं याष्टिकसंमतस्य काम्बोजिका तुल्यवरा च पूर्णा ॥५१॥

इमां त्रिषड्जां विधरि^१ निभूरि हिन्दोलजामाहुरतद्विदो(५)न्ये ।

शुचौ नियुक्तां करुणे रसे च संचारिवर्णप्रगुणां वदन्ति ॥५२॥

॥ अथ तोडी^२ ॥२५॥

मध्यमांशविरतिं प्रदीप्तसां कम्प्रपञ्चमयुतां च मंत्रगाम् ।

शुद्धषाडवभवां समस्वरां तोडिकां^३ शुचिरसां^४ घनागमे ॥५३॥

मा प पा प नि प मा ग पा ग पा, सा नि नी ध ध प मा ग री स गा ।

री स गा रि नि स मा प पा म पा, पा म पा म प ग री स नी ध मा ॥५४॥

॥ इत्यालापः ॥

रक्ताङ्गी रक्तवस्त्रा च रक्तांशुवरवाहना ॥५५॥

॥ अथ अन्धाली ॥२६॥

शुद्धपञ्चमजा भाषा दाक्षिणात्या पुरोदिता ।

तदीयमंगमन्धाली तारधा गविर्वजिता ॥५६॥

पञ्चमांशग्रहण्यासा भूयिष्ठर्षभपञ्चमा ।

दिनादौ गीयते काले शुचौ शुचिरसोज्ज्वला ॥

धूम्रवर्णा कृष्णवस्त्रा शूकरं समुपाश्रिता ॥५७॥

॥ अथ आभीरी ॥२७॥

पञ्चमे कथिता भाषा(५५)भीरिकापि पुरा मया ।

तामेवात्र विजानीयाद्भाषाङ्गत्वेन रागवित् ॥५८॥

कश्चित्ककुभसंभूतामाभीरीमङ्गतां गता(म्) ।

त्रिधां तारपधां भूरिनिरिपां पूर्णमादिकाम् ॥५९॥

आभीरीवल्लभां गेयां रणमूर्द्धनि संजगौ ।

आलापस्तत्र तत्रापि दर्शितः पूर्वमेव हि ॥

नीलवस्त्रा च गौरांगी मयूरवरवाहना ॥६०॥

^१ A. विधरि ।

^२ B. तोडी ।

^३ A. तोडिका B. तोंडिका ।

^४ A. रसा ।

॥ अथ वेगरञ्जी ॥२८॥

या मतङ्गेन मुनिना टक्के भाषा समीरिता ।
भाषाङ्गं सैव संपूर्णा विज्ञेया वेगरञ्जिका ॥६१॥

॥ अथ देवाला ॥२९॥

‘लोकवर्त्मन्यवर्त्तित्वाद्देवाला न प्रकीर्त्तिता ।
मयूरवाहना श्यामा नीलवस्त्रेति केचन ॥६२॥

॥ अथ कैशिकी ॥३०॥

या पञ्चमे मतङ्गेन भाषा कैशिकिकोदिता ।
सैव भाषाङ्गमित्याह कालजिद्रागराजिवित् ।
दोलाख्ण्डा सुगौराङ्गी गीतगानरता सदा ॥६३॥

॥ अथ भुञ्छी ॥३१॥

धान्तग्रहांशा मृदुमध्यमा च मतारिका गेन विवर्जिता च ।
भूरिप्रयोगर्षभपञ्चमा च भुञ्छ्यत्र भाषाङ्गतया प्रदिष्टा ॥६४॥

ध ध नी ध ध नी नी सा नि नि गा नि नि गा ग गा ।
म ग री नि ध नी सा नी नि नि धा नि नि धा ध धा ॥६५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ चैत्रवेलावली ॥३२॥

धान्तग्रहांशा मृदुगा च पूर्णा निगप्रदीप्ता विरतौ दिनस्य ।
प्रोक्ता सबोभत्सभयानकाख्ये वेलावली चित्रपदोपेता(?) ॥६६॥

ध धा प नी सा स ग गा ग मा गा, नि सा नि नी नी स ध नी स नी सा ।
रि नी स री नी ध ध धा ध नी धा, नि पा ग मा गा रि स नी स नी धा ॥६७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ भूपाली ॥३३॥

त्रवणाङ्गं सग्रहांशन्यासा ऋषभवर्जिता ।
भूपालपालकेनोक्ता भूपाली दैन्यलज्जयोः ॥६८॥

स स नी नि ध पा मा ग स ग मा ग म पा नि सा ।
स नि धा म ध नी नी स ग म धा म ध नी स सा ॥६९॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथापरा सैन्धवी ॥३४॥

याष्टिकः पुनराहि(हे)मां सैन्धवीसंज्ञया सुधीः ॥७०॥

॥ अथ त्रावणी ॥३५॥

या भिन्नषड्जे त्रवणा पुरोक्ता तदङ्गं त्रावणिका प्रविष्टा ।
धान्तग्रहांशा विरिषा दिनादौ याच्ञाकृतौ प्रेयसि गीयते च ॥७१॥

॥ अथ भैरवी ॥३६॥

उपाङ्गभणिता च तत्र भैरवी प्रतनिष्यते ।
नीलांशुका रक्तवर्णा शुक्रवाहनमाश्रिता ॥७२॥

॥ अथ डोम्बक्री ॥३७॥

या भिन्नषड्जे त्रवणा तदङ्गं डोम्बक्रिया भूपतिनोपविष्टा ।
सांशग्रहा धैवतविश्रमा च विवर्जिता चर्वभपञ्चमाम्याम् ॥७३॥
हेमन्तकाले प्रथमे दिनाद्धे प्रगीयते या करुणे रसे च ।
षड्जस्वरस्थानकृतावसानां तामेव ^१रत्नाकरकुञ्जगाद ॥७४॥

स स री म प धा गा म स रि गा म रि गा स धा ।
नि धा मा प ध नी पा म म पा नी स ध नी प धा ॥७५॥

॥ इत्यालापः ॥

हेमवर्णा रक्तवस्त्रा नरयानमुपाश्रिता ॥७६॥

॥ अथ पुलिन्दिका (पुलिन्दी) ॥३८॥

पुलिन्दिका भिन्नषड्जे पूर्वमेवोदिता तु या ।
सैव भाषाङ्गमित्युक्ता सर्वभाषाङ्गवेदिना ॥७७॥

॥ अथ कालिका ॥३९॥

सतारगा निग्रहणांशिका च विपञ्चमा मन्द्रगपाविहीना ।
मृद्वल्पताद्येन विनाकृतेयं निरूपिता भूमिभृतात्र कालिका ॥७८॥

॥ अथ मालवा ॥४०॥

टक्ककैशिकभवा तु मालवा या तदङ्गमिह मालवा मता ।
संगताविह रिपौ सधौ तथा निग्रहांशविरतिर्नियोजिता ॥७९॥

वासरान्तिमदले शुचौ रसे रस्यते च करुणे पुरातनैः ।
धैवतांशविरतिर्भयानके कैश्चिदेव निपुणं विभाष्यते ॥८०॥

॥ अथ गान्धारगतिः ॥४१॥

गान्धारगतिका धांशग्रहान्ता तारगापि च ।

स्तम्भतीर्थिकामेतामेवाहुः कश्यपादयः ॥८१॥

धा धा नि धा नि धा नी स रि नि धा रि ग मा ग मा ।

ग म मा ग रि सा सा स नि धा धालाप ईरितः ॥८२॥

॥ अथ ^१चौहाली ॥४२॥

षड्जांशा मग्रहान्ता पहीना चाथ ^२ समस्वरा ।

धतारा मृदुमध्या च ^३चौहाली तारदेशयुक् ॥८३॥

॥ अथ गेरञ्जी ॥४३॥

षड्जांशग्रहणन्यासा मृदुधा दीप्तपञ्चमा ।

स्वल्पपा धरिभूयिष्ठा पूर्णा गेरञ्जिका मता ॥८४॥

॥ अथ सावेरी ॥४४॥

योक्ता रगन्ती ककुभस्य भाषा सावेरिकाङ्गं कथिता तदीया ।

धांशा गतारा मृदुगाल्पषड्जा विपञ्चमा निग्रहणा निमोक्षा ॥

हास्ये स(च) शृङ्गाररसे नियोज्या शरत्प्रवेशे रिधभूयसी च ॥८५॥

मा धा धा नि ध गा ध नी नि रि रि नी री नी रि गा मा ग मा

मा द्विश्चैतदथो ग गा नि ध ^४नि नी धा धा म गा मा ग गा ।

री नी नी रि नि री ग मा ग रि म गा री नी ध नी नी ध नी

राज्ञालापनकोविदेन निरिपालापः समालापितः ॥८६॥

॥ इति करुणालापः ॥

श्वेतवर्णा नीलवस्त्रा मृगवाहनमाभिता ॥८७॥

॥ अथाडीकामोदा^५ ॥४५॥

बांगाली भिन्नषड्जे प्रथमत उदिता या तदङ्गं मतेयं

कामोदाडीति पूर्वा गुरुवचनकृतौ धग्रहांशावसाना ।

पूर्णा गान्धारतारा स्वरसमनिनदा मन्द्रमा काल ^६उक्ता

हेमन्ते ^७वासराद्ये दल इह खलु बीभत्ससंज्ञे रसे च ॥८८॥

^{१,३} B. चौहाली ।

^२ A. B. च हीन नाथ ।

^४ A. ध ।

^५ B. कामोदी ।

^६ A. युक्ता ।

^७ B. वासरस्याद्ये ।

ध धा ध पा धा स रि गा ग सा री, ग री स नी धा प ध सा रि गं गा ।
ध पा ध पा मा म ग री स नी धा, स नी ध पा धा स रि गा ध धा धा ॥८९॥

॥ इत्यालापः ॥

क्रौञ्चयाना गौरदेहा नीलाम्बरविभूषिता ॥९०॥

॥ अथ नीलोत्पली ॥४६॥

नीलोत्पली गेन विवर्जिता च समस्वरा षड्जकृतावसाना ।
षड्जर्षभांशग्रहणा रसे स्याद्भूयानके मन्द्रितपञ्चमा च ॥९१॥

॥ अथ प्रथममञ्जरी ॥४७॥

भोगवर्द्धनिका भाषा ककुभे या पुरोदिता ।
तदङ्गमेषा पांशान्तग्रहा प्रथममञ्जरी ॥९२॥

गमन्द्रा रिधतारा च भूरिगान्धारमध्यमा ।
संपूर्णा शरदि प्रायः शृङ्गारे गीयते बुधैः ॥
लक्ष्येषु लक्ष्यते तज्जैर्मध्यमांशादि कुत्रचित् ॥९३॥

प पा ध नी पा ध प पा नि धा पा, नि सा नि सा नी^१ ग स री स री गा ।
स नी ध पा मा प ध नी स सा गा, रि गा स गा री रि नि नी ध पा पा ॥९४॥

॥ इत्यालापः ॥

दोलास्था गौरवर्णा च श्रुतिमण्डलवादिनी ॥९५॥

॥ अथ कर्णाटबङ्गलः ॥४८॥

या टक्कभाषा किल वेगरंजी^२ कर्णाटबंगल इदं तदङ्गम् ।
षड्जावसानं ग्रहणांशं स्यान् मुख्ये रसे स्याज्जलदागमे च ॥९६॥

गा गा प गौ मा ध प पा नि धा मा, पा मा म मा गा ग स नी ध पा नी ।
री सा नि धा पा ध प मा म धा पा, म पा म गा गा ग म गा स सा सा ॥९७॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ मल्हारी ॥४९॥

विभाषान्धालिका या तु मल्हारी तत्समुद्भवः ।
पञ्चमांशग्रहन्यासा ममन्द्रा गस्वरोज्जिता ॥९८॥

गेया मुख्यरसे काले वर्षासु सुरवल्लभा ।

^३शाङ्गदेवस्त्विमामाहोपाङ्गत्वे (५) तिसमीपतः ॥९९॥

^१ B. री ।

^२ A. मेवरञ्जी B. एवरञ्जी ।

^३ cf S. R. 2.2.153

प प ध ध नि ध नी नी धा प धा सा रि सा री
 ध ध ध ध प रि सा री सा नि धा सा रि सा नी ।
 ध स नि धं म रि री सा री स नी धा प धा नी
 स स नि ध प प धा नी पा ध नी पा ध धा पा ॥१००॥

॥ इत्यालापः ॥

नीलाभा रक्तवसना कपोत^१ वाहनं श्रिता ॥१०१॥

॥ अथ शातवाहनी ॥५०॥

धैवतांशग्रहण्यासा निसंगा(निमन्द्रा)तारवर्जिता ।
 संवादिसंगतियुता भाषाङ्गं शातवाहनी ॥१०२॥

॥ अथ दाक्षिणात्या ॥५१॥

भिन्नषड्जे मतङ्गेन दाक्षिणात्योदिता तु या ।
 संव भाषाङ्गमित्युक्ता श्रीकालसेनभूभृता ॥१०३॥

॥ अथ लघुदाक्षिणात्या ॥५२॥

निमन्द्रर्षभतारा स्यान् ममन्द्रा धनिभूयसी ।
 पञ्चमांशग्रहण्यासा लब्धी स्याद् दाक्षिणात्यिका ॥१०४॥

॥ अथ तारावली ॥५३॥

तारावली पग्रहांशावसाना तारषड्जिका ।
 संपूर्णा मृदुगान्धारा शृङ्गारे ताडिता मता ॥१०५॥

॥ अथ कालिङ्गी ॥५४॥

या भिन्नषड्जे कालिङ्गी याष्टिकेन पुरोदिता ।
 संव भाषाङ्गममला परिणाममुपेयुषी ॥१०६॥

॥ अथ गान्धारसिन्धुः ॥५५॥

न लक्षितात्र गान्धारसिन्धुर्लक्ष्येष्वदर्शनात् ॥१०७॥

॥ अथ कर्णाटी ॥५६॥

गान्धारतारा मृदुभा धैवतांशग्रहान्तिमा ।
 समशेषस्वरा पूर्णा कर्णाटी वर्णिता भये ॥१०८॥

॥ अथ सौराष्ट्री ॥५७॥

नीलाङ्गी कृष्णवसना गजेन्द्रवरवाहना ॥१०९॥

गनिधप्रचुरा हीना रिपाम्यां मन्द्रधैवता ।

षड्जांशग्रहणन्यासा सौराष्ट्री राष्ट्रवर्द्धिनी ॥११०॥

॥ अथ रगन्ती ॥५८॥

ककुभे या रगन्त्युक्ता भाषा सैवाङ्गतामिता ॥१११॥

॥ अथ भम्माणी ॥५९॥

त्रिपा सतारा^१ मृदुमस्वरा च हीना निगाम्यां धगताल्पता च ।

भम्माणिका याष्टिकसम्मतेन भाषाङ्गमुक्ता वसुधाधिपेन ॥११२॥

॥ अथ सिंहलीकामोदा ॥६०॥

संपूर्णा च समस्वरा धविरतिप्रारंभगांशस्वरा

गे दीप्ता मृदुमध्यमा निगदिता कामोदिका सिंहली ।

धा धा नी ध ध नी ध पा म ग रि सा नी धा नि धा गा ग पा

मा गा गा रि स नी नि धा ध रि रि सा नी धा नि नी धा नि धा ॥११३॥

॥ अथ रामकृतिः ॥६१॥

कोलाहला टक्कभवात्र भाषा पूर्वोदिता रामकृतिस्तदङ्गम् ।

सान्ता ग्रहांशीकृतमध्यमा च विवर्जिता पञ्चमनिस्वनेन ॥११४॥

दोलारूढा च गौराङ्गी वीणादण्डविभूषिता ॥११५॥

॥ अथ कछेली ॥६२॥

शार्दूलमुनिना भिन्नषड्जे भाषा विभाषिका(ता) ।

सैव भाषाङ्गमित्युक्ता कछेली कृष्णभूभुजा ॥११६॥

॥ अथ कुरंजी ॥६३॥

त्रिपा ममन्द्रा विधगा भूरिपञ्चमषड्जिका ।

कुरञ्जी स्वरसंपूर्णा भाषाङ्गमिह नोदिता ॥११७॥

॥ अथ शाम्बरी ॥६४॥

रगन्ती काकुभी तज्जा शाम्बरी मन्द्रमध्यमा ।

मध्यमांशग्रहा न्यासधैवता^२ स्वल्पषड्जिका ॥

तारगा करुणे गेया पहीना शरदागमे ॥११८॥

^१ A. B. सराता ।

^२ A. B. मध्यमांशग्रहन्यासा धैवता etc.

॥ अथ बांगाली ॥६५॥

बांगाली भिन्नषड्जे या मतंगस्य मते स्थिता ।
तस्या भाषाङ्गतामाह सर्वाङ्गपरिपूरितः ॥११९॥

॥ अथ निरालम्बा ॥६६॥

निरालम्बा तु संपूर्णा मांशान्ता पञ्चमग्रहा ।
गमन्द्रा तारधा चैव शृंगारे ताडिता मता ॥१२०॥

॥ अथ सौवीरी ॥६७॥

सौवीरे याष्टिकेनोक्ता सौवीरी यात्र भाषिका ।
सैव भाषाङ्गमित्युक्ता भाषामर्मविदां वरैः^१ ॥१२१॥

एवं षट्षष्टिसंख्याका भाषा अत्र मयोदिताः ।
काश्चिन्नोदाहृताः काश्चिल्लक्षिता नाप्रसिद्धितः ॥१२२॥

॥ इति भाषाङ्गानि ॥

सत्यभाषैकमिष्टेन षड्भाषाचक्रवर्तिना ।
भाषांगानां कृते (तं) लक्ष्म लक्ष्मवेदिमुदे मुदा ॥१२३॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे (गीत) रत्नकोषे
(रागोल्लासे) भाषाङ्गपरीक्षणं तृतीयम् ॥

क्रियाङ्गं नाम चतुर्थं परीक्षणम्

यस्य ध्यानक्रियायां स्युरंगभूताः पराः क्रियाः ।

अक्रियाय नमस्तस्मै क्रियामार्गप्रवर्त्तिने ॥१॥

॥ अथ पूर्वरामक्रिया ॥१॥

मांशमग्रहविराजपेशला पूर्णसप्तकशरीरशालिनी ।

सादिकस्वरलघुप्रचारिणी^१ पूर्वरामकृतिरीशतोषिणी ॥२॥

मा मा सा धा प मा पा ध प ध स रि रि सा री रि सा री स री मा
री सा धा री स धा सा रि म रि स ध स सा री स धा पा म पा धा ।
मा री मा मा ध पा मा रि रि म रि ध प धा पा म री मा रि सा सा
री सा धा धा नि धा पा म रि म रि स स री सा ध धा नी ध पा मा ॥३॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ रामक्रिया ॥२॥

आपञ्चमं तारमृदुप्रचारा सांशग्रहान्ता रिसभूरिनादा ।

स्याद्विप्रलम्भे करुणे रसे च रामक्रिया वासरपश्चिमाद्धे ॥४॥

स नी सा गा मा पा ध प म ध प मा गा म ग ध पा
स नी धा नी धा^२ पा म म ग प म पा मा ग रि नि पा ।
ग मा पा मा पा नी ध प म प ध पा मा ग स नि धा
ध धा नी धा पा मा म प म प नि धा पा म ग रि सा ॥५॥

॥ इत्यालापः ॥

॥ अथ गौडकृतिः ॥३॥

^३गौडक्रिया सग्रहणांशमोक्षा रिधोज्जिता पञ्चममन्द्रिता च ।

मध्यप्रदीप्ता मपभूरिभावा वीरे(s)द्भुते चैव रसे प्रदिष्टा ॥६॥

स स प प म प मा पा पा प नी पा प मा गा
म ग म स नि प नी सा पा नि सा सा ग मा पा ।
म प म प म प मा पा मा प नी धा प मा गा
म म प नि म प मा गा मा प मा गा ग री सा ॥७॥

॥ इत्यालापः ॥

^१ B. प्रसारिणी ।

^२ B. omits धा ।

^३ A. गौड ।

गौराङ्गी वीणया सक्ता दोलारूढा ह्युपाश्रिता ॥८॥

॥ अथ देवकृतिः ॥४॥

समस्वरा धग्रहणा निमन्द्रा^१ न्यासांशषड्जा विरिपा मतारा ।

देवक्रिया वीररसे प्रविष्टा तथाद्भुते कृष्णमहीधवेन ॥९॥

ध नि ध स ग म सा नी मा ग सा गा म धा नी

ध नि नि ध स ग मा गा सां नि धा नी म गा सा ।

ग स ग स स ग मा धा नी ध नी सा ग मा गा

स स नि ध ग म गा मा धा नि धा नी स गा मा ॥१०॥

॥ इत्यालापः ॥

मेघाभा रक्तवसना च गरुडोपरि संस्थिता ॥११॥

॥ अथ इन्द्रक्री ॥५॥

धैवतांशग्रहेन्द्रक्री रिन्यासा षड्जवर्जिता ।

रसे नियुक्ता मुनिभिः सबीभत्से भयानके ॥१२॥

॥ अथ भावकृतिनागकृती ॥६-७॥

क्रियाङ्गद्वितयं भावकृतिनागकृतिस्तथा ।

लक्ष्यमार्गप्रसिद्धत्वात् सन्म्यगिह लक्षितम् ॥१३॥

॥ अथ विपाथक्री ॥८॥

^२स्यात्त्रिनेत्रकृतेरंगमल्पमध्यमनिस्वना ।

विपाथक्री कश्चिदेतामुपाङ्गमित्यकीर्त्तयत् ॥१४॥

॥ अथ त्रिनेत्रक्री ॥९॥

त्रिनेत्रक्री धैवतांशग्रहन्त्यासा समस्वरा ।

सतारा स्वल्पषड्जा च भयानकरसाधया ॥१५॥

॥ अथ कुमुदक्रीशिवक्रियौ ॥१०-११॥

न लक्षिति (तेऽ) प्रसिद्धत्वात् कुमुदक्रीशिवक्रियौ ॥१६॥

^१ A. B. निमन्द्री ।

^२ B. स्यात्त्रि ।

॥ अथौजक्रीः ॥१२॥

सप्रहान्ता मन्द्रमध्या ऋषभेण विवर्जिता ।

स्यात् स्वभावकृतेरङ्गमोजक्री कम्प्रपञ्चमा ॥१७॥

॥ अथ स्वभावक्री (:) ॥१३॥

सप्रहंशविरामा स्यान्निमन्द्रा धपवर्जिता ।

भूरिमन्द्रस्वरा वीरे स्यात् स्वभावकृतिस्त्वियम् ॥

इमां कश्चिदुपाङ्गत्वेनोक्तवान् रागतत्त्ववित् ॥१८॥

॥ अथ मरुत्कृतिः ॥१४॥

षड्जांशप्रहणन्यासा धैवतर्षभवर्जिता ।

शुद्धभैरवजा धीरे वीरे मरुत्कृतिः स्मृता ॥१९॥

॥ अथ धन्यक्री ॥१५॥

अङ्गं देवकृतेः प्रोक्तं धन्यक्री केनचित्त्वित् ।

लक्ष्ये (५) प्रसिद्धिगा^१ तेन लक्षणं न समीरितम् ॥२०॥

॥ इति पञ्चदशक्रियाङ्गानि ॥

प्रवर्तन्ते क्रिया (:) सांगा यत्प्रसादान्महीतले ।

तेन राज्ञा क्रियाङ्गानि लक्षितानि समासतः ॥२१॥

बृहदेशीविदा राज्ञा देशीरागाः समासतः ।

युगवेदेन्द्ररूपेण (१४४) सलक्ष्मणा निरूपिताः ॥२२॥

प्रहादन्यस्वरे न्यासो य उक्तः पूर्वसूरिभिः ।

रागेषु केषुचित्तत्र रक्तियुक्तिर्दवीयसी ॥२३॥

अतः श्रीकालसेनोऽत्र^२ रक्तियुक्तिविधानवित् ।

देशीरागेषु वदति न्यसनं स्वग्रहस्वरे ॥२४॥

प्रातर्वसन्तकालीना मध्याह्ने ग्रीष्मकालिकाः ।

अपराह्णे तथा गेया रागा वर्षासु ये मताः ॥२५॥

रात्रेस्तु प्रथमे यामे गीयन्ते शिशिरे तु ये ।

शरद्गेया मध्यरात्रे पररात्रे तथैव च ॥२६॥

^१ A. B. लक्ष्ये (५) प्रसिद्धितो तेन ।

^२ B. श्रीकालसेनोक्त ।

हेमन्तकाले ये गेया गातव्यास्ते यथातथम्^१ ।

एवं तत्तद्ऋतुभवा विभज्य दिवसे (ऽ)पि च ॥

यथाकालं प्रगातव्या (ः) कृष्णकर्णोक्तितो बुधैः ॥२७॥

रागो यस्य समुल्लसत्यनुदिनं श्रीशम्भुपादाम्बुजे

यस्मिन्मुल्लसति क्षमाधवमुता-चेतो (ऽ)नुरागो (ऽ)न्वहम् ।

धत्ते यच्चरणो (ऽ)रिमूर्द्धमुलसत्सत्पद्मरागास्पदं

रागोल्लास इह क्षमाधिपतिना तेनायमुल्लासितः ॥२८॥

इति श्रीजगदीशवनदेवनिजगणेन जगदीश्वरीकामेश्वरीचरणकिंकरेण श्रीकामाक्षागिरि-
विभुना अद्युष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुरग्रहणसंबद्धितयशो-
भरेण वाटिकाचलग्रहणजनितकीर्तिपराजिताचलनायकेन संगमतीरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डला-
धीश्वरेण दमनपुरविध्वंसनबंदीकृतयवनीनिचयेन महिषमेरुजयाजेयविभवेन शाकंभरीरमणपरि-
शीलनपरिप्राप्तशाकंभरीपरितोषितशाकंभरीप्रमुखशक्तित्रयेण अष्टादशगिरिशिखरपरिवारि-
तांजनगिरिविजयविख्यातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकादूरोद्धूलनर्धषितामहोरगपुसेण श्रीवनदेव-
स्वामिप्रसादरचनापरपरमेश्वरेण त्र्यंबकेश्वरसन्निधिकीर्तितस्तंभोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मागिरि-
भौम-^२स्वर्गतायथार्थीकरणरचितचारुपथेन श्रीकामाक्षागिरिनवीननिर्मितपराजितसुमेरुणा
श्रीमहिषाचलोपरिश्रीहरिचरणरचिताचलदुर्गेण अभिनवभरताचार्येण दीणावादनप्रवीणेन यवन-
कुलाकालकालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्यक्षेत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराज-
श्रीराजमानमृगांकतामराजेन्द्रनंदनेन महानाम्नी (राज्ञी) सौभाग्यवतीश्रीजसमांबिकाहृदयनंदनेन
सकलसीमन्तिनीशिरोमणिनिकुम्भराजन्यवंशावतंसश्रीमहाराज्ञीश्रीकर्मवतीश्रीलघुमादेवीहृदयाधि-
नाथेन श्रीमहाराजाधिराजश्रीकालसेनेन महीमहेन्द्रेण विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां
संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे रागोल्लासे क्रियांगपरीक्षणं चतुर्थं समाप्तम् ॥

(रागोल्लासश्च समाप्ति समगात्)^३

^१ A. तथायथं ।

^२ B. सूर्गता ।

^३ Reference is invited to Appendix II at the end of the text for critical notes and parallel references pertaining to Rāgollāsa.

तृतीयः प्रकीर्णकोलासः

वाग्गेयकारो नाम प्रथमं परीक्षणम्

यस्य लोकस्य महिमा प्रकीर्णं इव दृश्यते ।
तं नुमो नृत्यबन्धेषु विप्रकीर्णजटं हरम् ॥१॥

अथ वाग्गेयकारादिलक्षणं लक्ष्मविन्मुदे ।
इतस्ततो विप्रकीर्णं प्रकीर्णं विप्ररागवित् ॥२॥

^१ऐन्द्रादिव्याकृतिज्ञो यतिललितपदच्छन्दसां संगतिज्ञो-
ऽलंकारन्यासदक्षो नवनवरचनाधातुनिर्माणवेदी ।
भेदी तूर्यत्रयस्य प्रविकसदतुलं प्रातिभज्ञानशाली
वाचामाचारसंपद्विजितवरकविप्राज्ञसाम्राज्यसम्पत् ॥३॥^२

उच्छिष्टोक्तिप्रबन्धादुपरतधिषणो मूर्च्छनाग्रामजाग्रत्-
तानालंकारवर्णाद्यखिल उपमतिर्नाम कोशेष्वधीति (ती) ।
मेधावी भव्यमूर्ति-^३विगतगदचयः सर्वशास्त्रप्रवीणो
मुक्तेष्वारोषदोषः परहृद (य) विदामग्रणी रञ्जकश्च ॥४॥

नृत्तज्ञो देशभाषापरिचयचतुरो धातुमात्वोः समत्वे
योक्ता वक्ता सभायां रसविशदमतिः कथ्यते नात्मनेत्रः ।
अन्योक्तत्यागनिष्ठः कलसकलकलाकोविदः श्लक्ष्मभाषी
नानादेशस्थितिज्ञः पदविशदमतिर्ग्राम-^४रागाद्यभिज्ञः ॥५॥

सार्धस्निग्धान्तरात्मोचित रुचि-^५रुचितप्रायवाक्यप्रदाक्ष्य-
चातुर्याढ्यप्रबन्धे दूतविशदतरप्रायनिर्माणकारी ।
त्रिस्थानप्रौढितं च स्फुटगमकयुतालम्बितातुर्यधुर्यो
राज्ञा वाग्गेयकारः कथित इह परं तद्विदामार्थवयः ॥६॥

^१ B. ऐन्द्रव्याकृतिज्ञो ।

^२ cf. S. R. 3. 2-9 for 3-8 above.

^३ B. विगत etc.

^४ A. राज्ञा etc.

^५ B. रुचित ।

एभिर्युक्तो 'गुणौघैर्वरमिह गदितो मध्यमो मातुकर्म-
ण्यप्रौढे धातुमातृ अवश्चिरतरे संविद (१) तत्प्रगल्भः ।
कर्तुं युक्तान् प्रबन्धानधम इति तथा मन्दधीर्धातुकर्म-
ण्युत्कृष्टो मातुकर्मण्यपि समरभुवां सूत्रधारेण राज्ञा ॥७॥

वदति वस्तुर्कवि गुणपूजितं तदवरं खलु वर्णकवि नृपः ।
तदनु कुट्टिकरं परधातुषु प्रसभमातुकरं पुरुषाधमम् ॥८॥
॥ इति वाग्गेयकारः ॥

२ गान्धर्वो मार्गदेशीविदिह निगदितः केवलो मार्गवेत्ता
विज्ञातव्यः स्वरादिः पुनरिह स तथा वर्तनीयः स्वरादिम् (दिः) ।
विज्ञातालापकर्मण्यखिलगुणयुतालप्तिनिर्माणदक्षो-
ऽक्षोभ्यो राजेन्द्रसंसद्यनवरतपराभ्यासतो वक्ष्यकण्ठः ॥९॥

त्र्यक्षप्राज्यप्रसादाधिगतगुणगणाविष्टशारीरशाली
शालीनप्रोज्झितान्तःकरणपटुतरानेककाकुप्रवीणः ।
रागोपाङ्गक्रियाङ्गाद्यविकलभजनस्फीतभाषाङ्गवेत्ता
जेता प्रावादुकानामविकलवहनीमार्गगानाप्तमार्गः ॥१०॥

ताले कामप्रवीणोभयगतिचतुरो विश्रमः सर्वकालं
शास्त्रे सत्संप्रदायः सुघटपटुवरो वस्तुनिर्माणवेदी ।
स्फूर्जन्निर्जवनापटु (ः) पटुधियामग्रेसरः पेशलो
गीतोद्ग्राहविधौ विमुक्तिपदवीपण्डामितः सिद्धिमान् ॥११॥

न्यूनाधिक्यगसावधानधिषणः स्फूर्जद्ब्रह्मो (ह) ल्लासवान्
प्रौढञ्च-द्वुजो (ऽ) प्रयत्नगमकस्थानत्रयं व्याप्तिमान् ।
३ शुद्धच्छायालग्नः श्रुतिविशदमतिः स्थानसंस्थस्वरज्ञो
गीतज्ञः शस्यतेऽयं नृपसदसि सदा गायनग्रामनेता ॥१२॥

रम्यविश्रान्तिनिर्वाहशाली सुधरणान्वितः ।
सावधानोऽभियोगी च क्रियावानुत्तमः स्मृतः ॥१३॥

निर्दोषः कैश्चिदेषां रहिततनुरयं सद्गुणानां समूहात्
संप्रोक्तो मध्यमोत्थाधम इह गदितो गायनो दोषयुक्तः ।
संप्रोक्तः पञ्चधाऽयं क्षितिपतिविभुना रञ्जको भावकोऽथो
शिक्षाकारोऽनुकारो रसिक इति तथा लक्षणं प्रोच्यतेऽथ ॥१४॥

१ B. गुणौघै etc.

२ cf. S. R. 3. 12-24 for 9-17 verses above.

३ The metre is changed from the third foot.

स प्रोक्तो रञ्जको यः सहृदयहृदयं रञ्जयत्पाश्वन्तोऽन्यो
विख्यातो भावको योऽतिशयमभिदधात्यत्र गीतप्रपञ्चे ।
शिक्षाकारोऽनुशिष्टो धरणिधवभूता न्यूनशिक्षाविदग्धः
स स्यादेवानुकारः परकृतरचनायाः प्रयस्यानुकारान् ॥१५॥

विज्ञातव्यो रसावेशित इह रसिकः स त्रिधाभूयमिष्ट-
श्चैकिल्लो वृन्दगाना यमलक इति तेष्वेक एवात्र गाता ।
विज्ञेयः पूर्वमुक्तः पर इह गदितो वृन्वगो योऽत्र गायेद्
यो गायेत् स द्वितीयो यमलक इति स प्रोच्यते भूमिभर्त्रा ॥१६॥

तारुण्यप्रतिमप्रपञ्चचतुरा माधुर्यधुर्योक्तयो
लावण्यामृतदुग्धसागरकलारूपौघरत्नाकराः ।
तानाभावकलाकलापकलिता हृद्या विदग्धप्रिया
गायिन्यो गदिता हि गायनवरैस्तुल्या नृपेणामुना ॥१७॥
॥ इति गायिन्यः ॥

^१उद्घुष्टः ^२कपिलः (विकलः) काकी सूत्कारी सानुनासिकः ।
^३उद्घडो (ऽ) पस्वरो (ऽ) व्यक्तो विरसो ^४विनिमीलनः ॥१८॥

तुम्बकी ^५बोम्बको वक्त्री स्थानभ्रष्टो (ऽ) व्यवस्थितः ।
प्रसारी ^६करभो भीतः संदष्टोऽनवधानकः ॥१९॥

कम्पितः शङ्कुतो मिश्रः कराली च वितालकः ।
पञ्चविंशतिरित्येते गायना निन्दिताः स्मृताः ॥२०॥

उद्घुष्टो विरसो घोषाद् ^७गानतो गायन (ः) स्मृतः ।
॥ इति उद्घुष्टः ॥१॥

न्यूनाधिकश्रुती (ः) गायन् स्वरान् कपिल (विकल) ईरितः ॥२१॥
॥ इति कपिलः (विकलः) ॥२॥

^१ S. R. उद्घुष्टः । cf. S. R. 3. 25-38 for 18-34 above.

^२ S. R. विकलः ।

^३ S. R. उद्घडः ।

^४ A. विनिमीलितः । S. R. विनिमीलकः ।

^५ S. R. शोम्बकः ।

^६ B. ककुभो ।

^७ B. ज्ञानतो ।

काकवत्^१ क्रूरनिर्घोषः काकी गायन उच्यते ॥२२॥

॥ इति काकी ॥३॥

मुहुर्मुहुः सूक्तानि गायन्यः (नः) कुरुते स तु ।

सूत्कारी, च नासिकया गायन्नुक्तोऽनुनासिकः ॥२३॥

॥ इति सूत्कारी सानुनासिकश्च ॥४, ५॥

छागवद् वह्निं कुर्वन्नुद्धडो गायनो मतः ।

॥ इति उद्धडः ॥६॥

अपस्वरस्तु स ज्ञेयो यो वर्ज्यस्वरगायनः ॥२४॥

॥ इति अपस्वरः ॥७॥

गद्गदध्वनिरव्यक्तवर्णो (ऽ) व्यक्त इतीरितः ।

॥ इति अव्यक्तः ॥८॥

विरसो नीरसं गायन्, निमीलयति लोचने ॥२५॥

गायन् निमीलकः प्रोक्तः, तुम्बकी स तु कथ्यते ।

यस्तुम्बकवदुत्फुल्लगलो गायति गायनः ॥२६॥

॥ इति विरसः, निमीलकः, तुम्बकी च ॥९, १०, ११ ॥

बोम्बकः स तु विज्ञेयो यो गायति विनिन्दितः ।

सि (शि) रालभाल वदनकन्धरं (रो), यक्रिते गले ॥२७॥

गायन् वक्रोति कथितः, प्राप्तुं यः स्थानकत्रयम् ।

न शक्तोऽस्ति स विज्ञेयः स्थानभ्रष्टो मनीषिभिः ॥२८॥

॥ इति बोम्बकः, वक्रो, स्थानभ्रष्टश्च ॥ १२, १३, १४ ॥

सोऽव्यवस्थित इत्युक्तः स्थानकैरव्यवस्थितैः ।

यो गायति, प्रसारी तु स रूपकशरीरयोः ॥२९॥

प्रसारणात् परिज्ञेयः, करभः स तु कथ्यते ।

गायत्यूर्ध्वोऽङ्कितगलो यः पुमान् करभो यथा ॥३०॥

॥ इति अव्यवस्थितः, प्रसारी, करभश्च ॥ १५, १६, १७ ॥

भयान्वितः स्मृतो भीतः, संदष्टः स तु कथ्यते ।

संदश्य दशनान् यो वै गायत्यनवधानकः ॥३१॥

^१ B. काक (omits वत्) ।

स्थायवागादिषु प्रायोऽ^१वधानेन विवर्जितः ।

॥ इति भीतः, संदष्टः, अनवधानकश्च ॥ १८, १९, २० ॥

कम्पितः कम्पनादुक्तो मिथः शब्दशरीरयोः ॥ ३२॥

॥ इति कम्पितः ॥ २१॥

यः सशङ्करवो^२ गायेत् त्वरया स तु शङ्कितः ।

॥ इति शङ्कितः ॥ २२॥

भूरिशो मिश्रयन्नुक्तो (क्तः) शुद्धच्छायालगादिकान् ।

रागान्, मिश्रकसंज्ञोऽयं कालसेनेन भूभुजा ॥ ३३॥

॥ इति मिश्रकः ॥ २३॥

कराली विकृताकारप्रसारितमुखो मतः ॥

॥ इति कराली ॥ २४॥

गेयं तालच्युतं गायन् वितालः सद्भिरोरितः ॥ ३४॥

॥ इति वितालः ॥ २५॥

गायकानामिमे दोषा लक्षिताः पञ्चविंशतिः ।

गेयस्य कण्ठसाध्यत्वात् तद्विशुध्यर्थमौषधम् ॥ ३५॥

प्रोच्यते गायकप्रीत्यै सर्वभूतानुकम्पिना ।

अपथ्यवर्जनाद् दोषा न स्युः प्रायो नृणां यतः ॥ ३६॥

अतस्तद्वर्जनं पूर्वमुच्यतेऽन्यत्ततोऽपि च ।

गायनो^३ वर्जयेत्^४ क्षारमन्नं पर्युषितं तथा ॥ ३७॥

^५आरनालं यवान्नं च कटुकं चापि यद्भवेत् ।

गुरुप्रायमिहान्यद् यन् माहिषक्षीरमादितः ॥ ३८॥

श्लेष्मकारी च यत्प्रायस्तदशनीयान्नं कर्हिचित् ।

प्रत्यूषे मधुना साकं चूर्णमाहौषधं लिहेत् ॥ ३९॥

रात्रौ सलवणं चापि भक्षयेत् त्रिफलां सुषीः ।

हृद्यत्कण्ठकरं रात्रौ खादिरं चूर्णमीरितम् ॥ ४०॥

^१ B. -अवधानेन ।

^२ A. B. सशङ्करवयो ।

^३ B. वर्जयेत् ।

^४ B. क्षारं चान्नं ।

^५ A. आनरालं ।

नागवल्लीदलैः साकं साकं^१ वा खादिरैर्दलैः ।

मुस्तापौनर्णवैः पत्रैः क्रमुकैर्मिश्रितकृता^२ ॥

भक्षिता कुस्ते कण्ठं किन्नरीगणगर्वदम् ॥४१॥

तित्तिरास्तैलसंभृष्टा भक्षिता गायकं नरम् ।

कुर्वन्त्यभ्यासतो नूनं वंशवीणानिनादितम् ॥४२॥

क्षीरवृक्षसटीमागी (माद्री ?)^३ गुडुचीबर्वरैस्तथा ।

कुशकाशैः श्रितं तोयं कण्ठमाधुर्यकारणम् ॥४३॥

अपामार्गशिरीषाम्लवेतसैर्बिल्वसंयुतैः ।

श्रितं पयः प्रकुस्ते कण्ठं श्रुतिमनोहरम् ॥४४॥

वासा ब्राह्मी वचा पथ्या क्वाथः समधुपिप्पलिः ।

सेवितः पुरुषं कुर्यात् सप्ताहान्मञ्जुलध्वनिम् ॥४५॥

सर्पिमधुकसंसिद्धं प्रत्यहं यः पिबेन्नरः ।

तस्य कण्ठो भवेन्नूनं किन्नरीगणगर्वनुत् ॥४६॥

गुडुच्यपामार्गविडङ्गशङ्खीवचाभयाशुण्ठिशतावरीभिः ।

लीढं घृतं गव्यमहो विधत्ते मेधाविनं किन्नर- (पूजितं) च ॥४७॥

हेमन्ते शिशिरे प्रभातसमये ग्रीष्मे प्रदोषे तथा

पुष्पाणां समयेर्ध्वरात्रसमये मध्याह्नतः प्रावृषि ।

कालोऽथो शरदस्त्रिकालसमये नव्योक्तिकल्लोलिनी

सान्निध्यं सुकवेः प्रयाति नियतं नित्यं सरस्वत्यहो ॥४८॥

यत्पापं न्यासहर्तुर्न्यकथि मुनिवरैः कूटसाक्ष्यं^४ प्रचक्रु-

र्यत्पापं या च गर्हा सबसि तनुभूतामश्नतो चान्तमन्यैः ।

तत्तद्गीतस्य चौर्यं विदधत उदितं तद्ग्रहो नैव कार्यो

गीतेऽन्येन प्रयुक्ते निखिलनिगमवित् कालसेनोपदेशात् ॥४९॥

यस्य वागतिशेतेऽत्र वाचं शास्त्रकृतामपि ।

वाग्गेयकारस्तेनोक्तः सद्गेययशसा स्फुटः ॥५०॥

इति श्रीराजाधिरामहोमहेन्द्र^५-श्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे

गीतरत्नकोशे प्रकीर्णकोल्लासे वाग्गेयकारपरीक्षणं प्रथमम् ॥

^१ A. omits second साकं ।

^२ B. मिश्रतीकृताम् ।

^३ B. मार्गी ।

^४ A. साक्ष B. साक्षी ।

^५ B. महेन्द्रेण ।

शब्दभेदादि नाम द्वितीयं परीक्षणम्

दोषा गुणा इवाभान्ति यत्प्रसादेन देहिनाम् ।

निर्दोषं निर्गुणं वन्दे तमीशं लोकवन्दितम् ॥१॥

शब्दः सप्तविधः स्वहेतुवशतो वातश्च पित्तं कफो
हेतुत्वेन निवेदिता मुनिवरैर्व्यस्ताः समस्ता अपि ।
तत्तद्भेदभिधाविशेषसहितं वातादिदोषक्रमात्
तेषां लक्षणमत्र वक्ति विशदं लक्ष्मागमे पारगः ॥२॥

^१बोम्बकः स इह वातजो मतः स्थूल उच्चतरतामुपेयिवान् ।

सारताविरहितश्च कर्णयोः सज्वरः पुरुषनीरसध्वनिः ॥३॥

नाराटनामानममुं वदन्ति पित्तोद्भवं शब्दविचारदक्षाः ।
स्थानत्रयव्याप्तिवशेन हृद्यं गम्भीरलीनं सुघनं प्रशस्तम् ॥४॥

श्लेष्मसंभव इहास्ति खाहुलो मन्द्रमध्यगमनेन पेशलः ।

सौकुमार्यमधुरत्वमिश्रितः स्निग्धसुन्दररवः श्रवःपथि ॥५॥

स प्रौढिमापितस्तज्जराडं (डि)ल्ल इति कथ्यते ।
समस्तैर्जायमानो यः स मिश्र इति कीर्तितः ॥६॥

चत्वार एते गदिता मयात्र भेदा यथावद् ध्वनिवर्त्मनामिनः ।

इतःपरं द्वन्द्वजशब्दसंस्थं भेदत्रयं चारु विचार्य कथ्यते ॥७॥

द्वन्द्वजौ बोम्बनाराटौ तथा बोम्बकखाहुलौ ।
नाराटखाहुलावेतैस्त्रिभिः स्यात् सान्निपातिकः^२ ॥८॥

एतेष्वत्युत्तमः साक्षाच्छब्दः स्यात् सान्निपातिकः^३ ।

निःसारितारूक्षताख्यविरुद्धगुणहानितः ॥९॥

खाहुलोन्मिश्रनाराट उत्तमः परिकीर्तितः ।

खाहुलो बोम्बयुक्तस्तु मध्यमः स्याद् विवर्जितः ॥१०॥

विरुद्धगुणयोगेन विरुद्धगुणसंश्रयात् ।

अधमो बोम्बनाराटो रौक्ष (द्वय)निः^४सारतायुतः ॥११॥

^१ cf. s. R. 3. 39-81 for 3—49 above.

^{२ ३} B. सान्निपातिकः ।

^४ B. सारिता ।

अधमाधम इत्युक्तः शब्दसाम्यविदा स तु ।

एतेषां बहवो भेदा-^१स्तत्तद्गुणविमिश्रिताः ॥१२॥

मधुरस्निग्धघनोऽन्यः कश्चित् स्यात् स्निग्धकोमलशब्दः ।

त्रिस्थानव्याप्तिकरः कश्चिद्गानमधुरकोमलकः ॥१३॥

त्रिस्थानमृदु-^२गम्भीरो(रः)स्निग्धो मृदुर्धनपरो विनिर्दिष्टः ।

त्रिस्थानोऽन्यशब्दो घनमधुरमृदुस्थितित्रये चान्यः ॥१४॥

त्रिस्थाने मृदुमधुरस्निग्ध इति कीर्त्यते ध्वनिरपर इह ।

मधुरस्निग्धगभीरत्रिस्थानव्यापकघनोऽन्यः ॥१५॥

स्निग्धकोमलगभीरघनत्रिस्थानलीनक इति स्मृतोऽपरः ।

कश्चिदत्र मधुरश्च कोमलस्निग्ध एव गदितो महात्मभिः ॥१६॥

स्निग्धलीनश्च त्रिस्थानशोभी गम्भीर इत्यपि ।

एवं दशोविताः शब्दभेदाः श्रीकृष्णभूभुजा ॥१७॥

नाराटखाहुलोन्मिश्र(ः) खाहुलो बोम्बमिश्रितः ।

कोमलस्निग्धनिःसारः स्मृतोऽन्यो मधुरो मृदुः ॥१८॥

निःसारोच्चतरः स्निग्धमृदुरूक्षपरः स्मृतः ।

कोमलस्निग्धनिःसारस्थूलोऽन्यः स्निग्धकोमलः ॥१९॥

मधुरः कोमलस्थूलो निःसारोच्चतरः परः ।

क्षौमनिःसारपीनश्च भेदाः षडितरे मताः ॥२०॥

बोम्बभेदास्तु नाराटे षडन्ये मुनिसम्मताः ।

घनत्रिस्थानरूक्षश्च तत्रैकः परिकीर्तितः ॥२१॥

तथान्यो घनगम्भीररूक्षो मुनिभिरीरितः ।

लीनपीवरनिःसाररूक्षस्तत्र तृतीयकः ॥२२॥

अन्यो लीनघनस्थूलोच्चतरस्तु चतुर्थकः ।

त्रिस्थानघनगम्भीरलीनरूक्षस्तु पञ्चमः ॥२३॥

त्रिस्थानलीननिःसाररूक्षपीवर इत्यमी ।

संप्रोक्ता द्वन्द्वजा भेदा अथ ब्रूमस्त्रियोगजान्^३ ॥२४॥

१ B. स्तद्गुणविमिश्रिताः ।

२ B. गभीरो ।

३ B. omits this verse.

त्रिस्थानस्निग्धनिःसारस्तत्रैकोऽन्यो मृदुर्धनः ।
मधुरोच्चतरो रूक्षो गम्भीरस्तु द्वितीयकः ॥२५॥

तृतीयः कोमलस्निग्धघनोच्चतरपीवरः ।
चतुर्थः कोमलस्निग्धो लीनत्रिस्थानपीवरः ॥२६॥

निःसारोच्चतरः प्रोक्तः पञ्चमो रूक्षपीवरः ।
त्रिस्थानलीनमधुरनिःसारोच्चतरः स्मृतः ॥२७॥

षष्ठस्त्रिस्थानगम्भीरस्निग्धकोमलसंघनः ।
मधुरोच्चैस्तरो लीनः सप्तमो मधुरो मृदुः ॥२८॥

गम्भीरलीनत्रिस्थानरूक्षोच्चः सारतोऽज्झितः ।
अष्टमः कोमलो लीनत्रिस्थानमधुरो घनः ॥२९॥

पीवरोच्चतरो रूक्ष इत्येवं परिकीर्तितः ।
एवं खाहुलनाराटे योगे शब्दभिदा दश ॥३०॥

बोम्बखाहुलयोर्योगे षड् भेदाः परिकीर्तिताः ।
बोम्बनाराटयोर्योगे षडष्टौ च तथा परे ॥३१॥

बोम्बखाहुलनाराटसंसर्गो संनिरूपिताः ।
संभूयैवं विमिश्रस्य त्रिशद्भेदाः प्रकीर्तिताः^१ ॥३२॥

गुणसंसर्गतोऽप्येषां सूक्ष्मभेदाः परं शताः ।
^२संरम्भतोऽपि न प्रोक्ता ग्रन्थविस्तरभीरुणा ॥३३॥

॥ इति शब्दभेदाः ॥

मधुरः कोमलो गाढत्रिस्थानप्रचुरो घनः ।
चेहालः करुणः श्लक्ष्णः स्निग्धोन्मृष्टमुखाबहः ॥३४॥

श्रावकश्छबिमान् रक्तियुक्तश्चेत्येवमीरितः ।
गुणैर्विभिद्यते शब्दः पञ्चादिदशभिः स्फुटम् ॥३५॥

तारस्थाने प्रौढियुक्तो माधुर्याञ्चितरञ्जकः ।
मधुरः प्रोच्यते शब्दः कोकिलाध्वनिपेशलः ॥३६॥

कोमलोऽन्वर्थनामैव गाढः (:) स्यादश्लथस्तथा ।
प्रौढश्च^३ स्थानत्रितये छबिरक्त्यादयो गुणाः ॥३७॥

^१ B. परिकीर्तिताः ।

^२ B. संभरन्तो ।

^३ B. omits स्थान ।

यस्यैकरूपा दृश्यन्ते स त्रिस्थान उदाहृतः ।

पीवरः प्रचुरः प्रोक्तो घनोऽन्तःसारवान् रवः ॥३८॥

न स्थूलो न कृशः साम्याद् घनस्निग्धोऽनुरञ्जकः ।

चेहालः कथ्यते शब्दो ललनानामयं सदा ॥३९॥

आकण्ठकुण्ठनात् ^१पुंसां ततः(ः) स्थूलो यतः स्मृतः ।

श्रवणादेव कारुण्यरसवृद्धिकरो मतः ॥४०॥

करुण, स्तैलधारावदच्छिन्नो इलक्षण उच्यते ।

सुद्वरं श्रूयते नैव रूक्षः(ः) संस्निग्ध उच्यते ॥४१॥

श्रोतृश्रोत्रसुखो मृष्टो न छिन्नः(ः) स्थानकत्रये ।

सुद्वरश्रवणात् श्रोत्रसुखकृत् श्रावको मतः ॥४२॥

छविमानुज्ज्वलः शब्दः कण्ठनैर्मल्यतो भवेत् ।

रञ्जको रक्तिमानुक्तो ब्रह्मशैलावनीभृता ॥४३॥

इति पञ्चदश प्रोक्ता गुणा गायकशब्दजाः ।

दोषा अपि समासेन वक्ष्यन्ते शब्दसंश्रयाः ॥४४॥

रूक्षः केणिः कृशः केटिः काकोली स्फुटितस्तथा ।

निःसारो भग्न इत्येतत् शब्दे दोषाष्टकं विदुः ॥४५॥

स्निग्धत्ववर्जितो रूक्षः, स्थानयोस्तारमन्द्रयोः ।

^२क्लेशगम्यस्तु केणिः स्यादतिसूक्ष्मः कृशो मतः ॥४६॥

केटिर्गुणविहीनस्तु त्रिस्थानव्याप्तिवर्जितः ।

यः काककुलनिर्घोषनिष्ठुरः श्रूयते रवः ॥४७॥

स काकोली स्मृतः शब्दः(ः) स्फुटितोऽन्वर्थनामकः ।

एरण्डकाण्डनिःसारो निःसारः कीर्तितो ध्वनिः ॥४८॥

नीरसः कथ्यते भग्नखरोष्ट्रध्वनिनिष्ठुरः ।

इति दूषणसंघातो गातृशब्दे निरूपितः ॥४९॥

^३सुरक्तं मधुरं पूर्णं सुकुमारमलंकृतम् ।

व्यक्तं प्रसन्नं व्युत्कृष्टं इलक्षणं सममिमे दश ॥५०॥

^१ A. पुंसां ।

^२ A. लेश ।

^३ cf. S. R. 4. 373-79 for 50-58 above.

^१गुणा गीते समादिष्टाः सुरक्तं तत्र तद्यथा ।
गात्रोत्थध्वनिवैषम्यवर्जितं, मधुरं पुनः ॥५१॥

हृदयङ्गमविच्छित्तिमाधुर्यगुणसंस्मृतम् ।
स्वरैरङ्गैः पदैः पूर्णं रागेणच्छन्दसापि च ॥५२॥

प्रयोगैश्चापि संपूर्णं, सुकुमारमथोच्यते ।
लावण्यं गुणसंपूर्णं लघुप्रायाक्षराञ्चितम् ॥५३॥

त्रिस्थानसंभवं ^२यत्स्यात्तद्विज्ञेयमलंकृतम् ।
व्यक्तं ज्ञेयमभिव्यक्तैः प्रकृतिप्रत्ययाक्षरैः ॥५४॥

प्रसन्नं कर्कं (प्रक)टार्थं स्याद् वैदर्भीरीतिसंस्मृतम् ।
वि (व्यु)त्कृष्टमुक्तमुच्चारद् द्रुते मध्ये विलम्बिते ^३ ॥५५॥

नीचोच्चयोश्च वर्णानां सुश्रव्य (:) श्लक्षणमुच्यते ।
वर्णस्थानलयादीनामवैषम्ये समं स्मृतम् ॥५६॥

गीते दश गुणाः प्रोक्ता दशदिग्जयशालिना ।
गतक्रमं कलाबाह्यं श्रुतिकालविरोधि च ॥५७॥

शास्त्रे लोके तथा दुष्टं पुनरुक्तमपार्थकम् ।
ग्राम्यं सन्दिग्धमित्येषा दशधा गीतिदुष्टता ॥५८॥

रागोऽभिव्यज्यते यत्राभ्यासेनापि विना ध्वनौ ।
तच्छारीरमिति प्रोक्तं शरीरेण सहोद्भवात् ^४ ॥५९॥

“कडालं मधुरं चैव सौचलं बहुभङ्गि च ।
तच्चतुर्धा स्मृतं तस्य लक्षणं प्रोच्यते मया ॥६०॥

कडालमिह विज्ञेयं कठिनं स्थानकत्रयम् ।
मधुरं तच्च यस्य स्यान् माधुर्यं मन्द्रमध्ययोः ॥६१॥

रक्तिप्रकाशकं तारे शारीरं सौचलं मतम् ।
एतद्-गुणविमिश्रं यद् बहुभङ्गि तदीरितम् ॥६२॥

^१ A. गुणातीते ।

^२ A. यस्मात् etc.

^३ B. विलम्बितः ।

^४ cf. S. R. 3. 82.

^५ cf. Quotation from ‘Saṅgītasamayāsāra’ in Simhabhū-
pāla’s commentary on S. R. 3. 82 for 60-63 above.

कडालमधुरं चैव तथा मधुरसौचलम् ।

कडालसौचलं चैव चतुर्थं त्रयमिश्रितम् ॥६३॥

एवं चतुर्विधं ^१ ज्ञेयं शारीरं बहुभङ्गिकम् ।

^२ माधुर्यं रञ्जकत्वं च मृदुता च गभीरता ॥६४॥

स्निग्धानुरणनत्वं ^३ च घनता कान्तिभागिता ^४ ।

स्वभावाद् दृश्यते यत्र तच्छारीरमितीर्यते ॥६५॥

अननुरणनत्वं ^५ च वैस्वर्यं रूक्षतापि च ।

निःसारता विरक्तिश्च काकित्वं स्थानविच्युतिः ॥६६॥

कुशता कर्कशत्वं चेत्यादिभिर्दूषणैर्युतम् ।

कुशारीरमिह प्रोक्तं तत् सुशारीरशालिना ॥६७॥

विद्यादानादिभिः पुंसामुत्कृष्टादृष्टपुष्टितः ।

सुशारीरस्य संप्राप्तिः प्रसन्ने पार्वतीपतौ ॥६८॥

यद्गानगुणमाकर्ण्य किन्नरैः किन्नृता धृता ।

तेन श्रीकालसेनेन ^६ वर्णितो गुणनिर्णयः ॥६९॥

इति श्रीराजाधिराजश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां
संगीतरत्नकोशे प्रकीर्णकोल्लासे शब्दभेदादिपरीक्षणं द्वितीयम् ।

^१ B. चैव ।

^२ cf. S. R. 3. 83-86 for 64-68 above.

^३ B. -नुरणनत्वं ।

^४ B. भङ्गिता ।

^५ A. यत्रानुरणनत्वं । B. यत्रानुरणनत्वं ।

^६ B. कालसेन ।

गमकनिरूपणं नाम तृतीयं परीक्षणम्

यदीयस्वरकम्पेन जायते स्वरकम्पनम् ।

मोक्षादिगमकं नौमि तं स्मरारिमकम्पनम् ॥१॥

श्रुत्यन्तरगतां छायां स्वश्रुतिस्थानसंभवाम् ।

स्वरूपं गमयेद् येन गमकस्तेन कीर्तितः ॥२॥

^१श्रोतृचित्तसुखदः स्वरकम्पः कीर्तितोऽत्र गमकः क्षितिभर्त्रा ।

तस्य पञ्चदशसम्मितभेदाः प्रकीर्तिताः, प्रथमस्तु नामितः ॥३॥

नामित(ः)स्वरगणस्य संनतेः ^२कामितस्वरविदा निवेदितः ।

॥ इति नामितः ॥१॥

कम्पितस्फुरितलीनमुद्रितान्दोलिताहतवलिभिन्नकाः ॥४॥

प्लावितस्तिरिप-^३हुम्फितसंज्ञोल्लासिताह्वकुहलाख्यमिश्रितः ।

कम्पनाद् द्रुतदलस्य (लयस्य) वेगतः कम्पितोऽत्र गमको निरूपितः ॥५॥

॥ इति कम्पितः ॥२॥

अर्धमातृकगतित्रिभागतो वेगत(ः) स्फुरितमाह भूमिपः ।

॥ इति स्फुरितः ॥३॥

लाघवाद् द्रुतगतेन कम्पनाल्लीनमाह परकम्पनो नृपः ॥६॥

॥ इति लीनः ॥४॥

मुद्रितोऽत्र गमको निरूपितो वक्त्रमुद्रणभवो महीभुजा ।

॥ इति मुद्रितः ॥५॥

दोलितो लघुगतेन वेगिनान्दोलितो निगदितो महीभुता ॥७॥

॥ इति आन्दोलितः ॥६॥

अग्रिमं स्वरमभिद्रुतं गतो यो निवृत्तिमविताहस्तु सः ।

॥ इत्याहतः ॥७॥

कीर्तितो विविधवक्त्रिमयुक्ताद् वेगतो वलिरिभास्यसेविना ॥८॥

॥ इति वलिः ॥४॥

^१ cf. S. R. 3. 87-96 for 3-13 above.

^२ A. B. कामतस्वरविदा ।

^३ S. R. गुम्फित ।

स्थानकत्रितयविश्रमवर्जं संधनस्वर इह त्रिभिन्नकः ।

॥ इति त्रिभिन्नः ॥९॥

प्लावितः प्लुतगतेन कम्पनात् कीर्तितोऽत्र गमको महीभूता ॥९॥

॥ इति प्लावितः ॥१०॥

यो लघिष्ठडमरुस्थरि(नि)स्वनानुकृतिमुन्दरो रवः ।

व्योमवेगिततुरीयभागवद्वेगवाँस्तिरिप ईरितः स तु ॥१०॥

॥ इति तिरिपः ॥११॥

योऽभ्रमिततुरीयभागवत्तोयसंभ्रम इवापि स्फुरन् ।

विस्फुरच्चलत्तरङ्गरिङ्गणैः सम्मितः स तिरिपो मतः सताम् ॥११॥

॥ इति वा तिरिपः ॥११॥

हुङ्कृतेन हृदयङ्गमो यो गभीरनिनदः स हुम्फितः ।

॥ इति हुम्फितः ॥१२॥

उत्तरोत्तरगतान् स्वरानिहोलासितः क्रमवशाद् व्रजन् भवेत् ॥१२॥

॥ इति उल्लासितः ॥१३॥

प्रोच्यतेऽत्र कुरलो^१ वलिरेव ग्रन्थिलः^२ स खलु^३ कण्ठचकोमलः ।

॥ इति कुरलः ॥१४॥

मिश्रणादविरलं गमकानां मिश्रितो निगदितः क्षितिभर्त्रा ॥१३॥

॥ इति मिश्रः ॥

तस्य सन्ति बहुशोऽभिधा पुनः स्थायवेगविवृतौ मया स्फुटम् ।

तत्स्वरूपविवृतिः करिष्यते तां विदन्ति विदुषां वराः स्वयम् ॥१४॥

यस्य रा(वा)मवचोभङ्गया व्याहृतिर्गमकाविदाम् ।

तेन श्रीकालसेनेन गमकाः सम्यगीरिताः ॥१५॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनेन विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां

संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे प्रकीर्णकोल्लासे गमकनिरूपणं तृतीयं परीक्षणम् ॥३॥

^१ A. कुरलः ।

^२ B. ग्रन्थितः ।

^३ A. कम्प० B. कण्ठ० ।

स्थायवागो नाम चतुर्थं परीक्षणम्

कामिभिः स्थायसम्पत्तिर्यत्प्रसादादवाप्यते ।

तमहं शंकरं देवं वन्दे स्थायममायिनम् ॥१॥

अत्र ^१लक्ष्मप्रकरणे लक्षणे स्थायवागयोः ।

न्यरूपि वागविवृतिर्विभज्य प्रतिपादिता ॥२॥

अथो विवरणं स्थायगतं तावत् प्रतन्यते ।

वागा अपि प्रसंगेन विन्नियन्तेऽत्र केचन ॥३॥

^२शब्दस्य वाद्यशब्दस्यच्छायाया यन्त्रढालयोः ।

लवन्याहतेस्तीक्ष्णप्रेरितः स्वरलङ्घितः ॥४॥

इत्यसंकीर्णलक्षमाणो दश स्थायाः प्रकीर्त्तिताः ।

तत्र शब्देऽस्य ते स्थाया येषां शब्दैरयन्त्रितैः ॥५॥

^३ग्रहणमिति शब्दस्य तेऽत्र स्थायाः प्रकीर्त्तिताः ।

॥ इति शब्दस्य (स्थायाः) ॥१॥

येषु राग इवाभान्ति वाद्यशब्दाः स्वभावतः ॥६॥

रागस्यावयवानां च बृंहका राजसम्मताः ।

॥ इति वाद्यशब्दस्य (स्थायाः) ॥२॥

ध्वनेर्विकारो यः काकुः(ः) सा छाया सा च षड्विधा ॥७॥

स्वरजा रागजा चान्यरागजा देशसंभवा ।

क्षेत्रजा यन्त्रजा चेति तासां लक्षणमुच्यते ॥८॥

श्रुतिन्यूनाधिकत्वेन या स्वरान्तरसंधया ।

स्वरान्तरस्य रागे स्यात् स्वरकाकुरसौ भवेत् ॥९॥

॥ इति स्वरकाकुः ॥

सा रागकाकुर्विज्ञेया छाया रागस्य योनिजा ।

॥ इति रागकाकुः ॥

रागे रागान्तरच्छाया काकुः सा त्वन्ययोनिजा ॥१०॥

॥ इति अन्यरागकाकुः ॥

^१ cf. S. Raj. I 2. 3. 50-51.

^२ cf. S. R. 3. 97-188 for 4-132 above.

^३ B. ग्रहण इति ।

देशस्वभावजा छाया या रागे वर्तते क्वचित् ।

सा देशकाकुविज्ञेया रागछायाविचक्षणैः ॥११॥

॥ इति देशकाकुः ॥

रागे नानाविधा छाया प्रतिक्षेत्रं निसर्गजा ।

सा क्षेत्रकाकुविज्ञेया क्षेत्रं देहो यतः स्मृतम् ॥१२॥

॥ इति क्षेत्रकाकुः ॥

वंशवीणादियन्त्रोत्था छाया या दृश्यते क्वचित् ।

रागे सा विबुधैर्ज्ञेया यन्त्रकाकुरिति स्फुटम् ॥१३॥

॥ इति यन्त्रकाकुः ॥

छायास्थायाः स्मृता ये ते रागे छायान्तरं श्रिताः ।

अन्यच्छायाप्रवृत्तौ हि सत्यां रागांशवेदिभिः ॥१४॥

॥ इति छायायाः स्थायाः ॥३॥

दृश्यन्ते यत्र यन्त्रोत्थरागेष्वेव विचक्षणैः ।

बाहुल्यमन्ते तु विज्ञेया छाया यन्त्रसमुद्भवा ॥१५॥

॥ इति यन्त्रस्य (स्थायाः) ॥४॥

मुक्ताफलानां गतिवद्वयैषा^१ सस्खलिता गतिः ।

वर्णानां दृश्यते येषु स्थायास्ते ढालसंभवाः ॥१६॥

ढालशब्देन चलनं प्रोच्यते लुण्ठनात्मकम् ।

॥ इति ढालस्य (स्थायाः) ॥५॥

विना प्रयासमामन्त्रं ताराद् यद् द्रुतकम्पनम् ॥१७॥

तदेव नमनं चातिकोमलं लवनी स्मृता ।

एषु(येषु) सा विद्यते स्थायास्ते लवन्याः प्रकीर्तिताः ॥१८॥

॥ इति लवन्याः (स्थायाः) ॥६॥

वर्णत्रयेऽपि यः कम्पो विचित्रो वेगसंयुतः ।

बहनी नाम सा गीतालप्तिसंबन्धभेदतः ॥१९॥

द्विविधा, सा पुनर्द्विधा स्थिता(रा) रागं(वेगं) युता, पुनः ।

त्रिधा^२ हृधा च कण्ठ्या^३ च शिरस्या चेति भेदतः ॥२०॥

^१ A. गतिवत् येषा ।

^२ B. adds च ।

^३ B. omits च ।

देहस्था हृदयोद्भूता वहनी सा पुनर्द्विधा ।

खुत्ता चैव तथा^१ फुल्ला तयोर्लक्षणमुच्यते ॥२१॥

विशन्त इव दृश्यन्ते यस्यामन्तः स्वरास्तु सा ।

खुत्तेति परिविज्ञेया, सोत्फुल्लेत्युदिता पुनः ॥२२॥

यस्यामभ्यासवेगेन निर्यान्तीवोपरि स्वराः ।

गमकेषु वलिर्नाम^२ योक्तैर्बन्धिरूपिणी ॥२३॥

वहनी नाम सा ज्ञेया यन्त्रवादनकोविदैः ।

येषु रागेषु ते स्थाया वहन्यास्ते प्रकीर्त्तिताः ॥२४॥

॥ इति वहन्याः (स्थायाः) ॥७॥

सुतीक्ष्ण इव यस्तारस्वरः पूर्णश्रुतिर्भवेत् ।

स तीक्ष्णः प्रोच्यते स्थायः स्वरमर्मविशारदैः ॥२५॥

॥ इति तीक्ष्णः (स्थायः) ॥८॥

तिर्यग्गूर्ध्वमधस्ताच्च वादकप्रेरितैः स्वरैः ।

प्रेरितो नाम विज्ञेयः (ः) स्थायश्रुतिविशारदैः ॥२६॥

॥ इति प्रेरितः (स्थायः) ॥९॥

उल्लङ्घयन् स्वरान् भूरीन् लाघवादन्तरान्तरा ।

स्वरलङ्घितनामा स्यात् स्थायः संकीर्णलक्षणः ॥२७॥

॥ इति स्वरलङ्घितः (स्थायः) ॥१०॥

॥ इत्यसंकीर्णं दश स्थायाः ॥

॥ अथ संकीर्णाः स्थायाः ॥

स्थापनाया गते रक्तेश्छबेरंशावधानयोः ।

द्रुतश्च (स्य) करुणायश्च निकृतेश्च भृतस्य च ॥२८॥

नादस्य गात्रभजनापस्थानोपशमस्य च ।

काण्डारणानिर्जवनान्वितानाञ्च^३ ध्वनेस्तथा ॥२९॥

स्वरस्य विविधत्वस्य स्निग्धचोक्षसुदेशिकाः ।

गाढो ललितगाढश्च ललितो लुलितं समः ॥३०॥

कोमलः प्रसृतो घोषापेक्षितोचितसंज्ञकः ।

त्रयस्त्रिंशदमी स्थायाः प्रसिद्धा गुणभेदतः ॥३१॥

स्थापनायास्तु ते ज्ञेयाः स्थाया गुणभिदावशात् ।

पुनः पुनः स्थापयित्वा येषां प्रतिपदं कृतिः ॥३२॥

॥ इति स्थापनायाः (स्थायाः) ॥१॥

^१ B. तथोत्फुल्ला ।

^२ A. B. योक्तव्यं विधिरूपिणी ।

^३ A. B. -नितानामध्वनस्तथा ।

मत्तमातङ्गवद् यत्र सविलासाद् भवेद् गतिः ।

गीतस्य तद्युता(ः) स्थाया गतेरुक्ता मनीषिभिः ॥३३॥

॥ इति गतेः (स्थायाः) ॥२॥

^१उत्कर्षो दृश्यते यत्र रक्ते रक्तेस्तु ते मताः ।

॥ इति रक्तेः (स्थायाः) ॥३॥

कोमला दृश्यते कान्तियेषु ते स्युः छबेरिह ॥३४॥

॥ इति छबेः (स्थायाः) ॥४॥

रागान्तरस्य ^२यो रागेऽवयवोऽंशः^३ स उच्यते ।

सप्तधा कारणांशः कार्यांशो(ऽ)शांश एव च ॥३५॥

सजातीयांशको मध्यस्थांशको(ऽ)सदृशांशकः ।

सदृशांशश्च, यो रागे कार्यो(ऽ)शः ^४कारणोद्भवः ॥

कारणांशो यथा रामकृतौ कोलाहलांशकः ॥३६॥

॥ इति कारणांशः ॥

कार्यरागांशको यो वै कारणे दृश्यते क्वचित् ।

स कार्यांशो भैरवेऽस्ति भैरव्यंशो ययार्थतः ॥३७॥

॥ इति कार्यांशः ॥

अंशांशः स तु यत्रांशो(ऽ)शान्तरः संचरेदिह ॥३८॥

॥ इति अंशांशः ॥

गौडत्वाद्यां समां जातिं समाश्रित्य प्रवर्त्तिता(ः) ।

कर्णाद्याः सजातीयास्तेष्वेकांशोऽपरत्र यः ॥

सजातीयांशके(कः) सोऽत्र विज्ञेयो रागवेदिभिः ॥३९॥

॥ इति सजातीयांशकः ॥

परस्परं नो सदृशौ तावेव सदृशौ च यौ ।

मध्यस्थौ तौ तयोरेवंशो नृदादेशाख्ययोर्यथा ॥४०॥

मध्यस्थांशः स विज्ञेयो, -(ऽ)सदृशांशः स उच्यते ।

सादृश्यशून्ययोरेवंशः परस्परसातो यथा ॥

वेलावल्याश्च गुर्जर्या यथांशो(ऽ)कार्यमंशयोः ॥४१॥

॥ इति मध्यस्थांशोऽसदृशांशश्च ॥

^१ B. उक्तेष्या ।

^२ A. ये ।

^३ A. B. (ऽ)वयवो(ऽ)शस्य ।

^४ B. कण्ठोद्भवः ।

सदृशांशो यथा नट्टावरादयोः शुद्धयोर्मिथः ॥

परस्परं सदृशयोरेकौऽंशः परिवर्तते ॥४२॥

॥ इति सदृशांशः ॥

येष्वंशो दृश्यते स्थायास्तैः (ऽ)शस्य परिकीर्त्तिताः ॥४३॥

॥ इति अंशस्य (स्थायाः) ॥५॥

चित्तस्यैकाग्रभावेन ग्राह्यास्ते अवधानजाः ।

॥ इति अवधानस्य (स्थायाः) ॥६॥

येषु द्रुतत्वं शब्दस्य स्थायास्ते द्रुतशब्दजाः ॥४४॥

॥ इति द्रुतस्य (स्थायाः) ॥७॥

करुणायाश्च ते स्थाया येषु स्यात् करुणो रसः ॥४५॥

॥ इति करुणायाः (स्थायाः) ॥८॥

अन्यूनाधिकता रागे येषु स्थायेषु दृश्यते ।

ते स्थाया निष्कृतेर्ज्ञेया बलात् संस्थापिता स्थितौ^१ ॥४६॥

॥ इति निष्कृतेः (स्थायाः) ॥९॥

भरणं रागरन्ध्राणां यैः स्थायाः स्युर्भूतस्य ते ।

॥ इति भूतस्य (स्थायाः) ॥१०॥

बहुलो दृश्यते येषु नादस्ते नादजाः स्मृताः ॥४७॥

॥ इति नादस्य (स्थायाः) ॥११॥

^२ये गात्र एव दृश्यन्ते स्थाया गात्रस्य ते मताः ॥४८॥

॥ इति गात्रस्य (स्थायाः) ॥१२॥

आरोप्यते प्रयत्नेन रागे योऽतिशयो बुधैः ।

तदुक्तं भजनं तेन युक्ता (ः) स्युर्भजनस्य ते ॥४९॥

॥ इति भजनस्य ॥१३॥

आयासेन विना यत्र प्राचुर्यं दृश्यते ध्वनौ ।

स्वस्थानं तदपस्थानमेतद्गुणविपर्ययात् ॥

तद् यत्र विद्यते स्थायास्तेऽपस्थानस्य सम्मताः ॥५०॥

॥ इत्यपस्थानस्य (स्थायाः) ॥१४॥

^१ cf. Quotation from Saṅgītasamayasāra in Sīrṇabhū-
pāla's commentary on S. R. 3. 143.

^२ A. यो गात्र येव, B. ये गात्र यैव ।

येषूपशान्तिः क्रियते कृत्वा तीव्रतरं ध्वनिम् ।

रागप्रयोगतत्त्वज्ञैर्विद्यादुपशमस्य तान् ॥५१॥

॥ इत्युपशमस्य (स्थायाः) ॥१५॥

स्तम्भादिषु यथा लोके पद्मायुत्किरणं तथा ।

यत्र काण्डारणा रागे स्थाया(स्)ते स्युस्तदुद्भवाः ॥५२॥

॥ इति काण्डारणायाः (स्थायाः) ॥१६॥

सुकुमारो रक्तियुक्तो वक्रः सूक्ष्मत्वमापितः ।

स्वरो येषु क्रमेणैते ज्ञेया निर्ज्वनान्विताः ॥५३॥

॥ इति निर्ज्वनायाः (स्थायाः) ॥१७॥

अत्यायताः प्रयोगा ये स्थायास्ते स्युरिह ध्वनेः ॥५४॥

॥ इति ध्वनेः (स्थायाः) ॥१८॥

गाम्भीर्यं चैव माधुर्यं घनत्वं येषु दृश्यते ।

मन्द्रस्थाने स्वरस्यैते स्थायाः पूर्वैरुदीरिताः ॥५५॥

॥ इति स्वरस्य (स्थायाः) ॥१९॥

ये भजन्ते विचित्रत्वकारिणीं भङ्गिमञ्जसा ।

रागे नानाविधोल्लासैः स्थायास्ते विविधत्वजाः ॥५६॥

॥ इति विविधत्वस्य (स्थायाः) ॥२०॥

स्निग्धो रूक्षत्वरहितो ध्वनिर्येष्वत्र दृश्यते ।

स्निग्धाः स्थायास्तु ते प्रोक्ताः, चोक्षस्थायः स कथ्यते ॥५७॥

यत्रौज्ज्वल्यं भवेद्रागी, कथ्यते स सुदेशिकः ।

यो वल्लभो विदग्धानां, तथा गाढः स उच्यते ॥५८॥

शिथिलत्वं न यत्रास्ति, स एव मृदुतामितः ।

प्रोक्तो ललितगाढस्तु, ललितस्तु विलासवान् ॥५९॥

॥ इति स्निग्धाः, चोक्षाः, सुदेशिकाः, गाढाः, ललितगाढाः, ललिताश्च

(स्थायाः) ॥२१-२६॥

घूर्णनामृदुतायुक्तो लुलितः परिकीर्तितः ।

॥ इति लुलितः ॥२७॥

हीनो वेगविलम्बाभ्यां सम इत्युच्यते बुधैः ॥६०॥

॥ इति समः ॥२८॥

कोमलो(ऽ)कर्कशः प्रोक्तः, प्रसृतः प्रसरान्वितः ॥६१॥

॥ इति कर्कशः, प्रसृतश्च, (स्थायाः) ॥२९, ३०॥

महान् यः स्निग्धमधुरो वहन्यां च ^१वहेर्वलौ ।
एषा ध्वनिः सधोषः स्यान् मन्त्रे ते घोषजा मताः ॥६२॥
॥ इति घोषाः (स्थायाः) ॥३१॥

स्थायं स्थायेन पूर्वेण पूर्यर्थं योऽभिकाङ्क्षति ।
अपेक्षितस्तु स ज्ञेयः, स्तथैवोचितसंज्ञकः ॥
योग्यतामापितो गीते गीतज्ञेन विपश्चिता ॥६३॥
॥ इति अपेक्षितः, उचितश्च (स्थायाः) ॥३२, ३३॥

संकीर्णलक्षणाः (ः) स्थायास्त्रयस्त्रिंशदिमे स्फुटाः ॥६४॥
॥ इति त्रयस्त्रिंशत् संकीर्णस्थायाः, गुणकृतभेदाः प्रसिद्धाः ॥

प्रलम्बितोऽवस्खलितस्त्रोटितोल्लासितौ वहः ।
अक्षराडम्बरक्षिप्तस्थायुको (का) दीर्घकम्पितः ॥६५॥
स्थिरभ्रामितसूक्ष्मान्तोत्प्रविष्टा (ः) संप्रविष्टकः ।
प्रतिगृह्योल्लासितश्च स्यादलम्बविलम्बकः ॥६६॥
प्रसृताकुञ्चितश्चाथ स्यात् त्रोटितप्रतीष्टकः ।
तरङ्गितो नित्सरण इति प्रोक्तः समासतः ॥
असंकीर्णा विंशतिः (ः) स्युः स्थाया ईषत् प्रसिद्धितः ॥६७॥
जलं दोलायते यद्वदभृताद्भृते घटे ।
गीते लुण्ठन्ति ये तद्वत्ते स्थायाः स्युः प्रलम्बिताः ॥६८॥
॥ इति प्रलम्बितः ॥१॥

यो मन्द्रादप्यधो याति सोऽवस्खलित उच्यते ॥६९॥
॥ इति अवस्खलितः ॥२॥
क्वचित् स्वरे चिरं स्थित्वा तारं स्पृष्ट्वाग्निवत् परम् ।
प्रत्यागच्छति यो वेगात् त्रोटितः स उदाहृतः ॥७०॥
॥ इति त्रोटितः ॥३॥

वेगेनोर्ध्वं स्वरा यत्र प्रेर्यन्ते गीतकोविदैः ।
उल्लासितो भवेत् स्थायस्तत्र संप्रतिपत्तिः ॥७१॥
॥ इति उल्लासितः ॥४॥
स्रोतसां वेगवत् कम्पो यत् स्वरेषु वहस्तु सः ॥७२॥
॥ इति वहः ॥५॥

यत्राक्षराणां दृश्येत स्फूर्तिराडम्बराकृतिः ।
मुह्यस्तास्ते परिविज्ञेया अक्षराडम्बरोद्भवाः ॥७३॥
॥ इति अक्षराडम्बरः ॥६॥

ऊर्ध्वमूर्ध्वं प्रसारः(ः) स्याद् यस्यासौ क्षिप्त उच्यते ॥७४॥

॥ इति क्षिप्तः ॥७॥

स्थित्वा स्थित्वा स्वरेष्वादावेकैकस्मिन् द्वयोर्द्वयोः ।

त्रिषु त्रिष्वथवा यस्य प्रचारः(ः) स्थायुकस्त्वसौ ॥७५॥

॥ इति स्थायुकः ॥८॥

स दीर्घकम्पितो यत्र सुचिरं कम्पते स्वरः ।

॥ इति दीर्घकम्पितः ॥९॥

स स्थिरो यत्र कम्पः(ः) स्यात् स्वराणां स्थायवर्णगः ॥७६॥

॥ इति स्थिरः ॥१०॥

विधत्ते यो भ्रमं स्थायः स्वरेषु भ्रामितस्तु सः ।

॥ इति भ्रामितः ॥११॥

निगद्यते स सूक्ष्मान्तो यः क्रमेणाल्पतां गतः ॥७७॥

॥ इति सूक्ष्मान्तः ॥१२॥

उत्प्रविष्टः स विज्ञेयो य आरोहे स्वरो घनः ।

॥ इति उत्प्रविष्टः ॥१३॥

संप्रविष्टः स विज्ञेयो (योऽ)वरोहे स्वरो घनः ॥७८॥

॥ इति संप्रविष्टः ॥१४॥

यः कन्दुकवद्वृत्तिक्षप्योत्क्षिप्यैव प्रतिगृह्यते ।

प्रतिगृह्योल्लासितो(ऽ)सौ स्थाय उक्तो मनीषिभिः ॥७९॥

॥ इति प्रतिगृह्योल्लासितः ॥१५॥

प्रतिगृह्याविलम्बेन क्रियते यो विलम्बितः ।

गीततत्त्वविदामत्र स्यादलम्बविलम्बकः ॥८०॥

॥ इति अलम्बविलम्बकः ॥१६॥

प्रसृताकुञ्चितः स स्याद् यः प्रसार्यावकुञ्चितः ॥८१॥

॥ इति प्रसृताकुञ्चितः ॥१७॥

स त्रोटितप्रतीष्टः स्याद्यत्रकं मन्त्रतारयोः ।

त्रोटयित्वा तयोरेकः(कं) प्रतिगृह्येत कश्चन ॥८२॥

॥ इति त्रोटितप्रतीष्टः ॥१८॥

चलाचला उल्लसन्ति स्वरा यत्र तरङ्गवत् ।

तरङ्गितः स विज्ञेयः, स तु निःसारणाभिधः ॥

निःसरन्त इवाभान्ति स्वरा यत्र क्रमोद्गताः ॥८३॥

॥ इति तरङ्गितः, निःसरणश्च ॥१९, २०॥

॥ इतीषत्प्रसिद्धा विंशतिरसंकीर्णलक्षणम् (णाः स्थायाः) ॥

घटनायाः कलायाश्च सुखस्याक्रमणस्य च ।

प्रकृतिस्थस्य शब्दस्य चालेर्जीवस्वरस्य च ॥८४॥

वेदध्वनेर्धनत्वस्य संहितो लघुरन्तरः ।

वक्रो दीप्तः प्रसन्नश्च बद्धः कलरवस्य च ॥८५॥

शिथिलोऽवघटो ह्रस्वः प्रसन्नमृदुसंज्ञकः ।

रागेष्टौ (ष्टौ)ऽपस्वराभासः छान्दसो गुरुदीर्घकौ ॥८६॥

प्लुतश्च सुकराभासो दुष्कराभास इत्यपि ।

साधारणस्तथा (ऽ) साधारणः शिथिलगाढकः ॥८७॥

निराधारश्च मिश्रश्चेत्येवं गुणविभेदतः ।

स्थाया ईषत् प्रसिद्धा (ः) स्युस्त्रयस्त्रिंशद्विह स्फुटाः ॥८८॥

घटिता इव ये भान्ति शिल्पिना सुप्रयत्नतः ।

स्थाया गीतेषु ते ज्ञेया घटनाया मनीषिभिः ॥८९॥

॥ इति घटनायाः (स्थायाः) ॥ १ ॥

तालस्य यैः कलापूर्तिः क्रियते ते कलोद्भवाः ।

॥ इति कलायाः (स्थायाः) ॥ २ ॥

^१प्राणसोष्ठवतो (ऽ) क्लेशनिर्वाह्या (ः) स्युः सुखस्य ते ॥९०॥

॥ इति सुखस्य (स्थायाः) ॥ ३ ॥

आक्रमणस्य ते ज्ञेया ये गीते गायनैः सदा ।

बलात् प्राणेन गृह्यन्ते, प्रकृतिस्थध्वनेश्च ते ॥९१॥

शब्दः प्रकाशते येषु दूत (धृति) भृत्यादिर्वाजितः ।

स्वभावादेव, जक्केति चालिर्नाम गुणो मतः ॥

रम्यविश्रान्तिनिर्वाहस्तद्युताश्चालिसंभवाः ॥९२॥

॥ इति आक्रमणस्य, प्रकृतिस्थशब्दस्य, चालेश्च (स्थायाः) ॥ ४-६ ॥

अंशो जीवस्वरस्तत्र तत्प्राधान्येन वर्त्तिताः ।

ये ते जीवस्वरस्य स्युः, -स्तथा वेदध्वनेरपि ॥

वेदध्वनिनिभध्वाना (ः) स्थाया ये ते प्रकीर्त्तिताः ॥९३॥

॥ इति जीवस्वरस्य, वेदध्वनेश्च (स्थायाः) ॥ ७, ८ ॥

ते घनत्वस्य विज्ञेया येऽत्रान्तःसारसंभूताः ॥९४॥

॥ इति घनत्वस्य (स्थायः) ॥ ९ ॥

तारान्मन्द्रस्थितिं यावद् घण्टानादवदायातः^१ ।

संहितः परिविज्ञेयो, लघुः स्याद् गुरुतां विना ॥९५॥

॥ इति संहितः, लघुः (स्थायः) ॥ १०, ११ ॥

ध्रुवकाभोगयोरन्तरन्तरः परिगीयते ।

॥ इत्यन्तरः (स्थायः) ॥ १२ ॥

विद्युल्लतेव कुटिलप्रचारो वक्र उच्यते ॥९६॥

॥ इति वक्रः (स्थायः) ॥ १३ ॥

दीप्तप्रसन्नस्तारेऽपि यः सौकर्यमुपागतः ।

॥ इति दीप्तप्रसन्नः (स्थायः) ॥ १४ ॥

बद्धस्तब्धस्तु विज्ञेयः, स्तथा कलरवस्य च ॥९७॥

माधुर्यं यत्र बाहुल्याद् ध्वनौ, स शिथिलो मतः ।

विश्लिष्टसन्धिर्यः स्थायो, दुष्करोऽवघटो मतः ॥९८॥

॥ इति बद्धः, कलरवस्य, शिथिलः, अवघटः (स्थायः) ॥ १५, १८ ॥

दीर्घत्वरहितो ह्रस्वः, सुकरः कोमलो ध्वनिः ।

प्रसन्नमृदुरित्युक्तो, रागेष्टः स तु कथ्यते ॥

रागेष्टः स्वपूत्तर्यं यः स्थायो गेयकर्मणि ॥९९॥

॥ इति ह्रस्वः, प्रसन्नमृदुः, रागेष्टः (स्थायः) ॥ १९, २१ ॥

स स्यादपस्वराभासो योऽपस्वरवदीक्ष्यते ।

॥ इति अपस्वराभासः (स्थायः) ॥ २२ ॥

छान्दसः स तु विज्ञेयो ग्रामीणजनवल्लभः ॥१००॥

॥ इति छान्दसः (स्थायः) ॥ २३ ॥

स्थायो गुरुर्धनरवः, स्वरादौ दीर्घ आयतः ।

॥ इति गुरुः, दीर्घः, (स्थायः) ॥ २४, २५ ॥

त्रिमात्रयोन्चारितो यः प्लुतोऽत्यन्तविलम्बितः ॥ १०१ ॥

॥ इति प्लुतः (स्थायः) ॥ २६ ॥

यो दुष्करोऽपि सुकरवदाभाति ध्वनिः सदा ।

स ज्ञेयः सुकराभासः, सुकरो दुष्करो यथा ॥

भासते दुष्कराभासः स ज्ञेयः (ः) स्थायवेदिभिः ॥१०२॥

॥ इति सुकराभासः, दुष्कराभासः (स्थायः) ॥ २७, २८ ॥

यस्योपलब्धिः (:) सर्वत्र स साधारण इष्यते ।

॥ इति साधारणः (स्थायः) ॥ २९ ॥

क्वचिदेव नु (न) सर्वत्र योऽस्त्यसाधारणस्तु सः ॥ १०३ ॥

॥ इति असाधारणः (स्थायः) ॥ ३० ॥

विश्लिष्टसन्धिरादौ यस्तथान्ते दृढबन्धवान् ।

प्रोक्तः शिथिलगाढोऽसौ, निराधारः स उच्यते ॥

नापेक्षते वहन्यादि (दी) यः स्वनिर्वाहसिद्धये ॥ १०४ ॥

इति शिथिलगाढः, निराधारः (स्थायः) ॥ ३१, ३२ ॥

एतेषां मिश्रणाज्जातो मिश्रितः सोऽप्यनेकधा ।

तिरिपस्फुरितो लीनस्फुरितः स्फुरिताहतः ॥ १०५ ॥

त्रिभिन्नकम्पितो लीनत्रिभिन्नः कुरलाहतः ।

तिरिपान्दोलितो ^१वलित्रिभिन्न (स्) तिरिपाहतः ॥ १०६ ॥

^२तिरिपस्फुरितो लीनकम्पितः कम्पिताहतः ।

आन्दोलितप्लावितकः समुल्लासितनामितः ॥ १०७ ॥

हुम्फितान्दोलितश्चैव प्लावितोल्लासितस्तथा ।

कुरलान्दोलितश्चैव तथा नामितमुद्रितः ॥ १०८ ॥

लीनमुद्रितसंज्ञश्च तथा मुद्रितहुम्फितः ।

हुम्फितस्फुरितश्चैव तथा कम्पितहुम्फितः ॥ १०९ ॥

तिरिपोल्लासितो लीनमुद्रितो लीननामितः ।

वहनीढालयो (:) छायायन्त्रयोः शब्दढालयोः ॥ ११० ॥

तीक्ष्णप्रेरितयोर्ढालवहन्योः शब्दयन्त्रयोः ।

वहनीयन्त्रयोः शब्दछाययोः शब्दवाद्ययोः ॥

एकोनत्रिंशदेषु (३४?) मिश्रभेदा द्विभेदजाः ॥ १११ ॥

कम्पिताहतलीनश्च वलिस्फुरितहुम्फितः ।

तिरिपान्दोलितवहः प्लावितोल्लासिताहतः ॥ ११२ ॥

त्रिभिन्ननामितक्षिप्त, स्तीक्ष्णप्रेरितयन्त्रजः ।

नामितान्दोलितवलि, वलिनामितकम्पितः ॥ ११३ ॥

मुद्रितोल्लासितवलि, स्त्रिभिन्नकुरलाहतः ।

त्रिभिन्नलीनस्फुरितः प्लावितान्दोलिताहतः ॥ ११४ ॥

^१ A. B. लीनत्रिभिन्नकुरलाहतः ।

^२ A. B. तिरिपान्दोलितो ।

तिरिपान्दोलितक्षिप्तो लीनकम्पितनामितः ।

दीर्घकोमलसूक्ष्मान्तः क्षिप्तप्लावितनामितः ॥

एते त्रियोगजा मिश्रभेदाः षोडश कीर्त्तिताः ॥११५॥

बहाक्षराडम्बरजप्रलम्बिततरङ्गितः ।

बहाक्षराडम्बरजत्रोटितोल्लासितस्तथा ॥११६॥

अविलम्बविलम्बोत्प्रविष्टनिःसरणः परः ।

प्रलम्बितावस्खलितत्रोटितोल्लासितस्तथा ॥११७॥

दीर्घकम्पितसूक्ष्मान्तस्थायुकश्च तथा परः ।

त्रोटितसंप्रविष्टोत्प्रविष्टनिःसरणाह्वयः ॥११८॥

प्रतिगृहीतोल्लासितसंप्रविष्टप्रलम्बितः ।

त्रिभिन्नलीनस्फुरिताविलम्बकविलम्बकः ॥११९॥

ढालशब्दोत्थयन्त्रोत्थवाद्यशब्दभवः परः ।

त्रिभिन्नतिरिपस्फुरितवाद्यशब्दजः परः ॥

चतुर्योगभवा एते मिश्रभेदा दशोदिताः ॥१२०॥

त्रिभिन्नलीनस्फुरितप्लावितोल्लासिताह्वयः ।

ढालच्छायायन्त्रवाद्यशब्दस्फुरितसंज्ञकः ॥१२१॥

तीक्ष्णप्रेरितसूक्ष्मान्तत्रिभिन्नस्वरलङ्घितः ।

त्रिभिन्नलीनस्फुरितकम्पिताहतसंज्ञकः ॥१२२॥

प्रतिगृहीतोल्लासितभ्रामिताहतहुम्फिता (तः) ।

पञ्चयोगभवा (ः) पञ्च मिश्रभेदा (ः) प्रकीर्त्तिताः ॥१२३॥

तिरिपान्दोलितवलित्रिभिन्नकुशलाहतः ।

तीक्ष्णप्रेरितसूक्ष्मान्तह्रस्वदीर्घप्लुताह्वयः ॥१२४॥

यन्त्रच्छायावाद्यशब्दतीक्ष्णप्रेरितहुम्फितः ।

बहुनीढालयन्त्रोत्थस्थिराकुञ्चितहुम्फितः ॥१२५॥

दीर्घकम्पितसूक्ष्मान्तभ्रामितस्थायुकाहतः ।

तिरिपान्दोलितक्षिप्तकुशलाहतहुम्फितः ॥१२६॥

एवं षण्मिश्रभेदाः स्युः षट्संयोगभवा (ः) स्फुटाः ।

^१ षट्षष्टिरेवं संप्रोक्ता मिश्रभेदाः समासतः ॥१२७॥

अनन्तत्वान्न शक्यन्ते वक्तुं कात्स्न्येन केनचित् ।

अन्यानपि पथानेन विदाडकुर्वन्तु तान् विदः ॥१२८॥

ननु मिश्रस्य भेदानां नोच्यन्ते केन हेतुना ।

नामान्यत्र, यतस्तेषां नियतं नाम किञ्चन ॥१२९॥

^१ S. R. 3. 178-88 speaks of only 36 mixed varieties.

न विद्यते, यतो यस्मिन् मिश्रे स्थायोऽस्ति यो बहुः ।
स्थायेषु पूर्वमुक्तेषु स तन्नाम्नोपदिश्यते ॥१३०॥

ढालमिश्रः क्षिप्तमिश्र इतिवत्तत्र तत्र च ।
लक्ष्मसाम्ये तु स स्थायो मिश्रनाम्नैव कीर्तितः ॥१३१॥

एवं सभेदमिश्रेण सहिताः संप्रदाशिताः ।
त्रयस्त्रिंशदिमे स्थाया अत्र संकीर्णलक्षणाः ॥१३२॥

॥ इति त्रयस्त्रिंशत् संकीर्णलक्षणस्थायाः ॥

एवं षण्णवति (:) स्थायास्तत्प्रसंगेन केचन^१ ।
वागा अपि मया प्रोक्ता अथालप्तिः प्रपञ्च्यते ॥१३३॥
^२आलप्तिर्गदिता द्वेधा रागरूपकभेदतः ।
स्वस्थानैश्च चतुर्भिः (:) स्याद्रूपकस्थानपेक्षणी ॥१३४॥

रागालप्तिस्तु, लक्ष्माथ स्वस्थानानां निरूप्यते ।
स स्थायी कथ्यते राग (:) स्वरे यस्मिन्निवेद्यते ॥१३५॥
^३अध्यर्धः स्यात्तत्तुर्ध्वं (:) स्वरस्तस्मादधस्तनः ।
चालनं मुखचाल (:) स्याद् वांशिकानां मते ह्ययम् ॥१३६॥

स्वस्थानमेतत् प्रथमं द्वितीयमथ कथ्यते ।
चालयित्वा स्वरेऽध्यर्धे न्यसनं नाम तद्भवेत् ॥१३७॥
अर्धस्थिते चालयित्वा न्यसनं स्यात् तृतीयकम् ।
अत्र स्थायिस्वरादुक्तो द्विगुणस्त्वष्टमस्वरः ॥१३८॥

द्व्यर्धद्विगुणयोरन्तः (:) स्थितोऽर्धस्वर उच्यते ।
स्वस्थानं स्याच्चतुर्थं तु स्थायिनि न्यस्यते यदा ॥१३९॥
द्विगुणे चालयित्वा तु रागः संस्थाप्यते यदा ।
एवं चतुर्भिः स्वस्थाने रागालप्ति (:) स्फुटा भवेत् ॥१४०॥

^४स्थायैः स्तोकस्तोकैः सुप्रसन्नैर्नानाभिङ्गिभ्राजमानस्वरूपैः ।
व्याप्ता युक्तैरंशसंज्ञस्वरस्य प्रोक्ता रागस्थापना नारदाद्वैः ॥१४१॥
रागेणोक्ता^५ रूपकस्थेन याऽसौ तालेनाथ प्रायशस्तद्गतेन ।
सेयं प्रोक्ता रूपकालप्तिरायैः द्वेधा प्रोक्ता सैव तत्तद्विभेदात् ॥१४२॥

^१ B. केनचित् ।

^२ cf. S. R. 3. 190--202 for 134--46 above.

^३ S. R. द्व्यर्धः ।

^४ A. B. स्थायी ।

^५ A. रूपकस्थान, B. रूपकस्थान ।

प्रतिग्रहणिकैकिका तदनु भञ्जनीसंज्ञिका ।

परा प्रथमतस्त्वयं प्रथमवर्णिता लक्ष्यते ।

यदात्र प्रतिगृह्यतेऽवयवकः (:) स्थितो रूपके^१

विधाय सरिगादिकं स्थितिजुषं सदा लप्सितः ॥१४३॥

द्विधा पुनर्भञ्जनीका प्रदिष्टा तद्रूपकस्थायविभञ्जनेन ।

नानाप्रकारः क्रियते यदात्र स्थायः पुना रूपकसंस्थितश्च ॥१४४॥

मानेन तस्यैव पदस्य सोक्ता त (ज्) नैरियं स्थायविभञ्जनीति ।

तेनैव मानेन पदैश्च तैश्चान्यथान्यथा रूपकमेव सर्वम् ॥१४५॥

गायेदसौ रूपकभञ्जनीति प्रोक्ता परालप्तिरियं पुराणैः ।

वर्णरलंकारगुणैः सुपूर्णा स्थायैश्च नानागमकैश्चित्रा ॥

आलप्तिरुक्ता मुनिभिः पुराणैश्चित्राद्वयभङ्गिप्रगुणा मनोज्ञा ॥१४६॥

॥ इत्यालपिलक्षणम् ॥

^२गातृवादकसमूह उच्यते वृन्दमत्र गदितं तु यत् (तत्) ।

उत्तमं पुनरिहापि मध्यमं तत् कनिष्ठमिति लक्षितं पुरा ॥१४७॥

तत्र गायकचतुष्टयं वरं गायिका द्विगुणितास्तु तत्समाः ।

द्वादशाङ्गचतुरास्तु गायिकास्तत्र वांशिकचतुष्टयं वरम् ॥१४८॥

वेदसम्मितमृदङ्गधारिभिर्युक्तमुत्तममिदं निवेदितम् ।

मध्यमं निगदितं तदर्धतस्तत् कनिष्ठमुदितं तदर्धतः ॥१४९॥

एक एव किल मुख्यगायकः (:) स्युस्त्रयोऽत्र समगायकाः पुनः ।

गायिका (:) किल चतस्र ईरिता वंशमर्दलभृतोर्द्वयं द्वयम् ॥१५०॥

गायनीजनित उत्तमवृन्दे मुख्यगायनिकयोर्द्वयं दश ।

गायिका^३-समतया निवेदिता वंशमर्दलभृतोः पृथक् (ग्) द्विकम् ॥१५१॥

मध्यमे तु वरगायिनिकैका स्युश्चतस्र इह तत्समगाने ।

वांशिकः पुनरिहैक इष्यते (ऽ) त्यूनितं पुनरिहास्ति विहीनम् ॥१५२॥

^४स्याद्यथेष्टमथवानुरक्तितः सा यतोऽत्र गदिता गुणाधिका ।

उत्तमाभ्यधिकमेतदत्र कोलाहलं प्रणिगदन्ति सूरयः ॥१५३॥

षड्गुणं वदति षड्गुणातिगप्रीतिपूरसमवाप्तसद्गुणः ।

मुख्यगायकपरानुवृत्तिता तालकालमिलनानुवृत्तिता ॥१५४॥

^१ A. B. रूपकैर्विधाय ।

^२ cf. S. R. 3. 203-23 for 147-60 above.

^३ B. adds विसर्ग ।

^४ A. B. साध्यते० ।

व्याप्तिशक्तिरपि च स्थितित्रयोऽन्योन्यसंनृदितपूर्तिशक्तिता ।
शब्दसाम्यमिति ते महीभूता सर्वसाम्यमतिना निरूपिता (:) ॥१५५॥

आहुर्वन्दविशेषमत्र कुतपं त्रेधा सुसंबन्धतो
नाट्यस्याप्यवनद्धकस्य च ततस्योक्तैः प्रभेदैरिह ।
गौडगौजंरकौकणैर्मलयजैराङ्गैश्च वाङ्मैस्तथा
कालिङ्गैरपि चोलमालवमहाराष्ट्रांश्चहम्मीरजैः ॥१५६॥

पात्रैराभिनयप्रपञ्चचतुरैर्नाङ्गहारप्रयो-
गजैस्ताण्डवलास्यवेदिभिरलं चारीषु सतिश्च (च्छि)क्षितैः ।
प्रौढैः (:) स्थानकचित्रकर्मकरणप्रौढिप्रपञ्चे वरो
नाट्येऽयं कुतपोऽरितापनविदा राज्ञा पदे स्थापितः ॥१५७॥

मुख्यैः पाटहपाणवैस्त्रिवलिकानिःसानभेरीधरै-
डंक्कामदलदुर्दुरोसं (ग्र) करटाडक्काहुडुक्काधरैः ।
कम्माहा (डा) वज (स) सेल्लुकावज (पट) महाघण्टाकुडुक्काकरै-
घण्टाडक्कुलिपट्टवाद्यघडसस्फीतोरुञ्जधरैः ॥१५८॥

इत्येवं विविधावनद्धकुशलैरन्योन्यसंहर्षतः
स्फारस्फीतिविदांशभिस्तु कुतपो राज्ञावनद्धे कृतः ।
वीणाविच्छुतिमण्डलस्वरगणप्रावीण्यविद्वल्लकी-
ज्येष्ठाधोषवतीजयाशतपदाभृत्कूम्भिकापाणिभिः ॥१५९॥

चित्रावित्परिवादिनीधरपिनाक्यौदुम्बरीधारिभिः
सारङ्ग्यालापिनीभकिन्नरकिहाहस्तैर्वरैर्वांशिकैः ।
साकं वादितमत्तकोकिलिकया युक्तैश्च शङ्खादिभिः
शृङ्गाद्यैर्मुहुरीधरैः सुघटितैः पावादिके कोविदः ॥१६०॥

प्रोक्तोऽयं कुतपस्ततस्य, मिलिता यत्र स्युरेते त्रय-
स्तद्वन्दं नृपवृन्दसेवितपरः श्रीकालसेनोऽभ्यधात् ॥१६१॥^१

विप्रकीर्णधनैर्लोके विप्रकीर्णसुकीर्त्तिना
प्रकीर्णकः समुल्लासो राज्ञोल्लासित ईप्सितः ॥१६२॥

इति श्रीजगदीशवनदेवनिजगणेन जगदीश्वरीकामेश्वरीचरणकिंकरेण श्रीकामाक्षागुरु-
विभुना अध्युष्टतमनरेश्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन श्रीपुरग्रहणसंवर्धितयशोभरेण
वाटिकाचलग्रहणजनितकीर्त्तिपूरपराजिताचलनायकेन संगमतीरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधोश्व-
रेण दमनपुरविध्वंसनबन्दीकृतयवनोनिचयेन महिषमेरुजयाजेयविभवेन शाकम्भरीरमणपरि-

^१ Two lines are missing in this verse.

शीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण अष्टादशगिरिशिखरपरिवारि-
ताञ्जनगिरिविजयविख्यातवीर्यगर्वेण महदम्बमातृकापुरोद्धूलतर्धषितमहोरगपुरेण श्रीवनदेवस्वा-
मिप्रसादरचनापरपरमेश्वरेण श्रीत्र्यम्बकेश्वरसन्निधिकीर्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन श्रीब्रह्मगिरि-
भौमस्वर्गयथार्थीकरणरचितचारुपथेन श्रीकामाक्षागिरिनवीननिर्मितिपराजितसुमेरुणा श्रीमहिषा-
चलोपरि श्रीहरिचरणरचिताचलदुर्गेण अभिनवभरताचार्येण वीणावादनप्रवीणेन यवनकुलाकाल-
कालरात्रिरूपेण त्रिसन्ध्यक्षेत्रसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन परमभागवतेन महाराजाधिराजमहाराणा-
श्रीमृगाङ्कतामराजेन्द्रनन्दनेन महाराज्ञीसौभाग्यवतीजसमाम्बिकाहृदयनन्दनेन सकलसीमन्तिनी-
शिरोमणिनिकुम्भराजन्यवंशावतंसमहाराज्ञीश्रीकर्मवतीलघु(घु)मादेवीहृदयाधिनाथेन श्रीराजा-
धिराजश्रीकालसेनमहीमहेन्द्रेण विरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां गीतरत्न-
कोशे प्रकीर्णकोल्लासे स्थायवागपरीक्षणं चतुर्थं समाप्तम् ।

॥ प्रकीर्णकोल्लासश्च तृतीयः समाप्तिमगादिति विततमतीनामभिमतसिद्धिरस्तु ॥

चतुर्थः प्रबन्धोल्लासः

गीतकं नाम प्रथमं परीक्षणम्

शुद्धं यस्य महः सद(१)लिविततं छायालगं योगिभि-
र्वेदादावपि विप्रकीर्णमिव सद्यन्माग्यंते स्वात्मनि ।

नानारूपकवस्तुभेदकलनानीतप्रबन्धात्मने

श्रीरङ्गप्रमुखाभिधानवपुषे तस्मै नमो विष्णवे ॥१॥

^१संदर्भः स्वरसंभवो विगदितो गीतं सतां रञ्जकः

स द्वेधा(५)कथि रागगीतवशतो द्वेधे पुनः कारणम् ।

वाद्याद्या दशलक्षणा निगदिता रागे पुनर्गीतके

धात्वङ्गादिसमुच्चयः पुनरदो द्वेधोदितं सूरिभिः ॥२॥

गान्धर्वं च तथैव गानमिति तत्राद्यं तु शुद्धाभिधं

श्रुत्याद्यन्तरभाषिकान्तमुदितंस्तैर्मन्द्रकाद्यैर्युतम् ।

गीतैस्तैर्दशभिश्चतुर्भिरधिकं रुद्रस्तुतौ योजितं:

सर्वं चैतदिहाप्यमुत्रफलदं ब्रह्मादिभिः कीर्तितम् ॥३॥

गान्धर्वैरिह संप्रदायविहर्तृ हित्वा यतो गीयते

तद् गान्धर्वमिदं विद(ः)प्रणिगदन्त्यन्यत् पुनर्गीयते ।

यद् वाग्येयकृतां वरेण विलसद्वैचित्र्यविन्यासवत्

तत्तल्लक्षणलक्षितं पुनरदो द्वेधा निबद्धं तथा ॥४॥

अन्यः स्यादनिबद्धमत्र निगदव्याख्यातमन्त्यं मया-

(५५)लप्याद्यं तु परीक्षणक्षणमिदं ^२लक्ष्याभिधे तत्त्वतः ।

धात्वङ्गादिनिबद्धमन्यदपि ^३तत्तद्भेदभिन्नं पुरः

सम्यक्त्वादभिधास्यते सुनिपुणं देशीपरीक्षाक्षणे ॥५॥

मार्गाश्रितत्वात् श्रुत्यादिलक्षितं शुद्धसंज्ञितम् ।

तत् प्रसंगात् प्रवक्ष्यन्ते गीतकानि सविस्तरम् ॥६॥

तालप्राधान्यतो यद्यप्येषां तत्रौचितिर्भवेत् ।

तथापि वस्तुमात्रा(णां) शीर्षकं लक्ष्मकीर्त्तनम् ॥७॥

^४मन्त्रकं प्रथमं तत्र द्वितीयमपरान्तकम् ।

उल्लोप्यकं प्रकरिका तथैवौघेणकं पुनः ॥८॥

^१ cf. S. R. 4. 1-5 for 2-5 above.

^२ A. लक्ष्याभिधे ।

^३ A. तत्तद्भेद० B. तद्भेद० ।

^४ cf. S. R. 5. 53-60 for 8-18 above.

रोविन्दकोत्तरे चैव छन्दकासारिते तथा ।

वर्द्धमानं पाणिकाथो ऋचो गाथा तथैव च ॥९॥

सामानि गीतकानीति संप्रोक्तानि चतुर्दश ।

मन्द्रकाद्युत्तरान्तं च सप्तकं गीतकाभिधम् ॥१०॥

चतुर्दशापि चोक्तानि बुधैः प्रकरणाह्व (ख्य)-या ।

प्रस्तूयन्ते प्रकीर्यन्ते मार्गतालैस्तु पञ्चभिः ॥११॥

अतः प्रकरणानीह प्रोक्तानि भरतादिभिः ।

बहुधा वस्तुतालाङ्गैः प्रकर्षेण स्थितैर्यतः ॥१२॥

कुलकछेद्यकपदप्रकारैः क्रियते ततः ।

आहुः प्रकरणं नाम मद्रकादि पुरातन्नाः ॥१३॥

कुलकं छेदकं चेति राज्ञा द्विधोदितं हि तत् ।

तत्र सर्वाणि वस्तूनि संश्रयन्त्येकवाक्यताम् ॥१४॥

कुलकं तत्र वाक्यानां भिन्नत्वे छेदकं मतम् ।

निर्युक्तं पदनिर्युक्तमनिर्युक्तमिति त्रिधा ॥१५॥

भिद्येते ते पृथक् तत्र निर्युक्तं तदुदाहृतम् ।

यद्युक्तमुक्तसर्वाङ्गैः पदनिर्युक्तकं पुनः ॥१६॥

उपोहनैस्तथा प्रत्युपोहनैश्च विनाकृतैः ।

बद्धं स्तुतिपादे (पदै)र्युक्तमनिर्युक्तमथोच्यते ॥१७॥

शीर्षकप्रमुखैरङ्गैर्वस्तुमात्रैर्यदीर्यते ।

^१तद्वस्तुकावमुख्येन कालसेनेन भूभुजा ॥१८॥

गीताङ्गवास्तु-^२वस्तत्राभाणि सद्रस्तुवास्तुना ।

प्रकार्या (कर्या) मन्द्रके वापि तथा चैवापरान्तके ॥१९॥

अर्थहीनं क्रमाद् वस्तु षण्मात्रादुत्तरोत्तरम् ।

मा षष्ठ्यामादिके वस्तु प्राधान्यात् कुत्रचिन्मतम् ॥२०॥

संख्यानियमरहितं वक्तव्यं तत्र तत्र च ।

चातुर्विध्यादेवमेतत् पुनरेव चतुर्विधम् ॥२१॥

^३स्वयोनिजातिजैरंशापन्यासन्याससंज्ञकैः ।

स्वरैः संन्यासविन्यस्तैर्वस्तुनो मद्रकादिषु ॥२२॥

समाप्तेनयनादुक्तं वैरिसंन्यासदायिना ।

चतुर्धा वस्तुनो न्यासे जात्यंशाद्यैरिहेष्यते ॥२३॥

^१ B. तद्वस्तुका च etc.

^२ A. वस्तत्रा० B. वस्तवत्रा० ।

^३ cf. S. R. 5. 61-2 for 22 above.

^१समाप्तिर्यत्र वर्णस्य वा पदस्योभयोरथ ।

सा विदारीति विज्ञेया गीतस्य च विदारणात् ॥२४॥

खण्डनार्थाद् गीतखण्डं तत्त्वेनात्राभिधीयते ।

सा द्विधा कथिता राज्ञा तत्रैका महती, परा ॥२५॥

अवान्तरा च तत्रादौ महती लक्ष(क्ष्य)ते स्फुटा ।

व्यापिका सर्ववस्तूनां पदवर्णसमाप्तिका ॥२६॥

अवान्तरा तु सा ज्ञेया या समाप्त्ये(प्ते)पदे भवेत् ।

समापने च वर्णस्य समाप्ते च पदे क्वचित् ॥२७॥

असमाप्ते च वर्णे स्यात्तथोभयसमापने ।

गीताङ्गत्वेन ये (या) युक्ता त्ववगाढादिमध्यगा ॥२८॥

दत्तिलादिमतज्ञेन^२ राज्ञा चोक्तं तथा सताम् ।

जात्यंशोऽशोऽनयोस्तस्मिन् जात्यंशे स्वल्पिते सति ॥२९॥

तत् संवादी वानुवादीविदार्योरंशतां व्रजेत् ।

प्रमाणमेतयोर्ज्ञेयं शोभाया अनतिक्रमात् ॥३०॥

एताः पुनरसंख्याता^३ दत्तिलाद्यैरुदीरिताः ।

यथाशोभं^४ यतो गीते पदच्छेदः प्रियास्पदम् ॥३१॥

संख्यानियममेतासु ब्रूते भरततत्त्ववित् ।

तिसृभ्यो न्यूनिता हीना महत्यस्ता विदारिकाः ॥३२॥

यत्र गीतिवशादल्पप्रयोगस्तत्र सैकिका ।

नन्दयन्त्यां यथा जातौ सोऽयमित्थं प्रकीर्त्तिताः (तः) ॥३३॥

तिसृभ्यस्त्वधिकास्ताः स्युराचतुर्विंशति पराः ।

अत्रोदाह्रियते सम्यगाचार्यस्य तु सम्मतिः ॥३४॥

^५अ्यवरैकादश वरा विदार्यः परिकीर्त्तिताः ।

चतुर्विंशतिरेतासां प्रमाणं परमं स्मृतम्^६ ॥३५॥

अवान्तरभवास्तास्तु चतुर्विंशतिरीरिताः ।

तास्तु सर्वाः प्रयोक्तव्या गीतमर्मविशारदैः ॥३६॥

^१ cf. S. R. 5. 72-75 24-32 above.

^२ A. मतज्ञेन ।

^३ B. दन्तिलाद्यैः ।

^४ A. Omits अनुस्वार ।

^५ A. B. त्रिवरैः । S. R. अवरैः । Simhabhūpāla's commentary reads अ्यवरैः and that appears to be the best reading.

^६ cf. S. R. 5. 75-77 for 35-37 above.

न्यासान्ता अथवांशाख्यस्वरकृप्तसमाप्तिकाः ।

अतीतानागतसमग्रहे धन्यतमो ग्रहः ॥३७॥

यथाशोभं विधातव्य इति मार्गविदो विदुः ।

गीताङ्गानि त्रिधा चात्र चतुर्धा ^१दत्तिलोऽन्नवीत् ॥३८॥

एककं विविधोद्बृत्तं भरतोक्तिविदां वरः ।

त्रीणीत्येव समाचष्टे त्रिशक्ति-^२परिपूजकः ॥३९॥

एककं तत्र विज्ञेयमङ्गमङ्गविदा सदा ।

विदार्येका गीतसंस्था गीतज्ञेन महीभृता ॥४०॥

^३तत्र स्थायादिभिर्वर्णैः पदैः साम्यादलंकृतः ।

द्वेगेयकमूते कार्यो न्यासान्तो विविधो विदा ॥४१॥

द्वेगेयकाख्यो ^४विविधस्तातीयिकस्य वस्तुनः ।

चतुष्कले मद्रकेऽन्ते तत्रैव कथयिष्यते ॥४२॥

विविधस्य प्रमाणं तु विदारीद्वितयं मतम् ।

वृत्तं चतुर्विधं ज्ञेयं विदारीयोगतो बुधैः ॥४३॥

तत्रावरं तु तिसृभिस्तरोत्तरतः परम् ।

स्याच्चतसृभिः पञ्चभिः^५ षड्भिश्चैव समासतः ॥४४॥

प्रायेण मन्द्रके स्यातामङ्गके विविधैकके^६ ।

प्रकार्या अपि वस्त्वर्थे पादे रोविन्दकस्य तु ॥४५॥

वृत्तं रोविन्दकोल्लोप्यकोत्तरेषु भवेदिह ।

^७नो वर्णनियमापेक्षमेककाद्यङ्गकत्रयम् ॥४६॥

विविधस्त्रिविधो ^८ज्ञेयस्तत्त्रैविध्यं निरूप्यते ।

^९सामुद्गद्विचार्यसामुद्गो विवृत्तश्चेति तद्यथा ॥४७॥

सामुद्गः स्याद् विदार्योस्तु पदवर्णादिसाम्यतः ।

पदवर्णस्वरा यत्र विदार्योर्भागयोः समाः^(:) ॥४८॥

तदा स्यादर्थसामुद्ग एकस्या एव साम्यतः ।

विदार्या भागयोरन्यः पूर्वस्याः परिकीर्तितः ॥४९॥

^१ B. दन्तिलो० ।

^२ B. पदपूजकः ।

^३ cf. S. R. 5. 70-71 for 41-42 above.

^४ A. B. विविधो ।

^५ A. B. पञ्चमश्च ।

^६ B. विविधैकका ।

^७ B. न ।

^८ B. ज्ञेयस्तु त्रैविध्यं ।

^९ cf. S. R. 5. 69-70 for 47-49 above.

परस्या वा विदार्यास्तु पदवर्णादिसाम्यतः ।

भाग्यो(ः) स्यात् परस्त्रेधाऽर्धसामुद्गः समीरितः ॥५०॥

विवृत्ताख्यस्तु विव(वि)धो न्यासापन्यासनिर्मितः ।

असमानविदारीकोऽभिहितोऽरिविदारिणा ॥५१॥

^१वृत्तं पुनर्द्विधा प्रोक्तमवगाढं प्रवृत्तकम् ।

तत्रावगाढं विज्ञेयं वर्णेनारोहिणा युतम् ॥५२॥

अवरोहिणि वर्णे स्यात् प्रवृत्तिरिति तत्र च ।

सामान्यलक्षणं त्वस्यावरोह्यारोहिणौ मतौ ॥५३॥

यतोऽवगाढमंशान्तमवरोहिणि वर्णके ।

आरोहिणि प्रवृत्तं स्यान्न्यासान्तं दात्तिले मते ॥५४॥

समापनं तु वृत्तस्यैकतरस्मिन् स्वरे स्मृतम् ।

न्यासापन्याससंन्यासविन्यासानां तु मध्यतः ॥५५॥

स्वकीयरागजनकजातिसंबन्धनामिह ।

वृत्तस्य तु विदारीणां समाप्तिरिह सम्मता ॥५६॥

स्वरागहेतुजात्यंशे तत्संवादिनि वा स्वरे ।

अनुवादिनि वा तस्यानन्तरस्वर एव च ॥५७॥

एकान्तरे स्वरे वै तत्(द्) वैशाखिलमते मतम् ।

स्वरागहेतु-^२जातिस्थमंशं संवादिनं स्वरम् ॥५८॥

न्यासस्वरमपन्यासमारभ्यैव क्रमेण च ।

आरोहे चावरोहे च(ऽपि) चातुर्विध्यं पृथक् ततः^३ ॥५९॥

प्रवृत्तस्यावगाढस्य मन्तव्यं मार्गवेदिभिः ।

त्रिचत्वाः पञ्चषा(शो)वापि विदार्यो वृत्तलक्षणम् ॥६०॥

तदेव युग्मसंज्ञं स्यात् पञ्चभिः षड्भिरेव वा ।

विदारीभिः समारब्धमिति गीतविदो विदुः ॥६१॥

एवमङ्गविधाबुक्ते मन्द्रकं लक्ष्यतेऽग्रतः ।

उद्देशक्रममाश्रित्य ^४तल्लक्षणशरीरिणा ॥६२॥

^१ cf. S. R. 5. 108-112 for 52-59 above.

^२ B. जात्युत्थ०

^३ A. कतः ।

^४ A. B. स्तल्लक्षण०

^१तालत्रैविध्यतस्तत्र विधिनैककलादिना ।

मन्द्रकं त्रिविधं ज्ञेयं तत् पुनर्द्विविधं मतम् ॥६३॥

स्यात् त्रिवस्तु चतुर्वस्तु ग्रथ्यते तत्र शीर्षकम् ।

त्रिवस्तुग्रथिते तस्मिन् ^२तूर्यवस्त्वेव शीर्षकम् ॥६४॥

चतुर्वस्तुनि तस्मिन्स्तु वस्तुतत्त्वविवेकिना ।

अथ प्रस्तूयते तावत् प्रस्तारो मद्रके स्फुटः ॥६५॥

^३आरभ्यैककलं तत्र वसवो गुरवः स्मृताः ।

तावन्त एव लघवो वस्तुन्याद्ये यथाक्रमम् ॥६६॥

एवमेवान्यवस्तूनि त्रीणि चत्वारि वोहयेत् ।

तत्राचार्यमते तावत् तद्गुरुत्रयमादिमम् ॥

अपातं ध्रुवपातं तु केषाञ्चन मते मतम् ॥६७॥

शम्यादिकानामिह पूर्ववर्णग्रहे ग्रहस्तालविदा प्रयुक्तः ।

गुरोश्चतुर्थादिह पातकलृप्तिः शम्याद्वयं तालयुगं च शम्ये ॥६८॥

तालौ शतौ द्विस्त्वथ सन्नि(पा)तो गलेषु शेषेषु यथाक्रमेण ।

एवं हि वस्तुत्रितयं प्रयोज्यं स (म ?) तेऽस्य शीर्षं विदुषा निवेद्यम् ॥६९॥

चतुष्कलस्त्वेककलोऽथ पञ्चपाणिर्भवेच्छीर्षकसंविधाने ।

उपोहनं गीतविदा विधेयं गुरुद्वयान्तेऽत्र च पूर्वखण्डे ॥७०॥

तच्छेषवस्तुद्वितये गुरुस्थमुपोहनं स्यात् प्रतिपूर्वकं च ।

तदेव योज्यं गुरुणि तृतीये वस्तुन्यथाद्ये किल मद्रकस्य ॥७१॥

तत् केचिदाहुः स्फुटमेकवस्तु गुरौ चतुर्थे च मते तदीये ।

उपोहनं तु प्रतिपूर्वमस्मिन् प्रसूयतेऽथाङ्गविधानमस्य ॥७२॥

^४गुर्वष्टकः स्याद् द्विविधस्तदङ्गं तथैककं लैर्वसुभिः प्रदिष्टम् ।

तत्र स्फुटः स्याद् द्विविधो विदारीयुगमं विदार्यैककयैककं च ॥७३॥

द्वैगेयकाख्येन विना विधेयो न्यासान्तकोऽसौ विविधः समस्तः ।

चतुष्कलेऽथ द्विकले तथैककले भवेन्मन्द्रगीतकेऽस्मिन् ॥७४॥

^१ cf. S. R. 5. 59-60 for 63-64 above.

^२ B. स्तूर्य०

^३ cf. S. R. 5. 61-65 for 66-71 above.

^४ cf. S. R. 5. 68.

^१मन्द्रग्रहांशोपचितं सदाद्यं वस्तुद्वयं वस्तुविदामभीष्टम् ।

ख्यातं विदार्यैककमंशकान्तमथो भवेन्न्याससमाप्तिकं वा ॥७५॥

गुर्वक्षरे तालगते तु पातं वदन्ति तज्ज्ञाः कलिकाप्रमाणम् ।

लघ्वक्षरे त्वर्धकलं च ^२पातमुल्लोप्यके गीतविदो गृणन्ति ॥७६॥

अथ कृष्णमहीन्द्रेण मन्द्रकाश्रितवस्तुगः ।

प्रस्तारः प्रतिपत्तूणां प्रबोधाय प्रतन्यते ॥७७॥

आदौ गुर्वष्टकं स्थाप्यं तत्र पूर्वगुरुत्रये ।

उपोहनमुखाध्वानं पातहीनं प्रकल्पयेत् ॥७८॥

गुरोश्चतुर्थात् शशता ताशे लघ्वष्टकं ततः ।

शताता शतथा ताश ताशमत्र कलाविधिः ॥७९॥

एवं वस्त्वादिकं गीत्वा वस्तुद्वन्द्वमथ त्रयम् ।

एवमेवोहयेद् वस्तुत्रयान्ते शीर्षकं ततः ॥८०॥

चतुष्कलेनोत्तरेण यथाक्षरं गतेन वा ।

सन्ता शता शता तत्र यथाक्षरकलाविधिः ॥८१॥

चतुष्कले आनिविप्रास्तथा आताविशा अपि ।

आनिवित्ता आनिविशा आताविप्रेति पञ्चमी ॥

षष्ठी आनिविशं प्रोक्ता पञ्चपाणिकलाविधिः ॥८२॥

॥ अथ न्यासः ॥^३

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५	। । । । । । । । ।	॥ एवं वस्तु ॥
उ उ उ श श ता ता श	श ता ता श ता श ता सं	५ ५ ५ ५
इति यथाक्षरेण शीर्षकं	चतुष्कलेन वा यथा	आ ता वि श ॥२॥
५ । ५ ५ । ५	५ ५ ५ ५	५ ५ ५ ५
सं ता श ता श ता	आ नि वि प्र ॥१॥	आ ता वि प्र ॥५॥
५ ५ ५ ५	५ ५ ५ ५	५ ५ ५ ५
आ नि वि ता ॥३॥	आ नि वि श ॥४॥	आ नि वि श ॥६॥ ^४

^१ cf. S. R. 5. 77.

^२ A. B. पातं तालोपके ।

^३ The illustrative portions in this Ullāsa are being reproduced without any modification. Wherever corresponding portions are available in S. R. reference has been made to the same.

^४ cf. S. R. p. 37 (portion following 5. 77).

अथोदाह्रियते राज्ञा भद्रकावि यथाविधि ॥८३॥^१

	५ मा मा मा स २व र दं सु उ	(५) नि ५ सा र प ति उ	(५) प नि ५ मा प रि ण त उ	(५) प म गा ० १ च र णं ० श
५ प म गा म व र वृ षभ श	५ ग मा ग तिं ता	५ म प गा वि श दं ता	५ म म पा वि म लं श	। । प ग री ड डु गण श ता
(१) (१) स स नी प रि वृढ ता श	(१) (१) नि स पा प रि व ता श	(१) (१) स नि मा द्व ज दं ता सं	मा त्रा ॥१॥ प्रथमं वस्तु आत्रा	म नि ५ पा अ हि प ति ०
५ म प मा म णि गण ०	। नि सा री वि श द ०	नि म सा वि भू षं श	म पा ५ ध नी सु र न र श	सा नि ५ प मा किं न र ता
प नी ऽस गा से वि त ता	स नि ५ प मा २ च र णं श	इति द्वितीयं वस्तु	स ग ॥ मा गि रि वर श ता	प नि । सा त न या ता श
ग म ॥ पा घ टि त ता श	प ग ॥ मा श री रं ता सं	म प नि ध मु नि ग ण	स नि प म प रि वृ त	प नि सा भ व न

^१ A. B. give this 'Slokārdha' in the first square from left.

^२ The verbal structure is as follows :—

वरदं सुरपतिपरिणतचरणं, वरवृषभगतिं विशदं विमलं, उडुगणपरिवृढपरिवद्वजटम् ।

अहिपतिमणिगणविशदविभूषं, सुरनरकिन्नरसेवितचरणम् ।

गिरिवरस्तनयाघटितशरीरं, मुनिगणपरिवृत-^{*}भवननिदेशम् ॥

गजचर्मघरं, भुवनाधिपति, वेदमयं, सितशूलमजं, जगतामीशं, भूताधिपति,

ध्यानाभिरतम् । प्रणतार्तिहरं, मायारूपं, प्रणमति शिरसा, नवरतमिह तं कृष्णनरेशः ।

त्रिपुरान्तकरं, मदनाङ्गहरं । शिवमजेयं, कर्पूरगौरं, भस्माङ्गरागं, कैलासन्याथं, ज्ञानमय-

मभिमतफलदं, भक्त्या गम्यं, भुजगोपवीतं, गङ्गाधर-महिबद्धजटम् ॥

* B. भुवन ।

ग स नि प नि दे शं श	मात्रा	म प नि स गजचर्मधरं श	ग म गा भुवनाधिपति ता	प नि स ग वे द म यं ता
म प ध नि सितशूलमजं श	स नि ॥ प म ज ग ता श ता	प ध ॥ नी मी शं ता श	स प ॥ नि स भू ता धिपति ता श	ग म ॥ मा ३ ध्यानाभिरतं ता सं
मात्रा इति तृतीयं ^१ वस्तु	मपधनिसनिपम प्रणतास्तिहरं	प नि ॥ स म मा या रू पं ता	सरिपञ्चमपनिसा प्रणमति श	गमगपनिसा शिरसा ता
ग म ॥ प ध नवरतमिह श	धनिसधनिसमा तं कृष्णनरेशः ता	इति यथाक्षरेण षट्पितापुत्रकेण शीर्षकम् ॥	म पा ध नी त्रिपुरान्तकरं आ	सा नि प मा मदनाङ्गहरं नि
प नी स ग शिवमजेयं वि	स नी प मा कर्पूरगौरं प्रा	प नि सा गा भस्माङ्गरागं आ	मा गा पा नी कैलासनाथं ता	
म गा मा प ज्ञा न म यं वि	ध नी स नी अभिमतफलदं श	पा मा पा धा भक्त्या गम्यं आ	नि सा पा नी भुजगोपवीतं नि	
सा ग मा मा गङ्गाधरं वि	ग मा म मा अहिबद्धजटं ता ५			

(?) स्याच्चतुर्विंशतिभिः कलाभिर्वस्तुमद्रके ।^२

द्विकले पादभागा(ः) स्युस्तत्र द्वादश तैः पुनः ॥८४॥

चतुर्भिः पादभागैः^३ (ः) स्यान्मात्रा तासां त्रयेण तु ।

वस्त्वेकं विविधस्तत्र मात्रयोः प्रतिवस्तु च ॥८५॥

भवेत्तृतीयमात्रायामेककं शीर्षकं पुनः ।

यथाक्षरेण द्विकलेनाथ वा पञ्चपाणिना ॥८६॥

वस्तुत्रयात् परं कार्यं कलानां त्रितयेन च ।

पूर्ववस्तुमुखे कार्यमुपोहनमथानयोः^४ ॥८७॥

वस्तुनोः कलिकं वाथ द्विकलं प्रत्युपोहनम् ।

न कार्यमत्र केषांचित् सम्मते प्रत्युपोहनम् ॥८८॥

अथ प्रतिकलं पातविधानमधुनोच्यते ।

पादभागत्रये निप्रौ निसाविति चतुर्थके ॥८९॥

^१ B. omits वस्तु ।

^२ cf. S. R. 5. 78-80 for 84-88 above.

^३ B. ०भागे ।

^४ ०न्ययोः ।

एवं स्यात् प्रथमा मात्रा द्वितीयायां तु नेः क्रमात् ।

शता ताशा इमे वर्णास्तृतीयायां शतालकौ ॥९०॥

ताशताशौ तासमिति शेषं वस्तुद्वयं पुनः ।

एवमेव प्रकर्त्तव्यं ततः शीर्षककल्पना ॥९१॥

न्यासः ॥ वसन्तरागेण ॥ इति द्विकलेन षट्पितापुत्रकेण वा शीर्षकम् ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ	मात्रा १	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ	मात्रा २	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ	मात्रा ३
निप्र निप्र निप्र निश		निश निता निता निश		शता ताश ताश तास	

इत्येकं वस्तु ॥ एवं शेषं वस्तुद्वयं कृत्वा तदन्ते शीर्षकम् ॥

ॐ ॐ ॐ ॐ

सता शता शता ॥ इति यथाक्षरेणोत्तरेण ॥

स रि ॐ ग स म ग ॐ म ध ॥१॥ १ जय जय जगदेकजीवितेश्वर निप्र	म ग ॐ म ग रि स ॐ म म ॥२॥ ज य त्रि पु र त नु द ह न निप्र	
ग स ॐ नि ध नि स ॐ ग म ॥३॥ ज य म द न म द द ल न निप्र	स नि ग ध नि स स स ॥४॥(?) (निश)	मात्रा १
२ रि स रि गा स ग ॐ मा मा ध ॥१॥ ज य भु व न भ य ह र ण (निश)	म ग ॐ मा ग रि सा ॐ ग मा ॥२॥ ज य नि र त ज न श र ण निता	
गा स ॐ ग म म धा ॐ नी ध ॥३॥ ज य वि श द त रु ण क र ण निता	ध नी स ग ग नी ॐ स सा ॥४॥ ज य त्रि द श न त च र ण निश	मात्रा २

१ The verbal structure is as follows :—

जय जय जगदेकजीवितेश्वर ! जय त्रिपुरतनुदहन ! जय मदनमददलन !
जय भुवन*-भयहरण ! जय निरतजनशरण ! जय विशदतरुण-†करण !
जय त्रिदशततचरण ! जय गजेन्द्रकृत्तिवसन ! जय स्फटिकगिरिसदन !
जय दनुजकुलकृतकदन ! जय भगवन् (द्) रतिसदन ! जय विकटपटुनटन !
जय दक्षमखमथन ! जय रविविधुशिखिनयन ! जय विविधनयविमल !
जय विकसितमुखकमल ! जय विविधरसशबल ! जय विधृत‡-विधुशकल !
त्रिगुणातीतं, गुणगणसहितं, विकटजटं, नागैर्यक्षैः, सेवितचरणं, लोकगुहं, निजजन-
शरणं, कमलाकरणं, प्रणमामि सदा, कृष्णनृपतिजयदं, हरमजेयमहम् ॥

* B. omits भय । † B. करुण । ‡ B. विधुत ।

१ A. omits रि ।

स ग ऽ म म ध नि ध ऽ नि ॥१॥(?) शता	स ग ऽ म स ग स ऽ नि ध ॥२॥ जय गजेन्द्रकृत्तिवसन ताश	
स नि ध नि ऽ स ग ऽ स स ॥३॥ जय स्फटिकगिरिसदन ताश	स ग स नि ध नि स स ॥४॥ जय दनुजकुलकृतकदन तासं	मात्रा ३ इत्येकं वस्तु

स रि ऽ ग स ग ऽ स ग म ॥१॥ जय भगवद् रतिसदन निप्र	ग स ऽ ग स ग ऽ स ग म ॥२॥ ज य वि क ट प टु न ट न निप्र
म ध ऽ नि ध नि ऽ स ग म ॥३॥ ज य द (ऽ) क्ष म ख म थ न निप्र	स ग स नि ध नि स सा ॥४॥ जय रविविधुशिखिनयन निश
स रि ऽ ग स ग ऽ स ग म ॥१॥ ज य वि वि ध न य वि म ल विश	ग स ऽ गा स ग मं ऽ मं ध ॥२॥ ज य वि क सि त मु ख क म ल निता
नि मं ऽ नि सं गा मा ऽ सा गा ॥३॥ ज य वि वि ध र स श ब ल निता	सा नी ऽ नी सा ग ध ऽ नी सा ॥४॥ जय विधूतविधुशकल निश

मा मा स सा त्रिगुणातीतं आ	नी स प नी गुणगणसहितं नि	म पा मा ग विकटजटं वि	प गा मा म नागैर्यक्षैः आ २ ^१
म पा ग मा सेवितचरणं ^३ श	^२ पा पं गा री लो क गु रं ^३ ता	सा स नी नी निजजनशरणं वि	नि पा स नी कमलाकरणं प्र
सा सा नी पा प्रणमामि सदा आ	मा नि पा म कृष्णनृपति- नि	पा मा नी स जयदं हर(-) वि	रि नी म मा मजेयमहम् सं

^१ B. १ ^२ B. प।

^३ A. B. transpose लोकगुरुं and सेवितचरणं ।

इति चतुष्कलेन पञ्चपाणिना वा शीर्षकं विधेयम् ॥ अतःपरं द्विकलनद्रकप्रस्तारो भविष्यति ॥ तदेवं चतुर्थं वस्तु शीर्षकस्थाने ज्ञातव्यम् । इत्येककलं मन्द्रकं समाप्तम् ॥ मध्यमादिरागेण चतुर्वस्तुमद्रके तु एवमेव चतुर्थं वस्तु कर्तव्यम् । न पृथक् शीर्षकमिति ॥

स रि ग स रि म ग स ॥१॥ १ जय गिरिदुहितुरतिकरण शता	ग स ग स ग म ध ध ॥ जय पुनरुज्जीवितरतिरमण ताश	
नि ध नि स ग म स ग ॥३॥ जय परेतभुवि कृतभ्रमण ताश	स ग स नि ग ध नि स जय भविकजनमनसि कृतक्रमण तासं	मात्रा ३ इति द्वितीय वस्तु
स री ऽ गा सा गा ऽ सा गा मं ॥१॥ जय विधुतदशवदन निप्र	गा मं ऽ मा धं ऽ नी मं ऽ नी सं ॥२॥ जय विशदतररदन निप्र	
गा मं ऽ गं सं सा नी नी सा ॥३॥ जय विकसितामलवदन निप्र	सं गं ऽ सा नी ऽ गा धा नी सा ॥४॥ जय सुमतिकृतभजन निश	मात्रा १
सा री ऽ गा सा ऽ गा सा ऽ गा सा ॥१॥ जय निगमसदवधृतमहि निश	गा म ऽ मा धा नि मा ऽ म मा ॥२॥ जय त्रिभुवनानुलगरिम निता	
ग म ऽ सं गं स नी ऽ धा नी ॥३॥ जय मुनिमानसततमित निता	स ग ऽ सा नी ध नी ऽ स सा ॥४॥ जय अन्धकक्षतद्रढिम निश	मात्रा २

१ The verbal structure is as follows :—

जय गिरिदुहितुरतिकरण ! जय पुनरुज्जीवितरतिरमण ! जय परेतभुवि कृतभ्रमण ! जय भविकजनमनसि कृतक्रमण† ! जय विधुतदशवदन ! जय विशदतररदन ! जय विकसितामलवदन ! जय सुमतिकृतभजन ! जय निगम-
‡सदवधृतमहि ! जय त्रिभुवनानुलगरिम ! जय मुनिमानसततमित(त) !
जय अन्धकक्षतद्रढिम ! जय शेखरीकृतकनक ! जय अदितिजकुलजनक !
जय निजजनीकृतसनक ! जय निजसितिमहसितकनक ! जय सुरासुर-
शिरोरत्न-निघृष्टचरणाम्बुज ! जय अपरसंसारपारगह(म)नैकपोत ! जय श्रीकाल-
सेनैकवरदशिव ! जय सुरनरोरगमुकुटमणिमञ्जरीरञ्जितचरणपीठ ! जय
विषमविषोर्मिलितभुवनभयभङ्गजातनीलकण्ठ ! जय कण्डूयलदोर्मण्डलोत्पाटित-
कैलासकम्पकम्पितगिरिजासंश्लेष ! विश्लेषितयोगसंक्षोभचरणनखाग्रपीडन-
पीडितदशकण्ठ ! जय ध्यानावसाननिर्मुक्तजटैकदेशनिर्गतसुरसरिद्व्यापितलोक-
त्रितय ! जय पृथ्वीपुरन्दर-§श्रीकालसेनजयदानोद्यतवराभयकरशिव ! नमस्ते ॥
† B. भ्रमण । ‡ B. सदव० । § B. omits श्री ।

सा री ऽ गा सा ग मा ऽ मा ध ॥१॥ जय शोखरीकृतकनक शता	मा गा ऽ मा गा री ऽ सा म मा ॥२॥ जय अदितिजकुलजनक ताश	
ग सा ऽ नी धा नि सा ऽ गा म ॥३॥ जय निजजनीकृतसनक ताश	नी स गा सा ग धा नि सा ॥४॥ जय निजसितिमहसितकनक	मात्रा ३ इति तृतीयक वस्तु
सा री ग ऽ ऽ स ग गा ॥१॥ जय सुरासुरशिरोरत्न- सं	म धा ऽ ऽ म ग ॥२॥ निघृष्टचरणाम्बुज ता	म ग री ऽ ऽ स मा ॥३॥ जय अपर-संसार- ॥३॥ श
म ग सा ऽ नि ध नी ॥४॥ पारगह(म)नैकपोत ॥४॥ सता	स ग ऽ म स ॥५॥ जय श्री- ॥५॥ श	स नी ध ऽ स स नी नि सा ॥६॥ कालसेनैकवरद शिव ॥६॥ ता
स री ऽ ग स ग मा ऽ ध म ॥१॥ जय सुरनरोरगमुकुटमणिमञ्जरीरञ्जित- चरणपीठ ॥१॥ ॥ निप्र ॥	ग म ऽ ऽ गा री स मा ऽ ग सा ॥२॥ जय विषमविषोमिलपितभुवनभयभङ्गजात- नीलकण्ठ ॥२॥ ॥ ताश ॥	
नि ध नी सा ऽ ऽ ग मा गा स ॥३॥ जय कण्डूयलदोर्मण्डलोत्पाटितकैलासकम्प- कम्पितगिरिजासंश्लेष ॥३॥ ॥ निता ॥	गा सं ग म ऽ ऽ म धा नि स ॥४॥ विश्लेषितयोगसंक्षोभचरणनखाग्रपीडनपीडित- दशकण्ठ ॥४॥ ॥ निश ॥	
ग म सं ऽ ऽ गं स नी ध नी ॥५॥ जय ध्यानावसाननिर्मुक्तजटैकदेशनिर्गतसुर- सरिद्व्यापितलोकत्रितय ॥ ताप्र ॥	स ग सा ऽ ऽ नी ग धा निसा ॥६॥ जय पृथ्वीपुरन्दरश्रीकालसेनजयदानोद्यतवरा- भयकरशिव नमस्ते ॥ निस ॥	

इति द्विकलेनोत्तरेण शीर्षकम् ।

इति समाप्तं द्विकलमन्त्रकम् ॥

१ द्विकले मन्त्रके लक्ष्म यन्मया प्रागुदाहृतम् ।

चतुष्कले तदेव स्यात्(द्) द्विगुणं किन्तु तत्र च ॥९२॥

चतुष्कला (:) पादभागा वस्तुत्रितयतः परम् ।

चतुष्कलेनोत्तरेण केवलेनास्य शीर्षकम् ॥९३॥

तेनैककलयुक्तेन द्विकलेन युतेन वा ।

अत्रोपबहनं पातहीनमष्टकलं भवेत् ॥९४॥

वस्तुन्याये(ऽ)न्ययो(:) कार्यं कलैकं द्विकलं तथा ।

चतुष्कलेनैव बाह्यद्विगुणेन विधीयते ॥९५॥

चतुष्कलं वा नो कार्यं प्रत्यपोहनमेव वा ।

गीते पदावृत्तियुतौऽज्ञाविदंशान्त एव च ॥९६॥

द्वैगेयकाल्यो विविधस्तार्तीयकस्य वस्तुनः ।

प्रान्ते गीतिविदा कार्यो दं(द) तिलादिमतादिह ॥९७॥

अथ पातकलास्तत्र पादभागत्रये क्रमात् ।

आनिविप्राद्वयोरानिविशा आनिविताद्वयोः ॥९८॥

एकत्रानिविशा आशविका(ता)श्चैकत्र तत्कलाः ।

द्वयोराताविशा-^१स्त्वानिविसमन्ते तथैकतः ॥९९॥

एवं पातविधिः कार्यो मद्रकेऽत्र चतुष्कले ।

^२विनियोगो(ऽ)ङ्गुलीनां तु ^३चञ्चत्पुटवदीरितः ॥१००॥

५ ५ ५ ५

आनिविप्र १

५ ५ ५ ५

आनिविप्र २

५ ५ ५ ५

आनिविप्र ३

५ ५ ५ ५

आनिविशा ४

५ ५ ५ ५

आनिविशा १

५ ५ ५ ५

आनिविता २

५ ५ ५ ५

आनिविता ३

५ ५ ५ ५

आनिविशा ४

५ ५ ५ ५

आशविता १

५ ५ ५ ५

आताविशा २

५ ५ ५ ५

आताविशा ३

५ ५ ५ ५

आनिविस ४

मात्रा ३, इत्येकं वस्तु ॥ इति वस्तुत्रयं गीत्वा अन्ते चतुष्कलेन केवलेन पञ्चपाणिना वा एककलद्विकलाम्बां युतेन शीर्षकम् ॥

५ ५ ५ ५

आनिविप्र १

५ ५ ५ ५

आताविशा २

५ ५ ५ ५

आनिविता ३

५ ५ ५ ५

आनिविशा ४

५ ५ ५ ५

आताविप्र ५

५ ५ ५ ५

आनिविसं ६

५ ५ ५ ५

इति चतुष्कलेन शीर्षकम् ॥

५ १ ५ ५ १ ५

सं ता श ता श ता १

५ ५ ५ ५

आनिविप्र २

५ ५ ५ ५

आताविशा ३

५ ५ ५ ५

आनिविता ४

५ ५ ५ ५

आनिविशा ५

५ ५ ५ ५

आताविप्र ६

५ ५ ५ ५

आनिविसं ७

इति यथाक्षरसहितेन

चतुष्कलेन शीर्षकम् ॥

५ ५ ५ ५

निप्र १

५ ५

ताश २

५ ५

निता ३

५ ५

निश ४

५ ५

ताप्र ५

५ ५

निस ६

५ ५ ५ ५

आनिविप्र ७

५ ५ ५ ५

आनिविशा ८

५ ५ ५ ५

आनिविता ९

५ ५ ५ ५

आनिविशा १०

५ ५ ५ ५

आताविप्र^४ ११

५ ५ ५ ५

आनिविसं १२

^५इति द्विकलयुतेन चतुष्कलेन शीर्षकम् ॥

^१ A. B. ०स्त्राणि० ।

^२ A. विनियोगाङ्गुलीनां ।

^३ A. चञ्चत्पुट ।

^४ B. आनाविप्र ।

^५ B. आनिविप्र ।

^६ B. This portion is given after no. 6 in next line.

ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र १	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश २	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता ३	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश ४	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविप्र ५	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविसं ६
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र १	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविश २	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता ३	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश ४	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविप्र ५	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविसं ६
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र १	ॐ ॐ ॐ ॐ आताविप्र २	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता ३	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश ४		
ॐ ॐ ॐ ॐ आताविप्र ५	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश ६	इति चतुष्कलद्वयेन शीर्षकम् । अथोदाहरणानि ॥			

स नि ॐ ध प १ घनसा- आ	म ग ॐ री गा २ रर्चि नि	म प ॐ ध प ३ गिरिजा- वि	म ग ॐ रि स ४ दयितं प्र
रि ग ॐ म प १ त्रिदशा- आ	म ग ॐ रि स २ धिपति नि	रि ग ॐ म ग ३ वृषभा- वि	रि स ॐ प म ४ धिपगं प्र
ग रि ॐ स नि १ नयना-	स ग ॐ म प २ भिरर्चि	ध प ॐ म ग ३ विमलं	रि प ॐ म ग ४ सततं
म प ॐ स नि १ शिरसा आ	सरि ॐ स नि २ शिवदं नि	म ग ॐ रि स ३ प्रणमा- वि	गरि ॐ स स ४ मि शिवं सं
स नि ॐ ध प १ सुषमा- आ	म ग ॐ रि ग २ निलयं नि	म प ॐ ध प ३ मदनां- वि	म प ॐ ध प ४ गहरं श
म ग ॐ रि स १ शशिना अ	रि ग ॐ म प २ कलितं नि	म ग ॐ रि स ३ परमा- वि	रि ग ॐ म ग ४ गुपरं ता
रि स ॐ प म १ त्रिपुरां- आ	ग रि ॐ स नि २ तकरं नि	स ग ॐ २ प म ३ मृगच- वि	ध प ॐ म ग ४ मंगतं ता

१ The verbal structure of प्रथमवस्तु is as follows :—

घनसारर्चि, गिरिजादयितं, त्रिदशाधिपति, वृषभाधिपगं,
नयनाभिरर्चि, विमलं सततं, शिरसा शिवदं, प्रणमामि शिवम् ।
सुषमानिलयं, मदनाङ्गहरं, शशिना कलितं, परमाणुपरं,
त्रिपुरान्तकरं, मृगचर्मगतं, गजचर्मपटं, प्रणतोऽस्मि हरम् ॥

२ B. मप ।

(Continued at the bottom of next page.)

रि प ऽ म ग १ गजच- आ	म प ऽ स नि २ मंपटं नि	स रि ऽ स नि ३ प्रणतो- वि	म ग ऽ रि स ४ (५) स्मि हरं श
स रि ऽ ग म १ कमल- आ	प म ऽ ग रि २ प्रभवं नि	स रि ऽ ग म ३ हरिणी- वि	ग रि ऽ स प ४ कलितं श
म ग ऽ रि स १ शिरसा आ	म ग ऽ रि स २ दधतं नि	स ग ऽ म प ३ मृगया- वि	ध प ऽ म ग ४ भिरतं ता
स रि ऽ ग म १ शशिनः आ	ग रि ऽ प म २ शकलं नि	ग म ऽ प म ३ शिरसा वि	स नि ऽ रि स ४ दधतं ता
स नि ऽ स रि १ प्रणमा- आ	नि ग ऽ म रि २ मि हरं नि	नि स ऽ रि स ३ शिरसा वि	म ग ऽ रि स ४ सततं श
स रि ऽ म ग १ त्रिदिव- आ	म ग ऽ रि स २ प्रभवं श	प म ऽ ग रि ३ कमला- वि	ग म ऽ ध प ४ निलयं ता
स नि ऽ ध प १ रुचिरं आ	म ग ऽ रि स २ सुचिरं ता	स स ऽ स नि ३ हृदये वि	ध प ऽ म ग ४ करवै श
स नि ऽ ध प १ करुणा- आ	स नि ऽ ध प २ तिगतं ता	स नि ऽ ध प ३ विजिता- वि	म ग ऽ री सा ४ भरणं श
ग री ऽ प म १ शरणं आ	ग म ऽ प स २ तमहं नि	नि स ऽ रि स ३ मनसा- वि	म ग ऽ रि स ४ (५) नुसरे सं

कमलप्रभवं, हरिणीकलितं, शिरसा दधतं, मृगयाभिरतं,
शशिनः शकलं, शिरसा दधतं, प्रणमामि हरं, शिरसा सततम् ॥

त्रिदिवप्रभवं, कमलानिलयं, रुचिरं सुचिरं, हृदये करवै,
करुणातिगतं, *विजिताभरणं, शरणं तमहं, मनसा (५) नुसरे ॥

* A. B. निर्जितभरणं ।

स नि ऽ ध प १ यमिनः आ	म ग ऽ रि ग २ शमिनो श	म प ऽ ध प ३ दयितं वि	म ग ऽ रि स ४ सततं ता
स रि ऽ ग म १ हृदये आ	प म ऽ ग रि २ निहितं ता	स रि ऽ ग म ३ विततं वि	ग रि ऽ म स ४ शिवदं श
प म ऽ ग रि १ परितो १ आ	स नि ऽ ग स २ (ऽ)धिगतं २ ता	म प ऽ ध प ३ परतः ३ वि	म ग ऽ रि स ४ परमं ४ श
म ग ऽ म प १ मनसा १ आ	स नि ऽ स रि २ कलयं- २ नि	स नि ऽ म ग ३ ति शिवं ३ वि	म ग ऽ रि स ४ शिवदं ४ शं एकं वस्तु
स नि ऽ ध प १ निगमा- १ आ	प म ऽ ग रि २ नुगुणं २ वि	रि ग ऽ म प ३ विषयो- ३ वि	प ध ऽ प म ४ परतं ४ प्र
ग रि ऽ स रि १ भविता- १ आ	ग म ऽ प म २ मधिपं २ नि	ग रि ऽ स रि ३ यमिहा- ३ वि	म ग ऽ रि स ४ पचितं ४ प्र
प म ऽ ग रि १ तमहं १ आ	स नि ऽ स ग २ सदयं २ नि	म प ऽ ध प ३ मदयं- ३ वि	म ग ऽ रि प ४ तमजं ४ प्र
म ग ऽ म प १ विरजं १ आ	स नि ऽ स रि २ विगुणं २ नि	स नि ऽ ग म ३ सगुणं ३ वि	म ग ऽ रि स ४ न नुवे ४ श
स स ऽ स नि १ जगति १ आ	स नि ऽ ध प २ प्रभवं २ नि	स नि ऽ स नि ३ वितता- ३ वि	ध प ऽ म ग ४ नुभवं ४ प्र

यमिनः शमिनो, दयितः (तं) सततं, हृदये निहितं, विततं शिवदं,
परितो (ऽ)धिगतं, परतः परमं, मनसा कलयं, न्ति शिवं शिवदम् ॥

१ The verbal structure of द्वितीयवस्तु and तृतीयवस्तु is as follows:—

निगमानुगुणं, विषयोपरतं, भवि(व)तामधिपं, यमिहापचितं,
तमहं सदयं, मदयन्तमजं, विरजं विगुणं, सगुणं न नुवे ।
जगति प्रभवं, विततानुभवं, दुरितौषहरं, प्रणमामि हरं,
हरिपद्मभव, -प्रभवप्रमुखा, -कर-कामदमी-, हितदं सुखदं ।

स नि ऽ ध प १ दुरितौ- १ आ	स नि ऽ ध प २ घहरं २ नि	स नि ऽ ध प ३ प्रणमा- ३ वि	म ग ऽ रि स ४ मि हरं ४ प्र
ध प ऽ म प १ हरिप- १ आ	ध प ऽ म प २ चभव- २ नि	म ग ऽ रि प ३ प्रभव- ३ वि	प म ऽ ग म ४ प्रमुखा ४ प्र
प स ऽ नि स १ कर-का- १ आ	स नि ऽ ग म २ मदमी- २ नि	म ग ऽ रि सं ३ हितदं ३ वि	स नि ऽ म ग ४ मुखदं ४ श
स नि ऽ ध प १ विजिता- १ आ	म ग ऽ रि ग २ पसदं २ नि	म प ऽ ध प ३ विमला- वि	म ग ऽ रि स ४ पधनं ४ श
स रि ऽ ग म १ गिरिशं १ आ	प म ऽ ग रि २ गिरिरा- २ नि	स रि ऽ ग म ३ जसुता- ३ वि	म ग ऽ रि स ४ दयितं ४ ता
स नि ऽ ग स १ यतिभिः १ आ	म प ऽ ध प २ स्वहृदा २ नि	म ग ऽ रि प ३ निहितं ३ वि	म ग ऽ प म ४ प्रकृतेः ४ ता
म ग ऽ रि प १ परतः १ आ	म ग ऽ प म २ प्रथितं २ नि	स रि ऽ स नि ३ प्रणतो- ३ वि	स ग ऽ रि स ४ (ऽ) स्मि शिवम् ४ श (इति द्वितीयं वस्तु ?)
स रि ऽ ग म १ निगमागम्यं १ आ	म ग ऽ रि स २ त्रितयातीतं श	रि ग ऽ म प ३ विश्वाकर-३ वि	ग म ऽ प ध ४ मनाकारं ४ ता
म प ऽ ध नि १ योगारूढं आ	प ध (ऽ) नि स २ कमलासनगं २ ता	ध नि ऽ स ध ३ कमलापति- वि	म ग ऽ रि स ४ सेवितचरणं ४ श

विजितापसदं, विमलापधनं, गिरिशं गिरिरा, -जसुतादयितं,
यतिभिः स्वहृदा, निहितं प्रकृते (:), परतः प्रथितं, प्रणतो (ऽ) स्मि शिवम् ॥
निगमागम्यं, त्रितयातीतं, विश्वाकर, -मनाकारं,
योगारूढं, कमलासनगं, कमलापति, -सेवितचरणम् ।

कमलाभमुखं, धनदाधिपतिं, धनदं शिरसा, प्रणमामि हरम् ॥

१ A. B. हरिप- चप्रभ- वप्रभ-वप्रमु-खाकर- कामद- मिहितदं मुखमेव ।

२ B. मप ।

म ग ऽ रि स १ कमला- १ आ	म ग ऽ ग म २ भेमुलं २ ता	रि स ऽ म ग ३ धनदा- ३ वि	म ग ऽ ग म ४ धिपति ४ श
रि स ऽ म ग १ धनदं १ आ	म प ऽ ध प २ शिरसा २ नि	म ग ऽ रि प ३ प्रणमा- ३ वि	ग म ऽ प स ४ मि हरं ४ शं

इति वस्तुत्रयं गीत्वा अन्ते चतुष्कलेन केवलेन पञ्चपाणिना एककलद्विकलाभ्यां युतेन शीर्षकम् ।

स सा ऽ स नि १ नटवत्-१ आ	स नि ऽ ध प २ त्रितनु-२ नि	म प ऽ स नि ३ भुवन-३ वि	स नि ऽ ध प ४ स्थितये ४ प्र
म ग ऽ रि ग १ संहर्तुं १ आ	म प ऽ ध प २ परिपा-२ ता	म ग ऽ रि ग ३ लयितुं ३ वि	म प ऽ ध प ४ कर्तुं ४ श
स नि ऽ ध प १ हर इति १ आ	म ग ऽ रि ग २ तमसा २ नि	म प ऽ ध प ३ भव इति ३ वि	म ग ऽ रि स ४ रजसा ४ ता
रि ग ऽ म प १ शिव इति १ आ	म ग ऽ रि स २ सत्त्वगुणेन २ नि	रि ग ऽ म प ३ परिणति-३ वि	म ग ऽ रि स ४ मुपगतो ४ श
प म ऽ ग रि १ यस्तमहं १ आ	स नि ऽ स ग २ त्रिगुणं २ ता	म प ऽ ध प ३ विगुणं ३ वि	म ग ऽ रि प ४ सकलं ४ प्र
म ग ऽ म प १ निष्कलं १ आ	स नि ऽ स रि २ सर्वगं २ नि	स रि ऽ स नि ३ सर्वदं ३ वि	म ग ऽ रि स ४ प्रणतोऽस्मि शिवं ४ सं १

१ The verbal structure is as follows:—

नटवत्-त्रितनु-भुवन-स्थितये, संहर्तुं परिपालयितुं कर्तुं, हर इति तमसा, भव इति रजसा, शिव इति सत्त्वगुणेन परिणति-मुपगत(तो) यस्तमहं त्रिगुणं विगुणं सकलं निष्कलं सर्वगं सर्वदं प्रणतोऽस्मि शिवम् ।

स नि ध प म ग १ कामदकामगं सं	स नि ध प २ कामरूपं २ ता	म ग रि ग ३ सदा का- ३ श
म प ध प ४ मनापूरकं ४ ता	म ग रि ग ५ कामकामं ५ श	म ग स री ६ परं विश्वरूपं ६ ता

स रि ५ ग म १ वियद्व- १ आ	म ग ५ रि स २ त्सदा शुद्ध- २ नि	प म ५ ग रि ३ माकाशकल्पं ३ वि	स नि ५ स ग ४ कोकचेष्टा- ४ श
म प ५ ध प १ निमित्तं १ आ	म ग ५ रि स २ सहस्र-२ ता	रि ग ५ म प ३ शिरसं ३ वि	म ग ५ रि स ४ सहस्र- ४ श
रि ग ५ म ग १ नयनं १ आ	रि स ५ प म २ सहस्र-२ नि	ग रि ५ स नि ३ चरणं ३ वि	स ग ५ म प ४ सहस्र- ४ श
ध प ५ म ग १ बाहूदरं १ आ	रि प ५ म ग २ सहस्र-२ ता	म ग ५ रि प ३ भानुनिभं ३ वि	म ग ५ म प ४ तेजोरूपं ४ श
स नि ५ स रि १ अविदितरूपं १ आ	स नि ५ स रि २ कलनातीतं २ ता	स नि ५ म ग ३ जगतामादि-३ वि	ग म ५ ग रि ४ मनादि- ४ प्र
म ग ५ रि प १ निरुपाधि १ आ	म ग ५ म स २ सततं २ नि	स रि ५ स नि ३ प्रणमति ३ वि	म ग ५ रि स ४ कृष्णनरेशः ४ सं

॥ इति यथाक्षर-साहनेन (सहितेन) चतुष्कलेन शीर्षकम् ॥

१ The verbal structure is as follows :—

कामदकामगं कामरूपं सदा कामनापूरकं कामकामं परं विश्वरूपं,
वियद्वत्सदा शुद्धमाकाशकल्पं कोकचेष्टानिमित्तं सहस्रशिरसं,
सहस्रनयनं सहस्रचरणं सहस्रबाहूदरं सहस्रभानुनिभं तेजोरूपं,
अविदितरूपं कलनातीतं जगतामादिमनादिनिरुपाधि सततं प्रणमति कृष्णनरेशः ॥

स रि ५ ग म १ १दैत्यैयंक्षैः १ नि	म ग ५ रि स २ किन्नरमुख्यैः २ प्र	ग रि ५ म प ३ फणिनामीशैः ३ ता
म ग ५ रि स ४ सुनिसङ्घैः ४ श	रि ग ५ म ग ५ सगुरुसहितैः ५ नि	रि स ५ प म ६ इन्द्रप्रमुख्यैः (खै-) ६ ता
ग रि ५ स नि ७ नाकिप्रवरैः ७ नि	स ग ५ म प ८ संस्तुतमा- ८ श	ध प ५ म ग ९ प्रणतात्तिहरं ९ ता
ग रि ५ प म १० जगतामीशं १० प्र	ग म ५ प स ११ भुजङ्गाभूषं ११ नि	स नि ५ रि स १२ गङ्गाधरं १२ सं

नि म ५ ग रि १३ २चन्द्रापीडं आ	स रि ५ ग म १४ खट्वाङ्गधरं नि	म ग ५ रि स १५ शूलासिकरं वि	स रि ५ ग म १६ साजगवं प्र
ग रि ५ स प १७ धराद्यष्टतनु- १७ आ	म ग ५ रि स १८ परिपालित-१८ ता	प म ५ ग रि १९ चतुर्दश- १९ वि	स नि ५ स ग २० भुवनं २० श ^३
स नि ५ ध प २१ श्रुतिसम-२१ आ	म ग ५ रि ग २२ धिगतभवा-२२ नि	म ग ५ ध प २३ द्यष्टाभिधान-२३ वि	म ग ५ रि स २४ महिमानं २४ ता
रि ग ५ म प ^४ २५ अनन्तमूर्ति-२५ आ	म ग ५ रि स २६ योगाभिरतं नि	रि ग ५ म ग २७ योगफलदं २७ वि	रि स ५ प म २८ यजनीयं २८ श

१ The verbal structure is as follows :—

दैत्यैयंक्षैः किन्नरमुख्यैः फणिनामीशैर्मुनिसङ्घैः सगुरुसहितैः इन्द्रप्रमुखैः
नाकिप्रवरैः संस्तुतमाप्रणतात्तिहरं जगतामीशं भुजङ्गाभूषं गङ्गाधरम् ॥

२ The verbal structure is as follows :—

चन्द्रापीडं खट्वाङ्गधरं शूलासिकरं साजगवं धराद्यष्टतनुपरिपालितचतुर्दशभुवनं
श्रुतिसमधिगतभवाद्यष्टाभिधानमहिमानं, अनन्तमूर्तियोगाभिरतं योगफलदं यजनीयं
यजमानं यज्ञफलदं *मन्त्राधीशं मन्त्रफलदं श्रीकालसेनमहितं प्रणतोऽस्मि जगदीशम् ।

* A. मन्त्रीवीशं ।

३ B. omits श ।

४ B. पम ।

ग रि ऽ स नि २९ यजमानं २९ आ	स ग ऽ प म ^१ ३० यज्ञफलदं ३० ता	म प ऽ ध प ३१ मन्त्राधीशं ३१ वि	म ग ऽ रि प ३२ मन्त्रफलदं ३२ प्र
म ग ऽ म प ३३ श्रीकालसेन- ३३ आ	म प ऽ स नि ३४ महितं ३४ नि	स रि ऽ स नि ३५ प्रणतोऽस्मि ३५ वि	म ग ऽ रि स ३६ जगदीशं ३६ श

स सा ऽ स नि १ २ नित्यानन्दं १ आ	स नि ऽ ध प २ नित्यज्ञानं २ नि	स नि ऽ ध प ३ जगतामादि ३ वि	म ग ऽ स नि ४ संसार-४ प्र
ध प ऽ म ग ५ सागरपार- ५ आ	स नि ऽ ध प ६ गाहन- ६ ता	म ग ऽ रि ग ७ पोतायितं ७ वि	म प ऽ ध प ८ सनकादिक-८ श
म ग ऽ रि स ९ चेतः(ः)सदनं ९ आ	स रि ऽ ग म १० नयनारामं १० नि	प म ऽ ग रि ११ रामारमणं ११ वि	स रि ऽ ग म १२ निजितकरणं १२ ता
म ग ऽ रि स १३ परिहृतमरणं १३ आ	प म ग रि १४ मुनिजन-१४ नि	स नि स ग १५ शरणं १५ वि	स नि स ग १६ विरहाहरणं १६ श
स ग ऽ प म संसृतितरणं आ	म प ध प सुरजनतरणं ता	म ग रि प भवभयहरणं वि	म ग म प कमलाशरणं प्र
स नि ऽ स रि २१ गगनश्रवणं २१ आ	नि स ऽ रि स २२ श्रुतितः श्रवणं २२ नि	नि म ऽ ग रि २३ अनुमितमननं २३ वि	म ग रि स २४ स्वहृदाधेयं २४ सं

^१ B. मप ।

^२ The verbal structure is as follows :—

नित्यानन्दं नित्यज्ञानं जगतामादि संसारसागरपारगाहनपोतनितं (पोतायितं)
सनंकादिकचेतःसदनं नयनारामं रामारमणं निजितकरणं परिहृतमरणं मुनिजनशरणं
विरहाहरणं संसृतितरणं सुरजनतरणं भवभयहरणं कमलाशरणं गगनश्रवणं
श्रुतितः श्रवणं अनुमितमननं स्वहृदाधेयं ॥

नि स ऽ रि स २५ प्रकाशित २५ आ	म ग रि स २६ भूर्भुवःस्वः- २६ नि	रि ग ऽ म ग २७ प्रभृतिलोक- २७ वि	म ग रि स २८ सप्तकं २८ प्र
स रि ऽ प म २९ पञ्चवक्त्र- २९ आ	ग रि ऽ स नि ३० प्रसाद- ३० ता	स ग ऽ म प ३१ प्रसन्नोक्त- ३१ वि	प ध ऽ म ग ३२ पञ्चमहाभूतं ३२ श
म ग ऽ रि प ३३ दशनयन- ३३ आ	म ग ऽ म प ३४ विलोकन- ३४ नि	म ग ऽ प म ३५ विलोकि- ३५ वि	स नि(ऽ)स रि ३६ दशदिक्- ३६ ता
स नि ऽ स रि ३७ पालसार्थ- ३७ आ	स नि ऽ ग म ३८ कीकृतचेतः- ३८ नि	स नि ऽ ग म ३९ प्रसाद- ३९ वि	म ग ऽ रि स ४० परिपाकं ४० श
स रि ऽ ग म ४१ सकलभू- ४१ आ	म ग ऽ रि स ४२ पालभृङ्गार- ४२ ता	म प ऽ ग रि ४३ हारतार- ४३ वि	स नि(ऽ)स ग ४४ माणिक्य- ४४ प्र
म प ऽ ध प ४५ श्रीकालसेन- ४५ आ	म ग ऽ रि प ४६ वरदं ४६ नि	म ग ऽ स नि ४७ प्रणतोऽस्मि ४७ वि	म ग ऽ रि स ४८ खण्डपरशुं ४८ सं

अथापरान्तकं ब्रूते परान्तोऽपि पयोनिधेः ।

करदीकृत्य भूपालान् भूपालानां शिरोमणिः ॥१०१॥

२ त्रेधा परान्तकमदो निगदन्ति भेदाच्चच्चत्पुटस्य कलितैककलादिकस्य ।

तत्रैकमेव किल वस्तु वदन्ति केचित् पञ्चापरे षडपरे त्वपरेऽथ सप्त ॥१०२॥

शास्त्राख्यया निगदितानि च तानि तद्वदन्यैः पदैर्विरचिता प्रतिशाखिका स्यात् ।

शास्त्रार्थमाह चरमं प्रतिशाखिकाख्यमाचार्यवीर्यचरमः सविशाखिलोऽत्र ॥१०३॥

शास्त्रैव वस्त्विति मुनिर्भरतोऽभिधत्ते तस्याः पराद्वमपि च प्रतिशाखिकेति ।

वस्त्वैकमत्र गुर्भस्तु चतुर्भिरेव तावद्भूरेककलके लघुभिः(ः)प्रविष्टम् ॥१०४॥

१ The verbal structure is as follows :—

प्रकाशितभूर्भुवःस्वःप्रभृतिलोकसप्तकं पञ्चवक्त्रप्रसादप्रसन्नोक्तपञ्चमहाभूतं
दशनयनविलोकनविलोकिदशदिक्पालसार्थकीकृतचेतःप्रसादपरिपाकं
सकलभूपालभृङ्गारहारतारमाणिक्यश्रीकालसेनवरदं प्रणतोऽस्मि खण्डपरशुम् ॥

२ cf. S. R. 5. 88—92 for 102—107 above.

अस्मादथो द्विगुणितं द्विकले विधेयं वस्त्वर्कसम्मितकलं च चतुष्कलेऽथ ।

द्वैगुण्यभाङ्ग निगदितं द्विकलादिकं यत् तद्वस्तु तद्विद्वगुणिताभिरतं कलाभिः ॥१०५॥

ये त्वेकवस्तुकमिदं निगदन्ति तेषामाद्या कलोपवहनं च परा कला च ।

स्यात् प्रत्युपोहनमथैककले च तस्मिन् आद्या कलोपवहनं गदितैकिका हि ॥१०६॥

स्यात् प्रत्युपोहनमिह प्रथितं यतोऽस्मिन् वस्तूनि वस्तुनियतानि बहूनि सन्ति ।

अत्रोत्तरेण रचितं किल शीर्षकं स्यात्(च्)शा(छा)खागतं भवति वा प्रतिशाखिकान्ते ॥१०७॥

केषांचनैककलिकेन हितेन सर्वसंगीतसारविदुषां विदुषां प्रसिद्धम् ॥१०८॥

उपोहनं स्याद् ^१द्विकले द्विकलं वा कलैकिका ।

एकया ^२कलया चात्र प्रत्युपोहनमीरितम् ॥१०९॥

वस्त्वर्द्धसम्मितं ज्ञेयं ^३चतुष्कलमुपोहनम् ।

(मार्गे ?) तु दक्षिणे ख्यातं द्विकलं प्रत्युपोहनम् ॥११०॥

तदेव वार्तिके^४ मार्गे द्वे चतस्रोऽथवा कलाः ।

केषांचन मते चास्मिन्न कार्यं प्रत्युपोहनम् ॥१११॥

^५सर्वत्रैककलो नैव शाखान्ते ^६पञ्चपाणिना ।

विधेयं शीर्षकं केचिदत्राहुः ^७प्रतिशाखिनः ॥११२॥

शाखायाः प्रतिशाखायाः संबन्धिन्यन्तवस्तुनः ।

कलाषट्के(ऽ)न्तिमे पञ्चपाणिरावृत्तिसंयुतः ॥११३॥

यथाक्षरः स्वपातैस्तु युतो वापि(प्य) युतोऽपि वा ।

गातव्यस्तालिकासंज्ञः कैश्चिदावृत्तिवर्जितः ॥११४॥

यथाक्षरः पञ्चपाणिः शाखिकाप्रतिशाखयोः ।

पृथु(थ)गन्ते प्रयोज्यायमिष्यते तालिकाभिधः ॥११५॥

पञ्चपाणेः कला(स्)त्यक्त्वा^८ कैश्चिदेवायमिष्यते ।

तदुत्तरकलाभिस्तद्वृत्तं तस्यैव नान्यतः ॥११६॥

^१ A. द्विकलो ।

^२ B. omits कलया ।

^३ A. B. चतुष्कल उपोहनम् ।

^४ B. वार्तिको ।

^५ cf. S. R. 5. 92—95 for 112—116 above.

^६ B. पञ्चपा ।

^७ B. प्रतिशाखि ।

^८ B. त्यक्ता ।

नैकवस्तुनि विज्ञेया तालिकैषा कदाचन ।

एतस्यान्येषु भेदेषु वस्त्वन्त्यार्थे तु सा मता ॥११७॥

^१अत्रोपवर्त्तनं कार्यं वृत्तिवक्षिणमार्गयोः ।

चतुर्षु वस्तुषु प्रायो गीतेषु तदनन्तरम् ॥११८॥

वस्तुनोऽत्र तुरीयस्य पश्चिमार्थे तु याः कलाः ।

तद्गतैस्तैः पदैरेव तदर्धलययन्त्रितैः ॥११९॥

तद्गीतिगानमधुरैः पञ्चपाणौ यथाक्षरे ।

द्विकले तु विशेषोऽयं कैश्चिदत्राभिधीयते ॥१२०॥

तद्वस्तुनस्तुरीयस्य निर्मितः सकलैः पदैः ।

^२षट्कलत्वादस्य पुनर्न चैककलसंगतिः ॥१२१॥

कैश्चित्^३ पञ्चमवस्त्वादि कलाषट्के तविष्यते ।

अस्मिन् जनकजातिस्थन्यासस्वरसमापनम् ॥१२२॥

उपान्तिके प्रयुक्तानि पदान्यत्र पुनयतः ।

आवर्त्यन्ते ततः प्रोक्तमुपवर्तनकं बुधैः ॥१२३॥

^४अत्राचार्यमते तावदङ्गकल्पनमिच्छया ।

अङ्गद्वयीमभाषिष्ट दन्तिलो विविधैकके^५ ॥१२४॥

पाताः षडेव विज्ञेयास्तृतीयादिगलेष्विह ।

अत्रादिमकले त्यक्त्वा शम्यातालश्च ताशता ॥१२५॥

सन्निपातश्चैककले षट् पाताः क्रमतो मताः ।

द्विकलादौ भवेत् पातविधिर्मद्रकवत् स्फुटः ॥१२६॥

केचिदावापनिष्क्रामावादौ विक्षेपको मतः ।

मध्ये त एव द्विकले चतुष्कलविधौ पुनः ॥१२७॥

शम्यामष्टमिकां तालं द्वादशं षोडशं पुनः ।

प्रवेशमथवा पातात्(द्) द्विकले संगुणाम्यहम् ॥१२८॥

^१ cf. S. R. 5. 97-98 for 118-119 above.

^२ cf. S. R. 5. 98, 99.

^३ B. केचित् ।

^४ cf. S. R. 5. 100.

^५ A. विवधैः कको । B. विवधैः कके ।

निप्रनिप्रनिशनितातासताशमिति स्फुटान् ।

चतुष्कले विशेषोऽत्र यथावदुपवर्ण्यते ॥१२९॥

तुर्यवस्तुत्तरार्द्धस्थैः पदैरेतद्विधीयते ।

आवापश्चैव निष्क्रामो विक्षेपश्च प्रवेशकः ॥१३०॥

आनिविप्राः पुनस्तद्वदावापनिविशास्ततः ।

आनिविक्षेपता आताविशास्त्वाविनिसं तथा ॥

क्रमादेककलादीनां प्रस्तारो दृश्यन्ते^१ मया ॥१३१॥

५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं	५ १ ५ ५ १ ५ स ता श ता श ता	१ १ १ १ ता श ता सं	इति प्रतिशाखा
अथ शीर्षकं	स ता श ता श ता	इति शीर्षकं	इत्येकं वस्तु
अथ पञ्चवस्तुकोदाहरणं	५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं	इत्याद्यं वस्तु	५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं
इति द्वितीयं वस्तु	५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं	इति तृतीयं वस्तु	५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं
इति चतुर्थं वस्तु	५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं	इति पञ्चमं वस्तु	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता
इति तालिका	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता	इति शीर्षकं	इति दृश्ये च प्रति- शाखा इति
एवमेव षड्वस्तुकं सप्तवस्तुकं च ॥	शाखोत्तरार्द्धप्रतिशाखा चैव पञ्चवस्तुके पञ्चवस्तु शाखा ॥	इति प्रतिशाखा	१ १ १ १ ता श ता सं
इति तृतीयवस्तुत्तरार्द्धं	५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं	इति चतुर्थकं वस्तु	५ ५ ५ ५ १ १ १ १ उ उ श ता ता श ता सं
इति पञ्चमं वस्तु	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता	इति तालिका	५ १ ५ ५ १ ५ सं ता श ता श ता
इति शीर्षकं	इति पञ्चवस्तुकप्रति- शाखा	एवं षड्वस्तुके त्रिवस्तुका	सप्तवस्तुके सार्द्धत्रि- वस्तुका प्रतिशाखा

सर्वेषां वस्तुनां शाखात्वे तदुत्तराद्वानां प्रतिशाखात्वे त्वेवम् ॥

५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ^१ १
५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ^२ ता सं	इति प्रतिशाखा २
५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं	इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति शाखा ३ ५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं
इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ४	५ ५ ५ ५ । । । । उ उ श ता ता श ता सं
इति शाखा	। । । । ता श ता सं	इति प्रतिशाखा ५	५ । ५ ५ । ५ सं ता श ता श ता
इति तालिका	५ । ५ ५ । ५ सं ता श ता श ता	इति शीर्षकम्	

॥ इति मतभेदेन एककलमपरान्तकम् ॥

॥ अथ द्विकलमुदाह्रियते यथा ॥

५ ५ निप्र	५ ५ निप्र	५ ५ निश	५ ५ निता	५ ५ ताश	५ ५ तासं	एकं वस्तु
५ ५ निप्र	५ ५ निप्र	५ ५ निश	५ ५ निता	५ ५ ताश	५ ५ तासं	इति द्वितीयं वस्तु
५ ५ निप्र	५ ५ निप्र	५ ५ निश	५ ५ निता	५ ५ ताश	५ ५ तासं	तृतीयं वस्तु
५ ५ निप्र	५ ५ निप्र	५ ५ निश	५ ५ निता	५ ५ ताश	५ ५ तासं	इति चतुर्थं वस्तु

^१ B. omits nos. 1, 2, 3 etc.

^२ B. सं ।

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ सं ता श ता श ता	उपवर्त्तनम्	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निप्र निप्र निश निता ताश तासं	
इति पञ्चमं वस्तु	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ सं ता श ता श ता	इति तालिका	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ सं ता श ता श ता
इति शीर्षकं	इति शाखा	एवमेव प्रतिशाखा	शाखापश्चिमार्द्धप्रतिशाखात्वे तु पञ्चमवस्तुकां शाखां
गीत्वा तदुत्तरं सार्द्धवस्तुद्वयं प्रतिशाखा यथा	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निता ताश तासं	तृतीयं वस्तुत्तरार्द्धम्	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निप्र निप्र निश निता ताश तासं
इति चतुर्थं वस्तु	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ सं ता श ता श ता	इति उपवर्त्तनं	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निप्र निप्र निश निता ताश तासं
इति पञ्चमं वस्तु	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ सं ता श ता श ता	इति तालिका	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निप्र निप्र निश निता ताश तासं
इति शीर्षकं	सर्ववस्तुनां शाखात्वे तदुत्तरार्द्धानां प्रति- शाखात्वे त्वेवं	शाखाप्रतिशाखा, त्रीणि युग्मानि गीत्वा	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निप्र निप्र निश निता ताश तासं
इति शाखा	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ नि ता ता श ता सं	इति शाखा	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निप्र निप्र निश निता ताश तासं
इति शाखा	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ नि ता ता श ता सं	इति शाखा	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निप्र निप्र निश निता ताश तासं
उपवर्त्तनं	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ सं ता श ता श ता	इति तालिका	ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ निप्र निप्र निश निता ताश तासं
इति शीर्षकं	इति त्रिविधं पञ्चवस्तुकं	एवं षड्वस्तुकं सप्तवस्तुकमपि	अथ चतुष्कलप्रस्तारः

ॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्रॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविप्रॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविशॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविताॐ ॐ ॐ ॐ
आनिविशॐ ॐ ॐ ॐ
आ नि वि सं

इत्येकं वस्तु

एवं चत्वारि वस्तुनि गीत्वा
उपवर्त्तनंॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
सं ता श ता श ता

उपवर्त्तनं

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविता

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविसं

इति पञ्चमं वस्तु

५ १ ५ ५ १ ५
सं ता श ता श ता

इति तालिका

५ १ ५ ५ १ ५
सं ता श ता श ता

इति शीर्षकं

एवमुपवर्तनतालिकाशीर्षकसहिता पञ्चवस्तुका शाखा तत एवमेव प्रतिशाखा,
पश्चिमाद्धप्रतिशाखात्वे तु पञ्चवस्तुके पञ्चवस्तुकां शाखां गीत्वा तृतीयवस्तुत्तराद्धादिसाद्धवस्तु-
द्वयं प्रतिशाखा ॥ यथोदाह्रियते ॥

५ ५ ५ ५
आनिविता

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविसं

इति तृतीयवस्तुत्तराद्धम्

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविता

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविसं

इति चतुर्थं वस्तु

५ १ ५ ५ ५ ५
सं ता श ता श ता

उपवर्तनं

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविसं

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविता

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविसं

इति पञ्चमं वस्तु

५ १ ५ ५ ५ ५
सं ता श ता श ता

इति तालिका ॥ ५ १ ५ ५ ५ ५
सं ता श ता श ता

इति शीर्षकम्

सर्ववस्तुनां शाखात्वे तदुत्तराद्धं प्रतिशाखात्वे त्वेवं, शाखा यथा ॥

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविता

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविसं

५ ५ ५ ५
आनिविता

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविसं

इति शाखा

इति शाखा, एवमन्यानि त्रीणि शाखाप्रतिशाखायुग्मानि गीत्वा ।

५ १ ५ ५ १ ५
सं ता श ता श ता

उपवर्तनं

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविप्र

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविता

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविसं

इति शाखा

५ ५ ५ ५
आनिविता

५ ५ ५ ५
आनिविश

५ ५ ५ ५
आनिविता

इति पञ्चमवस्तुप्रतिशाखा

५ १ ५ ५ १ ५
सं ता श ता श ता

इति तालिका

५ १ ५ ५ १ ५
सं ता श ता श ता

इति शीर्षकं	S S S S ता नि वि शं	इति शाखा	S I S S I S सं ता श ता श ता
S S S S ता नि वि श	इति प्रतिशाखा	S I S S I S सं ता श ता श ता	इति तालिका
S S S S ता नि वि सं	इति प्रतिशाखा	S I S S I S सं ता श ता श ता	इति शीर्षकं
इति पञ्चमं वस्तुकं	इति षड्वस्तुकं	सप्तवस्तुकं च ।	चतुष्कलमपरान्तकम् ॥

अथ गीतकविन्यासः क्रियते लक्षणान्वितः ।

मार्गगीतिग्रहयतिकलालयविभूषितः ॥१३२॥

द्विकले वार्तिको मार्गो गीतिः संभाविता मता ।

समो ग्रहो यति (:) श्रो (ज्ञो) तोगता मध्यो लयः स्मृतः ॥१३३॥

चतुर्मात्रा कला ज्ञेयाऽनुगतोऽवयवः स्मृतः ।

चतुष्कले दक्षिणद्वय मार्गोऽस्तीतो ग्रहो यतिः ॥१३४॥

गोपुच्छा पृथुला गीतिस्तत्त्वं चावयवः स्मृतः ।

विलम्बितो लयश्चाष्टमात्रा (:) प्रोक्ता (:) कला इह ॥१३५॥

षट्पितापुत्रकेण तालेन मल्हाररागे उदाहरणं ॥

घ घा घ नि १ कर्पूरगौर- ३	नि घ रि (नि) घ वपुषं विशदं ३	इति उपोहनम् ॥	नि रि ग म कलावत्कलाघरं श
गं रि ग नि घ पिङ्गजटाकलापं	घ म घ म नागेन्द्रभूषणमणि-	ग नि घ म राजमानभालं	घ रि S घ स विशालनय-

१ The verbal structure is as follows :—

कर्पूरगौरवपुषं विशदं, कलावत्कलाघरं, पिङ्गजटाकलापं, नागेन्द्रभूषणमणिराज-
मानभालं, विशालनयनाग्निदीप्तं, कर्णावतंसीकृतभानुचन्द्रं, चन्द्रार्कनेत्रं, हृतचन्द्र-
कान्ति, सच्चन्द्रकोद्भासिगजेन्द्रकृत्तिकृतोत्तरासङ्गविराजमानं, हाराहिफूत्कारविजृम्भ-
माननेत्रासिभाभासितभूर्भुवं(वः) स्वः स्वविभागं । पद्मासनोत्पीडितयोगपादीकृताहि-
राजोल्बणफूत्कृतेन घूर्णद्गणारब्धनवीननृत्तं योगीशमीशं शिरसा नतोऽस्मि ।

ग रि ऽ ध नि धा नाग्निदीप्तम्	इति वस्तु ॥ इयमेव शाखा ॥	ततो यथाक्षरेणोत्तरेण शीर्षकं यथा
ध नि रि ऽ ग रि रि कर्णवितंसीकृतभानुचन्द्रं सं	ग म रि ऽ ग रि चन्द्रार्कनेत्रं ता	ग नि ऽ ध म ग हृतचन्द्रकान्ति श
ग गा ऽ ग रि म सच्चन्द्रकोद्भासि- ता	ध नि ऽ म ग गजेन्द्रकृत्ति- श	ग रि ऽ स नि कृतोत्तरासङ्गविराजमानं ता
अथवा ध नि ऽ ध नि हाराहिफूत्कार- ता	ध रि ऽ नि रि विजृम्भमाण- श	ग म ऽ ग रि नेत्रासि भा- ता
ध नि ऽ ध धा भासितभूर्भुवःस्वः- स्वविभागं ॥ सं	इति प्रतिशाखा	तत इति शीर्षकं
ध नि ध ऽ नि रि ध पद्मासनोत्पीडित- सं	नि रि ऽ ग म योगपादीकृताहिराजो- ता	ग रि ऽ ग नि ध लब्धफूत्कृतेन श
म ध ऽ रि ध घूर्णद्गणारब्धनवीननृत्तं ता	म ध ऽ रि ध योगीशमीशं श	स ग रि ध ऽ ध नि धा शिरसा नतोऽस्मि ता
		इति शीर्षकं

॥ इति शाखाप्रतिशाखाशीर्षकसहितमेकवस्तुकपरान्तकम् ॥

॥ अथ पञ्चवस्तुकम् ॥

स ऽ सा स नि यत्पाद० उ	ध स ऽ प म पद्मम ०क उ	स ग ऽ नि नि रं०द जु श	धा नो ऽ धा धा षः००शु ता

१ The verbal structure is as follows:-

यत्पादपद्ममकरन्दजुषः शुकाद्या देवं तमहं शरणं प्रपद्ये । उदयगिरिशिखरशेखर-
दिनकरतानिकरानुकाररुचिरतरं । वरवृषभोपरि परिणतमशिवहरं शंकरं वन्दे ।
दिनकरशशधरहुतवहनयनरुचारोचितत्रिदिवं । त्रिदिवाधीशाराधितचरणयुगं संश्रये
गिरिशं । शिखिवाहनशिखिविशिखीकरणाकुलकरभुजङ्गपरितुष्टं गजवदनं कलयन्तं
मनसि मुदा मोदितं भजेऽहमजं ।

मा प ऽ म म का० द्या० ता	ग म ऽ म ग देवं तमहं श	म ग ऽ म म शरणं० ता	ग ग ऽ स सा प्रपद्ये० सं
इत्याद्यं वस्तु	स ग ऽ रि स उदयगिरि- उ	स ग ऽ म ग शिखर०- उ	ग ग ऽ नि नि ०शेखर श
नि नि ध स दिनकरता- ता	ध स ऽ प म निकरा०- नि	प म ऽ म ग नुकार०- श	ग म ऽ प प रुचि०र- ता
प प ऽ स स तरं०० सं	इति द्वितीयं वस्तु	स म ऽ ग म वरवृष उ	रि रि ऽ स स भोपरि उ
स रि ऽ स म परिगत० श	ग म ऽ नि ध मशिव० ता	नि म ऽ प ग हरं००० ता	नि म ऽ प ग ^१ शं००० श
ग ऽ म प प करं०० ता	स म ऽ ग सा वं० दे सं	इति तृतीयं वस्तु	स म ऽ ग स दिनकर ३
स म ऽ ग स शशधर उ	समगस हुतवह- श	समरिरि नयन०- ता	सा सा ऽ स म रुचा०० ता
स म ऽ स म रोचित० श	ग स ऽ ग स त्रिदि०० ता	स म ग स वं००० सं	इति चतुर्थं वस्तु
सारीरिस त्रिदिवा० उ	स नि रि रि धी००शा उ	प स ऽ नि रि राधित० श	स म ऽ रि स चरण० ता
नि स ऽ स स युगं०० ता	स म ऽ रि स सं००श्र श	स म ऽ रि स ये००० ता	नि स ऽ स सा गिरिशं० सं
इति पञ्चमं वस्तु	स नि ध स शिखिवाहन- सं	सप ऽ प म शिखि०- ता	मगमनि विशिखी०- श

नि ध नि ध करणा० ता	रि स ऽ नि स कुलकर- श	नि रि ऽ स सा भुजङ्गपरितुष्टं ता	इति तालिका
स स ऽ स नि गजवदनं सं	ध रि ऽ स नि कलयन्तं ता	ध स ऽ स प मनसि० श	म ग ऽ म ग मुदा०० ता
म म ऽ रि स मोदितं० श	नि स ऽ नि रि सा भजेऽहमजं ता	इति शीर्षकं	स नि ऽ ध स गौ००री ^१ -
स प ऽ प म गौ००र- उ	म ग म नि विशा०ल- श	नि ध ऽ नि ध पयोधर- ता	म प ऽ म ग भा००र- ता
प म ऽ म ग समा०हि- श	म ग रि रि तनय०- ता	रि स नि सा नं००० सं	आद्यं वस्तु
स नि ऽ रि रि भा००ल- उ	प स ऽ नि रि विलो००- उ	रि स ऽ ग म चन००- श	ग नि ऽ स नि लो००ल- ता
ध प ऽ म प हुताशन- ता	म ग ऽ म ग ली००ला- श	ध ग ऽ म म कवलित- ता	रि स नि सा मदनं सं
इति द्वितीयं वस्तु	सा सा ऽ स नि घन०० उ	सा सा ऽ स नि घनसार- उ	स नि ध स सहोदर- श
सा सा स नि सुं००० ता	स नि ऽ स नि दर००- ता	स नि ऽ स नि शशिकर- श	ध स ऽ स नि रुचि०र- ता

^१ The verbal structure is as follows :—

गौरीगौरविशालपयोधरभारसमाहितनयनं । भालविलोचनलोलहुताशनलीलाकव-
लितमदनं । घनघनसारसहोदरसुन्दरशशिकररुचिरशरीरं । उत्फणफणिगणवल-
यशिरोमणिकिरणविभिन्नतमिन्नं । गजवरचर्मवसनधरमीशं नमत सुधानिधित्रिक-
(भाल)मज्जं । अमरासुरोरगकिन्नर-मानव-नव-नवगीतचरित्रं । शशिकर-
निकरनिभाननमीशं नमत सदा नतशिरसा ।

ध स ऽ नि ध सा शरीरं० सं	इति तृतीयं वस्तु	सा सा नि ध उत्फण०- उ	स म ऽ नि ध ०फणि०- उ
स प ऽ स प ग०ण०- श	म स ऽ ग नि वलय०- ता	नि ध ऽ नि ध शिरोमणि- ता	म ध ऽ ध म किरण०- श
प म ऽ म ग विभिन्न०- ता	री ग ऽ रि सा तमिलं० सं	इति चतुर्थं वस्तु	स म ऽ ग स गज००- उ
स नि ऽ ध नि वर००चर्म- उ	स म ऽ ग स वसन०- श	स नि ऽ ध नि धर००- ता	स म ऽ ग म मी०शं० ता
नि ध ऽ नि स नमत सु- श	ग म ऽ प प घा-निधि-भा ता ल	स म ऽ ग सा लमजलं सं	इति पञ्चमं वस्तु
स नि ध ऽ स स प अमरा- सं	प म ऽ म ग सुरोरग- ता	म नि नि ध नि ध किन्नर०- श	प म ग म ग प मा० न व- ता
स म ऽ ग रि नव-नव- श	रि स स नि रि रि सा गीतचरित्रं ता	इति तालिका	स नि रि रि स ग शशिकर- सं
म ग ऽ नि स निकर- ता	नि ध प ऽ म प म निभानन- श	ग म ग ऽ ध ग म मी०शं०० ता	स रि ऽ स नि नमत सदा श
स नि रि स स स नत शिरसा ता	इति शीर्षकं	इयं प्रतिशाखा	इति पञ्चमवस्तु ^१
एवं षड्वस्तुकं सप्तवस्तुकं	शास्त्रोत्तराद्विप्रति- शाखात्वे तु पञ्चवस्तुके पञ्चवस्तुकां शाखां गीत्वा प्रतिशाखा यथा ॥	ध नि ध नि ज य ज य ता	रि ध नि रि ह र ह र श

ग म ग रि मदशिव- ता	ग नि ध धा निकरं स	इति तृतीयं वस्तुत्तराद्धम् ।	हिमकर- उ
शेख(र)- उ	धा धा धा नि शिरःशिखि- श	रि ध धा नि प्रभ- ता	रि ग म ग वृषभ०- ता
रि ग नि ध म००नो- श	म ध म ग ०रम०- ता	म ध नि धा या०नं० सं	इति चतुर्थं वस्तु
धा धा ध म ग००ज०- उ	ग रि ग म वदनो०- उ	ग ग रि म दितभु०- श	ग रि म नि जवन०- ता
ध म ग ग लीला००- ता	ध म ग ग लालन-ह- श	ग रि स नि षित- ता	धा धा ध ध वदनं० सं
इति पञ्चमं वस्तु	धा नि ध नि समदमदन- सं	रि ध नि रि मद-दम- ता	ग म ग रि न-विधूनि- श

ध नि नि रि त-रति- ता	ध नि रि ध वर००- श	ध नि ध ध दाननिदानं ता	इति तालिका
ध नि ध नि त्रिपुरान्त० सं	ध म ग स करं०० ता	ग ग रि म त्रिपुरा- श	नि ध म ग दयितं० ता
ग ग रि स त्रिपुरं० श	नि ध धा धा वं० दे० ता	इति शीर्षकं	इति पञ्चवस्तुके प्रतिशाखा

१ The verbal structure is as follows :—

जय जय हर हर मदशिवनिकरं । हिमगिरि(कर)शेखरशिर(:)शिख(खि)प्रभ-
वृषभमनोरमयानं । गजवदनोदितभुजवनलीलालालनर्हषितवदनं । समद-मदन-
मद-दमन-विधूनित-रतिवरदाननिदानं । त्रिपुरान्तकरं त्रिपुरादयितं त्रिपुरं वन्दे ।
सुरासुरशिरोरत्ननिघृष्टचरणाम्बुजं हरं वन्दे । सकलं कलनातीतं कलये ।

एवं षड्वस्तुके त्रिवस्तुका । सप्तवस्तुके साढ्वत्रिवस्तुका प्रतिशाखा सर्वेषां वस्तूनां शाखात्वे तदुत्तराढ्वानां प्रतिशाखात्वे यथा ।		ध नी धा नी सुरासुर- उ	रि ध नि रि शिरोरत्न- उ
ग म ग रि नि०००- श	ग नि ध म धृ ० ० ष्ट- ता	ध म ग नि चरणा०- ता	धा म धा री म्बुजं०० श
ध स रि ग हरं ता	ध नि धा धा व०न्दे० सं	इति शाखा	धनि धनि सकलं ता
रि ध नि रि कल०ना- श	ग म ग रि तीतं०० ता	ग नि धा धा कलये० सं	इति प्रतिशाखा

एवं शाखाप्रतिशाखयोः पराणि चत्वारि युग्मानि गीत्वा तालिकाशीर्षके द्विगैयं । इति
मतभेदेन एककलमपरान्तकम् । अथ द्विकलोदाहरणम् ।

ॐ ध नि ध नि रि ध नि रि हरिहरवपुषं० निप्र	ॐ म ग ग रि ग नि ध म कलुषितवनजं० निप्र	ॐ ध नि ध म धरि ध स कमलादयिता०- निश	ॐ ग रि ध नि रिगरि रि राधित०चर०णं निता
ॐ धमगग रिसनिध शरणमशरणं ताश	गरिसनि धधधा तमहंकरवं तासं	इति अ. १ प्र. १ एवं चत्वारि वस्तूनि गीत्वा ततो यथाक्षरेणो- त्तरेणोपवर्त्तनं यथा ॥	ध धा ॐ ध नि प्रसृमर- सं
ध म ॐ ग म या तनु०- ता	ध म ॐ ग ग रुचया० श	रि स ॐ नि ध दिशि (दि) शि ता	ग रि ॐ स नि निर्जित०- श
निध ॐ ध ध भानुसहस्रं ता	इति उपवर्त्तनं । ततः पूर्ववत् पञ्चमं वस्तु । ततो यथाक्षरेणोत्तरेण तालिकाशीर्षके ॥		इति शाखा एवमेव प्रतिशा (खा) पश्चिमाढ्वप्रतिशाखादीनामेवोदाहरणावली रूढा । अथ चतुष्कलप्रस्तारः ।

१ The verbal structure is as follows :—

हरिहरवपुषं रुपु(कलु?)षितवनजं कमलादयिताराधितचरणं, शरणमशरणं तमहं
करवं । प्रसृमरया तनुरुचया दिशि (दि) शि निर्जितभानुसहस्रं । पुरादिहृदयेश्वरीं
पुरविभेदनित्योदितां, विशिष्टगुणमन्दिरं सततमिन्दीवरं, महाहंमणिनूपुरां, मणि-
मेखलाडम्बरां, कलववणितकङ्कणं, स्फुरितचारुचञ्चत्करां, विविक्तगुणमौक्तिका-
वलिबिराजमानस्तनीं, नमामि गुणरागिणीं त्रिपुरसुन्दरीं मातरम् ।

धनि धनि रिधनिरिगम पुरादिहृदयेश्वरी पुर- विभेदनित्योदिता ॥ आनिविप्र	गरी गनि धाम धम गनि विशिष्टगुणमन्दिरं सततमिन्दीवरं आनिविप्र	धमधरि धसगरि धनि महाहमणिनूपुरां मणिमेखलाडम्बरां आनिविप्र	रिगरिरि गमगरि गनि कलवणितकङ्कणं स्फुरितचारुचञ्चत्करां आनिविता
धमगम गागरिमनिध विविक्तगुणमौक्तिका- वलिचिराजमानस्तनीं आताविश	मगगागरिसासानोधधधा नमामि गुणरागिणीं त्रिपुरसुन्दरीं मातरम् । आनिवित्तं	इत्येकं वस्तु । एवं चत्वा- रि वस्तूनि गीत्वा यथा- क्षरेणोत्तरेणैव तालिका । ततस्तेनैव शीर्षकम् ॥	अनया दिशा प्रस्तारक्रमेण सर्वं चतुष्कलं गेयं ।

अनयैव दिशा षड्वस्तुकं सप्तवस्तुकं वाऽपरान्तकं गेयम् । एवमपरान्तकं समाप्तम् ।
अतः परमुल्लोप्यकम् ।

उल्लोप्य द्विषतां कीर्त्तिल्लोप्यकमथो नृपः ।
अभिधत्ते स्वतेजोभिः सर्वतेजोविलोपकः ॥१३६॥

^१ एकस्यामत्र मात्रायां द्वौ गुरु द्वौ लघू तथा ।
गुरुरन्ते चैकया (s) स्य मात्रया स्यात् समापनम् ॥१३७॥

एतदेककलं चास्माद्विद्वगुणं द्विकलं मतम् ।
तच्चाष्टमात्रा निर्वर्त्यमेतस्माद्विद्वगुणं पुनः ॥१३८॥

चतुष्कलं षोडशभिर्मात्राभिरुपवर्णितम् ।
एतदेककलाद्येन त्रिधा मद्रकवन्मतम् ॥१३९॥

तत्र द्वौ विव (वि) धौ कार्यौ मात्रापूर्वापरार्द्धयोः ।
पूर्वार्द्धं मुखसंज्ञः स्यात् परार्द्धं वृत्तसंज्ञकः ॥१४०॥

स च प्रतिमुखं नाम वृत्तमत्र प्रकीर्तितम् ।
^२ त्रिचतुरपञ्चषाभिर्विदारीभिर्विनिर्मितम् ॥१४१॥

वर्णेनारोहिणारब्धं यत्तत्स्यादवगाढकम् ।
वृत्तं प्रवृत्तसंज्ञं स्याद् यद्वा (ऽऽरोह्य) वरोहिणा ॥१४२॥

आरब्धमेव द्विविधमस्याथ स्यात् समापनम् ।
स्वराणहेतुजातेस्तु न्यासापन्यासयोः पुनः ॥१४३॥

समापनं विदारीणामंशसंवादिनि स्वरे ।
अनुवादिनि वा कार्यमनन्तरस्वरैरथ ॥१४४॥

^१ cf S. R. 5. 105-117 for 137-151 above.

^२ A. B....त्वाभिः पञ्चषड्विभं ।

तथैकान्तरितरेतद्राजराजस्य सम्मतम् ।

उल्लोप्यके चतुर्धा स्यादारोहो वावरोहणम् ॥१४५॥

उपक्रम्य स्वरन्यासमंशं संवादिनं स्वरम् ।

अपन्यासस्वरं वाथ विशेषस्तु चतुष्कले ॥१४६॥

मात्रानन्तरतः कार्यं वैहायसकमङ्गकम् ।

यद्वा कलाप्रयोगेण शून्यान्मात्राचतुष्टयात् ॥१४७॥

मात्रानन्तरतः कार्यद्विहायसकमिष्यते ।

वैहायसकमल(थ?) स्यात् कलाद्वादशनिमित्तम् ॥१४८॥

वर्णानुकर्षणं तालावृत्तिश्चेत्यभिधाद्वयम् ।

वैहायसस्य विज्ञेयमङ्गत्वेन निवेशने ॥१४९॥

वैहायसान्विका मात्रा यद्वा शाखेति सम्मता ।

सैवान्यप्रतिशाखा स्यात् पदैरन्यैर्विनिर्मिता ॥१५०॥

वैहायसानन्तरतः सापि गेयेति सम्मतिः ।

तदेकाङ्गं षडङ्गं वा द्वादशाङ्गमथापि वा ॥१५१॥

इत्याह कालसेनोऽत्र सकलाङ्गसमन्वितः ।

परैर्विंशतिरङ्गानि कैश्चिदुक्तानि तद्यथा ॥१५२॥

मात्रामुखं प्रतिमुखं वैहायसकमित्यपि ।

षट्कमेककमुख्यं स्यात्ततो(ऽ)न्ताहरणं भवेत् ॥१५३॥

अतो न विव(वि)धस्त्वेवं स्थिताद्यान्यपरे जगुः ।

आद्यमङ्गं विधातव्यमस्मिन् विव(वि)धसंज्ञकम् ॥१५४॥

ततः स्युरेककादीनि तदन्ते विशितान् यथा ।

अन्तमाहरतीत्येतदन्ताहरणनामकम् ॥१५५॥

यथाक्षरे पञ्चपाणौ विधातव्यं विपश्चिता ।

अन्तं विना(ऽ)प्येतदेव ज्ञेयं संचरणाह्वयम् ॥१५६॥

^१एतत् संहरणं नाम समापयति गीतकम् ।

गीताङ्गमत्र विज्ञेयं वृत्तं संहरणे स्फुटम् ॥१५७॥

एककं विव(वि)धो वा स्यादन्ताहरणनामनि ।

संता शता शता पाता उत्तरे स्युर्यथाक्षरे ॥१५८॥

यदा संहरणं तत् स्याद् वृत्तमङ्गं तदा भवेत् ।

अन्ताहरणसंज्ञायां विव(वि)धो वैककं भवेत् ॥१५१॥

^१त्रिविधोऽन्तः परं कार्यस्ततोऽन्ताहरणाद् बुधैः ।

युग्मो(ऽ)युग्मस्तथा मिश्र इति त्रैविध्यभाग् भवेत् ॥१६०॥

तेषां प्रथमतः शुद्धश्चतुरस्रविनिर्मितः ।

त्र्यस्रोऽन्तः प्रथमस्तेषां दत्तिलोक्तेः प्रतीयते ॥१६१॥

पृथक् त्रयाणामेतेषां त्रीण्यङ्गानि प्रचक्षते ।

स्थितं प्रवृत्तमपरं महाजनिकनामकम् ॥१६२॥

एतेषां क्रमतो वक्ष्ये लक्षणानि समासतः ।

युग्मेऽन्ते द्विकलेन स्याद्युग्मेन स्थायिवर्णगम् ॥१६३॥

स्थितं चञ्चत्पुटेनैव द्विकलेन प्रवृत्तकम् ।

किन्तु चञ्चत्पुटस्याद्ये कलानां च चतुष्टये ॥१६४॥

युग्माश्रये स्यादुद्धट्टो(ऽ)न्त्ये कलानां चतुष्टये ।

पदानि प्राचितान्येव गायेदिति मुनेर्मतम् ॥१६५॥

अस्याद्यभागे विव(वि)ध एककं च तथान्तिमे ।

पूर्वार्धस्थपदानां चेदावृत्तिस्तत्र गीयते ॥१६६॥

महाजनिकनाम स्यात्तदा तद्वै प्रवृत्तकम् ।

गु(रुः) केषांचन मते तस्य स्थितविलम्बिते ॥१६७॥

गेयं ताललये राज्ञः श्रीकृष्णस्य मते भवेत् ।

स्थितं यवं.....यगीतिविराजितम् ॥१६८॥

गीताङ्गनियमं चात्र नाबुवन् भरतादयः ।

^२त्र्यस्रोऽन्ते द्विकलेनेह त्र्यस्रेण स्थितकल्पनम् ॥१६९॥

.....तत्र कर्तव्यं पञ्चपाणौ यथाक्षरे ।

द्विकलः स्याच्चञ्चत्पुटस्तन्महाजनिकेऽङ्गके ॥१७०॥

अयमत्र विशेषोऽन्यमहाजनिकवन्मतम् ।

मिश्रोऽन्तः षड्विधो युग्मायुग्मसंकरजो यथा ॥१७१॥

स्थितप्रवृत्ते युग्मस्यायु(ङ्ग)महाजनिकं तथा ।

एकोऽपरस्तु युग्मस्य महाजनिकमन्यते(के) ॥१७२॥

^१ cf. S. R. 5. 118-122 for 160-166 above.

^२ cf. S. R. 5. 123-124 for 169-172 above.

अयुग्मस्य तृतीयोऽथायुग्मस्य स्थितमन्यके ।

युग्मस्याथ चतुर्थस्तु स्थिते युग्मे स्थिते भवेत् ॥१७३॥

युग्मस्य तु प्रवृत्ते च महाजनिक एव च ।

अयुक्प्रवृत्ते युग्(ङ्)महाजनिकस्थितयोः परः ॥१७४॥

युक्प्रवृत्ते युग्(ङ्)महाजनिकस्थितयोः परः ।

अनुक्ताङ्गं विशेषेऽस्तु^१ स्थितादिषु यथायथम् ॥१७५॥

एककं विव(वि)धो वा स्यादङ्गत्वेनेति केचन ।

युग्मस्यन्तस्थितं यद्वा विव(वि)धद्वितयेन च ॥१७६॥

^२एकद्वितयेनाथ युक्तं कार्यं विजानता ।

अयुग्मस्य स्थितं चान्यतराङ्गं तत्र चेष्ट्यते ॥१७७॥

विव(वि)धैककयोरन्यतरं तत्राङ्गमीरितम् ।

एवमेव प्रवृत्तं स्यादयुग्मस्य स्थितं यथा ॥१७८॥

तत् केचन प्रवृत्ताभ्यां युक्तं युग्मस्य मन्वते ।

अयुग्मस्य प्रवृत्तेनैकैककेन युतं परे ॥१७९॥

अन्तस्य महाजनिकं द्व्यङ्गमेकाङ्गकं परम् ।

अनित्यं केचिदिच्छन्ति राजराजो(जेन) तन्मतम् ॥१८०॥

^३मिश्रोऽन्तोऽयं यदा द्व्यङ्गो विमहाजनिकस्तदा ।

स्थितप्रवृत्तरहितो यदैकाङ्गस्तदा भवेत् ॥१८१॥

निषिद्धस्यान्तरस्येह विधिरङ्गस्य सम्मतः ।

शम्यातालौ द्विरभ्यस्तौ सन्निपातस्तथान्तिमः ॥१८२॥

उल्लोप्यके त्वेककले प्रोक्तः पातकलाविधिः ।

निष्क्रामशम्ये निष्क्रामतालौ शम्याय तालकः ॥१८३॥

निष्क्रामः सन्निपातश्च द्विकलेयं कलाविधिः ।

चतुष्कले तथा (ऽ)वापनिविशाः क्रमतः कला(ः) ॥१८४॥

आवापनिविता आशविता आनिविसं तथा ।

निविशा निविताश्चैव निशताथो शताथ सं ॥१८५॥

^१ B. विशेषस्तु ।

^२ cf. S. R. 5. 125-26 for 177-78 above.

^३ cf. S. R. 5. 127-28.

वैहायसे द्वादशेमाः स्युर्द्वादशकले कलाः ।

निविशा निवितानिश्च द्विः शतौ सं कलाश्च वा ॥१८६॥

द्वितीये पञ्चमे लुप्ता विक्षेपं सन्निवेश्य च ।

प्रवेशं कम्बलः प्राह पूर्वमेव कलाविधिम् ॥१८७॥

विशाखिलस्तु शशता ताश ताश च ता च सं ।

वैहायसे कलायोगश्चतुर्द्वं प्रकीर्तितः ॥१८८॥

वैहायसं विधातव्यमत्रैकाङ्गादि वा पुनः ।

षडङ्गान्तं द्वादशाङ्गसमाप्तिकमथोदितम् ॥१८९॥

तेष्वाद्यमङ्गं विविधमेककान्यन्तिमं स्मृतम् ।

स्थिते तु पञ्चमो ज्ञेयो निष्कामोऽन्याः कलाः पुनः ॥१९०॥

चच्चत्पुटे तु द्विकले ^१त एवास्मिन् प्रकीर्तिताः ।

प्रवृत्ते तु कलानां स्युस्त्रितयादनु पञ्चसु ॥१९१॥

कलासु शम्यातालौ द्वौ सन्निपातोऽन्तिमः पुनः ।

आद्ये कलात्रये पातास्त एव द्विकलस्य हि ॥१९२॥

चच्चत्पुटस्य विज्ञेयाः स्थिते त्र्यस्रगते पुनः ।

तुर्यप्रवेशा द्विकलत्र्यस्रतालगताः कलाः ॥१९३॥

अन्याः कलाविदा ज्ञेया उल्लोप्यकलाविधौ ।

तत्रान्ताहरणं चैव वैहायसविवर्जितम् ॥१९४॥

^२स्याच्चतुष्कलमुल्लोप्यमिति केचन मन्य(न्व)ते ।

तच्चतुर्धा पुनः प्रोक्तं क्वचिदन्तान्तिमं पुनः ॥१९५॥

क्वचिदन्ताहरणान्तं ^३क्वचिद् वैहायसान्तिमम् ।

क्वचिदेतत्प्रहाणेन मात्रामात्रमिहेरितम् ॥१९६॥

अथाभिधीयते सम्यक् प्रस्तारोऽस्य मया यथा ॥१९७॥

॥ एककलोल्लोप्यके मात्रा ॥१॥

S S S S S S S S

S S S S S S S S S S S S

निशानिता शतानिश्च । इति द्विकलोल्लोप्यकमात्रा । शता शतासं आनिविश आनिविता

^१ B. ता ।

^२ cf. S. R. 5. 132-33 for 195-96 above.

^३ B. omits portion starting with क्वचिद् and ending with निशानिता निप्रनिसं* on p. 512 of printed text.

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

आशविता आनिविशं । इति चतुष्कलोल्लोप्यमात्रा । निविश निविता निशतास तासं । इति

५ १ ५ ५ १ ५

वैहायसं, कलाप्रयोगशून्यात् कलाचतुष्कानन्तरं वा । शता शता शता । इत्यन्ताहरणम् ॥ अथवा युगयुगमिथ (युगयुद्धिमथ) इति त्रिधान्तः, तस्य प्रत्येकं स्थितप्रवृत्तमहाजनिकानि त्रीण्यङ्गानि ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५

निशनितानिप्रनिसं इति युग्मस्थितम् । निशनिशता शतासं । इति युग्मप्रवृत्तम् । निशनिता

५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

निप्रनिसं । इति चतुरस्रमहाजनिकम् ॥ इत्ययुग्मस्थितम् । निशताप्रनिसं निशताप्रनिसं । इत्ययुग्मप्रवृत्तम् । इत्ययुग्ममहाजनिकम् ।

यथाक्षरेणोत्तरेण प्रवृत्तमत्र कीर्तितम् ।

निवृत्तियुक्तं स्थितवन्महाजनिकमित्यपि ॥१९८॥

मिश्रोऽन्तः षड्विधो यथा । युग्मस्य स्थितप्रवृत्ते अयुग्मस्य महाजनिकं यथा ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ १ ५ ५ १ ५

निशनितानिप्रनिसं । इत्यु(इति यु)ग्मस्थितम् । सं ता श ता श ता । इत्यु(इति यु)ग्मप्रवृत्तम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५

निशनितानिप्रनिसं* । इति युग्ममहाजनिकम् । इत्येकोऽन्तः । निशताप्रनिसं । इत्यु(त्ययु)-

५ १ ५ ५ ५ १

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

ग्मस्थितम् । संता शता शता । इत्ययुग्मप्रवृत्तम् । निशनितानिप्रनिसं । इत्ययुग्म-

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ १ ५ ५ १ ५

महाजनिकम् । इति द्वितीयोऽन्तः । निशनितानिप्रनिसं । इत्ययुग्मस्थितम् । संताशताशता ।

५ ५ ५ ५ ५ ५

इत्योजप्रवृत्तम् । निशताप्रनिसं । इत्योजमहाजनिकम् । इति तृतीयः । ओजस्य स्थितम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५

५ १ ५ ५ १ ५

युग्मप्रवृत्तमहाजनिके यथा निशताप्रनिसं । इत्योजस्थितम् । संताशताशता । इति युग्म-

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

प्रवृत्तम् । निशनितानिप्रनिसं । इति युग्ममहाजनिकम् । इति चतुर्थः । युग्मस्य स्थित-

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ १ ५ ५ १ ५

मोजस्य प्रवृत्तमहाजनिकं यथा । निशनितानिप्रनिसं । इति युग्मस्थितम् । संताशताशता ।

५ ५ ५ ५ ५ ५

इत्योजप्रवृत्तम् । निशताप्रनिसं । इत्योजमहाजनिकम् । इति पञ्चमः । युग्मस्य

५ १ ५ ५ १ ५

प्रवृत्तमयुग्मस्य स्थितमहाजनिके यथा । सं ता श ता श ता । इति युग्मप्रवृत्तम् ।

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

निशतानिप्रनिसं । इति अयुग्मस्थितम् । निशनितानिप्रनिसं ॥ इत्ययुग्ममहाजनिकम् । इति

षष्ठः ॥ अथवा युग्मस्य स्थितमोजस्य प्रवृत्तं युग्मस्य महाजनिकम् । इति पञ्चमः ।

ओजस्य स्थितं युग्मस्य प्रवृत्तमोजस्य महाजनिकम् ॥ इति वा षष्ठः ॥

स्थितप्रवृत्ताभ्यामथवा ह्यङ्गो (ङ्) कैश्चिद्विष्यते ।

महाजनिकमेतस्य कैश्चिदङ्गं चिकीर्षितम् ॥१९९॥

स्थितप्रवृत्तरहितः (तं) कैश्चिदङ्गं चिकीर्षितम् ।

स्थितप्रवृत्तरहितः कैश्चिदेष चिकीर्षितः ॥२००॥

चतुष्कलोदाहरणमथ प्रस्तूयते यथा ॥२०१॥ (गौडीरागे)

स नी ऽ ध सा १ शि० वं० आ	स पा ऽ प मा शां० तं० नि	म गा ऽ म नी ज ग ज्ञा थं वि	नि धा ऽ म पा लो० का०- श
स गा ऽ ग पा जु० ग्रह- आ	स मा ऽ ग री का० र कं नि	रि सा ऽ स नी शि व मे व आवि	नि री ऽ प सा प० रं० निता
म गा ऽ नि सा ज ग ००- श	नि धा ऽ प मा दी० शं० आ वि	प मा ऽ ग मा लो का ती तं निता	म गा ऽ ध गा वरं०० आ
ग मा ऽ म री व र दं० नि	स नी ऽ स नी न० मा०- वि	रि सा ऽ स सा म्य० हं० सं	इति मात्रा । अथ षट्खण्डात्मकं वृत्तम् ।
स स स नि ध सा स पा प मा गि रि जा० न य न०- नि प्र		स स म ग म नी नि धा म पा ग मा स रो० ज वि का० श न०- निश	
स स गपासमा गरिरिसनी रजनी० क० रं० निता		स स रीरीपसनि रिसगमन(नि) प र म माकरं० नि वि नि स	
स स निध पम मा मा मग मग धा गा त्रि त या० ती० तं० आता		स स मम री सा नी सा निरि सा सा त्रि ज ग द०० धी० शं० विप्र	

॥ इति वृत्तमथ वैहायसम् ॥

१ The verbal structure is as follows :—

शिवं शान्तं जगन्नाथं लोकानुग्रहकारकं, शिवमेव परं देवं, जगदीशं लोकातीतं वरं वरदं नमाम्यहम् ।

गिरिजानयनसरोजविकाशनरजनीकुरं परमम(रि) करम् । त्रितयातीतं त्रिजगद-धीशं, त्रितनुं त्रिगुणं विगुणं विशदं विमलं सकलं कलनातीतं, कलितकलानिधि-कलानिकरं, प्रणमामि हरम् ।

स नी ऽ ध सा त्रि त नुं ० नि	स पा ऽ प मा त्रि गु णं ० वि	ग म ऽ म नी धा वि गु णं ० ० श	
म पा ऽ ग मा वि श दं ० नि	ग पा ऽ स मा वि म लं ० वि	ग रि रि ऽ स स नि स क ० लं ० ० ता	रि रि ष ऽ स नि रि क ल ना ती ० तं नि
सम सग नी स क लि त ०- श	निध पध पा मा क ला नि धि- ता	मग मग ऽ धा गा क ला नि क रं श	
म म री ऽ सा नि प्र ण ० मा मि ना	सा निरि सा सा ह रं ० ० सं	इति वैहायसम् ।	

अवरोहिवर्णे च प्रवृत्तसंज्ञं एककलं द्विकलयोः । अथवा इयमेव मात्रावैहायसात्मिका
शास्त्रा ईदृश्येव प्रतिशास्त्रा ।

स नी ऽ ध सा स त तं ० आ	स पा ऽ प मा स न का ०- नि	म गा ऽ स नी दि ० क ०- वि	नि धा ऽ म पा प रि गी तं श
म गा ऽ ग पा गी ता ग म्यं आ	स मा ऽ ग री गी त गु णं नि	रि सा ऽ स नी सु र व र- वि	रि री ऽ प सा न त च र णं ता
नि री ऽ स गा शरणं ० आ	म गा ऽ नि सा जित ० ०- श	नि धा ऽ प मा मरणं ० वि	प मा ऽ म गा सुरणं ० ता
म गा ऽ ध गा अ सु रा ० आ	ग मा ऽ म री रा ० ति ० नि	स नी ऽ स नी वि द लि त- वि	रि सा ऽ स सा रति पं ० सं
स नी ऽ ध सा र ति दं ० नि	स पा ऽ प मा सु ख दं ० वि	म ग म नी नि धा सुखनि ०- श	म पा ग मा धा नं ० ० नि

१ The verbal structure is as follows :—

सततं-सनकादिकपरिगीतं, गीतागम्यं गीतगुणं, सुरवरनतचरणं, शरणं, जित-
मरणं, सुरणं, असुरारति, विदलितरतिपं, रतिदं, सुखदं, सुखनिधानं, रतिपतिशमनं,
रतिसुखसारं, पारसंसृतिनीरतिविम् ॥ निगमनिरूपणपरिगतसारं, जितदिति-
तनयं, सा(सु)विदितनयनं, प्रणमामि परमप्ररम् । संसारसागरे सेतुं नेतुं स्वहृदय-
निलयमहं ध्यानागम्यं, ध्येयं सततं प्रणमामि शिवम् ॥

त्रिदिवाम्नीशं, तृतीयनयनादुदितहुताशनमदनं प्रणतोऽस्मि शिवम् ॥ ब्रह्मशैल-
विभुना प्रणतं सततं कृष्णनूपेण गिरीशं प्रणमत सततमज्ञेयम् ।

गपा समा रति पति- वि	गरिरि सनी शम नं० ता	रिरी पसनरी रति सुख- नि	गसगमनीस सारं०० श
निधप सपासा पारं००० ता	मगमग धागा सं०सृति श	ममरी सानि नीर०० ता	सनिरि सासा नि०धि०० सं

इयं प्रतिशाखा । अथ अन्ताहरणम् ।

सनीधसा सपापसा निगमनि-रू०- सं	सपापसा मगारिसा पण००००- ता	सनीरिसा मगानिसा परिगत-सारं० श
समागरी मगारिसा जितदिति-तनयं० ता	सगामगा निधानिसा सुविदित-नयनं श	सनीधसा सपामसा प्रणमामि परमपरं ता

इति यथाक्षरे पञ्चपाणौ षट्खण्डात्मके अन्ताहरणे वृत्तः (त्तम्) । अथवा त्र्यल-
चतुरलमिश्रभेदेन त्रिधान्तः ।

स नी ध सा संसारसागरे नि	स पा म पा सेतुं श	म गा म नी नेतुं०स्वहृदय- नि	नि धा म पा निलयमहं ता
म गा ग पा ध्याना-गम्यं नि	स मा ग री ध्येयं० प्र	रि सा स नी सततं० नि	रिरीपसा प्रणमामि शिवम् सं

इति ^१चतुरल्लेण वृत्तम् ।

सग मग त्रिदिवा०- नि	निस निध धी० शं० श	पम पम तृती०य- नि	गम मग नयनाडुदि- श
धग मम तहुताशन- ता	रिस निस मदनं प्रण- श	निरि सस तोऽस्मि शिवं सं	इति चतुरल्लेण वृत्तम्
सनी ऽ धसा ब्रह्मशैल- नि	सपा ऽ मपा विभुना० श	मगा मनी प्रणतं० नि	निधा पमा सततं० ता
मगा गपा कृष्णनृपेण नि	ससा गरी गिरीशं० प्र	रिसा सनी प्रणमत सत- नि	रिरी पसा तमज्ञे०यं सं

इति चतुरल्लेण महाजनिकम् । एवं त्र्यल्लेणापि उदाहरणं ज्ञेयम् ।

^१ B. चतरल्लेण ।

इत्युल्लोप्यकमाम्नातं कालसेनेन भूभुजा ।
सुप्रकारप्रकरिका प्रकर्यंथ निरूप्यते ॥२०२॥

यशांसि प्रकरीकृत्य दिक्षु सर्वासु भूपतिः ।

^१प्रकरीसंज्ञकं वक्ति गीतकं गीतकोविदः ॥२०३॥

सार्द्धवस्तुत्रयेण स्याच्चतुर्भिरेव वस्तुनि(भिः) ।
प्रकरी तत्र वस्तुक्तं मात्राभिः षड्भिरेककम् ॥२०४॥

एकस्यां तत्र मात्रायां कलाः षोडश कीर्त्तिताः ।

पदानि तस्य चत्वारित्याह्वराद्या महर्षयः ॥२०५॥

तत्रान्त्यमर्द्धमादौ स्यात् पक्षे सार्द्धत्रिवस्तुके ।
वस्तुनि त्रीणि सार्धानि प्रकर्यां गीतके यदा ॥२०६॥

तदा ज्ञेयं तु वस्त्वर्द्धमुपोहनमिति स्थितिः ।

चतुर्षु वस्तुषु प्रोक्तं वस्तुमात्रमुपोहनम् ॥२०७॥

प्रत्युपोहनमत्र स्याद्विकल्पेनेति केचन ।

कनिष्ठासारितकला अत्रान्ताहरणे स्मृता(ः) ॥२०८॥

वृत्तं तु त्रिविदारीकमिह संहरणे स्मृतम् ।

केचिदन्त्यस्य मात्रान्त्यामत्र संहरणं विदुः ॥२०९॥

केचित् सप्तमिकामात्रामिह संहरणं जगुः ।

इह प्रकर्यां वस्तूनामर्द्धेष्वङ्गविधि(ः) पुनः ॥२१०॥

मद्रके विविधे यस्तु स विज्ञेयो मनीषिभिः ।

अथारीणां कलापाते दक्षो व्याघ्रनृपान्वये ॥२११॥

कलापातविधिं ब्रूते प्रकर्या(ः) कृष्णभूपतिः ।

विशेषविधिमुज्झित्वा पादभागं प्रति स्मृताः ॥२१२॥

आनिविष्टा इमे पाताः षट्सु मात्रासु मार्गतः ।

^२तत्र द्वितीया या मात्रा तालान्तां तां प्रयोजयेत् ॥२१३॥

तालपातेन संयोज्या तुर्या या द्वादशी कला ।

अष्टमस्तालपात(ः) स्यात् पञ्चम्यामपि तत्त्वतः ॥२१४॥

कला द्विकलमाद्रक्योः पूर्वं या गदिता मया ।

ता एव षष्ठ्यां मात्रायामद्वितीयान्तिमा मताः ॥२१५॥

द्वितीयान्त्याति(सु) मात्रासु शम्या योज्या विपश्चिता ।

उपोहनं कलापातहीनमाहुर्महर्षयः ॥२१६॥

षष्ठी वा सप्तमी मात्रा यदा संहरणं तदा ।

अन्त्यां कलां विना ज्ञेयाः कनिष्ठासारितोदिताः ॥२१७॥

^१ S. R. 5. 134-38 for 203-210. above.

^२ cf. S. R. 5. 139-42 for 213-17.

अथ प्रस्तारमाधातुं यतते जगतीपतिः ॥२१८॥

ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्राः	मात्रा १
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता	मात्रा २
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविशं	मात्रा ३
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश	मात्रा ४
ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविता	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविप्र	ॐ ॐ ॐ ॐ आनिविश	मात्रा ५
ॐ ॐ ॐ ॐ निशनिता	ॐ ॐ ॐ ॐ नितानिश	ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	ॐ ॐ ॐ ॐ सतासता	मात्रा ६

इति षण्मात्रमेकं वस्तु । एवं सार्धानि त्रीणि वस्तूनि चत्वारि वस्तूनि गीत्वा अन्ते कनिष्ठासारितात्मकं संहरणं कार्यम् ॥ यथा ॥ शता शता शता शता शता शता शता शतासं ॥ इति संहरणम् ॥

कनिष्ठासारितकलाः सन्निपातविर्जिताः ।

अन्यस्य वस्तुनः षष्ठीमात्रया संयुता अथ ॥

उक्तं संहरणं चाथ सप्तमीमात्रिकायुताः ॥२१९॥

अथोदाहरणम् ।

ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	ॐ ॐ ॐ ॐ शताशता	इति प्रकरी

अस्याः प्रस्तारः । मध्यमादिरागेण यथा ॥

मा प म प कं ० क ण- आ	मा प म प चा ० रु ०- नि	मा प म प भु जं ० ग- वि	नी नी म पा फ णा ० ०- प्र
म गा म पा म णि ० ० आ	ग म म प कि ० र ०- नि	म म प प णा ० ० ०- वि	ग रि स स रु ण ० ०- प्र

^१ The verbal structure is as follows :—

कंकणचारुभुजङ्गफणामणिकिरणारुणशशिलेखसाच (चि)-

समयसमर्हषित-^{*}निपुणान्दोलितमौलिसमूहम् ॥१॥

गौरीनयनसुलोलविलोकनजीवितमदनं,

कनकपिशङ्गजटापरिसरगतगङ्गाधोतकपोलम् ॥२॥

* A. B. ननिदोलित० ।

नि नि प स श ० शि ०- आ	नि स स नि ले ० ख ०- नि	म प नि प साचि स म- वि	म प म नि य स ० म- प्र
स रि नि म ह षि त नि- आ	म नि प म पु णा न्दो- नि	म प नि स लि त मौ ०- वि	रि नि मा मा लि समूहं श

(इति) एकमात्रा मध्यमादिरागेण ॥१॥

(अथ द्वितीयमात्रा गौडीरागेण) —

घ घ घ घ गौ ० री ०- आ	स म म ग न य न ०- नि	ध स ध स सु ० ० ०- वि	ग नि स ञ लो ० ल ०- प्र
स घ घ स वि लो ० ०- आ	घ घ घ स क ० न ०- नि	ग म ग ग जी ० ० ०- वि	म ध म ध वि त ० ०- प्र
नि स घ नि म द ० ०- आ	म ग ग स नं ० ० ० नि	ध ग म ध ^३ क न क ०- वि	म म ध स पि ० शं ०- प्र
ध नि स ग ग ज टा ०- आ	म म ध स प रि स र- नि	ध नि स ग ग त गं गा- वि	ग घ स ध धौ त क पोलम् ता

॥ इति द्वितीयमात्रा । इति गौडीरागेण ॥२॥

हिमरुचिधामधवलविधुलेखातिलकित-† मौलिमधीरं

गजमुखषण्मुखबालक्रीडा- ॥३॥

विकसितवदनसरोजम् ।

हिमगिरितनयापीनपयोधरकुड्कुमपिञ्ज (रि) ताशम् ॥४॥

नमत नमत मतिमतिलेखावन्दितचरणसरोजं,

चन्द्रापीडं चन्द्रकमण्डित-‡ चारुनिचोलम् ॥५॥

विशदकपोलतलप्रतिबिम्बितकर्णविभूषम्¶-उरग-

शिरोमणिनिजमणिसंभ्रमचुम्बितहिमगिरिद्रुहितृसलीलम् ॥६॥

† A. B. गौघि० ।

‡ A. निचोलं चारु, B. निचोलं चारु ।

¶ A. B. विभूषण ।

^१ A. B. स ।^२ A. लिलो । B. लिल ।^३ A. repeats this square.

(अथ तृतीयमात्रामालवरागेण)

स स नि ग हि म ० ०- आ	स ग स ग रु चि ० ०- नि	म प नि ग धा ० म ०- वि	स ग ग रि ध व ल ०- प्र
स ग म प वि धु ० ०- आ	स नि प म ले ० ० ०- नि	म ग ग स खा ० ० ०- वि	रि स ग म तिल कि त- प्र
प ग ग म मौ ० ० ०- आ	ग म ग स लि म धी ०- नि	ग स रि स रं ० ० ० वि	स ग ग रि ग ज मु ख- प्र
म ग म ग ष ० ण्मु ख- आ	स नि प स बा ० ० ०- नि	स ग ग म ल ० ० ०- वि	स रि सा सा क्री ० डा ०- प्र

॥ इति तृतीयमात्रा । इति मालवरागेण ॥३॥

(अथ चतुर्थमात्रा श्रीरागेण)

स स स रि -वि क ० ० आ	रि ग रि स सि ० ० त- नि	नि स नि ध व द न स- वि	प म ग म रो ० ० ०- प्र
रि स नि नि जं ० ० ० आ	स रि प प हि म ० ०- नि	म रि स नि गि ० रि ०- वि	नि स ग रि त न या ०- प्र
स स स स पी ० ० न ^१ - आ	रि ग म नि प यो ० ०- नि	ध प ध म ध ० र ०- वि	स नि ध प कुं ० कु ०- ता
स स नि ध म पि ० ०- आ	ध नि ध प ज ० ० ०- नि	नि ध प म रि ० ० ०- वि	ग रि स स ता ० श म् श

॥ इति चतुर्थमात्रा ॥ इति श्रीरागेण ॥४॥

^१ A. B. repeat पीन in the next square and the verbal portion in all the successive squares is shifted forward accordingly.

^२ A. B. omit 'रि' in this square and read only ज in its place.

(अथ पञ्चमी मात्रा । सोमरागेण)

स स स स न म त ० आ	नि ग म प न म त ० नि	म ग नि नि म ० ति ०- वि	ग स स नि म ० ति ०- प्र
स प नि ध ले ० खा ०- आ	म नि नि ध वं ० ० दि- नि	ध म नि नि त च र ०- वि	ग रि स नि ण ० ० ०- ता
स स स स स रो ० ०- आ	नि ग म प जं ० ० ० नि	म ग नि नि चं ० द्रा ०- वि	ग स स नि पी ० डं ० प्र
स प नि ध चं ० द्र क- आ	म नि ध नि मं ० डि त- नि	ग रि स स चा ह ० ०- वि	म ध नि नि नि चो लं ० श

॥ इति पञ्चमी मात्रा सोमरागेण ॥५॥

(अथ षष्ठी मात्रा सोमरागेणैव)

सरिमम विशद०- नि	मपगरि कपो०ल- श	स प म रि तल००- नि	म प रि म प्रतिबि०- ता
प प रि म बितकर्ण- नि	प स नि ध विभूषम्- ता	नि ध प ध उरग०- नि	प ध ऽ प म शिरो००- श
ध म ऽ ध म मणि००- श	म प ऽ रि रि निज००- ता	प प ऽ रि म मणिसंभ्र- श	प म ऽ ध म म-चुम्बित- ता
म प ऽ रि रि हिमगिरि- स	स प ऽ नि स बुहितु- ता	नि प म रि सली००- स	प म रि स लम्००० ता

॥ इति षष्ठी मात्रा । इति षष्मात्रमेकं वस्तु सोमरागेणैव ॥६॥

(अथ प्रथममात्रा)

नि नि ऽ प विमलं ^१ ० आ	नि ध ऽ प प क ० स ला- नि	म ग ऽ म स दयितकृ- वि	ग म ऽ प ग तस्तवमु- प्र
म प ऽ ग स दितमती- आ	नि ध ऽ प म व-दुरापं नि	ग म ऽ प म निर्जित ०- वि	नि ग ऽ प म मदनं ० प्र
ध नि ऽ ग म कमला ०- आ	नि ग ऽ म प सदनं ० नि	ग म ऽ प ध दितिज-कु- वि	नि ध ऽ प म ० लं कृत- प्र
ग म ऽ नि ध कदनं ० आ	ग म ऽ प म परमं ० नि	नि ध नि ध वं ० दे ह- वि	नि ध नि नि रमजितम् श

॥ इति प्रथममात्रा ॥१॥

(अथ द्वितीयमात्रा सौराष्ट्ररागेण)

स ध प म दे०वं० आ	ग नि ध म दनुज ०- नि	म ध नि ध कुलक्षय- वि	स ध नि ध करणं ० प्र
म ध नि ग चरणप- आ	ग नि ध म रिचरण- नि	ध म नी ग परमज- वि	ग नि नि धा नतया ० प्र

^१ The verbal structure is as follows :—

विमलं कमलादयितकृतस्तवमुदितमतीवदुरापं,
निर्जितमदनं कमलासदनं दितिजकुलं कृतकदनं, परमं वन्दे हरमजितम् ॥१॥
देवं दनुजकुलक्षयकरणं चरणपरिचरणपरमजनता (त) या ।
वन्दे वन्दितचरणसरोजं सुरनरकिन्नरफणिगणमुनिजननिकरैः ॥२॥
अन्धकनिधनस्थपतिप्रवरं वरदं वरदाभयकरयूगलं,
असिनिशूलवराहिटङ्कघण्टा (ऽ) जगवशरावत्रिपाशाङ्कुशवरशक्तिधरम् ॥३॥
इन्द्रादिकपरिवारसमेतं, अजिनं परमानन्दं, दैत्यैर्नित्यं
सेवितचरणं, ज्वलननिभजटं भुजगपरिकरम् ॥४॥
दैत्यैर्नित्यं भुजगपरिकरं, दैत्यैर्नित्यममरपतिनतं,
सुरपरिचरितं, गजचर्मभूतं, पिङ्गजटं, सुरनुतचरणम् ॥५॥
रुद्रं रौद्रं भयदं विकटजटं, व्योमकेशं, भवं भवभयहरं,
भवं भवभयहरं, अमरप्रवरं वन्देऽहमजम् ॥६॥

ग नि ध नि वन्दे वन्दि- आ	धा स ध नी तचरण- नि	नि ध नी स सरोजं वि	ग म ध नि ^१ सुरनर- प्र
ध नि स नि कि०००- आ	ध नि स नि न्नरफणि- नि	ध नि नि स गणमुनि- वि	नि नि स सा जननिकरैः ता

(इति) द्वितीयमात्रा सौराष्ट्रीरागेण ॥२॥

(अथ तृतीयमात्रा सौराष्ट्रीरागेण)

स स नी ग अन्धकनि- आ	नि धा नी धा धन-स्थप- नि	स ध नी स ति-प्रवरं नि	स धा नि धा वरदं० प्र
स ग ध स वरदाम- आ	ध ग नि स यकरयु- नि	स ग ध नि गलं०० वि	सा सा ऽ स नि असि-त्रि- प्र
ध नि ऽ स नि शूलवरा- आ	ध नि ऽ नि ध हि-टङ्क- नि	नि ध ऽ ग नि घण्टाऽजग- वि	ध नि ऽ स नि व-शराव- प्र
ध नि ऽ स स त्रिपाशां- आ	नि ध ऽ ग म कुश० नि	म ग ऽ म ध वरशक्ति- वि	नि नि ऽ स स धरं०० श

॥ इति तृतीयमात्रा सौराष्ट्रीरागे ॥३॥

(अथ चतुर्थी मात्रा रामकृतिरागेण)

स नि ऽ स ग इन्द्रादिक- आ	म प ऽ ध प परिवार- नि	म ध ऽ प म समेतं० वि	ग म ऽ ग ध अजिनं० प्र
प स नि ध परमा० आ	नि ध प म नन्दं०० नि	म ग ऽ प म दैत्यैर्नित्यं वि	प म ऽ ग रि से०वि०- प्र
नि प ग म त० च०- आ	प म ग रि रणं०० नि	नि प ग म ज्वलन०- वि	प म प नि निभज०- ता
ध प म प टं००० आ	ध प म ग भुजग०- नि	स नि ध ध परिक०- नि	ध नि ऽ ध स रं००० श

॥ इति चतुर्थी मात्रा रामकृतिरागेण ॥४॥

^१ B. transposes this square and the next one.

(अथ पञ्चमी मात्रा रामकृतिरागेण)

स नि ध ध दैत्यैनि०- आ	ध नि ध ध त्यं ० ० ० नि	मा म प म भुजग०- वि	प नि ध प परिकरं प्र
म ग रि स दै०त्यै०- आ	म ग रि स नि०त्यं० नि	स नि ^१ स प अमर-प- वि	म प ध प ति-नतं० ता
म प ध प सुर०प- आ	म ध ध प ०रि०च- नि	ग म ग ध रितं ० ० वि	प स नि ध गजच०- प्र
ग म प म मंभृतं० आ	ध प म प पिंगजटं नि	प नि ध प सुरनुत- वि	म ग रि सा चरणं ० श

॥ इति पञ्चमी मात्रा रामकृतिरागेण ॥५॥

(अथ षष्ठी मात्रा कर्णाटबङ्गलरागेण)

ग ग स ग रु ० द्रं ० नि	म ध प प रौ ० द्रं ० श	नि ध म प भयदं० नि	म म ग म विकट०- ता
ग स नि ध ज०टं० नि	प नि स रि व्योमकेशं ता	नि ध प ध भवं ० ० नि	प स म ध भव ० ०- श
प म म प भयह०- ता	प म म ध रं० भवं० ता	प म म प भवभय- श	रि स नि ध हरं ० ० ता
प ध प म अमर०- स	म ध प म प्रवरं० ता	ग ग ग म वन्देऽह०- स	ग स स सा मजं ० ० ता

इति षष्ठी मात्रा । इति षष्मातृकं द्वितीयं वस्तु कर्णाटबङ्गलरागे^२ ॥६॥^१ B. पम ।^२ B. कर्णाटरागेण ।

(अथ प्रथममात्रा मल्हाररागेण)

ध नि ध नि नित्यानन्दं आ	रि ध नि रि नि०त्यं० नि	ग म ग रि नित्यस०- वि	ग नि ध म रूपं० प्र
ध म ग नि रूपं० आ	ध म ध रि ती०तं० नि	ध स ग रि गुणवीतं वि	ध नि रि ग वीतारान्ति प्र
रि रि ग म भुवनैक आ	ग रि ग नि नाथं०० नि	ध म ग ग भुवनैक- वि	ग रि स नि नाथं०० प्र
ध म ग ग अभयप- आ	ग ग रि स रमभय- नि	ग ग रि स प०दं० वि	स नि ध ध हरं वन्दे श

॥ इति प्रथममात्रा मल्हाररागेण ॥१॥

(अथ द्वितीयमात्रा मरुत्कृतिरागेण)

स स ग म त्रिपुरं० आ	स ग म ग त्रिपुरं०- नि	स म ऽ ग प नाशकरं वि	प नि ऽ स प त्रिपुरना- प्र
स म ऽ प म शकरं० आ	नि प ऽ म प दे वं ० त- नि	स ग ऽ म ग म०हं ० वि	स स ऽ म ग देवं ० त- प्र

The verbal structure is as follows :—

नित्यानन्दं नित्यं नित्यसरूपं रूपातीतं गुणवीतं वि(वी)त(र)रान्ति,

भुवनैकनाथं भुवनैकनाथं, अभयपरमभयपदं हरं वन्दे ॥१॥

त्रिपुरं त्रिपुरनाशकरं त्रिपुरनाशकरं देवं तमहं देवं तमहं त्रिपुरहरमसिकरं,
देवं तमहं प्रणतामरपितृगणनतचरणम् ॥२॥प्रणतामरपितृगणनतचरणं, गणनतचरणं, प्रणतामरपितृ-
गणनतचरणं, पृथिवीसलिलं, पृथिवीश(स्)तमहं वन्दे ॥३॥पृथिवीसलिलं, ज्वलनं पवनं, सूर्याचन्द्रौ, सूर्याचन्द्रौ,
यजमानाकाशं, यजमानाकाशं, सूर्याचन्द्रौ यजमानाकाशम् ॥४॥यज्ञाधिपति, यज्ञाधिपति, सूर्यं सोमं यज्ञाधिपति,
सूर्यं सोमं, अष्टौ तन्वो मुनिभिर्यस्य प्रोक्ता(स्)त्रैलोक्यगुरुम् ॥५॥अष्टौ मुनिभिर्यस्य प्रोक्ता(स्)त्रैलोक्यगुरुं तमनन्तगुणं,
त्रैलोक्यगुरुं नतचर(ण)गुरुं नतचरणं तमहं वन्दे देवेशम् ॥६॥

ग स ऽ प नि म०हं आ	स नि ऽ प म त्रिपुर- नि	नि नि ऽ प म मसिक- वि	नि प ऽ प नि रं००दे- प्र
स नि ऽ प म वं तमहं आ	म प ऽ ग प प्रणताम- नि	स प ऽ नी स र-पितृगण- वि	प नि ऽ स स नतचरणं ता ^१

॥ इति द्वितीयमात्रा मरुत्कृतिरागेण ॥२॥

(अथ तृतीया मात्रा धोरणीरागेण)

नि नि ऽ ध स प्रणता०- आ	म ग ऽ स नि मर०पि- नि	स म ऽ म म तृ०गण- वि	ध नि ऽ नि ध नत०० प्र
ध स ऽ ग स चरणं० आ	नि नि ऽ नि ध गणनत- नि	ध म ऽ म म चरणं० वि	म ग ऽ नि नि प्रणताम- प्र
ग स ऽ म ध रपितृ आ	नि नि ऽ स नि गणनत- नि	नि म ऽ ग नि चरणं० वि	नि नि ऽ नि ध पृथिवी०- प्र
ग स ऽ ग म सलिलं आ	ध नि ऽ ध म पृथिवीश- नि	म ग स स स्तमहं० वि	नि स नि नि वं०दे० श

(इति) तृतीया मात्रा धोरणीरागेण ॥

(अथ चतुर्थी मात्रा तुरुष्कगौडरागेण)

नि ध नि प पृथिवी-स- आ	म ध प ध लिलं ० ० नि	नि नि ग रि ज्वलनं प- वि	ग नि ध प वनं सू०- प्र
म ग रि स र्या० चं०- आ	म ध स रि द्रौ० सूर्या- नि	ग ग ध प चन्द्रौ यज- वि	म ग रि ग मानाकाशं प्र
नि ध स नि यजमा०- आ	ध प प म ना० का०- नि	ग स ग रि शं ० ० ० वि	स नि ध ध सूर्याचं०- ता
ध म रि ग द्रौ यजमा- आ	स रि ग नि ० ना ० का- नि	नि ध प म ० ० ० शं वि	ग रि स नि ० ० ० ० प्र ^२

(इति) चतुर्थी मात्रा तुरुष्कगौडरागेण ॥४॥

(अथ पञ्चमी मात्रा कर्णाटगौडरागे (ण) ।)

सा सा म धा यज्ञाधिप- आ	ध ध ध धं ति ० य ० नि	म म ग ध ज्ञा० धि०- वि	ग स स स पति ० ० प्र
स स ग ग सू० यं० आ	स ग म स सो० मं० नि	ग म ध ध यज्ञा धिप- वि	ध नि ध ध ति ० ० ० ता
ध नि म म सूर्यं ० ० आ	म ध ऽ म ग सो० मं० नि	स स ऽ स ग अष्टौ वि	स स ऽ स स तन्वो प्र
स नि ऽ ध ध मुनिभिर्य- आ	नि ध ऽ नि ग स्य प्रोक्ता- नि	ग स ऽ ग ध स्त्रैलोक्य- वि	नि स ऽ स नि गुरुम् ० ० श

॥ इति पञ्चमी मात्रा कर्णाटगौडरागे (ण) ॥५॥

(अथ षष्ठी मात्रा ललितरागेण)

ध ध ऽ ध म अष्टौ मुनि- नि	ध ध ऽ ध नि भिर्य०स्य श	रि ध ऽ नि रि प्रो ० क्ता ० नि	ग स ऽ नि म ० स्त्रै० लो- ता
नि ध ऽ ध ध ० क्य० गु- नि	ध म ऽ रि ग ०हं तम- ता	म ग ऽ रि ध नं० त-गु- नि	म रि ऽ रि रि णं ० त्रै ०- श
रि ग ऽ म प लो० क्य०- श	ध प ऽ ध नि गुरुं न- ता	ध प ऽ म ग त० चरण- श	रि रि ऽ म ग गुरुं ० न- ता
म रि ऽ ग म त० चर- स	रि ध ऽ नि रि णं तमहं ता	ग स ऽ नि स बंदे ० ० स	नि स ऽ नि ध देवेशं० ता

॥ इति षष्ठी मात्रा ॥६॥ इति षष्ठातृकं तृतीयं वस्तु ललितरागे ॥

(अथ प्रथममात्रा शुद्धवराटीरागेण)

स स ऽ नि ध स्थित्युत्पत्ति- आ	म ग ऽ री सा प्रलय-नि- नि	स ग ऽ रि म मितं ० ० वि	प ध ऽ नि स प्रलय-नि- प्र
ध नि ध प मितं ० ० आ	ध स स म स्थि० त्यु०- नि	प ग रि स त्य ० त्ति०- वि	रि ग स म प्रलय-नि- प्र
नि ध रि ग मि ० त्तं ० आ	नि ध स स ० चन्द्रा०- नि	म प स स द्वं० धरं वि	स स नि ध अलकाद्वं- प्र
प प स म ० धरं ० आ	ग ग म नि पुञ्जाद्वं- नि	म नि ध ध रं प्रणमा- वि	ध ध स स मि हरं० श

इति प्रथममात्रा शुद्धवराटीरागेण ॥१॥

१ The verbal structures is as follows :—

स्थित्युत्पत्तिप्रलयनिमित्तं, प्रलयनिमित्तं, स्थित्युत्पत्तिप्रलयनिमित्तं,
चन्द्राद्वं धरं, अलकाद्वं धरं, पुञ्जाद्वं धरं, प्रणमामि हरम् ॥१॥

ललनाद्वं धरं, रसनाद्वं धरं, ललनाद्वं धरं, ललनाद्वं धरं,
बहुभिर्विविधैर्बहुभिर्विविधैः, बहुभिर्विविधैर्ललनाद्वं धरं, बहुभिः ॥२॥

विविधैः, विकटैः, विकृतैः, विमुखैः, सुमुखैः, विमुखैः, सुमुखैः,

विकटैः, विकृतैः, विमुखैः, सुमुखैः प्रमथैः सततं, प्रमुखैः, सततं विततम् ॥३॥

परिवृततनुमहं, परिवृततनुमहं प्रमथैः सततं परिवृततनुमह-
मीशं, सुखदमीशं, सुखदं सततं, प्रणमत *ईशं, विकृतैः ॥४॥

विमुखैः प्रमथैः परिवृततनुमहमीशं वरदं, प्रणतार्तिहरं,
हरमहमुदितमनुदितं परिनुतमहमीडे गिरिशं सततम् ॥५॥

प्रथमं सुगमं मुनिभिः सगणैः प्रणुतं, सुखदं सततं प्रणमत
†ईशं, सुखदं सततं प्रमथैः प्रणुतं, ‡ईशं सततं, प्रणमत ॥६॥

* A. B. मीशं ।

† A. B. मीशं ।

‡ A. B. मीशी ।

(अथ द्वितीयमात्रा गौडीरागेण)

स स स नि ललना- आ	ध स प म र्द्धधरं० नि	स ग नि नि रसनार्द्ध- वि	ध नि ध ध धरं लल- प्र
म प म म ना०र्द्ध-ध- आ	ग स म ग रं ० ० ० नि	ग स स ग ललना०- वि	रि स ग म र्द्ध-धरं० प्र
ग ग नि नि बहुभि-वि- आ	ध नि ध ध विधैर्बहु- नि	म प म म भिविविधै- वि	ग म म ग बहुभि०- प्र
ग स स ग विविधैः आ	म ग ग नि ललना०- नि	नि ध स प र्द्ध ० धरं वि	नि नि ध स ० बहुभिः ता

इति द्वितीयमात्रा गौडीरागेण ॥२॥

(अथ तृतीयमात्रा गौडीरागेण)

स नि ध स विविधैः० आ	स प प म विकटैः० नि	म ग म म विकृतैः ०- वि	नि ध नि ध विमुखैः ० प्र
म प म ग सुमुखैः- आ	ग प स म विमुखैः ० नि	ग रि रि स सुमुखैः ० वि	स नि रि रि विकटैः प्र
रि स म ग विकृतैः आ	ग नि स म विमुखैः ० नि	ध प म प सुमुखैः वि	म ग म ग प्रमयैः प्र
ध ग म स सततं आ	रि स नि स प्रमुखैः नि	रि स नि स सततं वि	नि रि सा सा विततम् श

॥ इति तृतीयमात्रा गौडीरागेण ॥३॥

(अथ चतुर्थीमात्रा सौराष्ट्रीरागेण)

स स नि ग परिवृत- आ	ग नि ध नि तनुमहं नि	स ग म ग ० ० ० ० वि	ग नि स नि परिवृत- प्र
ध नि ग नि तनुमहं आ	स स नि ध प्रमथैः स- नि	ग नि ध नि ततं परि- वि	नि ध स नि वृततनु- प्र
स स नि ध महमी०- आ	नि ध म म शं० सुख- नि	म स नि ग दमी० शं वि	ग नि ध ग सुखदं० ता
नि ध स स सततं० आ	नि ग ध नि प्रणमत नि	स स नि ध ० ईशं० वि	ध नि स सा विकृतैः० श

॥ इति चतुर्थी मात्रा सौराष्ट्रीरागेण ॥४॥

(अथ पञ्चमी मात्रा कर्णाटबङ्गालरागेण)

ग ग स स विमुखैः आ	म ध प पा प्रमथैः नि	नि धा मा प परिवृत- वि	मा म मा ग त०नु० प्र
ग स नि ध म० ह० आ	प नि रि स मी० शं० नि	नि ध प ध वरदं० वि	प म म ध प्रणतात्ति- ता
प म प म हरं०० आ	ग ग ग म हरमह- नि	म ध प म मनुवित- वि	म प म ग मुदितं प्र
ग ग १ग म परिनुत- आ	प म प म महमीडे नि	ग ग २ग म गिरिशं० वि	ग स स स सततं० श

इति पञ्चमी मात्रा कर्णाटबङ्गालरागेण ॥५॥

(अथ षष्ठी मात्रा)

स नि स ग प्रथमं० नि	म प ध प सुखमं० नि	१म ध प म मुनिभिः श	म ध २ग म सगणैः नि
म स नि ध प्रणुतं ता	नि ध प म सुखवं० नि	म ग प म सततं० ता	प म ग रि प्रणमत नि
नि प ग म ई० शं श	प म प नि सुखवं० श	ध प म प सततं श	ध प म ग प्रमथैः० ता
स नि ध ध प्रणुत०- श	म म प म मी०शं० ता	प नि ध प सततं स	म ग रि स प्रणमत स (ता ?)

॥इति षष्ठी मात्रा ॥६॥

॥षण्मातृकं चतुर्थं वस्तु ॥४॥

एवं चतुर्णां वस्तूनामन्ते कनिष्ठासारितकलाभिः संहरणं यथा ॥

नि ध नि पा ३आद्यमनं- श	म धा प धा तं तेजोरू- ता	नि नी ग री पं ध्यानं ध्ये- श	ग नी प पा यं ध्यानाग- ता	
ग मा रि सा म्यं आद्यम- स	ग री स सा नन्तं तेजो- ता	रि सा म धा रूपं ध्यानं स	स मा ध मा ध्येयं ध्याना- ता	
म धा स री गम्यं भानु- श	ध सा रि गा वन्दिबिश्वा- ता	स री ग धा त्मानं सां० श	रि गा ध पा ख्यै० यो० ता	
ग धा प मा गं० नि० श	ग गा रि गा दिच० त० ता	स री म नी मू० त्तिं स	नि धा ध मा भा० नुं० ता	ग मा स नी व०न्दे० सं

१ B. मपधप ।

२ B. मग ।

३ The verbal structure is as follows :—

आद्यमनन्तं तेजोरूपं, ध्यानं ध्येयं, ध्यानागम्यं, आद्यमनन्तं तेजोरूपं, ध्यानं ध्येयं, ध्यानागम्यं, भानुवन्दिविश्वात्मानं, सांख्यैर्योगैर्निश्चितमूर्तिं भानुं वन्दे ॥
लोकालोकविभागव्यक्तं, व्यक्ताव्यक्तविभागज्ञानं, नित्यानन्दं
परमं ब्रह्म, ब्रह्म प्रणमत सततं, देवमनाख्यं, प्रमथाधिपतिम् ॥

इति कनिष्ठासारितात्मकं संहरणम् । अथवा सन्निपातवर्जिताभिः अष्टादशकलाभिः
अन्त्यस्य वस्तुनः षष्ठी मात्रा संहरणं कार्या । अथवा एवं सप्तमी मात्रा संहरणं कार्या यथा ॥

मा मा नी मा लोकालोक- श	नी धा धा धा विभाग-व्य- ता	धा धा सा धा क्तं व्यक्ताव्य- श	सा धा सा री क्त-विभाग- ता
री री री री ज्ञानं लोक- श	नी धा सा सा लोक-विभा- ता	सा मा ^१ मा धा ग-व्यक्तं व्यक्ता- श	मा धा ^२ धा धा व्यक्त-विभा- ता
धा नी नी धा गज्ञानं० श	धा सा धा नी नित्यानन्दं ता	सा सा धा नी परमं ब्रह्म स	नी धा सा सा ब्रह्म प्रणम- ता
धा नी सा सा त सततं श	मा मा ^३ मा मा देवमना- ता	नी धा मा गा ह्यं प्रम० श	मा गा मा मा याधिपतिम् ता

इति वा सप्तमी मात्रा संहरणं षाड्वराणेन । प्रकरी समाप्तः ॥

लक्ष्मोदाहरणैः साकं कानिचिद्गीतकान्यगाम् ।

मार्गेणानेन मार्गज्ञैर्मार्ग्यन्तामितराण्यपि ॥२२०॥

अथ चौवेणकं वक्ति वेणुवादनकोविदः ।

उपवीणयितुं विष्णुमोवेणुकविदांवरः ॥२२१॥

ओवेणकं स्या(द्)द्विविधं तत्र तु द्वादशाङ्गकम्^४ ।

प्रवरं तच्च विज्ञेयं सप्ताङ्गमपरं स्मृतम् ॥२२२॥

पादश्च प्रतिपादश्च माषघातोपवर्त्तने ।

सन्धिश्च चतुरलं च वज्रं संपिष्टकं तथा ॥२२३॥

सवेणी च प्रवेणी स्यादुपपाताभिधं ततः ।

अन्ताहरणसंज्ञञ्चेत्येतानि द्वादशैव हि ॥२२४॥

अङ्गानि द्वादशाङ्गे स्युः, सप्ताङ्गं ब्रूमहे पुनः ।

स्युः(ः)पादप्रतिपादश्च माषघातः ससन्धिकः ॥२२५॥

^१ A. B. सामा मध्यम ।

^२ A. B. माघा धैवत ।

^३ A. B. मामा मध्यम ।

^४ cf. S. R. 5. 143-53 for 221-36 above.

चतुरस्रं तथा वज्रमुपपाताभिधं तथा ।

सप्तेमानि यथाशास्त्रमेतेषां लक्ष्म चक्ष्महे ॥२२६॥

यथापरान्तके वस्तु पूर्वमुक्तं चतुष्कले ।

तद्वदत्र भवेत् पादः प्रतिपादोऽपि तादृशः ॥२२७॥

तदनन्तरतः कार्यः किन्त्वन्यपदनिमित्तः ।

पादस्यैवोत्तराद्धेन प्रतिपादं समं परे ॥२२८॥

जगुर्यथाक्षरेणान्ये षट्पितापुत्रकेण च ।

अङ्गमाहुः शीर्षसंज्ञं तदनन्तरतः पुनः ॥२२९॥

द्विकलेनोत्तरेण स्यान्माषघाताख्यमङ्गकम् ।

अपरान्तकवत्तस्मात् परं स्यादुपवर्त्तनम् ॥२३०॥

यथाक्षरे पञ्चपाणावेतत्संपिष्टकात् परम् ।

केचिदाहुः परे प्राहुर्भाम्यामथवा परम् ॥२३१॥

संपिष्टकान्माषघातादुपवर्त्तनतः परम् ।

उपवर्त्तनवत् सन्धिः पञ्चपाणौ यथाक्षरे ॥२३२॥

युग्मप्रवृत्तवत्तस्मा(द्) द्विकलोत्तरतालतः ।

चतुरस्रन्ततो वज्रं यथा वर्णोत्तरेण तु ॥२३३॥

सन्धिवत् स्यात्ततः संपिष्टकं द्वादशभिः स्मृतम् ।

कलाभिर्दशभिर्वापि तत्र स्याद् द्वादशाङ्गके ॥२३४॥

संपिष्टकं दशकलं तनूद्वादशकं पुनः ।

ओवेणके तु सप्ताङ्गे केचिदङ्गेऽन्यथा पुनः ॥२३५॥

व्यवस्थामाहुरत्र स्याद् वर्णैर्द्वादशभिर्युतम् ।

द्वादशाङ्गं तु सप्ताङ्गं वर्णैः सप्तभिरन्वितम् ॥२३६॥

पक्षे दशकले चेह चतुर्थी पञ्चमी कले ।

स्याज्ये द्वे तत्र पाता(ः) स्युर्निष्कामप्राक् त्रयं त्रयम् ॥२३७॥

^१पृथक्श(स्) तालयोः शम्यातालौ द्विर्द्वादशः पुनः ।

सन्निपात इति प्रोक्ता द्वादश द्वादशाङ्गके ॥२३८॥

कला(ः) स्युर्द्वादशस्तत्र पातानां पृथगीरणात् ।

व्यवस्थेयं दशकले निगदा गदिता बुधैः ॥२३९॥

स्यातां वेणी प्रवेणी च पञ्चपाणौ यथाक्षरे ।

द्विकले वा भवेदन्ते अ(ह्य) यथा चतुरस्रतः ॥२४०॥

^१ पृथक् शंतालयोः can also be a possible reading.

यथाक्षर(:) स्या(द्) द्विकलश्चतुरस्रस्तयोरिह ।

अथवेमे क्रमात् स्यातां पञ्चपाणौ यथाक्षरे ॥२४१॥

पूर्वापरा तु द्विकले तस्मिन्नेव मुनेर्मतात् ।

प्रवेण्यनन्तरं यद्वा द्विकलोत्तरतालतः ॥२४२॥

केषांचन मते नेह गातव्यमुपवर्त्तनम् ।

तदा पातोत्तरार्द्धस्य तालेन परिगीयते ॥२४३॥

उपपातो मते तेषां द्विकलेनोत्तरेण वा ।

उपपातानन्तरतो यद्यन्तो नास्ति कर्हिचित् ॥२४४॥

तदान्ताहरणं नाम वैकल्पिकमिहेष्यते ।

अन्ते सति भवेदन्ताहरणं निर्विकल्पकम् ॥२४५॥

ओवेणके तु सप्ताङ्गे युग्मो(ऽ)युग्म इति द्विधा ।

भवेदन्तो द्वादशाङ्गे त्रिधा मिश्रविमिश्रितः ॥२४६॥

उल्लोप्यके तु यल्लक्ष्म प्रोक्तमन्तादितो मया ।

तदेवौवेणकं ज्ञेयं लक्ष्ममर्मविदा विदा ॥२४७॥

विविधाङ्गं भवेद्वेण्यं प्रवेण्यं च प्रवृत्तकम् ।

भरताचार्यसम्मत्या विशाखिलमते पुनः ॥२४८॥

^१वेण्यां प्रवृत्तं विज्ञेयं प्रवेण्यामवगाढकम् ।

पादोपपात(द्) संपिष्टेष्ववदन् विव(वि)धं बुधाः ॥२४९॥

विव(वि)धैककयोरन्यतरवद्वज्रे समीरितम् ।

नित्यमेककमाख्यातमाचार्यैरुपवर्त्तने ॥२५०॥

चतुरस्रे तु विव(वि)धमेककं वा मतान्तरात् ।

कश्चित् कलाविनिर्मुक्तमेककं त्ववपाणिना ॥२५१॥

प्रयुज्य तालभागे तु कलास्वष्टासु तत्त्वतः ।

^२गातव्यं विव(वि)धं प्राह ^३कलायोगोपलालितम् ॥२५२॥

अन्तं गीतिपदावृत्तियुक्तमिच्छन्ति सूरयः ।

ओवेणके तु सप्ताङ्गे द्वादशाङ्गे तु मन्वते ॥२५३॥

पृथक्पदं तुल्यगीतिगानयोगेन पेशलम् ।

माषघाते द्वितीयादिकलासु तिसृषु क्रमात् ॥२५४॥

^१ cf. S. R. 5. 158-62 for 249-55 above.

^२ B. ज्ञातव्यं ।

^३ B, काल० ।

प्रत्यर्थिपातकालज्ञोऽथास्य प्रस्तार ईर्यते ॥२५६॥

४ A. B. add मते ।

रसानां लाभसंतुष्टः कालसेनो ^१रसाधिपः ।

रसति स्वेच्छया गीतं रोविन्दकमिह स्फुटम् ॥२५७॥

लाभार्थं विदतेः शेषषष्ठ्यर्थे कनि कर्त्तरि ।

भावे विवपि रसेर्वा रो रोविन्दकमिति स्फुटम् ॥२५८॥

पादो रोविन्दके कार्यः षड्भिर्मात्राभिरञ्चितः ।

प्रतिपादस्तद्वदेव कित्वन्यपदनिमित्तः ॥२५९॥

^२पादस्यान्त्ये कलाषट्के प्रतिपादस्य चान्तिमे ।

प्रस्तारसंज्ञिका गीतिरेकैवात्र प्रगल्भते ॥२६०॥

अत्रैकां गीतिमिच्छन्ति केचिदेतत्कलाषट्के ।

प्रतिपादस्य या अन्त्याः कला द्वादश कीर्तिताः ॥२६१॥

शरीरं तत्स्थया गीत्या द्विकलोत्तरतालतः ।

प्रतिपादानन्तरं स्याद् विधेयमिह सूरिभिः ॥२६२॥

तत्र त्रिचतुराः कार्याः प्लुताकाराः प्रयत्नतः ।

मध्ये मध्ये च तेष्वत्र वृत्तं स्यात् पूर्वलक्षितम् ॥२६३॥

वृत्तस्योद्ध्वमधश्चैव स्वेच्छया विविधादिकम् ।

विधेयमङ्गं तस्याद्ये कलाषट्क उपोहनम् ॥२६४॥

विव(वि)धो वा प्रवृत्तं वोपोहनेऽप्यङ्गमिष्यते ।

उपोहनमविज्ञेयमङ्गमङ्गविदा सदा ॥२६५॥

केचिच्छरीरे(ऽ)पीच्छन्ति विव(वि)धो वा प्रवृत्तकम् ।

अङ्गमङ्गविचारज्ञा न तदाचार्यसम्मतम् ॥२६६॥

शरीरानन्तरं केचित् षट्पितापुत्रकेण च ।

उपवर्त्तनकं गेयं न गेयं केचनाभ्यधुः ॥२६७॥

शीर्षकं गीतकस्यान्ते पञ्चापाणौ यथाक्षरे ।

शीर्षकं पञ्चधा गेयमिति केचन मन्वते ॥२६८॥

गीतावृत्तिमुपाश्रित्य पदावृत्तिमथापि च ।

उभयावृत्तिमाश्रित्य द्विस्त्रिरावृत्तिमेव च ॥२६९॥

आवृत्या(ऽ)थो विना यद्वा प्रथमावृत्तिरत्र तु ।

गेयाकारैस्तु कर्त्तव्यं तत्र चैककमङ्गकम् ॥२७०॥

^१ B. नराधिपः ।

^२ cf. S. R. 5. 165-72 for 260-70 above.

प्रवृत्तेन पदैर्युक्ता द्वि (तीया परिकीर्त्तिता) ।

..... ॥२७१॥

^१अत्र पत्रमेकं द्रुष्टिकम् ।

(त ?) दोत्तरः स्यात् सुविचारणायां वक्तव्युत्तरं गीतक्रमार्यवयः ॥२७२॥

^२मात्रा चतुष्कलाद्या स्यादुल्लोप्यकवदुत्तरे ।

द्विकलोत्तरतालेन ततः शास्त्रा विधीयते ॥२७३॥

शास्त्रावत् प्रतिशास्त्रा स्यात् पार्दरन्यैर्विनिर्मिता ।

द्वादशाङ्गा परा शास्त्रा षडङ्गा त्वपरा स्मृता ॥२७४॥

आकारहीना कर्तव्या मुखप्रतिमुखान्विता ।

शास्त्राया (:) प्रतिशास्त्राया गातव्यं मध्यदेशगम् ॥२७५॥

यथाश्ररे षड्वक्त्राणां भिन्नगीतिमुपाश्रिता ।

मध्यान्तयोद्वेज वा ^३गीतेनैककलेन विधीयते ॥२७६॥

युग्माधिकेम्यो (ऽ) न्यतरो त (य) तो (ऽ) न्तः परिगीयते ।

नवान्तं केचन प्राहुस्तरे गीतकोविदाः ॥२७७॥

अस्य प्रस्तारः १ $\overbrace{५ ५ ५ ५}$ $\overbrace{५ ५ ५ ५}$ $\overbrace{५ ५ ५ ५}$ $\overbrace{५ ५ ५ ५}$ आनिविश आनिविता आनिविश आनिविसं । (इति)

५ ५ ५ ५ ५ ५

शास्त्रा । (इ) यमेव प्रतिशास्त्रा । सं ता श ता श ता । इति शीर्षकम् । युग्माधिकेम्योऽन्य-
तरोऽन्तः । रोविन्वकवदङ्गकल्पना । इत्युत्तरः समाप्तः ।

^४मार्गद्वयं मन्द्रकादेः ^५शठछत्रकभेदतः ।

^६शठ (:) स्यादङ्गसंक्षेपात् छत्रकस्त्वङ्गविस्तरात् ॥२७८॥

एतेषां विकृता भेदा (स्) त्रयमार्गानुसारतः ।

भवन्ति बहुधा ते च स्वयमूह्या विपश्चिता ॥२७९॥

कालसेनोपदेशाद्वा ज्ञातव्याः शास्त्रवेदिभिः ।

छन्दकं सर्वगीतान्ते गदितं पूर्वसुरिभिः ॥२८०॥

१ B. omits अत्र ।

२ cf. S. R. 5. 175-77 for 172-75 above.

३ A. B. reading of गीते is not clear, looks like कट ।

४ cf. S. R. 5. 178-81 for 278-83 above.

५ S. R. शङ्ख ।

शरीरं तस्यान्यतरं स्या(त्) त्र्यस्रचतुरस्रयोः ।

यैः कैश्चित् स्वेच्छया बद्धैरङ्गैर्नवभिरञ्चितम् ॥२८१॥

चतुरस्रेण तालेन चतुरस्रमिहोदितम् ।

अङ्गैश्चतुर्भिः सहितं शरीरं छन्दकस्य तु ॥२८२॥

तथैव त्र्यस्रतालेन निबद्धं त्र्यस्रमुच्यते ।

संन्यस्येत् स्वेच्छया वास्मिन् वर्णाङ्गान्यथवा स्फुटम् ॥८३॥

तालाङ्गान्यपि वा(ऽ)स्यान्ते शीर्षकं तु विधीयते ।

चक्रमस्य तु केनापि गीतकोक्तमुखेन हि ॥२८४॥

पूर्वमुक्तेन पादेन मुखतालेन वा पुनः ।

अस्मिन् प्रतिमुखं नाम विधेयं गीतवेदिना ॥२८५॥

यत्तच्छब्दानु(गं) तस्मिन्नाङ्गानां न्यसनं मतम् ।

ततो(ऽ)स्य छन्दकं नाम विहितं पूर्वसूरिभिः ॥२८६॥

५ ५ ५ ५

५ १ ५ १

अस्य प्रस्तारः । शताशता । इति चतुरस्रं शरीरम् । शताशता । इति त्र्यस्रं शरीरम् । अस्य मुखं तु गीतकान्तमुखवत् । प्रतिमुखं तु मुखवत् पादबद्धम् । अन्ते येन केनचित् शीर्षकेण सदृशः(शं) शीर्षकम् । इति छन्दकं समाप्तम् ॥

सप्तलोकैकविख्यातमहिम्ना कृष्णभूभुजा ।

सप्तगीतकविन्यासः शास्त्रमार्गेण दर्शितः ॥२८७॥

आसारितं जगति येन यशो(ऽ)द्वितीयं

निःसारितं रिपुकुलं सकलोर्वरायाः ।

प्रोत्सारितं द्विजकुलात् सकलं दरिद्र-(च दैन्य-)

मासारितं वदति सोऽत्र कृतीवरेण्यः ॥२८८॥

^१चतुर्धासारितं ज्ञेयं कनिष्ठं च लयान्तरम् ।

मध्यमासारितं नाम ज्येष्ठासारितमित्यपि ॥२८९॥

कनिष्ठे तत्र विज्ञेयाः कलाः सप्तदशासु च ।

युग्मः स्यात्कलिको द्वौ च पञ्चपाणी यथाक्षरैः(ः) ॥२९०॥

गुर्वन्ते मुक्तकस्तेषां कलाविधिरयोच्यते ।

सम्यातालौ द्विरभ्यस्तौ सन्तौ च द्विः शतौ च सं ।

ताद्विः शताद्वयं पाता(ः) सप्तपातो(ऽ)न्तिमस्तथा ॥२९१॥

५ १ ५ ५ १ ५ ५ ५ ५ १ ५ ५ ५ ५ ५

शता शता संता शता शता संता शता शता सं ।

इति कनिष्ठासारितम् ।

^१ cf. S. R. 5. 182-86 for 289-93 above.

प्रवृत्तेन पदैर्युक्ता द्वि (तीया परिकीर्त्तिता) ।

..... ॥२७१॥

^१अत्र पत्रमेकं त्रुटिकम् ।

(त ?) दोत्तरः स्यात् सुविचारणायां वक्त्युत्तरं गीतकमार्यवर्यः ॥२७२॥

^२मात्रा चतुष्कलाद्या स्यादुल्लोप्यकवदुत्तरे ।

द्विकलोत्तरतालेन ततः शाखा विधीयते ॥२७३॥

शाखावत् प्रतिशाखा स्यात् पादैरन्यैर्विनिर्मिता ।

द्वादशाङ्गा परा शाखा षडङ्गा त्वपरा स्मृता ॥२७४॥

आकारहीना कर्तव्या मुखप्रतिमुखान्विता ।

शाखायाः (:) प्रतिशाखाया गातव्यं मध्यदेशगम् ॥२७५॥

यथाक्षरे पञ्चपाणौ भिन्नगीतिमुपाश्रिता ।

मध्यान्तयोश्च वा ^३गीतेनैककलेन विधीयते ॥२७६॥

युग्माधिकेम्यो (ऽ) न्यतरो त (य) तो (ऽ) न्तः परिगीयते ।

नवान्तं केचन प्राहुस्तरे गीतकोविदाः ॥२७७॥

अस्य प्रस्तारः । आनिविश आनिविता आनिविश आनिविसं । (इति)

S S S S S S

शाखा । (इ) यमेव प्रतिशाखा । सं ता श ता श ता । इति शीर्षकम् । युग्माधिकेम्योऽन्य-
तरोऽन्तः । रोविन्दकवदङ्गकल्पना । इत्युत्तरः समाप्तः ।

^४मार्गद्वयं मन्द्रकादेः "शठछत्रकभेदतः ।

^५शठ (:) स्यादङ्गसंक्षेपात् छत्रकस्त्वङ्गविस्तरात् ॥२७८॥

एतेषां विकृता भेदा (स्) त्रयमार्गानुसारतः ।

भवन्ति बहुधा ते च स्वयमूह्या विपश्चिता ॥२७९॥

कालसेनोपदेशाद्वा ज्ञातव्याः शास्त्रवेदिभिः ।

छन्दकं सर्वगीतान्ते गदितं पूर्वसूरिभिः ॥२८०॥

^१ B. omits अत्र ।

^२ cf. S. R. 5. 175-77 for 172-75 above.

^३ A. B. reading of गीते is not clear, looks like कट ।

^४ cf. S. R. 5. 178-81 for 278-83 above.

^५ S. R. शङ्ख ।

शरीरं तस्यान्यतरं स्या(त्) त्र्यस्रचतुरस्रयोः ।

यैः कैश्चित् स्वेच्छया बद्धैरङ्गैर्नवभिरञ्चितम् ॥२८१॥

चतुरस्रेण तालेन चतुरस्रमिहोदितम् ।

अङ्गैश्चतुर्भिः सहितं शरीरं छन्दकस्य तु ॥२८२॥

तथैव त्र्यस्रतालेन निबद्धं त्र्यस्रमुच्यते ।

संन्यस्येत् स्वेच्छया वास्मिन् वर्णाङ्गान्यथवा स्फुटम् ॥२८३॥

तालाङ्गान्यपि वा(ऽ)स्यान्ते शीर्षकं तु विधीयते ।

चक्रमस्य तु केनापि गीतकोक्तमुखेन हि ॥२८४॥

पूर्वमुक्तेन पादेन मुखतालेन वा पुनः ।

अस्मिन् प्रतिमुखं नाम विधेयं गीतवेदिना ॥२८५॥

यत्तच्छन्दानु(गं) तस्मिन्नङ्गानां न्यसनं मतम् ।

ततो(ऽ)स्य छन्दकं नाम विहितं पूर्वसूरिभिः ॥२८६॥

S S S S

S I S I

अस्य प्रस्तारः । शताशता । इति चतुरस्रं शरीरम् । शताशता । इति त्र्यस्रं शरीरम् । अस्य मुखं तु गीतकान्तमुखवत् । प्रतिमुखं तु मुखवत् पादबद्धम् । अन्ते येन केनचित् शीर्षकेण सदृशः(शं) शीर्षकम् । इति छन्दकं समाप्तम् ॥

सप्तलोकैकविध्यातमहिम्ना कृष्णभूभुजा ।

सप्तगीतकविन्यासः शास्त्रमार्गेण दर्शितः ॥२८७॥

आसारितं जगति येन यशो(ऽ)द्वितीयं

निःसारितं रिपुकुलं सकलोर्वरायाः ।

प्रोत्सारितं द्विजकुलात् सकलं दरिद्र- (च दैन्य-)

मासारितं वदति सोऽत्र कृतीवरेण्यः ॥२८८॥

^१चतुर्धासारितं ज्ञेयं कनिष्ठं च लयान्तरम् ।

मध्यमासारितं नाम ज्येष्ठासारितमित्यपि ॥२८९॥

कनिष्ठे तत्र विज्ञेयाः कलाः सप्तदशासु च ।

युग्मः स्यात्कलिको द्वौ च पञ्चपाणी यथाक्षरैः(ः) ॥२९०॥

गुर्वन्ते मुक्तकस्तेषां कलाविधिरथोच्यते ।

सम्यातालौ द्विरभ्यस्तौ सन्तौ च द्विः शतौ च सं ।

ताद्विः शताद्वयं पाता(ः) सप्तपातो(ऽ)न्तिमस्तथा ॥२९१॥

S I S S I S S S I S S I S S

शता शता संता शता शता संता शता शता सं ।

इति कनिष्ठासारितम् ।

^१ cf. S. R. 5. 182-86 for 289-93 above.

पादभागान् विहाय त्रीनाद्यानङ्गुलिकर्मणि ।

विभक्ताङ्गिषु शम्या (:) स्युरविभागे पुनर्भवेत् ॥३००॥

यथोक्तमङ्गुलिकर्मोपोहनेषु पुनर्भवेत् ।

आदावन्ते च गुरुणी कलयोस्तु द्वयोर्द्वयोः ॥३०१॥

कला (:) स्युर्लघवो मध्ये कनिष्ठादिषु तद्यथा ।

अष्टौ च द्वादश तथा षोडशा अपि विंशतिः ॥३०२॥

सर्वेषूपोहनेषु स्यात् (द्) ध्रुवः पातो (ऽ) न्ययोः पुनः ।

कलयोः स्यात् (द्) द्वयोरेकैकाक्षरं गुरुरूपकम् ॥३०३॥

शेषाः कलाश्चतुर्मात्रैर्गणैः कार्या विज्ञानता ।

ध्रुवपाते बुधैर्ज्ञेयो मार्गो (ऽ) पि ध्रुव एव हि ॥३०४॥

अन्यैरूपोहनान्याहुर्मात्राभिर्ध्रुवकादिभिः ।

युक्तानीहक्रमेणैव प्रयोज्यानीति केचन ॥३०५॥

केचिदासारितान्याहुर्मुखाङ्गेन विना बुधाः ।

अत्रान्तकलयोरेकं गुरवर्णं पृथक् (ङ्) न्यसेत् ॥३०६॥

अन्या (:) कलाश्चतुर्मात्रवर्णा (गणाः) कार्या यथाविधि ।

चतुष्टयं चतुर्मात्रगणानां स्याद्यदा युजि (:) ॥३०७॥

कनिष्ठेति (तु) तदा ज्ञेयं द्वितीये च यथाक्रमम् ।

षट्कं च सार्द्धषट्कं च कुर्यादिति मुनेर्मतात् ॥३०८॥

लयान्तरितमप्येवं स्वतन्त्रमपि येऽभ्यधुः ।

लयमार्गविरूपत्वात्तन्मते तत्ततः पृथक् ॥३०९॥

मध्यमासारिते युग्मभागे (ऽ) ष्टौ कथिता गणाः ।

ओजे तु द्वादशान्ये स्युर्द्वितीये (ऽ) प्यर्थयोजिताः ॥३१०॥

ज्येष्ठे तु षोडश स्युश्चतुर्विंशतिरुत्तरे ।

द्वितीये तूत्तरे सार्द्धे गणाः शास्त्रनियन्त्रिताः ॥३११॥

विभक्ताङ्गसारितेषु सन्निपाते तु मध्यमे ।

गणो वाथ गणाद्धौ वा कर्तव्य इति नोदना ॥३१२॥

^१ यथाक्षरं द्विसंख्यातत्रिसंख्यातविभेदतः ।

आसारितानि सर्वाणि त्रिविधानि मुनेर्मतात् ॥३१३॥

उक्तरूपे निजेच्छातः स्थितिलंघादिभिर्गुणैः ।

आवर्त्तिताक्षरपथं यथाक्षरमिहोच्यते ॥३१४॥

एकयैव द्विसंख्यातं निवृत्य परिकीर्तितम् ।

द्विसंख्यातं भवे (द्) द्वाभ्यां निवृत्तिभ्यां समन्वितम् ॥३१५॥

विलम्बितलयेनादौ (गी)त्वा मध्यलयेन तु ।

कार्या निवृत्तिरित्युक्ता (क्तं) द्विसंख्याते पुरातनैः ॥३१६॥

एवं निवृत्ति (ः) प्रथमा त्रिरावृत्ते (स्त)तः परा ।

निवृत्त्यां तु द्वितीयस्यां कार्यो द्रुतलयो बुधैः ॥३१७॥

^१यथाक्षरं सर्वमार्गे त्रिसंख्यातं तु दक्षिणे ।

दक्षिणे वार्तिके नैव (चैव) त्रि (द्वि) संख्यातं प्रकीर्तितम् ॥३१८॥

स्वतन्त्रं वा वर्द्धमानं यन्मते स्याल्लयान्तरम् ।

कनिष्ठं वार्तिके चित्रे तन्मते कीर्तितं भवेत् ॥३१९॥

यस्मात् कनिष्ठा (द्) द्विगुण (णं) लयमार्गलयान्तरम् ।

यदि तत्र कनिष्ठाख्यं दक्षिणेऽपि प्रयुज्यते ॥३२०॥

तदा त (द्) द्विगुणस्यास्य मार्गस्यानुपलम्भनात् ।

लयान्तरस्योदयनं न भवेदिति निश्चयः ॥३२१॥

केचिदन्ये वदन्त्यत्र ध्रुवकासारितान्यपि ।

तान्येव ध्रुवमार्गेण स्युरनावर्त्तनादिभिः ॥३२३॥

ध्रुवासारितमावृत्य विधुरं केचिदभ्यधुः ।

ध्रुवमार्गत्वतो यस्मात् कलिकः स बुधैः स्मृतः ॥३२५॥

यथाः—

SS | | | | | | | S S

देवं^२ हिमकरकिरणसनाथम् । इति कनिष्ठासारितस्य । एवमन्यान्यप्वूहनीयानि ।

अथ सर्वासारितस्योदाहृतिः सम्य (ग्) गीयते ।

मा मा मा मा री री री री ब्रे ० ० ० दं ० ० ० श	धा धा नी सा धा नी सा सा वं ० ल ० ग ० क ० ता	धा सा धा नी धा पा पा पा ज ० ० ० ० ० ० ० श
धा सा धा नी मा मा मा मा झं ० टं ० ० ० ० ० ० ता	इत्युपोहनम् ।	

^१ cf. S. R. 5. 197-98.

^२ A. B. देवां हेमकर-

सा मा गा मग रिऽसा गगध गा मा भू० ता ००० धि प०० ति० ताश	धा धा नी नी ऽऽ मम मा सा सा भ ग ने० त्र० ह रं० नित	सा सा गा मग ऽऽ री मनि सा सा भ ग ने० त्र० ह रं० ०० निश
मा गा सा सा ऽऽ धा नी धा सा दे० वं० ००००	धध निनि मा धा ऽऽ सा सा सा सा ग० ज० च० मं ध रं० निसं	सा सा धनि सा ऽऽ धनि धप मा मा रौ० द्रं० श रं० णं० ०० ताप्र
धा पा पध पा ऽऽ धध निस सा सा रौ द्रा भय दं गज चर्म ध रं ताश	सा सा सा सा ऽऽ मा मा मा मा ज्व ल न नि भ ज टं० निता	सा सा गम मग ऽऽऽ रिस् मग सा सा भुज ग० प० चि० कु० रं० निश
मा नी धा नी ऽऽ सा सा सा सा रु० द्रं० श र ण० ताप्र	धा धा नी नी ऽऽ सा सा सा सा म ह मु प ग तः०० निसं	इति मध्यमासारितम् ।
मा मा मा मा पा धा पा मा झं०००० टुं००००	धा नी धा नी नी धा धा पा ज० ग० ति० य०	धा धा नी नी सा सा सा सा दि० ग० नि० गि०
धा मा नी सा सा सा सा सा नि० ति० झ० ल०	धध निस सा सा सा सा धा सा कु० च०००० झ० ल०	धा सा धा नी नी धा पा मा झं०००० टुं००००

इत्युपोहनम् ।

मा मा मा मा ऽ मा मा मा मा अ म र० प्र व रं० श

ऽऽऽऽ

धा धनि निध धप मा मा गा मा मग मा मा मा मा मा गा मा
म दं००० नां०० ग ह रं००० अ म र प्र व रं०

आनिविश

1 The verbal structure is as follows :—

भूताधिपति *भगनेत्रहरं, भगनेत्रहरं देवं, गजचर्मधरं रौद्रं
शरणं, रौद्राभयदं गजचर्मधरं, ज्वलननिभजटं,
भुजगपचिकुरं, रुद्रं शरणमहमुपगतः ॥

* A. भगतेव हरं । B. भगवते हर ।

ॐ ॐ ॐ

धा धा निनि नी मा मग सा सा री गरि गा नी गा मा सा सा
अ म रं ० प्र वं रं ० म दं नां ० ग ह रं ०

आनिविता

ॐ ॐ ॐ

धा धा नी नी धा धा सा सा नी धा पा पा धा पा सा सा
प्र ण ता म र पि तृ ग ण न त च र णं ० ०

आनिविसं

ॐ ॐ ॐ

पा धा नी धा पा मा मा धा मा सा मा मा मा सा सा
प्र ण ता म र पि तृ ग ण न त च र णं ० ०

आनिविप्र

ॐ ॐ ॐ

सा सा सा सा नी नी धा नी धा धा सा सा नी नी सा मा
पृ थ्वी स लि लौ ज्व ल नं प व नं सूर्या च ० न्द्रौ

आनिविता

ॐ ॐ ॐ

मा मा मा मा मा मा मा मा मा मा मा री री गा सा
सू ० र्या च ० न्द्रौ य ज मा ० ना ० का ० शं ०

आनिविश

ॐ ॐ ॐ

मामामामा मामामामा रोगामामा सासामामा
सू ० र्यं ० सो ० मं ० य ० ज्ञा ० धिर्पति ०

आनिविता

ॐ ॐ ॐ

धाधासाधा नीनीसामा मामामामा मामामामा
विकृतैः ० विमुखैः विकटैः ० प्रमथैः ०

१ The verbal structure is as follows :—

अमरप्रवरं, मदनाङ्गहरं, अमरप्रवरं, अमरप्रवरं, मदनाङ्गहरं, प्रणतामरपितृगणनत-
चरणं, प्रणतामरपितृगणनतचरणं, पृथ्वीसलिलौ, ज्वलनं पवनं सूर्याचन्द्रौ, सूर्या-
चन्द्रौ यजमानाकाशं, सूर्यं सोमं यज्ञाधिर्पति, विकृतैः, विमुखैः, विकटैः, प्रमथैः,
सततं परिवृततनुमहमीशं प्रणमे ।

	S S S S			
धाधानीधा	धासासासा	मामामामा	मामामामा	
स त सं प	रि वृ त त	नु म ह मी	शं प्र ण मे	
	आनिविसं			

इति ज्येष्ठासारितम् ।

(इति) त्रयोदशविधमासारितम् ।

वर्द्धमानमथो वक्ष्ये विस्तरात् खण्डिकातनुम् ।

तत्सापेक्षतया तासामग्रतो वच्मि लक्षणम् ॥३२६॥

^१चतस्रस्ता विशालाद्या संगता च मुनन्दिका ।

सुमुखा चेति तत्र स्याद् विशालायां कला नव ॥३२७॥

मध्यमासारितस्याद्यवस्तुवत्ताल ईरितः ।

उपोहनं कला(:) पञ्च कनिष्ठासारिते ^२तथा ॥३२८॥

शम्यातालौ द्विरावृत्तौ सन्निपातस्ततः परम् ।

गुरुद्वयं भवेदादावन्ते गुर्वेकमिष्यते ॥

चतुर्दशलघूनि स्युर्मध्यतो (S) स्यामुपोहने ॥३२९॥

शताशतासं । इति विशालायामुपोहनम् ।

S S	S S	S S	S S	S S	S S	S S	S S	S S
श नि	ता नि	श त(ता)	प्र नि	सं नि	प्र ता	श नि	ता नि	
S S	S S	S S	S S	S S	S S	S S	S S	S S
श ता	प्र नि	सं नि	प्र ता	श नि	तानि	श ता	प्र नि	॥

इत्येषा चतुरावृत्तिवशाद्विस्तीर्णसंगता ।

यतस्ततो विशालेति राजराजेन कीर्तिता ॥३३०॥

॥ इति विशाला ॥१॥

संगतायामष्टकला द्विकलो युग्म ईरितः ।

तालस्तस्या(:) षट्कलं स्यादुपोहनमिति स्थितिः ॥

उपोहने संगताया द्विकलस्यैव ईरितः ॥३३०॥

S S S S S S

निशतासनिसं । इति संगताया उपोहनम् ।

S S S S S S S S

निशतानिताशप्रनिसं । इति संगता ॥२॥

^१ cf. S. R. 5. 200-218 for 327-58 above.

^२ A. यया ।

सुनन्दा षोडशकला तालो युग्मश्चतुष्कलः ।

उपोहनं सप्तकलं युग्मस्तालो यथाक्षरः ॥३३२॥

5 5 5 5

शताशता । इति सुनन्दोपोहनम् ।

आनिविश आनिविता आनिविप्र आनिविसं ।

इति सुनन्दा ॥३॥

सुमुख्यामिह विज्ञेया (:) कला द्वात्रिंशदादिता (तः) ।

उपोहनं त्वष्टकलं तत्र तु द्विकलो मतः ॥३३३॥

तालश्चञ्चत्पुटस्तज्ज्ञैः ससुमुख्यामुदाहृतः ।

चतुष्कला द्विरभ्यस्ता (:) ^१प्रस्तारो (s) स्या (:) प्रतन्यते ॥३३४॥

निश निता शप्र निसं । इति सुमुख्या^२ उपोहनम् ।

$\overbrace{SSSS}^{\text{1}} \quad \overbrace{SSSS}^{\text{2}} \quad \overbrace{SSSS}^{\text{3}} \quad \overbrace{SSSS}^{\text{4}} \quad \overbrace{SSSS}^{\text{5}} \quad \overbrace{SSSS}^{\text{6}} \quad \overbrace{SSSS}^{\text{7}} \quad \overbrace{SSSS}^{\text{8}}$

आनिविश आनिविता आनिविप्र आनिविसं आनिविश आनिविता आनिविप्र आनिविसं

इति सुमुखी ॥४॥

तिसृष्वेतासु विज्ञेया विशालावदुपोहने ।

वर्णा आद्यन्तगा मध्ये लघवः स्युः क्रमादिमे ॥३३५॥

अष्टादशस्तथा द्वात्रिंशतिः षड्विंशतिस्तथा ।

ते चोक्ता ब्रह्मणा पूर्वं नियताः श्रेयसे यथा ॥३३६॥

झुण्टुमादौ झ(ज)गतिय ततो विलतिका(वलकिता)इति ।

ततो दिगिनि(दि)गीत्येते ³ततस्तितिकुचा इति ॥३३७॥

कनिष्ठासरिते ज्ञेया वर्णास्तितिक्षलाः पुनः ।

लयान्तरेऽधिका ज्ञेया मध्यमासारितेऽधिकाः ॥३३८॥

वर्णा(ः) कुचक्षला ज्येष्ठेऽधिकास्तितिकुचा इति ।

चतस्रः खण्डिका एता यथालक्षणलक्षिताः ॥

यथोक्तेनैव तालेन ४गातव्या वा ध्रुवेण वा ॥३३९॥

इति चतस्रः ५खण्डिकाः ॥

एताः क्रमेण निर्विष्टाः परिवर्तनं विनापि च ।

भगवान् भरतस्त्वासां परिवर्तान् दशावदत् ॥३४०॥

^१ A. प्रस्तारो यथोच्यते ।

^२ B. सुमुख्यामुपोहनम् ।

³ A. B. तदं तितिविष्वा ।

४ B. ज्ञातव्या ।

^५ S. R. कण्डिका all throughout.

गुरुं.....कलालोपे कृते सति ।

अपचारिक(त ?) मश्रेष्ठं कनिष्ठत्वं पुरातनैः ॥३५०॥

सोपोहना सुनन्दादौ संगता सविशालिका ।

^१मध्यासारिततालेन गीतास्तिलोऽपि चेद्यदा ॥

मध्यमासारिताभासं वर्द्धमानं तदा भवेत् ॥३५१॥

९ ९ ९ ९ ९ ९ ९

शताशताप्रनिसं । इति मध्यमासारिताभासोपोहनम्

९ ९ ९ ९
आनिविश

९ ९ ९ ९
आनिविता

९ ९ ९ ९
आनिविप्र

९ ९ ९ ९
आनिविसं^२

९ ९ ९ ९
निशनिता

९ ९ ९ ९
शप्रनिशं

९ ९ ९ ९
शनितानि

९ ९ ९ ९ ९
शताप्रनिसं । इति मध्यमासारिताभासम् ।

सुमुह्यादौ सुनन्दाथो संगता सविलासिका ।

ज्येष्ठासारिततालेन गीता सोपोहना यदा ॥

तज्ज्येष्ठासारिताभासं तदा स्याद् वर्द्धमानकम् ॥३५२॥

९ ९ ९ ९ ९ ९ ९ ९

निशनिताशप्रनिसं । इति उपोहनम् ।

९ ९ ९ ९
आनिविश

९ ९ ९ ९
आनिविता

९ ९ ९ ९
आनिविप्र

९ ९ ९ ९
आनिविसं

९ ९ ९ ९
आनिविश

९ ९ ९ ९
आनिविता

९ ९ ९ ९
आनिविप्र

९ ९ ९ ९
आनिविसं^३

९ ९ ९ ९
आनिविशं^४

९ ९ ९ ९
आनिविता

९ ९ ९ ९
आनिविप्र

९ ९ ९ ९
आनिविसं

९ ९ ९ ९
निशनिता

९ ९ ९ ९
^५शप्रनिश

९ ९
शनि

९ ९
तानि

९ ९
शता

९ ९ ९
प्रनिसं

इति ज्येष्ठासारिताभासं वर्द्धमानम् ।

आसारित(१)द्वितानत्वे वर्द्धमानस्य चेष्ट्यते ।

वर्द्धमानासारिताख्या भरताद्यैर्महर्षिभिः ॥३५३॥

विशत्याद्याः प्रगीयन्ते यदा स्वैः(ः)स्वरतालकैः ।

पूर्वोक्तक्रमतो भेदश्चतुर्द्व्यस्य तदा भवेत् ॥३५४॥

^१ A. मध्यमासारित० ।

^२ B. शं ।

^३ B. शं ।

^४ B. सं ।

^५ A. adds प्र before श ।

यथाक्षरा(रं) द्विसंख्यातं त्रिसंख्यातमिति त्रिधा ।

पुनरेतानि भिद्यन्ते पुनः स्युर्मार्गतोऽपि च ॥३५५॥

षट्प्रकाराणि सर्वाणि यथा तद्वन्निरूप्यते ।

यथाक्षरावित्रितयं मार्गः(र्गं) स्याद्दक्षिणे पुनः ॥

वार्तिके द्वितयं ज्ञेयं चित्रे त्वेकमिहेष्यते ॥३५६॥

एवं प्रस्तारः । ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ
वि श नि ता श प्र नि श श नि ता नि श ता प्र नि शं । इति
वर्द्धमानाभासं कनिष्ठम् ।

ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ
वि श आ नि वि ता आ नि वि प्र आ नि ता नि प्र आ नि वि शं ।
इति वर्द्धमानाभासं कनिष्ठम् ।

ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ
वि श आ नि वि ता आ नि वि प्र आ नि ता नि प्र आ नि वि सं ।
इति वर्द्धमानाभासं लयान्तरम् ।

ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ
आनिविश आनिविता आनिविप्र आनिविसं ^१निशनिता । सप्रनिसं शनितानि
ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ
शताप्रनिसं । इति वर्द्धमानाभासं मध्यमासारितम् । आनिविश आनिविता आशविप्र
ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ
आनिविसं आनिविश आनिविता आशविप्र आनिविसं आनिविश शताप्रनिसं
ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ ऽ
आनिविता आनिविप्र आनिविश निशनिता सप्रनिसं शनितानि ।
इति वर्द्धमानाभासं ज्येष्ठासारितम् ।

वर्द्धमानानि त्रीण्येव तत्रान्यद्वितये मतः ।

सर्वपदविधिस्तज्ज्ञैः स्वतन्त्रासारिताश्रयः ॥३५७॥

मार्गभेदविभिन्नत्ववर्द्धमानविमिश्रणात् ।

भेदा(ः) स्युर्वहवस्तज्ज्ञैरूहनीयाः स्वबुद्धितः ॥३५८॥

इति ^२पञ्चाशद्भेदानि वर्द्धमानानि ।

वर्द्धमानं यशो वीक्ष्य वर्द्धमानगुणाकरः ।

वर्द्धमानं समतनो(द्)गीतकं गीतकोविदा(दः) ॥३५९॥

^१ B. confuses the प्रस्तार of मध्यमासारितम् and ज्येष्ठासारितम् ।

^२ S. R. चतुष्पञ्चाशद्भेदानि ।

^१या (आ)द्या रोविन्दके मात्रा पाणिकाया मुखं तथा ।

अङ्गैरष्टभिरश्रेष्ठा वरा षोडशभिः स्मृता^२ ॥३६०॥

अङ्गान्यत्र विधेयानि तज्ज्ञैरुल्लोप्यके यथा ।

आकारान्तरितैरस्यां विदायः स्युः स्तुतेः पदैः ॥३६१॥

केवलैर्वा स्तुतिपदैराकारैरथ केवलैः ।

मुखात् परं प्रतिमुखं मुखवत् स्यात् पदान्तरैः ॥३६२॥

ततः शरीरे चत्वार उत्तरा(ः) स्युयंथाक्षराः ।

.....ष्टकाङ्गेन सैककेन ततो भवेत् ॥

³अन्येऽन्ताहरणेनेदं सान्तयेनेच्छन्ति सूरयः ॥३६३॥

$\overline{S\ S\ S\ S}$ $\overline{S\ S\ S\ S}$ $\overline{S\ S\ S\ S}$ $\overline{S\ S\ S\ S}$
 आनिविप्र आनिविता आनिविप्र आनिविसं । इति मुखम् ।
 $\overline{S\ S\ S\ S}$ $\overline{S\ S\ S\ S}$ $\overline{S\ S\ S\ S}$ $\overline{S\ S\ S\ S}$
 आनिविप्र आनिविता आनिविप्र आनिविसं । इति प्रतिमुखम् ।
 $S\ ।\ S\ S\ S\ ।\ S\ S\ ।\ S\ S\ ।\ S\ S\ ।\ S\ S\ S\ S$
 संता शता संता शता शता संता शता शता संता शता शता । इति शरीरम् ।
 $S\ S\ S\ S\ S\ S\ S\ S\ S\ S$
 निश शता शता शता शता तासं । इति शीर्षकम् । इति पाणिना ।

अर्थानुवशगैः पादैः पदैर्लौकिकवैदिकैः ।

अष्टाक्षराद्यैः छन्दोभिर्जगत्यन्तैः प्रगीयते ॥३६४॥

(?) ऋक्स्थाश्च कला अष्टचत्वारिंशत् प्रकीर्तिताः ।

एकाक्षरा ऋगल्पत्वे कलानां पूरणं मतम् ॥३६५॥

स्तोभाक्षरैर्मन्त्रपदैरत (:) स्तोभाक्षरावलिः ।

अष्टमादौ जगत्तिय ततो ४वलिकितेन च ॥३६६॥

ततः कुचक्षला वर्णस्तितस्तितिक्षला इति ।

ततः पशुपतीत्युक्त्वा वर्णा विगिनि(वि)गीत्यय ॥३६७॥

बिलो(गों) गणपतिप्राया तिति चा(धा) इति तान् पुरा ।

नियतानब्रवीत् (द) ब्रह्मा ततः (:) स्तोभाक्षरावलौ^५ ॥३६८॥

ओंकारश्च हकारश्च स्वरव्यञ्जनसंयुतः ।

त्रिकलः षट्कलो वापि गानयोगे निवेशितौ ॥३६९॥

⁹ cf. S. R. 5. 219-35 for 360-79 above.

२ A. B. add विसर्ग ।

³ A. B. अन्या ।

४ A. B. वलतिकेय च ।

५ The स्तोभाक्षर can be read together as follows :—झण्टुं जगतिय-
वलकितकुचझलततिझलपक्षुपतिदिगिदिगिदिगोणपतितितिषा ।

अङ्गान्यत्र निवेश्यानि प्रस्तारादीनि सप्त च ।

^१वर्णाश्चापि साम्नः स्युर्विदार्यश्च यथारुचि ॥

^२शोभामनतिक्रम्य स्या(त्) स्वेच्छया गानसंततिः ॥३७०॥

इति ऋचां गानविधिः ॥

अष्टाविंशत्युत्तरेण कलानां स्याच्छतेन हि ।

गाथा तत्र कलापूर्तिः कार्या स्तोभाक्षरैरपि ॥३७१॥

मात्रावृत्तैश्च विज्ञेयाः कलाश्च चतुरक्षराः ।

तथैककानां बाहुल्यं विव(वि)धानामिहाल्पता ॥३७२॥

सामाङ्गानां च भूयस्त्वं वर्णालंकारगीतयः ।

यथाक्षो(स्तो)भं प्रगातव्या गाथायां मुनिशासनात् ॥३७३॥

इति गाथा ॥

अथ गीतविशेषस्य साम्नो गानं निरूप्यते ।

यथा स्याद् वैदिके भागे स्तोभानां रचना तथा ॥३७४॥

साम्नि सप्तापि चाङ्गानि प्रस्तावादीनि तद्यथा ।

प्रस्तावश्च तथोद्गीथ(ः) प्रतिहार उपद्रवः ॥३७५॥

निधनं पञ्चमं ज्ञेयं हिकारोकारकावपि ।

पूर्वेषामत्र पञ्चानां गाने स्युरभिधा इमाः ॥३७६॥

स्यादुद्ग्राहो(ऽ)प्यनुद्ग्राहः संबोधध्रुवकावपि ।

निधनं पञ्चमं तत्र क्रमादन्त्यद्वया(ये) पुनः ॥३७७॥

कलापूरग(क)ता ज्ञेया गायत्रीप्रभृति स्मृतम् ।

छन्दः संकृतिपर्यन्तमुवसामे(म्नो) विनियोजितम् ॥३७८॥

गद्ये षण्णवति(ः) प्रोक्ता(ः)कला एकाक्षरास्तथा ।

अपरे(ऽ)ष्टचत्वारिंशदिह प्राहुः कलाविदः ॥३७९॥

ऋचीव मन्त्रस्तोभानामिह स्यात् त्रिकलादिकम् ।

इति गानविधिः सम्यक् साम्नि सामविचक्षणः ॥

सप्ताङ्गराज्यसंपन्नः सप्ताङ्गसहितं व्यधात् ॥३८०॥

यश्चतुर्दशनाडीभिर्वाटिकागिरिमग्रहीत् ।

समरे सोऽतनोद्राजा गीतकानि चतुर्दशः ॥३८१॥

इति श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्रयां

संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे गीतकपरीक्षणं

प्रथमं समाप्तम् ।

सूड-प्रबन्धा नाम द्वितीयं परीक्षणम्

येन बद्धा प्रबन्धेन सुरत्राणचतुष्टयो ।

देशीसिद्धप्रबन्धेषु सोऽधुना यतते कृती ॥१॥

तत्र यद्गदितं द्विधं मतङ्गादिमतादिह ।

विभज्य लक्ष्यते सम्यक् (ङ) निबद्धमधुना मया ॥२॥

प्रबन्धो रूपकं वस्तु तस्य संज्ञात्रयं विदुः ।

एषामभेदेऽपि भिदा लक्षमतः स्यात् कियन्त्यपि ॥३॥

अङ्गैः षड्भिश्चतुर्भिश्च धातुभिर्बध्यते यतः ।

ततः प्रबन्ध इत्युक्तो गजबन्धनचञ्चुना ॥४॥

आरोप्यते गुणग्रामोपाधिकं यत्र नायके ।

रामादित्वं मन्त्रीभर्त्रा तद्रूपकमुदीरितम् ॥५॥

यस्मिन् वसन्ति नियतं धातवोऽङ्गानि कानिचित् ।

सद्वस्तुध्वनिमुख्येन तद्वस्तु परिकीर्तितम् ॥६॥

^१धातुः पञ्चविधस्तत्र प्रबन्धावयवाभिधः ।

उद्ग्राह आद्यभागः स्यात्ततो मेलापकध्रुवौ ॥७॥

अन्तराभोगसंज्ञौ च, लक्ष्मणां प्रागुदाहृतम् ।

यदन्तरप्रतिज्ञेयात् (द्) धातुः पञ्चविधो भवेत् ॥८॥

तत्त्वं सालगसूडस्थे तस्मिन् प्रागेव दर्शितम् ।

धारणावगीतदेहस्य धातु (स्) तेषां बुधैः स्मृता (तः) ॥९॥

प्रबन्धोऽपि त्रिधा द्वित्रिचतुर्धातुयुजेः क्रमात् ।

तत्र मेलापका-^२भोगौ न भवेतां द्विधातुके ॥१०॥

त्रिधातुके प्रबन्धे तु स्वेच्छयैकस्तयोर्मतः ।

एलादेङ्किकयोस्तौ तु धातु नित्यं व्यवस्थितौ ॥११॥

स्वरः पदं च विरुदं तालः पाटश्च तेनकः ।

अङ्गानि षड् भवन्त्यस्य प्रबन्धस्याङ्गिनो यथा ॥१२॥

^१ cf. S. R. 4. 7-14 for 7-16 above.

^२ B. मेलापकौ भागौ ।

एतच्चरणहेतुत्वाच्चरणौ स्वरतालकौ ।

पाटाश्च बिरुदं चैव प्रबन्धस्य करौ मतौ ॥१३॥

मृदङ्गादौ यतः पाटाक्षराणि स्युः कराहतेः ।

विरुशब्दं विरुद्धार्थं महाराष्ट्राः (:) प्रचक्षते ॥१४॥

तद्वातीति बिरुदं संभवेत् करसंयुतम् ।

अतः कराभिधां धत्तस्ते तेनपदसंज्ञिते ॥१५॥

नेत्रे ^१तस्य विनिर्दिष्टे प्रबन्धार्थप्रकाशनात् ।

तेनेति तत्पदेनेह वाच्यं ब्रह्माभिधीयते ॥१६॥

संस्कृतप्राकृतापभ्रंशान्तकत्वात् त्रिधा पदम् ।

प्रकाशस्य च साधम्यदितयोर्नेत्रतोदिता ॥१७॥

^२षडङ्गादिद्वयङ्गकान्तप्रबन्धानां क्रमादिमाः ।

मोदिन्यथानन्विनी च दीपनी पाचनी तथा ॥१८॥

तरावल्ली (ली) तु पञ्च स्युर्जातयो भारते मते ।

कोहलस्य मते तावत् श्रुतिर्नीतिस्तथैव च ॥१९॥

सेना च कविता चैव चम्पुः पञ्चेति सम्मताः ।

सनिर्युक्त इति ख्यातः छन्दस्तालाविसंयुतः ॥२०॥

स एव स्यावनिर्युक्तस्तद्विरुद्धसमाश्रयः ।

सूडालिविप्रकीर्णाल्पभेदात्ते त्रिविधाः (:) पुनः ॥२१॥

सूडोऽपि त्रिविधः शुद्धमिश्रसालगभेदतः ।

उद्देशः (:) क्रमतस्तेषां क्रियते कृष्णभूभुजा ॥२२॥

एला च करणं डेङ्की वर्तनी क्षोम्बडी तथा ।

लम्भरासावेकतालीत्यष्टभिः क्रमयोजितैः ॥२३॥

शुद्धसूडः समाविष्टः, पञ्चधा तं तु केचन ।

अत्युत्तमोत्तमौ मध्यो जघन्यातिजघन्यकौ ॥२४॥

अष्टभिः सप्तभिः षड्भिः पञ्चभिश्च यथाक्रमात् ।

चतुर्भिरपि तत्रैलाविकैकस्य प्रहाणतः ॥२५॥

^१ B. नेत्रेस्य ।

^२ cf S. R. 4. 19-24 for 18-23 above.

भवन्ति भेदाः पञ्चेति केचिदिच्छन्ति कुत्रचित् ।
करणं प्रथमं केचिदुत्तरादिषु भवन्ते ॥२६॥

^१एलाभिधानां प्रथममथ सालग उच्यते ।

ध्रुवश्च मण्डकश्चैव प्रतिमण्डो नि(ः)सारकः ॥२७॥

अड्डतालश्च रासश्चाथैकतालीत्यनुक्रमात् ।

अथ मिश्रप्रबन्धानां नामानि व्याहरामहे ॥२८॥

दशावतारकीर्त्तिधवलः ॥१॥	हरिविजयमङ्गलाचारः ॥२॥
माधवोत्सवकमलाकरः ॥३॥	सामोदवामोदरभ्रमरपादः ॥४॥
मधुरिपुरत्नकण्ठिका ॥५॥	अक्लेशकेशवकुञ्जरतिलकः ॥६॥
मुग्धमधुसूदनहंसक्रीडः ॥७॥	हरिवल्लभाशोकपल्लवः ॥८॥
स्निग्धमधुसूदनरासावलयः ॥९॥	हरिसमुदयगण्डपदा ॥१०॥
साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमररुतः ॥११॥	धन्यवैकुण्ठकुङ्कुमः ॥१२॥
हरिशरणकदलीपत्र(म्) ॥१३॥	हरिरमितचम्पकशेखरः ॥१४॥
हरिरसमन्मथतिलकः ॥१५॥	नारायणमदनावासः ॥१६॥
लक्ष्मीपतिरत्नावली ॥१७॥	अमन्दमुकुन्दमकरन्दः ॥१८॥
चतुरचतुर्भुजरागराजिचन्द्रोद्योतः ॥१९॥	हरिहारतालराजिलधरविलसितः ॥२०॥
तालरागार्णवमुरारिमङ्गलकुसुमलता ॥२१॥	सानन्दगोविन्दरागश्रेणिकुसुमास्तरणः ॥२२॥
मधुरिपुमोदविद्याधरलीलः ॥२३॥	सुरतारम्भचन्द्रहासः ॥२४॥
कामतृप्तिकामहासः ॥२५॥	पौरुषरसप्रेमविलासः ॥२६॥
कामाद्भुताभिनवमृगाङ्कुलेखा ॥२७॥	प्रीति(त)पीताम्बरतालश्रेणिमुक्ताफलाभिधः ॥२८॥

अष्टाविंशतिरेतेऽत्र प्रबन्धा(ः) कृष्णभूभुजा ।

स्वोपज्ञगीतगोविन्दमिश्रसूडे ^२प्रपञ्चिताः ॥२९॥

^३आलिक्रमप्रबन्धानामुद्देशोऽथ प्रतन्यते ।

पञ्चतालेश्वरस्तालार्णवो रागकदम्बकः ॥३०॥

स्वरार्थो मातृका गद्यं दण्डको ध्वनिकुट्टिनी ।

आर्या गाथा द्विपथको वर्णो वर्णस्वरो घटः ॥३१॥

कैवालो(डो) गजलीला च हयलीलाङ्कुचारिणी ।

स्तव(ः) सूर्यप्रकाशश्च वृत्तं हरिविलासकः ॥३२॥

^१ cf. S. R. 4. 313.

^२ B. प्रकीर्त्तिताः ।

^३ cf S. R. 4. 24-33 for 30-42 above.

द्विपदी तोटकश्चक्रवालः सरभलीलकः ।

कलहंसाभिधः क्रौञ्चपदाख्यः (:) कन्दनामकः ॥३३॥

रससन्दोहनामाय राजचूडामणिस्तथा ।

एते त्रिशत् समाख्याताः (:) प्रबन्धा आलिसंश्रयाः ॥३४॥

यद्यैलादिप्रबन्धस्थः कश्चनैषु प्रगीयते ।

तदालिक्रमगः सोऽपि गीयते तद्विवेचकैः ॥३५॥

अथैककत्वगानार्हान् प्रकीर्णान् कतिचिद् ब्रुवे ।

श्रीरङ्गः श्रीविलासश्च पञ्चाननचतुर्मुखौ ॥३६॥

सुदर्शनः स्वराङ्कः श्रीवर्द्धनो हर्षवर्द्धनः ।

सिंहलीलो हंसलीलो वीरश्रीः (:) स्तवमञ्जरी ॥३७॥

प्रतापवर्द्धनो वीरः शृङ्गारो रणरञ्जकः ।

सुधासागरशृङ्गारविलासौ शुकनर्तनौ ॥३८॥

त्रिपदी षट्पदी वस्तु विजयस्त्रिपदाह्वयः ।

चतुष्पदी पञ्चभङ्गिस्मातिलककन्दुकौ ॥३९॥

त्रिभङ्गिर्भम्बडं चन्द्रकलाख्यो वदनाह्वयः ।

धवलो मङ्गलाचारो मङ्गलश्चतुरङ्गकः ॥४०॥

चच्चरी पट्टडी चर्या विजयश्च वदन्तिका ।

अंवि (ओवी) लोली ढोल्लरी च धम्माली राहडीति च ॥४१॥

पञ्चचत्वारिंशदिमे प्रकीर्णाः (:) स्युः प्रबन्धकाः ।

अथोद्देशक्रमादेषां सम्यक् (ग्) लक्ष्माभिधास्यते ॥४२॥

बृहद्देश्यादिकान् ग्रन्थान् पर्यालोच्येह तत्त्वतः ।

तत्सामान्यविशेषाम्यामुदाहृतिपुरःसरम् ॥४३॥

लक्ष्यते लक्ष्मतत्त्वज्ञतोषायैला किलायता ।

एकधातुर्द्विषष्टश्च तत्राद्यश्चरणो भवेत् ॥४४॥

वर्णसाम्यविचित्रोक्तिविशदस्तदनन्तरम् ।

कार्यः प्रयोगो गमकसंदर्भरूपलक्षितः ॥४५॥

^१ततः पदत्रयं तस्मिन् कार्यं पल्लवसंज्ञितम् ।

विलम्बितलये तत्र द्विपदेऽथ तृतीयकम् ॥४६॥

द्रुतमानेन गातव्यमेवं पादद्वयं परम् ।

उद्ग्राहे तु तुल्यधातुः स्यात् किन्तु पादे तृतीयके ॥४७॥

पदत्रयं पल्लवाख्यं न स्यादन्यं प्रकल्पयेत् ।

साम्बोधकपदैर्युक्तं प्रयोगं तस्य चामिधाम् ॥४८॥

मेलापक इति प्राहुर्भोजराजादिसूरयः ।

अथ ध्रुवाभिधो धातुस्तत्र द्वे तुल्यधातुनी ॥४९॥

पादे तृतीयमन्येन धातुना स्यात् पदं तथा ।

त्रयमेतदनुप्रासविभूषणं भूषयेदमुम् ॥५०॥

स्तुत्यनाम्ना लयस्तस्मिन् विधातव्यो विलम्बितः ।

अत्र स्थाय्यादिवर्णेषु यो विशेषो विपश्चिता ॥५१॥

रागविन्यासवैचित्र्यजनितः स निगद्यते ।

धातुशब्देन तद्भेदा बहवस्तत्र तत्र च ॥५२॥

रागसंघट्टनाधर्मैस्ते ज्ञेया रत्नतत्त्ववत् ।

रागानुभवनिष्णातैः स्वरभेदविवेचकैः ॥५३॥

अथ प्रबन्धनिर्मातुरभिधानविजृम्भितम् ।

गीत्वा(ऽऽ)भोगं सकृन्न्यस्येत् पुनर्गीत्वा ध्रुवाभिधम् ॥५४॥

आभोगे केचिदिच्छन्ति वर्णस्य विरुदावलिम् ।

सामादन्यो ग्रहस्ताल एलायां परिकीर्तितः ॥५५॥

^१मण्डद्वितीयिकं कालप्रतितालेषु कश्चन ।

वर्णनं शौर्यधैर्यादिगुणग्रामस्य चेज्यते ॥५६॥

एलासामान्यलक्ष्मैतद्राजवाहनसम्मतम् ।

षोडशास्यां पदानि स्युर्द्ग्राहे तानि षट् पुनः ॥५७॥

तावन्ति पल्लवाख्यानि मेलापस्यैककं परम् ।

पदत्रयं ध्रुवे खण्डः पदशब्देन गीयते ॥५८॥

केचिन्मेलापकं हित्वा क्षिप्त्वा(ऽऽ)भोगं पदास्पदे ।

जगुस्तावन्ति नैवेदं राजवाहनसम्मतम् ॥५९॥

^२अकारेकारलेष्वत्र वर्णेष्वेषु यथाक्रमम् ।

^३श्रीशकामिश्रियो नित्यं निवसन्ति यतस्ततः ॥६०॥

^१ cf, S. R. 4. 40.

^२ cf. S. R. 4. 42

^३ A. श्रीशकामिश्रयो B. श्रीशकामिश्रिया ।

ऐहिकामुष्मिकफलां वदन्त्येलां पुराविदः ।
अविष्णुरीमहालक्ष्मीरेतयोर्मिथुनं यतः ॥६१॥

ला(ले)ति प्राहुरतः केचिदेलामीप्सितकामदाम् ।
१तत्पदानां षोडशानां वच्मि नामान्यनुक्रमात् ॥६२॥

२काम(१)मन्मथवच्चेति पूर्वखण्डद्वयाभिधे ।
पल्लवत्रिपदी कान्तजितमत्ताभिधा मताः ॥६३॥

विकारी चैव मान्धाता द्वितीयेऽङ्गौ पदाभिधे ।
सुमतिश्च तथा शोभी सुशोभीति पदत्रये ॥६४॥

पल्लवाख्ये भिधा(दे) प्राहुर्द्वे गीतकोचिताभिधे ।
तृतीयां(ये) ह्रस्वपदयोर्मेलापकपदस्य तु ॥६५॥

वि(सु)चित्रसंज्ञा ध्रुवके वासवोऽथ मृदुस्तथा ।
विचित्र इति संज्ञाः स्युः पदानां त्रितये पृथक् ॥६६॥

एवं षोडशसंज्ञाः स्युर्ये तु मेलापकाभिधम् ।
नेच्छन्ति पदसंज्ञायां तन्मते स्याद्विचित्रतः ॥६७॥

तृतीयं ध्रुवगं चान्यदन्त्यमाभोगं पदम् ।
पदान्येवं षोडशानां देवता वच्मि तत्त्वतः ॥६८॥

पद्मालया पत्रिणी च रञ्जनी सुमुखी शची ।
वरेण्या वायुवेगा च वेदिनी मोहिनी जया ॥६९॥

गौरी ब्राह्मी च मातङ्गी चण्डिका विजयाभिधा ।
चामुण्डेति समाख्याता हरं पञ्चदशं परे ॥७०॥

पदान्येलासु सर्वासु संत्यज्याद्यानि षट् क्रमात् ।
मान्धात्रादिषु^३ पादेषु स्युः प्राणा दश दशस्विमे ॥७१॥

समानो मधुरः सान्द्रः कान्तो दीप्तः समाहितः ।
अग्राम्यः सुकुमारश्च प्रसन्नौजस्विनाविति ॥७२॥

१ cf. S. R. 4. 43-52 for 62-86 above.

२ A. कामवान्मघवान्चेति । B. कामवान्मघवान्चेति । कामश्च मघवच्चेति can also be a possible reading. S. R. reads काममन्मथवत् ।

३ One syllable is extra in this line. Reading as मान्धात्रादि-पदेषु स्युः or omission of स्युः can rectify the metre.

मध्यस्थानस्थितैर्वर्णैः (:) कियद्भिर्व्यञ्जितो ध्वनिः ।

मन्द्रतारान्तरगतः समाना सद्भिर्ब्रूयते ॥७३॥

मधुरः स तु विज्ञेयो यस्तारस्थानकेऽपि सन् ।

श्रोतृचित्ताह्लादकरो ध्वनिध्वनिविदांवरैः ॥७४॥

तारस्थानगतो गाढबन्धवर्णगणाश्रयः ।

प्राणाभिधो रवो ज्ञेयः स सान्द्रश्च मनोषिभिः ॥७५॥

त्रिस्थानगतिसम्पूर्णश्रोतृपीयूषपेशलः ।

नादः कान्त इति ज्ञेयः कान्तवर्णं (१) जनप्रियः ॥७६॥

यो रागव्यञ्जको नादस्तारस्थान^१-स्थितोऽपि सन् ।

दीप्तत्वाद् दीप्त इत्युक्तो रागतत्त्वविवेचकैः ॥७७॥

न पौनरुक्त्यमाशङ्क्यं तारस्थानगसान्द्रतः ।

यतोऽत्र गाढबन्धस्य नियमो नाक्षराश्रयः ॥७८॥

समूच्छन्नस्थायिवर्णेषु नादः प्रोक्तः समाहितः ।

यः संचारिषु वर्णेषु स्थितः कर्णरसायनम् ॥७९॥

स नादोऽग्राम्य इत्युक्तो बुधैरग्राम्यकर्मभिः ।

नादाक्षरगता (ऽ)वृत्तिरग्राम्य इति केचन ॥८०॥

वर्णेषु मूच्छन्नायां च यः कोमल (१)मतः स्वनः ।

तमाह सुकुमाराख्यं कुमारसमविक्रमः ॥८१॥

स्वरस्थानपदादीनां यः प्रसादमुपागतः ।

स प्रसाद (:) परस्वेषु रवं प्राह प्रसन्नकम् ॥८२॥

निबिडाक्षरबन्धत्वात् त्रिषु स्थानेषु दीप्यते ।

एवं भावः स^२ ओजः स्यादोजस्वी तद्युतो रवः ॥८३॥

स^३श्वासभूयानोजस्वीत्येके प्राणविदो विदुः ।

अनुस्वनः स्वरूपः सन् प्रबन्धपदगामिभिः ॥८४॥

उपाधिभिरभिव्यक्तः स्थानत्रितयवर्त्तिभिः ।

प्राणयञ्जनचेतांसि प्राण इत्युच्यते रवः ॥८५॥

उपाधिभिः प्रोक्तरूपैर्नानात्वारोपतो रवे ।

प्राणसंज्ञा दशविधे गदिता कृष्णभूभुजा ॥८६॥

^१ A. ०स्थानास्थितो० ।

^२ A. B. एव भावस्ततोऽजः ।

^३ A. B. ससासभूयानोज० ।

रागोऽत्र टक्को हिन्दोलस्तथा मालवकैशिकः ।

ककुभश्चेति चत्वार एते चतसृषु क्रमात् ॥८७॥

स्थानेऽत्र टक्करागस्य श्रीरागं ब्रुवते परे ।

^१गणमात्रावर्णदेशछन्दोवस्तुविशेषणात् ॥८८॥

एला स्यात् षड्विधा तत्र गणरूपं निरूप्यते ।

गणः संघो वर्णमात्रामिश्रभेदात् स तु त्रिधा ॥८९॥

वर्णास्तु द्विविधास्तत्र गुरुलघ्वादिभेदतः ।

तद्भेदः छन्दउल्लासे सप्रपञ्चो निरूपितः ॥९०॥

^२एषु या जायते काचित् सा गणैला प्रकीर्त्तिता ।

सा तु स्यात् त्रिविधा शुद्धा संकीर्णा विकृतेति च ॥९१॥

नादावत्यादिभेदेन शुद्धा ज्ञेया चतुर्विधा ।

नादावती तथा हंसावती नन्दावतीति च ॥९२॥

भद्रावतीति, तासां च क्रमाल्लक्षणमुच्यते ।

आसु यो नियमः प्रोक्तो मतङ्गाद्यैर्गणादितः ॥९३॥

स आद्यचरणस्यात्र पदद्वयसमाश्रयः ।

पदद्वयानन्तरतः स्वेच्छया गणकल्पनम् ॥९४॥

नान्ताः स्युः पञ्च भगणा नादावत्यां तथा पुनः ।

तालो मण्डष्टक्करागः श्रीरागो वा निबध्यते ॥९५॥

ऋग्वेदजा विप्रजातिः पाञ्चालीरीतिसंश्रया ।

कैशिकीवृत्तिका श्वेता शृङ्गाररसरञ्जिता ॥

भारत्याः प्रीतिजननी भारतीसेवकोदिता ॥९६॥

॥ इति नादावती ॥११॥

हंसावती स्याद्भगणैः पञ्चभिः सगणान्तकैः ।

तालो द्वितीयो रागः (:) स्याद्विन्दोलो वृत्तिरत्र वा ॥९७॥

भवेदारभटो रीतिर्लाटो रौद्री रसः स्मृतः ।

यजुर्वेदसमुद्भूता क्षत्रिया वर्णतोऽरुणा ॥९८॥

चण्डिकाप्रीतिजननी केचिद्विन्दोलतत्त्वतः ।

वसन्तं रागमिच्छन्ति हंसावत्यामपीतरे ॥९९॥

॥ इति हंसावती ॥१२॥

^१ cf. S. R. 4. 53-54 for 88-90 above.

^२ cf. S. R. 4. 66-75 for 91-103.

जगणान्तैः पञ्चभिः स्यात्तगणैः प्रतितालतः ।

वृत्तिः स्यात् सात्त्वती रीतिगौडी वीरो रसस्तथा ॥१००॥

सामवेदोद्भवा पीता वैश्या मालवकैशिके ।

रागे नन्दावतीन्द्राणीप्रीतये तद्विदोदिता ॥१०१॥

॥ इति नन्दावती ॥३॥

पञ्चभिर्मगणैर्यान्तैरेला भद्रावती मता ।

रागे तु ककुभे ताले कङ्कालेऽथर्ववेदजा ॥१०२॥

कृष्णवर्णा शूद्रजातिर्वेदभीरीतिरञ्जिता ।

भारतीवृत्तिश्चिरा रसे बीभत्सनामनि ॥

वाराहीप्रीतये ज्ञेया गानयोगविचक्षणैः ॥१०३॥

॥ इति भद्रावती ॥४॥

नन्वत्र वृत्तिशब्देन वर्णनीयोपबृंहकाः ।

अनुप्रासाः पृथक्(ग्) यत्र वृत्तन्ते साभिधीयते ॥१०४॥

दीप्तमध्यमूद्रप्रायैर्वर्णोपाधिभिरिष्यते ।

उपनागरिका ग्राम्याभिधा नागरिकेति च ॥१०५॥

तस्यास्त्रिधत्वमेतस्या रीतिरप्यपराभिधा ।

उपनागरिका गौडी ग्राम्या पञ्चालिका मता ॥१०६॥

वेदभीं स्यान्नागरिकेत्येवं सति यदुच्यते ।

हंसावत्यां रीतिरेषा लाटी ^१सा कथमुच्यताम् ॥१०७॥

कथ्यतेऽत्र समासेन वेदभीप्रमुखास्तु याः ।

वर्णभेदेन गदिता अनुप्रासविशेषतः ॥१०८॥

तत्र तालाद्यभेदेन पदानुप्राससंश्रया ।

लाटदेशप्रियत्वाच्च वृत्तिर्लाटी निगद्यते ॥१०९॥

एवं सति न भेदोऽभूद्वृत्तिरीत्योर्भवन्मते ।

श्रूयतामेतयोर्भेदनिबन्धमवधानतः ॥११०॥

कैशिक्यारभटी वृत्तिः सात्त्वती भारतीति च ।

वृत्तिरन्येयमुदिता साभिधेयगुणाश्रया ॥१११॥

यथा संघट्टनां प्राप्य रसानां स्युः प्रकाशकाः ।

अभिनेयदशां प्राप्य ते वृत्तित्वेन कीर्तिताः ॥११२॥

प्रबन्धेषु पुनर्वृत्तियोपयोगमुपव्रजेत् ।

तस्मिन्बन्धनरूपस्य स्वरूपं शृणु तत्त्वतः ॥११३॥

शब्दोपबृंहितार्थानां धर्मसंग्राहकोऽस्ति यः ।

तस्य वृत्तित्वमुदितं कालसेनेन भूभुजा ॥११४॥

॥ इति शुद्धैलाचतुष्टयम् ॥

एतासां बहवो भेदाः संकीर्णाः संकरान्मिथः ।

^१लक्ष्यस्याप्रसिद्धत्वात् पृथक्त्वेन ^२न दर्शिताः ॥११५॥^३

भद्रावतीमृते तिल आद्या गणविकारतः ।

नादावत्यादिकाः शुद्धा भजन्ते विकृतिं यथा ॥११६॥

अत्र षष्ठगणमृते विकारः कीर्तितो गणे ।

गणानां प्रथमादीनां विकारात् पञ्चमावधि ॥११७॥

प्रत्येकं ताः पञ्चविधा वासवी संगता तथा ।

त्रेता च चतुरा बाणा तत्रैव (क)-गणवैकृतात् ॥११८॥

वासवी संगताख्या च विकृतेर्गणयोर्द्वयोः ।

गणत्रयस्य विकृतेस्त्रेताख्या चतुरा पुनः ॥११९॥

तच्चतुर्णां स्याद्विकृतेः पञ्चानां बाणसंज्ञकाः (संज्ञिका) ।

तत्र स्याद् वासवी पञ्चविधा रामा मनोरमा ॥१२०॥

उन्नता ^४सान्त (शान्ति?) संज्ञा च नागरा चेति संज्ञिता ।

एवं च वासवी ^५पञ्चदश (गण) भेदोपजायते ॥१२१॥

गणद्वयविकारेण संगतैला प्रजायते ।

प्रत्येकं सा दशविधा जायते तिसृषु क्रमात् ॥१२२॥

रमणीया च विषमा रामा लक्ष्मीश्च कामुकी^६ ।

कामोत्सवा नन्दिनी च गौरी ^७सौम्या ततः परा ॥१२३॥

^१ लक्ष्यस्याप्रसिद्धत्वात् would be a better reading.

^२ A. omits न ।

^३ cf. S. R. 4. 76-93 for 115-42 above.

^४ S. R. शान्ति ।

^५ As only five varieties of वासवी have been spoken of पञ्चदशभेदा० is confusing. Hence पञ्चगणभेदा० has been suggested.

^६ S. R. कामुदी ।

^७ B. साम्या ।

रतिदेहेति तत्र स्युर्गणस्य प्रथमस्य च ।

चत्वारो विकृता भेदाः सद्वितीयादिकस्य तु ॥१२४॥

द्वितीयस्य तृतीयाद्यैः सहितस्य त्रयो मताः ।

सतुर्यपञ्चमस्याथ तृतीयस्य भिदाह्वये ॥१२५॥

सपञ्चमतुरीयस्य विकारादेक एव सः ।

एवं त्रिंशत्प्रभेदा स्यात् संगता तिसृषु स्थिता ॥१२६॥

त्रेतापि स्याद्दशविधा गणत्रयविकारतः ।

प्रत्येकमेवं भेदाः स्युस्त्रिंशदस्या विवेकतः ॥१२७॥

मंगला विजयाद्या च गुरुमध्या जयादिमा ।

मंगला कलिका रत्नमालैला च रतिप्रभा ॥१२८॥

तनुमध्या च वीरश्रीर्दशमी रतिमंगला ।

तृतीयस्य चतुर्थस्य पञ्चमस्य गणस्य च ॥१२९॥

सार्द्धमाद्यद्वितीयाभ्यां विकारात् स्युर्भिदात्रयम् ।

तुर्यपञ्चमयोराद्यतृतीयाभ्यां सहैव तु ॥१३०॥

विकृतेर्भिदाद्वयं स्याद्विना प्रथमपञ्चमौ ।

एको भेदो भवेदाद्यतुर्यौ हित्वा परो भवेत् ॥१३१॥

आद्यौ हित्वा द्वितृतीयौ त्यक्त्वा चार्य (द्य?) तृतीयकौ ।

विना स्युः क्रमतो भेदास्त्रयः शेषविकारतः ॥१३२॥

आद्यमारम्य संत्यज्य गणमेकैकं क्रमात् ।

विकृतैः ^१स्याद् गणैः शेषैश्चतुरा चतुरप्रिया ॥१३३॥

पञ्चधा सापि विज्ञेया स्यात् तत्राद्योत्सवप्रिया ।

महानन्दा च लहरी जया च कुसुमावती ॥१३४॥

प्रभेदैः ^२पञ्चदश (?) भिरेवं सोपचिता मता ।

बाणा विकारात् पञ्चानां गणानां स्याच्छिवप्रिया ॥१३५॥

एवं प्रत्येकमेताः स्युरेकत्रिंशद्भिदान्विता (:) ।

ततस्त्रिनवतिस्त्रिंशोऽभवन्नादावतीमुक्ताः ॥१३६॥

^१ A. साद्गणैः ।

^२ पञ्चदश is confusing in the context of five varieties. The text can be reconstructed as प्रभेदैः पञ्चभिरेवं चतुरोपचिता मता ।

नादावल्यां संगता स्यात् त्रिविधा वासवी द्विधा ।
व्योमजा वारुणी व्योमवारुणी चेति संगता ॥१३७॥

एला रगणयोगेन वल्लिजा वारुणी तथा ।
गणद्वयसमावेशात् प्राग्वदत्र प्रजायते ॥१३८॥

तृतीया वातसावित्री भेदमन्त्र्यं विना मता ।
हंसावल्यां संगता स्यात् त्रिविधा वासवी द्विधा ॥१३९॥

व्योमजा ^१वारुणी व्योमवारुणी चेति संगता ।
तगणस्य प्रतिक्षेपात् (द्) व्योमजा संगता भवेत् ॥१४०॥

यगणस्य समावेशात् (द्) वारुणीत्यभिधीयते ।
तगणे यगणे क्षप्ते सा भवेद् व्योमवारुणी ॥१४१॥

द्वाभ्यां भिदाभ्यां द्विविधा वासव्यन्त्यां भिदां विना ।
एवं शैलमुताप्रोक्ता भेदाः पञ्चदशोदिताः ॥१४२॥
॥ इति पार्वतीमते पञ्चदशशैलाभेदाः ॥

विकृता एवमेवोक्ता भेदा अष्टोत्तरं शतम् ।
^२मात्रागणैर्या रचिता सा मात्रैला प्रकीर्तिता ॥१४३॥

मात्रारूपं मया पूर्वं छन्दउल्लास ईरितम् ।
मात्रासंख्या परिकल्पिता मात्रैला स्याच्चतुर्विधा ॥१४४॥

^३तत्राद्येन्दुमती ज्योतिष्मती चैव नभस्वती ।
ततो वसुमतीत्येताश्चतस्रो नन्दिनोदिता ॥१४५॥
॥ इति नन्दिमते मात्रैलाचतुष्टयम् ॥

^४अत्र या वर्णगणजा नादावत्यादयो मताः ।
मात्रागणैर्विरचिता इन्दुमत्यादयश्च याः ॥१४६॥

ताः स्वस्वगणभङ्गेन चतुर्मात्रीकृतैर्गणैः ।
मात्रानादावतीमुख्या (श्) चतस्रः (ः) स्युरिमाः क्रमात् ॥१४७॥

गणाः पञ्च चतुर्मात्रा^५ (स्) त्रिमात्रोऽन्ते यदा तदा ।
मात्रानादावती नाम सा भवेदर्जुने मते ॥१४८॥
॥ इति मात्रानादावती ॥

^१ A. B. वरुणी ।

^२ cf. S. R. 4. 95.

^३ cf. S. R. 4. 99-100.

^४ cf. S. R. 4. 102-104 for 146-52 above.

^५ A. B. चतुर्मात्र ।

गणाः सप्तचतुर्मात्रा लघ्वन्ताश्चेत्(द्) यदा तदा ।

मात्राहंसावतीत्युक्तार्जुनसम्मतवेदिना ॥१४९॥

॥ इति मात्राहंसावती ॥

लघ्वन्तका गणाः सप्त चतुर्मात्रा यदा तदा ।

मात्रानन्दावती प्राह धनञ्जयमतानुगः ॥१५०॥

गणाष्टकं चतुर्मात्रमन्तस्फूर्जत्त्रिमात्रकम् ।

मात्राभद्रावतीकर्तृ जगत्कर्तृगणोदितम् ॥१५१॥

॥ इति मात्राभद्रावती ॥

॥ इत्यर्जुनोक्तमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

मात्रैलानां चतसृणां त्रिष्वङ्घ्रिषु यदा भवेत् ।

एकद्वित्रिचतुष्पञ्चमात्रावृद्धिस्तदा पुनः ॥

एता विचित्रपूर्वा(ः) स्यु(ः) श्वेतवाहनसम्मताः ॥१५२॥

॥ इत्यर्जुनोक्तं विचित्रमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

मतङ्गोऽपि च ^१मात्रैलाचतुष्टयमभाषत ।

रतेः कामा च बाणा च चन्द्रा लेखा रवे परे (गणैः परैः) ॥१५३॥

अश्विरामैर्युगरसै ऋतुनन्दैरनुक्रमात् ।

वसुदत्तेन्दुभिश्चैताश्चतस्रः स्युः कला(ः) करैः ॥१५४॥

आद्ये पादे द्वितीये च यस्यां रुद्रकलाः पृथक् ।

तृतीये विद्धिमता सा स्याद्रतिलेखा रतेर्गणैः ॥१५५॥

कामलेखा कामगणैः पादयोराद्ययोः पृथक् ।

मात्रा द्वाविंशतिः शेषे चरणे यत्र विंशतिः ॥१५६॥

युग्मवर्द्धिमिता मात्रा यस्यां प्रत्यङ्घ्रिसंस्थिताः ।

बाणलेखा बाणगणैः सा बाणा रिगणोदिता ॥१५७॥

चन्द्रलेखा मिश्रगणैः तस्यां ब्रूमः कलाविधिम् ।

आद्यपादद्वये वर्द्धिवेदमात्रा(ः)पृथक् पृथक् ॥

दत्तवेदास्तृतीयेऽङ्घ्रावित्येताः सम्यगीरिताः ॥१५८॥

॥ इति मतङ्गोक्तरतिलेखादिमात्रैलाचतुष्टयम् ॥

अयंते नन्दिनी नाम चित्रिणीति क्रमात्(द्) बुवे ।

तृतीयपादगं लक्ष्म यदि स्याच्चरणेऽग्निमे ॥१५९॥

शेषमङ्घ्रिद्वयं प्राग्व (द्) द्वयोरनियतैर्गणैः ।
 रतिलेखाकामलेखेत्येवं मात्रैलयोरिह ॥
 तदा संज्ञाद्वयं प्रोक्तं नन्दिन्यादि महीभुजा ॥१६०॥
 ॥ इति मात्रैलाद्वयम् ॥

कैश्चिच्चित्रा विचित्रा वेत्येवमेलाद्वयं क्वचित् ।
 तद्बाणचन्द्रलेखाम्यां न पृथक् सम्यगीक्षते ॥१६१॥
 ॥ इत्यष्टादशमात्रैलाः ॥

वर्णसंख्योपाधिभवोऽतिशयो यासु भेदकः ।
 गणमात्राद्यनियतास्ता मात्रैला मताः सताम् ॥१६२॥

^१षड्वर्णान्चरणाद्यावदेकोनत्रिंशदक्षरम् ।
 पादैश्चतुर्विंशति (:) स्युर्वर्णैला वर्णसंख्यकैः ॥१६३॥

मधुकर्णयो ^२ सुमुखी करिणी सुरसा तथा ।
 प्रभञ्जनी मदनवत्यथो स्यात् शशिनीति च ॥१६४॥

प्रभावती मालती च ललिताभोगवत्यपि ।
 द्वादशी कुसुमवती कान्तिमती कुमुद्वती ॥१६५॥

कालिका कमलाख्या च विमला नलिनीति च ।
 कालिन्दी विपुला विद्युल्लता चैव विशालिका ॥
 सरला तरला चेति चतुर्विंशतिरीरिताः ॥१६६॥
 ॥ इति चतुर्विंशतिमात्रैलाः ॥

अत्र कान्तिमतीमुख्या या द्वादश मयोदिता (:) ।
 मण्डादितालमध्या तु तालेनैकेन केनचित् ॥१६७॥

द्रुता रागादिनियमरहितास्ता (:) परे विदुः ।
 वर्णमात्राभिधा एला एलागानविवेचकाः ॥१६८॥
 ॥ इति वर्णमात्रैलाः ॥

यतिमात्रविभिन्नाया मतङ्गः पर्यभाषत ।
 रमणी चन्द्रिका लक्ष्मीः पद्मिनी रञ्जिनी तथा ॥१६९॥

मालती मोहिनीत्येताः सप्तैलाः किल ता मया ।
 न लक्षिताः पृथक्त्वेन ^३यतिर्यन्नेह लक्ष्मभित् ॥१७०॥
 ॥ इति वर्णैलाः ॥

^१ cf. S. R. 4. 107-115 for 163-71 above.

^२ A. B. add स्यात् ।

^३ A. यतिर्यन्नेह ।

कर्णाटगौडलाटान्ध्रद्रविडानां तु भाषया ।

देशाख्यैलाः स्मृताः पञ्चतालैर्मण्डादिभिः कृताः ॥१७१॥

वर्णैला एव या प्रोक्तास्तासां या देशभाषया ।

काचिन्नवध्यते सा तु देशाख्यैला निगद्यते ॥१७२॥

अनुप्रासविशेषेण तासां स्याद् बन्धचारुता ।

सोऽलंकारसमुल्लासे मया प्रागेव दर्शितः ॥१७३॥

^१आदिमध्यावसाने च सानुप्रासपदाञ्चिता ।

कर्णाटिला स्मृता ^२गौडदेशैला तद्विर्जिता ॥१७४॥

विभ्राजमानैकरसा वर्जिता गमकैरपि ।

रसैर्विराजिता लाटी प्रान्तानुप्रासभूषिता ॥१७५॥

आन्ध्रैला (ऽ)नेकगमकरागांशरसभाविता ।

प्राप्तप्राणा समानाद्यैः प्राणैः सम्यजनप्रिया ॥१७६॥

ब्राविडी स्यात् साभितो या नानाभावरसोत्कटा ।

अनुप्रासविनिर्मुक्ता युक्ता तज्जनरञ्जनैः ॥१७७॥

॥ इति ^३पञ्चदेशाख्यैला (ः) ॥

अन्यथा वर्णयांचक्रुः^४ केचित् कर्णाटदेशजाः ।

एलास्तन्मतमाश्रित्य तत्स्वरूपं विविच्यते ॥१७८॥

याश्चतस्रः पुरा प्रोक्ता नादावत्यादिका मया ।

कर्णाटिलास्तु ता एव वक्ष्यमाणैर्विशेषणैः ॥१७९॥

यस्यामाद्याङ्गिप्रयुगलमनुप्रासविभूषितम् ।

प्रत्येकं तच्च रत्यन्तमदनद्वयनिमित्तम् ॥१८०॥

चतुष्कामगणैरादिमध्यानु-^५प्राससुन्दरैः ।

रतिप्रान्तैः कृतः पादस्तृतीयो यत्र शंकरः ॥१८१॥

गणनाथः स्मृतः पूर्ववदनाज्जन्म वेधसः ।

यस्या नादवतीसाम्यं शेषैर्लक्ष्मणि वृश्यते ॥१८२॥

^१ cf.S. R. 4. 116, 128, 129 for 174-77 above.

^२ A. B. गौडदेशैतालद्विर्जिता ।

^३ A. B. पञ्चदशा०

^४ cf.S. R. 4. 116-26 for 178-92 above.

^५ A. B. प्रासादसुन्दरैः ।

नादावती ^१सुरेखाख्या कर्णाटिला तु सादिमा ।
यस्या मध्याद्यनुप्रासयुतमङ्गिघ्रत्रयं भवेत् ॥१८३॥

कामेश्चतुर्भि रचितं पृथक्(ग्) वेधा गणाधिपः ।
गायत्री देवता जन्म ब्रह्मपश्चिमवक्त्रतः ॥१८४॥

^२स्मरलेखाह्वया नन्दावती सैला प्रकीर्त्तिता ।
नन्दावतीसमं शेषं कुलवर्णादिकं मतम् ॥१८५॥

चतुर्भिर्मन्मथगणैः प्रत्येकं चरणद्वयम् ।
आदिमध्यगतप्रासं, तृतीयश्चरणः पुनः ॥१८६॥

त्रिप्रासः, कामलेखाष्टकामा हंसावती तु सा ।
हरिर्गणाधिपो जन्म दक्षिणाद्वेधसो मुखात् ॥१८७॥

सावित्री देवता यस्यां कर्णाटिला तु सा मता ।
यस्याः(ः) पादद्वये बाणप्रान्ताः(ः) प्रत्येकतः(ः) स्थिताः(ः) ॥१८८॥

म(१)न्मथाः(ः) षड्-^३गणाः(ः) पादे तृतीयेऽष्टौ गणाः(ः)पुनः ।
म(१)न्मथा आदिमध्यानुप्रासमङ्गिघ्रत्रयं पुनः ॥१८९॥

विधेरुत्तरवक्त्राब्जाज्जन्म यस्या गणेश्वरः ।
गन्धर्वो भद्रलेख्यमेला भद्रावती मता ॥१९०॥

रत्यन्ताः(ः) पञ्चकामाः(ः) स्युर्विरामे ^४मान्मथो गणः ।
प्रत्येकं त्रिषु पादेषु यदैतासां निबध्यते ॥१९१॥

चतस्रो(ऽ)प्युक्तरूपास्तु छन्दस्वत्यस्तदा स्मृताः ।
न्यूनाधिकगणाद्येन पुनरेता विनिर्मिताः(ः) ॥
एलाभासा भवन्तीति राजवाहनसम्मत्तम् ॥१९२॥
॥ इति कर्णाटिलाः ॥

वाक्यार्थपूर्णतां नेतुमाघातुं प्रस्थितामथ ।
एकस्यान्ते द्वयोर्वान्ते त्रयाणामथवा ततः ॥१९३॥

यत्पदं रच्यते तज्जैरङ्गघ्रीणामधिकं क्वचित् ।
शिक्षापदमिति प्राहुस्तस्य नाम पुरा विदा(वः) ॥१९४॥

^१ S. R. सुरेखा ।

^२ S. R. स्वरलेखा ।

^३ A. B. गुणाः ।

^४ A. B. मन्मथो गुणः ।

तृतीयचरणाद्द्वयं यदा तद्वच्यते तदा ।

मेलापकाभिधपदं कुर्याद्द्वयं शिखापदा(दम्) ॥१९५॥

इदं शिखापदं प्रायो मात्रैलाद्यासु युज्यते ।

गणैलासु न गातव्यं न शुद्धासु मुनेर्मतात् ॥१९६॥

शुद्धत्रिचरणा ^१यस्यां शुद्धैला सा मता सताम् ।

भवेत् शिखापदं यासु तासु नो पल्लवाभिधम् ॥१९७॥

ततः पल्लवनामास्मिन् पद एव शिखाभिधे ।

सर्वास्वेलासु गातव्या सकृदेवाङ्घ्रयस्त्रयः ॥१९८॥

वर्णैलासु पुनर्गैया द्विरिति प्राह राजराट् ।

सानुप्रासस्तृतीयोऽङ्घ्रिर्द्वावाद्यौ प्रासवर्जितौ ॥१९९॥

द्वयोश्चरणयोः कायश्चित्तलो यतयः पुनः ।

तृतीयो द्वियतिस्तुल्यः कर्तव्यः पादयोर्द्वयोः ॥२००॥

ध्रुवाभोगौ च सततवर्णैलानां यदा तदा ।

चतुर्विंशतिसंख्याता वस्वेला इति ताः स्मृताः ॥२०१॥

शाङ्गदेवमते चात्र ध्रुवे चाभोग एव च ।

त्रिष्वङ्घ्रिषु चतस्रः(ः) स्युर्यतयस्तुल्यलक्षणा(ः) ॥२०२॥

भद्रावतीमृते वर्णगणजामेकिकां यदा ।

षट्षष्ट्यैवाधिकशतसंख्यास्वेलासु कर्हिचित् ॥२०३॥

तूर्योऽङ्घ्रौ रच्यते तत्तदङ्घ्रिलक्षणलक्षितः ।

छन्दस्वत्यस्तदेता(ः) स्युरेला(ः) सर्वाः समासतः ॥२०४॥

दत्तवह्निगुणमिता(ः) सर्वा(ः) स्युर्मिता इमाः ।

युगाक्षिसंख्या एतासु ^२वर्णैला मेलयेद् बुधः ॥२०५॥

यतस्तल्लक्ष्मविधिना छन्दस्वत्यो न सम्मताः ।

स्युरित्थं मिलिताः सर्वा रसेषु गुण-^३सम्मिताः ॥२०६॥

विस्तरत्रस्तचित्तेन संकीर्णा न समीरिताः ।

यतः परस्परं लक्ष्मसंकरे स्यादनन्तता ॥२०७॥

॥ इत्येलाप्रबन्धः ॥

^१ A. B. यस्मा ।

^२ A. B. वस्वैला ।

^३ B. सम्मताः ।

^१स्वरैः पाटैः पदैर्बन्धतेनाभ्यां बिरुदैरपि ।

विशिष्टं चित्रमिश्राम्यामष्टधा करणं स्मृतम् ॥२०८॥

एतेषां क्रमतो वच्मि लक्षणं लक्ष्मबिन्मुदे ।

यत्र स्यातां ध्रुवोद्ग्राहौ स्वरैरेव विनिर्मितौ ॥२०९॥

पादैराभोगनिर्माणं कविवर्ण्याभिधायुतम् ।

रासस्तालो ^२ग्रहस्त्वष्टे स्वरं न्यासोऽशकस्वरं ॥२१०॥

लयो द्रुतो भवेद्यत्र स्वराख्यं करणं तु तत् ।

ईदृग्लक्षणमन्येषां करणा (णं) नाम पीडितम् ॥२११॥

येऽत्र स्वरान् विशिषन्ति तानत्र ब्रूमहे क्रमात् ।

स्वरैः सकरपाटैः स्यात् करपाटैः स्वरान्वितैः ॥२१२॥

द्विविधं पाटकरणं विज्ञेयं लक्ष्मवेदिना ।

करणं तत्पदाद्यं स्याद् यत्स्वरैः सपदैः कृतम् ॥२१३॥

मुरजाक्षरसंयुक्तैः स्वरैर्यद्गीयते विदा ।

तद्बन्धकरणं नाम यत्स्वरैः स्यात् सतेनकैः ॥२१४॥

तत्तेनकरणं बद्धं यत्स्वरैर्बिरुदैरपि ।

बिरुदाद्यं समाख्यातं करणं गेयवर्त्मनि ॥२१५॥

पदैः सहस्तपाटैश्च स्वरैः ^३समुरजाक्षरैः ।

यद् बद्धं गीयते चित्रकरणं तन्निगद्यते ॥२१६॥

स्वरः पाटैस्तेनकैश्च क्रमाद् बद्धं यदीयते ।

तन्मिश्रकरणं प्रोक्तं प्राटव्यत्यासभेदतः ॥२१७॥

द्विधा यत्पाटकरणं तेनेवं नवधा स्थितम् ।

तत्सर्वं त्रिविधं ज्ञेयं ^४गानभेदेन तद्यथा ॥२१८॥

आनन्दवर्द्धनं कीर्तिलहरीसंज्ञकं परम् ।

मंगलारम्भसंज्ञं चेत्येवं प्रत्येकमीरणात् ॥२१९॥

सप्तविंशतिसंख्यानि स्युर्यथा तद्विविच्यते ।

द्विरुद्ग्राहाभिधं गीत्वा सकृद् गायेद् ध्रुवं ततः ॥२२०॥

^१ cf. S. R. 4. 133-45 for 208-224 above.

^२ A. B. ग्रहस्ति ष्टेस्वर० ।

^३ A. B. समुद्गजाक्षरैः ।

^४ A. B. नाग ।

ध्रुवाद्धं पश्चिमं गायेदाभोगध्रुवकौ ततः ॥

उद्ग्राहो गीयते यत्र तत् स्यादानन्दवर्द्धनम् ॥२२१॥

^१ उद्ग्राहस्याद्यमर्द्धं च द्विर्गायेत्तदनन्तरम् ।

सकृद्ध्रुवमथोद्ग्राहप्रथमार्द्धं सकृत् पुनः ॥२२२॥

आभोगध्रुवकोद्ग्राहा गीयन्ते चेत् सकृत् सकृत् ।

तदा स्या(त्) कीर्तिलहरीसंज्ञकं करणं स्फुटम् ॥२२३॥

द्विरुद्ग्राहं प्रगायाथ ध्रुवाभोगौ सकृत् पुनः ।

ध्रुवोद्ग्राहौ सकृद्गायेन्मङ्गलारम्भसंज्ञके ॥२२४॥

केचित्त्वपरथा प्राहुः प्रबन्धकरणाभिधम् ।

द्रुतशेखरतालेन (१) तालेन करणेन वा ॥

नियम्य गानतस्तेषां न चमत्कृतिकृन्मतम् ॥२२५॥

॥ इति सप्तविंशतिकरणानि ॥

अथ ढेङ्कीगतं लक्ष्म प्रवक्ष्ये लक्ष्मविन्मुदे ।

^२ द्विरुद्ग्राहदलं पूर्वं पूर्वं गीत्वा ततः परम् ।

तद्दलं सकृदुच्चार्य प्रयोगपरिकल्पितम् ॥२२६॥

अथवा ^३ पदसम्बद्धं गायन्मेलापकं ततः ।

विलम्बितलयौ तालौ ढेङ्कीकङ्कालसंज्ञकौ ॥२२७॥

उद्ग्राहमेलापकयोस्तावतालावितीतरे ।

त्रिदलोऽस्ति ध्रुवस्तत्र द्वे दले समधातुनी ॥२२८॥

किंचिदुच्चं भिन्नधातुर्द्विदलं स्यात् तृतीयकम् ।

ध्रुववत् सकृदाभोगं गीत्वा गायेद् ध्रुवं पुनः ॥२२९॥

तत्र न्यासो ढेङ्कीका स्यादाभोगध्रुवयोः पुनः ।

लयाभ्यां द्रुतमध्याभ्यां तालः (ल) स्यादिलया(त्) पुनः ॥२३०॥

मुक्तावली वृत्तमाला युग्मिनी वृत्तबन्धिनी ।

चतुर्द्धेति समाख्याता तल्लक्षणमथोच्यते ॥२३१॥

तत्र मुक्तावली ज्ञेया छन्दोभी^४ रहितैः पदैः ।

वृत्तैर्नानाविधैर्युक्ता वृत्तमालेति कीर्तिता ॥२३२॥

^१ B. उद्ग्राहः ।

^२ cf. S. R. 4. 146-53 for 226-37 above.

^३ B. पदसंबन्धं ।

^४ A. छन्दोभि । B. छन्दोभिः ।

वृत्ताभ्यां युग्मिनी ज्ञेया वृत्तेनैकेन च स्मृता ।

वृत्तबन्धनिका^१ तिलो वृत्तमालादिकाः क्रमात् ॥२३३॥

त्रिधा स्युर्वर्णिकाख्या च मातृकागणिकेति च ।

वर्णिका वर्णजैर्वृत्तैर्मातृका मातृकाभवैः ॥२३४॥

गणिका गणजैर्वृत्तैर्दशापि स्युस्त्रिधा पुनः ।

समालंकृतिकाद्या स्याद्विषमालंकृतिः परा ॥२३५॥

मिश्रालंकृतिकाप्येता(स्)तासां लक्ष्म प्रचक्ष्महे ।

समसंख्यैरलंकारैः समालंकृतिरुच्यते ॥२३६॥

आद्यैर्विषमसंख्यैस्तैर्विषमालंकृतिर्मता ।

मिश्रैरेकद्विसंख्यैस्तैर्मिश्रालंकृतिका मता ॥

एवं स्युर्मिलिता ढेङ्कास्त्रिशच्छ्रुतिमनोहरा(ः) ॥२३७॥

॥इति त्रिशत्(द्) ढेङ्काः॥

^२यत्रोद्ग्राहध्रुवौ सान्द्रस्वरबद्धौ पदैः पुनः ।

आभो(ग)श्च तदन्ते स्याद्वर्त्तनी सा मता सताम् ॥२३८॥

विलम्बितलयस्तालो रासादन्योऽत्र युज्यते ।

स्वराद्यकरणस्यैव गानमस्यास्त्रिधा मतम् ॥२३९॥

प्रतितालः कुडकश्च कङ्कालो द्रुतमण्ठकः ।

रासकश्चेति पञ्चैते न ताला वर्त्तनीस्पृशः ॥२४०॥

॥ इति वर्त्तनी ॥

^३एतै रचिता तालैश्च वर्त्तन्येव विवर्त्तनी ॥२४१॥

॥ इति (वि)वर्त्तनी ॥

तालशून्यस्वरालापो यस्मादेतद्गतो मतः ।

तस्मादालापपूर्वं स्यादेतद्वर्त्तनिकायुगम् ॥२४२॥

॥ इति वर्त्तनीविवर्त्तन्यौ ॥

उद्ग्राहस्याद्यमर्द्धं द्विप्रगायाथार्धमन्तिमम् ।

सकृत्प्रयोगसहितमप्रयोगमथापि वा ॥२४३॥

^१ A. B. °कास्तिलो ।

^२ cf. S. R. 4. 154-69 for 238-68 above.

^३ A. B. एतैर्विरचिता तालैश्च ।

ततो मेलापकं गीत्वा द्विर्गयेच्च ततो ध्रुवम् ।

ततश्च सकृदाभोगं गीत्वा न्यासो ध्रुवे यदा ॥२४४॥

तदा स्यात् (द्) शोम्बडस्तत्र ध्रुवमिच्छन्ति केचन ।

सालापं मण्डतालेनाथवा चच्चत्पुटादिना ॥२४५॥

रचितं तत्र चाभोगं परमुद्ग्राहसन्निभम् ।

उद्ग्राहे न्यसनं केचिदस्मिन्निच्छन्ति तद्विदः ॥२४६॥

एवमेष त्रिधातुः स्याच्चतुर्धातुरिति द्विधा ।

मेलापकपरित्यागादाद्यः स्यात्तद्युतः परः ॥२४७॥

उद्ग्राहस्याद्यभागः स्यात् (द्) गमकोऽ-^१स्मिन्त्रिधातुके ।

तारजो (ऽ) तारजश्चेति द्विविधोऽयं पुनः स्मृतः ॥२४८॥

तारस्थानसमुद्भूतो ध्वनिस्तारज उच्यते ।

तारजस्तेन संयुक्तः स चायं सप्तधा मतः ॥२४९॥

उद्ग्राहमुख्यधातूनां स्थानकस्य निवेशनात् ।

भेदा (ः) स्युस्तत्र चत्वारश्चतुर्धातुषु ते त्रयः ॥२५०॥

त्रिधातुष्वत एवैकस्तारशून्यो भवेदिह ।

प्रतापतिलकस्तेषूद्ग्राहस्य स्थानके स्थितौ ॥२५१॥

मेलापस्थानकस्थित्या प्रतापः शृङ्गनामकः ।

ख्यातोऽचलप्रतापस्तु ध्रुवे स्वस्थानकस्थिते ॥२५२॥

प्रतापवद्धनो नामाभोगस्य स्थाननिर्मितौ ।

एत एव त्रयो भेदाः प्रतापशृङ्गवर्जिताः ॥२५३॥

त्रिधातुषु समाख्यातुं शोम्बडेषु विचक्षणैः ।

प्रभूतगमकस्तोकगमकत्वविशेषणात् ॥२५४॥

ते पुनर्द्विविधा ज्ञेया नवापि नवबुद्धिना ।

पुनर्गणविशेषेण पञ्चभेदा भवन्ति ते ॥ २५५॥

प्रायोगिकः क्रमाख्यश्च ततः क्रमविलासकः ।

चित्रो विचित्रलीलश्च, तेषां प्रायोगिको भवेत् ॥२५६॥

चतुर्गणः, क्रमाख्यश्च गणैः^२पञ्चभिरञ्चितः ।

षड्भिः क्रमविलास (ः) स्याच्चित्रः स्यात् सप्तभिर्गणैः ॥२५७॥

^१ A. B. स्मिन् धातुके ।

^२ A. B. पञ्चरञ्चितः ।

विचित्रोऽष्टभिरेव स्यान्नवभिस्त्वेवमेव ते ।

एवमेव गणैर्धातूनुद्ग्राहादिक्रमेण च ॥२५८॥

चतुराद्यैः प्रबन्धेषु प्रबन्धान् संप्रवर्त्तयेत् ।

केषांचन मते तावत् (६) गणकलृप्तिरियं भवेत् ॥२५९॥

उद्ग्राहखण्डगः कैश्चिदुद्ग्राहसदृशः (ः) पुनः ।

भागाल्य इष्यते खण्डध्रुवादूर्ध्वं निवेशितः ॥२६०॥

ततो गेयौ ध्रुवाभोगौ लम्भके (ऽ) प्येवमेव च ।

उपमारूपकश्लेषैर्विनियुक्ता रसेषु ते ॥२६१॥

त्रयोदशप्रकाराः स्युः प्रत्येकं सर्व एव हि ।

वीरशृङ्गारयोर्ब्रह्मा नरसिंहोऽद्भुते रसे ॥२६२॥

चक्रेश्वरो रसे वीरे बीभत्से चण्डिकेश्वरः ।

हास्यशृङ्गारयोर्हंसो भैरवस्तु भयानकैः (के) ॥२६३॥

विप्रलम्भे तु सारङ्गः सिंहो वीरे भयानके ।

सशृङ्गारे च करुणे शेखरः परिकीर्त्तितः ॥२६४॥

शृङ्गारे पुष्पसारस्तु प्रचण्डो रौद्रसंज्ञिनि ।

विष्णुर्वीरे रसे शान्ते नन्दीशः परिकीर्त्तितः ॥२६४ए॥

एवं ते व्योमनन्दाः (ः) (१०) स्युर्विश्वघ्नसंख्यया (१३) स्फुटाः (ः) ।

खाब्धिरुद्रमितास्ते (११७०) च त्रेधा कृतिविशेषतः ॥२६५॥

गद्यजाः पद्यजा गद्यपद्यजा इति ते यथा ।

सानुप्रासैः पदैर्देशभाषया संस्कृतेन च ॥२६६॥

गद्यजा शोम्बडा ज्ञेयाः पद्यजा अपि ते यथा ।

छन्दसा येन केनापि चारुत्वेन प्रपञ्चिताः ॥२६७॥

गद्यैः पद्यैर्विरचिता शोम्बडा गद्यपद्यजाः ।

खेन्दुवाणाग्निसंख्याः (३५१०) स्युरेवं ते गुणिता बुधैः ॥२६८॥

नन्दी गदाधरो रामो माधवः पुरुषोत्तमः ।

मुधाकरश्च रेवन्तः कुसुमाकरषण्मुखौ ॥२६९॥

भृगुः कृष्णो रोहिणेयो भव (ग) दत्तविदूषकाः (कौ) ।

नारदश्च किरातेशः सापेक्षो रुद्रवासवौ ॥२७०॥

वामोदरो रूपकाख्यस्ततः कमलसंभवः ।

कान्तो 'योगेश्वर इति चतुर्विंशतिशोम्बडाः (ः) ॥२७१॥

उपमारूपकश्लेषैरलंकारैरलंकृता (न्) ।

उपमोपाधिकान्तेषु शोम्बडान् ब्रूमहे क्रमात् ॥२७२॥

यत्रोपमीयते वर्ण्यः सुरभूमौश्वरादिभिः ।

गेयश्रुतिमुखे तज्जैः स नन्दी शोम्बडः स्मृतः ॥२७३॥

नायकस्य जलक्रीडा स्त्रीभिः सार्द्धं प्रगीयते ।

नारायणस्य गोपीभिरिव स स्याद् गदाधरः ॥२७४॥

संभोगो विप्रलम्भश्च यत्र नेतुः प्रगीयते ।

सीतायां ^१राघवस्येव स रामो नाम शोम्बडः ॥२७५॥

^२माधवस्येव मालत्यां प्रीतिर्दर्शनसंभवा ।

^३वर्ण्या कामिककामिन्यो यत्रासौ माधवः स्मृतः ॥२७६॥

संभोगलक्षणो नेतुः शृंगारो यत्र वर्ण्यते ।

हरिलक्ष्म्योरिव प्रीत्या तमाहुः पुरुषोत्तमम् ॥२७७॥

निशाकरकरोद्योतिनिशान्तेषु महीभृताम् ।

विलासात् केलयो यत्र वर्ण्यन्ते स सुधाकरः ॥२७८॥

तुरंगममधिष्ठाय कुर्वाणः कन्दुकोत्सवम् ।

नायको वर्ण्यते यत्र स रेवन्तः प्रकीर्तितः ॥२७९॥

यत्र षड्ऋतवो वर्ण्या वर्ण्यमुद्दिश्य लीलया ।

तुष्टचर्यं भूमिपालानां तमाहुः कुसुमाकरम् ॥२८०॥

षण्मुखस्येव भूभर्तुः संग्रामो यत्र वर्ण्यते ।

जयश्रीर्बहुरूपासौ षण्मुखः संप्रकीर्तितः ॥२८१॥

स भृगुशोम्बडो ज्ञेयो भूभर्तुर्यत्र गीयते ।

भृगोरिव विशेषज्ञैश्छुरिकायुद्धकौशलम् ॥२८२॥

वर्ण्यते यत्र भूभर्तुर्नियुद्धकौशलं रणे ।

कृष्णस्येव स विज्ञेयो शोम्बडः कृष्णसंज्ञकः ॥२८३॥

यत्र प्रगीयते तज्जैर्बलस्येव महीभृता ।

मधुपानविलासोऽसौ रोहिण्यो निगद्यते ॥२८४॥

^१ A. B. राघवस्यैव ।

^२ A. B. माधवस्यैव ।

^३ A. B. वर्ण्याः ।

गीयते यत्र ^१भूस्वामेर्गजारोहणकौशलम् ।

भगदत्तवदित्येष भगदत्तः स्मृतो बुधैः ॥२८५॥

यत्र नायकतुष्ट्यर्थं परस्यानुकृतिर्जनैः ।

गीयते परिहासाय स विदूषक उच्यते ॥२८६॥

भूभर्तुरग्रतो यत्र शस्त्रशास्त्रकलादिना ।

विवादो वर्ण्यते तज्ज्ञैर्नारदः स निगद्यते ॥२८७॥

भूजानेर्मृगयायाने गिरीशस्येव वर्ण्यते ।

किरातचरितं ^२ यत्र स किरातेश उच्यते ॥२८८॥

यत्र क्षमाभुजामग्रे वाञ्छितार्थनिवेदि (द) कम् ।

विज्ञापनवचोगानं सापेक्षं तं प्रचक्षते ॥२८९॥

क्षोणीभर्तुः पुरो यत्र पुरारेरिव गीयते ।

वैरीपत्तनविध्वंसः स ज्ञेयो रुद्रसंज्ञकः ॥२९०॥

देवेन्द्र इव भूमीन्द्रस्त्यागभोगादिभिर्गुणैः ।

वार्यते सदसि प्राहुर्वासवं तं विदांवराः ॥२९१॥

यत्र भूमीमहेन्द्रस्य गोपवेषहरेरिव ।

बालक्रीडा (:) प्रगीयन्ते स स्याद् दामोदराभिधः ॥२९२॥

वस्तुना येन केनापि समीचीनेन रूपतः ।

स्तुत्यः संभ्रूयते तज्ज्ञैः स ज्ञेयो रूपको बुधैः ॥२९३॥

पद्मसंभववद्वर्ण्यः संप्राहणकलादिना ।

वर्ण्यते वर्णनाविज्ञैः स स्यात्कमलसंभवः ॥२९४॥

राज्ञो राजमहिष्या वा रूपादिगुणकीर्तनम् ।

कीर्त्यते यत्र तद्विज्ञैः स कान्तो नाम कीर्तितः ॥२९५॥

निवृत्तिजनकं वाक्यमध्यात्मविषयं जनैः ।

यत्र प्रगीयते स स्याद् योगेश्वरसमाह्वयः ॥२९६॥

॥ इति चतुर्विंशतिश्लोम्बडाः ॥

^३मण्डश्च प्रतिमण्डश्च द्वितीयो रासगारुणी ।

निःसारकः ^४कुडुक्कश्च ^५त्रिपुटो यतिलग्नकः ॥२९७॥

^१ A. B. भूजामे० ।

^२ B. चरित्रं ।

^३ cf. S.R. 4. 157-59 for 297-98 above.

^४ A. B. कटुकश्च ।

^५ A. B. त्रिपुरो ।

अडुतालैकताल्यौ च ताल(१)एकादश त्विमे ।
 श्रोम्बडे नियताः, केचित् पाक्षिकं मण्डकं विदुः ॥
 केचित्(द्)श्रोम्बडतालेन प्रबन्धं श्रोम्बडं विदुः ॥२९८॥
 ॥ इति श्रोम्बडप्रबन्धः ॥

^१एकलण्डो द्विलण्डो वा धातुर्द्वाहसंज्ञकः ।
 यत्र स्यादेककृत्वो वा द्वि(:)कृत्वस्तस्य वा भवेत् ॥२९९॥
 गानं ततो ध्रुवा द्विः स्यादाभोगस्तु ततः सकृत् ।
 ध्रुवं गीत्वा पुनर्न्यासो यदा स्याल्लम्भकस्तदा ॥३००॥

भागोऽप्यत्र भवेदुक्तलक्षणो श्रोम्बडे यथा ।
 भागाद्द्वर्द्धं ध्रुवाभोगध्रुवा ज्ञेया इतीतरे ॥३०१॥
 सोऽष्टधा भिद्यते तत्र वक्ष्यमाणविशेषणैः ।
 यस्मि(न्न)ताल उद्ग्राहः स स्यादालापलम्भकः ॥३०२॥

आलापानन्तरं यत्र स्यादुद्ग्राहोऽन्यधातुकः ।
 ध्रुवस्थाने सप्रलम्भः पदलम्भः स उच्यते ॥३०३॥
 यत्र ध्रुवपदं नाम रूपोद्ग्राहसमन्वितम् ।
 त्रिचतुष्पञ्चवारं वा गीयते तद्विदांवरैः ॥३०४॥

उपलम्भः स विज्ञेयो नानाभोगसमन्वितैः ।
 ध्रुवैर्बहुविधैः साकमुद्ग्राहैर्यत्र गीयते ॥३०५॥
 स भागलम्भो विज्ञेयो धातुद्वयविनिर्मितः ।
 यत्र ध्रुवपदाद्भागस्ततश्चोद्ग्राहवर्णनम् ॥३०६॥

उपलम्भे भागलम्भे तथा च पदलम्भके ।
 शार्ङ्गदेव(म)तादेषु नाभोगो गीयते त्रिषु ॥३०७॥
 उद्ग्राहा बहवो यत्र ध्रुवाभोगविवर्जिता(:) ।
 एक एव तथा धातुर्विलम्भः स तु कथ्यते ॥३०८॥

यत्रोद्ग्राहोऽन्यधातुः स्या(द्) ध्रुवाश्चैवान्यथा पुनः ।
 सोऽनुलम्भ इति ख्यातः कालसेनेन धीमता ॥३०९॥
 इत्यष्टौ लम्भका(:) प्रोक्तास्तालैः सालगसूडगैः ।
 यज्जोम्बडगतं लक्ष्म गमकस्थानकं विना ॥३१०॥

विशिष्टमादितालेन सदैव भजते(ऽ)त्र यः ।
 स रासक इति ख्यातस्त्रिधा कैश्चिदिहेष्यते ॥३११॥

गणैर्वर्णैश्च मात्राभिः स्याद्रासवलयोऽग्रिमः ।

द्वितीयो हंसतिलकस्तृतीयो रतिरङ्गकः ॥३१२॥

चतुर्थस्तत्र मदनावतार इति केचन ।

^१छगणेनान्तिमस्तेभ्यो गणैर्मात्राभैर्वर्णितः ॥३१३॥

षडक्षरादादिखण्डादेर्काक्षरवृद्धितः ।

पञ्चविंशतिराख्याता रासका वर्णसंभवाः ॥३१४॥

अष्टमातृकमारभ्य यावत् स्यात् षष्ठिमातृकः ।

चरणस्तावदेते स्युस्त्रिपञ्चाशच्च मातृकाः ॥३१५॥

चतुर्गणाङ्घ्रिमारभ्य ^२यावदष्टगणाङ्घ्रिकम् ।

गणजः पञ्चधा ^३केचिद् गणस्यैकस्य वृद्धितः ॥३१६॥

संगिरन्तेऽत्र मदनावतार इति तद्विदः ।

एवमेते समाख्याता देव(वेद)दिग्गजसंमताः (८४) ॥३१७॥

सर्वे ते रासतालेन कलिता गानयोगिनः ।

आलापानन्तरोद्ग्राहं केचिदिच्छन्ति रासके ॥३१८॥

॥ इति चतुर्विंशतिरासकलक्षणम् ॥

द्विर्गीत्वोद्ग्राहकं घातुं ततो ध्रुवपदं सकृत् ।

द्विर्वा(ऽऽ)भोगध्रुवौ गीत्वा न्यासे स्यादेकतालिका ॥३१९॥

गेया तालेनैकताल्या निर्मिता गानवेदिना ।

आलापमात्रमुद्ग्राहः स्यादस्यामिति केचन ॥३२०॥

॥ इत्येकताली । इति शुद्धसूडलक्षणम् ॥

अथ ^४स्वोपज्ञसूडस्य विवृतिं विवृणे स्फुटाम् ।

अष्टाविंशतिसंख्याकैः स प्रबन्धैर्निबध्यते ॥३२१॥

तदन्ते तस्य चाभोगा गेया एकैकशोऽथवा ।

प्रत्येकं रचिता(ऽ)भोगा वक्ष्यमाणप्रकारतः ॥३२२॥

पदान्यष्टौ दशापि स्युरत्र स्वेच्छानुरोधतः ।

नानायतिग्रहलयतालरागोपबृंहिताः ॥३२३॥

^१ A. B. वगणेनास्तिकस्तेभ्यो ।

^२ A. B. यावदष्टि० ।

^३ A. केचिद् गणस्यै० B. केचित्गणस्यै० ।

^४ A. स्वोपज्ञस्य ।

छायालगोपाधिवशात् शुद्धसादृश्यतोऽपि वा ।

अस्य सूडस्य मिश्रत्वमभाषिष्ट महीपतिः ॥३२४॥

^१ छन्दसा येन केनापि गद्यैः पद्यैर्विनिर्मितः ।

ध्रुवः प्रतिपदं गेयः स एव हि विपश्चिता^२ ॥३२५॥

पदान्ताभोगरुचिरस्ततः पाटस्वराञ्चितः ।

दशावतारकीर्त्याद्यधवलौड्यं प्रबन्धराट् ॥३२६॥

रागोऽत्र मध्यमादिः स्यादादितालो, विलम्बितः ।

लयः, स्यान्मागधी गीतिः शृङ्गारोऽत्र रसः स्मृतः ॥

कीर्त्तनं वासुदेवस्य विनियोगो नृपोत्सवे ॥३२७॥

॥ इति दशावतारकीर्त्तिधवलनामा प्रबन्धः ॥१॥

छन्दसा मङ्गलाख्येन रचनं गद्यपद्ययोः ।

आलापश्च प्रतिपदं नानागमकपेशलः ॥३२८॥

ध्रुवः प्रतिपदं रागो ललितस्ताल इष्यते ।

आदितालः स्वरास्तेनाः प्रबन्धान्ते प्रतिष्ठिताः ॥

स हरिविजयाद्यश्च मंगलाचार उच्यते ॥३२९॥

॥ इति हरिविजयमङ्गलाचारनामा प्रबन्धः ॥२॥

रचितो गद्यपद्याद्यैर्वसन्ते^३ पार्थिवोत्सवे ।

वसन्तरागे सम्पाह्वताले मध्यलयाञ्चिते ॥३३०॥

गमकालप्तिभूयिष्ठः पूर्णकल्प(ः) प्रकीर्त्तितः ।

पूर्वा(त्ताँ णाँ?) पुनस्तेनपाटौ स्वरराजिविराजितः ॥

माधवोत्सवकमलाकरनामा प्रबन्धराट् ॥३३१॥

॥ इति माधवोत्सवकमलाकरनामा ^४प्रबन्धः ॥३॥

यत्र स्याद् गूर्जरी रागस्तालो सम्पेति भागशः ।

यथाशोभं प्रयोगोऽपि गद्यपद्यान्तरान्तरः^५ ॥३३२॥

आभोगान्ते स्वराः पाटाः पुनः पद्यानि कानिचित् ।

सामोददामोदरादिप्रबन्धो भ्रमरं पदम् (भ्रमरस्त्वयम्) ॥३३३॥

॥ इति सामोददामोदरभ्रमरनामा प्रबन्धः ॥४॥

^१ Quotation in R. P. reads. छन्दसा कीर्त्तिपूर्वेण धवलेन विनिर्मितः ।

^२ A. adds विसर्ग ।

^३ A. ०र्वसन्तो B. ०र्वसन्तः ।

^४ A. omits प्रबन्धः ।

^५ Quotation in R. P. reads. गद्यपद्याञ्चितान्तरः ।

रागो धन्नासिका यत्र तालो वर्णयति (:) स्मृतः ।

चम्पूबन्धः प्रयोगान्ते गमकानेक^१-विस्तरः ॥३३४॥

तदन्ते स्युः स्वरास्तेना (:) पाटाः शुचिरसाञ्चितताः ।

प्रबन्धोऽयं मधुरिपोः पुरस्ताद्रत्नकण्ठिका ॥३३५॥

॥ इति मधुरिपुरत्नकण्ठिकानामा प्रबन्धः ॥५॥

गीतो भैरवरागेण ताले वर्णयतीं तथा ।

आभोगान्तस्थितैः पाटैः स्वरैः पद्याञ्जितस्ततः ॥

अक्लेशकेशवादिमकुञ्जरस्तिलकाभिधः ॥३३६॥

॥ इति अक्लेशकेशवकुञ्जरतिलकानामा प्रबन्धः ॥६॥

रागो गौण्डकृतिर्यत्र प्रतिमण्डपुरस्कृतः ।

आभोगान्ते तथा पाटस्वरौ^२ पद्यगणाञ्चितौ ॥३३७॥

शृङ्गाररससंपूर्णः कृष्णकेलिविराजितः ।

मुग्धमधुसूदनाद्यो हंसक्रीडः प्रबन्धराट् ॥३३८॥

॥ इति मुग्धमधुसूदनहंसक्रीड^३-नामा प्रबन्धः ॥७॥

प्रतिमण्डेन तालेन रागे देशाख्यसंज्ञके ।

पदात्तुयक्षिरैर्युक्तः पदात् सप्तमतस्तथा ॥३३९॥

आकारोपचितालापगमकाकुलविग्रहः ।

आभोगा (त्) तेनकैः पाटैः प्रचुरैरतिपेशलः ॥

हरिवल्लभपूर्वोऽयमशोकपल्लवः स्मृतः ॥३४०॥

॥ इति हरिवल्लभ-अशोकपल्लवनामा प्रबन्धः ॥८॥

मालवधीः स्मृतो रागस्तालो निःसारसंज्ञकः ।

वाग्गेयकारनामांकात् पदतस्तेनसंततिः ॥३४१॥

ततः पाटा (:) पदानि स्युः पञ्चषाणि रसोऽत्र च ।

शृङ्गारो वासुदेवस्य क्रीडनं रासकादिभिः ॥३४२॥

छन्दोऽपि रासको ज्ञेयं स्वेच्छया वा कृतं भवेत् ।

स्निग्धमधुसूदनोऽयं रासावलयनामकः ॥

प्रबन्धः पृथिवीभर्त्रा प्रबद्धः^४ प्रीतये हरेः ॥३४३॥

॥ इति स्निग्धमधुसूदनरासावलयनामा प्रबन्धः ॥९॥

^१ B. ०षिस्वरः ।

^२ B. ०स्वरैः ।

^३ A. omits क्रीड ।

^४ A. B. प्रबन्धः ।

निःसारतालरुचिरो रागे केदारसंज्ञके ।

कविनामांकितपदात् पाटः स्वर(स्वल्प)तरैश्चितः ॥३४४॥

ततः पद्यं विलासेनोल्लासितं जगतीपतेः ।

इत्थं हरिसमुदयात्(द्) गरुडपदसंज्ञकः ॥

प्रबन्धः पृथिवीभर्त्रा हरिभक्तेन वर्णितः ॥३४५॥

॥ इति हरिपदसमुदयगरुडपदनामा प्रबन्धः ॥१०॥

तालो वर्णयतिर्यत्र रागः केदारसंज्ञकः ।

पदानि कविनामाङ्गाद् गीत्वा द्वित्राणि गीयते ॥३४६॥

स्वराणां सन्ततिः पाटा आलापस्तेनका अपि ।

ततस्त्रिचतुराणि स्युः पद्यानि प्रीतये विभोः ॥३४७॥

विप्रलम्भाख्यशृङ्गारे शृङ्गारिजनतुष्टये ।

साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमरादिस्ताभिधः ॥

प्रबन्धः कृष्णभूभर्त्रा राजराजेन निर्मितः ॥३४८॥

॥ इति साकाङ्क्षपुण्डरीकाक्षभ्रमरस्तनामा प्रबन्धः ॥११॥

मालवीयः(ः) स्मृतो गौडो रागस्तालो(ऽ)^१डुतालकः ।

शृङ्गारो विप्रलम्भाख्यो रसो देवादिवर्णनम् ॥३३९॥

^२पदसंततिस्तेनाः पाटाः स्वरसमुच्चयः ।

ततः पद्यानि यत्र स्युर्लयमध्यममानतः ॥

स प्रबन्धवरो ज्ञेयो धन्यवैकुण्ठकुङ्कुमः ॥३५०॥

॥ इति धन्यवैकुण्ठकुङ्कुमनामा प्रबन्धः ॥१२॥

रागः स्यात् स्थानगौडाख्यस्तालो वर्णयती रसः ।

शृङ्गारो विप्रलम्भाख्यः प्रमदामदनाकुलः ॥३५१॥

^३पदानामावलेः पाठा(टा ?) गुम्फिता यत्र गीतके ।

तद्गीतं हरिशरणकदलीपत्रसंज्ञकम् ॥३५२॥

॥ इति हरिशरणकदलीपत्रनामा प्रबन्धः ॥१३॥

श्रीरागो यत्र रागा(गः) स्यात् तालस्तु द्रुतमण्ठकः ।

वर्णनं वासुदेवस्य रति(स्)तद्विषये स्त्रियाः ॥३५३॥

^१ A.B. ०डुतालकः ।

^२ A. पदसंततिस्तेनाः ।

^३ Quotation in R. P. reads. पक्षनामावलेः पाटा ।

पदेभ्यः पाटसंतानं स्वरास्तेनास्तथैव च ।

^१प्रयोगश्च भवेद्यत्र स प्रबन्धवर(ः)स्मृतः ॥

हरिरमितचम्पकवर्णभ्यः शोखराभिधः ॥३५४॥

॥ इति हरिरमितचम्पकशोखरनामा प्रबन्धः ॥१४॥

द्रुतमण्डेन तालेन द्रुतेनैव लयेन च ।

मल्हारे रसराजे स्यात् पदानां संततेः पुरः ॥३५५॥

स्वरग्रामस्तथा पाटास्तेना अपि यथाक्षरम् ।

हरिरसमन्मथाद्यस्तिलकः स प्रबन्धराट् ॥३५६॥

॥ इति हरिरसमन्मथतिलकनामा प्रबन्धः ॥१४॥

रागो वराटिका यत्र तालो वर्णयतिस्तथा ।

पदानि स्वेच्छयालापभूषितानि यथाद्युतिः(ति) ॥३५७॥

ततः स्वराश्च पाटाश्च ततः पद्यानि कानिचित् ।

इति नारायणपदान्मदनावासनामकः ॥

प्रबन्धः क्षितिनाथेन लोकनाथस्य निर्मितः ॥३५८॥

॥ इति नारायणमदनावासनामा प्रबन्धः ॥१७॥

तालो वर्णयतिर्मेघरागो देवादिवर्णनम् ।

^२विप्रलम्भाख्यभृङ्गारो रसः करुणवेदनम् ॥३५९॥

कविनामाङ्कितपदप्रान्ते पाटस्वरावलिः ।

^३द्वित्राण्यथ पदानि स्युरिति लक्ष्मीपतेः पुरः ॥

रत्नावलीप्रबन्धोऽयं निबद्धः कृष्णभूभुजा ॥३६०॥

॥ इति लक्ष्मीपरि(ति) रत्नावलीनामा प्रबन्धः ॥१७॥

नट्टो रागस्तृतीयाख्यस्तालो मध्यलयः वचचित् ।

पदानां शोभया(ऽऽ)लापगुम्फनं गानहेतुकम् ॥३६१॥

अन्ते पाटाः स्वरास्तेनास्तदन्ते पद्यगुम्फनम् ।

एषो(ऽ)मन्दमुकुन्दाद्यमकरन्दाभिधानवान् ॥

प्रबन्धः प्रीतये गीतः श्रीपतेः कृष्णभूभुजा ॥३६२॥

॥ इत्यमन्दमुकुन्दमकरन्दनामा प्रबन्धः ॥१८॥

तालो वर्णयती रागाः क्रमादष्टादश स्मृताः ।

मध्यमादिश्च ललितो वसन्तो गूर्जरी तथा ॥३६३॥

^१ A. B. प्रयोगाश्च ।

^२ A. विप्रलम्भाक्ष । B. विप्रलम्भाक्षा ।

^३ A. B. द्वित्रान्यथ ।

^१धन्यासी भैरवो गौण्डकृतिर्वैशाख्यिकापि च ।

मालवश्रीश्च केदारमालवीयादिगौडकौ ॥३६४॥

स्थानगौडश्च श्रीरागो मल्हारश्च वराटिका ।

मेघरागश्च नट्टा च धारिणी (धोरणी) नियता इमे ॥३६५॥

यावद्भागं पदानि स्युः प्रान्ते पाटस्वराणि तु ।

क्वचित्क्वचिद्गतालापभूषितानि यथारुचिः (चि) ॥३६६॥

विप्रलम्भाख्यशृङ्गारो रसो नायकवर्णनम् ।

नायिकायाश्च तत्र स्यात् स प्रबन्धवरः स्मृतः ॥३६७॥

चतुरचतुर्भुजपदात् (द्) रागराजिपदात् पुरः ।

चन्द्रोद्योताख्यगीतोऽयं कालसेनेन निर्मितः ॥३६८॥

॥ इति चतुर्भुजरागराजिचन्द्रोद्योतनामा प्रबन्धः ॥

आदितालः प्रथमतः प्रतिमण्डस्ततः परम् ।

चतुर्मात्राह्रमण्डश्च तुर्यः स्यादडुतालकः ॥३६९॥

तालो वर्णयतिः पञ्चान्नवमात्रिकमण्डकः ।

निःसारश्च तथा झम्पा द्रुतमण्डश्च रूपकः ॥३७०॥

प्रतितालस्त्रिपुटक एकतालीतिसंज्ञया ।

त्रयोदश क्रमात्तालाः प्रतितालं पदानि च ॥३७१॥

यथाशोभालप्तिर्युञ्जि तावन्त्येव ततः परम् ।

^३काहलालुण्डिकिन्यौ च भुक्का च शृङ्गशङ्खकौ ॥३७२॥

पटहश्च ^३हुडुक्का च ^४मुरजः करटा (ऽ)पि च ।

रञ्जा च डमरु ड (ढ)क्का पाटा एतत्समुद्भवाः ॥३७३॥

निःसारो (रुः) पटहो डक्का मर्दलो (लस्) त्रिवणी तथा ।

करटेति तथैतेषां प्रधानाक्षरयोजना ॥३७४॥

एकताल्यां डक्कुली च त्रिवली दुन्दुभिस्तथा ।

घडसश्च चतुर्णां स्यादधिका पाटसन्ततिः ॥३७५॥

^१ A. धन्यासी ।

^२ A. B. काहलालुण्डिकान्यौ ।

^३ A. B. तुडक्वे ।

^४ A. B. मुरजः ।

प्रतितालं प्रयोगोऽपि रागो नट्टा निगद्यते ।

शृङ्गारो विप्रलम्भाख्यो रस उत्तमनायकः ॥३७५॥

दूतीसंवादकथनं नायिकायामिहेष्यते ।

एतत् स्याल्लक्षणं यत्र प्रबन्धः स निगद्यते ॥

हरिहारतालराजिजलधरविलासितः ॥३७६॥

॥ इति हरिहारतालराजिजलधरविलसितनामा प्रबन्धः ॥२०॥

यथाशोभालप्तिमन्ति यत्राष्टादशसंख्यया ।

तालाः पदानि रागस्य पाटास्तेनाः क्रमस्थिताः ॥३७६॥

वर्णसाम्यमलंकारो रसः शृङ्गारनामकः ।

देवाविबर्णनं छन्दो नानायतिमनोहरम् ॥३७७॥

त्रिविधोऽपि लयो रीतिः कैशिकी वर्णनापि च ।

वाग्गेयकारसंज्ञा च क्रमाद्रागादि कीर्त्यते ॥३७८॥

घोरणी च तथा नट्टा मेघरागो वराटिका ।

तथा मल्हारिश्रीरागौ स्थानमालवगौडकः ॥३७९॥

केदारो मालवश्रीश्च देशाख्या ^१गौडकृत्यपि ।

वसन्तो मध्यमादिश्च ललितश्च क्रमादमी ॥३८०॥

चञ्चत्पुटश्चाचपुटः षट्पितापुत्रनामकः ।

संपक्षेष्टाक उत्(द्)घट्ट आवितालस्तथैव च ॥३८१॥

प्रतिमण्डश्च मण्डश्चाडुतालो वर्णयत्य(१)पि ।

द्रुतमण्डश्च निःसारर्क्षम्पा च द्रुतमण्डकः ॥३८२॥

रूपकः प्रतितालश्च तृतीयस्त्वेकतालिका ।

पञ्चवक्त्रोद्भवाः पाटा हस्तपाटा अलग्नकाः ॥३८३॥

हौडुक्किका हस्तपाटा(श्)चित्रपाटावपाटकौ ।

हुडुक्का ठवसं(सो)मण्डिडक्काभेरीसमुद्भवाः ॥३८४॥

कंसार(रि)घर्घरीकन्नामर्दलीसंभवास्तथा ।

क्रमादष्टादशपदेष्वेते पाटाः प्रतिष्ठिताः ॥३८५॥

द्वादशादिपदेष्वस्ति विशेषः सो(स) विधीयते ।

डक्काकुडुकाकरटाप्रोद्भवा द्वादशेऽधिकाः ॥३८६॥

त्रयोदशे सेलुकाजा निःसानोत्थाश्चतुर्दशे ।

घण्टोद्भवाः पञ्चदशे पदे सप्तदशेऽपि च ॥३८७॥

किरिकिट्टभवा अष्टादशे पाटा अमी स्थिताः ।

वीरवण्ड्यावनिभवा अधिकाः संप्रकीर्तिताः ॥३८८॥

रागाणां षाडवाद्यानां^१ ग्रामसंभवतापि च ।

वर्ण्या वाग्गेयकारेण तालरागार्णवः स च ॥

प्रबन्धः पृथ्वीभर्त्रा मुरारिप्रीतये कृतः ॥३८९॥

॥ इति तालरागार्णवमुरारिमङ्गलकुसुमनामाप्रबन्धः ॥२१॥

क्रमेण नट्टाकेदारः श्रीरागस्थानगौडकः ।

धोरणी मालवीयश्च वराटी^२ मेघरागकः ॥३९०॥

मालवश्रीदेवशाखा गौण्डकृतिश्च भैरवः ।

धन्नासिका वसन्तश्च गूर्जरी च (म)ल्लहारकः ॥३९१॥

ललितः सप्तदश(शे)मे रागास्तावन्ति च क्रमात् ।

पदानि तेषु तालाः स्युरिमे तन्नाम कीर्त्यते ॥३९२॥

आद्यत्रिसप्तदशमद्वादशे द्रुतमण्डकाः ।

तृतीये नवमे चैकादशे चैव त्रयोदशे ॥३९३॥

पदे पञ्चदशे सप्तदशे रूपक ईरितः ।

चतुर्थे मण्डतालश्चाडुतालः पञ्चमे स्मृतः ॥३९४॥

त्रिपुटः षष्ठाष्टमयोः स्या(द्) द्रुतः प्रतिमण्डकः ।

चतुर्दशे षोडशे च तेनाः स्युः प्रतितालकम् ॥३९५॥

मध्यमादौ पुनर्मुक्तिः शृङ्गारः साभिलाषयोः ।

स्त्रीपुंयोरुत्तमस्यात्र नायकस्योपवर्णनम् ॥३९६॥

कैशिकीरीतिमाश्रित्य पदानां रचना मता ।

छन्दः स्वेच्छाविरचितं रूपके यत्र दृश्यते ॥३९७॥

सोऽयं सानन्दगोविन्दरागश्रेणिपदात् पुरः ।

कुसुमास्तरणो नाम प्रबन्धः प्रीतिकृद्धरेः ॥३९८॥

॥ इति सानन्दगोविन्दरागश्रेणिकुसुमास्तरणनामा प्रबन्धः ॥२२॥

^१ A. B. षाडवाद्यां च ।

^२ A. मेघरागः ।

पदानां दशकं यत्र ताले वर्णयतौ भवेत् ।

ध्रुवः प्रतिपदं ज्ञेयः कविनामाङ्कित्वात् पदात् ॥३९९॥

गीत्वालापं यथाशोभं प्रतिताले ततः परम् ।

^१पटास्तेनाश्च शृङ्गारो रसो नायक उत्तमः ॥४००॥

देवशास्त्राभिधे रागे प्रबन्धः संप्रदर्शितः ।

स विद्याधरलीलाख्य(ः)श्रीपति^२-प्रीतिकारकः ॥४०१॥

॥ इति मधुरिपुमोदविद्याधरलीलानामा^३प्रबन्धः ॥२३॥

जयमङ्गलतालेन पद्यं शृङ्गारनिर्भरम् ।

गीत्वा पाटाः स्वरास्तेना रच्यन्ते यत्र रूपके ॥४०२॥

देवशास्त्राभिधे रागे सुरतारम्भनामतः ।

चन्द्रहासप्रबन्धोऽयं प्रीतिकृत् कमलापतेः ॥४०३॥

॥ इति सुरतारम्भचन्द्रहासनामा प्रबन्धः ॥२४॥

विजयानन्दतालेन गौडीरागे विरच्यते ।

पद्यं पाटाः स्वरास्तेना लीला नायकसंभवा ॥४०४॥

शृङ्गारो(रे)कैशिकीरीतौ कामतृप्तिपुरःसरः ।

कामिनीहासनामायं प्रबन्धः श्रीपति^४-प्रियः ॥४०५॥

रागे कर्णाटबङ्गाले स पौष्परसात् परः ।

^५प्रेम्णो विलासनामायं प्रबन्धो माधव^६-प्रियः ॥४०६॥

॥ इति पौष्परसप्रेमविलासनामा प्रबन्धः ॥२६॥

प्रतितालेन तालेन पद्यं पाटाः स्वरास्तथा ।

तेनास्तदन्त आलापः शृङ्गारः प्रेमनिर्भरः ॥४०७॥

रागो मधुकृतिर्यत्र स प्रबन्धो निगद्यते ।

कामाद्भुताभिनवतो मृगाङ्गुलेखाप्रबन्धः ॥४०८॥

॥ इति कामाद्भुताभिनवमृगाङ्गुलेखाप्रबन्धः ॥२७॥

आदितालस्तथा पञ्चहरवक्त्रसमुद्भवः ।

प्रतिमण्डश्चतुर्मात्रो मण्डश्चैवाहु^७-तालकः ॥४०९॥

^१ Quotation in R. P. reads पाटास्तेनाः स्वराश्चैव शृङ्गारो रस उत्तमः ।

^२ A. B. add विसर्गं ।

^३ A. नाम ।

^४ A. adds विसर्गं ।

^५ A. B. प्रेम्णा ।

^६ A. adds विसर्गं ।

^७ B. ०श्चैव चाटुताला ।

तालो वर्णयतिश्चैव जयमङ्गलसंज्ञकः ।

विजयानन्दनामा च जयश्रीसंज्ञकः परः ॥४१०॥

नवमात्रिकमण्डश्च निःसारक्षम्पकोऽपि च ।

रूपको (५) द्भुतमण्डश्च प्रतितालाभिधः परः ॥४११॥

प्रतितालं पदानि स्युः पाटास्तदुभयं तथा ।

मध्ये मध्ये यथाशोभा (ल) प्तियुक्तिविशेषवत् ॥४१२॥

विशेषतो वर्णयतौ जयश्रीसंज्ञकेऽपि च ।

तेनका (ः) स्युः पदस्थाने प्रतितालेन चेष्यते ॥४१३॥

मुक्तिः पाटाक (क्ष) रैर्युक्तैरालापेन पुरस्कृतैः ।

पदान्येवं^१ षोडशैव ताल (१) एकोनविंशतिः ॥४१४॥

गौडः स्याद्देशवालादि रागः सर्वपदाश्रयः ।

धीरोदात्तगुणैर्युक्तो वर्ण्य उत्तमनायकः ॥४१५॥

छन्दः स्यात् स्वेच्छया बद्धं समानादिगुणा (द) श ।

वर्ण्या (ः) स्युर्यत्र स ज्ञेयः प्रबन्धः प्रीतिकृद्धरेः ॥

प्रीति (त) पीताम्बरतालश्रेणिमुक्ताफलाभिधः ॥४१६॥

॥ इति प्रीति (त) पीताम्बरतालश्रेणिमुक्ताफलनामा अष्टाविंशति (त) मः प्रबन्धः ॥२८॥

अष्टाविंशतिसंख्याकैरेभिर्मिश्रसमाह्वयः ।

सूडो रागादिनैयत्यादस्य शुद्धत्वमिष्यते ॥४१७॥

देशीरागादिसंबन्धात् सालगतत्वमपि स्मृतम् ।

एषामतः पृथगाने (५) प्यदोषो नृपनोदनात् ॥४१८॥

येनोच्चैर्निरमायि मूर्द्धनि महत् (द्) दुर्गं रिमे (गिरे) माहिष-

^२ स्याजाविन्द्रघटीभिरात्मवशगं कृत्वाचलं हेलया ।

अत्युच्चैरुदधारि राजपदवीं कामेश्वरीपर्वते

क्लृप्तस्तेन नवीनरूपकलसत्सूडः प्रबन्धाधिपः ॥४१९॥

अथच्छायालगान् वक्ति प्रबन्धानवनीश्वरः ।

कामेश्वरीगिरौ राजप्रतोलीसोदरान् वरान् ॥४२०॥

^१ पदान्येव षोडश वै—This reading is found in the quotation in R. P.

^२ A. B. °स्याजाविन्द्रघटीभिः ।

^१ ध्रुवश्च मण्डकश्चैव प्रतिमण्डो नि (:) साहकः ।

अड्डातालाभिधो रास एकतालीतिनामभिः ॥४२१॥

सप्तभिः सालगो नाम सूडः प्रोक्तो महीभृता ।

रागतालग्रहलयरचना धातुमातुभिः ॥४२२॥

अलंकारैश्च भिन्नेषु यस्त्वेवान्यस्य वस्तुनः ।

छायेव लगतिच्छाया रक्तिमाधुर्ययोगतः ॥४२३॥

तस्माच्छायालगानि स्युस्तानि गीतानि तत्त्वतः ।

यत्रोद्ग्राहस्त्रिखण्डः स्यादावृत्तिद्वयपेशलः ॥४२४॥

तत्र खण्डद्वयं पूर्वमेकधातुक^२-सम्मितम् ।

किंचिदुच्चतरं ताभ्यां पूर्वाभ्यां गानमानयोः ॥४२५॥

आभोगोऽपि त्रिखण्डः स्यात् क्वचित् खण्डद्वयाञ्चितः ।

क्वचित् स्यादेकखण्डोऽपि तत्राप्युच्चोऽन्तिमः स्मृतः ॥४२६॥

स्तुत्यनामाङ्कितस्तस्याप्येकधातु (:) किल त्वयम् ।

तं प्रगायादिमे खण्ड उद्ग्राहस्य यदा भवेत् ॥४२७॥

न्यासस्तथा ध्रुवो ज्ञेयः स च षोडशधा भवेत् ।

स्वरतालोपाधिभेदादेकैकाक्षरभेदितात् ॥४२८॥

एकादशाक्षरात् खण्डात् षड्विंशत्यक्षरावधिः ।

प्रकृतध्रुवखण्डेस्ते जयन्तः शेखरस्तथा ॥४२९॥

उत्साहो मधुरश्चैव मङ्गलः कुन्तलस्तथा ।

कमलाचारसंज्ञश्च नन्दनश्चन्द्रशेखरः ॥४३०॥

कामदो विजयाख्यश्च कन्दर्पो जयमङ्गलः ।

तिलको ^३ललितश्चेति तेषां लक्षणमुच्यते ॥४३१॥

जयन्त आदितालेन रसे शृङ्गारनामनि ।

नायकश्रोतृगातृणामायुःकीर्तिधनप्रदः ॥४३२॥

निःसारे (रौ) शेखरो बीरे गातुः श्रीसुभगत्वदः ।

उत्साहं (हः) प्रतिमण्डेन हास्ये वंशविबुद्धिदः ॥४३३॥

^१ cf S.R. 4.313-31 for 421-42 above.

^२ A. B. संतिमम् ।

^३ A. B. तिलकश्चेति ।

^१मधुरः कण्ठे गेयो भोगदो हयलीलया ।

^२शृङ्गारे निर्मलः (मङ्गलः) क्रीडातालेन तनुते द्युतिम् ॥४३४॥

लघुशेखरतालेन कुन्तलो विस्मये प्रिये ।

अम्पातालेन ^३कमलो विप्रलम्भे सुखावहः ॥४३५॥

निःसारो^४ हर्षदश्चारो (सौ) रसे वीरे प्रकीर्तितः ।

वीरशृङ्गारयोरेकताल्यां^५ सिद्ध्यै^६ च नन्दनः ॥४३६॥

शृङ्गारहास्यवीरेषु प्रतिमण्डाल्यतालतः ।

चन्द्रशेखरनामायं ^७गायकालीष्टकामदः ॥४३७॥

^८शृङ्गारे प्रतिमण्डेन कामदोऽभीष्टकामदः ।

द्वितीयतालतो हास्ये ^९विजयो नेतुरायुषे ॥४३८॥

आदिताले शुचौ हास्ये कन्दर्पः कण्ठे तथा ।

शृङ्गारवीरयोस्ताले क्रीडाख्ये^{१०} जयमङ्गलः ॥४३९॥

एकताल्यां^{११} रसे वीरे सशृङ्गारे जयेषिणाम् ।

जयोत्साहप्रदः^{१२} पुंसां तिलकोऽन्वर्थनामभृत् ॥४४०॥

शृङ्गारे प्रतिमण्डेन ललितः सर्वसिद्धिदः ।

खण्डयोराद्ययोर्वर्णनियमः स्याच्चतुर्षु वा ॥

सर्वखण्डेषु गमकाः केषुचिद्वा यथावच्चि ॥४४१॥

यथालक्ष्म जयन्तादीन् ध्रुवान् यः शम्भुसद्यनि ।

गायति प्रयतो भूत्वा स यज्ञफलमश्नुते ॥४४२॥

^{१३}गानापूर्वस्य निवृ (वृ) त्त्यै ^{१४}जयन्तादिध्रुवेष्विह ।

नियमो वर्णतालानां नान्यतालनिवृत्तये ॥४४३॥

तेन तालान्तरैर्गेया बुधैश्चञ्चत्पुटादिभिः ।

अथ सामान्यलक्षमाणो ध्रुवा ज्ञेया यदृच्छया ॥४४४॥

^१ B. adds गणेशाय नमः । A change in the handwriting is clearly marked here. There appears to be a fresh beginning.

^२ A. B. शृङ्गारैर्निर्मलः । C. gives the above reading.

^३ B. कुसला । C. कसला ।

^४ A. निःसारे B. C. निःसारो ।

^५ B. C. ताभ्यां ।

^६ B. सिद्ध्येव ।

^७ C. गायकाभीष्टः ।

^८ B. C. omit this line.

^९ B. विजये । ^{१०} B. क्रीडाख्ये ।

^{११} B. ताल्य । C. ताल्यं ।

^{१२} A. ०प्रदं ।

^{१३} A. गानात् पूर्वस्य ।

^{१४} A. जयन्त्यादि० ।

जयन्ताद्यास्तु नियता गातव्याः फलसिद्धये ।

ध्रुवद्वयशरीरा^१ स्यादेला खण्डैककेन च ॥

आभोगः^२, किन्तु निर्माणं तस्या धर्मान्तराप्तये ॥४४५॥

इति ध्रुवयशःप्राप्त्यै^३ कालसेनेन भूभुजा ।

षोडशध्रुवनिर्माणं यथाशास्त्रं विनिर्मितम् ॥४४६॥

॥ इति षोडशध्रुवाः ॥

^४यस्मिन्नुद्ग्राहखण्डे स्यात् (द्) यतिद्वन्द्वमयैकिका ।

विरति-^५ध्रुवखण्डस्य गानद्वैगुण्यमाश्रितः ॥४४७॥

ततः^६ खण्डोऽन्तराख्यश्च पाक्षिकस्तस्य गानतः ।

ध्रुवगानं सकृत्तस्मादाभोगो यत्र गीयते ॥४४८॥

ध्रुवे न्यासः स मण्डः स्यान्मण्डतालेन निर्मितः ।

जयप्रियो मङ्गलश्च सुन्दरो वल्लभस्तथा ॥४४९॥

कलापः कमलश्चेति स मण्डः षड्विधो भवेत् ।

^७रचना ग्रहरागादि-^८साम्येऽप्यस्य यदीक्षते ॥४५०॥

षड्विधत्वं तु मण्डाख्यताल-^९षाड्विध्यतस्तु तत् ।

जयप्रिय(ः) स्यान्मण्डेन जगणाख्येन वीरतः ॥४५१॥

शृङ्गारे मङ्गलो गेयो मण्डेन ^{१०}भगणात्मना ।

सगणाकारमण्डेन शृङ्गारे सुन्दरो मतः ॥४५२॥

वल्लभः करुणे गेयो रगणाकृतिमण्डतः ।

हास्ये रसे विरामान्तनगणेन कलापकः ॥

विरामान्तद्रुतद्वन्द्वं लघुश्च ^{११}कमलोऽद्भुते ॥४५३॥

॥इति षण्मण्डकाः॥

यादृशं मण्डस्योक्तमुद्ग्राहे लक्ष्म तादृशम् ।

प्रतिमण्डाविपञ्चानां लक्ष्म सेयं विचक्षणैः ॥४५४॥

^१ A. शरीर ।

^२ B. C. omit विसर्गं ।

^३ B. C. कुम्भकर्णेन भूभृता ।

^४ cf. S. R. 4. 332-42 for 447-60 above.

^५ A. B. C. विरति ध्रुव० ।

^६ B. C. खण्डान्तराख्यस्य ।

^७ A. रचनात् ।

^८ B. सामीप्यस्य ।

^९ A. षड्विध्यस्तु ।

^{१०} B. C. नगणात्मना ।

^{११} A. B. C. कमले(s)द्भुते ।

तत्राद्यत्रितये ^१रूपे भेदस्तालभिदात्वजः ।

तथान्तिमद्वये भेदो रचनाहेतुको मतः ॥४५५॥

एषां प्रातिस्विको भेदो^२ विशिष्य प्रतिपाद्यते ।

प्रतिमण्डने तालेन निर्मितः प्रतिमण्डकः ॥४५६॥

अयं चतुर्विधस्तालचातुर्विध्यस्वरूपतः ।

^३तेषामाद्योऽमरस्तारो विचारः कुन्द इत्यपि ॥४५७॥

^४प्रतिमण्डेनामर(ः) स्यात्(द्)गुरुणा तूज्ज्वले रसे ।

॥ इत्यमरः ॥१॥

प्रतिमण्डने तालेन तारः स्याद्वीररौद्रयोः ॥

विरामान्तद्रुतद्वन्द्वाल्लघुद्वन्द्वस्वरूपिणा ॥४५८॥

॥ इति तारः ॥२॥

विचारः स्याद्विरामान्तनगणात् करुणे^५ रसे ।

॥ इति विचारः ॥३॥

विराममध्य-^६नगणः कुन्दः स्यादद्भुते रसे ॥४५९॥

॥ इति कुन्दः ॥४॥

शुचावपि भवन्त्येते चत्वारः प्रतिमण्डकाः ॥४६०॥

यत्कैश्चिदुक्ता सगणे^७ भगणे प्रतिमण्डता ।

तद्रूपादर्शनात्तेषां सा घटेत कथं तथा ॥४६१॥

उच्यते, पृथगेवंते तन्मते प्रतिमण्डकाः ।

चत्वारस्तौ पृथक् तेष्यो मण्डकेष्वपि दर्शनात् ॥४६२॥

॥ इति चत्वारः प्रतिमण्डकाः ॥

^८निःसारतालरचितो निःसाररिति गीयते ।

स षड्विध(ः) स्यात्तालस्य निःसारो(ः) षड्विधत्वतः ॥४६३॥

^९वैकुण्ठानन्दकान्तारसमरा वाञ्छितोऽपि च ।

विशाल इति, वैकुण्ठो ^{१०}द्वयाल्लभ्यात् शुभे ॥४६४॥

॥ इति वैकुण्ठः ॥१॥

^१ A. रूप । ^२ B. भेद । ^३ B. तेषां प्रत्यमरस्तारे । C. तेषाममरस्तारो ।

^४ B. गुरुणा प्रतिमण्डेनामर(ः) स्यादुत्कले रसे ।

C. गुरुणा प्रतिमण्डेनामर(ः) स्यादुज्ज्वले रसे ।

^५ A. करुणा ।

^६ A. मगण ।

^७ B. सगणो ।

^८ Cf. S. R. 4. 343-59 for 463-81 above.

^९ S. R. वैकुण्ठ ।

^{१०} A. Omits द ।

दद्यादानन्दमानन्दे^१ विरामान्तद्रुतद्वयात् ।

॥ इत्यानन्दः ॥२॥

कान्तारो विप्रलम्भे स्याल्लघुगुर्वात्मना स्थितः ॥४६५॥

॥ इति कान्तारः ॥३॥

विरामान्त^२ लघुद्वन्द्वं वीरे समरनामानि ।

॥ इति समरः ॥४॥

नगणाद्^३-द्वयेन स्याद् वाञ्छितो वाञ्छित^४-प्रदः ॥४६६॥

॥ इति वाञ्छितः ॥५॥

शृङ्गारे स्याद् विशालाख्यो लो दौ ल इति वर्ष्मणा ॥४६७॥

॥ इति विशालः ॥६॥

॥ इति षड्विधो निःसारः^५ ॥

^६अद्भुतालो (ऽ)द्भुतालेन निबद्धः परिगीयते ।

अद्भुतालस्य षाड्विध्यात् षोढा (ऽ)यमपि कीर्तितः ॥४६८॥

निःशङ्कुशङ्को^७ शीलश्च चारोऽथ मकरन्दकः ।

विजयश्चेति, तत्रैषां निःशङ्को विस्मये^८ भवेत् ॥

लघुना गुरुणा चैव द्रुतद्वन्द्वेन निर्मितः ॥४६९॥

॥ इति निःशङ्कुः ॥१॥

शृङ्गारवीरयोः शङ्को दद्वयादादिगे लघौ ॥४७०॥

॥ इति शङ्कुः^९ ॥२॥

शान्ते रसेऽद्भुतालेन विरामान्तद्रुतद्वयात् ।

लघुना ^{१०}शीलनामा (ऽ)द्भुतालोऽयं परिकीर्तितः ॥४७१॥

॥ इति शीलः ॥३॥

दद्वयाल्लगुरुभ्यां स्याच्चारो वीरेऽद्भुते रसे ।

॥ इति ^{११}चारः ॥४॥

^१ A. B. C. मानन्दो ।

^२ B. विरामान्त (१) लघु० ।

^३ A. नगणादद्वयेन ।

^४ A. वाञ्छितः प्रदः । B. C. वाञ्छितप्रदाः ।

^५ A. B. C. निःसारः ।

^६ C. अद्भु ।

^७ B. C. निःशङ्कुशङ्कलीलाश्च ।

^८ A. विस्मयो ।

^९ A. शङ्करः ।

^{१०} B. C. शीत० । A. शीलना शीलनामा ।

^{११} A. विचारः ।

द्रुताभ्यां गुरुणा ख्यातः शृङ्गारे मकरन्दकः ॥४७२॥

॥ इति मकरन्दः ॥५॥

^१ द्रुताभ्यां लघुना वीरे रसे स्याद्विजयाभिधः ॥४७३॥

॥ इति ^२विजयः ॥६॥

॥ इति षड्विधोऽद्भुतालः ॥

बद्धो रासकतालेन यः ^३स रासक उच्यते ।

कम्बुजो वरदाख्यश्च विनोदो नन्द इत्यसौ ॥४७४॥

चतुर्द्धा रचनाभेदाद् भिद्यते स यथोच्यते ।

चतुर्षु रासकेषु स्यादुद्ग्राहो द्विदलः ^४सदा ॥४७५॥

आदावाद्यन्तयोरन्ते ध्रुवस्यालापका यदि ।

भवन्ति रासकास्तर्हि कम्बुजाद्यास्त्रयः क्रमात् ॥

^५करुणे विस्मये ^६देवस्तुतावन्यरसेष्वपि ॥४७६॥

॥ इति कम्बुजवरदविनोदाः ॥१-३॥

यत्रालापमयः खण्ड उद्ग्राहस्यादिमो भवेत् ।

स्यातां शुद्धौ ध्रुवा(५)भोगौ स धिये नन्दरासकः ॥४७७॥

॥ इति नन्दः ॥४॥

॥ इति चतुर्विधरासकः ॥

या तालेनैकताल्यैव बध्यते सैकतालिका ।

रमा च ^७चन्द्रिका चैव विपुलेति च सा त्रिधा ॥

तिसृष्वप्यासु कर्तव्यो नियतो ^८धातुरन्तरः ॥४७८॥

यस्यामेकविरामः(ः) स्यादुद्ग्राहो धातुरन्तरः ।

पदात्मा सा रमा नाम गातृभोत्रोः धिये मता ॥४७९॥

॥ इति रमा ॥१॥

उद्ग्राहो द्विदलो ^९यस्यामालापैरञ्चितोऽन्तरः ।

सानुप्रासा भूरियतिश्चन्द्रिका सा घनद्रुता ॥४८०॥

॥ इति चन्द्रिका ॥२॥

^१ A. तादृभ्यां ।

^३ C. omits स ।

^६ A. C. देवस्तुतो अन्य० ।

^८ B. C. नियमो ।

^२ A. विज्ञेयः ।

^४ A. द्विलदः ।

^७ A. चन्द्रिका ।

^९ A. द्विरलो । C. द्विगलो ।

^५ B. C. वरुणे ।

यस्यामालापमालप्य^१ तत उद्ग्राहवर्णनम् ।

^२आलापक्षरयोरन्यतरात्मा धातुरन्तरः ॥

विपुला विपुलानन्ददायिनी सैकतालिका ॥४८१॥

॥ इति विपुला ॥३॥

॥ इति त्रिविधैकताली ॥

रूपकं नाम तद्गीतं ^३यत्क्रीडातालनिर्मितम् ।

॥ इति रूपकम् ॥

यतितालेन यद्गीतं ^४तद्गीतं यतिसंज्ञकम् ॥४८२॥

॥ इति यतिः ॥

यद्यप्येतद्द्वयं लोके प्रसिद्धं लक्ष्मवर्त्मनि ।

तथापि मूलराहित्यान्न ^५मयाऽत्र प्रपञ्च्यते ॥४८३॥

यद्यप्यनेकशो भेदा मण्डादेस्तालभेदतः ।

तथापि ते न तन्यन्ते ^६यतस्तालेषु सन्ति ते ॥४८४॥

^७शुद्धधर्मेकनिष्ठत्वा(न्) मिश्रधृष्याभिगम्यतः ।

छाया लगति नो पापा यत्र स स्ताज्जयी नृपः ॥४८५॥

इति श्रीराजाधिराज-महीमहेन्द्र-^८श्रीकालसेनेन विरचिते ^९संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे सूडपरीक्षणं द्वितीयं समाप्तम् ॥

^१ A. ऽलाप्य ।

^२ A. आलापक्षर० ।

^३ A. य क्रीडा ।

^४ A. यद्गीतं ।

^५ A. म.....पच्यते ।

^६ A. यतस्त्वन्येषु ।

^७ A. शुद्धे । ^८ B. Omits महीमहेन्द्र । ^९ B. C. कुम्भकर्णविरचिते ।

^{१०} B. संगीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे षोडशसाहस्र्यां सूडपरीक्षणं प्रथमम् । C. संगीतराजे गीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां सूडपरीक्षणं द्वितीयं समाप्तम् ।

आलिक्रम-प्रबन्धा नाम तृतीयं परीक्षणम्

यस्या आलिक्रमात् केलिकलनानां कलाः क्रमात्^१ ।

प्रतिगीत्युपचीयन्ते तां नमामि महेश्वरीम् ॥१॥

पञ्चवक्त्रोद्भूतैस्तालैः पञ्चभिः क्रमयोजितैः ।

प्रतिबद्धः^२ प्रबन्धोऽयं^३ पञ्चतालेश्वराभिधः ॥२॥

४आलापः प्रागतालः स्यादेकताल्याऽथवा भवेत् ।

प्रतितालं द्विरभ्यस्तं पृथक् स्यात् पदपञ्चकम् ॥३॥

आद्येषु त्रिषु तालेषु द्वयोः स्यादवशिष्टयोः ।

षट्पदानि ततो गेया पदमानेन गानतः ॥४॥

पृथक् पृथक् स्वराः पाटा यथास्वं तालयोगिनः ।

तेन तेनैव तालेन ततो द्विगुणमानतः ॥५॥

ततः स्यात् पाटहैः पाटैर्होडुकैः शङ्खसंभवैः ।

कांस्यतालोद्भूतैः पाटैर्^५मौरजैरन्तरः क्रमात् ॥६॥

द्रुतमाना-^६दथाभोग-^७स्तत्र स्याद्रूपकाभिधा ।

वर्ण्यनाम तथा वाक्यं मङ्गलाशीःपुरःसरम् ॥७॥

८उद्धटेनैव तालेन न्यास आलाप ईरितः ।

पञ्चभिर्मर्गितालैश्च सप्ताविंशतिखण्डवान् ॥८॥

यस्मात् प्रगीयते लोके पञ्चतालेश्वरस्ततः ।

९पाटात्मत्वादन्तरस्य न खण्डत्वमिहोचितम् ॥९॥

अन्वितं स्वरतालाभ्यां^{१०} पदखण्डमिह स्मृतम् ।

केचित् प्रणिगबन्त्यत्र पूर्वमालाप इष्यते ॥१०॥

ततः स्वरास्ततः पाटाः^{११} पादानि स्युस्ततोऽपि च ।

अन्तरः^{१२} पाटरचितस्ततश्चान्ये स्वरादयः ॥११॥

^१ B. C. कलाः ।

^२ A. B. omit विसर्गं

^३ B. C. पञ्चतालेश्वरस्त्वह ।

^४ cf. S. R. 4.256-63 for 3-20 above.

^५ C. ०मौरजै० ।

^६ A. तथाभोग० ।

^७ A. भोगतत्र ।

^८ A. उद्धटेनैव ।

^९ A. पाटान्तरत्वाद० ।

^{१०} B. C. पदं ।

^{११} B. C. पादानि ।

^{१२} B. पाटरचिता० ।

चत्वारः स्युः क्रमादत्र चतुरस्त्रादितालतः ।

स्वरपाटस्थितिं केचित् प्राहुः प्रतिपदं बुधाः ॥१२॥

तत्र च स्वरपाटाभ्यां ^१पदान्तादथवा ^२पदात् ।

एवं खण्डाः क्रमात् (ज्) ज्ञेयाः सान्तराः सप्तविंशतिः ॥१३॥

ततोऽन्तरस्थपाटेभ्यः स्वरपाटा ^३विलक्षणाः ।

न ततः श्रुतिवैरस्यमन्तरा यत्पदस्थितिः ॥१४॥

अथवा विरसत्वादौ न मुनीनामिहाग्रहः ।

^४स्वरपाटादनु यवा पदगानं विधीयते ॥१५॥

तदा स्वरानन्तरास्ते पाटा यैरन्तराः ^५कृताः ।

पदादिगाने येनैव तालो मानेन गीयते ॥१६॥

अन्तरेषु ततः कार्यस्तालो द्विगुणमानतः ।

वीरावतारशृङ्गारतिलकश्चेत्ययं द्विधा ॥१७॥

वीरावतारस्तत्र स्याद् बद्धो वीररसेन यः ।

यः शृङ्गाररसे बद्धः शृङ्गारतिलकस्तु सः ॥१८॥

रसतालवदित्यत्र न रागा नियता मताः ।

नियतान् केचिद्विच्छन्ति नट्टा तोण्डी ^६वराटिका ॥१९॥

हिन्दोलो दीपकश्चैव षाडवश्चेतिसंज्ञया ^७ ।

इत्येष विधिदृष्टत्वात् सर्वदेवप्रियंकरः ॥२०॥

॥ इति पञ्चतालेश्वरनामा ^८ प्रबन्धः ॥१॥

^{१०}गद्येनैवाथ पद्येन रागेणैकेन केनचित् ।

तालार्णवः स्वेच्छया स्यात्तालैर्भूरिभिरन्वितः ॥२१॥

॥ इति तालार्णवः ॥२॥

^{११}यत्र स्युर्भूरयो रागाः स स्याद् रागकदम्बकः ।

नन्द्यावर्त्तः स्वस्तिकश्च ^{१२}पद्मपत्रस्तृतीयकः ॥२२॥

अन्तर्गर्भश्चतुर्थः ^{१३}स्यात्(द्) भ्रमरास्त्रेडितावपि ।

इत्येवं गवितः षोडश ^{१४}तल्लक्षणमथोच्यते ॥२३॥

^१ A. पदान्तरादथवा ।

^२ B. भवेत् ।

^३ A. B. विचक्षणाः । C. विलक्षणात् ।

^४ A. स्वरः ।

^५ A. omits विसर्गं ।

^६ B. C. तोडी ।

^७ A. संज्ञयाः ।

^८ B. omits सर्वं.....स्यात् (verse 20-21)

C. सर्वदेवप्रियंकरः ।

^९ C. omits नामा ।

^{१०} cf. S. R. 4. 264.

^{११} cf. S. R. 4. 253-56 for 22-25 above.

^{१२} A. पद्मपत्रक० ।

^{१३} A. C. omit विसर्गं ।

^{१४} A. तल्लमथो० ।

नन्धावर्तश्चतुर्वृत्तो^१ रागराजिविराजितः ।

तालैश्चतुर्भिर्गतिव्यः स्वेच्छया परिकल्पितैः ॥२४॥

अन्ये भवन्ति पूर्वस्मात् पूर्वस्मादुत्तरोत्तरम् ।

पञ्चापि द्विगुणैस्तालैर्वृत्तैश्च^२ स्वस्तिकादयः ॥२५॥

एतेषां विरुदैर्युक्त आभोगः^३ स्यात् पदान्तरैः ।

उद्ग्राहेण भवेन्न्यासस्तालमानद्वयेन वा ॥२६॥

स्वरैः पादैश्च तेनैश्च व्यस्तैर्वाथ समस्तकैः ।

द्वितीयेन युतं वापि^४ वृत्तमत्रोच्यते बुधैः ॥२७॥

विरुदान्याहुरत्रैके प्रतिवृत्तमतस्त्रिधा ।

प्रत्येकमेकको भेद एषां संपद्यते स्फुटम् ॥२८॥

स्वरादेर्ग्रथनादत्र खण्डं^५ वृत्तेन वर्ण्यते ।

निगदं^६ निगदन्त्यत्र तालानामिव तद्विदः ॥२९॥

रागाणां नियमं तच्च न हि सर्वसमंजसम् ।

षड्भिर्भरद्भूरुपेतोऽयं रागैर्गोयो यथारुचि ॥३०॥

नन्धावर्त्तादिकान् प्राहुश्चतुरोऽभिधयान्यथा^७ ।

सगरो वासवनूपौ महत्तर इति क्रमात् ॥३१॥

द्वीपं भानुं तथैवाहुरभिधे त्ववशिष्टयोः ।

तौ सप्तभिर्द्वादशभिः^८ खण्डैः स्यातां क्रमेण च ॥३२॥

तालैश्च खण्डसंख्याकैः शार्ङ्गदेवादयस्त्विमम् ।

वृत्तैरेव समाचख्युर्गद्येनैनं परे जगुः ॥३३॥

कश्चिद् गद्येन रचितं तालेनैकेन केनचित् ।

नन्धावर्त्ताभिधं प्राह नानारागविराजितम् ॥३४॥

॥ इति^९ रागकदम्बनामा प्रबन्धः ॥३॥

यत्र वागेयकारेण स्वरैः षड्जादिसादिकैः^{१०} ।

अर्थो निबध्यतेऽभीष्टः स स्वरार्थो निगद्यते^{११} ॥३५॥

^१ A. B. ०वृत्तो ।

^२ A. स्वास्तिका० ।

^३ A. omits विसर्गं ।

^४ A. वृत्तमात्रो० ।

^५ A. खण्डवृत्तेन B. खण्डं वृत्तेन C. खण्डवृत्तेन ।

^६ C. निगदन्ति गदन्यत्र ।

^७ A. (s) भिद्ययानया । (s) भिद्ययान्यया can also be a possible reading.

^८ A. B. दीपं ।

^९ A. omits विसर्गं ।

^{१०} B. कदम्बः । C. रागकदम्बः ।

^{११} A. C. omit विसर्गं ।

^{१२} cf. S. R. 4. 223-24.

स द्विधागावि शुद्धत्वमिश्रत्वोपाधिभेदतः ।

एकादिसप्तपर्यन्तषड्जाद्याद्य (१) क्षरावलिः ॥३६॥

दृश्यतेऽर्थवती यत्र स शुद्ध इति गीयते ।

स्वरवर्णः समस्तो वा व्यस्तो वा यत्र गीयते ॥३७॥

पदान्तरेण संयोज्यः^१ स मिश्र इति कीर्त्यते ।

स सप्तधा भवेदेकद्वयादिकैर्ग्रथितः स्वरैः ॥३८॥

^२तत्रानेकप्रकाराः स्युः क्रमात् क्रमनियोजितैः ।

भेदा द्वित्रिस्वरादीनां स्वरैरर्थवशानुगैः ॥३९॥

सर्वत्र ध्रुवकोद्ग्राहौ कार्यौ^३ गीतानुसारतः ।

उद्ग्राहे न्यास आभोगः कर्तव्यः स्यात् पदान्तरैः ॥४०॥

यावन्तः स्युः (:) स्वरा यस्मिन्^४ रागे तावद्भूरेव तैः ।

शुद्धो मिश्रश्च कर्तव्यः स्वरार्थं (:) स्वरकोविदैः ॥४१॥

अत्र वाग्गेयकारेण नाशङ्कया करणेन वै^५ ।

गतार्थता यतस्तालनियमो न विवक्षितः ॥४२॥

॥ इति स्वरार्थः^६ प्रबन्धः ॥४॥

^७मातृकावर्णपूर्वाणि क्रमतः^८ स्युः पदानि चेत् ।

अर्थवन्ति तदा ज्ञेया मातृका सा त्रिधा मता ॥४३॥

दिव्या च मानुषी^९ दिव्यमानुषी चेति भेदतः ।

दिव्या संस्कृतबन्धेन मार्गतालैश्च गीयते ॥४४॥

मानुषी^{१०} प्राकृतपदैस्तालैर्देशीगतैः स्मृता ।

देवमानुषभाषाभिर्मिश्राभिर्या प्रगीयते ॥४५॥

मार्गदेशीगतैस्तालैः सोच्यते दिव्यमानुषी ।

सा^{११} पुनर्द्विविधा ज्ञेया निबद्धा^{१२} चानिबद्धका ॥४६॥

पद्यैर्विरचिता तत्र निबद्धा कीर्त्तिता बुधैः ।

गद्यबद्धानिबद्धा स्यात् षोडशं मातृका स्मृता^{१३} ॥४७॥

^१ A. omits विसर्गं ।

^३ B. C. गाना० ।

^५ C. वी ।

^७ cf. S. R. 4. 248-52 for 43-9 above.

^९ A. दिव्यामानुषी ।

^{११} A. पुनर्द्विविधा ।

^{१२} C. चानिबद्धका ।

^२ B. ते चानेक० ।

^४ A. रागैः ।

^६ A. B. स्वार्थप्रबन्धः ।

^८ A. C. omit विसर्गं ।

^{१०} B. C. मानुषैः ।

^{१३} B. adds विसर्गं ।

आभोगेऽन्यपदैरत्र न्यास उद्ग्राहमाश्रितः ।

केचित्तु प्राकृतां भाषामत्र नेच्छन्ति सूरयः ॥४८॥

सर्वमन्त्रमयी ^१त्वेषा गातव्या वेदपारगैः ।

राजभिस्तु विशेषेण तथान्यै-^२निर्मलालम्भिः ॥४९॥

पुनाति कीर्तनादेव मातृका भुवनत्रयम् ।

यतो ब्रह्मादिका देवा अस्यामेव प्रतिष्ठिताः ॥

शब्दब्रह्मनिदानं च पराविद्येयमेव हि ॥५०॥

॥ इति मातृका ॥

^३अपादः ^४पादसंघातो गद्यमुक्तं मनीषिभिः ।

तच्च षोढा वृत्तगन्धि चूर्णमुत्कलिकाभिधम् ॥५१॥

ललितं खण्डकं चित्रं, तल्लक्षणमथोच्यते ।

वृत्तभागयुतं यत् स्याद् वृत्तगन्धि तदुच्यते ॥५२॥

चूर्णकं ^५यत्पदैर्द्वित्रै (श्) चतुष्पञ्चैस्तथाकृतम् ।

पदैर्दोघंसमासैर्यत्तत् स्यादुत्कलिकाभिधम् ॥५३॥

ललितं पञ्चखै (षे) ज्ञेयं पदैर्व्यस्तैः समस्तकैः ।

तत् खण्डं यत्समारब्धरीतिभङ्गेन निर्मितम् ॥५४॥

चम्पूबन्धकृतं यत्स्यात्तद्गन्धं चित्रमुच्यते ।

सर्वं गद्यमिदं ज्ञेयं सामवेदसमुद्भवम् ॥५५॥

वृत्तिः स्याद् भारती रीतिः पाञ्चाली ^६वृत्तगन्धिनि ।

वृत्तिः स्यात् सात्त्वती रीतिर्वैदर्भी चूर्णसंज्ञिनि ॥५६॥

वृत्तयो ^७रीतयो यत्र सर्वास्तन्निचित्रमुच्यते ।

वैदर्भी कैशिकीति द्वे चित्रे ^८रीती इतीतरे ॥५७॥

वृत्तिरारभटी गौडी रीतिरुत्कलिकाभिधे ।

ललिते कैशिकीवृत्तिः पाञ्चालीरीतिरिष्यते ॥५८॥

खण्डे ^९स्यात् ^{१०}सात्त्वतीवृत्तिर्वैदर्भी-^{११}रीतिरद्भुता ।

द्रुता विलम्बिता मध्या तथा द्रुतविलम्बिता ॥५९॥

^१ B. C. ह्येषा ।

^२ B. निखिलात्मभिः ।

^३ cf. S. R. 4.185-99 for 51-74 above.

^४ C. पद० ।

^५ B. C. यत्पदैर्द्वित्रै द्वित्रैस्त्रिचतुरैरथ ।

^६ A. B. वृत्तगन्धिनी. C. वृत्तिगन्धिनी ।

^७ A. रीतयोर्यत्र ।

^८ B. रीति ।

^९ B. C. खण्डः ।

^{१०} A. B. सात्त्वती० ।

^{११} B. C. वृत्ति० ।

द्रुतमध्या तथा मध्यविलम्बेति षड्डीरिताः ।

गद्यस्य गतयस्तत्र बहुभिल्लघुभिः कृता ॥६०॥

गतिर्द्रुताभिधा^१ ज्ञेया स्वल्पैस्तैः स्याद् विलम्बिता ।

समस्तैः स्याद्गतिसंघ्या गतिर्द्रुतविलम्बिता ॥६१॥

लघुभिः स्यात् पृथूपैर्गुरुभिः स्यात्^२ पृथग्विधैः ।

द्रुतमध्या गतिर्मध्यविलम्बेति च तैरिह ॥६२॥

मिथितैः स्याल्लघुगुरुभिर्गतयः^३ षड्डीरिताः ।

एवं प्रत्येकमेतेन गतिषट्केन^४ भेदतः ॥६३॥

षोढा गद्ये कृते जाता षट्त्रिंशद्गद्यजाभिधाः ।

शान्ते रसे वृत्तगन्धिचूर्णके द्वे प्रकीर्तिते ॥६४॥

वीरे तु स्यादुत्कलिका शृङ्गारे ललितं पुनः ।

हास्ये खण्डं तथा^५ चित्रं शृङ्गारे परिकीर्तितम् ॥६५॥

स्यातामाद्ये पीतवर्णे श्वेते ललितखण्डके ।

रक्तमुत्कलिकासंज्ञं चित्रं स्यान्निचित्रवर्णयुक्^६ ॥६६॥

मुनिर्ब्रह्मा च रुद्रश्च कामसिद्धीशविष्णवः ।

वृत्तगन्ध्यादिगद्येषु क्रमात् स्युर्देवता इमाः^७ ॥६७॥

वेणीमिश्रमिति द्वन्द्वक्षिप्ताः^८ कश्चित् प्रगीयन्ते ।

गद्यस्याष्टौ भिधा^९ (दा)स्तत्र वेणी स्यात् सर्वभेदजा ॥६८॥

मिश्रं स्यान्चूर्णकैर्वृत्तगन्धिभिश्च प्रपञ्चितम् ।

अथ गानविधिस्तस्य सप्रकारो निरूप्यते ॥६९॥

आदौ विधाय प्रणवं नानागमकपेशलम् ।

सालंकारमतालं च विलम्बितलयाञ्चितम् ॥७०॥

^१ आद्यन्तस्वरभूयिष्ठं नानापाटाक्षरान्वितम् ।

एवमाद्यं पदं गीत्वा पदद्वन्द्वं पृथक् ततः ॥७१॥

प्रबन्धाङ्कं सतालं च विलम्बितलयाञ्चितम् ।

प्रत्येकं द्विं प्रगायाय प्रयोगो^{१०} यत्र गीयते ॥७२॥

^१ A. ०भिधेया ।

^२ B. C. तथाविधैः ।

^३ A. B. C. गुरुभिरेव रीतिः (A. रीति) ।

^४ A. गतिः षड्जेन ।

^५ A. विचित्रं ।

^६ B. वर्णकम् ।

^७ A. गणाः ।

^८ A. B. C. ०यते ।

^९ A. B. आद्यं च । B. Omits verse 71 and the first half of 72.

^{१०} A. प्रयोगे ।

विलम्बितेन मानेन ^१गातृनेत्रभिधायुतः^२ ।

अविलम्बितमानेन सतालं तद्द्वयं पुनः ॥७३॥

गीत्वा न्यसेद् विलम्बेन गद्यं मानेन गद्यवित् ।

केचित्तालं तथा वर्णं तेनपाटस्वरान्^३ जगुः ॥७४॥

॥ इति गद्यम् ॥६॥

^४येन केनापि तालेन विचित्रलयसंयुतः ।

पदैः स्वरैश्च मिलितः प्रबन्धो दण्डकाभिधः ॥७५॥

क्वचिदादौ क्वचिन्मध्ये क्वचिदन्ते स्वरैर्युतः ।

दण्डकः छन्दसा ^५ज्ञेयस्तस्य भूरितरा भिदाः ॥७६॥

गदिता छन्दउल्लासे ततो ज्ञेया विचक्षणैः ।

प्रकीर्णकेष्विभं प्राहुः प्रबन्धकं दण्डकं परे ॥ ७७ ॥

॥ इति दण्डकः ॥७॥

तालद्वयशरीरत्वे ध्रुवोदग्राहान्यतालका ।

सममात्राकृतयतिर्मैलापकविनाकृता^६ ॥

ढेङ्गीवदन्यसर्वाङ्गा गदिता ध्वनिकुट्टनी^७ ॥७८॥

॥ इति ध्वनिकुट्टनी ॥८॥

^८यस्यां द्वादशमात्रान्ते दलान्ते वा स्वरावलिः ।

द्विगैयमेवं पूर्वार्द्धमुत्तरार्द्धं स्वरान्वितम् ॥७९॥

धात्वन्तरेण गातव्यमाभोगस्तु पदान्तरैः ॥

मुक्तिरुद्ग्राहखण्डेन सा (ss)र्या (ss)र्यजनवल्लभा ॥८०॥

तालरागावनियुतौ तद्भेदान् कतिचिद् ब्रुवे ।

लक्ष्मी ऋद्धिस्ततो बुद्धिलीला लज्जा क्षमा ततः ॥८१॥

दीर्घा गौडी^९ च ^{१०}रात्रिश्च ज्योत्स्ना छाया च कान्तिका ।

मही मतिश्च कीर्तिश्च ततो ज्ञेया मनोरमा ॥८२॥

^१ B. Omits गातृ...युतः ।

^२ A. Omits विसर्ग ।

^४ Cf. S. R. 4. 280-81.

^६ B. C. कृतम् ।

^८ cf. S.R. 4. 226-31 for 79-85 above.

^९ A. गौडीश्च । S. R. गौरी ।

^३ A. ०स्वरा ।

^५ B. गेय० ।

^७ cf. S.R. 4, 225.

^{१०} S.R. राजी ।

रोहिणी च विशाला च वसुधा च ततः शिवा ।
हरिणी च ततश्चक्रा सारसी कुररी तथा ॥८३॥

हंसी वधूरिति ज्ञेया आर्याः^१ षड्विंशतिः क्रमात् ।
षष्ठं गणं परित्यज्य गणैरन्यैर्गुरुकृतैः ॥८४॥

लक्ष्मीः, शेषाः क्रमात् कार्या एकैकगुरुभङ्गतः ।
अस्यास्तु छन्दउल्लासे भेदाः कोटिश ईरिताः ॥८५॥

अनेन गानविधिना ते गेया गीतकोविदैः ।
केचिदार्याप्रबन्धस्य गानमन्यादृशं जगुः ॥८६॥

आलापः प्रतिमण्डेन^२ कार्यो गेयस्ततः परः ।
पूर्वार्धप्रथमो भागः^३ स्वरैर्गेयस्ततः परः^४ ॥८७॥

पादैस्तृतीयस्तेनैः स्यात् तुर्यस्तु गमकाकुलः ।
बिरुदानि ततः पश्चादाभोगस्तु पदान्तरैः ॥
कार्यो रागैश्च तालैश्च वाञ्छितैरिति^५ तत् कथा ॥८८॥
॥ इति आर्याः ॥९॥

^६बद्धा प्राकृतभाषाभिर्गायार्यैव निगद्यते ।
सा त्रिपदी पञ्चपदी षट्पद्यपि च कथ्यते ॥८९॥

गुरुभङ्गसमुद्भूता^७ गाथा^८-स्वार्याविदी-^९प्सिताः ।
भेदा^{१०} लक्ष्म्यादयः^{११} शेषमार्याविल्लक्ष्म कीर्तितम् ॥९०॥
॥ इति गाथा ॥१०॥

छन्दसा द्विपथेन स्याद्^{१२} द्विपथो नाम रूपकम् ।
स^{१३} संस्कृतैर्द्विपथको दोहकः^{१४} प्राकृतैः स्मृतः^{१५} ॥९१॥

पदान्तरैः कृताभोग इष्टतालकृतस्थितिः ।
तालमानद्वयेनास्य न्यासः स्यादथवा स्वरैः ॥९२॥

^१ A. omits विसर्ग ।

^३ A. भोगः B. भागैः ।

^५ A. वत् ।

^७ B. C. ०समुद्भूत ।

^९ C. ०रिताः ।

^{१०} A. लक्ष्मादयः ।

^{१३} A. स्वकृतैः ।

^{१५} cf S. R. 4. 233, 35.

^२ B. कार्या ।

^४ B. परम् ।

^६ cf. S. R. 4. 232-33.

^८ A. ०स्वार्या ० ।

^{११} A. B. शेषा ० ।

^{१२} C. द्विपादो ।

^{१४} B. C. दोहका ।

^१अतालं केचिदिच्छन्ति गानमेतस्य तद्विदः ।

तालहीनः ^२सतालो वा प्रबन्धोऽयं चतुर्विधः ॥९३॥

आद्यः ^३स्वरैर्युतस्तत्र द्वितीयो गमकैर्युतः ।

सस्वरैर्गमकैः ^४प्रोक्तस्तृतीयस्तु ^५, चतुर्थकः ॥९४॥

^६गमकस्वरहीनः स्यात्, प्रत्येकं नवधा तु सः ।

सारसो भ्रमरो ^७हंसक्रीडोऽप्यथ मयूरकः ^८ ॥९५॥

^९छन्दजल्लास एतेषां लक्षणं गदितं मया ।

चरणव्यत्ययेऽप्येषां भेदाः (:) स्युः सारसादयः ॥९६॥

^{१०}एतेषामेकैकं पादं द्वौ वा त्रींश्चतुरोऽपि वा ^{११} ।

द्विपथानां प्रगायेच्च सङ्कृत् (द्) द्विर्वा यथावृत्ति ॥९७॥

॥ इति द्विपथकः ॥११॥

^{१२}वर्णतालैर्गातव्यो वर्णः कर्णाटभाषया ।

बिरुदैरन्विता ^{१३}-भोगस्तालत्रैर्विध्यतस्त्रिधा ॥९८॥

आद्यः स्यात् त्र्यस्ततालैर्न चतुरस्तैर्न तत्परः ।

तृतीयो मिश्रवर्णेन त्रिधेति गतिरीरिता ॥९९॥

॥ इति वर्णः ॥१२॥

^{१४}पादैः पादैः स्वरैस्तेनैर्वाञ्छितक्रमयोजितैः ।

रचना यस्य तं वर्णस्वरमाहुर्मनीषिणः ॥१००॥

पदादेरादिविन्यास ^{१५}-भेदादेतं चतुर्विधम् ।

तेनकन्यासमिच्छन्ति यथाशोभ-^{१६}प्रयोगिनम् ॥१०१॥

॥ इति वर्णस्वरः ॥१३॥

^१ cf. S.R 4. 234.

^२ A. समालोकः ।

^३ A. B. omit विसर्गं ।

^४ A. गमकः ।

^५ B. C. ०तृतीयश्च ।

^६ A. गमकः स्वरहीनस्या B. C. गमकः ।

^७ A. B. C. हंसः क्रीडो ।

^८ cf. S. R. 4. 235, 36, The five varieties which have been omitted above are :—हंसः, कुररः, चन्द्रलेखकः, कुञ्जरः, तिलकः ।

^९ cf. S. Raj I. 3. 3. 61-62.

^{१०} B. C. एतेषामेकैकं ।

^{११} B. C. च ।

^{१२} cf. S. R. 182-84 for 98-101 above.

^{१३} B. C. ०रन्वितो भोग ।

^{१४} A. C. पादैः ।

^{१५} A. भेदान्ते ।

^{१६} B. प्रयोगिनम् ।]

^१क्रमेण व्युत्क्रमेणापि ^२द्विपद्या तेनकैरपि ।

यस्य पूर्वोत्तराद्धे^३ स्तः स घटस्तेनमुक्तिकः^४ ॥१०२॥

॥ इति घटः ॥१४॥

^५पादैर्यस्य ध्रुवोद्ग्राहौ ^६पदैर्बिन्दुसंयुतैः ।

आभोगश्च ग्रहण्यासः स कैवाड इति स्मृतः^७ ॥१०३॥

स ^८द्विधा ^९पाटसार्यक्यानर्थक्योपाधिभेदतः ।

^{१०}प्रत्येकं स पुनर्द्विधा शुद्धमिश्रविभेदतः ॥१०४॥

केवलैर्हस्तपादैर्यः स शुद्ध इति गीयते ।

पाटान्तरान्वितैस्तैर्यो निर्मितो मिश्र एव सः ॥१०५॥

पाटानामर्थवत्ता(ऽ)^{११} पदोपाधिकृता^{१२} यतः ।

निरर्थकेषु तेष्वर्थवत्त्वमत्र^{१३} कृतो भवेत् ॥१०६॥

पदैर्विना ततस्तेषां पदकैवाड इत्यसौ ।

अस्याभोगस्तु बिन्दुः कर्तव्यो गीतवेदिना ॥

एवं न व्यभिचारोऽस्ति लक्ष्मणा ^{१४}करणस्य हि ॥१०७॥

॥ इति कैवाडः ॥१५॥

^{१५}आर्यैव यवि गीयेत तालेन गजलीलया ।

गजलीला तवा गद्यपद्यजेति द्विर्धैव सा ॥१०८॥

पद्यजा तत्र विज्ञेया चतुर्धा तद्विविच्यते ।

स्वरैराद्यं दलं गीत्वा बिन्दुर्गीयते परम् ॥१०९॥

सतालैरेकिकास्तिन्नः परा(ः) स्युः क्रमतो यथा ।

पूर्वाद्धे^{१६} चोत्तराद्धे^{१७} चोभयाद्धे^{१८} तालयोगतः ॥११०॥

॥ इति गजलीला ॥१६॥

^१ A. C. क्रमण ।

^२ B. C. द्विपद्या ।

^३ B. ०राद्धे ।

^४ B. मुक्तिकः ।

^५ B. पटैः ।

^६ A. C. पादैः ।

^७ cf. S. R. 4.200-09.

^८ B. C. द्वेधा ।

^९ B. पार्थं C. यार्थं ।

^{१०} B. C. omit this line.

^{११} C. ०वत्तत्र ।

^{१२} B. कृतो ।

^{१३} B. C. ०मर्थ ।

^{१४} A. B. करणस्य ।

^{१५} cf. S. R. 4. 211-13. The above varieties have been spoken of under हयलीला in S. R.

^१हयलीलेन तालेन हयलीलापि गीयते ।

अन्यलक्षणमेतस्यां गजलीलावदिष्यते ॥

छन्दसा हयतालेन केचिदेतां विदुर्विदः^२ ॥१११॥

॥ इति हयलीला ॥१७॥

^३वीररौद्ररसैर्बद्धा विरुदैरङ्कुचारिणी ।

पदान्तरैः कृताभोगा वर्ण्यनामसमन्वितैः ॥११२॥

तालैरिष्टैः प्रगातव्या वासवी कलिका तथा ।

वृत्ता वीरवती वेदोत्तरा जातिमतीति च ॥११३॥

षट्प्रकारेयमुदिता तालभेदविभंगतः ।

एकद्वित्रिचतुष्पञ्चसंख्यैस्तालैः क्रमादिमाः ॥११४॥

गातव्या वासवीमुख्याः पञ्चाथो^४ विरुवक्रमः^५ ।

विरुदैरष्टभिः पूर्वा परा षोडशभिस्तु तैः ॥११५॥

द्वात्रिंशता तृतीया द्वापञ्चाशद्भिश्चतुर्थिका ।

चतुर्थ्युक्तशतेन स्याद् विरुदानां च पञ्चमी ॥११६॥

न तालविरुदैर्जातिमत्यां नियममाश्रिते ।

^६एकैकविरुदस्यान्ते स्वराः पाटाश्च तेनकाः ॥११७॥

गातव्याः^७ कैश्चिदिष्यन्ते रागास्ताला इवेति च ।

नियता एव वर्ण्यन्ते न त्विदं बहुसम्मतम् ॥११८॥

॥ इत्यङ्कुचारिणी ॥१८॥

क्रमाद् वेदाङ्गनामादिसूर्यनामभिरञ्चितैः ।

पदैर्द्वादशभिश्चैत्रमासादीशाभिधायुतैः ॥११९॥

स्वरैः पाटैः प्रतिपदं संयुतैर्गीयते यदा ।

रागैर्द्वादशभिः स स्यात् स्तवसूर्यप्रकाशकः ॥१२०॥

वेदाङ्गा भानुरिन्द्रश्च रविनामा गभस्तिमान् ।

यमः सुवर्णरेताश्च ततश्चैव दिवाकरः ॥१२१॥

मित्रो विष्णुश्च वरुणः सूर्यश्चेति क्रमादमी ।

चैत्रादिकानां मासानामधिपा द्वादश स्मृताः ॥१२२॥

॥ इति स्तवसूर्यप्रकाशः ॥१९॥

^१ cf. S. R. 210.

^२ B. ०र्बुधाः ।

^३ cf. S. R. 4. 201-5 for 112-17 above.

^४ B. C. पञ्चाथो ।

^५ B. ०क्रमम् ।

^६ A. एकैकस्य ।

^७ A. C. omit विसर्गं ।

^८ A. वेदा भोगानु० ।

^१छन्दसा वृत्तसंज्ञेन तालेनेष्टेन गीयते ।

वृत्तं तदन्तपादान्तपाक्षिकस्वरसंयुतम् ॥१२३॥

^२पादान्तरकृताभोगं केचिदेवं विधानतः ।

वृत्तजातं जगुर्गैयमस्वरं वाथ केचन ॥

वृत्तस्य लक्षणं सर्वं छन्दःप्रस्ताव ईरितम् ॥१२४॥

॥ इति वृत्तम् ॥२०॥

^३स्वरैश्च बिरुदः पादैस्तेनकैश्च समन्वितः ।

पाटन्यासः स शृङ्गाररसो हरविलासकः ॥

स स्याद्धरविलासादिवर्णनीयविभूषितः ॥१२५॥

॥ इति हरविलासः ॥२१॥

^४द्विपदी करुणाख्येन तालेन परिगीयते ।

साष्टधा तत्र शुद्धाद्या ^५पूर्णा मात्रादिका, पराः ॥१२६॥

खण्डा तारा मानवी च चण्डिका धृतिरष्टमी ।

एकस्मिन् चरणे तस्यामेकः ^६स्याच्छगणः परे ॥१२७॥

पञ्च चागुरन्तेऽत्र ^७जौ स्तः षष्ठद्वितीयकौ ।

चतुर्भिरीदृशैः पादैः शुद्धा द्विपदिकोच्यते ॥१२८॥

सैव ^८गुर्वधिकैः पादैः पूर्णा मात्राह्वया पुनः ।

शुद्धाया जगणः षष्ठो यदा लट्वयवर्जितः ^९॥१२९॥

तदा स्यात् शुद्धलक्ष्माद्धलक्षणा खण्डिकाह्वया ।

चतुर्भिर्यगणैर्मध्ये आदौ छे ^{१०}चान्तगे गुरौ ॥१३०॥

^{११}तारा स्यात्(न्) मानवी छेन चट्वयेन कृताङ्घ्रिका ।

पयुग्मा ^{१२}छगणश्चान्ते ^{१३}लगाम्यां ^{१४}चन्द्रिका भवेत् ॥१३१॥

छाच्चैस्त्रिभिर्विरचितश्चरणश्चेत् तदा धृतिः ।

अर्धान्ते चरणान्ते वा द्विपदीनां स्वरान् क्षिपेत् ॥१३२॥

^१ cf. S. R. 4. 246-47.

^२ B. पदा० ।

^३ cf. S. R. 4. 284.

^४ cf. S. R. 4. 214-20 for 126-32 above.

^५ A. B. पूर्ण ।

^६ A. ०मेत ।

^७ A. जौ ।

^८ B. C. गुर्वधिकैः ।

^९ B. C. ०जितेः ... ।

^{१०} A. चान्तगे ।

^{११} A. रागा ।

^{१२} A. ०युग्म ।

^{१३} B. ०स्यान्ते ।

^{१४} A. चण्डिका ।

गमकानपि केऽप्याहुराभोगस्तु पदान्तरैः ।

उद्ग्राहेण भवेन्न्यासस्तालमानद्वयेन वा ॥१३३॥

॥ इति द्विपदी ॥२२॥

^१तोटकस्तोटकेन स्याच्छंदसा चरणान्तगैः^२ ।

स्वरैरेवं न वृत्तेन प्रसज्येत ^३द्विरुक्ता ॥१३४॥

यतस्तत्र तदन्ते स्युः स्वरा लक्षणभेदकाः ।

अथवा यन्मते^४ वृत्तं नाम छन्दोऽस्ति तन्मते ॥

ततोऽन्येन प्रबन्धाः^५ स्युर्वृत्तसामान्यलक्षणाः^६ ॥१३५॥

॥ इति तोटकः ॥२३॥

^७पूर्वपूर्वपदस्यान्ते ये वर्णास्ते परस्य चेत्^८ ।

भवन्त्यादौ पदस्यात्र चक्रवालस्तदोच्यते ॥१३६॥

गद्यपद्यप्रभेदेन द्विविधः स प्रकीर्तितः ।

पदान्तरैरिहाभोगो न्यासस्तालद्विमानतः ॥

स्वेच्छया तालरागौ च भवेतामत्र रूपके ॥१३७॥

॥ इति चक्रवालः ॥२४॥

खण्डेस्तालैस्तथा^९ रागैरष्टभिर्यो निगद्यते ।

स स्यात् शरभलीलाख्यः स्वरपाटयुतं पदम् ॥१३८॥

खण्डशब्देन विज्ञेयमत्र रागकदम्बवत् ।

आभोगो न (वा) पदैरन्यैः स प्रबन्धविशेषकृत् ॥१३९॥

^{१०}तालः शरभलीलश्च छन्दः शरभलीलकम् ।

स्वरपाटयुतः कैश्चित् प्रबन्धोऽयं प्रकीर्त्यते ॥१४०॥

बिरुदं तेनकश्चेति द्वयं यस्मान्न विद्यते ।

चतुरङ्गं ततः प्राहुरिमं शरभलीलकम् ॥१४१॥

॥ इति शरभलीलः ॥२५॥

^{११}छन्दसा कलहंसेन तालैर्हम्पादिभिश्च यः ।

निबध्यते प्रबन्धोऽसौ कलहंसः स च द्विधा ॥१४२॥

^१ cf. S. R. 4. 244.

^२ B. C. ०न्तिगैः ।

^३ A. बिरु...ता ।

^४ B. यन्मतम् ।

^५ A. स्यु...लक्षणा ।

^६ A. C. पूर्वं ।

^७ cf. S. R. 4. 220-21.

^८ B. संप्रकीर्तितः ।

^९ A. omits तथा ।

^{१०} A. तारः B. C. लालः ।

^{११} cf. S. R. 4. 242-43.

मात्राभवो वर्णजश्च प्रत्येकं तावुभौ द्विधा ।

गद्यपद्योपाधिवशात् तत्र स्याद् गद्यजे विधिः ॥१४३॥

आदौ गीत्वा स्वरान् पश्चात् पादानां स्यान्निवेशनम् ।

पद्यजे तु पदं पूर्वं गीत्वा पश्चात् स्वरावलिः ॥१४४॥

पदैरन्यैः स्वरान्तैः ^१स्यादत्राभोगचतुर्ष्वपि ।

तथा चतुर्ष्वप्येतेषु स्वरैरन्यासो विधीयते ॥१४५॥

॥ इति कलहंसः ॥२६॥

^२यः क्रौञ्चपदसंज्ञेन छन्दसा मुक्तकोऽथवा ।

प्रतितालेन तालेन स्वरन्यासो ^३विधीयते ॥

स क्रौञ्चपदसंज्ञोऽयं ^४प्रबन्धः स्वेष्टरागवान् ॥१४६॥

॥ इति क्रौञ्चपदः ॥२७॥

^५कर्णाटिलाटगौडादिभाषाविरचितैः पदैः ।

पादैश्च यस्य ^६बन्धः स्यादाभोगो विरुदान्वितः ॥१४७॥

यत्र बीरो रसः कन्दः स ज्ञेयः पाटमुक्तिकः ^७ ।

अतालः, कन्दुकं ^८केचित्तालमाद्भुतद्विदः ॥१४८॥

छन्दसा कन्दसंज्ञेन यतोऽयं रच्यते बुधैः ।

ततः कन्द इति ख्यात आर्यागीतिशरीरवान् ॥१४९॥

पूर्वाद्धमुत्तराद्धं च यदा गुर्वधिकं भवेत् ।

आर्याया (:) स भवेत् कन्दः शेषमार्याविधिष्यते ॥१५०॥

भेदाः ^९स्युरस्य पवनो ^{१०}रविर्धनवपावकौ ।

इन्द्रः समुद्रो वरुणश्चन्द्रोऽद्रिर्मधुमाधवौ ॥१५१॥

कामध्वजो जयन्तश्च मधुरः शुकसारसौ ।

केकी हरिश्च हरिणो गजः कादम्बकूर्मकौ ॥१५२॥

नयश्च विनयश्चैव विक्रमोत्साहसंज्ञकौ ।

^{११}धर्मोऽयं ^{१२}काम इत्येत एकोनत्रिंशदीरिताः ॥१५३॥

^१ A. स्याद्दश०

^२ cf. S. R. 4. 222.

^३ B. C. निबध्यते ।

^४ C. संबन्धः ।

^५ cf. S. R. 4. 205-10 for 147.

^६ A. बद्धं ।

above.

^७ B. C. ०मुक्तिकः ।

^८ A. कन्दुकः ।

^९ A. C. omit विसर्गं ।

^{१०} A. रविर्धनवपावकौ ।

^{११} B. धर्मार्थः ।

^{१२} A. omits काम ।

त्रिंशद् गुरुन्^१ समारम्भ्य क्रमाद् गुरुयुगावधि ।
एकैकस्य गुरोस्त्यागात् क्रमादत्र भवन्त्यमी ॥१५४॥

॥ इति कन्दः ॥२८॥

यत्रोद्ग्राहादिभागेषु समा वा विषमा रसाः^२ ।
^३निबध्यन्ते प्रबन्धोऽसौ रससन्दोहनामकः ॥१५५॥
॥ इति रससन्दोहः ॥२९॥

चतुर्थु क्रमतो यत्र धातुषूद्ग्राहकादिषु ।
स्वराः पदानि पाठाश्च तेनाश्चैव स्युरादिगाः ॥१५६॥

धातवोऽपि क्रमादेवं गीयन्ते यत्र रूपके ।
राजचूडामणिस्तालो जयश्रीजयमङ्गलः ॥१५७॥
विजयश्च क्रमादेते ताला रागाः क्रमादमी ।
श्रीरागो मध्यमादिश्च देशवालश्च गौडकः^४ ॥१५८॥

शृङ्गारश्च तथा वीरो हास्यश्चाद्भुतसंज्ञकः ।
^५क्रमेणैते रसा ज्ञेयान्याभोगे विरुदानि च^६ ॥१५९॥
पदस्थाने प्रबन्धोऽयं राजचूडामणिः कृतः ।
स्वोपक्रमक्षमाभर्त्रा राजराजेन धीमता ॥१६०॥
॥ इति राजचूडामणिः ॥३०॥

राजानो वाहनीभूयं प्रभुं पर्युपासते ।
स राजवाहनो जीयान्नरवाहनजित्^७ श्रिया ॥१६१॥
आलयो यं सवाल्लिस्थाः पर्युपासत ईश्वरम् ।
आलिप्रबन्धास्तेनेमे निमिताः ^{१०}कृष्णभूभुजा ॥१६२॥

इति ^{११}श्रीराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते संगीतराजे षोडशसाहस्र्यां
संगीतमीमांसायां ^{१२}गीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे आलिक्रम-
प्रबन्धपरीक्षणं ^{१३}तृतीयं समाप्तम् ।

^१ A. गुरु ।

^२ A. omits विसर्गं ।

^३ A. निबध्यते ।

^४ A. जय० ।

^५ B. C. गौडका ।

^६ A. C. क्रमेणेति ।

^७ A. B. तु ।

^८ B. C. स्वापक्रमः ।

^९ B. श्रियाजितः ।

^{१०} B. C. कुम्भ० ।

^{११} B. महाराजाधिराजकुम्भकर्णमहीमहेन्द्रेण C. राजश्रीकुम्भकर्णमहीमहेन्द्रेण ।

^{१२} B. omits गीतरत्नकोशे ।

^{१३} B. द्वितीयं ।

प्रकीर्णप्रबन्धा नाम चतुर्थं परीक्षणम्

विप्रकीर्णं^१ महो^२ यस्य नानार्थं^३ भुवनोदरे ।

अविप्रकीर्णरूपाय नमस्तस्मै चिदात्मने ॥१॥

अथ ^४प्रकीर्णकान् वक्ति प्रबन्धानवनीश्वरः ।

पर्यालोच्य पुराणविप्रणीतान् शास्त्रसंग्रहान् ॥२॥

^५यत्र तालाश्च रागाश्च चत्वारोऽन्ते पदानि च ।

स श्रीरङ्गः ^६स्वराद्यङ्गत्रये पूर्व^७ व्यवस्थिते ॥

आभोगान्यपदैर्वर्ण्यनाम्ना बिम्बसंयुतः^८ ॥३॥

॥ इति श्रीरङ्गः ॥१॥

पदाद्यङ्गत्रयं^९ ^{१०}पूर्वं स्थितं चान्ते स्वरा यदा ।

^{११}तालं रागं पञ्चभिः स्यादाभोगोऽन्यपदैः कृते ॥

प्रबन्धः श्रीविलासाख्यो गातुनेत्रोऽश्रियः प (प्र)दः ॥४॥

॥ इति श्रीविलासः ॥२॥

^{१२}तथा पञ्चाननः पाटैरन्तस्थैरुदितो बुधैः ।

केचिदत्र पुनः प्राहुस्तालौ द्वौ रागयोर्द्वयम् ॥५॥

॥ इति पञ्चाननः ॥३॥

^{१३}स्वरैस्तु स्थायिवर्णस्थैर्यस्याद्यश्चरणो भवेत् ।

द्वितीयश्चरणस्तद्वत् पाटैरारोहिवर्णगैः ॥६॥

अवरोहिणि वर्णे स्यात् ^{१४}पदैर्भागस्तृतीयकः ।

चतुर्थश्चरणस्तद्वत् ^{१५}तेनैः संचारिवर्णगैः ॥७॥

चतुर्मुखः प्रबन्धोऽयं^{१६} ग्रहमुक्तिविशेषवान् ।

वाग्गेयकारमुखदौ तालरागाविह स्मृतौ ॥८॥

॥ इति चतुर्मुखः ॥४॥

^१ A. विप्रकीर्णरूपो य.....र्थं भुवनोदरे ।

^२ B. महा ।

^३ B. omits अनुस्वार ।

^४ A. विप्रकीर्णं० ।

^५ cf S.R. 4.265.

^६ A. स्वराद्यं च ।

^७ A. B. omit अनुस्वार ।

^८ B. ०युताः ।

^९ A. omits अनुस्वार ।

^{१०} A. B. C. पूर्वं (B.पूर्वं)मिछयान्ते ।

^{११} cf. S. R. 4. 265.

^{१२} cf. S. R. 4. 266.

^{१३} cf. S. R. 4. 278.

^{१४} A. C. पादै० ।

^{१५} A. तानैः ।

^{१६} A. ०मुख B. ०मुखः ।

^१पदैश्च विरुदैस्तेनैरुद्ग्राहाद्यास्त्रयः क्रमात् ।

यत्रेष्टौ रागतालौ च स प्रबन्धः सुदर्शनः ॥९॥

॥ इति सुदर्शनः ॥५॥

^२यस्योद्ग्राहः स्वरैः शुद्धैः पदैर्यस्य ध्रुवो भवेत् ।

विरुदैर्यस्य चाभोगः स्वराङ्गः स्वरमुक्तिकः ॥

अत्रैको द्वौ त्रयो वा स्युस्ताला गीतकविप्रियाः^३ ॥१०॥

॥ इति स्वराङ्गः ॥६॥

विरुदैः पाटवर्णैश्च पदैर्यश्च^४ स्वरैः क्रमात् ।

तालमानद्वयं न्यासः प्रोक्तः^५ श्रीवर्द्धनो बुधैः^६ ॥११॥

॥ इति श्रीवर्द्धनः ॥७॥

क्रमात् पदैश्च विरुदैः स्वरैः पाटैर्विरच्यते ।

इष्टाभ्यां^७ रागतालाभ्यां पञ्चाङ्गो हर्षवर्धनः ॥१२॥

॥ इति हर्षवर्द्धनः ॥८॥

^८सिंहलीलेन तालेन रागेणेष्वेन गीयते ।

स्वरैः पाटैश्च विरुदैस्तेनैः सिंहलीलकः ॥१३॥

॥ इति सिंहलीलः ॥९॥

^९हंसलीलेन तालेन पदैः पाटैर्विरच्यते ।

उद्ग्राहावित्रयं यस्य हंसलीलः स उच्यते ॥१४॥

॥ इति हंसलीलः ॥१०॥

^{१०}विरुदान्तैः^{११} पदैर्यस्य निर्माणं स्यात् पदान्तरैः ।

आभोगस्तु स वीरश्रीस्तालमानविमुक्तिकः^{१२} ॥

पाटतेनावपि प्रोचुर्धातुष्वत्रापि केचन ॥१५॥

॥ इति वीरश्रीः ॥११॥

^१ A. पादै० ।

^२ cf. S. R. 4. 285-86.

^३ A. omits विसर्गं । स्युस्तालाश्च मालवश्रिया can also be a possible reading.

^४ A. ०यंस्य ।

^५ A. B. omit विसर्गं ।

^६ cf. S. R. 4. 286-87.

^७ B. तालरागाभ्यां ।

^८ cf. S. R. 4. 279.

^९ cf. S. R. 4. 280.

^{१०} cf. S. R. 4. 296.

^{११} A. omits विसर्गं ।

^{१२} A. ०विमुक्तिकः ।

स्तूयन्ते देवता यत्र ^१तालरागानुगैः पदैः ।

शृङ्गारादिरसैरिष्टः सा प्रोक्ता स्तवमञ्जरी ॥१६॥

॥ इति स्तवमञ्जरी ॥१२॥

पादैः पदैः स्वरैस्तेनैविरुदैर्यो विरच्यते ।

प्रतापवर्द्धनो नाम रागतालेष्टतायुतः ॥१७॥

॥ इति प्रतापवर्द्धनः ॥१३॥

कैशिकी^३-वृत्तिमाश्रित्य शृङ्गाररसनिर्भराम् ।

गीतमेकमृजुं^४ गायेत्^५ कोमलैर्ललितैः पदैः ॥१८॥

तदुद्ग्राहपदे कृत्वा मुहुर्भेलापकान्वितम्^६ ।

गायेत्ततः सालगस्थरूपकेष्वेकमीप्सितम् ॥१९॥

अथवा शुद्धसूडस्थप्रकीर्णकगतं तु वा ।

गीत्वा प्रबन्धं^७ तिरिप-^८प्रमुखान् गमकांस्तु वा ॥२०॥

कृत्वा^(ss) लिप्ति विधायाथ गायन्मेलापकं पुनः ।

उद्ग्राहपदसंयुक्तं वैदर्भीभङ्गसंभवम् ॥२१॥

प्रयोगोद्ग्राहमेलापैः संयुक्तानि यथाक्रमम् ।

अन्यानि पञ्चगीतानि संभवन्त्येवमादितः ॥२२॥

षष्ठमाभोगसंज्ञं च तत्र स्यातां यथाविधि^{१०} ।

वर्ण्यबागोय-^{११}कारकनामनी कर्म चोज्ज्वलम् ॥२३॥

उद्ग्राहेण सहतेषु रूपकेषु च सप्तसु ।

तालाः सप्तैव निर्दिष्टा भिन्नरागस्तथैककः ॥

मेलापसंगतोद्ग्राहघातुना न्यास इष्यते ॥२४॥

^{१२}वीरशृङ्गारसंज्ञौ च रसौ स्यातां निरन्तरौ ।

^{१३}श्लेषानुविद्धौ गीतेऽस्मिन् यस्मात्तस्मान्निगद्यते ॥२५॥

^१ B. ताला ।

^३ C. कैशिकी ।

^५ B. C. कोमलवर्णकम् ।

^७ A. B. C. प्रबन्धन्तिरिप ।

^९ B. C. लिप्ति ।

^{१०} A. C. add विसर्ग ।

^{१२} A. B. omit this line.

^२ B. C. ०र्योऽतिरिच्यते ।

^४ B. C. ०मृजुपदं ।

^६ A. ०न्विताम् ।

^८ A. प्रमुखानामकाप्रव,
B. C. पुष्पा नामकास्तवा ।

^{११} B. C. ०काराह्व ।

^{१३} B. omits this line and the next one.

वीरशृङ्गारसंज्ञोऽयं प्रबन्धः पृथिवीपतिः (?) ।

वीरशृङ्गाररूपेण वीरशृङ्गारकौ^१ रसौ ॥

^२वर्ण्यौ स वीरशृङ्गारः कालसेनेन वर्णितः ॥२६॥

॥ इति वीरशृङ्गारः ॥१४॥

गीयते रङ्गतालेन पादैः सविरुदस्तथा ।

रणरङ्गप्रबन्धोऽयं समादिग्रहभेदतः ॥

तालत्रैविध्यतो^३ ज्ञेयस्त्रिविधस्त्विष्टरागवान् ॥२७॥

॥ इति रणरङ्गः ॥१५॥

सानुप्रासैर्वीररसबन्धुरैः संस्कृतैः पदैः ।

विरुदश्च तथा पादैस्तेनैः सगमकैः स्वरैः ॥२८॥

नेतृनामाङ्कसंयुक्तालापेन समलंकृतः ।

तालमानद्वयोपेतवाक्य(१) मेलापमुक्तिकः ॥

सुधासागरनामासौ सुधासागरसन्निभः ॥२९॥

॥ इति सुधासागरः ॥१६॥

यस्मिन्नेकेण(न) रागेण तालेनैकेन केनचित् ।

^४पदमादौ सप्रयोगः^५ स्वर आलापतेनकौ^६ ॥३०॥

गमकाश्च तथा पाटा^७ विरुदश्च क्रमादिति ।

गीतैरेको भवेत् खण्डः^८ परे पञ्चापि तादृशाः ॥३१॥

^९तेनकैर्विरुदैश्चैव विशेषादुत्तालकः ।

स शृङ्गारविलासाख्यः शृङ्गाररसपेशलः ॥३२॥

॥ इति शृङ्गारविलासः ॥१७॥

उद्ग्राहध्रुवकौ यत्र प्रश्नोत्तरपदैः कृतौ^{१०} ।

पाटप्रान्तौ^{११} तथाभोगौ^{१२} भवेद्योऽत्र पदान्तरैः ॥३३॥

न्यासस्तालद्विमानेन स ज्ञेयः शुक्रसारिकः ।

कर्णाटालभाषाभिः केचित् प्रश्नोत्तरैः^{१३} जगुः^{१४} ॥३४॥

^१ B. C. शृङ्गारयोरसौ ।

^२ B. C. रसयोर्वीरशृङ्गारः कुम्भकर्णेन वर्णितः ।

^३ B. C. त्रैविध्यता ।

^४ A. पादः ।

^५ A. omits विसर्गः ।

^६ B. C. तेनकैः ।

^७ A. C. विरुदं च । B. विरुदं च ।

^८ B. खण्डो ।

^९ B. C. ततः के विरुदे ।

^{१०} B. C. कृतैः ।

^{११} B. C. प्रातौ ।

^{१२} A. भोगो ।

^{१३} B. उत्तरैः पदैः ।

^{१४} C. omits जगुः ।

कैश्चिदत्राष्ट-^१चरणान्युच्यन्ते तन्मते त्वियम्^२ ।
भवेदष्टोत्तरीसंज्ञा नानाभाषाविनिर्मिता ॥३५॥

॥ इति शुकसारिकः ॥१८॥

गीत्वाद्यौ चरणौ पूर्वं किञ्चित् शेषं तृतीयके^३ ।
तमेव पुनरावर्त्यं संपूर्णं तदनन्तरम् ॥३६॥

^४गायेच्चतुर्थं चरणं त्रिपद्यामिति तद्विधिः ।
तालैर्न रहिता सेयं गातव्या गानकोविदैः ॥
छन्दोल्लास एतस्या लक्षणं प्रागुदीरितम् ॥३७॥
॥ इति त्रिपदी ॥१९॥

^५कर्णादिभाषया तालरहिता नादमुक्तिका ।
षट्पदी लक्षणं तस्याः^६ प्रागेव समुदाहृतम् ॥३८॥
॥ इति षट्पदी ॥२०॥

यस्यार्द्धमादिमं प्रान्तं^७ स्वरपाटं तथा परम् ।
स्वरतेनान्तमर्द्धं स्याद् दोहकस्तु ततः परः^८ ॥
तेनन्यासं च तद्वस्तु^९ तल्लक्ष्म प्रागुदाहृतम् ॥३९॥
॥ इति वस्तु ॥२१॥

यस्मिन् विजयतालेन विजयो नायकस्य वै ।
तेनैः स्वरैस्तथा पाटैः^{१०} पादैश्च क्रमशः स तु ॥
विजयाख्य^{११} प्रबन्धोऽयं तेनकन्याससंयुतः^{१२} ॥४०॥
॥ इति विजयः ॥२२॥

^{१३}पाटैश्च विरुदैश्चैव स्वरैर्यत्र क्रमेण च ।
पदत्रयं त्रिपथकः स प्रोक्तः पृथिवीभुजा ॥४१॥
॥ इति त्रिपथकः ॥२३॥

^१ A. ०चरण उच्यन्ते । B. C. केचिदष्टचरणा (C.चरण) उच्यन्ते (B. उच्यन्त) ।

^२ (C. त्विदम् also).

^४ B. पुरुषा० ।

^६ cf. S. R. 4. 272-73.

^७ A. प्रान्त, B. C. प्रान्तः ।

^{१०} A. तद्वस्तु ।

^{११} B. adds विसर्ग ।

^{१४} cf. S. R. 4. 277.

^३ A. ०कः ।

^५ cf. S. R. 4. 267-69.

^६ A. omits विसर्ग ।

^८ cf. S. R. 4. 274-76.

^{११} B. C. पदैर्गीतं क्रमात् ।

^{१३} cf. S. R. 4. 276-77

^१प्रत्यर्द्धं तु चतुष्पद्यां गातव्याः स्वरतेनकाः ।
आभोगस्तु पदैरन्यैर्न्यासोऽस्यां तेनकैर्मतः ॥
लक्ष्मप्रस्ताव एवास्या लक्षितं लक्षणं मया ॥४२॥
॥ इति चतुष्पदी ॥२४॥

स्वरैः ^२पदैश्च बिरुदैः पाटैस्तेनैः क्रमेण च ।
रागैकेन ^३तालैर्नैकेन तत्तद् द्वयेन वा ॥
अवादिषुः ^४पञ्चभङ्गिसंज्ञकं रूपकं विदः ^५॥४३॥^६
॥ इति पञ्चभङ्गिः ॥२५॥

चञ्चत्पुटस्तथा नान्दी ततः स्यात् सिंहनन्दनः
प्रतापशेखरश्चैव कङ्कालः सोमवल्लभः ॥४४॥

रङ्गभूषण इत्येते सप्ततालाः क्रमेण च ।
वसन्तो गूर्जरी देवशाखा तोडी च पञ्चमः ॥४५॥

धन्नासिका मालवादिकैशिकश्चेत्यमी तथा ।
सप्तरागा रसाः सप्त वीरश्चाद्भुतसंज्ञकः ॥४६॥

रौद्रशान्तौ पञ्चमश्च भयानक इति स्मृतः ।
करुणश्चैव शृङ्गारः क्रमात् खण्डेषु सप्तसु ॥४७॥

एते योज्या यथाशोभं ^७मेलापकयुतेन च ।
^८आभोगः स्यात् सप्तमेन न्यासो मेलापकेन च ॥४८॥

उद्ग्राहाद्येन ^९वान्तेन नामनी कविवर्ण्ययोः ।
^{१०}आभोग उभयोः (:) स्यातामित्युमातिलकः स्मृतः ॥
सप्तखण्डात्मकः शुद्धः ^{११}कालसेनोपदर्शितः ॥४९॥
॥ ^{१२}इत्युमातिलकः ^{१३}॥२६॥

^{१४}कन्दुकः कन्दुकेन स्यात्तालेनेष्टेन वा भवेत् ।
पदैः पाटैश्च बिरुदैर्ग्रहमुक्तिकृतास्पदः ॥५०॥
॥ इति कन्दुकः ॥२७॥

^१ cf. S. R. 4. 270-71.

^३ B. तालेन केन ।

^५ A. C. विदुः ।

^७ A. omits अनुस्वार ।

^९ B. वाद्येन C. वातेन ।

^{११} B. C. कुम्भकर्णेन दर्शितः ।

^{१३} cf. S. R. 4. 266.

^२ A. पाटैश्च । C. पदैश्च ।

^४ A. C. omit विसर्ग ।

^६ cf. S. R. 4. 266.

^८ B. C. omit this line.

^{१०} B. C. आभोगमुभयो ।

^{१२} A. इति उत्तमा० B. इति उमा ।

^{१४} cf. S. R. 4. 282.

^१झम्बड(च्)छन्दसा ज्ञेयं क्रीडातालेन झम्बडम्^२ ॥५१॥

॥ इति झम्बडम् ॥२८॥

स्वरैः पाटैः पदैर्बद्धस्त्रिभङ्गिः पञ्चधा स च ।

^३तालरागैस्त्रिभिर्यद्वा स्तुत्या देवत्रयस्य वा^४ ॥५२॥

^५वृत्तत्रयकृतो यद्वा तालेनाथ त्रिभङ्गिना ।

त्रिभङ्गिनाथ^६ वृत्तेन तालद्वैगुण्यमुक्तिकः ॥५३॥

॥ इति त्रिभङ्गिः ॥२९॥

यत्र चन्द्रकलाप्रायं पदषोडशकं भवेत् ।

आधिदैवतसंयुक्तचन्द्रकैककलाभिधम् ॥५४॥

तेषु पञ्चदशस्विष्टा भिन्नास्तालास्तु षोडशे ।

पदे चन्द्रकलासंज्ञस्तालः^७ प्रोक्तो महीभृता ॥५५॥

अमृता मानसो पुष्टिस्तुष्टिः प्रीतिश्च रेवती ।

ह्रीः श्रीः कान्तिः स्वधा ज्योत्स्ना तथा हैमवतीति च ॥५६॥

छाया संपूरणी वामा अमा चन्द्रकला इमाः ।

वल्लभकैवैश्वदेवाश्च^८ चतुर्यः सलिलाधिपः ॥५७॥

वषट्कारः ^९सरित् ^{१०}सप्तर्षयश्चाज(श्च) एकपात् ।

यमा(मोऽ)निलो मा पितरो धनदेशपितामहाः ॥५८॥

अमृतादि-कलानां स्युः क्रमेणैवाधिदेवताः ।

अत्र रागाः षोडश स्युरेक एवाथवा भवेत् ॥५९॥

इति चन्द्रकलाकारवदनेनैव निर्मितः ।

खण्डैश्चन्द्रकलातुल्यैर्युक्तश्चन्द्रकलाभिधः ॥६०॥

॥ इति चन्द्रकला^{११} ॥३०॥

लक्षितेषु त्रिषु छन्दउल्लासे पूर्वमेव हि ।

वदने चोपवदने वस्त्वादिवदनेऽपि च ॥

एकैकस्वरपाटान्तश्चरणः^{१२} स्याद्यथाविधि^{१३} ॥६१॥

॥ इति ^{१४}वदनोपवदनवस्तुवदनानि ॥३१॥

^१ B. C, give this line after त्रिभङ्गिः । ^२ cf. S. R. 4. 281.

^३ A. B. ताले ।

^४ cf. S. R. 4. 282-83.

^५ A. तत्त० ।

^६ B. C. ०ना प्रवृत्तेन ।

^७ A. B. omit विसर्गं ।

^८ A. C. ०देवाश्चतुर्यः ।

^९ A, स्वरित्०

^{१०} B. सप्तऋजयश्चाज० ।

^{११} A. C. add विसर्गं ।

^{१२} A. B. चरण C. चरणाः ।

^{१३} A. B. C. add विसर्गं ।

^{१४} A. वदनोपवस्तुवदनानि ।

^१येन केनापि तालेन धवलादिपदान्वितः ।

आशीर्भधंवलो गेयो रागेणष्टेन तद्विदा ॥६२॥

यदुच्छया वा गातव्यो^२ धवलो लोकरुद्धितः ।

गदितं पूर्वमस्माभिर्लक्षणं धवलस्य तु ॥६३॥

॥ इति धवलः ॥३२॥

कैशिकी^३-वृत्तिमाश्रित्य चम्पूबन्धेन वा पृथक् ।

गद्यैः पद्यैर्विरचितस्ताले निःसारसंज्ञके ॥

मङ्गलाचारसंज्ञोऽयं बुधैर्गेयः स्वरान्वितः^४ ॥६४॥

॥ इति मङ्गलाचारः ॥३३॥

^५विलम्बितलये बोट्टरागे मङ्गलवाचकैः ।

पदैर्मङ्गलसंज्ञोऽयं मङ्गल^६(च्) छन्दसाथवा ॥

कैशिक्यां गीयते लोकैर्मङ्गलाम्युदयादिषु ॥६५॥

॥ इति मङ्गलः^७ ॥३४॥

उद्ग्राहध्रुवकौ यत्र पृथक्(ग्) द्विद्विलौ तथा ।

आभोगस्तु पदैरन्यैः पाटैश्चैव स्वरास्तथा ॥

विरुदानि च तेनाश्च चत्वारः क्रमतः पृथक् ॥६६॥

भाषाश्चतस्रश्चत्वारस्ताला रागाश्च तत्समाः ।

भाषापाटास्तालरागा उद्ग्राहस्यादिमे दले ॥६७॥

भिन्ना भाषाः ^८स्वरास्तालरागौ चान्यौ दले परे ।

भाषाम्यां तेनकान्ताभ्यामथवा ध्रुवको भवेत् ॥६८॥

भिन्नाभ्यां रागस्तालाभ्यां चतुरङ्गप्रबन्धके ।

ध्रुवोत्तरार्द्धतालादिराभोगस्तेन-मोक्षणः ॥६९॥

बुधैरत्र विधातव्यं ^{१०}पदभाषामयं सदा ।

चूडामणिकृता यत्तु रागोऽन्यो भाषिका ^{११}परा ॥७०॥

तालोऽन्यः पदसंयुक्तो^{१२} वापि ^{१३}लक्षणवर्त्मनि ।

विरुदं तत्र विज्ञेयं पदशब्देन येन वै ॥

विरुदावसानिकोक्ता भाषा भाषाविदात्र तु ॥७१॥

॥ इति चतुरङ्गः ॥३५॥

^१ cf. S. R. 4. 302.

^२ C. व्या ।

^३ B. C. ०की ।

^४ cf. S. R. 4. 297.

^५ cf. S. R. 4. 303.

^६ B. ०ला ।

^७ B. C. ०लम् ।

^८ B. पाटा० ।

^९ B. C. ०स्तथा ताल०

^{१०} A. पदै० ।

^{११} A. परे ।

^{१२} B. ०क्ता ।

^{१३} A. B. लक्ष्मण० ।

चच्चरी(च्) छन्दसा बद्धा ^१घत्ता ध्रुवपदान्विता ।

क्रीडातालेन ^२बह्वश्चरणा यत्र संगताः ॥७२॥

^३गीयन्ते चच्चरी सा स्यादिति केचिदवादिषुः ^४ ।

बह्वश्चरणा यत्र समाः षोडशमात्रिकाः ॥७३॥

गीताः प्राकृतभाषाभिः पादयोः ^५ स्युर्द्वयोर्द्वयोः ।

अनुप्रासाः सुललितास्तालश्चच्चरिकाभिधः ॥७४॥

^६चच्चरी सा निगदिता गीतशास्त्रविशारवैः ।

ज्ञे(गे)या वसन्तरागेण वसन्तादिमहोत्सवे ॥७५॥

॥ इति चच्चरी ॥३६॥

पद्धडी(च्) छन्दसा युग्म-^७पादान्तप्राससंयुता ।

बिरुदैः स्वरपाटान्तैर्निर्मिता पद्धडी मता ^८ ॥७६॥

॥ इति पद्धडी ॥३७॥

^९पद्धडीप्रभृतिच्छन्दोगणैर्यस्या विरच्यते ।

चरणोऽध्यात्मविषया वाणी चर्या परा तु सा ॥७७॥

सा पूर्णा छन्दसः पूर्या स्यादपूर्णत्वपूर्त्तितः ।

समासमध्रुवेत्येषा प्रत्येकं द्विविधा मता ॥७८॥

चर्या समध्रुवा सा तु योद्ग्राहेण ^{१०}समध्रुवा ।

^{११}उद्ग्राहावधिकं न्यूनध्रुवा स्याद् विषमध्रुवा ॥७९॥

संपूर्णचरणस्येयमावृत्त्या वा ध्रुवस्य तु ।

गेया ताले द्वितीया(ऽऽ)दौ ^{१२}ग्रहे न्यस्या ध्रुवेऽथवा ॥८०॥

॥ इति चर्या ॥३८॥

ताल-^{१३}रागरसैर्युक्तमेलापकसमन्वितैः ।

षड्भिः खण्डैर्धातवः ^{१४}स्युर्यन्त्रासौ विजयो मतः ॥८१॥

जयमङ्कुलतालेन श्रीरागेणादि-^{१५}मङ्गलम् ।

द्वितीयं पञ्चमे रागे ताले श्रीवन्दने भवेत् ॥८२॥

^१ A. घत्ता । B. C. यत्न ।

^२ A. C. बद्ध० ।

^३ A. गीयते ।

^४ A. C. omit विसर्ग ।

^५ A. omits विसर्ग ।

^६ cf. S. R. 4. 289-91.

^७ A. ०पदान्त० ।

^८ cf. S. R. 4. 294-95.

^९ cf. S. R. 4. 292-94.

^{१०} A. समुद्भवा ।

^{११} B. omits this line.

^{१२} B. सौ० ।

^{१३} A. रास ।

^{१४} A. ०र्धातवस्तु यन्त्रासौ ।

^{१५} A. मण्डलम् ।

वसन्तेन तृतीयं स्याद् वीरविक्रमतालतः ।

तुर्यं कर्णाटगौडेन सोमवल्लभतालतः^१ ॥८३॥

षट्पतापुत्रके ताले नट्टनारायणाभिधे ।

रागे स्यात् पञ्चमं खण्डं षष्ठं तालेसु पञ्चसु ॥८४॥

^२एकेन केनचित् कार्यं रागेणैतेषु तानि च ।

त्रिस्थानगमकोपेतान्युत्साहपदवन्ति च ॥८५॥

शृङ्गारवीरशृङ्गारहास्यरौद्राः क्रमादिभे ।

रसाः पञ्चसु खण्डेषु षष्ठे पञ्च यथारुचि ॥८६॥

गीत्वा द्विवारमुद्ग्राहं मेलापकपदैरथ ।

दलानि त्रीणि युक्तानि गायेदाभोगकं ततः ॥

न्यासो मेलापके^३(s)न्यो^४(s्य) विधातव्यो विधानतः ॥८७॥

॥ इति विजयः ॥३९॥

^५यत्र खण्डत्रयं प्रान्तप्रोल्लसत्प्राप्तमुन्वरम् ।

अन्ते दन्तीपदोपेतं^६ समन्वितपरस्परम् ॥८८॥

तद्वन्तीरूपकं ज्ञेयं रूपकज्ञानशालिभिः ।

प्रहेलिकादयो^७ येऽन्ये तेऽपि दन्तीभिदा मताः ॥

एषु केचित् कवेराख्यां प्रवदन्ति विचक्षणाः ॥८९॥

॥ इति दन्ती ॥४०॥

सानुप्रासा त्रिखण्डी चेद्देशभाषाविनिर्मिता ।

ऊ(ओ)वीपदावसाना चेद्वस्त्वोवी^९ कथितं तदा ॥९०॥

तालनेष्टेन रागेण कव्यभीष्टेन केनचित् ।

गीयते तद्विदां वृन्देन छन्दोऽस्यां नियन्त्रितम् ॥९१॥

^{१०}एकाद्यावृत्तियोगेन खण्डानां त्रितयस्य च ।

भवन्ति बहवो भेदा नानाभङ्गिमनोहराः^{११} ॥९२॥

छन्दसा येन केनापि गेया जनमनोहराः ।

तेन तेनैवभेताः^{१२} स्युरोव्यः शृङ्गारमञ्जुलाः ॥९३॥

॥ इति ओवी ॥४१॥

^१ B. C. तालकः ।

^३ A. को ।

^५ cf. S. R. 4. 308-9.

^७ B. C. ०द्वयोऽन्ये ।

^९ B. ०वी ।

^{११} cf. S. R. 4. 304-6.

^२ A. एक एकेन ।

^४ A. B. C. न्यास्य ।

^६ A. B. C. ०पेतमनन्वित (B. ०पेतं) ।

^८ C. स्वानु० ।

^{१०} B. C. एको० ।

^{१२} A. omits विसर्गं ।

ऊं(ओ)वी^१ चान्ते प्रगातव्या भेदाः(ः) स्युर्ध्वनिकादयः^३ ॥९४॥

॥ इत्यनुद्दिष्टा^२ ध्वनिकादयः ॥९२॥

लोली दन्ती च विज्ञेया प्रान्ते लोलीपदान्वितैः ।

त्रिभिः खण्डैरन्विता^४ स्यादिति गीतविदो विदुः^६ ॥९५॥

॥ इति लोली ॥९३॥

^५य(१)दोहकः^८ पूर्वमुक्तो लाटभाषाविनिर्मितः ।

तदन्ते चेड्ढोल्लरीति पदं स्याड्ढोल्लरी तदा ॥

तालेनेष्टेन गातव्या केचिज्झम्पाविधेन च ॥९६॥

॥ इति ढोल्लरी ॥९३॥

फलगूत्सवे द्वादशभिरष्टभिर्वा यथारुचि ।

चतुर्भिश्चरणैर्बद्धा धम्माली^९ प्रोच्यते वृधः ॥९७॥

यतिलग्नेन तालेन वैकताल्येति केचन ।

हास्यशृङ्गाररसयो रागे चैव वसन्तके ॥९८॥

गीत्वा द्विवारमुद्ग्राहं ध्रुवकं च पुनः पुनः ।

मेलापाभोगयोगनिं विधातव्यं यदुच्छया ॥९९॥

वसन्तस्य प्रभोर्वापि स्वरिणीनां च वर्णनम् ।

^{१०}अनुद्दिष्टापि गदिता वसन्तोत्सवसंगतः ॥१००॥

॥ इति धम्माली ॥९४॥

^{११}चरणैर्बहुभिर्यत्र वीराणां रसवर्णनम् ।

रसोऽपि वीरसंज्ञः स्यात् सा ज्ञेया राहडीति च ॥१०१॥

॥ इति राहडी ॥९५॥

अन्येऽपि सन्ति भूयांसः प्रबन्धाः शास्त्रगोचराः ।

न^{१२} तान् ^{१३}ब्रवीमहि(म्यहं)ग्रन्थविस्तरत्रस्तमानसाः(सः) ॥१०२॥

तथापि छन्दजल्लासे बहवो ग्रे प्रवर्णिताः ।

स्वराविभिर्यथायोगमङ्गैः संयोज्य युक्तितः ॥१०३॥

^१ B. ०वीं ।

^२ C. वान्ये ।

^३ B. धनि० ।

^४ B. धनि० ।

^५ B. ०तैः ।

^६ cf. S. R. 4. 306-7.

^७ cf. S. R. 4. 307-8.

^८ A. C. ०डः B. ०जः ।

^९ C. ०लिः ।

^{१०} B. C. omit this line and the next one.

^{११} cf. S. R. 4. 295-96.

^{१२} B. adds च ।

^{१३} B. ब्रूमहे ।

गानविद्धिः प्रगातव्या लयमानसमुज्ज्वलाः ।
 क्वचिदादौ क्वचिन्मध्ये क्वचिदन्ते क्वचित् त्रिषु ॥
 द्वित्राण्यङ्गानि योज्यानि पञ्चबाणि^१ यथारुचि ॥१०४॥
 ॥ इति पञ्चचत्वारिंशत्प्रकीर्णकप्रबन्धाः ॥

^२नूतनः प्रबन्धो गुणवान् उत्तमो दोषवर्जितः ।
 कर्तव्यो गीतकविना तत्र नूतनतोच्यते ॥१०५॥

तालरागधातुमातु-^३कृतौडुवल्यैर्नवैः ।
 तालोद्भवः^(ः) स्याद् भेदेन ग्रहस्य च लयस्य च ॥१०६॥

स्थायैरन्यैर्नवो रागो धातुरागांशभेदतः ।
 रसालंकारवाच्यानां नवत्वान्मातुनूतता ॥१०७॥

स्वरपाटपदाद्यैस्तु प्रबन्धावयवैर्नवैः ।
 छन्दोगणग्रहन्यासैर्नवता रचनागता ॥१०८॥

रचनौडुवपर्याया स्थाय-^४वागविमिश्रिता ॥
 तालस्य विरतेरन्यविरत्या स्यान्नवो लयः ॥१०९॥

तच्च पञ्चविधं ज्ञेयं परिवृत्तं पटान्तरम् ।
 भञ्जनीसंसृतं^५ चेति^६ खल्लोत्तारानुसारकौ ॥११०॥

इति ^७पञ्चभिधो(दो)पेतं रूपकं लक्ष्यते क्रमात् ।
 स्वस्थानरागतालैश्च नवैर्यत् क्रियते नवम् ॥१११॥

पूर्वं प्रसिद्धं तज्ज्ञेयं रूपकं परिवृत्तकम् ।
 रूपकं पूर्वसिद्धं यत् तालरागरसादिभिः ॥११२॥

तत्र या गुणवैचित्र्यो मातुस्थायिविशेषजा ।
 तत् स्यात् पटान्तरं तच्च भञ्जनीसंश्रितं पुनः ॥११३॥

यद्रूपकं^८ निजाद्धातोर्येन भिन्नेन धातुना ।
 तस्मिन्नेव यदा धातौ मातुरन्यो^९ निधीयते ॥११४॥

तदा (स तु) स्यादथ^{१०} संज्ञेयः खल्लोत्तारस्तदा बुधैः ।
 यदा प्राचीनगीतस्य छायाः^{११} स्थानान्तरं गताः ॥११५॥

^१ A. ०पाणि ।

^२ cf. S. R. 361-73 for 105-18 above.

^३ A. मातुङ्कृत्योडुव० B. कृतौडुल० C. कृतौद्रुत० ।

^४ A. B. वेगे० C. वेग० ।

^५ S. R. ०संश्रितं ।

^६ A. C. खलो० ।

^७ पञ्चाभिधोपेतं can also be a possible reading.

^८ A. omits अनुस्वार ।

^९ B. (s)भिधीयते C. विधीयते ।

^{१०} B. C. स० ।

^{११} A. C. omit विसर्ग ।

श्लिष्यन्ति ^१मातुमपरमनुसारोऽथ कथ्यते ।

तावेव तालरागौ स्तो धातुरीषद्विलक्षणः ॥११६॥

तत्रान्यो वर्ण्यते मातुस्तदा स स्यादिति स्थितिः ।

एवं पञ्चैव कथिता भेदा रूपकसंश्रिताः ॥

खल्लोत्तारानुसारौ च तेषु ज्ञेयौ पराधमौ ॥११७॥

यावन्ति गीते धरणीपदानि तावन्त एव स्वरपाटतेनाः ।

तथा विधेया गमकाश्च तस्मिन् विशिष्य नोक्तोऽत्र मया विशेषः ॥११८॥

॥ इति पञ्चविधरूपकलक्षणम् ॥

^२सममधुरसुरक्तश्लक्ष्णविकृष्टपूर्णश्रुतिगतिमुकुमारालंकृतव्यक्तवर्णम् ।

इति विविधगुणाढ्यं सुप्रसन्नं सुवर्णं श्रुतिपुटपरिपेयं गीतमेवं विदध्यात् ॥११९॥

समवर्णलयस्थानं समं स्यान्मधुरं पुनः ।

^३धुर्यलावण्यसंपूर्णं सुरक्तं पुनरुच्यते ॥१२०॥

बल्लवीवंशकण्ठानां नादैक्येन युतं पुनः ।

नीचोच्च-^४द्रुतमध्यादौ श्लक्ष्णत्वे श्लक्ष्णमीरितम् ॥१२१॥

उच्चैरुच्चरितं यत्तु विकृष्टं तदुदीरितम् ।

प्रकृतिप्रत्ययाद्यैश्च छन्दोरागपदस्वरैः ॥१२२॥

पूतैः पूर्णाङ्गगमकं ^५पूर्णमित्यभिधीयते ।

मध्यस्थानभवं गीतं गीयते मुकुमारकम् ॥१२३॥

त्रिषु स्थानेषु यद्गीतं गीयते तदलंकृतम् ।

व्यक्तं स्फुटस्वरं ज्ञेयं प्रसन्नं प्रकटार्थकम् ॥१२४॥

दशदिग्जयिना राज्ञा गीतस्योक्ता गुणा दश ॥१२५॥

॥ इति दशगीतगुणाः ॥

दुष्टं विरुद्धं संदिग्धं कलाबाह्यं गतक्रमम् ।

पुनरुक्तमपार्थं च गीतदोषाः स्मृता बुधैः ^६ ॥१२६॥

लोकदुष्टं शास्त्रदुष्टमिति दुष्टं द्विधा स्मृतम् ।

विरुद्धं श्रुतिकालाभ्यां विरोधात् (द्) द्विविधं तथा ॥१२७॥

एवं दशमे दोषाः ^७स्युर्गतिं ^८त्याज्या विजानता ॥१२८॥

॥ इति दशगीतदोषाः ॥

^१ B. मातुपरम० ।

^२ cf. S. R. 373-79 for 119-28 above.

^३ B. C. omit this and the next line.

^४ B, हृत० । ^५ B. C. पूर्णाङ्गैत्ये ।

^६ A. C. omit निसर्गं । ^८ B. त० ।

^६ A. B. पुनः ।

आदिराजयशो येन विप्रकीर्णमितस्ततः ।

^१चित्रं प्रकीर्णस्तिनेमे प्रबन्धा उपर्वाणिताः ॥१२९॥

यद्यशोगीतरत्नानां कोशो^२ भुवनमण्डली ।

गीताख्यरत्नकोशोऽयं निर्मितस्तेन भूभृता ॥१३०॥

राजवाहनतया धनाधिपं योऽतिशय्य नरवाहनं नृपः ।

राजते (५) तनुत नूतनामयं ^३ब्रह्मशैलनिलये सुपद्धतिम् ॥१३१॥

^४इति निःशङ्कनिर्भयमल्लेन सकलभूवलयेकवीरेण श्रीकलाकल्याणकुशलेन श्रीकाल-
सेनेन द्वादशसहस्रजनस्थानप्रभृतिवसुंधरासमुद्धरणकधीरेण श्रीजगदीश्वरवनदेवनिजगणेन जग-
दीश्वरीकामेश्वरीचरणकिङ्करेण श्रीब्रह्माद्विविभुना प्रथमप्रख्याततामराज-आमोदराज-रामराज-
पेङ्कराज-ह्याङ्गराज-तामराजेन्द्र-प्रभृति-सकलमहोपालमौलिभाणिक्य-रचितसिंहासनादि-समस्त-
प्रशस्तराजचिह्नाधिष्ठातृनरेश्वरेण अगस्तिपुरनिरस्तसमस्तवैरिवर्गेण कामाक्षाप्रसादासादित-
कुंतीपुरेण शुद्धोद्धतोद्धतपतिनिपातपटुतरवारिधरेण^५, उद्धतपुरनारीनयननोरनिरन्तरसा(धा)-
रणीसमाप्यायितशौर्यतस्वरेण भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नेन मणिपुरमर्दनदशितशौर्येण
कल्याणपुरजयानितजामदग्न्येन स्थानबलयितानेकदरीपरिसरपरित्रासितमनोरवीरेण श्रीपुर-
ग्रहणसंबद्धितयशोभरेण वाटिकाचलग्रहणजनितकीर्तिपूरपराजिताचलनायकेन राजपुरीविध्वंसन-
चारुचापरचितेन सुवर्णगिरिखण्डनावनिवज्रहस्तेन नवसारीधनदेवी^६-युवतीजनवदनयामिनीनाथ-
सिंहिकासुतायमानकरालवालेन, पाटलीरण-^७धरणीधरधनुर्धोकारमुखरितत्रिभुवनेन तारापुर-
प्रज्वालनसमुद्भूतधूममलिनीकृतसकलवैरि^८-वदनेन कुङ्कुमपुरजयदशितसिंहविक्रमेण संज्ञापुरो-

^१ A. C. चित्तं ।

^२ A. कोशे ।

^३ B. omits ब्रह्मशैल, चित्रकूट is struck off. C. चित्रकूट ।

^४ B. omits इति, C. reads the colophon as under :—

इति श्रीसरस्वतीरससमुद्भूतकैरवोद्याननायकेन, अभिनवभरताचार्येण, माल-
वांभोधिमाथमथमहीधरेण, मेदपाटसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन, अरिराजमत्तमातङ्ग-
पञ्चाननेन, प्ररूढपत्रयवनदवदहनदावानलेन, प्रत्यर्थिपृथिवीपतितिमिरततिनिरा-
करणप्रौढप्रतापमार्त्तण्डेन, वैरिवनितावैधव्यदीक्षादानदक्षोद्दण्डकोदण्डमण्डिताखण्ड-
भुजादण्डेन, भूमण्डलाखण्डलेन, श्रीचित्रकूटविभुना, अघ्युष्टनरेश्वरेण, गजनरतुरङ्गा-
धीशराजत्रितयतोडरमल्लेन, वेदमार्गस्थापनचतुराननेन, याचककल्पनाकल्पद्रुमेण,
वसुन्धरोद्धरणादिवराहेण, परमभागवतेन, जगदीश्वरीचरणकिङ्करेण, भवानीपति-
प्रसादाप्तापसादवरप्रसादेन, राजगुर्वादिविरुदावलीविराजमानेन, राजाधिराजकुम्भ-
करणमहीन्द्रेण विरचिते संगीतराजे गीतरत्नकोशे द्वितीये प्रबन्धोल्लासे श्रीचित्रकूटे
दुर्गे नूतनप्रतोलीपद्धतिसहोदरं प्रबन्धपरीक्षणं चतुर्थं समाप्तमिति शुभं भवतु ।

^५ A. वारिधारेण ।

^६ A. omits देवी ।

^७ A. धरिणि

^८ A. वैरी ।

पार्जितरत्नेन वेदिकागिरिनिर्दलन^१-दारुणेन कुरङ्गगिरिकोटविघट्टनलंपटोरुनाशोरेण, पुण्यस्तम्भो-
द्धूलनोद्भूताद्भुतधैर्येण संगमनीरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरेण, शुक्लपुरसमूलोन्मूलन-
प्राप्तजयश्रिया गिरिपुरदुङ्गरग्रहणसार्थकीकृतोप्राग्रहेण दमनपुरविध्वंसनवन्दीकृतयवनीनिचयेन
आमर्दकगिरिशिखरोपरिभावितशकनिकरेण महिषमेरुजयाजेयविभवेन, शाकम्भरीरमणपरि-
शीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयेण निजभूजशौर्यवशीकृतवग्गुल-
राजप्रमुखमहानिधानेन वे(द्)दुरभूपालराजकृतसंस्थापनेन नराणरणकर्मकर्मठेन तुजारखान-
मानमर्दनगृहीत-^२राज्यलक्ष्मीसकलभाण्डागारनिचयेन अलङ्गगिरिगहनगह्वरकुहरविहारिवैरवीर-
सिन्दुरमर्दननिर्दयकंठोरवेण अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनाद्विजयविख्यातवीर्यगर्वेण
सप्तविंशतिसहस्रमहाराष्ट्रधराविधूननप्रलम्ब-(प्रबल)-प्रभञ्जनेन, सप्ततिसहस्र-^३गुर्जराभो-
धिमायमन्यमहोदरेण,^४ महदम्बमातृकापुरोद्धूलनधषितामहोरगपुरेण पलायमानअजीमखान-
सकलगृहीतजयश्रिया^५ जाङ्गलस्थलजलधितरत्तरंगनिकरसंरम्भभुङ्गभसम्भवेन वस्तिषोपारकलह-
कलितकुन्तजनिनिकुन्दावदातकीर्तिधवलितदिगन्तरेण शशकगिरिलुण्ठनपटुतरेण श्रीवनदेव-
स्वामिप्रासादरचनापरपरमेश्वरेण, श्रीत्र्यम्बकेश्वरसन्निधि(निर्मित) कीर्त्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भेन
श्रीब्रह्मगिरिभौमस्वर्गतायथार्थीकरणरचितचारुतरपथेन, श्रीकामाक्षागिरिनिवीननिर्मितपराजितसु-
मेरुणा श्रीमहिषाचलोपरि श्रीहरिशरणरचिताचलदुर्गेण रायंगुरु-वायंगुरु-सेलगुरु-रायाञ्चा-
परमगुरुवागाङ्गला-रायाञ्चा-मुहवनरायहिंसल्लराय-माचल्लपूर्वपश्चिमोत्तरदक्षिणचतुर्दिशा-
रायाञ्चा-आम्बुला-इत्यादि-बिरुदावलीविराजमानेन, अध्युष्टतमनरेश्वरेण सबलराजसन्मूलना-
चार्येण दुर्बलराज्य(ज)संस्थापनाचार्येण पितृवैरिसमुद्भूतरोषपोषणमहीपतिमत्तमातङ्गमस्त-
काङ्कुशेन अभिनवभागवेण राजभुजबलभीमेन, हिन्दूकराजगजपतिना आसर्गसिंहासनसितातपत्र-
माणिक्यमालामण्डितवातान्दोलितजयपताकाकनकदण्डचन्द्रावदातचलचामरयुगलमकरध्वजादिरा-
जराजालङ्करणावलोकनमत्सरितमानसेतरनृपालमौलिनिहितवामचरणेन नलनहुषधुन्धुमार-
भरतभगीरथमान्धातुमेधातिथिप्रभृतिवीरराजरत्नोदात्तचरितेन ^६वेदमार्गस्थापनचतुराननेन
सर्वदात्र्यम्बकादिगोदाविमुक्तिसमस्तामुक्तिप्रवितीर्णमुक्तिमुक्ताकलापेन, श्रीब्रह्मगिरिसन्निधि-
कृतयुगधर्मानुवृत्ति(वर्त्ति) ब्रह्मवृन्दाधिष्ठितानेकयज्ञाद्यखिलसुकृतकृतसत्यलोकेन परमभागवतेन
अभिनवभरताचार्येण सङ्गीतमीमांसा निर्माणापरप्रभाकरेण प्रबन्धराजश्रीगीतगोविन्दनिर्माण-
परितोषितराघामाधवेन कामाक्षास्तुतिकरणाराधितकामेश्वरीचरणकमलेन, श्रीगीतगोविन्द-
टीकारचनावर्णितसाङ्गशृंगाररसेन सकलराज^७-वाग्येयकारतोडरमल्लेन सकलकविराजचक्र-
चूडामणिना वीणावादनप्रवीणेन सुशारीरशालिना पद्मनगरजनस्थानगोदावरीविराजमानम्ले-
च्छोच्छेदितचिरकालधर्मसंस्थापनेन संस्कृतभाषामहाराष्ट्रभाषातैलङ्गकर्णाटकभाषाचतुष्टयरचि-
तनाटकराजचतुष्टयेन याचकजनकल्पनाकल्पद्रुमेण, वसंतसमयसमागतसमस्तसामन्तसीमन्तिनी-
सीमन्तसिद्धरपूरदूरोद्धूलनप्रकटितप्रौढप्रतापेन, निसर्गदुर्ग्रह-^८दुर्गवर्गदुर्गमप्राकारपरिखापरिपात-

^१ B. निर्दल० ।

^२ B. राजलक्ष्मी ।

^३ B. गुजरोधि ।

^४ A. महाघरणः ।

^५ A. जयश्रेया ।

^६ B. omits this epithet.

^७ B. omits राज ।

^८ A. B. दुर्गः B. omits next दुर्ग

परिखिद्यमानपरिशङ्कितपरिजनपरिवीतप्रत्यर्थनितम्बिनीलुष्ठा (ण्डा)-कार्गलादीर्घभुजायुगलेन धीरोदात्तधीरशान्तधीरोद्धतधीरललित-चतुर्विधनायकगुणग्रामविचारचातुरीचतुराननेन, अष्ट-विधनायिकाहावभावविवेकोद्दामोद्दीपितस्मरविलोकनानुभूयमानशृङ्गाररससान्तरनिरन्तरान्तरा-नन्देन नाटकनाटिकाख्यानाख्यायिकाप्रहेलिकाकलाकलापकौशल्येन, भारतीयरसदृष्टिभावदृष्टि-भावितभावनाभिनवभरताचार्येण नन्दिकेश्वरमतानुवर्तनाराधितत्रिनयनेन परमपराक्रमार्जुनेन अथ बृहन्नटेन सतताराधितधर्मेण अथ वृकोदरेण श्रीसरस्वतीरससमुद्भूतकैरवोद्याननायकेन यवनकुलाकालकालरात्रिरूपेण सततपराभूतसमागतसूर्यवंशीन्द्रसेनराजराज्यसंस्थापनदृढाङ्गी-कारेण, गुर्जरधराधीशमहमदसुलतानधीरत्वोन्मूलनप्रचण्डपवनेन श्रीत्रिसन्ध्याक्षेत्रसमुद्रसंभव-रोहिणीरमणेन अरिराजमत्तमातङ्गपञ्चाननेन प्ररूढपत्रयवनदवदहनदावानलेन प्रत्यर्थपृथ्वीपति-तिमिरततिनिराकरणप्रौढप्रतापमार्तण्डेन, ^१ वैरिबनितावैधव्यदीक्षावानदक्षोद्दण्डकोदण्डमण्डिता-खण्डभुजादण्डयुगलेन ^२ भूमण्डलाखण्डलेन गजनरतुरङ्गाधीशराजत्रितय ^३ -तोडरमल्लेन वसुन्धरो-द्धरणादिवराहेण, भवानीपतिप्रसादाप्तापसाद ^४ -वरप्रसादेन, अनन्यमल्लीकगर्वखण्डनमुशल-हस्तबलभद्रपराक्रमेण, महाराजाधिराजमहाराणाश्रीमृगाङ्कतामराजेन्द्रनन्दनेन, महाराज्ञी-श्रीसौभाग्यवतीजसमाम्बिकाहृदयनन्दनेन विविधविज्ञानविज्ञचमत्कारिचातुरीधुरीणसकल ^५ -सीम-न्तिनीशिरोमणिरूपलावण्यलज्जालक्ष्मीनिधानशृङ्गार ^६ -सरसीशतराजकन्याप्रवरनिकुम्भराजन्य-वंशावतंसमहाराज्ञीश्रीकर्मवतीलघुमादेवीहृदयाधिनाथेन श्रीमहाराजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकाल-सेनेन ^७ विरचिते सङ्गीतराजे षोडशसाहस्र्यां संगीतमीमांसायां गीतरत्नकोशे प्रबन्धोल्लासे 'श्रीकामाक्षादुर्गे नूतनप्रतोलीपद्धतिसहोदरं प्रकीर्णकप्रबन्धपरिपाटिपरीक्षणम् ॥

गीतरत्नकोशश्च द्वितीयः समार्पित

समगादिति

विततमतीनामभिमतसिद्धिरस्तु ॥

^१ A. वैरी ।

^२ A. युगुलेन ।

^३ A. त्रिमितय ।

^४ B. ०प्रसाद ।

^५ A. सिमन्तिनी ।

^६ A. omits शृङ्गार ।

^७ B. omits विरचिते ।

^८ A. कामाक्ष० ।

PART III

APPENDICES & INDICES

APPENDIX I

Important textual variations of a small portion
of 'Pāṭhyaratnakośa' according to a fractional
Ms. deposited in the B. O. R. I. Poona.

After the portion of 'Saṅgītarāja' headed 'Pāṭhyaratnakośa' edited from the then available manuscripts had been printed another fractional Ms. of a small part of 'Pāṭhyaratnakośa' corresponding to pp. 9-35 *ante* came to notice. This fractional Ms. deposited in the library of the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, possesses important features as explained below. It is regrettable that it was not noticed in time for collation with the other Mss. Coincidentally, it had escaped notice of Professor C. Kunhan Raja also who had published an edited text of 'Pāṭhyaratnakośa' some years ago.

This fractional Ms. is the least corrupt of all available Mss. and on the whole provides more sensible readings than any other so much so that its readings agree with those suggested by the Editor of this volume in a large majority of cases. This may be due to the greater intelligence of the copyist or to the greater correctness of the original Ms. (not available now) from which it was copied.

The table overleaf gives selected words and passages from this Ms. which provide alternative readings frequently more plausible than those determined from other Mss. and printed already. Points of agreement with the Editor's suggestions have not, however, been included in the table in order to avoid duplication. One of the noteworthy features of this Ms. is that it substitutes in all the colophons and in the body of the text 'Kumbhakarṇa' for Kālasena as the name of the author of 'Saṅgītarāja' and gives a different version of the achievements of the royal author as compared to the version in the Mss. reading Kālasena. The peculiar mode of giving the 'mātrās' of ॐ and ॐ as ॐ and ॐ is also found in the script of this Ms. as is the case in all the other Mss. which read the name of the author as 'Kumbhakarṇa'. The script of the Mss. reading Kālasena does not possess this peculiarity.

Page No.	Verse No.	Line No. (of verse)	Printed reading	Ms. Reading (B. O. R. I. Poona).
9	13		See printed text	The following portion is added after verse 13 :— आह च याज्ञवल्क्यः :— हंहो विप्रा गृह्यमेतच्छृणुष्वं तत्त्वं ब्रूषुं वोऽस्ति यद्यत्र वाञ्छा । नानारूपैर्भावितो भावलेखो रङ्गोत्तोर्यो नत्तको कामयध्वम् ॥ इति ॥
9	14	1	तस्मादेव तु शास्त्रतास्य	तस्मादेतदुपसनास्य
"	"	3	निमित्तेनिगमिता	निमित्तेनिगमना
"	16	2	स्वरजातमुदात्ताद्यस्वि (स्मि) सायत्तं	स्वरजातमुदात्तादिय (म) दायत्तं
10	20	1	स्यात् (तत्)	स्यात्तु
"	"	2	चार्याध्याक्रान्तया.....खटकेन	चार्यायक्रान्तया.....खटकेन
"	26	1	कामवर्गतः	कामवर्त्तिनः
"	27	"	यत्र	यस्तु
"	29	"	प्रत्यक्षादिप्रमाणानि	प्रचुराणि प्रमाणानि
"	"	"	श्रीकालसेनविरचिते	श्रीकुम्भकर्णविरचिते
"	"	"	आरम्भसमर्थनं द्वितीयं	आरम्भसमर्थनं नाम द्वितीयं
11	"	2	कालसेनेन	कुम्भकर्णेन
"	1	1	यद्वालेखरौ समदं	यो बालेखरौ संगतं
"	2	3	म (य) दत्यविरतं	मदादविरमं
"	"	4	लोकातीतचमत्कृतं श्रुतिगतं	लोकातीतचमत्कृतिश्रुतिगतं
"	3	1	प्रियाविरहिणां	प्रियं विरहिणां
"	"	3	परत्रेवधि०	परमो निधि०
"	4	1	वशिनामपि	वशिनां नृणां

Colophon

[illegible]

"	Colophon		
12	1	० महीमहेन्द्रश्रीकालसेनविरचिते यस्तु निर्वचनं कर्तुंभवतीर्णोऽस्ति भूतले	
"	"	श्रीकालसेनेन	
"	3	तामराजिना	
"	4	यज्ञनिगमतोऽथाथर्वतस्तान्	
"	9	स्मृता	
"	11	क्रमतो	
"	24	पात्रादि	
13	29	तथा	
14	30	पात्रलक्षणमित्यस्मिन्	
"	37	० दक्षिणात्यनरया...द्वौ	
"	"	डुग्गा महिषाविघ्ना	
"	"	साकं	
"	Colophon		
14-15		See pp. 14-15	
17	11	० (S)मुल्याश्रितमयं ब्रवीति यः	
"	13	न त्वया रुढिमार्शिता:	

Page No.	Verse No.	Line No. (of verse)	Printed reading	Ms. Reading (B. O. R. I. Poona).
17	14	2	स योग	संबन्ध
"	15	2	भुजगादयः	भभगादयः
"	21	1	ज्ञातिस्वसृ०	ज्ञातेः स्वसृ०
"	23	2	व्यक्तचिह्नितः	व्यक्तिचिह्नितः
"	24	2	(5) थाज्यौ (स्थाज्यौ)	थोज्यौ
18	27	2	जनिरुध्रभूतिषु तूत्तरेषु	जनिरुध्रभूतिष्वस्त्युत्तरेषु
"	28	2	सुरपत्न्यादिषु	सुरपत्न्यादिषु
"	32	3	कालसेनोपदेशेन	कुम्भकर्णोपदेशेन
"	33	2	तेन	नाम
"	Colophon	1	०श्रीकालसेन०	०श्रीकुम्भकर्ण०
19	2	1	यतः सर्वः	यतः पूर्वं
"	8	2	वाक्यमन्यन्त्यरूपि	वाक्यमत्र न्यरूपि
20	14	2	धार्यते कालसेनेन तेन वाक्यं निरूपितम्	गिरसा धार्यते तेन कुम्भेनात्र निरूपितम्
"	Colophon	1	०श्रीकालसेन०	०श्रीकुम्भकर्ण०
21	2	1	संगीतमुच्यते	संगीतसंज्ञितम्
"	3	2	विख्यातो	नियतो
"	7	1	सम्मतम्	संज्ञितम्
"	11	2	षाडबौडुवितोक्ताः	षाडबौडुविकाः स्मृताः
22	13	2	तामराजिना	कुम्भभभूजा
"	17	1	उरीकृतः	उदीरितः
"	18	1	कालसेनेन	कुम्भभभूयेन
"	21	2	संन्यासो वनदेवगणोदितः	संन्यासः कुम्भस्वामिगणोदितः
"	22	1-2	संवादिसंज्ञो यस्यान्यः	संवादिसंज्ञेत्यस्यान्यः
23	23	4	बहुलत्वं सुगानप्रयोगे	बहुशो गानतानप्रयोगे

Page No.	Verse No.	Line No. (of verse)	Printed reading	Ms. Reading. (B. O. R. I. Poona).
32	28	3	०मुपाश्रय (यं) श्चरणयोः	०मुपाश्रयश्च पदयोः
"	"	4	कारमभूवत्.....भवेत्तत्स्थितिम्	कारमभूवत्.....भजेत्तत्स्थितिम्
33	29	1	स च नाटके स च भवन्	स्वल्लाटके सदितरः
"	"	2	नृते	भूत्वा
"	"	4	इह कराः कार्यं रसव्यञ्जकाः	अनुरसं स्युर्नर्तने हस्तकाः
"	30	"	स्वरगादेयं	स्वरगा नयं
"	31	"	शुभान्तात्तं०	शुभीतात्तं (शुच्छीतात्तं)०
"	32	2	जायन्ते सत्यरूपाः	जायन्तेऽसत्यरूपाः
"	33	3	चालका निगदिता	चालना नियमिता
"	"	4	०श्रीकालजिद्भूभृता	०श्रीकुम्भभूमीभृता
"	34	1	ओतारिणी०	ओव्यादिणी (ओवीरिणी)
"	35	2	भुजाः समस्ता	भुजप्रयाता
34	36	1	अस्मिन्नेकदेशस्यो	चित्रकूटकेशस्यो
"	37	2	वर्त्म नोल्लङ्घयेत्	वर्त्म नोल्लङ्घयन्
"	"	3	कामेन	कुम्भेन
"	Colophon	1-15	See printed text	Omits all epithets (lines 1-13) and begins with इति राजाधिराजश्रीकुम्भकर्णविरचिते०
35	3.	2	वर्णभावाः	वर्णभवाः

APPENDIX—II

Comparison of the Rāgollāsa of Saṅgitarāja with the
Rāgādhyāya of S. R. and Br.

S. R. and Br. are two important extant texts preceding S. Raj. which bear a striking similarity with the latter in the treatment of Rāgas.* All the three works follow the ancient 'Grāmarāga-Deśirāga' classification which was subsequently abandoned. Thus S. Raj. is the last notable representative of this ancient system of the classification and exposition of Rāgas. In view of the importance of Rāga and Rāga-classification in Indian 'Saṅgītaśāstra' a thorough comparison of the 'Rāgollāsa' of S. Raj. with the 'Rāgādhyāyas' of the above texts appeared to be useful and interesting.

In order to make this comparison presentable to the readers it was not considered sufficient to give parallel references from S.R. and Br. in the footnotes of 'Rāgollāsa' as has been done in all other chapters and hence this Appendix. The comparative table beginning on the next page, besides furnishing parallel references at a glance, gives a comparative view of the extent of details of each Rāga found in the three texts. The table has been divided into three parts viz. Grāmarāgas and Uparāgas, Bhāṣā-Vibhāṣā-Antarabhāṣās and Deśirāgas. References from S.R. have been supplemented with those from Kallinātha's commentary which contains certain additional details.

1. Grāmarāgas & Uparāgas.

It will be clear from the table that there is almost perfect agreement between S. Raj. and S.R. in the treatment of Grāmarāgas. The serial order of Rāgas is, however, different

*'Saṅgīta-siromaṇi' of 'Paṇḍitamaṇḍali' (1429 A.D.) an earlier contemporary of S. Raj. is another important work which follows the above system of Rāga-classification, but the available text is fragmentary and incomplete and a detailed comparison cannot be attempted till the text is reconstructed.

in the two texts. Whereas S. Raj. follows the order of five Gītis in the detailed exposition of Grāmarāgas, S.R. initially takes those Grāmarāgas which are held to be the source of certain Deśirāgas and the remaining Rāgas are taken up subsequently without any definite scheme of their serial order. Br. also follows the order of Gītis, but there are notable omissions in it regarding details of individual Rāgas. As regards Uparāgas, it will be seen that S.R. gives full description of only two Uparāgas viz. Revagupta and Pañcamaṣāḍava alongwith Grāmarāgas as these two have been accepted therein as 'Bhāṣājanaka' (those from which Bhāṣās originate). Br. does not mention a separate category of Uparāgas, but some of the names associated with Uparāgas in S. R. and S. Raj. have been included in Grāmarāgas in the former (Br).

ग्रामरागाः

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
शुद्धग्रामरागाः—		
१-शुद्धकैशिकमध्यमः	पृ० ७६, ७७, इलो० ९७-९९	पृ० ८६, ८७, इलो० ३२०, ३२१
लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	(लक्षणमात्रम्)
२-शुद्धसाधारितः	पृ० २०-२३, इलो० २१-२६	पृ० ८६, इलो० ३६९
लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	(लक्षणमात्रम्)
३-षड्जग्रामः	पृ० २६, २७, इलो० २७-२९	पृ० ८७, भरतमतोद्धरणम्
लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	(नाममात्रम्)
४-शुद्धपञ्चमः	पृ० ९५, इलो० १४८-१५०	पृ० ८४, इलो० ३११
लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	(नाममात्रम्)
५-मध्यमग्रामः	पृ० ५९-६०, इलो० ६७-७०	पृ० ८७, भरतमतोद्धरणम्
लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	(नाममात्रम्)
६-शुद्धषाडवः	पृ० ६४, ६५, इलो० ७५, ७६	पृ० ८५, इलो० ३१८
लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणाालापकरणवर्तनिका- क्षिप्तिकाः	(लक्षणमात्रम्)
७-शुद्धकैशिकः	पृ० २८-३३, इलो० ३०-३२	पृ० ८६, ८७, इलो० ३२१
लक्षणाालापकरणाक्षिप्तिकाः	लक्षणाालापवर्तनिकाक्षिप्तिकाः	(लक्षणमात्रम्)

संगीतराजोक्त रागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
भिन्नरागाः—		
१-भिन्नकैशिकमध्यमः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ३४, ३५, श्लो० ३३-३५ लक्षणाालापवर्तनिकाक्षित्तिकाः	पृ० ९०, श्लो० ३२८ (लक्षणमात्रम्)
२-भिन्नषड्जः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ६६, ६७, श्लो० ७९-८२ लक्षणाालापवर्तनिकाक्षित्तिकाः	पृ० ८८, श्लो० ३२५ (लक्षणमात्रम्)
३-भिन्नतानः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ३६, ३७, श्लो० ३५-३७ लक्षणाालापवर्तनिकाक्षित्तिकाः	पृ० ९१, श्लो० ३३१ (लक्षणमात्रम्)
४-भिन्नकैशिकः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ३७, ३८, श्लो० ३७-३९ लक्षणाालापवर्तनिकाक्षित्तिकाः	पृ० ९१, श्लो० ३३० (लक्षणमात्रम्)
५-भिन्नपञ्चमः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ६७-६९, श्लो० ८२-८५ लक्षणाालापवर्तनिकाक्षित्तिकाः	पृ० ८९, श्लो० ३२५ (लक्षणमात्रम्)
गौडरागाः—		
१-गौडकैशिकमध्यमः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ३८, ३९, श्लो० ४०, ४१ लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९३, ९४, श्लो० ३३६ (लक्षणमात्रम्)
२-गौडपञ्चमः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ४०, ४१, श्लो० ४२-४४ लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९२, ९३, श्लो० ३३४-३५ (लक्षणमात्रम्)
३-गौडकैशिकः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ४२, ४३, श्लो० ४५-४७ लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९४, श्लो० ३३८ (लक्षणमात्रम्)
वेसररागाः—		
१-टक्कः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ७२, ७३, श्लो० ९०-९३ लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९४, श्लो० ३३९ (लक्षणमात्रम्)
२-वेसरषाडवः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ४४-४६, श्लो० ४८-५० लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९५, ९६, श्लो० ३४२ (लक्षणमात्रम्)
३-सौवीरः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ८८, ८९, श्लो० १२०-१२२ लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९५, श्लो० ३४० (लक्षणमात्रम्)
४-बोट्टः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ४६-४८, श्लो० ५०-५२ लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९६, श्लो० ३४३ (लक्षणमात्रम्)
५-मालवकैशिकः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ६१-६३, श्लो० ७१-७३ लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९८, श्लो० ३४६ (लक्षणमात्रम्)
६-मालवपञ्चमः लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ४९-५०, श्लो० ५३-५५ लक्षणाालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९५, श्लो० ३४१ (लक्षणमात्रम्)

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
७-टक्ककैशिकः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १०८-०९, इलो० १९०-९२ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९७, इलो० ३४५ (लक्षणमात्रम्)
८-हिन्दोलः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ७४-७६, इलोक० ९३-९६ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९८, इलो० ३४९ (नाममात्रम्)
साधारणरागाः—		
१-रूपसाधारः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५०-५२, इलो० ५५-५७ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १०३, इलो० ३६३ (नाममात्रम्)
२-शकः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५३, इलो० ५८, ५९ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९९, इलो० ३५३ (लक्षणमात्रम्)
३-भम्माणपञ्चमः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५४-५५, इलो० ६०-६१ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १००, इलो० ३५५ (लक्षणमात्रम्)
४-नर्तः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५५-५७, इलो० ६२-६४ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९९, इलो० ३५२ (लक्षणमात्रम्)
५-गान्धारपञ्चमः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ८०-८२, इलो० १०३-०५ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १०१, इलो० ३५७ (लक्षणमात्रम्)
६-षड्जकैशिकः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ५७-५९, इलो० ६५-६७ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १०२, इलो० ३६० (नाममात्रम्)
७-ककुभः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ८३-८५ इलो० १०८-१११ लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० १००, इलो० ३५४ (लक्षणमात्रम्)
उपरागाः—		
१-शकतिलकः लक्षणमालापश्च	पृ० ९ इलो० १५ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२५ (लक्षणमात्रम्)	×
२-टक्कसैन्धवः लक्षणालापकरणाक्षित्तिकाः	पृ० ९ इलो० १५ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२५ (लक्षणमात्रम्)	साधारणगीतौ ग्रामरागेषु कथितः पृ० १०२, इलो० ३६१ (लक्षणमात्रम्)
३-राज (नाग ?) पञ्चमः लक्षणमालापश्च	पृ० ९ इलो० १६ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२६ (लक्षणमात्रम्)	×
४-भावनापञ्चमः लक्षणमालापश्च	पृ० ९ इलो० १६ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२६ (लक्षणमात्रम्)	×

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
५-नागगान्धारः लक्षणमालापञ्च	पृ० ९ इलो० १६ नाममात्रम् कल्लि० पृ० १२६ (लक्षणमात्रम्)	×
६-रेवगुप्तः लक्षणालापकरणाक्षिप्तिकाः	पृ० ९ इलो० १५ नाममात्रम् ग्रामरागेषु कथितः लक्षणालापकरणाक्षिप्तिकाः	पृ० १०२ इलो० ३५९ रागगीतौ ग्रामरागेषु कथितः (लक्षणमात्रम्)
७-पञ्चमषाडवः लक्षणालापकरणाक्षिप्तिकाः	पृ० ९ इलो० १५ नाममात्रम् पृ० ६९-७१ इलो० १००-०३ ग्रामरागेषु कथितः लक्षणालापकरणाक्षिप्तिकाः	पृ० १०१-१०२ इलो० ३५८ रागगीतौ ग्रामरागेषु कथितः (लक्षणमात्रम्)
८-कोकिलापञ्चमः लक्षणमालापञ्च	पृ० ९ इलो० १५ नाममात्रम्	×

2. Bhāṣā-Vibhāṣā-Antarabhāṣās.

There is perfect agreement between S. Raj. and S.R. in the enumeration of Bhāṣā-Vibhāṣā-Antarabhāṣās. The scheme and extent of detailed treatment of this topic differ in the two texts. S. Raj. takes up the detailed exposition of Bhāṣās, Vibhāṣās etc. of Rāgas after dealing with the respective Rāgas separately, whereas S.R. takes up the Bhāṣā-Vibhāṣās etc. in continuation of the treatment of the respective Rāgas under which the former are grouped. S. Raj. gives the details of all the Bhāṣā-Vibhāṣā-Antarabhāṣās enumerated at the outset of Rāgollāsa with certain additions and alterations here and there; but in spite of complete agreement in enumeration the comparatively meagre number of Bhāṣā-Vibhāṣās etc. dealt with in S.R. is striking. As regards Br., comparative deficiency in details of individual Bhāṣās is notable in relation to S. Raj., but the number of total omissions is negligible in comparison with S. R.

भाषाविभाषान्तरभाषाश्च

संगीतराजोक्तभाषाः

संगीतरत्नाकरसन्दर्भः

बृहद्देशीसन्दर्भः

सौवीरकजनिता भाषाः—

१-साधारिता भाषा लक्षणालापौ	कल्लि० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०७ याष्टिकोक्ता (नाममात्रम्)
२-गान्धारी भाषा लक्षणालापौ	कल्लि० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	"
३-वेगमध्यमा भाषा लक्षणालापौ	कल्लि० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	"
४-सौवीरी भाषा लक्षणालापौ	पृ० ९०, इलो० १२२ (लक्षणालापौ) कल्लि० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	"

ककुभजनिता भाषाः

१-रगन्ती भाषा लक्षणालाप रूपकाणि	पृ० ८३, इलो० ११० (लक्षणमात्रम्)	×
२-भिन्नपञ्चमी भाषा लक्षणालाप रूपकालंकाराः	कल्लि० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ नाममात्रम् पृ० ११९ सालापलक्षणम्
३-आभीरी भाषा लक्षणालाप रूपकालंकाराः	कल्लि० पृ० ११३ (आभीरिका) (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ नाममात्रम् पृ० ११६ सालापलक्षणम्
४-मध्यमग्रामा भाषा लक्षणालाप रूपकालंकाराः	कल्लि० पृ० १११ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ नाममात्रम् पृ० ११७, १८ आलापक्षणे
५-शातवाहनी भाषा लक्षणालाप रूपकालापाः	कल्लि० पृ० ११३ (शालवाहिनी) (लक्षणमात्रम्)	सालवाहिनिका पृ० १०६ नाममात्रम् पृ० ११८ सातवाली (आलापलक्षणे)
६-भोगवर्धनी भाषा लक्षणालाप रूपकालापाः	पृ० ८५, इलो० ११२, ११३ (आलापलक्षणरूपकाणि)	पृ० ११८ (आलापलक्षणे)
७-मधुरी भाषा लक्षणालाप रूपकालापाः	कल्लि० पृ० ११२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११८ (आलापलक्षणे)
८-शकमिश्रा भाषा लक्षणालाप रूपकालापाः	कल्लि० पृ० ११२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११९ (आलापलक्षणे)
९-काम्बोजी भाषा लक्षणालाप रूपकालापाः	कल्लि० पृ० ११२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११७ काम्बोजा (आलापलक्षणे)

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसन्दर्भः	बृहद्देशीसन्दर्भः
ककुभजनिते विभाषे		
१-सधुकरी विभाषा लक्षणालापौ	कलिल० पृ० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११८-१९ (आलापलक्षणे)
२-भोगवर्धनी विभाषा लक्षणालाप रूपकाणि	पृ० ८५, श्लो० ११२-१३ (आलापलक्षणे)	पृ० ११८ (आलापलक्षणे)
टक्कजनिता भाषाः		
१-पौराली भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० ११३ (लक्षणालापौ)
२-दोह्या भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कलिल० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३४ (लक्षणालापौ)
३-देवारवर्द्धनी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कलिल० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३३ (लक्षणालापौ)
४-त्रावणी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कलिल० पृ० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३३ (लक्षणालापौ)
५-आलम्बी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	×	पृ० १३४ अलम्बी (लक्षणालापौ)
६-शार्दूली भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	×	पृ० १३४ (लक्षणालापौ)
७-मालववेसरी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कलिल० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ (नाममात्रम्)
८-त्रवणा भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कलिल० पृ० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ (नाममात्रम्)
९-त्रवणोद्भवा भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कलिल० पृ० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ (नाममात्रम्)
१०-ललिता भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० १०३, श्लो० १७४, ७५ (लक्षणालाप रूपकाणि)	पृ० ११२ (लक्षणालापौ)
११-वेगरञ्जी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० ८७, श्लो० ११८ वेरञ्जी, कलिल० पृ० ११३ (लक्षणालापौ)	पृ० १०६ (नाममात्रम्)
१२-सौराष्ट्री भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० १०२, श्लो० १७३ (लक्षणालाप रूपकाणि)	×
१३-मध्यमदेहा भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	मध्यमग्रामदेहा कलिल० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ (नाममात्रम्)

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसन्दर्भः	बृहद्देशीसन्दर्भः
१४-ताना भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	×
१५-पञ्चमलक्षिता भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	×
१६-कोलाहला भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० ९३, इलो० १४३ (लक्षणालापौ)	कोलाहली० पृ० ११२ (लक्षणालापौ)
१७-सैन्धवी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० १०४, इलो० १७७-१७८ (लक्षणालाप रूपकालापाः)	×
१८-मालवी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	×
१९-त्रवणा भाषा (लक्षणालापौ)	×	×
२०-त्रवणोद्भवा भाषा (लक्षणालापौ)	×	×
२१-वैरञ्जी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०८-०९ (लक्षणालापौ)
२२-छेवाटी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०९ (लक्षणालापौ)
२३-मालववेसरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०९ (लक्षणालापौ)
२४-गूर्जरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०९ (लक्षणालापौ)
२५-सौराष्ट्री भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १०९ (लक्षणालापौ)
२६-सैन्धवी भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० ११० (लक्षणालापौ)
२७-वेसरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	(वेसरिका) पृ० ११० (लक्षणालापौ)
२८-पञ्चमी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १११ (लक्षणालापौ)
२९-रविचन्द्रा भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११५ (रविचन्द्रिका) (लक्षणमात्रम्)	पृ० १११ (लक्षणालापौ)
३०-अम्बाहेरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११२ (लक्षणालापौ)

संगीतराजोक्तारागाः	संगीतरत्नाकरसन्दर्भः	बृहद्देशीसन्दर्भः
३१-मध्यमग्रामदेहा भाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० ११३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११३ (लक्षणाालापौ)
३२-गान्धारपञ्चमी भाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११३ (लक्षणाालापौ)
टक्कजनिते विभाषे—		
१-तानवलिता विभाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० ११४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३४ (लक्षणाालापौ)
२-पोता विभाषा (लक्षणाालापौ)	पंचमषाडव उक्ता कल्लि० पृ० १२४ (लक्षणमात्रम्)	×
शुद्धपञ्चमजनिता भाषाः—		
१-आभीरी भाषा लक्षणाालापूरूपकालापाः	कल्लि० पृ० ११६ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२१ (लक्षणाालापौ)
२-बाङ्गाली भाषा लक्षणाालापूरूपकालापाः	माङ्गली० कल्लि० पृ० ११६ (लक्षणमात्रम्)	मांगाली पृ० १२२ (लक्षणाालापौ)
३-सैन्धवी भाषा लक्षणाालापूरूपकालापाः	पृ० १०४ इलो० १७९ (लक्षणाालापूरूपकाणि)	पृ० १२२ (लक्षणाालापौ)
४-त्रवणा भाषा लक्षणाालापूरूपकालापाः	×	×
५-दाक्षिणात्या भाषा लक्षणाालापूरूपकालापाः	पृ० ९६, इलो० १५०, १५१ (लक्षणाालापूरूपकाणि) (भिन्नपञ्चमजनिता) कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२३ (लक्षणाालापौ)
६-सौराष्ट्री भाषा लक्षणाालापूरूपकालापाः	पृ० १०२, इलो० १७१, १७२ (लक्षणाालापूरूपकाणि)	×
७-कैशिकी भाषा लक्षणाालापूरूपकालापाः	पृ० १०१, इलो० १६९, १७० (लक्षणाालापूरूपकाणि)	पृ० १२४ (लक्षणाालापौ)
८-गूर्जरी भाषा लक्षणाालापूरूपकालापाः	कल्लि० पृ० ११६ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२३ (लक्षणाालापौ)
९-आन्ध्री भाषा लक्षणाालापौ	(टक्कजा) कल्लि० पृ० ११५ (लक्षणमात्रम्)	×
१०-भावनी भाषा लक्षणाालापौ	कल्लि० पृ० ११६ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२२ (लक्षणाालापौ)
११-बाङ्गाली भाषा लक्षणाालापौ	×	पृ० १२२ (मांगालीतिकथिता)

संगीतराजोक्त रागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
१२-तानोद्भवा भाषा लक्षणांलापौ	कल्लि० पृ० ११६ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२४ (लक्षणांलापौ)
१३-त्रावणी भाषा लक्षणांलापौ	पृ० १०७, इलो० १८७ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२४ (लक्षणांलापौ)
१४-त्रावणी भाषा याष्टिकमते लक्षणांलापौ	पृ० १०७, इलो० १८६ (लक्षणांलापौ)	×
शुद्धपञ्चमजनिते विभाषे—		
१-विभावनी विभाषा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	×	×
२-आन्धाली विभाषा (लक्षणांलापरूपकालापाः)	पृ० ९६ इलो० १५१, ५२ (लक्षणांलापरूपकाणि) भम्माणी पृ० १०८, इलो १८९	पृ० १२३-२४ (लक्षणांलापौ)
भिन्नपञ्चमजनिता भाषाः—		
१-शुद्धभिन्ना भाषा (लक्षणांलापौ)	कल्लि० पृ० ११७ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२९ (लक्षणांलापौ)
२-धैवतभूषिता भाषा (लक्षणांलापौ)	कल्लि० पृ० ११७ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२९-३० (लक्षणांलापौ)
३-किन्नरवल्लभा [विशाला] भाषा (लक्षणांलापौ)	कल्लि० पृ० ११७ (विशालेति कथिता) (लक्षणमात्रम्)	(विशालेति कथिता) पृ० १३० (लक्षणांलापौ)
टक्ककैशिकजनिता भाषाः—		
१-मालवा भाषा (लक्षणांलापौ)	पृ० ११०, इलो० १९३ (लक्षणांलापौ) कल्लि० पृ० ११७ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३१ (लक्षणांलापौ)
२-भिन्नवल्लिका भाषा (लक्षणांलापौ)	कल्लि० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	भिन्नलालितेति कथिता पृ० १३१ (लक्षणांलापौ)
३-गान्धारललिता भाषा (लक्षणांलापौ)	×	×
४-कच्छेली भाषा (लक्षणमात्रम्)	×	×
५-त्राविडो भाषा (लक्षणांलापौ)	पृ० ११०, इलो० १९४, विभाषा (लक्षणांलापौ) कल्लि० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३१ (लक्षणांलापौ)

संगीतराजोक्त रागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
हिन्दोलकजनिता भाषाः—		
१-भिन्नवलिता भाषा (लक्षणाालापौ)	×	पृ० १३५ (लक्षणाालापौ)
२-द्राविडी भाषा (लक्षणाालापौ)	×	पृ० १३५ (लक्षणाालापौ)
३-रविचन्द्रा भाषा (लक्षणाालापौ)	×	पृ० १३५ (लक्षणाालापौ)
४-पार्वती भाषा (लक्षणाालापौ)	×	पृ० १३६ (लक्षणाालापौ)
५-गौडी भाषा (लक्षणाालाप रूपकालापाः)	पृ० १०६, इलो० १८३ (लक्षणाालाप रूपकाणि)	×
६-मालववेसरी भाषा (लक्षणाालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	वेसरी पृ० १०६ (नाममात्रम्)
७-छेवाटी भाषा (लक्षणाालाप रूपकालापाः)	पृ० ९४, इलो० १४५, ४६ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२० (लक्षणाालापौ)
८-काम्बोजी भाषा (लक्षणाालाप रूपकालापाः)	×	×
९-षड्जमध्या भाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२१ (लक्षणाालापौ)
१०-मधुरी (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	मधुरी पृ० १२१ (लक्षणाालापौ)
११-चूतमञ्जरी भाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	प्रथममञ्जरी पृ० १२० (लक्षणाालापौ)
हिन्दोलकजनिते विभाषे—		
१-भिन्नपौराली विभाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० ११८ (लक्षणमात्रम्)	(शार्दूलमते) पृ० १३५ (लक्षणाालापौ)
२-पिञ्जरी विभाषा (लक्षणाालापौ)	पृ० ९०, इलो० १२४ (भाषा) (लक्षणाालापौ)	„ पृ० १३५-१३६ (लक्षणाालापौ)
बोट्टरागजनिता भाषाः—		
१-माङ्गली भाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३० (लक्षणाालापौ)
मालवकैशिकजनिता भाषाः—		
१-मालवा भाषा (लक्षणाालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० १२० (मालवरूपा) (लक्षणमात्रम्)	×

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
२-बाङ्गाली भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११५ (लक्षणालापौ)
३-हर्षपुरी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० १०७, इलो० १८८ (लक्षणालाप रूपकाणि)	हर्षपुरी पृ० ११५ (लक्षणालापौ)
४-गौडी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	×	×
५-मालववेसरी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	×
६-सैन्धवी भाषा (लक्षणालाप रूपकालापाः)	पृ० १०५, इलो० १८०, १८१ (लक्षणालाप रूपकाणि)	पृ० ११५ (लक्षणालापौ)
७-पौराली भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२० (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११३, १४ (लक्षणालापौ)
८-बाङ्गाली भाषा (लक्षणालापौ)	×	×
९-अर्द्धवेसरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२० (लक्षणमात्रम्)	अर्द्धवेहरीति कथिता पृ० ११४ (लक्षणालापौ)
१०-आभीरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२० (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११६ (लक्षणालापौ)
११-खञ्जनी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११६ (लक्षणालापौ) खण्डनीति कथिता
१२-गूर्जरी भाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० ११९ (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११६ (लक्षणालापौ)
मालवकैशिकजनिता विभाषा—		
१-शुद्धा विभाषा (लक्षणालापौ)	कल्लि० पृ० १२० (लक्षणमात्रम्)	पृ० ११४ (लक्षणालापौ)
गान्धारपञ्चमजनिता भाषा—		
१-गान्धारी भाषा लक्षणालापौ	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १०६ (नाममात्रम्)
भिन्नषड्जजनिता भाषाः—		
१-त्रावणी भाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३८ (लक्षणालापौ)
२-षड्जभाषा (लक्षणालापौ)	×	पृ० १३८ (लक्षणालापौ)

संगीतराजोक्तभाषाः	संगीतरत्नाकरसन्दर्भः	बृहद्देशीसन्दर्भः
३-गुर्जरी भाषा (लक्षणांलापौ)	×	पृ० १३८ (नाममात्रम्)
४-बाह्याषाडवभाषा (लक्षणांलापौ)	×	पृ० १३८ (लक्षणांलापौ)
५-गान्धारी भाषा (लक्षणांलापौ)	गान्धारवल्लीति कथिता कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३९ (लक्षणांलापौ)
६-ललिता भाषा (लक्षणांलापौ)	पृ० १०३, इलो० १७६ (लक्षणांलापौ)	पृ० १३९ (लक्षणांलापौ)
७-कौशली भाषा (लक्षणांलापौ)	×	पृ० १३८ (लक्षणांलापौ)
८-तुम्बरा भाषा (लक्षणांलापौ)	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १४० (लक्षणांलापौ)
९-गान्धारललिता भाषा (लक्षणांलापौ)	×	×
१०-कच्छेली भाषा (लक्षणांलापौ)	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	×
११-कालिङ्गी भाषा (लक्षणांलापौ)	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	कालिन्दीति कथिता पृ० १०७ (नाममात्रम्)
१२-पार्वती भाषा (लक्षणांलापौ)	×	पृ० १४० (लक्षणांलापौ)
१३-मध्यमा भाषा लक्षणांलापौ	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १४० (लक्षणांलापौ)
१४-सैन्धवी भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	×	×
१५-शुद्धा भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	×
१६-त्रवणा भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	×	पृ० १०८ (लक्षणांलापौ)
१७-दाक्षिणात्या भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	विशुद्धा दाक्षिणात्या पृ० १२५ (लक्षणांलापौ)
१८-बाङ्गाली भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	कल्लि० पृ० ८६, इलो० ११६ (लक्षणांलापरूपकाणि)	पृ० १२७ (लक्षणांलापौ)
१९-भोक्ण्ठी भाषा लक्षणांलापरूपकालापाः	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२६ (लक्षणांलापौ)

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसंदर्भः	बृहद्देशीसंदर्भः
२०-गान्धारी भाषा लक्षणाालापौ	कल्लि पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२६ (लक्षणाालापौ)
२१-सैन्धवी भाषा लक्षणाालापौ	पृ० १०५, इलो० १८२ (लक्षणाालाप रूपकालापाः)	पृ० १२७ (लक्षणाालापौ)
२२-मालवी भाषा लक्षणाालापौ	×	×
भिन्नषड्जजनिते विभाषे—		
१-मालवा विभाषा लक्षणाालाप रूपकालापाः	मालवीति कथिता पृ० १२३ (लक्षणमात्रम्)	×
२-पौराली लक्षणाालाप रूपकालापाः	कल्लि० पृ० १२२ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १२६ (लक्षणाालापौ)
भिन्नषड्जजनिता अन्तरभाषाः—		
१-अन्तरभाषा निषादव्रती (लक्षणाालापौ)	(निषादिनीति पृ० १२१ कथिता) (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३९ (लक्षणाालापौ)
२-अन्तरभाषा स्वर-वल्ली (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० १२१ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३९ (लक्षणाालापौ)
३-कलिङ्गजान्तरभाषा (लक्षणाालापौ)	कालिन्दीति कथिता कल्लि० पृ० १२३ (लक्षणमात्रम्)	कालिन्दीति कथिता पृ० १२७ (लक्षणाालापौ)
वैसरषाडवजनिते भाषे—		
१-बाह्यषाडवा भाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० १२३ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३१-३२ (लक्षणाालापौ)
२-नट्टा भाषा (लक्षणाालापौ)	नाट्टा, कल्लि पृ० १२३ (लक्षणमात्रम्)	नाट्टाया, पृ० १३२ (लक्षणाालापौ)
मालवपञ्चमजनिता भाषाः—		
१-विभावनी भाषा (लक्षणाालापौ)	कल्लि० पृ० १२४ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३६ (नाममात्रम्)
२-पौराली भाषा (लक्षणाालापौ)	×	पृ० १३६ (नाममात्रम्)
३-वेदवती भाषा (लक्षणाालापौ)	वेगवती, कल्लि० पृ० १२४ (लक्षणमात्रम्)	वेगवती (न्ती) १३६-३७ (लक्षणाालापौ)
४-आन्ध्री भाषा (लक्षणाालापौ)	×	पृ० १३७ (लक्षणाालापौ)

संगीतराजोक्तरागाः	संगीतरत्नाकरसन्दर्भः	बृहद्देशीसन्दर्भः
५-पञ्चमी भाषा (लक्षणांलापौ)	×	पृ० १३७ (लक्षणांलापौ)
मालवपञ्चमजनिता विभाषा—		
१-गान्धारी विभाषा (लक्षणांलापौ)	×	पृ० १३७ (लक्षणांलापौ)
भिन्नतानजनिता भाषा—		
१-ताना भाषा (लक्षणांलापौ)	तानोद्भवा, कल्लि० पृ० १२४ (लक्षणांलापौ)	पृ० १०७ (नाममात्रम्)
पञ्चमषाडवजनिते भाषे—		
१-शकभाषा (लक्षणांलापौ)	कल्लि० पृ० १२५ (लक्षणमात्रम्)	पृ० १३२ (लक्षणांलापौ)
२-रेवगुप्ता भाषा (लक्षणांलापौ)	×	पृ० १३२ (लक्षणांलापौ)

3. *Deśīrāgas*

The extant text of Br. breaks just after the beginning of the chapter dealing with 'Deśīrāgas' (pp 140,141) and no information can be gathered on this topic except a few stray names which find a place also in S.R. and S. Raj. A comparison with Br. is not, therefore, possible in the topic of Deśīrāgās.

Kallinātha's quotation from Mataṅga in his commentary on S.R.2.2.1,2 refers to only three categories of Deśīrāgas viz. Rāgāṅga, Bhāṣāṅga and Kriyāṅga. The omission of the fourth category accepted in S.R. and S. Raj. viz. Upāṅga is notable.

S.R.2.2. 4-18 enumerates 'Deśīrāgas' under 'Bhāṣāṅga', 'Kriyāṅga', 'Rāgāṅga', and 'Upāṅga', in two heads viz. 'Pūrva-Prasiddha' (handed down by tradition) and 'Adhūnā Prasiddha' (of recent origin). S. Raj. does not make a distinction between the Rāgas of traditional or recent origin. Apart from the above four categories S.R. (2.1.16-18) mentions twenty names simply as 'Rāgas'. Kallinātha (p.9) says that these

Rāgas have their direct origin in 'Jātis'. S. Rāj. does not recognise this unqualified category of Rāgas and most of the twenty names given in S.R. are included in Deśīrāgas treated under Rāgāṅga in S. Raj. Leaving apart these two differences in the two works, there is much similarity in the enumeration of Rāgas under the above four heads, except Bhāṣāṅgas where the number of Rāgas given in S. Raj. far exceeds that of S.R. The following tables will illustrate this observation.

(a) Rāgāṅgas

S. Raj.	S.R.
Total Number—34	Total Number—21+20 unqualified 'Rāgas'
<i>Names not found in S.R.</i>	<i>Names not found in S. Raj.</i>
1. आहसः 2. साहसः 3. नर्तः	1. नट्टः 2. भासः 3. मध्यमषाडवः
4. हिन्दोलः 5. पञ्चमी 6. पल्लवी	4. कोल्लहासः 5. प्रसवः 6. कन्दर्पः
	7. देशाख्यः 8. कैशिकककुभः 9. ध्वनिः*
	10. हंसकः 11 पाञ्जा (ञ्चा?) ली

(b) Upāṅgas

S. Raj.	S.R.
Total Number—29	Total Number—30
<i>Names not found in S.R. :—</i>	<i>Names not found in S.Raj. :—</i>
1. रीतिगौडः 2. पूर्वगौडः 3. छायागौडः	1. पूर्णाटी 2. गुरुञ्जिका 3. मल्हारी
4. वल्लाता 5. रागचूडामणिः	(taken as Bhāṣāṅga in S. Raj.)
In detailed treatment two more names are added viz.	4. रामकृतिः (taken as Bhāṣāṅga in S. Raj.)
घोरणी and मालवगौडः ।	5. भल्लातिका 6. द्वाविडगौडः

(c) Bhāṣāṅgas

S. Raj.	S.R.
Total Number—66	Total Number—19
<i>Names not found in S.R. :—</i>	<i>Names not found in S.Raj. :—</i>
1. भ्रमरावली 2. 3. ललिता	1. बेहारी 2. सितोत्पली
(two varieties) 4. सैन्धवी	

*The first nine names pertain to the unqualified Rāgas of S.R.

S. Raj. Continued.

5. वल्लाता 6. मधुरी 7. ध्वनिः 8. शशिका 9. श्रीकण्ठी 10. वटुकी 11. लघुकामोदः
12. उत्पली 13. गौडी 14. काम्बोजी 15. तोडी 16. आन्धाली 17. आभोरी
18. देवाला 19. कैशिकी 20. भुञ्छी 21. चैत्रवेलावली 22. भूपाली 23. अपरा
सैन्धवी 24. त्रावणी 25. भैरवी 26. पुलिन्दी 27. कालिका 28. मालवा 29. चौहाली
30. गेरञ्जी 31. मल्हारी 32. शातवाहनी 33. दाक्षिणात्या 34. लघुदाक्षिणात्या
35. तारावली 36. कालिङ्गी 37. गान्धारसिन्धुः 38. कर्णाटी 39. सौराष्ट्री 40. रगन्ती
41. भम्माणी 42. सिंहली कामोदा 43. रामकृतिः 44. कछेली 45. कुरञ्जी
46. शाम्बरी 47. बाङ्गाली 48. निरालम्बा 49. सौवीरी ।

(d) *Kriyāṅgas.*

S. Raj.

Total Number—16

Names not found in S.R.

1. पूर्वरामक्रिया 2. विपायक्रीः
3. मरुत्कृतिः 4. हंसक्रीः (omitted
in detailed treatment).

S.R.

Total Number—15

Names not found in S. Raj.

1. अनुक्रीः 2. विजयक्रीः
3. मकरक्रीः

As regards detailed exposition of Rāgas, it may be noted that S. Raj. gives 'Lakṣaṇa' and 'Ālāpa' of each Rāga and 'Dhyāna' also in some cases. (Cf. pp. xxviii-xxxiii of Viśayasūcī ante). S.R. deals with a very small number of these Rāgas and there too gives mere 'Lakṣaṇas'. It will, therefore, suffice to give the list of Rāgas dealt with in S.R. instead of giving a comparative table. As regards the scheme of treatment followed in S.R., it may be remarked that there appears to be no definite order in dealing with Deśīrāgas under four heads. They are scattered here and there in the second section of Rāgādhyāya, sometimes in continuation of the Grāmarāgas with which they are associated and at other times in isolation from them. The grouped references given below will be useful as they present the scattered references under four heads of Deśīrāgas.

(a) *Rāgāṅgas. (S. R.)*

1. भैरवरागः, पृ० १००, श्लो० १६३. 2. श्रीरागः, पृ० ९८, श्लो० १५८, १९.
3. सोमरागः, पृ० १००, श्लो० १६५. 4. मेघरागः, पृ० १००, श्लो० १६४. 5. कामोदः,
पृ० १०१, श्लो० १६६. 6. द्वितीयकामोदः, पृ० १०१, श्लो० १६७. 7. धन्नासी, पृ० ७७,
श्लो० ९९. 8. देशीरागः, पृ० ७८, श्लो० १०२. 9. गौडः, पृ० ७२, श्लो० ९२.

10. गूर्जरी, पृ० ७०, श्लो० ८८, ८९. 11. देशाख्या, पृ० २१, श्लो० १०५. 12. आम्न-पञ्चमः, पृ० १०१, श्लो० १६८. 13. तोडिका, पृ० ६५, श्लो० ७७. 14. वराटी, पृ० ६८, श्लो० ८५. 15. बङ्गालः, पृ० ६५, श्लो० ७८. 16. द्वितीयबङ्गालः, पृ० १००, श्लो० १६०, १६१.

(b) *Upāṅgas. (S.R.)*

1. कौन्तली, पृ० ९१, श्लो० १३०. 2. द्वाविडी वराटी, पृ० ९१, श्लो० १३१. 3. सैन्धवी वराटी, पृ० ९१, श्लो० १३१. 4. अपस्थानवराटी, पृ० ९२, श्लो० १३२. 5. प्रतापवराटी, पृ० ९२, श्लो० १३३. 6. छाया तोडी, पृ० ९२, श्लो० १३४. 7. तुल्लकतोडी, पृ० ९२, श्लो० १३४. 8. महाराष्ट्री गूर्जरी, पृ० ९२, श्लो० १३५, १३६. 9. दाक्षिणात्या गूर्जरी, पृ० ९२, श्लो० १३६. 10. भुञ्छी वेलावली, पृ० ९२ श्लो० १३७. 11. लम्भा० [स्तम्बतीथिका ?] पृ० ९३, श्लो० १३८. 12-13. छाया वेलावली, प्रतापवेलावली, पृ० ९३ श्लो०, १३९. 14. भैरवी, पृ० ९३ श्लो० १४०. 15. छाया नट्टा, पृ० ९३, श्लो० १४२. 16. मल्हारः, पृ० ९७ श्लो० १५४, १५५. 17. सिंहली कामोदा, पृ० ९३, श्लो०, १४१. 18. तुल्लकगौडः, पृ० ९७, ९८. श्लो० १५७. 19. देशवालगौडः, पृ० ९७, श्लो० १५६. 20. कर्णाटगौडः, पृ० ९७, श्लो० १५५. 21. वल्लाता, पृ० ९४, श्लो० १४७. 22. मल्हारी, पृ० ९८, श्लो० १५२.

(c) *Bhāṣāṅgas. (S.R.)*

1. वेलावली, पृ० ८६, श्लो० ११४. 2. नागध्वनिः, पृ० ८७, श्लो० ११९. 3. नट्टा, पृ० ९०, श्लो० १२५. 4. शुद्धा वराटी, पृ० ९०, श्लो० १२२-१२३. 5. डोम्बक्री, पृ० ८२, श्लो० १०८. 6. सावेरी, पृ० ८४, श्लो० १११. 7. आडीकामोदा, पृ० ८७ श्लो० ११७. 8. प्रथममञ्जरी, पृ० ८६, श्लो० ११५. 9. कर्णाटबङ्गालः, पृ० ९०, श्लो० १२६.

(d) *Kriyāṅgas.*

1. रामक्रिया, पृ० ९१, श्लो० १२७. 2. गौडकृतिः, पृ० ९१, श्लो० १२८. 3. देवकृतिः, पृ० ९१, श्लो० १२९.

Kallinātha gives Lakṣaṇas of the following ten 'Nirupa-pada Rāgas' :

1. नट्टः, पृ० १२६, 2. भासः, पृ० १२६, 3. रक्तहंसः, पृ० १२६, 4. कोह्लासः, पृ० १२७, 5. प्रसवः, पृ० १२७, 6. ध्वनिः, पृ० १२७, 7. कन्दर्पः, पृ० १२७, 8. देशाख्यः, पृ० १२७, 9. कैशिककुम्भः, पृ० १२७, 10. नट्टनारायणः, पृ० १२७,

It may be noted that these names occur in the twenty unqualified Rāgas of S.R. Kallinātha also gives Lakṣaṇas of the following Deśirāgas which supplement the treatment of this topic in S.R. :—

- (i) *Rāgāṅgas* :—1. शंकराभरणः, पृ० १२८. 2. घण्टारवः, पृ० १२८. 3. हंसकः, पृ० १२८. 4. दीपकः, पृ० १२८. 5. रीतिः, पृ० १२८. 6. पूर्णाटिका, पृ० १२८. 7. लाटो, पृ० १२८. 8. पल्लवी, पृ० १२८.
- (ii) *Bhāṣāṅgas* :—1. गाम्भीरी, पृ० १२९. 2. बेहारी, पृ० १२९. 3. इवसिता, पृ० १२९. 4. उत्पली, पृ० १२९. 5. गोली, पृ० १२९. 6. नादान्तरी, पृ० १२९. 7. नीलोत्पली, पृ० १२९. 8. छाया, पृ० १३०. 9. तरङ्गिणी, पृ० १३०. 10. गान्धारगतििका, पृ० १३०. 11. बेरञ्जी, पृ० १३०.
- (iii) *Kriyāṅgas* :—Collective Lakṣaṇa given of twelve Rāgas, beginning with Bhāvakraī.
- (iv) *Upāṅgas* :—1. पूर्णाटः, पृ० १३०. 2. देवालः, पृ० १३१. 3. कुरञ्जी, पृ० १३१.

A Comparative Review of the 'Rāga-Dhyānas' of S. Raj.

The 'Dhyānas' of 34 'Deśī Rāgas' form a distinctive feature of the treatment of Rāga in our text. Among extant texts S.U.S. is the only one preceding S. Raj. which gives 'Rāga-Dhyānas'. There is, however, a basic difference in the scheme of Rāga-classification adopted in these two texts (cf. relative section dealing with 'Deśī Rāgas' under 'Synoptical and Critical Survey' in the Introduction to this volume). The close similarity in the 'Rāga-dhyānas' of these two texts which is obvious in the following extracts from S.U.S. is all the more striking in the face of this basic difference and it indicates the existence of a common source of their 'Rāga-dhyānas', which is lost to us.

The following extracts from S.U.S. will be interesting as they represent a unique tradition of Tantric 'Rāga Dhyānas', which does not generally find a place in later texts like R. K., S. Dāmodara, S. D., R. V. etc. Almost all the later texts are well-known for their 'Rāga-dhyānas' bearing a mark of 'Nāyaka-Nāyikā-Bheda'. (This observation is equally applicable to various Rāgamālā texts).

Extracts from S.U.S. (Chapter III) with Parallel references from S. Raj.

[The parallel references from S. Raj. pertain to verse-numbers of 'Grāmarāga', 'Rāgāṅga', 'Bhāṣāṅga' and 'Kriyāṅga']

Parikṣaṇas under Rāgollāsa. Out of 34 'Deśi Rāgas' of S. Raj. with which 'Dhyānas' are associated, 30 find their parallels in S.U.S. with slight changes in names here and there, except Deśākhyā, Kaiśikī, Saurāṣṭrī, and Gauḍakṛti. Similarly, Devagāndhārī, Trigunā, Vairāḍī, Cokṣasāṭikā and Moṭikā of S.U.S. do not have their parallels in S. Raj.]

श्रीरागः

श्रीरागोऽथ गौरवर्णः सोऽष्टहस्तचतुर्मुखः ॥७६॥

पाशान्जपुस्तकाङ्कुशबीजपूरकभृत्करः ।

वीणा करद्वयेऽस्य स्यादेकदच वरदः करः ॥७७॥

विख्यातोऽयं हंसयानो ब्रह्ममूर्तिरिवापरः ॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 44, 45).

वसन्तरागः

षड्वदनो दशकरो वसन्तो विद्रुमप्रभः ।

सुतालशङ्खखट्वाङ्गफलचक्रान्जभृत्करः ॥८४॥

सवीणौ च करौ यस्य वरदायभदौ तथा ।

वाहनं कोकिला चैत्रे वंशाखे गीयते स च ॥८५॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 78, 79)

भैरवरागः

भैरवः श्वेतवर्णः स्यादेकवक्त्रोऽष्टहस्तभाक् ।

वृषयानः कृत्तिवासाः कल(काल)भैरवरूपभृत् ॥८८॥

सर्पत्रिशूलखट्वाङ्गजपमालाभिरन्वितैः ।

वीणापाशफलान्जैश्च पाणिभिर्भूषितो ह्ययम् ॥८९॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 37, 38)

पञ्चमरागः

पञ्चमः पञ्चवक्त्रः, स्याद्दशहस्तो गजेन्द्रगः ॥९४॥

वीणापाशफलाङ्कुशखट्वाङ्गान्ज (ङ्गवर) भृत्करः ।

तालाभयादियुक्पाणिः श्यामलाङ्गश्च कीर्त्यते ॥९५॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 111).

मेघरागः

अथ मेघाभिधो राग एकवक्त्रोऽष्टपाणिभृत् ।

मेघवर्णः केकिगामी पीताम्बरधरोऽपि च ॥१००॥

शङ्खचक्रगदावीणापद्माभयवरासिभृत् ।

करोन्मयो यस्य वभौ तस्य भाषाः षडप्यथ ॥१०१॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 52).

नट्टनारायणरागः

नट्टनारायणो रागो नीलवर्णश्चतुर्भुजः ।

शङ्खचक्रगदावीणाकरः स्याद्गण्डासनः ॥१०६॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 62).

श्रीरागभाषाः

गौडी भाषा पीतवस्त्रा गौराङ्गी गजवाहना ॥८०॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 50).

कोलाहला रक्तवस्त्रा गौरा तु शुक्रवाहना ॥८०॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 50).

धूम्राभा कृष्णवसनान्धाली शूकरवाहना ॥८१॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 57).

द्रविडी (S. Raj. सैन्धवी) रक्तचीरा स्याद्धेमाभा मत्स्यवाहना ॥८१॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 128).

मालवकैशिकी (S. Raj. आडीकामोदा) गौरा क्रौञ्चगा रक्त-

चीवरा ॥८२॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 90).

रक्ताभा देवगान्धारी पीतचीराञ्चगामिनी ॥८२॥

(Not found in S. Raj.)

वसन्तभाषाः

आन्दोला कौशिकी चैव तथा प्रथममञ्जरी ।

गुण्डगिरी देवशाखा रामग्री षट् (६) वसन्तजाः ॥८६॥

अथात्तां लक्ष्म चान्दोला (S. Raj. प्रथममञ्जरी) दोलारूढा सुवर्णभा ।

शेषा अपि च गौराङ्गयो दोलास्था नावपूरिताः ॥८७॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 95).

भैरवभाषाः

नीलांशुका रक्तवर्णा भैरवी शुक्रवाहना ॥९१॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 72).

गौरवर्णा पीतवस्त्रा गुर्जरौ मेषगामिनी ॥९१॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 83).

श्यामाङ्गी कृष्णवसना भाषा (S. Raj. देवकृतिः) गरुडवाहिनी ॥९२॥

(cf. S. Raj. Kriyāṅga. 11).

वेलाकुली (S. Raj. वेलावली) रक्तचीरा गौरा स्याद्वृषयायिनी ॥९२॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 20).

कर्णाटी हस्तिगमना नीलाङ्गी रक्तचीवरा ॥९३॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 114).

हंसयाना पीतवस्त्रा रक्तहंसा (S. Raj. रक्तहंसः) प्रवालभा ॥९३॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 59).

पञ्चमभाषाः

त्रिगुणा महिषयाना च श्यामला कृष्णचीवरा ॥९७॥

(Not found in S. Raj.)

स्तम्भतीर्थी पीतवस्त्रा रक्ताङ्गा सर्पवाहना ॥९७॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 144).

नीलाम्बरा च गौरा स्यादाभीरी केकिगामिनी ॥९८॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 60).

ककुभा रक्तसिचया रक्ताङ्गी वक्रवाहना ॥९८॥

(cf. S. Raj. Grāmarāga. 712).

वईराडी भिन्नवर्णा च कृष्णवस्त्रोष्ट्र्यामिनी ॥१९१॥

(Not found in S. Raj.)

श्वेतवर्णा नीलवस्त्रा सामेरी (S. Raj. सावेरी) स्यान्मृगासना ॥१९१॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 87).

मेघभाषाः

बङ्गाला (S. Raj. बङ्गालः) पीतवस्त्रा गौराङ्गी खड्गगामिनी ॥१०३॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 107).

पीतवस्त्रा च नीलाङ्गी मधुरा (S. Raj. मधुरी) सारसासना ॥१०३॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 24).

नीलाम्बरा गौरदेहा कामोदा (S. Raj. द्वितीयकामोदः) क्रौञ्चयायिनी

॥१०४॥

(cf. S. Raj. Rāgāṅga. 57).

गौराङ्गी पीतवसना हंसगा चोक्षसाटिका ॥१०४॥

(Not found in S. Raj.)

तार्क्ष्यासना देवगिरी (S. Raj. देवकृतिः) मेघाभा रक्तचीवरा ॥१०५॥

(cf. S. Raj. Kriyāṅga. 11).

मयूरवाहना श्यामा देवाला नीलचीवरा ॥१०५॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 62).

नट्टनारायणभाषाः रक्ता तोटिका सम्बरासना ॥१०८॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 55).

मोटिका नीलवसना गौरा कुक्कुटवाहना ॥१०८॥

(Not found in S. Raj.)

नट्टा क्रौञ्चासना पीतचीवरा मेघदेहभा ॥१०९॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 39).

हेमवर्णा रक्तचीरा डुम्बी (S. Raj. डोम्बक्री) स्यान्नरवाहिनी ॥१०९॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 76).

नीलाभा रक्तवसना मल्हारी च कपोतगा ॥११०॥

(cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 101).

सिन्धुमल्लारिका (S. Raj. रामकृतिः) गौरा पीतचीरा गजासना ॥११०॥

वीणाहस्ता नादरूपा (cf. S. Raj. Bhāṣāṅga. 115).

APPENDIX III (Pt. I)

An alphabetical list of the authors and works cited in Saṅgītarāja Vol. I

ग्रन्थकृत्स्मृतानां पूर्वग्रन्थानामाचार्याणाञ्च वर्णनिक्रमसूची

(Figures indicate page numbers. The figures given in brackets indicate the number of times a reference occurs in a single page).

अथर्ववेदः	१२	तुम्बकः	६
अभिनवगुप्तः [भट्ट-]	१६३, २४१	दत्तिलः	६, ९७, १६३, १८५, १९१, २७२, ४२३, ४७३(२), ४७४, ४७५, ४८४, ४९५, ५०५
अर्जुनः	६, ५६२, ५६३		
अश्वतरः	६, १८७		
आगमः	१	दुर्गाशक्तिः	६, २६७(२), २७०, ३३२, २३४
आचार्यः (भरतः ?)	९१, ९६, १९१, २७०, २७६, २७९, ३७०, ४०५, ४७३, ४७६, ४९५, ५३५	धनञ्जयः	५६३
आचार्याः	२७१, ५३३	धर्मशास्त्रम्	८, ९
आद्याः	२८६	नन्दिकेश्वरः	१२४, २०९
इतिहासः	१०	नन्दी	६, ५६२
ईश्वराः	१९१	नाटकशास्त्रम्	८
उपवेदः (printed रूपवेदः)	९	नाट्यनिगमः	५
ऋग्वेदः	१२	नाट्यशास्त्रम्	७
ऋषिः	१०	नाट्यागमः	६
ऋष्यप्रणीः	३२	नारदः	६, १२९, ४६७
कम्बलः	६, १८७, ५११	नारदीयशिक्षा	२४२
कश्यपः	६, २४९, २६५, २६७, २६८ (०महर्षिः), २७६, ३२४, ४३२	निःशङ्कः (शाङ्गवेवः)	४१५
कोहलः	१२४, ४२३, ५५२	पञ्चमवेदः	९
क्षेत्रराजः	१६३, १६८	पार्वती	५६२
गीतगोविन्दम् [स्वोपन-]	५५३	पुराणम्	१०, २४२
गौरी	६	पुराणविः	६०८
चन्द्रशेखरः	९७	पुराणाः	४६८
		पुरातनाः	१६, ५०, ५२, १४३, १८४, २४०, २७३, ३०४, ३३५, ४०१, ४३१, ४७२, ५४०, ५४६, ५४७
		पुराविदः	७१, ५५६, ५६६
		पूर्वग्रन्थाः	९७

पूर्वशास्त्रम्	८७, २७१, ४०२	मुनिः (भरतः ?)	७६, १३० (२) १९१,
पूर्वाः	९७, १६८, ४२१, ४६०		१९३, २४२, २६६, २६७, २६८,
पूर्वाचार्याः	१४४		३७४, ४४८ (२), ५०९, ५३३,
बृहद्देशी	२६५ (२), २७३, ४१०, ४३९, ५५४		५३९, ५५०, ५६७
भरतः १ (२), ५, ६ (२), ७ (२), ८, १२, ३६, ७६, ७९, १२३, १२७, १४१, १४२ (२), १६३, १८४, १९१, १९३, १९७, २२७, २४२, २६५, २६७, २७६, ३१९, ३३४, ३४८, ४७२, ४७३, ४७४, ४९३, ५०९, ५३२, ५४७, ५५२		मुनित्रितयम्	३७७, ३९०, ४०८
भाष्याणि	६	मुनिपुङ्गवः (याष्टिकः)	३८८
भोजराजः	६, ५५५	मुनिवराः	४४६, ४४७
मतङ्गः ६, ७४, ९६, १२४ (२), १८५, २४२, २४३, २६५ (२), २६६, २६७, २७० (२), २७२, २७३, २७९ (२), ३१२, ३२६, ३५०, ३५९, ३६४, ३९२, ३९७, ४००, ४०४, ४०५, ४०९, ४१५, ४२५, ४२६, ४२८, ४३० (२), ४३४, ४३६, ५४५, ५५१, ५५८, ५६३ (२), ५६४		मुनीन्द्रः	१०
मनुः	८, ९	यजुर्वेदः	१२
मरुत्सूनुः	६	याज्ञवल्क्यः ९, (Poona MS.), १४२	
महर्षयः २४२, ५१६ (२) [आद्य० in one place] ५४७		याष्टिकः २४, २६७, २७१ (२), २७३, २७४, २७५ (२), ३५५, ३६०, ३६४, ३६५, ३७० (२), ३७३, ३७४ (२), ३७६, ३७७, ३७९, ३८२, ३८६, ३८८, ३९४, ३९५, ३९६, ३९९, ४०१, ४२५, ४२९, ४३१, ४३४, ४३५, ४३६	
महर्षिः	२६०, २८२, ३६१	योगिप्रवरः (नारदः ?)	९
महागमाः	४	रक्षोराजः (रावणः ?)	६
महाचार्याः	२७८	रत्नाकरः	६
महेन्द्रः	६	रत्नाकरकृत् (शार्ङ्गदेवः)	४३१
मातृगुप्तः	१६७	रम्भा	६
मुनयः २३, ३५, ३९, ४२, १२८, १४१, २७१, ३३८, ३४८, ४०५, ४३८, ४६८, ५९४		वायुः	६
		वायुपुराणम्	२४२, ४६१
		विशाखिलः २४२, ४७५, ४९३, ५११, ५३३	
		विश्वावसुः	७४
		वृत्तयः	७
		वृद्धकश्यपः	२४१
		वेदः १, ५, ९, २४२, २४३, २४८	
		शार्ङ्गदेवः ४१८, ४२१, ४३१, ४३३, ५६७, ५७५, ५९५	
		शार्दूलः ६, २६७, २७०, २७२, ३५८, ३६९, ४३५	
		शास्त्रम्	१९१, २६०
		शास्त्रसंग्रहाः	६०८
		शिवः	६

श्वेतवाहनः (अर्जुनः)	५६३	सूरयः	२४, ४८, ८२, १८७, १९१, १९८,
षण्मुखः	१६४		३७४, ४३९, ५३३, ५३६, ५३७,
			५५५, ५९७
सामवेदः	९, १२, २४२(३), २४९	सोमेन्द्रः	६
सार्वर्वाणिकवेदः	५, ९	स्वातिः	६

Unspecified References.

सामान्योल्लेखाः 'केचिदन्येऽपरे, एके, इत्यादयः'

८, २७, ३१(३), ७४(२), ७५(३), ७९(२), ८२, ८४, ९०, ९१, ९३(२), ९६, ९८, १२३, १२६(२), १२८, १६१, १६२, १६३, १६४(४), १७२(२), १७४, १७७(२), १७९, १८८(२), १९०, १९१, १९२, २६६, २७०, २७१, २७३, २९९, ३०६, ३१७, ३१८(२), ३२४, ३२६, ३२७, ३३०, ३३९, ३४८, ३७४, ३७९, ३८७(२), ३९९, ४०५(२), ४०६, ४०७(४), ४०८, ४०९, ४११, ४१२(२), ४१३, ४१४, ४१५(४), ४२१, ४२५, ४२७(२), ४२८, ४२९(२), ४३१, ४३८, ४३९(२), ४७६(२), ४७९, ४९४(५), ४९५(२), ५०१, ५०८(३), ५०९, ५१०(३), ५११, ५१३(४), ५१६(३), ५३२(२), ५३३(२), ५३४, ५३५(५), ५३६, ५३७, ५३८, ५३९, ५४०(२), ५४५, ५४६, ५५०, ५५२, ५५३(२), ५५५(२), ५५६(२), ५५७(२), ५५८(३), ५६४, ५६५, ५६९, ५७१(२), ५७२, ५७५(४), ५७६(३), ५८९, ५९३, ५९४(२), ५९५(४), ५९७, ५९८, ५९९(२), ६०१, ६०३(२), ६०४, ६०५(२), ६०६, ६०८, ६०९, ६११, ६१२, ६१६, ६१७, ६१८.

APPENDIX III (Pt. II)

Critical Notes on the Specific Authors and Works Cited in S. Raj. Vol. I

Every note is divided into two parts :

- (A) General information about the particular author or work under reference, and
- (B) The context or contexts in which our author cites the author or work concerned.

1. *Abhinavagupta*

A. 'One of the most remarkable personalities of medieval India. A man of very acute intellect and an encyclopaedic

scholar. Has taken all knowledge for his province'¹. A staunch votary of the 'Pratyabhijñā Darśana' and exponent of the Dhvani school in Poetics. Held in high reverence by later writers and often referred to as 'Acāryapāda'. Author of nearly fifty works covering the field of Philosophy, Tantra, Poetics, Dramaturgy and Stotra (eulogistic poetical compositions imbued with religious fervour)². 'Dhvanyāloka Locana' and 'Abhinavabhāratī' commentaries on Dhvanyāloka and N. S. respectively are the most widely known works on Poetics and Dramaturgy, the latter ('Abhinavabhāratī') also on music. 'Abhinavabhāratī' published in G.O.S. in three volumes upto the 27th chapter of N.S. (the 7th chapter breaks off in the initial portion and the 8th chapter is missing). The available MS. contains a small initial portion of the 28th chapter, is almost complete from the 29th chapter onwards and breaks off at verse 376 of the 32nd chapter.

Studied under various teachers the subjects noted against their names³. 1. Narasimhagupta (his father)—Grammar 2. Vāmanātha—Dvaita Tantras 3. Bhūtirāja—Brahmavidyā 4. Bhūtirājatanaya—dualistic-cum-monistic-Śaivism 5. Lakṣmaṇagupta (disciple of Utpaladeva)—Krama and Trika Darśanas. 6. Indurāja—Dhvani 7. Bhaṭṭa Tauta—Dramaturgy. Twelve other teachers are referred to in his works without any specification of the subjects studied by him under them⁴.

A devout Śaivite, a Yogin and a celibate throughout his life. Date: 10th (latter half) and 11th (first half) centuries A.D.

B.(i) p. 163, as a part of the author's epithet (अभिनवगुप्तोक्तिरहस्यज्ञः) in the context of 'Kaiśika-svara-sādhāraṇa' and (ii) p. 241—the causal position of 'Svara-saṁvādi-lopa' in 'Auḍuva-śāḍava-Jāti'. Unfortunately, the text of 'Abhinavabhāratī' dealing with these two points is not now available as the 28th chapter breaks off in the initial portion.

¹ P. V. Kane 'History of Samskrit Poetics' p. 236. ² K.C. Pandey 'Abhinavagupta' pp. 27-34. ³ Ibid p. 12 ⁴ Ibid.

2. *Arjuna*

A. An epic and Pauranic figure. Mentioned in the list of ancient authorities on music in S. R. 1.1.16. and his view quoted under the names 'Savyasācī' and 'Dhanañjaya' in S. R. 4.103 and 4.104 respectively in 'Elā Prabandha'. A work entitled 'Arjuna Bharata' deposited in the Tanjore Saraswati Mahal Library¹.

B. (i) p.6—list of ancient authorities. (ii) pp. 562, 563—varieties of Elā Prabandha. (Also mentioned as Śvetavāhana and Dhanañjaya on p. 563)

3. *Aśvatara (and Kambala)*

A. Always referred to along with Kambala. Both are Pauranic figures among authorities on music. Referred to in S. R. 1.1.16 and 1.7.22, the latter reference being specific as the two are said to hold some definite opinion regarding the use of 'Svarasādhāraṇa' in 'Jātis', different from that of Bharata². The existence of some music work by them is indicated by this reference.

Mentioned as two Nāgas in the list of Nāgas in Mahābhārata, Ādiparva, chapter 35. In Mārkaṇḍeya Purāṇa 23. 49-56, both mentioned as brothers; both propitiated Saraswatī, obtained 'Parā Nāda vidyā' from her as a boon, (the boon comprises seven Svaras, seven Grāmarāgas, seven Gitakas, seven Mūrchanās, forty-nine Tānas etc.) and became 'Kuṇḍalas' of Lord Śiva. A brief reference to this Pauranic 'Kathā' is found in S. D. 1.29. Aśvatara heard the Viṣṇu Purāṇa from Vatsa and narrated it to Kambala (V. P. VI 8.46).

B. (i) P.6—list of ancient authorities and (ii) p. 187—'Jātis' in which 'Svara-Sādhāraṇa' is used.

4. *Kaśyapa*

A. Referred to as a sage ('Muni', sometimes 'Ṛṣi' or Mahārṣi). Quoted by Abhinavagupta in his commentary on N. S.

¹ V. Raghavan 'Some Names in Early Sangīta Literature' (S. N. A. Bulletin No. 5)

² cf. K. C. Pandey, Comparative Aesthetics Vol. I p. 540.

5.104 and 29.16, the latter quotation being comprised of a long extract in Anuṣṭubh verses in the context of the 'Rasaprayoga' of Rāgas. Quoted or referred to by Maṭaṅga several times in the context of 'Grāmarāgas' and 'Bhāṣās'. Nānyadeva often quotes from 'Kaśyapa' (nearly 75 times in the context of Rāgas and their Bhāṣās and twice in the context of Prabandhas) and twice from Bṛhatkaśyapa. Listed among ancient authorities in S. R. 1.1.15, and S. M. p. 13, verse 18. Held by some to be a contemporary of Bharata¹. From two references in 'Hṛdayaṅgamā' a commentary on Daṇḍin's 'Kāvyaḍarśa', (I. 2 and II. 7) he appears to have also written on Drama and Alaṅkāra².

B. (i) p. 6—list of ancient authorities (ii) p. 249, Kapālagāna (iii) p. 265, Rāgasvarūpa (iv) p. 267, Manifold Gitis (v) p. 268, Lakṣaṇa of 'Rāgagīti' (vi) p. 276, Allocation of Rāgas to either of the two Grāmas. (vii) p. 324, Lakṣaṇa of Ṭakkakaiśika Rāga (viii) p. 432, Bhāṣā called 'Gāndhārāgati', its alternative name Stambhatīrthikā.

5. Kohala

A. One of the first four out of the hundred sons or pupils of Bharata (N. S. 1.26). Mentioned in N. S. as one destined to undertake the completion or elaboration of Bharata's N.S. (36.64,65) and as one of those who practised 'Nāṭyaśāstra' (36.71).

Frequently (nearly 25 times) quoted in Abhinavabhāratī in 'Nāṭyādhikāra' and 'Geyādhikāra' and at places regarded as coeval with Bharata (cf. N. S. Vol. I p. 47). The variety of subjects covered by these numerous quotations indicates that Kohala was a writer on Dramaturgy, Dance, and Music (Vocal and Instrumental). Quoted or referred to in Bṛhaddeśī not less than five times in the context of 'Sruti-Svara-Nirṇaya' and 'Alaṅkāras'. Nearly seven quotations in Śāradātanaya's 'Bhāvaprakāśa' relate to Dramaturgy primarily and at one

¹ K. C. Pandey, 'Comparative Aesthetics' Vol. I p. 535.

² V. Raghavan, S. N. A. Bulletin No. 5.

place to dance ; seems to be held in equal respect with Bharata with whom he could differ in the matter of detail. Mentioned in the same breath with Bharata as an authority on dancing in Dāmodaragupta's 'Kuṭṭanīmata' (latter half of the 8th century A.D.)¹. Referred to in 'Dattilam' (p. 12, verse 128) in the context of 'Uttara' (a type of Śuddha Gīta). Referred to as Nāṭyācārya in Rājaśekhara's 'Bālarāmāyaṇa'². Simhabhūpāla's 'Rasārṇavasudhākara' mentions Kohala as one of the five authors on 'Nāṭya' (1.50-52). 'Abhinavabharata-Sāra-saṅgraha' (p. 2, verse 8) of Cikkabhūpāla (16th century A.D.) refers to five varieties of musical instruments on the authority of Kohala.

Quotations and references in Kallinātha's commentary on the Narttanādhyāya of S.R. supply the basis for the following conclusions :—(i) Kohala's work was called 'Saṅgītamēru' (ii) It was in dialogue style between sage Śārdula and Kohala (iii) It was in Anuṣṭubh verses (iv) Its first part treated of Nāṭya and the latter part only of Saṅgīta (v) 'Saṅgītamēru' may possibly be an elaboration of an earlier work of Kohala³. Quoted by later writers as the first who introduced the Uparūpakas (minor types of dramas) like Toṭaka, Saṭṭaka etc⁴.

MSS., Associated with Kohala's name :

(i) Some fragments described as extracts from Kohala's works are deposited in the Madras MSS. Library, viz. 'Kohaliyam Abhinayaśāstram', 'Tālalakṣaṇam' and 'Kohala-rahasyam'. (ii) 'Dattila-Kohaliyam' (a later work of the 16th century A.D.) deposited in the Saraswati Mahal Library, Tanjore.⁵

Kohala's work appears to have influenced the redactors of the N.S.⁶

¹ P. V. Kane; 'History of Sanskrit Poetics' p. 25.

² Ibid.

³ V. Raghavan; S. N. A. Bulletin No. 5.

⁴ Ibid.

⁵ M. R. Kavi; 'Introduction to 'Bharatakośa' p. xxi.

⁶ P. V. Kane; 'History of Sanskrit Poetics' p. 24.

B. (i) p. 124, where our author disagrees with Mataṅga's 'Dvādaśasvara-Mūrchanā'. This reference is confusing as Kohala is said to have followed Mataṅga, whereas Mataṅga himself cites the authority of Kohala in this context. (Br. p. 32) (ii) p. 423, 'Gambhīrī Bhāṣa' held to be 'Upāṅga' by Kohala etc. instead of 'Bhāṣāṅga' of Dattila etc. (iii) p. 552, the alternative names of the five Jātis of Prabandhas as Śruti, Nīti. etc.

6. Kṣetrarāja

A. Mentioned in S.R. 1.1.17 in the list of ancient authorities. No other information available.

B. (i) p. 163, 'Svarasādhāraṇa' (ii) p. 168, enunciation of 'Varṇa'. In both the references our author indicates that he follows Kṣetrarāja.

7. Gaurī

A. Mentioned in S.R. 1.1.15 as Śivā among ancient authorities. This reference indicates the Āgamic tradition of Saṅgītaśāstra.

B. p.6, list of ancient authorities.

8. Candrasekhara

A. Held to be the author of three works viz. 'Abhinaya-mukura', 'Saṅgītalakṣaṇa', and 'Bharatasārasaṅgraha' (Vide. Catalogue of Sanskrit Manuscripts in Oriental Library, Mysore.)¹

B. p. 97, 'Lakṣaṇa' of 'Gāndhāra-grāma'.

9. Tumburu

A. Often associated with Nārada in Pauranic references. Abhinavagupta quotes him in his commentary on N.S. 4.248 in the context of the description of 'Recaka' under 'Tāṇḍava-Lakṣaṇa'.

An expert in divine music. (V.P. 69. 47, 49). A Gandharva disciple of Nārada (Bhāgavata. I. 13. 37, 59). Sang with

¹ M. Krishnamachariar 'History of Classical Sanskrit Literature'—Para 1064.

Nārada the glories of Ananta. (Bhāgavata. V 25.8). Sang the praise of Kṛṣṇa when he held the Govardhana. (Bhāgavata X. 25.32, 27.24)

B. p. 6, list of earlier authorities.

10. Dattila

A. Also known as 'Dantila'. Mentioned along with Kohala in N.S. 1.25,26. 'Dattilam', a work published in Anantasāyana Sanskrit Series No. 102 is very small and briefly deals with a few topics of 'Gīta' alone. It appears to be an abridged version of a portion on 'Gīta' of the original work which must have dealt with Gīta, Vādyā, Nṛtya and Nāṭya, but is lost to us.

Quoted or referred to by Maṭaṅga four times in the context of 'Mūrchanātānas'. Mentioned in Siṁhabhūpāla's 'Rasārṇava Sudhākara' as one of the five authors on Nāṭya (1.52-54). 'Kuṭṭānimata' mentions Dattakācārya along with authors on Kāmaśāstra like Vātsyāyana, and Dantila along with Bharata and Viśākhila¹. M.R. Kavi has stated that Dattila's work called 'Gāndharva-vedasāra' is available and that he is an authority on Dhruvās and Tālas². Quoted by Abhinavagupta (N.S. Vol. I p. 203) in the context of Dhruvā and nearly 12 times in 'Geyādhikāra'. It appears that he was a writer on 'Saṅgīta' and not on 'Nāṭya'. Dattila himself quotes Nārada, Kohala and Viśākhila and can thus be held to be later than Kohala. A MS. of a work entitled 'Rāgasāgara' is deposited in the Madras MSS. Library, (Cat. Vol. XXII No. 13015); it has three 'Taraṅgas' and reads in the colophon as:—इति श्रीरागसागरे नारद-दत्तिलसंवादे.....³ A commentary called 'Prayogastabaka' on Dattila's work mentioned by M. Krishnamachariar⁴ and in Siṁhabhūpāla's commentary on S. R.⁵ Quoted by Nānyadeva nearly 17 times in 'Jātis', five times in Gītakas and once in the order of Svaras on the Vīṇa.

¹ P. V. Kane 'History of Sanskrit Poetics' p. 25.

² Ibid.

³ Dr. V. Raghavan, S. N. A. Bulletin No. 5.

⁴ 'History of Classical Sanskrit Literature' para, 957.

⁵ V. Raghavan 'Later Saṅgīta Literature' S. N. A. Bulletin No. 17.

B. (i) p. 6, list of ancient authorities (ii) p. 97, name referred to with the epithet मूर्च्छनागणनाचिपः in the context of the plausibility of only two Grāmas viz. Ṣaḍja and Madhyama; our author disagrees with Dattila here. (iii) p. 163, general reference in the context of 'Jātisādhāraṇa', (iv) p. 191, general reference in the context of 'Saṁnyāsa-Vinyāsa-Lakṣaṇa'. (v) p. 272, two Vibhāṣās of Mālava-Kaiśika Rāga. (vi) p. 423, 'Gāmbhīri' held by Dattila as 'Bhāṣāṅga', but by Kohala as 'Upāṅga'. (vii) p. 473 as a part of the author's epithet (दत्तिलादिमतज्ञः) and a general reference in the context of 'Vidārī-Lakṣaṇa' (viii) p. 474, cited as the votary of Four Gītāṅgas; our author disagrees and accepts only three; (ix) p. 484 'Dattilamata' referred to in the context of 'Vividha' under 'Catuṣkala Madraka'; (x) p. 495, two Aṅgas of 'vividhaikaka' under 'Aparāntaka'; (xi) p. 509, details of the 'Anta' in 'Ullopyaka'.

11. Durgāśakti

A. Probably a historical personality. (i) Quoted by Mataṅga six times in the context of Gīti and Rāgalakṣaṇa. (pp. 82, 94, 99, 101) (ii) Mentioned as 'Durgāśakti' in S.R. 1.1.15 among ancient authorities and along with Kaśyapa in 2.2.65

B. (i) p.6, list of ancient authorities (ii) p. 267, as the exponent of five Gītis; the view accepted by our author (iii) p. 270, eight Uparāgas admitted by him. (iv) p. 332, different opinion of Durgāśakti cited in the allocation of Narttarāga to Ṣaḍjagrāma instead of Madhyamagrāma. (v) p. 334, allocation of 'Gāndhārapañcama' to Ṣaḍjagrāma. (Reference numbers (ii), (iv) and (v) available in Br. pp. 82, 99, 101 respectively)

12. Nandikeśvara, Nandin (Nandimata)

A. A Pauranic and historical figure. Nandin well-known as the 'Vāhana' of Śiva in Purāṇas. Nandin's account in Śivapurāṇa (Sanatkumārasaṁhitā, chapters 45-49). Works on Saṅgīta, Vyākaraṇa, Tantra and Kāmaśāstra,¹ associated with his name.

¹ M. Krishnamachariar 'History of Classical Sanskrit Literature' para 963 and Kāmasūtra of Vātsyāyana 1.1.8

Saṅgīta (i) 'Bharatārṇava', said to be in 4000 verses. The 'Abhinaya' portion available in Saraswati Mahal Library, Tanjore, has been published recently with English and Tamil translation from the same institution in 1957. (ii) 'Abhinaya-darpaṇam' (published), declared in the colophon to be a part of 'Nandikeśvarabharata'. Some hold that the former may be a chapter of 'Bharatārṇava' and 'Nandibharata' may be another name for 'Bharatārṇava'.¹ (iii) A portion of 'Nandibharata' entitled नन्दिभरतोक्तसंकरहस्ताध्यायः is available in the Madras MSS. Library² (iv) A work entitled 'Tālalakṣaṇam' ascribed to Nandikeśvara is deposited in the Saraswati Mahal Library, Tanjore.³ (v) A work called 'Bharatārthacandrikā' described as a dialogue between Nandikeśvara and Pārvatī, deposited in the Madras MSS., Library.⁴ (vi) A work on 'Tāṇḍava' called 'Karaṇabhūṣaṇa' is surmised by Prof. M. R. Kavi.⁵ He has also inferred that 'Bharatārṇava' must be assigned to a period later than the 11th century A.D. and that the text available at present might have been the product of a recast of the original which was perhaps lost.⁶ Prof. Kavi also speaks of the similarity of the views of Nandin with those of Haripāla, the author of 'Saṅgīta Sudhākara' (12th century A.D.).⁷ Nandin is believed to have differed widely from Bharata; there are said to be two sets of works, both going under the name of 'Nandin' the one agreeing with and the other differing from Bharata.⁸ Particulars of these two sets of works are not available. As regards difference from Bharata's view, MM.P.V. Kane also takes notice of such differences (History of Sanskrit Poetics p.2.) Nandikeśvara is held to be the author of a work on Rasa on the basis of the reference in Rājaśekhara's 'Kāvya-mīmāṃsā' (p.1) to the effect that Śiva handed down the science

¹ Ibid. ², ³, ⁴. V. Raghavan S. N. A. Bulletin No. 5.

⁵ Introduction to Bharatakośa p. iii.

⁶ Ibid. In P. V. Kane's opinion the text of Bharatārṇava may be a compilation from the original work of Nandikeśvara, undertaken by one Sumati (History of Sanskrit Poetics p. 2).

⁷ Ibid.

⁸ M. Krishnamachariar, 'History of classical Sanskrit Literature', para 963.

of Poetics to Brahmā who taught it to others, Nandikeśvara having received 'Rasa' from among the eighteen Adhikaraṇas into which the science was divided for teaching. The last chapter in the K. M. edition of N. S. ends with the words नन्दिभरतसंगीतपुस्तकम् ।

Abhinavagupta quotes a verse regarding 'Recaka Aṅghāra' said to be in accordance with 'Nandimata' (N. S. Vol. I p. 169). (It is doubtful whether the name 'Nandimata' refers to a work of Nandikeśvara). In the 29th chapter of N. S. (Folio No. 57 of our photostat copy) Abhinavagupta says that he has not himself seen Nandikeśvara's work, but that he has quoted Nandikeśvara's view on 'Citrapūrvarāṅgavidhi' on the authority of Kīrttidhara. Quoted by Nānya-deva twice,—in the context of Elā-prabandha and four Mārgas of Tāla. Śārādātanaya in his Bh. P. (p. 56) mentions that Nandikeśvara taught the Nāṭyaveda to Brahmā and asked the latter to teach it to Bharatas. Again on p. 285, Brahmā is said to have approached Śiva for getting rid of his fatigue and Śiva is said to have asked Nandikeśvara to teach Nāṭyaveda to him (Brahmā). These two references point to the fact that Nandikeśvara, as his name implies, must have been associated with the tradition in Nāṭya which owed allegiance to Śiva as its source of origin, as different from that known to us in Bharata's N. S., which is held to have originated from Brahmā.

Grammar : "Nandikeśvara was a contemporary of Pāṇini, according to the tradition, recorded by Upamanyu, the commentator on the 'Nandikeśvara-Kāśikā'¹. This tradition seems to find support in the indirect reference to the Nandikeśvara Kāśikā by Patañjali in his Mahābhāṣya. [Bhāskari Vol. III (Intro.) XLIX.]"²

Tantra : (i) Nandikeśvara Samhitā quoted in Tārā-bhaktisudhārṇava (published in Arthur Ailon's Tantric Texts Vol. XXI, 1940) (p. 137) (ii) Nandikeśvara Samhitā noticed in MM. Har Prasad Sastri's Descriptive Catalogue of MSS.

¹ Published from Mysore (Panchacharya Electric Press).

² K. C. Pandey; 'Comparative Aesthetics' Vol. I p. 527.

deposited in the Royal Asiatic Society, Bengal Vol. V (p. 723-28). The work is entitled "Śivadharmā." Some of the colophons read as :—

इति शिवधर्मशास्त्रे नन्दिकेश्वरप्रोक्ते.....or इति शिवधर्मशास्त्रे नन्दिकेश्वरप्रोक्तायां संहितायाम्.....

B. *Nandikeśvara* (i) p. 124 'Dvādaśasvara-mūrchanā'; mentioned along with Kohala as a follower of Mataṅga in this respect. This is confusing as Mataṅga himself quotes Nandikeśvara in support of his theory of 'Dvādaśā-svara-mūrchanā' (ii) p. 209, in support of the view that 'Ṣaḍjamadhyā Jāti' is 'Sarvarasāśrayā' and the nucleus (Prakṛti) of all Rāgas. (This reference is not found in any other extant text).

Nandin (i) p. 6, general reference to 'Nandimata' in the list of ancient authorities. (ii) p. 562, four-fold Mātrailā according to Nandimata. (This reference occurs in Kallinātha's and Simhabhūpāla's commentaries on S. R. 4.95-101 in the same context).

13. *Nārada*

A. A Puranic figure, Brahmā's son and 'Devarṣi', playing on the Viṇā to the accompaniment of his divine songs and a Vedic figure as a 'Brahmarṣi'. This name is also associated with more than one historical person in Saṅgīta literature. Associated with Bharata when the first 'Nāṭya-Prayoga' was presented (N. S. 1.52); mentioned as one of the 'Gandharvas'. (N. S. 5.32), as one of the numerous Munis who asked Bharata certain questions towards the end of N. S. (36.4); as an older authority on 'Gāndharva' by Bharata (N. S. 32.484); as an exponent of Dhruvās (N. S. 32.1) and as an authority on instrumental music (N. S. 33.3). One verse from 'Nāradiya Śikṣā' (3.13) आचार्याः समिच्छन्ति etc. is reproduced in N. S. 34.198 (K. M. edition.) Mentioned in Mahābhārata, Śānti-Parva 210,21 as the first propounder of Gāndharvaveda¹. Associated with 'Rasotpatti' in Bhāvaprakāśa (p. 47 line 12). Referred to by Abhinavagupta as a 'Gītajña' (N. S. Vol. I p. 47) and several

¹ P. V. Kane 'History of Sanskrit Poetics' p. 19.

times in the 'Geyādhikāra' in the context of Sāma, Gāndharva etc. He also seems to hold that Nārada was anterior to Bharata.¹ Quoted by Mataṅga in the context of 'Svaranirṇaya' (Br. p. 17, in the context of Gāndhārāgrāma and p. 21, in the affirmation of the importance of Ṣaḍjagrāma). Quoted by Nānyadeva nearly 20 times (almost all references pertain to Nāradiya Śikṣā.) - Referred to by Dattila (p. 4, verse 31) in the context of 'Yajña' names of 84 'Mūrchanātānas' and as one on whom 'Gāndharva' was bestowed by Svayambhū. (P. 1, verse 2).

Apart from Nārada as the exponent of Gāndharvaveda and as the author of Śikṣā, there is the author of Saṅgīta Makaranda (published in G. O. S. No. XVI). The date of this work is uncertain.² Nārada is mentioned in it as one of the ancient authorities on Saṅgīta (p. 13, verse 19). This Nārada may be identified with the author of Śikṣā or that of Gāndharvaveda.

A small work called 'Catvāriṃśacchatarāga-nirūpaṇa', ascribed to Nārada was published by B. S. Sukthankar from Poona in 1914. This seems to be later than S. M. as it repeatedly mentions Nārada (perhaps the author of S. M.) as its source.

Thus five Nāradas are known (i) the author of Gāndharvaveda (ii) the author of Nāradiya Śikṣā (iii) the author of S. M. (iv) the author of 'Catva. Rāga'. and (v) the Paurāṇic figure known as Devarṣi. Apart from being a Puraṇic figure he is also a Vedic figure, known as a seer. ('Brahmarṣi', Mantradraṣṭā Rṣi)³.

Some (1) Puranic and (2) Vedic References

1. (i) The beloved tenth son of Brahmā, one of the twelve who knew the Dharma ordained by Hari; a celibate, an attendant of Hari; was taught the Bhāgavata by his father and gave it in his turn to Vyāsa; author of Sāttvata Tantra. (Puranic Index of Dikshitar Vol. II pp. 225-230).

¹ Vide commentary on N. S. 28.9.(MS).

² cf. Pt. Omkarnath Thakur; 'Saṅgitāñjali' Pt. V p. 20 and Pt. VI p. 102,

103.

³ Cf. 'Kalyāṇa' (Gitapress, Gorakhpur) Oct. 1963.

- (ii) A 'Mauneya Gāndharva' (Bhāgavata, XII 11.34, Brahmāṇḍa. III. 7.4, Vāyu. 30. 46, 69.3, Viṣṇu. II 10.5) (iii) An author on Architecture. (Matsya. 252.2). (iv) A son of Kaśyapa, (Vāyu. 61.85) (Many more references available in Vāyu.).

2. (i) A 'Mantradrastā Ṛṣi' (Ṛksamhitā, 9th Maṇḍala, 104, 105 Sūktas; 8th. Maṇḍala, 13th. Sūkta). (ii) associated with Sanatkumāra in Chāndogya Upaniṣad 7.1.1. (iii) associated with Parvata-muni (पर्वतनारदी काश्यपी) in Aitareya Brāhmaṇa 7.13.

B. (i) p. 6, list of ancient authorities (ii) p. 129, the alternative names of Mūrchanās. (These are available in Nāradiya Śikṣā 12.10, 13. (iii) p. 467; Rāgālapṭi.

14. Pārvatī (Śailasutā)

1. Reference in Simhabhūpāla's and Kallinātha's commentaries on S. R. 4.82-93 to 'Pārvatīmata'. Referred to as the author of 'Bharatārtha-candrikā'.¹

B. p. 562 in the exposition of fifteen varieties of Elā.

15. Bharata

A. Justice cannot be done to this name in the limited space at our disposal here; too well-known a name to deserve brief notes.

B. (i) p. 1, twice in 'Maṅgalācaraṇa' (ii) Five times in the first introductory Parikṣaṇa (out of which once in the list of ancient authorities, along with four 'Bhāṣyas'), (iii) Thrice in other sections of Pāṭhyaratnakośa, (iv) Fourteen times in Svarollāsa (v) Six times in Rāgollāsa (these references deserve special notice as Bharata is generally believed not to have dealt with Rāgas). (vi) Eight times in Prabandhollāsa (all in the context of 'Gītakas' or 'Śuddha Gītas' except the last one which occurs in the context of Prabandha-Jātis; the last reference is doubtful as it is not available in the extant text of Bharata).

¹ M. R. Kavi, Introduction to Bharatakośa p. iii.

16. *Bhojarāja*

A. 'One of the most illustrious kings of ancient and medieval India'.¹ Date—11th century A.D. Himself a scholar and voluminous author, held in history as a great patron of literature and all branches of knowledge. The centre of numerous legends and anecdotes current in oral tradition as well as written records like 'Bhojaprabandha' and 'Prabandhacintāmaṇi'. Credited with having composed eightyfour works on almost all sciences of medieval India.² The authenticity of the authorship of so many works on various subjects being ascribed to a king having the heavy burden and cares of Government and remaining almost constantly engaged in wars, has been a matter of controversy.³

The best known works ascribed to Bhoja are : (i) 'Śṛṅgāraprakāśa' (a very voluminous treatise on Poetics and Dramaturgy in 36 chapters)⁴; well-known for its unique theory of the unity of Rasa viz. Śṛṅgāra. (ii & iii) 'Sarasvati-kaṇṭhābharaṇa', two works bearing this name—one on Grammar and the other on Poetics (both published). (iv) Samarāṅgaṇa Sūtra-dhāra—a voluminous work on Sthāpatya (architecture) (published in G. O. S.) (v) 'Rājmārtaṇḍa' on medicine (published) (vi) a commentary on Pātaṅjali's 'Yogasūtras' (published) (vii) 'Yuktikalpataru' (published) (viii) Tattvaparakāśa (published). Besides, he wrote on Dharmaśāstras and Astrology,⁵ and is said to have also composed one work on music. (Title not known; M. R. Kavi's conjecture as 'Saṅgītaprakāśa' perhaps on the analogy of Śṛṅgāraprakāśa.⁶) Referred to in S. R.

¹ P. V. Kane 'History of Sanskrit Poetics' p. 262.

² V. Raghavan 'Studies in Śṛṅgāra Prakāśa,' Vol. I Pt. I p. 5.

³ Ibid p. 5-6 and P. V. Kane p. 262, 263.

⁴ The first eight chapters (Prakāśas) have been published from International Academy of Sanskrit Research, Mysore in 1955 and the 22nd, 23rd and 24th chapters were published by His Holiness Sri Yatirajavamin of Melcote and a short chapter (xi) published in A. Śankaran's work on 'Theories of Rasa and Dhvani'.

⁵ P. V. Kane 'Bhoja and His works on Dharmaśāstra and Astrology' J. O. R. Madras Vol. 23. • V. Raghavan S. N. A. Bulletin No. 6.

1.1.18 as an earlier authority and in Bh.P. 10 times in the context of Dramaturgy.

B. (i) p. 6, list of ancient authorities (ii) p. 555, definition of 'Melāpaka' in 'Elālakṣaṇa'. (This quotation indicates that some musical text ascribed to Bhoja was extant).

17. *Mataṅga and his Brhaddeśi*

A. A Puranic and epic figure as a 'Muni'. Mentioned in Siṃhabhūpāla's R. S. (p. 8, verse 52-54) as one of the four sons of Bharata who wrote on Nāṭya. 'Kuṭṭinīmata' of Dāmodaragupta mentions him as an expert in wind instruments (verse 877). Abhinavagupta refers to him as having propitiated Maheśvara with a bamboo flute, in the commentary on N. S. 30.1. and quotes from him to the effect that flutes can also be made of metal; again in 30.11 he is quoted in the context of the different (soft or harsh) tones of playing on the flute in the delineation of different Rasas. All these references point to the fact that Mataṅga was held to be an authority on wind instruments. Unfortunately, the portion of Brhaddeśi dealing with Vādyā is completely lost to us today. Profusely quoted in Kallinātha's and Siṃhabhūpāla's commentaries on S. R. in the contexts of Svarādhyāya, Rāgādhyāya, Prabandhādhyāya (only once in the last chap.). Quoted by Nānyadeva about 60 times in Rāgas and Bhāṣās and four times in the context of Viṇā and its Vādana. Referred to in 'Rasaratna-pradīpikā'¹ and his 'Vādyādhyāya' mentioned in Jayasimha's 'Nṛttaratnāvalī'². Controversy among scholars regarding the authorship of the prose portions of Br., which are considered by some to have been written by an author different from that of the original verses, seems to be unwarranted; both verse and prose portions can be conveniently ascribed to identical authorship³.

¹ P. V. Kane, p. 57.

² V. Raghavan, S. N. A. Bulletin No. 5.

³ Pt. Omkarnath Thakur, 'Saṅgītāñjali' Pt. V. p. 19.

Date : Dr. V. Raghavan, on the basis of a reference in Kallinātha's commentary on S. R. to the effect that Rudraṭa is quoted by Maṭaṅga, is inclined to place Maṭaṅga after the 9th century A.D., the date of Rudraṭa¹. MM. P. V. Kane places him in 750 A.D.; this latter view seems to be more plausible.

Maṭaṅga quotes in Brhaddeśi Kāṣyapa, Kohala, Dattila, Durgāśakti, Nandikeśvara, Nārada, Brahman, Bharata, Māheśvara, Yāṣṭika, Vallabha (a new name which is not found elsewhere), Viśvāvasu and Śārdūla.

The systematisation of Deśi Rāgas appears to be his main contribution. Points of difference from Bharata are few ; e.g. (i) Dvādaśa-svara-mūrechanā in addition to 'Saptasvara' and (ii) allocation of specific Mūrechanās to Jātis. Br. is perhaps, the first extant text on Saṅgīta, as independent of Nāṭya.

B. (i) p. 6, list of ancient authorities. (ii) Referred to nine times in Svarollāsa, twentyfive times in Rāgollāsa and five times in Prabandhollāsa. Brhaddeśi cited four times in Rāgollāsa and once in Prabandhollāsa.

18. *Manu*

A. A great Puranic and epic figure. As a historical personality viz. Smṛtikāra, he is generally assigned to the first century B.C. Known as an extreme moralist who condemned arts including Nāṭya, very much as did Plato in his 'Republic'². Abhinavagupta refers to Manu's unfavourable attitude towards Nāṭya in N. S. Vol. I p. 4.

Bh.P. (p. 287, line 8) mentions the compilation of essential portions from Nāṭyaveda having been undertaken by Bharatas at the instance of Manu.

B. pp. 8, 9, his apparently hostile attitude towards arts (specially Nāṭya) reconciled by our author.

19. *Mahendra*

A. Indra is a Vedic, Epic, and Puranic figure. No other information is available.

¹ S. N. A. Bulletin No. 5.

² K. C. Pandey ; 'Comparative Aesthetics' Vol. I p. 11.

B. p. 6, in the list of ancient authorities.

20. *Mātrgupta (Bhaṭṭa)*

A. A historical personality whose identity and literary production is the centre of a great deal of controversy and conjecture. His account is available in Kalhaṇa's 'Rājatarāṅgiṇī' (iii, 125-323) according to which he was a court poet of Harṣa-vikramāditya, a contemporary and a patron of Bhartṛmanṭha, a regent or a king of Kashmir for about five years after Harṣa and finally an ascetic at Banaras.¹ Date, 7th century A.D.² Śāradātanaya and Tamil writers refer to Pañcabhāratiya (five works in the name of Bharata and his pupils) and Mātrgupta is considered to have contributed 6000 verses to the estimated total of 1,25,000.³

Referred to or quoted by :—(i) Abhinavagupta on 'Puṣpa' a technical term in the context of the technique of playing on the Viṇā, (N.S. 29.23) (ii) Śāradātanaya in Bh.P.(p. 234, line 22) in the context of the plot of 'Nāṭaka', whether it should be historical or imaginery, (iii) Sāgarānandī in 'Nātakalakṣaṇaratnatkośa' a work on dramaturgy (pp. 5, 19, 20, 21, 23, 50), (iv) Kuntaka in his 'Vakroktijīvita, (the author's own commentary on 1.114)—referred to as a poet whose work is full of grace—'Saukumārya', (v) Kṣemendra in 'Aucityavicāracarcā', (p. 142) (vi) Vallabhadeva in his Subhāṣitāvalī, (vii) Kalhaṇa in his 'Rājatarāṅgiṇī', has compiled several verses ascribed to him, (viii) 'Rāghavabhaṭṭa in his 'Arthadyotanikā' commentary on 'Śākuntala', (nearly twenty times), (ix) Sarvānanda in his commentary on Śākuntala and Amarakośa (x) Vāsudeva in his commentary on Karpūramañjarī and (xi) S. R. (1.1.17) and S. M. (p. 13, verse 20) mention him in the list of ancient authorities. These quotations or references pertain to various terms of 'Rūpakavidhāna' in Dramaturgy, Nāyaka-Nāyikā-

¹ P. V. Kane 'History of Sanskrit Poetics p. 54, 55.

² Ibid. cf. 'Fragments of Mātrguptācārya' by T. R. Chintamani J. O. R. Madras (Vol. II).

³ M. R. Kavi, Introduction to Bharatakośa p. 16 For a refutation of the Pañcabhāratiya Theory, see S. N. A. Bulletin No. 5 (V. Raghavan).

bheda,' dancing, Rasa and its constituents, use of languages in drama etc. Names of works unknown. He may or may not have commented on N. S. but in the absence of his commentary there must have been an independent work comprehending Nāṭya and Saṅgīta. His poetic compositions might have been either stray or composite.

B. p. 167, discussion of Svarasamvāda and the position of Śrutis falling within the intervals of Svaras. This reference is very important as it indicates a hitherto unknown field of Mātrgupta's literary activity.

21. *Māruti* (*Marutsūnu*, Āñjaneya ?)

A. (i) Māruti is considered an authority on Dramaturgy and is referred to by Śāradātanaya in Bh.P. (p. 114) in the context of the Bhvās of women. (ii) Āñjaneya quoted in Bh.P.(p.251) in the context of 'Utsrṣṭikāṅka', and in Kallinātha's commentary on S. R. II. 2.158, 159 in the definition of Deśī Rāgas. This quotation indicates that he must have been posterior to Bharata who does not deal with Deśī Rāgas. Once again Kallinātha mentions Āñjaneya along with Mataṅga (S. R. Vol. II p. 111) while introducing his supplement to S. R.'s treatment of Rāgas. (iii) S. D. (6.31) quotes a verse in the name of Āñjaneya in the eulogy of Nāda. (iv) S. D. also refers to Hanumānmata in the context of Rāga-Rāgiṇī classification. Ahobala also refers to Hanūmān, (v) Mentioned in S. R. 1.1.17 and S. M. p. 13, verse 19 in the list of ancient authorities. Can be surmised to have written a work on Dramaturgy and Saṅgīta. A work on Nāṭya called Hanumad-bharata is heard of¹.

B. p. 6, list of ancient authorities.

22. *Yājñavalkya*

A. A Vedic figure and as a Smṛtikāra next in importance only to Manu. His favourable attitude towards music is

¹ V. Raghavan S. N. A. Bulletin No. 5.

considered as an antithesis to that of Manu's¹. Quoted once by Nānyadeva (Sabdabrahman and Parabrahman).

B. (i) p. 9. in Poona MS. (see Appendix I p. 628) (ii) p. 142, Analogy of Yājñavalkya's affirmations cited in support of the 'Yajñaphala' of Tānas.

23. *Yāṣṭika*

- A. (i) Mataṅga quotes him several times in the context of Grāmarāgas and Bhāṣās.
- (ii) Nānyadeva quotes him 8 times in the same context.
- (iii) Referred to by Kallinātha in S. R. Vol. II p. 112 in the description of Madhurī Bhāṣā.
- (iv) Mentioned in S. R. 1.1.15 in the list of ancient authorities.
- (v) Quoted by Nānyadeva eight times in Rāgas and Bhāṣās.
- B. (i) p. 24, the acceptance of three Gītis by Yāṣṭika.
- (ii) Thirtyone times in the Rāgollāsa.

24. *Rakṣorāja*

A. Refers perhaps to Rāvaṇa who is mentioned in the list of ancient authorities in S. R. 1.1.17 and S. M. p. 13 verse 20. His name is associated with a type of Viṇā known as Rāvaṇa-hastaka (called 'Rāvaṇahatthā' in popular usage).

B. p. 6, list of ancient authorities.

25. *Rambhā*

A. Puranic figure, well-known as an Apsaras. Mentioned as an ancient authority along with Arjuna in S. R. 1-1-16.

B. p. 6, list of ancient authorities.

26. *Vāyu*

A. Mentioned as an ancient authority in S. R. 1.1.16 and S. M. p. 13, verse 19. No other information available except the association of 'Vāyu' with 'Vāyupurāṇa' which

¹ Yājñavalkya Smṛti (3.4.111-115).

is well known for its two chapters (86 & 87 on Saṅgīta and with Śivapurāṇa which has a section called 'Vāyavīyasamhitā'.

B. p. 6, list of ancient authorities.

27. Vāyupurāṇa

A. Counted as one of the eighteen main Purāṇas as a corollary of Śivapurāṇa¹. Date, 3rd Century A.D.². Two chapters (86, 87) devoted to Svaras, Mūrchanās, their Devatās, Mūrchanātānas bearing Yajña names³, Varṇa, Alaṅkāra, a few varieties of Gītakas, three Vṛttis of Tāla etc.

B. (i) p. 242—the efficacy of Jātis in the obviation of sins. (ii) p. 261—the use of Mūrchanātānas in different Yajñas. (No exact parallel is available for these two references in the extant text of Vāyupurāṇa.)

28. Viśākhila

A. Quoted or referred to by (i) Vāmana in Kāvya-lāṅkārasūtravṛtti in the Vṛtti on 1.3.7, as an exponent of Kalāśastra : विशालखिलादिप्रणीतानि कलाशास्त्राणि (ii) Abhinavagupta, several times in Geyādhikāra. He seems to be held by Abhinavagupta as being anterior to Bharata⁴. Vide (N. S. Vol. I. p. 197; v. 303) (iii) Dattila p. 17 verse 177 in the description of 'Aparāntaka' (a variety of Gītaka or Śuddha Gīta) (iv) Kuṭṭinīmata (V. 123) along with Bharata and Dattila, (v) Nānyadeva—twice, once in Jātis and then in 'Vaṁśa'.

B. (i) p. 242—the regulation of 'Lopya Svaras' in the two 'Grāmas. (ii) Five times in the context of Śuddha Gītas (Gītakas).

29. Viśvāvasu

A. (i) Mentioned in Mārkaṇḍeya Purāṇa 21-28 as Gāndharvarāṭ. (ii) Mentioned in S. R. 1.1.16, as an ancient authority

¹ 'Aṣṭādaśapurāṇadarpaṇa' p. 120 (Venkateshwara Press, Bombay, 1936).

² S. C. Mukherji's paper on 'Viṣṇudharmottara Chapters on Music' in 'Purāṇa' (half yearly bulletin) Vol. II No. 1-2 p. 152.

³ Nearly fourteen names are mentioned as against the 84 names found in extant texts on Music e.g. Br. S. R. etc ; some of them are different from those in texts on music.

⁴ K. C. Pandey 'Comparative Aesthetics' Vol. I p. 535.

along with other Puranic names. (iii) Quoted by Mataṅga (Br. p. 4) in the context of 'Svara-Śruti' and 'Antara-Śruti' and Siṃhabhūpāla quotes almost identical verses in his commentary on S. R. 1.3.8, 9.

B. p. 74, reference to 'Svarāntaraśruti' (twofold division of Śruti).

30. *Sārṅgadeva* and (Saṅgīta Ratnākara)

A. Well-known as the author of S. R. ; was the Auditor General (Karaṇāgrāṇī)¹ of King Siṃghana of the Yādava dynasty who ruled from 1210 to 1247 A.D. His grandfather Bhāskara migrated from Kashmir to Deogiri and his father Soḍhala was patronised by Siṃghana, the patron of Sārṅgadeva himself². Often refers to himself as 'Niḥśaṅka', 'the doubtless'. He associated this title with a 'Viṇā' invented by him and also with a Prabandha and a Tāla ; having named another Tāla as 'Sārṅgadeva'.

The importance attached to this work by later writers is obvious from the fact that more than one commentaries were written on it by other scholars. S. Raj. (p. 6, verse 39) also speaks of several commentaries of S. R. (अखिलैर्भाष्यैश्च रत्नाकरं) Only three commentaries are available to-day, two in Sanskrit by Siṃhabhūpāla and Kallinātha³, and one called 'Setu' by Gangārāma in 'Brajabhāṣā'⁴. Another commentary by one Keśava is mentioned in 'Saṅgītasudhā' of King Raghunātha (Govinda Diksita) (p.152, verse 148)⁵. There is a metrical version of S. R. in Tamil, a part of which is available in Tanjore Library⁶.

Sārṅgadeva speaks of his proficiency in medicine in S. R. 1.1.13 and of another work by him on Philosophy called 'Adhyātmaviveka' in S. R. 1.2.119. S. R. is more a compilation than

¹ This title is frequently used by him for himself in the text of S. R.

² S. R. 1.1.2-6.

³ Both published in the Adyar edition of S. R..

⁴ This is actually more like a translation than a commentary. A transcript of its full text is deposited in our Research Section.

⁵ For more details see Dr. V. Raghavan 'Later Sangit Literature' in S. N. A Bulletin No. 17.

⁶ Ibid.

an original treatise. It is responsible to a considerable degree for the chaos and utter confusion regarding Svara, Śruti, Grāma etc. in later texts¹.

B. (i) p. 418. Criticism of the view of Śārṅgadeva regarding the 'lopa' of 'Madhyama' in 'Bhunchī Velāvalī'. (ii) p. 421 criticism of his view that Ṣaḍja is the Graha and Aṃśa in some of the Upāṅga-rāgas. (iii) p. 431, 'Dombakrī Bhāṣa'-Ṣaḍja said to be its Nyāsa by 'Ratnākarakṛt'—(iv) 'Malhārī Bhaṣāṅga' held to be Upāṅga by Śārṅgadeva—(See Appendix II p. 648) (v) p. 567—Different opinion of Śārṅgadeva regarding 'Yatis' in 'Vastvelā'.

31. Śārdūla

A. (i) Mentioned in the list of earlier authorities in S. R. 1.1.15 and S. M. (p. 13, verse 19). (ii) Quoted thrice in Bṛhaddeśī—p. 82. verse 290, where Śārdūla is stated to have admitted only one Gīti viz. Bhāṣā, on p. 133 and 140, while introducing and concluding the 'Lakṣaṇa' of 16 Bhāṣās according to Śārdūlamata. (iii) Mention of Śārdūla-Kohala-Saṁvāda in Kallinātha's commentary on S. R. VII, p. 111-124. Held to be a contemporary of Bharata on the basis of this reference.² (iv) Said to be a writer on 'Abhinaya'³

B. (i) p. 6. List of ancient authorities (ii) p. 267—only one Gīti viz. Bhāṣā admitted by him (iii) p. 270—only four Rāgas admitted by him as 'Bhāṣā-Janaka' (iv) p. 272—Only one Bhāṣā admitted in Boṭṭarāga (v) p. 358. Ālāpa of Śārdūli Bhāṣā quoted according to Śārdūla. (vi) p. 369—'Tānavalitā Vibhāṣā' allocated to Madhyamagrāma (vii) p. 435—Kachelī held to be a Bhāṣā of Bhinnaṣaḍja; our author takes it as a Bhāṣāṅga Rāga.

32. Śiva

A. Rudra in Ṛgveda and Śiva in Purāṇas (Yajurveda also), the Divine source of all branches of knowledge and arts.

¹ Pt. Omkarnath Thakur; 'Saṅgītāñjali' Pt. V. pp. 90-94, 104, 110, 114.

² K. C. Pandey; 'Comparative Aesthetic's Vol. I p. 538.

³ M. R. Kavi; Introduction to Bharatakośa p. 3.

Mentioned as 'Sadāśiva' in the list of ancient authorities in S. R. 1.1.15 and as Śiva in Bh.P.

B. p. 6. List of ancient authorities.

33. *Ṣaṇmukha*

A. A Puranic figure as the son of Śiva. Mentioned in S. M. p. 13, verse 20, in the list of ancient authorities.

B. p. 164, as the professor of 'Śruti-Sādhāraṇa'.

34. *Someśvara*

A. (i) Mentioned as an earlier authority in S. R. 1.1.18 and in Bh. P. (ii) Four Someśvaras who flourished between 1131 to 1262 A.D.¹ known—first the author of Kīrttikaumudī and Suratotsava ; second, the author of Kāvyaadarśa, a commentary on Mammaṭa's Kāvyaaprakāśa ; third, the author of Mānasollāsa (one of the imperial rulers of the Western Cālukyas whose capital was Kalyan, who ruled in 1116—1127 A.D.)² and fourth, the author of Saṅgītaratnāvalī. Mānasollāsa or 'Abhilāṣarthacintāmaṇi' is an encyclopaedic work, containing chapters on 'Gīta, Vādyā and 'Nṛtta'.³ It is uncertain whether S. R. and Bh.P. refer to the third Someśvara or the fourth (the first two are out of question).

B. p. 6. List of older authorities.

35. *Svāti*

A. (i) Mentioned in N. S. 1.50-52 as an associate of Bharata in his 'Nāṭyaprayoga' स्वातिर्भाण्डनियुक्तस्तु and स्वातिर्नरिदसंयुक्ताः In Abhinavabharati (Vol. I p. 47 mentioned as 'Ānaddhavit' (expert in drum instruments). (ii) Mentioned in S. R. 1.1.17 in the list of ancient authorities.

The name of a 'Nakṣatra'. A son of Meghasvāti (Matsya-purāṇa 273.6).

B. p. 6. List of ancient authorities.

¹ Introduction to Śāradātanayas' Bhāyaprakāśa. p. 72-74.

² M. Krishnamachariar 'History of classical Sanskrit Literature' para 1006.

³ M. R. Kavi, Introduction to Bharata Kośa. p. 4.

APPENDIX IV

Classified indices (with critical notes) of the author's epithets
found in the colophons and the text of S. Raj.

Pt. I. COLOPHONS

The epithets of the author found in the colophons can be divided into the following three groups:—(i) those associated exclusively with Kumbhakarna, (ii) those associated both with Kumbhakarna and Kālasena, and (iii) those associated exclusively with Kālasena. The first and second groups are naturally expressive of the genuine exploits and attainments of Kumbhakarna, the author of our text. The epithets falling in these two groups have been compiled together in Index No. 1 below. The epithets of the second group have some differences in readings according to their distinct association with Kumbhakarna or Kālasena. These differences are obviously due to the fact that necessary changes were made in Kālasena MSS. in order to substitute the authorship of Kumbhakarna by Kālasena. All such differences in readings have been noted in the said index. Many epithets similar to or identical with those falling in groups (i) and (ii) above are also found in the colophons of Rasikapriyā, the commentary on Gītagovinda by Kumbhakarna. Comparative notes have been given on all such epithets. This comparison with Rasikapriyā is useful as it lends support to the establishment of the identity of our author as Kumbhakarna. The evidence of available inscriptions has also been cited under individual epithets for furnishing an authentic corroboration of the respective achievements of Kumbhakarna. A list of such epithets as are found in Rasikapriyā but are either not found in S. Raj. or have been adapted in its Kālasena MSS. alone, has been given at the end of this index.

The epithets falling under group (iii) above i.e. the epithets associated exclusively with Kālasena have been compiled separately under Index No. 2 below. Here too, the inscriptions associated with Kumbhakarna supply abundant material in

determining the identity of the author. All such material has been compiled under the respective epithets in this index.

1. *Index of Kumbhakarna's epithets found in the colophons of S. Raj, with comparative notes regarding similar or identical Kālsena epithets, supplemented with critical notes from R. P., Inscriptions and other sources.*

१. अजयजयाजेयविभवः—(Kāla. also, not in R. P.)—A general description of the author's prowess.

२. अध्युष्टतमनरेश्वरः—(Kāla. and R. P. also) cf. नरेश्वरो धृष्टतमो(?) Kīrtti. 149, M.K. p. 218.

३. अभिनवभरताचार्यः—(Kāla. and R. P. also) cf. नव्य एष भरतो महोपतिः । Kīrtti. 167, M.K. p. 220 ; and the Mewari Inscription of Ekalingaji's temple (vide V. V. p. 423).

४. अरिराजमत्तमातङ्गपञ्चाननः—(Kāla. and R. P. also) cf. विमत-भूधरकुञ्जरकेसरी.....Kīrtti. 175, M.K. p. 221 ; and the Mewari Inscription of Ekalingaji wherein this epithet is used for Khetā. (V.V. p. 423).

५. अर्बुदाचलप्रहणसंदर्शिताचलाद्भुतप्रतापः—(Kāla. also, not in R.P.) cf. समग्रहीदर्बुदशैलराजं व्याधूय युद्धोद्गुरधोरघुर्यान् । Kīrtti. 11, M.K. p. 213.

६. गजनरतुरगाधीशराजत्रितयतोडरमल्लः—(Kāla. and R. P. also) cf. ह्येशहस्तीशनरेशराज—त्रयोल्लसत्तोडरमल्लमुख्यम् । विजित्य तानाजिषु कुम्भकर्ण-महीमहेन्द्रो विरुदं बिभर्त्ति ॥ Kīrtti. 178, M.K. 221. 'Gajapati', 'Narapati' and 'Turagapati'—three categories of rulers were in vogue in the medieval times. Kumbhā is said to be the master of these three. 'Toḍaramalla' means 'Jyeṣṭhamalla', i.e. a senior or veteran wrestler. 'Toḍara' is the name of a necklace (Toḍā) of the shape of a serpent¹ that was awarded to the top-ranking wrestler of a particular region or centre. Thus 'Toḍaramalla' means that 'Malla' who has been acclaimed as one of the first rank by the award of 'Toḍa' or 'Toḍara'. This title was very common in the medieval times. It is also associated with Kallinātha in the colophons of his commentary on S.R. G. H. Ojha reads

¹ cf. 'Śeṣahāra' in Bāṇabhaṭṭa's Kādambarī and 'Nāgahāra' in 'Durgā-saptaśatī' 2.30, 31. शेषश्च सर्वनागेशो महामणिविभूषितम् । नागहारं ददौ तस्यै घत्ते यः पृथिवीमिमाम् ॥

this title as, 'Toḍanamalla' i.e. he who is capable of 'breaking' the pride of others. (Rajaputane ka Itihasa p. 592).

७. गुर्जराधीश (Kāla. adds महमदसुलतान)—धीरत्वोन्मूलनप्रचण्डपवनः (not in R. P.)

Kumbhā's successful encounters with the Sultan of Gujerat are well-known in history¹.

८. जगदीश्वरीचरणकिंकरः (Kāla. also, not in R. P.)

९. नागपुरोद्धूलनधषितनागपुरः—(not in Kāla. and R.P.) cf. शेषस्यातिधरः क्षमाभरभूतो यस्योदशौर्यो भुजः । शेषं नागपुरं निपात्य च कथाशेषं व्यधाद् भूपतिः ॥१८॥ शकाधिपानां व्रजतादधस्ताद्दर्शं यन्नागपुरस्य मार्गम् । प्रज्वाल्य पेरोजम-शीतिमुच्चां निपात्य तन्नागपुरं प्रवीरः ॥१९॥ Kirtti. (cf. verses 20-22' also) M. K., p. 214. (cf. V. V. p. 327, M. K. p. 26 and Ojha p. 617, 618. 'Nāgapur' stands for Nagaur.

१०. परमभागवतः (Kāla. also, not in R. P.)

This epithet was very much favoured by the Gupta kings. Its association with Kumbhā may be taken as a symbol of his reverence for the Bhāgavata-dharma.

११. प्रत्यर्थिपृथिवीपतितिमिरतलिनिराकरणप्रौढप्रतापमार्तण्डः (Kāla and R. P. also) cf. प्रत्यर्थिपाथिवतमोनिचयप्रचण्ड-चण्डद्युतिर्जयति यस्य भुजप्रतापः । सामन्तभू-पतिनितम्बवतीविलास-प्रोल्लासिसारसतुषारकरः शरोऽपि ॥ Kirtti. 176, M. K. p. 221.

१२. प्ररुद्धपत्रयवनदवहनदावानलः (Kāla. also, not in R. P.) cf. यवनसैन्यतृणौघदावानलः । Kirtti. 175, M.K. p. 221.

१३. भवानीपतिप्रसादाप्तापसादवरप्रसादः (Kāla also ; R. P. भवानीपति-प्रसादपरिप्राप्तहृद्यशारीरशाली)

१४. भूमण्डलाखण्डलः (Kāla. and R. P. also) cf. समस्तजगतीतलप्रबल-वैरिकष्ठादवीनवीनदहनोच्चयो धरणिमण्डलाखण्डलः ॥ Kirtti. 177, M. K. p. 221

१५. मण्डलदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरः—(not in Kāla. and R. P.) cf. नम्रानेकनृपालिमौलिनिकरप्रत्युप्तहीराङ्कुर-श्रेणीरश्मिमिलस्रजद्युतिभरः शत्रून् रणप्राङ्गणे । दीर्घान्दोलितबाहुदण्डविलसत्कोदण्डदण्डोलसत् (द्)—बाणास्तान् विरचय्य मण्डलकरं दुर्गं क्षणेनाजयत् ॥ Kumbhal. 263, M. K. p. 211.

This fort is known as Mandalagarh (cf. M. K. p. 114)

¹ cf. G. S. Ojha 'Rajaputane ka Itihās' p. 328.

१६. मदनपुर (?) विध्वंसनबन्दीकृतयवनोनिचयः—(Kāla. also, not in R. P.)

This name मदनपुर is not associated with Kumbhā in any of the available historical records. It is probable that it might have been one of the distortions brought about by Kāla.MSS. and might have inadvertently been given a place also in Kumbha. MSS. Its absence in R. P. supports this conjecture.

१७. महामण्डलेश्वरमहाराणाश्रीकुम्भकर्णः—(not in Kāla. and R. P.)

'Mahāmaṇḍaleśvara' was an important feudatory institution in medieval India. This title was associated with hereditary governors of provinces. "Though subordinate to the Imperial dynasty, they (Mahāmaṇḍaleśvaras) exercised the supreme sway on the districts and possessed certain rights which fell but little short of complete independence"¹. The institution was in vogue in the South since the 11th and 12th centuries A.D. till the fall of the Cālukya Empire. The significance of this title in its association with Kumbhā seems to be that the rulers of Mewar traditionally believe that the sovereignty of their state vests in Ekalingaji and hence Kumbhā may have preferred to be designated as the feudatory chief of the state rather than as the sovereign.

१८. मालवाम्भोधि (Kāla. गुर्जराम्भोधि०)-माथमन्यमहीधरः (Kāla. and R. P. also) cf. श्रीकुम्भो मालवाम्भोधिमाथमन्यमहीधरः । अखर्वमकरोद्गर्व महम्मद-महीपतेः ॥ Kīrtti. 17, M. K. p. 213

१९. [श्री] मेदपाट (काल० श्रीत्रिसन्ध्यक्षेत्र०)-समुद्रसंभवरोहिणीरमणः—(Kāla. and R. P. also) cf. मेदपाटान्विसंजातरोहिणीरमणो नृपः ॥ Kīrtti. 174, M. K. p. 221. cf. Jaidevas' account of himself in similar terms—वर्णितं जयदेवकेन हरेरिवं प्रवणेन । किन्दुबिल्वसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन ॥ Gītago-vinda 3. 10.

२०. यवनकुलाकालकालरात्रिरूपः (Kāla. also, not in R. P.). A general epithet.

¹ Vide 'The Mahāmaṇḍaleśvaras under the Cālukyas of Kalyani' by Dinkar Desai p. ii.

२१. याचकजनकल्पनाकल्पद्रुमः (Kāla. and R. P. also). A general epithet.

२२. योगिनीप्रसादासादितयोगिनीपुरः—(Not in Kāla. and R. P.) cf. योगिनीपुरमजेयमप्यसौ योगिनीचरणकिंकरो नृपः । कुन्तलाकालवैरिसुन्दरीविभ्रमे रति-विक्रमोऽग्रहीत् ॥ Kumbhal. 247, M. K. p. 209, 210. 'Yoginīpura' is the Sanskritised name of Javar which is well-known for its mines of silver and tin.

२३. राजगुर्वादिविरुदावलीविराजमानः—(Not in Kāla. and R. P.) cf. योऽयं राजगुरुश्च दानगुरुरित्युर्व्यां प्रसिद्धश्च यो, योऽसौ शैल^१गुरुर्गुरुश्च परमः प्रोद्दामभूमी-भुजाम् ॥ Kīrtti. 148, M. K. p. 218.

२४. राजाधिराजमहाराजश्रीमोकलेन्द्रनन्दनः—(Not in Kāla., R. P. also) cf. यः श्रीमोकलभूपतेः समुदितः.....Kīrtti. 180, M. K. p. 221.

२५. राजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकुम्भकर्णः (Kāla. substitute कालसेनः for कुम्भकर्णः; R. P. also).

२६. वसुन्धरोद्धरणादिवराहः—(Kāla. and R. P. also). cf. तौरुष्कन्नज-वाहिनीपरिलसत्पाथोधिबेलावली-व्यालीनावनिमुद्धरन्तमवदन्नाद्यं वराहं बुधाः । Kīrtti. 179, M. K. p. 221.

२७. वेदमार्गस्थापनचतुराननः (Kāla. also, not in R. P.) cf. वेदानुदृत्य पश्चाद् भुवमपि भुजयोस्तां विभर्ति क्षिणोति ॥ Kumbhal. 237, V. V. p. 411.

२८. वैरिनितावैधव्यदोक्षादानदक्षोदण्डकोदण्डमण्डिताखण्डभुजादण्डः (रसिक० दोक्षा-दानगुरुः) (Kāla. and R. P. also). cf. सोऽयं मल्लो रणादिः शककुलवनितादत्त-वैधव्यदोक्षः ॥ Kumbhal. 169, M. K. p. 206.

२९. शाकम्भरीरमणपरिशीलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयः (Kāla. also, not in R. P.) शाकम्भरी is one of the names of Devi. cf. ततोऽहमखिलं लोकमात्मदेहसमुद्भवैः । भरिष्यामि सुराः शाकैरावृष्टेः प्राणधारकैः ॥ शाकम्भरीति विल्याति तवा यास्याम्यहं भुवि ॥ Durgā-saptasatī 11. 48, 49. This name is also associated with the 'Sambhar' region of Rājasthāna.

३०. श्रीचित्रकूट (काल० श्रीब्रह्म गिरि०)—भौमस्वर्गतायथार्थीकरणरचितचास्तरपथः (Kāla. also, not in R. P.) cf. भानुः स्वं रथमेकचक्रमकरोन्मेरोस्तटे पर्यटन्, नो वासो रथचक्रयुग्मसरणिं कर्तुं समर्थोऽभवत् । उच्चैर्मैरगिरेर्नवदिनकरः श्रीचित्रकूटाचले, भव्यां सत्रयपटति जनसुखायाचूलमूलं व्यधात् ॥ Kīrtti. 34, M. K. p. 215.

३१. श्रीचित्रकूट—(काल० श्रीब्रह्मशैल-) विभुः (रसिक० श्रीचित्रकूटाधिपतिः)

^१ शैल seems to be a Sanskritised version of सेल, meaning a spearlike weapon.

३२. श्रीमत्कुम्भलमेह (काल० श्रीकामाक्षागिरि)---नवीननिर्मितिपराजितसुमेरुः—
(Kāla. also, not in R. P.) That Kumbhalagarh was built by
Kumbhā is self-evident.

३३. श्रीसरस्वतीरससमुद्रसमुद्भूतकैरवोद्याननायकः (Kāla. and R. P. also)
cf. श्रीभारतीरससमुद्भूतकैरवोद्यदुद्यान.....कतमः समः स्यात् ॥ Kirtti. 171,
M. K. p. 220.

३४. श्रीसरस्वतीरससमुद्रसंभवरोहिणीरमणः—(Not in Kāla. and R. P.)
This epithet seems to have been composed on the model of
no. 19 above.

*A list of such epithets of Kumbhakarna from R. P., as are
not found in the Kumbhakarna MSS. of S. Raj, with comparative
notes from Kālasena MSS. and critical notes from Inscriptions
and other sources.*

१. ऋणत्रय्य (या) पाकरणकारणसकलतीर्थाधिदेवतगयागतयवननिगडनिर्वासनः cf.
epithet no. 75 in Index no. 2. below.

२. गयादिविमोक्षादिविश्वजनीनकर्मनिर्मलीकृतान्तःकरणः ।

३. गयाविमुक्तिस्थलकल्पितपितृकुलविमुक्तिदः ।

४. गुर्जरधरित्रीपरिवृढपराजयप्रसरत्प्रतापशोषिताशेषयवनपल्लवः ।

५. चित्रकूटाधीश्वरः ।

६. त्रिजगतीतापत्रयोन्मूलनमूलहेतुः । The significance of this epithet
can be understood with reference to Kumbhā's enunciation of
the 'Pañcama Veda'.

७. नाद इव मूर्तिमान् । A general eulogy of his proficiency in
vocal and instrumental music and his yogic attainments.

८. प्रागुदकप्रतीचीदिवत्रयाधिपराजगजहृठादानदक्षिण[न] न्यसाधारणपौरुषः । The
omission of दक्षिण is notable.

९. बलहीन (काल० दुर्बल)---राजसंस्थापनाचार्यः । cf. विराजते दुर्बलभूमि-
पालसंस्थापनी (संस्थापनाचार्यतया) नरेन्द्रः । (Kirtti. 149, M.K. p. 218)

१०. बलोद्धतराजकदम्बोत्पाटदक्षिणः^१ । cf. epithet no. 74 in index
no. 2 below.

११. महाराजरणश्रीमोक[ल]योर्विदटीलेन्द्र(?) तनुजन्मा । cf. epithet no. 13
below.

^१ The printed text of R. P. (first edition) adds another कदम्ब० after राज० ।

१२. महाराज्ञीश्रीअपूर्वहृदयाधिनाथः । (Vide M. K. p. 111)

१३. महाराज्ञीहृदयसौभाग्यदेवी (काल० महाराज्ञीसौभाग्यवतीजसमाम्बिका) हृदय-
नन्दनः । cf. यः श्रीमोकलभूपतेः समुदितः सौभाग्यभूमावपि । यं प्रासूत लसत्प्रतापतरणि
सौभाग्यदेवी सुतम् ॥ (Kirtti. 180, M. K. p. 221)

१४. महेन्द्रमुखाभिनेयगताभिनयप्रपञ्चरचनाकरतलकलिताभ (न) नृत्यकफलवदविकल-
पथीकृतविश्ववास्तुवस्तुः । Kumbhā's proficiency in 'Abhinaya' (histrio-
nics) is eulogised here.

१५. मुनिवरः (cf. epithet no. 20 in index no. 2. below)

१६. म्लेच्छवनीदावानलः ।

१७. यवनवरतिमिरकुलसंकुलस (१) रङ्गपुरजलधिजलैकचुलुकः । (cf. Kumbhal.
268, M. K. p. 211).

१८. यवनीपद्मिनीभानुः ।

१९. राजाधिराजहम्मीरवंशकरीरः ।

२०. रायंगुरु-चापगुरु-^१सेलगुरु-^२रायाञ्चापरमगुरु-बङ्गालगा (वागाङ्गला ?) रायाञ्चा-
मुहवनेत्यादिविरुदराजिविराजमानः (काल० adds मुहवनराय-हिंसल्लराय-माचल्ल-पूर्वपश्चि-
मोत्तरदक्षिण-चतुर्दिशां-रायाञ्चा-आम्बुला-इत्यादि विरुदावलि०) । cf. the 'Mewari'
portion of 'Ekalinga-Prasasti' referring to Khetā (Kṣetrasimha,
the grandfather of Kumbhā.) (Vira-vinoda p. 423)

२१. वसुमतिमण्डलमध्यवर्तिचापोपकारतोडरमल्लः । For 'Toḍaramalla' see
no. 6. in index no. 1 above.

२२. संगीतमीमांसामांसलमतिः (काल० संगीतमीमांसानिर्माणपरप्रभाकरः) The
reference to प्रभाकर seems to imply the similarity of Kumbhā
with Prabhākara, the celebrated 'Mīmāṃsaka' who is the
founder of a separate school.

२३. सूर्य (सूर्य) — त्रितयवेदितराजचक्रचूडामणिः ।

2. *An Index of Kālasena Epithets Found in the Colophons of
S. Raj. with Critical Notes from Kumbhakarna's Inscriptions
and Other Sources.*

१. अगस्तिपुरनिरस्तसमस्तवैरिवर्गः—अगस्तिपुर may be conjectured to
stand for कुम्भपुर (कुम्भलगढ़) because of the Puranic affinity of
'Kumbha' with 'Agasti' or 'Agastya'.

¹ 'Sela' is a weapon akin to the spear.

² रायाञ्चा seems to be a 'Marathi' possessive case of राय (राज०), meaning
'of the राय'.

२. अनन्यमल्लीकगर्वल्लण्डनमुसलहस्तबलभद्रपराक्रमः—cf. हेलोन्मूलितमल्लवंशक-कुदं etc. (Eka. M. chap. on 'Rājavarṃśa' v. 157.)

३. अभिनवभागवः—cf. आजावाजौ निहतविमतानीकिनीशोणितौघे, वारं वारं समरतरलां क्षालयित्वा कृपाणीम् । दायं दायं विविधवसुधां वृत्तयेऽसौ द्विजेभ्यो, मन्ये नव्यः प्रभवतितरां भागवः कुम्भदम्भात् । Kīrtti. 151, M. K. p. 218.

४. अलङ्गगिरि (अलङ्घ्यगिरि ?)—गहनगह्वरकुहरविहारिवैरवीरसिन्धुरमदन-निर्दयकण्ठीरवः ।

५. अष्टविधनायिकाहावभावविवेकोद्दामोद्दीपितविलोकनानुभूयमानभृङ्गाररससान्तर-निरन्तरानन्दनः—cf. नायिकानिचयलोचनोल्लसद्भावसंकरविनोदमन्दिरम् । कुम्भकर्णनृपतिर्म-हीतले मीनकेतनतुलामविन्दत ॥ Kīrtti 166, M. K. p. 220.

६. अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनाद्विजयविख्यातवीर्यगर्वः — अञ्जनगिरि might have been substituted for अर्बुदगिरि (cf. item no. 1 in index no 3. under Pt. II below.)

७. आमर्दकगिरि (?)—शिखरोपरिभावितशकनिकरः ।

८. आसनसिंहासनसितातपत्रमाणिक्यमालामण्डितवातान्दोलितजयपताकाकनकदण्डच-ण्डावदातचलचामरयुगलमकरध्वजादिराजराजालंकरणावलोकनमत्सरितमानसेतरनृपालमौलिनि-हितवामचरणः—cf. सिंहासनासनसितातपवारणोऽ-माणिक्यमण्डनचलच्चमराधिकोऽभूत् । आलोक्य मत्सरितमानसभूमिपाला-नुव्यमिशिक्षयदयं विनयं नरेन्द्रः । Kīrtti. 153, M.K. p. 219.

९. उद्धतपुरनारीनयननीरनिरन्तरसाधारणीसमाप्यायितशौर्यतरुवरः—The name उद्धतपुर is not associated with any place in Rajasthan, it may be a general reference to rebellious or insubordinating parts of the country.

१०. कल्याणपुरजयाजितजामदन्यः—No information could be gathered regarding कल्याणपुर. M.K. p. 25,68 refers to a place called Kāyalāṇa.

११. कामाक्षास्तुतिकरणाराधितकामेश्वरीचरणकमलः — कामाक्षा stands for कुम्भस्वामि० or एकलिंग० of the Kumbha. version and कामेश्वरी for विष्णु० or पञ्चवक्त्र०

१२. कामाक्षाप्रसादासादितकुन्तीपुरः—कामाक्षा is the substitute of कुम्भ-स्वामि० and कुन्तीपुर may be that of Ranakapur which was formerly known as Mādari (मावड़ी).

१३. कुडकुमपुर(?) जयदर्शितसिंहविक्रमः—

this title as, 'Tōdanamalla' i.e. he who is capable of 'breaking' the pride of others. (Rajaputane ka Itihasa p. 592).

७. गुर्जराधीश (Kāla. adds महमदसुलतान) —धीरत्वोन्मूलनप्रचण्डपवनः (not in R. P.)

Kumbhā's successful encounters with the Sultan of Gujarat are well-known in history¹.

८. जगदीश्वरीचरणकिंकरः (Kāla. also, not in R. P.)

९. नागपुरोद्भूलनधर्षितनागपुरः—(not in Kāla. and R.P.) cf. शेषस्यातिधरः क्षमाभरभूतो यस्योरुशौर्यो भुजः । शेषं नागपुरं निपात्य च कथाशेषं व्यधाद् भूपतिः ॥१८॥ शकाधिपानां व्रजतादधस्ताद्वर्श यन्नागपुरस्य मार्गम् । प्रज्वाल्य पेरोजम-शीतिमुच्चं निपात्य तन्नागपुरं प्रवीरः ॥१९॥ Kirtti. (cf. verses 20-22' also) M. K., p. 214. (cf. V. V. p. 327, M. K. p. 26 and Ojha p. 617, 618. 'Nāgapur' stands for Nagaur.

१०. परमभागवतः (Kāla. also, not in R. P.)

This epithet was very much favoured by the Gupta kings. Its association with Kumbhā may be taken as a symbol of his reverence for the Bhāgavata-dharma.

११. प्रत्यर्थिपृथिवीपतितिमिरततिनिराकरणप्रौढप्रतापमार्तण्डः (Kāla and R. P. also) cf. प्रत्यर्थिपार्थिवतमोनिचयप्रचण्ड-चण्डद्युतिर्जयति यस्य भुजप्रतापः । सामन्तभू-पतिनितम्बवतीविलास-प्रोल्लासिसारसतुषारकरः शरोऽपि ॥ Kirtti. 176, M. K. p. 221.

१२. प्ररुढपत्रयवनदववहनदावानलः (Kāla. also, not in R. P.) cf. यवनसैन्यतृणौघदवानलः । Kirtti. 175, M.K. p. 221.

१३. भवानीपतिप्रसादाप्तापसादवरप्रसादः (Kāla also ; R. P. भवानीपति-प्रसादपरिप्राप्तहृद्यशारीरशाली)

१४. भूमण्डलाखण्डलः (Kāla. and R. P. also) cf. समस्तजगतीतलप्रबल-वैरिक्छाटवी-नवीनवहनोच्चयो धरणिमण्डलाखण्डलः ॥ Kirtti. 177, M. K. p. 221

१५. मण्डलदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरः—(not in Kāla. and R. P.) cf. नन्नानेकनुपालिमौलिनिकरप्रत्युप्तहीराङ्कुर-ध्रेणीरदिममिलन्नखद्युतिभरः शत्रून् रणप्राङ्गणे । दीर्घान्दोलितबाहुदण्डविलसत्कोदण्डदण्डोलसत् (६)—बाणास्तान् विरचय्य मण्डलकरं दुर्गं क्षणेनाजयत् ॥ Kumbhal. 263, M. K. p. 211.

This fort is known as Mandalagarh (cf. M. K. p. 114)

¹ cf. G. S. Ojha 'Rajaputane ka Itihasa' p. 328.

१६. मदनपुर (?) विध्वंसनबन्दीकृतयवनीनिचयः—(Kāla. also, not in R. P.)

This name. मदनपुर is not associated with Kumbhā in any of the available historical records. It is probable that it might have been one of the distortions brought about by Kāla.MSS. and might have inadvertently been given a place also in Kumbha. MSS. Its absence in R. P. supports this conjecture.

१७. महामण्डलेश्वरमहाराणाश्रीकुम्भकर्णः—(not in Kāla. and R. P.)

'Mahāmaṇḍaleśvara' was an important feudatory institution in medieval India. This title was associated with hereditary governors of provinces. "Though subordinate to the Imperial dynasty, they (Mahāmaṇḍaleśvaras) exercised the supreme sway on the districts and possessed certain rights which fell but little short of complete independence"¹. The institution was in vogue in the South since the 11th and 12th centuries A.D. till the fall of the Cālukya Empire. The significance of this title in its association with Kumbhā seems to be that the rulers of Mewar traditionally believe that the sovereignty of their state vests in Ekalingaji and hence Kumbhā may have preferred to be designated as the feudatory chief of the state rather than as the sovereign.

१८. मालवाम्भोधि (Kāla. गुर्जराम्भोधि०)-मायमन्यमहीधरः (Kāla. and R. P. also) cf. श्रीकुम्भो मालवाम्भोधिमायमन्यमहीधरः । अखर्वमकरोद्गवं महम्मद-महीपतेः ॥ Kirtti. 17, M. K. p. 213

१९. [श्री] मेदपाट (काल० श्रीत्रिसन्ध्यक्षेत्र०)-समुद्रसंभवरोहिणीरमणः—(Kāla. and R. P. also) cf. मेदपाटाब्धिसंजातरोहिणीरमणो नृपः ॥ Kirtti. 174, M. K. p. 221. cf. Jaidevas' account of himself in similar terms—वर्णितं जयदेवकेन हरेरिदं प्रवणेन । किन्दुबिल्वसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन ॥ Gitagovinda 3. 10.

२०. यवनकुलाकालकालरात्रिरूपः (Kāla. also, not in R. P.). A general epithet.

¹ Vide 'The Mahāmaṇḍaleśvaras under the Cālukyas of Kalyani' by Dinkar Desai p. ii.

२१. याचकजनकल्पनाकल्पद्रुमः (Kāla. and R. P. also). A general epithet.

२२. योगिनीप्रसादासादितयोगिनीपुरः—(Not in Kāla. and R. P.) cf. योगिनीपुरमजेयमप्यसौ योगिनीचरणकिकरो नृपः । कुन्तलाकालवैरिसुन्दरीविभ्रमे रतिविक्रमोऽग्रहीत् ॥ Kumbhal. 247, M. K. p. 209, 210. 'Yoginīpura' is the Sanskritised name of Javar which is well-known for its mines of silver and tin.

२३. राजगुर्वादिबिरुदावलीविराजमानः—(Not in Kāla. and R. P.) cf. योज्यं राजगुरुश्च दानगुरुरित्युर्व्यां प्रसिद्धश्च यो, योज्यो शैल^१-गुरुर्गुरुश्च परमः प्रोद्दामभूमी-भुजाम् ॥ Kirtti. 148, M. K. p. 218.

२४. राजाधिराजमहाराजश्रीमोकलेन्द्रनन्दनः—(Not in Kāla. and R. P. also) cf. यः श्रीमोकलभूपतेः समुदितः.....Kirtti. 180, M. K. p. 221.

२५. राजाधिराजमहीमहेन्द्रश्रीकुम्भकर्णः (Kāla. substitute कोलसेनः for कुम्भकर्णः; R. P. also).

२६. वसुन्धरोद्धरणादिवराहः—(Kāla. and R. P. also). cf. तौ रुक्मव्रजवाहिनीपरिलसत्पाथोधिबेलावली-व्यालीनावनिमुद्धरन्तमवदन्नाद्यं वराहं बुधाः । Kirtti. 179, M. K. p. 221.

२७. वेदमार्गस्थापनचतुराननः (Kāla. also, not in R. P.) cf. वेदानुद्धृत्य प्रज्ञाद् भुवमपि भुजयोस्तां विभर्त्ति क्षिणोति ॥ Kumbhal. 237, V. V. p. 411.

२८. वैरिवनितावैधव्यदीक्षादानदक्षोद्वण्डकोदण्डमण्डिताखण्डभुजादण्डः (रसिक० दीक्षादानगुरुः) (Kāla. and R. P. also). cf. सोऽयं मल्लो रणादिः शककुलवनितादत्तवैधव्यदीक्षः ॥ Kumbhal. 169, M. K. p. 206.

२९. शाकम्भरीरमणपरिशौलनपरिप्राप्तशाकम्भरीपरितोषितशाकम्भरीप्रमुखशक्तित्रयः (Kāla. also, not in R. P.) शाकम्भरी is one of the names of Devī. cf. ततोऽहमखिलं लोकमात्मदेहसमुद्भवं । भरिष्यामि सुराः शाकैरावृष्टेः प्राणधारकैः ॥ शाकम्भरीति विल्याति तदा यास्याम्यहं भुवि ॥ Durgā-saptasatī 11. 48, 49. This name is also associated with the 'Sambhar' region of Rājasthāna.

३०. श्रीचित्रकूट (काल० श्रीब्रह्मगिरि०)—भौमस्वर्गतायथार्थोत्तराक्षरचितचार्तरपथः (Kāla. also, not in R. P.) cf. भानुः स्वं रथमेकचक्रमकरोन्मेरोस्तटे पर्यटनं, नो वासो रथचक्रयुग्मसरणिं कर्तुं समर्थोऽभवत् । उच्चैर्मेरुगिरेर्नवदिनकरः श्रीचित्रकूटाचले, भव्यां सत्रथपटति जनमुखायाचूलमूलं व्यधात् ॥ Kirtti. 34, M. K. p. 215.

३१. श्रीचित्रकूट—(काल० श्रीब्रह्मशैल-) विभुः (रसिक० श्रीचित्रकूटाधिपतिः)

^१ शैल seems to be a Sanskritised version of सेल, meaning a spearlike weapon.

३२. श्रीमत्कुम्भलमेह (काल० श्रीकामाक्षागिरि) — नवीननिर्मितिपराजितसुमेरुः — (Kāla. also, not in R. P.) That Kumbhalagarh was built by Kumbhā is self-evident.

३३. श्रीसरस्वतीरससमुद्रसमुद्भूतकैरवोद्याननायकः (Kāla. and R. P. also) cf. श्रीभारतीरससमुद्भूतकैरवोद्युद्यान.....कतमः समः स्यात् ॥ Kirtti. 171, M. K. p. 220.

३४. श्रीसरस्वतीरससमुद्रसंभवरोहिणीरमणः — (Not in Kāla. and R. P.) This epithet seems to have been composed on the model of no. 19 above.

A list of such epithets of Kumbhakarna from R. P., as are not found in the Kumbhakarna MSS. of S. Raj, with comparative notes from Kālasena MSS. and critical notes from Inscriptions and other sources.

१. ऋणत्रय्य (या) पाकरणकारणसकलतीर्थाधिदैवतगयागतयवननिगडनिर्वासनः cf. epithet no. 75 in Index no. 2. below.

२. गयादिविमोक्षादिविश्वजनीनकर्मनिर्मलीकृतान्तःकरणः ।

३. गयाविमुक्तिस्थलकल्पितपितृकुलविमुक्तिदः ।

४. गुर्जरधरित्रीपरिवृद्धपराजयप्रसरत्प्रतापशोषिताशेषयवनपल्लवः ।

५. चित्रकूटाधीश्वरः ।

६. त्रिजगतीतापत्रयोन्मूलनमूलहेतुः । The significance of this epithet can be understood with reference to Kumbhā's enunciation of the 'Pañcama Veda'.

७. नाद इव मूर्तिमान् । A general eulogy of his proficiency in vocal and instrumental music and his yogic attainments.

८. प्रागुदक्प्रतीचीदिवत्रयाधिपराजगजहृठादानदर्शिता[न] न्यसाधारणपौरुषः । The omission of दक्षिण is notable.

९. बलहीन (काल० दुर्बल) — राजसंस्थापनाचार्यः । cf. विराजते दुर्बलभूमिपालसंस्थापनी (संस्थापनाचार्यतया) नरेन्द्रः । (Kirtti. 149, M.K. p. 218)

१०. बलोद्धतराजकदम्बोत्पाटदक्षिणः^१ । cf. epithet no. 74 in index no. 2 below.

११. महाराजरणश्रीमोक[ल]योर्विदटीलेन्द्र(?)तनुजन्मा । cf. epithet no. 13 below.

^१ The printed text of R. P. (first edition) adds another कदम्ब० after राज० ।

१२. महाराज्ञीश्रीअपूर्वहृदयाधिनाथः । (Vide M. K. p. 111)

१३. महाराज्ञीहृदयसौभाग्यदेवी (काल० महाराज्ञीसौभाग्यवतीजसमाम्बिका) हृदय-
नन्दनः । cf. यः श्रीमोकलभूपतेः समुदितः सौभाग्यभूमावपि । यं प्रासूत लसत्प्रतापतरणिं
सौभाग्यदेवी सुतम् ॥ (Kīrtti. 180, M. K. p. 221)

१४. महेन्द्रमुखाभिनेयगताभिनयप्रपञ्चरचनाकरतलकलिताम(न) न्त्यकफलवदविकल-
पथीकृतविश्ववास्तुवस्तुः । Kumbhā's proficiency in 'Abhinaya' (histrionic-
tics) is eulogised here.

१५. मुनिवरः (cf. epithet no. 20 in index no. 2. below)

१६. म्लेच्छवनीदावानलः ।

१७. यवनवरतिमिरकुलसंकुलस(1)रङ्गपुरजलधिजलैकचुलुकः । (cf. Kumbhal.
268, M. K. p. 211).

१८. यवनीपद्मिनीभानुः ।

१९. राजाधिराजहम्मीरवंशकरीरः ।

२०. रायंगुरु-चापगुरु-^२सेलगुरु-^३रायाञ्चापरमगुरु-बङ्गलगा(वागाङ्गला?) रायाञ्चा-
मुहवनेत्यादिविराजिविराजमानः (काल० adds मुहवनराय-हिंसल्लराय-माचल्ल-पूर्वपदिच-
मोत्तरदक्षिण-चतुर्दिशां-रायाञ्चा-आम्बुला-इत्यादि विरुदावलि०) । cf. the 'Mewari'
portion of 'Ekalinga-Praśasti' referring to Khetā (Kṣetrasimha,
the grandfather of Kumbhā.) (Vīra-vinoda p. 423)

२१. वसुमतिमण्डलमध्यवर्तिचापोपकारतोडरमल्लः । For 'Toḍaramalla' see
no. 6. in index no. 1 above.

२२. संगीतमीमांसामांसलमतिः (काल० संगीतमीमांसानिर्माणापरप्रभाकरः) The
reference to प्रभाकर seems to imply the similarity of Kumbhā
with Prabhākara, the celebrated 'Mīmāṃsaka' who is the
founder of a separate school.

२३. सूर्य(तूर्य) — त्रितयवेदितराजचक्रचूडामणिः ।

2. *An Index of Kālasena Epithets Found in the Colophons of
S. Raj. with Critical Notes from Kumbhakarna's Inscriptions
and Other Sources.*

१. अगस्तिपुरनिरस्तसमस्तवैरिवर्गः—अगस्तिपुर may be conjectured to
stand for कुम्भपुर (कुम्भलगढ़) because of the Puranic affinity of
'Kumbha' with 'Agasti' or 'Agastya'.

¹ 'Sela' is a weapon akin to the spear.

² रायाञ्चा seems to be a 'Marathi' possessive case of राय (राज०), meaning
'of the राय'.

२. अनन्यमल्लीकगर्वखण्डनमुसलहस्तबलभद्रपराक्रमः—cf. हेलोन्मूलितमल्लवंशक-कुदं etc. (Eka. M. chap. on 'Rājavamśa'v. 157.)

३. अभिनवभार्गवः—cf. आजावाजौ निहतविमतानीकिनीशोणितौघे, वारं वारं समरतरलां क्षालयित्वा कृपाणीम् । दायं दायं विविधवसुधां वृत्तयेऽसौ द्विजेभ्यो, मन्ये नव्यः प्रभवतितरां भार्गवः कुम्भदम्भात् । Kirtti. 151, M. K. p. 218.

४. अलङ्गागिरि (अलङ्घ्यगिरि ?)—गहनगह्वरकुहरविहारिवैरवीरसिन्धुरमर्दन-निर्दयकण्ठीरवः ।

५. अष्टविधनायिकाहावभावविवेकोद्दामोद्दीपितविलोकनानुभूयमानभृङ्गाररससान्तर-निरन्तरानन्दनः—cf. नायिकानिचयलोचनोल्लसद्भावसंकरविनोदमन्दिरम् । कुम्भकर्णनृपतिर्म-हीतले मीनकेतनतुलामविन्दत ॥ Kirtti 166, M. K. p. 220.

६. अष्टादशगिरिशिखरपरिवारिताञ्जनाद्रिविजयविख्यातवीर्यगर्वः — अञ्जनगिरि might have been substituted for अर्बुदगिरि (cf. item no. 1 in index no 3. under Pt. II below.)

७. आमर्दकगिरि (?)—शिखरोपरिभावितशकनिकरः ।

८. आसर्गसिंहासनसितातपत्रमाणिक्यमालामण्डितवातान्दोलितजयपताकाकनकदण्डच-ण्डावदातचलचामरयुगलमकरध्वजादिराजराजालंकरणावलोकनमत्सरितमानसेतरनृपालमौलिनि-हितवामचरणः—cf. सिंहासनासनसितातपवारणोऽर्माणिक्यमण्डनचलच्चमराधिकोऽभूत् । आलोक्य मत्सरितमानसभूमिपालानुर्व्यामिशिक्षयदयं विनयं नरेन्द्रः । Kirtti. 153, M.K. p. 219.

९. उद्धतपुरनारीनयननोरनिरन्तरसाधारणीसमाप्यायितशौर्यतरुवरः—The name उद्धतपुर is not associated with any place in Rajasthan, it may be a general reference to rebellious or insubordinating parts of the country.

१०. कल्याणपुरजयाजितजामदग्न्यः—No information could be gathered regarding कल्याणपुर. M.K. p. 25,68 refers to a place called Kāyalāṇa.

११. कामाक्षास्तुतिकरणाराधितकामेश्वरीचरणकमलः — कामाक्षा stands for कुम्भस्वामि० or एकलिंग० of the Kumbha. version and कामेश्वरी for विष्णु० or पञ्चवक्त्र०

१२. कामाक्षाप्रसावासादितकुन्तीपुरः—कामाक्षा is the substitute of कुम्भ-स्वामि० and कुन्तीपुर may be that of Ranakapur which was formerly known as Mādārī (मावड़ी).

१३. कुङ्कुमपुर(?)जयवशितसिंहविक्रमः—

१४. कुरङ्गगिरिकोटविघट्टनलम्पटोहनाशीरः—कुरङ्गगिरि may be conjectured to be a substitute of सारङ्गपुर (For Kumbhās' association with 'Sāraṅgapura' see Kumbhal. 268, M. K. p. 211, and Ranpur Temple Inscription, M.K. p. 206).

१५. गिरिपुरदुङ्गरग्रहणसार्यकीकृतोप्राग्रहः -- cf. तन्नागरीनयननीरतरङ्गिणीना-मङ्गीकृतं किमु समुत्तरणं तुरङ्गैः । श्रीकुम्भकर्णनृपतिः प्रवितीर्णक्षम्यै—रालोडयद् गिरिपुरं यदमीभिरुग्रः ॥ Kīrtti. 266, M.K. p. 211.

१६. जाङ्गलस्थलजलधितरत्तुङ्गतरङ्गनिकरसंरम्भकुम्भसम्भवः—cf. अग्रहीदमित-रत्नसंचयं कोशलः समसखानभूपतेः । जाङ्गलस्थलमगाहताहवे कुम्भकर्णधरणीपुरन्दरः ॥ Kīrtti, 23, M. K. p. 214.

१७. तारापुरप्रज्वालनसमुद्भूतधूममलिनीकृतसकलवैरिवदनः—The name तारापुर is not to be found in any of Kumbhās' inscriptions. The act of burning two other towns is referred to as—प्रत्यर्थाधिपार्थिवपराजय-जन्महेतु-वृन्दावतीपुरमदीवहृदेष वीरः ॥ २५९ ॥ मल्लारण्यपुरं वरेण्यमनलज्वालावलीढं व्यधात् ॥ २६० ॥ Kumbhal., M. K. p. 210.

१८. द्वावशसहस्रजनस्थानप्रभृतिवसुन्धरासमुद्धरणैकधीरः (?)

१९. धीरोदात्त-धीरशान्त-धीरोद्धत-धीरललित-चतुर्विध-नायक-गुणग्राम-विचारचानुरी-चतुराननः—cf. धीरोद्धतं समिति संसदि धीरशान्तं, मित्रेषु भूपतिषु भूपमुदारधीरम् । कान्तासु धीरललितं कलयन्ति सन्तो, ये नायकावलिगुण (व्रज) जन्मभूमिम् ॥ Kīrtti. 165, M. K. p. 220.

२०. नन्दिकेश्वरमतानुवर्तनाराधितत्रिनयनः—cf. भारतीयरसभावदृष्टयः प्रेमचातक-पयोदवृष्टयः । नन्दिकेश्वरमतानुवर्तनाराधितत्रिनयनं श्रयन्ति यम् ॥ Kīrtti. 168, M. K. p. 220 and अभिनवनन्दिकेश्वरावतार (epithet used for Kumbhā) in the Mewarī portion of Ekalinga Praśasti (V. V. p. 423). See note on Nandikeśvara as an authority on Tantra in Appendix III (Pt. II) above. 'Nandikeśvara' is mentioned in Vyāsa-bhāṣya on Yogasūtra II. 12 and IV .2 as a typical example of the instantaneous fruition of good deeds (cf. 'Bhoj-avṛtti' on Yogasūtra IV.1.). He is said to have attained 'Devatva' directly (without rebirth) from the human coil. Kumbhā is said to be an incarnation of Nandikeśvara, a disciple of Kīṭakanātha¹ (a yogin in Dvārakā).

¹ Vide Kumbhā-viśeṣāṅka' of R. B. pp. 131, 133.

२१. नल-नहुष-धुन्धुमार-भरत-भगीरथ-मान्धातृ-मेधातिथि-प्रभृतिवीरराजरत्नोदात्त-चरितः । All these names of ancient kings are Puranic or Epic figures.

२२. नवसारीघनदेवीयुवतिजन-वदनयामिनीनाथ-सिंहिकासुतायमानकरालवालः । The names are changed and the original version is not readily accessible.

२३. नाराचरणकर्मकर्मठः—not traceable in available records.

२४. नाटकनाटिकाऽऽख्यानाऽऽख्यायिका-प्रहेलिका-कला-कलाप-कौशलः—cf. नाटक-प्रकरणाङ्कवीथिकानाटिकासमवकारभाणके । प्रोल्लसत्प्रहसनादि-रूपके नव्य एष भरतो सहीपतिः ॥ Kirtti, 167, M.K. p. 227.

२५. निजभुजवीर्यवशीकृतवग्गुलराजप्रमुखमहानिधानः—वग्गुलराज seems to be a substitute, the original whereof is unknown.

२६. निसर्गदुर्ग्रहदुर्गवर्ग-दुर्गमप्रकारपरिखा-परिपात-परिखिद्यमान-परिशङ्कितपरिजन-परिवीत-प्रत्यर्थनितम्बनीलुण्ठार्गलादीर्घभुजायुगलः—like no. 8 above, this also seems to be an adaptation from some verse (not available now) eulogising Kumbhakarna.

२७. निःशङ्कनिर्भयमल्लः—cf. निःशङ्कः काव्यसंदर्भे रणारम्भे च निर्भयः । विख्यातः कुम्भकर्णोऽयमिति निःशङ्कनिर्भयः ॥ Kumbhal. 242, V. V. P. 412.

२८. पद्मनगरजनस्थान-गोदावरी-विराजमानम्लेच्छोच्छेदितचिरकाल-धर्मसंस्थापनः—पद्मनगर may be a substitute of वसन्तपुर । (For वसन्तपुर see Kirtti. 8,9, M. K. p. 213).

२९. परम्पराक्रमार्जुनः—a likely epithet of Kumbhā in some lost record.

३०. पलायमान-अजीमखान-सकलगृहीतजयश्रीः—the name अजीमखान could not be identified with any historical person.

३१. पाटलीरणधरणिधोरधनुर्धोकारमुखरितत्रिभुवनः (?)

३२. पितृवैरिसमुद्भूतरोषोषणमहीपति-मत्तमातङ्गमस्तकाङ्कुशः—cf. असमसमर-भूमीदारुणः कुम्भकर्णः, करकलितकृपाणैर्वैरिवृन्दं निहत्य । चलितरश्मिरूपरोत्तालकल्लोलिनीभिः, शमयति पितृवैरोद्भूतरोषानलौघम् ॥ Kirtti. 150, M. K. p. 218. निनीषुरतनु-व्ययं जनकवैरमुर्वीतले, बिलेशयिरिपुत्रजं प्रचुरसंगरस्थण्डिले । जुहाव भुजतेजसि ज्वलति कुम्भकर्णो विभुर्नवीनजनमेजयः प्रबलमत्र नृत्रासिना ॥ Ekalinga Praśasti 49, V. V. p. 420. cf. M. K. pp. 33,35 and 41-44; V, V. p. 218-220 and Ojha pp. 594, 597 for an account of Kumbhā's vengeance against Chacha and Mera, the murderers of his father Mokā

and also for his historic battle with Mahmud Khilji of Malwa because of the latter's granting refuge to Mahpā Panwār, the assassins' ally and others.

३३. पुण्यस्तम्भोद्धूलनोद्भूताद्भुतवैर्यः । (?)

३४. प्रथमप्रख्यात—तामराज—आमोदराज—रामराज—पङ्कजराज^१—ह्याङ्गराज—तामराजेन्द्रप्रभृतिसकलमहीपालमौलिमाणिक्य--रचितसिंहासनादिसमस्त—प्रशस्तचिह्नाधिष्ठातृ-नरेश्वरः । For parallels of all these names see index no. 3 in Pt. II below.

३५. प्रबन्धराजश्रीगीतगोविन्दनिर्माणपरितोषितराधामाधवः—cf. अष्टाविंशतिरेतेऽत्र प्रबन्धाः कृष्ण (कुम्भ)-भूभुजा । स्वोपज्ञगीतगोविन्दमिश्रसूडे प्रपञ्चिताः ॥ S. Rāj. II. 4. 2. 29; कुम्भकर्णसंगीतगीतगोविन्दरूपकैः । कर्तव्या चित्रिता भित्तिविचित्रा चित्र-कर्मठैः ॥ ibid IV. 1. 1. 96; गीतगोविन्द is referred to as सूडप्रबन्ध—cf. आलोड्याखिलभारतीविलसितं संगीतराजं व्यधात्, औद्धत्यावधिरञ्जसा समतनोत् सूडप्रबन्धा-धिमुं (प्रबन्धाधिपम्) Kīrtti. 157, M. K. p. 219; reference to Kumbhā's composition of new Rāgas and Tālas in Jaideva's Gitagovinda :—श्रीवासुदेवचरणाम्बुजभक्तिलग्न-- , चेता महीपतिरसौ स्वरपाटतेनान् । धातूननिन्द्यजयदेवकवीन्द्रगीत—, गोविन्दके व्यरचयत् किल नव्यरूपान् ॥ Eka. Māh. Rājavarṇanā. 175; also cf. दधौ गीतगोविन्दसंज्ञप्रबन्धे स्फुरन्चित्तवृत्ति-नृपः कुम्भकर्णः । विनिर्माय विश्वोपकाराय शास्त्रं, रसोल्लाससंगीतराजाभिधानम् ॥ Ekalinga Praśasti 59, V. V. p. 420. Thus Kumbhā is associated with Gitagovinda in three capacities viz. as an author of a new Sūdaprabandha called Gitagovinda, as a composer of new Rāgas, Tālas etc. in Jaideva's Gitagovinda and as a commen-tator on the same. (vide epithet no. 61 below.)

३६. बृहन्नटः—cf. विक्रमद्रुमकुरङ्गकेतनोऽप्येष.....बृहन्नटः ॥ Kīrtti., 170, M. K. p. 220.

३७. वेददुर(?)भूपालराजकृतसंस्थापनः ।

३८. भारतीयरसदृष्टिभावदृष्टिभावितभावनः—cf. भारतीयरसभावदृष्टयः, प्रेमचातक-पयोदवृष्टयः ।.....अयन्ति यम् ॥ Kīrtti. 170, M. K. p. 220.

३९. भीष्मपुरजयानीतानेकराजकन्यारत्नः—cf. विगृह्य हम्मिरपुरं शरोत्करैर्निगृह्य तस्मिन् रणवीरविक्रमम् । पर्यग्रहीदम्बुजमञ्जुलोचना महीमहेन्द्रो नरपालकन्यकाः ॥ Kumbhal. 250, M. K. p. 210. The original 'Hammīrapura' has, perhaps, been substituted by 'Bhīṣmapura'; 'Bhīṣma' being a Sanskrit parallel of 'Hammira'.

1 Mentioned as वेदराज on p. 2, v. 12 ante.

४०. मणिपुरदमनर्दशितशौर्यः—cf. यत्नं रत्नपुरप्रभञ्जनविधावाधाय धीमानतो । नायं नायमनेकराजनिकरान् कारागृहेऽवीवसत् ॥ Kumbhal. 260, M. K. p. 211. 'Maṇipura' can be easily construed as a substitute for 'Ratnapura'. (Ratanpur near Kotada).

४१. महदम्बमातृकापुरोद्भूतनर्घषितमहोरगपुरः—'Yoginīpura' (Jawar) and 'Nāgapura' (Nagaur), may be the correlates of 'Mātrkāpura' and 'Mahoragapura'.

४२. महाराजाधिराजमहाराणाश्रीमृगाङ्कतामराजनन्दनः—Tāmarāja' is the substitute of Mokāl.

४३. महिषमेरुजयाजेयविभवः—'Mahiṣameru' appears here to be the substitute of 'Arbudameru'.

४४. [श्री-] महिषाचलोपरिश्रीहरिशरणरचिताचलदुर्गः—cf. नीलाभ्रंलिहमर्बुदाचलमसौ प्रौढप्रतापांशुमा,—नारोह्याखिलसानि(नु)कानसिबलेनाजावजेयोऽजयत् । निर्मायाचलदुर्गमस्य शिखरे तत्राकरोदालयं कुम्भस्वामिन उच्चशेखरशिखं प्रीत्यै रमाचक्रिणोः । Kirtti. 12, M. K. p. 213. Achalgarh was built by Kumbhā on the top of 'Arbudācala' (Mt. Abu); 'Mahiṣameru' can, therefore, conveniently be accepted as a substitute of 'Arbudācala'.

४५. राजपुरीविध्वंसनचारुचापरचितः—Rajnagar was the old name of Ahmedabad; the definite parallel of राजपुरी cannot be determined.

४६. राजभुजबलभीमः—cf. आकुम्भकर्णभुजविक्रमभीमसेन० Kirtti. 152, M. K., p. 219.

४७. वसन्तसमयसमागतसमस्तसामन्त-सीमन्तिनीसीमन्तसिन्दूरपूरदूरोद्भूतनप्रकटित-प्रौढप्रतापः—cf. विचित्रचैत्रोत्सवसंगतारि-सामन्तसीमन्तवतीशिरःसु । सिन्दूरपूरानपसार्य दूरं सेनारजो यस्य पदं न्यधत् ॥ Eka. Māh. Rājavarṇana. 180.

४८. वस्तिसोपान(?) कलहकलितकुन्तजनितकुन्दावदातकीर्तिधवलितदिगन्तरः ।

४९. वाटिकाचल(?) ग्रहणजनितकीर्तिपूरपराजिताचलनायकः । It is doubtful whether or not Barhmera (बाढ़मेर) can be identified with 'Vāṭikācala'.

५०. विविधविज्ञानविज्ञचमत्कारचातुरीधुरीणसकलसीमन्तिनी-धुरीणशिरोमणिरूपलावण्य-लज्जा-लक्ष्मीनिधानशृङ्गारसरसीशतराज-कन्याप्रकरनिकुम्भराजवंशावतंस-महाराज्ञीश्रीकर्मवतीलक्ष्मादेवीहृदयाधिनाथः—cf. note on epithet no. 26 above.

५१. वीणावादनप्रवीणः—cf. विपञ्चो विन्यस्य स्वकरकमले कोमलभरं । स्वरैः स्वस्थानस्थैर्नखमुखनदन्तनुततिभिः ॥ Eka. Māh. Rājavarṇana. 81 and सकलकविनुपालीमौलिमाणिक्यरोविर्मधुररणितवीणावाद्यवैद्यबिन्दुः । ibid 176.

५२. बु(बु) खारखानमानमर्दनगृहीतराजलक्ष्मीगृहीतसकलभाण्डागारनिचयः— the identity of बुखारखान could not be established.

५३. वृकोदरः cf. ...वृकोदर इयं विचित्रता ॥ Kirtti. 170, M. K. p. 220.

५४. वेदिकागिरिनिर्दलनदारुणः—'Vedikāgiri' may be a substitute of 'Hādāmaṇḍala' comprised of a plateau (पठार) which bears similarity with 'Vedikā' or platform. For Kumbhā's victory over 'Hādāmaṇḍala' or 'Hādāvati' see Kumbhal. 264, M. K. p. 211.

५५. शशकगिरिलुण्ठनपटुतरः—'Saśakagiri' may be a Sanskritised version of some Deśi name associated with 'Saśaka' (rabbit) just like Bhainsāghāṭi, Ghorāghāṭi or Shyālāghāṭi (actually current names in Mewar).

५६. शु(यु?) ढोढतोढतपतिनिपातपटुतरवारिधारः ।

५७. शुल्क(क्ल?) पुरसमूलोन्मूलनप्राप्तजयश्रीः—'Suklapura' may be a synonym of 'Dhavalapura' which may in turn be the Sanskritised version of Dhuleva (near Javar) where a famous temple of Ṛṣabhadeva is situated.

५८. श्रीकलाकल्याणकुशलः । (?)

५९. श्रीकामेश्वरीचरणकिंकरः—कामेश्वरी stands for कुम्भस्वामि०

६०. श्रीकालसेनः (कुम्भकर्णः).

६१. श्रीगीतगोविन्दटीकारचनवणितसाङ्गशृङ्गारः—cf. येनाकारि मुरारिसंगतिरस-प्रस्यन्दिनी नन्दिनी । वृत्तिव्याकृतिचातुरीभिरतुला श्रीगीतगोविन्दके ॥ Kirtti. 158, M. K. p. 219.

६२. श्रीजगदीश्वरीवनदेवनिजगणः—वनदेव is a substitute for कुम्भस्वामि० (vide item no. 11 in index no. 3 in Pt. II below).

६३. श्रीत्र्यम्बकेश्वरसन्निधिनिमित्तकीर्तिस्तम्भोन्नतजयस्तम्भः । त्र्यम्बकेश्वर seems to be a substitute of समिद्धेश्वर० The temple of 'Sami-ddheśvara' is situated in the close vicinity of the 'Kirtti-tambha'. (Tower of Fame or Victory). "This temple was originally built by Raja Bhoja, the famous Paramara King of Dhar, and was called Tribhuvan Narain Temple after Bhoja's surname, Tribhuvan Narain. Mokāl rebuilt this temple". (M. K. p. 27).

There is another tower on the Chittorgarh called 'Jaya-

stambha' (also called 'Kirttistambha' by some) which is a Jain monument. The word 'Jayastambha' in this epithet does not seem to have any relation with this tower ; it seems simply to stand for the figurative 'Tower of Victory' of Kumbhā. That the famous 'Kirttistambha' was built by Mahārāṇā Kumbhā needs no external evidence.

६४. श्रीपुरग्रहणसंवाधितयशोभरः—there is a town called Srinagar near Ajmer. Nothing can be said definitely about the identity of 'Sripura'.

६५. श्रीब्रह्मागिरिसन्निधिऋतयुगधर्मानुवर्तिब्रह्मवृन्दाधिष्ठितानेकयज्ञाद्यखिलसुकृतकृतसल्लोकः—cf. Ojha, 'Rajaputane ka Itihasa' p. 341, 342 for Kumbhā's patronage of the institution of 'Yajña'.

६६. श्रीमहाराजाधिराजश्रीकालसेनः (०कुम्भकर्णः) ।

६७. श्रीवनदेवस्वामिप्रसादरचनापरमेश्वरः—वनदेव० is a substitute of कुम्भस्वामि० ।

६८. सकलभूवल्लयैकवीरः—cf. बिभ्राजते सकलभूवल्लयैकवीरः...। (Kumbhal. 239, V. V. P. 411).

६९. सकलकविराजचक्रचूडामणिः—cf. सकलकविनृपालीमौलिमाणिक्यरोचिः ॥ Kirtti. 160, M. K. p. 119.

७०. सकलराजवाग्देयकारतोडरमल्लः—for 'Toḍaramalla' see epithet no. 6 in index no. 1 above.

७१. सतताराधितधर्मः—cf. संतताधिगतधर्मशासनः । Kirtti. 170, M. K. p. 220.

७२. सततपराभूतसमागतसूर्यवंशीन्द्रसेनराजराज्यसंस्थापनद्वुद्वाङ्गीकारः । The reference to सूर्यवंश and इन्द्रसेन is very confusing. There is no such name as इन्द्रसेन in the genealogy of सूर्यवंश. Kālasena has been posed here as the benefactor of सूर्यवंश.

७३. सबलराजसन्मूलनाचार्यः—cf. नरेश्वरो धृष्टतमोऽतिदुष्टमहीभृदुन्मूलनमूलहेतुः ॥ Kirtti. 149, M. K. p. 218.

७४. सर्वदात्र्यम्बकादिगोदाविमुक्तिसमस्तामुक्तिप्रवितीर्णमुक्तिमुक्ताकलापः—cf. गया-काशीप्रयागादिविमुक्तिः प्रतिवत्सरम् । न स्तुतिः कुम्भभूभर्तुः कुलाचारो यतोऽस्य सः ॥ Eka. Mah. Rājavarṇṇaśavarṇṇa. 167 ; and in the exploits of Lākhā—कीनाशपाशान् सकलानपास्यत्, यस्त्रिस्थलीमोचनतः शक्यः । तुलाविदानातिभरो व्यतारी-, लल्लाख्यभूपो निहतप्रतीपः ॥ Kumbhal. 207, M. K. p. 209.

७५. संगमनीरदुर्गोद्धरणोद्धृतसकलमण्डलाधीश्वरः—संगमनीर may be a Sanskritised version of Sanganer; but Kumbhā's association with Sanganer is not recorded anywhere.

७६. संज्ञापुरोपाजितरत्नः(?)

७७. संस्कृतभाषामहाराष्ट्रतैलिङ्गकर्णाटकभाषाचतुष्टयरचितनाटक राजचतुष्टयः—cf. श्रीकर्णाटकमेदपाटसुमहाराष्ट्रादिके योदय—, द्वाणीगुम्फमयं चतुष्टयमयं सज्ञाटकानां व्यधात् ॥ Kirtti. 158, M. K. p. 219.

७८. सप्ततिसहस्रगुर्जराभोधिमाथमन्थमहीधरः । The victories of Kumbhā over the Sultan of Gujarat are well-known.

७९. सप्तविंशतिसहस्रमहाराष्ट्र(?) धराविधूननप्रबलप्रभञ्जनः(?)

८०. सुवर्णगिरिखण्डनावनिवज्रहस्तः—सुवर्णगिरि may be identified with 'Sonagiri' of Jalaur (Jabalipur).

८१. सुशारीरशाली—मधुकरकुल्लीलाहारिशारीरशाली । Kirtti. 160, M. K. p. 219.

८२. स्थानबलयितानेकदरीपरि—संगितमनीरवीरः—cf. ज्वालावलीबलयितां ह्यतनोद् यवालौ, मन्नीरवीरमुदवीवहदेव रत्नम् । Kumbhal. 254, M. K. p. 210.

८३. हिन्दूकराजगजपतिः—आकुम्भकर्णभुजविक्रमभीमसेन, हिन्दूकराजगजनायक मुञ्च मुञ्च । इत्थं रणेषु व्यलपन् परवीरधुर्या यस्योरुबाणनिकराहतिभीतचित्ताः ॥ Kirtti ; M. K. p. 219 and प्रबलपराक्रमाक्रान्तदिल्लीमण्डलगूर्जरत्रा(ण)सुरदत्तातपत्रप्रथित-हिन्दुसुरत्राणबिरुदस्यः..... । Ranpur Chaumukha Temple Inscription, p. 207.

It is obvious from the above index that some of the epithets of Kālasena are associated with such names of places as are not available in any of Kumbhakarna's inscriptions or in any other authentic source, although an attempt has been made above to find out probable parallels in such cases also. On the other hand, there are many such names associated with Kumbhakarna in his inscriptions as are not found in the epithets given in the colophons of S. Raj. It is most probable that the names found in inscriptions were purposely replaced in Kālasena MSS. in order to mutilate the identity of the real author. Both these categories of names are indexed in No. 3 below as (i) and (ii) respectively.

3(i) *Index of names of places (with probable parallels) found in Kālasena epithets but not in Kumbhakarna Inscriptions or other records :*

अगस्तिपुर (कुम्भलगढ़ or कुम्भपुर?)	मदनपुर (?)
अञ्जनाद्रि (अर्बुदाद्रि)	महदम्बमातृकापुर (योगिनीपुर?)
आमर्दकगिरि (आम्नदाद्रि Amber?)	महिषमेढ (कुम्भलगढ़)
कल्याणपुर (?)	महिषाचल (कुम्भलगढ़)
कामगिरि or कामेदवरीगिरि (कुम्भगिरि)	महोरगपुर (नागपुर?)
कुंकुमपुर (?)	राजपुरी (?)
कुन्तीपुर (सादड़ी, राणकपुर?)	वास्तिसोपान (?)
कुरंगगिरि (सारङ्गपुर?)	वाटिकाचल (?)
गोदावरी (?)	वेदिकागिरि (हाडावती ?)
तारापुर (?)	शशकगिरि (?)
त्रिसन्ध्यक्षेत्र (मेदपाट)	शुक्लपुर (धवलपुर, धूलिया?)
पद्मनगर (वसन्तपुर?)	श्रीपुर (श्रीनगर ?)
ब्रह्मशैल (चित्रकूट)	संगमती (नी) रदुर्ग (सांगानेर ?)
भीष्मपुर (हम्मीरपुर)	संज्ञापुर (?)
मणिपुर (रत्नपुर)	सुवर्णगिरि (सोनगिरि?)

3. (ii) *Index of names of places associated with Kumbhakarna but not found in the colophons of S. Raj.*

आम्नदाद्रि (आम्बेर) Kumbhal. 262, M.K. p. 211	चम्पवती Kumbhal. 258, M. K. P. 210
कासिली Kirtti. 24, M. K. p. 214	चाटसू Ranpur Temple Inscription, M. K. p. 206
कोटडा Kumbhal. 262, M. K. p. 211	जनकाचल Kumbhal. 256-258, M. K. p. 210
खण्डेल Kirtti. 25, M. K. p. 214	जाजपुर Ekalinga Prasasti 43, M. K. p. 224.
खाटू Ranpur Temple Inscription, M. K. p. 206.	जान (?) Ranpur Temple Inscription, M. K. p. 206.
गंगराटगिरिदुर्ग (eastern border of Kota) Kumbhal. 259, M. K. p. 210	जोगादुर्ग Ekalinga Prasasti 35, M. K., p. 224
गागरण (गागरौण) Ranpur Temple Inscription, M. K. p. 206	डिण्डुआणलवणाकर (Didawana salt lake) Kirtti. 6, M. K. p. 213
गोकर्णगिरि Kirtti. 11, M. K. p. 213	तोडामण्डल Eka. Mah. 157.

धान्यनगर Kumbhal. 253 ; M. K. p. 210	वसन्तपुर Kirtti. 8, 9, M. K. p. 213
धुंखरात्रि Kirtti, Inscrip. 24, M. K. p. 214	विशालनगर (वीसलनगर) Kumbhal. 265, M. K. p. 211.
नराणनगरी (नरेणा near जयपुर) Kirtti. 6, M. K. p. 213	वृन्दावती (वूंदी) Kumbhal. 259, 264, M. K. p. 210, 211.
नारदीयनगर (नारवाड़) Kumbhal. 246, M. K. p. 209.	वेलाचल Kumbhal. 269, M. K. p. 211.
मण्डोवरपुर Kumbhal. 246, M. K. p. 209	शाकम्भरी (साम्भरक्षेत्र) Kirtti. 5, M. K. p. 212
मल्लारण्यपुर (मलारणा near सवाई माधोपुर) Kumbhal. 260, M. K. p. 210.	षटपुर (खटकर) Kumbhal. 264, M. K. p. 211
माण्डव्यपुर (मण्डोर) Kirtti, 3,4, M. K. p. 212.	सपादलक्ष Kirtti. 5, M. K. p. 212
यवाली(?) Kumbhal. 254, M. K. p. 210.	सारङ्गपुर Ranakpur Temple Inscription, M. K. p. 206
यागपुर Kumbhal. 253, M. K. P. 210.	सारङ्गपुरी Kumbhal. 268, M. K. p. 211
रणस्तम्भ (रणथम्भोर) Kumbhal. 261, M. K. p. 211.	सिंहपुरी (सीहोर) Kumbhal. 260, M. K. p. 210
रत्नपुर Kumbhal. 260, M.K. p. 211	हम्मीरपुर Kumbhal. 250, M. K. p. 210
वर्धनगिरि (बदनोर) Kirtti. 36.	हाडामण्डल Ekalinga Praśasti 31, M. K. p. 224
वर्धमानगिरि Kumbhal. 254, M. K. p. 210	हाडावटी (हाडाप्रदेश) Kumbhal. 264, M. K. p. 211

APPENDIX IV (PT. II)—TEXT

The epithets of the author found in the text do not generally refer to such specific names of persons or places as may reveal the identity of the author. In all such cases the epithets have remained completely unmodified in the Kālasena MSS. Index No. 1. below is a compilation of such epithets. This index has been further subdivided into five sections which are comprised of the epithets pertaining to :—(i) the religious leanings of the author, (ii) his attainments in Saṅgīta and allied arts, (iii) his prowess as a ruler, (iv) general references to him as a ruler

and (v) miscellaneous references covering various traits of the author's personality.

The specific names of the author himself and epithets directly associated with them, as found in Kālasena MSS. have been indexed in No. 2 below, with parallels from Kumbhakarṇa MSS. within brackets. As the basic MS. of our text is associated with Kālasena and as the readings of Kumbhakarṇa MSS. are not available in a major portion of the text of Vol. I, there is justification for indexing the names of Kālasena with parallels from the original version of Kumbhakarṇa.

Names of persons and places associated with the author, occurring in the text have been indexed in No. 3 below with parallels from Kumbha. MSS. Here too, some of the parallels have had to be provided by the Editor on the basis of the evidence indicated in respective notes as the corresponding text of the relevant portions is not available in Kumbha. MSS. The text of Vol. II of S. Raj. has also been used in these indices. The references of the present volume relate to page numbers and those of Vol. II are given chapterwise and sectionwise i.e. according to Kośa, Ullāsa and Parikṣaṇa.

1. *Index of the Author's epithets (common to Kālasena and Kumbhakarṇa) found in the text.*

This index is based on MS. 'A' which is associated with Kālasena.

(i) *Epithets pertaining to the author's religious leanings :*

In this section of the Index there is only one change brought about in Kālasena MSS. viz. the substitution of Kāmākṣā for Kumbhasvāmin and that has been duly noted below.

आर्याकिङ्कुरः	४९	कामाक्षाचरणारविन्द-	(कुम्भस्वामिपदारविन्द)
इभास्यसेवी	४५३	मधुपः ^२	८५
कामाक्षा (कुम्भस्वामि)	चरणानुगः	(पदा- चक्रपाणिपदानुगः	(वाद्य० तत० मत्तको-
नुगः) ^१	८४, ९१	किला०)	

^१ ^२ cf. the reading of MS. K. रस० रसलक्षण० रसस्वरूपनिरूपण० as कुम्भ-स्वामिपदारविन्दमुदितं for कामाक्षाचरणारविन्दमुदितं of MS. A.

त्रिनेत्रपरितोषकरः (नृत्य० करण० अङ्गहार०)	विर्गाहितविरागः	२७७
त्रिविक्रमक्रमासक्तचेतः	१२	वैदिकाग्रणीः
त्रिनेत्रपरितोषकरः (नृत्य० करण० देशीकरण०)	शंकरकिङ्करः	३५१
त्रिशक्तिपरिपूजकः	४७४	शर्वाणीचरणानुरागरसिकः
धर्मद्रुमः (वाद्य० घन० तालप्रत्यय०)	शिवजायासेवकः	४३
धर्मोद्धरणहेतुः	२४९	शिवपरः
निखिलनिगमवित्	४४५	शिवप्रियः (नृत्य० प्रकीर्णक० नृत्यादि०)
पिनाकीपदसेवी (वाद्य० तत० नकुलादि०)	शिवात्मा	४
भवानीपतिरागः	२७७	शुद्धधर्मकनिष्ठः
भवानीपतिरागवान्	२६७	सरस्वतीरसोद्भूतकैरवोद्याननायकः
भवानीपादपद्मानुरागरञ्जितचेताः	२६५	स्पष्टाष्टाशेषमूर्तिमान्
भारतीसेवकः	५५८	हरप्रियः (वाद्य० सुषिर० स्वरोत्पत्ति०)
रामानुचरितमनिशं यः स्मार्यः (नृत्य० अङ्ग०	हरिभक्तः	५७९
आहार्याभिनय०)	हृदब्जसुषिरे हरिं निदधत् (वाद्य० सुषिर०	
ल [न] कुलादिमतज्ञः (वाद्य० तत० नकुलादि०)	पावादि०)	

(ii) Epithets pertaining to the Author's attainments in Sangita and allied arts.

अङ्गविद्	४७४	न [ल] कुलीशप्रसादाप्तपरसंगीतसम्पत् (वाद्य०	
अभिनवगुप्तोक्तिरहस्यज्ञः	१६३	तत० नकुलादि०)	
अभिनवभरतः	२६१	नवीनभरतः (नृत्य० करण० अङ्गहार०)	
अर्जुनसम्मत्वेदी	५६३	निःशंकमतविज्ञः (वाद्य० तत० नकुलादि०)	
आलापनकोविदः	४३२	बृहद्देशीविद्	४३९
आलापविदग्धः (वाद्य० तत० नकुलादि०)		भरतज्ञः	१६३
औवेणुकविदांवरः	५३१	भरततत्त्वज्ञः	१२७
करणस्फुरणः	३०७	भरततत्त्ववित्	४७३
कामितस्वरविद्	४५३	भरतोक्तिविदांवरः	४७४
किन्नरीगीतकीर्तिः (वाद्य० तत० किन्नरी०)		भाववबोधनिपुणः (रस० विभाव० नायकभेद०)	
गीतकोविदः	५१६, ५४८	मतङ्गमतविज्ञः (वाद्य० सुषिर० वंश०)	
गीतज्ञः	४७४	मतङ्गादिबृहद्देशीविदां मतमुपाश्रितः	२६५
गीतपरमार्थवेदी	४२५	मतङ्गादिमहाचार्यसम्मत्तैकानुसारी	२७९
गीतमर्मवित्	२५७	याष्टिकसम्मत्तः	४३५
गीतवित्	३७५	रक्तियुक्तिविधानविद्	४३९
तालविदांवरिष्ठः (वाद्य० घन० ताल- प्रत्यय०)		रसनाप्रस्फुरत्सर्वरसः (रस० रसलक्षण० रस- लक्षण०)	
दत्तिलादिमतज्ञः	४७४	रसवित्	३२३
घनञ्जयमतानुगः	२६३	रसाधिपः	५३५

संगीतराजः

६८० (ध)

रागरहस्यवित्	४२८	संगीतमीमांसकविचक्षणः	३१७
रावणीयमतज्ञः	४३०	संगीतमीमांसापारदर्शी	३१९
रागविवेकज्ञः	३२६, ३३८	संगीतमीमांसापारदृष्टिः	३४८
रागाङ्गवेदी (वाद्य० सुषिर० स्वरोत्पत्ति०)		संज्ञाज्ञानमधिकृत्	१३९
रावणीयमतज्ञः (वाद्य० तत० नकुलादि०)		संगीतशास्त्रमीमांसामांसलप्रज्ञः	३०६
लक्षणशरीरी	४७५	सदालापकर्ता	३२०
लक्षणानुगः	२४२	सदालापविज्ञः	२९७
लक्ष्ममर्मवित्	५३३	सर्वभाषाङ्गवेदिता	४२६
लक्ष्मविद्	४४१	सर्वभाषाङ्गवेदी	४३१
लक्ष्मागमे पारगः	४४७	सर्वरसाश्रयः (रस० रसलक्षण० रसस्वरूप०)	
लक्ष्यलक्षणतत्त्वज्ञः	२४२	सामविचक्षणः	५५०
लक्ष्यलक्षणतत्त्ववित्	९७	सुशारीरशाली	४५२
वस्तुत्वविमुख्यः	४७२	सुशारीरस्य शिक्षार्थं यं मत्तकोकिला सेवते	
वस्तुतत्त्वविवेकी	४७६	(वाद्य० तत० मत्तकोकिला०)	
वाद्यविदांवरः (वाद्य० घन० तालादि०)		सुषिरवाद्यविद्यावित् (वाद्य० सुषिर० पावादि०)	
वाद्यविद्याविशारदः (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		स्वरकोविदः	२५३
वीणापथविवेकी (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		स्वमर्मविद्	१३१, १३९
वीणावादनकोविदः (वाद्य० तत० किन्नरी०)		स्वरशास्त्रज्ञः	८२
वैणिकग्रामभूभृत् (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		स्वरशास्त्रविदग्रणीः	१२६
वैणिकवर्यः (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		स्वरशास्त्रविवेकज्ञः	१२३
वैणिकवन्देशः (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		स्वरशास्त्रस्य धर्मवित्	९२
संख्यावित्	१३९	स्वरस्थानपदादिप्रसादमुपागतः	५५७

(iii) Epithets pertaining to the Author's prowess as a ruler.

अखिलक्ष्माभृच्छास्ता	५	जगच्छृङ्गारहारः (रस० विभाव० नायिका०)	
अखिलराजराजमुकुटालंकारहरीः (नृत्य० प्रकीर्णक० पात्रलक्षण०)		जगत्कर्तृगणः	५६३
अतुलप्रभावविभवप्राग्भारविश्वम्भरः	५	जितपूर्वराजचरितः	५
अरिकल/पातदक्षः	५१६	दशदिग्जयशाली	४५१
अरितापनविद्	४६९	दशदिग्विजयी	६२०
अरिविदारी	४७५	दिक्पतिगीतकीर्तिः	४
अरिविनयाचारशिक्षणाचार्यः (नृत्य० प्रकीर्णक० नृत्यादि०)		नरवाहनजित्	६०७
अवनीभारावतारान्तकः	४२६	नृपतिगुणगणार्णोधिः	५
आश्रितानामसाधारणकर्ता	१६४, १६७	नृपतिमुकुटरत्नः	३१९
करदीकृतभूपालः	४९३	नृपवृन्दसेवितपदः	४६९
करदीकृतान्यनरेश्वरः	४	पञ्चक्वत्रप्रसादाप्तसाम्राज्यः	३७
क्षमापालपुङ्गवः	३१७	परकम्पनः	४५३
		प्रतिपक्षक्षमापालभालालंकाररूपी	२२
		प्रत्याथिनां साक्षात् सिद्धान्तविधायकः	९२

६८० (न)

संगीतराजः

प्रत्यर्थिपातकालज्ञः	५३४	वैरिसंक्षेपकारी	२४२
प्रत्यर्थिवनितावत्तवैधव्यः	२५७	वैरिसंन्यासदायी	२७२
भूमदलङ्कारः	१८२	शककुलाकालकालः	२६०
भूमण्डलाखण्डलः	१२६	शासितवृत्तराजः	४
भूरिभिर्धनपर्युतः	४२७	सकलाङ्गसमन्वितः	५०८
यवनप्राहः	१७४	सप्तलोकैकविख्यातमहिमः	५३७
राजसंदर्शिताध्वा	(वाद्य० सुषिर०)	सप्ताङ्गराज्यसम्पन्नः	५५०
राज्याङ्गोपाङ्गसंयुतः	४०३	समरभुवांसूत्रधारः	४४२
रिपुष्वप्युपकर्ता	४	सर्वाङ्गपरिपूरितः	४३६
वाहनीभूयः	६०७	साधारणीकृताशेषभूभुक्	१६१
विपक्षपक्षविक्षेपदक्षः	९६	साम्राज्यभाक्	४२६
वैरिप्रलयविधिवित्	(रस० अनुभाव०	साम्राज्यभाजनम्	३
	सात्त्विकभाव०)	स्वतेजोभिः सर्वतेजोविलोपकः	५०७

(iv) General epithets describing the Author as a ruler.

अवनीश्वरः	५८५, ६०८	धरावागीशः	८
उर्वीश्वरः	४	नराधिपः १२९, १७०, १९४, ३४०, ४२८	
क्षमाधिपः	१६३	नरेन्द्रः	६
क्षमाधीशः	५	नरेश्वरः	३१९, ३४८
क्षमाधिपतिः	४४०	नृपः ५७, ६७, ८७, ३१८, ३२६, ४२५,	
क्षमानायः	५५	४४२, ४४३, ४५३, ५०७, ६२१	
क्षमाभर्ता	६०७	नृपतिः	५५
क्षमाभुक्	२५८	नृपाधिपः	१२६
क्षमाभूत्	२४२	पृथिवीभर्ता	५७७, ५७९, ५८३
क्षितिनाथः	५८०	पृथिवीभुक् १४२, १६०, १६१, १६५, १८३,	
क्षितिपतिः	५५, ६१	२२१, २७६, ३१०, ३४६, ६१२	
क्षितिपतिविभुः	४४२	पृथिवीभूत्	२४४, २७८, २९८
क्षितिभर्ता	५५३	पृथिवीहवीशः	४२७
क्षितिभूत्	३७१, ४५४	प्रत्यर्थिसिद्धान्तविधायकः	९२
क्षोणिभर्ता	४०२	प्रभुः	५८, ६०७
क्षोणीसुशोणिभर्ता	२३	भूनाथः	९२
जनस्थानावनीभूत्	६४	भूपः	९०, १६३
धरणिधवभूत्	४४३	भूपतिः ३, ५, ५४, ७९, ९६, २०१,	
धरणीधूत्	२९०	२४२, ३५१, ४३१, ५१६	
धरणीभूत्	४२६	भूपालकः	४३०
धराधिपः	७५, १९२, २४१, २६५	भूपालशिरोमणिः	४९३
धराधीशः	२५, ८६	भूभर्ता	१५६, ३१६, ४०३

भूभुक् ११, ५५, ५६, ८२, ९७, १२८, १६३, १९४, २०३, २४१, २५४, २५९, २६०, २६७, ३०२, ३७९, ३८५, ४०४, ४३५, ४४५, ४७२, ५१६, ५३७, ५५२, ५५३, ५५७, ५६०, ५८०, ६०७	महीभुत् ४०, १५९, १७२, १८७, २५७, ४५३, ४६९, ४७४, ६१६
भूभुत् ३३, १८२, १८३, ४३४, ४४८, ५८८, ६२१	महीश्वरः १७२, ४१६
भूमिपः ४५३	महेन्द्रः १६६
भूमिपतिः ४२५	राजराट् ५६७
भूमिभर्ता ४२३, ४४३	राजराजः ४३, १६३, १६८, २५३, २६५, ५०८, ५१०, ५४४, ५७९, ६०७
भूमिभुत् ४२६, ४३१	राजवरः ४२०, ४२६
भूमोन्द्रः २५४	राजवाहनः ५६६, ६०७
महीधवः ४३८	राजा ३, १६, १८, २९, ५२, ५५, १३०, १३१, १३९, २४९, २५६, २७७, २९३, ३१३-१५, ३२२, ३३३, ४०२, ४२८, ४३२, ४४१, ४४२, ४५५, ४६९, ४७२, ४७३, ५०९, ५५०, ६२०
महीनाथः ९६, १५९	वशी १५९
महीन्द्रः ६०, ४२५, ४७७	वसुधाधिपः ४३५
महीपतिः ६०, १८८, ३९५, ५७७	विभुः ५, ८५, १६३, २५३
महीभर्ता ५५१	विभुनांवरः १३९
महीभुक् १६४, १६७, १९०, २०९, ३३९, ३७०, ४५३, ५६४	सर्वाङ्गसम्पन्नः ४०५

(v) *Miscellaneous epithets covering various traits of the author's personality.*

अपरकाम इव ३	वानविधौ स्थिरहस्तः (नृत्य० करण० अङ्गहार०)
अरातिरावणः (वाद्य० तत० नकुलावि०)	दोषराशिरहितः (नृत्य० प्रकीर्णक० पात्र-लक्षण०)
आद्यवराहः ३	द्वादशार्कप्रभोपेतप्रभावः १७२
आर्यवर्यः ५३६	द्वाविडीवल्लभः (?) ४१७
उत्पलामलविलोचनः ४२८	धनवस्य प्रतिनिधिः ४२७
औदार्यस्यैर्यधैर्याकरनिधिः ५	धीमान् १६८, ५७५, ६०८
कीर्त्तिमोप्सुः ३०५, ३५३	नकुलादिमतज्ञः (वाद्य० ततो० नकुलावि०)
कुमारसमविक्रमः ५५१	नानाविहाररमणीहावभावप्रपञ्चरचनाचतुरः (रस० अनुभाव० प्रवास०)
कृती ५३७, ५५१	निःशङ्कुमल्लः (वाद्य० तत० नकुलावि०)
गजबन्धनचञ्चुः ५५१	पक्षीन्द्रविक्रमः (वाद्य० तत० मत्तकोकिला०)
गणप्राप्तोः (नृत्य० अङ्गो० अङ्ग०)	पवविधिनिर्माता (रस० रसलक्षण० रसतत्त्व०)
गृध्राक्षः २६१	परस्वेषु सप्रसावः ५५७
चतुर्दशविद्यासु विवेकी (वाद्य० सुषिरो० वंश०)	
चित्तवृत्तिवित् (वाद्य० तत० मत्तकोकिला०)	
तत्त्ववित् १६३	

परीक्षणविचक्षणः	२४२	शब्दसाम्यवित्	४४८
पुष्करनेत्रः (वाद्य० अवनद्ध० पुष्कर०)		षड्गुणातिगप्रीतिपूरसमवाप्तसद्गुणः	४६८
पूर्णचन्द्रनिभाननः (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		षड्भाषाचक्रवर्ती	४३६
प्रज्ञोल्लेखविशेषज्ञः (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		सत्पक्षकक्षागिरामङ्गीकारिधुरीणः	८
भाषाविचक्षणः	३७२	सत्यभाषैकमिष्टः	४३६
भाषाविद्	६१५	सत्योद्देशः	४०३
भाषाविदग्धः	३७९	सद्गीतयशाः	२५७
भूषितविज्ञः	२२	सद्गेययशाः	४४६
मृषालापविहीनः	२७७	सद्भाषैकविचक्षणः	४०४
यद्गुणा विदुषामपि दोषनिर्मुक्तिहेतवः (वाद्य० सुषिर० गुणदोष०)		सद्भाषैकसमाश्रयः	३५०
याचककामदः	४	सद्वाणिजसुवर्णः	१६८
रसानां लाभसंतुष्टः	५३५	सद्वस्तुध्वनिमुख्यः	५५१
रागवान्	४१६	सद्वस्तुवास्तुः	४७२
राशीकृतमहायशाः	१४६	सन्मार्गदर्शी (वाद्य० धन० मार्गताल०)	
लीलाभूतांबरः (वाद्य० तत० मत्ताकोकिला०)		सन्मार्गवर्ती (वाद्य० तत० किन्नरी०)	
वर्द्धमानगुणाकरः	५४८	समाहितमनाः	९६
वाक्यवित्	१९	सरस्वतीरसोद्भूतकैरबोद्धाननायकः	९१
वाचि यत्नं विधिस्तत्	१२	सर्वभूतानुकम्पी	४४५
विचारवर्ती	१६	सर्वविद्यागुरुः (वाद्य० तत० किन्नरी०)	
विदामप्रणीः	५	सर्वसाम्यमतिः	४६९
विपक्षपक्षविक्षेपदक्षः	९६	साहित्यकृतसौहित्यः	१९२
विस्तरत्रस्तचेताः	६३	सुजातपरीक्षणविचक्षणः	२४२
विस्तरभीरुः	६३	सुधीः	४२
विस्फुरन्मतिशाली (वाद्य० तत० एकतन्त्री०)		सुवंशः (वाद्य० सुषिर० वंश०)	
		स्थापितवर्णः	१६८

2. Index of the Author's names and the epithets directly associated with them according to Kālasena MSS. with parallels from Kumbhakarna MSS.

कामः (कुम्भः) ^१	३४	१९२, २४१, २५६, २६१, २६५, २६७,
१. [श्री] कालसेनः (कुम्भकर्णः) ३, ४, ५,		३३३, ३४०, ३७९, ३८५, ३८८, ४०४,
६, ११, १२, २०, २२, ३७, ४१, ५०,		४१६, ४३४, ४३९, ४४५, ४४६, ४५२,
५५, ५७, ५८, ६०, ६७, ७५, ८२, ८५,		४५४, ४६९, ४७२, ५०८, ५१६, ५३५,
८६, ९७, १२६, १२७, १२९, १५९,		५६०, ५७५, ५८१, ५८८, ६११, ६१३
१६३, १६८, १७०, १७२, १८२, १८८,		

२. [श्रीमत्] कालुजि^१ ५, ६, ८, ५४, १०. ब्रह्मशैलैकदेशस्थः (चित्रकूटकदेशस्थः) ३४
१६, २४२
३. [श्री] कृष्णः (कुम्भः) ५५, ५६, ६१, ११. श्रीकालजित्^५ ३३, ८७, १६३, ७९, ८२, ९२, १२८, १७२, १९४, ३२६, ४३०
२०३, २४१, २५४, २५८, ३०२, १२. श्रीमान् कालाख्यसेनः (श्रीमान् कुम्भा-
ख्यकर्णः) ५
३१७, ३२४, ३२८, ३५१, ३९५, ४२८, १३. श्रीतामेन्द्रकुलावतंसमणिः ४२६
४३५, ४३८, ४४८, ४७७, ५०९, ५१६, (श्रीवाष्पेन्द्रकुलावतंसमणिः)
५३७, ५५२, ५५३, ५५७, ५७९, ५८०, १४. श्रीब्रह्मशैलाधिपः (श्रीचित्रकूटाधिपः)
६०७, ८५, ३३४, ३८९
४. कृष्णकर्णः (कुम्भकर्णः) ४४०
५. तामराजी (कुम्भभूभुक्)^२ १२, २२, ५८ १५. श्रीब्रह्मशैलावनिमुद्धरन् (श्रीमेदपाटाव-
निमुद्धरन्)^६ ३
६. तामेन्द्रकुलनन्दनः (वाष्पेन्द्रकुलनन्दनः)^३ १२५ १६. श्रीब्रह्मशैलेशितुः (श्रीचित्रकूटेशितुः) २३
७. ब्रह्मशैलावनीभृत् (चित्रकूटावनीभृत्)^४ १७. वनदेवगणः (कुम्भस्वामिगणः)^७ २२
२८१, ४५० १८. व्याघ्रचामरभूपालकुलालङ्करणः^८ २५३
८. ब्रह्मशैलावनीश्वरः (चित्रकूटावनी-
श्वरः) ९८ (वैजवापधरापालकुलालङ्करणः)
९. ब्रह्मशैलेशः (चित्रकूटेशः) २४० १९. व्याघ्रनृपान्वयी^९ (वाष्पनृपान्वयी) ५१६

^१ No parallel is available as the text of Kumbha.Mss. is missing in relevant portions. The original readings might have varied according to the requirement of the metre concerned. The following parallels may be reconstructed: p. 5 श्रीमत्कालुजिभूपतिः (श्रीकुम्भेन्द्रधरापतिः)

p. 6 श्रीमत्कालुजिभूभुजा (श्रीकुम्भेन्द्रधराभुजा, ० रसाभुजा), p. 8 कालुजिधरा-
वागीश० (कुम्भजगतीवागीश०) pp. 54, 96 and 242 कालुजिभूपति०
(कुम्भधरापति०)

^२ Vide Poona Ms. for the first two references.

^३ Cf. Index No. 3 below.

^४ Although the relevant portions of Kumbha. MSS. pertaining to epithets numbered as 7—10 above are missing, the correspondence between ब्रह्मशैल and चित्रकूट is beyond doubt. (cf. Index No. 3 below).

^५ The parallels may be reconstructed in accordance with respective metres as follows :

p. 33 श्रीकालजिद्भूभृता—(श्रीकुम्भभूमीभृता) p. 87 and 326. कालजिद्भूभृताः
(कुम्भभूपतिः) p. 163 कालजिद्भूभृता (कुम्भधारापतिः) p. 430 कालजित् (कुम्भभृत्)

^६ cf. श्रीमेदपाटवसुधोद्धरणैकधीरः । Kumbhal. 239. Viravinoda p. 415

^७ Vide Poona MS. ^८, ^९ cf. Index No. 3 below.

3. *Index of the names of persons and places associated with the Author in Kālasena MSS. with parallels from Kumbha. MSS. and other sources.*

१. अञ्जनगिरिः—नृत्य० करण० शुद्धकरण० (अर्बुदशिखरः) Vide MS. I.

२. आमोदः—p. 2, v. 8. (हम्मीरः) Vide the genealogical order given in the introductory verses (5-14) of R. P. Hammīra is the first to be mentioned therein after Vāṣpa (the intervening rulers having been omitted.)

३. कामगिरिः—वाद्य० घन० तालादि० (कुम्भगिरिः for कुम्भलमेरुः ?)

„ नृत्य० करण० शुद्धकरण० (कुम्भलमेरुः) Vide MS. I

४. कामाक्षा रस० रसलक्षण० रसलक्षण० (कुम्भस्वामि०) Vide MS. K.

„ „ संचारि० भावावस्थान० („) „ „ „

५. कामेश्वरी—नृत्य० चारिका० मण्डल० (एकालिङ्गः) Vide MS. I

„ p. 58 v. 37 (कुम्भेशितुः)^१

६. तामराजः—p. 3, v. 17. (मोकलेन्द्रः)

७. दक्षिणात्यनरपाः p. 14, v. 37 (मालवीयमरुपाः) Vide Poona MS.

८. महिषमेरुः नृत्य० करण० शुद्धकरण० (चित्रकूटः) Vide MS. I

९. महिषाद्विः p. 14, v. 37 (अजयमेरुः) Vide Poona MS.

१०. मातुपुरः p. 56, v. 27 (?)

११. वनदेवः p. 60, v. 55 (कुम्भस्वामि०)

१२. वाटिकागिरिः p. 550, v. 381 ?

१३. वेद्याचलः p. 62, v. 67 ?

१४. व्याघ्रचामीकरवंशसिन्धुः p. 2, v. 6 (बैजवापायनवंशसिन्धुः) cf. अस्ति स्वस्तिगृहं समस्तजगतां श्रीबीजवापायनाद् ब्रह्मर्षेरुदयाचलादिव रविर्जातो निधिस्तेजसाम् (साम्) ॥१॥ (Closing verses of 'Caṇḍīśatakavṛtti' by Kumbhā reproduced in the 'Kumbhā-Viśeṣāṅka' of R. B., Vol. VIII Nos. 1,2 p. 110).

Bijavāpī is an 'Ātreya Gotrakāra' (Matsyapurāṇa 197. 7) and the association of the Rāṇas of Mewar with this Gotra viz. Baijavāpa is well-known. (cf. G. H. Ojha 'Rājapūtāne Kā Iti-hāsa p. 528).

¹ This reading has been suggested here in accordance with the meter.

१५. व्याघ्रनृपान्वयः p. 516, v. 211 (वाष्पनृपान्वयः or वैजवापान्वयः) 'Vāṣpa' or 'Vāṣpa' is a version of 'Bappā' or 'Bāppā'—the distortions of the sanskrit word 'Vāpa' meaning father. 'Bappā Rāvala' is popularly known as an important founder of the Rana dynasty of Mewar. There is difference of opinion among scholars regarding his identity. The genealogical account of the introductory verses of R. P. (5-14) opens with 'Vāṣpa' who is described as a 'Dvijapuṅgava'¹.

१६. व्याघ्रान्वयः (वाद्य० अवनद्ध० पटहादि०) वष्पान्वयः

१७. श्रीतामराजः^२ p. 2, v. 7 and श्रीतामः on p. 57, v. 29 (श्रीवाष्पराजः, श्रीवाष्पः)

१८. श्रीपेडराजः p. 2, v. 12 (श्रीलक्षराजः, known as Lākhā.)

१९. श्रीब्रह्मशैलः p. 2, v. 11; p. 3, v. 23 ; p. 53, v. 4, p. 621, v. 131. (श्रीचित्रकूटः) Vide MS. C. for the last reference.

२०. श्रीरामः p. 2, v. 10 (श्रीक्षेत्रः known as Kheta.)

२१. श्रीवत्सदेवः^३ p. 2, v. 6 (श्रीएकलिंगः the Deity of the Mewar Dynasty.)

२२. श्रीशुक्लपुरः (?) p. 54, v. 8.

२३. श्रीह्याङ्गराजः^४ p. 2, v. 13 (श्रीलक्षराजः known as Lākhā.)

२४. स्थानपुरः p. 56, v. 27 (?)

¹ cf. Ojha p. 404—420 ; M. K. p. 156, 177, 182 ; Viravinoda p. 250 and 'First and Third Slabs of Kumbhalgarh Inscription' by A. K. Vyas in 'Epigraphia Indica Vol. XXIV 1937, 38.

² The name तामराज has been repeated in Kālasena MSS., it is identified with the founder of the 'Vyāghra Vamśa' in no. 14 above and with the father of Kālasena in no. 6 above. Accordingly, no. 14 has been identified with वाष्प and no. 6 with मोकलेन्द्र.

³ The reading of Ms. 'A' looks like. वन्यदेवः

⁴ लक्षराज has been identified both with no. 18 and 23 above as the exploits described in the context of both these names are historically associated with Lākhā.

WORD INDEX

विशिष्ट-पदानुक्रमणी

This index contains all important words found in the text except the following :—

- (i) Author's epithets and proper names or other words connected with his lineage and achievements found in the text and colophons. These have been compiled in Appendix IV.
- (ii) Names of authors or works cited, which have been indexed in Appendix III.
- (iii) All illustrative portions e.g., musical notation, verbal structure of Gitas etc.
- (iv) Symbolic numeral indications such as : इन्दु० युग० वल्लि० वसु० etc.

Note : Figures indicate page numbers. Wherever a word is found in more than two consecutive pages only the first and the last page numbers of the group are mentioned with a hyphen in-between. The differences in readings or suggestions for modification of readings have been given in square brackets [] and the context of words has been indicated in round brackets ().

अ	३३०, ३३२, ३३४, ३३६, ३३७, ३३९,
अंशः (स्थाये) ४५८, ४५९, ४६३	३४०, ३४३, ३४४, ३४७, ३४९-४०१,
अंशः (स्वरः— रागे, जातौ वा) २२, २३,	४०५-४३९, ४६७, ४७३, ४७५, ५०७,
२५, ३०, ३१, ९२, १८४, १८५, १८७-	५०८, ५६८, ६१९
१९४, १९६, १९८, २००, २०३, २०५,	अंशका (रेवगुप्तभाषा) २७३
२०६, २०८, २१०, २१३, २१५, २१६,	अंशत्वम् [—ता] (स्वरस्य) ९२, १६५,
२१८, २२४, २२६, २२७, २२९, २३४,	१८७, १८८, १९३, २१०, २२१, २४२
२३७, २४१, २४२, २५३-२५७, २६५,	अंशसमाप्तिका (विबारी) ४७४
२७६, २७७, २८०, २८४, २८६, २८८,	अंशस्य (स्थाय्याः) ४५७-४५९
२९०, २९१, २९३, २९५, २९७, २९९,	अंशांशः (स्थाये) ४५८
३०१, ३०३, ३०६, ३०९, ३१२, ३१४,	अंशाः (शक्तीनाम्) ८२
३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२५, ३२७,	अंशाविः (द्वेगोयकः) ४८३
८६	

अंशान्तः (द्विगोयकः) ४८३
 अंशान्तम् (अवगाढम्) ४७५
 अकर्कशः (स्थायः) ४६०
 अकारः (एलायाम्) ५५५, ५५६
 अकार्यम् (पञ्चात्तापे) ५८
 अकूटतानता १४३
 अकूटत्वम् (तानानाम्) १४६
 अकृतज्ञप्रबोधाधानम् १५९
 अक्रियः (शरीरसन्निवेशः) २९
 अक्रियः (शिवः) ४३७
 अक्रोधः (क्षमालक्षणे) ६१
 अक्लेशकेशवकुञ्जरतिलकः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३, ५७८
 अक्लेशनिर्वाह्याः (स्थाय्याः) ४६३
 अक्षरम् १९, ३६, २५८, ५७६, ५८६, ५९२
 अक्षरम् (शुद्धगीतकलाविधौ) ४७७, ४७९, ४८०, ४९०, ४९४, ४९५, ५०१, ५०६, ५०८, ५०९, ५१२, ५३२, ५३३, ५३९, ५४०, ५४५, ५४६, ५४८, ५४९
 अक्षरवर्जिता (आलप्तिः) २५
 अक्षरसमुच्चयः १६
 अक्षरसंगतिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४
 अक्षरसंहतिः ६६
 अक्षराडम्बरः (स्थायः) ४६१
 अक्षराणि (स्थाये) ४६१
 अक्षरावलिः (षड्जाविस्वरनाम्नामाद्याद्य०) ५९६
 अक्षराश्रयः (गाढबन्धः) ५५७
 अक्षोभ्यः (गायनः) ४४२
 अलसण्डम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 अलिलजगत् ८
 अलिलवस्तु (शिवमहिमवर्णने) ६३
 अगभूषितः (शिवः) ६५
 अग्निः (नादोत्पत्तौ) ९—(कपालगाने) २४९
 अग्निचित् (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 अग्निवत्स्पर्शः (स्वरस्य) ४६१

अग्निष्टोमः (मूर्च्छनातानः) १३२, १३९, २६१
 अग्निष्टोमयागः २६१
 अग्निष्टोमसामानि २६१
 अग्राम्यः (प्राणः, एलायाम्) ५४६, ५५७
 अग्रिम—(प्रहरः, दिनस्य, रागगाने) ४२४
 अङ्गुचारिणी (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०३
 अङ्गाः (प्रस्तारे) ५०, १४७, १५५, १५६, १५८-१६०
 अङ्कुरः (अङ्गाभिनये) २७
 अङ्कुरशः (रागध्याने) ४०७, ४१५
 अङ्गता (रागस्य) ४०६
 अङ्गत्वम् (संगीतशास्त्रस्य, वेदे) १०
 अङ्गम् (नृत्ये) १२, १३—(गीते) ४५१
 अङ्गम् (प्रबन्धस्य) ६०८, ६१८, ६१९
 अङ्गम् (शुद्धगीतेषु) ४७६, ४९५, ५०८-५११, ५३२, ५३५, ५३७-५३९, ५५०
 अङ्गलीला (अभिनये) २८
 अङ्गविधिः (शुद्धगीते) ४७५, ५१०, ५१६
 अङ्गविस्तरः (छत्रकमार्गे) ५३६
 अङ्गसंक्षेपः (शङ्खमार्गे) ५३६
 अङ्गहारः १४, २७-२९, ३२, ४६९
 अङ्गानि (शिर-आदीनि, नादये) २८, २९, ३२
 अङ्गानि (निबद्धगाने) ५५१
 अङ्गानि (वस्तुमात्राणि, शुद्धगीतेषु) ४७२
 अङ्गाभिनयः २८
 अङ्गालंकारः २८
 अङ्गि—(प्रबन्धः) ५५१
 अङ्गि—(रसः) २१
 अङ्गिरा (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०
 अङ्गुलि—(विनियोगः, ताले) ४८४
 अङ्गुलिकर्म (ताले) ५३९
 अङ्गोपाङ्गनयः ३२
 अङ्गोपाङ्गसंघातः (शिवस्य) ४०३
 अङ्गिघ्नः (छन्दसि, प्रबन्धे वा) ३६, ४५, ४६, ५६३, ५६५-५६७, ५७६

अङ्घ्रियुग्मः (नृत्ये) ३२
 अचल- (स्वराः) ४६३
 अचलप्रतापः (शोम्बडः) ५७१
 अच्छन्दकृतः (शिवः) ३५
 अच्युतत्वम् (मध्यमस्य) ८९
 अच्युतषड्जः ८८, ९५,
 अजः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 अज्ञाततत्त्व- (वाक्यार्थः) ५९
 अज्ञातवृत्तः (शिवः) ३८
 अज्ञानमदान्धराजसदनम् ७
 अञ्जितादि- (करणम्) २७
 अङ्गिला (छन्दोभेदः) ४४, ४५
 अङ्गुतालः ५७५, ५७९, ५८१-५८४, ५९०,
 ६११
 अङ्गुतालः (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६,
 ५९०, ५९१
 अण् (प्रत्ययः) ८७
 अतज्ज्ञाः ७
 अतत्पदम् (अनुप्रासे) ६४
 अतथ्यम् (निरुक्तभेदः) ५५
 अतारज- (शोम्बडः) ५७१
 अतारविश्रमः (शुद्धजातिषु) २२
 अतालः (आलापः) ५८३
 अतालः (प्रबन्धः) ६०६
 अतालम् (गानम्) ५९८, ६०१,
 अतिकोमलम् (नमनम्, स्थाये) ४५६,
 अतिजगती (छन्दोजातिः) ३५,
 प्रतिजघन्य- (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२
 प्रतिधृतिः (छन्दोजातिः) ३५
 प्रतिप्रतिष्ठा (छन्दोजातिः) ३५
 तिमन्द्रध्वनिः ८०
 तिमन्त्रगहनम् (नाट्यशास्त्रम्) ६
 तिव्याप्तिः १२५
 शशकवरी (छन्दोजातिः) ३५
 शयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६
 सूक्ष्मः (नादः) ७३

अतिसूक्ष्मः (शब्दः) ४५०
 अतिसूक्ष्मत्वम् (अनाहतनादस्य) ७१
 अतीतः (ग्रहः, ताले) २४०, ४७४, ५००
 अत्यक्षरविन्यासः (अक्षरसंगतौ) ५४
 अत्यग्निष्टोमः (मूर्च्छनातानः) १३२, १३९
 अत्यद्भुतानन्द- (संगीतामृतम्) १
 अत्यल्पता (स्वरस्य) १९३, १९४
 अत्यष्टिः (छन्दोजातिः) ३५
 अत्युक्ता (छन्दोजातिः) ३५, ३७
 अत्युत्तम- (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२
 अथर्व- (वेदः) १२
 अथर्ववेदजा (भद्रावती) ५५९
 अदभ्रसन्दर्भः ५
 अदर्शनम् (तानस्य) १३०
 अदृष्टम् (भाग्यम्) ४५२
 अदृष्टार्थाः १४२
 अद्भुतः (रसः) ६६, ९४, १९७, २०१,
 २०८, २१९, २२७, २३४, २७७, २८२,
 २९०, २९१, २९७, ३०६, ३०९, ३१५,
 ३१९, ३२४, ३२५, ३२८, ३३१, ३३४,
 ३३६, ३४४, ३४७, ३६४, ३९१, ४०६,
 ४१७, ४१९, ४२२, ४३७, ४३८, ५७२,
 ५८८, ५९०, ६०७, ६१३
 अद्भुतम् (उपमायाम्) ६३
 अद्रिः (कन्दः) ६०६
 अधः (मन्त्रावपि) ४६१
 अधःस्थ- (स्वरः) ९८
 अधमः (गायनः) ४४२
 अधमः (नटः) ३३
 अधमः (वाग्गेयकारः) ४४२
 अधमः (शब्दः) ४४७
 अधमाधमः (शब्दः) ४४८
 अधरस्वरः १२३
 अधराधरवेशिताः (तन्त्र्यः) ८०
 अधराधराः (स्वराः) १२३
 अधस्तनाः (स्वराः) १२२, १३८

अधिकता (करणस्य, नृत्ये) ३२
 अधिदैवतम् (वर्णगणेषु) ३५
 अधिष्ठानम् (शब्दविधिः) १६
 अधिष्ठानम् (स्वरस्य) ८६
 अधोऽधःस्थिताः (स्वराः) १२२
 अध्यर्द्धः (स्वरः, रागालप्तौ) ४६७
 अध्यात्मम् ५७४, ६१६
 अनंशः (स्वरः) २३, २००, २१९, २३४
 अनंशत्वम् (स्वरस्य) १२५, १६२, १९३
 अनंशीभूतः (स्वरः) १९१, १९२
 अनङ्गलता (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अनङ्गशेखरः (दण्डकप्रबन्धः) ४१
 अनध्यायः १०
 अननुरणनत्वम् (शारीरदोषः) ४५२
 अनन्तः (स्वरः) ८६
 अनन्तता (श्रुतीनाम्) ७७
 अनन्तविचित्रता (गेयस्य) १८७
 अनन्याकारम् (लोकन्याये) १२९
 अनन्यासः (स्वरस्य) १९१, १९२,
 अनवधानकः (गायनः) ४४३-४४५
 अनवाप्तिः (फलम्, वर्णगणे) ३५
 अनागतः (ग्रहः, ताले) २४०, ४७४
 अनादिवासना ८२
 अनामा (शिवः) २१
 अनारम्भकत्वम् (श्रुतीनाम्) ८३
 अनाशिता (धपयोः) २४२
 अनाहत- (नादः) ७१, ७२
 अनिबद्धपदम् १९
 अनिबद्धम् (गानभेदः) ४७१
 अनिबद्धम् (गीतम्) २५
 अनिबद्धा (दिव्यमानुषी) ५९६
 अनियतक्रमः (स्वराणाम्, कूटतानेषु) १३०
 अनियताक्षरम् (पदम्) १९
 अनियमः (उपमायाम्) ६३
 अनिर्युक्त- (प्रबन्धः) ५५२
 अनिर्युक्तम् (मन्त्रकगीते) ४७२

अनिलः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 अनुकरणम् (सारूप्ये) ५६
 अनुकारः (गायनः) ४४२, ४४३
 अनुकृतिः २७, ५७४
 अनुक्त- (कार्यान्तराणि, उदाहरणे) ५४
 अनुक्तजनकाः (भाषाः) २७३
 अनुक्ता (अर्थप्रतीतिः) ६६
 अनुक्रमः (श्रुतीनाम्) ८३
 अनुगतज्ञानम् १८३
 अनुदात्तः (स्वरः) १०
 अनुद्ग्राहः (उद्गीथसंज्ञा) ५५०
 अनुध्वनिः ८५
 अनुनयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ६०
 अनुनादात्मकः (नादः) ८५
 अनुनीतिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०
 अनुपश्लिष्टशब्दः (विसन्धिनि) ६५
 अनुप्रासः ४६, ६४, ५५५, ५५९, ५६५-५६७,
 ५९१, ६११, ६१६
 अनुभावः १४, ७२
 अनुमन्त्रः (स्वरः) ३६०
 अनुमा ६०
 अनुमानम् ५८
 अनुरञ्जकः (शब्दः) ४५०
 अनुरणनत्वम् (शारीरगुणः) ४५२
 अनुरणनम् ८६
 अनुरणनात्मकः (स्वरः) ८६
 अनुलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 अनुवादि- (स्वरः) २२, २३, ८९, १६६,
 १८८, २६९, ४७५
 अनुवादि- (विदारी) ४७३
 अनुवादित्वम् (स्वराणाम्) ९०
 अनुवृत्तिः (लक्षणम्) ५२, ५९
 अनुष्टुप् (छन्दः) १३, ३७, ९४
 अनुष्टुप् (छन्दोजातिः) ३५
 अनुसारः (रूपकम्) ६१९, ६२०
 अनुस्वनः ८३, ८५, ५५७

- अनुस्वरः ८३
 अनेकपवाहनः (रागध्याने) ४१५
 अनेकार्थविनिर्णयः (हेतौ) ५६
 अनेकार्थसाधक- (वचः) ५९
 अन्त- (श्रुतिः) १६१
 अन्तः (गीताङ्गम्) ५०९-५१२, ५१५,
 ५३२, ५३३ ५३६, ५३७
 अन्तः (न्यासः) २९९, ३०३, ३०६ ३३०,
 ३३४, ३४४, ३४७, ३५३, ३५४, ३५८,
 ३६२, ३६६, ३६८, ३७६, ३७८, ३८०,
 ३८२, ३८४, ३८९, ३९०-३९३, ३९६,
 ४००, ४०१, ४०५, ४०९, ४१०, ४१२-
 ४१७, ४२०, ४२३, ४२५-४२८, ४३०-
 ४३२, ४३४-४३७, ४३९
 अन्तःसारः (स्थाये) ४६४
 अन्तःसारवान् (शब्दः) ४५०
 अन्तर- (कूटतानाः) १४४
 अन्तर- (मूर्च्छनाः) १०४
 अन्तरः (गान्धारः) ८३ ८४, ८८, ९०-९२,
 ९४, १२५-१२७, १४३, १६२-१६४,
 १६७, १८७, २४१, २८३, २८८, २९३,
 ३०४, ३०९, ३१२, ३२३, ३३०, ३४०
 अन्तरः [रा] (प्रबन्धधातुः) ३१, ४६४,
 ५५१, ५८८, ५९१-५९४
 अन्तरः (स्थायः) ४६३, ४६४
 अन्तरः (स्वरः) २३
 अन्तरकलोपनता (मूर्च्छना) १०२
 अन्तरकलोपनताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११५
 अन्तरत्वम् [-ता] (गान्धारस्य) ८६, ८९,
 ९२, १२४, १६२, १६४
 अन्तरपौरवी (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरपौरवीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११६
 अन्तरभाषा- (गीतिः) २६७
 अन्तरभाषा- (रागाः) २४, २६६, २७१,
 २७३, २७५, २९८, ४०२, ४७१
 अन्तर्मत्सरीकृत् (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरमत्सरीकृद्भेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)
 ११३, ११४
 अन्तरमार्गः (जातिलक्षणम्) २३, १८३, १८५,
 १८९, १९२, १९३, २३४
 अन्तरमार्गी (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरमार्गीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११६
 अन्तरमूर्च्छनाः (मध्यमग्रामिकाः) १०२, १०३
 अन्तरमूर्च्छनाः (षड्जग्रामे) १०३
 अन्तरयुक्ता (मूर्च्छना) १२७
 अन्तररजनी (मूर्च्छना) १०३
 अन्तररजनीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११२
 अन्तरशुद्धमध्यमा (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरशुद्धमध्याभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११६
 अन्तरशुद्धषड्जा (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरशुद्धषड्जाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११३
 अन्तरश्रुतिः ७४
 अन्तरसंयुताः (मूर्च्छनाः) १२३, १२६
 अन्तरसाधारणम् १६१
 अन्तरसौवीरी (मूर्च्छना) १०२
 अन्तरसौवीरीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११५
 अन्तरहरिणाश्वा (मूर्च्छना) १०२
 अन्तरहरिणाश्वाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११५
 अन्तरहृष्यका (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरहृष्यकाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११७
 अन्तराभिरुद्गता (मूर्च्छना) १०३
 अन्तराभिरुद्गताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११४
 अन्तरालः (न्यासादिनिरूपणे) १८७
 अन्तरालश्रुतिः १६५-१६७
 अन्तराश्वाकान्ता (मूर्च्छना) १०३
 अन्तराश्वाकान्ताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११४
 अन्तरोत्तरमन्द्रा (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरोत्तरमन्द्राभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११२
 अन्तरोत्तरायता (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरोत्तरायताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११३
 अन्तर्गर्भः (रागकदम्बः) ५९४
 अन्तर्भावः १६४

अंशान्तः (द्विगोयकः) ४८३
 अंशान्तम् (अवगाढम्) ४७५
 अकर्कशः (स्थायः) ४६०
 अकारः (एलायाम्) ५५५, ५५६
 अकार्यम् (पश्चात्तापे) ५८
 अकूटतानता १४३
 अकूटत्वम् (तानानाम्) १४६
 अकृतज्ञप्रबोधाधानम् १५९
 अक्रियः (शरीरसन्निवेशः) २९
 अक्रियः (शिवः) ४३७
 अक्रोधः (क्षमालक्षणे) ६१
 अक्लेशकेशवकुञ्जरतिलकः (मिश्रसूडप्रबन्धः)
 ५५३, ५७८
 अक्लेशनिर्वाह्याः (स्थायाः) ४६३
 अक्षरम् १९, ३६, २५८, ५७६, ५८६, ५९२
 अक्षरम् (शुद्धगीतकलाविधौ) ४७७, ४७९,
 ४८०, ४९०, ४९४, ४९५, ५०१, ५०६,
 ५०८, ५०९, ५१२, ५३२, ५३३, ५३९,
 ५४०, ५४५, ५४६, ५४८, ५४९
 अक्षरवर्जिता (आलप्तिः) २५
 अक्षरसमुच्चयः १६
 अक्षरसंगतिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४
 अक्षरसंहतिः ६६
 अक्षराडम्बरः (स्थायः) ४६१
 अक्षराणि (स्थाये) ४६१
 अक्षरावलिः (षड्जाविस्वरनाम्नामाद्याद्य०)
 ५९६
 अक्षराश्रयः (गाढबन्धः) ५५७
 अक्षोभ्यः (गायनः) ४४२
 अलण्डम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 अलिलजगत् ८
 अलिलवस्तु (शिवमहिमवर्णने) ६३
 अगभूषितः (शिवः) ६५
 अग्निः (नादोत्पत्तौ) ९—(कपालगाने) २४९
 अग्निचित् (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 अग्निवत्स्पर्शः (स्वरस्य) ४६१

अग्निष्टोमः (मूर्च्छनातानः) १३२, १३९,
 २६१
 अग्निष्टोमयागः २६१
 अग्निष्टोमसामानि २६१
 अग्राम्यः (प्राणः, एलायाम्) ५४६, ५५७
 अग्रिम—(प्रहरः, दिनस्य, रागगाने) ४२४
 अङ्गचारिणी (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०३
 अङ्गाः (प्रस्तारे) ५०, १४७, १५५, १५६,
 १५८-१६०
 अङ्कुरः (अङ्गाभिनये) २७
 अङ्कुशः (रागध्याने) ४०७, ४१५
 अङ्गता (रागस्य) ४०६
 अङ्गत्वम् (संगीतशास्त्रस्य, वेदे) १०
 अङ्गम् (नृत्ये) १२, १३—(गीते) ४५१
 अङ्गम् (प्रबन्धस्य) ६०८, ६१८, ६१९
 अङ्गम् (शुद्धगीतेषु) ४७६, ४९५, ५०८-
 ५११, ५३२, ५३५, ५३७-५३९, ५५०
 अङ्गलीला (अभिनये) २८
 अङ्गविधिः (शुद्धगीते) ४७५, ५१०, ५१६
 अङ्गविस्तरः (छत्रकमार्गे) ५३६
 अङ्गसंक्षेपः (शङ्खमार्गे) ५३६
 अङ्गहारः १४, २७-२९, ३२, ४६९
 अङ्गानि (शिर-आदीनि, नाट्ये) २८, २९, ३२
 अङ्गानि (निबद्धगाने) ५५१
 अङ्गानि (वस्तुमात्राणि, शुद्धगीतेषु) ४७२
 अङ्गाभिनयः २८
 अङ्गालंकारः २८
 अङ्गि—(प्रबन्धः) ५५१
 अङ्गि—(रसः) २१
 अङ्गिरा (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०
 अङ्गलि—(विनियोगः, ताले) ४८४
 अङ्गुलिकर्म (ताले) ५३९
 अङ्गोपाङ्गनयः ३२
 अङ्गोपाङ्गसंघातः (शिवस्य) ४०३
 अङ्गिघ्नः (छन्दसि, प्रबन्धे वा) ३६, ४५, ४६,
 ५६३, ५६५-५६७, ५७६

अङ्घ्रियुग्मः (नृत्ये) ३२
 अचल—(स्वराः) ४६३
 अचलप्रतापः (शोम्बडः) ५७१
 अच्छन्दकृतः (शिवः) ३५
 अच्छुतत्वम् (मध्यमस्य) ८९
 अच्छुतषड्जः ८८, ९५,
 अजः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 अज्ञाततत्त्व—(वाक्यार्थः) ५९
 अज्ञातवृत्तः (शिवः) ३८
 अज्ञानमदान्धराजसदनम् ७
 अञ्चितादि—(करणम्) २७
 अडिला (छन्दोभेदः) ४४, ४५
 अडुतालः ५७५, ५७९, ५८१-५८४, ५९०,
 ६११
 अडुतालः (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६,
 ५९०, ५९१
 अण् (प्रत्ययः) ८७
 अतज्ज्ञाः ७
 अतत्पदम् (अनुप्रासे) ६४
 अतथ्यम् (निरुक्तभेदः) ५५
 अतारज—(शोम्बडः) ५७१
 अतारविश्रमः (शुद्धजातिषु) २२
 अतालः (आलापः) ५८३
 अतालः (प्रबन्धः) ६०६
 अतालम् (गानम्) ५९८, ६०१,
 अतिकोमलम् (नमनम्, स्थाये) ४५६,
 अतिजगती (छन्दोजातिः) ३५,
 अतिजघन्य—(शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२
 अतिधृतिः (छन्दोजातिः) ३५
 अतिप्रतिष्ठा (छन्दोजातिः) ३५
 अतिमन्द्रध्वनिः ८०
 अतिमात्रगहनम् (नाट्यशास्त्रम्) ६
 अतिव्याप्तिः १२५
 अतिशक्वरी (छन्दोजातिः) ३५
 अतिशयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६
 अतिसूक्ष्मः (नादः) ७३

अतिसूक्ष्मः (शब्दः) ४५०
 अतिसूक्ष्मत्वम् (अनाहतनादस्य) ७१
 अतीतः (ग्रहः, ताले) २४०, ४७४, ५००
 अत्यक्षरविन्यासः (अक्षरसंगतौ) ५४
 अत्यग्निष्टोमः (मूर्च्छनातातः) १३२, १३९
 अत्यद्भुतानन्द—(संगीतामृतम्) १
 अत्यल्पता (स्वरस्य) १९३, १९४
 अत्यष्टिः (छन्दोजातिः) ३५
 अत्युक्ता (छन्दोजातिः) ३५, ३७
 अत्युत्तम—(शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२
 अथर्व—(वेदः) १२
 अथर्ववेदजा (भद्रावती) ५५९
 अदभ्रसन्दर्भः ५
 अदर्शनम् (तानस्य) १३०
 अदृष्टम् (भाग्यम्) ४५२
 अदृष्टार्थाः १४२
 अद्भुतः (रसः) ६६, ९४, १९७, २०१,
 २०८, २१९, २२७, २३४, २७७, २८२,
 २९०, २९१, २९७, ३०६, ३०९, ३१५,
 ३१९, ३२४, ३२५, ३२८, ३३१, ३३४,
 ३३६, ३४४, ३४७, ३६४, ३९१, ४०६,
 ४१७, ४१९, ४२२, ४३७, ४३८, ५७२,
 ५८८, ५९०, ६०७, ६१३
 अद्भुतम् (उपमायाम्) ६३
 अद्रिः (कन्दः) ६०६
 अधः (मन्द्रादपि) ४६१
 अधःस्थ—(स्वरः) ९८
 अधमः (गायनः) ४४२
 अधमः (नटः) ३३
 अधमः (वाग्गेयकारः) ४४२
 अधमः (शब्दः) ४४७
 अधमाधमः (शब्दः) ४४८
 अधरस्वरः १२३
 अधराधरवेशिताः (तन्त्र्यः) ८०
 अधराधराः (स्वराः) १२३
 अधस्तनाः (स्वराः) १२२, १३८

अधिकता (करणस्य, नृत्ये) ३२
 अधिदैवतम् (वर्णगणेषु) ३५
 अधिष्ठानम् (शब्दविधिः) १६
 अधिष्ठानम् (स्वरस्य) ८६
 अधोऽधःस्थिताः (स्वराः) १२२
 अध्यर्द्धः (स्वरः, रागालप्तौ) ४६७
 अध्यात्मम् ५७४, ६१६
 अनंशः (स्वरः) २३, २००, २१९, २३४
 अनंशत्वम् (स्वरस्य) १२५, १६२, १९३
 अनंशीभूतः (स्वरः) १९१, १९२
 अनङ्गलता (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अनङ्गशेखरः (दण्डकप्रबन्धः) ४१
 अनध्यायः १०
 अननुरणनत्वम् (शारीरदोषः) ४५२
 अनन्तः (स्वरः) ८६
 अनन्तता (श्रुतीनाम्) ७७
 अनन्तविचित्रता (गेयस्य) १८७
 अनन्याकारम् (लोकन्याये) १२९
 अनम्यासः (स्वरस्य) १९१, १९२,
 अनवधानकः (गायनः) ४४३-४४५
 अनवाप्तिः (फलम्, वर्णगणे) ३५
 अनागतः (ग्रहः, ताले) २४०, ४७४
 अनादिवासना ८२
 अनामा (शिवः) २१
 अनारम्भकत्वम् (श्रुतीनाम्) ८३
 अनाशिता (धपयोः) २४२
 अनाहत—(नादः) ७१, ७२
 अनिबद्धपदम् १९
 अनिबद्धम् (गानभेदः) ४७१
 अनिबद्धम् (गीतम्) २५
 अनिबद्धा (दिव्यमानुषी) ५९६
 अनियतक्रमः (स्वराणाम्, कूटतानेषु) १३०
 अनियताक्षरम् (पदम्) १९
 अनियमः (उपमायाम्) ६३
 अनिर्युक्त—(प्रबन्धः) ५५२
 अनिर्युक्तम् (मन्त्रकगीते) ४७२

अनिलः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 अनुकरणम् (सारूप्ये) ५६
 अनुकारः (गायनः) ४४२, ४४३
 अनुकृतिः २७, ५७४
 अनुक्त—(कार्यान्तराणि, उदाहरणे) ५४
 अनुक्तजनकाः (भाषाः) २७३
 अनुक्ता (अर्थप्रतीतिः) ६६
 अनुक्रमः (श्रुतीनाम्) ८३
 अनुगतज्ञानम् १८३
 अनुदात्तः (स्वरः) १०
 अनुद्ग्राहः (उद्गीथसंज्ञा) ५५०
 अनुध्वनिः ८५
 अनुनयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ६०
 अनुनादात्मकः (नादः) ८५
 अनुनीतिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०
 अनुपश्लिष्टशब्दः (विसन्धिनि) ६५
 अनुप्रासः ४६, ६४, ५५५, ५५९, ५६५-५६७,
 ५९१, ६११, ६१६
 अनुभावः १४, ७२
 अनुमन्त्रः (स्वरः) ३६०
 अनुमा ६०
 अनुमानम् ५८
 अनुरञ्जकः (शब्दः) ४५०
 अनुरणनत्वम् (शारीरगुणः) ४५२
 अनुरणनम् ८६
 अनुरणनात्मकः (स्वरः) ८६
 अनुलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 अनुवादि—(स्वरः) २२, २३, ८९, १६६,
 १८८, २६९, ४७५
 अनुवादि—(विदारी) ४७३
 अनुवादित्वम् (स्वराणाम्) ९०
 अनुवृत्तिः (लक्षणम्) ५२, ५९
 अनुष्टुप् (छन्दः) १३, ३७, ९४
 अनुष्टुप् (छन्दोजातिः) ३५
 अनुसारः (रूपकम्) ६१९, ६२०
 अनुस्वनः ८३, ८५, ५५७

अनुस्वरः ८३
 अनेकपवाहनः (रागध्याने) ४१५
 अनेकार्थविनिर्णयः (हेतौ) ५६
 अनेकार्थसाधक- (वचः) ५९
 अन्त- (श्रुतिः) १६१
 अन्तः (गीताङ्गम्) ५०९-५१२, ५१५,
 ५३२, ५३३ ५३६, ५३७
 अन्तः (न्यासः) २९९, ३०३, ३०६ ३३०,
 ३३४, ३४४, ३४७, ३५३, ३५४, ३५८,
 ३६२, ३६६, ३६८, ३७६, ३७८, ३८०,
 ३८२, ३८४, ३८९, ३९०-३९३, ३९६,
 ४००, ४०१, ४०५, ४०९, ४१०, ४१२-
 ४१७, ४२०, ४२३, ४२५-४२८, ४३०-
 ४३२, ४३४-४३७, ४३९
 अन्तःसारः (स्थाये) ४६४
 अन्तःसारवान् (शब्दः) ४५०
 अन्तर- (कूटतानाः) १४४
 अन्तर- (मूर्च्छनाः) १०४
 अन्तरः (गान्धारः) ८३ ८४, ८८, ९०-९२,
 ९४, १२५-१२७, १४३, १६२-१६४,
 १६७, १८७, २४१, २८३, २८८, २९३,
 ३०४, ३०९, ३१२, ३२३, ३३०, ३४०
 अन्तरः [रा] (प्रबन्धधातुः) ३१, ४६४,
 ५५१, ५८८, ५९१-५९४
 अन्तरः (स्थायः) ४६३, ४६४
 अन्तरः (स्वरः) २३
 अन्तरकलोपनता (मूर्च्छना) १०२
 अन्तरकलोपनताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११५
 अन्तरत्वम् [-ता] (गान्धारस्य) ८६, ८९,
 ९२, १२४, १६२, १६४
 अन्तरपौरवी (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरपौरवीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११६
 अन्तरभाषा- (गीतिः) २६७
 अन्तरभाषा- (रागाः) २४, २६६, २७१,
 २७३, २७५, २९८, ४०२, ४७१
 अन्तरमत्सरीकृत् (मूर्च्छना) १०३

अन्तरमत्सरीकृद्भेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)
 ११३, ११४
 अन्तरमार्गः (जातिलक्षणम्) २३, १८३, १८५,
 १८९, १९२, १९३, २३४
 अन्तरमार्गी (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरमार्गीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११६
 अन्तरमूर्च्छनाः (मध्यमग्रामिकाः) १०२, १०३
 अन्तरमूर्च्छनाः (षड्जग्रामे) १०३
 अन्तरयुक्ता (मूर्च्छना) १२७
 अन्तररजनी (मूर्च्छना) १०३
 अन्तररजनीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११२
 अन्तरशुद्धमध्यमा (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरशुद्धमध्याभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११६
 अन्तरशुद्धषड्जा (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरशुद्धषड्जाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११३
 अन्तरश्रुतिः ७४
 अन्तरसंयुताः (मूर्च्छनाः) १२३, १२६
 अन्तरसाधारणम् १६१
 अन्तरसौवीरी (मूर्च्छना) १०२
 अन्तरसौवीरीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११५
 अन्तरहरिणाश्रवा (मूर्च्छना) १०२
 अन्तरहरिणाश्रवाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११५
 अन्तरहृष्यका (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरहृष्यकाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११७
 अन्तराभिरुद्गता (मूर्च्छना) १०३
 अन्तराभिरुद्गताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११४
 अन्तरालः (न्यासादिनिरूपणे) १८७
 अन्तरालश्रुतिः १६५-१६७
 अन्तराश्रवान्ता (मूर्च्छना) १०३
 अन्तराश्रवान्ताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११४
 अन्तरोत्तरमन्द्रा (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरोत्तरमन्द्राभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११२
 अन्तरोत्तरायता (मूर्च्छना) १०३
 अन्तरोत्तरायताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११३
 अन्तर्गर्भः (रागकदम्बः) ५९४
 अन्तर्भावः १६४

संगीतराजः

- अन्ताहरणम् (औवेणकाङ्गम्) ५३१, ५३३, अपकर्षः (श्रुतेः) ७९, ८८, ९०, ९५
 ५३४
 अन्ताहरणम् (गीताङ्गम्) ५०८, ५०९, ५११, अपकृष्ट ?-(पञ्चमः) २४१
 ५१२, ५१५, ५१६, ५४९, अपकृष्टाः (स्वराः) ८१
 अन्तिमयामः [-दलम्] (दिनस्य, रागगाने) अपचयः (द्विश्रुत्योः) १२६
 ३१२, ३१५, ३१९, ३२५, ३६६, ४३१, अपत्यप्रत्ययः १७
 अन्तिमा (श्रुतिः) ८८, ९०, अपथ्यम् (कण्ठविषये) ४४५
 अन्त्य-(श्रुतिः) ८८, १६६, अपथ्यवर्जनम् (कण्ठविषये) ४४५
 अन्त्य-(स्वराः, उत्पत्तिक्रमे) १६५, अपन्यासः (स्वरः- रागे, जातौ वा) २२, २५;
 अन्त्य-(स्वरः, कूटतानेषु) १४३, १८४, १८५, १८९-१९२, १९४, १९६,
 अन्त्य-(स्वराः, मूर्च्छनानाम्) १२४, १४६, १९८, २००, २०५, २०८, २१०, २१३,
 १४८
 अन्त्यप्रहरः (वासरस्य, रागगाने) ४२२, २१५, २१७, २१८, २२१, २२४, २२७,
 अन्धालिका (पञ्चमविभाषा) २१३, २१५, २२९, २३४, ३३७, २५३, २५४, २५७,
 २२१, २७२, ३७७, ४१९, ४३३, २७७, २८२, २८४, २८७, २९१, ३०१,
 अन्धाली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९, ३५१, ३५५, ३५९, ३६०, ३६३, ३७१,
 अन्यः (जनः) ६१, ३७२, ३७४, ३७६, ३७७, ३८१, ३८२,
 अन्यजातिविरूपत्वम् (शुद्धरागाणाम्) २६८, ३८७, ३९४, ३९५, ३९७, ४७५, ५०७,
 अन्यता (एकदेशविकृते) ९२, ५०८
 अन्यथात्वघोः ९५, अपभ्रंश-(पदम्) ५५२
 अन्यथाभावः ७७, अपरसंन्धवी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१
 अन्ययोनिजा (छाया, रागस्य) ४५५, अपरान्तकम् (शुद्धगीतभेदः) ४७१, ४७२,
 अन्यरागकाकुः (स्थाये) ४५५, ४९३, ४९७, ५००, ५०१, ५०६, ५०७,
 अन्यरागजा (छाया, स्थाये) ४५५, ५३३
 अन्यरूपता (विकृतजातीनाम्) १८५, अपराद्धः (आर्यायाः) ४२
 अन्यश्रुतिसंघाता (स्वरोत्पत्तिः) १६५, अपराधः ६०, ६२
 अन्यस्वरवेशगः (स्वरः) १६४, अपराह्लः (रागगाने) ४३९
 अपदेशवचनम् (मनोरथे) ६१, अपलापः (संगीतशास्त्रस्य) ८
 आधिकता (स्थाये) ४५९, अपशब्दस्वरः (शब्दच्युतदोषे) ६५
 तत्प्रागनिष्ठः (वायेयकारः) ४४१, अपस्थानम् (स्थाये) ४५९
 सन्नुटितपूर्तिशक्तता (बृन्वगुणः) ४४१, अपस्थानवराटी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 तिशयः (उपमायाम्) ६३, अपस्थानस्य (स्थायः) ४५७, ४५९
 भयता (दोषः) ८४, अपस्वरः (गायनः) ४४३, ४४४
 धैवतस्य १२६, १२७, अपस्वरः (स्थाये) ४६४
 पञ्चमस्य ९५, अपस्वराभासः (स्थायः) ४६३, ४६४
 अपातम् (गुह्यत्रयम्, मन्त्रके) ४७६
 अपात्रत्वम् १०
 अपावः (पावसंघातः) ५९७

विशिष्ट-पदानुक्रमणी

६८७

अपामार्गः (औषधम्) ४४६
 अपार्यकम् (दुष्टगीतम्) ४५१
 अपार्यम् (गीतदोषः) ६२०
 अपुष्टः (नादः) ७३
 अपूर्ण- (कूटतानाः) १४३, १५५
 अपूर्णा (चर्या) ६१६
 अपूर्णा (मूर्च्छनाः) २१
 अपूर्णाः (श्रुतयः) ८२
 अपूर्वः (गानस्य) ५८७
 अपृष्टम् (आख्याने) ५९
 अपेक्षितः (स्थायः) ४५७, ४६१
 अप्रत्यक्षः (श्रुतिकालः) ७९
 अप्रयत्नगमकः (गायनः) ४४२
 अप्रसाधितम् (अतथ्यनिरुक्तम्) ५५
 अप्रसिद्ध- (अलंकाराः) १७३
 अप्रामाण्यम् ३७०
 अपाधितम् (वेदनम्) १४१
 अप्रभवः (मूर्च्छनादेवता) १२९
 अप्रजम् (रागध्याने) ४०६, ४११, ४१५
 अप्रयवरः (रागध्याने) ४०८, ४११, ४१५
 अप्रा (औषधम्) ४४६
 [ति ?]-कृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 अप्रातः (वायोः, स्वरजनने) १६६
 अप्रा १७
 अप्रायः ५, १२, २६, २८, २९, ३३, ६१,
 १
 अप्रागङ्गुलेखा (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अप्रावन्तश्रीः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अप्राणम् (चरितम्) १०
 अप्रा (वृत्तौ) ५५९
 अप्रायः २८
 अप्रा, ३३
 अप्रा (दोषः) ६५
 अप्राक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४
 (समाधौ) ६६

अभियोगी (गायनः) ४४२
 अभिरुदगता- (गततानाः) १३२-१३४, १३६-
 १३८
 अभिरुदगता (मूर्च्छना) ९८, १२७, १२९,
 १३२-१३४, १३६-१३८, १५४
 अभिव्यक्तिः (श्रुतीनाम्) ७९
 अभिसंधानकर- (वचः, कपटे) ६२
 अभिसारिका (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अभूतम् (उपमायाम्) ६३
 अभेदः (श्रुतीनाम्) ७६
 अभ्यासः (अलंकाराणाम्) १६७
 अभ्यासः (आर्यायाम्) ४३
 अभ्यासः (गायकस्य) ४४६
 अभ्यासः (बहुत्वे) २३
 अभ्यासः (रागाभिव्यक्तौ) ४५१
 अभ्यासः (स्थाये) ४५७
 अभ्यासः (स्वरस्य, बहुत्वे) २३, १९१
 अभ्युच्चयः (अलंकारः, गीते) १७०, १७१
 अभ्युदयः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 अभ्रमित- (वेगः, स्वरकम्पने) ४५४
 अमन्दमुकुन्दमकरन्दः (मिश्रसूत्रप्रबन्धः)
 ५५३, ५८०
 अमरः (प्रतिमण्डप्रबन्धः) ५८९
 अमलद्विद (देवः) ९
 अमा (चन्द्रकला) ६१४
 अमायी (शिवः) ४५५
 अमुख्यः (अर्थः) १७
 अमृतम् ७, २४३
 अमृता (चन्द्रकला) ६१४
 अमृताभरणः (नारदः ?) ९
 अमेयरूपमहिम- (गीतम्) ११
 अम्बरः (कपालगाने) २४३
 अम्बरः (देवता, वर्णगणे) ३३
 अम्बाहेरी (टक्कभाषा) ३६९
 अम्बिका (शक्तिः, स्वरे) ८२
 अम्बुः (देवता, वर्णगणे) ३५

- अन्ताहरणम् (औवेणकाङ्गम्) ५३१, ५३३,
५३४
अन्ताहरणम् (गीताङ्गम्) ५०८, ५०९, ५११,
५१२, ५१५, ५१६, ५४९
अन्तिमयामः [दलम्] (दिनस्य, रागगाने)
३१२, ३१५, ३१९, ३२५, ३६६, ४३१
अन्तिमा (श्रुतिः) ८८, ९०
अन्त्य- (श्रुतिः) ८८, १६६
अन्त्य- (स्वराः, उत्पत्तिक्रमे) १६५
अन्त्य- (स्वरः, कूटतानेषु) १४३
अन्त्य- (स्वराः, मूर्च्छनानाम्) १२४, १४६,
१४८
अन्त्यप्रहरः (वासरस्य, रागगाने) ४२२
अन्धालिका (पञ्चमविभाषा) २१३, २१५,
२२१, २७२, ३७७, ४१९, ४३३
अन्धाली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९
अन्यः (जनः) ६१
अन्यजातिविरूपत्वम् (शुद्धरागाणाम्) २६८
अन्यता (एकदेशविकृते) ९२
अन्यथात्वघीः ९५
अन्यथाभावः ७७
अन्ययोनिजा (छाया, रागस्य) ४५५
अन्यरागकाकुः (स्थाये) ४५५
अन्यरागजा (छाया, स्थाये) ४५५
अन्यरूपता (विकृतजातीनाम्) १८५
अन्यश्रुतिसंघाता (स्वरोत्पत्तिः) १६५
अन्यस्वरदेशगः (स्वरः) १६४
अन्यापदेशवचनम् (मनोरथे) ६१
अन्यूनधिकता (स्थाये) ४५९
अन्योक्तत्यागनिष्ठः (वाग्येयकारः) ४४१
अन्योन्यसन्वृद्धितपूर्तिशक्तिता (धृन्वगुणः)
४६९
अन्योन्यातिशयः (उपमायाम्) ६३
अन्योन्याश्रयता (दोषः) ८४
अपकर्षः (धैवतस्य) १२६, १२७
अपकर्षः (पञ्चमस्य) ९५
अपकर्षः (श्रुतेः) ७९, ८८, ९०, ९५
अपकृष्ट ? - (पञ्चमः) २४१
अपकृष्टाः (स्वराः) ८१
अपचयः (द्विश्रुत्योः) १२६
अपत्यप्रत्ययः १७
अपथ्यम् (कण्ठविषये) ४४५
अपथ्यवर्जनम् (कण्ठविषये) ४४५
अपन्यासः (स्वरः- रागे, जातौ वा) २२, २५,
१८४, १८५, १८९-१९२, १९४, १९६,
१९८, २००, २०५, २०८, २१०, २१३,
२१५, २१७, २१८, २२१, २२४, २२७,
२२९, २३४, ३३७, २५३, २५४, २५७,
२७७, २८२, २८४, २८७, २९१, ३०१,
३५१, ३५५, ३५९, ३६०, ३६३, ३७१,
३७२, ३७४, ३७६, ३७७, ३८१, ३८२,
३८७, ३९४, ३९५, ३९७, ४७५, ५०७,
५०८
अपभ्रंश- (पदम्) ५५२
अपरसैन्धवी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१
अपरान्तकम् (शुद्धगीतभेदः) ४७१, ४७२,
४९३, ४९७, ५००, ५०१, ५०६, ५०७,
५३३
अपरार्द्धः (आर्यायाः) ४२
अपराधः ६०, ६२
अपराल्लुः (रागगाने) ४३९
अपलापः (संगीतशास्त्रस्य) ८
अपशब्दस्वरः (शब्दच्युतदोषे) ६५
अपस्थानम् (स्थाये) ४५९
अपस्थानवराटी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
अपस्थानस्य (स्थायाः) ४५७, ४५९
अपस्वरः (गायनः) ४४३, ४४४
अपस्वरः (स्थाये) ४६४
अपस्वराभासः (स्थायः) ४६३, ४६४
अपातम् (गुरुत्रयम्, मद्रके) ४७६
अपात्रत्वम् १०
अपावः (पावसंघातः) ५९७

अपामार्गः (औषधम्) ४४६
 अपार्थकम् (दुष्टगोतम्) ४५१
 अपार्थम् (गीतदोषः) ६२०
 अपुष्टः (नादः) ७३
 अपूर्ण- (कूटतानाः) १४३, १५५
 अपूर्णा (चर्या) ६१६
 अपूर्णा (मूर्च्छनाः) २१
 अपूर्णाः (श्रुतयः) ८२
 अपूर्वः (गानस्य) ५८७
 अपृष्टम् (आख्याने) ५९
 अपेक्षितः (स्थायः) ४५७, ४६१
 अप्रत्यक्षः (श्रुतिकालः) ७९
 अप्रयत्नगमकः (गायनः) ४४२
 अप्रसाधितम् (अतथ्यनिरुक्तम्) ५५
 अप्रसिद्ध- (अलंकाराः) १७३
 अप्रामाण्यम् ३७०
 अबाधितम् (वेदनम्) १४१
 अब्जभवः (मूर्च्छनादेवता) १२९
 अब्जम् (रागध्याने) ४०६, ४११, ४१५
 अभयवरः (रागध्याने) ४०८ ४११, ४१५
 अभया (औषधम्) ४४६
 अभि [ति ?]-कृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 अभिघातः (वायोः, स्वरजनने) १६६
 अभिघा १७
 अभिनयः ५, १२, २६, २८, २९, ३३, ६१,
 ४६९
 अभिनवमृगाङ्गुलेखा (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अभिनववसन्तश्रीः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अभिनीयमानम् (चरितम्) १०
 अभिनेयदशा (वृत्तौ) ५५९
 अभिनेयपदार्थः २८
 अभिनेयम् ५, ३३
 अभिप्लुतार्थः (दोषः) ६५
 अभिमानः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४
 अभियुक्ताः ९
 अभियुक्तार्थः (समाधौ) ६६

अभियोगी (गायनः) ४४२
 अभिरुद्गता- (गततानाः) १३२-१३४, १३६-
 १३८
 अभिरुद्गता (मूर्च्छना) ९८, १२७, १२९,
 १३२-१३४, १३६-१३८, १५४
 अभिव्यक्तिः (श्रुतीनाम्) ७९
 अभिसंधानकर- (वचः, कपटे) ६२
 अभिसारिका (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अभूतम् (उपमायाम्) ६३
 अभेदः (श्रुतीनाम्) ७६
 अभ्यासः (अलंकाराणाम्) १६७
 अभ्यासः (आर्यायाम्) ४३
 अभ्यासः (गायकस्य) ४४६
 अभ्यासः (बहुत्वे) २३
 अभ्यासः (रागाभिव्यक्तौ) ४५१
 अभ्यासः (स्थाये) ४५७
 अभ्यासः (स्वरस्य, बहुत्वे) २३, १९१
 अभ्युच्चयः (अलंकारः, गीते) १७०, १७१
 अभ्युदयः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 अभ्रमित- (वेगः, स्वरकम्पने) ४५४
 अमन्दमुकुन्दमकरन्दः (मिश्रसूडप्रबन्धः)
 ५५३, ५८०
 अमरः (प्रतिमण्ठप्रबन्धः) ५८९
 अमलद्विट् (देवः) ९
 अमा (चन्द्रकला) ६१४
 अमायी (शिवः) ४५५
 अमुख्यः (अर्थः) १७
 अमृतम् ७, २४३
 अमृता (चन्द्रकला) ६१४
 अमृताभरणः (नारदः ?) ९
 अमेयरूपमहिम- (गीतम्) ११
 अम्बरः (कपालगाने) २४३
 अम्बरः (देवता, वर्णगणे) ३३
 अम्बाहेरी (टक्कभाषा) ३६९
 अम्बिका (शक्तिः, स्वरे) ८२
 अम्बुः (देवता, वर्णगणे) ३५

अयुक्- (अन्तः) ५०९, ५१०, ५१२

अयुक्तयुक्तकृतिः ७

अयुग्मः (अन्तः) ५०९, ५१०, ५१२, ५३३

अयुग्मप्रवृत्तम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२

अयुग्ममहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२

अयुग्मस्थितम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२

अयुग्मस्थितमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

अरविन्दकः (चतुष्पदीभेदः) ४७

अरसावहा (गीतिः) १८०

अरसावहा (ग्राम्यता) ६५

अरुणा (हंसावती) ५५८

अरूपः (शिवः) २१

अर्कः (चन्द्रकलादेवता) ६१४

अर्जुनमतम् (मात्रेलाभेदे) ५६२

अर्णः (दण्डकप्रबन्धः) ४०

अर्णवः (दण्डकप्रबन्धः) ४०

अर्थः (कन्दः) ६०६

अर्थः (पुरुषार्थः) ८, ९

अर्थः (शब्दस्य) १६, १८, ६०, ६३, ६५, ६६, ५६०

अर्थवत्ता (पाटानाम्) ६०२

अर्थवादः १४१

अर्थवादविभागः (वेदस्य) १४१

अर्थव्यक्तिः (गुणः) ६५, ६६

अर्थस्वभावः (शब्दस्य) १६

अर्थहीनम् (दोषः) ६५

अर्थहीनम् (वस्तु, मद्रके) ४७२

अर्थाक्षरगतसंश्लेषः (अक्षरसंगतौ) ५४

अर्थान्तरम् (दोषः, पाठ्ये) ६५

अर्थान्तरम् (सामान्यार्थे) ६२

अर्धमागधी (गीतिः) २५७, २५८, २६०, २६७

अर्धमात्रम् (वृत्तम्) २५

अर्धमात्रिकगतिः (स्वरकम्पनस्य) ४५३

अर्धमुक्तिः (वंशे) ७६

अर्धरात्रम् (रागगाने) ४४६

अर्ध-[ऊर्ध्व]-विसरी (मालवकैशिकभाषा)

२७२, २७४, ३८९

अर्धसम- (वृत्तम्) ३८, ५०

अर्धसमाः (चतुष्पदीभेदाः) ४६

अर्धसामुद्गः (विविधः) ४७४, ४७५

अर्धसावित्री (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९

अर्धस्थितः (स्वरः, रागालप्तौ) ४६७

अर्धस्वरः (रागालप्तौ) ४६७

अलंकारः (गीते) २२, २४, २८, ५२, ६४, ८२,

१६७, १७०-१७४, १७८, १८०, १८२, २८०,

३०१, ३०४, ३१९, ३२८, ३३०-३३२,

३३४, ३३७, ४२२, ४४१, ४६८, ५५०,

५७०, ५७३, ५८२, ५८६, ५९८, ६१९

अलंकारः (पाठ्ये) १३, २१, ५२, ५३, ६४

अलंकारन्यासः (प्रबन्धे) ४४१

अलंकृत- (प्रबन्धाः, प्रमदा वा) ५२

अलंकृतम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०

अलंकृता (वचोभङ्गी) ६५

अलंकृतिः (गीते) १७३, १८२

अलंकृतिः (पाठ्ये) १३, २१, २५, ५२, ६३

अलंकृतिनिमित्तः (शिवः) ५३

अलंक्रियता (गीते) १६९

अलंक्रिया (गीते) १७८, २७६, ३४३, ३४४

अलंक्रिया (पाठ्ये) ६६

अलङ्घनम् (स्वरस्य) २३, १९१

अलम्बविलम्बकः (स्थायः) ४६१, ४६२

अलातचक्रप्रतिमम् (गीतवाद्ययोजनम्) २५

अलोपनम् (स्वरस्य) ३२६

अल्पः (स्वरः) १६५, २०८, २१३, २१५,

२३७, २५३-२५७, ३५०, ३५३, ३५८,

३६८, ३७१, ३७५, १८९, ३९१, ४००,

४०७, ४१३, ४१७, ४२३, ४२६, ४३२,

४३५, ४३८

अल्पता[स्वम्] (जाति-राग-लक्षणम्) २३, २५,

३०, १८९, १९१-१९३, १९८, २०३, २१९,

२५४, २५७, २९५, ३७७, ४३१, ४३५

अल्पता (विविधानाम्) ५५०

अल्पता (स्थाये) ४६२

अल्पता (स्वरस्य) १६५

अल्पत्वम् (विकृतगन्योः) १६२

अल्पद्विश्रुतिकाः (जातयः) २३

अल्पप्रयोगः (अन्तरकाकलिनोः) २३, ९२,

९३

अल्पप्रयोगता[—त्वम्](अन्तरकाकलिनोः) ९२,

१६३

अल्पश्रुतिः (स्वरः) ३८९

अल्पश्रुतिसंभूतः (स्वरः) १६५

अल्पहेतुसमापित—(तानगानम्) १४१

अवगाढम्[—हकम्] (वृत्तभेदः, शुद्धगीतेषु)

१८१, १८२, ४७३, ४७५, ५०७,

५३३

अवघटः (स्थायाः) ४६३, ४६४

अवधानम् (गान्धर्वप्रयोगे) २५

अवधानम् (गायने) ४४५

अवधानम् (सामान्यार्थे) ५५९

अवधानस्य (स्थायाः) ४५७, ४५९

अवनद्ध—(वादकाः, कुतपे) ४६९

अवनद्धकुतपः ४६९

अवनद्धम् (वाद्यम्) १, १२, २६

अवपाटाः (तालवाद्येषु) ५८२

अवपाणिः (ताले) २४०

अवभृथः (मूर्च्छनातानः) १३८, १४०

अवमर्श—(सन्धिः) २७६, २८४

अवयवः (तालस्य) २४०

अवयवः (प्रबन्धस्य) ५५१, ६१९

अवयवः (रागस्य) ४५८

अवयवः (रूपकस्य) ४६८

अवयव्यवयवत्वम् (स्वरश्रुतेः) ८५

अवरोहः (स्वराणाम्) २१, ७३, ९३, १२५,

१६८, १६९, १७३, १७५, १७८, १८१,

१८२, ४६२, ४७५

अवरोहणम् (स्वराणाम्) ३०, १८१

अवरोहि—(क्रमचारः) ३४३

अवरोहि—(वर्णः) २२, १६८, १६९, १७२,

१७३, २७७, २८०, २८२, २८६, २८८,

२९०, ३१५, ३२८, ३३६, ३४४, ३७८,

३९३, ४००, ४७५, ५०७, ५१४, ६०८

अवरोहि—(स्वराः) १८२

अवरोहिवर्णगत—(अलंकाराः) १७२, १७३

अवर्ण्यम् (अर्थान्तरे) ६५

अवलम्बकम् (छन्दोभेदः) ४३, ४४

अवलोकितः (अलंकारः) १७३, १७७, १७८

अवसानम् (न्यासः) १८४, ३५२, ४१९,

४२६, ४२७, ४३१-४३४, ६१५

अवसानम् (अलंकारे) १६९

अवस्खलितः (स्थायाः) ४६१

अवाक्यः (शिवः) १९

अवान्तरा (विदारी) ४७३

अविकल्पम् (वेदनम्) १४१

अविकृत—(जातिः) १९३

अविकृत—(स्वराः) ९७

अविकृतौ (सप्तौ) ९०

अविनाशित्वम् (वैवतस्य) ३६१

अविनाशित्वम् (मध्यमस्य) ९६, २४२

अविनाशी (स्वरः) ८६

अविप्रकीर्णरूपः (भगवान्) ६०८

अविलम्बविलम्बोत्प्रविष्टनिःसरणः (निश्च-

स्थायाः) ४६६

अविलम्बित—(मानम्) ५९८

अविलोपित्वम् (मध्यमस्य) ४१८

अवैषम्यम् (गीते) ४५१

अव्यक्तः (गायनः) ४४३, ४४४

अव्यक्तत्वम् (अनाहतनादस्य) ७१

अव्यक्तवर्णः (गायनः) ४४४

अव्ययम् (उपमायाम्) ६३

अव्यवस्थितः (गायनः) ४४३, ४४४

अव्यवस्थितम् (स्थानकम्) ४४४

अव्याप्तिः १२५

अशुद्ध—(जातयः) १८३

अशुद्ध—(स्वराः) ८८

अशोकपल्लवच्छाया (चतुष्पदीभेदः) ४७
 अशोकपुष्पमञ्जरी (वण्डकप्रबन्धः) ४१
 अश्लयः (शब्दः) ४४९
 अश्वक्रान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 अश्वक्रान्ता—(गततानाः) १३२-१३४, १३६-१३८
 अश्वक्रान्ता (मूर्च्छना) ९८, १२९, १३२-१३४, १३६-१३८, १५३
 अश्वप्रतिग्रहः (मूर्च्छनातानः) १३५, १३६, १४०
 अश्वमेघः (मूर्च्छनातानः) १३२, १३९
 अश्वमेघादि—(यागाः) १४१
 अश्विः (स्वरदेवता) ९४
 अश्विनौ (मूर्च्छनादेवते) ९२९
 अष्ट—(प्रमाणानि) १०
 अष्टकलम् (उपोहनम्) ४८३
 अष्टपत्र [विक्पत्र]—चक्रम् ७२
 अष्टबाहुः (रागध्याने) ४०७
 अष्टभुजः (रागध्याने) ४०६, ४०८
 अष्टश्रुत्यन्तरत्वम् (स्वरयोः) ९०
 अष्टाकपालः (मूर्च्छनातानः) १३८, १४०
 अष्टादश (जातयः) १८३
 अष्टादशाङ्गम् (चित्रम्) २७६
 अष्टाविंशतिः (षाडवतानाः, षड्जग्रामे) १३१
 १३९
 अष्टिः (छन्दोजातिः) ३५
 अष्टोत्तरी (प्रबन्धनाम) ६१२
 अष्टौ (वर्णगणाः) ३५
 अष्टौ (श्रुतयः) ९०, ९२
 असंकीर्ण—(स्थायाः) ४६१
 असंकीर्णलक्षण—(स्थायाः) ४५५, ४५७, ४६३
 असंकीर्णाः (चतुष्पदीभेदाः) ४६
 असंबद्धम् (अर्थहीनदोषे) ६५
 असंवादः (स्वरस्य) ९१, ९२
 असंवादिता (स्वरस्य) ९१, ९२
 असंवादी (स्वरः) ९२

असत्सिद्धिलक्षणः (शिवः) ५२
 असदृशांशः (स्थाये) ४५८
 असम—अनुष्टुप् ३७
 असमध्रुवा (चर्या) ६१६
 असमश्रुतिः (स्वरः) ९०, ९१, ९२
 असमश्रुतिकत्वम् (स्वरस्य) १६५
 असमस्तम् (रूपकम्) ६४
 असम्भावितम् (उपमायाम्) ६३
 असाधारणः (स्थायाः) ४६३, ४६५
 असाधारणवाक्यम् (उपमायाम्) ६३
 असिः (रागध्याने) ४०८
 असितः (पः) ९४
 अस्पष्टगुणोपेतं (वचः, प्रोत्साहने) ५४
 अस्फुटत्वम् (समूहिनः) ८३
 अहः (रागगाने) ३०४, ३१०
 अहिः (रागगाने) ४१०
 अहिः (रागध्याने) ४१५
 अहिदष्टः १०

आ

आकारः (आलापे) ५७८
 आकृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 आक्रन्दः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५७
 आक्रमणस्य (स्थायाः) ४६३
 आक्षिप्तः (अलंकारः) १७०, १७२
 आक्षिप्तपदक्रमः (अभिनये) २८
 आक्षिप्तिका (चतुष्पदीभेदः) ४७
 आक्षिप्तिका (रागे) २७७, २७९, २८२, २८४, २८६-२९०, २९२, २९४, २९६, २९७, २९९, ३००, ३०२, ३०५, ३०८, ३११, ३१४, ३१६, ३१८, ३२०, ३२२, ३२४, ३३३, ३३५, ३३६, ३४०, ३४२, ३४३, ३४७, ३४९
 आक्षेपः (अलंकारः, गीते) १७३, १७४
 आख्यातम् (शब्दभेदः) १६
 आख्यानम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५९, ६०

- आगम-(सागरः) १
 आगमत्वम् (भुनिवचसाम्) १४१
 आङ्ग-(पात्राणि) ४६९
 आङ्गिकः (अभिनयः) २६, २७
 आचार्यः (नृत्ये) २९
 आज्ञा-(चक्रम्) ७२
 आडम्बराकृतिः (अक्षराणाम्, स्थाये) ४६१
 आडिल्लः (शब्दः) ४४७
 आडोकाभोदा (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२०, ४३२
 आताविप्राः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५
 आताविशाः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५
 ४८६
 आत्मतुष्टिः ९
 आत्मन् ६१, ७२
 आत्ममूलत्वम् (वेदस्य) ९
 आत्मसमः ७
 आदर्शः (दर्पणम्) ८७
 आदि-(श्रुतिः) १६१
 आदिः (अलंकारस्य) १६९
 आदितालः ५७५-५७७, ५८१, ५८२, ५८४, ५८६, ५८७
 आदित्यगानम् (कपाल-) २५०
 आदित्यायनः (मूर्च्छना-तानः) १३४, १३९
 आदिमप्रहरः [-यामः] (दिनस्य, रागगाने) २८४, २९०, २९७
 आदिमस्वरः (शुद्धजातीनाम्) १८९
 आदिलयः (तालस्य) ५६९
 आदिस्वरः (मूर्च्छनायाः) १२४, १७०
 आदृताः ६५
 आद्यगीतज्ञः (मतङ्गः) ३५०
 आद्यचरणः (एलामु) ५५४, ५५८
 आद्यन्तमूर्च्छना ९७
 आद्य-[प्राक्]-प्रहरः[वलम्](दिनस्य, रागगाने) २७७, २८०, २८६, २९९, ४०९, ४३२
 आद्यशक्तिः (नादोत्पत्तौ) ७३
 आद्यस्वरः (मूर्च्छनायाः) १२४
 आद्या (मूर्च्छना) २६१
 आद्या (श्रुतिः) ८८, ८९
 आधारचक्रम् ७२
 आधिदैवतम् ६१४
 आनन्त्यम् (श्रुतीनाम्) ७५, ७७
 आनन्त्यम् (स्वराणाम्) ७७
 आनन्दः (निःसारप्रबन्धः) ५८९, ५९०
 आनन्ददम् (संगीतशास्त्रम्) ८
 आनन्दवर्धनम् (करणप्रबन्धः) ५६८, ५६९
 आनन्दहेतुः (नादः) ७३
 आनन्दिनी (प्रबन्धजातिः) ५५२
 आनिविताः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५, ४९८, ४९९, ५१०, ५११, ५१७, ५३८, ५४३, ५४५, ५४७, ५४९
 आनिविप्राः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५, ४९६, ४९८, ४९९, ५१६, ५१७, ५४३, ५४५, ५४७, ५४९
 आनिविशम् (शुद्धगीतेषु) ४७७, ४८४, ४८५, ४९८, ४९९, ५१०, ५१७, ५३८, ५४३-५४५, ५४७, ५४९
 आनिविशाः (शुद्धगीते) ४७७, ४८४, ४८५, ४९६, ४९८, ४९९, ५१०, ५११, ५१७, ५३८, ५४२, ५४३, ५४५, ५४७
 आनुकूल्यम् (रसानाम्) ६२
 आनुपूर्वी (अक्षराणाम्, शब्दे) १६
 आन्दोलनम् (स्वरस्य) १६७, १७२, २७७
 आन्दोलितः (गमकः) ३७२, ३९५, ४५३
 आन्दोलितः (स्वरः) ४१८, ४२०, ४२२
 आन्दोलितप्लावितः (मिश्रस्थायाः) ४६५
 आन्ध्र-(देशेला) ५६५
 आन्ध्र-(पात्राणि) ४६९
 आन्ध्रदेशः (भाषानाम्नि) ४००
 आन्ध्री(जातिः) १८४, १८६, १८८, १८९, २२६, २२७, २२९, २३९
 आन्ध्री (टक्कविभाषा) २७२

- आन्ध्री (पञ्चमविभाषा) २७२, २७५, ३७५
 आन्ध्री (मालवपञ्चमभाषा) ४००
 आपत्कुलम् ७१
 आप्ताः (ब्रह्मादयः) ९
 आप्यायनी (मूर्च्छना) १२९
 आभीरिका (ककुभविभाषा) २७१, २७४, ४२९
 आभीरिका (टक्कभाषा) २७२, २७४
 आभीरिका (पञ्चमविभाषा) २७५
 आभीरिका (भाषा, रागे, सामान्यकथने) १२६, १६७
 आभीरिका (मालवकैशिकभाषा) २७२, २७४, ३८९
 आभीरी (ककुभभाषा) ३५२
 आभीरी (पञ्चमभाषा) २७२, २७४, ३७०, ४२९
 आभीरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९
 आभोगः (निधनसंज्ञा, साम्नि) ५५०
 आभोगः (प्रबन्धघातुः) ३१, ४६४, ५५१, ५५५, ५६७-५६९, ५७१, ५७२, ५७६-५७८, ५८६, ५८८, ५९१, ५९३, ५९५-५९७, ५९९, ६०१-६०३, ६०५, ६०६, ६०८-६११, ६१३, ६१५, ६१७
 आभोगग—(पदम्, एलायाम्) ५५६
 आम्नपञ्चमः (ग्रामरागः) ४०५
 आम्नपञ्चमः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१३
 आम्नेडितः (रागकदम्बः) ५९४
 आम्नेडितयमकम् ६४
 आम्लः (औषधम्) ४४६
 आयतः (स्थायः) ४६४
 आयतता (पञ्चमस्य) ८५
 आयतत्वम् (स्वरस्य) ७९
 आयता (ध्रुतिजातिः) ७८
 आयुः (फलम्, वर्णवर्ण) १९
 आरनालम् (अपध्यम्) ४४५
 आरभटी (वृत्तिः) ५५८, ५५९, ५९७
 आरोहः (स्वराणाम्) २१, ३०, ७३, १२५, १६८, १७१-१७३, १७५, १८०-१८२, ३३६, ४६२, ४७५
 आरोहणम् (स्वराणाम्) १२५, १७१, १७४, १८१
 आरोहि—(वर्णः) २२, १६८-१७२, १७८, १८०, १९८, ३०१, ३०४, ३०६, ३१२, ३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२५, ३३०, ३३१, ३३७, ३४०, ३४४, ३४७, ३७८, ४००, ४२२, ४२३, ४७५, ५०७, ६०८
 आरोहि—(स्वराः) १८२
 आरोहिवर्णगत—(अलंकाराः) १७०-१७२
 आर्चिकः (कूटतानः) १४३, १४७, १५९
 आर्त्तः (अभिनये) ३३
 आर्यः ४६७
 आर्या (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९९, ६००, ६०२, ६०६
 आर्या (छन्दः) १३, ४२, ४९, ५०, ६६
 आर्या (मङ्गलाचरणे) ४२
 आर्यागीतिः ४३, ६०६
 आर्षभी (जातिः) १८४, १८६, १८८, १९६-१९८, २३९, २५४, ३२५, ३४४, ३४७, ३४८
 आर्षभीकपालम् २५३, २५४
 आलप्ति—(बहनी, स्थाये) ४५६
 आलप्तिः २५, ३८०, ४२१, ४२२, ४४१, ४४२, ४६७, ४६८, ४७१, ५७७, ५८२, ५८५, ६१०
 आलम्बी (टक्कभाषा) ३५८
 आलापः २५, १६९, २७७, २७८, २८०, २८२, २८४, २८६-२८८, २९०, २९२-२९५, २९७, २९९, ३०२, ३०४, ३०७, ३१०, ३१२, ३१५, ३१८, ३२०, ३२२, ३२४, ३२६, ३२८, ३३०, ३३१, ३३३, ३३४, ३३६, ३३८, ३४०, ३४१-३४५,

३४८-४०१, ४०५-४०९, ४१५-४३४,
४३७, ४३८, ५७५-५८०, ५८४, ५८५,
५९१-५९३, ६००, ६११

आलापकर्म ४४२

आलापभेदः (भाषालक्षणम्) २७१

आलापलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५

आलापवर्त्तनी (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५७०

आलापविवर्त्तनी (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५७०

आलापाश्रिता (भाषा) ४०२

आलापिनी—(वादकाः, कुतपे) ४६९

आलापिनी (श्रुतिनाम) ७८, ७९

आलि—(प्रबन्धाः) ५५२, ५९३, ६०७

आलिक्रम—(प्रबन्धाः) १३, ५५३, ५५५,

५९३, ६०७

आलिक्रमाः (महेश्वर्याः) ५९३

आलिसंश्रयाः (प्रबन्धाः) ५५४

आलीढकम् (करणम्) ३२

आवर्त्तः (अलंकारः, गीते) १७८

आवापः (मार्गताले) ४९५, ४९६, ५१०

आवृत्तिः (अक्षरगता) ५५७

आवृत्तिः (नादगता) ५५७

आवृत्तिः (प्रबन्धे) ५८६, ६१६, ६१७

आवृत्तिः (शुद्धगीतेषु) ४९४, ५०९, ५३४,

५३५, ५४०, ५४४

आशंसनम् (आशिषि) ५८

आशविता (शुद्धगीते) ४८४

आशीः (लक्षणम्) ५२, ५८

आशीर्वादः (प्रियोक्तौ) ५८

आश्रयाश्रयिभावः १७

आसारितम् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५३७-

५४०, ५४४, ५४६, ५४८

आसारितादि (गीतम्) १०, २७

आसावरी[सावेरी](भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२

आस्यरागः (नृत्ये) ३३

आहतः (गमकः) ४५३

आहतः (नादः) ७१, ७२

आहतम् (नादोत्पत्तौ) ७१

आहसः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०

आहार्यः (अभिनयः) १३, २६

आह्लादकरता (उक्तेः) ६६

इ

इकारः (एलायाम्) ५५५, ५५६

इडा (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

इतिहासः १०, २८

इन्दुमती (मात्रैला) ५६२

इन्द्रः (ऋषिः, स्वरे) ९४

इन्द्रः (कन्दः) ६०६

इन्द्रः (कपालगाने) २४९

इन्द्रः (मासाधिपः) ६०३

इन्द्रक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८

इन्द्रगानम् (कपाल-) २५१

इन्द्रवंशा (वृत्तम्) ३८

इन्द्रवज्रा (वृत्तम्) ३८

इन्द्राणी (नन्दावती-देवता) ५५९

इन्द्रियार्थः ११

इभ [हस्तिका-] (वादकाः, कुतपे) ४६९

इयत्ता (श्रुतीनाम्) ७६

इषुः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

इहाप्यमुत्रफलदम् (गान्धर्वम्) ४७१

ई

ईज्यः (देवता, वर्णवर्ग) १९

ईप्सितकामदा (एला) ५५६

ईप्सितार्थाः (इलेखे) ६६

ईर्ष्या (भावः) ३७२, ३८७

ईशः (चन्द्रकलादेवता) ६१४

ईशः (देवता, रागे) ४३७

ईशः (मङ्गलाचरणे) ४४७

ईशः (सामान्यकथने) ४, १४२

ईशानः (शिवः) ३०

ईश्वरः (मङ्गलाचरणे) ५३

आन्ध्री (पञ्चमविभाषा) २७२, २७५,
 ३७५
 आन्ध्री (मालवपञ्चमभाषा) ४००
 आपत्कुलम् ७१
 आप्ताः (ब्रह्मादयः) ९
 आप्यायनी (मूर्च्छना) १२९
 आभीरिका (ककुभविभाषा) २७१, २७४,
 ४२९
 आभीरिका (टक्कभाषा) २७२, २७४
 आभीरिका (पञ्चमविभाषा) २७५
 आभीरिका (भाषा, रागे, सामान्यकथने)
 १२६, १६७
 आभीरिका (मालवकैशिकभाषा) २७२,
 २७४, ३८९
 आभीरी (ककुभभाषा) ३५२
 आभीरी (पञ्चमभाषा) २७२, २७४, ३७०,
 ४२९
 आभीरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९
 आभोगः (निधनसंज्ञा, साम्नि) ५५०
 आभोगः (प्रबन्धधातुः) ३१, ४६४, ५५१,
 ५५५, ५६७-५६९, ५७१, ५७२, ५७६-
 ५७८, ५८६, ५८८, ५९१, ५९३, ५९५-
 ५९७, ५९९, ६०१-६०३, ६०५, ६०६,
 ६०८-६११, ६१३, ६१५, ६१७
 आभोगग- (पदम्, एलायाम्) ५५६
 आभ्रपञ्चमः (ग्रामरागः) ४०५
 आभ्रपञ्चमः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१३
 आभ्रेडितः (रागकदम्बः) ५९४
 आभ्रेडितयमकम् ६४
 आम्लः (औषधम्) ४४६
 आयतः (स्थायः) ४६४
 आयतता (पञ्चमस्य) ८५
 आयतत्वम् (स्वरस्य) ७९
 आयता (श्रुतिजातिः) ७८
 आयुः (फलम्, वर्णवर्ग) १९
 आरनालम् (अपध्यम्) ४४५

आरभटी (वृत्तिः) ५५८, ५५९, ५९७
 आरोहः (स्वराणाम्) २१, ३०, ७३, १२५
 १६८, १७१-१७३, १७५, १८०-१८२,
 ३३६, ४६२, ४७५
 आरोहणम् (स्वराणाम्) १२५, १७१, १७४,
 १८१
 आरोहि- (वर्णः) २२, १६८-१७२, १७८,
 १८०, १९८, ३०१, ३०४, ३०६, ३१२,
 ३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२५, ३३०,
 ३३१, ३३७, ३४०, ३४४, ३४७, ३७८,
 ४००, ४२२, ४२३, ४७५, ५०७, ६०८
 आरोहि- (स्वराः) १८२
 आरोहिवर्णगत- (अलंकाराः) १७०-१७२
 आर्चिकः (कूटतानः) १४३, १४७, १५९
 आर्त्तः (अभिनये) ३३
 आर्यः ४६७
 आर्या (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९९,
 ६००, ६०२, ६०६
 आर्या (छन्दः) १३, ४२, ४९, ५०, ६६
 आर्या (मङ्गलाचरणे) ४२
 आर्यागीतिः ४३, ६०६
 आर्षभी (जातिः) १८४, १८६, १८८,
 १९६-१९८, २३९, २५४, ३२५, ३४४,
 ३४७, ३४८
 आर्षभीकपालम् २५३, २५४
 आलप्ति- (वहनी, स्थाये) ४५६
 आलप्तिः २५, ३८०, ४२१, ४२२, ४४१,
 ४४२, ४६७, ४६८, ४७१, ५७७, ५८२,
 ५८५, ६१०
 आलम्बी (टक्कभाषा) ३५८
 आलापः २५, १६९, २७७, २७८, २८०,
 २८२, २८४, २८६-२८८, २९०, २९२-
 २९५, २९७, २९९, ३०२, ३०४, ३०७,
 ३१०, ३१२, ३१५, ३१८, ३२०, ३२२,
 ३२४, ३२६, ३२८, ३३०, ३३१, ३३३,
 ३३४, ३३६, ३३८, ३४०, ३४१-३४५,

३४८-४०१, ४०५-४०९, ४१५-४३४, आहतम् (नादोत्पत्तौ) ७१
४३७, ४३८, ५७५-५८०, ५८४, ५८५, आहसः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०
५९१-५९३, ६००, ६११ आहार्यः (अभिनयः) १३, २६

आलापकर्म ४४२

आलापभेदः (भाषालक्षणम्) २७१

आलापलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५

आलापवर्त्तनी (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५७०

आलापविवर्त्तनी (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५७०

आलापाश्रिता (भाषा) ४०२

आलापिनी—(वादकाः, कुतपे) ४६९

आलापिनी (श्रुतिनाम) ७८, ७९

आलि—(प्रबन्धाः) ५५२, ५९३, ६०७

आलिक्रम—(प्रबन्धाः) १३, ५५३, ५५५,

५९३, ६०७

आलिक्रमाः (महेश्वर्याः) ५९३

आलिसंश्रयाः (प्रबन्धाः) ५५४

आलीढकम् (करणम्) ३२

आवर्त्तः (अलंकारः, गीते) १७८

आवापः (मार्गताले) ४९५, ४९६, ५१०

आवृत्तिः (अक्षरगता) ५५७

आवृत्तिः (नादगता) ५५७

आवृत्तिः (प्रबन्धे) ५८६, ६१६, ६१७

आवृत्तिः (शुद्धगीतेषु) ४९४, ५०९, ५३४,

५३५, ५४०, ५४४

आशंसनम् (आशिषि) ५८

आशविता (शुद्धगीते) ४८४

आशीः (लक्षणम्) ५२, ५८

आशीर्वादः (प्रियोक्तौ) ५८

आश्रयाश्रयिभावः १७

आसारितम् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५३७-

५४०, ५४४, ५४६, ५४८

आसारितादि (गीतम्) १०, २७

आसावरी[सावेरी](भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२

आस्यरागः (नृत्ये) ३३

आहतः (गमकः) ४५३

आहतः (नादः) ७१, ७२

आह्लादकरता (उक्तेः) ६६

इ

इकारः (एलायाम्) ५५५, ५५६

इडा (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

इतिहासः १०, २८

इन्दुमती (मात्रैला) ५६२

इन्द्रः (ऋषिः, स्वरे) ९४

इन्द्रः (कन्दः) ६०६

इन्द्रः (कपालगाने) २४९

इन्द्रः (मासाधिपः) ६०३

इन्द्रक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८

इन्द्रगानम् (कपाल-) २५१.

इन्द्रवंशा (वृत्तम्) ३८

इन्द्रवज्रा (वृत्तम्) ३८

इन्द्राणी (नन्दावती-देवता) ५५९

इन्द्रियार्थः ११

इभ [हस्तिका-] (वादकाः, कुतपे) ४६९

इयत्ता (श्रुतीनाम्) ७६

इषुः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

इहाप्यमुत्रफलदम् (गान्धर्वम्) ४७१

ई

ईज्यः (देवता, वर्णवर्ग) १९

ईप्सितकामदा (एला) ५५६

ईप्सितार्थाः (इलेखे) ६६

ईर्ष्या (भावः) ३७२, ३८७

ईशः (चन्द्रकलादेवता) ६१४

ईशः (देवता, रागे) ४३७

ईशः (मङ्गलाचरणे) ४४७

ईशः (सामान्यकथने) ४, १४२

ईशानः (शिवः) ३०

ईश्वरः (मङ्गलाचरणे) ५३

ईषत्प्रसिद्धाः (स्थायाः) ४६३

ईषत्स्पर्शः (स्वरस्य) १२५, १९६

उ

उक्तस्यातिशयः ७

उक्ता (छन्दोजातिः) ३५, ३६

उक्तिः (पाठ्ये) ६६

उक्तिः (सामान्यार्थे) १४१, २०९

उक्त्यः (तानः) १३४, १३९

उग्रा (श्रुतिनाम) ७७-७९

उचित- (स्थायाः) ४५७, ४६१

उचितम् (पदनाम, एलायाम्) ५५६

उच्च- (स्थानम् ?) ४५१

उच्चतरता (शब्दस्य) ४४७

उच्चता [स्त्वम्] (स्वरस्य) ८६, १८७

उच्चाटनः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०

उच्चारः (गीते) ४५१

उच्छिष्टोक्तिः (प्रबन्धे) ४४१

उज्ज्वलः (रसः, शृंगारः) ५८९

उज्ज्वलः (शब्दः) ४५०

उत्कट- (गीतिः) ४२१

उत्कटः (रागः) ४०७

उत्कटः (स्वरः) ३६०

उत्कण्ठितजनः (रागप्रयोगे) ३९६

उत्कर्षः (गान्धारस्य) १२७

उत्कर्षः (पञ्चमस्य) ९५

उत्कर्षः (श्रुतिद्वयस्य) १२६

उत्कर्षः (श्रुतेः) ७९, ८८, ९०, ९५

उत्कलिका (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८

उत्कलिका (दण्डप्रबन्धः) ४१

उत्कीर्त्तिः (फलं, वर्णगणे) ३५

उत्कृतिः (छन्दोजातिः) ३६

उत्कृष्ट ?- (पञ्चमः) २४१

उत्तम- (पाठकाः) ६

उत्तम- (पात्राणि) ३३, ५६

उत्तम- (प्रबन्धः) ६१९

उत्तम- (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२

उत्तमः (गायनः) ४४२

उत्तमः (नायकः) ५८२-५८४

उत्तमः (शब्दः) ४४७

उत्तमवृन्दम् ४६८

उत्तमार्थविशेषः (अतिशये) ५६

उत्तर- (पदम्) १८

उत्तरः (तालः) ४७७, ४८०, ४८३, ४९४,

५०१, ५०६, ५०८, ५१२, ५३२-५३६,

५४९

उत्तरम् [रः] (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ४७४,

५३५

उत्तरम् (सामान्यार्थे) १२६, १२७, ३६१

उत्तरमन्द्रा- (गततानाः) १३२-१३४, १३६-

१३८

उत्तरमन्द्रा (मूर्च्छना) ९८, १२२-१२४,

१२७, १२९, १३२-१३४, १३६-१३८,

१४५, १४७, १४८, १८१, २६०

उत्तरमन्द्राभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०४

उत्तरादि- (शुद्धगीतानि) ५५३

उत्तरायता- (गततानाः) १३२-१३४, १३६-

१३८

उत्तरायता (मूर्च्छना) ९८, १२९, १३२-

१३४, १३६, १३७, १४५, १५०, ३२३,

३३७

उत्तरायताद्याः (पञ्चमूर्च्छनाः) १२२

उत्तरोत्तरगताः (स्वराः) ४५४

उत्तरोत्तरगाः (तन्म्यः) ८०

उत्तरोत्तरतीव्राः (तन्म्यः) ८०

उत्तरोत्तरदोषाः १६३

उत्तरोत्तरवृद्धिः (स्वराणाम्) १७१

उत्पली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२८

उत्प्रविष्टः (स्थायाः) ४६१, ४६२

उत्प्रेक्षितम् (उपमायाम्) ६३

उत्फुल्लितः (नर्तने) २९

उत्फुल्लगलः (गायनः) ४४४

उत्फुल्ला (वहनी, स्याये) ४५७
 उत्सन्नकल्पः (नाट्यनिगमः) ५
 उत्सवकर्म (रागप्रयोगे) ३७४
 उत्सवप्रिया (चतुराभेदः) ५६१
 उत्सवम् (रागप्रयोगे) ३१७, ३७१, ३७६,
 ३८२
 उत्साहः (कन्दः) ६०६
 उत्साहः (छन्दोभेदः) ४५
 उत्साहः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६
 उत्साहः (भावः) ३६०
 उत्सुकता (भावः) ३८६
 उदात्तः (स्वरः) ९, १०
 उदारत्वम् (गुणः, पाठ्ये) ६५, ६६
 उदासीना (स्त्री) १२८
 उदाहरणम् (मूर्च्छनानाम्) १२२
 उदाहरणम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४, ५५
 उदीच्याः २०६
 उद्गीतः (अलंकारः, गीते) १७०, १७२
 उद्गीतिः (गीतिविशेषः) ४३
 उद्गीथः (ऋक्सामाङ्गम्) ५५०
 उद्ग्राहः (प्रबन्धधातुः) ५५१, ५५५, ५६८-
 ५७२, ५७५, ५७६, ५८६, ५८८, ५९१,
 ५९२, ५९५-५९७, ५९९, ६०२, ६०५,
 ६०७, ६०९-६११, ६१३, ६१५-६१८
 उद्ग्राहः (प्रस्तावसंज्ञा) ५५०
 उद्ग्राहादि (प्रबन्धे) २६
 उद्घट्टः (तालः) ५०९, ५८२, ५९३
 उद्घट्टितः (अलंकारः, गीते) १७३, १७६
 उद्घडः (गायनः) ४४३, ४४४
 उद्घुष्टः (गायनः) ४४३
 उद्दामः (वण्डकप्रबन्धः) ४०
 उद्दिष्टः-(तानः) १३१
 उद्दिष्टम् (कूटतानानाम्) १४३, १५८-१६०
 उद्दिष्टम् (छन्दःप्रस्तारे) ५०
 उद्दिष्टम् (शुद्धतानानाम्) १३०, १३१
 उद्दिष्टविधिः (कूटताने) १५९

उद्दिष्टाङ्कः (छन्दःप्रस्तारे) ५०
 उद्दीपन-(विभावः) १४
 उद्दीपनम् (भावस्य) ३९३, ३९५
 उद्देशः १३, १९४, ४७५
 उद्धतप्रायनर्तनम् २९
 उद्धतप्रायवर्तनम् २७
 उद्भट-(गमकाः) ३६२
 उद्भटचारीमण्डलम् (नृत्ये) ३४५
 उद्भटनटनम् ३०४
 उद्भित् (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 उद्वाहितः (अलंकारः, गीते) १७०, १७२,
 १७३, १७५
 उद्देशः (भावः) ३७२
 उन्नता (वासवीभेदः) ५६०
 उन्मत्तः (अभिनये) ३३
 उन्मत्तभाषणप्राय-(अर्थवादाः) १४१
 उन्मूष्टः (शब्दगुणः) ४४९
 उपक्रमः १२
 उपखञ्जकम् (छन्दोभेदः) ४४
 उपगन्धर्वकम् (छन्दोभेदः) ४८
 उपगीतिः (गीतिविशेषः) ४३
 उपजीवनम् १६१, १६२
 उपदेशामृतम् (ग्रन्थकर्तुः) ८६
 उपदोहकः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 उपव्रवः (ऋक्सामाङ्गम्) ५५०
 उपनागरिका (वृत्तिः) ५५९
 उपपत्तिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६२
 उपपदम् (व्याकरणे) ८७
 उपपातः (औघेणाङ्गम्) ५३१, ५३३
 उपभ्रमरपदम् (द्विपदीभेदः) ४३
 उपमा (अलंकारः, पाठ्ये) २१, ५२, ६३,
 ६६, ५७२, ५७३
 उपमा (सामान्यकथने) ४, ५६, ६३
 उपमानम् ६३
 उपमेयम् ६३
 उपरागजा (भाषा) २४, २७३, २७४, ३६१

उपरागाः २४, २६६, २७०, ३३९, ३४९, ३६१

उपरिपाणिः (ताले) २४०

उपलभ्यार्थः (समाधौ) ६६

उपलम्भः (गान्धारग्रामस्य) — ९७

उपलम्भः (श्रुतीनाम्) ८१

उपलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५

उपलोलः (अलंकारः, गीते) १७८, १७९

उपवदन [क]म् (छन्दोभेदः) ४४

उपवदनम् (प्रबन्धः) ६१४

उपवर्तन [क]म् (शुद्धगीतेषु) ४९५, ४९८

४९९, ५०६, ५३१, ५३५

उपवेदः (printed रूपवेदः) ९

उपशमस्य (स्थायाः) ४५७, ४६०

उपशान्तिः (ध्वनेः) ४६०

उपसर्गः १६

उपांशुः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०

उपाङ्ग—(रागाः) १३, २४, २६६, ४०३, ४०४, ४१६, ४२०, ४२८, ४३१, ४३८, ४३९, ४४२

उपाङ्गत्वम् (रागस्य) ४३३

उपाङ्गम् (दृष्टिपाश्चादिकम्, नाट्ये) २८, ३३

उपाधिः (स्थानत्रितयस्य) ५५७

उपाधिः (स्थानभेदरूपः) ७५, ७६

उपाध्यायः (नृत्ये) २९

उपान्त्यतन्त्रिका ८०

उपान्त्यश्रुतिः ८४

उपेन्द्रवज्रा (वृत्तम्) ३८

उपोहनम् (मद्रके) ४७२, ४७६, ४७७, ४७९, ४८३, ४९४, ५१६, ५३३, ५३८-५४२, ५४४-५४७

उभयगुणाभयः (कालः) १६१

उभयग्राम—(जातयः) ३३८

उभयग्रामिककाकल्पन्तर—(मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११७, १२२

उभयग्रामिक—(शुद्धमूर्च्छनाप्रस्तारभेदक्रमः) १०७

उभयग्रामिकाः (मूर्च्छनाः) १०४, १०८

उभयग्रामिकान्तर—(मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११२, ११७

उभयशक्तिजत्वम् (नादस्य) ७३

उभयावृत्तिः (यमके) ६४

उमा (कपालगानफलदाने) २४३

उमातिलकः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१३

उरः (स्वरोत्पत्तौ) ८७

उल्बणः (नादः) ४१७

उल्बणम् (विषम्) १०

उल्लङ्घनम् (स्वरस्य) १२५

उल्लासाः (स्थाये) ४६०

उल्लासितः (अलंकारः, गीते) १७८, १७९

उल्लासितः (गमकः) ४५३, ४५४

उल्लासितः (स्थायः) ४६१

उल्लोप्यकम् (शुद्धगीतभेदः) १८०, ४७१, ४७४, ४७७, ५०७, ५०८, ५१०-५१२, ५१५, ५३३, ५३४, ५३६, ५४९

उष्णिक् (छन्दः) ९४

उष्णिक् (छन्दोजातिः) ३५

ऊ

ऊजःकृतिः [ओजःक्रीः] (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३९

ऊर्ध्वगा (रेखाः) ७७, ९७

ऊर्ध्वन्यस्ताः (माद्याः स्वराः) १२३

ऊर्ध्वस्वरः १२३

ऊर्ध्वोक्तगलः (गायनः) ४४४

ऊर्मिः (अलंकारः, गीते) १७३, १७५

ऋ

ऋः (ऋषभः) ९०-९४, ९७

ऋक् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५४९, ५५०

ऋगानम् २६०

ऋग्वेदः १२
 ऋग्वेदजा (नादावती) ५५८
 ऋजु- (गीतम्) ६१०
 ऋतुः (रागगाने) २८४, ४१३
 ऋतुभवाः (रागाः) ४४०
 ऋत्विक् १०
 ऋद्धिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 ऋषभः ९, ७७, ७८, ८०, ८७-९०, ९२, ९५, १३८, १६१, १६२, १६४, १६६, १८४, १९६, २००, २१५, २१६, २२६, २२९, २३४, २३७, २५३-२५६, २७६, २७७, २९३, २९५, ३२५, ३२६, ३२८, ३३६, ३४४, ३४७, ३४९-३५१, ३५३, ३५५, ३५८, ३५९, ३६२-३६६, ३६८, ३७०-३७९, ३८१-३८३, ३८७, ३८९, ३९२, ३९४, ३९६, ३९८, ४०१, ४०९, ४१०, ४११, ४१३, ४१५, ४१९, ४२०, ४२६, ४२९-४३१, ४३३, ४३४, ४३९
 ऋषभपञ्चमहीनाः (औडुवतानाः, षड्जग्रामे) १३७, १४०
 ऋषभवर्जिताः (षाडवतानाः, मध्यमग्रामे) १३५, १४०
 ऋषभवर्जिताः (षाडवतानाः, षड्जग्रामे) १३३, १३९
 ऋषभादि- (स्वराः) १२३, १२४
 ऋषभादित्वम् (मूर्च्छनानाम्) ९७
 ऋषभाद्या (मूर्च्छना) १९८, २१३, २१५, २१७
 ऋषिः १०, २१, ९४, ३९९
 ऋषिकुलजाती (रिधौ) ९३

ए

एकः (स्वरः) ८६
 एककत्वगानार्हाः (प्रकीर्णप्रबन्धाः) ५५४
 एककम् (गीताङ्गम्) ४७४, ४७६, ५०८-५११, ५३३, ५३५, ५४९, ५५०
 ८८

एककल- (अपरान्तकम्) ४९३, ४९४, ४९७, ५०६
 एककल- (उल्लोप्यकम्) ५०७, ५१०, ५११
 एककल- (मद्रकम्) ४७६, ४८२
 एककलः (तालः) ३०, १९४, २३९, २४३, ४८३, ४८४, ४८९, ४९४
 एककलादि- (विधिः, मद्रके) ४७६
 एककालोपलम्भः (श्रुतिस्वरयोः) ८३
 एकग्रामजाः (जातयः) १६३
 एकजातिविषयः (धर्मः) ८
 एकतन्त्री (वीणा) १३, ३१
 एकताली (तालः) ५७५, ५७६, ५८१, ५८२, ५८७, ५९१, ५९३, ६१८
 एकताली (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२
 एकताली (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६, ५९१, ५९२
 एकत्वम् (श्रुतीनाम्) ७६
 एकदेशः (सामान्यार्थे) ५८
 एकदेशः (स्वरस्य) ९२
 एकदेशविकृतम् (लोकन्याये) ९२, १२९
 एकधातुः (एलाचरणः) ५५४
 एकपात् (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 एकमात्रः (लघुवर्णः) २५, ३६
 एकरूपत्वम् (तानानाम्) १३८
 एकवाचक- (पदम्) ५७
 एकविंशतिः (औडुवतानाः, षड्जग्रामे) १३२, १४०
 एकविंशतिः (न्यासाः) १८९
 एकविंशतिः (षाडवतानाः, मध्यमग्रामे) १३१, १४०
 एकशब्दः (उदाहरणे) ५४
 एकश्रुति [-कः] (स्वरः) ८४, २४१
 एकश्रुतिसमुत्कर्षः १६४
 एकश्रुत्यपकृष्टः (पञ्चमः) ९८
 एकस्थानम् (स्वरस्य) ९१
 एकस्थानवादः (स्वरस्य) ९१

एकस्वरः (कूटतानः) १४३, १४४, १४६,
१४७, १५६

एकांशता (जातीनाम्) १६४

एकांशा (जातिः) १८८

एकांशोपचिताः (जातयः) १६३

एकाक्षराः (कलाः, गद्ये) ५५०

एकाग्रभावः (चित्तस्य, स्थाये) ४५९

एकाग्रभावः (नादे) ७१

एकार्थम् (दोषः, पाठ्ये) ६५

एकार्थसाधनम् (वाक्यम्) ५६

एकास्यः (रागध्याने) ४०६, ४०८

एकोनपञ्चाशत् (षाडवतानाः, ग्रामद्वये) १३१

एकोनविंशतिः (शुद्धविकृतस्वराः) ८९

एरण्डकाण्डनिस्सारः (शब्दः) ४५०

एला (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५१-५५६, ५५८-
५६७, ५८७

एलादि-(प्रबन्धाः) ३३

एलाभासः (प्रबन्धः) ५६६

ऐ

ऐकिल्लः (गायनः) ४४३

ऐक्यम् (श्रुतीनाम्) ८६

ऐन्द्रादि-(व्याकृतिज्ञः, वाग्येकारः) ४४१

ऐहिकामुष्मिकफला (एला) ५५६

ओ

ओंकारः ८२

ओंकारः (ऋक्सामाङ्गम्) ५५०

ओंकारः (स्तोत्रे) ५४९

ओंकारः (ओहाद्याम्) २६८

ओजः (अयुग्मान्तः) ५१२

ओजः (गुणः, पाठ्ये) ६५, ६६

ओजः (नादस्य) ५५७

ओजः (पादः, छन्दसि) ४४, ४६, ४९

ओजःक्रीः [ऊजःकृतिः] (क्रियाङ्गम्) ४०४,

४३९

ओजप्रवृत्तम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

ओजप्रवृत्तमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

ओजभागः (आसारितेषु) ५३९

ओजमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

ओजस्थितम् (अन्ताङ्गम्) ५१२

ओजस्वी (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७

ओता (वाद्यप्रबन्धः) ३३

ओवी (छन्दः) ३१

ओवी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१७, ६१८

ओष्ठः (स्वरोत्पत्तौ) ८७

ओहाटिका [-टी] (स्वरेषु) २६७, २६८

औ

औज्ज्वल्यम् (रागे) ४६०

औडुव-(कूटतानाः) १४६

औडुव-(तानाः) १३०-१३२, १३६-१३८,
१४०, १४१, ३७०

औडुवः (रागः) २६५, ३२४, ३२६, ४०७

औडुवकारि-(स्वरः) १९४, २१५

औडुवकृत् (स्वरः) १६३

औडुवम् (गीतम्) ३०

औडुवा (जातिः) ३०, ९६, १८६

औडुवा (भाषा) ३५९, ३६०, ३६२-३६५,
३८१, ३८३, ३८५, ३८८

औडुवा (मूर्च्छना) १२५, १२८-१३०

औडुवाः (मूर्च्छनातानाः) १३६-१३८, १४०,
१४१

औडुवाशंसी (स्वरः) १६३

औडुवित-(कूटतानाः) १४३, १४७

औडु[वम्]-वितम् (जातिलक्षणम्) २३, २५,
१८९, १९२, १९३, १९७, २०६, २०८,
२१०, २१३, २१५, २१६, २३७, २४१,
२५४

औडुविता (रागाणाम्) ३६५

औडुवीकृताः (तानाः) २१

औडुम्बरी-(वाक्काः, कुतपे) ४६९

औद्गात्रम् (यज्ञे) १०

औवेणकम् (शुद्धगीतभेदः) ४७१, ५३१-५३४

औषधम् (कण्ठस्य) ४४५

क

कंसारिः (वाद्यम्) ५८२

ककुभः (ग्रामरागः) २७०, २७१, २७४, २७५, ३३७, ३३८, ३५१-३५६, ४०९, ४१०, ४२५, ४२९, ४३२, ४३३, ४३५, ५५८, ५५९

कङ्कः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

कङ्कालः (तालः) ५५५, ५५९, ५६९, ५७०, ६१३

कङ्कैलिः (प्रबन्धः) ४१

कङ्कैलिलताभवनम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

कच्छेल्ली (भिन्नषड्जभाषा) २७२, ३७९, ३९३, ४३५

कछेली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५

कज्जललेखा (चतुष्पदीभेदः) ४७

कञ्चुकी (नाटके) ३२१

कटिः (नृत्ये) ३२, ३३

कटुकम् (भक्ष्यम्) ४४५

कठिनम् (शारीरम्) ४५१

कडालम् (शारीरम्) ४५१

कडालमधुरम् (शारीरम्) ४५२

कडालमधुरसौचलम् (शारीरम्) ४५२

कडालसौचलम् (शारीरम्) ४५२

कण्ठः (-ध्वनिः) ४४६

कण्ठः (शरीरप्रदेशः) ७३, ७४, ८७, ८८, १६९

कण्ठकुण्ठनम् (पुंसां) ४५०

कण्ठनैर्मल्यम् ४५०

कण्ठमाधुर्यम् ४४६

कण्ठसाध्यत्वम् (गेयस्य) ४४५

कण्ठस्यकपालकाः (शिवस्य) २४९

कण्ठालम्बिभुजङ्गाः (शिवस्य) २४९

कण्ठ्यकोमलः (गमकः) ४५४

कण्ठ्या (बहनी, स्थाये) ४५६

कदलीपत्रम् (द्विपदीभेदः) ४३

कनकम् ७५

कनकाकारात्मन् ७५

कनिष्ठवृन्दम् ४६८

कनिष्ठासारितम् (शुद्धगीतेषु) ५१६, ५१७, ५३०, ५३७, ५३८, ५४०, ५४१, ५४४, ५४६

कनिष्ठासारिताभासम् (वर्धमानम्) ५४६

कन्दः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०६, ६०७

कन्दः (छन्दः) ६०६

कन्दर्पः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

कन्दर्पबलशातनः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०

कन्दुकः (तालः) ६०६, ६१३

कन्दुकः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१३

कन्दुकोत्सवम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

कन्या (छन्दोभेदः) ३६

कपटम् (लक्षणम्) ५२, ६२

कपर्दिनी (मूर्च्छना) १२९

कपालगानम् २४२-२४९, २५३, २५६

कपालमाला (शिवस्य) २४३

कपालसन्ततिः (शिवस्य) २४३

कपाली (शिवः) २५६

कपोतः (रागध्याने) ४३४

कफः (शब्दहेतुः) ४४७

कमलः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

कमलः (मण्डप्रबन्धः) ५८८

कमलभूः (ब्रह्मा) १२

कमलम् (सहस्रपत्रम्) ७२

कमलसंभवः (शोम्बडः) ५७२, ५७४

कमला (वर्णला) ५६४

कमलाकरम् (द्विपदीभेदः) ४३

कमलापतिः (देवता, रागे) ४२२
 कमलापतिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५८४
 कम्पः (स्थाये) ४५६, ४६१, ४६२
 कम्पः (स्वरस्य) ४१८, ४२०
 कम्पनम् (गमके) ४५३, ४५४
 कम्पनम् (वंशे) ७६
 कम्पनम् (शब्दशरीरयोः) ४४५
 कम्पितः (गमकः) ४५३
 कम्पितः (गायनः) ४४३, ४४५
 कम्पितः (स्वरः) २६७, ४११, ४१४, ४१७,
 ४१९, ४२२, ४२४, ४२५
 कम्पितम् (स्वरस्य) १६७
 कम्पितहुम्फितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 कम्पिताहतः (मिश्रस्थायः) ४६५
 कम्पिताहतलीनः (मिश्रस्थायः) ४६५
 कम्प्रः (स्वरः) ४१३, ४१६, ४१७, ४२१,
 ४२९, ४३९
 कम्बड[ल]कम् (छन्दोभेदः) ४५
 कम्बलगानम् २५६, २५७
 कम्बलनागः २५६, २५७
 कम्बुजः (रासकप्रबन्धः) ५९१
 कम्प्रा—(वादकाः, कुतपे) ४६९
 कम्प्रा (वाद्यम्) ५८२
 करः (नृत्ये) २९, ३२, ३३
 करटा—(वादकाः, कुतपे) ४६९
 करटा (वाद्यम्) ५८१, ५८२
 करणम् (नृत्ये) १२, २६, २७, २९, ३२,
 ३३
 करणम् (रागे) २७७-२८०, २८२, २८४,
 २८६-२८८, ३०२, ३०७, ३११, ३१२,
 ३१६, ३१८, ३२२, ३२४, ३२६, ३२८,
 ३३०, ३३१, ३३३, ३३४, ३३६, ३४०,
 ३४५, ३४६, ३४८, ४११, ४१२
 करणम् (शुद्धसुखप्रबन्धः) १८०, ५५२,
 ५५३, ५६८, ५६९, ६०२
 करणावली (पञ्चमषाडव-अन्तरभाषा) २७२

करद्वन्द्वम् (रागध्याने) ४११
 करद्वयम् (रागध्याने) ४०७
 करपाटस्वरकरणम् (प्रबन्धः) ५६९
 करप्रचाराः (नृत्ये) २९
 करभः (गायनः) ४४३, ४४४
 करव्यापाराः (नृत्ये) २७, २९
 कराली (गायनः) ४४३, ४४५
 कराहतिः (मृदङ्गादौ) ५५२
 करिणी (वर्णला) ५६४
 करुणः (तालः) ६०४
 करुणः (रसः, रागे, जातौ, प्रबन्धे वा) २०१,
 २०३, २१०, २२४, २२९, २३४, २४६,
 ३२८, ३३४, ३३८, ३५०, ३६२, ३६३,
 ३६५, ३९२, ४००, ४०६, ४०९-४१२,
 ४२१, ४२२, ४२९, ४३१, ४३५, ४३७,
 ५७२, ५८७-५८९, ५९१, ६१३
 करुणः (रसः, स्थाये) ४५९
 करुणः (रसः, स्वरे) ९४
 करुणः (शब्दः) ४५०
 करुणः (शब्दगुणः) ४४९
 करुणा (भावः) ३०६
 करुणा (श्रुतिजातिः) ७८
 करुणायाः (स्थायाः) ४५७, ४५९
 करौ (प्रबन्धस्य) ५५२
 कर्कटादि—(कराः, नृत्ये) ३३
 कर्कशत्वम् (शारीरदोषः) ४५२
 कर्णरसायनम् (नादः) ५५७
 कर्णाट—(देशला) ५६५
 कर्णाट—(भाषा, प्रबन्धे) ६०६, ६११, ६१२
 कर्णाटगौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२१, ५२६,
 ६१७
 कर्णाटजनवल्लभः (कर्णाटगौडरागः) ४२१
 कर्णाटबङ्गालः [-ली] (भाषाङ्गम्) ४०४,
 ४३३
 कर्णाटबङ्गालः (रागः, सामान्यकवने) ५२३,
 ५२९, ५८४

कर्णाटभाषा (प्रबन्धे) ६०१
 कर्णाटद्याः (रागाः) ४५८,
 कर्णाटी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
 कर्णाटी (रागाङ्गम्) ४०३, ४१५
 कर्णाटिला ५६५, ५६६
 कर्तव्यार्थः ६१
 कर्त्ता (शिवः) ३०
 कर्त्रर्थः (व्याकरणे) २६६
 कर्पूरद्विपदी ४३
 कर्बुरः (निः) ९४
 कर्म (चरणादीनाम्, नृत्ये) २९
 कर्म (व्याकरणे) ७४, ८७
 कर्मकर्तृप्रशंसनम् रागप्रयोगे ३९७
 कलरवस्य (स्थायाः) ४६३, ४६४
 कलसकलकलाकोविदः (वाग्गेयकारः) ४४१
 कलहंसः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०५,
 ६०६
 कलहंसः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कलहंसः (छन्दोभेदः) ४८, ६०५
 कलहः (रागप्रयोगे) ३६४
 कला (अलंकारस्य) १७०-१७९, १८१
 कला (आक्षिप्तिकायाम्) २७८, २८१,
 २८२, २८६, २९०, २९६, ३०२, ३२०,
 ३२४, ३२६
 कला (कपालगाने) २५३, २५४
 कला (करणे, नृत्यस्य) ३२
 कला (गीतादि-) ४४१, ४४३
 कला (छन्दसि) ४६, ४८, ४९
 कला (जातिप्रस्तारे) ३१, १९४, १९५,
 १९७-२०१, २०३, २०४, २०६, २०८,
 २१०, २११, २१३, २१५, २१७, २१९-
 २२२, २२४, २२५, २२७, २२९, २३०,
 २३४, २३५, २३७, २३९, २४०
 कला (ताले) २५, २६
 कला (मागध्यादिगीतिषु) २५७-२६०
 कला (रागध्याने) ४१५

कला (शुद्धगीतेषु) ४७७, ४७९, ४८४, ४९४,
 ४९५, ५००, ५०८-५१२, ५१६, ५३०-
 ५३३, ५३५, ५३७-५३९, ५४४, ५४६,
 ५४९, ५५०
 कलाः (चन्द्रस्य) ६१४
 कलाः (द्विसप्ततिः) ५
 कलाः (महेश्वर्याः) ५९३
 कलाकालप्रमाणम् २५
 कलापः (मण्डप्रबन्धः) ५८८
 कलापूरकता (हिङ्कारोङ्कारयोः) ५५०
 कलापूर्तिः (स्थाये) ४६३
 कलाबाह्यम् (गीतदोषः) ६२०
 कलाबाह्यम् (दुष्टगीतम्) ४५१
 कलायाः (स्थायाः) ४६३
 कलाविधि (शुद्धगीतेषु) ४७७, ५१०, ५११,
 ५१६, ५३७
 कलिका (अङ्गुचारिणी) ६०३
 कलिका (त्रेताभेदः) ५६१
 कलिका (दीपस्य) ७६
 कलिङ्गजा (भिन्नषड्जान्तरभाषा) ३९८
 कलोपनता-(गततानाः) १३४, १३५, १३७,
 १३८
 कलोपनता (मूर्च्छना) ९८, १३४, १३५,
 १३७, १३८, १५१, ३४७
 कलोपनताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०६
 कल्पः (कालगणनायाम्) २४२, २४३, २५७
 कल्पान्तः (कालगणनायाम्) २४२
 कल्पितम् (विज्ञानम्) ८१
 कल्पितवस्तु ८१
 कल्पितविषाणम् ८१
 कविः ७३, ६१३, ६१७
 कविगिरः ११
 कविता (प्रबन्धजातिः) ५५२
 कविनामाङ्कित-(पदम्) ५७९, ५८०, ५८४
 कविरूढिः १८
 कविसमयः १८

कवीन्द्राः ७२

कांस्यतालः (वाद्यम्) ५९३

कांस्यम् (वाद्यम्) २६

काकनिर्घोषनिष्ठुरः (शब्दः) ४५०

काकलवान् (स्वरः) १६३

काकलि—(मूर्च्छनाः) १०४

काकलिकलोपनता (मूर्च्छना) १०२

काकलिकलोपनताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१११

काकलित्वं [-ता] (निषादस्य) ८६, ८८,

१२३, १६२, १६४, १६७

काकलिपौरवी (मूर्च्छना) १०२

काकलिपौरवीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १११,

११२

काकलिमत्सरीकृत् (मूर्च्छना) १०१

काकलिमत्सरीकृद्भेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१०९

काकलिमार्गी (मूर्च्छना) १०२

काकलिमार्गीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १११

काकलिमूर्च्छनाः (मध्यमग्रामिकाः) १०२

काकलियुक्ता (मूर्च्छना) १२८

काकलियुता (मूर्च्छना) १३०

काकलिरजनी (मूर्च्छना) १०१

काकलिरजनीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०८

काकलिशुद्धमध्या (मूर्च्छना) १०२

काकलिशुद्धमध्याभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१११

काकलिशुद्धषड्जा (मूर्च्छना) १०१

काकलिशुद्धषड्जाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०९

काकलिसंयुताः (मूर्च्छनाः) १२३

काकलिसाधारणम् १६१

काकलिसौवीरी (मूर्च्छना) १०२

काकलिसौवीरीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११०

काकलिहरिणादवा (मूर्च्छना) १०२

काकलिहरिणादवाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

११०

काकलिहृष्यका (मूर्च्छना) १०२

काकलिहृष्यकाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११२

काकलि—(निषादः) २३, ८३, ८४, ९०-९२,

९४, १२५-१२७, १४३, १६२-१६४,

१६७, १८७, १९४, २४१, २७६, २८२,

२८३, २८६, २८८, २९०, २९१, २९३,

२९५, २९७, २९९, ३०१, ३०४, ३०६,

३०९, ३१२, ३१४, ३१७, ३१९, ३२१,

३२३, ३२५, ३२८, ३३०-३३२, ३३९,

३४०, ३४४, ३४७, ३७६, ४०१

काकल्यन्तर—(मूर्च्छनाः) १०४

काकल्यन्तरकलोपनताभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१२०

काकल्यन्तरद्वयोपेत—(मूर्च्छनाप्रस्तारः) १२२

काकल्यन्तरपौरवीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१२१

काकल्यन्तरमत्सरीकृद्भेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

११८

काकल्यन्तरमार्गीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१२१

काकल्यन्तरमूर्च्छनाः (मध्यमग्रामे) १०४

काकल्यन्तरमूर्च्छनाः (षड्जग्रामे) १०३, १०४

काकल्यन्तरयुक्ता (भाषा) १२६

काकल्यन्तरयुता (मूर्च्छना) १३०

काकल्यन्तररजनीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

११७, ११८

काकल्यन्तरशुद्धमध्याभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१२०, १२१

काकल्यन्तरशुद्धषड्जाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

११८

काकल्यन्तरसंयुताः (मूर्च्छनाः) १२३

काकल्यन्तरसौवीरीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

११९, १२०

काकल्यन्तरस्वरसंभवा (मूर्च्छना) १२५

काकल्यन्तरहरिणादवाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१२०

काकल्यन्तरहृष्यकाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः)

१२१, १२२

काकल्यन्तराभिरुद्गताभेदाः (मूच्छनाप्रस्तारः)

११९

काकल्यन्तराश्वक्रान्ताभेदाः (मूच्छनाप्रस्तारः)

११९

काकल्यन्तरोत्तरमन्द्राभेदाः (मूच्छनाप्रस्तारः)

११७

काकल्यन्तरोत्तरायताभेदाः (मूच्छनाप्रस्तारः)

११८

काकल्यन्तरोपेतमत्सरीकृत् (मूच्छना) १०४

काकल्यन्तरोपेतरजनी (मूच्छना) १०३

काकल्यन्तरोपेतशुद्धषड्जा (मूच्छना) १०४

काकल्यन्तरोपेताभिरुद्गता (मूच्छना) १०४

काकल्यन्तरोपेताश्वक्रान्ता (मूच्छना) १०४

काकल्यन्तरोपेतोत्तरमन्द्रा (मूच्छना) १०३

काकल्यन्तरोपेतोत्तरायता (मूच्छना) १०४

काकल्यभिरुद्गता (मूच्छना) १०२

काकल्यभिरुद्गताभेदाः (मूच्छनाप्रस्तारः)

१०९

काकल्यश्वक्रान्ता (मूच्छना) १०२

काकल्यश्वक्रान्ताभेदाः (मूच्छनाप्रस्तारः) १०९

काकल्यादि ८१

काकल्युत्तरमन्द्रा (मूच्छना) १०१

काकल्युत्तरमन्द्राभेदाः (मूच्छनाप्रस्तारः) १०८

काकल्युत्तरायता (मूच्छना) १०१

काकल्युत्तरायताभेदाः (मूच्छनाप्रस्तारः) १०८

काकवत्—(क्रूरनिर्घोषः) ४४४

काकित्वम् (शारीरदोषः) ४५२

काकी (गायनः) ४४३, ४४४

काकुः (स्थाये) ४५५

काकुप्रवीणः (गायनः) ४४२

काकोली (शब्ददोषः) ४५०

काञ्चनमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७

काञ्चीयमकम् ६४

काण्डारणा (स्थाये) ४६०

काण्डारणायाः (स्थाय्याः) ४५७, ४६०

काबन्धः (कन्दः) ६०६

कान्तः (स्रोम्बडः) ५७२, ५७४

कान्तः (पदनाम, एलायाम्) ५५६

कान्तः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७

कान्तवर्णः (नादः) ५५७

कान्ता (श्रुतिनाम) ७७

कान्तारः (निःसारप्रबन्धः) ५८९, ५९०

कान्तिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९

कान्तिः (गुणः) ६५, ६६

कान्तिः (चन्द्रकला) ६१४

कान्तिः (पदस्थ) १६८

कान्तिः (स्थाये) ४५८

कान्तिभागिता (शारीरगुणः) ४५२

कान्तिमती (वर्णला) ५६४

कामः (इकारे, एलायाम्) ५५५

कामः (कन्दः) ६०६

कामः (देवता, ललितगद्ये) ५९८

कामः (पदनाम, एलायाम्) ५५६

कामः (पुरुषार्थः) ८

कामकामादि[रि]दैवतः (रागः) २८४, ३२३

कामगणः (मात्रिकाः) ३७, ४९, ५६३, ५६५,

५६६

कामगानम् (कपाल-) २५१

कामचारः ३०, १८७

कामतृप्तिकाम [-कामिनी] हासः (मिश्रसूड-

प्रबन्धः) ५५३, ५८४

कामदः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

कामदः (मूच्छनातानः) १३८, १४०

कामदैवतः (रागः) ३४९, ४१४

कामदैवतरसः (शृंगारः) ४१४

कामध्वजः (कन्दः) ६०६

कामबाणकः (वण्डकप्रबन्धः) ४१

कामलेखा (कर्णादिला) ५६६

कामलेखा (मात्रेला) ५६३, ५६४

कामवर्गः १०

कामविकामीकरणम् २६५

कामशक्तिः ७२

- कामाद्भुताभिनवमृगांकलेखा (मिश्रसूड-
प्रबन्धः) ५५३
कामिकः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
कामिनी (,) ५७३
कामिनीकङ्कणहस्तकः (चतुष्पदीभेदः) ४७
कामिनीक्रीडनकः (चतुष्पदीभेदः) ४७
कामिनीसङ्गः (रागप्रयोगे) ३९९
कामिनीहासापदोहकः (चतुष्पदीभेदः) ४७
कामी (शिवमहिमवर्णने) ४५५
कामुकी [कौमुदी ?] (संगताभेदः) ५६०
कामोत्सवा (सङ्गताभेदाः) ५६०
कामोदः (रागः, सामान्यकथने) १६७, ४०५
कामोदः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०८
काम्बोजिका (हिन्दोलभाषा) २७४, ३८३
काम्बोजी (ककुभभाषा) २०६, २७१, २७४,
२७६, ३५५
काम्बोजी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९
काम्बोजी (मालवकंशिकविभाषा) २७२
कायक्लेशः (यागादिसाधने) १४१
कारणत्वम् (जातीनाम्, रागे) ३०६
कारणभेदः ८५
कारणस्वरः (शुद्धजातीनाम्) १८४
कारणांशः (स्थाये) ४५८
कादरी (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०, १४२
कादण्यरसः ४५०
कार्मारवी (जातिः) ९२, १६८, १८४, १८६,
१८८, १८९, २३४, २३६, २३९, २९०,
३०६
कार्यभेदः ८५
कार्यम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५९
कार्यम् (पदचात्तापे) ५८
कार्यसंप्रत्ययः ९१
कार्यांशः (स्थाये) ४५८
कार्यान्तराणि (उवाहरणे) ५४
कार्यान्वयः (शब्दविधिः) १६
कालः (ऋतोः) १६१
कालः (ग्रामयोः) ९८
कालः (ताले) २५, २६, ३१
कालः (श्रुतेः) ७९
कालः (सरस्वत्याः) ४४६
कालविषद्वम् (गीतदोषः) ६२०
कालविरोधी (दुष्टगीतम्) ४५१
कालिका (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१
कालिका (वर्णला) ५६४
कालिङ्ग- (पात्राणि) ४६९
कालिङ्गी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
कालिङ्गी (भिन्नषड्जभाषा) २७२, ३९३,
४३४
कालिन्दी (भिन्नषड्जविभाषा) २७३
कालिन्दी (भिन्नषड्जान्तरभाषा) २७५
कालिन्दी (वर्णला) ५६४
कालोपाधिः (श्रुतिमाने) ७९
काव्यम् ६६
काश्मीराः ९७
काहला (वाद्यम्) ५८१
किङ्किणी (चतुष्पदीभेदः) ४७
किञ्चिदुच्चोच्चतरता (ध्वनेः) ८०
किन्नरः ४५२
किन्नरपूजितः (गायकः) ४४६
किन्नरप्रिय- (भाषा) ३९०
किन्नरमिथुनविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४७
किन्नरलोला (चतुष्पदीभेदः) ४७
किन्नरवल्लभ- (भाषा) ३७८, ३९१
किन्नरी- (वादकाः, कुतपे) ४६९
किन्नरी (वीणा) १३
किन्नरीगणगर्वदम् (कण्ठम्) ४४६
किन्नरीगणगर्वनुत् (कण्ठम्) ४४६
किन्नरोग- (वल्लभा, भाषा) ३७५
किरातचरितम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
किरातेशः (शोम्बडः) ५७२, ५७४
किरिकट्टः (वाद्यम्) ५८३
किरीटादिविभूषणानि २६

किलकिञ्चितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कीर्तनम् ५७७, ५९७
 कीर्त्तिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 कीर्त्तिः (फलम्, वर्णवर्गं) १९
 कीर्त्तिधवलम् (छन्दः) ४५
 कीर्त्तिलहरी (करणप्रबन्धः) ५६८, ५६९
 कुङ्कुमः (द्विपदीभेदः) ४३
 कुङ्कुमतिलकः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 कुङ्कुमतिलकावली (द्विपदीभेदः) ४३
 कुङ्कुमलता (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुङ्कुमलेखा (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुजः (देवता, वर्णवर्गं) १९
 कुञ्जरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुञ्जरः (छन्दोभेदः) ४८
 कुञ्जरः (स्वरोत्पत्तौ) १६५
 कुञ्जरललिता (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुञ्जरविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुञ्जरेन्द्रः (स्वरोत्पत्तौ) ८९
 कुटिलप्रचारः (स्थायः) ४६४
 कुट्टिकरः (प्रबन्धरचनायाम्) ४४२
 कुडकः [कुडुक्कः] (तालः) ५७०, ५७४
 कुडुका (वाद्यम्) ५८२
 कुडुक्का—(वादकाः, कुतपे) ४६९
 कुण्डलः (शिवस्य) २५६
 कुण्डलाद्यात्म—(कनकम्) ७५
 कुण्डलिनी—(शक्तिः) ७२
 कुतपः ४६९
 कुतपः (अवनद्धस्य) ४६९
 कुतपः (ततस्य) ४६९
 कुतपः (नाट्यस्य) ४६९
 कुतुकः २८
 कुत्सनम् ८
 कुन्तलः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 कुन्दः (प्रतिमण्डप्रबन्धः) ५८९
 कुन्दाभः (मः) ९४
 कुञ्जककुसुमम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

कुमुदक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 कुमुदवती (वर्णला) ५३४
 कुमुद्वती (श्रुतिनाम) ७८
 कुरञ्जी [ङ्गी] (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 कुररः (छन्दोभेदः) ४८
 कुररी (आर्याप्रबन्धः) ६००
 कुहलः (गमकः) ४५३, ४५४
 कुहलान्दोलितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 कुहलाहतः (मिश्रस्थायः) ४६५
 कुलकम् (मद्रकभेदः) ४७२
 कुल (त?ण?) पः २६
 कुलवर्णादिकम् (कर्णाटिलायाम्) ५६६
 कुलाचलः (कपालगाने) २४३
 कुवलयदामः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुश—(द्वीपम्, स्वरस्य) ९४
 कुशकाशः (औषधम्) ४४६
 कुशारीरम् ४५२
 कुसुमनिरन्तरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमबाणः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमलतागृहम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमवती (वर्णला) ५६४
 कुसुमाकरः (ऋतुः, रागगाने) ४१२
 कुसुमाकरः (झोम्बडः) ५७२, ५७३
 कुसुमाकुलमधुकरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमायुधशेखरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमावती (चतुराभेदः) ५६१
 कुसुमावली (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमास्तरणः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कुसुमितकेतकीहस्तः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कूटतानाः २१, १२४, १२५, १२८-१३०,
 १४२-१४७, १८२
 कूटत्वम् (तानानाम्) १३०
 कूटसाक्ष्यम् ४४६
 कूर्मकः (कन्दः) ६०६
 कूर्मिका—(वादकाः, कुतपे) ४६९
 कूष्माण्डः १८३

कृतः (प्रत्ययाः) १६
 कृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 कृतिविशेषः (श्लोम्बडे) ५७२
 कृत्तिवासाः (रागध्याने) ४०६
 कृत्रिमः (नादः) ७३
 कृशः (शब्दः) ४५०
 कृशः (शब्ददोषः) ४५०
 कृशता (शारीरदोषः) ४५२
 कृषिः १४२
 कृष्णः (श्लोम्बडः) ५७२, ५७३
 कृष्णः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 कृष्णकेलिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७८
 कृष्णवर्णा (भद्रावती) ५५९
 कृष्णवसना (रागध्याने) ४३४
 कृष्णवस्त्रा (रागध्याने) ४१५, ४२९
 केकी (कन्दः) ६०६
 केटिः (शब्ददोषः) ४५०
 केणिः (शब्ददोषः) ४५०
 केतकीकुसुमम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 केतुः (देवता, रागे) ३२१
 केदारः (रागः, सामान्यकथने) ५७९, ५८२,
 ५८३
 केदारगौडः (उपाङ्गम्) ४२१
 केदारगौडः (रागः) ५८१
 केयूरादि—(भूषणानि) २१
 केलयः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 केलिः (प्रबन्धः) ४१
 केलिकलनाः (महेश्वर्याः) ५९३
 केशवः (देवता, रागे) ३१९
 केशाप्रवदणुत्वम् (कैशिकस्वरसाधारणम्)
 १६१
 केसरः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 कैमुतिक—(न्यायः) २३
 कैवाडः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०२
 कैशिक—(स्वरसाधारणम्) ८९, ९२, १६१,
 १६३, १६४, २०३, २३९

[भिन्न—] कैशिकः (ग्रामरागः) २६८, २७१,
 २९७, २९८, ४१५
 कैशिकत्वम् (स्वरस्य) १२८
 [भिन्न—] कैशिकमध्यमः (ग्रामरागः) २६८,
 २६९, २९१-२९३
 कैशिकी (जनकरागः) ४०५
 कैशिकी (जातिः) ९२, १६३, १८४, १८६,
 १८८-१९०, २३७, २३९, २७६, २७७,
 २९०, ३०६, ३१९, ३३६, ३४४
 कैशिकी (टक्कभाषा) २७४
 कैशिकी (पञ्चमभाषा) २७२, ३७३, ४३०
 कैशिकी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०
 कैशिकी (भिन्नपञ्चमविभाषा) २७२
 कैशिकी (रीतिः) २५८, ५८२-५८४, ५९७
 कैशिकी (वृत्तिः) ५५८, ५५९, ५९७, ६१०,
 ६१५
 कोकिला ८९
 कोकिलगतिः (रागध्याने) ४११
 कोकिलाध्वनिपेशलः (शब्दः) ४४९
 कोकिलापञ्चमः (उपरागः) २७०, ३४९
 कोकिलावली (चतुष्पदीभेदः) ४७
 कोणः (वीणावादनं) २६, ७९, ८१
 कोमल—(पदानि) ६१०
 कोमल—(स्थायः) ४५७, ४६०
 कोमलः (ध्वनिः, स्थाये) ४६४
 कोमलः (शब्दगुणः) ४४९
 कोमलः (स्वरः) ५५७
 कोमललीनत्रिस्थानमधुरधनपीवरोच्चतररुक्षः
 (शब्दः) ४४९
 कोमलस्थूलः (शब्दः) ४४८
 कोमलस्निग्धधनोच्चतरपीवरः (शब्दः) ४४९
 कोमलस्निग्धनिस्सारः (शब्दः) ४४८
 कोमलस्निग्धनिःसारस्थूलः (शब्दः) ४४८
 कोमलस्निग्धलीनत्रिस्थानपीवरनिःसारोच्चतरः
 (शब्दः) ४४९
 कोलाहलः (रागः, सामान्यकथने) ४५८

कोलाहलः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०७
 कोलाहलम् (वृन्दम्) ४६८
 कोलाहला (जनकरागः) ४०५
 कोलाहला (टक्कभाषा) २७१, २७३, २७४,
 ३६४, ४३५
 कोषाः (शब्दस्य) ४४१
 कोष्ठा [-काः] (कूटतानलेखने) १४७, १५५,
 १५८, १५९
 कौङ्कुण- (पात्राणि) ४६९
 कौणपायनः (मूर्च्छनातानः) १३४, १४०
 कौन्तल- (वराटी, उपाङ्गम्) ४०३,
 ४१६
 कौशली (भिन्नवद्भजभाषा) ३९२
 कौस्तुभः ७
 कितन् (प्रत्ययः) ७४
 कतु- (फलम्) २५६
 कतूद्भवम् (द्रव्यम्) १४१
 क्रमः (अलंकारः, गीते) १७३, १७६
 क्रमः (आरोहावरोहयोः) १६८
 क्रमचारः (स्वराणाम्) ३४३
 क्रमभङ्गः (स्वराणाम्) १२५
 क्रमरेचितः (अलंकारः, गीते) १७०
 क्रमविधिः (कूटताननष्टोद्दिष्टयोः) १६०
 क्रमविलासः (शोम्बडः) ५७१
 क्रमाख्यः (शोम्बडः) ५७१
 क्रमुकः (औषधम्) ४४६
 क्रमोद्गताः (स्वराः) ४६३
 क्रिया (अङ्गानाम्, नृत्ये) १३, २९
 क्रिया (ताले) २६, ३१
 क्रिया (शब्दव्युत्पत्तौ) १७
 क्रिया (सामान्यार्थे) ४३७
 क्रियाङ्ग- (रागाः) १३, २४, २६६, ४०३,
 ४०४, ४३९, ४४२
 क्रियामार्गप्रवर्त्ती (शिवः) ४३७
 क्रियावान् (गायनः) ४४२
 क्रीडन[-क]म् (चतुष्पदीभेदः) ४६
 क्रीडातालः ५८७, ५९२, ६१४, ६१६

क्रोधः (भावः) ६०, ६१
 क्रोधजननम् (प्रियोक्तौ) ५८
 क्रोधा (श्रुतिनाम) ७८, ७९
 क्रौञ्च- (द्वीपम्, स्वरे) ९४
 क्रौञ्चगामी (रागध्याने) ४०८
 क्रौञ्चपक्षी (स्वरोत्पत्तौ) ८९
 क्रौञ्चपदः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०७
 क्रौञ्चपदः (छन्दः) ६०६
 क्रौञ्चयाना (रागध्याने) ४३३
 क्रौञ्चासना (रागध्याने) ४२७
 क्लेशगम्यः (शब्दः, तारमन्द्रयोः) ४५०
 क्वायः (औषधम्) ४४६
 क्षणविनाशित्वम् (श्रुतीनाम्) ८३
 क्षत्रियो (रिघौ) ९३
 क्षमा (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 क्षमा (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६१
 क्षमाभुक् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 क्षान्तिः (श्रुतिनाम) ७८
 क्षारम् (अन्नम्) ४४५
 क्षितिः (श्रुतिनाम) ७९
 क्षिप्तः (स्थायः) ४६१, ४६२
 क्षिप्तप्लावितनामितः (मिश्रस्थायः) ४६६
 क्षिप्तमिश्रः (मिश्रस्थायः) ४६७
 क्षीरवृक्षः (औषधम्) ४४६
 क्षुत्क्षामः (अभिनये) ३३
 क्षेत्रकाकुः (स्थाये) ४५६
 क्षेत्रजा (छाया, स्थाये) ४५५
 क्षेत्रम् (स्वरस्य) १६७
 क्षोणीभर्ता (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 क्षोभिणी (श्रुतिनाम) ७८, ७९
 क्षौमनिस्सारपीनः (शब्दः) ४४८
 क्षमा (क्षितिः, श्रुतिनाम) ७८
 क्षमाभूदुपक्रमः (रागप्रयोगे) ४२२

ख

खञ्जम् (छन्दः) ४४
 खञ्जिका (छन्दः) ४४

खञ्जिनी [री] (मालवकैशिकभाषा) २७२,
 २७४, ३९०
 खटकः (?) १०
 खट्वाङ्गम् (रागध्याने) ४०६, ४११, ४१५
 खण्डनम् (गीतस्य, खण्डेन) ४७३
 खण्डम् (आलापे) २८०, २८२, २८८, २९४,
 २९९, ३१८, ३५२
 खण्ड[-क]म् (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८
 खण्डम् (गीतस्य) ४७३
 खण्डम् (प्रबन्धे) ५८६-५८८, ५९१, ५९३-
 ५९५, ५९९, ६०५, ६११, ६१३, ६१४,
 ६१६-६१८
 खण्डम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 खण्डमेवः (कूटतानानाम्) १४८, १५८
 खण्डा [खण्डिका] (द्विपदीप्रबन्धः) ६०४
 खण्डिका (वर्धमाने) ५४४-५४६
 खनिमनुष्याः ७
 खपुष्पम् ९६
 खरोष्ट्रध्वनिनिष्ठुरः (शब्दः) ४५०
 खल्लोत्तारः (रूपकम्) ६१९, ६२०
 खादिरचूर्णम् (औषधम्) ४४५
 खादिरदलाः (औषधम्) ४४६
 खाहुलः (शब्दः) ४४७
 खुत्ता (बहनी, स्थाये) ४५७

ग

गः (गान्धारः) १०, ८०, ८१, ८३, ८५,
 ८९-९१, ९३, ९४, १२६, १३८, १५५,
 १६१, १६२, १६४, १६६, १९०, १९७,
 २०८, २१५, २१९, ३३६, ३५४, ३५५,
 ३५८, ३७६, ३७९, ३८१, ३८८, ३९१,
 ३९२, ३९४, ३९५, ३९८, ४००, ४०१,
 ४०७, ४१०, ४१८, ४१९, ४२१, ४२३,
 ४२४, ४३०, ४३१, ४३३, ४३५, ४३६
 गः (गुरुः) ३६-४२, ४७, ५०, ४७६, ४९५,
 ६०४

गजः (कन्दः) ६०६
 गजक्रान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 गजच्छायः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 गजरः (प्रबन्धः) ३३
 गजलीलः (तालः) ६०२
 गजलीला (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०२,
 ६०३
 गजारोहणम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 गजेन्द्रवरवाहना (रागध्याने) ४१५, ४२८,
 ४३४
 गण-(एला) ५५८, ५६७
 गण-(रासकः) ५७६
 गणज-(वृत्तम्) ५७०
 गणद्विपदी (छन्दोभेदः) ४८
 गणना (श्रुतीनाम्, तन्त्रीषु) ८०
 गणना (स्वाराणाम्, आलापे) २७८
 गणनाजोचरम् (नाट्यशास्त्रम्) ७
 गणनाविधिः (मूर्च्छनानाम्) १२४
 गणनाविधिः (स्वराणाम्) ३०
 गणपतिः (स्तोभाक्षरेषु) ५४९
 गणमात्रादि (एलायाम्) ५६४
 गणविकारः (गणैलासु) ५६०
 गणाः (मात्राणाम्) ४५, ४८, ४९, ५३९,
 ५५८, ५७६, ६००
 गणाः (वर्णानाम्) ३५, ३८, ५५८, ५६०,
 ५६१, ५७१, ५७२
 गणाधिपः (कर्णटिलायाम्) ५६५, ५६६
 गणिका (ढेङ्की) ५७०
 गतक्रमम् (गीतदोषः) ६२०
 गतक्रमम् (कुण्डगीतम्) ४५१
 गतिः (गद्ये) ५९८
 गतिः (तारमन्द्रयोः) २२
 गतिः (स्वराणाम्) ९३
 गतेः (स्थायाः) ४५७, ४५८
 गत्वम् (गान्धारत्वम्) १२७
 गदा (रागध्याने) ४०८, ४०९

गदाधरः (श्लोम्बडः) ५७२, ५७३

गदिनः ११

गद्यकलहंसः (प्रबन्धः) ६०६

गद्यचक्रवालः (प्रबन्धः) ६०५

गद्यजा (गजलीलाप्रबन्धः) ६०२

गद्यजाः (श्लोम्बडाः) ५७२

गद्यपद्यजाः (श्लोम्बडाः) ५७२

गद्यपद्याद्यलंकृत- (स्तोत्रम्) २४३

गद्यम् ५७७, ५९४-५९७, ६१५

गद्यम् (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९७-५९९

गद्यम् (ऋक्सामिन्) ५५०

गन्धर्वः (गणाधिपः, कर्णाटिलायाम्) ५६६

गन्धर्वाः (गान्धर्वप्रयोगे) ४७१

गभस्तिमान् (मासाधिपः) ६०३

गभीरनिनदः (गमके) ४५४

गमकः १३, २३, २५, २६७, २६८, २९२,

३१२, ३५१, ३५२, ३५४, ३६२, ३६४,

३७०-३७२, ३७८, ३८०-३८२, ३८७,

३९४, ४१६, ४२३, ४२५, ४२६, ४२८,

४४१, ४५३, ४५४, ४५७, ४६८, ५६५,

५७१, ५७५, ५७७, ५७८, ५८७, ५९८,

६००, ६०१, ६०५, ६१०, ६११, ६१७,

६२०

गमकसंदर्भाः (एलायाम्) ५५४

गमकान्वित- (स्वराः) २६७

गम्भीरलीनः (शब्दः) ४४७

गरुडः (रागध्याने) ४३८

गरुडपदम् (द्विपदीभेदः) ४३

गरुडवाहनः (रागध्याने) ४०९

गर्भ- (सन्धिः) २७६, २८०

गर्हा (पापस्य) ४४६

गलः (गायकस्य) ४४४

गलकः (नादवर्णने) ७३

गवामयनः (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९

गव्यम् (घृतम्) ४४६

गाढ- (गमकाः) २६७

गाढ- (स्थायाः) ४५७, ४६०

गाढः (शब्दगुणः) ४४९

गाढबन्धः (वर्णनाम्) ५५७

गाता २५, ८२, ८६, १८०, १९१, ५८६,

५९१, ५९९, ६०८

गाता (बृन्दे) ४६८

गातृ- (शब्दः) ४५०

गात्रम् (स्थाये) ४५९

गात्रवर्णः (अलंकारः, गीते) १७१

गात्रविक्षेपणम् (नृत्ते) २७

गात्रस्य (स्थायाः) ४५७, ४५९

गात्रोत्पद्यन्तिः ४५१

गाथा (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६००

गाथा- (गानम्) २६०

गाथा (छन्दः) २०, ४२

गाथा (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५५०

गाथिकः (कूटतानः) १४३, १४७

गाविका (मूर्च्छना) २००, २०६, २२४, २३७

गाद्याः (स्वराः) १२२, १२३

गानकालः (रागस्य) २९९, ३१२, ४४०

गानक्रिया १६९

गानगुणाः २३

गानप्रयोगः २३

गानभेदः (करणप्रबन्धे) ५६८

गानम् (गीतभेदः) ४७१

गानम् (सामान्यार्थे) ८, १४२, १६३, २१३,

२४०, २४१, २४३, २६०, ३०६, ३५३,

३६७, ३७२, ३७३, ३७८, ४२१, ४४३,

५३३, ५४९, ५५०, ५६९, ५७५, ५८०,

५८६-५८८, ५९४, ६००, ६०५

गानविधिः (ऋक्सामिन्) ५५०

गानविधिः (गद्ये) ५९८

गान्धर्वः (मार्गदेशीवित्) २४, ८७, ४४२

गान्धर्वम् (स्वरतालपदात्मकम्) २४, २५,

१६४, २४१

गान्धर्वम् (गीतभेदः) ४७१

- गान्धारः ९, ७८, ८७-९०, ९७, १२२, १२३, १२६, १६४, १६६, १८७-१८९, १९३, १९४, २००, २०६, २१०, २१३, २१७, २२४, २२६, २२७, २२९, २३४, २५३-२५७, २७६, २८८, ३१७, ३१९, ३३१, ३३२, ३३४, ३३६, ३४४, ३५०, ३५१, ३५६, ३५९, ३६०, ३६२-३६६, ३६८-३७२, ३७४, ३७५, ३७७, ३८०, ३८२, ३८४, ३८५, ३९०, ३९६, ३९९, ४०८, ४०९, ४१२, ४१३, ४१४, ४२०, ४३२, ४३४
- गान्धारगतिः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२
- गान्धारग्रामः ९६-९८
- गान्धारनिषादहीनाः (औडुवतानाः, मध्यम-ग्रामे) १३८, १४०
- गान्धारपञ्चमः (ग्राम-रागः) २०३, २५३, २७०-२७२, ३३४, ३९०, ४०९, ४१२, ४१३
- गान्धारपञ्चमी (जातिः) १८४, १८६, १८८, १९०, २२४, २२६, २२७, २३९
- गान्धारपञ्चमी (टक्कभाषा) २७१, २७४, ३६९
- गान्धारललिता (टक्ककैशिकभाषा ?) ३७९
- गान्धार [-वल्ली]-ललिता (भिल्लषड्जभाषा) २७२, ३९२
- गान्धारसिन्धुः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
- गान्धारहीनाः (षाडवतानाः, मध्यमग्रामे) १३५, १४०
- गान्धारिका (गान्धारपञ्चमभाषा) २७२, ३९०
- गान्धारी (जातिः) १८४-१८६, १८८, २१०, २११, २१३, २२४, २३९, २५४, २८६, ३३४
- गान्धारी (भिल्लषड्जभाषा) २७२, २७५, ३९२, ३९६
- गान्धारी (मालवपञ्चमविभाषा) ४०१
- गान्धारी (सौवीरभाषा) २७१, २७५, ३५०
- गान्धारीकपालम् २५४
- गान्धारोत्कर्षः १२७
- गान्धारोदीच्यवा (जातिः) १८४, १८६, १८८-१९०, २१८, २२०, २२१, २३९
- गाम्भीरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२३
- गाम्भीर्यम् (स्वरस्य) ४६०
- गायक—(शब्दः) ४५०
- गायकः ४४५, ४४६, ५८७
- गायकः (वृन्दे) ४६८
- गायत्री (छन्दः) ९४
- गायत्री (छन्दोजातिः) ३५, ५५०
- गायत्री (देवता, कर्णाटैलायाम्) ५६६
- गायनः ४४२-४४५, ४६३
- गायनग्रामः ४४२
- गायनम् २९
- गायनी (वृन्दे) ४६८
- गायिका (वृन्दे) ४६८
- गारुगिः (तालः) ५७४
- गिरिसुता (मङ्गलाचरणे) २६५
- गिरीशः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
- गिरीशः (देवता, रागे) ३३६
- गीत—(वहनी, स्थाये) ४५६
- गीतकम् (पदनाम, एलायाम्) ५५६
- गीतकम् (शुद्धगीतसप्तभेदसमूहनाम) ४७२
- गीतकविः ६१९
- गीतकादिः १९
- गीतकोविदः ३८५
- गीतलण्डम् ४७३
- गीतगानरत्ना (रागध्याने) ४३०
- गीतज्ञः ३८०, ४२२, ४४२, ४६१
- गीतदेहः ५५१
- गीतप्रपञ्चः ४४३
- [शुद्ध] गीत[-क] म् १०, १३, ४७१, ४७६, ४८३, ४९५, ५००, ५०८, ५१६, ५३१, ५३५-५३७, ५४८

गीतम् (सामान्यार्थे) १, ११, १२, २१, २२
 २५, ३०, ३१, ७१, ९६, १६१, १६३,
 १६८, १६९, १८०, १९०, २०६, ३५१,
 ३६६, ४४६, ४५१, ४५८, ४६१, ४६३,
 ४७३, ५८६, ६१०, ६११, ६२०
 गीतम् (स्वरसन्दर्भः) ४७१
 [शुद्ध-] गीताङ्गम् ४७२-४७४, ५०८, ५०९
 गीतात्मक- (वर्णः) १६९
 गीतादि १९, २६, ७२
 गीतानुग- (वाद्यम्) २६
 गीतावृत्तिः ५३५
 गीतिः (सागध्यादि-) ३०, ३१, १९४, २२७,
 २३७, २३९, २४०, २५७-२६०, ५००,
 ५७७
 गीतिः (शुद्धगीतेषु, प्रस्तारादि-) ५३३, ५३५,
 ५३६, ५५०
 गीतिः (शुद्धादि-, रागे, जातौ वा) २४, २६७-
 २६९, ३३०, ४०५, ४१६
 गीतिः (सामान्यार्थे) ९, २३, १८०, १८१
 गीतिविशेषाः (आर्यायाम्) ४३
 गीतोद्ग्राहविधिः ४४२
 गुः (गुरुः) ३५, ३६
 गुडः १८३
 गुडूची (औषधम्) ४४६
 गुणः (शब्दव्युत्पत्तौ) १७, १८
 गुणः (शब्दार्थयोः, पाठ्ये) १३, ५३, ६५-
 ६७
 गुणः (सामान्यार्थे) ५९, ४४७
 गुणकीर्तनम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५५
 गुणकीर्तनम् (सामान्यार्थे) ५६
 गुणकृतभेदाः (स्थायाः) ४६१
 गुणग्रामः (शौर्यधैर्यादिः) ५५५
 गुणग्रामवर्णनम् (शिवस्य) ९४
 गुणग्रामोपाधिः (नायके) ५५१
 गुणधवलम् (छन्दोभेदः) ४४, ४५
 गुणविहीनः (शब्दः) ४५०

गुणवैचित्र्यी ६१९
 गुणसंसर्गः (शब्दभेदानाम्) ४४९
 गुणसाम्यम् ४
 गुणाः (गीतस्य) ४५१
 गुणाः (वृन्दे) ४६८
 गुणाः [कण्ठ्य-] (शब्दस्य) ४४९, ४५०
 गुणाः (शब्दस्य, व्याकरणे) १६
 गुणाः (शब्दार्थयोः) १६
 गुणाकृतिसमायोगः (उपमायाम्) ६३
 गुणातीतः (शिवः) ६५
 गुणानुवादः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५६
 गुणितः (अङ्कः, प्रस्तारे) १४७
 गुणिता (संख्या, प्रस्तारे) १४३
 गुणी (गुणकीर्तने) ५५
 गुणी (सामान्यार्थे) ६५
 गुप्त- (संगीतरत्नानि) ६
 गुप्तार्थः (पाठ्ये) ६७
 गुम्फभेदः (स्वराणाम्) १२८
 गुरुः (वर्णः) २५, ३५, ३६, ३८-४१, ४३,
 ४७, ४८, ५०, २५८-२६०, ४७६, ४७७,
 ४९३, ५०७, ५०९, ५३७, ५३९, ५४४,
 ५५८, ५८९-५९१, ५९८, ६००, ६०४,
 ६०६, ६०७
 गुरुः (स्थायाः) ४६३, ४६४
 गुरुता (स्थाये) ४६४
 गुरुप्रायम् (भक्ष्यम्) ४४५
 गुरुमध्या (त्रेताभेदः) ५६१
 गुर्जरी (पञ्चमविभाषा) २७५
 गुर्जरी (मालवकंशिकभाषा) २७२, २७४,
 ३९०
 गूढार्थम् (दोषः, पाठ्ये) ६५
 गूढार्थाः (प्रोत्साहने) ५४
 गुर्जरदेशः (भाषानाम्नि) ३९१
 गुर्जरी (टक्कभाषा) २७४, ३६७
 गुर्जरी (टक्कविभाषा) २७२
 गुर्जरी (पञ्चमभाषा) २७२, २७४, ३७४

गूर्जरी (भिनषड्जभाषा) ३९१
 गूर्जरी (रागः, सामान्यकथने) ४५८, ५७८,
 ५८०, ५८३, ६१३
 गूर्जरी (रागाङ्गम्) ४०३, ४११
 गृही (रागप्रयोगे) ३१५
 गेयकर्म २३, ४६४
 गेयम् २२, २४, ७२, १८७, ४४५
 गेयवर्त्म (प्रबन्धे) ५६८
 गेरञ्जी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२
 गोत्रकुलाचारोत्पन्नम् (नाम) २१
 गोदोहनः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 गोपवेशहरिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 गोपालाः (रासे) ४८
 गोपी (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 गोपुच्छा (यतिः) २४०, ५००
 गोमयसर्पादि ८५
 गोरूपधारिणी (वाक्) २४
 गोरोचना (चतुष्पदीभेदः) ४७
 गोल्ली (भाषाङ्गम्) ४०७, ४२७
 गोशब्दः ८३, ८७
 गोसवः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 गौड- (ग्राम-रागाः) २६९, ३०१
 गौड- (देशला) ५६५
 गौड- (भाषा, प्रबन्धे) ६०६
 गौडः (रागः, सामान्यकथने) ६०७
 गौडः (रागाङ्गम्) ४०३, ४११
 गौडकृतिः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३७
 गौडकंशिकः (ग्रामरागः) २६९, २७१,
 ३०६
 गौडकंशिकमध्यमः (ग्रामरागः) २६९,
 ३०१, ३०३
 गौडत्वम् (रागवर्गे) ४५८
 गौडपञ्चमः (ग्रामरागः) २६९, ३०३-३०५
 गौडपात्राणि ४६९
 गौडी (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 गौडी (गीतिः, रागे) २६७

गौडी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२८
 गौडी (भिनषड्जभाषा) २७४
 गौडी (मालवकंशिकभाषा) २७२, ३८७
 गौडी (रागः, सामान्यकथने) ५१३, ५१८,
 ५२८
 गौडी (रागाङ्गम्) २०६, ४०३
 गौडी (रीतिः) ५५९, ५९७
 गौडी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७४, ३८१
 गौणवृत्तिः (शब्दार्थे) १८१
 गौण्ड [गौड]-कृतिः (रागः, सामान्यकथने)
 ५७८, ५८१-५८३
 गौण्डली (नृत्ये) २९
 गौरः (रागध्याने) ४०८
 गौरदेहा (रागध्याने) ४३३
 गौरवगुम्फित- (वर्णाः) ६६
 गौरवम् (यागसाधने) १४१
 गौरवम् (सामान्यार्थे) १९१
 गौरवर्णः (रागध्याने) ४०७, ४१२, ४१४,
 ४२५, ४३३
 गौराङ्गी (रागध्याने) ४१२, ४२८-४३०,
 ४३५, ४३८
 गौरी (एलापददेवता) ५५६
 गौरी (वृत्तम्) ३६
 गौरी (संगताभेदः) ५६०
 गौर्जर- (पात्राणि) ४६९
 ग्रन्थ-गौरवम् २४२
 ग्रन्थाः ५, ६, ७
 ग्रन्थान्तरम् ७
 ग्रन्थिलः (गमकः) ४५४
 ग्रहः (गीतस्य) ४४६
 ग्रहः (ताले) २३९, ४७४, ४७६, ५००, ५५५
 ग्रहः (स्वरः, -रागे, जातौ वा) २२, २५, ३२
 ९३, १८४, १८५, १८८, १८९, १९६,
 २००, २०५, २०८, २१३, २१५, २१६,
 २१८, २२१, २२४, २२६, २२९, २३४,
 २३७, २५३-२५७, २६५, २७६, २७७,

- २८०, २८४, २८६, २८८, २९०, २९१, ग्रामसाधारणम् १६२
 २९३, २९५, २९७, २९९, ३०१, ३०३, ग्राम्यता (दोषः, पाठ्ये) ६५
 ३०६, ३०९, ३१२, ३१४, ३१७, ३१९, ग्राम्यम् (कुष्ठगीतम्) ४५१
 ३२१, ३२३, ३२५, ३२७, ३३०, ३३२, ग्राम्या (वृत्तिः) ५५९
 ३३४, ३३६, ३३७, ३३९, ३४०, ३४३, ग्रीष्मः (ऋतुः, ग्रामप्रयोगे) ९८
 ३४४, ३४७, ३४९-४०१, ४०५-४३९, ग्रीष्मः (ऋतुः, रागप्रयोगे) २८४, २८६,
 ५६८, ५७६, ५८८, ६०२, ६०८, ६११, २९९, ३०४, ४३९
 ६१६, ६१९, ग्रीष्मः (ऋतुः, सरस्वत्याः) ४४६
 ग्रहत्वम्[-ता] (स्वरस्य) १८८, १८९, २२९, ग्लानः (अभिनये) ३३
 ४१८ घ
- ग्रहादि-(जाति-राग-लक्षणम्) २४, ३१, ३२, घञ् (प्रत्ययः) २६६
 १८३, घटः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०२
 ग्रामः (स्वराणाम्) १३, २१, २४, ८२, ८८, घटना (पदानाम्) ६३, ६६
 ९७, ९८, १२७, १२८, १३१, १४३, घटना (सामान्यार्थे) १६५
 २६५, २६६, २६९, २७०, २७६, २७७, घटनायाः (स्थायाः) ४६३
 ३१९, ३२३, ३२४, ३२६, ३३४, ४४१ घटीयन्त्रम् ७९
 ग्रामजत्वम् (रागाणाम्) ४०५ घडस-(वादकाः, कुतपे) ४६९
 ग्रामजनिः (रागाणाम्) ४०५ घडसः (वाद्यम्) ५८१
 ग्रामता (षड्जस्य) ९५ घण्टा-(वादकाः, कुतपे) ४६९
 ग्रामत्वम् (समयोः) ९७ घण्टा (वाद्यम्) ५८३
 ग्रामत्वव्यपदेशिता ९७ घण्टानादवत् (स्थायाः) ४६४
 ग्रामद्वयम् ८४-८६, ९७, १२७, १३०, १३२, घण्टारवः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१६
 १४२, १४६, २४१ घत्ता (छन्दोभेदः) ४५
 ग्रामनिर्णयः ८४ घत्ता (प्रबन्धः) ६१६
 ग्रामभेदः ७९, ९८ घन-(वाद्यम्) १, १२, १३, २६
 ग्रामरागता(त्वम्) ४०५, ४०८ घनः (शब्दः) ४५०
 ग्रामरागाः १३, २४, २६६-२६८, २७०, २७१, घनः (शब्दगुणः) ४४९
 २७३, २७६, ३३९, ४०५, ४०८, ४१५, घनः (स्वरः) ४६२
 ४४१ घनकालः (रागगाने) ४२७
 ग्रामरागादिकम् ९६ घनगम्भीररूक्षः (शब्दः) ४४८
 ग्रामविभागः ७९ घनता (शारीरगुणः) ४५२
 ग्रामविभागः (रागेषु) २६५ घनत्रिस्थानरूक्षः (शब्दः) ४४८
 ग्रामव्यपदेशः ९६, ९७ घनत्वम् (स्वरस्य) ४६०
 ग्रामसंबन्धः (रागाणाम्) २७६, ३४८ घनत्वस्य (स्थायाः) ४६३, ४६४
 ग्रामसंभवता [-त्वम्] (रागाणाम्) ४०५, घनमधुरम्बुत्रिस्थानः (शब्दः) ४४८
 ५८३
 ९०

घनरवः (स्थायः) ४६४
 घनस्निग्धः (शब्दः) ४५०
 घनागमः (रागगाने) ४२९
 घरघरी (वाद्यम्) ५८२
 घातः (संख्यायाः) ४२
 घूर्णना (स्थाये) ४६०
 घृतम् (औषधम्) ४४६
 घोष- (स्थायः) ४५७, ४६१
 घोषः ४४३
 घोषज- (स्थायः) ४६१
 घोषवती- (वादकाः, कुतपे) ४६९

च

चः (चगणः, मात्रिकः) ३५, ४२, ४४-४८, ६०४
 चक्रकम् (ग्राममूर्च्छनयोः प्राधान्यस्य) ९७
 चक्रम् (रागध्याने) ४०८, ४०९, ४११
 चक्रवालः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०५
 चक्रवालम् (यमकम्) ६४
 चक्रा (आर्याप्रबन्धः) ६००
 चक्रेश्वरः (वीरशोम्बडः) ५७२
 चगणः (मात्रिकः) ४२, ४३, २५९, २६०,
 चञ्चत्पुटः [चञ्चत्पुटः] (तालः) १९७,
 २००, २०३, २१०, २१३, २१५, २१९,
 २२१, २२४, २२९, २३४, २३७, २३९,
 २४३, २४६, २५८-२६०, २७७, ४८४,
 ४९३, ५०९, ५११, ५४५, ५८२, ६१३
 चञ्चत्पुटादि- (तालः) ५७१
 चञ्चरिका (तालः) ६१६
 चञ्चरी (छन्दः) ६१६
 चञ्चरी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१६
 चञ्चत्पुटः [चञ्चत्पुटः] (तालः) see
 चञ्चत्पुटः
 चञ्चला (वीणा) ८०
 चण्डकालः (वण्डक वृत्तम्) ४०
 चण्डवृद्धिः (वृद्धिः ? वण्डक-वृत्तम्) ४०

चण्डिका (एलापददेवता) ५५६
 चण्डि [-न्द्रि] का (द्विपदीप्रबन्धः) ६०४
 चण्डिका (हंसावतीदेवता) ५५८
 चण्डिकेश्वरः (वीभत्तशोम्बडः) ५७२
 चतुःश्रुतिः (गान्धारः) ८८
 चतुःश्रुतिः (धैवतः) ८१, ८९, ९५, ९८,
 ३०६
 चतुःश्रुतिः (निषादः) ८९
 चतुःश्रुतिः (पञ्चमः) ८९, ९५, १६२
 चतुःश्रुतिः (मध्यमः) १२८
 चतुःश्रुतिः (षड्जः) ८०
 चतुःश्रुतिः (स्वरः) ७५, ७६, ८४, ९७,
 १६६, १८७, २४१, २६९
 चतुःश्रुतिकता (धैवतस्य) १६२
 चतुःश्रुतिकता [-त्वम्] (पञ्चमस्य) ३१७,
 ३२४, ३३८
 चतुःश्रुतिकत्वम् (समयोः) ९७
 चतुःश्रुतित्वम् (ऋषभस्य) ८८
 चतुःश्रुतित्वम् (धैवतस्य) २७६
 चतुःस्वराः (कूटतानाः) १४३-१४६
 चतुरंशा (जातिः) १८८
 चतुरङ्गः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१५
 चतुरङ्गः (शरभलीलः) ६०५
 चतुरङ्गम् (नृत्यम्) १
 चतुरचतुर्भुजरागराजिचन्द्रोद्योतः (मिश्रसूड-
 प्रबन्धः) ५५३, ५८१
 चतुरशीतिः (शुद्धतानाः, मूर्च्छनाताना वा)
 १३०, १३२
 चतुरस्र- (वर्णतालः) ६०१
 चतुरस्रः (अन्तः) ५०९, ५१५, ५३२, ५३३
 चतुरस्रतालः ५३७
 चतुरस्रम् (औषणकाङ्गम्) ५३१-५३४
 चतुरस्रम् (शरीरम्, छन्दकस्य) ५३७
 चतुरस्रम् (स्थितम्) १८०
 चतुरस्रमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२
 चतुरा (विकृतगणैला) ५६०, ५६१

चतुराननः (नाट्यवेदोपदेशे) ५
 चतुराननदैवतः (रागः) २९३
 चतुर्थप्रहरः (दिनस्य, रागगाने) ४०६
 चतुर्थप्रेक्षणम् (नाट्ये) २१९, २२१, २२४
 चतुर्थस्वस्थानम् (रागालप्तौ) २७८, ४६७
 चतुर्दश (औडुवतानाः, मध्यमग्रामे) १३२,
 १४०, १४१
 चतुर्दश (खण्डमेखः) १५५
 चतुर्दश (मूर्च्छनाः) ११७, १२२, १२३,
 १२८, १४६, १५५
 चतुर्धा (मूर्च्छनाः) १२३
 चतुर्धातु- (शोम्बडः) ५७१
 चतुर्बाहुः (रागध्याने) ४०९
 चतुर्मात्र- (गणः) ४२, ४४, ५६२, ५६३
 चतुर्मात्रसंठः (तालः) ५८१, ५८४
 चतुर्मुखः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०८
 चतुर्मुखः (रागध्याने) ४०७
 चतुर्थयोगजाः (मिश्रस्थायाः) ४६६
 चतुर्वक्त्रः (ब्रह्मा) ९४
 चतुर्वक्त्राणि (ब्रह्मणः) १
 चतुर्वर्गः १
 चतुर्वर्णः १
 चतुर्वस्तु (मद्रकम्) ४७६, ४८२
 चतुर्विधा (मूर्च्छना) १२५
 चतुर्विधा (श्रुतिः) ७५
 चतुर्व्यवसितं (यमकम्) ६४
 चतुष्क- (स्वरः) ७६
 चतुष्कल- (अपरान्तकम्) ४९३, ४९४, ५००,
 ५३२
 चतुष्कल- (उल्लोप्यकम् ?) ५०७, ५०८,
 ५१०-५१३
 चतुष्कल- (मद्रकम्) ४७४, ४७६, ४८३,
 ४८४
 चतुष्कलः (उत्तरतालः) ४७७, ४८३
 चतुष्कलः (गणः) ३५
 चतुष्कलः (तालः) ३१, १९४, २३९, २५९,
 ४८४, ४८५, ४८९, ४९०, ४९६, ५४५

चतुष्कलः (पञ्चपाणिः) ४८२, ४८४, ४८९
 चतुष्कलम् (उपोहनम्) ४९४
 चतुष्कलम् (प्रत्युपोहनम्) ४८३
 चतुष्कलविधिः (शुद्धगीतेषु) ४९५
 चतुष्पदी (ध्रुवाभेदः) ४५, ४६, ४९
 चतुष्पदी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१३
 चतुष्पदी (वृत्ते) ३८
 चन्दनवृत्तिः (मुधियाम्) ७
 चन्द्रः ६६, ६१४
 चन्द्रः (कन्दः) ६०६
 चन्द्रः (देवता, वर्णगणे) ३५
 चन्द्रकला (तालः) ६१४
 चन्द्रकला (प्रकीर्ण-प्रबन्धः) ५५४, ६१४
 चन्द्रचूडात्मा (भरतः) १
 चन्द्रमाः १६९
 चन्द्रलेखकः (छन्दोभेदः) ४८
 चन्द्रलेखा (मात्रेला) ५६३, ५६४
 चन्द्रलेखिका (चतुष्पदीभेदः) ४७
 चन्द्रशेखरः (देवता, रागे) ३४५
 चन्द्रशेखरः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 चन्द्रहासः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 चन्द्रा (मूर्च्छना) १२९
 चन्द्रिका (एकतालीप्रबन्धः) ५९१
 चन्द्रिका (छन्दोभेदः) ४७
 चन्द्रिका (वर्णला) ५६४
 चन्द्रोद्योतः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 चपला (श्रुतिनाम) ७८
 चम्पककुसुमम् (चतुष्पदीभेदः) ४६
 चम्पककुसुमावर्तः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 चम्पकशेखरः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 चम्पूः (प्रबन्धजातिः) ५५२
 चम्पूबन्धः ५७८, ५९७, ६१५
 चरणः (छन्दसि) ४०, ४५, ४९, ५०
 चरणः (नृत्ये) २९, ३२
 चरणः (प्रबन्धे) ५६३, ५६६, ५६७, ६०१,
 ६०४, ६०५, ६०८, ६१२, ६१४, ६१६,
 ६१८

चरणौ (प्रबन्धस्य) ५५२
 चरम[-यामः]-दलम् (दिनस्य, रागगाने) ४१७, ४२१
 चरितम् (अभिनीयमानम्) १०
 चर्या (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१६
 चर्चितचर्वणम् ७
 चल-(स्वराः) ४६३
 चला (वीणा) १, ८०
 चाचपुटः (तालः) ५८२
 चाटुः (उपमायाम्) ६३
 चातकः (स्वरोत्पत्तौ) ८९
 चातुराननम् (कपालगानम्) २४७, २४८
 चातुर्मास्यः (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 चातुर्यम् (वाग्गेयकारे) ४४१
 चान्द्रमती (मूर्च्छना) १२९
 चामुण्डा (एलापदेवता) ५५६
 चारः (अड्डतालप्रबन्धः) ५९०
 चारः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 चारी (नृत्ये) १०, १२, २९, ३२, ४६९
 [देशी-] चारी (नृत्ये) १४
 [शुद्ध-] चारी (नृत्ये) १४
 चालकाः [-नाः ?] (नृत्ये) ३३
 चालनम् (करपादादेः, नृत्ये) २९
 चालिः (स्थाये) ४६३
 चालेः (स्थायः) ४६३
 चिकित्सा (उपमायाम्) ६३
 चित्तम् (श्रोतुः) २५
 चित्तरञ्जनम् (देशीसंगीते) २१
 चित्तवृत्तिः २७, २८, ८२
 चित्र-(मार्गः, ताले) ५४०
 चित्रः (श्लोम्बः) ५७१
 चित्रकम् (वृत्तम्) ३९
 चित्रकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
 चित्रकर्मकरणप्रौढिः (नृत्ये) ४६९
 चित्रगीतिः २४०
 चित्रपदा (वृत्तम्) ३७

चित्रपाठाः ५८२
 चित्रप्रबन्धाः २०
 चित्रम् (करणम् ?) २७६
 चित्रम् (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८
 चित्रमण्डलम् (नृत्ये) २९
 चित्रमार्गः (ताले) ३०, ३१, १९४, २३९, २४०, २४१, २५९, २७७
 चित्रलेखा (वृत्तम्) ३९
 चित्रवर्णः (चित्रगद्ये) ५९८
 चित्र-[चित्र-] वेलावली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०
 चित्रा (मात्रैला) ५६४
 चित्रा (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 चित्रा-(वादकाः, कुतप्ते) ४६९
 चित्रिणी (मात्रैला) ५६३
 चित्स्वरा (मूर्च्छना) २६१
 चिदात्मा ७१, ६०८
 चिन्ताग्रस्तः (जनः, रागप्रयोगे) ३९६
 चिन्ताश्म ४
 चिबुकः २६८
 चिह्नकरम् (द्रव्यम्, नष्टोद्दिष्टविधौ) १५८
 चूतमञ्जरी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७५, ३८४
 चूर्णपदम् ६६
 चूर्ण[-क]म् (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८
 चूर्णम् (पदम्) १९
 चूर्णमाहौषधम् ४४५
 चेतः ५८
 चेष्टा ५
 चेष्टादि (नाट्ये) १४, २८
 चेहालः (शब्दः) ६, ४५०
 चेहालः (शब्दगुणः) ४४९
 चैतन्यम् ४, ७१
 चैत्रमासादयः (स्तवसूर्यप्रकाशे) ६०३
 चैत्र-[चित्र-] वेलावली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०

चोक्ष-(स्थायः) ४५७, ४६०
 चोक्ष (शुद्ध)-कैशिकः (रागः) १९९
 चोक्ष (शुद्ध)-पञ्चमः (रागः) २१५
 चोक्ष (शुद्ध)-षाडवः (रागः) १२५, २१३,
 २२१
 चोक्ष (शुद्ध)-साधारितः (रागः) २००
 चौर्यम् (गीतस्य) ४४६
 चौल-(पात्राणि) ४६९
 चौहाली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२
 [अ] च्छिन्नः (शब्दः) ४५०
 च्यावनम् (शस्त्राणाम्, नृत्ये) २९
 च्युतषड्जः ८८

छ

छः (छगणः, मात्रिकः) ६०४
 छगणः (मात्रिकगणः) ५७६, ६०४
 छत्रकमार्गः (शुद्धगीतेषु) ५३६
 छन्द-(एला) ५५८
 छन्दः १२, १३, २१, ३५, ३६, ४०, ४४,
 ४५, ४९, ६६, ९४, ४४१, ४५१, ५३७,
 ५४९, ५५०, ५५२, ५६९, ५७७, ५७८,
 ५८२, ५८३, ५८५, ५९९, ६००, ६०३-
 ६०६, ६१४-६१८, ६२०
 छन्दःशास्त्रम् ४९
 छन्दःसमायुक्तम् (पदम्) १९
 छन्दकम् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५३६, ५३७
 छन्दस्वती (एला) ५६६, ५६७
 छन्दोवती (श्रुतिनाम) ७८
 छन्दोहीनम् (पदम्) १९
 छलयोगः (कपटे) ६२
 छविः (शब्दगुणः) ४४९
 छविमान् (शब्दः) ४५०
 छविमान् (शब्दगुणः) ४४९
 छवेः (स्थायः) ४५७, ४५८
 छागः (स्वरोत्पत्तौ) ८९
 छादनम् (छन्दसा) २१
 छान्वसः (स्थायः) ४६३, ४६४

छाययन्त्रयोः (मिश्रस्थायः) ४६५
 छाया (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 छाया (चन्द्रकला) ६१४
 छाया (प्रबन्धे) २८६, ६१९
 छाया (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 छाया (भाषाणाम्, रागे) २४
 छाया (रागाणाम्) १६७
 छाया (श्रुतेः) ४५३
 छाया (स्थाये) ४५५, ४५६
 छायागौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२०
 छायातोडो (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 छायानट्टा (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९
 छायान्तरः (रागे) ४५६
 छायामात्र-(भाषाः) २७५
 छायायाः (स्थायः) ४५५, ४५६
 छायालग [सालग]-(सूडप्रबन्धाः) ५५२,
 ५५३, ५८५, ५८६, ६१०
 छायालगम् (महः, भगवतः) ४७१
 छायालगस्थाः (प्रबन्धाः) ३३
 छायालगान्तरः (प्रबन्धः) ३१
 छायालगोपाधिः (मिश्रसूडे) ५७७
 छायावेलाली (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९
 छायाश्रिता (भाषा) ४०२
 छुरिकायुद्धम् (प्रबन्धवर्षे) ५७३
 छेदकम् (मद्रकभेदः) ४७२
 छेवाटी (जनकरागः) ४०५
 छेवाटी (टक्कभाषा) २७१, २७४, ३६६,
 छेवाटी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७४, २७५,
 ३८२
 छोटिका (मार्गताले) २६

ज

जः (जगणः, वार्णिकः) ३५, ३७-३९, ४१-
 ४५, ४७, ४८, ६०४
 जक्का (स्थाये) ४६३
 जगणः (वार्णिकः) ४२, ५५९, ५८८, ६०४

जगतः (मङ्गलाचरणे) २१
 जगती (छन्दः) ९४, ५४९
 जगती (छन्दोजातिः) ३५
 जगतीपतिः ५७९
 जगत्त्रयम् ११
 जगत्प्रसिद्ध- (संगीतशास्त्रम्) ८
 जघनविपुला (आर्याभेदः) ४२
 जघन्य- (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२
 जटाजूटः (शंकरस्य) २४२
 जडाः ७
 जनक- (रागः) ३५०
 जनकजातयः (रागाणाम्) ३१
 जनकजातिः (रागस्य) २४२, ४९५
 जनकत्वम् (भाषाणाम्, रागे) २७१
 जनकत्वम् (शुद्धजातीनाम्) १८३
 जनकधृतिः १६६
 जनतातापापनुतिः १
 जननम् (भाषाणाम्) २७१
 जननम् (स्वरस्य) ८५
 जनिः (रागस्य) ३१७
 जन्यत्वम् (रागस्य, जातेः) ३३४
 जन्यत्वम् (विकृतजातीनाम्) १८३
 जन्यरागाः ३१
 जपमालिका (रागध्याने) ४०६
 जम्बूद्वीपम् ९४
 जयन्तः (कन्दः) ६०६
 जयन्तः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६-५८८
 जयमङ्गलः (तालः) ५८४, ५८५, ६०७, ६१६
 जयप्रियः (मण्डप्रबन्धः) ५८८
 जयमङ्गलः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 जयमङ्गला (त्रेताभेदः) ५६१
 जयधोः (तालः) ५८५, ६०७
 जयधोः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 जया (एलापदवेधता) ५५६
 जया (चतुराभेदः) ५६१

जया- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 जलक्रीडा (नायकस्य) ५७३
 जलदकालः (रागगाने) ४१९, ४३३
 जलदध्वानः ८३
 जलधरविलसितः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 जलधिः १५५
 जाति- (शब्दः) १७
 जातिः (प्रबन्धस्य) ५५२
 जातिः (रागस्य) ४५८
 जातिः (स्वरसन्निवेशः) १३, ३०, ३१, ८२, ८६, ९१, ९२, ९६, १२५, १६३, १६८, १८३-१९०, १९२, १९३, २०१, २०६, २०८, २१०, २११, २१५, २१६, २२०, २२१, २२४, २२९, २३०, २३४, २४०-२४२, २५३-२५६, २६६, २६८, २६९, २७६, २८०, २८२, २८३, २८६, २८८, २९५, २९९, ३०१, ३०३, ३०६, ३१२, ३१७, ३१९, ३२१, ३२४, ३२६, ३२७, ३३०, ३३२, ३३४, ३३६-३३९, ४०७, ४०८, ४७३
 जातिगानम् १९२, २४१
 जातिन्यास-न्यासः (मद्रके) ४७२
 जातिभिन्नः (रागः) २४, २६९
 जातिमती (अङ्कुचारिणी) ६०३
 जातिसंन्यास-न्यासः (मद्रके) ४७२
 जातिसाधारणम् २२, १६१, १६३
 जात्यंशः ३३४, ४७३
 जात्यंशन्यासः (मद्रके) ४७२
 जात्यपन्यासन्यासः (मद्रके) ४७२
 जितः (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 जिह्वा (स्वरोत्पत्तौ) ८७
 जीमूतः (वण्डकप्रबन्धः) ४०
 जीमूतवाहनः १०
 जीवः ११, ७२, ७३
 जीवस्वरः (स्थाये) ४६३
 जीवस्वरस्य (स्थाय्याः) ४६३

जीवानुः ११

ज्ञः १९

ज्ञातिः १७

ज्ञानम् ५, ८

ज्येष्ठा-(वादकाः, कुतपे) ४६९

ज्येष्ठा (शक्तिः, स्वरे) ८२

ज्येष्ठासारितः (तालः) ५४७

ज्येष्ठासारितम् (शुद्धगीतम्) ५३७-५३९

ज्येष्ठासारिताभासम् (वर्धमानस्) ५४७

ज्योतिष्टोमः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

ज्योतिष्मती (मात्रेला) ५६२

ज्योत्स्ना (आर्याप्रबन्धः) ५९९

ज्योत्स्ना (चन्द्रकला) ६१४

ज्वरी (अभिनये) ३३

ज्वलनः (देवता, स्वरे) ९४

झ

झटिति १८०

झम्पा [झम्पकः] (तालः) ५७७, ५८१, ५८५,

५८७, ६०५, ६१८

झम्बडम् (छन्दः, प्रबन्धश्च) ६१४

झोम्बडतालः ५७५

झोम्बडम् (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१३

झोम्बडो [डः] (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२, ५७१-

५७५

ट

टक्क [-वेसरः] (ग्रामरागः) २०६, २६९,

२७०, २७२-२७४, ३०९-३११, ३१३,

३५६-३७०, ४०७, ४०८, ४११, ४२२,

४२७, ४३०, ४३३, ४३५

टक्कः (रागः सामान्यकथने) ९६, १२८,

५५८

टक्ककैशिकः (ग्रामरागः) २६९-२७२, २७५,

२७९, ३२३, ३७८, ३७९, ३९७

टक्कसैन्धवः (उपरागः) २७०, ३३९, ३४०

टिः (निरुक्तकथने) ८७

ड

डक्का-(वादकाः, कुतपे) ४६९

डक्का (वाद्यम्) ५८१, ५८२

डक्कुलि-(वादकाः, कुतपे) ४६९

डक्कुली (वाद्यम्) ५८१

डमरू (वाद्यम्) ५८१

डोम्बक्रीः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१

ढ

ढक्का-(वादकाः, कुतपे) ४६९

ढक्का (वाद्यम्) ५८१

ढवसः (वाद्यम्) ५८२

ढालः (स्थाये) ४५६

ढालच्छायायन्त्रवाद्यशब्दस्फुरितः (मिश्रस्थायः)

४६६

ढालमिश्रः (मिश्रस्थायः) ४६७

ढालवहन्योः (मिश्रस्थायः) ४६५

ढालशब्दोत्थयन्त्रोत्थवाद्यशब्दजः (मिश्रस्थायः)

४६६

ढालस्य (स्थायाः) ४५५, ४५६

ढावस-(वादकाः, कुतपे) ४६९

ढेङ्क्री (तालः) ५६९

ढेङ्क्री[ढेङ्का] (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५१, ५५२,

५६९, ५७०

ढोल्लरी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१८

त

तः (तगणः, मात्रिकः) ३५, ४४, ४५, ४७,

४८

तः (तगणः, वार्णिकः) ३५, ३७-४०, ४७,

४८

तगणः (वार्णिकः) ४४, ५५९, ५६२

तण्डाकृति (श्रुतिमण्डलम्) ७७

तण्डः (ताण्डवप्रवर्त्तकः) २७

ततकुतपः ४६९

ततम् (वाद्यम्) १, १२, १३, २६

तत्त्वनिष्ठ—(योगिनः) ७२

तत्त्वम् ७, ६३, ८६, ५६०

तत्त्ववित् १३८

तत्त्वाख्यानम् (उपमायाम्) ६३

तत्पदम् (अनुप्रासे) ६४

तत्पदम् (ब्रह्मवाचकम्) ५५२

तत्समाः (शब्दाः) २०

तथ्यम् (निरुक्तभेदः) ५५

तदवस्थ—(पञ्चमः) ९५

तदवस्थ—(मध्यमः) ९५

तद्धितः (प्रत्ययः) १६

तद्भवाः (शब्दाः) २०

तद्विदामार्यवर्यः (वाग्येकारः) ४४१

तनुमध्या (त्रेताभेदः) ५६१

तनूनपा (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०

तन्तवः (पटे) ८३

तन्तुसंलग्नवालः ८४

तन्त्री (वीणायाम्) ७९, ८०

तन्त्री (अभिनये) ३३

तपस्वी (रागप्रयोगे) ३९२

तमः (देवता, वर्णवर्गो) १९

तरङ्गकम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

तरङ्गाः (जलधौ) १५५

तरङ्गिणी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६

तरङ्गितः (स्थायः) ४६१, ४६३

तरला (वर्णला) ५६४

तरी ७

ताडना (संख्यानां, प्रस्तारे) ४२

ताडिता (संख्या, प्रस्तारे) १४३, १४४

ताण्डव—(नृत्यम्) २७, ४६९

तात्त्विकत्वम् ७७

तादवस्थ्यम् (स्वरस्य) ९५

तावात्म्यम् (शब्दविधिः) १६

तानः १३, ९६, १२५, १२६, १२९-१५६,

१५८-१६०, २४१, २६१, २६५, ३५१,

३७०, ४४१

[भिन्न-] तानः (ग्रामरागः) २६८-२७०,

२७३, २९५, २९६, ४०१

तानगानम् १४१

तानत्वम् १२६

तानभेदः ९५, १३१

तानराशिः १४६

तानवलिता (टक्कभाषा) २७१

तानवलिता (टक्कविभाषा) ३६९

तानसंहतिः १८२

तानसाधारणम् १६४

ताना (टक्कभाषा) २७२, २७३, ३६३

तानादिलोपः ९६

तानोद्भवा [ताना] (तानभाषा) २७२, ४०१

तानोद्भवा (पञ्चमभाषा) २७२, २७५,

३७५

तापसः (अभिनये) ३३

तापसः (रागप्रयोगे) ३१५

तार—(स्थानम्) २२, २३, ३०, ७६, ८८,

१२५, १२७, १७०, ४२६, ४५०, ४५१,

४५६, ४६२, ४६४

तार—(स्वरः) ९८, १२४, २८२, २९०, ३५१,

३५२, ३५५, ३५९, ३६०, ३६२-३६४,

३७१-३७४, ३७६-३७८, ३८१, ३८२,

३८६-३८८, ३९२, ३९३, ३९५, ४००,

४०६-४१०, ४१३-४१५, ४१८-४२०,

४२२-४२९, ४३१, ४३२, ४३४-४३८,

४५७, ४६१

तार—(स्वरः, स्थानं वा) १८४

तारः (जातिलक्षणम्) १८९

तारः (नादः) ७४

तारः (प्रतिमण्डप्रबन्धः) ५८९

तारः (रागलक्षणम्) २७७

तारगत—(स्वराः) २६७

तारज—(झोम्बडः) ५७१

तारणम् (स्वरस्य) १८४

तारतम्यम् (स्वरगतम्) ८१

तारता (स्वरस्य) २५
 तारमन्द्रप्रसन्नः (अलंकारः) १७८
 तारमन्द्रावधिः १२५
 तारसप्तकः ९८
 तारस्थ- (स्वराः) १२४
 तारस्थानग- (स्वराः) २६७
 तारस्थानम् २७६, २८०, ४४९, ५५७, ५७१
 तारा (द्विपदीछन्दोभेदः) ४७
 तारा (द्विपदीप्रबन्धः) ६०४
 तारावली (प्रबन्धजातिः) ५५२
 तारावली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
 तारुण्यम् (गायनीनाम्) ४४३
 तालः २३, २५, २६, २९-३१, १९४, १९७, २००, २०३, २०६, २१०, २१३, २१५, २१७, २१९, २२१, २२४, २२७, २२९, २३४, २३७, २३९, २४३-२४७, २५८, २६०, २७७, ४४२, ४६२, ४६७, ४७६, ४७७, ४८०, ४९५, ५००, ५०९-५११, ५१६, ५३२-५३८, ५४४-५४६, ५५२, ५५५, ५५८, ५५९, ५६४, ५६८-५७१, ५७६-५९६, ५९९-६०९, ६११-६२०
 तालः (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५८३, ५८६, ६०३
 तालः (रागध्याने) ४११
 तालकर्म ३१
 तालकालमिलनम् (वृन्दगुणः) ४६८
 तालकालानुवर्तिता (वृन्दगुणः) ४६८
 तालच्युतम् (गेयम्) ४४५
 तालत्रैविध्यम् (मन्द्रके) ४७६
 तालपातः (शुद्धगीतेषु) ५१६
 तालप्राधान्यम् (शुद्धगीतस्य) ४७१
 तालभागः (शुद्धगीतस्य) ५३३
 तालरागार्णवमुरारिमङ्गलकुसुमलता (मिश्र-सूडप्रबन्धः) ५५३, ५८३
 तालशून्यः (आलापः) ५७७
 तालहीनः (प्रबन्धः) ६०१

तालाङ्गम् १८०
 तालाङ्गानि (छन्दके) ५३७
 तालादि- (कांस्यम्) २६
 तालार्णवः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९४
 तालावृत्तिः (वैहायसम्) ५०८
 तालिका (कलाषट्के) ४९४-५००, ५०३, ५०५, ५०६
 तालुः (स्वरोत्पत्तौ) ८७, ८८
 तावतिथी (मूर्च्छना) ९७, १२४, १२६
 तावाम् (शुद्धगीते) ४७७, ४९६, ४९७, ५०८, ५११, ५४६, ५४९
 तित्तिरः (औषधम्) ४४६
 तिरश्चीनाः (नाड्यः) ७४
 तिरश्चीनाः (रेखाः) ७७
 तिरिपः (गमकः) ४२०, ४२२, ४५३, ४५४, ६१०
 तिरिपस्फुरितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 तिरिपान्दोलितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 तिरिपान्दोलितक्षिप्तः (मिश्रस्थायः) ४६६
 तिरिपान्दोलितक्षिप्तकुसुमाहृतहुम्फितः (मिश्र-स्थायः) ४६६
 तिरिपान्दोलितवलित्रिभिन्नकुसुमाहृतः (मिश्र-स्थायः) ४६६
 तिरिपान्दोलितवहः (मिश्रस्थायः) ४६५
 तिरिपाहृतः (मिश्रस्थायः) ४६५
 तिरिपोल्लासितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 तिर्यक्- (रेखाः) ९७
 तिलकः (छन्दोभेदः) ४८
 तिलकः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 तीक्ष्णः (स्थायः) ४५५, ४५७
 तीक्ष्णप्रेरितयन्त्रजः (मिश्रस्थायः) ४६५
 तीक्ष्णप्रेरितयोः (मिश्रस्थायः) ४६५
 तीक्ष्णप्रेरितसूक्ष्मान्तत्रिभिन्नस्वरलङ्घितः (मिश्र-स्थायः) ४६६
 तीक्ष्णप्रेरितसूक्ष्मान्तह्रस्वदीर्घप्लुतः (मिश्र-स्थायः) ४६६

तीर्थिकाः (मङ्गलाचरणे) ३०, ५२
 तीव्रतर- (ध्वनिः) ४६०
 तीव्रतरत्वम् (स्वरस्य) ८६
 तीव्रतरम् (प्राणहननम्) ८६
 तीव्रता (अनुरणनस्य) ८६
 तीव्रत्वम् (स्वरस्य) ८६
 तीव्रम् (प्राणहननम्) ८६
 तीव्रा (श्रुतिनाम) ७८
 तीव्राद्याः (श्रुतयः) २१
 तीव्रार्थभाषणम् (आक्रन्दे) ५७
 तुडकः (प्रबन्धः) ३३
 तुण्डुकिनी (वाद्यम्) ५८१
 तुम्बकी (गायनः) ४४३, ४४४
 तुम्बरी [रा] (भिन्नषड्जभाषा) २७२,
 ३९२
 तुम्बरुः (ऋषिः, स्वरे) ९४
 तुरीयभागः (वेगस्य, स्वरकम्पने) ४५४
 तुरष्कगौडरागः (सामान्यकथने) ५२५
 तुरष्कतोडी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 तुल्यकार्यसंभारकरणाभावः (रिधयोः) ९३
 तुल्यक्षयता (ग्रामसाधारणे) १६२
 तुल्यत्वम् (जातीनाम्) १९२
 तुल्यश्रुतिकता (स्वराणाम्) २४१
 तुल्यार्थः (उपमायाम्) ६३
 तुल्यार्थनिर्णयः (मिथ्याध्यवसाये) ५७
 तुल्यार्थवचनम् (सिद्धौ) ५६
 तुल्यावयवबलक्षणम् (रूपकम्) ६४
 तुष्टिः (चन्द्रकला) ६१४
 तुष्टिकरम् (संगीतशास्त्रम्) ८
 तुर्यत्रयम् (वाग्येकारलक्षणे) ४४१
 तृतीय- (स्वस्थानम्) ४६७
 तृतीयः (तालः) ५८०, ५८२
 तृतीयपादः (एलायाम्) ५५५
 तृतीयप्रेक्षणम् (नाट्ये) २१०, २१३, २१५,
 २१७
 तृतीयस्वस्थानम् (रागे) २७७

तेनकः (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५६८,
 ५७७-५८०, ५८२-५८५, ५९५, ५९९,
 ६००-६०५, ६०७, ६०९-६१३, ६१५,
 ६२०
 तेनकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
 तैलधारावदच्छिन्नः (शब्दः) ४५०
 तैलम् (औषधप्रयोगे) ४४६
 तोटकः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०५
 तोटकम् (छन्दः) ३६, ६०५
 तोडिका (रागाङ्गम्) ४१३
 तोडी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२९
 तोडी (रागः, सामान्यकथने) ६१३
 तोण्डी (रागः, सामान्यकथने) ५९४
 तोयम् (औषधश्रितम्) ४४६
 तोषणम् (शिवस्य, कपालगाने) २५७
 तौरुष्कगौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२१
 त्यक्तान्यकार्यसम्भाराः (मुनयः) ११
 त्यागः (प्रबन्धे वर्ण्यः) ५७४
 त्यागः (स्वरस्य) ३५७
 त्रयोदश- (जातिलक्षणानि) १८९
 त्रय्यादिः १४२
 त्रवणा (टक्कभाषा) २७१, २७४, ३५९,
 ३६५
 त्रवणा (पञ्चमभाषा) ३७२, ४३०
 त्रवणा (भिन्नषड्जभाषा) २७२, २७४,
 ३९४, ४३१
 त्रवणोद्भवा (टक्कभाषा) २७१, २७३, २७४,
 ३६०, ३६५
 त्रावणी (जनकरागः) ४०५
 त्रावणी (टक्कभाषा) २७३, ३५७
 त्रावणी (पञ्चमभाषा) २७२, २७५, ३७६
 त्रावणी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१
 त्रावणी (भिन्नषड्जभाषा) ३९१
 त्रिक- (स्वरः) ७६
 त्रिकः (स्वराणाम्) ९१
 त्रिकलः (मात्रिकगणः) ३५

त्रिकाः (वर्णगणाः) ३५
 त्रिकालः (सरस्वत्याः) ४४६
 त्रिकोणाकारः (खण्डमेरुः) १५८
 त्रित्वपक्षः (श्रुतिषु) ७६
 त्रित्वम् (ग्रामस्य) ९७
 त्रिधातु- (झोम्बडः) ५७१
 त्रिधातुक- (प्रबन्धः) ५५१
 त्रिनेत्रक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 त्रिपद- [त्रिपथकः] (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४,
 ६१२
 त्रिपदी (गाथाप्रबन्धः) ६००
 त्रिपदी (छन्दोभेदः) ४९
 त्रिपदी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१२
 त्रिपुटः (तालः) ५७४, ५८१, ५८३
 त्रिफला (औषधम्) ४४५
 त्रिभिङ्गिः (छन्दोभेदः) ४३, ४४, ६१४
 त्रिभिङ्गिः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१४
 त्रिभिङ्गितालः ६१४
 त्रिभागः (वेगस्य, स्वरकम्पने) ४५४
 त्रिभिन्नः (गमकः) ४५३, ४५४
 त्रिभिन्नकम्पितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 त्रिभिन्नकुल्लाहतः (मिश्रस्थायः) ४६५
 त्रिभिन्नतिरिपस्फुरितवाद्यशब्दजः (मिश्रस्थायः)
 ४६६
 त्रिभिन्ननामिताक्षिप्तः (मिश्रस्थायः) ४६५
 त्रिभिन्नलीनस्फुरितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 त्रिभिन्नलीनस्फुरितकम्पिताहतः (मिश्रस्थायः)
 ४६६
 त्रिभिन्नलीनस्फुरितप्लावितोल्लासितः (मिश्र-
 स्थायः) ४६६
 त्रिभिन्नलीनस्फुरिताविलम्बकविलम्बकः
 (मिश्रस्थायः) ४६६
 त्रिमात्र- (गणः) ५६२, ५६३
 त्रिमात्रः (प्लुतवर्णः) २५
 त्रियोगजः (शब्दः) ४४८
 त्रियोगजाः (मिश्रस्थायः) ४६६

त्रिरावृत्तिः (पदानाम्) २५७
 त्रिवणी (वाद्यम्) ५८१
 त्रिवर्णः (अलंकारः) १७०, १७२
 त्रिवलि- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 त्रिवली (चतुष्पदीभेदः) ४७
 त्रिवली (वाद्यम्) ५८१
 त्रिवस्तु- (मद्रकम्) ४७६
 त्रिविधाः (श्रुतयः) ७४, ७५
 त्रिश्रुतिः (गान्धारः) ८८
 त्रिश्रुतिः (धैवतः) ९८
 त्रिश्रुतिः (निषादः) ८९
 त्रिश्रुतिः (पञ्चमः) ७९, ८४, ८९,
 ३०६
 त्रिश्रुतिः (स्वरः) ७५, ७६, ८०, ८१, ८४,
 ९७, १६६, २४१
 त्रिश्रुतिता (धैवतस्य) ३३२
 त्रिश्रुतित्वम् २७६, ३३४
 त्रिश्रुतित्वम् (गन्योः) ९२
 त्रिश्रुतित्वम् (धैवतस्य) ३३८
 त्रिश्रुतित्वम् (पञ्चमस्य) ९०
 त्रिश्रुतियोगः (समयोः) १६४
 त्रिषष्टिः (अंशाः) १८८
 त्रिष्टुप् (छन्दः) ९४
 त्रिष्टुप् (छन्दोजातिः) ३५
 त्रिस्थानः (शब्दः) ४५०
 त्रिस्थानः (शब्दगुणः) ४४९
 त्रिस्थानगतिः (ध्वनेः) ५५७
 त्रिस्थानगम्भीरस्निग्धकोमलघनमधुरोच्चतर-
 लीनः (शब्दः) ४४९
 त्रिस्थानघनगम्भीरलीनरूक्षः (शब्दः) ४४८
 त्रिस्थानप्राप्तिः (द्वादशस्वरमूर्च्छनासु) १२५
 त्रिस्थानप्रौढिः (वाग्येकारलक्षणे) ४४१
 त्रिस्थानम् ६१७, ६२०
 त्रिस्थानमृदुगम्भीरस्निग्धमृदुघनः (शब्दः)
 ४४८
 त्रिस्थानमृदुमधुरस्निग्धः (शब्दः) ४४८

त्रिस्थानलीननिःसाररूपपीवरः (शब्दः) ४४८

त्रिस्थानव्यापि—(रागाः) ७७

त्रिस्थानव्याप्तिः (द्वादशस्वर-मूर्च्छनानाम्)
१२५

त्रिस्थानव्याप्तिकरमधुरकोमलः (शब्दः) ४४८

त्रिस्थानव्याप्तिर्वर्जितः (शब्दः) ४५०

त्रिस्थानसंभवम् (गीतम्) ४५१

त्रिस्थानस्निग्धनिःसारः (शब्दः) ४४९

त्रिस्वराः (कूटतानाः) १४३-१४६

त्रेता (विकृतगणैला) ५६०, ५६१

त्रैकाल्यम् (नाट्यदर्शने) १०

त्रैलोक्यमोहनः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०

त्रैवर्णिकता (वेदस्य) ५

त्रोटितः (स्थायः) ४६१

त्रोटितप्रतीष्टः (स्थायः) ४६१, ४६२

त्रोटितसंप्रविष्टोत्प्रविष्टनिःसरणः (मिश्रस्थायः)

४६६

त्र्यंशा (जातिः) १८८

त्र्यक्षः (सुशारीरप्रदाने) ४४२

त्र्यलः (अन्तसंज्ञा) ५०९, ५१०, ५१५

त्र्यलः (वर्णतालः) ६०१

त्र्यलतालः ५३७, ५३८

त्र्यलम् (शरीरम्, छन्दस्य) ५३७

त्वरा (गायने) ४४५

द

दः (दगणः, मात्रिकः) ३५, ४४-४६, ४८,
५८९, ५९०

दक्षिण—(मार्गः, ताले) ३१, १९४, २३९-
२४१, २५९, २६०, ४९४, ४९५, ५००,
५४०, ५४५

दक्षिणमुखः (वेधसः) ५६६

दण्डः (वीणादिवादने) २६

दण्डकः (आलोकप्रबन्धः) ५५३, ५९९

दण्डकः (छन्दः, प्रबन्धो वा) ४०, ४१,

५९९

दधीचिः १०

दन्तः (स्वरोत्पत्तौ) ८७

दन्ती (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१७, ६१८

दम्भोलिः (प्रबन्धः) ४०

दयावती (श्रुतिनाम) ७८

दर्दुर—(वादकाः, कुतपे) ४६९

दर्शः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

दर्शनम् ५८

दर्शनगोचराः (अर्थाः, अभिनयैः) ५

दर्शनसंभवा (प्रीतिः) ५७३

दलम् (आर्यायाम्) ४२, ४३

दलम् (पदस्य) २५८

दलम् (प्रबन्धे) ५६९, ५९१, ५९९, ६१५,
६१७

दश—(जातिरक्षणानि) १८९

दश—(यमकभेदाः) ६४

दश—(स्वरगतभेदाः) १३, २६०, २६१

दशगुणाः (पाठ्ये) ६५

दशदोषाः (पाठ्ये) ६५

दशानाः (दृष्टगायने) ४४४

दशप्राणाः (मान्धात्राद्यैलापादेषु) ५५६

दशभुजः (रागध्याने) ४११, ४१५

दशलक्षणानि (अंशस्य) १९१

दशलक्षणानि (रागस्य) २५, ४७१

दशावतारकीर्त्तिधवलः (मिश्रसूडप्रबन्धः)

५५३, ५७७

दहनः (नादोत्पत्तौ) ७३

दाक्षिणात्यगूर्जरी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१८

दाक्षिणात्या (जनकरागः) ४०५

दाक्षिणात्या (पञ्चमभाषा) २७२, २७४,
३७२, ४२९

दाक्षिणात्या (पञ्चमविभाषा) २७५

दाक्षिणात्या (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४

दाक्षिणात्या (भित्तवज्जभाषा) २७२, २७४,
३९५, ४३४

दाक्षिणात्या (भित्तवज्जविभाषा) २७५

दाक्षिण्यम् (अन्वृत्तिलक्षणे) ५९
दानवीरः (रसः) २९७
दानौघः ४
दामोदरः (श्लोम्बडः) ५७२, ५७४
दारवी (वीणा) ८२
दारुवीणा १६६
दिग्गजमण्डलम् (कपालगाने) २४३
दिनम् (रागगाने) २८२, ३२१, ३२३, ४२१,
४२२, ४२३, ४२७, ४३१
दिनमुखः (रागगाने) ४२२
दिनादिः (रागगाने) ४२९, ४३१
दिव् (स्वरोत्पत्तिस्थानम्) ९६
दिवसः (रागगाने) ४२१, ४४०
दिवाकरः (मासाधिपः) ६०३
दिवारात्रिः (गानविधाने) १०
दिव्य- (स्तोत्रम्) २४३
दिव्यमानुषी (मातृका) ५९६
दिव्यमुनिः (भरतः) १
दिव्या (मातृका) ५९६
दीक्षा (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
दीनाः (गीतमहिमवर्णने) ११
दीपः ७६
दीपकः (रागः, सामान्यकथने) ५९४
दीपकः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१५
दीपकः (शिवः) ६३
दीपकम् (अलंकारः, पाठ्ये) ५२, ६३, ६६
दीपकादिक्रियाः (क्रियाङ्गे) २४
दीपनम् (रागप्रयोगे) ३८५
दीपनी (प्रबन्धजातिः) ५५२
[प्र-] दीप्तः (तारस्वरः) २३, १७०, ४१९,
४२६, ४२७, ४२९, ४३०, ४३२, ४३५,
४३७
दीप्तः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७
दीप्तत्वम् (नादस्य) ५५७
दीप्तप्रसन्नः (स्थायः) ४६३, ४६४
दीप्तमध्यमुद्रप्रायाः (वर्णाः) ५५९

दीप्ता (भाषा) ३६३
दीप्ता (श्रुतिपातिः) ७८
दीप्ता (श्रुतिनाम) ७७
दीप्तिः (भाषायाम्) ३६५
दीर्घ- (स्वराः) १७१
दीर्घः (वर्णः) ३६
दीर्घः (स्थायः) ४६३, ४६४
दीर्घकम्पितः (स्थायः) ४६१, ४६२
दीर्घकम्पितसूक्ष्मान्तभ्रामितस्थायुकाहतः (मिश्र-
स्थायः) ४६६
दीर्घकम्पितसूक्ष्मान्तस्थायुकः (मिश्रस्थायः)
४६६
दीर्घकोमलसूक्ष्मान्तः (मिश्रस्थायः) ४६६
दीर्घत्वम् (स्थाये) ४६४
दीर्घसमास- (पदानि) ५९७
दीर्घा (आर्याप्रबन्धः) ५९९
दुःखहानिः ९
दुःखिनः (गीतमहिमवर्णने) ११
दुःखोन्मूलनमूलहेतुः (संगीतविद्या) २
दुग्धाब्धिः ७
दुन्दुभिः (वाद्यम्) ५८१
दुर्गम- (भरतमतम्) ६
दुर्ज्ञेयम् (नाट्यशास्त्रम्) ६
दुर्बलः (स्वरः) १८८, २९५, ३५३, ३७६,
३७८, ३८३, ३८९, ३९१, ३९६, ३९८,
४०१, ४१५,
दुर्बलत्वम् (स्वरस्य) २९५
[अ-] दुर्बोधाभिधानम् (समतायाम्) ६६
दुष्करः (ध्वनिः, स्थाये) ४६४
दुष्करः (स्थायः) ४६४
दुष्कराभासः (स्थायः) ४६३, ४६४
दुष्टता (गीतस्य) ४५१
दुष्टम् (गीतदोषः) ६२०
दुस्तर- (भरताम्भोधिः) ७
दूतीसंवादः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५८२
दूषणसंघातः (शब्दस्य) ४५०

दूषणानि (शारीरस्य) ४५२
 दृढबन्धवान् (स्थायः) ४६५
 दृष्टान्तः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०, ६१
 दृष्टादृष्टफलम् (स्वराणाम्) ९४
 दृष्टार्थाः १४२
 देवः (शिवः) २४३
 देवकपालसङ्घः २५३
 देवकुलोद्भवः (गान्धारग्रामः) ९६
 देवक्रीः [-कृतिः] (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 देवताः (एलागतषोडशपदानाम्) ५५६
 देवताः (कर्णाटैलायाम्) ५६६
 देवताः (गद्येषु) ५९८
 देवताः (ग्रामयोः) ९८
 देवताः (द्रुताद्यक्षरेषु) २५
 देवताः (मूर्च्छनानाम्) १२९
 देवताः (वर्णवर्णेषु) १९
 देवताः (स्तुतौ) ६१०
 देवताः (स्वरेषु) ९४
 देवताङ्गुलदेवतः (रागः) २८२
 देवत्रयम् (स्तुतौ) ६१४
 देवभाषा ५९६
 देवमनोहर- (स्तोत्रम्) २४३
 देवराजः (देवता, रागे) ३४०
 देववंशोत्थाः (सगमाः) ९३
 देवशाखा [देशाख्या] (रागाङ्गम्) ४०३, ४१२
 देवशाखा (रागः, सामान्यकथने) ५८३,
 ५८४, ६१३
 देवस्तुतिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५९१, ६१४
 देवाः (ब्रह्मादिकाः) २४, २५, ५९७
 देवारवर्द्धिनी (टक्कभाषा) ३५७
 देवारवर्द्धिनी (टक्कविभाषा) २७२
 देवारवर्द्धिनी (भिन्नषड्जविभाषा) २७२
 देवारवर्द्धिनी (मालवकौशिकविभाषा) २७२
 देवार्चनम् (रागप्रयोगे) ३९१
 देवालः (उपाङ्गम्) ४०४, ४२२
 देवाला (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०

देवेन्द्रः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 देवेशः (कपालगाने) २४८
 देश- (एला) ५५८
 देशः [देशाख्या] (रागाङ्गम्) ४०३, ४१२
 देशकाकुः (स्थाये) ४५६
 देशकारः (उपाङ्गम्) ४१०
 देशजा [देशाख्या] (भाषा, रागे) २७३-
 २७५
 देशनाम (गीते) २०६
 देशनाम (भाषायाम्) ३७९
 देशभाषा ४४१, ५६५, ६१७
 देशवालः (रागः, सामान्यकथने) ६०७
 देशवालगौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२१
 देशवालगौडः (रागः, सामान्यकथने) ५८५
 देशसम्भवा (छाया, स्थाये) ४५५
 देशाख्यः (रागः, सामान्यकथने) ४५८, ५७८,
 ५८१, ५८२
 देशाख्या (भाषासु) २४, २७३,
 देशिकः ७२
 देशी- (निबद्धगानम्) ४७१
 देशी- (प्रबन्धाः) ५५१
 देशी- (रागाः) १८३, २६५, २६७, ४०४
 ४१३, ४३९, ५८५
 देशी- (शब्दाः) २०
 देशी (संगीतम्) २१, २४, ४४२
 देशीकरणानि (नृत्ये) १४
 देशीतालाः १३, ५९६
 देशीरागः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०
 देशीरागः (सामान्यकथने) १९७, १९९, २०१,
 २०३, २१०, २१३, २१५, २२१,
 देशीरागत्वम् २४
 देशीविदः १२३
 देशैला ५६५
 देहः (नृत्ये) ३२
 देहः (स्वरोत्पत्तौ) ७४
 देहस्था (बहनी, स्थाये) ४५७

देहिनः (मङ्गलाचरणे) ४४७
 दैत्यदैवतदैवतः (रागः) २८८
 दैत्यपूज्यः (देवता, रागे) ३१२
 दैत्यवंशजः (निः) ९३
 दैन- (यामः, रागगाने) ३०६, ४२७
 दैन्यम् (भावः) ४३०
 दोधकम् (वृत्तम्) ३८
 दोलारूढा (रागध्याने) ४३०, ४३५, ४३८
 दोलास्था (रागध्याने) ४३३
 दोषः (पाठ्ये) १३, ६५, ६७
 दोषः (सामान्यार्थे) ५९, ६२, ३७०, ४४७,
 दोषयुक्तः गायनः ४४२
 दोषवर्जितः (शिवः) ६५
 दोषाः (गायकानाम्) ४४५
 दोषाः (शब्दस्य) ४५०
 दोषोपाधिकृतः (भेदः) ७७
 दोहकः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 दोहकः (छन्दः) ४४, ६००
 दोहकः (प्रबन्धे) ६१२, ६१८
 दोह्या (टक्कभाषा) २७१, ३५६
 दौर्बल्यम् (स्वरस्य) २९५
 द्रविड- (देशला) ५६५
 द्रविडः (उपाङ्गे ?) ४२०
 द्रव्यम् (चिह्नार्थम्, नष्टोद्दिष्टविधौ) १५८
 द्रष्टा (नाट्ये) २६
 द्राविड- (वराटी, उपाङ्गम्) ४०३, ४१६
 द्राविडगूर्जरी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१८
 द्राविडी (टक्ककैशिकभाषा) २७५, ३७९
 द्राविडी (टक्ककैशिकविभाषा) २७२, ३७९
 द्राविडी (हिन्दोलभाषा) ३८०
 द्रुत- (मात्रा) २५, २६, ५८८-५९१
 द्रुत- (लयः) ४५१, ५६८, ५६९, ५८०
 द्रुत- (स्वरः) २६८
 द्रुतकम्पनम् (स्थाये) ४५६
 द्रुतगतम् (स्वरकम्पनस्य) ४५३
 द्रुततर- (स्वराः) २६८

द्रुतत्वम् (शब्दस्य, स्थाये) ४५९
 द्रुतमण्डः [-कः] (तालः) ५७०, ५७९-५८३,
 ५८५
 द्रुतमध्यम् (गीतम्) ६२०
 द्रुतमध्या (गद्यगतिः) ५९८
 द्रुतमानम् ५५५, ५९३
 द्रुतलयः २४०, २५७, २५८, ३७८, ४५३,
 ५४०
 द्रुतविलम्बितम् [वृत्तम्] ३८
 द्रुतविलम्बिता (गद्यगतिः) ५९७, ५९८
 द्रुतशेखर- (तालः) ५६९
 द्रुतस्य (स्थायः) ४५७, ४५९
 द्रुता (गद्यगतिः) ५९७, ५९८
 द्रौहिणम् (कपालगानम्) २४५, २४६,
 २४८
 द्वन्द्वजः (शब्दः) ४४७, ४४८
 द्वन्द्वजत्वम् (श्रुतीनाम्) ७५
 द्व्यणुकादि- (क्रमः, सृष्टौ) ८४
 द्वादश (विकृतस्वराः) ८८, ८९
 द्वादश (श्रुतयः) ९०, ९२
 द्वादशस्वरगुम्फः १२५
 द्वादशस्वरमूर्च्छना १२४, १२५
 द्वादशाङ्गम् (औवेणकम्) ५३१-५३४
 द्वादशाब्दादि (यागसाधने) १४१
 द्वादशारचक्रम् ७२
 द्वादशाहः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 द्वाविंशतिः (तन्त्र्यः) ८०
 द्वाविंशतिः (नाड्यः) ७४
 द्वाविंशतिः (श्रुतयः) ७५-७७, ८१, ८४, ८६
 द्वाविंशतिविधः (नादः) ७४
 द्विक- (स्वरः) ७६
 द्विकल- (अपरान्तकम्) ४९३, ४९४, ४९७,
 ५०६
 द्विकल- (उल्लोप्यकम्) ५०७, ५१०, ५११
 द्विकल- (मद्रकम्) ४७६, ४७९, ४८२, ४८३,
 ५१६

द्विकलः (तालः) ३०, १९४, २३९, ४७९,
४८०, ४८३, ४८४, ४८९, ४९४, ४९५,
५०९, ५११, ५३२-५३६, ५४५

द्विकलः (मात्रिकगणः) ३५

द्विकलम् (प्रत्युपोहनम्) ४७९, ४९४

द्विलखण्डः (एलाचरणः) ५५४, ५५६

द्विगुणः (नादः, तारे) २३, ७४

द्विगुणः (स्वरः, रागालप्तौ) ४६७

द्विग्रामः (रागः) २७०

द्विचन्द्रादिमतिः ७७

द्विजवराः ४

द्विजातिः १०

द्विजातिजनुषः ८

द्वितयम् (ग्रामस्य) ९७

द्वितीय- (तालः) ५५५, ५७४, ५८७,
६१६

द्वितीय- (स्वस्थानम्, रागालप्तौ) २७७, ४६७

द्वितीयकामोदः (रागाङ्गम्) ४०८

द्वितीयप्रेक्षणम् (नाट्ये) २०३

द्वितीयललिता (भाषाङ्गम्) ४२३

द्विधातुक- (प्रबन्धः) ५५१

द्विपथ [-कः] (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६००,
६०१

द्विपथः (छन्दः) ६००

द्विपदी (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०४,
६०५

द्विपदी (छन्दसि) ३६, ४३

द्विपदी (ध्रुवाभेदः) ४५, ४७, ४८

द्विपद्यादिः (छन्दोभेदः) ४८

द्विभङ्गिः (द्विपद्याम्) ४३

द्विभेदजाः (मिश्रस्थायाः) ४६५

द्विमात्रः (गुरुवर्णः) २५, ३६

द्विरावृत्त- (पदम्) २५९

द्विश्रुतिः (निर्गो वा) १५५

द्विश्रुतिः (निषादः) १६५

द्विश्रुतिः (मध्यमः) १२८ (?)

द्विश्रुतिः (षड्जः) ८८

द्विश्रुतिः (स्वरः) ७५, ७६, ८०, ८१, ९७,
१४०, १६६, १८७, १८८, २४१, २६९,
२८०, २८४, २९९, ३१५, ३२०, ४१९

द्विश्रुतिकान्तरः १२३

द्विश्रुतिहीनाः (शुद्धतानाः, षड्जग्रामे) १३१,
१४०

द्विसप्ततिः (कलाः) ५

द्विस्वराः (कूटतानाः) १४३, १४४, १४६

द्विस्वरान्तरितौ (स्वरौ) १६४

द्विस्वरोज्जिताः (तानाः) १४१

द्वीपः (रागकदम्बः) ५९५

द्वैगेयकः (विविधगीताङ्गम्) ४७४, ४७६,
४८४

द्वैग्रामिकः (रागः) २६९, ३३७

द्वैग्रामिकत्वम् (रागस्य) ३३८

द्व्यंशा (जातिः) १८८

द्व्यङ्गः (प्रबन्धः) ५५२

द्व्यर्द्ध- (स्वरः, रागालप्तौ) ४६७

ध

धः (धैवतः) १०, ८०, ८३-८५, ८९, ९०-
९५, ९७, १२६, १२७, १६२, १६६,
१८७, १९४, १९६, १९८, २१०, २१९,
२२६, २५६, २५७, २६५, ३०३, ३३२,
३५७, ३७४, ३७६, ४०१, ४०९-४११,
४१६, ४१९, ४२१, ४२५-४३०, ४३२

धनदः (कन्दः) ६०६

धनदः (चन्द्रकलादेवता) ६१४

धनम् (फलम्, वर्णवर्गो) १९

धन्नासिका (रागः, सामान्यकथने) ५७८, ६१३

धन्यक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३९

धन्यवैकुण्ठकुडकुम्भः (मिश्रसुडप्रबन्धः) ५५३,
५७९

धन्यासी [धन्नासी] (रागः, सामान्यकथने)

५८१, ५८२

धन्या[ज्ञा]ती (रागाङ्गम्) ४०३, ४०९
 धम्माली (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१८
 धरणीपदानि (प्रबन्धे) ६२०
 धर्मः (उपमायाम्) ६३
 धर्मः (कन्दः) ६०६
 धर्मः (पुरुषार्थः) ८-१०
 धर्मः (शब्दार्थानाम्) ५६०
 धर्मतरुः ९
 धर्मराजगानम् (कपाल-) २५२
 धर्मशास्त्रम् ८, ९
 धवलः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१५
 धवलम् (छन्दोभेदः) ४४, ४५
 धाता (ब्रह्मा) ९
 धातुः (प्रबन्धे, अवयवः) २५, ३१, ४४१,
 ४४२, ५५१, ५५५, ५७१, ५७२, ५७५,
 ५८६, ५९१, ५९२, ५९९, ६०७, ६०९,
 ६१०, ६१६
 धातुः (प्रबन्धे, गेयांशः) २४, ५५५, ५६९,
 ६१९, ६२०
 धातुः (वादनस्य) २६, ३१, ८२
 धातुः (शब्दप्रकृतिः) १६, ८७, २६६
 धातुकर्म ४४२
 धात्वङ्गादि (गीतस्य) ४७१
 धारावाहिकविज्ञानम् ७६
 धार्यत्वसंबन्धः (शब्दार्थे) १७
 धार्यधारकसंबन्धः (शब्दार्थे) १७
 धीमतः ८८
 धीरा (श्रुतिनाम) ७८
 धीरोदात्त-(नायकः) ५८५
 धूननाद्याः (क्रियाः) २९
 धूम्रवर्णा (रागध्याने) ४२९
 धृतिः (छन्दोजातिः) ३५
 धृतिः (द्विपदीछन्दोभेदः) ४७
 धृतिः (द्विपदीप्रबन्धः) ६०४
 धृतिः (शब्दस्य) ४६३
 धैर्यः (भावः) ५५५

धैवतः ९, ७८, ७९, ८१, ८८-९०, ९२, ९५,
 ९६, ९८, १२६, १६२, १६४, १८४,
 १९०, १९३, २०५, २०६, २१६, २२१,
 २३४, २३७, २४१, २५३-२५५, २९३,
 २९९, ३०३, ३०६, ३१९, ३२३, ३२५,
 ३२६, ३३७, ३५०-३५५, ३५७, ३५९-
 ३६२, ३६४-३६९, ३७२, ३७५, ३७७-
 ३८३, ३८५, ३८६, ३९०-३९८, ४०६,
 ४०८, ४१४, ४१५, ४१७, ४१८, ४२३,
 ४२४, ४३१, ४३४, ४३५, ४३८, ४३९
 धैवतभूषिता (भिन्नपञ्चमभाषा) २७२, २७५,
 ३७८
 धैवतर्षभहीना (औडुवतानाः, मध्यमग्रामे)
 १३७, १४०
 धैवतादिकमूर्च्छनः (रागः) ३०४
 धैवताद्या (मूर्च्छना) १९४, २१०, २१९
 धैवती (जातिः) १६८, १८४, १८६, १८८,
 १९८, १९९-२०१, २३९, २५५, २५६,
 ३०३, ३०९, ३२३, ३२५, ३३०, ३३२,
 ३३४, ३३७, ३३९, ३४०, ३४७, ३४८
 धैवतीकपालम् २५५
 धोरणी (उपाङ्गम्) ४२२
 धोरणी (रागः, सामान्यकथने) ५२५, ५८१-
 ५८३
 ध्यानक्रिया (शिवस्य) ४३७
 ध्रुवः (देवता, रागे) २८६
 ध्रुव [-क]: (धातुः, प्रबन्धे) ३१, ३३, ४६४,
 ५५१, ५५५, ५५६, ५६७-५७२, ५७५-
 ५७७, ५८४, ५८६, ५८८, ५९१, ५९६,
 ५९९, ६०२, ६०९, ६११, ६१५, ६१६,
 ६१८
 ध्रुवः (पातः, शुद्धगीतेषु) ५३९
 ध्रुवः (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६, ५८८
 ध्रुवकः (उपद्रवसंज्ञा) ५५०
 ध्रुवकम् (छन्दोभेदः) ४५
 ध्रुवका (मात्रा) २६०

ध्रुवकादि—(मात्राः) २५९
 ध्रुवग—(पदम्, एलायाम्) ५५६
 ध्रुवतालः ५४५
 ध्रुवपदम् (प्रबन्धे) ५७५, ५७६
 ध्रुवपातम् (गुरुत्रयम्, मद्रके) ४७६
 ध्रुवमार्गः (आसारितेषु) ५३९, ५४०
 ध्रुवा [गानम्] ३१, १९४, २०३, २१०,
 २१५, २१७, २१९, २२१, २२४, २२९,
 २३४, २३७, २४०
 ध्रुवा (छन्दोभेदः) ४५
 ध्रुवा (वीणा) ८०, ८१
 ध्रुवासारितम् (शुद्धगीते) ५४०
 ध्वनिः २४, ७३, ७४, ८५, १६६, २६६,
 ४४७, ४४८, ४५०, ४५१, ४५५, ४५९,
 ४६१, ४६३, ४६४, ५५७, ५७१
 ध्वनिः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 ध्वनिकादयः (प्रबन्धाः) ६१८
 ध्वनिकुट्टिनी (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९९
 ध्वनिसङ्घः ८२
 ध्वनेः (स्थायाः) ४५७, ४६०
 ध्वन्यन्तरम् ८०

न

नः (नगणः, वार्णिकः) ३५, ३७-४१, ४८,
 ५५८
 नकुला (वीणा) १३
 नक्षत्राधीशदेवतः (रागः) २९०, ३०१
 नगणः (वार्णिकः) ४१, ४८, ५८८, ५८९
 नटः २६, २७, २९
 नटनारायणः (रागः, सामान्यकथने) ६१७
 नटनारायणः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०९
 नट्टा (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२७
 नट्टा [नट्टः] (रागः, सामान्यकथने) ४५८,
 ५८०-५८३, ५९४
 नट्टा (वैसरषाडवभाषा) २७३, ३९९
 नन्दः (रासकप्रबन्धः) ५९१

नन्दनः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 नन्दयन्ती (जातिः) ३०, १२५, १६८, १८४,
 १८६, १८८, १९०, २२९-२३१, २३४,
 ३४४, ४७३
 नन्दावती (कर्णाटैला) ५६६
 नन्दावती (शुद्धगणैला) ५५८, ५५९
 नन्दिनी (मात्रैला) ५६३, ५६४
 नन्दिनी (संगताभेदः) ५६०
 नन्दिमतम् (मात्रैलाभेदे) ५६२
 नन्दी (झोम्बडः) ५७२, ५७३
 नन्दीशः (शान्तझोम्बडः) ५७२
 नन्द्याख्यः (मूच्छन्तातानः) १३६, १४०
 नन्द्यावर्तः (रागकदम्बः) ५९४, ५९५
 नभस्वती (मात्रैला) ५६२
 नमनम् (स्थाये) ४५६
 नयः (कन्दः) ६०६
 नयः (सामान्यार्थे) ५
 नरः १०, ११, ८२, २६१, ३९९
 नरमेधः (मूच्छन्तातानः) १३६, १४०
 नरयानम् (रागध्याने) ४३१
 नरसिंहः (अद्भुतझोम्बडः) ५७२
 नरहरिः (देवता, रागे) ४२२
 नरेन्द्रविजयः (रागप्रयोगे) ४२२
 नर्तः (ग्रामरागः) २७०, ३३२
 नर्तः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०
 नर्तकः २९
 नर्तकी ९
 नर्तनम् २७, २९, ३२
 नलिनी (वर्णैला) ५६४
 नवकुसुमितपल्लवः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 नवचम्पकमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७
 नवता [न्वम्] (स्थानत्रितये) ७६
 नवनवरचना (प्रबन्धे) ४४१
 नवपुष्पन्धयः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 नवमात्रिकमण्डः (तालः) ५८१, ५८४
 नवविद्युन्माला (चतुष्पदीभेदः) ४७

नवस्वरा (मूर्च्छना) १२५
 नव्योक्तकलोलिनी (सरस्वती) ४४६
 नष्टतानः १५८
 नष्टम् (कूटताने) १४३
 नष्टम् (शुद्धताने) १३०, १३१
 नष्टविधिः १६०
 नष्टसंख्या (कूटतानस्य) १५८
 नष्टाङ्कः (छन्दःप्रस्तारे) ५०
 नष्टादि (कूटतानेषु) १४६
 नष्टोद्दिष्टविधिः (कूटतानानाम्) १५८, १५९
 नाकः (देवता, वर्णगणे) ३५
 नागः (देवता, स्वरे) ९४
 नागः (मूर्च्छनादेवता) १२९
 नागकृतिः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 नागकेशरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 नागगान्धारः (उपरागः) २७०, ३४४
 नागध्वनिः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२७
 नाग[राज-] पञ्चमः (उपरागः) २७०, ३४३
 नागभूषितः (शिवः) ६५
 नागयज्ञः [-पक्षः] (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 नागरा (वासवीभेदः) ५६०
 नागरिका (वृत्तिः, पाठ्ये) ५५९
 नागवल्लीदलाः ४४६
 नाटकम् ३३, २८४, २८६, ३३०
 नाटकशास्त्रम् ८
 नाटकादि २६
 नाट्यकर्म ३६४
 नाट्यकुतपः ४६९
 नाट्यक्रिया २८
 नाट्यधर्मी (नाट्यप्रक्रिया) २८
 नाट्यनिगमः ५
 नाट्यम् १०, १२, २७, २८, २६१, ४६९
 नाट्यागमः ६
 नाट्यादित्रितयम् ३२
 नाड्यः (द्वाविंशतिः) ७४

नादः ९, १६, ७१-७३, ८०, १६७, ४१६, ४१७, ४२६, ४३७, ५५७, ६१२
 नादः (स्थाये) ४५९
 नादधर्मः ९
 नादसमत्वम् (वीणाद्वये) ८०
 नादस्य (स्थायाः) ४५७, ४५९
 नादान्तरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 नादावती (कर्णाटिला) ५६६
 नादावती (शुद्धगणला) ५५८, ५६०-५६२, ५६५, ५६६
 नानागुम्फाः (अलंकारेषु) १७०
 नानात्वम् (गीतेः) १८१
 नानात्वारोपः (रवे) ५५७
 नानादेशस्थितिः ४४१
 नानाधिकरणार्थ- (शब्दाः) ६३
 नानाभिङ्गिभ्राजमानाः (स्थायाः, रागालप्तौ) ४६७
 नानाभावरसा (द्राविडीदेशौला) ५६५
 नानारूपकवस्तुभेदकलना (भगवति) ४७१
 नानार्थकथनम् (प्रशंसायाम्) ५७
 नानार्थजनितगुणाः (गुणकीर्तने) ५५
 नानार्थम् (महः, भगवतः) ६०२
 नानाविचाराः (संशये) ५९
 नान्दी (तालः) ६१३
 नाभिः (स्वरोत्पत्तौ) ७३, ८२, ८७, ८८, १६५
 नाभिपद्मम् ७३
 नाम १६, २१, १३२
 नामस्वरः (शुद्धजातीनाम्) २२, १८४, १८५
 नामितः (गमकः) ४५३
 नामितमुद्रितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 नामितान्दोलितवलिः (मिश्रस्थायः) ४६५
 नायकः (नाट्ये) १४
 नायकः (प्रबन्धे) ५७३, ५७४, ५८१-५८४, ५८६, ६१२
 नायकः (रूपके) ५५१

नायकोत्साहयोगः (प्रोत्साहने) ५४
 नायिका (नाट्ये) १४
 नायिका (प्रबन्धे) ५८१, ५८२
 नारदः (ऋषिः, स्वरे) ९४
 नारदः (स्रोम्बडः) ५७२, ५७४
 नारदः (मूर्च्छनादेवता) १२९
 नाराचम् (वृत्तम्) ३७
 नाराटः (शब्दः) ४४७, ४४८
 नाराटखाहुलः (द्वन्द्वजः शब्दः) ४४७, ४४९
 नारायणः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 नारायणः (रागध्याने) ४०९
 नारायणनाम १४१
 नारायणमदनावासः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३
 ५८०
 नारासंशी (प्रशंसा) १०
 नारी (छन्दोभेदः) ३६
 नासा (स्वरोत्पत्तौ) ८७
 नासिका (स्वरोत्पत्तौ) ७३, ४४४
 निः (निषादः) १०, ८०, ८१, ८३, ८५, ८९,
 ९०, ९१, ९३, ९४, ९७, १२३, १३८,
 १५५, १६१, १६२, १६४, १६६, १८९,
 १९०, १९६, १९७, २०८, २१०, २१६,
 २१९, २५६, ३३६, ३६४, ३७२, ३७४,
 ३७९, ३८८, ३९९, ४०७, ४१०, ४१३,
 ४१५, ४१७-४१९, ४२४, ४२९-४३१,
 ४३४, ४३८
 निःशङ्कः (अड्डतालप्रबन्धः) ५९०
 निःसरणः (स्थायः) ४६१, ४६३
 निःसान- (वाद्यकाः, कुतये) ४६९
 निःसानः (वाद्यम्) ५८३
 निःसारः (शब्ददोषः) ४५०
 निःसारता (शब्दस्य) ४४७
 निःसारता (शारीरदोषः) ४५२
 निःसार [क]ः (तालः) ५७४, ५७८, ५७९,
 ५८१, ५८२, ५८५, ५८६, ५८७, ५८९,
 ६१५

निःसारः (वाद्यम्) ५८१
 निःसार[क]ः (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६,
 ५८९
 निःसारोच्चतरः (शब्दः) ४४८
 निःसारोच्चतरस्निग्धमृदुलक्षः (शब्दः) ४४८
 निःस्व- (जनः) ११
 निःकृतेः (स्थायाः) ४५७, ४५९
 निगमः १०
 निजाकारः (मनोरथे) ६१
 नित्यः (स्वरः) ८६
 नित्यपूर्णा (जातिः) १८६, १८९, २२१
 निदानता (धर्मतरोः) ९
 निधनम् (ऋक्सामाङ्गम्) ५५०
 निधनम् (न्यासः) ४१५
 निनादः (श्रुतिजनितः) ८५
 निन्दा (उपमायाम्) ६३
 निन्दित- (गायनाः) ४४३
 निपातः १६
 निप्रनिसः (शुद्धगीतेषु) ४७९, ४९६, ४९७,
 ५१३
 निबद्धम् (गानभेदः) ४७१, ५५१
 निबद्धम् (गीतम्) २५
 निबद्धम् (पदम्) १९
 निबद्धा- (दिव्यमानुषी) ५९६
 निबिडाक्षरबन्धत्वम् (ओजस्वीनादस्य) ५५७
 निमित्तम् (महोदयस्य, मार्गः) २१
 नियतक्रमः (स्वराणाम्, शुद्धतानेषु) १३०
 नियतस्वरलोपः (जातिषु तानेषु वा) ९६
 नियताक्षरम् (पदम्) १९
 नियमः (उपमायाम्) १६३, ३९३
 नियमः (सामान्यार्थे) ३६१
 नियुक्तनिधनम् (रागप्रयोगे) ३७७
 नियुद्धम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 नियोगः (रागस्य) ३१५, ४२५
 निरन्तर- (रसौ) ६१०
 निरन्तर- (स्वराः) १७१

निरर्थत्वम् (लोपविधेः) १६३
 निराधारः (स्थायः) ४६३, ४६५
 निरालम्बा (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३६
 निरुक्तम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५५
 निरुक्तम् (स्वरनाम्नाम्) ८७
 निरुक्तिः (स्वराणाम्) ८८
 निर्गुणः (नादः) ७१
 निर्गुणः (शिवः) ४४६
 निर्ज्वलनस्य (स्थायाः) ४५७, ४६०
 निर्णयः (आख्याने) ५९
 निर्णयः (उपभाषाम्) ६३
 निर्दिष्टम् (शुद्धतानानाम्) १३०
 निर्दोषः (गायनः) ४४२
 निर्दोषः (शिवः) ४४७
 निर्भासनम् (लक्षणम्) ५२, ५९
 निर्युक्तम् (मद्रकगीते) ४७२
 निर्वहण- (सन्धिः) २७७, २९०, ३३०
 निर्विकल्पकम् (अन्ताहरणम्) ५३३
 निर्वेदनम् (भावः) ३५२
 निर्वेदादि- (भावाः) १४
 निर्वृतिः (श्रुतिनाम्) ७८
 निवारणम् (प्रतिषेधे) ६१
 निवृत्तिः (अन्ताङ्गे) ५१२, ५४०
 निवृत्तिः (प्रवृत्तिव्यावृत्ता) ९, ५७४
 निवृत्तिः (स्वरे, गमके) ४५३
 निशानिता (शुद्धगीते) ५१२, ५१७, ५४७
 निशा (रागगाने) ४२८
 निशाकरः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 निशाकरः (शिवजटासु) २४२
 निशाद्यवलम् (रागगाने) ४२८
 निशान्तः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 निषादः ९, ७८, ७९, ८८-९०, ९२, १२२, १२३, १६१, १६४, १६५, १८७, १९४, २००, २०५, २१३, २१५, २२६, २३४, २३७, २५३-२५५, २९५, २९९, ३२४, ३३६, ३३९, ३४९, ३५०, ३५२-३५४,

३५८, ३५९, ३६१, ३६२, ३६५-३६८, ३७७, ३८०, ३८३-३८५, ३८७, ३८९, ३९०, ३९३, ४०७, ४११, ४१६, ४२०-४२३
 निषादगान्धारहीनाः (औडुवतानाः, षड्जग्रामे) १३६, १४०
 निषादवल्ली (भिन्नषड्जान्तरभाषा) ३९८
 निषादहीनाः (षाडवतानाः, षड्जग्रामे) १३४, १३९
 निषादाद्याः (षट्स्वराः) १२२
 निषादिनी (भिन्नषड्जभाषा) २७२
 निषेधः (नृत्यगीतस्य) १०
 निषेधवचनानि (धर्मशास्त्रे) ८
 निष्कर्षः (अलंकारः, गीते) १७०, १७२
 निष्कूजितः (अलंकारः, गीते) १७३, १७५, १७६
 निष्क्रामः (मार्गताले) ४९५, ४९६, ५१०, ५११, ५३२, ५३४
 निष्प्रयोजनता (संगीतस्य) ९
 निस्वनः ३२८, ३३१, ३३२, ३३६, ३४०, ३५०, ३५२, ३५८, ३७१, ३७५, ३८७, ३८९, ४३५, ४३८
 नीच- (स्थानम् ?) ४५१
 नीचता (स्वरस्य) ८६
 नीचत्वम् (स्वरस्य) १८७
 नीचोच्चम् (गीतम्) ६२०
 नीतिः (प्रबन्धजातिः) ५५२
 नीरसः (शब्दः) ४४७, ४५०
 नीरसम् (गानम्) ४४४
 नीलवर्णः (रागध्याने) ४०९
 नीलवर्णा (रागध्याने) ४१५
 नीलवस्त्रा (रागध्याने) ४२९, ४३०, ४३२
 नीलांशुका (रागध्याने) ४३१
 नीलाङ्गी (रागध्याने) ४२५, ४३४
 नीलाभा (रागध्याने) ४३४
 नीलाम्बरः (रागध्याने) ४०८, ४३३

नीलोत्पली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३३
 नूतनता (प्रबन्धे) ६१९
 नृत्यम् २७, ३३, ४४१
 नृत्यनिगमः ६७
 नृत्यबन्धाः ४४१
 नृत्यम् १, १०, १२, २१, २७, २९, ३३,
 ७१
 नृत्यानुग- (गतिः) ६७
 नृत्यानुरूपम् (पाठ्यम्) ६७
 नृदेवः (धर्मशास्त्रनिषेधे) १०
 नृपः (रागकदम्बः) ५९५
 नृपोत्सवम् ५७७
 नृमात्रम् १०
 नेता (प्रबन्धे) ५७३, ५८७, ५९९, ६०८,
 ६११
 नेत्रे (नृत्ये) ३२, ३३
 नेत्रे (प्रबन्धस्य) ५५२
 नेपथ्यम् १२
 नैषादी (जातिः) १८४, १८६, १८८, १८९,
 २००, २०३, २३९, ३२७, ३३९
 नैषादीकपालम् २५६
 नैष्कामिकी (ध्रुवा) १९४
 नोदना ३७०
 न्यसनम् (जातौ) २०३, २१०, २१७, २१८,
 २२४, २५३
 न्यसनम् (रागागल्यौ) ४५७
 न्यस्य- (स्वरः) १९२
 न्यादयः (स्वराः) १२३
 न्यादिता (मादिकस्वराणाम्) १२६
 न्याद्याः (स्वराः) १२६
 न्यायः (नृत्ये) १४, २९
 न्यायापेतम् (दोषः, पाठ्ये) ६५
 न्यासः (ओहाद्याम्) २६८
 न्यासः (स्वरः—रागे—जातौ वा) २२, २३,
 २५, ३०, १८४, १८५, १८९, १९४,
 १९६, १९८, २००, २०६, २०८, २१०,

२१३, २१५, २२१, २२६, २२७, २२९,
 २३४, २३७, २५३-२५७, २६९, २७७,
 २७८, २८०, २८२, २८६, २८८, २९१,
 ३०९, ३१२, ३१४, ३१९, ३२३, ३२५,
 ३३४, ३४४, ३४७, ३५०-३५३, ३५५,
 ३५७-३६०, ३६२, ३६४-३८१, ३८३-
 ३८८, ३९०-४००, ४०७-४१९, ४२२-
 ४२४, ४२६, ४२९, ४३०, ४३३, ४३५,
 ४३८, ४३९, ४७२, ४७५, ४७७, ४८०,
 ४९५, ५०७, ५०८, ५६८, ५६९, ५७१,
 ५८६, ५८८, ५९३, ५९६, ५९७, ६००-
 ६०२, ६०५, ६०६, ६१०, ६११, ६१३,
 ६१७, ६१९

न्यासत्वम् (स्वरस्य) १८५
 न्यासविधिः (ग्रामयोः) ९७
 न्यासहर्ता ४४६
 न्यासान्तः (विविधः) ४७४, ४७६
 न्यासान्तम् (प्रवृत्तम्) ४७५
 न्यासान्ता (विदारी) ४७४
 न्यूनत्वम् (करणस्य, नृत्ये) ३२
 न्यूनाधिकश्रुति- (स्वराः) ४४३

प

पः (पगणः, मात्रिकः) ३५, ४४-४७, ६०४
 पः (पञ्चमः) १०, ७९, ८१, ८३-८५, ८९-
 ९१, ९३, ९४, ९५-९७, १३८, १४०,
 १६१, १६२, १६५, १६६, १८९, १९०,
 २१६-२१८, २६५, २७६, ३०३, ३२४,
 ३३४, ३३८, ३५६, ३५८, ३५९, ३६१,
 ३९९, ४००, ४०१, ४१८, ४२०, ४२१,
 ४२३, ४३८
 पक्षाः (श्रुतीयत्तायाम्) ७५, ७६, ८६
 पङ्कज- (शब्दः, योगरूढः) २६६
 पङ्कजम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 पङ्क्तिः (कूटतानलेखने) १५५, १५६, १५८,
 १५९

पङ्क्तिः (छन्दः) ९४

पङ्क्तिः (छन्दोजातिः) ३५

पञ्चकलः (मात्रिकगणः) ३५

पञ्चचामरम् (वृत्तम्) ३८

पञ्चतालेश्वरः (आलिक्रम-प्रबन्धः) ५५३,
५९३, ५९४

पञ्चपदी (गाथाप्रबन्धः) ६००

पञ्चपाणिः (तालः) २१७, २४७, ४७६,
४७७, ४८२, ४८४, ४८९, ४९४,
४९५, ५०८, ५०९, ५३२, ५३३,
५३६, ५३७

पञ्चभङ्गिः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१३

पञ्चमः ९, ७८-८१, ८३, ८५, ८६, ८८-
९०, ९२, ९३, ९५, ९६, ९८, १६२,
१६४, १६५, १८७, १८८, १९४, १९८,
२०५, २१०, २१५, २२१, २२४, २२६,
२२९, २३४, २३७, २५३-२५५, २५६,
२५७, २७७, २८३, २८४, २८८, २९०,
२९३, २९५, २९७, २९९, ३०६, ३०९,
३१७, ३१९, ३२१, ३२८, ३३०-३३२,
३३७, ३३९, ३४०, ३४९-३५२, ३५४,
३५५, ३५७, ३६०, ३६२-३६६, ३६८-
३८१, ३८३-३८८, ३९०, ३९३, ३९४,
३९६, ४००, ४०१, ४०९, ४१०, ४१३,
४१५, ४१७, ४१९, ४२२, ४२८-४३७,
४३९

[शुद्ध] पञ्चमः (ग्रामरागः) २४५, २६८,
२७०, २७२, २७४-२७६, २८३, २८४,
२८६, ३७०-३७३, ३७५-३७७, ४१४,
४२५, ४२९, ४३०

पञ्चमः (रागः, सामान्यकथने) ६१३, ६१६

पञ्चमः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१५

पञ्चमः (वेदः) ९

पञ्चमप्रेक्षणम् (नाट्ये) २३४, २३७

पञ्चमलक्षिता (टक्कभाषा) २७१, २७४,

३६३

पञ्चमवर्जिताः (षाडव-तानाः, षड्जग्रामे)

१३३, १३९

पञ्चमषाडवः (उपरागः) २७०, २७३, ३३९,
३४७, ३४८, ४०१, ४०२, ४११

पञ्चमात्रः [-मात्रिकः] (गणः) ४३, ४४

पञ्चमादि- (त्रिकः, स्वराणाम्) ९१

पञ्चमादिः (मूर्च्छना) १९७, २२९, ३१७

पञ्चमादिकमूर्च्छनः (रागः) ३३२

पञ्चमान्ताः (स्वराः) १२२

पञ्चमी [-मिका] (जातिः) २३, ३०, १८४,
१८६-१८८, १९०, १९४, २१५, २१६,
२२४, २३९, २५५, २५६, २८६, २९५,
२९९, ३१७, ३२१, ३३२, ३३७, ३३९,
३४३, ३४४

पञ्चमी (टक्कभाषा) २७१, २७४

पञ्चमी (मालवपञ्चमभाषा) ४००

पञ्चयोगजाः (मिश्रस्थायाः) ४६६

पञ्चवक्त्रः (रागध्याने) ४१५

पञ्च[-हर]वक्त्रसमुद्भवः (तालः) ५८४, ५९३

पञ्चवक्त्रोद्भवाः (पाटाः) ५८२

पञ्चविंशतिः (औडुवतानाः, ग्रामद्वये) १३२

पञ्चश्रुतिकता (समपानाम्) १६४

पञ्चस्थानानि (स्वरोत्पत्तौ) ८८

पञ्चस्वरा (मूर्च्छना) १२५, १२८

पञ्चस्वराः (कूटतानाः) १४५, १४६

पञ्चस्वराः (शुद्धतानाः) १३०

पञ्चांशा (जातिः) १८८

पञ्चाननः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०८

पञ्चाननललिता (चतुष्पदीभेदः) ४७

पञ्चेषुदेवतः (शृंगाररसः) ३७१

पट- (वादकाः, कुतये) ४६९

पटम् ८३

पटहः (वाद्यम्) १३, ५८१

पटान्तरम् (रूपकम्) ६१९

पट्टवाद्य- (वादकाः, कुतये) ४६९

पताका (मात्रा) २६०

- पतिता (मात्रा) २६०
 पतिसंबन्धः (शब्दार्थे) १७
 पत्रम् (औषधस्य) ४४६
 पत्रिणी (एलापददेवता) ५५६
 पथभ्रष्टः (रागप्रयोगे) ३३१
 पथ्या (आर्याभेदः) ४२
 पथ्या (औषधम्) ४४६
 पथ्यावक्त्रम् (छन्दोभेदः) ३७
 पदकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
 पदकंवाडः (प्रबन्धः) ६०२
 पदघटना (पाठ्ये) १९
 पदच्छेदः (गीते) ४७३
 पदत्रयम् (एलायाम्) ५५४, ५५५
 पदद्वयम् (एलायाम्) ५५८
 पदनिर्युक्तम् (मद्रकगीते) ४७२
 पदबन्धः १९, ६७
 पदम् (एलायाम्) ५५५, ५५६
 पदम् (कपालगाने) २४२, २४८, २४९,
 २५३-२५६
 पदम् (ध्रुवखण्डः) ५५५
 पदम् (प्रकृतिप्रत्ययात्मकम्, पाठ्ये) १२, १३,
 १६, १९, २२, २४, २५, ३१, ३३, ५७,
 ६३, ६६, ७१, १६८, १६९, १८०, २५७,
 २५८, २७७, २७९, ४४१, ४५१, ४६८,
 ४७३-४७५, ४९५, ४९६, ५०८, ५०९,
 ५१६, ५३५, ५४९, ५९७
 पदम् (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५६८-
 ५७०, ५७२, ५७७-५८५, ५९३-६०३,
 ६०५-६१५, ६१७, ६१९, ६२०
 पदम् (शिक्षापदे) ५६६
 पदरचना (पाठ्ये) ६७
 पदलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 पदविधिः (वर्धमानासारितेषु) ५४८
 पदसंहतिः (पाठ्ये) १६९
 पदावि (प्रबन्धे) ५५७
 पदाधाराः (वर्णाः) १६९
 पदार्थः (अर्थः, पदस्य) १९
 पदार्थः (दर्शनशास्त्रस्य) ५३
 पदार्थज्ञानम् २८
 पदार्थप्रतिपत्तिः १६
 पदार्थावृत्तिः (गीतौ) २५८
 पदावृत्ति- (यमकम्) ६४
 पदावृत्तिः (गीते) ४८३, ५३३, ५३५
 पदोच्चयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५७
 पद्धडी (छन्दः) ४८, ६१६
 पद्धडी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१६
 पद्धतिः (नृत्यस्य) २९
 पद्मपत्रः (रागकदम्बः) ५९४
 पद्मप्रभः (षड्जः) ९४
 पद्मम् (रागध्याने) ४०७, ४०८
 पद्मसंभवः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 पद्मालया (एलापददेवता) ५५६
 पद्मिनी (वर्णला) ५६४
 पद्मोद्भवः (नाट्यवेदोपदेशे) ५
 पद्यकलहंसः (प्रबन्धः) ६०६
 पद्यचक्रवालः (आलिक्रमप्रबन्धः) ६०५
 पद्यजा (गजलीलाप्रबन्धः) ६०२
 पद्यजाः (शोम्बडाः) ५७२
 पद्यम् ३८, ५७७-५८०, ५८४, ५९४, ५९६,
 ६१५
 पन्थाः ८६, ९३, १२६, १६९
 पक्षगाद्याः (प्रबन्धाः) ४०
 पयः (औषधश्रितम्) ४४६
 परदेशः (फलं, वर्णगणे) ३५
 परध्येयः (नादः) ७१
 परध्येयम् (गीतम्) ११
 परमचिद्रूपः (नादः) ७१
 परमाण्वादि ५०
 परमाप्तता (ईशस्य) १४२
 परयामः (दिनस्य, रागगाने) ४२१
 पररात्रम् (रागगाने) ४३९
 परशिवः १, ७१

परशेवधिः ११
 परहितम् १०
 परहृदयविदःमग्नयोः (वाग्गेयकारः) ४४१
 परात्मा ११, ३०, ५०
 पराप्तत्वम् (भरतादीनाम्) १४२
 पराप्ताः (भरतादयः) १४१
 पराभ्यासः (वाग्गेयकारस्य) ४४२
 परार्द्धः (आर्यायाः) ४२
 परार्द्धः (दिनस्य, रागगाने) ४२८
 परा विद्या (मातृका) ५९७
 परिज्ञातजगद्वृत्तः (शिवः) ३८
 परिज्ञानोपायः (कूटतानानाम्) १४६
 परिदेवनम् (लक्षणम्) ५२, ६२
 परिभाषा १३, ३४, २७६
 परिवर्तः (खण्डिकासु) ५४५, ५४६
 परिवादिनी—(वादकाः, कुतपे) ४६९
 परिवृत्तः (अलंकारः, गीते) १७३, १७४
 परिवृत्तम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६१९
 परिवृत्यसहाः (शब्दाः) १८
 परिहासः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 परोक्षा ७, १२६
 पुरुषः (शब्दः) ४४७
 पुरुषा (श्रुतिः) ८५
 परोक्षः (अर्थः) ५६
 पर्ययः (वामदक्षिणयोः) ८७
 पर्यायत्वम् १९१
 पर्यायपरिवर्तनम् (पदेषु) १८
 पर्युषितम् (अन्नम्, अपथ्यम्) ४४५
 पर्वतप्रायदेशः (भाषानाम्नि) ३९३
 पल्लवत्रिपदी (एलायाम्) ५५६
 पल्लवम् (पदत्रयसंज्ञा, एलायाम्) ५५४-५५६,
 ५६७
 पल्लवी (पञ्चमषाडवविभाषा) २७३
 पल्लवी (रागाङ्गम्) ४०३, ४१५
 पवनः (कन्दः) ६०६
 पवनहतिः १९

पशुत्वम् ४
 पश्चात्तापः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५८
 पश्चिमयामः [-प्रहरः] (दिनस्य, रागगाने)
 ३१०, ३१७, ३२१, ३२३, ४११,
 ४१७
 पश्चिमवक्त्रम् (वेधसः) ५६६
 पश्चिमार्धः (दिनस्य, रागगाने) ४३७
 पाक्षिकः (मण्डकतालः) ५७५
 पाचनी (प्रबन्धजातिः) ५५२
 पाञ्चाली (रीतिः) ५५८, ५५९, ५९७
 पाटः (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५६८,
 ५७७-५८५, ५९३, ५९४, ५९८-६१५,
 ६१९, ६२०
 पाटकरणम् (करणप्रबन्धभेदः) ५६८
 पाटवर्णाः २६
 पाटव्यत्यासः (प्रबन्धः) ५६८
 पाटसार्थक्यम् (कैवाडे) ६०२
 पाटह—(वादकाः, कुतपे) ४६९
 पाटहाः (पाटाः) ५९३
 पाटाः १३
 पाटाक्षराणि ५५२
 पाटानर्थक्यम् (कैवाडे) ६०२
 पाठ्यम् १२, १६, २१, ६७, ७१
 पाणव—(वादकाः, कुतपे) ४६९
 पाणिः (नृत्ये) ३२, ३३
 पाणिः (रागध्याने) ४१५
 पाणिका (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५४९
 पाणियुग्मम् (नृत्ये) ३२
 पाणियुग्मम् (रागध्याने) ४११
 पाणियोगः (वादने) २६
 पाणिषट्कम् (रागध्याने) ४०७
 पातः (ताले) ४७६, ४७७, ४८४, ४९४,
 ४९५, ५०८, ५१०, ५११, ५१६, ५३२,
 ५३९, ५४६
 पातकानि २६१
 पातनम् (शस्त्राणाम्, नृत्ये) २९

पातविधानम् [-विधिः] (शुद्धगीतेषु) ४७९,
 ४८४, ४९५, ५१०, ५१६, ५३४
 पातहीन- (अध्वा, मार्गः) ४७७
 पातहीनम् (उपोहनम्) ४८३
 पात्रम् (नाट्ये) २९, ३२
 पात्रलक्षणम् १४
 पात्राणि (नाट्यकुतपे) ४६९
 पात्रादि १३
 पादः (औषेणकाङ्गम्) ५३१-५३४
 पादः (छन्दसि) १९, ३६, ४०, ४४, ४५,
 ४७, ५०
 पादः (नृत्ये) २९, ३२
 पादः (प्रबन्धे) ५६३, ५६६, ६०१, ६०४,
 ६१२, ६१५
 पादः (रोविन्दकाङ्गम्) ५३५
 पादः (शुद्धगीतेषु) ४७४, ४७९, ५३६, ५४९
 पादद्वयम् (एलायाम्) ५५५
 पादभागः (शुद्धगीतेषु) ४७९, ४८३, ४८४,
 ५१६, ५३९
 पादसंघातः (गद्यप्रबन्धे) ५९७
 पादादि- (यमकम्) ६४
 पादान्त- (यमकम्) ६४
 पादान्तः (छन्दसि) ३६
 पापनिर्मुक्तिः १४१
 पापम् ७३, २४२, २४९, २५३, २६१, ४४६
 पायुः (षट्चक्रवर्णने) ७२
 पार्थिवोत्सवम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७७
 पार्वती (भिस्रषड्जभाषा) ३९३
 पार्वती (बेसरषाडवविभाषा) २७३
 पार्वती (हिन्दोलभाषा) ३८०
 पार्वतीकान्तः (देवता, रागे) ३४७
 पार्वतीपतिः (कपालगाने) २५६
 पार्वतीपतिः (देवता, रागे) ३०९
 पार्वतीपतिः (सुशारीरवाने) ४५२
 पार्वतीमतम् (पञ्चदशशलाभेदे) ५६२
 पावकः (कन्धः) ६०६

पावा- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 पाशः (रागध्याने) ४०६, ४०७, ४१५
 पाशी (मूर्च्छनादेवता) १२९
 पिञ्जरः (ऋषभः) ९४
 पिञ्जरी (जनकरागः) ४०५
 पिञ्जरी (हिन्दोलभाषा) २७२, ४२७
 पिञ्जरी (हिन्दोलविभाषा) ३८४
 पिण्डसंख्या (प्रस्तारे) १४७
 पितरः (चन्द्रकलादेवताः) ६१४
 पितामहः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 पितृकृत्यम् (रागप्रयोगे) ३७९, ३९२
 पितृवंशजः (पञ्चमः) ९३
 पित्तम् (शब्दहेतुः) ४४७
 पित्तोद्भवः (शब्दः) ४४७
 पित्र्या (मूर्च्छना) १२९
 पिनाकी- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 पिप्पलिः (औषधम्) ४४६
 पीडनम् (स्वरस्य) ९१, ३३०
 पीतः (घः) ९४
 पीतवर्णः (वृत्तगन्धिचूर्णकयोः) ५९८
 पीतवस्त्रः (रागध्याने) ४०९, ४१२, ४१८,
 ४२५, ४२७, ४२८
 पीतवासा (रागध्याने) ४०८, ४१४
 पीता (नन्दावती) ५५९
 पीवरः (शब्दः) ४५०
 पुंप्रयत्नकृतः (रागस्य विशेषः) १२८
 पुंस्त्वम् ४
 पुण्डरीकः (मूर्च्छनातानः) १३२, १३९
 पुण्यम् १४१
 पुण्यामलकः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 पुनरुक्तम् (गीतदोषः) ६२०
 पुनरुक्तम् (दुष्टगीतम्) ४५१
 पुनरुक्तम् (सामान्यार्थे) २७१
 पुनरुक्तिः ७, २७५
 पुनर्नवः (औषधम्) ४४६
 पुमान् (मङ्गलाचरणे) ३०

पुमान् (सामान्यार्थे) ८, १२८, १५५, ४५०
 पुरारिः (कपालगाने) २५३
 पुरारिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 पुस्तकः (नृत्यभावे) ३३
 पुस्तोत्तमः (श्लोम्बडः) ५७२, ५७३
 पुलिन्दी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१
 पुलिन्दी (भिन्नषड्जभाषा) २७२, ४३१
 पुलिन्दी (भिन्नषड्जान्तरभाषा) २७५
 पुष्कर—(द्वीपम्, स्वरे) ९४
 पुष्करवाद्यम् १३
 पुष्टः (नादः) ७३
 पुष्टिः (चन्द्रकला) ६१४
 पुष्टिकृत् (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 पुष्पसारः (शृङ्गारश्लोम्बडः) ५७२
 पुस्तकम् (रागध्याने) ४०७
 पूर्ण—(कूटतानाः) १४२, १४३, १५५, १५९
 पूर्णः (पञ्चमः) ७९
 [सं] पूर्ण[स्वर]ः (रागः) २८२, २८४,
 २८६, २८८, २९०, २९१, २९७, ३०१,
 ३०६, ३०९, ३१२, ३१७, ३२१, ३२३,
 ३२८, ३३०, ३३१, ३३८-३४०, ३४४,
 ३४७, ३४९, ४०६, ४०७, ४१०, ४१२,
 ४१३, ४१५, ४१६, ४२१, ४२४-४२६,
 ४२८-४३०, ४३२-४३५, ४३७
 पूर्णता (रागाणाम्) २६५, २८०, ३१५,
 ४२८
 [सं] पूर्णत्वम् (जातीनाम्) १८५, २१५,
 २१९
 पूर्णत्वम् [-ता] (जातेः) १९४
 पूर्णत्वम् (रागस्य, जातेर्वा) ३०
 पूर्णद्विपदी (छन्दः) ४७
 पूर्णद्विपदी (प्रबन्धः) ६०४
 पूर्णम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०
 पूर्णश्रुतिः (स्वरः) ४५७
 पूर्णा (चर्या) ६१६
 पूर्णा (जातिः) १८४, १८६

[सं] पूर्णा (भाषा) ३५०, ३५२, ३५६-
 ३५८, ३६६-३७०, ३७८-३८०, ३८२,
 ३८४, ३८६, ३८८-३९३, ३९६-४०१
 पूर्णा (मूर्च्छना) २१, १२५, १२८
 पूर्णाः (श्रुतयः) ८२
 [राग-] पूर्तिः ४६४
 पूर्तिः (गीते) ६२०
 पूर्तिः (स्थाये) ४६१
 पूर्वगौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२०, ४२१
 पूर्वदेशजनप्रियः (रागः) ४२०
 पूर्वपक्षः ८४
 पूर्वरङ्गः २७६, २८८
 पूर्वरामकृतिः [-क्रिया] (क्रियाङ्गम्) ४०४,
 ४३७
 पूर्ववदनम् (वेधसः) ५६५
 पूर्वसिद्धार्यवाक्यम् (शोभालक्षणे) ५३
 पूर्वस्वरः १२३
 पूर्वापरगुणाधयः १६१
 पूर्वाह्निः (आर्यायाः) ४२, ४३
 पूर्वाह्निः (षड्जग्रामे) ९८
 पुच्छा (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६१
 पृथिवीसुतदैवतः (रागः) २९०
 पृथुला (गीतिः) ३१, १९४, २३९, २४०,
 २५७-२६०, २६७, ५००
 पृथ्वी (देवता, वर्णगणे) ३५
 पृथ्वीनाथः (प्रत्यभिज्ञोदाहरणे) ७७
 पृष्ठम् (आख्यानं) ५९
 पेशलः (गायनः) ४४२
 पेशलः (शब्दः) ४४७
 पैतामहम् (कपालगानम्) २४४, २४५, २४८
 पोता (टक्कविभाषा) २७४, ३७०
 पोता (पञ्चमषाडवभाषा) २७३
 पोषक—(स्वरो, रिषौ) ९३
 पौनरुक्त्यम् (नादे) ५५७
 पौनरुक्त्यम् (सामान्यार्थे) १९१
 पौरवी—(गततानाः) १३४, १३५, १३७, १३८

- पौरवी (मूर्च्छना) ९८, १३४, १३५, १३७,
 १३८, १४५, १४६, १५४, २९९
 पौरवीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०७
 पौराली (टक्कभाषा) ३५६
 पौराली (भिन्नषड्जविभाषा) २७२, २७५,
 ३९७
 पौराली (मालवकैशिकभाषा) २७२, २७४,
 ३८९
 पौराली (मालवपञ्चमभाषा) ४००
 पौरुषरसप्रेमविलासः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३,
 ५८४
 पूर्णमासः (मूर्च्छनातातः) १३६, १४०
 प्रकटार्थम् (गीतम्) ४५१, ६२०
 प्रकरणम् (शुद्धगीतचतुर्दशभेदसमूहनाम) ४७२
 प्रकरी (शुद्धगीतभेदः) ४७१, ४७२, ४७४,
 ५१६, ५१७, ५३१
 प्रकारान्तरम् १८१
 प्रकाशः (माहेश्वरमहसः) १
 [वि-] प्रकीर्ण[क]- (प्रबन्धाः) १३, ५५२,
 ५५४, ५९९, ६०८, ६१९, ६२१
 प्रकीर्ण[-क]म् (संगीतशास्त्रे) १२, ४४१
 प्रकीर्णजटः (शिवः) ४४१
 प्रकीर्णमहिमा (शिवस्य) ४४१
 प्रकृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 प्रकृतिः (पदस्य) १६, १७, ४५१, ६२०
 प्रकृतिः (रागाणाम्) २०९
 प्रकृतिः (स्वरस्य) २१
 प्रकृतिस्थशब्दस्य (स्थायाः) ४६३
 प्रकृतिस्थितः (षड्जः) ९५
 प्रक्रिया (नाट्यस्य) २८
 प्रकृत्यता ५६६
 प्रचण्डः (रौद्रशोम्बडः) ५७२
 प्रचारः (स्थाये) ४६२
 प्रचुरः (शब्दः) ४५०
 प्रचुरः (शब्दगुणः) ४४९
 प्रतीकार्यः १६४
 प्रणयः (कपालगाने) २४३
 प्रणवः (गद्यगाने) ५९८
 प्रतापतिलकः (शोम्बडः) ५७१
 प्रतापवराटी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 प्रतापवर्द्धनः (शोम्बडः) ५७१
 प्रतापवर्द्धनः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१०
 प्रतापवेलावली (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९
 प्रतापशृङ्गः (शोम्बडः) ५७१
 प्रतापशेखरः (तालः) ६१३
 प्रतिगृहीतोल्लासितभ्रामिताहतहुम्फितः (मिश्र-
 स्थायः) ४६६
 प्रतिगृहीतोल्लासितसंप्रवृष्टप्रलम्बितः (मिश्र-
 स्थायः) ४६६
 प्रतिग्रहणिका (रूपकालप्तौ) ४६८
 प्रतिग्राह्योल्लासितः (स्थायः) ४६१, ४६२
 प्रतिज्ञा ६०
 प्रतितालः (तालभेदः) ५५५, ५५९, ५७०,
 ५८१, ५८२, ५८५, ६०६
 प्रतिपादः (औवेणकाङ्गम्) ५३१, ५३२,
 ५३४
 प्रतिपादः (रोविन्दकाङ्गम्) ५३५
 प्रतिमण्ड- (तालः) ५७४, ५७८, ५८१-५८४,
 ५८६, ५८७, ५८९, ६००
 प्रतिमण्डः (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६,
 ५८८, ५८९
 प्रतिमुख- (सन्धिः, नाट्ये) २७६, २८२
 प्रतिमुखविविधः (गीताङ्गम्) ५०७, ५३६-
 ५३८, ५४९
 प्रतिवस्तु (उपमायाम्) ६३
 प्रतिशाखा [-शाखिका] (अपरान्तके) ४९३,
 ४९४, ४९६-५०१, ५०४-५०६, ५०८,
 ५१४, ५१५, ५३६
 प्रतिषिद्धः (अभिमानलक्षणे) ५४
 प्रतिषेधः (उपमायाम्) ६३
 प्रतिषेधः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६१
 प्रतिष्ठा (छन्दोजातिः) ३५-३७

प्रतिहारः (ऋक्सामाङ्गम्) ५५०
 प्रतीतिः (अर्थस्य) ६६
 प्रतीतिः (षड्जादेः) ८२
 प्रतिहारप्रवेशनम् (नाट्ये) ३९२
 प्रत्यक्षादि—(प्रमाणानि) १०
 प्रत्यङ्गम् १३
 प्रत्यङ्गानि (ग्रीवादीनि, नाट्ये) १३, २८, ३३
 प्रत्यभिज्ञानम् ७६, ७७, ९५
 प्रत्ययः (उपमायाम्) ६३
 प्रत्ययः (पदे) १६, १७, ७४, ४५१, ६२०
 प्रत्यवायः (जातिगानफलप्राप्तौ) २४२
 प्रत्यालीढकम् (करणम्) ३२
 प्रत्युपोहनम् (मन्त्रके) ४७२, ४७६, ४७९,
 ४८३, ४९४, ५१६
 प्रत्यूषः (रागगाने) ४४५
 प्रथमप्रेक्षणम् (नाट्ये) १९४, २०१, २२९
 प्रथममञ्जरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३३
 प्रथममञ्जरी (रागः, सामान्यकथने) १६७
 प्रथमयामः (दिनस्य, रागगाने) २८२, २८८,
 २९१, २९३, २९५, ४०६
 प्रथमयामः (रात्रेः, रागगाने) ४३९
 प्रथमविभागः (दिनस्य, रागगाने) ४०५
 प्रथमस्वरः (मूर्च्छनायाः) २३
 प्रथमस्वस्थानम् (रागालप्तौ) २७७, ४६७
 प्रथमार्धः (दिनस्य, रागगाने) ४३१
 प्रदीप्तभालनेत्राग्निज्वालाः (भुजङ्गानाम्)
 २४९
 प्रदोषः (सरस्वत्याः कालः) ४४६
 प्रधानत्वम् (समयोः) ९७
 प्रबन्धः (दण्डक-) ४१
 प्रबन्धः (निबद्धगानम्) १२, १३, २५, ३५,
 ४८, ४९, ५२, ५६, ५७, ६३, १८०,
 १८९, ४४१, ४४२, ५५१-५५५, ५५७,
 ५६०, ५७२, ५७५-५८५, ५९३, ५९८-
 ६०१, ६०५-६०८, ६१०, ६१२, ६१८,
 ६१९

प्रबन्धनिर्माता ५५५
 प्रबन्धराट् ५७७, ५७८
 प्रबन्धात्मा (भगवान्) ४७१
 प्रबन्धार्थः ५५२
 प्रभञ्जनी (वर्णला) ५६४
 प्रभातः (सरस्वत्याः कालः) ४४६
 प्रभावती (वर्णला) ५६४
 प्रभावती (श्रुतिनाम) ७७
 प्रभूतगमक—(झोम्बडः) ५७१
 प्रमत्तः (अभिनये) ३३
 प्रमदा (लक्षणालंकारोदाहरणे) ५२
 प्रमाणता (त्वम्) ९, १४१, १४२
 प्रमाणम् ८, ९, १०, ७९, ८२, ४७३, ४७४,
 प्रमाणवर्जितम् (न्यायादपेत-लक्षणे) ६५
 प्रमाणिका (वृत्तम्) ३७
 प्रयत्नातिशयजनिता (अल्पता, बहुता वा
 स्वरस्य) १६५
 प्रयोक्ता २६१
 प्रयोगः (अभिनये) २६
 प्रयोगः (आलाप-संज्ञा) २५
 प्रयोगः (प्रबन्धे) ५५४, ५७०, ५७८, ५८०,
 ५८२, ५९८, ६१०, ६११
 प्रयोगः (सामान्यार्थे) १९२, ३०६, ३७१,
 ३९७, ४५१, ५५५
 प्रयोगक्रमः (अन्तरकाकालिनोः) १६२
 प्रयोगसौक्ष्म्यम् (श्रुतीनाम्) ८२
 प्रयोजनम् (अलंकारनिरूपणे) १८०, १८२
 प्रयोजनम् (श्रुतिनिरूपणस्य) ७९
 प्रयोजनम् (साधारणादेः) २६१
 प्रयोजनम् (सारणायाः) ८१
 प्रयोजनाभावता (संगीतशास्त्रे) ८
 प्रलम्बितः (स्थायः) ४६१
 प्रलम्बितावस्थलितत्रोटितोल्लासितः (मिथ-
 स्थायः) ४६६
 प्रलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 प्रवृत्त[-क]म् (अन्ताङ्गम्) १८०, ५०९-५१३

प्रवृत्त[-क]म् (वृत्तभेदः, शुद्धगीतेषु) १८१,

१८२, ४७५, ५०७, ५१४, ५३६

प्रवृत्तिः (निवृत्तिव्यावृत्ता) ८, ९, १४१

प्रवेणी (औवेणकाङ्गम्) ५३१-५३४

प्रवेशः (नाटके) ३१५, ३२१, ३२३

प्रवेशः (मार्गताले) ४९५, ४९६, ५११

प्रशंसनम् (उपमायाम्) ६३

प्रशंसा (पदोच्चये) ५७

प्रश्नः १३०, १३१

प्रश्नोत्तर- (पदानि) ६११

प्रभवत्सौषधारा (विधोः) २४९

प्रसक्ता (श्रुतिनाम) ७८

प्रसन्नः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७

प्रसन्नः (स्वरः) २३, ३७९, ३९३

प्रसन्नम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०

प्रसन्नमध्यः (अलंकारः, गीते) १७०, ३०१,

३०४, ३१९, ३२८, ३३०-३३२, ३३४,

३३७, ४१०

प्रसन्नमृदुः (स्थायः) ४६३, ४६४

प्रसन्नादिः [मन्द्रादिः] (अलंकारः, गीते) १७०,

१७२, १७३, २८४, २८६, २९१, २९५,

२९७, २९९, ३०६, ३१२, ३१५, ३२३,

३२५, ४१६, ४२२

प्रसन्ना[मन्द्रा-]द्यन्तः (अलंकारः, गीते) १७०,

३३६, ३४४, ३४७

प्रसन्नान्तः[मन्द्रान्तः] (अलंकारः, गीते) १७०,

२७६, २८०, २८२, २८८, २९०, २९३,

३०९, ३१७, ३२१, ३३९, ३४३, ३४४,

३९३, ४००

प्रसरान्वितः (स्थायः) ४६०

प्रसावः (अलंकारः, गीते) १७०, १७३,

१७४, १८१

प्रसावः (गुणः, पाठ्ये) ६५, ६६

प्रसावः (भावः) ३८७

प्रसावः (शिवस्य) ४४२, ४५५

प्रसावः (स्वरस्य) ५५७

प्रसारः (स्थाये) ४६१

प्रसारणम् (रूपकशरीरयोः, दुष्टगायने) ४४४

प्रसारिणी (श्रुतिनाम) ७८, ७९

प्रसारी (गायनः) ४४३, ४४४

प्रसिद्ध- (अलंकारः, गीते) १७०, १७३

प्रसिद्धः (सामान्यार्थे) ६२

प्रसिद्धार्थः (शोभालक्षणे) ५३

प्रसत- (स्थायः) ४५७, ४६०

प्रसृताकुञ्चितः (स्थायः) ४६१, ४६२

प्रस्तारः (अलंकारः, गीते) १७०, १७३

१७४, १८१

प्रस्तारः (कपालगानस्य) २४७

प्रस्तारः (कूटतानानाम्) २२, १५६, १५८

प्रस्तारः (छन्दसाम्) १३, ३५, ५०

प्रस्तारः (जातीनाम्) १९४, १९७, १९९,

२०३, २०६, २१०, २१३, २१५, २१७,

२१९, २२१, २२४, २२७, २२९, २३४

प्रस्तारः (भाषाणाम्) ३६२, ३६३

प्रस्तारः (मद्रके) ४७६, ४७७, ४८२, ४९६,

४९८, ५०६, ५०७, ५११, ५१७, ५३४,

५३६-५३८, ५४५, ५४६, ५४८

प्रस्तारः (शुद्धतानानाम्) १३२

प्रस्तारक्रमः (मूर्च्छनातानानाम्) १३२

प्रस्तारगीतिः (रोविन्दके) ५३५

प्रस्तारभेदाः (मूर्च्छनानाम्) १०४, १०८

प्रस्तारविधिः (कूटतानानाम्) १४२

प्रस्तावः (ऋक्सामाङ्गम्) ५५०

प्रस्तावादीनि (ऋक्सामाङ्गानि) ५५०

प्रहर्षिणी (वृत्तम्) ३९

प्रहारविशेषजाः (स्वराः) २६

प्रहेलिका (प्रबन्धः) ६१७

प्राकृतपदानि ५५२, ५९६

प्राकृतभाषा ४२

प्राकृतम् (भाषा) १६, २०

प्राकृतरसकालावि (रागे) ३४४

प्राकृता (भाषा) ५९७, ६००, ६१६

प्राक्पदम् (योगिकशब्देषु) १८
 प्राचीनगीतम् ६१९
 प्राचुर्यम् (ध्वनेः) ४५९
 प्राजापत्यः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 प्राज्ञसाम्राज्यम् (वाग्गेयकारे) ४४१
 प्राणः ९, १०, ७३, ४६३, ५५७
 प्राणपवनः ७३
 प्राणशक्तिः १९
 प्राणसौष्ठवम् (स्थाये) ४६३
 प्राणाः (दश, मान्धात्राद्यैलापादेषु) ५५६,
 ५५७
 प्राणाः (समानादयः) ५६५
 प्राणाभिहननम् (स्वरोत्पत्तौ) ८६
 प्राणी (नादमहिमवर्णने) ७३
 प्रातः (रागगाने) ४३९
 [अनु-] प्रासः ५६७
 प्रातिभज्ञानम् (वाग्गेयकारस्य) ४४१
 प्रातिलोम्यम् (आरोहस्य) १६९
 प्राधान्यम् (गीतस्य) ७१
 प्राधान्यम् (रक्तेः) ९६
 प्राधान्यम् (समग्रामयोः) ९७
 प्राप्तिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५८
 प्रामाण्यम् १०, १४१, १४२
 प्रायोगिकः (सोम्बडः) ५७१
 प्रार्थनम् ३७६
 प्रार्थनीयम् (आशिषि) ५८
 प्रावृट् (रागगाने) ४४६
 प्रावृट्कालः (रागगाने) २८२, ४०७
 प्रावेशिकी (ध्रुवा) २०३
 प्रास्तारिकी संख्या (कूटतानानाम्) १४७-
 १५५
 प्रियता ६०
 प्रियम् (गीतम्) ११
 प्रियसङ्गमः (रागप्रयोगे) ४१४
 प्रियसम्भाषणम् (रागप्रयोगे) ३८१, ४२८
 प्रियस्मरणम् (रागप्रयोगे) ३७२, ३९५

प्रियोक्तिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५८
 प्रीतपीताम्बरतालश्रेणिमुक्ताफलम् (मिश्रसूड-
 प्रबन्धः) ५५३, ५८५
 प्रीतिः ५, ६७, २५६, २७७, ३०६, ३१९,
 ३३६, ३४७, ४११, ५७३, ५७८-५८०,
 ५८३-५८५
 प्रीतिः (चन्द्रकला) ६१४
 प्रीतिः (श्रुतिनाम) ७८, ७९
 प्रेक्षकः ६७
 प्रेक्षणम् ३८३, ३८४
 प्रेक्षावत् ८
 प्रेङ्खः (अलंकारः, गीते) १७३, १७५
 प्रेङ्खकः (हिन्दोलरागः) ३८०, ३८२-३८४
 प्रेङ्खितः (अलंकारः, गीते) १७०, १७२
 प्रेमविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 प्रेरणी (नृत्ये) २९
 प्रेरितः (स्थायः) ४५५, ४५७
 प्रोत्साहनम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५४
 प्रोदञ्चद्भुजनः (गायनः) ४४२
 प्रोद्गम- (नर्तनम्) ३२३
 प्रौढः (शब्दः) ४४९
 प्रौढिः (शब्दस्य) ४४७, ४४९
 प्लावनम् (स्वरस्य) १८४
 प्लावितः (गमकः) ४५३, ४५४
 प्लावितान्दोलिताहतः (मिश्रस्थायः) ४६५
 प्लावितोल्लासितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 प्लावितोल्लासिताहतः (मिश्रस्थायः) ४६५
 प्लुतः (वर्णः) २३, २५, २६०
 प्लुतः (स्थायः) ४६३, ४६४
 प्लुतः (स्वरः) १७१
 प्लुतगतम् (स्वरकम्पनस्य) ४५४
 प्लुतीकृत- (स्वरः) १७१

फ

फणिनामीशः ४
 फणिपुङ्गवः २४३

[यज्ञ-] फलदायकः (तानः) १४२

फलभेदः १४२

फलम् (तानगाने) १४२, २६१

फलम् (रागध्याने) ४०६, ४११

फलम् (वर्णवर्णेषु) १९, ३५

फलसिद्धिः ५८८

फलैक्यम् १४२

फलूत्सवम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ६१८

फुल्ला (वहनी, स्थाये) ४५७

व

वकः (रागवाहनम्) ३५६

वकुलामोदः (चतुष्पदीभेदः) ४६

वङ्गालः (ग्रामरागः) ४०५

वङ्गालः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१४

वद्धः (स्थायः) ४६३, ४६४

वन्धकरणम् (प्रबन्धः) ५६८

वन्धचास्ता (देशलासु) ५६५

वर्वरः (औषधम्) ४४६

वर्हिः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०

बलः (बलरामः, प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

बलिभित् (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९

बहुः (स्वरः) १६५, २५४, २५५, ३५०, ४२१

बहुकालाविसाध्यत्वम् (यज्ञस्य) १४१

बहुगुणपदम् (पदोच्चय) ५७

बहुता [-त्वम्] (जातिलक्षणम्) २३, २५,

१६३, १८९, १९१-१९३, २००, २०६,

२३४, २३७, २५६, २५७

बहुता (स्वरस्य) १६५

बहुभङ्गि [-भङ्गिकम्] (शारीरम्) ४५१,

४५२

बटुलः (स्वरः) २१३, २३४, २५७, ३५०,

३५९, ३६०, ३६२, ३६६, ३६९, ३७९,

३९०, ३९३, ४२६

बटुलत्वम् (स्वरस्य) २३

बहुश्रुतिसमारब्धः (स्वरः) १६५

बहुसुवर्णकः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९

बाङ्ग- (पात्राणि) ४६९

बाङ्गाली (जनकरागः) ४०५

बाङ्गाली (पञ्चमभाषा) २७५, ३७१

बाङ्गाली (बोट्टभाषा) २७५

बाङ्गाली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३६

बाङ्गाली (भिन्नषड्जभाषा) २७२, २७४, ३९५, ४३२, ४३६

बाङ्गाली (भिन्नषड्जविभाषा) २७५

बाङ्गाली (मालवकैशिकभाषा) २७४, ३८६, ३८९

बाणगणाः (मात्रिकाः) ३७, ५६३

बाणलेखा (मात्रैला) ५६३, ५६४

बाणा (विकृतगणैला) ५६०, ५६१

बाणान्तः (षट्पद्याम्) ४९

बालक्रीडा (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

बालबोधः ९३

बालव्युत्पत्तिः १५९

बालिशता (ग्रन्थकर्तुः) ६

बाहुः (नृत्ये) ३३

बाहुल्यम् (आरोहस्य, अवरोहस्य वा) १६९

बाहुल्यम् (एककानाम्) ५५०

बाहुल्यम् (माधुर्यस्य, स्थाये) ४६४

बाहुल्यम् (यन्त्रस्थायानाम्) ४५६

बाहुल्यम् (स्वरस्य) २१६, २२९, ३७६, ३८५

बाह्यषाडवा (भिन्नषड्जभाषा) ३९१

बाह्यषाडवा (वैसरषाडवभाषा) २७३, ३९९,

बिन्दुः (अलंकारः, गीते) १७०, १७१, १७३, १७५

बिम्बम् ८७

बिरुदकरणम् (प्रबन्धः) ५६८

बिल्वम् (औषधम्) ४४६

बीजपूरकम् (फलम्, रागध्याने) ४०७

बीजाः (आद्यशक्तेः) ७३

वीभत्सः (रसः) ९४, १९८, २४८, २९३,
३०४, ३२३, ४००, ४३०, ४३२, ४३८,
५५९, ५७२
बुद्धिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९
बुधाः २६, ३०, ३१, ५३, ५६, ६४-६६, ७१,
८६, ८८, १२४, १४१, १४२, १६१,
१७९, १८१, १८४, १८८, १९०, १९२,
२०८, २६५, २६६, २७३, २७७, २८०,
२९५, ३४५, ३६५, ३७२, ३७८, ३८१,
४००, ४११, ४१८, ४३३, ४४०, ४७२,
५५१, ५७२, ५७४, ५८७, ६१५, ६१९
बृहती (छन्दः) ९४
बृहती (छन्दोजातिः) ३५
बोट्टः (ग्रामरागः) २६९-२७२, २७५, ३१७,
३८४, ३८५
बोट्टरागः (सामान्यकथने) ६१५
बोम्बकः (गायनः) ४४३, ४४४
बोम्बकः (शब्दः) ४४७, ४४८
बोम्बकखाहुलः (द्वन्द्वजः शब्दः) ४४७-४४९
बोम्बखाहुलनाराटः (शब्दः) ४४९
बोम्बनाराटः (द्वन्द्वजः शब्दः) ४४७-४४९
ब्रह्मग्रन्थः ७२, ७३, ८५
ब्रह्मचारी १०, ३९२
ब्रह्मप्रोक्तपदावलिः (कपालगाने) २५३, २५६
ब्रह्मयज्ञः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
ब्रह्मरन्ध्रम् ७२, ७३
ब्रह्महृणः २३१, २४२
ब्रह्मा (अलंकारगणने) १८०
ब्रह्मा (कपालगानप्रवर्तकः) २४३
ब्रह्मा (देवता, ऋषिश्च, स्वरे) ९४
ब्रह्मा (देवता, ग्रामे) ९८
ब्रह्मा (देवता, चूर्णगद्ये) ५९८
ब्रह्मा (नाट्यवेदोपदेशकः) १, २, ९, २८
ब्रह्मा (रागध्याने) ४०७
ब्रह्मा (वीरभृंगारसोम्बडः) ५७२
ब्रह्मा (शुद्धगीतविधाने) ५४५, ५४९

ब्रह्मा (शुद्धग्रामरागविनियोगे) २७६, २७९
ब्रह्माण्डपिण्डः २४३
ब्रह्मादयः (देवताः, प्लुते) २५
ब्रह्मादयः (नादवन्दनायाम्) ७१
ब्रह्मादयः (शिवमहिमवर्णने) ३८
ब्रह्मादयः (शुद्धगीतविधाने) ४७१
ब्रह्मादिकाः (देवाः, मातृकाप्रबन्धे) ५९७
ब्रह्माद्वयानन्दरसातिरेकः ९
ब्रह्मानन्दः २, ९
ब्रह्मोक्तपदसन्दर्भः (जातिषु) २४२
ब्राह्मणत्व—(जातिः) १८३
ब्राह्मणाः (समपाः) ९३
ब्राह्मम् (कपालगानम्) २४३, २४४, २४८
ब्राह्मम् (चक्रम्) ७२
ब्राह्मी (एलापदेवता) ५५६
ब्राह्मी (औषधम्) ४४६

भ

भः (भगणः, वार्णिकः) ३५, ३७-४१, ४८
भक्तः १, ७१
भक्तिः २४३, २४८, २५३, २५७
भगणः (वार्णिकः) ४१, ४४, ५५८, ५८८,
५८९
भगवत्तः (सोम्बडः) ५७२, ५७४
भगवत्तः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
भगवान् (भरतः) ५४५
भगवान् (शिवः) ५
भग्नः (शब्ददोषः) ४५०
भङ्गिः (स्थाये) ४६०
भजनम् २५, ४४२
भजनम् (स्थाये) ४५९
भजनस्य (स्थायः) ४५७, ४५९
भञ्जनी (रूपकालप्ती) ४६८
भञ्जनीसंभितम् (रूपकम्) ६१९
भणितिः १३
भब्रलेखा (कर्णाटिला) ५६६

भद्रावती (कर्णाटिला) ५६६
 भद्रावती (शुद्धगणैला) ५५८-५६०, ५६७
 भद्रिका (वृत्तम्) ३८
 भम्माणपञ्चमः (ग्रामरागः) २७०, ३३०
 भम्माणी (पञ्चमविभाषा) २७२
 भम्माणी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 भयः (भावः, रागप्रयोगे) ४३४
 भयाकुल—(रसः) ४००
 भयानक—(रसः) ९४, १९८, २९३, ३०१, ३०४, ३२३, ४३०, ४३१, ४३३, ४३८, ५७२, ६१३
 भयान्वितः (गायनः) ४४४
 भरताम्भोधिः ७
 भवानी (ग्रन्थकर्तुराराध्या) २६५
 भवानीपतिः २६७, २७७, ३१७
 भवानीपतिदेवतः (रागः) २९५
 भवार्तिहृत् (शिवः) ७१
 भव्यमूर्तिः (वाग्गेयकारः) ४४१
 भस्मसात् (पापानाम्) ७३
 भागः (कूटतान-नष्टविधौ) १५९, १६०
 भागः (प्रबन्धे) ५७२, ५७५
 भागलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 भाजकः (कूटतान-नष्टविधौ) १६०
 भाज्यः (कूटतान-नष्टविधौ) १५९, १६०
 भानुः (देवता, स्वरे) ९४
 भानुः (मणिपूरचक्रे) ७२
 भानुः (मासाधिपः) ६०३
 भानुः (रागकवम्बः) ५९५
 भानुः (सामान्यार्ये) ७५
 भानुपत्र—(चक्रम्) ७२
 भारती (नादावती-देवता) ५५८
 भारती (वाणी) ३६
 भारती (वृत्तिः) ३२, ५५९, ५९७
 भार्या १२८
 भालक्षेत्रम् (अभिनये) ३३
 भावः १४, २७, ३३, ६१, ६६, १२८

भावः (गायनीनाम्) ४४३
 भावः (व्याकरणे) ७४
 भावकः (गायनः) ४४२, ४४३
 भावकृतिः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 भावनापञ्चमः (उपरागः) २७०, ३४४
 भावनी (टक्कविभाषा) २७२
 भावनी (पञ्चमभाषा) २७२, २७५, ३७५
 भावनी (मालवपञ्चमभाषा) २७२, २७५
 भावान्यताकृतः (रागस्य विशेषः) १२८
 भावान्यत्वम् (मूर्च्छनान्यत्वे कारणम्) १२८
 भाविवाक्यार्थम् (नृत्ये) २७
 भाषणम् ३७०
 भाषा (गीतिः) २४, २६७
 भाषा (पाठ्ये) २०, ५६५, ५९६, ६०६, ६१२, ६१५
 भाषा (प्राकृत-) ५९७
 भाषा (रागे) २३, २४, ८६, ९६, १२५, १२६, १८३, १८७, १८८, २६६, २७०-२७५, २८०, ३५०-३६१, ३६३-४०२, ४१५, ४२४, ४२५, ४२७, ४२८, ४३२, ४३३, ४३५
 भाषागानम् २६०
 भाषाङ्ग—(रागाः) १३, २४, २६६, ३७४, ४०२, ४०४, ४१४, ४१५, ४२०, ४२३, ४२६, ४२८-४३१, ४३३, ४३५, ४३६, ४४२
 भाषाजनक—(रागाः) २७०, २७१
 भाषातीतः (शिवः) ३०
 भासबलिता (पञ्चमषाडव-अन्तरभाषा) २७२
 भिन्न—(रागाः) २६८, २६९, २९१, ३००
 भिन्नग्रामभवाः (जातयः) १६४
 भिन्नता (तानानाम्) १३८
 भिन्नता (रागाणाम्) २६९
 भिन्नपञ्चमः (रागः) २६८-२७२, २७५, २९९, ३००, ३७७, ३७८, ४१५

भिन्नपञ्चमी (ककुभभाषा) २७१, २७४, भूमोमहेन्द्रः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

२७५, ३५१

भिन्नपौराली (हिन्दोलभाषा) २७२

भिन्नपौराली (हिन्दोलविभाषा) ३८३

भिन्नल[व]लिता (टक्ककैशिकभाषा) २७२,

२७५, ३७९

भिन्नवल्लिता (हिन्दोलभाषा) ३८०

भिन्नवाच्यग—(अनुवृत्तिः, यमके) ६४

भिन्नषड्जः (ग्रामरागः) २६९-२७२, २७४,

२७५, २९३, २९४, ३७९, ३९१-३९८,

४०६, ४१६, ४२३, ४२५, ४२६, ४३१-

४३३, ४३५, ४३६

भिन्ना (गीतिः, रागे) २६७

भिन्नार्थम् (दोषः, पाठ्ये) ६५

भीतः (अभिनये) ३३

भीतः (गायनः) ४४३, ४४४

भुक्का (वाद्यम्) ५८१

भुक्तिः ७२, २४३

भुजगेन्द्रः २४२

भुजङ्गप्रयातम् (वृत्तम्) ३८

भुजङ्गविजृम्भितम् (वृत्तम्) ४०

भुजङ्गविलासकः (दण्डकप्रबन्धः) ४१

भुञ्छी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०

भुञ्छी-वेलावली (उपाङ्गम्) ४०३, ४१८

भुवनोदरम् (मङ्गलाचरणे) ६०८

भूः ८

भूजानिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

भूतयोनिः (परात्मा) ५०

भूतलम् ९७, २४३

भूतवाक्यार्थम् (नृत्ये) २७

भूताः ५०

भूपतयः (प्रबन्धवर्ण्ये) ८

भूपाली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०

भूमर्त्ता (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३, ५७४

भूमिपालाः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

भूमोन्द्रः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

भूयः (स्वरः, रागे) ३५०, ३५५, ३५७,

३६१, ३६२, ३६४, ३६५, ३६९, ३७१,

३७३, ३७४, ३७९, ३८३, ३८९, ३९०,

३९७, ३९९, ४०१, ४२७, ४३२, ४३४

भूयिष्ठः (स्वरः, रागे) ३८८, ४०१, ४११,

४१७, ४१९, ४२०, ४२६, ४२९, ४३२

भूरि—(स्वरः, रागे) ३५२, ३६२, ३७७,

३८९, ३९२, ४१६, ४२१, ४२७, ४२९,

४३०, ४३३, ४३५, ४३७, ४३९

भूषणत्वम् १६९

भूषणम् (पाठ्ये) १२, ५३

भूषाः (वर्णालंकारोदाहरणे) १६९

भूस्वामिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

भृगुः (क्षोम्बडः) ५७२, ५७३

भृगुः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

भृतस्य (स्थायाः) ४५७, ४५९

भृतिः (शब्दस्य) ४६३

भेरी—(वाद्यकाः, कुतपे) ४६९

भेरी (वाद्यम्) ५८२

भैरवः (देवता, रागे) ४०६

भैरवः (भयानकक्षोम्बडः) ५७२

भैरवः (मूर्च्छनातानः) १३८, १४०

भैरवः (रागः, सामान्यकथने) ४५८, ५७८,

५८१, ५८३

भैरवः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०६, ४१९

भैरवप्रभः (रागध्यान) ४०६

भैरवी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९

भैरवी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१

भैरवी (रागः, सामान्यकथने) ४५८

भोगः (भूमोन्द्रस्य, प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

भोगवती (वर्णला) ५६४

भोगवर्द्धनिका (ककुभविभाषा) २७१, ३५५

भोगवर्द्धिनी (ककुभभाषा) ३५३, ४२५,

४३३

भोगवर्द्धिनी (जनकरागः) ४०५

भोगाः (कपालगानफले) २५३

भोगी (गीतप्रशंसायाम्) ११

भोगोत्करः (,,) ११

भोज्यभोजकसम्बन्धः १७

भ्रमः (स्थाये) ४६२

भ्रमरः (दण्डकप्रबन्धः) ४८

भ्रमरः (द्विपथकप्रबन्धः) ६०१

भ्रमरः (रागकदम्बः) ५९४

भ्रमरस्तम् (द्विपदीभेदः) ४३

भ्रमरविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४७

भ्रमरावली (चतुष्पदीभेदः) ४७

भ्रमरावली (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२३

भ्रामितः (स्यायः) ४६१, ४६२

भ्रूः (चक्रवर्णने) ७२

भ्रूः (नृत्ये) ३३

भ्रूवक्रणकः (चतुष्पदीभेदः) ४७

म

मः (मगणः, वार्णिकः) ३५-४०, ४९

मः (मध्यमः) १०, ८१, ८९-९१, ९३-९५,

९७, १३८, १६१, १६७, १९४, १९८,

२१५, २१६, २५६, ३५५, ३७२, ४०५,

४०९, ४१०, ४१३, ४१६, ४१७, ४१९,

४२०, ४२३, ४२४, ४३२-४३४, ४३६-

४३८

मकरध्वजहासः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मकरन्दः (अड्डतालप्रबन्धः) ५९०, ५९१

मकरन्दिका (चतुष्पदीभेदः) ४७

मगणः (वार्णिकः) ५५९

मग्रामः ९५

मङ्गल-[कर्म] (रागप्रयोगे) ३५१, ३८५

मङ्गलः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

मङ्गलः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१५

मङ्गलः (मण्डप्रबन्धः) ५८८

मङ्गलम् (छन्दः) ४५, ५७७, ६१५

मङ्गला (त्रेताभेदः) ५६१

मङ्गलाचारः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१५

मङ्गलारम्भः (कारणप्रबन्धः) ५६८, ५६९

मङ्गलाशीः (प्रबन्धे) ५९३

मङ्गली (मालवकैशिकभाषा) २७२

मञ्जुलध्वनिः (गायकः) ४४६

मणिपूरचक्रम् ७२

मणिरत्नप्रभा (चतुष्पदीभेदः) ४६

मणीन्द्रः (कौस्तुभः) ७

मण्ड- (तालः) ५५५, ५७४, ५८२, ५८३, ५८८

मण्डः (तालः) ५५८, ५७१

मण्डकः (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६, ५८८, ५८९, ५९२

मण्ठादि- (तालाः) ५६४, ५६५

मण्डलम् (नृत्ये) १४

मण्डिडवका (वाद्यम्) ५८२

मण्डूकः (स्वरोत्पत्तौ) ८९

मतिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९

मत्तः (पदनाम, एलायाम्) ५५६

मत्तकोकिला- (वादकाः, कृतये) ४६९

मत्तकोकिला (वीणा) १३, ३१

मत्तमातङ्गः (दण्डकप्रबन्धः) ४१

मत्तमातङ्गवद् (गतिः, स्थाये) ४५८

मत्ता (वृत्तम्) ३८

मत्सरीकृतमूच्छनः (रागः) ३१२

मत्सरीकृता- (गततानाः) १३२-१३४, १३६, १३७

मत्सरीकृता (मूच्छना) ९८, १३२-१३४, १३६, १३७, १५२,

मदनवती (वर्णला) ५६४

मदनविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मदनानुरः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मदनावतारः (रासकः) ५७६

मदनावासः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मदन्तिका [मदन्ती] (श्रुतिनाम) ७८, ७९

मदमो [नो?] वकः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मग्रकम् (वृत्तम्) ३९

मद्रग[मन्द्र]कम् (शुद्धगीतभेदः) ४७१, ४७२,

४७४, ४७९, ४८२, ४८४, ४९५, ५०७, ५१६

मधु (औषधम्) ४४५, ४४६

मधुः (कन्दः) ६०६

मधुकरविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४६

मधुकरवृन्दम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

मधुकरी (ककुभविभाषा) २७१, ३५५, ४२५

मधुकरी (जनकरागः) १९७, ४०५

मधुकरी (वर्णला) ५६४

मधुकरीसंलापः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मधुपानविलासः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

मधुरः (कन्दः) ६०६

मधुरः (गमकः) २६७, ३५४, ३९४

मधुरः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७

मधुरः (ध्वनिः) ४६१

मधुरः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७

मधुरः (शब्दः) ४४९

मधुरः (शब्दगुणः) ४४९

मधुरकोमलस्निग्धः (शब्दः) ४४८

मधुरता (भारत्याः) ३६

मधुरत्वम् (शब्दस्य) ४४७

मधुरम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०

मधुरम् (शारीरम्) ४५१

मधुरमदुः (शब्दः) ४४८

मधुरमदुगम्भीरलीनत्रिस्थानरूक्षोच्चनिस्सारः

(शब्दः) ४४९

मधुरसौचलम् (शारीरम्) ४५२

मधुरस्निग्धगम्भीरत्रिस्थानव्यापकघनः (शब्दः)

४४८

मधुरस्निग्धघनः (शब्दः) ४४८

मधुरालापिनीहस्तः (चतुष्पदीभेदः) ४७

मधुरिपुमोदविद्याधरलीलः (मिश्रसूडप्रबन्धः)

५५३, ५८४

मधुरिपुरतलकण्ठिका (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३,

५७८

मधुरी (ककुभभाषा) २७१, ३५४

मधुरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२५

मधुरी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७५, ३८३

मध्य- (ग्रामः) ९६, १२६, १२८

मध्य- (लयः) ४१३, ४५१, ५६९

मध्य- (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२

मध्य- (स्थानम्) ७६, ८७, ४५१, ५५७

मध्य- (स्वरः) १२२, १२७, ३६२, ३७३,

३८६, ४०७, ४१०, ४१९, ४२२, ४२३,

४२६, ४२७, ४३२

मध्य- (स्वरः, स्थानं वा) १८४

मध्यः (अलंकारे) १६९

मध्यः (नादः) ७४

मध्यग- (कैशिकम्) १६१

मध्यगताः (श्रुतयः) ९२

मध्यम- (पात्राणि, नाट्ये) ३३

मध्यम- (साधारणम्) २४०

मध्यम- (स्थानम्) ८८

मध्यमः (गायनः) ४४२

मध्यमः (ग्रामः) ९५, ९७, ९८, १२६, १२८,

१२९, १३१, १३८, १६३, २७०, २७६,

३२६

मध्यमः (नटः) ३३

मध्यमः (वाग्गेयकारः) ४४२

मध्यमः (शब्दः) ४४७

मध्यमः (स्वरनाम) ९, ७८-८०, ८७-८९,

९१, ९२, ९६, ९७, १२३, १२४, १२७,

१३८, १६२, १६४, १६६, १९०, २०६,

२०८, २१०, २१३, २१८, २२१, २२९,

२५३-२५५, २५७, २७७, २८०, २८२,

२८६, २८८, २९१, २९३, २९५, ३०३,

३१२, ३१७, ३१९, ३२८, ३३२, ३४३,

३४४, ३४७, ३४९-३५२, ३५९, ३६३-

३६७, ३६९, ३७३-३७९, ३८३, ३८४,

३८६, ४८९-३९३, ३९५, ३९६, ३९९,

४००, ४०१, ४०७, ४११, ४१४, ४१५,

४१८, ४२७, ४३०, ४३५

मध्यमग्रामः ७९, ८१, ८३, ८९-९१, ९५,
 ९६, ९९, १००, १२३, १२४, १२७,
 १२९, १३४, १३५, १३७, १३८, १४०,
 १४१, १४४, १४८, १६१-१६३, १८४,
 १९४, २४१, २६५, २६८, २६९, २७६,
 २७७, २८६, २९१, २९५, २९७, २९९,
 ३०६, ३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२६,
 ३३४, ३३६, ३४३, ३४४, ३४८, ३४९,
 ३५३, ३५६, ३६४, ३६६-३७५, ३७८-
 ३८०, ३८३, ३८९, ४०५, ४१३

मध्यमग्रामः (ग्रामरागः) २६८, २७६, २८६,
 २८७

मध्यमग्रामकाकली-(मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११०

मध्यमग्रामकाकल्यन्तर- (मूर्च्छनाप्रस्तारः)
 ११९

मध्यमग्रामकाकल्यन्तरमूर्च्छनाः १०४

मध्यमग्रामगाः (मूर्च्छनाः) ९८

मध्यमग्रामसंभवा (मूर्च्छना) १२२

मध्यमग्रामा (ककुभभाषा) २७१, २७४,
 ३५२

मध्यमग्रामिक-(मूर्च्छनाप्रस्तारभेदक्रमः) १०७

मध्यमग्रामिक [-शुद्ध-] मूर्च्छनाभेदक्रमः १०५,
 १०७

मध्यमग्रामिकाः (अन्तरमूर्च्छनाः) १०२, १०३

मध्यमग्रामिकाः (काकलिमूर्च्छनाः) १०२

मध्यमग्रामिकान्तर-(मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११४

मध्यम [-ग्राम-]देहा (टक्कभाषा) २७१,
 २७४, ३६२, ३६३, ३६९

मध्यमप्रकृतिः (नाटके) ३३८

मध्यममानम् (लयस्य) ५७९

मध्यमबृन्दम् ४६८

मध्यमसप्तकम् ३०

मध्यमसाधारणम् १६१-१६३

मध्यमस्थानधिताः (गाद्याः, स्वरः) १२३

[शुद्ध-] मध्यमा (जातिः) १६८, १८४, १८६-
 १८९, १९३, २१३, २१४, २३९, २५४,

२५५, २७६, २८३, २८६, २८८, २९५,
 २९९, ३२१, ३२३, ३३०, ३३२, ३३७,
 ३४३, ३४४

मध्यमा (भिन्नषड्जभाषा) २७२, ३९३

मध्यमाकपालम् २५४

मध्यमादि-(मूर्च्छना) २०८, २२१, २२६

मध्यमादि-(स्वराः) ९८

मध्यमादिः (रागः, सामान्यकथने) ४८२,
 ५१७, ५१८, ५७७, ५८०, ५८२, ५८३,
 ६०७

मध्यमादिः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०५

मध्यमादिकमूर्च्छनः (रागः) २८८

मध्यमाद्याः (स्वराः) १३८

मध्यमाभिधा (षड्जस्य) १६२

मध्यमासारितः (तालः) ५४७

मध्यमासारितम् (शुद्धगीते) ५२७-५३९,
 ५४२, ५४४, ५४९

मध्यमासारिताभासम् (वर्द्धमानम्) ५४७

मध्यमिका (जातिः) २३

मध्यमोदीच्यवा (जातिः) १८४, १८६,
 १८८-१९०, २२१, २२२, २२४, २३९

मध्ययामः (दिनस्य, रागगाने) ३०४, ३३८
 मध्यरात्रम् (रागगाने) ४३९

मध्यलयः २४०, २५७, २५८, ३७८, ५००,
 ५४०, ५७७, ५८०

मध्यवर्ति-(स्वरः) १९१

मध्यवर्तित्वम् (स्वरस्य) १६६

मध्यवर्ती १६६

मध्यविलम्बा (गद्यगतिः) ५९८

मध्यसप्तकः ९८, २८४

मध्यस्थांशः (स्याये) ४५८

मध्यस्थान-(गीतम्) ६२०

मध्यस्थानस्थ-(षड्जः) १२२, १२७

मध्या (गद्यगतिः) ५९७, ५९८

मध्या (छन्दोजातिः) ३५, ३६

मध्या (श्रुतिजातिः) ७८

[शुद्ध] मध्यादिमूर्च्छनः (रागः) ३२५, ३२६,
३४३

मध्याधराधरस्थानम् १२२

मध्याह्नः (मध्यमग्रामस्य कालः) ९८

मध्याह्नः (सरस्वत्याः कालः) ४४६

मध्याह्नकालः (रागगाने) ३०१, ४३९

मनः (श्रोतृप्रेक्षकयोः) १०, २१, ८२

मनश्चक्रम् ७२

मनाक्स्पर्शः (स्वरस्य) १९१

मनीषी ९, १२९, २८८, २९०, २९१, २९९,

३३२, ३६५

मनोरथः (आशिषि) ५८

मनोरथः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६१, ६२

मनोरमा (आर्याप्रबन्धः) ५९९

मनोरमा (वासवीभेदः) ५६०

मनोवृत्तिः २८

मनोहरा (चतुष्पदीभेदः) ४७

मन्त्रपदानि (ऋचि) ५४९

मन्त्रम् (ऋक्सामिनि) ५५०

मन्त्रितुल्यो (संवादिस्वरौ) ९३

मन्दा (श्रुतिनाम) ७८

मन्द्र- (स्थानम्) २२, २३, ३०, ७६, १२५,

१७०, १७३, ४५०, ४५१, ४५६, ४६०-

४६२, ४६४, ५५७

मन्द्र- (स्वरः, स्थानं वा) १८४, २२९, २६७,

२८६, २९२, २९७, ३३६, ३५१, ३५२,

३५५, ३५९, ३६१-३६४, ३७३, ३७४,

३७६, ३७८, ३८१-३८३, ३८५-३८८,

३९२, ३९३, ३९५, ३९७, ४०६-४१९,

४२१-४२६, ४२८, ४३१, ४३२-४३६,

४३८, ४३९

मन्द्रः (जातिलक्षणम्) १८९

मन्द्रः (नादः) ७४

मन्द्रः (रागलक्षणम्) २७७

मन्द्रगत- (स्वराः) २६७

मन्द्रतर- (स्वराः) २६७

मन्द्रता [स्वम्] (स्वरस्य) २५, १८४

मन्द्रतारप्रसन्नः (अलंकारः) १७८

मन्द्रत्वम् (स्वरस्य) १८४

मन्द्रदेशस्थ- (स्वराः) २६८

मन्द्रनिषादाद्या (रजनीमूर्च्छना) १२२

मन्द्रम् (स्थानम्) ८८

मन्द्रमध्यः (अलंकारः, गीते) १७३

मन्द्रमध्यगमनम् (शब्दस्य) ४४७

मन्द्रसप्तकः ९८

मन्द्रस्वराः १७१

मन्द्रादिः (अलंकारः, गीते) १७३

मन्द्राधराधरस्थानम् १२२

मन्द्रान्तः (अलंकारः, गीते) १७२, १७३

मन्मथगणाः (मात्रिकाः) ५६६

मन्मथतिलकः (चतुष्पदीभेदः) ४६

मन्मथवत् [मघवत् ?] (पदनाम, एलायाम्)

५५६

मन्मथविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

मयूर- [कः] (द्विपथकप्रबन्धः) ६०१

मयूरः (छन्दोभेदः) ४८

मयूरः (स्वरोत्पत्तौ) ८९

मयूरगः (रागध्याने) ४०८

मयूरवरवाहना (रागध्याने) ४२९, ४३०

मरकतमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७

मरुत् (देवता, वर्णगणे) ३५

मरुत् (स्वरोत्पत्तौ) ७४

मरुत्कृतिः (रागः, सामान्यकथने) ५२४,

५२५, ५८४

मरुत्कीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३९

मरुत्स्थलः ७

मर्दल- (वादकाः, कुतपे) ४६९

मर्दलः (वाद्यम्) ५८१

मर्दलभृत् (वृन्दे) ४६८

मर्दली (वाद्यम्) ५८२

मलयम् (वाद्यप्रबन्धः) ३३

मलयज- (पात्राणि) ४६९

- मलयमासतः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 मल्हणकः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 मल्हारः (उपाङ्गम्) ४०३, ४१९
 मल्हारः (रागः, सामान्यकथने) ५००, ५२४,
 ५८०-५८३
 मल्हारी (भाषाङ्गम्) ४०३, ४३३
 मस्तकम् (तारस्थानम्) ७४
 महः (भगवतः, मङ्गलाचरणे) १, ४७१, ६०८
 महती (विदारी) ४७३
 महत्तरः (रागकदम्बः) ५९५
 महाघण्टा—(वादकाः, कुतये) ४६९
 महाचारीमण्डलम् (नृत्ये) ३३२
 महाजनाः ८
 महाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५०९, ५१०,
 ५१३, ५१५
 महात्मनः ३८, ८४, १४२
 महान् (ध्वनिः) ४६१
 महानन्दा (चतुराभेदः) ५६१
 महानुभावाः ६
 महाभूतादिकाः ५३
 महामेषः (रागध्याने) ४१२
 महाराष्ट्र—(पात्राणि) ४६९
 महाराष्ट्रगूर्जरी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 महाराष्ट्राः (विरुशब्दार्थे) ५५२
 महाराष्ट्रादिदेश—(भाषाः) २०
 महालक्ष्मी (इकारे, एलायाम्) ५५६
 महाविपुला (आर्याभेदः) ४२
 महान्नतः (मूच्छन्तातानः) १३३, १३९
 महासामान्यम् (जातिषु) १८३
 मही (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 महेश्वरः २५७
 महेश्वरी (मङ्गलाचरणे) ५९३
 महोदयः (मार्गसंगीते) २१
 मा (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 मागधी (गीतिः) ३०, १९४, २३९, २४०,
 २५७, २५९, २६७, ५७७
 मागी (मार्त्री ? औषधम्) ४४६
 माङ्गलिका (चतुष्पदीभेदः) ४७
 माङ्गली (पञ्चमभाषा) २७२
 माङ्गली (बोट्टभाषा) २७२, ३८४, ३८५
 माङ्गली (मालवकैशिकभाषा) २७२
 माङ्गल्यरूपम् (संगीतशास्त्रम्) ८
 मातङ्गी (एलापदेवता) ५५६
 मातुः (वागंशः, प्रबन्धे) २४, ४४१, ४४२,
 ६१९, ६२०
 मातुकर्म (वाग्गेयकारस्य) ४४२
 मातृक—(रासकाः) ५७६
 मातृका (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९६,
 ५९७
 मातृका (ढेङ्की) ५७०
 मातृका (वर्णमाला) ५९६
 मातृकाभव—(वृत्तम्) ५७०
 मात्रा २५, २६, ३५, ४२-४४, ४८, ४९,
 २४०, २५९, २६०
 मात्रा—(एला) ५५८
 मात्रा—(गणाः) ५०, ५५८, ५६२-५६४,
 ५७६
 मात्रा—(रासकः) ५७६
 मात्रा (शुद्धगीतेषु) ४७८-४८३, ५००, ५०७,
 ५०८, ५११, ५१३, ५१४, ५१६-५३१,
 ५३५, ५३६, ५३९, ५४९
 मात्राकलहंसः (प्रबन्धः) ६०६
 मात्राद्विपदिका (छन्दोभेदः) ४७
 मात्राद्विपदी (प्रबन्धः) ६०४
 मात्रानादावती (एला) ५६२
 मात्रापञ्चपदी (छन्दोभेदः) ४४
 मात्राभद्रावती (एला) ५६३
 मात्रामात्रम् (जातिगाने) २४२
 मात्रार्द्धम् २५
 मात्रावृत्तम् ३८, ५५०
 मात्राहंसावती (एला) ५६३
 मात्रैला ५६२-५६४, ५६७

मादिकाः (स्वराः) १२६

माद्याः (स्वराः) १२३

माधवः (कन्दः) ६०६

माधवः (झोम्बडः) ५७२, ५७३

माधवः (प्रबन्धप्रियतायाम्) ५८४

माधवः (मालतीप्रियः) ५७३

माधवोत्सवकमलाकरः (मिश्रसूडप्रबन्धः)

५५३, ५७७

माधुर्यम् (गायनीनाम्) ४४३

माधुर्यम् (गुणः, पाठ्ये) ६५, ६६

माधुर्यम् (शब्दस्य) ४४९, ४५१

माधुर्यम् (शारीरगुणः) ४५२

माधुर्यम् (शारीरस्य) ४५१

माधुर्यम् (सालगसूडप्रबन्धे) ५८६

माधुर्यम् (स्थाये) ४६४

माधुर्यम् (स्वरस्य) ४६०

माधुर्यातिशयम् (स्वरस्य) ८२

मानता ९, १४२

मानम् (पदस्य) १६९, ४६८

मानम् (विलम्बितादि-) २६, ३१, ७७, ७९,

३६१, ५८६, ५९३, ५९४, ५९९, ६००,

६०९, ६११, ६१९

मानम् (श्रुतेः) ७९

मानवी (द्विपदीप्रबन्धभेदः) ६०४

मानवी (द्विपदीछन्दोभेदः) ४७

मानसी (चन्द्रकला) ६१४

मानातिगार्यः १४२

मानान्तरम् १०, ७७

मानुषभाषा ५९६

मानुषी (मातृका) ५९६

मान्द्यम् (फलम्, वर्णवर्गं) १९

मान्धाता (पदनाम, एलायाम्) ५५६

माया ११

मायी ११

मार्ग- (रागाः) १८३, २६५, २६७,

४१२

९५

मार्गः (ताले) ३०, १९४, २३९, २४०,

२५९, २६०, ४९४, ४९५, ५००, ५३९-

५४१, ५४६, ५४८

मार्गः (मद्रकादीनाम्) ५३६, ५३८

मार्गः (संगीतभेदः) २१, २४, ४४२

मार्गकोविदः (स्वरादिः) २४

मार्गगानम् ४४२

मार्गज्ञः ५३१

मार्गतालाः १३, ४७२, ५९३, ५९६

मार्गत्रितयम् (ताले) २४०, २७७

मार्गदेशीवित् (गान्धर्वः) २४

मार्गनृत्यम् २९

मार्गभिल्लयः २६

मार्गवर्त्म २५६

मार्गवित् ४७४

मार्गवेदी ९८, २५७, ४७५

मार्गाश्रितत्वम् (शुद्धगीतस्य) ४७१

मार्गित- (संगीतम्) २१

मार्गी- (गततानाः) १३४, १३५, १३७,

१३८

मार्गी (मूर्च्छना) ९८, १३४, १३५, १३७,

१३८, १४५, १४६, १५३

मार्गीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०६, १०७

मार्गकदर्शिनः (आचार्याः) २६५

मार्जनी (श्रुतिनाम) ७८, ७९

मार्दवम् (पञ्चमस्य) ८५

मार्दवम् (श्रुतेः) ७९

मार्दवम् (स्वरस्य) ४२३

मालती (प्रबन्धः) ४०

मालती (मतङ्गोक्तवर्णला) ५६४

मालती (माधवप्रिया) ५७३

मालती (वर्णला) ५६४

मालतीकुसुमम् (चतुष्पदीभेदः) ४७

मालव- (पात्राणि) ४६९

मालव- [रूपा, मालवा] (मालवकैशिकभाषा)

२७२, ३८५

- मालवकैशिकः (ग्रामरागः) २६९-२७२, २७४,
३१९, ३२०, ३८५-३९०, ४०६, ४२८
मालवकैशिकः (रागः, सामान्यकथने) १२६,
१२८, ४५८, ५५९, ६१३
मालवकैशिकी (हिन्दोलभाषा) २७४
मालवगौडः (उपाङ्गम्) ४२०
मालवगौडः (रागः, सामान्यकथने) ५८२
मालवदेशः (भाषानाम्नि) ३९६
मालवपञ्चमः (ग्रामरागः) २०६, २६९,
२७०, २७३, २७५, ३२१, ३२२, ३६५,
३९९-४०१
मालवरागः (सामान्यकथने) ५१९
मालववेसरः (ग्रामरागः ?) २७४
मालववेसरी (टक्कभाषा) २७१, २७३,
२७४, ३६६
मालववेसरी (मालवकैशिकभाषा) २७२,
३८७
मालववेसरी (हिन्दोलभाषा) २७२, ३८१
मालवश्रीः (रागः, सामान्यकथने) ५७८,
५८१-५८३
मालवश्रीः (रागाङ्गम्) २४७, ४०३, ४०६
मालवा (जनकरागः) ४०५
मालवा (टक्ककैशिकभाषा) २७२, २७५,
३७८, ४३१
मालवा (मालववेसरभाषा) २७४
मालवी (टक्कभाषा) २७२, २७३, ३६४
मालवी [वा] (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३१
मालवी (भिन्नषड्जभाषा) ३९६
मालवी [वा] (भिन्नषड्जविभाषा) २७२,
२७४, ३९७
मालवीयगौडः (रागः, सामान्यकथने) ५७९,
५८१, ५८३
मालायमकम् ६४
मालाविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४६
मालावृत्तम् ३६, ४०
मालिनी (वृत्तम्) ३९
मालिनी (श्रुतिनाम) ७८
माषघातः (औवेणकाङ्गम्) ५३१-५३४
माहिषक्षीरः (अपथ्यः, कण्ठविषये) ४४५
माहेश्वरम् (महः) १
मितिः (आर्याप्रस्तारे) ५०
मितिः (कूटतानानाम्) १२४
मित्रः (मासाधिपः) ६०३
मित्रावरुणसदनम् (नादोत्पत्तौ) १९
मिथुनम् (विष्णुमहालक्ष्म्योः, एलायाम्) ५५६
मिथ्यात्वापत्तिः (श्रुतीनाम्) ८३
मिथ्याध्यवसायः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५७
मिश्र- (गणः) ५५८
मिश्र- (वर्णतालः) ६०१
मिश्र- (स्वरार्थः) ५९६
मिश्रः (अन्तः) ५०९, ५१०, ५१२, ५१५,
५३३
मिश्रः (गायनः) ४४३, ४४५
मिश्रः (शब्दः) १७, १८, ४४७
मिश्रः (स्थायः) ४६३, ४६५-४६७
मिश्रकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
मिश्रकैवाडः (प्रबन्धः) ६०२
मिश्रगणाः (मात्रैलायाम्) ५६३
मिश्रणम् (गमकानाम्) ४५४
मिश्रणम् (स्थाये) ४६५
मिश्रत्वम् (जातेः) २०९
मिश्रत्वम् (सूडप्रबन्धस्य) ५७७
मिश्रम् (गद्यम्) ५९८
मिश्ररसात्मता (संकरजजातीनाम्) १८३
मिश्रसूड- (प्रबन्धाः) ५५२, ५५३, ५८५
मिश्रस्वरूपम् (मध्यस्वराणाम्) १८४
मिश्रालंकृतिः (ढेङ्क्री) ५७०
मिश्रितः (गमकः) ४५३, ४५४
मीनवाहनम् (रागध्याने) ४१७
मुक्तकः (प्रबन्धः) ६०६
मुक्ताफलगतिः (स्थाये) ४५६
मुक्ताफलमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७

मुक्ताफलादिकम् (नष्टोद्दिष्टविधौ) १५८
 मुक्तावली (ढेङ्गी) ५६९
 मुक्तिः (न्यासः, प्रबन्धे) ५८५, ५९९, ६०२,
 ६०६, ६०८, ६०९, ६१३, ६१४
 मुक्तिः (पुरुषार्थः) ८, ७२, २४३
 मुक्तेष्वारोपदोषः (वाग्येकारः) ४४१
 मुख- (संधिः) २७६, २८६
 मुखचपला (आर्याभेदः) ४२
 मुखचालः (रागात्म्यौ) ४६७
 मुखतालः ५३७
 मुखपङ्क्तिः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 मुखपालनतिलकः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 मुखरागः (अभिनये) २८
 मुखविविधः (गीताङ्गम्) ५०७, ५३६, ५३७
 ५३९, ५४९
 मुख्य- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 मुख्य- (स्थायाः) ४६१
 मुख्यः (अर्थः) १६
 मुख्यः (शब्दः) १६
 मुख्यगायकः (वृन्दे) ४६८
 मुख्यगायकपरानुवृत्तिता (वृन्दगुणः) ४६८
 मुख्यगायनी (वृन्दे) ४६८
 मुख्यता (षड्जमध्यमग्रामयोः) ९६
 मुख्यतादि- (शब्दस्वभावः) १६
 मुख्यत्वम् (गान्धारग्रामस्य) ९६
 मुख्यत्वम् (हस्तस्य, चरणस्य वा, नृत्ये) ३२
 मुख्यमन्त्री (संवादस्वरः) २३
 मुख्यरसः (शृङ्गारः) ४०५, ४१६, ४३३
 मुख्यवृत्तिः (रागगाने) ४१३
 मुख्यस्वरौ (समौ) ९७
 मुख्या (भाषा, रागे) २४, २७३, २७४
 मुख्या वृत्तिः (शब्दस्य) २७
 मुग्धमधुसूदनहंसकीडः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३,
 ५७८
 मुत् (इ) ६५, १८४, ४०५, ४३६, ४४१
 मुद्रितः (गमकः) ४५३

मुद्रितहुम्फितः (मिश्रस्थायाः) ४६५
 मुद्रितोल्लासितबलिः (मिश्रस्थायाः) ४६५
 मुनिः १, ११, ७१, ७७
 मुनिः (देवता, वृत्तगन्धिनि) ५९८
 मुनिचिन्तनम् (रागप्रयोगे) ३९१
 मुनीनाम् (मूर्च्छना) १२९
 मुरजः (वाद्यम्) ५८१
 मुरजाक्षरम् (बन्धकरणे) ५६८
 मुरजादि- (वाद्यम्) २६
 मुररिपुः (ग्रन्थकर्तुराराध्यः) ४१६
 मुस्ता (औषधम्) ४४६
 मुहुरी- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 मूर्च्छना १३, २१, २३, ८२, ९७, ९८, १२२-
 १३०, १३२, १३८, १४२-१४४, १४६,
 १५५, १५६, १७०, १८१, १८२, १९४,
 १९७, १९८, २००, २०६, २०८, २१०,
 २१३, २१५, २१७, २१९, २२१, २२४,
 २२६, २२९, २३४, २३७, २४१, २६०,
 २६१, २६५, २७६, २८४, २८५, २९९,
 ३१७, ३२१, ३२३, ३३६, ३४०, ३४४,
 ३४९, ४२३, ४४१, ५५७,
 मूर्च्छनाक्रमः १३२
 मूर्च्छनागणना ९७
 मूर्च्छनान्यत्वम् १२८
 मूर्च्छनापरिसंख्या ९७
 मूर्च्छनाभेदः ९५
 मूर्च्छनाभेदक्रमः (मध्यमग्रामे) १०५
 मूर्च्छितः (अभिनये) ३३
 मूर्द्धन् (तारस्थानम्) ७३, ७४
 मूलक्रमः (कूटतानानाम्) २२, १४३, १४७-
 १५६, १५८, १५९
 मूलक्रमः (मूर्च्छनाभेदानाम्) १२४
 मूलक्रमाः (कूटतानाः) १४३, १४४
 मूलप्रमाणम् ८
 मूलभाषाः (रागे) २७५, ३५०
 मूलाङ्कः (कूटतानप्रस्तारे) १५८

मृगया (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 मृगवाहनम् (रागध्याने) ४३२
 मृगसमूहः ८३
 मृगाः (स्वररञ्जने) ८२
 मृतदेवतदेवतः (रागः) ३३७
 मृतिः (फलम्, वर्णवर्गे) १९
 मृत्युः (फलम्, वर्णगणे) ३५
 मृदङ्गधारिणः (वृन्दे) ४६८
 मृदङ्गादि (पाटोत्पत्तौ) ५५२
 मृदु- (वर्णः) ६७
 मृदुः (पदनाम, एलायम्) ५५६
 मृदुः (मन्द्रः) २३
 मृदुः (श्रुतिजातिः) ७८
 मृदुः (स्वरः) ३७७, ३९४, ४००, ४१४,
 ४२०, ४२३, ४२५, ४२७, ४३०-४३२,
 ४३४, ४३५, ४३७
 मृदुघनमधुरोच्चतररूक्षगम्भीरः (शब्दः) ४४९
 मृदुता (शारीरगुणः) ४५२
 मृदुता (स्याये) ४६०
 मृदुत्वम् (अनुरणनस्य) ८६
 मृदुत्वम् (स्वरस्य) १८४
 मृष्टः (शब्दः) ४५०
 मेघः (ग्रामरागः) ४०५
 मेघमाला (दण्डकप्रबन्धः) ४१
 मेघरागः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०८
 मेघरागः (सामान्यकथने) ५८०-५८३
 मेघश्यामलरूपघृक् (रागध्याने) ४२७
 मेघाभः (रागध्याने) ४०८, ४३८
 मेघावी (गायकः) ४४६
 मेघावी (वाग्नेयकारगुणः) ४४१
 मेघः (खण्ड-) १५५
 मेलनम् (स्वरस्य) २१६
 मेलापकः (धातुः प्रबन्धे) ३१, ५५१, ५५५,
 ५५६, ५६७, ५६९, ५७१, ५९९, ६१०,
 ६११, ६१३, ६१६-६१८
 मेघगा (रागध्याने) ४१२

मैत्री (मूर्च्छना) १२९
 मोक्षः (न्यासः) ४१७, ४३२, ४३७, ६१५
 मोक्षः (पुरुषार्थः) ७२
 मोक्षदः (मूर्च्छनातानः) १३८, १४०
 मोक्षादिगमकः (शिवः) ४५३
 मोदकत्वम् (स्वरस्य) १८४
 मोदनम् १८४
 मोदिनी (प्रबन्धजातिः) ५५२
 मोहः (उपमायाम्) ६३
 मोहमहाहिः १
 मोहिनी (एलापदेवता) ५५६
 मोहिनी (वर्णला) ५६४
 मौख्यम् (समग्रामयोः) ९७
 मौरजाः (पाटाः) ५९३
 मौलाङ्कः (कूटतानप्रस्तारस्य) १५८, १५९

य

यः (यगणः) ३५, ३७-४१, ४८, ५५९
 यक्षः (मूर्च्छनादेवता) १२९
 यगणः (वार्णिकः) ३८, ३९, ४१, ५६२,
 ६०४
 यजनादि (स्वर्गसाधनम्) १४२
 यजुः (वेदः) १२
 यजुर्वेदसमुद्भूता (हंसावती) ५५८
 यज्ञः २४८, २५३, २६०
 यज्ञनामक- (तानाः) १४१
 यज्ञफलम् १४१, ५८७
 यज्ञसंज्ञा- (स्तानाः) १४२
 यतिः (ताले, छन्दसि, प्रबन्धे वा) १९, २६,
 ३६, ४२, ४८, २४०, २५८, ४४१,
 ५६४, ५६७, ५७६, ५८२, ५८८, ५९१,
 ५९९
 यतिः (प्रबन्धः) ५९१
 यतिः (मार्गताले) ५००
 यतितालः ५९२
 यतियस्थानम् (शुद्धतानेषु) १३०

यतिलग्न[क]: (ताल:) ५७४, ६१८
 यतिवैचित्र्यम् ४३
 यदृच्छा ६१५
 यन्त्रकाकु: (स्थाये) ४५६
 यन्त्रच्छायावाद्यशब्दतीक्ष्णप्रेरितहुम्फित: (मि-
 श्रस्थाय:) ४६६
 यन्त्रजा (छाया, स्थाये) ४५५
 यन्त्रवादनम् ४५७
 यन्त्रस्थ (स्थाया:) ४५५, ४५६
 यन्त्रोत्थरागा: (स्थाये) ४५६
 यम: (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 यम: (मासाधिप:) ६०३
 यमक: (चतुष्पद्याम्) ४९
 यमकम् (अलंकार:, पाठ्ये) ५२, ६४
 यमलक: (गायन:) ४४३
 यवान्नम् ४४५
 यशोधवलम् (छन्दोभेद:) ४५
 यागादि-(फलम्) १४१
 याज्जा (भाव:) ४३१
 याज्जा (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०
 याज्ञिक: २६१
 यामकाल: (भाषागाने) ३९१
 यामद्वयम् (दिनस्य, रागगाने) ३०६
 यावतिथ: (स्वर:) ९७
 यावतिथम् (स्थानम्) १२४
 यावतिथी (मूर्च्छना) १२६
 युक्-(अन्त:) ५१०, ५१२
 युक्ता (आर्याभेद:) ४२
 युक्ति: (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ६०
 युक्ति: (सामान्यार्थे) ९७, १६९, २४२
 युक्तिमद्-(वच:, निर्भासने) ५९
 युक्पाद: (छन्दसि) ३७, ४२
 युग्म:-(अन्त:) ५०९, ५१०, ५१२, ५३३,
 ५३६
 युग्म: (पदे) २५९, २६०
 युग्म: (वृत्तम्, शुद्धगीते) ४७५

युग्मताल: ५३८, ५४५
 युग्मपाद: (छन्दसि, प्रबन्धे वा) ३७, ६१६
 युग्मप्रवृत्तम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२, ५३२
 युग्मप्रवृत्तमहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१२
 युग्मभाग: (आसारितेषु) ५३९
 युग्मम् (शुद्धगीतेषु) ४९८
 युग्ममहाजनिकम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२
 युग्मस्थितम् (अन्ताङ्गम्) ५१०, ५१२
 युग्मायुग्मसंकरज: (मिश्रोऽन्त:) ५०९
 युग्मिनी (ढेङ्की) ५६९, ५७०
 युद्धवीर: (रस:) ३०९, ३६३, ४२२, ४२७
 योग: (कूटतान-उद्दिष्टविधौ) १५९, १६०
 योग: (मिलनार्थे) ४१८
 योग: (शब्दार्थे) १७, ८६, ४१८
 योग: (श्रुतिसंख्यायाम्) ७४
 योग: (संसर्ग:, जातिषु) १८५
 योग: (सामान्यार्थे) ३९३
 योगरूढ: (रागशब्द:) २६६
 योगरूढि: ८८
 योगिगम्यस्वरूपा: (श्रुतय:) ८१
 योगी १, १०, ४२, ७२, ८१, ४७१
 योगेश्वर: (क्षोम्बद:) ५७२, ५७४
 योनिजा (छाया, रागस्य) ४५५
 यौगिक: (रागशब्द:) २६६
 यौगिक: (शब्द:) १७, १८

र

र: (रागण:) ३५, ३७-४१
 रक्तगान्धारी (जाति:) १८४, १८६, १८८,
 १९०, १९३, २१६-२१८, २३९
 रक्तवर्ण: (उत्कलिकायाम्) ५९८
 रक्तवर्णा (रागध्याने) ४३१
 रक्तवसना (रागध्याने) ३५६, ४३४, ४३८
 रक्तवस्त्रा (रागध्याने) ४०७, ४१७, ४२५,
 ४२९, ४३१
 रक्तहंस: (रागाङ्गम्) ४०३, ४०९

- रक्ता (श्रुतिनाम) ७९
 रक्तांशुवरवाहना (रागध्याने) ४२९
 रक्ताङ्गी (रागध्याने) ३५६, ४१८, ४२९
 रक्तिः (शब्दगुणः) ४४९
 रक्तिः (सामान्यकथने) २२, २८, ७१, ७२,
 ७६, ९६, १२५, १६५, १६७, १९२,
 १९७, ५८६
 रक्तिः (स्थाये) ४५८
 रक्तिका (रक्ता, श्रुतिनाम) ७८
 रक्तिप्रकाशकम् (शारीरम्) ४५१
 रक्तिप्रदः (स्वरः) १६४
 रक्तिप्रधानत्वम् १२९
 रक्तिभङ्गः १२५
 रक्तिमान् (शब्दः) ४५०
 रक्तिमार्गः ७९
 रक्तियुक्तः (शब्दगुणः) ४४९
 रक्तियुक्तः (स्वरः) ४६०
 रक्तियुक्तिः १२९, ४३९
 रक्तिलाभः १८०
 रक्तिवैचित्र्यम् ९३
 रक्तिहानिकरत्वम् १६५
 रक्तेः (स्थायाः) ४५७, ४५८
 रक्षः (मूर्च्छना, देवता) १२९
 रगणः (वार्णिकः) ४०, ४१, ५५८, ५६२, ५८८
 रगन्ती (ककुभभाषा) २७१, २७४, ३५१,
 ४३२, ४३५
 रगन्ती (जनकरागः) ४०५
 रगन्ती (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 रङ्गः [-कः] ९, ३२
 रङ्गतालः ६११
 रङ्गभूषण (तालः) ६१३
 रचना (काव्ये) ६६
 रचना (रागस्य) १२८
 रजनी—(गततानाः) १३२—१३४, १३६—१३८
 रजनी (मूर्च्छना) ९८, १२३, १२९, १३२—
 १३४, १३६—१३८, १४५, १४८, १४९
 रजनीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०५
 रजन्याद्याः (षष्ठमूर्च्छनाः) १२२, १२३
 रज्जुभ्रमणादि (विषम-नृत्ये) २७
 रञ्जकः (गायनः) ४४२, ४४३
 रञ्जकः (नादः) १६७
 रञ्जकः (रागः) २६६
 रञ्जकः (वाग्गेयकारः) ४४१
 रञ्जकः (शब्दः) ४४९, ४५०
 रञ्जकः (स्वरः) ८२, ८६
 रञ्जकः (स्वरसन्दर्भः) २४, ४७१
 रञ्जकत्वम् (वैसरागीतौ) २६८
 रञ्जकत्वम् (शारीरगुणः) ४५२
 रञ्जनकृत् १८०
 रञ्जनम् (रागे) २६६
 रञ्जनम् (सामान्यार्थे) ५६५
 रञ्जनी (एलापददेवता) ५५६
 रञ्जितः (अलंकारः, गीते) १७३, १७६
 रञ्जिनी (वर्णला) ५६४
 रङ्गा (छन्दोभेदः) ४४
 रणः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 रणः (रागप्रयोगे) ३८७, ४२९
 रणरङ्गः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६११
 रतिः (छन्दोभेदः) ४९
 रतिः (वासुदेवे) ५७९
 रतिका (श्रुतिनाम) ७८
 रतिगणाः (मात्रिकगणे) ३६, ५६३, ५६५
 रतिदेहा (संगताभेदः) ५६१
 रतिप्रभा (त्रेताभेदः) ५६१
 रतिमङ्गला (त्रेताभेदः) ५६१
 रतिरङ्गकः (रासकः) ५७६
 रतिलेखा (मात्रला) ५६३, ५६४
 रत्नकण्ठिका (द्विपदीछन्दोभेदः) ४३
 रत्नप्रभावती (श्रुतिनाम) ७८
 रत्नमाला (चतुष्पदीभेदः) ४७
 रत्नमाला (त्रेताभेदः) ५६१
 रत्नावली (चतुष्पदीभेदः) ४७

रथकारादि-(शब्दाः) १८६
 रथक्रान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 रथोद्धता (वृत्तम्) ३८
 रमणी (वर्णला) ५६४
 रमणीया (संगताभेदः) ५६०
 रमा (एकताली प्रबन्धः) ५९१
 रम्यविश्रान्तिनिर्वाहशाली (गायनः) ४४२
 रम्या (श्रुतिनाम) ७८, ७९
 रवः ७३, ४०९, ४१५, ४२६, ४२७, ४४७, ४५०, ४५४, ५५७
 रविः (कन्दः) ६०६
 रविः (देवता, वर्णवर्ग) १९
 रविः (मासाधिपः) ६०३
 रविचन्द्रा (हिन्दोलभाषा) ३८०
 रविचन्द्रिका (टक्कभाषा) २७२, ३६८
 रविदैवतः (रागः) २८०
 रसः १, २, ५, ९, १२, १४, २१, २७-२९, ३१, ३३, ५३, ६२, ६४, ६६, १९४, १९७, १९८, २०१, २०३, २०६, २०८-२१०, २१३, २१५, २१७, २१९, २२१, २२४, २२७, २२९, २३४, २३७, २४२, २४६, २४८, २७७, २८०, २८२, २८४, २८६, २८८, २९०, २९१, २९३, २९७, ३०१, ३०४, ३०६, ३०९, ३१५, ३१७, ३१९, ३२३-३२५, ३२८, ३३०-३३२, ३३६, ३४०, ३४४, ३४७, ३५०, ३६१, ३६२, ३६४, ३६५, ३६८, ३७०, ३७१, ३८१, ३८२, ३९१, ३९२, ४००, ४०६, ४०९-४११, ४१३, ४१४, ४१६, ४१७, ४१९, ४२१, ४२३, ४२५, ४२७-४२९, ४३१-४३३, ४३७, ४३८, ४४१, ४५९, ५५८, ५५९, ५६५, ५७२, ५७७-५८२, ५८४, ५८७-५९१, ५९४, ५९८, ६०४, ६०६, ६०७, ६१०, ६११, ६१३, ६१६, ६१९
 रसज्ञः १४

रसप्रतीतिः (जातेः) १८३
 रसभावविभावकम् (गीतवाद्यम्) २५
 रसरजः (शृङ्गारः) ५८०
 रसव्यञ्जकाः (कराः) ३२
 रससङ्करः १४
 रससन्दोहः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०७
 रसाभिव्यञ्जकत्वम् २८
 रसाविर्भावकः (अभिनयः) २६
 रसाविर्भाक्त्वम् २७
 रसिकः (गायनः) ४४२, ४४३
 रसिकः (सामान्यार्थे) २९, १८०
 रसोल्लासः (नृत्ये) ३३
 राग-(गीतिः) २६७, २६८
 रागः १२, १३, २१, २३-२५, २८, ३१, ७७, ८२, १२५, १२६, १२८, १२९, १६३, १८३, १८७, १८८, १९७, १९९, २०१, २०३, २०६, २०८-२१०, २१३, २२१, २३४, २४१-२४३, २४५-२४७, २५३, २६५-२६७, २७१-२७४, २७६, २७७, २८०-२८२, २८६, २८७, २८९, २९१, २९५, २९८, ३०१, ३०६, ३१२, ३१४, ३१७, ३१९, ३२१, ३२३, ३२८, ३३२, ३३३, ३३६, ३४०, ३४८, ३६४-३६६, ३६९, ३७७, ३९०, ३९७, ३९९, ४०१-४०५, ४१०, ४१३, ४१६, ४२२, ४३९, ४४५, ४५१, ४५५-४६०, ४६४, ४६७, ४७१, ४८०, ४८२, ५००, ५१३, ५१७-५३१, ५५५, ५५७-५५९, ५७६-५८६, ५८८, ५९४-५९६, ५९९-६०१, ६०३, ६०५, ६०६-६०९, ६११-६२०
 रागः (प्रेम) २६१, २६५, २७७, ४०३
 रागकदम्बः [कः] (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९४, ५९५, ६०५
 रागकाकुः (स्थाये) ४५५
 रागगीतम् ४७१

रागचूडामणिः (उपाङ्गम्) ४०४, ४२२

रागजनकजातिः ४७५

रागजनकाः (भाषाः) ४०५

रागजनिः (मूर्च्छना) १२५

रागजा (छाया, स्थाये) ४५५

रागजा (भाषा) ४०२

रागता (भाषाङ्गादीनाम्) २६६

रागत्वजातिः २६६

रागनिष्पत्तिः १२३

रागप्रयोगः ४६०

रागमातृकाः (जातयः) १८३

रागमूर्तिः (शिवः) ४०३

रागरक्तिः ९३

रागरन्ध्रभरणम् (स्थाये) ४५९

रागविन्यासवैचित्र्यम् ५५५

रागव्यञ्जकः (नादः) ५५७

रागसंघट्टना ५५५

रागसमुद्रः १५५

रागसिद्धिः ९३

रागस्यावयवः (स्थायः) २५

रागहेतुजातिः ४७५, ५०७

रागांशः ५६५

रागाङ्गः (रागाः) १३, २६६, ४०३, ४०५,

४१४-४१६, ४४२

रागाङ्गत्वम् (रागाणाम्) २४, ४०५

रागाङ्गादि-(देशीरागाः) २४

रागादिनियमः (एलासु) ५६४

रागादिनैयत्यम् (मिश्रसूत्रे) ५८५

रागान्तरम् (स्थाये) ४५५, ४५८

रागान्यत्वम् १२८

रागालपनम् २५

रागालप्तिः ४६७

रागालापः २७७

रागावयवाः ४५५

रागी (शिवः) २६५, ४०३

रागेश्वरः (स्थायिस्वरः) ३२

रागेष्टः (स्थायः) ४६३, ४६४

रागोत्पत्तिः ९१

राघवः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

राजकल्पः (वादी स्वरः) ९३

राजचूडामणिः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४,
६०७

राजचूडामणिः (तालः) ६०७

राजन्यः १०

राजमहिषी (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

राजसूयः (मूर्च्छनातानः) १३२, १३९

राजहंसः (चतुष्पदीभेदः) ४७

राजा (उपदेश्यः) ९

राजा (वादिस्वरः) २३

राजानः (मातृकागाने) ५९७

राज्ञोचिताचारः १

रात्रिः (आर्याप्रबन्धः) ५९९

रात्रिः (औषधसेवने) ४४५

रात्रिः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०

रात्रिः (रागगाने) ४३९

रामः (झोम्बडः) ५७२, ५७३

रामः (देवता, रागे) ४२८

रामकृतिः [-क्रिया] (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३७

रामकृतिः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५

रामकृतिः (रागः, सामान्यकथने) ४५८,
५२२, ५२३

रामा (वासवीभेदः) ५६०

रामा (शिवा) २६५

रामा (संगताभेदः) ५६०

रामा (स्त्री) १६८, २६५

रामादित्वम् (रूपके) ५५१

रामानुकृतिः ७

रावणहस्तकः (चतुष्पदीभेदः) ४६

रास [क]- (तालः) ५७४, ५७६, ५९१

रास [क]: (तालः) ५७०

रासः (गोपालक्रीडा) ४८

रासः (छन्दोभेदः) ४४

रासः (तालः) ५६८
 रासः [-कः] (सालगसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८६,
 ५९१
 रासकः (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२, ५७५, ५७६
 रासकः (छन्दः) ४८, ५७८
 रासबलयः (रासकः) ५७६
 राहडी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१८
 रिः (ऋषभः) १०, १३८, १४०, १६१,
 १६६, १८७, १९०, १९४, १९८, २०६,
 २१०, २१९, २५७, २९५, ३५२, ३५६-
 ३५९, ३६३, ३६७, ३९०, ३९१, ३९३,
 ३९७, ३९९, ४१२, ४१७, ४१८, ४२१-
 ४२३, ४२८
 रिगोणी (वाद्यप्रबन्धः) ३३
 रिपर्यन्ताः (स्वराः) १२२
 रिपुः (विवादस्वरः) २३
 रीतिः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०
 रीतिः (सात्त्वत्यादि) २५८, ४१६, ४५१,
 ५५८, ५५९, ५८२-५८४, ५९७
 रीतिगौडः (उपाङ्गम्) ४०३, ४२०
 रीतिभङ्गः (गद्ये) ५९७
 रचिः ४४१
 रचिवैचित्र्यम् २१
 रञ्जा- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 रञ्जा (वाद्यम्) ५८१
 रद्रः (झोम्बडः) ५७२, ५७४
 रद्रः (देवता, उत्कलिकायाम्) ५९८
 रद्रलोकः (शंकरस्तुतौ) २४२
 रद्रस्तुतिः (शुद्धगीतेषु) ४७१
 [अ-] रूक्षः (शब्दः) ४५०
 रूक्षः (शब्ददोषः) ४५०
 रूक्षता (शब्दस्य) ४४७
 रूक्षता (शारीरदोषः) ४५२
 रूक्षत्वरहितः (ध्वनिः) ४६०
 रूक्षपीवरत्रिस्थानलीनमधुरनिस्सारोच्चतरः
 (शब्दः) ४४९

रूढः (शब्दः) १७
 रूढिः (रागशब्दे) २६६
 रूढिः (शब्दार्थे) १७, ८६
 रूपकः (झोम्बडः) ५७२, ५७४
 रूपकः (तालः) ५८१-५८३, ५८५
 रूपकभञ्जनी (रूपकालप्तौ) ४६८
 रूपकम् (अलंकारः, पाठ्ये) ५२, ६४, ६६,
 ५७२, ५७३
 रूपकम् (निबद्धगानम्) २५, ३१, ४५, ५३,
 ६२, ६४-६६, ४४४, ४६७, ४६८, ५५१,
 ५८३, ५९१, ६००, ६०५, ६०७, ६१०,
 ६१३, ६१७, ६१९, ६२०
 रूपकम् (रागे, आलापवत्) २७७, २८०
 रूपकम् (शिवः) ६३
 रूपकस्थ- (तालः) ४६७
 रूपकस्थ- (रागः) ४६७
 रूपकालप्तिः ४६७, ४६८
 रूपकालापः (रूपकम्) ३५१-३६५, ३७०-
 ३७४, ३७६, ३८१-३८३, ३८५-३८९,
 ३९४-३९७
 रूपभेदः (स्वराणाम्) ७७,
 रूपम् (नामसंश्लिष्टम्) २१
 रूपसाधारः (ग्रामरागः) २४४, २७०, ३२७,
 ३२८
 रूपादिकम् (करणम्, वादने) २६
 रेखा (कूटतानलेखने) १४७
 रेखा (नृत्ये) २९, ३३
 रेखा (मूर्च्छनान्यासे) ९७, ९८
 रेखा (शुद्धतानलेखने) १३२
 रेखा (श्रुतिमण्डले) ७७
 रेचकः (नृत्ये) १४, २९
 रेवगुप्त-[कः] (उपरागः) २७०, २७१,
 २७३, ३३९, ३४४, ३४५, ४१०
 रेवगुप्ता (पञ्चमषाडवभाषा) ४०१
 रेवती (चन्द्रकला) ६१४
 रेवन्तः (झोम्बडः) ५७२, ५७३

रोविन्दकम् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ४७४,
 ५३५, ५३६, ५४९
 रोहिणी (आर्याप्रबन्धः) ६००
 रोहिणी (श्रुतिनाम) ७८, ७९
 रोहिण्यः (श्रोम्बडः) ५७२, ५७३
 रौक्ष्यम् (शब्दस्य) ४४७
 रौद्रः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 रौद्रः (रसः) ६६, ९४, १९७, २२७, २७७,
 २८०, २८२, २९०, २९१, २९७, ३०६,
 ३०९, ३१५, ३१९, ३२४, ३२५, ३२८,
 ३३१, ३३६, ३४४, ३४७, ५५८, ५७२,
 ५८९, ६१३, ६१७
 रौद्री (शक्तिः, स्वरे) ८२
 रौद्री (श्रुतिनाम) ७८, ७९

ल

ल—(कारः, एलायाम्) ५५५, ५५६
 लः (लघुः) ३५, ३७, ३९, ४१-४३, ४७,
 ५०, ४७६, ४९५, ५८९, ५९०, ६०४
 लक्षणम् (जातीनाम्) १८४, १८५, १८९
 लक्षणम् (पाठ्ये) १३, ५२, ५७, ६२, ६४
 लक्षणम् (सामान्यार्थे) १३, १९, २८, ३१,
 ३२, ४२, ५३, ६४, ९५, ९७, १२५,
 २००, २७६, ४५५, ५६०, ५८६, ५९४,
 ६१३
 लक्षणसाम्यम् (सारूप्ये) ५६
 लक्षणा (वृत्तिः) १७, २७
 लक्ष्म ७, १०, १२, २३, २९, ३१, ३२,
 ४२, ६५, ७७, ८६, ८९, १७३, १७८,
 १८३, १८६, १८९, २६५, २६८, ४३६,
 ४४१, ४४७, ४५५, ४७१, ५५१, ५६४,
 ५६५, ५८७, ६०२, ६१२
 लक्ष्मवर्त्म ४२१, ५९२
 लक्ष्मवित् ४०५, ४४१
 लक्ष्मवेदी ४३६, ५६८
 लक्ष्मसंकरः ५६७

लक्ष्मसाम्यम् (स्थायानाम्) ४६७
 लक्ष्मीः (आर्याप्रबन्धः) ५९९, ६००
 लक्ष्मीः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 लक्ष्मीः (वर्णला) ५६४
 लक्ष्मीः (संगताभेदः) ५६०
 लक्ष्मीपतिः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५८०
 लक्ष्मीपतिरत्नावली (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३,
 ५८०
 लक्ष्मीशः (ऋषिः, स्वरे) ९४
 लक्ष्यप्रधानत्वम् (संगीतशास्त्रे) ३१
 लक्ष्यम् ३१, ९७, १२८, १९१, २४१, २६५,
 ४३३, ४३४
 लक्ष्यमार्गः ४२२, ४३८
 लघिमा (पदरचनायाम्) ६७
 लघिष्ठडमरुतिस्वनः ४५४
 लघीयान्नरः १०
 लघु (नृत्यम्) २७
 लघुः (वर्णः) २५, २६, ३५-४३, ४८, ५०,
 ६६, २५८-२६०, ४७६, ४७७, ४९३,
 ५०७, ५३९, ५४०, ५४४, ५५८, ५८८-
 ५९१, ५९८
 लघुः (स्थायः) ४६३, ४६४
 लघुकामोदः (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२८
 लघुगतम् (स्वरकम्पनस्य) ४५३
 लघुदाक्षिणात्या (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
 लघुप्रचारः (स्वरस्य, रागे) ४३७
 लघुप्रायाक्षर—(गीतम्) ४५१
 लघुशेखरः (तालः) ५८७
 लङ्घनम् (स्वरस्य) २३, ९३, १९१, १९२,
 ३६४
 लङ्घ्य—(स्वरः) १९२, २५३
 लज्जा (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 लज्जा (भावः) ४३०
 लम्भक—(शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२, ५७२, ५७५
 लयः २३, २६, २९, ४३, २४०, २५७,
 २५८, ३७८, ४५१, ४९५, ५००, ५०९,

- ५३८-५४१, ५४६, ५५४, ५५५, ५६८, लाघवम् (तानप्रयोगे) १४१
 ५६९, ५७६, ५७७, ५७९, ५८०, ५८२, लाघवम् (स्वरकम्पनस्य) ४५३
 ५८६, ५९८, ६१९ लाघवम् (स्वरलङ्घने) ४५७
 लयान्तराभासम् (वर्धमानम्) ५४६ लाट-(देशला) ५६५
 लयान्तरासारितम् ५३७-५४१ लाट-(भाषा, प्रबन्धे) ६०६, ६११, ६१८
 ललना ६५, ६७, ४५० लाटदेशप्रियत्वम् (लाटोरीत्याः) ५५९
 ललना-(चक्रम्) ७२ लाटी (रागाङ्गम्) ४०३, ४१४
 ललित-(अङ्गविन्यासः) २८ लाटी (रीतिः) ५५८
 ललित-(गमकाः) ३७८ लावण्यम् (गायनीनाम्) ४४३
 ललित-(पदानि) ६१० लावण्यम् (गीतगुणः) ६२०
 ललित-(स्थायः) ४५७, ४६० लावण्यम् (शब्दस्य) ४५१
 ललित-(स्वराः) २६७, ४२४ लास्य-(नृत्यम्) २७, ३३, ४६९
 ललितः (अलंकारः, गीते) १७३, १७७ लास्याङ्गानि १४
 ललितः (तालः) ५७७ लिङ्गम् (चक्रवर्णने) ७२
 ललितः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७ लिङ्गमूलम् (चक्रवर्णने) ७२
 ललितः (रागः, सामान्यकथने) ५२६, ५८०, लिपिः २३
 ५८२, ५८३ लीनः (गमकः) ४५३
 ललितः (स्वरः) ३६० लीनकम्पितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 ललितगाढ-(स्थायः) ४५७, ४६० लीनकम्पितनामितः (मिश्रस्थायः) ४६६
 ललितपदम् (वाग्येकारलक्षणे) ४४१ लीनघनस्थूलोच्चतरः (शब्दः) ४४८
 ललितम् (गद्यप्रबन्धः) ५९७, ५९८ लीनत्रिभिन्नः (मिश्रस्थायः) ४६५
 ललितलता (वृत्तम्) ३९ लीननामितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 ललिता (जनकरागः) ४०५ लीनपीवरनिःसाररूक्षः (शब्दः) ४४८
 ललिता (टक्कभाषा) २७२-२७४, ३६०, लीनम् (करणम्, नृत्ये) ३२
 ४२३ लीनमुद्रितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 ललिता (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२३, ४२४ लीनस्फुरितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 ललिता (भिन्नषड्जभाषा) २७२, २७४, लीला (अभिनये) २८
 ३९२, ४२४ लीला (आर्याप्रबन्धः) ५९९
 ललिता (वर्णला) ५६४ लीला (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 ललिताङ्गम् (लास्ये) २७ लीलांकरः (दण्डकप्रबन्धः) ४०
 ललिताङ्गविन्यासाः (नृत्ये) २८ लीलालयः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 ललिताङ्गानि (नृत्ये) ३२ लीलाविलासः (दण्डकप्रबन्धः) ४०
 लवनी (स्थाये) ४५६ लीलासारङ्गः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 लवण्याः (स्थायाः) ४५५, ४५६ लुण्ठनात्मकम् (चलनम्, स्थाये) ४५६
 लहरी (चतुराभेदः) ५६१ लुप्तः (पञ्चमः) ९५
 लाक्षणिकः (शब्दः) १७ लुप्तः (स्वरः) ३०, १२९

लुप्ततानाः ९५
 लुलित—(स्थायः) ४५७, ४६०
 लोकः (नाट्यव्यावृत्तः) २८
 लोकः (सामान्यार्थे) १९, ७७, १६६, ४२७,
 ४४१
 लोकजित् (तानगानफले) २६१
 लोकत्रयम् ७१
 लोकदुष्ट—(गीतम्) ४५१
 लोकदुष्टम् (गीतदोषः) ६२०
 लोकधर्मो (नाट्यप्रक्रिया) २८
 लोकनायः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५८०
 लोकलुढिः ६१५
 लोकवर्त्म १७९, ४३०
 लोकवन्दितः (शिवः) ४४७
 लोकवार्त्ताक्रिया (लोकधर्म्याम्) २८
 लोकवृत्तानुसारः (स्वरभेदवर्णने) १६६
 लोकवृत्तानुसारित्वम् (संगीतशास्त्रस्य) ९७
 लोकशंकरः (मङ्गलाचरणे) २१
 लोकाः ५, ९४, १८३, २६१
 लोकातीतचमत्कृतम् (गीतम्) ११
 लोकानुसारि—(वाद्यादिसंज्ञा) १६६
 लोचननिमीलनम् (गायकेन) ४४४
 लोपः (स्वरस्य) ९२, ९६, १२९, १३०,
 १३८, १४०, १४६, १४८, १९७, १९८,
 २०६, २१०, २१३, २१६, २१९, २२७,
 २२९, २३७, २४१, २५४, ३२४, ३२६,
 ३६०, ३६४, ३६६, ३७०, ३९२, ३९३,
 ३९६
 लोपनम् (तानानाम्) १४६
 लोपनम् (स्वरस्य) १२९, १३०, १३८, ४१८
 लोपनियमः ३६१
 लोपविधिः ९६, १६३
 लोपशासनम् ३६१
 लोपार्हः (स्वरः) ९२
 लोप्यः (स्वरः) ९१, ९६, १२५, १९१,
 १९३

लोप्यता (निगयोः) १६४
 लोप्यत्वम् (स्वरस्य) १९६
 लोप्यालोप्यता (पद्ययोः) ९५
 लोला (श्रुतिनाम) ७८
 लोली (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१८
 लौकिकपदानि (ऋचि) ५४९

व

वंशः (वाद्यम्) २५, ८६
 वंशगताः (स्वराः) ७६
 वंशजाः (स्वराः) ७९
 वंशभूत (वृन्दे) ४६८
 वंशवीणादियन्त्रोत्था (छाया, स्थाये) ४५६
 वंशवीणानिनादितः (गायकः) ४४६
 वंशस्थम् (वृत्तम्) ३८
 वंशस्थादि—(वृत्तानि) ३६
 वंशादि—(वाद्यानि) २६
 वक्त्रदेशः (नादोत्पत्तौ) ७३
 वक्त्रम् (छन्दोभेदः) ३७
 वक्त्रमुद्रणम् (गमके) ४५३
 वक्त्र—(स्वराः) २६७, ४६०
 वक्त्रः (स्थायः) ४६३, ४६४
 वक्त्रितः (गलः) ४४४
 वक्त्रिमा (स्वरकम्पनस्य) ४५३
 वक्त्री (गायनः) ४४३, ४४४
 वक्षःक्षेत्रम् (अभिनये) ३३
 वचनम् ६१
 वचा (औषधम्) ४४६
 वचोभंगी (पाठ्ये) ६५
 वज्रः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०
 वज्रम् (औषेणकाङ्गम्) ५३१-५३३
 वज्रिका (श्रुतिनाम) ७८, ७९
 वटुकी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 वदनकम् (छन्दोभेदः) ४४, ४५
 वदनम् (नृत्ये) ३३
 वदनम् (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१४

वदनम् (स्वरोत्पत्तौ) ७३
 वधूः (आर्याप्रबन्धः) ६००
 वध्यवधक-(भावः) १७
 वनम् (रागप्रयोगे) ३९९
 वनश्रान्तः (रागप्रयोगे) ३३१
 वरः (वाग्गेयकारः) ४४२
 वरकविः ४४१
 वरकुत्तपः ४६९
 वरगायनी (वृन्दे) ४६८
 वरदः (रासकप्रबन्धः) ५९१
 वराटिका [-टी] (भित्तपञ्चमभाषा) २७२,
 ४०३, ४१६
 वराटिका (रागः, सामान्यकथने) ५८०-
 ५८३, ५९४
 [शुद्ध-] वराटी (रागः, सामान्यकथने) ४५९
 वराटी (रागाङ्गम्) १९४, ४०३, ४१४
 वरुणः (कन्दः) ६०६
 वरुणः (मासाधिपः) ६०३
 वरुणगानम् (कपाल-) २५२
 वरेण्या (एलापदेवता) ५५६
 वर्गाः (वर्णानाम्) १९
 वर्जनम् (स्वरस्य) १९१
 वर्ज्यस्वरः ४४४
 वर्ण-(एला) ५५८, ५६४, ५६५, ५६७
 वर्ण-(गणः) ५५८
 वर्ण-(रासकः) ५७६
 वर्णः (अक्षरम्, पाठ्ये) १९, २०, २२-२५,
 ३६, ४३, ६६, ६७, ४५१, ५५८, ६०५
 वर्णः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०१
 वर्णः (स्थाय्यादि, गीते) १३, ७१, ८२, १६८-
 १७३, १८०, १८१, १९८, २४५, २४७,
 २५८, २६५, २६६, २६८, २७७, २८०,
 २८२, २८४, २८६, २८८, २९१, २९३,
 २९५, २९७, २९९, ३०१, ३०४, ३०६,
 ३०९, ३१२, ३१७, ३१९, ३२१, ३२३,
 ३२५, ३२८, ३३०-३३२, ३३६, ३३७,

३३९, ३४०, ३४७, ३७८, ४००, ४१०,
 ४१७, ४२२, ४२३, ४२९, ४४१, ४५१,
 ४५६, ४६८, ४७३-४७६, ५०७, ५३२,
 ५५०, ५५७, ५८७
 वर्णकः (अङ्गलेपने, नृत्ये) २९
 वर्णकलहंसः (प्रबन्धः) ६०६
 वर्णकविः ४४२
 वर्णगणजा (एला) ५६२
 वर्णज-(वृत्तम्) ५७०
 वर्णतालः ६०१
 वर्णत्रयम् (गीते, स्थायिन्यावृत्तम्) ४५६
 वर्णनिष्पत्तिः १६९
 वर्णमात्रैला ५६४
 वर्णयतिः (तालः) ५७८-५८०, ५८१, ५८२,
 ५८४, ५८५
 वर्णवृत्तम् ३८
 वर्णसंख्या (वर्णलायाम्) ५६४
 वर्णसमूहः (गोशब्दे) ८३
 वर्णसाम्यम् ५५४, ५८२
 वर्णस्वरः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०१
 वर्णाः (अकारादयः, एलायाम्) ५५५
 वर्णाः (स्तोत्रे) ५४६, ५५०
 वर्णाङ्गत्वम् १८२
 वर्णाङ्गम् १८०, १८१
 वर्णाङ्गानि (छन्दके) ५३७
 वर्णादि (स्वराणाम्) ९३
 वर्णानुकर्षणम् (वैहायसम्) ५०८
 वर्णान्तरम् १८१
 वर्णावृत्ति-(यमकम्) ६४
 वर्णिका (ढेङ्की) ५७०
 वर्ण्यम् (प्रबन्धे) ५५५, ५७३, ५९३, ६०३,
 ६१०, ६१३
 वर्तनाः (नृत्ये) २७, २९, ३३
 वर्तनी (रागे, आलप्तिवत्) २७७, २७९,
 २८८, २९०, २९२, २९४, २९५, २९९,
 ४०७

वर्त्तनी (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५५२, ५७०

वर्धमानम् (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५४४, ५४६,
५४८

वर्धमानाभासम् (कनिष्ठासारितम्) ५४८

वर्धमानाभासम् (ज्येष्ठासारितम्) ५४८

वर्धमानाभासम् (मध्यमासारितम्) ५४८

वर्धमानाभासम् (ल्यान्तरासारितम्) ५४८

वर्धमानासारितम् ५३८, ५४०, ५४६, ५४७

वर्षा [-कालः] (रागगाने) ३१०, ४०७-४०९,
४११, ४३३, ४३९

वलिः (गमकः) ४५३, ४५४, ४५७, ४६१

वलित्रिभिन्नः (मिश्रस्थायः) ४६५

वलिनामितकम्पितः (मिश्रस्थायः) ४६५

वलिस्फुरितहुम्फितः (मिश्रस्थायः) ४६५

वल्लकी- (वादकाः, कुतये) ४६९

वल्लभः (मण्डप्रबन्धः) ५८८

वल्लवीवंशकण्ठनादैक्यम् (गीतगुणम्) ६२०

वल्लाता (उपाङ्गम्) ४०४, ४२२

वल्लाता (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२५

वशिः ११

वशी (शिवः) ५

वशीकरणः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०

वशीकारकर्मणम् (गीतम्) ११

वश्यकण्ठः (गायनः) ४४२

वषट्कारः (चन्द्रकलादेवता) ६१४

वषट्कारः (मूर्च्छनातानः) १३८, १४०

वसनम् (रागप्रयोगे ?) ३९१

वसन्त- (रागः, सामान्यकथने) ४८०, ५५८,

५७७, ५८०, ५८२, ५८३, ६१३, ६१६-
६१८

वसन्तः (ऋतुः, प्रबन्धवर्ण्ये) ५७७

वसन्तः (ऋतुः, रागगाने) ३२५, ४११, ४३९

वसन्तः (ऋतुः, स्वरसाधारणव्याख्यायाम्)

१६१

वसन्तः (रागाङ्गम्) ४०३, ४११, ४२८

वसन्तकालः (कोकिलायाः, पञ्चमगाने) ८९

वसन्ततिलका (वृत्तम्) ३९

वसन्तमहोत्सवम् (प्रबन्धवर्ण्ये) ६१६, ६१८

वसन्तलेखा (चतुष्पदीभेदः) ४७

वसन्तोत्सवबन्धः (छन्दसि) ४३

वसुधा (आर्याप्रबन्धः) ६००

वसुमती (मात्रैला) ५६२

वस्तु- (एला) ५५८, ५६७

वस्तु- (ओवी) ६१७

वस्तु [-कम्] (छन्दोभेदः) ४३, ४४, ४९

वस्तु (निबद्धगानम्) २५, ३१, १९१, ५५१,
५८६

वस्तु (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१२

वस्तु (प्रबन्धे) ५७४

वस्तु (शुद्धगीते) ४७१-४७४, ४७६-४८४,

४८७-४८९, ४९३-५०७, ५१६, ५१७,

५२०, ५२३, ५२६, ५३०, ५३१, ५३८,

५४४

वस्तुकविः ४४२

वस्तुनिर्माणवेदी (गायनः) ४४२

वस्तुवदनम् (छन्दोभेदः) ४४

वस्तुवदनम् (प्रबन्धः) ६१४

वस्तुविपर्यासः (उपमायाम्) ६३

वस्तुविशेषकृत् (भावः) १२८

वहः (स्थायः) ४६१

वहनी (निन्दितगायने) ४४४

वहनी (स्थाये) ४४२, ४५६, ४५७, ४६१,
४६५

वहनीढालयन्त्रोत्थस्थिराकुञ्चितहुम्फितः

(मिश्रस्थायः) ४६६

वहनीढालयोः (मिश्रस्थायः) ४६५

वहनीयन्त्रयोः (मिश्रस्थायः) ४६५

वहन्याः (स्थायः) ४५५-४५७

वहाक्षराडम्बरजत्रोटितोल्लासितः (मिश्रस्थायः)

४६६

वहाक्षराडम्बरजप्रलम्बिततरङ्गितः (मिश्र-

स्थायः) ४६६

वह्निः (ऋषिः, स्वरे) ९४
 वह्निः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 वह्निः (देवता, वर्णगणे) ३५
 वह्निः (नादोत्पत्तौ) ७३
 वह्निजा (संगता) ५६२
 वह्निपत्र-(चक्रम्) ७२
 वांशिकाः (रागालम्पिनिरूपणे) ४६७
 वांशिकाः (वृन्दे, कुतपे वा) ४६८, ४६९
 वाक् (गोरूपधारिणी) २४
 वाक् (मातुः) २४
 वाक्कलहः (रागप्रयोगे) ३६५
 वाक्यजातम् (त्रय्यादेः) १४२
 वाक्यम् १२, १३, १९, २०, ५६, ५८, ६०,
 ६१, ६३, ६६, ७१, १४१, १४२, १७२
 वाक्यम् (शुद्धगीतेषु) ४७२
 वाक्यमार्गः १९
 वाक्यार्थः १९, ५९, ५६६
 वागः (स्थायः) २५, ४५४, ४५५, ४६७, ६१९
 वागधिदेवता ४
 वाग्गेयकारः १३, २४, ४४१, ४४२, ५८२,
 ५८३, ५९५, ५९६, ६०८, ६१०
 वाग्गेयकारनामाङ्कः (पदे) ५७८
 वाग्गेयकृत् ४७१
 वाग्रूपा (सरस्वती) ८७
 वाङ्मयम् (विचित्रतोदाहरणे) १८७
 वाचामाचारसंपत् (वाग्गेयकारलक्षणे) ४४१
 वाचिकः (अभिनयः) २६
 वाच्यपदम् (फलम्, वर्णवर्गं) १९
 वाच्यब्रह्म ५५२
 वाच्यम् १९
 वाच्यार्थः ५६
 वाजपेयः (मूर्च्छनातालः) १३२, १३९, २६१
 वाजपेयक-(यज्ञः, साम वा) २६१
 वाञ्छितः (निःसारप्रबन्धः) ५८९, ५९०
 वाणी १६९
 वाणीशः (देवता, स्वरे) ९४

वातः (शब्दहेतुः) ४४७
 वातजः (शब्दः) ४४७
 वातसावित्री (वासवीभेदः) ५६२
 वातादिदोषाः (शब्दभेदे) ४४७
 वातादिदोषाः (श्रुतिविभाजने) ७५
 वादकः २५, ४५७
 वादकः (वृन्दे) ४६८
 वादनम् २६, ८०, ८७, १२४
 वादित्वादि (स्वरस्य) ८०
 वादित्वादिविवेकः ७६
 वादी (स्वरः) २२, २३, ७९, ८९, ९१, ९३,
 १६६, १९१, १९२, २०८, २६९, २७७
 वाद्यप्रबन्धाः १३, २६, ३३
 वाद्यम् १, १२, २१, २५, २६, ३१, ७१
 वाद्यवर्णः २६
 वाद्यशब्दस्य (स्थायः) ४५५
 वाद्यशब्दाः (स्थाये) ४५५
 वाद्यादि-(रागलक्षणानि) ४७१
 वाद्यादि (संवृत्तिः) ७९
 वाद्यादि-(स्वराः) ७६
 वाद्याभितः (प्रबन्धः) ३३
 वान्ताशनम् ४४६
 वाम-(करः, नृत्ये) ३२
 वामा (चन्द्रकला) ६१४
 वामा (शक्तिः, स्वरे) ८२
 वायुः (नादोत्पत्तौ) ८५, ८७, १६५-१६७
 वायुवेगा (एलापददेवता) ५५६
 वाराही (भद्रावतीदेवता) ५५९
 वारुणी (संगताभेदः) ५६२
 वार्तिक-[वृत्ति-] (मार्गः, ताले) ३०, ३१,
 १९४, २३९-२४१, २५९, २६०, ४९४,
 ४९५, ५४०, ५४८
 वासनान्यत्वम् १२८
 वासरः (रागगाने) २७७, २८४, २८६, २९०,
 २९१, २९५, २९७, ३१२, ३१७, ३१९,
 ३२५, ३३८, ४२२, ४३१, ४३२, ४३७

वासवः (शोम्बडः) ५७२, ५७४
 वासवः (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 वासवः (रागकदम्बः) ५९५
 वासवी (अङ्कुचारिणी) ६०३
 वासवी (नादावतीभेदः) ५६२
 वासवी (विकृतगणैला) ५६०
 वासवी (हंसावतीभेदः) ५६२
 वासा (औषधम्) ४४६
 वासुदेवः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७७-५७९
 वाहनम् (रागध्याने) ३५६, ४३४
 बाहेर्या [?] (टक्कभाषा) २७४
 बाह्यत्वसंबन्धः (शब्दार्थे) १७
 बाह्यवाहकभावः (शब्दार्थे) १७
 विकटम् (नृत्यम्) २७
 विकलः (गायनः) ४४३
 विकल्पाः (उपमायाम्) ६३
 विकल्पिनी (श्रुतिनाम) ७८
 विकारः (गणानाम्, एलासु) ५६१
 विकारः (गन्योः) १६२
 विकारः (ध्वनेः) ४५५
 विकारी (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 विकृत- (कूटतानाः) १४३
 विकृत- (जातिः) २२, २३, १८५
 विकृत- (स्वराः) ७७, ८८, ८९, ९२, ९३,
 ९५, १३०, २६७
 विकृतत्वम् (जातेः) १८३-१८५
 विकृतभेदाः (शुद्धगीतानाम्) ५३६
 विकृता (गणैला) ५५८, ५६१, ५६२
 विकृताकारप्रसारितमुखः (गायनः) ४४५
 वकृतिः (गणानाम्, एलासु) ५६१
 विकृतिः (ग्रहस्य) १८८
 विकृतिः (छन्दोजातिः) ३६
 विकृतिः (षड्जस्य) ९५
 विकृतिः (स्वरस्य) २१
 विक्रमः (कन्दः) ६०६
 विक्रान्तयमकम् (पाठ्ये) ६४

विक्रिया (उपमायाम्) ६३
 विक्षेप[-कः] (मार्गताले) ४९५, ४९६, ५११
 विगतगदचयः (वाग्गेयकारः) ४४१
 विक्षणाः १७९, २३७, २४१, ४१४, ५५९
 विचारः (प्रतिमण्ठप्रबन्धः) ५८९
 विचारः (सामान्यार्थे) ७५, ८५, ९६, १६८,
 ३०६
 विचार्यमाणः (शिवः) ६३
 विचित्र- (पदानि) ६६
 विचित्र- (मात्रैलाचतुष्टयम्) ५६३
 विचित्रः (शोम्बडः) ५७१, ५७२
 विचित्रः (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 विचित्रता (गेयस्य) १८७
 विचित्रत्वकारिणी (भङ्गिः, स्थाये) ४६०
 विचित्रत्वम् (अलंकारेण, गीते) १८०
 विचित्रा (मात्रैला) ५६४
 विचित्रार्थाः २६, २७
 विचित्रित- (प्रबन्धाः) ५२
 विचित्रोक्तिः (एलायाम्) ५५४
 विजयः (अड्डतालप्रबन्धः) ५९०, ५९१
 विजयः (तालः) ६०७, ६१२
 विजयः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६, ५८७
 विजयः [द्वितीयः] (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४,
 ६१६, ६१७
 विजयः [प्रथमः] (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१२
 विजयः (रागप्रयोगे) ३७४
 विजया (एलापददेवता) ५५६
 विजया (त्रेताभेदः) ५६१
 विजयानन्दः (तालः) ५८५
 विज्ञानम् १, ५, ८१
 विज्ञापनवचोगानम् ५७४
 विडङ्गः (औषधम्) ४४६
 वितालक- (गायनः) ४४३, ४४५
 वित्तादि (यज्ञसाधने) १४१
 विदग्धप्रियाः (गायन्यः) ४४३
 विदग्धाः ४६०

विदारणम् (गीतस्य) ४७३
 विदारी २२, १८९, १९२, ४७३-४७७,
 ५०७, ५१६, ५४९, ५५०
 विदुषां वृन्दः ७
 विदूषकः (झोम्बडः) ५७२, ५७४
 विद्यादानम् ४५२
 विद्याधरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 विद्याधरविलसितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 विद्याधरहासः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 विद्यावित् ७५
 विद्युन्माला (वृत्तम्) ३७
 विद्युल्लता (चतुष्पदीभेदः) ४७
 विद्युल्लता (वर्णला) ५६४
 [संगीत-] विद्योपजीविनः १०
 विद्रुमप्रभः (रागध्याने) ४०९
 विद्रुमाभः (रागध्याने) ४११
 विधायकोक्तिः ८
 विधि- (विधानम्) १०
 विधिः (नष्टस्य) १५८
 विधिः (ब्रह्मा) २४२, ५९४
 विधिः (शब्दस्य) १६
 विधिः (सामान्यार्थे) २२१
 विधित्वम् १४२
 विधिशेषत्वम् (अर्थवादविभागस्य) १४१
 विधिसमारोपः १४२
 विधुः (शंकरजटाजूटे) २४९
 विधुतः (अलंकारः, गीते) १७८, १७९
 विनयः (कन्दः) ६०६
 विनयः (भावः) ५, ५९
 विनष्टम् (शुद्धतानानाम्) १३०
 विनिमीलनः (गायनः) ४४३, ४४४
 विनियोगः (अङ्गुलीनाम्, ताले) ४८४
 विनियोगः (जातेः, रागस्य वा) २०१, २१०,
 २१५, २१७, २१९, २२१, २२७, २३७,
 २८०, ३०४, ३४४, ३६०, ३७४, ४२८
 विनियोजनम् (जातेः) २०३, २०८, २२४,
 २२९, २३४

विनोदः (रासकप्रबन्धः) ५९१
 विन्ध्यः (शिवकपालकः) २४९
 विन्यासः (पाटवर्णानाम्) २६
 विन्यासः (स्वरः-रागे जातौ वा) २२, १६५,
 १८९-१९२, ४७५, ५००
 विपञ्चीद्वन्द्वम् (सारणायाम्) ७९
 विपर्ययः (वीणास्थापने) ८७
 विपर्यासः (शरीरवीणयोः) ८७
 विपर्यासः (सामान्यार्थे) १९४
 विपश्चित् ९३, १७२, १८१, १८७, १९८,
 २७६, ३१०, ५३६, ५७७
 विपायक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८
 विपुला (एकतालीप्रबन्धः) ५९१, ५९२
 विपुला (वर्णला) ५६४
 विपुलादि- (आर्याभेदाः) ३७
 विप्रकीर्ण- (महः, भगवतः) ४७१, ६०८
 विप्रजातिः (नादावती) ५५८
 विप्रतिषेधः १९३
 विप्रलम्भ- (भृङ्गाररसः) ३०४, ३१९, ३२१,
 ३५१, ४०६, ४२५, ४३७, ५७२, ५७३,
 ५७९-५८२, ५८७, ५९०
 विभक्तिः (पदे) १६
 विभङ्गिः ३३
 विभागः (ग्रामयोः) ७९
 विभावः १२, १४
 विभावनम् २६
 विभावनी (पञ्चमविभाषा) ३७६
 विभावनी (मालवपञ्चमभाषा) २७३, ३९९
 विभावरी १६९
 विभाषा (गीतिः) २४, २६७
 विभाषा (रागाः) २४, १८३, २६६, २७१,
 २७५, ३५०, ३५५, ३५६, ३६९, ३७०,
 ३७३, ३७४, ३७६, ३७७, ३७९, ३८४,
 ३९०, ३९७, ३९८, ४०१, ४०२, ४३३
 विभुः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७९
 विभूतिः (श्रुतिनाम्) ७८
 विभूषणम् (अलंकारः, गीते) २३

- विभूषणम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५३
 विभ्रमविलसितवदनः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 विमला (वर्णैला) ५६४
 विमिश्र- (शब्दभेदाः) ४४९
 [गीत-] विमुक्तिपदवी ४४२
 वियोगः (रागप्रयोगे) ४१८
 विरक्तिः (शारीरदोषः) ४५२
 विरतिः (दिनस्य, रागगाने) ४२७, ४३०
 विरतिः (न्यासः) ४१६, ४२१-४२३, ४२६, ४२७, ४२९, ४३१, ४३५
 विरसः (गायनः) ४४३, ४४४
 विरहिणः ११
 विरागी (शिवः) २६५, ४०३
 विरामः (न्यासः, रागे) २७७, २८३, ४०६, ४२८
 विरामः (प्रबन्धे) ५८८-५९०
 विरिञ्चः (मार्गसंगीते) २१
 विरुद्धम् (धातुः, प्रबन्धे) ५५१, ५५२, ५६८, ५९५, ६००-६०३, ६०५-६१३, ६१५
 विरुदावलिः (वर्ण्यस्य, एलायाम्) ५५५
 विरुद्धगुणाः (शब्दस्य) ४४७
 विरुद्धम् (गीतदोषः) ६२०
 विरोधः (उपमायाम्) ६३
 विलक्षणाः (प्रबन्धाः, प्रमदा वा) ५२
 विलम्बः (स्थाये) ४६०
 विलम्बित- (मानन्) ३६१, ५९९
 विलम्बित- (लयः) २४०, २५७, २५८, ४१३, ४५१, ५००, ५४०, ५५४, ५५५, ५६९, ५७७, ५९८, ६१५
 विलम्बितः (स्थायः) ४६२
 विलम्बिता (गद्यगतिः) ५९७, ५९८
 विलम्भकः (प्रबन्धः) ५७५
 विलासः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३, ५७९
 विलासः (स्त्रियाम्) १६९
 विलासवान् (स्थायः) ४६०
 विलुप्तः (स्वरः) १६४
 विवक्षुः (जीवः) ७३
 विवर्तः (दर्शनशास्त्रस्य) ७१, ४२३
 विवर्तः (श्रुतीनां, स्वरे) ८३
 विवर्तनी (शुद्धसूडप्रबन्धः) ५७०
 विवादः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 विवादातिगः (ईशः) ४
 विवादिता [-त्वम्] (स्वरस्य) ९२, ९३, १६५, ३१९
 विवादी (स्वरः) २२, २३, ८९, ९०, ९२, ९३, १६५, १६६, २७७, २७८
 विविधः (शुद्धगीताङ्गम्) ४७४, ४७६, ४७९, ४८४, ५०७, ५०८, ५०९, ५१०, ५११, ५१६, ५३३, ५३५, ५५०
 विविधत्वस्य (स्थायः) ४५७, ४६०
 विवृत्तः (विविधः) ४७४, ४७५
 विशालः (निसारप्रबन्धः) ५८९, ५९०
 विशाला (आर्याप्रबन्धः) ६००
 विशाला (खाण्डिका) ५४४-५४७
 विशाला (वर्णैला) ५६४
 वि [-शाला]-शालिनी (भिक्षपञ्चमभाषा) २७२, २७५, ३७८
 विशिष्ट- (स्वरः) १२९
 विशुद्धिः (कण्ठस्य) ४४५
 विशुद्धिमतसरणिः १६
 विशेषलक्षणम् (एलायाः) ५५४
 विशेषलक्षणम् (जातेः) १९४
 विशेषार्थः (समाधौ) ६६
 विश्रान्तिः (स्थाये) ४६३
 विश्रान्तिभूमिः ११
 विश्रान्तियुक्ता (क्रिया, ताले) ३१
 विश्रामः (न्यासः) २९०, २९३, २९५, ३१७, ३१९, ३२८, ३३१, ३३२, ३३७, ३३९, ३४९, ३५०, ३५२, ३५४, ३६५, ३८४, ४०६, ४३१
 विश्लिष्टसन्धिः (स्थायः) ४६४, ४६५
 विव्वजित् (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९

विश्वहृ [कृ]ता (मूर्च्छना) १२९
 विश्वोपकृतिः ५
 विषण्णः (अभिनये) ३३
 विषम् १०
 विषमः (पादः, छन्दसि) ४२-४४, ४८
 विषमध्रुवा (चर्या) ६१६
 विषमम् (दोषः, पाठ्ये) ६५
 विषमम् (नृत्यम्) २७
 विषमश्रुतिक- (स्वरः) ९०, ९१
 विषमश्रुतिकत्वम् (स्वराणाम्) ९०
 विषमा (संगताभेदः) ५६०
 विषमाः (रसाः) ६०७
 विषमालंकृतिः (ढेङ्क्री) ५७०
 विषयाकांक्षा १०
 विषयासक्तचेताः १०
 विषाणी (शशकः) ८१
 विष्णु- (चक्रम्) ७२
 विष्णुः (अकारे, एलायाम्) ५५६
 विष्णुः (कपालकः) २४९
 विष्णुः (देवता, ग्रामे) ९८
 विष्णुः (देवता, चित्रगद्ये) ५९८
 विष्णुः (देवता, स्वरे) ९४
 विष्णुः (मङ्गलाचरणे) ४७१
 विष्णुः (मासाधिपः) ६०३
 विष्णुः (वीरज्ञोम्बडः) ५७२
 विष्णुकान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 विष्णुविक्रमः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 विसंवादी (स्वरः) १२५
 विसन्धिः (दोषः, पाठ्ये) ६५
 विस्तारवदनम् (पञ्चमनिरुक्तौ) ८८
 विस्तारिणी (श्रुतिनाम) ७८
 विस्तीर्णः (अलंकारः, गीते) १७०-१७२
 विस्मयः (भावः) ३३४, ५८७, ५९१
 वोच्यादयः ७५
 वोणा २५, ३१, ७४, ७६, ७९, ८०, ८७,
 २४२

वोणा (रागध्याने) ४०६-४०९, ४११,
 ४१५, ४३८
 वोणा- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 वोणादण्डविभूषिता (रागध्याने) ४३५
 वोणादि (वाद्यम्) २६
 वीतविशयः (नाट्यनिगमः) ५
 वीर- (पात्राणि) ३३२, ३५९, ३६०
 वीर- (रसः) ६६, ९४, १९४, १९७, १९८,
 २०१, २०८, २२७, २७७, २८०, २८२,
 २९०, २९१, ३०१, ३०६, ३०९, ३१५,
 ३१९, ३२४, ३२५, ३२८, ३३०, ३३१,
 ३३६, ३४०, ३४४, ३४७, ३५०, ३६२,
 ३६४, ३६५, ३६८, ३७०, ३८१, ३८७,
 ४०६, ४०७, ४०९, ४१३, ४१६, ४१७,
 ४१९, ४२३, ४२७, ४२८, ४३७-
 ४३९, ५५९, ५७२, ५८६, ५८७, ५८९-
 ५९१, ५९४, ५९८, ६०६, ६०७, ६१०,
 ६११, ६१३, ६१७, ६१८
 वीरः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 वीरवती (अङ्कचारिणी) ६०३
 वीरविक्रमः (तालः) ६१७
 वीरभृङ्गारः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१०,
 ६११
 वीरश्रीः (त्रेताभेदः) ५६१
 वीरश्रीः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 वीरसंगरः (रागप्रयोगे) ३४५
 वीरावतारः (पञ्चतालेश्वरः) ५९४
 वृत्तगन्धि (गद्यभेदः, प्रबन्धे) ५९७, ५९८
 वृत्तम् (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०४
 [उद्-] वृत्तम् (गीताङ्गम्) ४७४, ४७५,
 ५०७, ५०९, ५१३, ५१५, ५१६, ५३५
 वृत्तम् (छन्दः, सामान्यनाम) १३, ३८, ५२,
 ६५, ६६, ५६९, ५७०, ५९५
 वृत्तम् (छन्दोविशेषः) ६०५, ६०६
 वृत्तबन्धिनी (ढेङ्क्री) ५६९, ५७०
 वृत्तमाला (ढेङ्क्री) ५६९, ५७०

वृत्ता (अङ्गुचारिणी) ६०३
 वृत्तानुकारः (नाट्ये) ६
 वृत्तिः (नृत्ये, नाट्ये वा) १४, २९, ३२,
 ५५८-५६०, ५९७, ६१०, ६१५
 वृत्तिः (वाद्ये) २६, ८२
 वृत्तिः (शब्दस्य) २७
 वृत्तित्वम् ५६०
 वृत्ति-[वार्त्तिक-]मार्गः (ताले) ३०, ३१,
 १९४, २३९-२४१, २५९, २६०, ४९४,
 ४९५, ५४०, ५४८
 वृद्धः (अभिनये) ३३
 वृद्धिः (फलम्, वर्णगणे) ३५
 वृन्दगः (गायनः) ४४३
 वृन्दम् (कुतुपमि[मे]लने) ४६९
 वृन्दम् (गायक-वादकसंघातः) २५, ४६८
 वृन्दम् (नृत्यपरिपाटी) २९
 वृन्दविशेषः ४६९
 वृश्चिकः ८५
 वृषगा (रागध्याने) ४२५
 वृषभध्वजः २४३
 वृषभवद् (ऋषभनादः) ८७
 वृषभवाहनः (रागध्याने) ४०६
 वृषभुजगविलसितम् (वृत्तम्) ३९
 वृषादिलक्षणः (शिवः) ५२
 वेगः (स्थाये) ४६०, ४६१
 वेगः (स्वरकम्पनस्य) ४५३, ४५४
 वेगमध्यमा (सौवीरभाषा) २७१, २७५,
 ३५०
 वेगयुतः (कम्पः, स्थाये) ४५६
 वेगयुता (वहनी, स्थाये) ४५६
 वेगरञ्जिका (टक्कभाषा) २७१, २७३,
 ३६१, ४२७, ४३३
 वेगरञ्जिका (भाषा, सामान्यकथने) ९६
 वेगरञ्जी (जनकरागः) ४०५
 वेगरञ्जी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३०
 वेगवत्-(स्वराः, वेसरागीती) २६८

वेगस्वरा (वेसरागीतिः) २६८
 वेणिः (अलंकारः, गीते) १७०, १७२
 [स-]वेणी (औवेणकाङ्गम्) ५३१-५३४
 वेणी (गद्यम्) ५९८
 वेणुः (वाद्यम्) १३, ३१, ४०५, ४१२
 वेणुः (वेणिः ? अलंकारः, गीते) १७३, १७७
 वेतसः (औषधम्) ४४६
 वेदः १, ५, ९, १४१, २४२, २४८
 वेदध्वनिः (स्थाये) ४६३
 वेदध्वनेः (स्थायः) ४६३
 वेदनम् १४१
 वेदपारगाः (मातृकागाने) ५९७
 वेदमार्गः १९
 वेदमूलत्वम् (स्मृतिवचनानाम्) १४२
 वेदवती (मालवपञ्चमभाषा) २७३, ४००
 वेदसम्मिलित-(कपालगानम्) २४३
 वेदाङ्गः (मासाधिपः) ६०३
 वेदादिः ४७१
 वेदिनी (एलापददेवता) ५५६
 वेदोत्तरा (अङ्गुचारिणी) ६०३
 वेधा (देवता, कर्णाटिलायाम्) ५६५, ५६६
 वेधा (नन्दयन्तीमाहात्म्ये) २३१
 वेलावली (भाषाङ्गम्) २०१, २०३, २१०,
 ४०४, ४२५
 वेलावली (रागः, सामान्यकथने) ४५८
 वेसर-(रागाः) २६९, ३०९
 वेसरद्रव्यता (संकरजजातिषु) १८३
 वेसरा (गीतिः) २६७, २६८
 वेसरी (टक्कभाषा) २७२, ३६८
 वेसरी (हिन्दोलभाषा) २७२, २७५
 वैकल्पिकम् (अन्ताहरणम्) ५३३
 वैकुण्ठः (निसारुप्रबन्धः) ५८९
 वैगुण्यम् (तन्त्रिकोणादेः) ७९
 वैचित्री १८२
 वैचित्र्यम् ३३, ९६, १२७, १८०, १८१,
 १८७, १९२, २४१

वैचित्र्यविन्यासः (गाने) ४७१

वैणाः (स्वराः) ८६

वैणिकः १२६-१२८, १९२, ४०५, ४०६,

४२६

वैदर्भी (रीतिः) ४५१, ५५९, ५९७, ६१०

वैदिक- (भागः, साम्नि) ५५०

वैदिककर्म (मूर्च्छनोपयोगे) २६०

वैदिकपदानि (ऋचि) ५४९

वैधर्म्यम् ७७

वैनतेयः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०

वैरञ्जी (टक्कभाषा) २७१, २७४, ३६६

वैरस्यम् (गीतेः) १८०, १८१

वैराग्यः (भावः, रागप्रयोगे) ३५५

वैरिञ्चम् (कपालगानम्) २४६, २४८

वैरिपत्तनविध्वंसः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४

वैरूप्यम् (रूपवेषादौ, विकटनृत्ये) २७

वैरूप्यम् (सामान्यार्थे) ७५

वैलक्षण्यम् (स्वरव्यक्तेः) ८६, १८७

वैलोक्यम् (शुद्धतानप्रस्तारे) १३२

वैशद्यम् १२३

वैश्या (नन्दावती) ५५९

वैश्यौ (निगौ) ९४

वैश्वदेवाः (चन्द्रकलादेवता) ६१४

वैषम्यम् (गात्रोत्थध्वनेः) ४५१

वैस्वर्यम् (शारीरदोषः) ४५२

वैहायस[क]म् (गीताङ्गम्) ५०८, ५१०-

५१४

व्यंसितं (करणम्) ३२

व्यक्तम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१

व्यक्तमुक्तिः (वंशे) ७६

व्यक्तवर्णम् (गीतगुणः) ६२०

व्यक्तार्थ- (शब्दाः) ६६

व्यक्तिः (सामान्यार्थे) २६६

व्यक्तिः (स्वरस्य) ८६

व्यक्तिवाचकः (शब्दः) १७

व्यङ्ग्यः (अर्थः) १७

व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावः (शारीरवर्णस्वराणाम्)

८७

व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावः (श्रुतिस्वरयोः) ८३

व्यञ्जकः (मुखरागः) २८

व्यञ्जकः (शब्दः) १७

व्यञ्जनम् (स्तोत्रे) ५४९

व्यञ्जनम् (हल्) १६, ३६

व्यञ्जना (शब्दशक्तिः) १७

व्यत्ययः (आरोहावरोहयोः) १६८, १६९

व्यत्ययः (तारमन्द्राणाम्) १७०

व्यत्यासः (स्वराणाम्) ४१७

व्यभिचारः (लक्ष्मणः) ६०२

व्यलीकोत्थ- (अपराधः) ६२

व्यवस्थितश्रुतियुत- (स्वराः) २१

व्यवहारः (नादस्य) ७३

व्यवहारः (लोके) ७१

व्यष्टिः १२

व्यस्त- (पदानि) ५९७, ५९८

व्यस्ताः (वातादयः) ४४७

व्यस्ताः (स्वराः) ९४

व्याकुलः (अभिनये) ३३

व्याकृतिः (वाग्गेयकारलक्षणे) ४४१

व्याकृते (नामरूपे) २१

व्यापकः (स्वरः) ८६

व्यापकत्वम् (अंशस्वरस्य) २३

व्यापिका (विदारी) ४७३

व्यापृतिः १७

व्याप्तिमान् (गायनः) ४४२

व्याप्तिशक्तिः (त्रिस्थाने, वृन्दगुणः) ४६९

व्यामिश्राः (चतुष्पदीभेदाः) ४६

व्यालः (दण्डकप्रबन्धः) ४०

व्यावृत्तः (अलंकारः) १७३, १७४

व्यावृत्तरूपि- (श्रुतयः) ७५

व्यावृत्तस्वरूपत्वम् (श्रुतीनाम्) ७५

व्यासः (अभिनये) ३३

व्युत्कृष्टम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१

व्युत्क्रमः (स्वराणाम्, कूटताने) १३०, १४२
 व्युत्पत्तिः १७
 व्योमजा (संगताभेदः) ५६२
 व्योमवारुणी (संगताभेदः) ५६२
 व्योमवेगितम् (स्वरकम्पने) ४५४

श

शकः (ग्रामरागः) २७०, ३३०
 शकतिलकः (उपरागः) २७०, ३३९
 शकभाषा (पञ्चमषाडवे) ४०१
 शकमिश्रा (ककुभभाषा) २७१, २७४, ३५४
 शकललिता (पञ्चमषाडव-अन्तरभाषा) ५७३
 शक्तिः (कुण्डलिनी) ७२
 शक्तिः (गीतस्य) ११
 शक्तिः (स्वरे) ७३, ८२
 शक्वरी (छन्दोजातिः) ३५
 शङ्खः (अड्डतालप्रबन्धः) ५९०
 शङ्करः (गणनाथः, कर्णाटिलायाम्) ५६५
 शङ्करः (ग्रन्थकर्तुराराध्यः) ३५१
 शङ्करः (देवता, रागे) २९७, ३०६, ३१५,
 ३२३, ३३०, ४१३
 शङ्करः (नृत्यन्) २४९
 शङ्करः (मङ्गलाचरणे) २१, २६५, ४५५,
 शङ्कराभरणः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१३
 शङ्कितः (गायनः) ४४३, ४४५
 शङ्ख- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 शङ्खः (रागध्याने) ४०८, ४०९, ४११
 शङ्खः (वाद्यम्) ५८१, ५९३
 शङ्खचूडः (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 शङ्ख-[शठ-]मार्गः (शुद्धगीतेषु) ५३६
 शङ्खादि-(दण्डकप्रबन्धाः) ४०
 शङ्खी (औषधम्) ४४६
 शची (एलापवदेवता) ५५६
 शतपदा-(वादकाः, कुतपे) ४६९
 शता (मार्गताले) ४७६, ४७७, ४९५-४९७,
 ५०८, ५११, ५३७, ५४४-५४७, ५४९

शतावरी (औषधम्) ४४६
 शनिः (देवता, वर्णवर्ग) १९
 शब्दः (कण्ठ्यः) ४४५, ४४७, ४४९, ४५०,
 ४६३
 शब्दः (वर्णानुपूर्वी) १६, ६३, ६६, ५६०,
 शब्दः (स्याये) ४५५, ४५९
 शब्दच्छाययोः (मिश्रस्थायः) ४६५
 शब्दच्युतम् (दोषः, पाठ्ये) ६५
 शब्दढालयोः (मिश्रस्थायः) ४६५
 शब्दब्रह्मनिदानम् (मातृका) ५९७
 शब्दभेदाः १३, ४४७-४४९
 शब्दमात्रम् (ध्वनिः) ८२
 शब्दयन्त्रयोः (मिश्रस्थायः) ४६५
 शब्दरूपा (चित्तवृत्तिः) ८२
 शब्दवाद्ययोः (मिश्रस्थायः) ४६५
 शब्दसाम्यम् (वृन्दगुणः) ४६९
 शब्दस्य (स्यायाः) ४५५
 शमनम् (दोषाणाम्) ६२
 शम्बरारिः (देवता, रागे) ३२५
 शम्भुः (कपालगानोत्पत्तौ) २४२
 शम्भुः (देवता, द्रुते) २५
 शम्भुः (नाट्यनिगमोपदेशे) ५
 शम्भुसय (ध्रुवगाने) ५८७
 शम्भो-(नर्तकी) ७३
 शम्वा[विकाः] (शुद्धगीते) ४७६, ४९५,
 ५१०, ५१६, ५३२, ५३४, ५३७-५३९,
 ५४४
 शयालुः (अभिनये) ३३
 शरत् (रागगाने) ४०६, ४१६, ४३२, ४३३,
 ४३५, ४३९
 शरत् (सरस्वत्याः, कालः) ४४६
 शरदागमः (रागगाने) ३३८
 श[स] रभलीलः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५९४,
 ६०५
 शरभलीलः (छन्दः) ६०५
 शरीरम् (आसारितेषु) ५३८

- शरीरम् (प्रबन्धस्य) ६३
 शरीरम् (मनुष्य-) २९, ७३, ८४, ८६,
 १६७, ४४४, ४४५, ४५१
 शरीरम् (रागस्य) १२५, ४५३
 शरीरम् (शुद्धगीतस्य) ५३५, ५३७, ५४९
 शर्वाणी (ग्रन्थकर्तुराराध्या) ३३, ३४
 शशकः (विषाणी) ८१
 शशाङ्कः (देवता, रागे) २७७
 शशिका (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 शशिनी (चण्णला) ५६४
 शशिबिम्बितम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 शशिभूषणः (शिवः) ६३
 शशिशेखरः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 शस्त्रः (मूच्छनातानः) १३४, १३९
 शस्त्रशास्त्रकलावि (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 शाकः (द्वीपम्, स्वरे) ९४
 शाखा (अङ्गाभिनयः) २७
 शाखा (अपरान्तके) ४९३, ४९४, ४९६-
 ५०१, ५०४, ५०६, ५०८, ५१४, ५३६
 शात[ल ?] वाहनी (ककुभभाषा) ३५३
 शातानन्दम् (कपालगानम्) २४७, २४८
 शान्तः (रसः) ३१२, ३१५, ४२७, ५७२,
 ५९०, ५९८, ६१३
 शान्ता (श्रुतिनाम) ७८
 शान्तिः (वासवीभेदः) ५६०
 शान्तिः (मूच्छनातानः) १३७, १४०
 शाम्बरी [सावरी] (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 शारीरम् ४५१, ४५२
 शारीरशाली (गायनः) ४४२
 शारीराः (स्वराः) ८६
 शारीरी (वीणा) ८२
 शार्दूलविक्रीडितम् (वृत्तम्) ३९
 शार्दूली (टक्कभाषा) ३५८
 शालवाहनिका (ककुभ-अन्तरभाषा) २७१
 शालवाहनिका (ककुभभाषा) २७५
 शालिनी (वृत्तम्) ३८
 शाल्मली-(द्वीपम्, स्वरे) ९४
 शासनम् (रागप्रयोगे) ३७९, ३९३
 शासनम् (लोपस्य) ३६१
 शासनम् (संगीतशास्त्रस्य) १०
 शासनाशंसनम् (पञ्चमवेदस्य) ९
 शास्त्रता (नाट्यशास्त्रस्य) ८, ९
 शास्त्रबुष्टम् (गीतदोषः) ६२०
 शास्त्रबुष्टम् (गीतम्) ४५१
 शास्त्रनोदनम् ३३४
 शास्त्रम् (संगीत-) ८, ९, ९७
 शास्त्रम् (सामान्यार्थे) ३१, ८१, ९६, १८५,
 १९४, २०१, २०३, २१०, ४४२, ५३९
 शास्त्रमार्गः ५३७
 शास्त्रवेदी ५३६
 शास्त्रौघकोशान्तरः ६
 शिक्षाकारः (गायनः) ४४२, ४४३
 शिक्षरिणी (वृत्तम्) ३९
 शिक्षा (श्रुतिनाम) ७७
 शिक्षाद्विपयकः (छन्दोभेदः) ४८
 शिक्षान्तः (छन्दोभेदः) ४८
 शिक्षापदम् (एलासु) ५६६, ५६७
 शिक्षी (स्वरोत्पत्तौ) १६५
 शिथिलः (स्थायः) ४६३, ४६४
 शिथिलगाढः (स्थायः) ४६३, ४६५
 शिथिलत्वम् (स्थाये) ४६०
 शिरः (स्वरोत्पत्तौ) ७३, ८७, ८८
 शिर आदि-(अङ्गानि, शिवस्य) ४२२
 शिरस्या (वहनी, स्थाये) ४५६
 शिरालभालवदनकन्दरः (गायनः) ४४४
 शिरीषः (औषधम्) ४४६
 शिवः (कपालगाने) २४९
 शिवः (ग्रन्थकर्तुराराध्याः) ५
 शिवः (तानगाने) २६१
 शिवः (देवता, रागे) ३३१
 शिवः (मङ्गलाचरणे) १, १९, ३८, ६५,
 ९४, ४२३

शिवक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३८

शिवजाया (ग्रन्थकर्तुराराध्या) ४३

शिवप्रिया (बाणा) ५६१

शिवा (आर्याप्रबन्धः) ६००

शिवा (संगीतविद्या) २

शिवानन्दप्रद- (पदानि) २४८

शिवौ (ग्रन्थकृदाराध्या) ४

शिवौ (देवते, गुरुणि) २५

शिशिरः (रागगाने) २९७, ३०६, ३१९, ४३९

शिशिरः (सरस्वत्याः कालः) ४४६

शिष्टाः ५८

शिष्यप्रतिशिष्यशिक्षणम् ५

शीतः (स्वरसाधारणोदाहरणे) १६१

शीर्षः (स्वरोत्पत्तौ) ८७

शीर्षकम् (वस्त्वङ्गम्) ४७२

शीर्ष- [क]म् (मद्रकम्) ४७६, ४७७, ४७९,

४८०, ४८२-४८४, ४८९, ४९०, ४९४,

४९६-५०१, ५०४, ५०५, ५३२, ५३४-

५३७, ५४९

शीलः (अड्डतालप्रबन्धः) ५९०

शुकः (कन्दः) ६०६

शुक्याना (रागध्याने) ४०७

शुकवाहनम् (रागध्याने) ४३१

शुकसारिकः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६११, ६१२

शुकः (देवता, वर्णवर्गो) १९

शुचि- [कालः] (ग्रीष्मः, रागगाने) ४०५, ४२८, ४२९

शुचिरसः (शृङ्गारः) ४११, ४१३, ४१६, ४२५, ४२९, ४३१, ५७८, ५८७, ५८९

शुष्ठिः (औषधम्) ४४६

शुद्ध- (कूटतानाः) १४४, १५५

शुद्ध- (जातयः) २२, १८३, १८४, १८९, २५३, ३२५

शुद्ध- (तानाः) २१, १२९-१३२, १३९, १४२, १४३

शुद्ध- (रागाः) २६८, २७६, २९१

शुद्ध- (स्वराः) ८८, ८९

शुद्धकरणानि (नृत्ये) १४

शुद्धकैवाडः (प्रबन्धः) ६०२

शुद्धकैशिकः (रागः) २६८, २६९, २७६, २९०

शुद्धकैशिकमध्यमः (रागः) २६८, २७६, २७७, २८०, ४०९

शुद्धच्छायालग्नः (गायनः) ४४२

शुद्धच्छायालग्नदिकमिश्रः (गायनः) ४४५

शुद्धत्वम् (जातेः) १८३, १८४

शुद्धत्वम् (तानानाम्) १३०

शुद्धत्वम् (मिश्रसूत्रे) ५८५

शुद्धत्वम् (रागाणाम्) २६८

शुद्धद्वयद्वयम् (वेसरद्वये) १८३

शुद्धद्विपदिका (छन्दोभेदः) ४७

शुद्धद्विपदी (प्रबन्धः) ६०४

शुद्धनट्टा (रागः, सामान्यकथने) ४५९

शुद्धभिन्नः (रागः) २४, २६९

शुद्धभिन्ना (भिन्नपञ्चमभाषा) २७२, २७५, ३७७

शुद्धभिन्नादि- (लक्षणम्, रागेषु) २६९

शुद्धम् (गान्धर्वनाम) ४७१

शुद्धम् (महः, विष्णोः) ४७१

शुद्धमध्या- (गततानाः) १३४, १३५, १३७, १३८

शुद्धमध्या (मूर्च्छना) ९८, १३४, १३५, १३७, १३८, १४४-१४६, १५२

शुद्धमध्याभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०६

शुद्धवराटिका (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२७

शुद्धवराटी (रागः, सामान्यकथने) ५२७

शुद्धषड्जधीः ९५

शुद्धषड्जा- (गततानाः) १३२-१३४, १३६-१३८

शुद्धषड्जा (मूर्च्छना) ९८, १३२-१३४, १३६, १३७, १५१

- शुद्धसाधारितः (ग्रामरागः) २४६, २६८,
 २७६, २८०, २८१
 शुद्धसूड- (प्रबन्धाः) ५५२, ६१०
 शुद्धस्वरार्थः (प्रबन्धः) ५९६
 शुद्धा (गणैला) ५५८, ५६०
 शुद्धा (गीतिः) २६७
 शुद्धा (भाषा) २४
 शुद्धा (भिन्नषड्जभाषा) २७२, २७५, ३९४
 शुद्धा (मालवकैशिकभाषा) २७२
 शुद्धा (मालवकैशिकविभाषा) २७४, ३९०
 शुद्धाः (मूर्च्छनाः) १०४, १२३, १३०
 शुद्धादि- (गीतयः) ४०५
 शुद्धादि- (ग्रामरागाः) २६८, ४०५
 शुद्धादिभेदाः (अपूर्णकूटतानानाम्) १४३
 शुद्धैला ५६७
 शुद्धौ (निषादगान्धारौ) ९२, ९३
 शुभसारसवाहना (रागध्याने) ४२५
 शूकरः (रागध्याने) ४२९
 शूद्रजातिः (भद्रावती) ५५९
 शूद्रौ (काकल्यन्तरौ) ९४
 शून्यत्वम् (फलं, वर्णवर्गं) १९
 शूलम् (रागध्याने) ४०६
 शूलिरूपभृत् (रागध्याने) ४०६
 शृङ्ग- (वादकाः, कुतपे) ४६९
 शृङ्गः (वाद्यम्) ५८१
 शृङ्गारः (रसः) ६६, ९४, १९४, २०३,
 २०६, २०८, २१३, २१५, २१७, २१९,
 २२१, २२४, २२७, २२९, २३४, २३७,
 २८०, २८४, २८६, २८८, २९५, ३१२,
 ३१७, ३२१, ३३२, ३४७, ३६१, ३७३,
 ४०१, ४१२, ४१३, ४१४, ४१७, ४२७,
 ४२८, ४३२-४३४, ४३६, ५५८, ५७२,
 ५७३, ५७७, ५७८-५८२, ५८४, ५८७,
 ५८८, ५९०, ५९१, ५९४, ६०४, ६०७,
 ६१०, ६११, ६१३, ६१७, ६१८
 शृङ्गारतिलकः (पंचतालेश्वरः) ५९४
 शृङ्गारविलासः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६११
 शृङ्गारिजनाः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७९
 शेखरः (ध्रुवप्रबन्धः) ५८६
 शेखरः (शृङ्गारकरुणसोम्बडः) ५७२
 शेखगानम् (कपाल-) २५०
 शैलसुता (एलाभेदकथने) ५६२
 शैवम् (चक्रम्) ७२
 शोभा (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५३
 शोभा (सामान्यार्थे) २७, ३३, ५३
 शोभी (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 शौरीस्मरः (देवता, रागे) ३०४
 शौर्य- (वर्णनम्, एलायाम्) ५५६
 श्यामा (रागध्याने) ४३०
 श्येनः (अलंकारः, गीते) १७३, १७६
 श्येनः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०
 श्रमविधिः (नृत्ये) २९
 श्रवःपन्थाः (शब्दभेदकथने) ४४७
 श्रवणम् (उदाहरणे) ५४
 श्रवणम् (श्रुतौ) २१
 श्रवणेन्द्रियगोचरः (कालः) ७९
 श्रावकः (शब्दः) ४५०
 श्रावकः (शब्दगुणः) ४४९
 श्रीः (ग्रामरागः) ४०५
 श्रीः (चन्द्रकला) ६१४
 श्रीः (फलम्, वर्णगणे) ३५
 श्रीः (लकारे, एलायाम्) ५५५
 श्रीः (वृत्तम्) ३६
 श्रीकण्ठी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२६
 श्रीकण्ठी (भिन्नषड्जभाषा) २७२, २७४,
 ३९६, ४२५
 श्रीकण्ठी (भिन्नषड्जविभाषा) २७५
 श्रीकण्ठी (वैतरणाडवविभाषा) २७३
 श्रीधवलम् (छन्दोभेदः) ४४
 श्रीपतिः (प्रबन्धदेवता) ५८०, ५८४
 श्रीरङ्गः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०८
 श्रीरङ्गः (मङ्गलाचरणे) ४७१

श्रीरागः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०७
 श्रीरागः सामान्यकथने १६७, ५१९, ५५८,
 ५७९, ५८१-५८३, ६०७, ६१६
 श्रीवन्दनः (तालः) ६१६
 श्रीवन्दनः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 श्रीविलासः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०८
 श्रीशः (अकारे, एलायाम्) ५५५
 श्रीशः (ग्रन्थकर्तुराराध्यः) २६१
 श्रीशः (देवता, रागे) ४०७
 श्रुतवृत्तः (शिवः) ३८
 श्रुतिः (नादः) २, ९, १३, २१, ७१, ७२,
 ७४-९०, ९७, १६४-१६७, १८३, ४४३,
 ४७१
 श्रुतिः (प्रबन्धजातिः) ५५२
 श्रुतिः (सामान्यार्थे) २६१
 श्रुतिक्रमः १६७
 श्रुतिगता (तन्त्री) ८०
 श्रुतिजातिः ७८
 श्रुतिद्वन्द्वोत्कृष्टौ (गनी) १२८
 श्रुतिद्वयम् ८८, ८९, १२६, १६१
 श्रुतिद्वयम् (मध्यमस्य) १२३
 श्रुतिद्वयम् (षड्जस्य) १२३
 श्रुतिद्वयापकृष्टः (घः) १२७
 श्रुतिद्वयोत्कर्षः १६४
 श्रुतिद्वैतम् ७६
 श्रुतिनिदर्शनम् ८०
 श्रुतिन्यूनाधिकत्वम् ४५५
 श्रुतिपुटपरिपेयम् (गीतम्) ६२०
 श्रुतिबाहुल्यम् १६५
 श्रुतिभिन्नः (रागः) २४, २६९
 श्रुतिभेदः ८६
 श्रुतिमण्डल—(विदः, कुतपे) ४६९
 श्रुतिमण्डलम् ७७
 श्रुतिमण्डलवादिनी (रागध्याने) ४३३
 श्रुतिमनोहरम् (कण्ठम्) ४४६
 श्रुतिमनोहराः (देहकीप्रबन्धाः) ५७०

श्रुतियुग्मम् १६१
 श्रुतिविषद्वम् (गीतदोषः) ६२०
 श्रुतिविरोधि (दुष्टगीतम्) ४५१
 श्रुतिविशदमतिः (गायनः) ४४२
 श्रुतिवैरस्यम् (प्रबन्धे) ५९४
 श्रुतिशालिनः (वैणिकाः) १२६
 श्रुतिसंख्या ७९
 श्रुतिसमारब्धः (स्वरः) ८३
 श्रुतिसमुत्कर्षः १६४
 श्रुतिसाधारणम् १६४
 श्रुतिसाम्यम् १२६
 श्रुतिमुखा (यतिः) ३६
 श्रुतिस्थानम् (शरीरे) १६५
 श्रुतिस्थानम् (स्वरे) १६६
 श्रुतीयत्ता ७५, ७६, ८१
 श्रुतेर्मानम् ७९
 श्रुत्यनन्तरभावी (स्वरः) ८६
 श्रुत्यन्तरगता (छाया) ४५३
 श्रुत्यन्तरम् ८४
 श्रुत्यपकर्षः [—कर्षणम्] २१, ७९, १२८, १६७
 श्रुत्यवधारणम् ७६
 श्रुत्यादिलक्षितम् (शुद्धगीतम्) ४७१
 श्रुत्युत्कर्षः [—कर्षणम्] २१, ७९
 श्रुत्युत्पत्तिः ७७
 श्रेष्ठः (नटः) ३३
 ओता २१, २५, ८०-८२, ८६, १६७, १८२,
 ५८६, ५९१
 ओतुचित्तम् २४, २५
 ओतुचित्तसुखदः (स्वरकम्पः) ४५३
 ओतुचित्ताह्लादकरः (ध्वनिः) ५५७
 ओतुपीयूषपेशलः (रवः) ५५७
 ओतुओत्रसुखः (शब्दः) ४५०
 ओत्रसुखकृत् (शब्दः) ४५०
 ओत्रसुखावहाः (श्रुतयः) ७९
 इलक्षणः (शब्दः) ४५०
 इलक्षणः (शब्दगुणः) ४४९

इलक्षणत्वम् (गीते) ६२०
 इलक्षणभाषी (वाग्गेयकारः) ४४१
 इलक्षणम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०
 इलक्षणविचित्रार्थः (शोभायाम्) ५३
 शिलष्टत्वम् (पदानाम्) ६६
 श्लेषः (अलंकारः, पाठ्ये) ५७२, ५७३
 श्लेषः (उपमायाम्) ६३
 श्लेषः (गुणः, पाठ्ये) ६५-६७
 श्लेषानुविद्ध- (रसी) ६१०
 श्लेषकारि- (भक्ष्यम्, अपध्यम्) ४४५
 श्लेषसम्भवः (शब्दः) ४४७
 श्वासभूयान् (ओजस्विनावः) ५५७
 श्वेत- (द्वीपम्, स्वरे) ९४
 श्वेतवर्णः (रागध्याने) ४०६, ४३२
 श्वेतवर्णः (ललितखण्डयोः) ५९८
 श्वेता (नादावली) ५५८

ष

षः (षगणः, मात्रिकः) ३५, ४४-४८
 षट्कराणि (रागध्याने) ४११
 षट्कलः (मात्रिकगणः) ३५
 षट्त्रिंशल्लक्षणानि (पाठ्ये) ५२
 षट्पञ्चाशत् (अपन्यासाः) १९०
 षट्पञ्चाशत् (मूर्च्छनाः) १२३, १२४, १२९, १४२
 षट्पत्रचक्रम् ७२
 षट्पदी (गाथाप्रबन्धः) ६००
 षट्पदी (ध्रुवाभेदः) ४५, ४६, ४९
 षट्पदी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१२
 षट्पितापुत्र- [कः] तालः १९४, २४४, ४८०, ५००, ५३२, ५३५, ५८२, ६१७
 षट्भुतिः (काकली) १२६, १२७
 षट्षष्टि- (भुतयः) ७५, ७६
 षट्षष्टि- (स्थानकानि) ७४
 षट्संयोगजाः (मिश्रस्थायाः) ४६६

षट्स्थानानि (षड्जोत्पत्तौ) ८७
 षट्स्वरः (तानः) १३०
 षट्स्वरता (जातेः) २१६
 षट्स्वरम् (गीतम्) १६३
 षट्स्वरा (भाषा) ३९१, ३९३
 षट्स्वराः (कूटतानाः) १४३, १४५, १४६, १५५
 षडंशा (जातिः) १८८
 षडङ्ग- (प्रबन्धः) ५५२
 षडास्यः (रागध्याने) ४११
 षड्ऋतवः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 षड्ज- (ग्रामः) ९६-९८, १२४, १२६, १२९, १३१, १३२, १३८, १३९, १४३, २७६, ३२४, ३२६, ३३४, ३३८, ३३९, ३५७, ३६३, ३७८, ३८१, ३८६, ३८७, ३८९-३९१, ४०७-४१०, ४१७, ४२२, ४२३

षड्ज- (तन्त्री) १२३
 षड्जः- ९, ७७-८०, ८५, ८७-९०, ९२-९५, ९७, १२२, १२३, १३८, १६१, १६२, १६४, १६५-१६७, १८४, १९०, १९८, २०५, २०८, २१०, ११३, २१६, २२१, २२७, २२९, २५३, २५५-२५७, २७६, २८०, २८२, २८४, २८६, २८७, २९०, २९१, २९७, ३०१, ३०६, ३०९, ३२४, ३२५, ३२७, ३३०, ३३६, ३४०, ३४३, ३४४, ३५०-३५२, ३५५, ३५७-३६९, ३७३-३९१, ३९३-३९५, ३९८, ३९९, ४०७-४१०, ४१२, ४१५-४१७, ४२०, ४२२, ४२३, ४२५-४२९, ४३१-४३५, ४३८, ४३९

षड्जकैशिकः (ग्रामरागः) २४७, २७०, ३३६
 षड्जकैशिकी (जातिः) १६३, १८४-१८६, १८८, २०३-२०५, २३९
 षड्जग- (कैशिकम्) १६१
 षड्जगा (भाषा) १२६

षड्जग्राम-अन्तर-मूर्च्छनाः (प्रस्तारे) १०३,
११२, ११४

षड्जग्रामः ७९, ८३, ९०, ९१, ९५, ९६,
९८-१००, १२४, १२६, १२७, १२९,
१३१-१३४, १३६, १३७, १४०, १४८,
१६२, १६३, १६५, १८४, १९४, २४१,
२६८-२७०, २७७, २८२, २९३, ३०१,
३०३, ३०९, ३१२, ३१४, ३१७, ३२७,
३३०, ३३२, ३४०, ३४४, ३४८, ३५०,
३५१, ३५३-३५५, ३५८-३६२, ३६४,
३६६, ३६७, ३६९, ३७५, ३७७, ३७९,
३८०, ३८३, ३८७, ३८८, ३९०, ३९१,
४०७, ४०९-४११, ४१६, ४१७, ४२२,
४२३

षड्जग्रामः (ग्रामरागः) २६८, २७६, २८२,
२८३

षड्जग्रामकाकल्यन्तरमूर्च्छनाः (प्रस्तारः)
१०३, १०४

षड्जग्रामता ९५

षड्जग्रामिकाकली- (मूर्च्छनाप्रस्तारः) ११०

षड्जग्रामिकाकल्यन्तर- (मूर्च्छनाप्रस्तारः)
११७, ११९

षड्जग्रामिकलक्षणः (पञ्चमः) १६२

षड्जता (ग्रामस्य) २६५

षड्जता (पञ्चमस्य) १६२

षड्जघीः ९५

षड्जपञ्चमहीनाः (औडवतानाः, षड्जग्रामे)
१३६, १४०

षड्जपञ्चमहीनाः (मूर्च्छनातानाः) १३६, १४०

षड्जभाषा (भिन्नषड्जभाषा) २७२, २७४,
३९१

षड्जमध्यमा [-मिका] (जातिः) २३, १८४,
१८५, १८६, १८७, १८८-१९०, १९३,
२०८-२१०, २३९, २८०, २८२, २९१,
३०१, ३०३, ३०६, ३०९, ३१२, ३१४,
३१७, ३२७, ४०८

षड्जमध्यमा (हिन्दोलभाषा) २७२, २७५,
३८३

षड्जवर्जिताः (षाडवतानाः, षड्जग्रामे) १३२,
१३९

षड्जवाहनः (रागध्याने) ४१४

षड्जशब्दा (व्रीणा) २४२

षड्जसंभूता (मूर्च्छना) १२२

षड्जसाधारणम् ९०, ९५, १६१-१६३, २०३,
२४१

षड्जहीनाः (षाडवतानाः, मध्यमग्रामे) १३४,
१४०

षड्जादि- (मूर्च्छना) २३४, ४२३

षड्जादि- (स्वराः) २१, ९८, १२३, १२४,
१२७, २४१, २६६, ५९५, ५९६

षड्जादिः (त्रिकः) ९१

षड्जादिमूर्च्छनः (रागः) २७६, २८०, २८२,
२९०, २९१, २९७, ३०१, ३०६, ३०९,
३१५, ३१९, ३२८, ३३०, ३३१, ३४०,
३४४

षड्जोदीच्यवा [-वती] (जातिः) १८४,
१८६, १८८-१९०, २०५-२०७, २३९

षड्भाषाः (शिवाङ्गानाम्) ४२२

षण्मात्रः (गणः) ४४

षण्मुखः (शोम्बडः) ५७२, ५७३

षण्मुखः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३

षाडव- (कूटतानाः) १४३, १४७

षाडव- (जातिः) ९६

षाडव- (शुद्धतानाः) १३०-१३५, १३९, १४०

[विसर-] षाडवः (ग्रामरागः) २४६, २६९,
२७१, २७३, ३१२, ३१४, ३९९, ४०८

[शुद्ध-] षाडवः (ग्रामरागः) २६८, २७६,
२८८, २८९, ४१३, ४२९

षाडवः (रागः, सामान्यकथने) २४३, ५३१,
५९४

षाडवकारी (स्वरः) १९४, ३६१

षाडवम् (गीतम्) ३०

षाडवा (जातिः) ३०, १८६
 षाडवा (भाषा) ३५८, ३६०, ३६४, ३६८,
 ३७२, ३७७, ३८४, ३९२, ३९६
 षाडवा (मूर्च्छना) १२५, १२८-१३०
 षाडवाः (मूर्च्छनातानाः) १३३, १३५, १३९
 षाडवादि—(कूटतानाः) १४२
 षाडवादि—(रागाः, सामान्यकथने) ५८३
 षाड—[वम्]-वितम् (जातिरागलक्षणम्) २३,
 २५, १६३, १८९, १९२-१९४, १९७,
 २०६, २०८, २१०, २१३, २१५, २१९,
 २२७, २२९, २३७, २४१, २६५
 षाडविता (रागाणाम्) २६५
 षाडवीकृताः (तानाः) २१
 षाडवौडुवकृतः (स्वराः) ३०
 षाडवौडुवतानक्रमः १३२
 षाडवौडुवहेतवः (स्वराः) १३०
 षाड्जी (जातिः) १६८, १८४-१८८, १९३-
 १९६, १९८, २०६, २०८, २१७, २३७,
 २३९, २५३, २५५, ३३०, ३४०, ४०७,
 ४०८
 षाड्जी (मूर्च्छना, षड्जग्रामसंबन्धिनी) १२६
 षाड्जी (श्रुतिः, षड्जसंबन्धिनी) ८८
 षाड्जीकपालम् २५३
 षोडश—[द्विवसु-] बलचक्रम् ७२
 षोडशपदानि (एलायाम्) ५५५, ५५६
 षोडशी (मूर्च्छनातानाः) १३२, १३९

स

संकरः (एलासु) ५६७
 संकरः (गणैलासु) ५६०
 संकरः (जातिषु) १८६
 संकरोद्भव—(जातयः) १८३
 संकीर्ण—(भाषाः) २७५, ३५२, ३६५, ३८५,
 ३८९, ३९०
 संकीर्ण—(स्थायाः) ४५७, ४६१
 संकीर्णलक्षण—(स्थायाः) ४६१, ४६७

संकीर्णा (गणैला) ५५८, ५६०, ५६७
 संकृतिः (छन्दोजातिः) ३६, ५५०
 संख्या १७, १३१, १४२, १४७, १५८, १५९
 संगता (खण्डिका) ५४४, ५४६, ५४७
 संगता (नादावतीभेदः) ५६२
 संगता (विकृतगणैला) ५६०, ५६१
 संगता (हंसावतीभेदः) ५६२
 संगतिः (प्रबन्धे) ४४१
 संगतिः (स्वरस्य) १९२, १९४, १९७, २०६,
 २०८, २१०, २१५, २१९, २२४, २२६,
 २३४, २३७, ३५०, ३५२-३५४, ३६५-
 ३६९, ३७५, ३७७-३७९, ३८३, ३८४,
 ३८९, ४०१, ४२०, ४२८, ४३१, ४३४
 संगीत—(स्तुतिः) १३
 संगीतम् (गीतवाद्यनृत्यात्मकम्) १, ४, ५,
 ६, ८, ११, १२, २१, ८४
 संगीतम् (द्विपदीभेदः) ४८
 संगीतरत्नम् ६
 संगीतविद्या २
 संगीतामृतम् १
 संग्रहः (शारीरवीणायाम्) ८२
 संग्रामः (अभिनये) २९
 संग्रामः (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 संग्रामः (रागप्रयोगे) ३३२, ३६०, ३६४, ३७०
 संग्रामवीरः (रसः) ४१६
 संग्राहणकलादि (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 संघट्टना (वृत्तौ) ५५९
 संघनस्वरः (गमकः) ४५४
 संचारः (स्वराणाम्) १७७, १७८, १८१,
 ४१९
 संचारि—(भावः) १२, १४
 संचारि—(वर्णः) २२, १६८, १६९, १७३,
 १८१, २४७, २५८, २८४, २९१, २९३,
 २९५, २९७, २९९, ३०९, ३३२, ३३४,
 ३३९, ४१०, ४१७, ४२२, ४२९, ५५७,
 ६०८

संचारिवर्णगत-(अलंकाराः) १७३, १७७,

१७८

संज्ञा १३, ५५६, ५५७, ६१२

संज्ञात्रयम् (निबद्धगानस्य) ५५१

संज्ञाङ्किता (संख्या) १४२

संज्ञापः ५८, ३९५

संदष्ट-(यमकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४

संदष्टः (गायनः) ४४३, ४४४

संदीपनी (श्रुतिनाम) ७८, ७९

संन्यासः (आश्रमः) ३५५

संन्यासः (जातिलक्षणम्) १८९-१९२

संन्यासः (स्वरः, रागे, जातौ वा) २२, १६५,

४७५,

संन्यासी (रागप्रयोगे) ३१५

संपूरणी (चन्द्रकला) ६१४

संपूर्णश्रुतिक-(स्वराः) २६७

संप्रदानः (अलंकारः, गीते) १७८, १७९

संप्रदायः २९, १२३, १७८, १९३, २४१,

४०२, ४७१

संप्रदायवित्-१६७

संप्रविष्टः (स्थायः) ४६१, ४६२

संबन्धः (योगजशब्दार्थे) १७

संबन्धः (सामान्यार्थे) ६२, ६६, ८१

संबन्धस्मारणम् ७

संबोधः (प्रतिहारसंज्ञा) ५५०

संबोधक-पदम् (प्लायाम्) ५५५

संभववर्णादि (स्वराणाम्) ९३

संभाविता (गीतिः) ३०, १९४, २३९, २४०,

२५७-२६०, २६७, ५००

संभोग-(शृंगाररसः) ३२६, ३८१, ५७३

संमूर्च्छनः (नादः) ५५७

संयोगः (शब्दगुणः) १६

संयोगः (शब्दानाम्) ६३

संवादः (स्वरे) ९०-९२, ९५, १६५, २४१,

३५०, ३५५, ३६६-३६९, ३७५, ३७७-

३७९, ३८४, ३८५, ३९०, ३९६

संवादि-(विदारी) ४७३

संवादि-(स्वराः) २१-२३, ७९, ८९-९३,

९५, १८८, १९१ १९२, २४१, ४७५,

५०७, ५०८

संवादिकार्यः ९२

संवादित्वम् (स्वरे) ९०, ९२, ९६, ९८

संवादियुग्मकः (स्वरयोः) १७६

संशयः (उपमायाम्) ६३

संशयः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५९

संशयानः १३१

संश्लेषः (अर्थक्षरगतः) ५४

संसर्गः (विकृतजातिषु) १८५, १८६

संस्कृत-(पदानि) ५५२, ६११

संस्कृतबन्धः ५९६

संस्कृतम् (भाषा) १६, २०, ६००

संस्कृतम् (रूपकम्) ६६

संस्कृतवर्जिता (वाणी) १६९

संस्था (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९

संहरणम् (गीताङ्गम्) ५०८, ५०९, ५१६

५१७, ५३०, ५३१

संहारः (आसारितेषु) ५३८

संहारः (निर्वहण-सन्धिः) २७६

संहितः (स्थायः) ४६३, ४६४

सः (षड्जः) १०, ७९, ८१, ९०, ९१, ९३-

९५, ९७, १३८, १४०, १६१, १६५-

१६७, १८९, २०६, २१७, २१८, २५४,

३५४, ३९७, ४००, ४०६, ४११, ४१३,

४१४, ४१९, ४२१, ४३०, ४३७

सः (सगणः, वार्णिकः) ३५, ३७-४१

सकाकली (कूटतानः) १५५

सगणः (वार्णिकः) ४१, ५५८, ५८८, ५८९

सगरः (रागकवम्बः) ५९५

सगुणः (नादः) ७१

सगुणः (शिवः) ६५

सग्रामः ९५

सघोषः (ज्वनिः) ४६१

सजातीयांशः (स्थाये) ४५८
 सञ्चरः (शब्दः) ४४७
 सञ्चः (वादनं) २६
 सटी (औषधम्) ४४६
 सतः ६५, ८८, ९२, १४५, २६६, ३७०,
 ३७७, ४४५
 सततगतिः (वृत्तम्) ४०
 सतालः (प्रबन्धः) ६०१
 सतालम् (गानम्) ५९८, ५९९
 सत्संप्रदायः (गायनः) ४४२
 सदस् (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७४
 सदाविततम् (सहः, भगवतः) ४७१
 सदाशिवः (कपालगाने) २४८
 सदृशांशः (स्थाये) ४५८, ४५९
 सदोषः (शिवः) ६५
 सद्वासना ९५
 सद्वृत्तः (शिवः) ३८
 सनकादयः (नादस्तुतौ) ७१
 सनिर्युक्त- (प्रबन्धः) ५५२
 सन्ता (शुद्धगीते) ५१२, ५३७, ५४९
 सन्दर्भः (स्वरस्य) ४७१
 सन्दिग्धम् (गीतदोषः) ६२०
 सन्दिग्धम् (दुष्टगीतम्) ४५१
 सन्धानम् (पाठ्ये) ६७
 सन्धिः (औषेणकाङ्गम्) ५३१, ५३२, ५३४
 सन्धिः (नाट्ये) २७७, २८०, २८४, २८६,
 २९०, ३३०
 सन्धिः (पाठ्ये) १६, ३६, ६७
 सन्धिप्रच्छादनः (अलंकारः, गीते) १७०,
 १७२, १७४
 सन्ध्यावली (चतुष्पदीभेदः) ४७
 सन्नतिः (स्वराणाम्) ४५३
 सन्निकर्षः (स्वरयोः) १६४
 सन्निपातः (मार्गताले) ४७६, ४९५, ५१०,
 ५११, ५१७, ५३२, ५३४, ५३८, ५३९,
 ५४४

सन्निवृत्तप्रवृत्तः (अलंकारः, गीते) १७३,
 १७६, १७७
 सन्निवेशः (शरीरगः, नृत्ये) २९
 सन्मूर्तिः (शिवः) ७१
 सपहीनाः (शुद्धतानाः, षड्जग्रामे) १३१
 सप्त- (तानाः) १३२-१३८
 सप्त- (मूर्च्छनाः) १०५, १२८, १२९
 सप्त- (शुद्धस्वराः) ८९
 सप्त- (स्वराः) ८४, १२५
 सप्तकः (स्वराणाम्) १६९, ४१५, ४५३
 सप्तकलः (पादः, छन्दसि) ४५
 सप्तकाः (शुद्धतानानाम्) १३१
 सप्तकूपारः (कपालगाने) २४३
 सप्तगीतकानि ४७२, ५३७
 सप्तधा (ग्रामद्वये मूर्च्छना) १२४
 सप्तपञ्चाशत् (अपन्यासाः) १९०, १९१
 सप्तम- [स्वरः] (निषादः) ३६८, ३७१,
 ४२८
 सप्तर्षयः (चन्द्रकलादेवताः) ६१४
 सप्तस्वराः (कूटतानाः) १४६, १५५
 सप्तस्वराः (मूर्च्छनाः) १२५, १२९
 सप्तांशा (जातिः) १८८
 सप्ताङ्गम् (औषेणकम्) ५३१-५३४
 सप्ताङ्गानि (ऋक्सामिन्) ५५०
 सप्ताहः ४४६
 सभा (रसप्रकरणे) १४
 सभा (सामान्यार्थे) ४४१
 सभाजनः २९
 सम- (अनुष्टुप्) ३७
 सम- (वृत्तम्) ३८, ५०
 सम- (स्थायः) ४५७, ४६०
 सम- (स्वराः) २६७
 समः (अलंकारः, गीते) १७३, १७५
 समः (ग्रहः, ताले) २४०, ४७४, ५००
 समः (पादः, छन्दसि) ३८, ४४, ४६, ४८,
 ४९

समगायकाः (वृन्दे) ४६८
 समगायिकाः (वृन्दे) ४६८
 समता (गुणः) ६५, ६६
 समध्रुवा (चर्या) ६१६
 समपाणिः (ताले) २४०
 समम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०
 समयः (कवीनाम्) १८
 समयः (विधानम्) १०
 समयः (सरस्वत्याः) ४४६
 समरः (निःसारप्रबन्धः) ५८९, ५९०
 समरः (रागप्रयोगे) ३५९
 समवर्णलयस्थानम् (गीतगुणः) ६२०
 समवायः (स्वराणाम्) ९५
 समभ्रुतिः (स्वरः) ९०, ९५
 समभ्रुतिकता (स्वराणाम्) ९०, १६५
 समष्टिः १२
 समस्त—(पदानि) ५९७, ५९८
 समस्तम् (रूपकम्, अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 समस्ताः (वातादयः) ४४७
 समस्वराः (रागे) ४०८, ४१२-४१५, ४१९,
 ४२६, ४२९, ४३२-४३५, ४३८
 समा (यतिः) २४०, २५८
 समाः (रसाः) ६०७
 समादि—(ग्रहाः, ताले) ६११
 समाधानम् ७५
 समाधिः (गुणः) ६५, ६६
 समानः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७
 समानदृष्टि—(पाठकाः) ६
 समानवचनम् (हेतौ) ५६
 समानभ्रुतिकौ (स्वरौ) ९०
 समानभ्रुतिता (स्वराणाम्) ९२
 समानाविगुणाः (गीतप्रबन्धस्य) ५८५
 समाप्तिः (न्यासः) ४७२, ४७३, ४७५
 समाप्तिः (सामान्यार्थे) ५९
 समाप्तिकृत् (स्वरः) १८९
 समालंकृतिः (ढेङ्की) ५७०

समासः (उपमायाम्) ६३
 समासः (पदे, विषयनिरूपणे वा) १६, ३६,
 ६२, ६६, ८७, १८९, १९९
 समाहितः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७
 समित् (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 समुच्चयः (उपमायाम्) ६३
 समुच्चयः (श्रुतीनाम्, स्वरे) ८३
 समुदायः (दाक्षवीणायाम्) ८२
 समुदायः (श्रुतीनाम्) ८४
 समुद्गयमकम् (अलंकारः, पाठ्ये) ६४
 समुद्रः (कन्दः) ६०६
 समुल्लासितनामितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 समूहः (स्वराणाम्) ९४
 समूही ८३
 सम्पक्वेष्टाकः (तालः) ५८२
 सम्पिष्टकम् (औषधिकाङ्गम्) ५३१-५३४
 सरला (वर्णला) ५६४
 सरस्वती (वाग्रूपा, वीणा) ८७
 सरस्वती (सुकविसाक्षिध्ये) ४४६
 सरिगोज्जिताः (शुद्धतानाः, मध्यमग्रामे)
 १३१
 सरित् (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 सरिपनित्यक्ताः (शुद्धतानाः, षड्जग्रामे) १३१
 सर्पः (रागध्याने) ४०६
 सर्पगमना (रागध्याने) ४१८
 सर्पाणामयनः (मूर्च्छनातानः) १३४, १४०
 सर्पिः (औषधम्) ४४६
 सर्पिणी (मात्रा) २६०
 सर्व-ऋतवः (रागगाने) ४०९, ४१४
 सर्वगः (स्वरः) ८६
 सर्वतोभद्रः (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 सर्वभावः (सहृदयाभ्ययणे) ७
 सर्वभावाः (रागप्रयोगे) ३७१, ३७३, ३७४,
 ३८८, ३८९, ४००
 सर्वभाषातनुः (शिवः) ४२३
 सर्वभाषामय—(स्तोत्रम्) २४३

सर्वमन्त्रमयी (मातृका) ५९७
 सर्वरसाश्रया (जातिः) २०९
 सर्वरागसमुद्भवः (षड्जमध्यमायाः) २०९
 सर्वशास्त्रप्रवीणः (वाग्येयकारः) ४४१
 सर्वसमाः (चतुष्पदीभेदाः) ४६
 सर्वसहा (श्रुतिनाम) ७८
 सर्वस्वदक्षिणः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 सर्वस्वरमुखत्वम् (मध्यमस्य) ९६
 सर्वस्वराः ९७
 सलवण- (त्रिफला) ४४५
 सलिलाधिपः (चन्द्रकलादेवता) ६१४
 सविच्छेद- (स्वराः) १७१
 सविलासम् (करक्षेत्रम्) २९
 सविलासा (करपादादिक्रिया) २९
 सविसर्ग- (पदम्) ६६
 सशङ्खः (गायनः) ४४५
 स[श]रभलीलः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५४, ६०५
 ससिद्धसाध्यसंबन्धः (शब्दार्थे) १६
 सस्खलिता (गतिः, स्थाये) ४५६
 सहकारकुसुममञ्जरी (चतुष्पदीभेदः) ४७
 सहसोपपादितम् (कार्याकार्यम्) ५८
 सहस्रकरदेवतः (रागः) ३२८
 सहस्रपत्र- (चक्रम्) ७२
 सहृदयः ७, २९, ६७, ४४३
 सहेतुकवचनम् (अभिमानलक्षणम्) ५४
 साकांक्षपुण्डरीकाक्षभ्रमररुतः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३, ५७९
 साङ्कर्यम् (स्वरयोः) १६४
 साङ्ग- (नाट्यनिगमः) ५, ६७
 सातत्यम् (षड्जस्य) ९५
 सा[शा]तवाहिनी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४
 सात्त्वती (वृत्तिः) ५५९, ५९७
 सात्त्विकः (अभिनयः) २६
 सात्त्विकः (भावः) १४, २६
 साविकाः (स्वराः) ५९५

सादृश्ययुक्तिः (आकन्दे) ५७
 साद्यक्षराभिधाः (स्वराः) २१
 साधनम् (शब्दगुणः) १६
 साधर्म्यम् (प्रकाशस्य, तेनकपदयोः) ५५२
 साधर्म्यसंपत्तिः (रूपके) ६४
 साधारण- (रागाः) २३९, २७०, ३२७, ३३९
 साधारणः (गान्धारः) ८८
 साधारणः (षड्जः) ८८
 साधारणः (स्थायः) ४६३, ४६५
 साधारणकृतम् ७९
 साधारणत्वम् (ग्रामयोः) १६२
 साधारणम् (कैशिक०) ८९
 साधारणम् (भाषायाम्) ३८९
 साधारणम् (मध्यमस्य) ८९, ९५
 साधारणम् (षड्जस्य) ९१
 साधारणम् (सामान्यार्थे) १३
 साधारणम् (स्वराणाम्) १६१-१६४, १६७
 साधारणविधिः (स्वरे) ८४, ८८
 साधारणा (गीतिः) २६७, २६८, ३३०
 साधारणा (मूर्च्छना) १२५, १२८
 साधारणादि २६१
 साधारणौ (गनी) १२८
 साधारण्यम् (गीतीनाम्) २६८
 साधारण्यम् (मध्यमस्य) १६२
 साधारण्यम् (समयोः) १२८
 साधारण्यम् (सामान्यार्थे) ९४
 साधारण्यम् (स्वरजात्योः) २२
 साधारिता (सौवीरभाषा) २७१, २७५, ३५०
 साध्यः (शब्दगुणः) १६
 सानन्दगोविन्दरागश्रेणिकुसुमास्तरणः (मिश्र-सूड-प्रबन्धः) ५५३, ५८३
 सानुनासिकः (गायनः) ४४३, ४४४
 सानुस्वार- (पदम्) ६६
 सान्तरः (कूटतानः) १५५
 सान्तरा (मूर्च्छना) १३०
 सान्द्रः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७

सान्द्रस्वराः (प्रबन्धे) ५७०
 सान्निपातिकः (शब्दः) ४४७
 सापेक्षः (श्लोम्बडः) ५७२, ५७४
 सापेक्षम् (नाट्यशास्त्रम्) ६,
 साम—(गीतम्) ५५०
 साम—(वेदः) ९, १२
 साम (शुद्धगीतभेदः) ४७२, ५५०
 सामः [समः] (तालप्रहः) ५५५
 सामगानम् २४३, २४८, २६०
 सामतुल्यम् (कपालगानम्) २४२
 सामवेदः २६६
 सामवेदसमुद्भवम् (गद्यम्) ५९७
 सामवेदोद्भवा (नन्दावती) ५५९
 सामसन्निभम् (गीतम्) २४९
 सामसमुद्भवाः (जातयः) २४२
 सामस्त्यम् (अभिनये) ३३
 सामाक्षराणि २४२
 सामाख्या (गीतिषु) ९
 सामाङ्गम् ५५०
 सामानाधिकरण्यम् (शब्दगुणः) १६
 सामान्य—(लक्षणम्, प्रबन्धभेदानाम्) ५५४
 सामान्यजनः (अतिशये) ५६
 सामान्यलक्षणम् (जातेः) १९४
 सामान्यलक्ष्म (एलायाः) ५५५
 सामान्यलक्ष्माणाः (ध्रुवप्रबन्धाः) ५८७
 सामिकः (कूटतानः) १४३, १४७
 सामुद्गः (विविधः) ४७४
 सामुद्रकः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 सामोददामोदरभ्रमरपादः (मिश्रसूडप्रबन्धः)
 ५५३, ५७७
 साम्यम् (ग्रहरागादीनाम्, प्रबन्धे) ५८८
 साम्यम् (स्थूलकृशशब्दयोः) ४५०
 साम्यम् (स्वराणाम्) ४२७
 साम्ययोगः (रागस्य) ३९७
 सारः (ग्रन्थानाम्) ६
 सारङ्गः (विप्रलम्भश्लोम्बडः) ५७२

सारङ्गी—(वादकाः, कुतप्ते) ४६९
 सारणम् (प्रथमम्) ८०
 सारणा ७६
 सारणा (द्वितीया, तृतीया, चतुर्थी) ८१
 सारणाविधिः १६६
 सारताविरहितः (शब्दः) ४४७
 सारसः (कन्दः) ६०६
 सारसः (द्विपथकछन्दोभेदः) ४८
 सारसः (द्विपथकप्रबन्धः) ६०१
 सारसी (आर्याप्रबन्धः) ६००
 सारूप्यम् (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६
 सार्धमातृकाः (चतस्रः) ८२
 सार्वभौमोत्सवम् (रागप्रयोगे) २९३
 सार्ववर्णिकः (वेदः) ५, ९
 सालग—[छायालग—] (सूडप्रबन्धाः) ५५२,
 ५५३, ५८५
 सालगत्वम् (मिश्रसूडे) ५८५
 सालगसूड—(प्रबन्धाः) ५५१-५५३
 सालगसूडग—(तालाः) ५७५
 सालङ्कः (उपाङ्गम्) ४२०
 सावधानः (गायनः) ४४२
 सावरी [शाम्बरी] (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३५
 सावित्री (देवता, कर्णाटिलायाम्) ५६६
 सावित्री (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 सावेरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३२
 साहसः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१०
 सिंहः (वीरभयानकश्लोम्बडः) ५७२
 सिंहनन्दनः (तालः) ६१३
 सिंहलकामोदा (उपाङ्गम्) ४०३, ४२०
 सिंहली कामोदा (भाषाङ्गम्) १९९, ४०४,
 ४३५
 सिंहलीलः (तालः) ६०९
 सिंहलीलः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 सिंहविक्रान्तः (वृत्तम्) ४०
 सिंहविक्रीडकः (दण्डकप्रबन्धः) ४१
 सिंहविजृम्भितम् (चतुष्पदीभेदः) ४६

सिद्ध—(समानवचनम्, हेतौ) ५६
 सिद्धप्रमाणभाव—(संगीतम्) ११
 सिद्धप्रसाधितम् (तथ्यनिरुक्तम्) ५५
 सिद्धान्तः ५२, ८४, ९२
 सिद्धान्तवाक्यम् ८६
 सिद्धिः (जातिभाषादीनाम्) १२४, १२५
 सिद्धिः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६, ५७
 सिद्धिः (श्रुतिनाम्) ७७
 सिद्धिमान् (गायनः) ४४२
 सिद्धीशः (देवता, खण्डगोत्रे) ५९८
 सिन्धुदेशः (भाषानास्मि) ३९६
 सीता (प्रबन्धवर्ण्ये) ५७३
 सुकरः (ध्वनिः, स्थाये) ४६४
 सुकरः (स्थायः) ४६४
 सुकराभासः (स्थायः) ४६३, ४६४
 सुकविः ६७, ४४६
 सुकुमारः (प्राणः, एलायाम्) ५५६, ५५७
 सुकुमारः (स्वरः) ४६०
 सुकुमारता (गुणः, पाठ्ये) ६५, ६६
 सुकुमारम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०
 सुकुमारार्थः ६६
 सुखप्रयोज्य—(शब्दाः) ६६
 सुखस्य (स्थायाः) ४६३
 सुखाप्तिः ९
 सुखावहः (शब्दगुणः) ४४९
 सुखावासः (चतुष्पदीभेदः) ४७
 सुगीः १६९
 सुघटपटुवरः (गायनः) ४४२
 सुघनः (शब्दः) ४४७
 सुचित्रः (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 सुज्ञेयौ (समग्रामौ) ९७
 सुता १२८
 सुतालङ्गनम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 सुदर्शनः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 सुद्वरश्रवणम् (शब्दस्य) ४५०
 सुवेशिक—(स्थायः) ४५७, ४६०

सुधरणान्वितः (गायनः) ४४२
 सुधाकरः (शोम्बडः) ५७२, ५७३
 सुधाधारा (सहस्रपत्रवर्णने) ७२
 सुधाप्लुतः (जीवः) ७२
 सुधासागरः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६११
 सुधीः ६, ७, १५५, १५८, ४३१
 सुनन्दा (खण्डिका) ५४४-५४७
 सुन्दरः (मण्डप्रबन्धः) ५८८
 सुन्दरः (शब्दः) ४४७
 सुपर्वजः ४
 सुप्रभा (श्रुतिनाम्) ७७
 सुप्रसन्न—(स्थायाः, रागालप्तौ) ४६७
 सुप्रसिद्धाभिधानम् (समाधौ) ६६
 सुभगता (फलम्, वर्णवर्गे) १९
 सुभगविलासः (चतुष्पदीभेदः) ४६
 सुमतिः (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 सुमनोरमा (चतुष्पदीभेदः) ४७
 सुमुखी [खी] (खण्डिका) ५४४-५४७
 सुमुखी (एलापददेवता) ५५६
 सुमुखी (वर्णला) ५६४
 सुरक्तम् (गीतगुणः) ४५०, ४५१, ६२०
 सुरतरुः ४
 सुरतारम्भचन्द्रहासः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३,
 ५८४
 सुरत्वम् ४
 सुरदुर्लभम् (फलम्) २४८
 सुरसा (वर्णला) ५६४
 सुराः ४
 सुरासुराः (आर्यास्तुतौ) ४२
 सुरासुराः (संगीतशास्त्रस्तुतौ) ८
 सुरेखम् (पात्रम्, नृत्ये) ३२
 सुरेज्यः ४
 सुरेखा (कर्णाटिला) ५६६
 सुललित—(वर्णाः, पाठ्ये) ६६, ६७
 सुवदना (वृत्तम्) ३९
 सुवर्णरक् (गः) ९४

सुवर्णरेताः (मासाधिपः) ६०३
 सुशारीरम् ४५२
 सुशोभी (पदनाम, एलायाम्) ५५६
 सुश्रव्यः (उच्चारः) ४५१
 सुश्राव- (स्तोत्रम्) २४३
 सुश्लिष्टसन्धिः (पदे) ६६
 सुश्लिष्टार्थप्रदर्शक- (वाक्यम्) ६१
 सुषिरम् (वाद्यम्) १, १२, २६
 सुषुम्णा (नाडी) ७४
 सूक्ष्म- (गमकः) २६७
 सूक्ष्मः (नादः) ७३
 सूक्ष्मः (स्वरः) ४६०
 सूक्ष्मचक्षुषः ७६
 सूक्ष्मत्वम् (स्वरस्य) ४६०
 सूक्ष्मदर्शिनः २०३
 सूक्ष्मप्रयोगाः (श्रुतिभिन्ने) २६९
 सूक्ष्मबुद्धिः ७९
 सूक्ष्मान्तः (स्थायः) ४६१, ४६२
 सूची [चा] (नृत्ये) २७
 सूड- (प्रबन्धाः) ५५२, ५८५, ६१०
 सूडत्रयम् (प्रबन्ध०) १३
 सूत्कारी (गायनः) ४४३, ४४४
 सूत्कृतम् (गायने) ४४४
 सूत्रधारप्रवेशः (नाटके) २९९
 सूत्रार्थः ७६
 सूरयः १२, २५, ४८, १६८, १६९, ४७१
 ५४९
 सूर्यः (कपालगाने) २४९
 सूर्यः (देवता, वर्णगणे) ३५
 सूर्यः (मासाधिपः) ६०३
 सूर्यक्रान्तः (मूर्च्छनातानः) १३३, १३९
 सुष्टिगोचरः (क्रमः) ८४
 सेना (प्रबन्धजातिः) ५५२
 सेलुका (वाद्यम्) ५८३
 सेलुका- (बादकाः, कुतपे) ४६९
 सेबा १४२

सैन्धव- (वराटी, उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 सैन्धवी (टक्कभाषा) २७२, २७३, ३६४,
 ३६७
 सैन्धवी (पञ्चमभाषा) २७२, २७४, २७५,
 ३७१, ४२५
 सैन्धवी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४२५
 सैन्धवी (भिन्नषड्जभाषा) २७२, २७४,
 २७५, ३९३, ३९६
 सैन्धवी (मालवकैशिकभाषा) २७२, २७४,
 ३८८
 सोपमानवचः (प्रोत्साहने) ५४
 सोमः (ग्रामरागः) ४०५
 सोमः (देवता, वर्णवर्गे) १९
 सोमः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 सोमचक्रम् ७२
 सोमरागः (रागाङ्गम्) ४०३, ४०७
 सोमरागः (सामान्यकथने) ५२०
 सोमवल्लभः (तालः) ६१३, ६१७
 सोमाख्यः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 सोमफूत्कारवायु- (भुजङ्गाः) २४९
 सौकर्यम् (वादनस्य) ८७
 सौकर्यम् (स्थाये) ४६४
 सौकुमार्यम् (शब्दस्य) ४४७
 सौख्यम् (फलम्, वर्णगणे) ३५
 सौख्यम् (मोक्षे) ७२
 सौचलम् (शारीरम्) ४५१
 सौत्रामणी (मूर्च्छनातानः) १३४, १३९
 सौधकक्षाः ७७
 सौभरः (मूर्च्छनातानः) १३६, १४०
 सौभाग्यकृत् (मूर्च्छनातानः) १३७, १४०
 सौम्या (संगताभेदः) ५६०
 सौराष्ट्रगूर्जरी (उपाङ्गम्) ४०३, ४१८
 सौराष्ट्ररागः (सामान्यकथने) ५२१
 सौराष्ट्री (टक्कभाषा) २७१, २७३, २७४,
 ३६२, ३६७
 सौराष्ट्री (पञ्चमभाषा) ३७३

सौराष्ट्री (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३४, ४३५	स्तोभाक्षराणि (ऋचि) ५४९, ५५०
सौराष्ट्री (रागः, सामान्यकथने) ५२२, ५२९	स्त्री (छन्दोभेदः) ३६
सौरिः (देवता, रागे) २९९	स्त्री (सामान्यार्थे) १२८
सौविदलः (नाटके) ३२३	स्त्रीत्वम् १२८
सौवीरः (ग्रामरागः) २६९, २७०, २७१,	स्थानकत्रयम् ४४४, ४५०, ४५१
२७५, ३१४, ३१५, ३१६, ३५०, ३५१,	स्थानकम् (श्रोम्बडे) ५७१
४२७, ४३६	स्थानकम् (नृत्ये) ४६९
सौवीरमूर्च्छनः (रागः) २८६	स्थानकम् (स्वराणाम्) १४, ४४४
सौवीरी-(गततानाः) १३४, १३५, १३७,	स्थानकम् (प्रबन्धे) ५७५
१३८	स्थानगौडः (रागः, सामान्यकथने) ५७९,
सौवीरी (जनकरागः) ४०५	५८१-५८३
सौवीरी (भाषाङ्गम्) ४०४, ४३६	स्थानचतुष्टयम् (शरीरे) १६५
सौवीरी (मूर्च्छना) ९८, १२२, १२४, १२७,	स्थानत्रयप्रभिन्नाः (शक्तयः) ८२
१२९, १३४, १३५, १३७, १३८, १४८,	स्थानत्रयम् ७३, ८५, ४४२, ४४४
१४९, ३४९	स्थानत्रयव्याप्तिः (शब्दस्य) ४४७
सौवीरी (सौवीरभाषा) २७१, २७५, ३५०,	स्थानत्रयव्याप्त्यपेक्षः (गमकः) २६७
४२७, ४३६	स्थानत्रितयम् ७४, ८६, ४४९, ४५४, ५५७
सौवीरीभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०५	स्थानत्रैधम् ७६
सौवीर्यादिकता (मूर्च्छनासु) १२७	स्थानभेदः ७६, ७७, ८८
सौषिरः १३	स्थानभेदोपाधिजाः (श्रुतयः) ७६
स्खलितः (अलंकारः, गीते) १७३, १७४	स्थानभ्रष्टः (गायनः) ४४३
स्तब्धः (स्थायः) ४६४	स्थानम् (ऋषभादीनाम्) ८५, १२३
स्तम्ब [-म्भ] तीर्थिका (उपाङ्गम्) ४०३,	स्थानम् (नादस्य) ७१
४१८, ४३२	स्थानम् (नृत्ये) २९
स्तवमञ्जरी (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६१०	स्थानम् (मन्द्रमध्यतारात्मकम्) १३, ७३,
स्तवसूर्यप्रकाशः (आलोकप्रबन्धः) ५५३,	७४, ७६, ७७, ८२, ८८, १२४, १६५,
६०३	२६५, २६७, ३७१, ४२६, ४५१
स्तुतिपदानि (मद्रके) ४७२	स्थानम् (षड्जस्य) १२३
स्तुतिवाचक-(वर्णाः) १६८	स्थानविच्युतिः (शारीरदोषः) ४५२
स्तुत्यः (प्रबन्धे) ५७४	स्थानसंस्थस्वरजः (गायनः) ४४२
स्तुत्यनाम ५५५	स्थापनायाः (स्थायाः) ४५७
स्तुत्यनामाङ्कित-(पदम्) ५८६	स्थायाः १३, २५, ४५४-४६८, ६१९
स्तोकगमक-(श्रोम्बडः) ५७१	स्थायाः (शिवः) ४५५
स्तोत्रम् (शिवस्य) २४३	स्थायाभञ्जनी (रूपकालप्तौ) ४६८
स्तोभः (ऋक्सामि) ५५०	स्थायावागावि ४४५
स्तोभः (भाषागाने) ३६०	स्थायासंपत्तिः ४५५

स्थायि—(वर्णः) २२, १६८-१७०, १७७,
 १८०, १८१, ४६२, ४७४, ४०९, ५५७,
 ६०८
 स्थायि—(स्वरः) ३२, २७७, ४६७
 स्थायिवर्णग—(अलंकाराः) १७०, १७७, १८१
 स्थायुकः (स्थायः) ४६१, ४६२
 स्थाय्यादि—(वर्णाः) ५५५
 स्थावरजङ्गमात्मजगत् ६
 स्थितम् (अन्ताङ्गम्) १८०, ५०९, ५१०,
 ५११, ५१२, ५१३
 स्थितित्रयम् (मन्द्रादि०) ४६९
 स्थिरः (स्थायः) ४६१, ४६२
 स्थिरा (बहनी, स्थाये) ४५६
 स्थूलः (शब्दः) ४४७, ४५०
 स्निग्ध—(स्थायः) ४५७, ४६०
 स्निग्धः (ध्वनिः) ४६०, ४६१
 स्निग्धः (नादः) ८५
 स्निग्धः (शब्दः) ४४७, ४५०
 स्निग्धः (शब्दगुणः) ४४९
 स्निग्धः (स्वरः) ८६
 स्निग्धकोमलः (शब्दः) ४४८
 स्निग्धकोमलगभीरधनत्रिस्थानलीनकः (शब्दः)
 ४४८
 स्निग्धकोमलमधुरः (शब्दः) ४४८
 स्निग्धत्वम् (शारीरगुणः) ४५२
 स्निग्धत्ववर्जितः (शब्दः) ४५०
 स्निग्धमधुसुवनरासावलयः (मिश्रसूडप्रबन्धः)
 ५५३, ५७८
 स्निग्धलीनत्रिस्थानगम्भीरः (शब्दः) ४४८
 स्नेहः ५९, ४२४
 स्पर्षा ५६, ३६०
 स्पशः (वायोः) १६६
 स्फारस्फीतिः (अवनद्धकुतये) ४६९
 स्फीतोद्—(वाक्काः, कुतये) ४६९
 स्फुटस्वरम् (गीतगुणः) ६२०
 स्फुटितः (शब्ददोषः) ४५०

स्फुरितः (गमकः) ४५३
 स्फुरितः (स्वरः) ४१२, ४१८, ४२०
 स्फुरिताहतः (मिश्रस्थायः) ४६५
 स्फूर्जन्निर्जवनापटुः (गायनः) ४४२
 स्फूर्तिः (स्थाये) ४६१
 स्म[स्व ?]रलेखा (कर्णादिला) ५६६
 स्मरारिः (मङ्गलाचरणे) ४५३
 स्रग्धरा (वृत्तम्) ३९
 स्रग्विणी (वृत्तम्) ३८
 स्रोतोगता (यतिः) २४०, ५००
 स्वकारणभ्रूतीयताहेतुका (अल्पता, बहुता वा
 स्वरस्य) १६५
 स्वच्छन्दः (शिवः) ३५
 स्वजातिपोषकत्वम् (शुद्धरागाणाम्) २६८
 स्वधा (चन्द्रकला) ६१४
 स्वनः ७१, ७३, ७४, ३७५, ४२६, ५५७
 स्वभावः (लोकगः) २८
 स्वभावः (शब्दविधिः) १६
 स्वभावः (सहृदयाणाम्) ७
 स्वभावः (सामान्यार्थे) ४५५
 स्वभावक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४, ४३९
 स्वभावाकलः (नादः) ७१
 स्वभावाभिनयः २८
 स्वर—(विदः, कुतये) ४६९
 स्वरः ९, १२, १३, १६, २०-२३, २६, २८,
 ३०-३२, ७५-७७, ८०-९१, ९३, ९४,
 ९७, १२२-१२४, १२६, १२८, १२९,
 १३२, १३८, १४६, १४७, १५६, १५८,
 १५९-१८२, १८४, १८७-१९४, १९६-
 १९९, २०५, २०६, २०८, २१३,
 २१५, २१६, २१८-२२०, २२२, २२६,
 २२७, २३४, २३७, २४१, २४२, २४९,
 २५३-२५७, २६०, २६१, २६६-२६९,
 २७७, २७८, २८३, २८४, २८९-२९१,
 २९३, २९५, २९७, ३०४, ३०६,
 ३१७, ३१९, ३२१, ३२८, ३३१, ३३२,

- ३३६, ३३९, ३४३, ३४९-३५१, ३५५, स्वरवल्ली (भिन्नषड्जान्तरभाषा) ३९८
 ४५९-३६५, ३६८, ३७१, ३७४, ३७६, स्वरविन्यासः (कूटतानानाम्) १४७
 ३७७, ३८२, ३८३, ३८५, ३८७, ३९५- स्वरवेदी १२३
 ३९७, ४०६-४०९, ४१२-४१४, ४१८, स्वरव्यक्तिः १६४
 ४१९, ४२३, ४२४, ४२६, ४२७, ४३३, स्वरव्युत्पादनम् ७९
 ४३५, ४३९, ४४३, ४५१, ४५३, ४५४, स्वरशास्त्रम् ८६, ९२, १२३, १२६
 ४५७, ४६०, ४६१-४६३, ४६७, ४७२, स्वरश्रुतिः ७४
 ४७४, ४७५, ४९५, ५०७, ५०८, ५५५, स्वरश्रुतिस्थानसंभवा (छाया) ४५३
 ५६८, ५९५, ५९६ स्वरसंघातः २५
 स्वरः (प्रबन्धाङ्गम्) ५५१, ५५२, ५६८, स्वरसकरपाटकरणम् (प्रबन्धः) ५६८
 ५७०, ५७७-५८१, ५८४, ५८६, ५९३- स्वरसन्दर्भः (रागे) २६६
 ५९५, ५९८-६१५, ६१८-५२० स्वरसप्तकम् २१
 स्वरकम्पः (गमके) ४५३ स्वरसमुद्भवः ७६
 स्वरकरणम् (प्रबन्धः) ५६८ स्वरसाधारणम् २२, २३, ८२, १६१, १६३
 स्वरकाकुः (स्थाये) ४५५ स्वरसाधारणाश्रया (जातिः) १८७
 स्वरकृतः (रागस्य विशेषः) १२८ स्वरस्थानम् ५५७
 स्वरकोविदाः १६१ स्वरस्थानश्रुतिः १६७
 स्वरगता (तन्त्री) ८० स्वरस्थानानि (रागलप्तौ) ४६७
 स्वरग्रामः १८३, ५८० स्वरस्य (स्थायः) ४५७, ४६०
 स्वरजा (छाया, स्थाय्ये) ४५५ स्वरस्वरूपम् ७९
 स्वरजातम् ९ स्वरहेतु- (श्रुतयः) २१
 स्वरजः २३ स्वराः (स्तोभे) ५४९
 स्वरज्ञानम् १८० स्वराङ्कः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 स्वरतत्त्ववित् १६२ स्वराख्या [स्वराभिधा] (भाषा, रागे) २४,
 स्वरतालपदात्मकम् (गान्धर्वम्) २४ २७३, २७४
 स्वरत्वजातिः ८६ स्वरादिः (गायकभेदः) २४, ४४२
 स्वरत्वम् (श्रुतेः) ८६ स्वरानन्त्यम् ८४
 स्वरनिष्पत्तिः ८६ स्वरान्तरः १२३, १८१, ४५५
 स्वरभिन्नः (रागः) २४, २६९ स्वरान्तरः (कूटतानः) १४३
 स्वरभेदः ७६ स्वरान्यत्वम् १२८
 स्वरभेदनिदानम् (श्रुतिजातिः) ७८ स्वराभिव्यक्तिः ७४
 स्वरयोगजाः (श्रुतयः) ७६ स्वराभेदः ७६
 स्वरलङ्घितः (स्थायः) ४५५, ४५७ स्वरार्थः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ५९५,
 स्वरलोपः १३२ ५९६
 स्वरवर्णः (सरीत्यादि) ५९६ स्वरालापः (तालशून्यः) ५७०
 स्वरवल्ली (भिन्नषड्जभाषा) २७२ स्वराश्रय- (श्रुतिः) ८५

स्वरितः (सामगाने) १०
 स्वरूपम् (संगीतस्य) ११
 स्वरूपम् (सामान्यार्थे) ७७, ५६०
 स्वरूपम् (स्वरश्रुत्योः) ७६, १२३
 स्वरोत्कर्षकारकः (षड्जः) ८७
 स्वरोत्पत्तिः १३, १६५
 स्वर्गः (गान्धारग्रामे) ९७
 स्वर्गतम् (गीतस्तुतौ) ११
 स्वर्गसाधनता १४२
 स्वर्गोः ४
 स्वर्वासिबन्धप्रिया (संगीतविद्या) २
 स्वल्पः (स्वरः) १८७, २९५, २९९, ३०९,
 ३१५, ३१७, ३१९, ३२१, ३२८, ३३१,
 ३३२, ३४०, ३४४, ३५९
 स्वसंवेद्यः (स्वरक्रमः) १६७
 स्वस्तिकः (रागकदम्बः) ५९४, ५९५
 स्वस्थानगत- (स्वरः) १८०
 स्वस्थानम् (ध्वनेः) ४५९
 स्वस्थानम् (प्रबन्धे) ६१९
 स्वस्थानम् (स्वरस्य) ८६, १६१, १८२, २५६
 स्वस्थानस्थितः (स्वरः) ९५
 स्वस्थानानि (रागेषु) ३१, २६५, २७७, ४२६
 स्वस्वदेशः (देशीसंगीते) २१
 स्वागता (वृत्तम्) ३८
 स्वात्मा (योगिनः) ४७१
 स्वानुभवः ६
 स्वान्यशस्त्राणि (नृत्ये) २९
 स्वायम्भुवम् (कपालगानम्) २४६-२४८
 स्वास्थ्यावस्था ८२
 स्वाहाकारः (मूर्च्छनातानः) १३५, १४०
 स्विष्टकृत् (मूर्च्छनातानः) १३३, १३८-१४०
 स्वोपज्ञसन्दर्भः ५
 स्वोपज्ञसूड- (प्रबन्धाः) ५७६, ५७७

ह

हंसः (द्विपथकच्छन्दोभेदः) ४८

हंसः (रागध्याने) ४०७
 हंसः (हास्यशृङ्गारशोम्बदः) ५७२
 हंसक्रीः (क्रियाङ्गम्) ४०४
 हंसक्रीडः (द्विपथकच्छन्दोभेदः) ४८
 हंसक्रीडः (द्विपथकप्रबन्धः) ६०१
 हंसतिलकः (रासकः) ५७६
 हंसयाना (रागध्याने) ४०९
 हंसलीलः (तालः) ६०९
 हंसलीलः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 हंसावती (कर्णाटिला) ५६६
 हंसावती (शुद्धगणैला) ५५८, ५६२
 हंसी (आर्याप्रबन्धः) ६००
 हकारः (ओहाट्याम्) २६८
 हकारः (स्तोभे) ५४९
 हतस्वरवराटो (उपाङ्गम्) ४०३, ४१७
 हम्मीरज- (पात्राणि) ४६९
 हयलीलः (छन्दः) ६०३
 हयलीलः (तालः) ६०३
 हयलीला (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०३
 हरः (एलापददेवता, मतान्तरे) ५५६
 हरः (नावस्तुतौ) ७१
 हरः (मङ्गलाचरणे) ४४१
 हरवल्लभः (हसितालंकारः) १७४
 हर [रि] विलासः (आलिक्रमप्रबन्धः) ५५३, ६०४
 हरिः (कन्दः) ६०६
 हरिः (गणाधिपः, कर्णाटिलायाम्) ५६६
 हरिः (देवता, प्रबन्धे) ५७३ (?) ५७८,
 ५८३, ५८५
 हरिः (देवता, रागे) ४११
 हरिः (नावस्तुतौ) ७१
 हरिणः (कन्दः) ६०६
 हरिणशिञ्जयना (वृत्तम्) ३९
 हरिणाशवा- (गततानाः) १३४, १३५, १३७,
 १३८
 हरिणाशवा (मूर्च्छना) ९८, १३४, १३५,
 १३७, १३८, १५०, ३३४

- हरिणाववाद्याः (मूर्च्छनाः) १२२, १२३
 हरिणाववाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०५
 हरिणी (आर्याप्रबन्धः) ६००
 हरिणीपदम् (छन्दः) ४३
 हरिरमितचम्पकशेखरः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८०
 हरिरसमन्मथतिलकः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३, ५८०
 हरिवल्लभाशोकपल्लवः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३, ५७८
 हरिविजयमङ्गलाचारः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३, ५७७
 हरिशरणकदलीपत्रम् (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३, ५७९
 हरिसमुदयगरुडपदः (मिश्रसूडप्रबन्धः) ५५३, ५७९
 हरिहारतालराजिजलधरविलसितः (मिश्रसूड-प्रबन्धः) ५५३, ५८२
 [प्र-] हर्षः (भावः) ६०, ३८६, ४१४
 हर्षकर्म ४१४
 हर्षपुरी (भाषा, सामान्यकथने) १२६
 हर्षपुरी (भिन्नषड्जभाषा) २७४
 हर्षपुरी (मालवकैशिकभाषा) २७२, २७४, ३८६
 हर्षप्रवर्धनम् (प्रियोक्तौ) ५८
 हर्षवर्द्धनः (प्रकीर्णप्रबन्धः) ५५४, ६०९
 हसितम् (अलंकारः, गीते) १७०, १७१, १७४
 हस्तः (नृत्ये) २९, ३२, ३३
 हस्तपादाः ५८२, ६०२
 हास्यः (रसः) ९४, २०३, २०६, २१३, २१५, २१७, २१९, २२१, २२४, २२९, २३७, २८४, २८६, २८८, ३१२, ३१७, ३२१, ३३०, ३३२, ३३४, ३८२, ४३२, ५७२, ५८६-५८८, ५९८, ६०७, ६१७, ६१८
 हिङ्गारः (ऋक्सामाङ्गम्) ५५०
 हितकाम्या ५
 हिन्दोलः (ग्रामरागः) २०३, २६९-२७२, २७४, २७५, ३२५, ३२६, ३८०-३८४, ४१०-४१२, ४२७-४२९
 हिन्दोलः (रागः, सामान्यकथने) ५५८, ५९४
 हिन्दोलः (रागाङ्गम्) ४०३, ४१२
 हिन्दोलान्दोलनम् (ऋतुः, रागगाने) ४१२
 हिमवद्बुहिता (देवता, लघौ) २५
 हिरण्यगर्भः (नादस्तुतौ) ७१
 हीन- (पात्राणि) ५६
 हीनाः (स्वराः) ८०
 हुंकारः (अलंकारः, गीते) १७३, १७७
 हुंकारप्रयोगः (वीणायाम्) १६७
 हुंकृतम् (गमके) ४५४
 हुडुक्का-वादकाः (कुतये) ४६९
 हुडुक्का- (वाद्यम्) ५८१, ५८२
 हुम्फितः (गमकः) ४५३, ४५४
 हुम्फितस्फुरितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 हुम्फितान्दोलितः (मिश्रस्थायः) ४६५
 हुल्लणकम् (चतुष्पदीभेदः) ४७
 हृत् (स्वरोत्पत्तौ) ७३, ७४, ८७, ८८
 हृदयङ्गमः (नादः, गमके) ४५४
 हृदयोद्भूता (वहनी, स्थाये) ४५७
 हृदयोन्मूलिनी (श्रुतिनाम) ७८
 हृवाकाशम् (नादोत्पत्तौ) ७४
 हृदिस्थः (करः, नृत्ये) ३२
 हृद्वाहः (रागप्रयोगे) ३५५
 हृद्यः (शब्दः) ४४७
 हृद्यकण्ठकरम् (औषधम्) ४४५
 हृद्या (वहनी, स्थाये) ४५६
 हृद्याः (गायन्यः) ४४३
 हृन्त्यस्तः (चिबुकः) २६८
 हृष्यका- (गततानाः) १३४, १३५, १३७, १३८
 हृष्यका (मूर्च्छना) ९८, १२९, १३४, १३५, २३७, १३८, १५५, २८४, २९५, ३२१, ३४४

हृष्यकाभेदाः (मूर्च्छनाप्रस्तारः) १०७

हेतुः (लक्षणम्, पाठ्ये) ५२, ५६

हेतुः (शब्दस्य) ४४७

हेतुः (सामान्यार्थे) ५९

हेतुजातिः (रागस्य) ३४८

हेतुत्वम् (ग्रामे) ९७

हेतुत्वम् (श्रुतेः) ८५

हेतुरागः (भाषाणाम्) २७५

हेमन्तः (ग्रामे) ९८

हेमन्तः [कालः] (रागगाने) २९३, ४०६,

४२४, ४३१, ४३२, ४४०

हेमन्तः (सरस्वत्याः कालः) ४४६

हेमवती (चन्द्रकला) ६१४

हेमवर्णा (रागध्याने) ४३१

हेमा (मूर्च्छना) १२९

हेमाभा (रागध्याने) ४१७

हेला (छन्दोभेदः) ४५

हेलावली (दण्डकप्रबन्धः) ४१

हैरष्यगर्भम् (कपालगानम्) २४५, २४८

होमः (यज्ञे) १०

हौडुक्काः (पाटाः) ५९३

ह्रस्व- (स्वराः १७१)

ह्रस्वः (वर्णः) ३६

ह्रस्वः (स्यायः) ४६३, ४६४

ह्लादमानः (अलंकारः, गीते) १७३, १७७

ह्लादिनी (श्रुतिनाम) ७८

ह्लीः (चन्द्रकला) ६१४

Corrigenda

A. TEXT

The figures under col. 2 relate to verse numbers, where no other indication is given.

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
९	१३	०षङ्गात (त्त) दनुरपि	०षङ्गातद (वत) नुरपि
९	१५	रूपवेद	(चोपवेद)
१०	२८	आसादित्तादि०	आसारित्तादि०
१२	४	गीतमनोहरात्	गीतिमनोहरात्
१३	२७	०भणितिरूपाङ्गानां	०भणितिरूपाङ्गानां
१६	९	प्रसिद्धसाध्य०	(स) सिद्धसाध्य०
१७	२४	दिग्यथागस्ति (स्त्य) ०	दिग्यथागस्ति०
२१	७	स्वरानामभिधा	स्वराणामभिधा
२२	१६	तद्वियोगजः	तद्वियोगजः
२५	५६	वस्तुनिबद्धं	वस्तु निबद्धं
"	५७	द्रुतोलघुगुरुप्लुताः	द्रुतो लघुगुरुप्लुताः
२८	९२	(कैश्चित्)	(किञ्चित्)
३०	४	षाड्वौडुव०	षाड्वौडुव०
३१	१०	रूपकेन (ण)	रूपके न
३३	३४	ओन्ता	ओता
३४	३७	वर्त्मनोल्लङ्घयेत्	वर्त्म नोल्लङ्घयेत्
३६	९	चैवोक्तानि छन्दांसि	चैवोत्कृतिश्छन्दांसि
३७	१९	चित्रपदाभ भगा	चित्रपदा भभगा
"	२०	अनुष्टुप् सना वाद्यात्	अनुष्टुप् न सनावाद्यात्
"	२१	पथ्यावक्रं	पथ्यावक्त्रं
"	२१	तुर्या दो जे	तुर्यादोजे
४२	९	आर्या (ऽ)संख्यो०	आर्यासंख्यो०
४३	१४	स्यादुद्गीतिः	स्यादुद्गीतिः
४४	२९	वस्तुरडा (?)	वस्तु रड्डा
"	३०	०वदनमोजेजोल्लौ	०वदनमोजे जोल्लौ
४५	४०	यत्ता (त्ता)	य (घ)त्ता
"	४२	सप्तकले चतौ	सप्तकले पावे चतौ

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
४६	५०	वस्तुकार्थसमादयः	वस्तुकार्थसमादयः
"	५१	ओं(?)जे	ओजे
४७	१५	०मुखवासः	(सुखावासः)
"	५३	गान्धिकाः	(गान्तिका)
४८	५७	पद्मडी	पद्मडी
५२	२	अतस्तानि(?)	अतस्तानि
"	५	संशयोत्थानुवर्तनम्	संशयोऽर्थानुवर्तनम्
"	६	श्रद्धा	(पृच्छा)
५४	८	येनानर्गल०	ये नानार्गल०
"	१०	या सुलभानसुरेशान्	या सुलभा न सुरेशान्
५४	१२	०भिन्दिन्	०भिन्दिन्
५५	१९	यवनानीताः	यवना नीताः
५९	४५	सः किलेति	स किलेति
"	४९	लक्ष्यामो	त्यक्ष्यामो
६०	५५	वनदेवमुखालेखाः	वनदेवमुखा लेखाः
८१	११७	(उपलभ्य)	(उपलब्धा)
"	११८	किं प्रमाणश्च	किंप्रमाणाश्च
"	१२०	सर्वतोपलभ्यन्ते	सर्वथोपलभ्यन्ते
८२	१२५	नानास्थाना निवृत्तयः	नानास्थानानि वृत्तयः
"	१३३	ध्वनिसङ्गस्य	ध्वनिसङ्घस्य
८३	१३७	गोशब्दप्रतिपत्तिवत्	गोशब्द (I?) प्रतिपत्तिवत्
८५	१६४	०स्तास्वतोऽपीह	०स्तास्वतोऽपीह
"	"	विद्वान्	विद्वन्
"	१६९	भेदात्	भेदाद्
८८	१९९	०च्युतभेदतः	च्युतविभेदतः
९०	२१७	तद्वत्	तद्वद्
९१	Footnote ६	A. संवादो	B. संवादे
९२	२४८	द्वयन्तरस्वे	द्वयन्तरस्वे
"	२४९	विकृतेनान्यता	विकृते नान्यता
९३	Footnote ३	R.S.	S. R.
९५	२७५	विकृतेनान्यथा०	विकृते नान्यथा०
९६	२९६	षड्जस्यापि	(मध्यस्यापि)
९८	३१६	मध्याह्नौ	मध्याह्नाौ
१०४	Line 11	०ग्रामैकद्वयोपेता	०ग्रामैकद्वयोपेता
११७	Line 11	०भेदाकमा	०भेदकमा

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
१२३	३३५	०चतुर्थ्यांशः	०चतुर्थांशः
"	३३८	इममाद्रियते	(इमं नाद्रियते ?)
१२६	३७९	ह्येतदुत्तरम्	ह्येतदुत्तरं
१२८	४०३	क्रमसंज्ञा सुवक्ष्यते	क्रमसंज्ञासु वक्ष्यते
१३०	४२१	यतस्तल्लक्ष्मशुद्धत्वे	यतस्तल्लक्ष्म शुद्धत्वे
१३१	४३६	द्विश्रुतिर्द्वौ (यो ?)	द्विश्रुतिर्द्वौ (धौ)
१३२	४४५	०क्रमवैलोम्याः	(०क्रमवैलोम्यात्)
१३४	Line 5	(चोक्थः)	(उक्थः)
१३८	४५०	नाद्यैः	न्याद्यैः
१४१	४७७	मुनिनां	मुनीनां
"	४८२	०मादृतैः	०मादृतैः
१४३	४९८	षट् षट्स्वरादिकाः	षट् षट्स्वरादिकाः
"	५०४	अपूर्णैश्चपि	अपूर्णैश्चपि
"	५०५	पृथक् द्विधा	पृथग् द्विधा
"	Footnote १	A. adds विसर्ग	A. omits विसर्ग
"	" ४	A. omits विसर्ग	A. adds विसर्ग
"	" ५	A. omits विसर्ग	A. adds विसर्ग
१४५	५२०	तानौ चोत्तरमन्द्रायाः	(तानाश्चोत्तरमन्द्रायाः)
१५५	Footnote ३	शुद्धा सकाकली	शुद्धः सकाकली
१६०	५९८	यथाविधिः	यथाविधि
१६१	१	पृथिवीभुजा	पृथिवीभुजा
"	९	भावः (?) प्राधान्यतः	(भावप्राधान्यतः)
१६३	२९	साधारणेन	साधारणे न
"	३२	सूत्रयोरत्र	भूतयोरत्र
"	Footnote १	B. भूत०	A. सूत्र०
१६५	५४	पृथिवीभुजा	पृथिवीभुजा
"	Footnote १	B. पृथिवीभुजा	A. पृथिवीभुजा
१६६	७३	जनश्रुतिकतायां	जनकश्रुतिकतायां
१६७	८०	श्रीमान् मातृगुप्त०	श्रीमन्मातृगुप्त०
१६९	Footnote ४	आदिमध्यान्वसानेषु	आदिमध्यावसानेषु
१७१	४५	पवारोहे ०स्ततोदितः	यवारोहे ०स्ततोदितः
१७३	६७	ललित-स्वरः	(ललितस्ततः)
१७६	९८	प्रोच्यते ।	add (बुधैः)
१७८	११५	०ऽप्युपलोकितः	०ऽप्युपलोलितः

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
१८०	१३५	करुणाभिधे	करुणाभिधे
१८१	१४३	वत्सादि०	चेत्सादि०
"	१५३	प्रवृत्ताख्ये च गाढे	प्रवृत्ताख्ये (s) वगाढे
१८३	१०	पृथ्वीभुजा	पृथिवीभुजा
"	Footnote ८	B. पृथिवीभुजा	A. पृथिवीभुजा
१८४	२१	तारे प्लावन०	तारे (च) प्लावन०
१८५	२८	त्रयानां	त्रयाणां
"	३३	विकृताभेदा	विकृता भेदा
१८९	७९	एकविंशतिधोदितः	एकविंशतिधोदितः
१९८	१६९	पूर्णत्वेऽल्पतयास्पर्शा०	पूर्णत्वेऽल्पतया स्पर्शा०
२०३	१९४	षड्जसाधारणस्तदा	षड्जसाधारणं तदा
२१९	Footnote ५		This footnote pertains to the 'Prastāra-gita' on p. 220.
२२४	३०६	हास्यशृङ्गार०	हास्यशृङ्गार०
२३१	Footnote ३	३ Line ४ ०भोगभासुशुभ०	०भोगभासुरशुभ०
२४२	४१६	सुललितपदसामतुल्यं	सुललितपदसाम (गान) तुल्यं
२६०	५०३	मूर्च्छनादेशतोच्यते	मूर्च्छनादेस्ततोच्यते
२७५	Footnote ९	A. पुनरुक्तिता	B. पुनरुक्तिः
२८५	Kalā ६	नतसकलभुवन	सितकमलवदन
३०१	३१७	काकलिकलितः	काकलीकलितः
३१२	४१३	वासरस्यान्ति०	वासरस्यान्त०
३३४	५४८	संप्राप्तसंभवः	संप्राप्तसंभवः
३३७	५६६	नीपञ्चकेण	नीपञ्चकेन
३६५	७८८	(मध्य) ग्रामसंभया	मध्यग्रामसंभया
३९०	Line १९	विभाषा	विभाषा
३९२	१०१९	मगङ्गस्य	मतङ्गस्य
४०३	२	उद्दिश्यन्ते (च)	उद्दिश्यन्ते
४०४	१३	मधुरध्वनिश्च	मधुरी ध्वनिश्च
"	Footnote १	A. मधुरी	B. मधुर०
"	२१	मरुधन्यकृती	मरुधन्यकृती
४०८	५४	साम्यः	साम्यं
४१३	९६	पञ्चमांशप्रहृत्यासो	पञ्चमांशप्रहृत्यास

Page No.	Verse or Line No	Incorreet	Correct
४१४	१०७	षड्जवाहनः	(खड्गवाहनः)
४२०	१५७	षड्जभूयिष्ठो	षड्जभूयिष्ठ
४२१	१६७	नियुज्यते	विनियुज्यते
४२३	२	कोलाहलाद्यै०	कोहलाद्यै०
४२७	३५	निगदति	निगदति (ते)
४२९	५१	तुल्यवरा	तुल्यरवा
४४१	५	श्लक्ष्मभाषी	श्लक्ष्णभाषी
४४२	७	गुणौघैर्वरमिह	गुणौघैर्वर इह
४४३	१५	रञ्जयत्पादवतोऽन्यो	(रञ्जयत्पादवतोऽन्यो)
"	१७	गायिन्यो	गायन्यो
"	"	॥ इति गायिन्यः ॥	॥ इति गायन्यः ॥
४४४	२३	गायन्यः (नः)	गायन्यः
"	२४	वहनि	वहनी
४४५	४०	हृद्यकण्ठकरं	हृद्यकण्ठकरं
४४७	Footnote ^१	s. R.	S. R.
"	२	तत्तद्भेदविधा०	तत्तद्भेदविधा०
"	३	पुरुषनीरस०	पुरुषनीरस०
४४८	१३	स्निग्धकोमलशब्दः	स्निग्धकोमल (:) शब्दः
"	"	कश्चिद्गानमधुर०	कश्चिद्गानमधुर०
"	१४	घनमधुरमृदुस्थितित्रये	घनमधुरमृदुः स्थितित्रये
४५०	४२	न छिन्नः	न (च्) छिन्नः
४५३	३	प्रकीर्त्तिताः	(कीर्त्तिताश्च)
४५४	१४	स्थायवेगविवृतौ	स्थायवागविवृतौ
४५६	११	रागच्छायाविचक्षणैः	रागच्छायाविचक्षणैः
"	१५	यत्र	येऽत्र
"	"	छाया	स्थाया
"	२०	हृषा	हृष्टा
४६०	५२	पद्मायुत्किरणं	पद्माद्युत्किरणं
"	६१	इति कर्कशः	इति कोमलः
४६१	६२	बहेर्वलौ	बहे वलौ
"	"	एषा	एषु
४६२	७६	स्थायवर्णगः	स्थायिवर्णगः
४६४	९५	घष्टानादवदायातः	घष्टानादवदायतः
४६५	१११	शब्दछाययोः	शब्दच्छाययोः
४६८	१४७	(तत्)	(तद्वृषः)

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
४६८	१५२	वरगायनिकैका	वरगायनिकैका
४६९	१५५	स्थितित्रयो०	स्थितित्रये०
४६९	१६०	सारङ्गयालापिनी	सारङ्गयालपिनी०
४७१	७	तत्रौचितिर्भवेत्	(तत्रौचिती भवेत्)
४७२	१४	तत्र	यत्र
४७३	३०	वानुवादीविदार्यो०	वानुवादी विदार्यो ०
४७४	३७	०समग्रहे धन्यतमो	०समग्रहेष्वन्यतमो०
"	४१	स्थायदिभिर्वर्णः	स्थाय्यादिवर्णः
४७५	६०	पञ्चषा (शो)	पञ्चषा
४७६	७२	प्रसूयते	प्रस्तूयते
४९४	१०८	हितेन	हि तेन
५०८	१५१	षडङ्गां	षडङ्गां
"	१५६	संचरणाह्वयम्	संहरणाह्वयम्
"	Footnote ^१	S. R. 117	S. R. 5. 117
५१०	१७५	युक्प्रवृत्ते	युक्प्रवृत्ते (च)
"	१७६	युग्मस्यन्तस्थितं	युग्मस्यान्तस्थितं
"	१८४	द्विकलेयं	द्विकलेऽयं
५११	१९०	०मेककान्यन्तिमं	०मेककं त्वन्तिमं
५१३	२००	०रहितः	०रहितः (तं)
"	"	कैश्चिदेष चिकीर्षितः	कैश्चिदेतच्चिकीर्षितम्
५१६	२१७	कनिष्ठासारितोदितः	कनिष्ठासारितोदितः
५३३	२४९	पादोपपात (द)	पादोपपात
"	२५०	०रन्यतरवद्वज्रे	०रन्यतरद्वज्रे
५३६	Line ३	त्रुटिकम्	त्रुटितम्
"	२७९	त्रयमार्गानुसारतः	(त्रिमार्गस्यानुसारतः)
"	Footnote ^२	172-75 above	272-75 above
५३७	२८८	कृतीवरेण्यः	कृती वरेण्यः
५४५	३३४	ससुमुल्यामुदाहृतः	स सुमुल्यामुदाहृतः
"	३३८	कनिष्ठासारिते	कनिष्ठासारिते
५४६	३४१	सद्वात्रिच्छतं	सद्वात्रिंशच्छतं
५५०	३७०	प्रस्तारादीनि	प्रस्तावादीनि
"	३७७	निधनं	(आभोगः)
"	३८१	चतुर्वशः	चतुर्वश
५५३	३२	स्तव (:) सूर्यप्रकाशश्च	स्तवसूर्यप्रकाशश्च

Page No.	Verse or Line No.	Incorrect	Correct
५५४	४१	विजयश्चैव दन्तिका	विजयश्चैव दन्तिका
५५५	४८	चामिधाम्	चाभिधाम्
"	५५	वर्णस्य	वर्णस्य
"	५६	मण्डद्वितीयिकं काल०	मण्डद्वितीयकङ्काल०
५५६	Footnote ^२	मघवच्चेति	मघवा चेति
५५७	७३	समाना	समानः
५६४	१६१	सम्यगीक्षते	सम्यगीक्ष्यते
"	१६२	(मात्रैला)	(वर्णैला)
"	१६६	इति ०मात्रैलाः	इति० (वर्णैलाः)
"	१६९	रञ्जनी	रञ्जनी
५६५	१८२	शेषैर्लक्ष्मणि	शेषे लक्ष्मणि
५७४	२९०	वैरीपत्तन०	वैरिपत्तन०
५८२	३८२	वर्णयत्य (१) पि	वर्णयत्य (१) पि (ह्यः)
५८३	३८९	पृथ्वीभर्त्रा	पृथिवीभर्त्रा
"	३९०	नट्टाकेदारः	नट्टा केदारः
५८४	४००	पटास्तेनाश्च	पाटास्तेनाश्च
५८६	४३०	कमलाचार०	कमलश्चार०
५८८	४५०	यदीक्षते	यदीक्ष्यते
५९३	८	सप्तविंशति०	सप्तविंशति०
५९५	३०	षड्भिरङ्ग०	षड्भिरङ्ग०
५९७	५५	०गन्धं	०गन्धं
६०३	१११	हयतीलेन	हयलीलेन
६०४	१२८	पञ्च चागुरु०	पञ्च चा गुरु०
६०५	१३५	प्रबन्धा (:)	प्रबन्धा (:)
६०७	१६१	प्रभुं पर्युपासते	प्रभुं (यं) पर्युपासते
६१२	३५	चरणान्युच्यन्ते	चरणा उच्यन्ते
६१५	६९	रागस्तालाभ्यां	रागतालाभ्यां
६१६	७५	०शास्त्रविशारदः	०शास्त्रविशारदः
"	७८	स्यादपूर्णत्वपूर्त्तितः	स्यादपूर्णा त्वपूर्त्तितः
"	८२	जयमङ्गलतालेन	जयमङ्गलतालेन
६१९	Footnote २	S. R. 361-73	S. R. 4. 361-73
६२०	११९	०विकृष्ट०	०विकृ (कु)ष्ट०

B. ERRORS IN VERSE NUMBERS

Page No.	Sloka No.	Correct No.	Page No.	Sloka No.	Correct No.
as printed			as printed		
४३	१८	१९	३३९	५७०	५८०
४९	४४	६४	३६३	६६९	७६९
५२	६०	१०	३६८	५१६	८१६
६४	१७	१८	४०७	५०	५०९
६६	—	२१	४२०	१६	१६०
९१	२१७	२२७	”	१६	१६१
९८	३१६	३१६ए	४२५	२२	२३
१४२	५९१	४९१	५०९	१५१	१५९
१६६	६४	६५	५३२	२९८	२३८
१७४	७५	७५ए	५३७	८३	२८३
१७४	—	७६ए	५३८	३०९	३०२
१७५	२६	८६	५३९	३०६	३०५
१७७	१०२	१०२ए	५४०	३२२ Omitted	...
१८४	१४	१६	५४०	३२४	३२४ए
१८६	१९	३९	५४४	३३०	३३१
१९४	१४६ Omitted	...	५५५	५०	५७
२७२	८३	८४	५६८	११३	२१३
२७४	१२५	११५	५७९	३३९	३४९
३०८	२८५	३८५			

C. विषय-सूची

Page No.	Line No.	Incorrect	Correct
Vi	17	Add पूर्णद्विपदी after मात्राद्विपदी and read धृतिः, तारा after चन्द्रिका instead of after द्विपदीभेदाः	
ix	9	द्वैविध्वम्	द्वैविध्यम्
„	2 from bottom	दारव्यांवी णायां	दारव्यां वीणायां
x	5 „	मूर्च्छानाश्रयत्वेन	मूर्च्छनाश्रयत्वेन
xiii	18	अन्तरकाकलिनौ विवादिना- विति पूर्वपक्षस्य समाधानम्	सोदाहरणं संवाद-विवादतत्त्व- निरूपणम्
xv	7	अल्पत्वबहुत्वस्य	अल्पत्वबहुत्वस्य
xxv	9 from bottom	किन्नरवल्लभा	विशाला
xxxv	8 „	द्वैगेयकम्	उद्बृत्तम्

ADDENDA

P. 105 Add the following notes after इति रजनीभेदाः :—

The text omits 'Prastāras' of the remaining five 'Murchanās' of 'Ṣadjagrāma.'

P. 562 vv. 138-40. Add the following note :—

Two varieties of Nādāvetī viz. सावित्री and पावनी are missing and the varieties of Nandāvatī are also missing.

P. 584 v. 405. Add the following :—

॥ इति कामतृप्तिकामिनीहासनामा प्रबन्धः ॥

